បារាំងនៅលើដងទន្លេមេគង្គ

FRANCE ON THE MEKONG

ប្រវត្តិសាស្ត្រអាណាព្យាបាលក្នុងប្រទេសកម្ពុជាពីឆ្នាំ១៨៦៣~១៩៥៣

A HISTORY OF THE PROTECTORATE IN CAMBODIA, 1863-1953

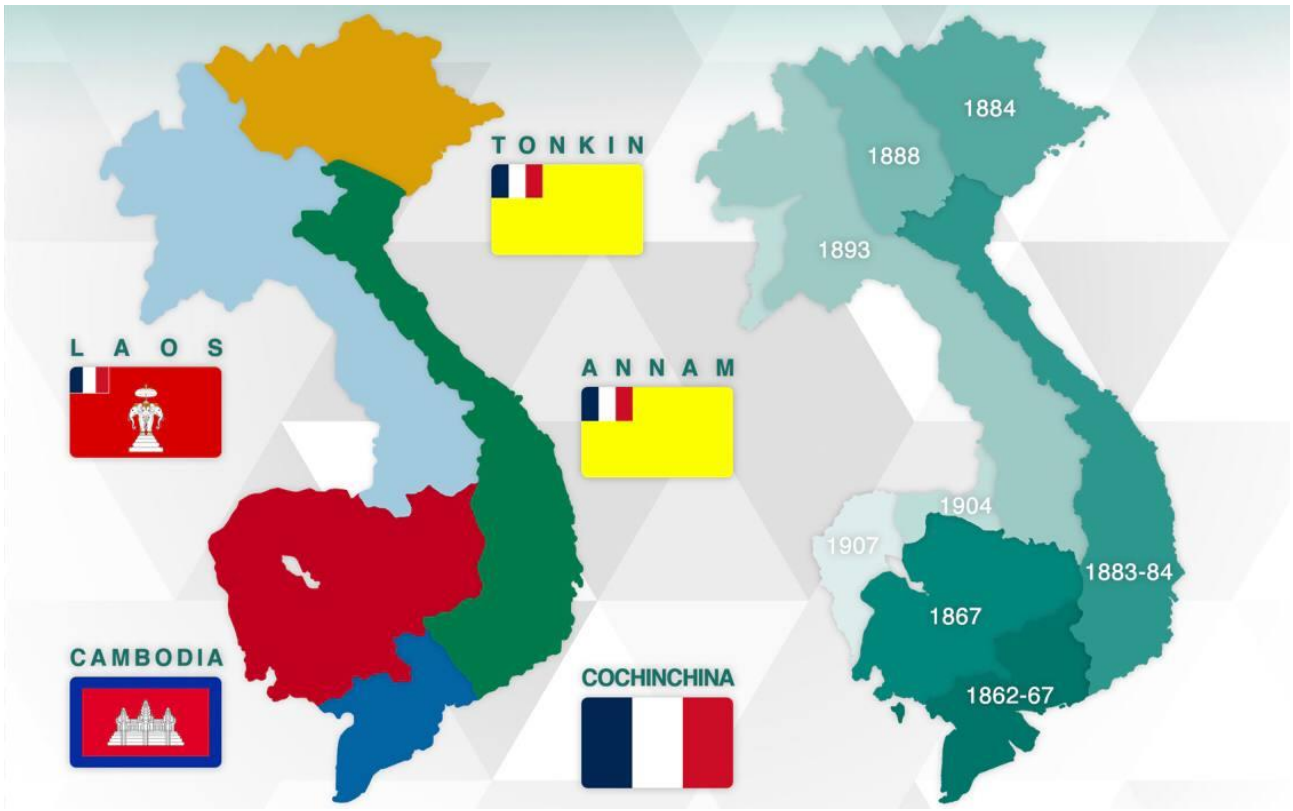

រៀបរៀង ដោយ
អូន យុទ្ធ
2022

គាំទ្រថវិកាលើការរៀបរៀង និងបង្ហោះដោយ
មូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍

បារាំងនៅលើដងទន្លេមេគង្គ

FRANCE ON THE MEKONG

ប្រវត្តិសាស្ត្រអាណាព្យាបាលក្នុងប្រទេសកម្ពុជាពីឆ្នាំ១៨៦៣~១៩៥៣

A HISTORY OF THE PROTECTORATE IN CAMBODIA, 1863-1953

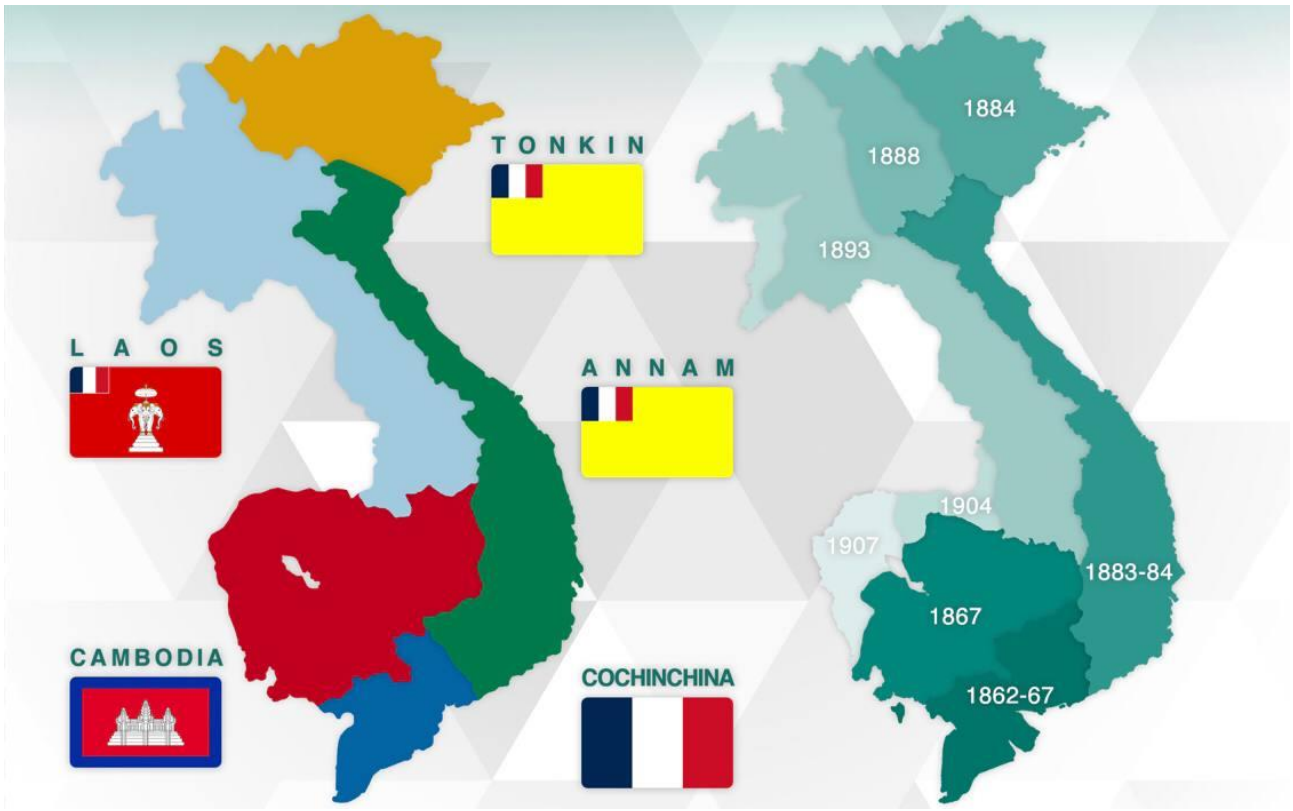

រៀបរៀង ដោយ
អូន យុទ្ធ
2022

CAMBODIA RESEARCH CREATIVITY INNOVATION
គាំទ្រថវិកាលើការរៀបរៀង និងបង្ហោះដោយ
មូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍

សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ
មហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ
ដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

គណៈកម្មការនិពន្ធ

១. លោក អូន យុវ៉ា	សាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា

គណៈកម្មការត្រួតពិនិត្យ

១. លោក ជា វិធូរ	អនុប្រធានដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា
២. លោក ថា លាងអាង	សាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យា
៣. លោក ធូ រណូ	ប្រធានការិយាល័យស្រាវជ្រាវ

បុព្វកថា

ដំណើរអភិវឌ្ឍនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជានៅក្នុងយុគសម័យទំនើបនេះ ជាមេរៀនដ៏ជោគជ័យបំផុតមួយដែលចាប់ឫសគល់ចេញពីការបញ្ចប់របបប្រល័យពូជសាសន៍ ការបញ្ចប់សង្គ្រាម ការផ្សះផ្សារជាតិ ការកសាងមូលដ្ឋានរឹងមាំនៃសន្តិភាពនិងស្ថេរភាព និងការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច។ នៅក្រោយពេលដែលសន្តិភាពត្រូវបានកើតឡើងដោយបរិបូរណ៍នៅឆ្នាំ១៩៩៨ កម្ពុជាទទួលកំណើនសេដ្ឋកិច្ចខ្ពស់ គឺប្រមាណ៨% ក្នុងមួយឆ្នាំ។ លើសពីនេះទៀត អត្រានៃភាពក្រីក្រត្រូវបានកាត់បន្ថយពីប្រមាណ៥៣% នៅឆ្នាំ២០០៤ មកនៅទាបជាង១០% នៅឆ្នាំ២០១៩។ ដំណើរនៃការអភិវឌ្ឍជាតិជាសកម្មភាពដែលបន្តទៅមុខជាប់ជានិច្ច ហើយគោលនយោបាយថ្មីៗដែលមានលក្ខណៈអន្តរវិស័យគ្របដណ្តប់ ក៏កំពុងលេចរូបរាងឡើង ដើម្បីតម្រង់ទិសកម្ពុជាឆ្ពោះទៅកាន់ប្រទេសមានប្រាក់ចំណូលមធ្យមកម្រិតខ្ពស់នៅឆ្នាំ២០៣០ និងឈានឡើងជាប្រទេសមានប្រាក់ចំណូលខ្ពស់ នៅឆ្នាំ២០៥០។ ការប្រែប្រួលឆាប់រហ័សនៃនិម្មាបនកម្មពិភពលោកនិងតំបន់ រួមទាំងទំនាក់ទំនងភូមិសាស្ត្រនយោបាយ បានផ្តល់កាលានុវត្តភាពសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍឧស្សាហកម្មនៅកម្ពុជា ដែលត្រូវបានរាជរដ្ឋាភិបាលចាត់ទុកជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃកំណើនសេដ្ឋកិច្ចកម្ពុជា។ រាជរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាបាន និងកំពុងបន្តពង្រឹង និងអភិវឌ្ឍវិស័យអប់រំឆ្ពោះទៅរកការស្រាវជ្រាវ និងនវានុវត្តន៍ ដើម្បីពង្រឹងសមត្ថភាពនិងជំនាញរបស់ធនធានមនុស្សនៅកម្ពុជា ឱ្យស្របទៅនឹងបរិបទថ្មីនៃការអភិវឌ្ឍ ជាពិសេសការពង្រឹងសហគ្រិនភាពក្នុងការរៀបចំម៉ូដែលធុរកិច្ចថ្មីៗ។ ដើម្បីចាប់យកកាលានុវត្តភាពពីបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មទី៤ និងសេដ្ឋកិច្ចឌីជីថលដែលកំពុងផុសផុលឡើង ប្រព័ន្ធអេកូឡូហ្ស៊ីដែលបង្កលក្ខណៈអំណោយផលដល់ការបង្កើតថ្មី នវានុវត្តន៍ ការស្រាវជ្រាវ និងអភិវឌ្ឍន៍ ត្រូវតែមានការកែលម្អ។

បណ្តាប្រទេសនៅទ្វីបអាស៊ីកំពុងនាំមុខក្នុងការវិនិយោគលើការស្រាវជ្រាវនិងអភិវឌ្ឍ ដោយមានភាគហ៊ុនប្រមាណ៤៤% នៃការវិនិយោគទាំងមូលរបស់ពិភពលោក។ ប្រទេសចិនកំពុងបន្តកសាងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៃការ វិនិយោគលើការស្រាវជ្រាវនិងអភិវឌ្ឍ ក៏ដូចជាសមត្ថភាពមនុស្ស។ ផ្ទុយទៅ វិញ ប្រទេសនៅទ្វីបអាមេរិកខាងត្បូង និងអាហ្វ្រិក កំពុងស្ថិតនៅឆ្ងាយពីការវិនិយោគនេះ ហើយជាលទ្ធផល ប្រទេសទាំងនោះក៏ពុំមានកំណើនសេដ្ឋកិច្ចគួរឱ្យកត់សម្គាល់ដែរ។ ទុនវិនិយោគសរុបលើការស្រាវ ជ្រាវនិងអភិវឌ្ឍរបស់ប្រទេសនៅទ្វីបអាមេរិកខាងត្បូងនិងអាហ្វ្រិក មានប្រមាណ៥%នៃការវិនិយោគ ទាំងមូលរបស់ពិភពលោក ក្នុងពេលដែលតំបន់ទាំងពីរនេះមានប្រជាជនប្រមាណ២០%នៃប្រជាជន ពិភពលោក។ ប្រទេសចំនួន៦ដែលមានលំដាប់ខ្ពស់ជាងគេនៅក្នុងការវិនិយោគលើការស្រាវជ្រាវនិងអភិវឌ្ឍ រួមមានសហរដ្ឋអាមេរិក ចិន ជប៉ុន អាល្លឺម៉ង់ ឥណ្ឌា និងកូរ៉េខាងត្បូង ដែលស្មើនឹងប្រមាណ 70%នៃទុនវិនិយោគសរុបរបស់ពិភពលោក។

តើចំណេះដឹង ផលិតផល និងសេវាកម្មថ្មីទាំងនេះកើតឡើងពីអ្វី? ហើយកើតឡើងដោយរបៀបណា? ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាកំពុងតែកសាងមូលដ្ឋានសម្រាប់ការត្រៀមខ្លួនទទួល និងប្រកួតប្រជែងក្នុងយុគសម័យបដិវត្តឧស្សាហកម្មទី4 នៅក្នុងសេដ្ឋកិច្ចដែលផ្អែកលើពុទ្ធិ ហើយដែលប្រការនេះចាំបាច់តម្រូវឱ្យពលរដ្ឋកម្ពុជា ត្រូវក្លាយខ្លួនជាពលរដ្ឋឌីជីថល ពលរដ្ឋសកល និងពលរដ្ឋដែលប្រកបដោយការទទួលខុសត្រូវ ដែលមានសមត្ថភាពក្នុងការផលិត ចែកចាយ និងប្រើប្រាស់ពុទ្ធិដើម្បីទទួលមនុញ្ញផល និងរួមចំណែកក្នុងកំណើ

ន។ ធនាគារពិភពលោកបានធ្វើការកត់សម្គាល់តាំងពីឆ្នាំ2002នូវបម្លាស់ប្តូរនៃមូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ច ពីសេដ្ឋកិច្ចដែលពឹងផ្អែកលើកម្លាំងពលកម្ម និងធនធានអតិកម្ម (Labour and Resource Based Economy) ទៅកាន់សេដ្ឋកិច្ចដែលពឹងផ្អែកលើពុទ្ធិ (Knowledge Based-Economy) ដែលក្នុងន័យនេះ ពុទ្ធិគឺជាគន្លឹះនៃការអភិវឌ្ឍ។ អាស្រ័យហេតុនេះ នៅលើគន្លងដែលកម្ពុជាកំពុងធ្វើដំណើរឆ្ពោះទៅកាន់សេដ្ឋកិច្ចឌីជីថល សង្គមកម្ពុជាត្រូវតែមានសមត្ថភាពក្នុងការផលិត ជ្រើសរើស បន្សុំ បង្កើតមុខរបរ និងប្រើប្រាស់ពុទ្ធិ ដើម្បីរក្សានិរន្តរភាពនៃកំណើន និងកែលម្អជីវភាពរស់នៅ។ សមត្ថភាពទាំងនេះ អាចកើតឡើងនៅពេលពលរដ្ឋកម្ពុជាមានឱកាសក្នុងការទទួលបានបទពិសោធន៍ពីការស្រាវជ្រាវ ការបណ្តុះគំនិតច្នៃប្រឌិត និងការស្វែងរកនវានុវត្តន៍។

កំណែទម្រង់វិស័យអប់រំ គឺជាការត្រួសត្រាយមាគ៌ាសម្រាប់ដំណើរឆ្ពោះទៅកាន់សង្គមប្រកបដោយពុទ្ធិ និងប្រជាពលរដ្ឋប្រកបដោយភាពរស់រវើក។ តាមរយៈមូលដ្ឋានអប់រំ សង្គមប្រកបដោយពុទ្ធិនឹងប្រមូលផ្តុំ បង្កើត និងចែករំលែក ទៅកាន់សមាជិកក្នុងសង្គមនូវសម្បទាអប់រំ ពិសេសគឺពុទ្ធិសម្បទា ក្នុងបុព្វហេតុនៃមនុស្សជាតិនិងឧត្តមប្រយោជន៍នៃប្រទេស។ សង្គមប្រកបដោយពុទ្ធិ គឺពុំគ្រាន់តែជាសង្គមដែលសម្បូរព័ត៌មានប៉ុណ្ណោះទេ តែជាសង្គមដែលប្រជាពលរដ្ឋអាចធ្វើបរិវត្តកម្មពីព័ត៌មានទៅជា មូលធនប្រកបដោយប្រសិទ្ធភាព។ ការរីកចម្រើនទៅមុខជាលំដាប់នៃបច្ចេកវិទ្យានិងតំណភ្ជាប់ បានពង្រីកព្រំដែននៃការចូលទៅកាន់ និងការទទួលបានព័ត៌មានជាសកល ហើយដែលក្នុងន័យនេះ ការអប់រំនឹងបន្តវិវត្តទៅមុខនិងមានការផ្លាស់ប្តូរ។ សង្គមមួយដែលមានអំណាន និងរបាប់ជាបុរេលក្ខខណ្ឌនៃជីវភាពប្រចាំថ្ងៃនៃប្រជាពលរដ្ឋ ពេលនោះបំណិននៃអំណាន និពន្ធ និងការគណនាលេខនព្វន្ត គឺជាចលករនៃការរៀនរបស់សិស្ស។ ធាតុដ៏ចម្បងមួយដែលស្ថិតនៅក្នុងការកសាងសង្គមប្រកបដោយ ពុទ្ធិគឺសៀវភៅសិក្សា ហើយការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សាជាប្រចាំគឺជានវានុវត្តន៍នៃវិស័យអប់រំដែលនាំទៅរកការសិក្សាពេញមួយជីវិត ការអភិវឌ្ឍសម្បទាអប់រំ និងការចែករំលែកចំណេះដឹង។ មូលដ្ឋានអប់រំ ជាពិសេសគឺគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សាត្រូវមានតួនាទីដែលប្រកបដោយការឆ្លើយតបចំពោះតម្រូវការខាងលើនេះ។ សាស្ត្រាចារ្យ អ្នកស្រាវជ្រាវ និងបុគ្គលិកអប់រំត្រូវបន្តសិក្សាជាប់ជានិច្ច តាមរយៈការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សា ហើយដែលសៀវភៅសិក្សាទាំងនេះនឹងក្លាយជា ស្ពាននៃទំនាក់ទំនងរវាងនវានុវត្តន៍នៃបច្ចេកវិទ្យា និងការរៀននិងបង្រៀននៅក្នុងថ្នាក់រៀន។

សង្គមដែលប្រកបពុទ្ធិក៏ជាសង្គមដែលបណ្តុះឱ្យមានរចនាសម្ព័ន្ធទន់នៃសេដ្ឋកិច្ចដែលពឹងផ្អែកលើពុទ្ធិដែរ។ ឧទាហរណ៍ជាក់ស្តែងនៃបែបផែននេះរួមមាន Silicon Valley នៃសហរដ្ឋអាមេរិក សួនឧស្សាហកម្មវិស្វកម្មអាកាសយានយន្តនិងយានយន្តនៅទីក្រុង Munich ប្រទេសអាល្លឺម៉ង់ តំបន់ជីវបច្ចេកវិទ្យានៅក្រុង Hyderabad ប្រទេសឥណ្ឌា តំបន់ផលិតគ្រឿងអេឡិចត្រូនិកនិងសារគមនាគមន៍ឌីជីថលនៅទីក្រុង Seoul ប្រទេសកូរេខាងត្បូង ក៏ដូចជាសួនឧស្សាហកម្មថាមពល និងឥន្ធនគីមីសាស្ត្រនៃប្រទេសប្រេស៊ីល ហើយក៏នៅមានទីក្រុងនៃប្រទេសជាច្រើនទៀតនៅលើពិភពលោក។ លក្ខណៈសម្បត្តិនៃទីក្រុងទាំងនេះគឺការប្រើប្រាស់និន្នាការនៃការអភិវឌ្ឍដែលជំរុញ និងតម្រង់ទិសដោយចំណេះ ដឹង ហើយដែលចំណេះដឹងទាំងនោះកើតចេញជាដំបូងពីការវិនិយោគទៅលើគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា ស្ថាប័នស្រាវជ្រាវ មជ្ឈមណ្ឌលឧត្តមភាពនៃជំនាញជាន់ខ្ពស់ ការប្រកួតប្រជែងដោយគុណាធិបតេយ្យ និង ជាពិសេសគឺការបណ្តុះវប្បធម៌អំណាននិងនិពន្ធសៀវ

ភៅ។ ល្បឿននៃការរីកចម្រើនផ្នែកពុទ្ធិ និងបច្ចេកវិទ្យាកំពុងមានសន្ទុះលឿនជាងអ្វីដែលសិស្ស និងនិស្សិត អាចទទួលបានពីគ្រូនៅគ្រឹះស្ថានសិក្សា ដែលធ្វើឱ្យគោលដៅនៃការអប់រំនៅពេលបច្ចុប្បន្ននេះ មានការប្រឈមខ្លាំងជាងពេលណាទាំងអស់។ ឧទាហរណ៍ ក្នុងមួយឆ្នាំ មានសៀវភៅជាង2,2លានចំណងជើង ត្រូវបានសរសេរនិងបោះពុម្ព ដែលក្នុងនោះប្រទេសចិនមាន440ពាន់ ចំណែកឯសហរដ្ឋអាមេរិកមាន 305ពាន់ និងប្រទេសរុស្ស៊ីមាន 120ពាន់ចំណងជើង។

ខណៈពេលដែលបច្ចេកវិទ្យាកំពុងរីកចម្រើនជារៀងរាល់ថ្ងៃ មធ្យោបាយសម្រាប់អំណានក៏មានច្រើនជម្រើសសម្រាប់សិស្ស-និស្សិត និងសាធារណៈជន រួមមានការអានសៀវភៅ ការអានលើឧបករណ៍ អេឡិចត្រូនិក ការអានដោយប្រើទូរសព្ទវៃឆ្លាត និងការអានលើកុំព្យូទ័រ ដែលសុទ្ធសឹងជាមធ្យោបាយសំខាន់ៗដែលនាំអ្នកអានទាំងឡាយឱ្យសម្រេចគោលបំណងអានរបស់ខ្លួន។ ម្យ៉ាងវិញទៀត អំណានដោយប្រើមធ្យោបាយបច្ចេកវិទ្យាទំនើប ចំណាយពេលតិច ងាយស្រួលអាន និងជួយដល់បរិស្ថានមួយកម្រិតទៀត។ នាពេលបច្ចុប្បន្ន សិស្ស-និស្សិត និងសាធារណៈជនកម្ពុជាដែលស្រឡាញ់អំណានកំពុងតែប្រើប្រាស់មធ្យោបាយអំណានទាំងនេះ។ បើយើងក្រឡេកមើលទៅប្រទេសជឿនលឿន ទោះបីជាបច្ចេកវិទ្យារីកចម្រើនខ្លាំងយ៉ាងណា អំណានតាមរយៈសៀវភៅនៅតែមានសន្ទុះដដែល។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បច្ចេកវិទ្យាអានបែបទំនើបតាមរយៈឧបករណ៍ទំនើប អាស្រ័យលើលទ្ធភាពនៃធនធានអប់រំឌីជីថល និងមាតិកាឌីជីថលគ្រប់គ្រាន់ដែលបានផលិត និងបង្ហោះចែកចាយសម្រាប់អំណាន។

ក្នុងបរិបទកម្ពុជា ជាពិសេសក្នុងបរិការណ៍នៃការផ្ទុះរីករាលដាលនៃជំងឺកូវីដ-19 ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា បានជំរុញឱ្យមានបរិវត្តកម្មឌីជីថលនៅក្នុងអេកូស៊ីស្តែមនៃការអប់រំ ជាពិសេស ការអប់រំតាមប្រព័ន្ធអេឡិចត្រូនិក និងការអប់រំពីចម្ងាយដើម្បីលើកកម្ពស់អំណានតាមរយៈការផលិតមាតិកាឌីជីថល ដែលមានភាពសម្បូរបែប ការកសាងសមត្ថភាពផ្នែកតំណភ្ជាប់និងវេទិកាឌីជីថល ការពង្រីកវិសាលភាពនៃមជ្ឈមណ្ឌលទិន្នន័យ និងការលើកកម្ពស់គុណភាពនៃការផលិតធនធានអប់រំឌីជីថល គួបផ្សំជាមួយការចែកសន្លឹកកិច្ចការឱ្យសិស្សយកទៅរៀននៅផ្ទះ និងការចុះទៅជួបជាមួយសិស្សជាបណ្តុំនៅតាមសហគមន៍។ ក្នុងន័យលើកកម្ពស់អំណាន និងភាពសម្បូរបែបនៃធនធានសៀវភៅសិក្សា ឱ្យកាន់តែមានប្រសិទ្ធភាពនិងភាពសក្តិសិទ្ធិ និងផ្តល់ឱកាសអំណានកាន់តែច្រើនថែមទៀតដល់សិស្សានុសិស្ស និស្សិត និងសាធារណៈជន ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡាលើកទឹកចិត្តនូវចំណុចមួយចំនួនដូចខាងក្រោម៖

1. សាស្ត្រាចារ្យ អ្នកស្រាវជ្រាវ និងបុគ្គលិកអប់រំ សូមបន្តនិងបង្កើនការបោះពុម្ពស្នាដៃបន្ថែមទៀតដើម្បីធ្វើឱ្យធនធានសម្រាប់អំណានកាន់តែសម្បូរបែប ជាពិសេសធនធានអំណានជាខេមរភាសា
2. គ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា សូមផ្តល់លទ្ធភាពគ្រប់បែបយ៉ាង ដើម្បីឱ្យបុគ្គលិកអប់រំគ្រប់លំដាប់ថ្នាក់ និង និស្សិតគ្រប់កម្រិតសិក្សាអាចចូលរួមអាន និងសិក្សាស្រាវជ្រាវតាមគ្រប់លទ្ធភាពជាមួយធនធានអំណានជាពិសេសការរៀបចំឱ្យមានពេលវេលាសម្រាប់សហសិក្សា និងអំណានក្នុងបណ្ណាល័យ

3. សាស្ត្រាចារ្យតាមមុខវិជ្ជា និងអ្នកស្រាវជ្រាវតាមជំនាញឬវិស័យ ត្រូវរៀបចំដំណើរការរៀន បង្រៀន និងស្រាវជ្រាវដែលមានជាក់បញ្ចូលកិច្ចការស្វ័យសិក្សា សហសិក្សា ឬការស្រាវជ្រាវបណ្ណាល័យដែលតម្រូវឱ្យនិស្សិត ត្រូវអាននិងស្រាវជ្រាវជាមួយធនធានអំណាន

4. គ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា និងមជ្ឈមណ្ឌលស្រាវជ្រាវ ត្រូវខិតខំឱ្យអស់លទ្ធភាពក្នុងការបង្កើតបណ្ណាល័យ មជ្ឈមណ្ឌលរក្សាឯកសារ ឬមជ្ឈមណ្ឌលអប់រំឌីជីថល ជាដើម ដើម្បីឱ្យបុគ្គលិកអប់រំគ្រប់លំដាប់ថ្នាក់និងនិស្សិតគ្រប់កម្រិតសិក្សា អាចទទួលបាន និងស្វែងរកប្រភពសម្រាប់អំណាន កាន់តែសម្បូរបែប និងមានភាពបត់បែន ឆ្លើយតបតាមតម្រូវការអ្នកអាន

5. និស្សិតគ្រប់កម្រិតសិក្សា ត្រូវខិតខំនិងចំណាយពេលអាន និងចាត់ទុកវប្បធម៌ និងអកប្បកិរិយាអំណានជាផ្នែកមួយ នៃពេលវេលានិងភាពស៊ីវិល័យនៃជីវិតប្រចាំថ្ងៃ

6. បងប្អូនជនរួមជាតិ ដែលជាមាតាបិតា ឬអ្នកអាណាព្យាបាល សូមជួយជំរុញនិងបង្កលក្ខណៈកាន់តែច្រើនថែមទៀត ជាពិសេស ការលៃលកចំណាយនៅក្នុងគ្រួសារសម្រាប់ការទិញសម្ភារៈសិក្សា សៀវភៅអាន និងឧបករណ៍សម្រាប់អំណានដល់កូនៗ ដែលចាត់ទុកជាការវិនិយោគមួយដ៏សំខាន់ សម្រាប់ បង្កើនចំណេះដឹង និងអនាគតរបស់ពួកគេ។

ដោយមានការគាំទ្រពីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ នៅឆ្នាំ២០២០ ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា បានបង្កើតមូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍ ដែលហៅកាត់ថា "មូលនិធិ ស.គ.ន" និងហៅជាភាសាអង់គ្លេសថា The Research Creativity and Innovation Fund ដែលហៅកាត់ជាភាសាអង់គ្លេសថា "RCI Fund"។ គោលដៅចម្បងនៃមូលនិធិនេះ គឺរួមចំណែកលើកកម្ពស់វប្បធម៌នៃការស្រាវជ្រាវ បំផុសគំនិតច្នៃប្រឌិត និងជំរុញការធ្វើនវានុវត្ត ដើម្បីជាប្រយោជន៍ដល់វិស័យអប់រំ យុវជន និងកីឡា ដែលឆ្លើយតបទៅនឹងទីផ្សារពលកម្ម និងសាកលភាវូបនីយកម្ម។ មូលនិធិ ស.គ.ន បានសម្រេចកំណត់ប្រធានបទ ជាអាទិភាពសម្រាប់គាំទ្រដោយមូលនិធិចំនួន៣ រួមមាន ឌីជីថលនីយកម្មសម្រាប់បដិវត្តឧស្សាហកម្ម៤.0 (Digitalization for IR.4.0) ការស្រាវជ្រាវអនុវត្តលើវិស័យកសិកម្ម (Applied Agricultural Research) និងការស្រាវជ្រាវគរុកោសល្យសតវត្សទី21 (21st Century Pedagogy Research)។

ដោយមានការធ្វើអាទិភាពវូបនីយកម្មទៅលើទិសដៅនៃការប្រើប្រាស់ថវិកាមូលនិធិសម្រាប់ឆ្នាំ ២០២០ ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ និងក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា បានផ្តល់ការគាំទ្រដល់ការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អ សៀវភៅសិក្សា(Text book) ដែលនឹងត្រូវប្រើប្រាស់នៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។ គោលបំណងនៃការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អ សៀវភៅសិក្សានៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា គឺដើម្បីបង្កើនបរិមាណ លើកកម្ពស់គុណភាព និងពង្រីកសមធម៌នៃធនធានសិក្សាជាខេមរភាសា ជូនដល់និស្សិតដែលកំពុងបន្តការសិក្សា និងត្រៀមខ្លួនធ្វើការស្រាវជ្រាវនៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។ លើសពីនេះទៀតការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សានៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា មានគោលដៅដូចខាងក្រោម ៖

- ឆ្លើយតបជាបន្ទាន់ចំពោះការខ្វះខាតធនធានសិក្សា ដែលជាតម្រូវការសិក្សារបស់និស្សិតកម្រិតឧត្តមសិក្សា

- លើកកម្ពស់ទំនើបភាវូបនីយកម្ម និងឧត្តមានុវត្តន៍នៃការរៀននិងបង្រៀន និងការស្រាវជ្រាវនៅលើមុខវិជ្ជា កម្មវិធីសិក្សា ឬមុខជំនាញជាក់លាក់

- បង្កើនភាពស៊ីជម្រៅក្នុងការកសាងវិជ្ជាជីវៈនិងបទពិសោធន៍សម្រាប់ហានៈសាស្ត្រាចារ្យ និងអ្នកស្រាវជ្រាវ

- រួមចំណែកដល់ការកសាងភាពជាសហគមន៍វិជ្ជាជីវៈ ការចែករំលែកបទពិសោធន៍ និងវប្បធម៌នៃការរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សានៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។

ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា បានវាយតម្លៃខ្ពស់ចំពោះការបោះជំហានប្រកបដោយមនសិការវិជ្ជាជីវៈនៃគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា និងបុគ្គលិកអប់រំទាំងអស់ ក្នុងការរៀបចំ រៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សា ដើម្បីបង្កើនបរិមាណ លើកកម្ពស់គុណភាព និងពង្រឹងសមធម៌នៃធនធានសិក្សាជាខេមរភាសា ជូននិស្សិតដែលកំពុងបន្តការសិក្សា និងត្រៀមខ្លួនធ្វើការស្រាវជ្រាវនៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។ សៀវភៅសិក្សាជាផ្នែកមួយនៃការទទួលស្គាល់គុណភាពអប់រំនៃគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា និងជាធនធានសិក្សាដែលជាមូលដ្ឋានមួយដ៏សំខាន់ក្នុងការគាំទ្រដល់ការបង្រៀន និងរៀន ហើយត្រូវមានបរិមាណគ្រប់គ្រាន់ ឆ្លើយតបទៅនឹងកម្មវិធីអប់រំ និងតម្រូវការសិក្សាស្រាវជ្រាវ។ ជាគោលការណ៍ គ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សាទាំងអស់ ត្រូវមានសៀវភៅសិក្សាដែលប្រើជាគោលសម្រាប់មុខវិជ្ជានីមួយៗ។ ចំនួនសៀវភៅសិក្សាដែលគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ការស្រាវជ្រាវ និងការសិក្សារបស់និស្សិត ត្រូវមានយ៉ាងតិចមួយចំណងជើងក្នុងមួយមុខវិជ្ជា ហើយត្រូវតម្កល់យ៉ាងតិច២ច្បាប់ នៅក្នុងបណ្ណាល័យ ឬអាចរកបានតាមប្រព័ន្ធអេឡិចត្រូនិក។ ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា លើកទឹកចិត្តបន្ថែមទៀតជូនដល់គ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សារដ្ឋ និងឯកជនដែលបានស្នើសុំថវិកាមូលនិធិរួច សូមចូលរួមបន្ថែមទៀតដើម្បីបង្កើនចំនួនចំណងជើងសៀវភៅ។ ចំណែកគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សារដ្ឋនិងឯកជនដែលពុំទាន់បានដាក់ពាក្យស្នើសុំ សូមចូលរួម ដើម្បីជាគុណប្រយោជន៍ដល់តម្រូវការដ៏ទូលំទូលាយ និងថ្លៃថ្លានៃនិស្សិតកម្ពុជាក្នុងការសិក្សា និងស្រាវជ្រាវនៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។

សេចក្តីបញ្ជាក់
របស់មូលនិធិការស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍

សៀវភៅសិក្សានេះជាលទ្ធផលនៃការស្នើសុំអនុវត្តបរិកាមូលនិធិការស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍ ក្នុងគម្រោងរៀបរៀង និពន្ធ និងកែលម្អសៀវភៅសិក្សា ដែលនឹងត្រូវប្រើប្រាស់នៅកម្រិតឧត្តមសិក្សា។ សៀវភៅសិក្សានេះ ត្រូវបានរៀបរៀង និពន្ធ ឬកែលម្អដោយមានការធានាអះអាងថាជាស្នាដៃរបស់អ្នកនិពន្ធផ្ទាល់ និងបានឆ្លងកាត់ត្រួតពិនិត្យ ផ្តល់យោបល់ និងវាយតម្លៃដោយក្រុមប្រឹក្សាអប់រំ ក្រុមប្រឹក្សាស្រាវជ្រាវ ឬក្រុមប្រឹក្សាដែលមានតម្លៃស្មើនៃគ្រឹះស្ថានឧត្តមសិក្សា និងតាមរយៈកិច្ចសន្យាដែលបានធ្វើឡើង និងដែលបានតម្កល់ទុកនៅមូលនិធិការស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍។ រាល់ខ្លឹមសារ ការបកស្រាយ និងរូបភាព គឺជាជំហរនិងទស្សនៈផ្ទាល់របស់អ្នកនិពន្ធ ហើយ ពុំឆ្លុះបញ្ចាំង ឬជាតំណាងដល់មូលនិធិការស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍នៃក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា ឡើយ។

អារម្ភកថា

សៀវភៅនេះត្រូវបានរៀបរៀងឡើងក្រោមការឧបត្ថម្ភគាំទ្ររបស់មូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតផ្តែប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍សម្រាប់ទុកជាសៀវភៅសិក្សាគោលដើម្បីបម្រើឱ្យការរៀន និងបង្រៀនមុខវិជ្ជាប្រវត្តិសាស្ត្រ នៅក្នុងដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យានៃមហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ~មនុស្សសាស្ត្រនៅសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ។ ខ្លឹមសារគោលក្នុងសៀវភៅនេះមានតាំងពីសម័យបុរេទំនាក់ទំនងបារាំង-ខ្មែរ រហូតដល់សម័យឯករាជ្យ ឆ្នាំ1953 ដែលអាចសមល្មមឲ្យអ្នកសិក្សាប្រវត្តិសាស្ត្រទាំងឡាយមានមូលដ្ឋានគ្រឹះរឹងមាំក្នុងការសិក្សាបន្ត ឬស្រាវជ្រាវបន្ថែម ឬក្នុងការប្រកបការងារផ្សេងៗក្នុងវិជ្ជាជីវៈរបស់ខ្លួន។ មិនតែប៉ុណ្ណោះ សៀវភៅនេះក៏អាចចាត់ទុកជាឯកសារពិគ្រោះសម្រាប់អ្នកស្នេហាវិស័យប្រវត្តិសាស្ត្រផងដែរ។

សេចក្តីថ្លែងអំណរគុណ

ខ្ញុំបាទ អូន យុវ៉ា ជាសាស្ត្រាចារ្យដេប៉ាតឺម៉ង់ប្រវត្តិវិទ្យានៃមហាវិទ្យាល័យសង្គមសាស្ត្រ-មនុស្សសាស្ត្រ នៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ និងជាអ្នករៀបរៀងសៀវភៅសិក្សា ដែលមានចំណងជើងថា “បារាំងនៅលើដងទន្លេមេគង្គ : ប្រវត្តិសាស្ត្រអាណាព្យាបាលក្នុងប្រទេសកម្ពុជាឆ្នាំ១៨៦៣~១៩៥៣"។ ខ្ញុំបាទសូមសម្តែងនូវគារវកិច្ចដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់ និងសូមគោរពថ្លែងអំណរគុណ និងដឹងគុណយ៉ាងជ្រាលជ្រៅចំពោះ៖

- ក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងហិរញ្ញវត្ថុ ដែលបានផ្តល់ថវិកាមកក្រសួងអប់រំ ដើម្បីបង្កើតជាមូលនិធិសម្រាប់គាំទ្រដល់ការសរសេរសៀវភៅសិក្សាសម្រាប់កម្រិតឧត្តមសិក្សារបស់ខ្ញុំបាទនេះ។

- ក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា ដែលមាន ឯកឧត្តមបណ្ឌិតសភាចារ្យរដ្ឋមន្ត្រី ហង់ជួន ណារ៉ុន ជាប្រមុខ ដែលលោកបានដឹកនាំបង្កើតមូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតផ្សែប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍ឡើង ដើម្បីគាំទ្រទាំងស្រុងដល់ដំណើរការសរសេរសៀវភៅនេះ ដែលជាចំណែកមួយក្នុងបេសកកម្មកំណែទម្រង់វិស័យអប់រំឧត្តមសិក្សារបស់លោក។

- ឯកឧត្តមបណ្ឌិត សាន វឌ្ឍនា អនុរដ្ឋលេខាធិការក្រសួងអប់រំ យុវជន និងកីឡា ដែលក្នុងនាមលោកជាតំណាងមូលនិធិ លោកបានយកអស់កម្លាំងការចិត្ត ជួយចាត់ចែងនិងជ្រោមជ្រែងយ៉ាងពេញទំហឹង ព្រមទាំងផ្តល់ជាអនុសាសន៍និងដំណោះស្រាយនានា ដើម្បីជំនះនូវរាល់ឧបសគ្គដែលកើតមានក្នុងដំណើរការសរសេរសៀវភៅនេះ។

- ឯកឧត្តមបណ្ឌិត ជេត ជាលី សាកលវិទ្យាធិការនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ដែលបានយកអស់កម្លាំងកាយចិត្ត ព្រមទាំងពេលវេលាដ៏មមាញឹកនិងមានតម្លៃរបស់លោកក្នុងការជួយលើកទឹកចិត្ត ជួយខ្នះខ្នែងដោះស្រាយ និងផ្តល់អនុសាសន៍ដ៏ត្រឹមត្រូវ ក៏ដូចជាបង្កលក្ខណៈងាយស្រួលនានា ទាំងផ្នែករដ្ឋបាល និងទាំងផ្នែកបច្ចេកទេស ដើម្បីឲ្យដំណើរការរៀបរៀងសៀវភៅនេះបានប្រព្រឹត្តទៅដោយរលូនរហូតចប់ចុងចប់ដើម។

- លោក លួន ពេជ្របូរី និង អស់លោក-លោកស្រី ជាក្រុមការងារសម្របសម្រួលទាំងអស់របស់មូលនិធិស្រាវជ្រាវ គំនិតផ្សែប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍ ដែលបានយកអស់កម្លាំងកាយចិត្ត ជួយឈឺឆ្អាលក្នុងការដោះស្រាយបញ្ហាប្រឈមនានាយ៉ាងសស្រាក់សស្រាំជាទីបំផុត ដោយមិនគ្រួញត្អែរ និងមិនខ្លាចនឿយហត់ ដើម្បីឲ្យការសរសេរសៀវភៅនេះប្រព្រឹត្តទៅដោយរលូន។

- ឯកឧត្តមបណ្ឌិត ស្រ៊ីវ ថាវិទ្ធ អ្នកសម្របសម្រួលសាលាក្រោយឧត្តម និង លោកបណ្ឌិត សុខ សិរី អនុប្រធានការិយាល័យស្រាវជ្រាវ ដែលតែងជួយឈឺឆ្អាល ជួយសម្របសម្រួល និងផ្តល់សេវាសម្រាប់ការប្រជុំបច្ចេកទេសនានាតាមប្រព័ន្ធអនឡាញតាំងពីដើមរៀងមក។

- អស់លោក-លោកស្រី ជាសមាជិក-សមាជិកាគណៈកម្មការអភិវឌ្ឍសៀវភៅសិក្សា ក៏ដូចជាគណៈកម្មការត្រួតពិនិត្យសៀវភៅសិក្សារបស់សាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ដែលបានជួយផ្តល់ធាតុចូលដល់សៀវភៅនេះឱ្យកាន់តែមានគុណភាពប្រសើរថែមទៀត។

- ជាចុងក្រោយ និងជាពិសេស លោក ធូ រណ្ឌោ ប្រធានការិយាល័យស្រាវជ្រាវនៃសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ដែលតែងជួយផ្តល់ធាតុចូលចំពោះរាល់ឯកសារការងារ ទាំងផ្នែករដ្ឋបាលនិងទាំងផ្នែកបច្ចេកទេស លោកថែមទាំងជួយសម្រួលរាល់បញ្ហាប្រឈមនានាយ៉ាងដិតដល់បំផុត ដោយមិនប្រកាន់ពេលវេលា និងដោយចិត្តជ្រះថ្លា រហូតការសរសេរសៀវភៅនេះទទួលបានជោគជ័យជាស្ថាពរ។

មាតិកា

បុព្វកថា i

សេចក្តីបញ្ជាក់ vi

របស់មូលនិធិការស្រាវជ្រាវ គំនិតច្នៃប្រឌិត និងនវានុវត្តន៍ vi

អារម្ភកថា vii

សេចក្តីថ្លែងអំណរគុណ viii

មាតិកា viii

ជំពូកទី 1 ខែសីហាឆ្នាំ 1863: គោលនយោបាយចុងក្រោយនៅលើទន្លេមេគង្គ 1

1. សេចក្តីផ្តើម 1

2. ភាពទាក់ទាញនៃមជ្ឈឹមបូព៌ា 8

ជំពូកទី 2 កម្ពុជាយុគសម័យវឹកវរចលាចល ឬ សម័យអន្តរកាលនៅកម្ពុជា (ស្រុកខ្មែរមិនដែលសូន្យសុភាសិតខ្មែរ) 11

1. អំណាចនៃអំពើពុករលួយ 11

2. ថ្ងៃដ៏ងងឹតបំផុតនៃយុគងងឹត 13

3. ការមកដល់នៃពួកបារាំង 15

4. សន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី 11ខែសីហាឆ្នាំ 1863 17

5. ដំណើរប្រែប្រួលរបស់ព្រះបាទនរោត្តម 19

6. សន្ធិសញ្ញាសម្ងាត់របស់ព្រះបាទនរោត្តមជាមួយសៀម 20

7. របបគាបសង្កត់ 22

ជំពូកទី 3 ការដើរតាមផ្លូវចាស់របស់បុព្វបុរស 23

1. ប្រជាជនខ្មែរ 24

2. សង្គមប្រពៃណីយ៉ាងជ្រៅ 27

3. របៀបផលិតនៅអាស៊ី 31

4. សាសនា និងជំនឿអរូបី 34

5. បញ្ហានៃទាសភាព 35

6. ការធ្វើជំនួញទាសករនៅខេត្តស្ទឹងត្រែង 36

7. បដិវត្តន៍ពោធិ៍កំបោរ 37

ជំពូកទី 4 ដំណោះស្រាយដែលគ្មានតម្លាភាព.....40
1. ការគ្រប់គ្រងដែលគ្មានសុក្រិតភាព.....40
2. កម្មវិធីកំណែទម្រង់របស់បារាំង.....42
3. ជីវិតនិងការសប្បាយហួសហេតុ.....45
4. ជីវិតស្រីស្នំនៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង.....47
5. ការបង្កើនពន្ធដោយគ្មានភាពអត់ធ្មត់របស់បារាំង.....50
6. ការបង្ក្រាបកសិករសម្រាប់ពន្ធ.....51
7. កិច្ចព្រមព្រៀងជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ.....52
8. បារាំងត្រូវការសន្ធិសញ្ញាថ្មី.....55
9. នយោបាយ ចុងកាណុងរបស់លោក ថម សុន.....56
ជំពូកទី 5 មហាបដិវត្តន៍ដ៏ធំ.....59
1. ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវ៉ុត្ថាជាគូប្រជែងមួយដ៏គួរឱ្យខ្លាច.....60
2. រាជសមគំនិតក្នុងចលនាការបះបោរ.....63
3. សង្គ្រាមសម័យអាណានិគម.....64
4. ដំណោះស្រាយដែលបានចរចាទាក់ទងនឹងព្រះមហាក្សត្រ.....66
5. ព្រះបាទនរោត្តមគោរពតាមសេចក្តីសន្យារបស់ទ្រង់.....67
ជំពូកទី 6 ស្តេចដែលគ្រាន់តែជាអាយ៉ង.....70
1. សេចក្តីផ្តើម.....70
2. ពីរជំហានទៅមុខ មួយជំហានថយក្រោយ.....71
3. បារាំងភ័យខ្លាចលើការស្នងរាជបល្ល័ង្ក.....74
4. ឆ្នាំ 1897 ជាចំណុចរបត់មួយក្នុងការតស៊ូដើម្បីគ្រប់គ្រង.....76
5. កិច្ចការរបស់យុគន្ធរ.....78
6. ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានឆន្ទៈផ្ទាល់ខ្លួនទេ.....81
ជំពូកទី 7 ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គម ដៅសតវត្សទី19.....84
1. សេចក្តីផ្តើម.....84
2. ស្ថានភាព ឬ ការស្តារសេដ្ឋកិច្ចឡើងវិញ.....84
3. យុទ្ធសាស្ត្រដែលបារាំងបានធ្វើដើម្បីឱ្យមានការផ្លាស់ប្តូរសេដ្ឋកិច្ច.....85

4. ការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងវិស័យពាណិជ្ជកម្ម....87
5. ភាពអសន្តិសុខនៅក្នុងសង្គម....88
6. តើអ្វីជា"បន្ទុករបស់បារាំង"?....90
ជំពូកទី 8 ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិស្នើរតែក្លាយទៅជាជនជាតិបារាំងមួយរូប....92
1. ជីវិតដំបូងរបស់ព្រះរាជា....94
2. សោធន នៃរបបអាណាព្យាបាល....97
3. កំណែទម្រង់ប្រព័ន្ធច្បាប់....98
4. ការគ្រប់គ្រងយ៉ាងតឹងរឹងលើរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា....99
5. ដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងការត្រឡប់មកវិញនូវខេត្តដែលបានបាត់បង់....102
6. ការត្រឡប់មកវិញនូវខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាប....104
7. ខ្មែរ និងសង្គ្រាមលោកលើកទី1....105
8. ភាពភ័យខ្លាចនៃការបះបោរ....107
ជំពូកទី 9 ការប៉ះទោរ និងការតស៊ូ នៅតាមជនបទ....109
1. ឆ្នាំ 1916 បង្កប់ទៅដោយប្រពៃណីនៃភាពចលាចល....109
2. ការសងសឹករបស់បារាំងបន្ទាប់ពីការវាយប្រហារដោយខ្លួនឯង....111
3. បញ្ហាចោរប្លន់....112
4. ការបះបោរនៅក្នុងសង្គម....115
5. ការបះបោររបស់ក្រុមអ៊ុក....116
6. ការប្រមូលពន្ធ និងការផ្លាស់ប្តូរសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លី....117
ជំពូកទី10 ចលនាខាយប្រហាររបស់កសិករនៅឆ្នាំ1916....120
1. រ៉ែស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែរ Baudoin 1916....120
2. ភាពចលាចល....122
3. ចលនាបះបោរមួយក្រុម....124
4. Baudoin បញ្ជាឱ្យបង្ក្រាបយ៉ាងឃោរឃៅ....125
5. សកម្មភាពរបស់ Baudoin....126
ជំពូកទី 11 ទំព័រសេករាជថ្មី៖ រាជាធិបតេយ្យ និងនយោបាយក្នុងចន្លោះសង្គ្រាម....129
1. កិច្ចសន្យាយូរអង្វែងរវាងបារាំង និងពួកឥស្សរជនខ្មែរ....129

2. ការថយចុះកម្លាំងកាយរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ 130
3. ចេតនាសម្រាប់ការស្នងរាជ្យបន្ត 131
4. ការសុគតរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងការបន្តវេនរបស់ព្រះបាទមុនីវង្ស 131
5. ព្រះបាទមុន្នីវង្សអាចផ្លាស់ទីដោយងាយស្រួលក្នុងសង្គមទាំងពីរប្រភេទ 133
6. ការខឹងសម្បារលើ "ការឈ្លានពាន" របស់ពួកកៅដាយ(Caodai) 134
7. ការអាម៉ាស់របស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្សនៅក្នុងដៃបារាំង 135
8. ភាពងងឹតនៃ "ទំព័រសកលរាជធ្មី " 135
ជំពូកទី 12 បេសកម្មបណ្តុះអរិយធម៌ សុខភាព ការអប់រំ និងការស្តារឡើងវិញនៃចក្រភពអន្តរ 137
1.ការសិក្សាស្រាវជ្រាវពីប្រពៃណីវប្បធម៌ និងការជួសជុលអង្គរ 137
2. ឥទ្ធិពលនៃអក្ខរកម្ម 138
3. វិស័យអប់រំនៅកម្ពុជាក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង 138
4. បញ្ហាសុខភាព 139
ជំពូកទី 13 យុទ្ធជនៃការតស៊ូដើម្បីសេរីភាព ឬក៏យុទ្ធជនមហាអន្តរ 140
1. ចលនាកុម្មុយនីស្តនៅកម្ពុជា 140
2. ការព្រងើយកន្តើយរបស់កសិករខ្មែរទៅជាកុម្មុយនីស្ត 144
3. ការចាប់ផ្តើមនៃជាតិនិយមខ្មែរ 144
4. នយោបាយនៃការច្រណែន 145
5. ជាតិនិយមឆ្លើយតប 147
6. សមាជិកសំខាន់ៗ នៃនគរវត្ត 148
7. នគរវត្ត និងសៀម 149
8. របាំងឆ្លងកាត់ 150
ជំពូកទី 14 ការរីកចម្រើន ការធ្លាក់ចុះ និងការអភិវឌ្ឍសង្គម 151
1. ផលប្រយោជន៍របស់បារាំងតែងតែសំខាន់បំផុត 153
2. គម្រោងការងារសាធារណៈផ្សេងទៀត 156
3. ទីក្រុងមានសភាពអ៊ូអរនៅ Quatre Bras 157
4. ពិព័រណ៍អន្តរអាណានិគមឆ្នាំ 1931 160

5. វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា 161
6. ប្រទេសកម្ពុជា និងរណសិរ្សប្រជាមានិត 164
7. ការងើបឡើងវិញយឺតនៃសេដ្ឋកិច្ច 168
ជំពូកទី 15 របបផ្តាច់ការរបស់ប៉ូលីសនិងមន្ត្រីរាជការ 172
1. ព្រឹទ្ធបុរសរ៉ៅស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ Franrcois (Henri) Baudoin 174
2. ក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា 176
3. ការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើអ្នកកាន់សាសនា Caodai 177
4. ភ្នំបូកគោ (សំណុំរឿងខ្មៅងងឹតសម្រាប់មូលនិធិសាធារណៈ) 178
5. កិច្ចការរបស់បាដេស 180
6. ឃាតកម្មនយោបាយ 183
7. បាដេស និង បេសកកម្មអារ្យធម៌ 185
ជំពូកទី 16 អាណាចក្រកៅស៊ូ 187
1. ខ្មែរមិនចូលចិត្តការងារនៅចម្ការ 189
2. តុងកឹងធានាបង់ប្រាក់ដល់កម្មករ 190
3. ស្ថានភាពរស់នៅរបស់កូនឈ្នួលនៅមេមត់ 192
4. បញ្ហាផ្លូវចិត្ត 194
5. កលល្បិច និង មហិច្ឆតា 195
ជំពូកទី 17 ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំង និងសង្គ្រាមបារាំង-ថៃ 197
1. ការស្រងាកចិត្តរបស់ព្រះអង្គមុនីវង្សចំពោះបារាំង 197
2. ការគំរាមកំហែងពីរ ជប៉ុន និង ថៃ 199
3. ភាពរំជើបរំជួលនៅក្នុងប្រទេសថៃ 201
4.សង្គ្រាមនៅព្រំដែនថៃ 202
5.សង្គ្រាមដែលកំពុងរំខាន 204
6. ជ័យជំនះរបស់បារាំងនៅសមរភូមិជើងទឹកកោះឆាង 205
7. ប្រទេសជប៉ុនជាអ្នកឈ្នះពិតប្រាកដ 206
ជំពូកទី 18 ខ្លាតូចលើរាជបល្ល័ង្ក 210
ជំពូកទី 19 របបឥណ្ឌូ អ្នកផ្តាច់ការ ខ្មែរឥស្សរៈ និងបដិវត្តន៍ 217

1. សេចក្តីផ្តើម 217
2. ការបង្ក្រាបយ៉ាង សាហាវរបស់លោក Decuox 218
3. ច្បាប់ Jewish ប្រឆាំងនៅកម្ពុជា 220
4. អង្គការធំ ៗ និងខ្មែរ 221
5. ការនាំយុវជនខ្មែរវ័យក្មេងចេញមាតុប្រទេស: យុវន 222
6. រ៉ូមាំងនីយកម្ម និងការរឹតត្បិត 223
7. ការបោះបោររបស់ Parasols" ឬក៏សង្គ្រាមឆ័ត្រ 225
8. កុប្បកម្មនៅវ៉េស៊ីដង់បារាំង 226
9. សារៈសំខាន់នៃកិច្ចការ Parasol 228
10. ការរីកដុះដាលនៃការមិនសប្បាយចិត្តប្រឆាំងនិងច្បាប់បារាំង 230
11. Decuox អានសញ្ញាណនៃការបរាជ័យរបស់ Axis 231
ជំពូកទី 20 ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា (រដ្ឋប្រហារជប៉ុន) និងការវិលត្រឡប់មកវិញ របស់បារាំងមកកម្ពុជា 233
1. សម្តេច នរោត្តមសីហនុបានស្នើសុំឱ្យប្រកាសឯករាជ្យ 234
2. ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុមិនអើពើអ្នកទោសជាតិនិយមដែលវិលត្រលប់មកវិញ 235
3. ស្តេចនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និង ការត្រឡប់មកវិញរបស់ពួកបារាំង 236
4. ការវិលត្រឡប់របស់លោកស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ 237
5. រដ្ឋប្រហារជាតិនិយមនៅថ្ងៃទី 9 ខែសីហា 239
6. ឃាតកម្មនៅពេជ្រនីល 241
7. ការធ្វើប្រជាមតិរបស់លោក ស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ 242
8. ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែស្រឡាញ់ប្រទេសបារាំង 245
9. ខែមករា ឆ្នាំ1946គឺជាការផ្លាស់ប្តូរសមស្របមួយរវាងបារាំងនិងកម្ពុជា 248
10. អំណាចពិតប្រាកដនៅក្នុងដៃបារាំង 248
ជំពូកទី 21 ការពិសោធសតា 250
1. ប្រទេសមួយដែលស្ថិតក្នុងស្ថានភាពទ្រុឌទ្រោម 250
2. ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស និងលទ្ធិប្រជាធិតេយ្យ 254
3. ការបោះឆ្នោតសកលលើកទីមួយរបស់កម្ពុជា 256

4. ការផ្សំគំនិតរបស់ក្រុមប្រឆាំង 257
5. ការសុគតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស 258
ជំពូកទី 22 អាល់សាស់ ឡូរែនដៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ 260
1. សេចក្តីផ្តើម 260
2. ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការបះបោរ 262
3. ការទាមទាររបស់បារាំងនូវអាណាខេត្តរបស់កម្ពុជាមកវិញ 263
4. កតិការសញ្ញាព្រំដែនថ្ងៃទី17 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1946 265
ជំពូកទី 23 របបរាជានិយមផ្តាច់ការ និង របបសភាប្រជាធិបតេយ្យ 268
1. ការបោះឆ្នោតខែធ្នូ ឆ្នាំ1947 269
2. "ការជួបប្រជុំគ្នានៃអ្នក demagogues" ? 269
3. សម្តេចសហនុបានលើកទឹកចិត្ត 271
4. ឃាតកម្មលើលោក អៀវ កើស 271
5. ការបោះឆ្នោតខែកញ្ញាឆ្នាំ1951 272
ជំពូកទី 24 ការបះបោររបស់ខ្មែរឥស្សរៈ 274
1. តើឥស្សរៈបានធ្វើការគម្រាមកំហែងដូចម្តេចខ្លះ ? 274
2. កងកម្លាំងនៃកងទ័ពបារាំង-ខ្មែរ 275
3. ប្រភពកំណើតនៃឥស្សរៈ 276
4. ការបះបោរ នៅខេត្តសៀមរាប ខែសីហា ឆ្នាំ1946 277
5. ការគំរាមកំហែងធ្ងន់ធ្ងរហូតដល់ឆ្នាំ1954 278
6. ពួកវៀតមិញនៅកម្ពុជា 279
7. ក្រុមលួចឆក់ប្លន់ និងក្រុមឥស្សរៈ 281
8. ចុងក្រោយនៃការបះបោរ 281
ជំពូកទី 25 ដោគជ័យរបស់នរោត្តមសីហនុ និងព្រះរាជអូជនីយកិច្ចដើម្បីឯករាជ្យ 283
1. ព្រះបាទនរោត្ត សីហនុ ទៅដល់ Pandit Nehru របស់ឥណ្ឌានៅចុងឆ្នាំ1954 283
2. ការបន្តដំណើររបស់នរោត្តម សីហនុ 285
3. សម្តេចនរោត្តម សីហនុ មានបញ្ហាសតិ 286
4. ការចុះចាញ់របស់បារាំង 287

5. សម្តេចនរោត្តមសីហនុទទួលបានឯករាជ្យតែវាមានតម្លៃកម្រឹតណា? 288
ជំពូកទី 26 សេចក្តីសន្និដ្ឋាន នៅក្នុងរូបភាពនៃប្រទេសចារាំង? .....
1. មូលដ្ឋានគ្រឹះសម្ភារៈសម្រាប់សង្គមលោកខាងលិច? 290
2. សមិទ្ធិផលវិជ្ជមានមួយចំនួននៃអ្នកការពារ 292
3. ប្រពៃណីផ្តាច់ការ 293
4. ការអភិវឌ្ឍតិចតួច និងខ្មែរក្រហម 297
5. ការរសាត់ចូលទៅក្នុងការស្រមើស្រមៃសុទ្ធ 298
6. តើកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យជាសង្គមបែបណា? 298
7. តើកេរដំណែលបារាំងសព្វថ្ងៃឃើញយ៉ាងណា? 299
8. ប្រពៃណីនៃភាពអត់ធ្មត់ 301
9. បដិវត្តន៍សង្គមដែលមិនធ្លាប់មាន 302
កំណត់ចំណាំ (Notes) 304
ឯកសារយោង (References) 304

ជំពូកទី 1
ខែសីហា ឆ្នាំ 1863 : គោលនយោបាយចុងភាណុចនៅលើទន្លេមេគង្គ

1. សេចក្តីផ្តើម

បុរេទំនាក់ទំនងបារាំង~ខ្មែរ និង ការស្ថាបនាគ្រឹះនៃរបបអាណាព្យាបាលបារាំង

គួររំលឹកថាសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ១៨៤៥ ប្រទេសកម្ពុជាជាចំណុះប្រទេសសៀមផង និងវៀតណាមផង។ នៅថ្ងៃទី៧មីនា១៨៤៨ សម្តេចអង្គឌួង ដែលមានព្រះជន្ម៥២ វស្សាបាន ឡើងគ្រងរាជ្យនៅក្រុងឧដុង្គដោយមានព្រះនាមថា ហរិរក្សរាមាឥស្សរាធិបតី ផ្តើមចេញពីទំនាក់ទំនងបុគ្គល ព្រះសង្ឃរាជមីស (Monseigneur Miche) មានទំនាក់ទំនងជិតស្និតជាមួយរាជវង្សខ្មែរនោះ ទើបសម្តេចអង្គឌួងមានទំនោរទៅរកប្រទេសបារាំងវិញ។ Jean Claude Miche ជាបព្វជិតកាតូលិកដែលទទួលបន្ទុកគ្រប់គ្រងបេសកកម្មសាសនាប្រចាំកម្ពុជា (Vicaire apostolique du Cambodge) ចាប់ពីឆ្នាំ ១៨៥០។

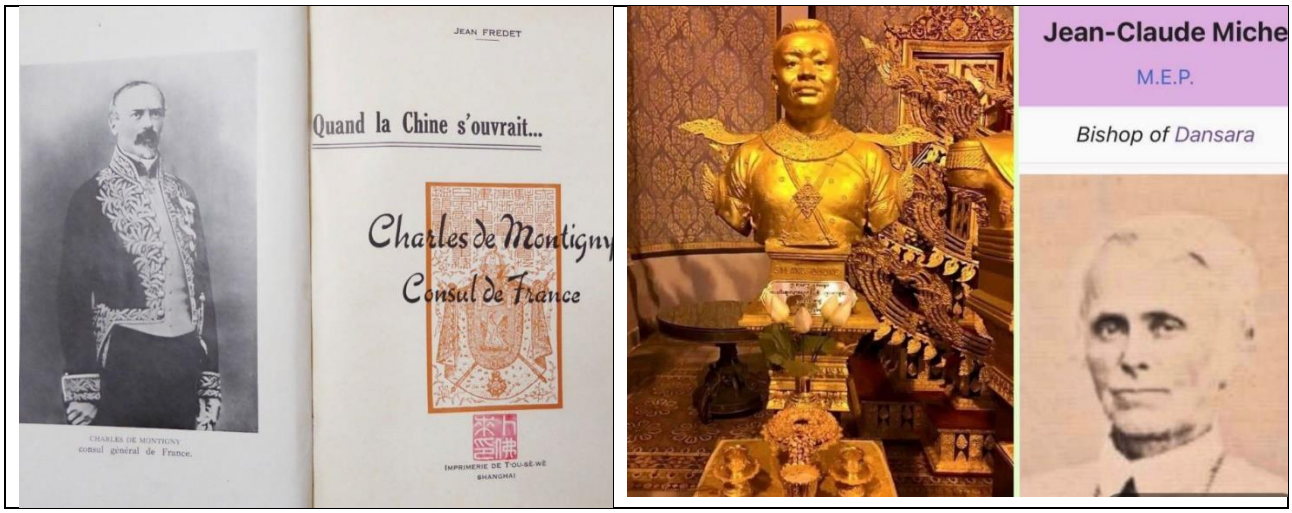

រូបភាពខាងលើ 1) លោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៊ 2) ព្រះបាទ អង្គឌួង 3) ព្រះសង្ឃ កាតូលិក មីស

មីស គង់នៅពញ្ញាឮជិតរាជវាំងឧដុង្គ។ ក្នុងលិខិតមួយច្បាប់សរសេរនៅឆ្នាំ១៨៤៨ អេវ៉ែក មីស បានរៀបរាប់អំពីការស្វាគមន៍ចំពោះគាត់ពីសំណាក់ព្រះបាទអង្គឌួង។ នៅពេលសន្ទនាជាមួយ ព្រះអង្គបានសំដែងនៅ ព្រះរាជបំណងចង់ទាក់ទាញពាណិជ្ជករបារាំង ឱ្យមកប្រកបមុខរបរផ្សេងៗ នៅប្រទេសកម្ពុជា និងចង់បញ្ជូនជនជាតិខ្មែរឱ្យទៅសិក្សានៅឯប្រទេសបារាំង។ អេវ៉ែកមីសបានដឹងច្បាស់លាស់អំពីគោលបំណងនៃទំនាក់ទំនងនេះ នៅពេលដែលព្រះវរមាតា (The queen mother) ប្រកាសថា "វត្តមាននៃជនជាតិអឺរ៉ុបនៅទីនេះ និងធ្វើឱ្យពួកជនជាតិអាណ្ណាម មានការខ្លាចក្រែងនៅក្នុងចិត្ត"។ (Samnang, S. as cited from Francois Ponchaud (1990): *The Cathedral of the Rice Paddy – 450 years of history of the church in Cambodia*, Le Sarment Fayard, p.60: (The presence of Europeans here will strike fear in the hearts of the Annamites).

ជាដំបូង ព្រះបាទអង្គឌួង បានទាក់ទងជាមួយអ្នកតំណាងប្រទេសបារាំងប្រចាំនៅសិង្ហបុរី ដែលបារាំងបានតាំងស្ថានកុងស៊ុលតាំងពីឆ្នាំ១៨៣៩មកម្ល៉េះ។ ខែធ្នូ ឆ្នាំ១៨៥២ មន្ត្រីកុងស៊ុលបារាំងនៅសិង្ហបុរី បានទទួលមន្ត្រីខ្មែរម្នាក់ ដែលមានតំណពូជពង្សពីជនជាតិព័រទុយហ្គាល់ និងជាជនជំនិតរបស់ព្រះរាជាខ្មែរ។ មន្ត្រីខ្មែររូបនេះបាននាំយកទៅជាមួយនូវលិខិតមួយច្បាប់ពីព្រះតេជគុណមីស ដែលសរសេរនៅរាជវាំងឧដុង្គ ចុះថ្ងៃទី២០ ខែ កក្តដា ឆ្នាំ១៨៥២ ដោយបញ្ជាក់ថា ព្រះរាជាខ្មែរចង់ភ្ជាប់ទំនាក់ទំនង។ នៅថ្ងៃទី១៤ ខែមិថុនា ឆ្នាំ១៨៥៣ ដោយមានអេវ៉ែក មីស ជាអ្នកជួយបកប្រែ ព្រះបាទអង្គឌួងបានធ្វើរាជសារមួយច្បាប់ពីរាជវាំងឧដុង្គ ទៅថ្វាយអធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣ (Napole´on III) តាមរយៈមន្ត្រីកុងស៊ុលបារាំងនៅសិង្ហបុរី គឺ លោក ហ្រ្វេដេរិកហ្គោទីយ៉េ (Frederic Gautier)។ ព្រះរាជសារមួយយ៉ាងវែងបានជានាយ៉ាងកក់ក្តៅចំពោះស្ថានភាពនៃពួកបេសកបុព្វជិតនៅកម្ពុជា និងគ្នូញគ្នែរអំពីឧបសគ្គ ដែលពួកសៀមនិងអាណ្ណាមរារាំងដល់ពាណិជ្ជកម្មរវាងប្រទេសកម្ពុជានិងទ្វីបអឺរ៉ុប និងដំណើរយ៉ាងពិស្តារអំពីកាលៈទេសៈដែលព្រះអង្គឡើងគ្រងរាជ្យ ដោយគូសបញ្ជាក់ថា ពួកអាណ្ណាមបានកាន់កាប់ទឹកដីអស់ជាងពាក់កណ្តាលនៃប្រទេសកម្ពុជា។ នៅខែ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ១៨៥៥ ព្រះចៅអធិរាជណាប៉ូឡេអុងទី៣ បានចាត់ឱ្យ សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ (Chales de Montigny) បំពេញបេសកម្មទៅប្រទេសចិន និង សៀម ឯកសារខ្លះទៀតលើកឡើងថា ក្រសួងការបរទេសចាត់បញ្ជូនលោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ មកបំពេញបេសកម្មប្រទេសចិន សៀម ខ្មែរ និង អាណ្ណាម ដើម្បីចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាមួយចំនួន។ លោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ បានមកដល់ប្រទេសសៀម នៅខែកក្តដា ឆ្នាំ១៨៥៦ **មានសន្ធិសញ្ញា១រវាងបារាំងនិងសៀម ចុះថ្ងៃទី១៥សីហា១៨៥៦។**

គោលបំណងរបស់ លោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ មកកម្ពុជាមានបេសកម្ម៣៖

1. ដើម្បីនាំយកព្រះសង្ឃរាជមីស (Monseigneur Miche) ទៅបកប្រែនៅតំបន់ជម្លោះនៅ Danang and Tourance នៃអាណ្ណាមកណ្តាល។
2. ដើម្បីដោះស្រាយរឿងបន្តិចបន្តួចរវាងរាជវង្សខ្មែរ និង បេសកបព្វជិតបារាំង។
3. ដើម្បីនាំយក វត្ថុអនុស្សាវរីយ៍របស់ព្រះចៅអធិរាជបារាំង ណាប៉ូឡេអុងទី៣ ផ្ញើថ្វាយព្រះបាទអង្គឌួង។

ប៉ុន្តែពេលជួបលោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ ដើម្បីធ្វើសន្ធិសញ្ញាមិត្តភាព និងពាណិជ្ជកម្ម ស្តេចមង្គុតមានគោលបំណង៣៖

1. មិនចង់បាត់អំណាចពីកម្ពុជា (ចង់រក្សាឥទ្ធិពលខ្លួននៅលើកម្ពុជាដដែល)
2. ការធ្វើសន្ធិសញ្ញាមិត្តភាពនិងពាណិជ្ជកម្មជាមួយបារាំងនេះក្នុងបំណងប្រើប្រាស់ឥទ្ធិពលបារាំង ដើម្បីធ្វើជាកំពែងការពារទប់ទល់ឥទ្ធិពលអាណ្ណាម។
3. ការធ្វើសន្ធិសញ្ញាមិត្តភាពនិងពាណិជ្ជកម្មជាមួយបារាំងនេះ ក្នុងបំណងប្រើប្រាស់ឥទ្ធិពលបារាំង ដើម្បីធ្វើឲ្យមានតុល្យភាពអំណាចឥទ្ធិពលរបស់ប្រទេសអង់គ្លេស។ (Samnang, S. as cited from Pierre L. Lamant (1985): *"Les prémices des relations politiques entre le Cambodge la France vers le milieu du XLXe siécle",* in Revue francaise d'Histoire d'Outre-Mer, No 267, 2e trimester 1985,p. 171.)

លោក សាល ដឺម៉ុង ទីញ៉ី មកដល់កំពតតាមនាវាឈ្មោះ Marceau នៅថ្ងៃទី០៥ ខែតុលា ឆ្នាំ១៨៥៦ ហើយនៅថ្ងៃទី៧ តុលា ឆ្នាំ១៨៥៦ ពេលឡើងមកដល់កំពត ស្រាប់តែ ម៉ុងទីញ៉ី បានដឹងថាមានជនម្នាក់ក្នុងចំណោមជនទាំង៩នាក់ដែលធ្វើដំណើរមកជាមួយនោះគឺជាមន្ត្រីសៀម ដែលទទួលភារកិច្ចស៊ើបការណ៍សម្ងាត់ពីគណៈប្រតិភូបារាំង។ នៅថ្ងៃទី១៤ តុលា ពួកនាហ្មឺនខ្មែរនិងរាជបរិពារ ដែលមានដំរីចំនួន២០០បានមកដល់កំពត។ ថ្ងៃទី១៥ តុលា គេសំដែងគារវកិច្ចចំពោះមន្ត្រីការទូតបារាំង។ លោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ី បានសរសេរអនុសញ្ញាពាណិជ្ជកម្ម និងសាសនា ចុះថ្ងៃទី១៨ តុលា ១៨៥៦ (Convention commerciale et religieuse) និងរាជសារចុះថ្ងៃទី១៧ តុលា ១៨៥៦។ នៅថ្ងៃទី១៦ តុលា ១៨៥៦ ម៉ុងទីញ៉ី បានឡើងជិះនាវាម៉ារសូ (Marceau) ចេញពីកំពតឆ្ពោះទៅកាន់ប្រទេសអាណ្ណាម ដើម្បីអនុវត្តដំណាក់កាលទី៣នៃបេសកម្មរបស់គាត់។ លោក សាល ដឺម៉ុងទីញ៉ី ត្រូវធ្វើដំណើរទៅកាន់ទួរ៉ាន (Tourane) វៀតណាម ដើម្បីធ្វើការព្រមានចំពោះអាជ្ញាធរក្រុងវេ បន្ទាប់ពីមានការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើពួកបេសកបព្វជិតបារាំង។

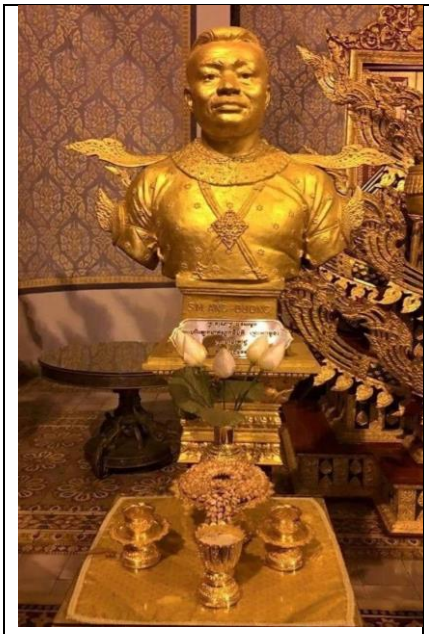

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះបាទ អង្គឌួង 2) ព្រះចៅអធិរាជ ណាប៉ូលេអ៊ុងទី៣ 3) ស្តេច មង្គុត

ព្រះមហាក្សត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា បានដាក់ប្រទេសរបស់ព្រះអង្គក្រោមរបបអាណាព្យាបាលបារាំងដោយគ្មានការបង្ខិតបង្ខំដោយប្រការណាមួយ ដែលជាគំនាបមកលើទ្រង់នោះឡើយ។ ក្រោយមក តំបន់នៅក្រោមទន្លេមេគង្គផ្នែកខាងលើ បានស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងដោយពុំមានការប្រើប្រាស់កម្លាំងយោធា ឬកងទ័ពដោយហេតុណាមួយឡើយ នេះបើយោងទៅតាមមតិយោបល់មួយដែលសព្វថ្ងៃកំពុងមានការចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំងនោះគឺ "ការសញ្ជ័យ" របស់លោក Pierre Pasquier អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិនឆ្នាំ1929 ។

ក្នុងកំឡុងពេលដូវរស្សា កម្ពុជាគឺជាប្រទេសមួយដែល សម្បូរទៅដោយធនធានទឹក។ ថ្ងៃទី11 ខែសីហា ឆ្នាំ1863។ ទឹកទន្លេមានពណ៌ល្អក់ ដែលជាសញ្ញាណនៃរដូវភ្លៀងធ្លាក់ច្រើនជាប្រចាំឆ្នាំ។ ស្របពេលនោះមានសំពៅប្រយុទ្ធ (នាវាចម្បាំង) មួយគ្រឿងបានបោះយុថ្កានៅឧដុង្គ និងមានទង់ជាតិបីពណ៌បានចង

នៅលើដងក្តោងទូកជាសញ្ញាសម្គាល់។ នៅរដូវនេះមានភ្លៀងធ្លាក់យ៉ាងខ្លាំង និងមានការពិបាកក្នុងការដឹងពីភូមិសាស្ត្រនៃទឹកទន្លេ និងដីសណ្តារនៅទីណាណាស់ ប៉ុន្តែពួកនាវិកនៃសំពៅប្រយុទ្ធនោះប្រហែលជាបោះដុំរំ និងព័ទ្ធជុំវិញដោយឈើនៅជាប់ព្រះបរមរាជវាំង។ នៅឆ្ងាយពីនេះបន្តិច មានភ្នំតូចពីរ ដែលខ្ពស់ជាងចេតិយថ្ម ដែលសម្គាល់ថាជាកន្លែងបញ្ចុះសពនៃស្តេចខ្មែរក្រោយចក្រភពអង្គរ។ បើយោងតាមរឿងព្រេងខ្មែរ មានសត្វ បិសាចសមុទ្រ (សត្វមករ) បានមករស់នៅក្រោមរូបចម្លាក់ព្រះពុទ្ធដ៏ធំ។ បុរាណវិទូចិនបានជឿថា ប្រសិនបើសត្វបិសាចសមុទ្របានផុសចេញមកនោះអំណាចរបស់កម្ពុជានឹងត្រូវបាត់ពន្លឺត្រឹមសម័យកណ្តាល។

លោកឧត្តមនាវី Pierre-Paul De La Grandière នៅក្នុងឯកសណ្ឋានកងនាវាចក្រពត្តិរបស់បារាំង ដែលមានគ្រឿងលម្អទៅដោយស័ក្តិពណ៌មាសពាក់លើស្មានៅលើដៃអាវ និងខ្សែក្រវាត់ធៀង រួមទាំងដាវនៅម្ខាងទៀត នៅលើក្បាលរបស់គាត់មានពាក់មួកកន្តិបផងដែរ គាត់បានដើរដល់ច្រាំងធ្លាញពីទូកនៅក្នុងទន្លេសាបនៅឧដុង្គ។ នាវាបានផ្ទុកអាវុធតាំងពីសៃហ្គនមកទន្លេមេគង្គ ដែលមានចម្ងាយរាប់រយគីឡូម៉ែត្រ នៅលើខ្សែទឹកចុះមកក្រោម មុនពេលចូលមកដល់ទន្លេសាប។ តាមរយៈរូបថតបានបង្ហាញថា លោកឧត្តមនាវីកហាក់បីដូចជាជនជាតិប្រឺតុន (Breton) ម្នាក់ដែលមានអំណាច និងឥទ្ធិពល។ លោកឧត្តមនាវីកមានអាយុ56ឆ្នាំ មានសក់ពណ៌ត្នោត និងទំពែក មានឫកពាឈរត្រង់ថ្មឹងជាមួយនឹងទឹកមុខដ៏មុតមាំ និងតុបតែងដោយគ្រឿងឥស្សរិយយស ដ៏ភ្លឺចែងចាំងនៅលើស្មារបស់គាត់។ គាត់ជាអ្នករៀបចំនូវគម្រោងការនយោបាយ ដែលមានឆន្ទៈ និងមានសមត្ថភាពខ្ពស់ គឺជាបុរសម្នាក់ "ដែលពោរពេញដោយថាមពល" នៃគោលនយោបាយរបស់អធិរាជបារាំង ឬអាចមកពីការធ្វើដំណើររាប់ពាន់គីឡូម៉ែត្រ ពីប្រទេសបារាំង។ អ្នកនិពន្ធខ្លះបានពិពណ៌នាថាគាត់ដើរតួនាទីជាកុងស៊ុលរង5 ដែលតែងតែធ្វើអ្វីមួយដោយមិនបាច់សុំការអនុញ្ញាតពីថ្នាក់លើរបស់គាត់នៅឯប៉ារីសឡើយ។ លោកបានមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាប៉ុន្មានខែដំបូងនេះ ប្រហែលជាដោយសារតាមការសរសេររបស់លោក Prosper Justin Chasseloup-Laubat រដ្ឋមន្ត្រីកងទ័ពជើងទឹក និងអាណានិគម ប៉ុន្តែប្រហែលជាគាត់មានគំនិតផ្តួចផ្តើមដោយខ្លួនឯង ដើម្បីធ្វើការចរចាសន្ធិសញ្ញាជាមួយ បុរសម្នាក់ដែលអង្គុយក្បែរនោះ ដែលបានត្រៀមខ្លួនរួចជាស្រេចក្នុងការចុះហត្ថលេខាលើឯកសារ ដែលដាក់នៅលើតុចន្លោះពួកគេទាំងពីរនាក់នោះ។ ឯកសារនេះបានធ្វើឱ្យប្រទេសបារាំងដើរតួជាអ្នកការពារអំណាច របស់កម្ពុជាដោយគ្មានការពិចារណាច្បាស់លាស់ពីរដ្ឋាភិបាលបារាំងឡើយ។

បុរសម្នាក់ដែលមានកម្ពស់ទាប ភ្នែកខ្មៅ និងហាក់ដូចជាធាត់បន្តិច ប៉ុន្តែជាមនុស្សឆ្លាតវៃនិងមានទំនាក់ទំនងល្អ ផ្ទៃមុខស្រស់ថ្លា ហើយទោះបីជាគាត់ស្លៀកសម្លៀកបំពាក់ធ្វើពីសូត្រ និងបែបបុរាណក៏ដោយ ក៏គាត់មើលទៅក្មេងជាងឧត្តមនាវីកដែរ។ គាត់មានអាយុម្ភៃប្រាំពីរឆ្នាំ ហើយទ្រង់មានព្រះនាមដើមអង្គវតី ដោយទ្រង់បានចំណាយពេលវេលា ស្ទើរពេញមួយជីវិតរបស់ទ្រង់នៅទីក្រុងបាងកក ប្រទេសសៀម។ បន្ទាប់ពីបានធ្វើពិធីរាជាភិសេកគ្រងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គនៅឆ្នាំ1864 ទ្រង់បានឡើងសោយរាជ្យអស់រយៈពេល 40ឆ្នាំ។ ទ្រង់គឺជា**ព្រះបាទនរោត្តម**។ នៅបីឆ្នាំមុនបិតារបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះបាទអង្គដួង សោយទិវង្គត បាននាំឲ្យមានភាពរឹករឹតឡើងមកលើព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរ។ ក្រោយមកមានការជ្រើសរើសអ្នកស្នងរាជ្យបន្ត ស្របពេលនោះពួកមន្ត្រីសៀមបានជ្រើសរើសឲ្យព្រះបាទនរោត្តមឡើងគ្រងរាជ្យបន្ត ដោយបានមើលរំលងស្តេចពីរព្រះអង្គផ្សេងទៀតគឺ ព្រះបាទស៊ីវុត្ថា និង ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ។ ការប្រកួតប្រជែងដណ្តើមអំណាចគ្នារវាងបងប្អូនទាំងបីនាក់បានកើតមានឡើងដោយឥតស្រាកស្រាន្ត។ ដោយភាពអស់សង្ឃឹម ព្រះបាទនរោត្តម ទ្រង់បានងាកទៅរក

បារាំង ដោយបានបង្ហាញអំពីការយកចិត្តទុកដាក់អំពីផលប្រយោជន៍ប្រទេសជាតិរបស់ទ្រង់ ដែលជាការប្រឆាំងទៅនឹងឥទ្ធិពលនៃទីក្រុងបាងកក ។

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះបាទ នរោត្តម 2) ព្រះអង្គ ស៊ីរ៉ុត្ថា

ព្រះបាទនរោត្តម ទ្រង់មានបញ្ហាស្មុគស្មាញយ៉ាងខ្លាំងនៅពេលដែលព្រះអង្គទ្រង់ចាប់កាន់បិចឡើងមក តាមរយៈអាកប្បកិរិយាដែលបានបង្ហាញចេញមកក្រោយមានការចុះហត្ថលេខាមួយ ដែលធ្វើឲ្យយើងអាចដឹងបានថា ទ្រង់មិនប្រាកដចំពោះការចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាគឺនោះជាផ្លូវដ៏ត្រឹមត្រូវឬយ៉ាងណានោះឡើយ។ សន្ធិសញ្ញានេះត្រូវបានផ្តល់សច្ចាប័នដោយ ស្តេចណាប៉ូឡេអុងទី3 នៅខែកុម្ភៈនាឆ្នាំក្រោយដែលជាការប្រថុយនឹងគ្រោះថ្នាក់មួយ ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមទ្រង់មានក្តីរំភើបក្នុងការរំដោះប្រទេសជាតិចេញពីការគាបសង្កត់និងការគ្រប់គ្រងដោយគ្មានអធិតេយ្យភាពរបស់សៀមនិងយួន។ ទោះបីជាមានការបង្ខិតបង្ខំយ៉ាងណា Pierre-Paul de La Grandière បានឆ្លើយតបគឺមិនមែនចំណុចសំខាន់នោះទេ។ អ្នកនិពន្ធជនជាតិអូស្ត្រាលីលោក Wilfred Burchett បានអះអាងថា ឧត្តមនាវីកបានផ្តល់នូវឱសានវាទរយៈពេលបួនម៉ោងចុងក្រោយដល់ព្រះបាទនរោត្តម ហើយបានគាំទ្រដោយការផ្តល់នូវនាវាប្រើចំហាយទឹកមួយគ្រឿងរបស់គាត់ជាការអះអាង។ ប៉ុន្តែលោកមិនបានផ្តល់នូវប្រភពច្បាស់លាស់នោះទេ។ តើលោកឧត្តមនាវីកមិនមានភាពច្បាស់លាស់ឬយ៉ាងណា? មនុស្សម្នាក់បានស្រមៃថា ជាក់ស្តែងគាត់ជាមនុស្សដែលមានភាពស្មោះត្រង់ និងមានការគោរពខ្ពស់ ប៉ុន្តែវាជាវិធីដែលគាត់ធ្វើឱ្យព្រះបាទនរោត្តមចុះហត្ថលេខា។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រជនជាតិអូទ្រីសអាមេរិក Joseph Buttinger ជឿជាក់ថា លោកឧត្តមសេនីយ៍បានបង្ខំព្រះបាទនរោត្តមឲ្យចុះហត្ថលេខា ហើយលោក Milton Osborne ក៏បានសន្និដ្ឋានដែរថា សន្ធិសញ្ញានេះគឺជា "លទ្ធផលនៃការដាក់សម្ពាធរបស់បារាំង" ការពិតជាក់

ស្តែង អ្វីដែលបានឃើញនោះគឺគ្រាន់តែជាការបិទបាំងនូវការពិតដ៏អាក្រក់មួយ ដែលគេច្រើនស្គាល់ថាជា "**គោលនយោបាយចុងកាណុង**" តែប៉ុណ្ណោះ។ លោកឧត្តមនាវីក Pierre Paul Marie Benoît de Lagrandiére មានអំណាចគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីកំណត់នូវអំណាចរបស់ព្រះបាទនរោត្តម រួមជាមួយនឹងកងកម្លាំងរបស់គាត់ ដែលអាចវាយសន្ធប់ទៅលើកងកម្លាំងការពាររាជវាំងបាន។ បើមើលទៅវាមិនមែនជាសន្ធិសញ្ញាដែលមានសមភាពនោះទេ។ អ្នកតំណាងរបស់លោក ដឺឡាក្រង់ឌីយ៉ែ គឺលោក ឌូដា ដឺឡាក្រេ បានទាញរបាំងមុខញញឹមរបស់លោកចេញ ក្នុងឱកាសដ៏ខ្លីមួយ នៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមបានព្យាយាមការពារនូវឯករាជ្យភាពក្នុងការបំពេញកិច្ចការខាងក្រៅប្រទេសរបស់ទ្រង់។ ទាហានកងទ័ពជើងទឹកបារាំងនៅសៃហ្គន បានកំពុងធ្វើយុទ្ធនាការបង្ហូរឈាម ដើម្បីបង្ក្រាបការបះបោររបស់ជនជាតិវៀតណាមនៅក្បែរនោះ។ ពួកចក្រពត្តិនិយម ដែលមានភាពអង់អាចក្លាហាន មិនអត់ធ្មត់ទទួលយកនូវមេដឹកនាំដែលមានភាពទន់ខ្សោយរបស់រដ្ឋកម្ពុជានោះទេ។ ព្រះបាទនរោត្តម មានជម្រើសតិចតួចណាស់ ប៉ុន្តែត្រូវតែចុះហត្ថលេខា។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក្រោយមកបារាំងបានអះអាងថា ប្រជាជនកម្ពុជាបានអញ្ជើញពួកគេឲ្យចូលមកក្នុងរាជាណាចក្រមួយនេះ ហើយក៏គ្មានការរឹបអូសយកអំណាចដោយការបង្ហូរឈាម ឬខុសច្បាប់នោះដែរ។ នេះគឺជាអ្វីដែលហៅថា "សញ្ជ័យដួងចិត្ត" ដែលបានអះអាងដោយមន្ត្រីអាណានិគមជាន់ខ្ពស់ម្នាក់។ អ្នកជំនាន់ក្រោយអាចនិយាយបានថាជាការសម្តែងដោយមុខឡើងក្រហមងាំងរបស់លោកឧត្តមនាវីក ដែលបានធ្វើឱ្យព្រះបាទនរោត្តម "ទទួលយកសំណើរមួយនេះដោយមិនអាចបដិសេធបាន" ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ វាប្រហែលជាជម្រើសដ៏ល្អបំផុតសម្រាប់ទ្រង់នៅពេលនោះ។

ហេតុផល ដែលជម្រុញឲ្យបារាំងធ្វើបែបនេះ មិនសូវជាមានភាពច្បាស់លាស់ប៉ុន្មានទេ។ តួនាទីប្រកបដោយស្វ័យភាព របស់លោកឧត្តមនាវីក Pierre-Paul de La Grandière ក្នុងការអះអាងគាំទ្រអាណាព្យាបាល ដែលបានលើកឡើងដោយប្រវត្តិវិទូជនជាតិអង់គ្លេស D.K. Fieldhouse ថា "ការពង្រីកចក្រពត្តិក្នុងអំឡុងពេលនោះ (1815 – 1882) គឺកើតឡើងដោយមិនមានគម្រោងទុកជាមុនឡើយដោយពួកអឺរ៉ុប ដោយកម្លាំងចលករដម្រុញបានមកពីខាងក្រៅ"។ ដោយមិនគិតអំពីរឿងព្រេងនិទាន ការអន្តរាគមន៍របស់បារាំងគឺមានភាពអាត្មានិយមណាស់។ ទោះបីជាគម្រោងការណ៍របស់ពួកចក្រពត្តិនិយមមានបុព្វហេតុច្រើនយ៉ាងក៏ដោយ វានៅតែមានប្រភពដើមរបស់វា គឺ**ភាពអាត្មានិយម** និងភាពលោភលន់របស់ជាតិខ្លួនច្រើនជាងការគិតគួរអំពីទំនួលខុសត្រូវនៃបេសកកម្មក្នុងការអន្តរាគមន៍ និងការធ្វើអាណានិគមលើប្រទេសដទៃ។ ដំបូងឡើយរដ្ឋាភិបាលបារាំងបានមានភាពយឺតយ៉ាវក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងឱកាសរបស់ខ្លួនចំពោះប្រទេសកម្ពុជា។ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងវៀតណាម វាមិនសូវមានតម្លៃប៉ុន្មាននោះទេ ដូច្នេះហើយទើបបានជាបារាំងមិនសូវអើពើនឹងសំណើរដំបូងៗរបស់ព្រះបាទអង្គឌួង ដែលបានចាប់ផ្តើមដំណើរការរហូតឈានទៅរកការធ្វើសន្ធិសញ្ញានោះឡើយ។ ក្រោយមក ពួកគេបានស្តុងជាមួយនឹងសន្តិភាពនៅវៀតណាម។ នាពេលនោះ ប្រទេសបារាំងក៏បានជាប់ពាក់ព័ន្ធ យ៉ាងស៊ីជម្រៅទៅនឹងការឈ្លានរបស់ពានម៉ុកស៊ីកូផងដែរ។ នៅតំបន់ឥណ្ឌូចិន ដកកម្ពុជាចេញ គឺជាតំបន់ ដែលមានការប្រកួតប្រជែងទន់ខ្សោយចំពោះការទាញយកចំណាប់អារម្មណ៍ពួកចក្រពត្តិ។

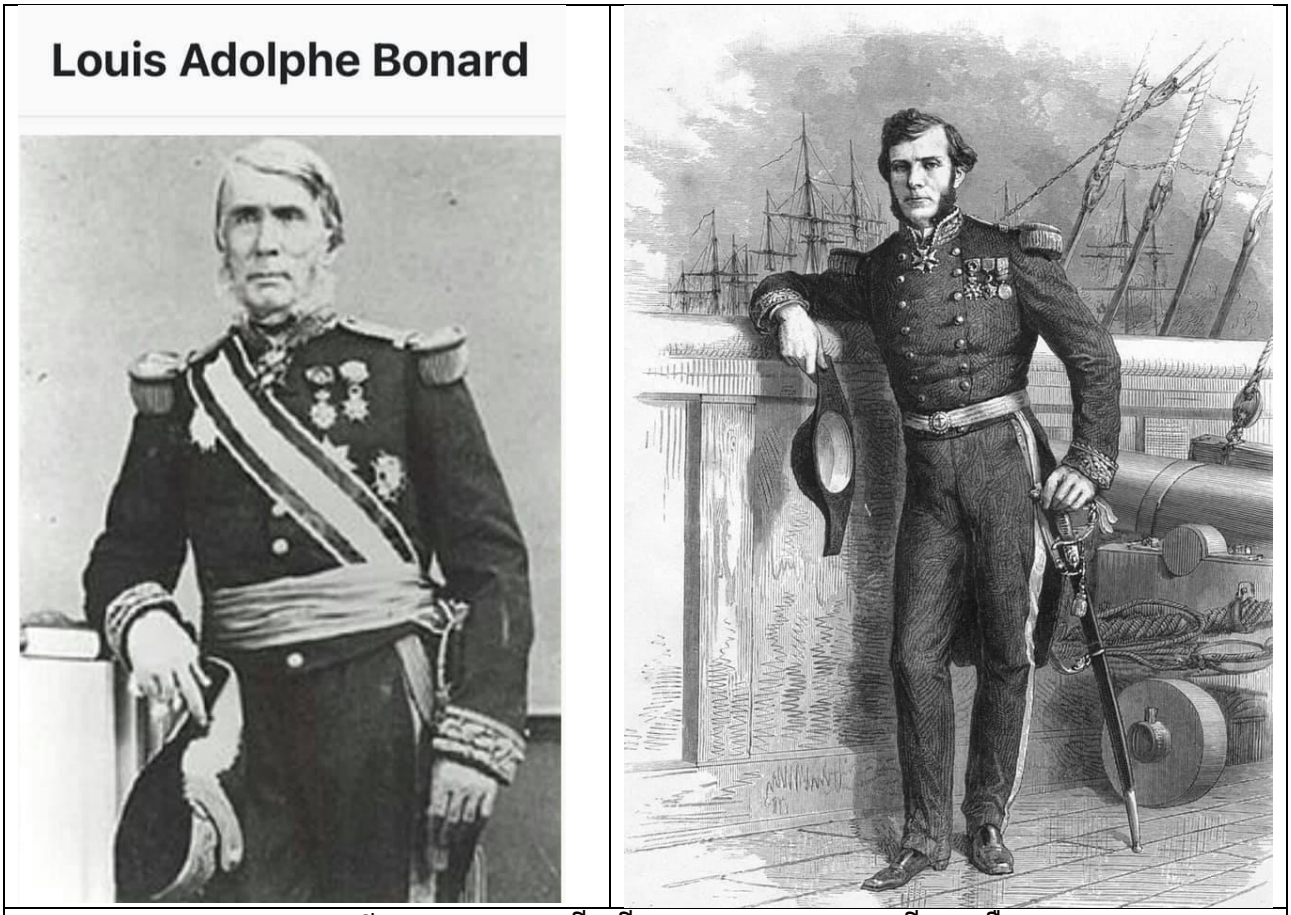

រូបភាពខាងលើ 1) លោកឧត្តមនាវី លូវី បូណា 2) លោកឧត្តមនាវី ដូដា ដឺឡាក្រេ

ក៏ប៉ុន្តែការជំរុញរបស់ពួកចក្រពត្តិនិយម បានធ្វើដំណើរការយ៉ាងខ្លាំងក្លាក្នុងចំណោមពួកមន្ត្រីកងទ័ពជើងទឹកដែលគ្រប់គ្រងអាណានិគមថ្មីនៅទីក្រុងសៃហ្គនដែលនៅឆ្ងាយពីបារីស។ ពួកគេពោរពេញទៅដោយអំណាច ជាប្រភេទក្រុម "*ចូលរួមធ្វើប្រើនជាងប្រើទ្រឹស្តី*" ដែលមានសមត្ថភាពធ្វើការសំរេចចិត្តដោយ ខ្លួនឯង។ ក្នុងនាមលោក Hobson ដែលជាព្រឹទ្ធបុរសផ្នែកទ្រឹស្តី របស់ពួកចក្រពត្តិនិយមមូលធននិយមបានសង្កេតឃើញថា "ចំណុចរសើបនៃភាពអំនួត និងការផ្សងព្រេងក្នុងចំណោមមន្ត្រីយោធាទៅលើបញ្ហាចលាចលនិងប្រែប្រួលនៅតាមព្រំដែននៃចក្រភព" គឺប្រភពនៃការចូលឈ្លានពានដ៏ច្រើនបំផុតក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា។ តាមការអះអាងមួយបានលើកឡើងថា មន្ត្រីកងទ័ពជើងទឹកបារាំងនៅសៃហ្គនហាក់ដូចជា "ពួកចក្រពត្តិនិយមដោយមានការផ្តន្ទាទោស និងផ្តល់ផលប្រយោជន៍" ដូចបដិកាគីអង់គ្លេសរបស់ពួកគេនៅកាល់គូតា និង ម៉ាត់ដ្រាស។ ដូចជាអ្វីដែលយើងបានឃើញនូវការ ធ្វើទុក្ខបុកម្នេញដល់ពួកគ្រីស្ទាន "ជនជាតិដើម" នៅក្នុងស្ថានភាពមិនប្រក្រតីពីក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅពេលនោះ បានធ្វើឱ្យពួកគេយកលេសដើម្បីចូលមកអន្តរាគមន៍។ លើសពីនេះទៀត ពួកគេមានហេតុផលជឿជាក់ថា ប្រទេសកម្ពុជាមានសារៈសំខាន់ផ្នែកយុទ្ធសាស្ត្រ និងពាណិជ្ជកម្មសម្រាប់ជាផលប្រយោជន៍ដល់បារាំងផងដែរ។ អ្នកនិពន្ធ និងអ្នកគ្រប់គ្រង ជនជាតិបារាំងលោក ហ្សង់ ម៉ូរ៉ា (Jean Moura) បានប្រាប់ឱ្យដឹងថានៅពេលដែលអភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន ឧត្តមនាវីឯក លូីស អាដុល ហ្វីប៉ូណាដ (Louis Adolphe Bonard) បានធ្វើដំណើរមកប្រទេសកម្ពុជានៅ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ1862 គាត់មិនគ្រាន់តែចាប់អារម្មណ៍ទៅលើនយោបាយនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និងទំនាក់ទំនងរបស់ខ្លួនជាមួយសៀមប៉ុណ្ណោះ

ទេ ប៉ុន្តែគាត់ក៏ចាប់អារម្មណ៍ទៅលើ "សារៈសំខាន់ខាងវិស័យកសិកម្ម និងពាណិជ្ជកម្មផងដែរ"។ ប្រទេសមួយនេះប្រហែលដូចជាអ្វីដែលអ្នកនិពន្ធម្នាក់បានលើកឡើងថាជា "បំណែកនៃរូបភាពដែលគ្មានតម្លៃ នៃយុគមជ្ឈិមសម័យ" ប៉ុន្តែជាផ្លូវទឹកដ៏ធំសម្បើមរបស់ Camoen?(ទន្លេមេគង្គ?) ដែលបានហូរកាត់ប្រទេសកម្ពុជាមានប្រភពដើមមកពីខេត្តយូណានប្រទេសចិន។ ពត៌មាននេះមិនបានបង្ហាញទូលំទូលាយឡើយ រហូតដល់មានការរុករករបស់លោក Francis Gamier ដែលបានបង្ហាញពីល្បាក់ខោន (ល្បាក់ទឹក) និងឧបសគ្គផ្សេងៗទៀតចំពោះការធ្វើនាវាចរណ៍ ដែលនាំឱ្យបារាំងជឿថាទន្លេមេគង្គមិនមែនជា "ផ្លូវទៅកាន់ប្រទេសចិន" នោះទេ។ បន្ទាប់មកនាពេលនោះវាយឺតពេលទៅហើយដែល ពួកបារាំងបានប្តេជ្ញាចិត្តរួចមកហើយចំពោះការដាក់អាណាព្យាបាលរបស់ពួកគេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រហែលជាឧត្តមនាវីកបារាំងនៅតែយកប្រទេសកម្ពុជាបើទោះជាពួកគេដឹងថា វាមិនមែនជារឿងដែលកុហកពីផ្លូវពាណិជ្ជកម្មធម្មជាតិពីសៃហ្គនទៅចិនក៏ដោយ។ ពិភពលោកបាននឹងកំពុងខិតទៅរកអ្វីដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនមកបន្តិចម្តងៗ គឺយុគសម័យនៃអាណាចក្រក្នុងកំឡុងពេលដែលអំណាចរបស់ពួកអឺរ៉ុបបានបន្តបែកចែកពិភពលោកស្ទើរទាំងមូលជាអាណានិគម អាណាព្យាបាល និងដែនកំណត់ (Spheres of influence)។

អាណានិគមអាចជាយុទ្ធសាស្ត្រដ៏សំខាន់មួយផងដែរ។ ប្រទេសកម្ពុជាគឺជា ប្រទេសតូចមួយដែលមានប្រជាជនតិចតួច បានធ្លាក់ចុះខ្សោយដោយសារសង្គ្រាម និង ភាពចលាចលក្នុងស្រុក ប៉ុន្តែយ៉ាងហោចណាស់រួមជាមួយប្រទេសឡាវ ដែលបានបង្កើតជាប្រទេសទ្រនាប់ រវាងអាណានិគមបារាំងថ្មីនៅកូសាំងស៊ីន Cochinchina និងដែនកំណត់របស់ប្រទេសអង់គ្លេសនៅសៀម។ ប្រសិនបើបារាំងមិនបានគ្រប់គ្រងកម្ពុជាទេ សៀមប្រហែលជានឹងធ្វើ ដូច្នេះវាអាចនឹងធ្លាក់នៅក្រោមឥទ្ធិពលអង់គ្លេសដោយកំហុស "Perfidious Albion" វាស្ទើរតែក្លាយជាចំណុចក្តៅគគុកមួយនៅក្នុងសៃហ្គន និងឥទ្ធិពលអាចជ្រៀតជ្រែកក្នុងកិច្ចការផ្សេងៗក្នុងដែនដីវៀតណាម។ ទោះបីជាអង់គ្លេសមិនមានការរៀបចំនូវគម្រោងការណ៍អាក្រក់ណាមួយ ហើយទោះបីជាគ្មានកស្តុតាងណាមួយបង្ហាញថាពួកគេបានធ្វើក៏ដោយ ក៏បារាំងនៅតែសង្ស័យចំពោះសត្រូវចាស់របស់ពួកគេតាមទទឹងនៃព្រែកជីកអង់គ្លេស ថ្វីបើពួកគេមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងមហាអំណាចទាំងពីរក្រោយពី Crimean War ក៏ដោយ ។

2. តាពទាក់ទាញនៃតំបន់មជ្ឈឹមបូព៌ា

ចំពោះការគិតគូរផ្នែកយុទ្ធសាស្ត្រនយោបាយ និងយុទ្ធសាស្ត្រទាញផលប្រយោជន៍ពីប្រទេសដទៃនេះ យើងត្រូវតែបន្ថែមនូវកត្តាសំខាន់នៃកិត្យានុភាពជាតិ និងភាពទាក់ទាញរបស់មជ្ឈឹមបូព៌ា សម្រាប់ពួកអឺរ៉ុប ជាសាធារណៈ។ ព្រះចៅអធិរាជ Louis Bonaparte គឺជាអ្នកចក្រពត្តិនិយមដ៏ខ្លាំងក្លាម្នាក់។ គាត់ប្រាថ្នាចង់ស្តារកិត្យានុភាពរបស់បារាំងដែលបានបាត់បង់ បន្ទាប់ពីការបរាជ័យរបស់ពួកគាត់នៅ Waterloo នៅឆ្នាំ 1814 និងការបាត់បង់តំបន់កេបិច (Quebec) និងហៃទី (Haiti)។ គាត់បានជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងបារាំងក្នុងសង្គ្រាម បរទេសឈ្លានពានចំនួន 6 លើកក្នុងអំឡុងពេល 18 ឆ្នាំនៃការសោយរាជ្យរបស់គាត់។ ប្រសិនបើម៉ិកស៊ីកូ បានបង្ហាញអំពីបញ្ហាដែលពិបាកដោះស្រាយមួយនេះ ណាប៉ូឡេអុងទី3 ប្រហែលជាមានការយកចិត្តទុកដាក់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដូច្នេះរដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមរបស់គាត់គឺលោក Chasseloup Laubat ដែលជា សម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ ដឺឡាក្រង់ឌីយែរ អាចនឹងមានការប្រកែក ឬពន្យល់ពីហេតុផលណាមួយដទៃ។ ការស្តារឡើងវិញនូវ កិត្យានុភាព

របស់បារាំងក៏នឹងបង្កើនភាពជឿជាក់ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់គាត់ផងដែរ ព្រោះគាត់ច្បាស់ជាដឹងខ្លួនថា គាត់បានចំណាយពេលវេលាជាច្រើននៃជីវិតរបស់គាត់បន្ទាប់ពីការបរាជ័យនៅ Waterloo ក្នុងឆ្នាំ 1814 ដោយបន្លំខ្លួននិរទេសឆ្លងកាត់ Rhine ហើយតែងតែនិយាយភាសាបារាំងដោយសំនៀងអាល្លឺម៉ង់។ លោក Louis Bonaparte បានកាន់អំណាចដោយមធ្យោបាយគួរឱ្យសង្ស័យ ដែលបានផ្តួលរំលំសាធារណរដ្ឋទីពីរ ដែលលោកកាន់តំណែង ជាប្រធានាធិបតី ហើយគាត់ប្រហែលលន់តួរកភាពស្របច្បាប់ផងដែរ។ គាត់បានដឹងអំពី បេសកកម្មយោធាដោយគ្មានការបង្ខិតបង្ខំណាមួយទៅកាន់ អេហ្ស៊ីបរបស់ពួកគាត់នៅឆ្នាំ 1798 ដូច្នេះប្រហែលជាគាត់ជឿថាគាត់អាចដណ្តើមយកនូវការធ្វើបេសកកម្មបែបនោះ នៅក្នុងទឹកដីអង្គរបាន។ វាអាចបង្កើននូវកិត្យានុភាពរបស់គាត់គ្មានទីបញ្ចប់។

លោក លីស ប៉ូណាបាត បានយល់ថានៅទីនេះហាក់ដូចជាមានសុវត្ថិភាព។ មហាជនអឺរ៉ុប បានបង្ហាញពីចំណាប់អារម្មណ៍ដ៏ប្លែកអស្ចារ្យចំពោះ "អាថ៌កំបាំង" និង "ភាពកម្រមាន" នៅមជ្ឈិមប្រទេស ហើយប្រទេសកម្ពុជាហាក់ដូចជាបំណែកថ្មំបំបាត់ការឈឺចាប់ ដូចអ្វីដែលលោក Max Weber បានហៅថា "ការមិនសប្បាយចិត្តរបស់ពិភពលោក" ដែលបានកើតឡើងក្រោយពេលបដិវត្តន៍ គហបតី និងឧស្សាហ៍កម្ម។ មិនយូរប៉ុន្មានមុននេះ ជនជាតិអឺរ៉ុបបានគិតថា អាស៊ីជាតំបន់ដាច់ស្រយាលមួយនៅលើទន្លេមេគង្គ និងកន្លែងចម្លែកមួយ ដែលបានធ្វើឲ្យមានប្រជាជនរស់នៅជាមួយនឹងរូបភាពដែល ប្លែកគួរឲ្យកត់សម្គាល់ និងមានចក្ខុវិស័យជាមួយទីក្រុងដ៏អស្ចារ្យ។ ជនជាតិអឺរ៉ុបមានការស្ងប់ស្ងែងចំពោះ សៀវភៅដែលផ្សំការពិតជាមួយការស្រមើស្រមៃនៃសត្វទេវកថា និង ប្រាសាទធំៗ (cynocephales and cyclopean) ដែលមានកម្ពស់ 65 ហ្វីត។ ពួកគេបានគិតថា អាណាចក្រដ៏អស្ចារ្យនៃ Prester John បានរក ឃើញនៅទ្វីបមួយនេះ។ នៅទីនោះមាន "វដ្តនៃភាពសប្បាយរីករាយ" និង "វដ្តនៃភាពអាក្រក់" ដែលមានពួកធ្មប់ អារក្ស អ្នកតា ជើមឈើចេះនិយាយ សត្វនាគ និងមនុស្សមានស្លាបជាដើម។ ប្រទេសកម្ពុជាមានភាពជាច់ស្រយាល និងមានភាពអាថ៌កំបាំងដូចផ្នែកផ្សេងទៀតនៃទ្វីបអាស៊ី ហើយចំណុចដែលជាបេះដូងរបស់ប្រទេសពីបុរាណ គឺទីក្រុងអង្គរ។ អ្នកនិពន្ធជាច្រើនបានអះអាងថា ទីក្រុងនេះបានកប់ក្នុងវាពណ៌បៃតង អស់រយៈពេល 600ឆ្នាំមុនពេលដែលលោក Henri Mouhot បានពើបប្រទះ។ មនុស្សជាច្រើនទៀតដែលបានឆ្លងកាត់ ដោយការរើសអើងជាតិសាសន៍នៅគ្រប់ទិសទីនាសតវត្សរ៍ទី19 ប្រាកដជាប្រជាជនកម្ពុជាមិនអាចសាងសង់វា បានទេ ហើយបានយោងតាមកសិករខ្មែរដែលជាអនក្ខរជន គឺដើមកំណើតរបស់វាក៏ដូចទៅនឹង តឹកតាង ដូច្នេះដែរ។ រឿងរ៉ាវទាំងអស់នេះ បានបង្កើតជារឿងនិទានដ៏អស្ចារ្យមួយសម្រាប់ល្ងាចនារដូវរងារ នៅទីក្រុងឡុងដ៍ ប៉ារីស ឬបូស្តុន ប៉ុន្តែវាមានទំនាក់ទំនងតិចតួចទៅនឹងការពិត ការពិតមួយចំនួនដូចជាគ្មានខ្លឹមសារអ្វីឡើយ។ វាជារឿងដែលអច្ឆរិយៈ តែទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏ប្រាសាទអង្គរវត្តបានកសាងឡើងដោយជនជាតិខ្មែរដែរ ហើយបើទោះបីជាពួកគេបោះបង់ចោលតាំងពីសតវត្សរ៍ទី15 ក៏ដោយ ក៏ពួកគេមិនដែលបានបំភ្លេចផងដែរ។ យ៉ាងណាក៏ដោយរឿងនិទានប្រឌិតជាច្រើនបានរីករាលដាល ដោយការធ្វេសប្រហែសមិនគិតពីចំណេះដឹងជាក់ស្តែង នាំឱ្យបង្កើតជាប្រៀបធៀបមួយ ទៅជាភាពពិតប្រាកដមួយរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា ។ តាមការប៉ាន់ស្មាន កម្លាំងជំរុញដ៏សំខាន់មួយ ចំពោះអន្តរាគមន៍របស់បារាំងបានកើតមានឡើងជាមួយនឹងការបោះពុម្ពផ្សាយជាសាធារណៈនៃ កំណត់ហេតុរបស់លោក Henri Mouhot ក្រោយពីការស្លាប់របស់លោក។ លោក Mouhot គឺជាអ្នកផ្សងព្រេងដ៏អស្ចារ្យម្នាក់មើលតាមរាងរៅដូចជាពាក់កណ្តាលបារាំង និងពាក់កណ្តាលអង់គ្លេស ហើយខ្លះ ទៀតគិតថាពាក់កណ្តាលមនុស្ស

ពាក់កណ្តាលសត្វ លោកជាអ្នកធម្មជាតិម្នាក់ដែលបានស្លាប់នៅក្នុងព្រៃ និងបានបន្សល់ទុក នូវភាពរស់រវើក មួយនៃការធ្វើដំណើររបស់គាត់។ លោក Mouhot មិនដែលអះអាងថាបានរកឃើញសំណង់ បែកបាក់របស់ប្រាសាទអង្គរទេ។ គាត់គ្រាន់តែប្រាប់យើងថាជា លោកឪពុក *E. Silvestre* នៃខេត្តបាត់ដំបង "ជាអ្នកនាំផ្លូវបាន នាំខ្ញុំដើរកាត់ព្រៃដ៏ក្រាស់" ទៅកាន់សំណង់បែកបាក់។ លើសពីនេះទៅទៀតមាន**ព្រះសង្ឃ**ព្រះពុទ្ធសាសនានៅទីនោះផងដែរ។ គាត់ក៏បានដឹងពីដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់បុព្វជិតជនជាតិបារាំងគឺលោក Charles Bouillevaux ផងដែរកាលពីដប់ឆ្នាំមុន។ ទោះបីជាមានការបដិសេធមិនទទួលស្គាល់ក៏ដោយ ក៏សាធារណៈជនជឿជាក់យ៉ាងមុតមាំថា គាត់បានរកឃើញទីក្រុងដែលបាត់បង់មួយនៅក្នុងព្រៃ។ ទេវកថានៅតែ ប្រកាន់ខ្ជាប់ដល់សព្វថ្ងៃនេះ សូម្បីតែនៅក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយដ៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់។ វាគឺជាចលករដ៏រុញដ៏អស្ចារ្យមួយសម្រាប់បារាំងរៀបចំគម្រោងការណ៍មួយនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រ។

ជំពូកទី 2

កម្ពុជាឆាយុគសម័យចលាចល ឬ សម័យអន្តរកាលនៅកម្ពុជា

សុភាសិតខ្មែរលើកឡើងថា៖ ស្រុកខ្មែរមិនសាបសូន្យ

សន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863 គឺជាការប្រឹងប្រែងយ៉ាងខ្លាំងមួយដោយស្តេចដែលមានព្រះជន្មវ័យក្មេងដែលមិនទាន់អភិសេកនៅឡើយ ដើម្បីបញ្ឈប់នៅការបង្ហូរឈាមនៅកម្ពុជាដែលបានចាប់ផ្តើមយ៉ាងហោចណាស់មួយសតវត្សរ៍មុននេះ។ វាជារឿងឆោតល្ងង់លើការជឿការឃោសនារបស់បារាំងដែលបាននិយាយអំពីលក្ខណៈមិនគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍នៃ «បេសកកម្ម» របស់ពួកគេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក៏ដោយក៏មានការសង្ស័យតិចតួចដែរថាអន្តរាគមន៍របស់ពួកគេ បានរារាំងដល់ការបាត់ខ្លួននូវផ្នែកនយោបាយនៃប្រទេសនោះគឺជាឧទាហរណ៍ដ៏លេចធ្លោមួយនៃទស្សនៈម៉ាកនិយមក្នុងការចាប់ផ្តើមនៃចក្រពត្តិនិយម ដែលជាអាវុធមុខពីរ មានតួរនាទីទាំងជាអ្នកបំផ្លាញ និងជាអ្នកស្រោចស្រង់។ ផ្នែកខ្លះនៃព្រះរាជាណាចក្រខ្មែរបានធ្លាក់ក្រោមការគ្រប់គ្រងដោយផ្ទាល់របស់មហាអំណាចជិតខាងនៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី16 ដោយវៀតណាមបានយកតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គផ្នែកខាងក្រោមនៅឆ្នាំ1790 ហើយសៀមបានរឹបអូសយកខេត្តបាត់ដំបង និងតំបន់អង្គរនៅភាគខាងលិចនិងម្លូវព្រៃនៅភាគខាងជើង។

មកដល់ដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1860 ជោគវាសនារបស់ប្រទេសកម្ពុជាស្ថិតនៅក្នុងកម្រិតទាបបំផុត។ បើទោះបីជាព្រះបិតារបស់ព្រះបាទនរោត្តមគឺព្រះអង្គដួងបានប៉ុនប៉ងដណ្តើមយកស្វ័យភាពផ្នែកនយោបាយឡើងវិញ និងស្តារឡើងវិញនូវភាពត្រឹមត្រូវមួយក្នុងរដ្ឋាភិបាលក៏ដោយ ប៉ុន្តែទ្រង់បានសោយទិវង្គតនៅឆ្នាំ1860 ដែលគឺជាឱកាសមួយក្នុងការផ្ទុះឡើងនូវសង្គ្រាមស៊ីវិលដែលបានធ្វើឱ្យប្រទេសបាត់បង់នូវកម្លាំង និងការលេបត្របាក់ពីប្រទេសជិតខាងដែលត្រូវបានគេហៅថាជា "ខ្លានិងក្រពើ"។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រលោកដេវីឌ ឆាណ្ឌលឺរ បានលើកឡើងពីដំបូងថាព្រះបាទនរោត្តមមានការភ័យខ្លាចចំពោះជនជាតិយួនជាងសៀម។ ពួកសៀមមានការអនុញ្ញាតិឱ្យខ្មែរដែលជាប្រជាជនចាស់បន្តនៅតាមបណ្តាខេត្តដែលពួកគេបានយក ប៉ុន្តែខ្មែរក្រោមដែលតាំងលំនៅនៅតាមដងទន្លេមេគង្គខាងក្រោមត្រូវបានវៀតណាមធ្វើទុក្ខបុកម្នេញ និងបានបញ្ជាក់ទៅដល់ជនជាតិភាគតិចទាំងនោះថាពួកគេបាននៅក្នុងដីរបស់វៀតណាម។ ពុំមានរបាំងធម្មជាតិដែលជាឧបសគ្គនោះទេចំពោះវៀតណាមបានកើនឡើងនៅចន្លោះភ្នំពេញ និងសៃហ្គន ប្រជាជនទាំងពីរនេះបានឈរនៅលើដីសណ្តទន្លេមេគង្គដែលវាមានលក្ខណៈប្លែកនិងមានលក្ខណៈពិសេស។ នៅខែទឹកឡើងប្រជាជនវៀតណាមបានធ្វើការវាយប្រហារតាមទូក។ ព្រះបាទនរោត្តមមានការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំងចំពោះការរំលោភបំពានដែលកាន់តែមានការកើនឡើងជាលំដាប់ពីសំណាក់ប្រទេសជិតខាងមួយនេះ។

1. អំណាចនៃអំពើពុករលួយ

ប្រទេសកម្ពុជាធ្លាប់ជាមហាអំណាចមួយនៅក្នុងតំបន់ ប៉ុន្តែភាពរុងរឿងរបស់ខ្លួនបានធ្លាក់ចុះ។ ជនជាតិខ្មែរបានធ្វើការផ្លាស់ប្តូររាជធានីពីទីក្រុងអង្គរដ៏ធំមកកាន់រាជធានីភ្នំពេញនៅសតវត្សរ៍ទី15 ប្រហែលដោយ

សារតែការគំរាមកំហែងដែលបង្ករឡើងដោយសៀមនៅក្បែរនោះ ប៉ុន្តែនេះប្រហែលដោយសារតែការផ្លាស់ប្តូរផ្លូវពាណិជ្ជកម្មដែលនៅឆ្ងាយពីភាគខាងលិចទៅខាងកើតនិងប្រទេសចិន បើតាមភូគព្ភសាស្ត្រនាពេលថ្មីៗនេះបានលើកឡើងថាប្រទេសកម្ពុជាគឺជាដែនដីនៃសមុទ្រ។ ដីស្រែនៅតំបន់អង្គរពឹងផ្អែកលើការបាចទឹកបញ្ចូលស្រែ និងពេលខ្លះអាចមានទឹកទំនន់ប្រចាំឆ្នាំ នេះគឺជាសាយភាយនូវជាតិប្រៃពីលិចទឹក។ លោកឆាណ្ឌលើរ (Chandler) បានប៉ាន់ស្មានថាទឹកទន្លេដ៏ច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ដែលបានប្រើប្រាស់នៅក្នុងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រ អាចធ្វើឲ្យអង្គរក្លាយជាកន្លែងចិញ្ចឹមសត្វមូសដ៏ច្រើនដែលនាំឲ្យកើតមានជំងឺគ្រុនចាញ់។ ប្រហែលជាបណ្តាញប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រនេះក៏បាននាំឱ្យលេចចេញដូចដែលអ្វីដែលលោក Bernard Groslier បានលើកឡើងនោះ។ មូលហេតុនៃបញ្ហានេះហើយដែលជាការបញ្ចប់នូវអរិយធម៌មួយដែលពឹងផ្អែកលើការងារធារាសាស្ត្រ និងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រដ៏ធំសម្បើមរបស់រដ្ឋ។ ទោះបីជានេះជាការថយចុះ ឬផ្លាស់ប្តូរក៏ដោយប្រហែលនៅដើមសតវត្សរ៍ទី17 និងនៅសតវត្សរ៍ទី18 អំណាចប្រទេសកម្ពុជាបានធ្លាក់ចុះដែលទាក់ទងទៅនឹងបញ្ហាពីប្រទេសជិតខាងរបស់ខ្លួន ដែលបានជ្រៀតជ្រែកកិច្ចការផ្ទៃក្នុងកាន់តែខ្លាំងឡើង ហើយបានបញ្ជូនទ័ពចូលទៅក្នុងប្រទេសដោយការវាយប្រហារ និងមានលួចចូលផងដែរ។ ប្រធានក្រុមសមុទ្រស្តុតឡេន លោកអាឡិចសាន់ឌឺ ហាមីលតុន(Alexander Hamilton) បានពិពណ៌នាអំពីដំណើរកម្សាន្តទៅកាន់ប្រទេសនេះក្នុងរយៈពេល3ឆ្នាំ បន្ទាប់ពីក្រុមទាហានសៀមបានបំផ្លាញកំពង់ផែ Ponteamass នៅឆ្នាំ1717។ លោកហាមីលតុនបានកត់ត្រាថាប្រជាជនកម្ពុជាបានដើរតាមរាជបញ្ជា ដែលបានប្រើជាគោលនយោបាយដីគោក ហើយបានចាកចេញពីតំបន់ "a meer desart" (sic)។ ទោះបីជាយុទ្ធសាស្ត្រនេះបានដំណើរការក៏ដោយ ដោយបានកាត់បន្ថយការរត់ភៀសខ្លួនរបស់ជនជាតិសៀមមកដោយប្រើប្រាស់ដំរីដោយខ្លួនឯង និងមធ្យោបាយផ្សេងៗដូចជា រទេះគោ ក៏ផលដែលនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅមានសេចក្តីព្រួយបារម្ភ។ ទាំងពីរនៃដីស្រែចម្ការ និងទីក្រុងគឺត្រូវបានបំផ្លាញ។

នៅពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ទី18 ប្រទេសកម្ពុជាបានពង្រួញដែនបច្ចុប្បន្នរបស់ខ្លួន ដោយដកចេញពីខេត្តភាគខាងលិច និងការដាក់ឱ្យសោយរាជ្យនៃស្តេចខ្មែរត្រូវបានធ្វើឡើងនៅបាងកកក្នុងព្រះរាជវាំងរបស់គេដោយស្តេចរបស់ពួកគេ(សៀម) និងព្រះរាជបុត្របន្ទាប់ត្រូវបានតែងតាំងឋានៈជាឧបរាជ។ មានពេលខ្លះវៀតណាមបានប្រយុទ្ធជាមួយសៀមនៅលើទឹកដីខ្មែរក៏មាន។ សៀមវាយលុកខ្មែរដោយដើរថ្មើជើងនៅរដូវប្រាំងហើយពួកយួនក៏បញ្ជូនកងនាវាតាមផ្លូវទឹក។ សៀមបានឈ្លានពានម្តងទៀតនៅឆ្នាំ1808 ដប់មួយឆ្នាំបន្ទាប់ពីអង្គចន្ទមានព្រះជន្ម17វស្សា ទ្រង់បានឡើងសោយរាជ្យនៅឧត្តុង្គ។ ពួកគេបានដណ្តើមយកដីបន្ថែមទៀតដោយបង្ខំឱ្យស្តេចវ័យក្មេងរូបនេះធ្វើការផ្តល់នៅសួយសារអាករដល់ប្រទេសសៀម ហើយនៅឆ្នាំ1834 ពួកគេបានដុតបំផ្លាញរាជធានីឧត្តុង្គ។ រាជធានីនេះ គឺជាទីក្រុងដែលមានជញ្ជាំងធំទូលាយហើយមានរង្វាស់ស្មើនឹង20លី ឬក៏ ដប់គីឡូម៉ែត្រ ជញ្ជាំងមានច្រកទ្វារពីរធំៗនិងផ្លូវធំទូលាយរួមទាំងស្ពានធំៗជាច្រើនផងដែរ។ នៅឆ្នាំបន្ទាប់វៀតណាមបានបោះនូវដំហានមិនប្រក្រតីមួយក្នុងនយោបាយកម្ពុជា ដោយដាក់ព្រះមហាក្សត្រីអង្គម៉ីឡើងសោយរាជ្យនៅប្រទេសខ្មែរ (ព្រះអង្គច័ន្ទបានសោយទីរង្គតទៅដោយមិនមានបុត្រាឡើយ)។ នាពេលនោះពួកគេបានបង្ខំព្រះនាងឱ្យធ្វើតាមពួកគេ(អណ្ណាម)។ ក្រោយមកការចូលជ្រៀតជ្រែករបស់តុលាការរបស់អណ្ណាមកាន់តែខ្លាំងឡើងដោយមានបញ្ហានៃការឈ្លានពាន និងការបះបោរនៅតាមភាគខាងកើតនៃប្រទេស។ នៅឆ្នាំ1841 សៀមបានយកឈ្នះគូប្រជែងរបស់ខ្លួនឡើងវិញ ហើយបានដាក់ព្រះអង្គឌួងឱ្យឡើងគ្រងរាជ្យវិញម្តង ប៉ុន្តែការតស៊ូបង្ហូរឈាមនៅតែបន្តកើតមានឡើងឥតឈប់ឈរ។ នៅក្នុងឆ្នាំ1845 វៀតណាមបានឡោម

ព័ទ្ធរាជធានីនៅឧត្តុង្គ។ បើទោះបីជាមានការជ្រៀតជ្រែកតាមរយៈការបង្ហូរឈាមនេះក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គបានណែនាំអំពីការកែទម្រង់ដែលត្រូវការជាចាំបាច់ទៅលើក្រមព្រហ្មទណ្ឌរបស់ប្រទេសនេះ ដោយឲ្យមានការកាត់បន្ថយពន្ធ និង សាងសង់ផ្លូវមួយចំនួន។ ទ្រង់បានស្តារឡើងវិញនូវអធិបតេយ្យភាពរបស់ប្រទេសប៉ុន្តែទ្រង់រស់នៅដោយមានការភ័យខ្លាចពីអ្នកជិតខាង (អណ្ណាមនិងសៀម)។

2. ថ្ងៃដ៏ខ្មៅងងឹតបំផុតនៃយុគខ្មៅងងឹត

នៅក្នុងឆ្នាំ1853 ដោយធ្វើតាមដំបូន្មានរបស់បេសកបុព្វជិតសាសនាទូតកាតូលិកបារាំង (លោក ហ្សង់ ក្លូត មីស Jean-Claude Miche) ព្រះបាទអង្គដួងបានផ្ញើរអំណោយសូត្រពីរ ភួកដំរី និងរបស់មួយចំនួន ដើម្បីថ្វាយដល់ព្រះចៅអធិរាជ្យណាប៉ូឡេអុងទី3 (លោក Louis Bonaparte ជាក្មួយប្រុសរបស់ស្តេចណាប៉ូឡេអុងទី1) ហើយទ្រង់បានសុំឱ្យប្រទសបារាំងជួយការពារប្រទេសកម្ពុជា។ ព្រះចៅអធិរាជបារាំងមិនទាន់បានឆ្លើយតបឡើយ ដំណាក់កាលនេះហើយបន្ទាប់ពីការសោយទិវង្គតរបស់ព្រះអង្គ បានធ្វើឲ្យប្រទេសបានធ្លាក់ចុះជាថ្មីម្តងទៀតចូលទៅក្នុងភាពក្រីក្រ និង ភាពវឹកវរ។ ខុទ្ទកាល័យចក្រកពអង់គ្លេសនៅបាងកកបានរាយការណ៍ថានៅឆ្នាំ1863 "ខេត្តរបស់ប្រទេសកម្ពុជាមានតិចតួច ប្រជាជនខ្មែរក៏មានចំនួនតិចជាង 400.000-បួនសែននាក់ ហើយប្រជាជននៅមានជីវភាពក្រីក្រ" ។ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងភាពត្រចះត្រចង់ពីបុរាណនៃរាជធានីនៅអង្គរ ឬក៏សូម្បីតែនៅរាជធានីឧត្តុង្គមានភាពសប្បាយរីករាយតែពេលនេះទីប្រជុំជនដទៃទៀតសុទ្ធតែជាកន្លែងស្ងាត់ជ្រងំ។ ជាងនេះទៅទៀត ដូចអ្វីដែលប្រវត្តិវិទូ លោក ដេវីដ ឆាណ្ឌលរ គាត់បានសង្កេតឃើញថា "ក្នុងរយៈពេល 60ឆ្នាំដំបូងនៃសតវត្សរ៍ទី19 គឺជាផ្នែកដ៏ខ្មៅបំផុតនៃយុគសម័យងងឹត (សម័យអន្តរកាល) នៃប្រទេសកម្ពុជាមុនសង្គ្រាម Armageddon ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1970" ។

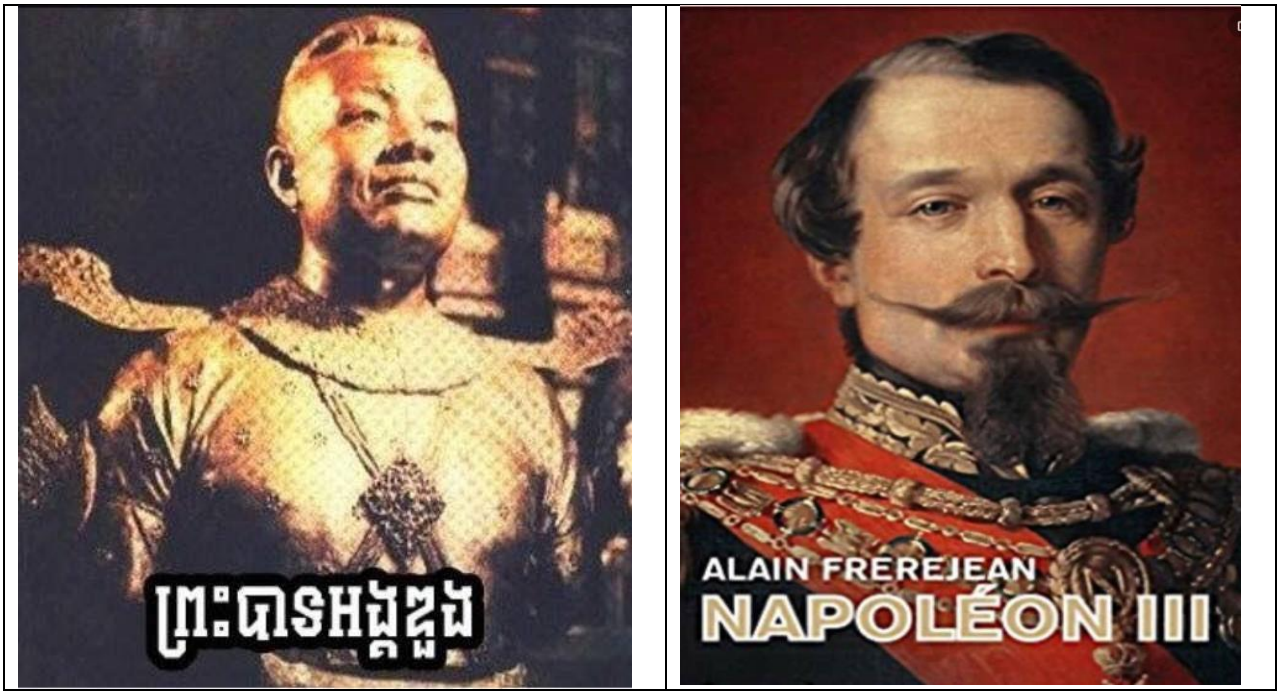

ព្រះបាទនរោត្តមនៅក្នុងព្រះជន្ម៣ក់កណ្តាល20ព្រះវស្សា ព្រះអង្គបានភៀសខ្លួនទៅទីក្រុងបាងកក ដើម្បីគេចឲ្យផុតពីការបង្ហូរឈាមដែលបង្ករឡើងដោយប្រជាពលរដ្ឋទៅជាវិបត្តិចលាចលសង្គម ដែលបានផ្ទុះឡើងនៅក្រោយការសោយទិវង្គតរបស់ព្រះបាទអង្គដួងនៅក្នុងឆ្នាំ1860។ ជនជាតិចាមក៏បានក្រោកឈរឡើងនៅក្នុងការបះបោរនៅឆ្នាំ1857ផងដែរ។ ការខាតបង់នៅក្នុងការប្រយុទ្ធគ្នានៅឆ្នាំ1859 ព្រះអនុជរបស់ព្រះបាទនរោត្តមគឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ទ្រង់ស៊ីវុត្ថា និង ព្រះបិតុលារបស់ទ្រង់ គឺអង្គសូរបានធើបឡើងបះបោរនៅក្នុងឆ្នាំ1861 ជនជាតិចាមមួយចំនួនបានចូលរួមជាមួយទ្រង់។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាហាក់ដូចជាស្នាក់ស្នើរព្រងើយកន្តើយនឹងបញ្ហានេះ ជួនកាលព្រះអង្គបានគង់នៅជាមួយព្រះបាទនរោត្តមប្រឆាំងនឹងពួកឧទ្ទាម ប៉ុន្តែព្រះអង្គបានដឹកនាំការបះបោរមួយផ្សេងទៀតនៅឆ្នាំបន្ទាប់មក។ គេបានប្រមើលឃើញថា វាជាសកម្មភាពនយោបាយរបស់វៀតណាមនិងសៀមដែលបានស្ថិតនៅពីក្រោយឆាកនយោបាយប្រទេសកម្ពុជា។ វាជាការគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ផងថា បើទោះបីជាព្រះចៅមង្គត់ (Mongkut) នៃប្រទេសសៀមបានតែងតាំងទ្រង់នរោត្តមដើម្បីស្នងរាជ្យបន្តពីព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គក៏ដោយក៏មានការអះអាងថា ទ្រង់នរោត្តមមានសមត្ថភាពផ្ចាល់ខ្លួនរបស់ទ្រង់ និងមានភាពគួរឱ្យទុកចិត្តបាន (ឬប្រហែលជាភាពអាចជឿជាក់បាន និងជាមនុស្សចេះបត់បែនបាន)។ បើយោងតាមរយៈព័ត៌មានរបស់ស្ថានកុងស៊ុលចក្រភពអង់គ្លេសប្រចាំនៅទីក្រុងបាងកកបានលើកឡើងថា "នៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមមានការព្រងើយកន្តើយ និងមានការសង្ស័យអំពីការស្នើរសុំការតែងតាំងទ្រង់ឱ្យស្នងរាជ្យបន្តរពីបិតារបស់ទ្រង់ ប៉ុន្តែពួកគេបែរជាត្រូវបានដកហូតដោយការស្នើសុំរបស់អាជ្ញាធរបារាំងនៅទីក្រុងសៃហ្គន"។ ប្រសិនបើករណីនេះវាបានបង្ហាញថា បារាំងនៅទីក្រុងសៃហ្គនបានសម្រេចចិត្តធ្វើអន្តរាគមន៍ក្នុងកិច្ចការផ្ទៃក្នុងរបស់ប្រទេសកម្ពុជារួចទៅហើយ និងម្យ៉ាងទៀតរដ្ឋាភិបាលបារាំងបានប្រមើលមើលនិងសង្កេតឃើញថាទ្រង់នរោត្តមជាសម្ព័ន្ធមិត្តដែលមានសក្តានុពលដឹកនាំ ឬក៏ អាចជាព្រះមហាក្សត្រអាយ៉ងនៅពេលអនាគត។ ប្រហែលជាបារាំងបានចាត់ទុកព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាជាអ្នកចូលចិត្តសង្គ្រាម និងមានភាពឯករាជ្យ ឬក៏ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថានិយមគាំទ្រសៀមខ្លាំងពេក។ បើដូច្នេះមែននោះគឺជាការវិនិច្ឆ័យដ៏ល្អមួយចំពោះទ្រង់ស៊ីវុត្ថាដែលតែងតែជំទាស់ប្រឆាំងបារាំងរហូតដល់ទីបញ្ចប់នៃជីវិតរបស់ទ្រង់។ យ៉ាងណាក៏ដោយដូចដែលយើងរំពឹងទុកប្រទេសបារាំង ហាក់ដូចជាមានការសោកស្តាយចំពោះព្រះករុណាព្រះបាទនរោត្តម និងម្យ៉ាងទៀតពួកគេបានចាប់អារម្មណ៍លើព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ ពីព្រោះក្រោយៗមកទៀត ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ នឹងបង្ហាញឱ្យឃើញថា ព្រះអង្គពិតជាអាចឱ្យរដ្ឋាភិបាលបារាំងមានការជឿទុកចិត្តបាន។

ប៉ុន្តែវាងាយស្រួលក្នុងការធ្វើការវិនិច្ឆ័យបែបនេះក្នុងការគិតទុកជាមុន។ នៅពេលនោះវាពិតជាពិបាកសម្រាប់អ្នកខាងក្រៅដើម្បីយល់ពីការតស៊ូនៅវង្សត្រកូលនិងដើម្បីវាយតម្លៃតួអង្គសំខាន់ៗរបស់ខ្លួន(ទោះបីជាពួកសង្ឃកាតូលិកបារាំងនៅជិតដើម្បីផ្តល់យោបល់ដ៏ល្អដល់ទ្រង់ក៏ដោយ)។ ក្ងួយប្រុសលោក ដឺឡា ក្រង់ឌីយ៉ែរ (De La Grandière) គឺលោក វីស្កូត លូវីឌ កាណេ (Viscount Louis de Carné) ដែលបានមកធ្វើទស្សនកិច្ចនៅប្រទេសកម្ពុជានៅដើមឆ្នាំ1866 លោកកាណេបានកត់ត្រាថា ចលនាបះបោរប្រឆាំងដែលដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ គឺជាព្រះកែវហ្វា(ឬស្តេចទីពីរ) គឺពិតជាគួរឱ្យខ្លាចណាស់ព្រោះថាមេដឹកនាំនេះ "ស្អប់សៀមនិងបានបណ្តុះនូវជាតិនិយមឡើងក្នុងចំណោមប្រជាជនសាមញ្ញ"។ ប្រហែលជាមន្ត្រីបារាំងនៅទីក្រុងសៃហ្គនបានលើកឡើងថា ប្រជាប្រិយភាព និង ការប្រឆាំងនឹងសៀម "ការស្នេហាជាតិ" គឺមានគ្រោះថ្នាក់ពីព្រោះវាអាចប្រែ

ក្លាយទៅជា ការប្រឆាំងនឹងបារាំង នៅពេលដែលពួកគេព្យាយាមទប់ស្កាត់ឥទ្ធិពលរបស់សៀម។ ការប្រឹងប្រែងប្រឆាំងបារាំង ត្រូវបង្ហាញខ្លួនក្នុងរយៈពេល20ឆ្នាំក្រោយក្នុងការបះបោរដ៏ខ្លាំងក្លានេះ។

ព្រះបាទនរោត្តមហាក់ដូចជាមិនសូវមានការចាប់អារម្មណ៍និងមិនសូវពូកែខាងដឹកនាំ បើប្រៀបធៀបជាមួយអនុជទាំងពីររបស់ទ្រង់ដែលសុទ្ធសឹងតែជាអ្នកចម្បាំង។ ទ្រង់បានដើរតួនាទីតិចតួចក្នុងការទប់ស្កាត់ការបះបោរពួកចាម និងការប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងពួកគេ។ តាមពិតទ្រង់បានភៀសខ្លួនទៅខេត្តបាត់ដំបងហើយបន្ទាប់មកទៅទីក្រុងបាងកក ដោយបន្សល់ទុកទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីការពាររាជធានីនៅឧត្តុង្គ។ ប្រវត្តិវិទូបារាំងដ៏ល្បីល្បាញ លោក អាឡាំង ហ្វ័ររ៉េស្ត (Alain Forest) បានលើកឡើងថា សៀមគាំទ្រព្រះបាទនរោត្តម ច្បាស់ណាស់ ពីព្រោះព្រះអង្គមិនមានប្រជាប្រិយភាព ដោយហេតុផលថា ទ្រង់នឹងបានឯករាជ្យពឹងផ្អែកលើប្រទេសសៀម។ ជនជាតិបារាំងប្រហែលជាយល់ស្របតាមការវាយតម្លៃនេះ ប៉ុន្តែជនជាតិបារាំងគិតថា ទ្រង់អាចធ្វើទៅបានដោយផ្អែកលើពួកគេ(បារាំង)ប៉ុណ្ណោះ។ ប្រាកដណាស់តាមការពិត ព្រះបាទនរោត្តមទំនងជាទទួលបានការគាំទ្រតិចតួចនៅប្រទេសកម្ពុជា។ ការចាកចេញរបស់ទ្រង់ទៅកាន់ទីក្រុងបាងកកនៅឆ្នាំ1861 បានឱ្យគេមើលឃើញទ្រង់មានភាពអស់សង្ឃឹម ពីព្រោះទ្រង់នរោត្តមធ្លាប់បានរស់នៅក្នុងទីក្រុងបាងកកនោះរហូតដល់ឆ្នាំ1858 ប្រៀបបានដូចជាអ្នកទោសនយោបាយសៀមទៅហើយ ជាការពិតណាស់ច្បាស់ជាមានការស្អប់ខ្ពើមក្រោយត្រឡប់មកដើម្បីកាន់អំណាចវិញ។ ប្រទេសសៀមបានចាប់បង្ខាំងទ្រង់នរោត្តមធ្វើជាចំណាប់ខ្មាំង ឬក៏អ្នកទោសនយោបាយ ដើម្បីធ្វើឱ្យព្រះបិតាទ្រង់គឺព្រះបាទអង្គឌួងបន្ធន់ "ឥរិយាបថ" បើទោះបីជាមានអ្នកនិពន្ធខ្លះបានលើកឡើងថា ស្តេចសៀមព្រះចៅមង្គត់(Mongkut)ទ្រង់បានចាត់ទុកថា ព្រះបាទនរោត្តមគឺជាបុត្រាចិញ្ចឹមរបស់ទ្រង់ក៏ដោយ។ ប៉ុន្តែតុលាការប្រទេសសៀមបានអះអាងថា ពួកគេមានសិទ្ធិតែងតាំង និងគ្រប់គ្រងលើព្រះរាជានៅកម្ពុជា។ តាមពិតពួកគេចាត់ទុកព្រះបាទនរោត្តមជាស្តេចអាយ៉ង-Puppet "អ្នកបន្តវេនរាជ្យ Viceroy King" មិនមែនជាអ្នកគ្រប់គ្រងប្រទេសដែលមានអធិបតេយ្យភាពពេញលេញនោះទេ។ បន្ទាប់មកពីការចាកចេញរបស់ទ្រង់ពីពួកឧទ្ទាម ហើយទ្រង់បានត្រឡប់មកប្រទេសកម្ពុជាវិញជាមួយនឹងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធនៅខែកុម្ភៈឆ្នាំ1862 បន្ទាប់ទ្រង់បានធ្វើការស្ថាបនាឡើងវិញនូវទីក្រុងឧដុង្គ ដោយទ្រង់បានព្យាយាមធ្វើឱ្យប្រជាជនសៀម ផ្តល់ឱ្យខ្មែរនូវខេត្តកំពង់ស្វាយ និងពោធិសាត់នៅខែមីនាឆ្នាំ1863 ។

3. ការមកដល់នៃពួកបារាំង

ពួកបារាំងកំពុងសង្កេតឃើញការអភិវឌ្ឍនៅក្នុងប្រទេស ជាមួយនឹងទស្សនវិស័យដែលអាចធ្វើទៅបាននៅទីនោះ។ នៅឆ្នាំ1858 ពួកគេបានដាក់បញ្ចូលផ្នែកមួយនៃទឹកដីកូសាំងស៊ីន (តំបន់ដីសណ្តរទន្លេមេគង្គវៀតណាមដែលនៅជាប់នឹងកម្ពុជា) ហើយដោយហេតុនោះអភិបាល។ ប្រទេសកម្ពុជាមានភាពធូរស្រាលក្នុងការធ្វើអន្តរាគមន៍ដោយក្រុមបក្សពួកសឹកការគ្នាប្រយុទ្ធគ្នាទៅវិញទៅមកសម្រាប់ដណ្តើមរាជ្យបល្ល័ង្ក និងអ្នកជិតខាងរបស់ទ្រង់ឬក៏ជនក្លែងបន្លំក្នុងការស្វែងរកមធ្យោបាយរបស់ខ្លួន។ កងទ័ពបារាំងត្រូវបានបញ្ជូនទៅព្រំដែនរវាងកូសាំងស៊ីន និងកម្ពុជានៅខែសីហាឆ្នាំ1861 ដែលទំនងដើម្បីជាការពារប្រឆាំងនឹងការបះបោរ ដែលហូរចូលព្រំដែនហើយដើម្បីជួយការពារជីវិតពលរដ្ឋបារាំងនិងអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាកាតូលិកនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ នៅក្នុងខែដដែលនោះពួកបារាំងបានបញ្ជូននាវាដឹកទំនិញ តាមទន្លេមេគង្គទៅឧត្តុង្គហើយនៅពេល

ដែល "ព្រះអង្គម្ចាស់ទីពី" នៃកម្ពុជាបានសួរទៅមន្ត្រីនាវាថាហេតុអ្វីបានជាមកដល់ទីនេះ ? ពួកគេបានឆ្លើយថា ពួកគេមកទីនេះដើម្បីការពារពួកសង្ឃបារាំងកុំឱ្យមានសង្គ្រាមស៊ីវិល ឬការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញលើពួកគេ ។

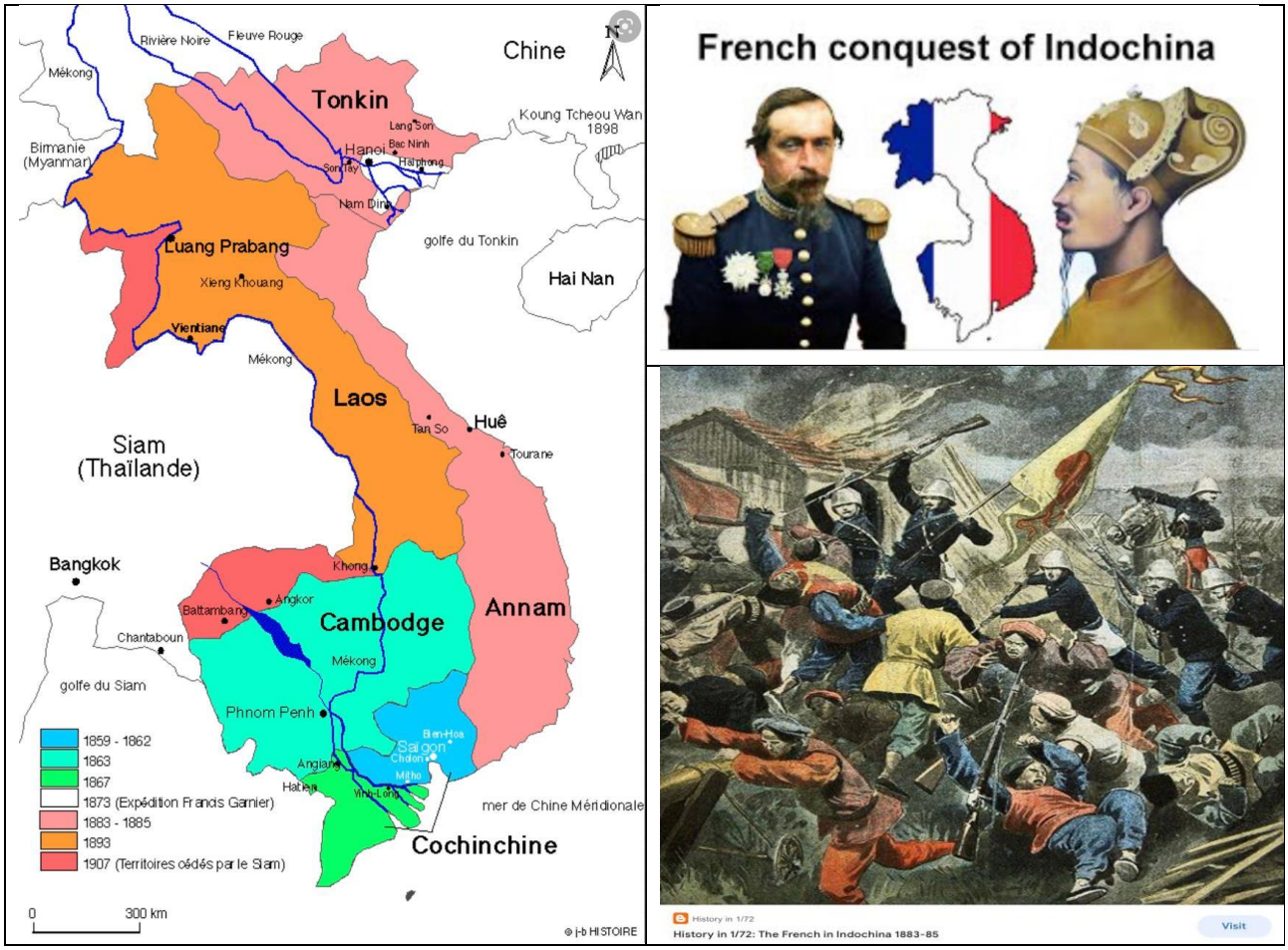

ចាប់ពីពេលនោះតទៅបារាំងបានបង្កើនការធ្វើអន្តរាគមន៍របស់ពួកគេ។ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីការបញ្ជូនកប៉ាល់នោះមក ពួកគេបានបញ្ជូនទ័ពព្រៃ Viscount de Castelnau ដែលជាមន្ត្រីកុងស៊ុលរបស់ពួកគេនៅទីក្រុងបាងកកឯសៀមនោះមកបន្ថែមទៀត នេះបើយោងតាមចក្រភពបារាំង "ក្នុងគោលបំណងចូលទៅក្នុងការរៀបចំបឋមសម្រាប់ការបញ្ចប់សន្ធិសញ្ញារវាងកម្ពុជានិងបារាំង"។ លោក De Castelnau បានអះអាងម្តងហើយម្តងទៀតថាអំពើរយោរយៅត្រូវបានប្តេជ្ញាប្រឆាំងនឹងពលរដ្ឋបារាំង និងពួកកាតូលិក "Annamite" ហើយបានបន្ទោសរដ្ឋាភិបាលសៀមក្នុងរឿងនេះ។ នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នោះសៀមបានរកឃើញគោលដៅរបស់លោក Castelnau ព្រោះគាត់បានវិលត្រឡប់មកវិញដោយដៃទទេ ដោយចោទថាដោយសារតែទឹកទន្លេនៅទាបពេក ធ្វើឱ្យនាវានោះមិនអាចធ្វើការឆ្លងកាត់បាន តែប្រហែលជាដោយសារសៀមបានសម្រេចមិនអនុញ្ញាតឱ្យសន្ធិសញ្ញានេះកើតមានឡើង។ ប៉ុន្តែលោក De Castelnau បានបន្តការស៊ើបអង្កេតនេះជាមួយអាជ្ញាធរសៀមនៅបាងកក ដោយដាក់ស្នើសន្ធិសញ្ញាព្រាងដប់ចំណុចសម្រាប់ការមើលឃើញរបស់ពួកគេនៅក្នុងខែធ្នូ ឆ្នាំ1861។

មិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនោះទេ សៀមបានច្រានចោលសេចក្តីព្រាងនេះដោយស្នើថាព្រះបាទនរោត្តមត្រូវមាន "សិទ្ធទទួលអធិបតេយ្យឯករាជ្យ" និងស្មើគ្នាជាមួយស្តេចសៀម។ ពួកបារាំងក៏ចង់បន្ថែមនូវភ្នាក់ងារបារាំង

នៅឧដុង្គ និងទាមទារការដាក់ទណ្ឌកម្មចំពោះអ្នកដែលបានធ្វើទុក្ខបុកម្នេញពួកកាតូលិកថែមទាំងឲ្យបង់ប្រាក់សំណងចំនួន 20.000 ដុល្លារទៅព្រះវិហារកាតូលិកដោយរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា។ សៀមបាននិយាយថា "កម្ពុជាពិតជាប្រទេសក្រីក្រណាស់បើទាមទារប្រាក់20ម៉ឺនដុល្លារ គឺលើសពីអ្វីដែលខ្លួនអាចផ្តល់បាន"។ តម្រូវការនេះគឺមិនសមហេតុផលទេ ព្រោះទ្រង់នរោត្តមមិនទទួលខុសត្រូវចំពោះការវាយប្រហារទៅលើពួកសង្ឃរបស់ពួកបារាំងឡើយ"។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រអាមេរិចលោកចនខេឌី (John Cady) បានកត់សម្គាល់ថាការញុះញង់ផ្នែកនយោបាយគឺជាសកម្មភាព "យូរអង្វែង" របស់សាសនទូតកាតូលិកនៅតំបន់ឆ្ងាយៗ នៃពិភពលោក។ សង្គមបេសកកម្មបរទេស បានមើលឃើញតួនាទីរបស់ខ្លួនថាជាការពីពារលាលនៃបេសកកម្មបារាំងដែលអាចធ្វើទៅបានដូចជាសាសនាគ្រីស្ទាន។ ពិតណាស់ថាទាំងពីរគឺមិនអាចញែកដាច់ពីគ្នា។ បារាំងបានបញ្ជូនលោក Pigneau de Behaine ដែលជាបុព្វជិតបេសកទូត (ហើយក្រោយមកទៀតថាជាអភិបាល កូសាំងស៊ី កម្ពុជា និងតុងគីង) ទៅជា "សៀម-កម្ពុជា" នៅឆ្នាំ1765 និងបានរក្សាវត្តមាននៅក្នុងប្រទេសក្រោយមក។ ប្រហែលជាលោក Jean-Claude Miche ដែលនៅឧដុង្គបានស្នើគំនិតនៃអាណាព្យាបាលទៅព្រះបាទអង្គដួង។ លោកឌីពុកដដែលនេះក៏បានចូលរួមក្នុងការចរចានៃសន្ធិញ្ញាឆ្នាំ1863 ជាមួយព្រះបាទនរោត្តមផងដែរ។ ការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើពួកគ្រីស្ទាន ក៏ជាការដោះសារចំពោះការបញ្ចូលឧបាយកលនៃកោះ Tahiti (1843) និងកូសាំងស៊ីន (1858) និងដើម្បីធ្វើជាលេសសម្រាប់ការតបន្តឹងការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងលើកម្ពុជា បន្ទាប់ពីការធ្វើអាណាព្យាបាលរបស់ពួកគេ។

4. សន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី11 ខែសីហា ឆ្នាំ1863

ទោះបីជាព្រះបាទនរោត្តមមានការសង្ស័យចំពោះបារាំងក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គមានបំណងចង់គេចឲ្យផុតពីសៀមដែលនៅតែបន្តកាន់កាប់រាជវង្សានុវង្សខ្មែរនៅបាងកក ហើយការផ្លាស់ទីលំនៅរបស់វៀតណាមជាការគំរាមកំហែងដ៏ចម្បងដល់ឯករាជ្យភាពរបស់ប្រទេស។ នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1862 អភិបាលបារាំងនៅសៃហ្គនលោកឧត្តមនាវីបូណាបានធ្វើដំណើរតាមដងទន្លេមេគង្គដើម្បីទៅមើលប្រទេសនេះដោយខ្លួនឯង។ នៅថ្ងៃទី4 ខែសីហាឆ្នាំក្រោយមកអ្នកស្នងតំណែងរបស់លោកគឺលោកអភិបាលឧត្តមនាវីដឺឡាក្រង់ឌីយ៉ែ បានមកសៃហ្គនក្នុងគោលបំណងបញ្ចប់សន្ធិសញ្ញាជាមួយព្រះបាទនរោត្តម។ ជាលទ្ធផលគឺ "សន្ធិសញ្ញាមិត្តភាពពាណិជ្ជកម្ម និងការការពាររបស់បារាំង" បានបញ្ចប់នៅថ្ងៃទី11ខែសីហាឆ្នាំ1863 នៅឧដុង្គ និងមានចំនួន19មាត្រា។ បន្ទាប់ពីការផ្តល់សច្ចាប័នស្តេចណាប៉ូឡេអុងទី3 បានពង្រីកការការពាររបស់គាត់ដល់ព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជាហើយទទួលបានសិទ្ធិដើម្បីដាក់ឈ្មោះអ្នកស្រុក ដែលត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យស្ថិតនៅក្រោមអាជ្ញាធរជាន់ខ្ពស់របស់អភិបាលបារាំងនៅកូសាំងស៊ីន ដើម្បីរក្សាការឃ្លាំមើលយ៉ាងតឹងរឹងនៃលក្ខខណ្ឌនៃអាណាព្យាបាល។ បារាំងបានទទួលឋានៈជាមេទ័ពដ៏ធំនៃតុលាការកម្ពុជា។ ជាការឆ្លើយតបពួកគេបានអនុញ្ញាតឱ្យព្រះនរោត្តមដាក់ស្ថានីយ៍នៅសៃហ្គន បើទោះបីជាឃ្លាចុងក្រោយនេះហាក់ដូចជាលិខិតមួយដែលបានមោទនភាពរបស់ពលរដ្ឋបារាំងដើម្បីរីករាយ និងការចែកចាយដោយសេរីនៅទូទាំងព្រះរាជាណាចក្រ និងប្រជាជនកម្ពុជា។ ពលរដ្ឋបារាំងបានចូលមកក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា ហើយប្រជាជនកម្ពុជាអាចចូលទៅក្នុងផ្នែកណាមួយនៃចក្រភពបារាំង។ ប្រជាពលរដ្ឋបារាំងត្រូវគោរពតាមគុលាការបារាំងហើយព្រះបាទនរោត្តមបានផ្តល់សិទ្ធិសេរីភាពក្នុងការសាងសង់វិហារគ្រឹស្ត សាលារៀន មន្ទីរពេទ្យ វិមាន និងអគារផ្សេងៗទៀតនៅគ្រប់ផ្នែកនៃព្រះរាជា

ណាចក្រ។ នេះមិនមែនជាសម្បទានទេតែជាចំនួនអ្នកផ្លាស់សាសនាកាតូលិកនៅក្នុងប្រទេស។ វាជាផ្នែកតូចមួយហើយនៅសេសសល់សម្រាប់ជីវិតរបស់អាណាព្យាបាល។ សន្ធិសញ្ញាក៏បានផ្តល់ការអនុញ្ញាតឱ្យបារាំងសង់បន្ទាយ និងកងនាវាចរនៅតំបន់ Quatre Bras ដែលនៅដៃទន្លេសាប ទន្លេមេគង្គ និងទន្លេបាសាក់ប្រសព្វគ្នា និងបានផ្តល់នូវសិទ្ធិនៃការធ្វើពាណិជ្ជកម្មយ៉ាងទូលំទូលាយ ដែលជាផលប្រយោជន៍របស់បារាំងផងដែរ។ បារាំងមិនបានទាមទាប្រាក់ពីសំណាក់រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាក្នុងការសង់ព្រះវិហារកាតូលិកនោះទេ។ សាសនាទោះជាយ៉ាងណាគឺជាកម្លាំងជំរុញខ្លាំងចំពោះអាណានិគមនិយម។ ទោះបីជាលោក Louis Bonaparte ជាអ្នកមិនជឿដូចមារបស់គាត់ក៏ដោយ គាត់បានចែករំលែកឥរិយាបថជាក់ស្តែងរបស់គាត់ទៅនឹងសាសនដូចក្នុងករណីមួយដែលបានគាំទ្ររដ្ឋប្រហាររបស់គាត់នៅឆ្នាំ1852 ប្រឆាំងនឹងសាធារណៈរដ្ឋទីពីរ។ ប្រពន្ធរបស់គាត់ឈ្មោះ Eugenie ដែលជាជនជាតិអេស្ប៉ាញក៏ជាអ្នកកាន់សាសនាកាតូលិកផងដែរ។ Bonaparte ក៏មិនអាចដឹងពីតម្លៃនៃសាសនាចក្រ ដែលអាចត្រួសត្រាយផ្លូវសម្រាប់ចក្រពត្តិនិយមនៅលើផែនដីទៅក្នុងតំបន់ឆ្ងាយៗនៃពិភពលោក។ សាសនាចក្រ គឺជាអ្នកតស៊ូមតិយ៉ាងខ្លាំងក្លានៃចក្រពត្តិនិយមដោយសង្ឃឹមថានឹងធ្លាក់ចេញពីចក្រភពគ្រីស្ទាននៅអាស៊ី។ ការទទួលស្គាល់សាសនាកាតូលិកជាសាសនាដែលបានអនុម័តនៅក្នុងសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863 ជាមួយព្រះនរោត្តមនឹងបង្កើនជំហររបស់ទ្រង់ជាមួយក្រុមជំនុំកាតូលិកដ៏មានឥទ្ធិពលរបស់ប្រទេសបារាំង ដែលបានដើរតួនាទីជាការប្រឆាំងទៅនឹងសាធារណរដ្ឋ។ ភាពពិតប្រាកដនៃអាណានិគមបារាំងនៅចំពោះមុខសន្ធិសញ្ញានេះគ្មានប្រយោជន៍ចំពោះព្រះបាទនរោត្តម និងប្រទេសកម្ពុជាទេ។ ទោះបីជាវាបានផ្តល់សិទ្ធិពាណិជ្ជកម្មលើដែនដី និងសិទ្ធិសាសនាក៏ដោយក៏វាហាក់ដូចជាមិនបានផ្តល់ឱ្យពួកគេនូវសេរីភាពដើម្បីជ្រៀតជ្រែកក្នុងកិច្ចការនយោបាយ និងរដ្ឋបាលផ្ទៃក្នុងរបស់កម្ពុជា។ ក៏ប៉ុន្តែការពិតគឺថាសម្រាប់ក្រដាសប្រាក់អាណានិគមនិយមទាំងអស់ ព្រះនរោត្តមបានប្រគល់ប្រទេសជាអាណានិគមនិយមរបស់លោកយ៉ាងជាក់ស្តែងនៃប្រទេសបារាំង ហើយមេបញ្ជាការថ្មីនៅទីបំផុតត្រូវបារាំងបានចាត់ទុកថាជាការជាងសៀម។ ឯកសារស្របច្បាប់ទាំងអស់សុទ្ធតែអាចបកស្រាយបានថ្វីបើភាសាបារាំងតែមានវិជ្ជាជីវៈបែបសិល្បៈ។ ប្រសិនបើត្រូវបានគេជំទាស់ពួកគេក៏អាចពឹងផ្អែកលើកម្លាំងខ្ពស់ ឬការគំរាមកំហែងរបស់វាដើម្បីបង្កើតសត្រូវរបស់ពួកគេ។ ព្រះបាទនរោត្តមប្រហែលជាមានការដឹងមុនខ្លះអំពីរឿងនេះ ឬប្រហែលជាទ្រង់កំពុងធ្វើតាមផែនការនៃការបណ្តេញអ្នកគាំទ្ររបស់ទ្រង់ប្រឆាំងនឹងគ្នាទៅវិញទៅមក ព្រោះទ្រង់ស្ទើរតែស្វែងរកភ្លាមៗ ដើម្បីធ្វើឱ្យសៀមកាន់តែឆាប់រហ័សចំពោះអ្វីដែលពួកគេមើលឃើញថាជាភាពមិនស្មោះត្រង់របស់ព្រះអង្គ និងការបំពានសិទ្ធិរបស់ពួកគេ។ សន្ធិសញ្ញាបារាំងខ្មែរបានបង្កឱ្យមានការរំជើបរំជួល និងការខឹងសម្បាយ៉ាងខ្លាំងពីសំណាក់ស្តេចសៀម និងមន្ត្រីរបស់គាត់ដែលបានអះអាងថាសន្ធិសញ្ញានេះជាការខុសច្បាប់ហើយថាតុលាការខ្មែរមិនអាចធ្វើអ្វីដោយគ្មានការយល់ព្រមពីខ្លួនជាមុនបែបនេះទេ។

អ្នកការទូតបារាំងសង្ស័យថាព្រះបាទនរោត្តមបាន “លាក់បាំង” ជាមួយបារាំង និងសៀមដោយមានហេតុផល។ គ្រាន់តែបួនថ្ងៃក្រោយពី ព្រះបាទនរោត្តម បានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាជាមួយ លោកឧត្តមនាវី ដឺឡាក្រង់ដឺយែរ ព្រះបាទនរោត្តមបានសរសេរសារលិខិតមួយទៅកាន់មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់របស់សៀមនៅខេត្តបាត់ដំបងដោយបានភ្ជួញត្អែរថាបារាំងបានបង្ខំគាត់ឱ្យចុះហត្ថលេខា និងសុំឱ្យគាត់បញ្ជូននូវបញ្ហាដែលបានលើកឡើងនៅក្នុងសំបុត្ររបស់គាត់ទៅឱ្យស្តេចមង្គត់។ ព្រះបាទនរោត្តមបានភ្ជួញត្អែរថាលោកដឺឡាក្រង់ដឺយែរបានអានសេចក្តីព្រាងនៃសន្ធិសញ្ញានេះទៅគាត់ជាភាសាបារាំងដោយគាត់មិនសូវចេះនូវភាសានេះទេ។ ទ្រង់

បាននិយាយថាទ្រង់បានតវ៉ាថា "ខ្ញុំមិនបានយល់ពីរឿងនេះទេហើយលើសពីនេះទៅទៀតខ្ញុំមិនបានពិភាក្សារឿងនេះជាមួយនឹងស្តេចសៀមនោះទេ"។ គាត់បាននិយាយថាលោកឪពុកបារាំង ជេន ក្លូដ មីស (Jean-Claude Miche) បានបកប្រែជាភាសាខ្មែរឲ្យគាត់ពីរថ្ងៃមុន ពេលដែលគាត់បានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញានេះ។ បន្ថែមពីនេះទៅទៀតគាត់បានអះអាងថាគាត់បាននិយាយទៅកាន់លោកឪពុកមីស៍ ថាសន្ធិសញ្ញានេះមានលក្ខណៈខុសប្លែកគ្នាពីទីក្រុងបាងកក។ ខ្ញុំមិនអាចនឹងយល់ព្រមចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញានេះ ដោយសារតែប្រទេសកម្ពុជាជារដ្ឋចំណុះរបស់សៀមហើយខ្ញុំភ័យខ្លាចថាខ្ញុំនឹងមានកំហុស។ លោកបានសន្និដ្ឋានថា "ទោះបីសន្ធិសញ្ញានេះហួសឬមិនហួសពីពីការប៉ាន់ស្មាន់ក៏ដោយខ្ញុំចាត់ទុកការពិចារណារបស់ឯកឧត្តមដូចជាទីជម្រករបស់ខ្ញុំ ដែលចាប់ពីពេលនេះទៅដល់ថ្ងៃអនាគត ខ្ញុំពឹងផ្អែកទៅលើតែសេចក្តីសុខប៉ុណ្ណោះ" ។

5. ដំណើរប្រែប្រួលរបស់ព្រះបាទនរោត្តម

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះបាទ នរោត្តម 2) លោកឧត្តមនាវី ដឺឡាក្រង់ឌីយ៉ែរ

ព្រះបាទនរោត្តមត្រូវតែមានការគិតពីរយ៉ាងបន្ទាប់ពីបានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញានេះ។ ទ្រង់គឺជាបេក្ខជនដែលត្រូវបានតែងតាំងដោយសៀមសម្រាប់ឡើងគ្រងរាជ្យ ហើយក៏គ្មានអំណាចអីដើម្បីទប់ទល់ទៅនឹងការបង្ហាញកម្លាំងណាមួយរបស់ពួកគេនោះទេ ព្រះអង្គនៅមិនទាន់បានផ្តល់នូវកំផ្លៀងមួយដ៏ខ្លាំងចំកណ្តាលមុខពួកគេនៅឡើយ។ ព្រះអង្គក៏រស់នៅក្នុងការភ័យខ្លាចនៃការបះបោរដោយរឿងដែលមានភាពគ្រប់គ្រងមិនបានល្អ និងបន្ទាប់មកទ្រង់បានធ្វើការកៀសខ្លួនបានដោគជ័យដោយមានការអន្តរាគមន៍ពីសៀម។ ព្រះអង្គច្បាស់ជាមានការងឿងឆ្ងល់ថា តើបារាំងអាចគាំទ្របានប៉ុណ្ណាដែលទ្រង់អាចរំពឹងទៅលើព្រឹត្តិការណ៍នៃសកម្មភាពប្រឆាំងពួកសៀម។ បារាំងត្រូវបានបញ្ឈប់នៅក្នុងយុទ្ធនាការបង្ហូរឈាមគ្នានៅក្នុងដែនដីកូសាំងស៊ីន ហើយបើទោះបីជាមានការបង្ហាញពីការវាយធ្នក់យ៉ាងម៉េចក៏ដោយ ពួកគេនឹងមិនស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការចាប់ផ្តើមសង្គ្រាមជាមួយសៀម(និងអាចធ្វើទៅបានជាមួយចក្រភពអង់គ្លេស)លើកម្ពុជា។ ព្រះនរោត្តមគឺជាបុរសឆ្លាតម្នាក់ដែលមានចំណេះដឹងស្មេរដោងកិច្ចការបរទេសជាងអ្នកដែលរិះគន់របស់គាត់នឹងឲ្យយើងជឿ ព្រះអង្គ

មានចំណេះដឹងយ៉ាងជិតស្និទ្ធអំពីនយោបាយសៀមហើយបានដឹងអំពីសម្ព័ន្ធភាពជិតស្និទ្ធរវាងស្តេចមង្គត់ និងពួកអង់គ្លេស។ វាមិនអាចទៅរួចទេទោះបីជាព្រះបាទនរោត្តមដឹងថា De La Grandière បានប្រព្រឹត្តដោយគ្មានការអនុញ្ញាតពីលោកណាប៉ូឡេអុងទី3 ក៏ដោយក៏គាត់មិនខ្វល់នឹងជនជាតិអង់គ្លេស ហើយដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងគម្រោងចក្រពត្តិនិយមរបស់គាត់នៅម៉ិចស៊ីកូនៅពេលនោះដែរ។ នៅទីបំផុតព្រះចៅអធិរាជបារាំងបានធ្វើសច្ចាប័នលើសន្ធិសញ្ញានេះនៅខែមេសាឆ្នាំ1864 ប៉ុន្តែបន្ទាប់ពីការបញ្ចុះបញ្ចូលយ៉ាងខ្លាំងក្លាដោយសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ដឺឡាក្រង់ឌីយេលោកឡាសលូលលូត ។

មេដឹកនាំសៀមខឹងខ្លាំងណាស់ជាមួយព្រះបាទនរោត្តម ពួកគេភ័យខ្លាចថាប្រហែលជាមានសង្គ្រាមជាមួយបារាំងនៅលើខេត្តកម្ពុជាដែលបានប្រគល់ឱ្យសៀម និងទាមទារសិទ្ធិស្មើគ្នាជាមួយបារាំងនៅកម្ពុជាដូចជានៅក្នុងការផ្តើមគំនិតរបស់ស្តេច។ សម្តេចនរោត្តមបានបន្តព្យាយាមបង្ហែញពេលវេលាពីព្រោះលោកបានប្រញាប់ប្រញាល់ធានាចំពោះបារាំងនូវគោលបំណងចេតនាដ៏ល្អរបស់ទ្រង់។ យោងតាមអ្នកតំណាងជនជាតិបារាំងនៅឧដុង្គលោកវរសេនីយ៍ឯកកងទ័ពជើងទឹក Doudart de Lagrée បាននិយាយថាគាត់ព្រួយបារម្ភថាសៀមបានជាក់សម្តែងឱ្យគាត់ចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាជាមួយអង់គ្លេស។ លោកដឺឡាក្រេ បានដឹងអំពីការបញ្ជោតរបស់ព្រះនរោត្តមហើយតាមលោក Forest គាត់បានគំរាមកំហែងឱ្យព្រះអង្គនិរទេសខ្លួនប្រសិនបើទ្រង់បន្តជាមួយភាពក្លែងបន្លំរបស់ទ្រង់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយព្រះបាទនរោត្តមបានព្យាយាមបន្តការប្រជែងជាមួយមហាអំណាច។ នៅដើមខែមីនា ឆ្នាំ1864 ត្រូវបានកំណត់សម្រាប់ទីក្រុងបាងកកដែលមានគោលបំណងដើម្បីរៀបចំពិធីគ្រងរាជ្យរបស់ព្រះអង្គនៅទីនោះ។ លោក Doudart de Lagrée បានផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងឆាប់រហ័សដើម្បីរារាំងទ្រង់។ កងទ័ពបារាំងបានកាន់កាប់ព្រះរាជវាំងរបស់ព្រះបាទនរោត្តមហើយបានធ្វើដំណើរបីគីឡូម៉ែត្រ និងទូកកប៉ាល់មួយនៅតាមដងទន្លេ។ ព្រះបាទនរោត្តមបានដឹងខ្លួនថាអាក្រក់ដើម្បីបោះបង់គម្រោងរបស់ទ្រង់។ពួកបារាំងដែលមានប្រាជ្ញាមិនបានជំរុញឱ្យសៀមនៅឆ្ងាយពេកទេ។ ព្រះបាទនរោត្តមត្រូវបានគ្រងរាជ្យនៅឧត្តុងនៅថ្ងៃទី3 ខែមិថុនា ឆ្នាំ1864 ប៉ុន្តែពួកអ្នកតំណាងនៃប្រទេសបារាំងនិងសៀមបានត្រួតពិនិត្យពិធីនេះដែលអនុញ្ញាតឱ្យប្រជាជនរបស់ស្តេចមង្គត់រក្សាទុកនូវមុខមាត់។ ទោះយ៉ាងណាវាជាពេលចុងក្រោយដែលពាក្យបណ្តឹងរបស់សៀមត្រូវបានទទួលស្គាល់តាមវិធីនេះ។ នៅក្នុងពិធីជប់លៀងនេះព្រះបាទនរោត្តមបានប្រាប់លោកមេបញ្ជាការដេមមេលីនដែលជាអ្នកតំណាងប្រទេសបារាំងថា "ខ្ញុំចាត់ទុកថាអធិរាជណាប៉ូឡេអុងជាបិតារបស់ខ្ញុំ និងលោក de Lagrandiere ជាបងប្រុសរបស់ខ្ញុំ។ ខ្ញុំសប្បាយរីករាយណាស់ដែលបានឃើញជនជាតិបារាំងទាំងអស់នេះមន្ត្រីទាំងអស់ដែលមកទីនេះគឺឪពុកម្តាយ និងមិត្តភក្តិរបស់ខ្ញុំ។ ក្នុងរយៈពេលពីរបីឆ្នាំទ្រង់មានទំនុកចិត្តគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការនិយាយប្រមាថពួកសៀមទៅកាន់អ្នកទេសចរអឺរ៉ុប។ ព្រះអង្គក៏បានអំពាវនាវឱ្យមានការទាមទារយកមកវិញនូវខេត្តដែលបាត់បង់និងអង្គរពីសៀម។ ចំពោះការអាក់អន់ចិត្តរបស់ទ្រង់បារាំងបានយល់ស្របជាផ្លូវការបីឆ្នាំក្រោយមកដើម្បីទទួលស្គាល់អធិបតេយ្យភាពរបស់សៀមលើបារាំង។

6. សន្ធិសញ្ញាសម្ងាត់របស់ព្រះបាទនរោត្តមជាមួយសៀម

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរលោកបានបន្តកលល្បិចរបស់លោក(ឬប្រហែលជាការស្រងាកចិត្តរបស់គាត់)។ នៅថ្ងៃទី20 ខែសីហា ឆ្នាំ1864 គ្រាន់តែរយៈពេលជាងពីរខែបន្ទាប់ពីពិធីគ្រងរាជ្យនោះជនជាតិបារាំងមានការភ្ញាក់ផ្អើលដែលបានឃើញជាលើកដំបូងនៅក្នុងកាសែត Straits Times អត្ថបទនៃសន្ធិសញ្ញាថ្មីមួយរវាងកម្ពុជានិង

សៀម។ ព្រះបាទនរោត្តម និងស្តេចមង្គត់បានធ្វើការចរចា និងបានផ្តល់សច្ចាប័នសន្ធិសញ្ញាជាសម្ងាត់នៅថ្ងៃទី22 ខែមករា ឆ្នាំ1864 ពោលគឺក្រោយពេលសច្ចាប័នលើសន្ធិសញ្ញាជាមួយណាប៉ូឡេអុងទី3 បន្តិច។ ប្រភពបារាំងបានបង្ហាញថាសន្ធិសញ្ញានេះត្រូវបានចុះហត្ថលេខានៅក្នុងខែធ្នូ ឆ្នាំ1863 ហើយចង្អុលបង្ហាញថា "គោលការណ៍" ។ នៅក្នុងភាពផ្ទុយគ្នាយ៉ាងជាក់ច្បាស់ ចំពោះអ្នកដែលបានបង្កើតឡើងដោយសន្ធិសញ្ញាដែលបានបញ្ចប់រវាងប្រទេសកម្ពុជា និងបារាំង រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងបារាំងនៅទីក្រុងបាងកកលោក Aubaret បាននិយាយថាគាត់ចង់ស្នើសុំនូវអត្ថបទទាំងនោះដែលត្រូវបានគេលុបចោល យោងតាមលោក Charles Meyer អ្នកនិពន្ធបារាំងលក្ខខណ្ឌនៃសន្ធិសញ្ញាក៏បានផ្តល់ឱ្យខេត្តកម្ពុជាចំនួនពីរទៀតគឺកំពង់ស្វាយ និងសៀមរាបទៅសៀម។

ពួកបារាំងបានធ្វើដំណើរតាមផ្លូវរបស់ពួកគេពីព្រោះស្តេចមង្គត់ ឬព្រះបាទនរោត្តមសុទ្ធតែរឹងមាំគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីតស៊ូ។ ពួកសៀមមិនសប្បាយចិត្តនៅពេលឃើញវាសនារបស់ពួកគេរអិលទៅឆ្ងាយ ប៉ុន្តែមិនអាចធ្វើអ្វីបានឡើយ។ ទំនាក់ទំនងរវាងអង់គ្លេស និងបារាំងមានលក្ខណៈសមរម្យ ហើយបើសិនណាប៉ូឡេអុងទី3 ព្រួយបារម្ភអំពីការធ្វើបាបសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គាត់ពីច្រកអេស្បាញ។ ពួកអង់គ្លេសបានផ្តល់យោបល់ដល់សៀមថាឱ្យទទួលយកឥស្សរជនបារាំងពីលើអតីតសាវ័ករបស់ខ្លួនក្នុងនាមជាអ្នកសម្តែង។ ពួកគេបានព្រមានថាបើមិនដូច្នេះទេបារាំងអាចធ្វើបាតុកម្មប្រឆាំប្រទេសនេះ សូម្បីតែទូកនេសាទមួយឬពីរ...ពួកគេជឿជាក់ថាអ្វីដែលពួកគេ[បារាំង]ស៊ូនឹងត្រូវផ្តល់ឱ្យពួកគេនិងឥទ្ធិពលរបស់ពួកគេ។ នៅក្នុងសភាពនេះនឹងល្អបំផុតព្រោះសៀមពេញចិត្តយ៉ាងខ្លាំងចំពោះកម្លាំងប្រដាប់អាវុធអឺរ៉ុប និងមានការគោរពយ៉ាងជ្រាលជ្រៅចំពោះអ្នកដែលពួកគេគិតថានឹងប្រើប្រាស់ពួកគេ។ វិសមភាពដ៏ធំបានឈ្នះ ហើយសៀមបានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាជាមួយបារាំងទទួលស្គាល់ថាសន្ធិសញ្ញាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ខែធ្នូ ឆ្នាំ1863 ជាមួយកម្ពុជាមិនត្រឹមត្រូវឡើយ។ សម្តេចនរោត្តមត្រូវបានបង្ខំឱ្យធ្វើដំណើរទៅក្រុងសៃហ្គនៅខែតុលា ឆ្នាំ1864 ដោយមានអ្នកស្រុកអមជាមួយជួបលោក Doudart de Lagrée ដើម្បីសុំទោសលោកឧត្តមនាវីជីឡាហ្គានហ៊ីរី។ ចំណេះដឹងដែលថាគាត់គ្មានអំណាចដើម្បីទប់ទល់នឹងសត្រូវខាងក្នុងរបស់គាត់ដោយគ្មានបារាំងអាចជួយបំបាត់ភាពអាម៉ាស់របស់គាត់។ ប្រទេសនេះនៅតែស្ថិតក្នុងស្ថានភាពនៃការបះបោរដោយមានពួកអ្នកចោទប្រកាន់ និងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ពួកគេនៅមានកម្រិត។ ព្រះបាទនរោត្តមបានស្នើសុំការការពារផ្នែកយោធា ទាហានរាប់ពាន់នាក់ដែលស្ថិតនៅក្រោមបញ្ជាការរបស់ Captairi Herbillon បានចេញដំណើរពីសៃហ្គនទៅឧត្តុង្គភ្លាមៗបន្ទាប់ពីការសោយទិវង្គត។ មួយខែក្រោយមកលោកឧត្តមនាវីជីឡាក្រង់ឌីយែបានបញ្ជូនមេបញ្ជាការឌូជាជីឡាក្រែមកទន្លេមេគង្គ ជាមួយនឹងទូកកប៉ាល់ពីរ ពួកឧទ្ទាម ត្រូវបានខ្ចាត់ខ្ចាយហើយសណ្តាប់ធ្នាប់បានស្តារឡើងវិញ។ ព្រះបាទនរោត្តមប្រហែលជានឹកគិតថាទ្រង់បានសម្រេចចិត្តយ៉ាងល្អ។ ពួកបារាំងបានបំបែកទ្រង់ចេញពីការកាន់កាប់របស់សៀមហើយបានបំបាត់អំណាចអណ្តាម។ សន្ធិសញ្ញាបានសន្យាថានឹងគ្រងរាជ្យដោយគ្មានការគំរាមកំហែងដល់សិទ្ធិរបស់ទ្រង់ជាអ្នកគ្រប់គ្រងដាច់ខាត។ គោលបំណងរបស់បារាំងគឺមិនមានករណីណាមួយដែលមិនច្បាស់លាស់នៅដំណាក់កាលនេះហើយណាប៉ូឡេអុងទី3 ត្រូវបានរំខានពីកិច្ចការផ្ទៃក្នុងរបស់កម្ពុជាដោយព្រឹត្តិការណ៍ផ្សេងៗទៀត។ ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមមិនអាចបានដឹងទាំងស្រុងពីវាគ្រប់គ្រាន់នៃបេសកកម្មត្រូវបានគេសាបព្រោះនៅដើមអាណាព្យាបាលថ្វីបើវាត្រូវការពេលវេលាខ្លះសម្រាប់ពន្លកបៃតង។

7. របបគាបសង្កត់

នៅដើមឆ្នាំ1863 លោកឧត្តមនាវីប៊ែរណាដ(Banard) បានបញ្ជូនមន្ត្រីកងទ័ពជើងទឹកវ័យក្មេងម្នាក់គឺលោក Ernest Briere d'Isle ក្នុងបេសកកម្មដើម្បីមកកម្ពុជា។ ដីអ៊ីលបានអះអាងថាប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាស្ថិតក្នុង "ស្ថានភាពនៃការគាបសង្កត់ដែលជាកិច្ចការដែលគួរឲ្យស្អប់ខ្ពើម ដែលពួកមេដឹកនាំពុករលួយបានដាក់បញ្ជូនប្រជាជនឱ្យប្រព្រឹត្តអំពើអសីលធម៌ ដោយបង្ខំពួកគេឱ្យរស់នៅជារៀងរាល់ថ្ងៃនៅក្នុងស្ថានភាពមិនទៀងទាត់មួយ។ ស្ថានភាពផ្លូវចិត្តមិនសូវល្អ និងការខ្វះខាតគំនិតផ្តួចផ្តើមការខ្វះខាតការងារសាធារណៈ និងសហគ្រាស។ បារាំងអាចសម្អាតរដ្ឋបាលដែលគ្មានសមត្ថភាព និងពុករលួយ និងជួយសង្គ្រោះព្រលឹងនៃអ្នកមិនជឿដែលរស់នៅទីនោះ។ របាយការណ៍របស់ដីអ៊ីលក៏មានបង្ហាញពាក្យរបស់ជនជាតិបារាំងម្នាក់ទៀតឈ្មោះហង់រី មូហិត ដែលបានស្លាប់ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាអស់រយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំមុនពេលអាណាព្យាបាល។ លោកមូហ៊ូតជាអ្នកកាន់អំណាចដ៏ខ្នះខ្នែងហើយជឿជាក់ថាផលប្រយោជន៍បារាំងអាចនាំរកការសង្ឃឹយ។ គាត់បានបញ្ជាក់ថា "ការសញ្ជ័យអឺរ៉ុបនាំឱ្យមានការលុបបំបាត់ទាសភាពច្បាប់ប្រាជ្ញា និងការពារ និងបទពិសោធន៍ភាពស្មោះត្រង់ និងភាពទៀងត្រង់ក្នុងអ្នកដែលគ្រប់គ្រងពួកគេ" ដោយសារតែបញ្ហាទាំងនេះ "នឹងធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ការស្តារឡើងវិញនៃរដ្ឋ។ និយាយឲ្យខ្លីលោកមូហិតចង់ដាក់ចលនានៅកម្ពុជាទៅនឹងបេសកម្មស៊ីវិលរបស់អឺរ៉ុបដោយមិនខ្វល់ពីបំណងប្រាថ្នារបស់ពួកគេឡើយ។ អធិបតេយ្យភាពមួយដែលវាត្រូវបានគេទទួលបាននៅក្នុងរយៈពេលយ៉ាងខ្លី នៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមអាចលែងបារាំង និងសៀមបាន ប៉ុន្តែការជំរុញដ៏សំខាន់នេះបានកើតឡើងក្រោមរបបសាធារណរដ្ឋលើកទីបី បន្ទាប់ពីការដួលរលំនៃណាប៉ូឡេអុងទី3 នៅក្នុងឆ្នាំ1871។ ដរាបណាសម្តេចនរោត្តមបានចាកចេញពីការប្រព្រឹត្តកិច្ចការបរទេសទៅឱ្យពួកបារាំង ពួកគេនឹងមិនជ្រៀតជ្រែកកិច្ចការផ្ទៃក្នុងច្រើនពេកទេ។ ព្រះបាទនរោត្តមក៏អាចអបអរសាទរខ្លួនឯងដែរលើការធានាការរស់នៅរបស់ប្រទេសរបស់ទ្រង់។ បើគ្មានការអន្តរាគមន៍របស់បារាំងទេ "ប្រទេសរបស់ខ្មែរ" ទំនងជានឹងត្រូវវិនាសយ៉ាងហោចណាស់ជាស្ថាប័ននយោបាយដាច់ដោយឡែកមួយ។

ជំពូកទី 3
ការដើរតាមផ្លូវចាស់របស់បុព្វបុរស

នៅពេលដែលស្ថិតនៅក្រោមរបបអាណាព្យាបាល យើងបានរកឃើញថាវាជាការឈ្លានពានរបស់បរទេសមកលើប្រទេសយើង ដោយសារតែការប្រណាំងប្រជែងគ្នាប្រឈមមុខដាក់គ្នា ព្រមទាំងមានជំងឺ និងកើតទុរ្ភិក្ស លើសពីនេះទៀតដោយសារតែភាពល្ងង់ខ្លៅរបស់ប្រជាជនដែលរស់នៅក្នុងភាពក្រអើតក្រទម និងមានសមត្ថភាពតិចតួចបានធ្វើការរើបម្រះពីទុក្ខវេទនារបស់ពួកគេ ត្រូវបានអ្នកយកការអានាមិករបស់បារាំងនៅឆ្នាំ1935 យកការបាន។

ទូកដំណើររបស់លោកឧត្តមនាវី ដឺឡាក្រង់ឌីយែរ បានធ្វើដំណើរពីសៃហ្គនឆ្លងកាត់បឹងទន្លេសាបមានចំងាយជាង200ម៉ាយ ដើម្បីទៅជួបជាមួយនឹងព្រះបាទនរោត្ត តែដោយគេមិនអនុញ្ញាតឱ្យសំពៅចាស់ៗចូលតែអនុញ្ញាតិឱ្យទូកនេសាទរបស់ពួកកសិករតែប៉ុណ្ណោះដែលអាចចូលបាន។ នេះជាមូលដ្ឋាននៃការបង្ហាញពីភាពរីកម្រើនផ្នែកឧស្សាហកម្មដោយសារមានដែក និង ដែកថែប ធ្យូងថ្ម និងបេតុង កែវ ថ្មលាយដែលបានក្លាយផ្ទុយពីប្រពៃណីមួយនៅក្នុងសង្គមជនបទដែលមានតែឫស្សី និងស្បូវ។ អតីតកាលគួរតែចាប់ផ្តើមដោយពុំមានការរំខានបើទោះបីជាសង្គមប្រពៃណីខ្មែរមានភាពអត់ទ្រាំយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏ប្រទេសបារាំងនៅតែមិនចាប់ផ្តើមផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងពិតប្រាកដរហូតដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880។

ហាន:នៅក្នុងសង្គមនៃមជ្ឈិមសម័យនេះ គឺជារាជាធិបតេយ្យផ្តាច់ការបង្កើតសាសនាទាសភាព និងប្រព័ន្ធដីធ្លីដែលមានលក្ខណៈប្លែក។ ប៉ុន្តែវាគឺជារបបបុរាណមួយដែលមានមូលដ្ឋានសម្ភារៈខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំងដែលធ្លាប់មាននៅក្នុងប្រទេសបារាំងមុនឆ្នាំ1789។ ប្រសិនបើជារបបសក្តិភូមិនិយមគឺជាកំណែទម្រង់ដែលមានលក្ខណៈពិសេសរបស់វា។ ប្រសិនបើដើរទៅតាមគំនិតល្បីៗរបស់ម៉ាក្សស៊ីសនិយមនៅអាស៊ីនាំឱ្យមានការនិរទេសនិយមនោះប្រទេសកម្ពុជាក៏អាចជាករណីមួយនៅក្នុងចំណុចនេះដែរ។

លោកឧត្តមនាវីឯក Pierre-Paul De La Grandière ត្រូវបានទទួលនូវការកោតសរសើរយ៉ាងខ្លាំងនៅឯទន្លេដ៏មហិមាដែលបានបញ្ចូលចូលទៅក្នុងព្រំដែនដែលមានដីសណ្តារ ព្រៃឈើ ទោះបីជាបានច្រានចោលជាញឹកញាប់ដូចជា មនុស្សដែលមានហាន:ទាបប្រទេសកម្ពុជា ដាក់ទ័ពគ្រប់គ្រងត្រួតពិនិត្យតំបន់ដែលមានទំហំមួយភាគប្រាំនៃប្រទេសបារាំងនិងតំបន់ច្រើនទៀតដែលគេមិនទាន់ដឹងនៅពេលនោះ។ ខណៈដែលប្រជាជនកម្ពុជាជាប្រជាកសិករដ៏សំខាន់ដែលជាកូនចៅជំនាន់ក្រោយនៃអ្នកសាងសង់អង្គរ ការប្រមូលផ្តុំប្រាសាទដ៏អស្ចារ្យបញ្ចូលគ្នានឹងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រដ៏អស្ចារ្យ។ លក្ខណៈពិសេសនៃទំហំរបស់ប្រទេសកម្ពុជាគឺទន្លេមេគង្គដែលមានទំហំធំគួរឱ្យកត់សម្គាល់សូម្បីតែតាមលក្ខណៈ ស្តង់ដារពិភពលោក។ បន្ទាប់ពីការបញ្ចប់នូវនិទាឃរដូវនៅយុនណានមានទឹកហូរធ្លាក់យ៉ាងខ្លាំងហើយលិចផ្ទះនៅតាមដីទំនាបនៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ដោយនាំមកនូវដីល្បាប់ដ៏មានតម្លៃដែលផ្តល់ជីវជាតិសម្រាប់ដីស្រែចម្ការរបស់កសិករ។

ជារៀងរាល់ឆ្នាំ នៅតំបន់ដីសណ្តារបានរងនូវទឹកជំនន់ដ៏ធំសម្បើមដែលមិនអាចគេចផុតពីគ្រោះធម្មជាតិហើយទឹកនេះនឹងហូរត្រឡប់ទៅទន្លេសាបវិញដោយឆ្លងកាត់រាជធានីភ្នំពេញ និងខេត្តឧត្តុង តាមរយៈលើវាស្មៅទៅកាន់វាលភក់ និងបឹងធំមួយដែលគេហៅថាសមុទ្រទឹកសាប។ ទឹកជំនន់ធ្វើអោយបឹងទន្លេសាបមាន

ទំហំធំយ៉ាងខ្លាំងដែលស្ថិតនៅកណ្តាលនៃប្រទេស។ ព្រៃឈើដែលមានកម្ពស់ទាបៗត្រូវបានជន់លិចហើយ ល្បាប់ភក់ក៏បានបញ្ចេញដើម្បីចិញ្ចឹមប្រជាជនដ៏ច្រើន រួចមានត្រីជាច្រើនប្រភេទ ត្រីធំៗសម្បើមដែលមានប្រវែងរហូតដល់ទៅ12 ហ្វីត។

ការលាតសន្ធឹងគ្រប់ទិសទាំងអស់ពីបឹងនេះ គឺវាគ្របដណ្តប់នៅក្នុងព្រៃត្រូពិចមួយភាគធំហើយលាតសន្ធឹងទៅដល់ភាគខាងជើងវាលទំនាបភ្នំដងរែកភាគខាងកើតនៃប្រទេសថៃភាគខាងត្បូងជួរភ្នំក្រវាញ និងភ្នំដំរីដែលបានកាត់ផ្តាច់ពីច្រាំងនៃឈូងសមុទ្រសៀម។ នៅភាគខាងកើត និងភាគខាងជើងនៃដីសណ្តរទន្លេមេគង្គ គឺជាព្រៃវាលរហោស្ថាននៃខ្សែសង្វាក់ដើម្បីជៀសវាងពីការកើតជំងឺគ្រុនចាញ់ និងអារក្ស ភាគខាងកើតនិងនៅភាគខាងលិចព្រំប្រទល់នៃនគរនេះធ្វើឱ្យមានការព្រួយបារម្ភដល់ស្តេចទាំងឡាយ ដែលមិនធ្លាប់ភ័យខ្លាចចំពោះប្រទេសជិតខាងរបស់ខ្លួន។

ព្រៃជាជម្រកសត្វខ្លាសត្វដំរីសត្វរមាសក្រពើខ្លាឃ្មុំជ្រូកព្រៃ និងពស់មានពិស រួមទាំងក្រុមកុលសម្ព័ន្ធដែលបានរស់នៅទីនោះដោយរស់នៅប្រកបរបរបាញ់ និងធ្វើកសិកម្មផងដែរ។ គួរឱ្យសោកស្តាយ សត្វដំរី និងសត្វខ្លា ដែលជាសត្វកម្រត្រូវបានគេបរបាញ់យកទៅលក់លើទីផ្សារនៅសតវត្សរ៍ទី19 លើសពីនេះស្នែង និងជើងរបស់សត្វព្រៃត្រូវបានយកទៅថ្វាយដល់ព្រះមហាក្សត្រ។ សត្វដំរីសឬដំរីអាល់ប៊ីន ជាសត្វកម្រណាស់និងតែងតែបានប្រទានដល់ព្រះមហាក្សត្រ និងបានព្យាបាលដោយការគោរពសូម្បីតែបរិភោគអំពៅ និងនំដាក់ត្រូវដាក់ចានប្រាក់ទ្រាប់ ព្រោះប្រជាជន ខ្មែរជឿថាពួកគេជាអវតារបស់ព្រះពុទ្ធ។

សៀមប្រៀបដូចជាសត្វក្រពើដ៏សាហាវ ដែលធ្លាប់បានបរបាញ់សម្រាប់ធ្វើជាអាហារនិងបានលក់ទៅធ្លាយទៅដល់សៃហ្គន ហើយសត្វទាំងនោះផុតពូជដោយសារត្រូវបានគេយកទៅជួញដូរ និងផលិតផលសត្វព្រៃដទៃទៀតរហូតមកដល់ដើមសតវត្សរ៍ទី20។ សត្វទាំងនេះត្រូវបានអ្នកស្រុកនៃខេត្តស្ទឹងត្រែងបានកំណត់តម្លៃទីផ្សារឱ្យបានទៀងទាត់ មានដូចជា សត្វដំរី សត្វរមាស ឆ្មឹងសត្វខ្លា ក្តុក និងប៉េងកូលីន (spline anteater) ធ្វើជាមាត្រដ្ឋាន។ ភាពខុសគ្នានៃប្រភេទសត្វនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាស្ថិតនៅក្នុងគ្រោះថ្នាក់ ដែលក្រសួងបរិស្ថានខិតខំប្រឹងប្រែងដើម្បីធ្វើការការពារប្រភេទសត្វសំខាន់ៗនៅដើមឆ្នាំ1901 នៅពេលដែលព្រះរាជក្រឹត្យមួយបានហាមឃាត់ការប្រមាញ់សត្វដំរីព្រៃ។

1. ប្រជាជនខ្មែរ

ជនជាតិខ្មែរខ្លួនឯងត្រូវបានពិពណ៌នាដោយអ្នកទេសចរណ៍ Captain Hamilton នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី18 បាននិយាយថាពួកគេមានស្បែក និងសប្បុរពណ៌ត្នោត មានសក់វែងហើយពុកចង្ការបស់ពួកគេស្រាងៗ។ អ្នកនិពន្ធដូចគ្នាផ្សេងទៀតបានសរសេរថាស្ត្រី គឺស្រស់ស្អាតខ្លាំងណាស់ ប៉ុន្តែពួកគេមិនមែនជាមនុស្សទំនើបទេ ចំណែកបុរសស្លៀកពាក់បែបប្រពៃណី ប៉ុន្តែមិនមានពាក់អ្វីនៅលើក្បាល ឬជើងរបស់ពួកគេទេ។ ចំណែកឯស្ត្រីវិញមានការពាក់ក្រណាត់ស្តើងមានពណ៌ក្រម៉ៅ និងមានអាវបិតបាំងបន្តិចបន្តួចនៅកន្លែងកេរខ្មាស់។ ហើយនៅលើរាងកាយរបស់ពួកគេមានសាច់ដុំធំៗដែលបញ្ជាក់នូវភាពរឹងមាំរបស់រាងកាយ និងដៃរបស់ពួកគេ។ សម្លៀកបំពាក់សម្រាប់មនុស្សទូទៅគេស្លៀកពាក់ដាច់ដោយឡែកពីពួកអភិជន គឺមានភាពស្រអាប់ស្រអួរ។ ប៉ុន្តែលើកលែងនៅថ្ងៃឈប់សម្រាកពួកគេត្រូវបានចាត់ទុកថាជាកសិករធម្មតា មានការស្លៀកពាក់ពណ៌ខ្មៅ និងក្រ

ណាត់បានមកពីការជ្រលក់ពណ៌ដែលបានមកពីរុក្ខជាតិ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយក្រមារ និងកន្សែងរុំករបស់ពួកគេគឺត្រូវតែមានពណ៌ភ្លឺ។

ស្លា ជាទូទៅត្រូវបានពួកគេចូលចិត្តបរិភោគដែលជាហេតុធ្វើឱ្យធ្មេញរបស់ពួកគេមានពណ៌ក្រហម ទោះបីជាកសិករក្រីក្រក៏មានប្រអប់ស្លាស្ពាន់ និងមានឃ្លាំងសម្រាប់ដាក់ផ្លែស្លា និងកំបោរផងដែរ រីឯអ្នកមានពួកគេអាចមានប្រអប់ស្លាធ្វើអំពីមាស ឬប្រាក់។ ប៉ុន្តែពួកគេបានវាយប្រហារអ្នកទេសចរណ៍បារាំងលោ Dr. Morice នៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 ដែលមានសភាពស្លប់ស្ងាត់ជាងពួកអណ្តាមទៅទៀត។ អ្នកនិពន្ធអនាមិកម្នាក់ដោយធ្វើការផ្អែកលើការសង្កេតរបស់លោក Morice បានពណ៌នាថាខ្មែរដូចជាជនដែលមានទុក្ខព្រួយនិងជាពួកព្រៃភ្នំ។

ប្រជាជនខ្មែរស្ទើទាំងមូលរងនូវការសម្លាប់រង្គាលដោយសង្គ្រាម និងការបះបោរនៅតាមកន្លែងមួយចំនួនចន្លោះពី 400.000នាក់ ទៅ 1លាននាក់ នៅពេលដែលទូកដំណើររបស់លោក ដឺ ឡាក្រង់រីយេរ បានបោះយុទ្ធថ្កានៅឧដុង្គ។ ផ្ទះនៅជុំវិញទីក្រុងនោះសុទ្ធតែធ្វើពីឈើ និងឫស្សីសូម្បីតែព្រះរាជវាំងនៅឧដុង្គក៏ធ្វើពីឈើដែរ។ ទីក្រុងធំបំផុតនៅរាជធានីភ្នំពេញមានត្រឹមតែវិថីមួយប៉ុណ្ណោះបច្ចុប្បន្នគឺវិថីព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ។

លោក ហង់រី ម៉ូហូត បានប៉ាន់ប្រមាណថាប្រជាជនដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុងដ៏ធំ និងភាពកខ្វក់មានចំនួនប្រមាណជា 10 000នាក់ ដែលជាអ្នករស់នៅជាអចិន្ត្រៃនៅក្នុងឆ្នាំ1859 ក៏ប៉ុន្តែពួកគេមានជីវភាពលំបាកទ្វេដងផងដែរ ដោយសារតែពួកគេច្រើនរស់នៅទូកលើទន្លេសាប។ លោក De Came បានរៀបរាប់ថា ជាទីក្រុងដែលមិនគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មានតែហ្វូងមនុស្សដែលរស់នៅក្នុងផ្ទះធ្វើពីឈើ និងឫស្សីបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះ ពួកគេភាគច្រើនបានលើកឡើងថាពួកគេរស់នៅលើដីដែលមានបង្គោលនៅជុំវិញផ្ទះរបស់ពួកគេ ហើយពួកគេបានចិញ្ចឹមជ្រូក និងមាន់ ហើយពួកគេក៏រស់នៅក្នុងភាពស្និតស្នាល ដែលនាំឱ្យប្រជាជនក្លាយជាអ្នកស្រុកតែមួយជាមួយគ្នាគាត់បានបន្ថែមទៀតជនជាតិភាគតិចតាមមធ្យោបាយប្លែកៗបំផុត។

ពួកគេដោយសារតែភាពមិនច្បាស់លាស់នៃជីវិត នៅពេលនោះមនុស្សម្នាក់ៗ អាចមានការអាណិតអាសូរជាមួយគ្នា។ មុនពេលដែលឈានទៅដល់ទីបញ្ចប់នៃការបះបោរ និងការឈ្លានពានរបស់បរទេសរហូតដល់ការដុតបំផ្លាញទីក្រុងនៅឆ្នាំ1834 ដែលមានប្រជាជនប្រហែលជាង 50000នាក់បានរស់នៅទីក្រុងពេលនេះគឺជាស្រមោលនៃអតីតកាល។ សូម្បីតែព្រះរាជវាំងនៅឧត្តុងក៏ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានភាពសោកស្តាយហើយទ្រង់បានទុកវាចោលដោយគ្មានការស្តាយស្រណោះ នៅពេលដែលជនជាតិបារាំងបានស្នើឱ្យគាត់ផ្លាស់រាជធានីមកភ្នំពេញនៅឆ្នាំ1866។

ប្រទេសកម្ពុជាមើលទៅហាក់ដូចជាកន្លែងដាច់ស្រយាលមួយ ដែលមានមនុស្សមួយក្រុមតូចបានរស់នៅដែលនៅឆ្ងាយពីទាហានម៉ារីនដែលបានមកការពារព្រះចៅអធិរាជថ្មី បន្ទាប់ពីការចុះហត្ថលេខានៃសន្ធិសញ្ញា។ ពួកគេត្រូវបានរងទុក្ខដោយធូលីនៅក្នុង រដូវមួយ ដែលគេស្គាល់ថាជា រដូវប្រាំង និងល្បាប់កក់ពណ៌ក្រហមជាច្រើននៅរដូវភ្លៀងដែលវិលទៅវិលមកគ្មានទីបញ្ចប់នៃ "រដូវក្តៅ"។ មានការចឿឆ្ងល់មួយថា ប្រភេទតាមរដូវនៅអឺរ៉ុបគឺ មិនសមទៅនឹងដីដែលឡើងកំដៅរហូតនោះទេ។ ទោះបីជាមានទម្រង់ marsouin ចាស់ៗយ៉ាងតឹងរឹងក៏ដោយពីចន្លោះផ្នែកខាងក្រោយនៃទីក្រុងប៉ារីស ឬទីក្រុងលីយ៉ុងដែលមានចំនួនប្រជាជនក្រីក្រលំបាកនិងគួរឱ្យព្រួយបារម្ភ។ បើទោះបីជាអឺរ៉ុបថ្មីៗនេះមានការពិបាកក្នុងការយល់ដឹងពីវិទ្យាសាស្ត្រនៃទំនាក់

ទំនងរវាងភាពកខ្វក់ និងជំងឺ ដែលត្រង់ចំណុចនេះហាក់ដូចជាមិនមែនត្រឹមតែកើតឡើងនៅក្នុងមជ្ឈឹមសម័យ ទេ ប្រហែលជាកើតមានការរាតត្បាតនៃជំងឺចម្លែកនៅក្នុងយុគងងឹតទៅទៀត។

ចំពោះគំនិតរបស់បារាំងការរស់នៅរបស់ជនជាតិខ្មែរ គឺគ្រាន់តែជាឆ្កែមួយក្បាលដែលពួកគេប្រៀបដូច ជារបស់ប្រើប្រាសដែលមិនមានតម្លៃដោយធ្វើតាមតែអ្នកជំនាន់មុនតែប៉ុណ្ណោះ។ អ្នកសង្កេតការណ៍នៅសហ ភាពអឺរ៉ុបមួយចំនួនបានសន្និដ្ឋានជាទូទៅទៅលើអ្វីដែលពួកគេបានមើលឃើញថា ជាភាពស្មោកគ្រោកដែល មានស្រាប់ និងភាពមិនចេះអត់ទ្រាំរបស់ខ្មែរ។ លោក Henri Mouhot គឺជាមនុស្សម្នាក់ក្នុងចំនោមអ្នកទាំង នោះ គាត់បានតួញត្អែរពីភាពធ្មើងធ្មៃ ភាពក្លាហាន ក្លែងបន្លំ ភាពកំសាក ភាពជាទាស: ភាពខ្ជិលច្រអូសហួស ហេតុ ជាហេតុនៃភាពក្រីក្រទាំងនេះ។លើសពីនេះទៅទៀតគាត់បានយល់ស្របថាពួកគេគឺជាមនុស្សគួរឱ្យ ស្អប់ខ្ពើម និងរស់នៅក្នុងបរិវេណដ៏កខ្វក់។

លោកបានប្រៀបធៀបចំនុចមិនល្អរបស់ពួកគេជាមួយអ្នកដែលបានស្ថាបនាប្រាសាទអង្គរវត្ត និងបាន សរសេរថាទាំងអស់នេះអាចនិយាយបានថាប្រជាជនកម្ពុជាបច្ចុប្បន្នគឺប្រកបរបរកសិកម្ម។ ក្នុងចំណោមប្រជា ជនទាំងអស់មានខ្មែរចាម "Annarnites" និងចិនដែលពួកគេមានភាពផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគាត់គឺនិយាយតែ ភាសាកុលសម្ព័ន្ធនៅតាមភ្នំតែប៉ុណ្ណោះ។ អ្នកនិពន្ធជាច្រើនបានចាប់ផ្តើមបង្ហាញនូវចំនុចដែលពួកគាត់ធ្វើដដែ លៗកន្លងមក។ វាផ្ទុយស្រឡះពីមតិវិជ្ជមានធ្លាប់មានទូទៅនៃភ្ញៀវទេសចរមុនៗរួមទាំងលោកអ្នកដឹកនាំឈ្មោះ អាឡិចសាន់ដឺហាមីតុន និងពួកអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាIberian។ពីរករណីផ្សេងទៀតដូចជាជនជាតិខ្មែរចូល ចិត្តងូតទឹកញឹកញាប់ពួកគេប្រហែលជាអ្នកសម្អាតខ្លួនដោយផ្ទាល់ខុសពីពួកអឺរ៉ុបដែលស្ថិតនៅបុរាណនៅឡើ យ។ ប្រសិនបើដូចច្នោះទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ភាពស្អាតស្អំជាលក្ខណៈឯកជនទាំងនេះ ផ្ទុយស្រឡះពីពួក អឺរ៉ុបដែលងូតទឹក សម្អាតកាយជាសាធារណៈដែលបន្តរហូតមកដល់ពេលបច្ចុប្បន្ននេះ។

លោកហង់រីមូហ៊ិត និងមនុស្សជាច្រើនដែលចូលចិត្តគាត់បានមកប្រទេសកម្ពុជាដែលពោរពេញទៅ ដោយភាពអំណត់ចំពោះឧត្តមភាពរបស់អឺរ៉ុប។ ប្រជាជនកម្ពុជាសុទ្ធតែជាអ្នកភូតកុហកនិងការផ្តល់ដំបូន្មាន ដល់អ្នកធ្វើដំណើរ 1859 ហើយពួកគេមិនត្រូវបានគេទុកចិត្តទេ។ អ្នកនិពន្ធមួយចំនួនបានអះអាងថា បារាំងជា ទូទៅមិនមែនជាអ្នកប្រកាន់ជាតិសាសន៍ដូចជាជនជាតិអឺរ៉ុបដទៃទៀតឡើយ ដោយចង្អុលបង្ហាញថាគោល នយោបាយអាណានិគមជាផ្លូវការដើម្បីសហគមថ្មីមួយនៅក្នុងអរិយធម៌Gallicដូចជាជនជាតិបារាំងស្បែក ពណ៌ត្នោតនិង ពណ៌ខ្មៅ ការប្រកាន់ជាតិសាសន៍បានរាលដាលយ៉ាងខ្លាំង។

ប្រទេសបារាំងមិនទាន់បានលុបចោលទេ ចំពោះទាសភាពស្បែកខ្មៅនៅក្នុងអាណានិគមរហូតដល់ សាធារណរដ្ឋទីពីរនៅឆ្នាំ1848 និងនៅសតវត្សរ៍ក្រោយៗមកទៀតនៅពេលដែលជនជាតិខ្មែរបាននាំយកស្វាមី ភរិយាត្រឡប់មកវិញពីប្រទេសបារាំង ហើយពួកគេបានប្រឈមមុខនឹងភាពខឹងសម្បារពីសំណាក់អ្នកប្រកាន់ ពូជសាសន៍។ លោកMouhot ហាក់ដូចជាធ្វើមិនដឹងចំពោះ ផលប៉ះពាល់នៃការគៀបសង្កត់ក្នុងប្រព័ន្ធសង្គម និងផលប៉ះពាល់នៃសង្គ្រាមអូសបន្លាយ រួមទាំងអស្ថិរភាពចំពោះប្រជាជនកម្ពុជា។ គាត់បានអះអាងថា ប្រជា ជនកម្ពុជានៅកំពង់ផែខេត្តកំពតគឺមានបញ្ហាតិចតួចណាស់ចំពោះផ្នែកពន្ធដា។ ចំណែកឯអ្នកនិពន្ធសហ សម័យដទៃទៀតបានសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើភាពបំពាននិងភាពទុទិដ្ឋិនិយមនៃប្រព័ន្ធពន្ធគយបែបប្រពៃណី។ លើសពីនេះទៀតទោះបីជាគាត់មានអារម្មណ៍អាណិតអាសូរចំពោះអ្នកបំរើរ៉ុស្សី ដែលត្រូវបានគេកេងប្រវ័ញ្ច កម្លាំងពលកម្មក៏ដោយគាត់បាននិយាយថារបបបែបនេះគាត់មានការអាណិតអាសូរតិចតួចណាស់ សម្រាប់

សមភាគីជនជាតិខ្មែរដែលពួកគេបានរស់នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបបសក្តិភូមិនិយម។ អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងដទៃទៀតបានធ្វើការអង្កេតយ៉ាងស៊ីជម្រៅសម្រាប់ការពន្យល់អំពីភាពសោកសៅនៃជីវិតពិតរបស់ប្រជាជនកម្ពុជា។

ប្រហែលជាអណ្តែតលើទូកប្រជាប់អាវុធរបស់ពួកគេនៅតាមដងទន្លេមេគង្គ ដែលកំពុងមើលទៅលើឆ្នេរសមុទ្របរទេស ពួកគេបានឆ្លុះបញ្ចាំងពីទឹកដី និងភ្នំរបស់ខ្លួន ដែលធ្លាប់ជាកន្លែងងងឹតនៅលើផែនដី និងជាកន្លែងបណ្តឹងទាមទារឱ្យមានឧត្តមភាពលើផ្នែកមួយនៃប្រទេសបារាំងគឺជាផលិតផលថ្មីៗ។ ក្រៅពីនេះគឺមានពាក្យ បណ្តឹងទាមទារអោយមានឧត្តមភាពខាងបច្ចេកវិទ្យាខ្ពស់ ជាជាងឱ្យមានគុណធម៌។

2. **សង្គមប្រពៃណីយ៉ាងជ្រៅ**

លោកឧត្តមនាវី Pierre-Paul De La Grandière ប្រៀបដូចជាពួកអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាដូចជាព្រះវរបិតាហ្សង់ក្លូដមីសជាដើម ដោយបានឃើញ និងសោកស្តាយចំពោះសង្គមមួយ ដែលត្រូវបានសម្គាល់តាមរយៈភាពក្រីក្រ ភាពល្ងង់ខ្លៅ និង អបិយជំនឿ។ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងការចលាចលនិងភាពស្ងប់ស្ងាត់នៃភាពអង់អាចក្នុងរបបមូលធននិយមរបស់អឺរ៉ុបនៅក្នុងសម័យកាលដើរដោយម៉ាស៊ីនចំហាយទឹកនៅក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1860បានចាក់ឫសគល់នៅក្នុងទីក្រុងនៃកសិករបារាំងរីឯកម្ពុជាបិតានៅក្នុងភាពដែលមានបច្ចេកវិទ្យាបុរាណនិងកប់ជ្រៅនៅក្នុងប្រពៃណីដ៏អួរអាប់ ដែលខុសឆ្ងាយពីនៅអឺរ៉ុប។

ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចសង្គមបានជានាដល់ដីធ្លី និងបានផ្តល់ពន្ធដ៏ច្រើនដើម្បីពង្រីកថវិការបស់ថ្នាក់ដឹងនាំ វាបានរក្សាប្រទេសដែលជាប្រទេសនិរទេសហើយគ្មានការអភិវឌ្ឍន៍ និងមានភាពក្រីក្រ។ប្រជាពលរដ្ឋភាគច្រើនគឺជាកសិករក្រីក្រដែលនៅក្នុងនេះគឺជាឈ្មួញចិននិងអ្នកចងការប្រាក់បន្តិចបន្តួចតែប៉ុណ្ណោះ។ មានច្បាប់ពីបុរាណមកត្រកូលអ្នកមាននិងពួកអភិជននៅ ហើយអ្នកមានអំណាចខ្ពស់បំផុតគឺព្រះមហាក្សត្រ ដែលជាបុគ្គលមួយអង្គគត់ដែលជាម្ចាស់ដីធ្លីនៅក្នុងនគរទាំងមូល។ព្រះបាទនរោត្តមគឺជាព្រះមហាក្សត្រដែលមានអំណាច ស្ថិតនៅក្នុងទ្រឹស្តីគ្មានដែនកំណត់ចំពោះការគ្រប់គ្រងរបស់ទ្រង់។

អធិរាជបារាំងព្រះបាទ Louis Bonaparte បានទាក់ទងតាមរយៈអ្នកសុំទានម្នាក់មិនថាមានបញ្ហាគួរឱ្យសង្ស័យយ៉ាងណាទេហើយរបបសក្តិភូមិនិយមនៅបារាំងបានស្លាប់ នៅក្រោយពេលបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្មក្នុងឆ្នាំ1789។ ប្រទេសបារាំងដែលពោរពេញទៅដោយអ្នកមានចំណេះដឹងបានរកឃើញអ្វីជាច្រើនដែលពួកគេបានមើលឃើញថាជាការរំខានយ៉ាងខ្លាំង។ ប្រធានកងវរសេនាធំលោក Briere d'Isle បានរាយការណ៍នៅឆ្នាំ1863ថានៅថ្នាក់កណ្តាលនៃមន្ត្រីពុករលួយបានធ្វើការបោកប្រាស់ពួកកសិករ ដើម្បីឱ្យខ្លួននៅក្នុងភាពត្រចះត្រចង់មួយ។គាត់បានអះអាងថាមនុស្សរស់នៅពីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃនៅក្នុងស្ថានភាពមិនទៀងទាត់ និងបានគូររូបភាពនៃអតីតកាលកន្លងមកនៃការរំលោភបំពាននៃច្បាប់ដែលបានចែង។

ក្រមព្រហ្មទណ្ឌរបស់កម្ពុជាដែលមានឈ្មោះថា PreaThommasat គឺជាយុគនៃមជ្ឈិមសម័យហើយតែងតែមានការផ្តន្ទាទោសយ៉ាងព្រៃផ្សៃទោះបីជាលោក VirginiaThompson បានសង្កេតឃើញថាវាស្ថិតនៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងតាមបែបព្រះពុទ្ធសាសនាដែលទាញទៅរកសេចក្តីមេត្តាករុណា។ តាមទ្រឹស្តីមានវិធីសាស្ត្រធ្វើទារុណកម្មជាផ្លូវការចំនួនម្តែមួយជាក់ស្តែងធ្វើឱ្យមានការស្លាប់យឺតៗ តាមរយៈប្រជាប់បន្តពូជក្រមព្រះពុទ្ធសាសនាបានជាស់តឿនពួកអ្នកជឿសាសនានមិនឱ្យសម្លាប់ប៉ុន្តែបានធ្វើឱ្យពួកគេមានការខឹងគ្រោធ

ទៅវិញ តាមទំនៀមទម្លាប់ត្រូវបានគេកាត់ក្បាលដោយដាវមុតស្រួចជាមួយនឹងត្រីមាសសម្រាប់ពួកអ្នកដែលបះបោរ និងពួកឧទ្ទាម ។

ផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់មេដឹកនាំ (រួមទាំងព្រះមហាក្សត្រ) ក្នុងការរារាំងដល់ សហគ្រាសឯកជននិងការងារសាធារណៈដែលជាការប្រឆាំងទៅនឹងការសន្សំសំចៃនិងឧស្សាហកម្មរបស់ជនជាតិវៀតណាម ជនជាតិខ្មែរបានបង្ហាញពីការកង្វះខាតគំនិតផ្តួចផ្តើម ដែលជាការរារាំងពាណិជ្ជកម្ម និងឧស្សាហកម្ម។ ពាក្យបណ្តឹងរបស់លោកD'Isleត្រូវបានកំណត់ pattem។ លោក Francis Gamier បានយល់ស្របថាភាពអសកម្មគឺជាលទ្ធផលដ៏សោកស្តាយនៃប្រព័ន្ធរដ្ឋាភិបាលដែលបានធ្វើឱ្យប្រទេសទទួលរងនូវអំពើអកុសលមួយនេះ ហើយមានសេចក្តីតូចចិត្តកាន់តែខ្លាំង។

ការជ្រៀតជ្រែករបស់មេទ័ពនៅក្នុងរឿងគ្រប់យ៉ាង ដោយតែងតែវាយដណ្តើមយកផលចំណេញហើយសម្លាប់អ្នកផ្តើមគំនិតទាំងអស់។ ព្រះមហាក្សត្រនិងមន្ត្រីធំៗពីរបីនាក់ហាក់ដូចជាមានត្រឹមតែម្នាក់គត់ដែលជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិពាណិជ្ជកររនៅក្នុងព្រះនគរ។ ភាពហួសប្រមាណនៃមហិច្ឆតារបស់ព្រះមហាក្សត្រដែលបានរីករាលដាលកាន់តែខ្លាំងបន្ទាប់ពីមានការទំនាក់ទំនងរបស់ទ្រង់ជាមួយអឺរ៉ុប បានទុកកម្មសិទ្ធរបស់ទ្រង់អោយនៅទំនេរហើយទ្រង់ត្រូវមានកាតព្វកិច្ចតម្រូវឱ្យយកពន្ធស្រែចម្ការដោយគ្រប់ពន្ធទាំងអស់រួមទាំងប្រភពចំណូលសាធារណៈ។

លោក Gamier ជឿជាក់ថាការគាំទ្ររបស់បារាំងចំពោះប្រព័ន្ធបច្ចុប្បន្នអាចធ្វើបានត្រឹមតែធ្វើឱ្យស្ថានភាពរបស់អ្នករស់នៅកាន់តែអាក្រក់ទៅៗ។ នៅក្នុងរបាយការណ៍ដែលបានសរសេរបន្ទាប់ពីមួយទសវត្សរ៍នៃរបបអាណាព្យាបាល Etienne Ayrmonier រ៉ើស៊ីដង់របស់បារាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញមានការខ្វាយខ្វល់អំពីអត្តចរិតមិនល្អរបស់មនុស្សជាច្រើន នៅក្នុងដែនដីអាណានិគម។ នាយករដ្ឋមន្ត្រី ត្រូវមានឈ្មោះល្បីល្បាញនៅក្នុងនាមជាបុគ្គលមិនល្អ។ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងយុត្តិធម៌មានការលោភលន់ដូចជាក្រសួងដទៃទៀតដែរហើយមិនសូវទទួលបាននូវប្រជាប្រិយភាពឡើយដោយសារតែការទាញយកផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន យ៉ាងឃោរឃៅដែលធ្វើឱ្យអំពើពុករលួយបានបន្តចុះក្រោមរហូតកម្រិតមូលដ្ឋាន។ លោក Louis de Came បានកត់សម្គាល់ថាអ្នកនេសាទតិចតួចរស់នៅក្នុងជីវភាពល្អប្រសើរ ទោះបីជាប្រាក់ខែរបស់ពួកគេនៅមានកម្រិតក៏ដោយ។ ពួកគេបានគាំទ្រនូវជីវិតដែលបូរិបូណ៌គាត់បានសន្និដ្ឋានថាដោយភាពអយុត្តិធម៌គ្មានមេត្តានិងការរំលោភបំពានទៅលើពួកកសិករដែលបានធ្វើត្រឹមតែជាការទប់ស្កាត់តែប៉ុណ្ណោះ ដោយការភ័យខ្លាចថាការធ្វើកាយវិការបែបនេះអាចបង្ខំឱ្យជនរងគ្រោះធ្វើការនិរទេសទៅជាអន្តោប្រវេសន៍។ បទដ្ឋានកំណាព្យឬច្បាប់ខ្មែរនៅសតវត្សរ៍ទី18 ត្រូវបានបានបោះបង់ចោលដោយពួកមន្ត្រីកម្ពុជា ដែលមានភាពលោភលន់ហួសប្រមាណ។

លោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagrée បានកត់សម្គាល់ថាភាពលោភលន់ហួសប្រមាណនៃមន្ត្រីនោះគឺជាសកម្មភាពដូចជាការបង្កើតកន្លែងសម្រាប់បង្កភាពសប្បាយរីករាយជាមួយជនបោកប្រាស់ដែលធ្វើជាអ្នកជេញថ្លៃសម្រាប់ការគាំទ្រដល់ពួកគេ។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគឺមិនមានដីធ្លីសម្រាប់ការជេញថ្លៃទេមុនពេលវត្តមានបារាំងចូលមកមានត្រឹមតែដីព្រះមហាក្សត្រតែប៉ុណ្ណោះ។ ស្តេចគ្រប់គ្រងដីធ្លីអស់ទាំងនោះមិនអាចត្រូវបានទិញឬលក់បានទេ។អ្នកនិពន្ធផ្សេងៗទៀតបានសង្កេតឃើញថាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិដីធ្លីគឺព្រះមហាក្សត្រ ហើយពាក្យថា «អធិបតេយ្យ» ត្រូវបានគេយល់ច្រលំជាមួយនឹងទ្រព្យសម្បត្តិ។

ចាប់តាំងពីវាស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ទ្រង់អ្នកនិពន្ធទាំងនោះយល់ថា ដីធ្លីគួរតែអោយទៅប្រជាជនធ្វើស្រែចម្ការពេលបានផលកសិករត្រូវចែកចំណែកជាមួយព្រះអង្គទើបល្អ។ បុត្រមួយអង្គក្នុងចំណោមបុត្ររបស់ព្រះបាទនរោត្តម គឺព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធ បានជាក់បង្ហិលដីទាំងនោះទៅអោយប្រជាជនប្រើប្រាស់។ ដែនដីនេះគឺជាដីរបស់ព្រះជាម្ចាស់ដែលបានប្រគល់ឱ្យស្តេចមើលថែរក្សានិងដោយទ្រង់បានធ្វើការរៀបចំឱ្យអ្នកណាដែលត្រូវការវា។ បើទោះបីមានការទិញលក់ដីនៅមុនពេលដែលបារាំងបានមកដល់ប៉ុន្មានឆ្នាំហើយក៏ដោយ ក៏មិនទទួលបានជោគជ័យជាច្រើនលើក លើសពីនេះទៀតមើលទៅហាក់ដូចជាមិនមានភាពត្រឹមត្រូវផងដែរ។

មិនថាការការកែទម្រង់ឱ្យបានប្រសើរឡើងនៃជីវិតរស់នៅរបស់កសិករ នៅក្នុងការបើកទូលាយឱ្យមានការពិភាក្សាដេញដោលទេ បើយោងតាមមេដឹកនាំសម័យខ្មែរក្រហម លោក ហ៊ូយុន បានសរសេរពីអាណានិគមបារាំងនៅកម្ពុជា ដើម្បីឱ្យមានកម្រិតនៃការបែងចែកសង្គមក្នុងចំណោមកសិករ ដូច្នេះហើយដែលនាំឱ្យមានគម្លាតនៃប្រាក់ចំណូលអ្នកមាននិងអ្នកក្រ។ លោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagrée មិនបានសន្មត់ថាពួកកសិករនៅក្នុងសង្គមមុនអាណានិគមមានសម្ភារៈប្រើប្រាស់ល្អប្រសើរជាង នៅសម័យក្រោមអាណានិគមបារាំងទេ។ គាត់បានពិពណ៌នាអំពីពួកគេដែលធ្លាប់នៅក្រោមការគ្រប់គ្រងសម័យបុរាណថា គឺមានការលំបាកវេទនា និងបានទទួលស្គាល់ថាប្រព័ន្ធដីធ្លី និងប្រព័ន្ធពន្ធគយបានជម្រុញលើផ្នែកឧស្សាហកម្មពិតមែន។ ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធបានប្រកែកថា ការកែទម្រង់របស់បារាំងមិនបានធ្វើឱ្យប្រសើរឡើងដល់កសិករកម្ពុជាទេ។

កសិករមិនបានបង់ពន្ធដី និងមានការប៉ះពាល់ដល់ពួកគេទេ(អចលនទ្រព្យ)ហើយពួកគេអាចកាន់កាប់ដីធ្លីមួយចំនួនបាន ដរាបណាពួកគេចង់ធ្វើវាជាមួយនឹងការចែងថាបើទុកដីឱ្យនៅទំនេររយៈពេលបីឆ្នាំគឺត្រូវបានអ្នកផ្សេងយកមកធ្វើដោយមិនខ្វល់ថាម្ចាស់ដីធ្លាប់បានធ្វើវាពីមុនមកនោះទេ។ ស្ថានភាពបែបនេះគឺមិនត្រូវគិតខ្វល់ខ្វាយច្រើនទេព្រោះនេះជាផ្នែកមួយនៃប្រជាជនតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ Tonkirt ឬកោះជ្វា។ ឧទាហរណ៍ កន្លែងប្រកួតប្រជែងសម្រាប់ការផ្គត់ផ្គង់ដីធ្លីដល់ជីវិតរស់នៅគឺផ្តល់ភាពកាចសាហាវ។ វាអាចមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដោយសារតែមានការដេញដោលដីធ្លីគ្នាតិចតួចព្រមទាំងមានចំនួនប្រជាជនតិចតួចណាស់បើទោះបីជានេះត្រូវមានការប្រមូលផ្តុំគ្នានៅតាមដងទន្លេមេគង្គនិងទន្លេសាបក៏ដោយ។

ដីទាំងអស់សុទ្ធតែជារបស់ព្រះមហាក្សត្រ ប៉ុន្តែដីត្រូវបានបែងចែកជាបួនដូចជា fiefs ឬ apanages ដែលបានគ្រប់គ្រងដោយសមាជិកជាន់ខ្ពស់នៃរាជវង្សានុវង្ស រួមទាំងព្រះមហាក្សត្រ និងព្រះមហាក្សត្រិយានី ដែលដីទាំងនេះត្រូវបានប្រមូលផ្តុំគ្នាដើម្បីប្រមូលពន្ធ។មន្ត្រីចិនជាអ្នកប្រមូលពន្ធលើដំណាំ សត្វចិញ្ចឹមផ្លែឈើ ដើមឈើ ឧបករណ៍ធ្វើកសិកម្ម និងប្រព័ន្ធនេសាទ ដែលពិបាកក្នុងការប្រមូលពន្ធអោយបានត្រឹមត្រូវណាស់ ហើយអ្នកដែលប្រមូលប្រាក់អាចរកប្រាក់កម្រៃបានថែមទៀត។ ប្រាក់ចំណូលមានការប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំងដោយសារតែមានការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងការប្រមូលផល និងមានការថយចុះនូវការដាំដុះដែលនាំអោយទទួលបានផលតិចដើម្បីជៀសវាងការបង់ពន្ធឬក៏អាចជាប្រព័ន្ធមួយដែលបង្កឱ្យមានអំពើពុករលួយផងដែរ។ វាមានភាពងាយស្រួលសម្រាប់អ្នកប្រមូលពន្ធមន្ត្រីតូចតាចដែលមានប្រាក់ខែបានក្លែងបន្លំកំណត់ត្រាប្រាក់ដែលប្រមូលបានពីដំណាំដែលបានដាំដុះ និងយកទៅដាក់ហោប៉ៅខ្លួនទៅវិញ នៅពេលបូកបញ្ចូលជាផ្លូវការ និងពិតប្រាកដ។

ប្រព័ន្ធបែបនេះបានធ្វើឱ្យឧស្សាហកម្ម និងសហគ្រាសមួយចំនួនមិនសូវមានការកើនឡើងនូវផលិតបន្ថែមទៀត។ តាមការសង្កេតរបស់ Kleinpeter ចំពោះអ្នកម៉ាក្សនិយមថាវត្ថុធាតុដើមជាមូលដ្ឋានគ្រឹះសម្រាប់រចនា សម្ព័ន្ធដ៏អស្ចារ្យ "superstructural" ដែលជាហេតុមួយនៃការទំនោរទៅរកភាពសោះអង្គើយភាពមិនរីរវល់ និងការបះបោរបស់ពួកកសិករ។ នៅសតវត្សរ៍ទី17 អ្នកជំនួញអង់គ្លេសម្នាក់ឈ្មោះ Charles Browne បានហៅជនជាតិខ្មែរថា ជាជនជាតិដែលល្ងង់ និងខ្ជិល ហើយគាត់បានអះអាងថា សេចក្តីត្រូវការជាចាំបាច់មួយគឺពួកគេធ្វើដោយកម្លាំងរបស់ពួកគេ ដើម្បីស្លៀកពាក់បិទបាំងរាងកាយ និងបំពេញក្រពះរបស់ពួកគេ។ លោកBrowneបានបន្ថែមថាទោះបីជារបបរាជាធិបតេយ្យ និងរបបទាសករដាក់កម្រិតគេក៏ដោយ ក៏ពួកគេនៅតែមានភាពខ្ជីខ្ជាដដែល។ កសិករគឺមិនមានមានភាពខ្ជិលពីធម្មជាតិឡើយដោយសារតែមិនមានចំនួននៃការប្រមូលពន្ធជាក់លាក់ហើយចេះតែយកពន្ធពីពួកគាត់ទៅតាមតែអំណាចដែលខ្លួនក្តោបក្តាប់និងខ្លួនចង់បាន។ តាមការសង្កេតរបស់លោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagrée បានបង្ហាញថាមិនមានមន្ត្រីថ្នាក់កណ្តាលខ្មែរណាជាអ្នកធ្វើជំនួញទេ ហើយអ្នកដែលធ្វើជំនួញទាំងនោះមានដូចជា ជនជាតិចិន ម៉ាឡេស៊ី ចាម្ប និងអណ្ណាមទៅវិញ។

ការបង់ពន្ធក៏មិននាំមកនូវភាពប្រសើរឡើងនៃជីវិតរបស់ប្រជាជនឡើយ។ មិនមែនមានន័យថាដាក់ទ្រព្យសម្បត្តិរួមទេតែដោយសារតែរដ្ឋាភិបាលមិនទំលាប់លើកទឹកចិត្តឱ្យពួកគេផលិតឱ្យបានច្រើន ថែមទាំងឱ្យពន្ធកាន់តែច្រើនទៀត។ ការងារសាធារណៈស្ទើរតែមិនមាន លុះត្រាតែពួកគេបានបម្រើដោយផ្ទាល់ និងអាត្មានិយមបំផុតនៃអ្នកគ្រប់គ្រង។ នៅពេលដែលពួកបារាំងបានមកដល់ ផ្លូវមានរួចជាស្រេចទៅហើយគឺ ផ្លូវរបស់ខ្មែរពីបុរាណ។ ផ្លូវទាំងនោះមានតែចាប់ពីភ្នំពេញទៅឧដុង្គ និង ចាប់ពីឧត្តុងទៅកំពតតែប៉ុណ្ណោះ។

គំនិតតូចតាចរបស់ព្រះបាទនរោត្ត ដែលមិនយល់ដឹងពីសារសំខាន់របស់ពួកជនទៃដែលគេខំជួយទ្រង់។ លោក Louis de Came បានថតសម្លេងការរៀបរាប់អំពីអាកប្បកិរិយារបស់ព្រះមហាក្សត្រចំពោះផ្លូវថ្មីមួយដែលបានស្នើឡើងនោះ គឺលិទ្ធិផ្តាច់ការដែលបង្ហាញពីខ្លួនឯងដោយភាពអៀនខ្មាស់ហើយទ្រង់មិនស្ទាក់ស្ទើរឡើយនៅក្នុងការឆ្លើយតប នៅពេលដែលបានផ្តល់អនុសាសន៍ ដើម្បីបើកឬជួសជុលផ្លូវដែលចាំបាច់សម្រាប់ការធ្វើជំនួញពាណិជ្ជកម្ម ដោយមិនមានការប្រើប្រាស់ផ្លូវនោះទេ។

ចំពោះប្រាក់ដែលប្រមូលបានពីពួកកសិករ ភាគច្រើនយកទៅជួយទ្រទ្រង់អ្នកដែលខ្ជះខ្ជាយប្រាក់ហួសប្រមាណជាពិសេសកងទ័ពនិងរាជវង្ស ប្រាក់ឈ្នួលរាប់ពាន់របស់ពួកគេ និងការលើកលែងពន្ធនៅឆ្នាំ1899 ដែលបានបង្ហាញថាកសិករត្រូវបានបង់ពន្ធអាករចំនួន250ដុល្លាក្នុងមួយឆ្នាំៗ។ លើសពីនេះទៀតមានពន្ធលើដំណាំ កសិកម្ម នេសាទ និងគ្រឿងបរិក្ខារ ចំណែកឯមនុស្សដែលត្រូវបានលើកលែងរួមមានមនុស្សចាស់ ជនពិការ អ្នកសុំទាន និងអ្នកដែលត្រូវបានគេចាត់ទុកថាមិនមានការងារធ្វើ ដូចជាអាចារ្យ និងជនជាតិចាម អ្នកគ្រប់គ្រងវិហារអ៊ីស្លាមប៉ុន្តែក៏មានពួកអភិជនខ្មែរដូចជាមន្ត្រីនិងកូនៗរបស់ពួកគេផងដែរ។ លោករ៉ែស៊ីដង់ស៊ុយប៉ែរីយើរ Gustave Ducos បានខឹងនៅពេលដឹងថាភាគច្រើននៃប្រជាជននៅរដ្ឋធានីនេះជាជនជាតិវៀតណាមមានការលើកលែងពន្ធដោយសារតែពួកគេទាំងនេះជាបុគ្គលិករបស់រដ្ឋាភិបាលឬរាជវាំង។ លោកឌូកូសបានភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងចំពោះប្រជាជនភាគច្រើនកាន់សាសនាកាតូលិកនៅរាជធានីភ្នំពេញ ត្រូវបានលើកលែងពន្ធចំនួនបីខែដោយសារតែពួកគេជាអ្នកកាន់កាំភ្លើងធំ។ លោកDucosបានសន្និដ្ឋានថាអ្នកមានរស់នៅស្រួលបំផុត ចំណែកឯកអ្នកក្រស់នៅលំបាកបំផុតទៅវិញ ។

3. របៀបផលិតនៅអាស៊ី

ភាពស្ទាក់ស្ទើរមួយក្នុងការពិណ៌នាចំពោះប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងនៅអាស៊ីថាជារបបសក្តិ ដោយសារតែរបបសក្តិភូមិនិយមនៅអ៊ឺរ៉ុប គឺជាប្រព័ន្ធមួយដែលមានកម្មសិទ្ធិដីធ្លីជាឯកជនដោយគ្រប់គ្រងដោយវង្សត្រកូលមេទ័ពតៗគ្នា។ ផ្ទុយទៅវិញនៅកម្ពុជាមិនមានកម្មសិទ្ធដីធ្លីឯកជននៅក្នុងន័យទូទៅដែលគេទទួលយកនោះទេដីធ្លីទាំងអស់គឺជាដីទិញដោយថ្នាក់គ្រប់គ្រងឬមន្ត្រីណាម្នាក់។ ទ្រឹស្តីម៉ាក្សស្តីពីរបៀបរស់នៅនៃផលិតកម្មអាស៊ីត្រូវគេយល់ថាជាផលិតកម្មធ្វើឡើងដោយជនជាតិអាស៊ីអាគ្នេយ៍ព្រមទាំងវាមានភាពសមស្របនៅក្នុងតំបន់ជាងការវិភាគទៅលើប្រវត្តិសាស្ត្រនិងគ្រាមភាសា ហើយបើយោងទៅតាមអ្នកនិពន្ធមួយចំនួនថាវាហាក់ដូចជាសមស្របនឹងអ្វីដែលប្រទេសកម្ពុជាចង់បាន។ ទ្រឹស្តីកណ្តាលមានគំនិតថាប្រព័ន្ធមួយសំខាន់ត្រូវមានទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនដីធ្លី រួមផ្សំជាមួយនឹងរដ្ឋាភិបាលផ្តាច់ការ និងជាមួយការងារសាធារណៈធំៗមួយចំនួន។

ម៉ាក្សបានសង្ខេបទ្រឹស្តីរបស់គាត់ដោយផ្អែកលើ JamesMill និងប្រភពទីពីរដូច្នេះជាទូទៅត្រូវនឹងអាស៊ី ដែលមានលក្ខណៈទូទៅដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនហើយរដ្ឋាភិបាលត្រូវមានបីចំណុចសំខាន់ គឺហិរញ្ញវត្ថុឬការរកផ្ទៃខាងក្នុងសង្គ្រាមឬការរកផ្នែកខាងក្រៅនិងមន្ទីរកិច្ចការសាធារណៈ។ ប្រទេសកម្ពុជាជាប្រទេសមួយដែលយើងបានឃើញហើយថាដីទាំងអស់ត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយព្រះមហាក្សត្រដោយបានយល់ស្របជាមួយ Bourbon ។ ប្រព័ន្ធនេះបានកើតមានចាប់តាំងពីការចាប់ផ្តើមនៃរបបរាជានិយមខ្មែរប្រព័ន្ធកិច្ចការសាធារណៈទាំងនេះ គឺស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះបាទនរោត្តមពិតមែន។ ប៉ុន្តែវាបានកើតមានឡើងនៅក្នុងសម័យអង្គរដែលមានទិសដៅដ៏អស្ចារ្យគឺការងារប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រប្រឡាយទឹកនិងអាងទឹកបារាយណ៍ផងដែរ។

ថាតើអ្វីដែលមាននៅសតវត្សរ៍ទី19 គឺជាការវិវត្តឬជាទូទៅដូចនៅសម័យអង្គរដែលវានៅតែជាចំណុចសម្រាប់ការពិភាក្សា ប៉ុន្តែវាបានរក្សាការឆក់ប្លន់នៅខាងក្នុងហើយទោះបីជាអំណាចរបស់រដ្ឋបានធ្លាក់ចុះនៅក្នុងចំណុះរដ្ឋជិតខាងក៏ដោយ។ អ្វីដែលនៅតែមានគឺប្រព័ន្ធសង្គមដែលមានតែមួយគត់ដែលយើងមិនអាចបង្ខំឱ្យមានភាពងាយស្រួលក្នុងការចូលទៅក្នុងវប្បធម៌ជនបរទេសដូចជាប្រទេសនៅអឺរ៉ុបទេ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយយើងកំណត់ថាប្រព័ន្ធសង្គមទាំងនេះ គឺជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃការវិវត្តន៍ថយក្រោយនៃសង្គមកម្ពុជាជាការពិតណាស់ការពន្យល់របស់អ្នកដទៃគឺមិនបានពន្យល់អ្វីទាំងអស់ទេ គឺផ្ទុយទៅនឹងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់រាជវង្សនិងមេទ័ពដែលបានប្លន់យកពីប្រជាកសិករ ដែលពួកគេមានប្រាក់តិចតួចមកពីការចេញទូកនេសាទសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ម្ហូបអាហារ ប្រដាប់ប្រដា សម្លៀកបំពាក់ និងឧបករណ៍ប្រើប្រាស់សម្រាប់ការងាររបស់ពួកគេ។

លោកម៉ូរ៉ាគាត់បាននិយាយថា ពួកគេ គឺជាមនុស្សដែលមានការសន្សំសំចៃខ្លាំងណាស់ពួកគេបានញុំាអាហារជាមួយនឹងសាច់សត្វតិចតួចហើយចូលចិត្តផឹកគ្រឿងស្រវឹង។ ពួកគេបានរស់នៅដូចជាបុព្វបុរសរបស់ពួកគេដែលបានធ្វើអស់រាប់ពាន់ឆ្នាំមកហើយ កន្លែងស្នាក់នៅជាធម្មតាគេធ្វើអោយផុតពីដីដើម្បីអោយមានខ្យល់ចេញចូល ព្រមទាំងដើម្បីគេចពីទឹកជំនន់ ពស់ និងសត្វល្អិតផ្សេងៗទៀត។ ពួកគេបានរស់នៅយ៉ាងសាមញ្ញដោយដីកដី សម្រាប់ដាំដំណាំស្រូវបន្ថែមពីនេះទៀតដាំផ្លែឈើ និងរុក្ខជាតិបៃតងព្រមទាំងមានសួនច្បារផ្ទះបាយត្រីងៀតប្រហុកនិងមាំឬទឹកត្រីហើយពួកគេធ្វើដំណើរតាមផ្លូវដ៏តូចចង្អៀតតាមរយៈមធ្យោបាយ

ផ្លូវទឹក។ នៅក្នុងការរស់នៅបែបនេះជីវិតរបស់ពួកគេនៅតែមានការប្រែប្រួលតិចតួចសូម្បីតែក្នុងពេលបច្ចុប្បន្នក៏ដោយ។

នៅពេលរដូវវស្សាពួកគេមានអាហារគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់បរិភោគ និងដីមានដីជាតិសម្រាប់អ្នកដែលចង់ដាំដុះ។ តាមការសរសេររបស់លោក Kleinpeter បានលើកឡើងថាការដាក់ស្លឹកដូងគឺជាជំរកសម្រាប់ការពារពីអាកាសធាតុ។ ជាអកុសលពេលមានគ្រោះទុរភិក្សនៅក្នុងទម្រង់បែបបទនៃគ្រោះរាំងស្ងួតឬគ្រោះទឹកជំនន់បានកើតឡើងជាញឹកញាប់ ដែលបានធ្វើឱ្យដំណាំស្រូវរងនូវការខូចខាតយ៉ាងខ្លាំង។ ឆ្នាំខ្លះគេឃើញថាផលដំណាំសល់តែមនុស្សមួយចំនួនហើយមួយចំនួនទៀតបានខូចខាតដោយមានទុរភិក្សនៅតាមភូមិ។ ទោះបីជាគេធ្វើដោយការប្រើកម្លាំងសម្បទាព្រមទាំងជួបគ្រោះទុរ្ភិក្សយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏កសិករមានចំណង់ចំណូលចិត្តច្រើនដោយសារតែពួកគេអាចធ្វើបានមិនគិតពីការស្លាប់រស់ទេ ហើយការស្លាប់របស់ពួកគេត្រូវបានបន្សល់ដោយការបង្រៀនទ្រឹស្តីព្រះពុទ្ធសាសនាគ្រប់ទីកន្លែង។ ចំនុចកណ្តាលនៃទិដ្ឋភាពព្រះពុទ្ធសាសនាគឺ ជំនឿលើការចាប់កំណើតឡើងវិញនៃព្រលឹងដោយសារមានកុសលផលបុណ្យនិងការប្រាថ្នារបស់មនុស្សទាំងអស់។ ផ្នែកមួយនៅក្នុងជីវិតនេះគឺមនុស្សម្នាក់មានកម្មផល ឬធ្វើអោយនរណាម្នាក់ឈឺចាប់ និងស្រក់ទឹកភ្នែក។

ជាច្រើនឆ្នាំស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ច្បាប់បារាំង នៅពេលដែលគណបក្សនយោបាយបានចូលរួមនៅក្នុងការបោះឆ្នោត គោលនយោបាយសំខាន់ដើម្បីបង្ហាញអំពីភាពត្រឹមត្រូវនៃការកាន់អំណាច និងការផ្តល់ជូនចំពោះប្រជាជនក្រីក្រ។ ប៉ុន្តែក៏មានការរំពឹងទុកខ្លះនៃការគោរពព្រះពុទ្ធសាសនានៅកម្ពុជាដូចដែលត្រូវបានបង្ហាញ យ៉ាងច្បាស់ក្នុងសុភាសិតខ្មែរថា អ្នកមានរក្សាក្សត់ដូចសំពត់ព័ទ្ធពីក្រៅ អ្នកក្ររក្សាខ្លៅដូចសំពៅនៅសំប៉ាន។

ប្រសិនបើពួកគេមិនយកចិត្តទុកដាក់ធ្វើដូច្នេះទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយត្រូវតែមានភាពអោនលំទោននិងដឹងពីតួនាទីរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ និងមិនត្រូវយកមេឃមកទ្រាប់អង្គុយទេ(យកអំណាចមកគាប់សង្កត់) គ្មានចំណុចណាទៀងទាត់ក្នុងការប្រឆាំងនឹងវាសនាវាជាការដែលធ្វើឱ្យខ្លួនឯងល្អបំផុត និងសង្ឃឹមថានឹងទទួលបានគុណសម្បត្តិដើម្បីរស់នៅក្នុងជីវិតរុងរឿងកាន់តែខ្លាំងនៅពេលក្រោយ។ នេះគឺជាសង្គមដែលពោរពេញទៅដោយប្រពៃណីហើយមនុស្សពេញវ័យត្រូវបានទូន្មានកុមារកុំឱ្យប្រឆាំងនឹងការផ្លាស់ប្តូរ ហើយកុំបដិសេធនូវភាពស្មោះត្រង់មកជំនួសផ្លូវដែលបុព្វបុរសបានបន្សល់ទុក ដើម្បីដាស់តឿនសុភាសិតមុន។

ប្រពៃណីត្រូវបានទាក់ទងគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយសាសនា ហើយកសិកររពេញចិត្តជាមួយនឹងផលបន្តិចបន្តួចរបស់ពួកគេ។ អ្វីដែលបារាំងបានរកឃើញគឺជាការពិបាកក្នុងការយល់ដូចជាសង្គមមួយមានការមិនពេញចិត្តក្នុងទម្រង់បែបនេះដែលបានធ្វើឡើងជាធម្មតាហើយត្រូវបានរំខានដោយការរំលោភបំពាន។ ទោះបីជារឿងនេះកើតឡើងជាញឹកញាប់យ៉ាងច្បាស់លាស់នៅក្នុងសង្គមនិងសូម្បីតែក្នុងស្នូលនយោបាយក៏ដោយ។ ការបោកប្រាស់ និងអ្នកលួចលាក់ក៏បានក្លាយជាការលំបាកសម្រាប់អ្នកក្រ។ ជនរងគ្រោះប្រភេទនេះគឺជាប្រភេទនៃឧក្រិដ្ឋកម្មដែលធ្វើឡើងដោយពួកកសិករដទៃទៀត ឬឈ្មួញជនជាតិចិនហើយកម្រមានការរកយុត្តិធម៌ពីសំណាក់ថ្នាក់ដឹកនាំកម្ពុជាណាស់។

ប្រព័ន្ធបែបនេះ គឺជាការផ្គាប់ផ្គុនតែបក្សពួកដែលវាមានភាពខុសគ្នាជាមួយទស្សនៈអឺរ៉ុបនៃការទទួលខុសត្រូវរួមនិងភាពយុត្តិធម៌សាធារណៈ។ សញ្ញាណនៃសាមគ្គីភាពរបស់ប្រទេសជិតខាង ដដែលនាំឱ្យអ្នកនយោបាយ ជាទូទៅត្រូវគិតពីផលប្រយោជន៍របស់អ្នកក្រនិងអ្នកដែលត្រូវបានគេជិះជាន់។ ទ្រឹស្តីល្បីៗរបស់

ម៉ាក្សស្តីពីការស្តារឡើងវិញនៃជីវិតនៅភូមិឥណ្ឌាដែលមានភាពយោរយៅ និងជាតិនិយមប៉ុន្តែពួកគេបង្ហាញពីភាពត្រឹមត្រូវមួយផ្នែក។ ពួកគេបានសរសេរអំពីទិដ្ឋភាពនៃជីវិតរបស់កសិករខ្មែរ ដែលបានជំទាស់នូវអ្វីដែលបានសម្រេចចិត្ត ដោយសារស្ថិតនៅក្រោមការជឿជំនឿអរូបី ព្រមទាំងធ្វើជាទាសករស្ថិតនៅក្រោមច្បាប់ប្រពៃណីដោយដកចេញមិនរួចពីឥទ្ធិពលប្រវត្តិសាស្ត្រ។

ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយយើងត្រូវតែមាន ការគិតពិចារណាក្នុងការទទួលយកទស្សនៈមួយចំហៀងនេះ។ មួយវិញទៀតអ្នកនិពន្ធដែលធ្លាប់ស្គាល់ទ្រឹស្តីម៉ាក្សស៊ីសនៅអាស៊ីបានមើលឃើញភូមិឥណ្ឌាថា ជា"សាធារណៈរដ្ឋតូចតាច"ដែលហាក់ដូចជាស្ថិតស្ថេរ នៅពេលដែលមិនមានរដ្ឋផ្សេងទៀតនៅស្ថិតស្ថេរ។ បន្ទាប់ពីសន្តតិវង្សមានការធ្លាក់ចុះទន់ខ្សោយ បដិវត្តន៍បានទទួលជោគជ័យលើផ្នែកសាសនាហិណ្ឌូ Pathan Moghul Mahratta សាសនាSikh។ អង់គ្លេស គឺមានការធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែសហគមន៍ភូមិនៅតែមានសារៈសំខាន់ដូចគ្នា។ សម្រាប់ Bihar ឬ Punjab ដូចជាសម្រាប់ភូមិ Kluner នៃ Tayninh Pursat ឬ Battambangថាតើពួកគេស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សៀម កម្ពុជា ឬក៏វៀតណាម។

បើតាមទស្សនៈរបស់លោក Jean Delvert កសិករខ្មែរគឺជាអ្នកតស៊ូមួយនិងមានប្រជាប្រិយភាពរួមទាំងភាពរស់រវើកដែលត្រូវបានបង្កើតអរិយធម៌ដើមនៅតាមជនបទ ក្រោយមកនៅក្នុងទ្រឹស្តីរបស់ម៉ាក្សស៊ីសគាត់បានយកចិត្តទុកដាក់បន្ថែមទៀតទៅលើទិដ្ឋភាពនៃជីវិតរស់នៅរបស់កសិកររនៅអាស៊ី បានទទួលស្គាល់ថាជនជាតិអាស៊ីត្រូវតែផ្លាស់ប្តូរសង្គមរបស់ពួកគេ។ ការសរសេរនៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 លោក Guy de Pourtales បានអះអាងថា ពួកគេគឺជាកសិករពិតប្រាកដនៅអាស៊ីដែលគាត់ចង់ឲ្យមានការបញ្ជាក់ន័យថា ពួកគេបានរាំងខ្ទប់ដោយប្រពៃណីបែបបុរាណរបស់ពួកគេ គឺយូរជាងកសិករជាច្រើនទៀតនៅក្នុងតំបន់ផ្សេងៗ នៃទ្វីបនេះ។ក្រោយមកលោកDelvert បានពិពណ៌នាអំពីមនុស្សស្មោះត្រង់និងរីករាយ ដែលធ្វើដើម្បីជីវិតគ្រួសារមានមនោសញ្ចេតនាដ៏ល្អ និងសេចក្តីស្រឡាញ់តាមរយៈការច្រៀង និងនិទាននូវរឿងរ៉ាវ ដែលបានប្រឌិតឡើងរបស់ពួកគេ។

ពួកគេបានធ្វើដង្វាយដល់មនុស្សជាច្រើនក្នុងពិធីបុណ្យ។ឧទាហរណ៍ដូចជាក្បាលនង្គ័លដ៏ពិសិដ្ឋ ពិធីបុណ្យកបិន និងពិធីបុណ្យចូលឆ្នាំថ្មី បើប្រៀបធៀបទៅនឹងបុណ្យ Tet របស់វៀតណាម។ ពួកគេផងដៃរក៏ស្រឡាញ់ការប្រណាំងទូកនិងសម្លៀកបំពាក់ពណ៌ខ្មៅស្រអាប់ដែលផ្ទុយជាមួយនឹងការចូលចិត្តផ្កា។ប្រសិនបើសុភាសិតត្រូវបានដកចេញ គំនិតរបស់មនុស្សនោះខ្លឹមសារក្នុងការនិយាយភាសាខ្មែរ បានបង្ហាញពីសេចក្តីប្រាថ្នាក្នុងបញ្ញារបស់មនុស្ស លោក Kleinpeter បានកត់សម្គាល់ថាក្នុងចំណោមពួកគេ ដែលមានទំនាក់ទំនងជាមួយថ្នាក់ដឹកនាំផ្ទុយពីពួកគេដែលមានទំនាក់ទំនងជាមនុស្សសមភាព។ សមភាពនេះមិនរាប់បញ្ចូលស្ត្រីទេដែលមិនត្រូវបានដិះជាន់ហើយអាចមានមហិច្ឆតាជាច់ដោយឡែកពីស្វាមីរបស់ពួកគ ឬធ្វើសម្រាប់ស្វាមីរបស់ពួកគេ។ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយច្បាប់កម្ពុជាបានអនុញ្ញាតឱ្យបុរសមានប្រពន្ធចំនួនបីនាក់ដែលភាគច្រើនជាពួកអភិជន។ការតបន្តឹងបែបនេះមិនត្រូវបានអនុវត្តន៍ទៅក្នុងថ្នាក់ដឹកនាំនោះទេហើយ បើទោះបីជាមនុស្សទូទៅមើលឃើញថាការរួមភេទជាមួយភាពភ័យរន្ធត់ឯគ្រួសាររាជវង្សានុវង្សបានអនុវត្តន៍ជាទៀងទាត់ក៏ដោយ។

4. សាសនា និងជំនឿអរូបី

ជំនឿឆ្វេងនិយម និងភាពល្ងង់ខ្លៅត្រូវបានបង្កប់យ៉ាងជ្រៅនៅក្នុងសង្គមមួយនេះនិងការធ្វើសមាហរណកម្មដោយគ្មានប្រសិទ្ធភាពជាមួយនឹងផ្លូវសាសនា។ ជាឧទាហរណ៍ព្រះសង្ឃមួយអង្គបានសុបិន្តថាព្រះមហាក្សត្រីយានីបានបញ្ជាឱ្យគាត់ឆាន់ទឹកស្រះមួយនៅខាងក្នុងបរិវេណនៃរាជវាំងរបស់ទ្រង់នៅឧត្តុង្គ។ ព្រះសង្ឃបានបញ្ជាក់ថាទឹកនេះអាចនឹងព្យាបាលជំងឺរបស់ពួកគេបាន។ស្រះទឹកនេះបានធ្វើអោយមានមនុស្សធ្វើធម្មយាត្រាទៅជាច្រើននាក់រហូតដល់ពួកបារាំងបានចូលទៅបញ្ឈប់សកម្មភាពទាំងអស់នេះ។ នេះក៏ជាជំនឿងប់ងល់នៅក្នុងសង្គមទោះបីជាបុរសមួយចំនួនរៀនអក្សរបានតិចតួចពីវត្តព្រះពុទ្ធសាសនា នៅអំឡុងពេលវ័យសិក្សារបស់ពួកគេដូចជាព្រះសង្ឃដែរ។

លោក Delvert បានរំលឹកថាពួកកសិករខ្មែរមិនមានធ្វើអ្វីដោយគ្មានការពិគ្រោះយោបល់ជាមួយអ្នកដឹកនាំទេ។ ហើយនៅពេលសង់គេមានជំនឿថាផ្ទះត្រូវតែបែរមុខទៅទិសខាងកើត និងដេកត្រូវដាក់ក្បាលរបស់ពួកគេឆ្ពោះទៅទិសខាងត្បូង។ ការតម្រង់ទិសនៅពេលធ្វើបុណ្យសពវត្ថុសាកសិទ្ធនឹងលេងជាផ្នែកមួយនៅក្នុងជីវិតរបស់ប្រជាជនទៀតហើយ។ ពួកគេជឿថាកោងមាស ប្រាក់ឬសំណ ដែលវាជួយរក្សាវិញ្ញាណ ព្រមទាំងដេញអោយពួកខ្មោចបិសាច និងជំងឺដែលបណ្តាលអោយពួកគេឈឺស្លាប់ចេញពីខ្លួន។ ការទាក់ទាញចំណងចំណូលចិត្តសម្រាប់គោលបំណងផ្សេងទៀត ដូចជាស្នេហ៍ឬសេចក្តីស្រឡាញ់ដោយការដាក់ស្នេហ៍ការជឿថាមន្តស្នេហ៍នឹងធ្វើឱ្យមនុស្សវង្វេងវង្វាន់ និង មានជំនឿថាមន្តអាគមអាចបិទនូវគ្រាប់កាំភ្លើងបានទៀតផង។ ជំនឿមួយនេះនៅតែមានការជឿដែលឃើញមាននៅក្នុងឆ្នាំ1970ដោយឧត្តមសេនីយ៍លន់ នល់ និងទាហានរបស់គាត់នៅក្នុងកំឡុងពេលមានសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិន ហើយសូម្បីតែសព្វថ្ងៃនេះ ក៏នៅមានជឿដែរ។ ប្រជាជនខ្មែរជាទូទៅភ័យខ្លាចនៅពេលមានកន្លែងអារក្សចូលខ្មោចចូលហើយត្រូវបានគេគិតថាមានពិតនៅក្នុងជីវិតរស់នៅ។

សាសនាព្រះពុទ្ធ គឺជាគ្រឹះនៅក្នុងជីវិតរបស់ប្រជាជនហើយពួកកសិករមិនទទួលយកការបញ្ចុះបញ្ចូលឬផ្សព្វផ្សាយរបស់ពួកកាតូលិកទេ។ អ្នកកាន់សាសនាអ៊ីស្លាមប្រហែលជាមិនសូវបើកទូលាយទេនូវគោលលទ្ធិរបស់ពួកគ្រីស្ទានជាងពុទ្ធសាសនា ដែជាសាសនាជិតខាងរបស់ពួកគេ។មានគំនិតមួយថាពួកកសិកររស់នៅក្នុងសកលលោក ហើយមិនឃើញមានហេតុផលអ្វីឡើយដែលពួកគេគួរតែផ្លាស់ប្តូរ ជាការពិតភាពធន់ទ្រាំនឹងការផ្លាស់ប្តូរគឺជា គុណធម៌ព្រោះការផ្លាស់ប្តូរជាការបំភាន់ ដែលអាចនាំឱ្យមានការឈឺចាប់។

លោក Milton Osborne បានកត់សម្គាល់ពាក្យរបស់បូជាចារ្យបារាំង Jean Claude Miche ថាមានវិធីតែមួយគត់ដើម្បីផ្សព្វផ្សាយសាសនាគ្រីស្ទាន គឺត្រូវមានបេសកបុព្វជិតដើម្បីទិញសេរីភាពនៃពួកទាសករដែលបន្ទាប់មកទើបពួកគេផ្លាស់ប្តូរសាសនា។ លោក Delver ក៏បានទាក់ទាញការយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះឥទ្ធិពលសេដ្ឋកិច្ចរបស់ពុទ្ធសាសនិក គោលលទ្ធិនៃគំនិត «ការរំខាននៃវត្ថុធាតុដើម» ដែលគាត់មាននិន្នាការដើម្បីបំបាក់ទឹកចិត្តដល់សកម្មភាពពាណិជ្ជកម្មការចាកចេញនៃកសិករ និងការប្រែប្រួលយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរនៃលក្ខខណ្ឌសេដ្ឋកិច្ចក្រៅយធនការអាណិតអាសូររបស់អ្នកនិពន្ធជនជាតិបារាំង និងកាណាដាបានសង្កេតឃើញថាកសិករខ្មែរមានជំនឿលើពុទ្ធសាសនាយ៉ាងមុតមាំដែលបានបង្រៀនគាត់ឱ្យមានការព្រួយបារម្ភចំពោះជីវិតពេលអនាគត ជាងមើលឃើញពិភពលោកថាល្អឥតខ្ចោះ។ ពួកគេមានសេចក្តីប្រាថ្នាប៉ុន្តែត្រូវបានបោះបង់ចោល

ប្រហែលដូចជាកសិកររនៅលើពិភពលោកដែរព្រមទាំងបានយល់ស្របតាមសុភាសិតអៀរឡង់ថាភាពនឹងចឹង គឺជាទ្រព្យសម្បត្តិគ្មានអ្វីល្អជាងការប៉ុនប៉ងផ្លាស់ប្តូរពួកគេអាចមានភាពជឿជាក់ និងចលាចលនយោបាយ ដែលបានកើតចេញមកពីការកាន់កាប់យ៉ាងឆាប់រហ័សនេះគុណធម៌អភិរក្សដែលបានបង្កើតឡើងដើម្បី ប្រឆាំងនឹងភាពវឹកវរ ។

5. **បញ្ហានៃទាសភាព**

ប្រសិនបើជនជាតិខ្មែរជាអ្នកធ្វើអោយមានការធ្លាក់ចុះនោះវាពិតជាមានភាពអាក្រក់ជាខ្លាំង។ ចំពោះទស្សនៈរបស់បារាំងបានចង្អុលបង្ហាញថាប្រហែលជាស្ថាប័នភាគច្រើនមានភាពអយុត្តិធម៌ និងកេងប្រវ័ញ្ចសេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងឃោរឃៅបំផុតក្នុងរឿងស្រូវដីធ្លីពីទាសភាព។ ទោះបីជាបារាំងបានបញ្ចប់ការរបបទាសកនៅក្នុងភាគខាងលិចនៃប្រទេសឥណ្ឌា យ៉ាងតិចមួយទសវត្សរ៍កន្លងមកហើយក៏ដោយមានមន្ត្រីកងទ័ពជើងទឹកនៅសៃហ្គនបានឃើញមានការលុបបំបាត់បានតែពាក់កណ្តាលតែប៉ុណ្ណោះនៃបេសកកម្មរបស់ពួកគេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ពួកគេបានមើលឃើញថាវាជាការស្អប់ខ្ពើមខាងផ្នែកសីលធម៌ និងជាឧបសគ្គដល់ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច។ពួកទាសកមិនសូវមានគំនិត និងមានការរើបម្រាស់ឡើយព្រោះថាម្ចាស់របស់ពួកគេមិនបោះបង់ពួកគេចោលទេគំនិតផ្តួចផ្តើមឬការទទួលបានជំនាញកម្រិតខ្ពស់មានប្រាក់ឈ្នួលច្រើន បន្ថែមទៀតមិនអាចទុកចិត្តបាន និងមានប្រសិទ្ធិភាពពីម្ចាស់ទេ។ ជាទូទៅទាសកភាគច្រើនបំផុតទទួលបាន នូវជំនាញកម្រិតបឋម និងការត្រួតពិនិត្យយ៉ាងជាប់លាប់គឺជាការចាំបាច់បំផុត សូម្បីតែអ្នកទាំងនោះបានស្នងពីបុព្វបុរសរបស់ពួកគេដែលមានជំនាញខ្ពស់ក៏ដោយ។ ហើយក៏មិនមែនមានន័យថាពួកគេអាចប្រើប្រាស់ឧបករណ៍អេឡិចត្រូនិច ឬគ្រឿងម៉ាស៊ីនយ៉ាងស្មុគស្មាញនោះទេ។យើងក៏មិនគួរព្រងើយកន្តើយនឹងភាពពុករលួយ និងការជិះជាន់ទៅលើពួកទាសកពីសំណាក់ម្ចាស់របស់ពួកគេដែរ។

តាមការប៉ាន់ប្រមាណ ទំហំនៃទាសកនៅកម្ពុជាខុសគ្នានឹងមានការលំបាកក្នុងការរាស់វែងក្នុងករណីណាមួយដែលប៉ាន់ប្រមាណឱ្យដោយមិនមានការធ្វើដំរឿនរហូតដល់ការបង្កើតអំណាចនៃប្រទេសបារាំង។ លោក Louis de Cameបានអះអាងថាមានទាសកចំនួន40 000នាក់នៅក្នុងឆ្នាំ1866។ លោក Paul Branda បានអះអាងថា ក្នុងចំណោមប្រជាជនសរុប 900 000 នាក់ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 មានចំនួន150 000នាក់គឺជាទាសក។ យោងទៅតាមមន្ត្រីបារាំង ទាសកបំណុលមាន 1ភាគ3 នៃចំនួនប្រជាជនដែលកាន់កាប់ដោយសៀមនៅខេត្តបាត់ដំបងនៅឆ្នាំ1902ហើយចំនួននេះក៏កំពុងតែមានការកើនឡើងជាបន្តបន្ទាប់។ ទាំងនេះមិនមានអ្វីដែលគួរឱ្យសង្ស័យទេថាការផ្លាស់ប្តូររបស់ប្រជាជនកម្ពុជានៃ "ស្ថាប័នពិសេស" គឺបានចាក់ឫសជ្រៅ និងទូលំទូលាយនៅក្នុងនគរ។

តាមប្រភពចិនពីសតវត្សរ៍ទី12 បានរៀបរាប់ថា«មនុស្សព្រៃភ្នំ»បានមកធ្វើជាទាសកហើយអាចនឹងក្លាយទៅជាម្ចាស់លើទាសកហូតដល់មួយរយនាក់។ មានតែជនជាតិខ្មែរដែលក្រីក្របំផុតប៉ុណ្ណោះដែលមិនបានធ្វើជាទាសកនៅក្នុងសម័យអង្គរ។ លើសពីនេះទៅទៀតនៅពេលដែលមានភាពធុញទ្រាំជាបន្តបន្ទាប់ចំពោះការលុបបំបាត់ចោលបានបង្ហាញថាប្រជាជនមួយចំនួនរាប់បញ្ចូលទាំងទាសកមើលទៅដូចជារឿងធម្មតាទៅហើយ។

ការដាក់អាណាព្យាបាលបារាំងមកលើប្រទេសកម្ពុជាបានធ្វើឱ្យមានការរីករាលដាលនៃទាសភាព យ៉ាងទូលំទូលាយនៅក្នុងនគរ គឺពួកខ្ញុំគេឬទាសភាពបំណុលនិងអ្នកងារឬទាសភាពពីតំណពូជ។ អ្នកទោសសង្គ្រាមពួកឧទ្ធាមឧក្រិដ្ឋជន និងប្រជាជនដែលជាជនជាតិដើមភាគតិចនៃកុលសម្ព័ន្ធម៉ុងតាញ៉ាក្លាយជាទាសករតំណពូជ។ នៅពេល លោក Branda បានចង្អុលបង្ហាញថាវាជារឿងធម្មតាសម្រាប់កូនដែលជីដូនជីតារបស់គាត់ឬជីដូនជីតាគាត់ធ្លាប់បានប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋណាមួយត្រូវបានក្លាយជាទាសភាព។ ទាសកព្រហ្មចារីរួមបញ្ចូលទាំងខ្មែរ ដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់រាជវង្ស និងទាសកបម្រើនៅប្រចាំវត្ត។ ទាសកដែលតត្រកូលគឺជាអ្នកដែលមានបុព្វបុរសធ្លាប់បានចូលក្នុងរបបទាសភាពដោយសារសង្គ្រាមការបះបោរ ឬឧក្រិដ្ឋកម្មក្នុងស្រុកជាដើម។

ទាសកវត្តអារាម ភាគច្រើនជាឧក្រិដ្ឋជនប្រហែលជាភៀសខ្លួនដោយសារពួកគេជាប់ទោសប្រហារជីវិត ឬជាប់ពន្ធនាគារយូរដែលធ្វើឱ្យពួកគេបានស្វែងរកជម្រកនៅក្នុងវត្តព្រះពុទ្ធសាសនា។ ប្រជាជនត្រូវជាប់កំណែនព្រះមហាក្សត្រចំនួនបីខែក្នុងមួយឆ្នាំហើយជួនកាលជោគវាសនារបស់ពួកគេគឺជាទាសភាពជានិច្ច។ ទម្រង់ទាសភាពដែលរីករាលដាលភាគច្រើនគឺ ជាទាសភាពសម្រាប់ការមិនទូទាត់នៃបំណុល។ នៅពេលដែលលោក Branda បានកត់សម្គាល់ថា វាអាចទៅរួចសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ដែលធ្លាក់ចូលទៅក្នុងរបបទាសភាពដោយសារពួកគេគ្មានសមត្ថភាពបង់បំណុលចំនួន50ដុល្លា ឬចាប់ពី250ហ្វ្រង់ឡើងទៅ។ ការផ្តល់ការប្រាក់ដោយស្របច្បាប់ជាការចាប់អារម្មណ៍មួយនៅចន្លោះពី40ទៅ100ភាគរយក្នុងមួយឆ្នាំៗ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែលធ្លាក់ចូលទាសភាពមិនពិបាកនោះទេ។

ទាសកជំពាក់បំណុល ជាទូទៅជាអ្នកបម្រើតាមផ្ទះហើយនៅផ្ទះរបស់ម្ចាស់បំណុលរបស់ពួកគេតែម្តង ហើយពួកគេអាចទិញសេរីភាពរបស់ពួកគេបានប្រសិនបើពួកគេមានប្រាក់គ្រប់គ្រាន់។ តែប្រសិនមិនមានទេនោះកូនរបស់ពួកគេកើតមកក៏ត្រូវស្ថិតនៅក្នុងត្រកូលអ្នកបំរើដែរ។ ពួកចៅហ្វាយនាយបានផ្តល់ឱ្យពួកគេនូវម្ហូបអាហារ និងកន្លែងស្នាក់នៅដោយឥតគិតថ្លៃ ហើយពួកគេមានសិទ្ធិយ៉ាងស្របច្បាប់មួយចំនួនដូចជាពួកគេអាច វាយធ្វើបាបដោយគ្មានមេត្តាប៉ុន្តែមិនត្រូវរំលោភបំពានផ្លូវភេទទាសកឬប្រើកម្លាំងលើរាងកាយយ៉ាងយោរយៅនោះទេ។

6. ការធ្វើជំនួញទាសករនៅខេត្តស្ទឹងត្រែង

ទោះបីពួកកុលសម្ព័ន្ធនៅតាមភ្នំក៏ត្រូវបានគេយកមកធ្វើជាទាសកទាំងអស់សូម្បីតែ30ឆ្នាំបន្ទាប់ពីការមកដល់របស់ពួកបារាំងហើយពួកគេត្រូវបានទទួលរងនូវការម៉ាក់ងាយផងដែរ។ កម្មសិទ្ធឯកជនត្រូវបានគេរឹបអូសយកយ៉ាងជាច់អាហាំងការព្រមទាំងមានការចោទថារឹងទទឹងជាមួយម្ចាស់បំណុល។ពួកគេត្រូវចំណាយប្រាក់ច្រើនជាងវៀតណាមទៅទៀតប៉ុន្តែពួកគេត្រូវតែស៊ូទ្រាំចំពោះទាសភាពដ៏អាក្រក់បំផុតនេះ។ ពួកឈ្មួញបានចាប់ពួកគេនៅក្នុងប្រទេសឡាវ ឬនៅតំបន់ជាប់នឹងព្រំប្រទល់នៃប្រទេសកម្ពុជាហើយបានយកពួកគេទៅដាក់ច្រវាក់ទៅច្រាំងទន្លេទុកសម្រាប់លក់ទៅឈ្មួញ។

ពួកឈ្មួញនោះបាននាំពួកគេទៅភាគខាងក្រោមនៃប្រទេសកម្ពុជា រហូតទៅដល់សៀម និងទៅដល់ភូមាទៀតផង។ លោក Francis Garnier បានរក្សាទុកនូវបញ្ជីឈ្មួញជួញដូរទាសកនៅខេត្តស្ទឹងត្រែងនិង

ជោគវាសនារបស់អ្នកទាំងនោះក្នុងការលក់ទៅឱ្យពួកម្ចាស់ទាសករ។ ពាណិជ្ជកម្មមិនអាចទេដូចជានៅអាហ្វ្រិក ដោយគ្មានការចូលរួមយ៉ាងសកម្មពីសំណាក់ពួកមេកុលសម្ព័ន្ធ។

ចំពោះពាណិជ្ជករវិញលោក Garnier បានអះអាងថាប្រធានកុលសម្ព័ន្ធបានបញ្ជូនមនុស្សពេញវ័យជារឿយៗពេលខ្លះបញ្ជូនគ្រួសារទាំងមូល។ អ្នកដឹកនាំពាណិជ្ជកម្មទាសករមានទំនាស់ជាមួយពួកព្រៃព្រមទាំងចាប់យកពួកគេដោយបង្ខំទៀតផងតែក៏មានការប្រព្រឹត្តអំពើឃោឃៅដាក់វិញពីសំណាក់ពួកកុលសម្ព័ន្ធដែរ។ ដូចជាការកើតឡើងនៅខេត្តស្ទឹងត្រែងជាប់នឹងប្រទេសឡាវដែលជាតំបន់មានការថយចុះសេដ្ឋកិច្ចនិងសង្គម។ ពាណិជ្ជករចិនលក់ទាសករនៅផ្សារកណ្តាលនៃរាជធានីភ្នំពេញ ដែលមានតម្លៃថ្លៃលើសលប់ខុសឆ្ងាយពីការចំណាយរបស់ពួកគេនៅAttopeu(ដែលជាមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មនៅតំបន់ព្រំដែន។ទាសករម្នាក់ដែលមានតម្លៃត្រឹមតែ 100 ឬ 150 ដុល្លារនៅ Attopeu ប៉ុន្តែមានតម្លៃរហូតដល់500ដុល្លារនៅរាជធានីភ្នំពេញ។

បើទោះបីជាពាណិជ្ជកម្មបានជាក់ចេញទៅលើទាសករម៉ុងតាញ៉ា មិនមានភាពធ្ងន់ធ្ងរខ្លាំងណាស់ណាក៏ដោយ បើធៀបទៅនឹងភាពសាហាវឃោរឃៅដែលទទួលរងដោយទាសករស្បែកខ្មៅនៅប្រទេសបារាំង នៅក្នុងភាគខាងលិចប្រទេសឥណ្ឌា ដែលពួកគេបានបាត់បង់សេរីភាពព្រមទាំងវប្បធម៌ និង ការបែងចែកនៃសមាជិកគ្រួសារជាញឹកញាប់ដែលជាបន្ទុកយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ។ លោក Garnier ជាសាក្សីដែលបានឃើញការមកដល់នៃទាសករនៅស្ទឹងត្រែងនិងបានសរសេរថា ខ្ញុំមិនអាចជួយឱ្យគេចផុតពីទស្សនីយភាពនេះបានទេ។ប្រសិនបើមានបុរសជាទាសករដើម្បីជោគវាសនារបស់ពួកគេស្ត្រីបានទាមទារឱ្យកូនមកនៅជាមួយពួកគេដោយផ្ទាល់។ ការលាក់បាំងបុរសពីភ្នែករបស់កកម្លាំងផ្តល់ការភ័យខ្លាចដ៏គួរឱ្យព្រួយបារម្ភដល់ពួកគេរាល់ពេលដែលមានអ្នកឈរក្បែរ ព្រមទាំងបានចូលទៅជិតនិងពិនិត្យរក។មន្ត្រីបារាំងភាគច្រើនបានយល់ស្របជាមួយនឹងការស្នើរសុំរបស់លោក Gamier′s ដែលតម្រូវអោយមានការបង្ក្រាបពាណិជ្ជកម្ម និងបិទទីផ្សារទាសកននៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ ហើយចាត់ទុកថានេះជាភារកិច្ចបន្ទាន់បំផុតនៃអាណាព្យាបាលថ្មី។

7. **បដិវត្តន៍ពោធិ៍កំបោរ**

យ៉ាងណាក៏ដោយ ដោយសារតែមិនគិតពីភាពស្មុគស្មាញក្នុងទំនៀមទំលាប់សង្គមមិនមានសន្តិភាពពិតប្រាកដនៅពេលនោះ។ ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការវង្វេងរាជវង្សនិងការអភិវឌ្ឍយឺតយ៉ាវដើម្បីអោយមានភាពរុងរឿង។លោក Gamier បានអះអាងថាការប្រកួតប្រជែងសម្រាប់ឡើងគ្រងរាជ្យបល្ល័ង្ក គឺស្ទើរតែអស់កល្បជានិច្ចនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ពេលមានបញ្ហានៅក្នុងសង្គមបែរជាចាប់ផ្តើមបន្ទោសគ្នាទៅវិញទៅមក។ អ្នកដែលធ្វើពុតជាជាក់ បល្ល័ង្កទៅហើយក្លាយជាមនុស្សធម្មតាជាទូទៅអាចទាក់ទាញអ្នកគាំទ្រពីក្នុងចំណោមអ្នកដែលគួរឱ្យទុកចិត្ត និងអ្នកលង់ខ្លៅ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយការបះបោរដែលជំរុញដោយមហិច្ឆតាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់អ្នកក្លែងបន្លំនោះជាបំណងមួយដើម្បីធ្វើឱ្យសង្គមគ្មានសណ្តាប់ធ្នាប់ព្រមទាំងដើម្បីទាញយកផលប្រយោជន៍នៃការឆបោករបស់ពួកគេហើយអ្នកដើរតាមក្នុងករណីណាក៏ដោយជាទូទៅមិនមានសមភាពគ្នាទេ។ ជាក់ស្តែងគឺពោធិ៍កំបោរដែលអាចមានបំណងផ្តួលរំលំព្រះបាទនរោត្តមប៉ុន្តែអ្វីដែលនៅពីក្រោយខ្នងគឺវាជ្រៅជាងនេះទៅទៀត។

ការបះបោររបស់ពោធិ៍កំបោរបានគូសបញ្ជាក់នូវភាពផុយស្រួយរបស់រដ្ឋកម្ពុជានិងការគ្មានប្រជាប្រិយភាពនៃការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ស្តេចថ្មី។ អ្នកដែលគ្រងរាជ្យបល្ល័ង្កមិនមានការគាំទ្រតិចតួចនោះទេហើយព្រះ

អានុជរបស់ព្រះបាទនរោត្តមទាំងពីរព្រះអង្គគឺព្រះបាទស៊ីវុត្ថា និងព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមិនបានទទួលជោគជ័យទេ នៅក្នុងការជំទាស់នឹងសិទ្ធិរបស់ទ្រង់ ដើម្បីគ្រប់គ្រងនិងបានលើកអាវុធប្រឆាំងនឹងទ្រង់មុនពេលពួកបារាំងបានមកដល់។អ្នកផ្សេងទៀតបានលើកឡើងថា ព្រះបាទនរោត្តមមិនអាចក្លាយជាព្រះមហាក្សត្រទេក្នុងការធ្វើជាមេដឹកនាំស្របច្បាប់ដូចជាព្រះបិតារបស់ទ្រង់គឺព្រះបាទអង្គដួងដែលមិនទាន់បានបង្ហាញពីស្នាដៃរបស់អង្គនៅឡើយ។

យ៉ាងច្បាស់ណាស់មានកងម៉ារីនរបស់ប្រធានក្រុមHerbissonដែលបានស្តារឡើងវិញបន្ទាប់ពីការចុះសន្ធិសញ្ញារបស់ព្រះបាទនរោត្តមនៅឆ្នាំ1866ជាជាងការបង្ករបស់ពេធ៏កំបោរដែលបានផ្ទុះឡើង។ លោក Louisde Cameបាននិយាយថាប្រសិនបើយើងមិនមានការគាំទ្រពីបារាំងនៅឆ្នាំ1866 នោះទេទ្រង់ប្រាកដជានឹងបាត់បង់តំណែងរបស់ទ្រង់។ ទាំងនេះគឺជាការវាយតម្លៃមួយដ៏ត្រឹមត្រូវរបស់ពេធ៏កំបោរដែលជាបុគ្គលដែលបានប្រឆាំងតវ៉ាជាពិសេសនៅក្នុងផ្នែកខាងកើតនៃប្រទេសកម្ពុជា ជាកន្លែងដែលព្រះបាទនរោត្តមមិនសូវទទួលបានប្រជាប្រិយភាពបំផុតនិងអាចពឹងផ្អែកលើគុណធម៌ទៅលើសេចក្តីភ្លាហាននៃអ្នកជឿស៊ប់ទៅលើអ្វីមួយ។

នៅឆ្នាំ1866 ពេធ៏កំបោរមានអាយុ48ឆ្នាំ។ គាត់មានថាមពលខ្លាំងក្លា និងជាមេបញ្ជាការយោធាដែលមានសមត្ថភាពដោយបានបង្កលក្ខណៈយ៉ាងងាយស្រួលក្នុងការប្រកួតប្រជែងជាមួយគូប្រជែងរបស់គាត់នៅភ្នំពេញ។ ពួកឧទ្ទាមបានចាប់ផ្តើមធ្វើការបះបោរដោយសម្លាប់អ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងនៅតៃនិញកូសាំងស៊ីន នៅដើមខែមិថុនា មុនពេលដើរក្បួននៅកម្ពុជា។ សម្រាប់ផលប៉ះពាល់គឺការបង្ហូរឈាមនៅក្នុងប្រទេស បើតាមលោកGarnierបានអះអាងថាពេធ៏កំបោគឺជាបងប្អូនជីដូនមួយរបស់ព្រះបាទនរោត្តមដែលបានងើបឡើងធ្វើការបះបោរ បន្ទាប់ពីបានគេចខ្លួនពីការឃុំឃាំងនៅសៃហ្គន។

ពេធ៏កំបោរខ្លួនឯងផ្ទាល់អះអាងថាជាកូនប្រុស ឬចៅប្រុសរបស់ស្តេចអង្គចន្ទ ប៉ុន្តែបារាំងបានជំទាស់នឹងការអះអាងនេះ។ វាទំនងជាការប្រឌិតហើយនេះគឺជារឿងធម្មតាហើយ គាត់ជាពួកម៉ុងតាញ៉ាម្នាក់ដែលកើតនៅភូមិថងព្រះឃ្លាំងខេត្តកំពង់ស្វាយហើយឈ្មោះរបស់ទ្រង់គឺជាការសន្មត់មួយ។ ពួកកសិករមិនទុកចិត្តនិងមិនគាំទ្រពួកឧទ្ទាមដែលជាមេទ័ពទេលុះត្រាតែពួកគេជឿថាគាត់ជាប់ខ្សែរាជវង្ស។ ប៉ុន្តែទោះជាគាត់បានលាតត្រដាងការបះបោររបស់គាត់នៅក្នុងការប្រឆាំងក៏ដោយ ក៏ពេធ៏កំបោហាក់ដូចជាមានភាពជាមេដឹកនាំដែលមានទេពកោសល្យពិតប្រាកដដែលបានរៀបចំការជួបជុំគ្នាដប់ដងព្រមទាំងមានប្រជាជនខ្មែរចូលរួមចំនួន1000នាក់ នៅតំបន់ព្រំដែនខេត្ត Tayninh ។

ប្រទេសទាំងមូលស្ថិតនៅក្នុងបដិវត្តន៍បន្ទាប់ពីត្រូវបានបង្ខំឱ្យចុះចតទាហានថ្មើរជើងបារាំង700នាក់នៅទីក្រុងភ្នំពេញនិងដើម្បីដាក់ទូកកប៉ាល់និងកាំភ្លើងធំប្រឆាំងនឹងពួកឧទ្ទាម។ ពេធិកំបោរបានកម្ចាត់កងទ័ពរបស់ព្រះមហាក្សត្រនៅខែតុលាឆ្នាំ1866 ហើយបានសម្លាប់ក្រឡាហោមព្រមទាំងរដ្ឋមន្ត្រីនៃកងទ័ពជើងទឹកដែលបានបញ្ជាវា។ មានទាហានរបស់ព្រះមហាក្សត្រជាច្រើនត្រូវបានរត់ខ្ចាត់ខ្ចាយនៅក្នុងកំឡុងពេលនោះពួកឧទ្ទាមបានព័ទ្ធជុំវិញរាជធានីថ្មី។ រាជធានីភ្នំពេញដែលមានព្រះបាទនរោត្តមនៅក្នុងទីក្រុងហើយបន្ទាយក៏ត្រូវបានវាយចូលទៅដែរ។ក្រោយមកមានការធ្វើអន្តរាគមន៍របស់បារាំងដោយបញ្ជូនកងទ័ពលើឡោមព័ទ្ធ។ នៅខែមករាឆ្នាំ1867ពួកបារាំងបានធ្វើពុតជាការបរាជ័យដ៏ធំ លោកឧត្តមនាវី De La Grandière បានរាយ

ការណ៍យ៉ាងពេញចិត្តថាមានមេទ័ពដ៏ខ្លាំងក្លាដូចជាឧត្តមសេនីយ៍ហ្សង់ឌូឡូសជាដើមបានដឹកនាំបណ្តេញកម្លាំងពេធ៌កំបោរ និងធ្វើអោយពួកគេបាក់មុខជាបន្តបន្ទាប់។

ការបះបោរនេះបានផ្ទុះឡើងអស់រយៈពេលពីរបីខែទៀតប៉ុន្តែបារាំងបានរុញច្រានក្រុមពេធ៌កំបោរទៅកាន់កុលសម្ព័ន្ធម៉ុងតាញ៉ានៅភាគខាងជើងប្រទេស។ បន្ទាប់មកពេធិកំបោរបានភៀសខ្លួនទៅប្រទេសឡាវរហូតដល់ខែធ្នូឆ្នាំ1868គាត់បានវិត្រឡប់មកវិញហើយគាត់បានរៀបចំការបះបោរមួយឡើងវិញ។ ក្រោយមកគាត់ក៏ត្រូវគេចាប់បានហើយកាត់ទោសប្រហារជីវិតដោយដាក់ក្បាលរបស់គាត់នៅក្នុងថង់ដែលពោរពេញទៅដោយអំបិល និងបានដោតនៅលើបង្គោលនៅក្រុងភ្នំពេញ។

លោកម៉ូរ៉ាបានសរសេរថា បដិវត្តន៍ដ៏ធំសម្បើមត្រូវបានបញ្ចប់ប៉ុន្តែទោះបីជាជនជាតិបារាំងបានបញ្ចប់ការបះបោរក៏ដោយ ក៏នៅក្នុងចិត្តរបស់សហការីពេធ៌មានដូចជា Nong និង Chreng បានប្រមូលគ្នារបស់ពួកគេរស់នៅក្នុងព្រៃដាច់ស្រយាលដើម្បីធ្វើយុទ្ធនាការឃោសនា ព្រមទាំងបានកសាងទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថា ដើម្បីធ្វើការបះបោរដ៏ធំនៅឆ្នាំខាងមុខទៀត។ ការបះបោររបស់ពេធ៌កំបោរបានបញ្ជាក់ពីការភ័យខ្លាចដ៏អាក្រក់បំផុតរបស់បារាំងអំពីសមត្ថកិច្ចរបស់ជនដែលស្ថិតក្រោមការជ្រោមជ្រែងរបស់ខ្លួន គឺព្រះបាទនរោត្តម ហើយបារាំងបានសាកសួរពីសម្បទារបស់គាត់ដើម្បីបន្តរាជ្យបល្ល័ង្ក។

មានមន្ត្រីម្នាក់នៅសៃហ្គនបានគ្នូញគ្នែរថា មានរឿងរ៉ាវមិនល្អនៅកម្ពុជាដែលជាអ្នកមានកាតព្វកិច្ចក្នុងការកាន់កាប់និងការពារប្រទេសនេះ ប៉ុន្តែយើងកំពុងតែខ្ជះខ្ជាយពេលវេលារបស់ពួកយើង។ មិនយូរប៉ុន្មានមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ម្នាក់ទៀតបានគ្នូញគ្នែរហើយមាកស្តុតាងចោទទៅកាន់ព្រះបាទនរោត្តមនៅក្នុងភាពមិនស្មោះត្រង់និងអសមត្ថភាពរបស់ព្រះអង្គ។ លោកឧត្តមនាវី De La Grandière បានប្រៀបធៀបទ្រង់នូវចំណុចមិនល្អជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិដែលបានបង្ហាញពីការប៉ាន់ស្មាន និងភាពវៃឆ្លាតរបស់ស្តេចក្នុងកាបង្ក្រាបការបះបោរ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិបានវិលត្រឡប់មកពីសៃហ្គនវិញដោយតាមរយៈនាវាចម្បាំងបារាំង ដើម្បីបញ្ជាកងទ័ពខ្មែរនៅក្នុងរយៈពេលចុងក្រោយនៃការបះបោរនេះ។ទ្រង់បានអះអាងថាខ្លួនទ្រង់ត្រូវបានលោកឧត្តមនាវី De La Grandière បានចោទប្រកាន់ទ្រង់ដោយផ្ទាល់ក្នុងការបង្ក្រាបការបះបោរ។ សូម្បីតែនេះជាការបំផ្លើសក៏ដោយទ្រង់ក៏មិនអាចធ្វើអ្វីបានដែរមានតែអោយពួកបារាំងតែងតាំងទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិអភិបាលខេត្តភាគខាងកើត។

នៅខែមិថុនាឆ្នាំ1868ទ្រង់បានត្រលប់មកប្រទេសកម្ពុជាម្តងទៀត។ ប៉ុន្តែទ្រង់បានលះបង់បំណងប្រាថ្នាដែលចង់ធ្វើជាស្តេចដើម្បីផ្សះផ្សារបងប្អូនវិញហើយប្រហែលជាទ្រង់យល់ថា វាជាមធ្យោបាយតែមួយគត់ដែលគួរអោយជឿជាក់ចំពោះខ្លួនទ្រង់ផ្ទាល់ជាមួយពួកបារាំង ពីព្រោះគាត់ត្រូវបង្ហាញអ្នកគាំទ្រដ៏ស្មោះត្រង់បំផុតរបស់ពួកទ្រង់។ជនជាតិបារាំងមានការធូរស្រាលដោយទ្រង់ទាំងពីរចេះផ្សះផ្សាគ្នា។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិត្រូវបានក្លាយជាអ្នកស្នងរាជសម្បត្តិជាផ្លូវការ។ ក្នុងរយៈពេល37ឆ្នាំមុនពេលដែលទ្រង់នរោត្តមបានទទួលមរណៈភាពព្រះអង្គបានប្រគល់រាជសម្បត្តិអោយទៅទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ។ ការបះបោររបស់ពេធ៌កំបោរគឺជាការប្រឆាំងអនាធិបតេយ្យខ្លាតធំក្នុងការបះបោរក្នុងអំឡុងពេលអាណាព្យាបាល បើទោះបីជាអ្នកដទៃទៀតលេចឡើងជាញឹកញាប់ទៀតក៏ពិតមែនតែវាគ្រាន់ដើម្បីបង្ក ឱ្យមានជម្លោះក្នុងស្រុកបន្តិចបន្តួចតែប៉ុណ្ណោះ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាគឺជាអ្នកដឹកនាំការបះបោរដ៏ធំក្នុងឆ្នាំ1884ដល់1885ជាចម្បងមួយការបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំង ហើយបានបញ្ចប់តែនៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមបានបញ្ជុះបញ្ចូលពួកឧទ្ទាមឱ្យចុះចាញ់។

ជំពូកទី 4
ជំណោះស្រាយដែលគ្មានតម្លាភាព

អំណាចផ្តាច់ការជារឿយៗ វាតែងតែយោរយៅគ្មានក្តីមេត្តានិងអំពើអយុត្តិធម៌ជាច្រើនដែលប្រជារាស្ត្រ
របស់ទ្រង់តែងតែទទួលរង ហើយទ្រង់ក៏នៅតែជាស្តេចដែលគេគោរពកោតខ្លាចដែលមិនមានអ្នកណាហ៊ាន
បំពានជាដាច់ខាត។ លោក Charles Meyer, Derrierele Sourir Khmer។ ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានសមត្ថ
ភាពគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការគ្រប់គ្រងនោះទេជាពិសេស គឺក្នុងអំឡុងពេលនៃការបះបោររបស់ពោធិកំបោរ និងជាក់
ស្តែងបានបង្ហាញតាមរយៈភាពស្រឡាំងកាំងរបស់ទ្រង់ ក្នុងអំឡុងពេលនៃការឡោមព័ទ្ធទីក្រុងឧដុង្គនៅឆ្នាំ
1861។ នៅក្នុងឆ្នាំដំបូងនៃអាណាព្យាបាលអ្នកសង្កេតការណ៍ជាច្រើន បានកត់សម្គាល់លើភាពវៃឆ្លាតរបស់
ទ្រង់ក្នុងការប្រើប្រាស់ចារកិច្ចរបស់ទ្រង់។ លោក Milton Osborne បានធ្វើការកត់សម្គាល់ថា "ទ្រង់មានប្រាជ្ញា
វាងវៃ និងសេចក្តីថ្លៃថ្នូរ យ៉ាងពេញលេញចំពោះភាពជាស្តេចរបស់ទ្រង់" ព្រមជាមួយនិងការប្រុងប្រយ័ត្នផង
ដែរ ដោយមានការត្រៀមខ្លួនជាស្រេចក្នុងការទទួលយកទិដ្ឋភាពបារាំង ជាផ្លូវការក្នុងនាមទ្រង់ជាអ្នកកាន់
អំណាចផ្តាច់ការមួយរូបនៅទិសបូព៌ា។លើសពីនេះទៅទៀតទ្រង់មានព្រះបន្ទូលថា ទោះបីជាទ្រង់មិនសូវមាន
ប្រជាប្រិយភាពជាមួយប្រជាជនកម្ពុជានៅដើមឆ្នាំនៃរជ្ជកាលរបស់ទ្រង់ខណៈពេលដែលទ្រង់ត្រូវបានគេ
ទទួលស្គាល់ថា ជាអ្នកគ្រប់គ្រងស្របច្បាប់តាមរយៈការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់។ ព្រះបន្ទូលរបស់ទ្រង់គឺជា
ច្បាប់នៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង ដែលមានចំនួន 300ទំព័រ។ អ្នកជិះសេះជនជាតិខ្មែរនិងចុះពីលើខ្នងសេះ នៅ
ពេលដែលពួកគេធ្វើដំណើរឆ្លងកាត់ព្រះបរមរាជវាំងដើម្បីបង្ហាញអំពីការគោរព។ ដោយមិនគិតពីកំហុសឆ្គង
ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ទ្រង់ (បើទោះបីជាដូចអ្វី ដែលយើងបានឃើញជាច្រើនក៏ដោយ) ទ្រង់គឺជាស្តេច ប្រពៃណី មួយ
ព្រះអង្គ ហើយទ្រង់បានរំពឹងទុកថានិងមានការកត់ត្រាទុកចំពោះការលះបង់របស់ទ្រង់។ លោក ម៉ូរ៉ា បានកត់
ត្រាឧប្បត្តិហេតុមួយដែលនិយាយ អំពីទ្រឹស្តីសាសនាដែល នៅជុំវិញព្រះមហាក្សត្រ។ ថ្ងៃមួយទ្រង់បានដួល
សន្លប់នៅតាមផ្លូវនៅភ្នំពេញប៉ុន្តែគ្មានជនជាតិខ្មែរណាម្នាក់ហ៊ានជួយទ្រង់នោះទេដោយព្រោះភ័យខ្លាចធ្វើអោ
យសម្តេចសៅហ្មងចំពោះខ្លួន។ នៅទីបំផុតអ្នកធ្វើដំណើរតាមផ្លូវជនជាតិអឺរ៉ុបម្នាក់បានមកជួយទ្រង់។ អ្នកនិព
ន្ធជនជាតិខ្មែរមួយរូបឈ្មោះHuyKanthoulបានរៀបរាប់រឿងដ៏គួឲ្យអស់សំណើចមួយដែលនិយាយរៀបរាប់
អំពីចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់ ព្រះបាទ នរោត្តម ចំពោះកង់ដែលជារឿងថ្មីក្នុងអំឡុងរជ្ជកាលរបស់ទ្រង់។ ថ្ងៃ
មួយទ្រង់បានជិះកង់ចេញទៅខាងក្រៅព្រះរាជវាំងដោយអមទៅដោយសមាជិកគណៈរដ្ឋមន្ត្រីសមាជិកប្រាំរូប
ទៅជាមួយ។ ដែលផ្លូវនៅក្បែរវាំងនោះមានគ្រួលុកហើយព្រះបាទនរោត្តម ក៏បានធ្លាក់ទៅក្នុងភក់។ រដ្ឋមន្ត្រីទាំង
5នាក់ ក៏បានធ្វើដួលភ្លាមៗនោះផងដែរ ដោយហេតុថាពួកគេខ្លាចទ្រង់បាក់មុខ។

1. ការគ្រប់គ្រងដែលគ្មានសុក្រិតភាព

អ្នកនិពន្ធខ្លះដែលមានទំនោរទៅលើភាពភាពប៉ិនប្រសព្វក្នុង ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ និងច្បាប់របស់
ព្រះបាទ នរោត្តម។ គ្មានអ្វីដែលគួរឱ្យសង្ស័យនោះទេដែលថាទ្រង់ជាអ្នកផ្តើមគំនិតសូម្បីតែពេលខ្លះទ្រង់មិន
អាក្រក់ខ្លាំងដូចពួកមន្ត្រីបារាំងអះអាង។ ប្រជារាស្ត្ររបស់ទ្រង់ជាច្រើនមិនបានបោះបង់ទំនុកចិត្តរបស់ពួកគេ
ចំពោះទ្រង់នោះទេ បើទោះបីជាបារាំងបានចាត់ទុកពួកគេថាជាប្រភេទមនុស្សដែលគួរឱ្យសង្ស័យក៏ដោយ។

បារាំង បានមើលព្រះបាទនរោត្តមជាចោរប្លន់ និងជាឧបសគ្គធំបំផុតចំពោះកំណែរតម្រង់ដែលលពួកគេចង់នាំមកកាន់ប្រទេស កម្ពុជា។ ដូចដែលយើងបានឃើញស្រាប់ហើយថា អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងមួយចំនួនក្នុងកំឡុងឆ្នាំដំបូងៗនៃអាណាព្យាបាលបានរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងដល់ការគ្រប់គ្រងរបស់ទ្រង់។ ក្រោយមកទៀតជាពិសេសបន្ទាប់ពីការស្តារឡើងវិញ នៃសាធារណរដ្ឋបារាំងនៅឆ្នាំ 1871 ការរិះគន់របស់បារាំង មកលើព្រះបាទនរោត្តម ក៏កាន់តែខ្លាំងឡើង។បើយោងតាមរបាយការណ៍សម្ងាត់មួយនៅពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1970 បានពិពណ៌នាថាទ្រង់ជាស្តេចដែល "ក្រអឺតក្រទម និងមោទនភាព" ព្រមជាមួយនិង "ភាពឈ្លាសវៃ" "អាត្មានិយម និងចូលចិត្តសប្បាយ" និង "ជាក្សត្រដ៏កាចសាហាវ" ដែលមិនមានលទ្ធភាពបង្កើត "ការចំណាយដ៏សាមញ្ញ និងមានប្រយោជន៍"។ បារាំងនៅ សៃហ្គន នៅក្រោមពាក្យចចាមអារ៉ាមថាតុលាការរបស់ ព្រះបាទ នរោត្តម គឺជាបក្សពួករបស់ក្រុមហ៊ុនOffenbach។ ការលោភលន់របស់ទ្រង់បានបង្កើនការចាប់អារម្មណ៍របស់ពួកបារាំង ប៉ុន្តែសំខាន់បំផុតនោះ គឺវាបានបង្កើនប្រាក់ចំណូលយ៉ាងច្រើនសម្រាប់ប្រទេសដែលទ្រង់មិនបានបែងចែកពីហិរញ្ញវត្ថុផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ទ្រង់ទេ) ហើយទ្រង់មានសញ្ញាណតិចតួចណាស់ នៅក្នុងតួនាទីសាធារណៈដែលអាចបន្តយការចំណាយរបស់ទ្រង់។ ចំពោះពួកបារាំងទ្រង់ជាក្សត្រដែលខ្វះមនោសញ្ចេតនា ហើយមានរឿងរ៉ាវជាច្រើន ដូចជាទ្រង់បានប្រមាថអ្នកជាតិនិយមរបស់ទ្រង់ដោយការមើលងាយជាដើម។ ព្រះបាទ នរោត្តមបានចាត់ទុកខ្លួនឯងថាបានកើតមកគឺដើម្បីការគ្រប់គ្រងហើយវាមានឥទ្ធិពលចំពោះអ្នកនយោបាយខ្មែរ និងអ្នកគ្រប់គ្រងសាធារណរដ្ឋជំនាន់ថ្មីរបស់ទ្រង់យ៉ាងខ្លាំងនៅឆ្នាំ 1871។ គាត់អាចបង្ហាញពីភាពត្រឹមត្រូវនៃទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន និងទ្រព្យសម្បត្តិសាធារណៈនៃប្រទេសកម្ពុជាក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ទ្រង់ជាមួយ នឹងលទ្ធិរបស់ពុទ្ធសាសនានិយមដែលបានបង្ហាញអំពីភាពសមស្របរបស់ទ្រង់។ មន្ត្រីបារាំងម្នាក់បានចាត់ទុកថាព្រះមហាក្សត្រគ្រប់គ្រង និងធ្វើការដឹកនាំតាមទំនើងចិត្តរបស់ទ្រង់ហើយបានបន្តទៀតថាទ្រង់បានយកចិត្តទុកដាក់តិចតួចណាស់ ចំពោះពួកមេទ័ពប្រាំរូបដែលបានបង្កើតក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីទាំងនោះ។ រដ្ឋាភិបាលបានយកចិត្តទុកដាក់ឲ្យប្រើជាផ្លូវការ។ ប្រកបដោយភាពជឿជាក់ប៉ុន្តែនៅពេលក្រោយកទៀតពួកបារាំងបានត្អូញត្អែរអំពីឥទ្ធិពលអាក្រក់របស់មេទ័ពលើស្តេច។ ដែលពួកគេគួតែទទួលបានរបស់ផលប្រយោជន៍ដើម្បីចិញ្ចឹមជីវិតផងដែរ។ ក្នុងនោះផងដែរបើផ្អែកតាមត្រឹងងា(1973)សៀវភៅរបស់គាត់បានបង្ហាញពីការគាំទ្រទៅលើការលើកឡើងរបស់ JohnTully ថាគួរប្បីជ្រាបថាគំរោងនៃការកែទំរង់ទាំងប៉ុន្មានដូចបានរៀបរាប់រួចមកហើយពុំបានទទួលជោគជ័យទាំងអស់ទេ។ ផ្ទុយទៅវិញការអនុវត្តត្រូវជួបប្រទះនឹងឧបសគ្គជាច្រើនបណ្តាលមកពីប្រតិកម្មមិនអនុគ្រោះពីសំណាក់ពួកមន្ត្រីជាច្រើននិងពួកមេបំណុល។ រដ្ឋាភិបាលបារាំងដោយបានទទួលរបាយការណ៍លំអៀង ក៏មានការមន្ទិល សង្ស័យ ទៅលើព្រះសុឆន្ទៈរបស់ព្រះរាជា។

បើក្រឡេកទៅលើមើលមីហេយវ៉េ(1985) បានលើកឡើងថាទោះបីជាកម្ពុជាត្រូវបានប្រទេសបារាំងដាក់អាណាព្យាបាលយ៉ាងណាក៏ដោយ នៅក្នុងសង្គមខ្មែរពេលនោះមានការកើតឡើងនូវចលនាប្រឆាំងរបស់ប្រជាជន ដើម្បីដណ្តើមយកអធិបតេយ្យភាព ឯករាជ្យ និង រាជសម្បត្តិនិយម។ ការប្រឆាំងបារាំងនិងព្រះបាទនរោត្តម មនោគមវិជ្ជារបស់អ្នកចូលរួមក្នុងការបះបោទាំងនោះ មានកម្រិតមិនហួសពីស្មារតីអ្នកជាតិនិយមសក្តិភូមិ ហើយឧត្តមគតិខាងសង្គមរបស់គេតែងតែស្ថិតជាប់ទៅ និងកេរ្តិ៍ដំណែលនៃអតីតកាលបានជាកម្មវិធីតស៊ូរបស់គេរមែងស្ថិតជាប់នឹងការទាមទារអោយមានការផ្លាស់ប្តូររាជសម្បត្តិនៃព្រះមហាក្សត្រ។ ប៉ុន្តែតាមការពិតទោះបីកុបកម្មបះបោរទាំងនោះមានកម្រិតស្មារតីនិងសតិអារម្មណ៍ដូចម្តេចក្តី។ ដែលខុសពីការលើកឡើង

របស់ John Tully ដែលថាការគ្រប់គ្រងដោយគ្មានសុក្រិតភាពនេះមានការសង្ស័យថាបណ្តាលមកពីព្រះបាទនរោត្តមជាមេគំនិត ដែលធ្វើឱ្យមានការគ្រប់គ្រងប្រទេសមិនល្អ។ តែសម្រាប់មីហេយវគាត់បានលើកឡើងថាប្រជាជនទៅវិញទេដែលមានឆន្ទៈក្នុងការបះបោរប្រឆាំងលែងមានទំនុកចិត្តទៅលើស្តេចហើយបាន និងកំពុងប្រឆាំងចំពោះបារាំងផង និងព្រះមហាក្សត្រផងដែល បានធ្វើឱ្យបារាំងពិបាក្នុងការធ្វើកណែទម្រង់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ យោងតាមសៀវភៅ លោក វិយើរី (2013) ក៏បានបង្ហាញផងដែរថា បន្ទាបើពីរមានអនុសញ្ញាថមសុន-នរោត្តម នាខែមិថុនាឆ្នាំ1884 នៅកម្ពុជាមានការកើតឡើងនូវសង្គ្រាមស៊ីវិលក្នុងឆ្នាំ1884ដល់ឆ្នាំ1886 បារាំងបានបាត់បង់ទាហានរាប់ពាន់នាក់ និងមិនអាចធ្វើឱ្យពួកបះបោរនៅកម្ពុជាមិនបរាជ័យឡើយ។ ការបះបោរួមគ្នាទាំងមន្ត្រីខ្មែរ និង ប្រជារាស្ត្រសាមញ្ញនៅតាមខេត្តប្រឆាំងបារាំង។ នៅទីបញ្ចប់ បានរារាំងបានយល់ឃើញថា ប្រជាជនកម្ពុជាត្រូវបានស្តេចនរោត្តមគាំទ្រគំនិតឱ្យប្រឆាំងបារាំងចំពោះការកែទម្រង់របស់បារាំង ហើយបារាំងបានសុំឱ្យស្តេចបញ្ឈប់ការបះបោរ។ ដែលបង្ហាញពីការគ្រប់គ្រងដោយគ្មានសុក្រិតភាពនាំអោយបះពាល់ខ្លាំងដល់ការធ្វើកំណែទម្រង់របស់បារាំង ដោយព្រះរាជាផង និង មន្ត្រី ប្រជារាស្ត្រផង។

2. **កម្មវិធីកំណែទម្រង់របស់បារាំង**

មុនពេលការដួលរលំនយោបាយរបស់ណាប៉ូឡេអុងទី3 នៅឆ្នាំ 1870 បារាំងមាននិន្នាការរក្សាខ្លួន ក្នុងកម្រិតទាបនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ នេះគឺជាជំហានមួយនៃការវិលត្រឡប់នៃគំនិតរបស់លោកឧត្តមនាវី De La Grandière និង លោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagrée នៅក្នុងឆ្នាំដំបូងនៃវត្តមានបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ គំនិតរបស់លោក Osborne ដែលបានលើកឡើងថាការបះបោរដ៏ធំមួយនៅឆ្នាំ 1884 បានកើតឡើងដូចជាយឺតពេលទៅហើយ ដោយសារតែវាមានតួនាទីដ៏សំខាន់ដែលបារាំងមានសិទ្ធិគ្រប់យ៉ាងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រសិនបើដំបូងឡើយទើបមានភាពត្រឹមត្រូវចំពោះការព្រមានអំពីការគំរាមកំហែងរបស់លោកឧត្តមនាវី De La Grandière។ បរាជ័យដ៏ធំមួយ, បន្ទាប់ពីមានពន្លឺ, ដែលវាបានចងក្ងាប់ទៅ នឹងភាពអន្តរាយ។ ក្នុងនាមជាអ្នកនិពន្ធម្នាក់ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីទស្សនៈរបស់ឧត្តមសេនីយ៍ទោ J-L de Lanessan ដែលបានដាក់វាការធ្វើសកម្មភាពយោរយៅកើតឡើងបន្ទាប់ពីមានការព្រងើយកន្តើយយ៉ាងយូរ។ បន្ទាប់ពីឆ្នាំ1871បារាំងបានចំណាយពេលវេលារបស់ពួកគេដើម្បីកាត់បន្ថយអំណាចរបស់ព្រះបាទនរោត្តមដើម្បីណែនាំកម្មវិធីកំណែទម្រង់។ ដែលចំណុចសំខាន់បំផុតក្នុងចំណោមកំណែទម្រង់នេះ គឺការបង្កើតទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន កម្មសិទ្ធ ដីធ្លី, ការលប់បំបាត់ទាសភាព, រចនាសម្ព័ន្ធផ្នែកច្បាប់ និងរដ្ឋបាល, ការកាត់បន្ថយយ៉ាងខ្លាំងនូវការប្រើប្រាស់អំណាចរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម និងមន្ត្រីក្រោមឱវាទជាពិសេសគឺរឿងស្រី)តាមរយៈការបង្កើតបញ្ជីស៊ីវិលនិងការផ្លាស់ប្តូរការគ្រប់គ្រងចំណូល ដោយដាក់ចូលទៅក្នុងការចំណាយជាសាធារណៈវិញ។ព្រះបាទនរោត្តមបានចំណាយពេលភាគច្រើននៃជីវិតរបស់ទ្រង់ដើម្បីព្យាយាមរារាំងការធ្វើកែទម្រង់មួយនេះ។ទំនាក់ទំនងរបស់ទ្រង់ជាមួយពួកបារាំងក៏បានធ្លាក់ចូលទៅក្នុងការមិនទុកចិត្តគ្នា ស្ទើរតែទាំងស្រុងនៅពេលដែលពួកគេព្យាយាមទាមទារការការធ្វើកំណែទម្រង់។ ពួកអាណាព្យាបាលបានព្យាយាមបញ្ចុះបញ្ចូលព្រះបាទនរោត្តមអំពីគំនិតរបស់ពួកគេនិងការបង្ខិតបង្ខំទ្រង់ឲ្យចាកចេញពីបល្ល័ង្ក និងការនិរទេសខ្លួននៅក្រុងReunion ឬ Tahiti ប៉ុន្តែបារាំងមានការរំពឹងទុកមួយថាការលោភលន់របស់ទ្រង់ នឹងនាំឱ្យទ្រង់សុគតឆាប់ៗ។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយពួកគេមានការខកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ដោយសារតែរូបរាងកាយដ៏រឹងមាំរបស់ទ្រង់ និងនៅតែមាន

ព្រះជន្មគង់នៅអស់ជាច្រើនទសវត្សរ៍។ ពួកគេមានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងដោយសារតែទ្រង់កាន់អំណាចតាមប្រពៃណីលើមនុស្សម្នាជាច្រើនហើយទ្រង់ គឺជាដៃគូមិនអាចខ្វះបាននៅក្នុងការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រជារាស្ត្ររបស់ទ្រង់នៅពេលនោះដែលមិនអាចខ្វះបានផងដែរ។ ទោះបីជាទ្រង់ជាអ្នកផ្តើមគំនិតក៏ដោយនៅពេលដែលទ្រង់គង់លើបល្ល័ង្កប្រជាជនខ្មែរនៅតែជឿជាក់ថាការគ្រប់គ្រងរបស់ទ្រង់ ជាការដែលស្របច្បាប់។ វាជាមេរៀនដ៏ពិបាកមួយសម្រាប់ពួកអាណានិគមក្នុងការប៉ុនប៉ង ណែនាំពីអ្វីដែលលោកMaxWeberបានហៅថាអំណាចនៃច្បាប់អាជ្ញាធរ ជំនួសឱ្យបែបបទនៃអំណាចប្រពៃណីដែលបានចាក់ឫសក្នុងការអនុវត្តរាប់ពាន់ឆ្នាំមកហើយនោះ។

ព្រះបាទនរោត្តមត្រូវបានប្រសូត្រនៅអង្គរបូរីនៅឆ្នាំ1834មានព្រះនាមដើមថាអង្គវត្តី។ ដូចគ្នានិងជនជាតិខ្មែរដទៃទៀតដែរទ្រង់បានបំបួសជាព្រះសង្ឃតាំងពីទ្រង់មានព្រះជន្ម13ព្រះវស្សានៅឆ្នាំ1848។ មួយឆ្នាំក្រោយមកទ្រង់បានក្លាយជាចំណាប់ខ្មាំងរបស់សៀមនៅទីក្រុងបាងកក ហើយទ្រង់មិនបានវិលត្រឡប់មកវិញអស់រយៈពេលដប់ឆ្នាំ។ យោងទៅតាមលោកMilton Osborne ការរស់នៅ និងអប់រំរបស់ទ្រង់គឺ គឺងតែងណាស់ ពេលខ្លះទ្រង់ត្រូវបានគេវាយហើយជួនកាលត្រូវជាប់នៅក្នុងសង្វាក់ក៏មាន។ វាជាសាលារៀនហួសប្រមាណនៃរបបផ្តាច់ការដែលជាយុគសម័យនៃការឈឺចាប់និងភាពអាម៉ាស់ដែលបង្កឡើងលើថ្នាក់ភាសាអង់គ្លេសកម្រិតខ្ពស់ ចំពោះក្មេងប្រុសនៅក្នុងសាលា សាធារណៈ របស់ពួកគេ។ ព្រះបាទ នរោត្តម បានរៀនអំពីអ្វីដែលថាអ្នកដែលមានអំណាចមានសិទ្ធិអាចធ្វើសកម្មភាពអ្វីក៏បាននៅពេលដែលពួកគេមើលឃើញថាសម។ លោកDCameបានអះអាងថាព្រះបាទនរោត្តមបានបដិសេធមិនព្រមជឿថាប្រទេសណាមួយអាចមានភាពអស្ចារ្យដោយគ្មានរបបរាជាធិបតេយ្យផ្តាច់ការនោះទេ។ វាមិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនោះទេដែលថាគំនិតនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងរដ្ឋាភិបាលតំណាងគឺជា ការច្នៃប្រឌិតថ្មីរបស់អឺរ៉ុប និងថារាជាធិបតេយ្យ តែងតែមាននៅកម្ពុជា។ លើសពីនេះទៀតលោកLouisBonaparteដែលជាអ្នកដើរតាមបារាំងក៏មិនសូវជាអ្នកគាំទ្រលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យប៉ុន្មានដែរ ហើយសាធារណរដ្ឋទី3ដែលទទួលបានជោគជ័យក្នុងចក្រភពទី2មិនមានការព្រួយបារម្ភចំពោះការនាំចេញលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ទៅប្រទេសក្រោមអាណានិគមឡើយ។

យ៉ាងណាក៏ដោយព្រះបាទនរោត្តមអាចក្លាយទៅជាម្ចាស់ផ្ទះដ៏គួរឱ្យចាប់ចិត្ត និងមានមន្តស្នេហ៍ដោយទទួលបានអ្នកទស្សនានៅអឺរ៉ុបយ៉ាងកក់ក្តៅនៅព្រះបរមរាជវាំង ជារឿយៗព្រះអង្គបានលេងល្បែងប៊ីយ៉ាជាមួយជនជាតិបារាំងនៅដើមទសវត្សឆ្នាំ1860 និងដើមទសវត្សរ៍70។ បារាំងបានផ្លាស់ប្តូរតុលាការរបស់ទ្រង់ពីឧដុង្គទៅភ្នំពេញនៅឆ្នាំ1866ហើយបានលើកទ្រង់នៅក្នុងសំណង់រចនាសម្ពន្ធ៍នៅបរិវេណព្រះបរមរាជវាំងមុនពេល និងបានសាងសង់បរមរាជវាំងកាន់តែធំធេង និងកាន់តែអស្ចារ្យ ដែលនៅតែឈរហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ។ បើយោងទៅតាមលោក Viscount de Carne បានឱ្យដឹងថាព្រះមហាក្សត្រគឺ ពេញដោយភាពកក់ក្តៅ ទាំងរូបកាយ និង វិញ្ញាណ។ បើដូច្នោះមែនផ្នែកនៃតួអង្គរបស់ទ្រង់ត្រូវបានគេទុកសំរាប់ភ្ញៀវបរទេស តែប៉ុណ្ណោះ។ អ្នកនិពន្ធម្នាក់កត់ត្រាថាទោះបីជាទ្រង់ "បានផ្តល់ជូនដោយសមរម្យ" នៅឯពិធីដប់លៀងក៏ដោយ ក៏ទ្រង់នៅតែជា វីរៈជន ចំពោះភរិយា និងអ្នកបំរើរបស់ទ្រង់ជានិច្ច។ ព្រះបាទ នរោត្តម គឺជារាជវង្សមួយអង្គ ដែលមានវ័យចំណាស់ប៉ុន្តែគាត់មានភាពរហ័សរហួនហើយការសន្ទនារបស់ទ្រង់គឺប្រកបទៅដោយទំនុកចិត្ត។ភ្ញៀវទេសចរ Anglo-Saxon បានចូលគាល់ទ្រង់នៅដើមឆ្នាំ1870 បានលើកឡើងថាទ្រង់ជាក្សត្រដែលមើលទៅគួរឱ្យស្រលាញ់មានព្រះជន្ម36ព្រះវស្សាជាក្សត្រមួយអង្គដែលមានចរិតលក្ខណៈឆ្លាតវៃ ការបង្ហាញ ធ្មេញយ៉ាង

ខ្មៅរលោងបន្ទាប់ពីម៉ូតសៀមព្រះកេសកោរលើកលែងតែដុំពកតូចមួយនៅលើមកុដ។នៅលើព្រះឱស មានពុកមាត់ស្តើង។ ហើយទ្រង់គ្រង ខោអាវពណ៌សនិងមានក្រណាត់ពណ៌ខៀវមានក្រវាត់ ព្រះបាទារបស់ទ្រង់ទទេហើយនៅជុំវិញកដៃរបស់ទ្រង់គឺខ្សែនាឡិកាមាសដ៏ល្អមួយ ទោះបីជាទ្រង់ជាជនជាតិខ្មែរក៏ដោយក៏ទ្រង់បានទទួលយកបានយ៉ាងឆាប់រហ័សនូវសម្លៀកបំពាក់ប្រពៃណីរបស់ជនជាតិអ៊ឺរ៉ុបដោយស្លៀកពាក់ឯកសណ្ឋានយោធាយ៉ាងល្អ ហើយទ្រង់បានមើលងាយបទឧក្រិដ្ឋរបស់តុលាការចាស់ៗនៅកម្ពុជា។ ទ្រង់មានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះអ្នកដែលមានអាយុច្រើន តែបែរជាចាប់ដៃជាមួយភ្ញៀវជនជាតិអឺរ៉ុប។ ដែលការធ្វើបែបនេះវាហាក់បីដូជាប្រមាថចំពោះព្រះមហាក្សត្រ។តាមពិតអ្វីដែលត្រឹមត្រូវ គឺជាអាកប្បកិរិយានៃការក្រអឺតក្រទមហើយមហេសីរបស់ទ្រង់មានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងនៅពេលដែលបុរសអស្ចារ្យម្នាក់ដែលប្រជាប់ដោយលំពែងបានថើបដើងរបស់ទ្រង់។ ទ្រង់មានការរីករាយកាន់តែខ្លាំងឡើងៗអំពីជនជាតិសៀមដែលទ្រង់ធ្លាប់បានជួប។ ហើយបើទោះបីជាទ្រង់ធ្លាប់មានការភ័យខ្លាចដោយសារតែទំនុកចិត្តរបស់ទ្រង់ទៅលើបារាំងហើយដោយទ្រង់បានមើលរំលងប្រជារាស្ត្ររបស់ទ្រង់។ ប្រហែលជាដោយសារតែការភ័យខ្លាចចំពោះប្រជារាស្ត្ររបស់ទ្រង់ ភ្លាមៗនោះទ្រង់មានការពេញចិត្តយ៉ាងខ្លាំងចំពោះទាហានស៊ីឈ្នួលបរទេសធ្វើជាអង្គរក្សផ្ទាល់របស់ទ្រង់ដោយប្រើស្លាកសញ្ញាប្រទេសហ្វីលីពីន ពី50 ទៅ 90នាក់ នៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង។

យ៉ាងហោចណាស់ក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំដំបូងក្នុងការគ្រងរាជរបស់ទ្រង់គឺជា ពេលនៃការលះបង់។ អ្នកធ្វើដំណើរម្នាក់ឈ្មោះFrankVincentបានកត់សម្គាល់ថាចាប់តាំងពីទ្រង់បានក្លាយទៅជាអ្នកដែលជិតស្និតនិងបារាំងមកទ្រង់បានព្យាយាមធ្វើត្រាប់តាមជនជាតិបារាំងស្ទើរតែគ្រប់យ៉ាង។ដូចពាក្យចាស់បាននិយាយថា «ភាពក្លែងក្លាយគឺជាទម្រង់នៃការគោរព»ហើយព្រះបាទនរោត្ត ក៏បានកោតសរសើរវប្បធម៌បារាំង និងអឺរ៉ុប ជាច្រើនផងដែរ។ ទ្រង់នរោត្ត គឺជាអ្នកដែលចូលចិត្តអាហារល្បីល្បាញរបស់អង់គ្លេសជាជាងការប្រមូលផ្តុំ នៃគ្រឿងអលង្ការមាសដ៏ធំនៃការផលិតក្នុងស្រុក។ ទ្រង់ស្រឡាញ់វាំងថ្មីរបស់ទ្រង់ដែលរចនាដោយស្ថាបត្យការបារាំងដែលបានបញ្ចប់នៅក្នុងឆ្នាំ1870ដោយកម្មករខ្មែរ។ គោលបំណងស្ថាបត្យកម្មនេះទ្រង់ បានសារភាពដោយឥតលាក់លៀមថាវាល្អលើសពីអ្វីៗទាំងអស់នៅទីក្រុងបាងកកទៅទៀត។ទោះបីជាផ្នែកខាងក្រៅ គឺមានរចនាបទ នៃការសាងសង់បែបអាស៊ីក៏ដោយដែលវាដូចនៅទ្វីបអឺរ៉ុបហើយលំនៅរាជវង្សត្រូវបានបំពាក់ដោយគ្រឿងសង្ហារឹមនិងគ្រឿងបន្លាស់ទំនើបៗជាច្រើន។នៅដើមទសវត្សឆ្នាំ1880រាជវាំងត្រូវបានបំភ្លឺដោយថាមពលអគ្គិសនី។ ព្រះបាទ នរោត្តម មានការចាប់អារម្មណ៍ជាមួយគ្រឿងម៉ាស៊ីន ម៉ាស៊ីនទូរលេខ, ម៉ាស៊ីនបូមទឹក, កាមេរ៉ា និងម៉ូទ័រអេឡិចត្រូនិចយ៉ាងខ្លាំង។មេចុងភៅបារាំងបានត្រួតពិនិត្យមើលផ្ទះបាយ និងព្រះមហាក្សត្រអាចសម្រាកនៅក្នុងអាងហែលទឹករបស់ទ្រង់ (តុបតែងជាមួយនឹងរូបភាពដែលមានភាពរហ័សរហួន)រចនាបថបារាំងដ៏ប្រណិតនៅក្នុងបណ្ណាល័យរបស់ទ្រង់ ដោយមានរូបចម្លាក់របស់ស្តេចណាប៉ូឡេអុងទី3 និង មាននាឡិកាសំរិទ្ធដ៏ធំមួយ និងរូបចម្លាក់ថ្មម៉ាប របស់ Goethe និង Schiller។ សញ្ញាសម្គាល់មួយទៀតរបស់ព្រះបាទ នរោត្តមគឺការរួមចំណែកសប្បុរសរបស់ទ្រង់ចំពោះការទូទាត់សំណងរបស់ប្រទេសបារាំងទៅកាន់ប្រទេសអាឡឺម៉ង់បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមឆ្នាំ 1870ដល់1871ជាមួយព្រុស្ស៊ី។

យ៉ាងណាក៏ដោយមនោសញ្ចេតនាទាំងនេះវាផ្ទុយស្រឡះពីអាកប្បកិរិយារបស់ពួកអ្នកផ្តាច់ការ។ លក្ខណៈពិសេសមួយទៀត យ៉ាងពិតប្រាកដក្នុង ព្រះបរមរាជវាំងគឺ អាគារធំៗ ដែលជាកន្លែងស្រីស្នំ ។ ប៉ុន្តែបើសិនជាលោកFrank Vincent ចាត់ទុកព្រះបរមរាជវាំងរបស់នរោត្តម ថាជាកន្លែងដែលស្អាតលើសអ្វីៗនៅក្នុងទី

ក្រុងបាងកក គាត់បានកត់សម្គាល់ទៀតថា "វាមានភាពផ្ទុយគ្នាខ្លាំងរវាងខ្នមឬស្សីនៅក្នុងទីក្រុង និង វិសាលភាពនៃព្រះបរមរាជវាំង"ចំពោះការចំណាយលើការសាងសង់នេះ ព្រះបាទនរោត្តមបានមានព្រះបន្ទូលថាបានប្រើប្រាស់ទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនដោយគ្មានពាក់ព័ន្ធនិងទ្រព្យសម្បត្តិសាធារណៈរដ្ឋទេ។ ក្នុងនោះផងដែរបើតាមព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ(1865)បានលើកឡើងថាការប្រែប្រួលរៀបចំរាជការប្រទេសក្នុងរាជកាលព្រះបាទនរោត្តមក្នុងរឿងរដ្ឋបាល និងសង្គមកិច្ចដែលសំខាន់ៗមានដូចជា៖ ពីព្រះរាជវង្សានុវង្សបានបំបាត់មន្ត្រីសម្រាប់ក្សត្រីធំៗ និងសម្រាប់សម្តេចព្រះឧបរាជដែលត្រូវឃ្លាំងជាតិចិញ្ចឹមផ្តល់បៀវត្ត៌នោះចោល។ ពីការរដ្ឋបាលៈបានបន្តយចំនួនខេត្តបណ្តាលឱ្យបន្តយអ្នករាជការបាន។បំបាត់អាជ្ញាហ្លួងចោលៈ អាជ្ញាហ្លួងនេះជាព្រះរាជបម្រើសម្រាប់ដើត្រួតខេត្តតែអ្នករាជការនេះតែងគៃបំបាត់ហ្លួងផងគៃយកផលពីរាស្ត្រផង។ ចាត់ចែងប្រាប់បៀវត្តន៍ឱ្យនាម៉ឺនហាមមិនអោយសេនាបតីនិងចៅហ្វាយខេត្តធ្វើជំនួញហិរញ្ញវត្ថុ៖ បានលុបចោលនូវអាការផ្តាច់មុខនិងពន្ធផាសុីខ្លះលុបចោលនូវល្បែងស៊ីសងខ្លះដាក់បញ្ញត្តិលក្ខខណ្ឌពីរឿងល្បែងស៊ីសងឯទៀតៗ ដែលមិនបានលុប បើអំណាចឱ្យលោះកំណែការ១0ថ្ងៃ កាត់បន្តយពន្ធលើផលិតផលក្សត្រកម្មខ្លះដូចជា ម្ទូ ម្រេច ស្ករ តុលាការ៖ លក្ខខណ្ឌអំណាចចាងតុលាការរបស់មន្ត្រីរដ្ឋបាលបន្ថែមអំណាចដដែលនេះឱ្យទៅមន្ត្រីតុលាការបន្ទូបន្តយរបៀបគ្រប់គ្រងអ្នកជាប់ពន្ធធនាគារ ការប្រែប្រួលខាងសង្គមកិច្ចបំបាត់ចោលនូវពន្ធមិនចាំបាច់លោះជាប្រាក់ ហាមលែងឱ្យលក់មនុស្សហើយមានសម្តែងទោសជាទម្រង់ដល់អំពើល្មើសបែបនេះ។ មានការប្រហាក់ប្រហែលពីកំណែទម្រង់ដោយលើសឡើងដោយJohn Tully។

3. ជីវិតនិងការសប្បាយហួសហេតុ

ប្រសិនបើកុមារភាពរបស់ទ្រង់មានភាពតឹងរ៉ឹងប្រហែលជាទ្រង់ និងមានការប្តេជ្ញាថាត្រូវតែសងដំងឺចិត្តនេះនៅពេលពេញវ័យវិញជាក់ជាមិនខាន។ ភាពឆើតឆាយរបស់ទ្រង់វាមានភាពសុខគ្នាឆ្ងាយមែនទែនបើប្រៀបធៀននិងជីវិតរបស់ប្រជាជនទូទៅ។ ពួកកសិករខ្មែរគឺជាអ្នកដែលរងអំពើអយុត្តិធម៌។ ថ្វីបើអ្នកនិពន្ធម្នាក់បានគិតថាពួកគេ"ជាទូទៅតែងតែទទួលរងការរំលោភបំពាន"។ ប៉ុន្តែមានមនុស្សមួយចំនួនបានបដិសេធវាច្រើនជាង។ ពួកគេកម្រនឹងជក់បារីអាកៀនណាស់។ បើទោះបីជាពួកគេប្រើប្រាស់បរិមាណថ្នាំជក់យ៉ាងច្រើនក៏ដោយ។ ក្នុងកំឡុងពេលនៃការកកើតឡើងនៃសាលារៀនគឺកម្រមានកូនកសិករឬកូនអ្នកភូមិក្រីក្រណាស់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយគ្មានអ្វីដែលគួរឱ្យសង្ស័យឡើយអំពីភាពច្នៃប្រឌិតរបស់នរោត្តមនិងចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់ទ្រង់។ ទ្រង់តែងតែជក់បារីឥតឈប់ឈរហើយឥឡូវនេះមានបញ្ហារលាកសួត បន្ទាប់មកទ្រង់បានប្តូរពីបារីអាឡឺម៉ង់ (German cigar) មកជា ម៉ានីឡា (Manilla)។ ទ្រង់បានញៀននឹងភាពសប្បាយរីករាយជាមួយស្រី ស្រា និងបំពង់អាកៀន ដែលប្រើក្នុងបរិមាណគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលមួយ បើទោះបីជាស្រាទាំងនោះទិញមកក្នុងតម្លៃថ្លៃក៏ដោយ។ ស្រាដែលពេញនិយម ដែលទ្រង់ចូលចិត្តរួមមាន ស្រា Sherry របស់អេស្បាញ និងស្រា Marsala ដែលទ្រង់បានសោយវាក្នុងបរិមាណដ៏ច្រើនលើសលប់ បន្ទាប់មកមានស្រាសាំប៉ាញ (champagne)ជាដើម។ ការប្រើប្រាស់ស្រាដ៏សម្បើមរបស់ទ្រង់បែបនេះហើយ ដែលធ្វើឱ្យជនជាតិបារាំង ជឿថាវា និងធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ស្មារតីរបស់ទ្រង់។ ហើយទ្រង់ក៏មិនមែនជា អ្នកដែលសំបូរអាកៀនតែម្នាក់នៅក្នុងនគរនោះទេនៅពេលនោះទេ។ ព្រះរាជា និងក្រុមរាជវង្សភាគច្រើនជាអ្នកជក់អាកៀនទេសាភិបាលបារាំងនៅសៃហ្គនបានលើកឡើងទៀតថា "ពេលខ្លះព្រះរាជាបានចំណាយពេលជក់បារីនិងអាកៀននៅផ្ទះរបស់លោក

Mandarin Presor Sauvirong ដោយបានចតយាន ជំនិះរបស់ទ្រង់នៅមាត់ទ្វារនោះក៏មាន, ខ្ញុំតែងតែឃើញរថយន្តនេះ រួមជាមួយនិងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ ជនជាតិចិន ជាមួយទ័ពសេះ ដែលចាំយាមគ្រប់កន្លែងនៅខាងក្រៅក្រុមហ៊ុនអាកៀននោះ។

ទោះបីជាព្រះបន្ទូលរបស់ទ្រង់ជាច្បាប់ក្តី ក៏ពេលខ្លះទ្រង់មិនសូវជាអើពើចំពោះកិច្ចការនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រដោយបន្សល់ទុកនូវព័ត៌មានលម្អិតទាំងនេះទៅកាន់អ្នកគាំទ្រ និងអ្នកបំរើដែលទ្រង់ជឿទុកចិត្តបានជាអ្នកគិតគូហើយពួកគេមិនបានព្យាយាមចូលរួមកាត់បន្ថយការចំណាយរបស់ទ្រង់ ឬគាំទ្រកំណែទម្រង់របស់បារាំងនោះទេ។ អ្នកទេសចរជនជាតិអង់គ្លេសម្នាក់បានរៀបរាប់ពីរបៀបដែលព្រះបាទនរោត្តមបានលាតសន្ធឹងក្នុងស្ថានភាពអាក្រាតកាយនៅជិតកន្លែងជក់បារី និងអាកៀននៅក្នុងអំឡុងពេលដែលមានការសម្តែងរបាំរាជទ្រព្យគាត់បានបន្តរកត់សម្គាល់ទៀតថាជាការពិតមួយអ្នកដែលមានតួនាទីខ្ពស់ខ្ចាយចំពោះរដ្ឋបែរជាគង់នៅក្នុងរាជវាំង"។ ទ្រង់បានចំណាយពេលជាច្រើន សម្រាប់តែចាំពន្ធដារហូរចូល ដើម្បីបំពេញថវិការបស់ទ្រង់ ទើបទ្រង់ពេញចិត្ត។ ដោយសារតែមិនមានភាពខុសគ្នារវាងទ្រព្យសម្បត្តិ សាធារណៈជន និងកម្មសិទ្ធឯកជន នៅក្នុងកិច្ចការរបស់ទ្រង់បារាំងបានចាត់ទុកថាទ្រង់ខ្វះវិញ្ញាណ និងភាពស្មោះត្រង់ចំពោះខ្លួនឯង។ ដោយសារតែអាកប្បកិរិយានៃការសព្វព្រះហរទ័យចំពោះការសូកប៉ាន់ និងអំណោយនានាបានរុញច្រានបារាំងឲ្យធ្វើកំណែទម្រង់។ ដើម្បីឱ្យមានភាពយុត្តិធម៌ដែលកើតចេញពីទំនៀមទម្លាប់ និងទំរង់នៃការធានារ៉ាប់រងប្រឆាំងនឹងការបង្ខូចកេរ្តិ៍ឈ្មោះចំពោះបុព្វការីជនដោយជនខិលខូត។ ប្រហែលជាពួកគេមានការជឿជាក់ថាវានិងមានផលប្រយោជន៍ដល់ពាណិជ្ជករបើសិនជាពួកគេទទួលបានការគាំទ្ររបស់ទ្រង់និងអ្នកគាំទ្ររបស់ទ្រង់នៅពេលនោះ។

ពួកបារាំងមិនបានចាប់អារម្មណ៍ចំពោះទំនៀមទម្លាប់បែបនេះទេ យ៉ាងហោចណាស់នៅក្នុងឆ្នាំដំបូងនៃអាណាព្យាបាលនៅ ប្រទេសកម្ពុជា គឺបញ្ហាព្រំដែន ដែលត្រូវបានពួកបារាំងខ្នះខ្នែង យកចិត្តទុកដាក់ និងលុបបំបាត់ អំពើពុករលួយ ដែលពួកគេឃើញ។ និងការមិនទាន់មកដល់នៃរដ្ឋបាល របស់បារាំង។ បន្ទាប់ពីបរាជ័យក្នុងការបះបោររបស់ពោធិកំបោរព្រះបាទ នរោត្តម បានផ្តល់ជូនលោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagrée នូវបារមាស(gold bar) មួយជាសញ្ញាថ្លែងអំណរគុណ ដែលគាត់ទទួលយកវាដោយភាពភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង។បើទោះបីជាទ្រង់មានទ្រព្យសម្បត្តិយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ក៏ដោយ ក៏ព្រះបាទនរោត្តមតែងតែបោកប្រាស់លើបំណុលរបស់ទ្រង់ដែលបារាំងតែងតែឮពាក្យបណ្តឹងពីអ្នកជំនួញ និងធនាគារដែលទ្រង់បានជំពាក់ប្រាក់ច្រើន។ សាខាធនាគារនៅ សៃហ្គន ដែលមានមូលដ្ឋាននៅប្រទេសចិនបានតួញតែ្ពរដល់អ្នករស់នៅ នៅភ្នំពេញទៅកាន់ពួកបារាំងថា ព្រះមហាក្សត្រមិនអើពើនឹងសំណូមពរក្នុងការដោះស្រាយប្រាក់កម្ចី 30 000ផេស្តារ។ អ្នកជំនួញម្នាក់នៅទីក្រុងភ្នំពេញបានសុំឱ្យអ្នកស្រុកធ្វើការអន្តរាគមន៍ដើម្បីធានាការទូទាត់សំណងយ៉ាងច្រើននៃបរិមាណអាល់កុល និងអាកៀនរាវ។ ក្នុងករណីមួយទៀតអ្នកច្នៃគ្រឿងអលង្ការជនជាតិបារាំងម្នាក់បាននិយាយថា ព្រះបាទនរោត្តមបានជំពាក់គាត់ចំនួនច្រើនណាស់អស់រយៈពេលជាយូរមកហើយ។ ដោយសារតែទ្រង់ បានចំណាយពេលវេលាជាច្រើនរបស់ទ្រង់នៅតុលេងល្បែងលេង Ba-Quan ជាប្រភេទបង្វិលកង់ម្យ៉ាង។

4. ជីវិតស្រីស្នំនៅក្នុងព្រះបរមរាជវាំង

ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយសកម្មភាពប្រាក់បំណុលទាំងនេះកើតឡើងបន្តិចបន្តួច បើប្រៀបធៀបទៅនឹងការចំណាយដ៏ច្រើនលើសលប់ទៅលើពួកស្រីស្នំ។ តាមទស្សនៈរបស់បារាំងយល់ថាពួកស្នំគឺជាមនុស្សដែលកំដរភាពអផ្សុករបស់ក្សត្រ។ ព្រះបាទនរោត្តមបានចំណាយពេលមួយភាគធំពេលវេលារបស់ទ្រង់នៅក្នុងការលួងលោម និងធ្វើអ្វីលើសពីនេះទៀត។ បើចាំបាច់គឺទ្រង់បានចាប់ពង្រត់ក្មេងស្រីវ័យក្មេងដែលទ្រង់ពេញចិត្ត។ ក្នុងករណីមួយគាត់បានចាប់ក្មេងស្រីវ័យក្មេងម្នាក់ពីឆាដុកកូសាំងស៊ីន ប៉ុន្តែទ្រង់បានដោះលែងនាងហើយបង់ប្រាក់សំណងដល់គ្រួសាររបស់នាងបន្ទាប់ពីពួកគេបានត្អូញត្អែរប្រាប់ពួកបារាំង។ ការលួចលាក់បែបនេះទំនងជាបានធ្វើឱ្យប្រជាប្រិយភាពរបស់ទ្រង់នៅដើមដំបូងរាជ្យរបស់ទ្រង់ វាអាចជាការយល់ច្រឡំនូវអាកប្បកិរិយារបស់មេខ្យល់ខ្មែរទៅនឹងសិទ្ធិពិសេសខាងផ្លូវភេទរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ ពួកមេទ័ពរបស់ទ្រង់ មានពាក្យចចាមអារ៉ាម ថាពួកគេបានជួញដូរក្មេងស្រីសៀមវ័យក្មេង។ កាសែតបាងកក ផ្សាយជាភាសាអង់គ្លេស បានអះអាងនៅឆ្នាំ1882 ថា (Malabar) មួយបានទាក់ទាញក្សត្រី និងស្នំដទៃទៀត នៅភ្នំពេញ។ មន្ត្រីបារាំងខ្លះបានជឿថា(Malabar)គឺជាឯកសារយោងដែលបញ្ជាក់ពីព្រះនរោត្តម ឬស៊ីសុវត្ថិទោះបីជាអ្នកដទៃបានច្រានចោលទិដ្ឋភាពនៃរឿងប្រឌិតនេះក៏ដោយក៏វាមិនទំនងដែរ។ ព្រះរាជវាំងរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម គឺស្ទើរតែទីក្រុងមួយនៅពេលនោះហើយបានទាមទារការទាមទារដ៏ធំធេងរបស់ប្រទេស។ កាសែតនៅហាណូយមួយបានរាយការណ៍នៅឆ្នាំ1894ថាការរក្សាស្នំរបស់ព្រះបាទនរោត្តម បានចំណាយប្រាក់ 800 000 ព្យាស ក្នុងមួយឆ្នាំ។ ដែលភាគច្រើនត្រូវបានចំណាយលើពួកស្រីស្នំ ដែលមានតំលៃប្រហាក់ប្រហែលនឹងការចំណាយជាសាធារណៈ។ លោក Aymonier បានអ៊ូរទាំនៅក្នុងរបាយការណ៍សម្ងាត់មួយទៅកាន់ថ្នាក់លើរបស់គាត់ថា "ប្រាក់ចំណូលរបស់ប្រទេសជាតិត្រូវបានស្រូបយកដោយអ្នកស្រីស្នំអស់មួយភាគធំ"។ ជនជាតិបារាំងបានកំណត់ថាបន្ទាប់ពីការសោយទិវង្គតរបស់នរោត្តម ពួកស្រីស្នំរបស់អ្នកស្នងតំណែងរបស់ទ្រង់នឹងមានតិចជាងនេះ។ អ្នកនិពន្ធម្នាក់បានអះអាងថាវាមានស្នំចន្លោះពី4ទៅ5រយនាក់ដែលរស់នៅក្នុង កន្លែងដ៏អស្ចារ្យមួយ ដែលមានប្រវែងបណ្តោយ 500 និងទទឹង300 ម៉ែត្រ។ និងមានបីរយកៅអីនៅពីក្រោយជញ្ជាំងខ្ពស់ "មហេសីបានរស់នៅក្នុងផ្ទះសម្បទានខ្លះឬ ខ្លះឈើ ខ្លះទៀត ដូចអ្នក ធំខ្មែរសោមញ្ញដែរ។ ពួកគេបានចែករំលែកបរិវេណជាមួយកូនចៅរបស់គេ) និងបងប្អូនស្រីរបស់ទ្រង់ហើយជួនកាលជាព្រះមហាក្សត្រិយានីថ្វីបើភាគច្រើនគង់នៅឧដុង្គក៏ដោយ។ សរុបមកស្ត្រីនិងកុមារចំនួន1ពាន់ទៅ15ម៉ឺននាក់រស់នៅទីនោះ។ ព្រះបាទនរោត្តមមិនយូរប៉ុន្មានបានបាត់បង់នូវចំនួនបុត្រដែលព្រះអង្គមាន អ្នកនិពន្ធដ៏ល្បីម្នាក់បានប៉ាន់ប្រមាណថា មានចំនួន60នាក់នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 ប៉ុន្តែមតិមួយទៀតបានបង្ហាញថាមានមនុស្ស70នាក់។ អ្នកផ្សេងទៀតគិតថា ព្រះបាទនរោត្តមមានកូន30នាក់ នៅពេលដែលគាត់មានអាយុពាក់កណ្តាលសាមសិបឆ្នាំ។ ការយល់ច្រឡំនេះ ធ្វើឲ្យយល់បានព្រោះនរោត្តមមិនប្រាកដខ្លួនទ្រង់ដែរ។ រឿងរ៉ាវខាងក្រោមនេះបង្ហាញពីភាពមិនច្បាស់លាស់របស់ព្រះបាទនរោត្តម ថ្ងៃមួយពេលចេញទៅដើរលេងតាមដងផ្លូវនៅរាជធានីភ្នំពេញទ្រង់បានជួបមន្ត្រីមួយដែលព័ទ្ធជុំវិញដោយក្មេងប្រុសតូចៗ។ "អ្វីទៅដែលជាភាពស្រស់ស្អាតនៃកុមារ!" ទ្រង់ឆ្លើយថា: "ការសរសើររបស់ខ្ញុំទៅអ្នក។" ប៉ុន្តែឱព្រះករុណាជាម្ចាស់របស់អស់លោកនេះសុទ្ធតែជារបស់ព្រះករុណា»។ ពួកបព្វជិត និងសង្ឃបារាំងដទៃទៀតបានព្យាយាមប្តូរព្រះមហាក្សត្រទៅជាគ្រីស្ទសាសនាដែរប៉ុន្តែរឿងរ៉ាវនៃការជាប់ទាក់ទងនឹង

ព្រះអង្គចន្ទអ៊ីប្រាហ៊ីមបានបង្ហាញជាឧបសគ្គមួយដែលបានរាំងស្ទះ។ យោងតាមប្រភពមួយនៅពេលដែលពួក
សង្ឃការតូលិកបារាំងបានស្នើថា ប្រពន្ធមួយគឺគ្រប់គ្រាន់ហើយសម្រាប់បុរសម្នាក់ ដែលព្រះបាទនរោត្តម បាន
ព្យាយាមដើម្បីជួយសម្រុះសម្រួលដោយកាត់បន្ថយចំនួនពីប្រាំរយទៅមួយរយ។ ប្រភពមួយទៀតគឺពួកអភិរក្ស
និយមដែលបានជំរុញឱ្យព្រះបាទនរោត្តម សុំឱ្យគេអនុញ្ញាតឱ្យយ៉ាងហោចណាស់ដប់នាក់។ ទីបំផុតគាត់បាន
ចុះទៅដល់ប្រាំប៉ុន្តែប្រាំនាក់ទ្រង់នឹងមិនផ្លាស់ប្តូរ។ ទោះបីជាលោកហ្គេដនបានបញ្ចុះបញ្ចូលទ្រង់ក៏ដោយ ក៏
ព្រះបាទនរោត្តមមិនទំនងជាបានប្រែចិត្តទៅជាអ្នកគោរពគ្រីស្ទសាសនាទេ។ រឿងរ៉ាវរបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ
ដែល "បោះបង់ចោលសាសនា" ដែលបានប្តូរសាសនាទៅជាឥស្លាមនៅពាក់កណ្តាលសតវត្សរ៍ទី17 បានរំលឹក
ទ្រង់ពីទំនាក់ទំនងដ៏ខ្លាំងក្លារវាងរាជាធិបតេយ្យ និងសាសនាដែលបានបង្កើតឡើង។ ក្នុងករណីនោះព្រះមហា
ក្សត្រ ដែលបានធ្វើបាបលើប្រជាជនខ្មែរ ហើយត្រូវបានគេបណ្តេញចេញពីបល្ល័ង្កហើយត្រូវបានសម្លាប់ បន្ទាប់
ពីសង្គ្រាមស៊ីវិលតាមបណ្តោយសាសនា។ ដោយសារតែចំនួនស្រីស្នំបានដើរតួរតាមបន្ទាត់ឋានានុក្រមយ៉ាង
តឹងរឹងជាមួយមហេសីរបស់ព្រះបាទនរោត្តម នៅស្តាប័នកំពូលៗទាំងបី ហើយនិងការបែងចែកការងារ ភារកិច្ច
តាម «គុណភាព» និងធ្វើឲ្យអគ្គមហេសីបានចូលរួមរក្សាសណ្តាប់ធ្នាប់ប្រសិនបើក្នុងករណីចាំបាច់ ដោយប្រើ
វិធីងាយៗ។ បរិវេណនេះស្ថិតនៅក្រោមការថែរក្សាយ៉ាងតឹងរឹង ប៉ុន្តែមិនមែនដូចនៅតំបន់ស៊ីវ៉ាហ្គ្រីយ៉ូមដ្បិមបូ
ព៌ាទេ ផ្ទុយទៅវិញមានអ្នកចាំឃ្លាំមើលស្ត្រី។ វាជាទម្លាប់ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែលផ្តល់ឱ្យក្មេងៗដែលមានភាព
មិនប្រក្រតី ដល់ព្រះមហាក្សត្រ ក្នុងការការពារក្នុងអាយុពី 10 ទៅ 12ឆ្នាំ។ ប្រភេទនេះរួមបញ្ចូលទាំងអ្នកដែល
រង ទុក្ខវេទនានិងសូម្បីតែកូនស្លោះដែលត្រូវបានចាត់ទុកដោយប្រជាជនកម្ពុជាជារឿងចម្លែក។ ប្រព័ន្ធបែបនេះ
មានភាពមមាញឹកក្នុងន័យថាវាផ្តល់នូវអកុសទាំងនេះជាមួយនឹងម្ហូបអាហារ និងកន្លែងស្នាក់នៅប៉ុន្តែតាមតម្លៃ
នៃសេរីភាពរបស់ពួកគេដូចជាពួកគេជាទាសកររនៃគ្រួសាររាជវង្ស។ ការធ្វើខុសតិចតួចនៃទាសករទាំងនេះត្រូវ
បានជ្រើសរើសជាអ្នកថែរក្សា។ អ្នកដែលជឿជាក់លើឧត្តមភាពនៃប្រពន្ធ័នដឹកនាំសង្គមតាមបែបអឺរ៉ុបដែលវា
ផ្ទុយពីប្រព័ន្ធគ្រប់គ្រងនៅកម្ពុជា ដែលជីវិតដ៏រន្ធត់របស់លោក John Merrick ដែលត្រូវបានគេហៅថា
"ElephantMan" នៅក្នុងប្រទេសអង់គ្លេសក្នុងរយៈពេលដូចគ្នា។ លោកMerrickដែលជាមនុស្សសុភាព
រាបសា និងពោរពេញទៅដោយវិចារណញ្ញាណ មានជំងឺ ដែលមិនអាចព្យាបាលបាន និងត្រូវបានគេរឹប អូស
ផ្ទះសម្បែង និងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់គាត់ដោយសារតែគំនិតនៃការចង់ដឹកនាំ គ្រប់គ្រងសង្គមខ្មែរឲ្យដូច និង
សង្គមអ៊ឺរ៉ុប។ ចំពោះភរិយា និងគូកនភាគច្រើនរបស់គាត់មានជម្រើសតិចតួចណាស់ ចំពោះស្ថានភាពរបស់
ពួកគេ។ ទោះបីជាពួកគេត្រូវបានគេលើកឡើងថាមានកិត្តិយសពិតប្រាកដមួយតែតាមពិតពួកគេគឺស្មើតែស្មើ
និងទាសករទៅហើយ។ វាមិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលទេដែលជាញឹកញាប់ពួកគេតែងតែមានអារម្មណ៍ឯកកោ និងនឹក
ផ្ទះហើយពួកគេតែងតែស្វែងរកការលួងលោមផ្លូវភេទដែលពួកគេអាចធ្វើបាន។ យ៉ាងណាក៏ដោយបើសិនជា
ព្រះបាទនរោត្តមមិនច្បាស់អំពីចំនួនកូនក្មេងដែលទ្រង់មាននោះទ្រង់ប្រាកដជាអាចរក្សាបានទំនាក់ទំនងជិត
ស្និទ្ធជាមួយមហេសីរបស់ទ្រង់ ហើយភាពមិនស្មោះត្រង់នៅលើផ្នែករបស់ពួកស្នំត្រូវបានគេមើលឃើញថាមិន
ត្រឹមត្រូវចំពោះសាសនាគ្រិស្ត និងឥស្លាមសាសនា។ បិតារបស់ទ្រង់ព្រះនាមអង្គដួងជួនកាលបានបញ្ជូនស្នំមិន
ស្មោះត្រង់របស់ទ្រង់ទៅឱ្យស្រីពេស្យាឬសម្លាប់ចោល ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមក្នុងកំហឹងនៃការប្រច័ណ្ឌទ្រង់តែង
តែទាមទារឱ្យមានការចោទប្រកាន់ពីសំណាក់អ្នកដទៃច្រើនជាងទោសប្រហារជីវិត។ នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1873
ទ្រង់បានបញ្ជាឱ្យគេសម្លាប់ស្ត្រីមេម៉ាយចំនួន4នាក់ និងគូស្នេហ៍បុរសពីរនាក់។ ទោះបីជាពួកគេបានបដិសេធ

ការចោទប្រកាន់នេះយ៉ាងណាក៏ទ្រង់នរោត្តម នៅតែបញ្ជាឲ្យទាហាន ម្នាក់ដែលបានបាញ់សំលាប់ស្ត្រី និងគូ ស្នេហ៍ នៅឲ្យស្លាប់បន្ទាប់ពីមានភ្លៀងធ្លាក់ជាច្រើន។ ម្នាក់ក្នុងចំណោមអ្នកដែលត្រូវបានគេប្រហារជីវិត គឺក្មេង ស្រីវៀតណាមអាយុ17ឆ្នាំម្នាក់ដែលជាអ្នកបំរើព្រះមហាក្សត្រ។ ជនរងគ្រោះ ក្បាលរបស់គេត្រូវបានគេកាត់ ហើយត្រូវបានគេព្យួរដើម្បីជាបម្រាមដល់អ្នកដទៃ និងដើម្បីបង្ហាញពីអំណាចរបស់ទ្រង់។ ហេតុការណ៍នេះ បានធ្វើឱ្យបារាំងភ័យតក់ស្លុតហើយពួកគេបានរារាំងមិនឱ្យមានសោកនាដកម្មស្រដៀងគ្នានេះទៀតទេ 7ឆ្នាំ ក្រោយមកនៅពេលដែលស្ត្រីវ័យក្មេងជាច្រើនមកពីទន្លេមេគង្គត្រូវបានចាប់ខ្លួនជាមួយយុវជន ហើយទាសករ មួយចំនួនត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីបទធ្វើជាអ្នកសមគំនិត។ អភិបាលបារាំងនៅសៃហ្គុនរិះគន់យ៉ាងដាច់ អហង្ការចំពោះការកាត់ទោសប្រហារជីវិតនេះ ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមនៅធ្វើសកម្មភាពមិនច្បាស់លាស់ហើយ រឿងហេតុដ៏អាម៉ាស់មួយនេះក៏កើតមានឡើង។ អភិបាលបារាំងបានចាត់ទុកការចាប់ពង្រត់អ្នកទោសប៉ុន្តែអ្នក រស់នៅទីក្រុងភ្នំពេញអាចបញ្ចុះបញ្ចូលព្រះបាទនរោត្តម(ដែលងាយទទួលរងការបោកប្រាស់) ថាកេរ្តិ៍ឈ្មោះ ល្អរបស់ទ្រង់នៅទ្វីបអឺរ៉ុបនឹងទទួលរងនូវការប្រមាថប្រសិនបើទ្រង់នៅតែអនុវត្តទោសប្រហារជីវិតនេះ។ តាម ពិតទៅករណីនេះក៏បានទាក់ទាញចំណាប់អារម្មណ៍ពួកឆ្វេងនិយមនៅប៉ារីសដែរ។ រឿងអាស្រូវមួយបានផ្ទុះ ឡើង ដោយអាម៉ាស់ចំពោះរដ្ឋាភិបាលបារាំងដែលគ្មានការសង្ស័យពីសំណាក់សមាគមទេថ្វីបើមានការមិន ពេញចិត្តពីសំណាក់អ្នកនេសាទ ក៏ដោយ។ ព្រះបាទ នរោត្តម តែងតែរស់នៅក្នុងរាជវាំងដោយផ្នាល់ទោះបីជា បុត្រប្រុសរបស់ទ្រង់គង់នៅក្នុងវាំងរហូតដល់ពិធីកាត់សក់ពេញវ័យ។ ក្នុងករណីមួយ អង្គព្រះមហាក្សត្របាន រកឃើញថា ព្រះបុត្រារបស់ព្រះអង្គគឺព្រះអង្គម្ចាស់ Phatavong មានទំនាក់ទំនងជាមួយភរិយាម្នាក់របស់ព្រះ បេតុលា។ ព្រះបាទនរោត្តម បានរត់ទៅទាំងកំហឹងដោយប្រកាសថា ទ្រង់នឹងសម្លាប់ស្ត្រីម្នាក់។ ចំណែក ទ្រង់ Phatavong វិញទ្រង់ចង់ឱ្យគេចងនឹងសេះ ហើយអូសយកទៅទីក្រុងដូចជាអ្នកផិតក្បត់ដទៃទៀត។ ទ្រង់ Phatavong បានធ្វើដំណើរទៅកាន់ ចូវដុក ក្បែរកូសាំងស៊ីន ហើយទោះបីជាបារាំងបានរារាំងព្រះបាទនរោត្តម ពីការសម្លាប់មេវ៉ូងក៏ដោយ ក៏កំហឹងរបស់ទ្រង់បានធ្វើឱ្យមានការភ័យស្លន់ស្លោក្នុងរាជវាំង។ ពួកបារាំងជឿជាក់ ថាបុត្រាជាច្រើនផ្សេងទៀតដែលបានត្រៀមរត់ភៀសខ្លួនទៅកាន់កូសាំងស៊ីននៅពេលមានការប្រុងប្រយ័ត្នជា លើកដំបូង ដោយបន្ថែមថា មានតែព្រះអង្គដួង ទេ ដែលហាក់មានភាពស្ងប់ស្ងាត់ព្រោះទ្រង់មានទំនាក់ ទំនងជាមួយប្អូនស្រីទ្រង់។ បុត្រាម្នាក់ទៀតមានជំងឺដាច់សរសៃឈាមខួរក្បាលជាមួយការជាប់ឃុំឃាំងរយៈ ពេលពីរឆ្នាំដោយសារមានទំនាក់ទំនងផ្លូវភេទជាមួយស្រីស្នំដែលជាទីគាប់ចិត្តរបស់ព្រះបិតា។ ករណីដ៏ន្លង់ មួយគឺថា អ្នករាំរបាំក្នុងព្រះរាជវាំងវ័យក្មេងម្នាក់មានស្នេហាជាមួយបុរសក្រៅវាំង ហើយបានភៀសខ្លួនទៅកូ សាំងស៊ីនដែរ ហើយត្រូវឆ្មាំព្រះបាទនរោត្តម តាមរកជានិច្ច ដែលក្រោយមក ត្រូវបានចាប់ខ្លួននាំយកទៅកាន់ រដ្ឋធានីរបស់ព្រះបាទនរោត្តមដែលទ្រង់មានបំណងចង់កាត់ក្បាលពួកគេ ទោះបីជាបារាំងចង់ហាមឃាត់ការ សម្លាប់នេះក៏ដោយ។

បើតាមការលើកឡើង សូ អឿន ក្នុងសៀវភៅដែលមានចំណងជើងថា ប្រវត្តិសាស្ត្រប្រទេសកម្ពុជា ភាគទី3បានបង្ហាញពីព្រះបាទនរោត្តមអំពីរឿងស្នេហាជាមួយនឹងប្អូនស្រីជាច្រើនរបស់ទ្រង់ដែលមានមាតាផ្សេ ងៗពីគ្នា ហើយនឹងមានស្នេហាជាមួយស្រីស្នំរបស់ស្តេចបិតាផង។

5. ការបង្កើនពន្ធដោយស្មានតាពអត់ធ្មត់របស់បារាំង

វត្តមាននៃស្ថាប័នដ៏ចម្លែកមួយនេះដែលជាការដកសិទ្ធិរបស់ពួករាជវង្ស និងសមាជិកនៃអភិជនដទៃទៀតបានបង្ហាញពីភាពផ្ទាច់មុខនៃប្រព័ន្ធនយោបាយកម្ពុជាថ្មីមួយ។ បើទោះបីជាអំណាចរបស់ព្រះមហាក្សត្រគឺជាច់ខាតនិងគ្មានដែនកំណត់ហើយថាពួកអភិជនមានតិចតួចណាស់ដែលជាប្រជាជនសាមញ្ញ។ ប៉ុន្តែពួកបារាំងបានតាំងចិត្តបង្ខំឲ្យមាននីតិរដ្ឋមួយលើរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ដែលពួកគេបានមើលងាយដល់ពួកអភិជន ជាច្រើនដែលពួកគេចាត់ទុកថាជាប៉ារ៉ាស៊ីតខ្ជិលមិនមែនដោយគ្មានមូលហេតុនោះទេ។ នៅពេលបងប្រុសសំណព្វរបស់ព្រះបាទស៊ីវុត្ថិបានសោយទិវង្គតនៅព្រះជន្ម40ព្រះវស្សា នៅខែកក្កដាឆ្នាំ1883អភិបាលបារាំងមានការខកចិត្តយ៉ាងខ្លាំងហើយបានប្រាប់រដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនៅប៉ារីសថា "ព្រះមហាក្សត្ររបស់ទ្រង់នឹងមិនមានការសោកស្តាយឡើយ...ជីវិតខ្លីរបស់ទ្រង់គឺជាការរំលោភបំពានគ្រឿងស្រវឹងនិងអាភៀន។ នៅពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ1870ពួកបារាំងត្រូវបានគេកំណត់ឱ្យមានការកែទម្រង់ ដោយមិនគិតពីទស្សនៈរបស់ស្តេច ។ សុខភាពរបស់ព្រះបាទ នរោត្តម បានរងទុក្ខយ៉ាងខ្លាំងនៅពេលនោះហើយ ទោះបីជាទ្រង់មានព្រះជន្មតិចតួចក៏ដោយ ក៏បារាំងគិតថាការស្លាប់របស់ទ្រង់ជិតមកដល់ហើយ។ ពួកគេបានបង្ហាញពីកម្មវិធីកំណែទម្រង់ និងផែនការដើម្បីកែលម្អអ្នកស្នងតំណែងដែលអាចពត់ពេនបាន។ ការបះបោរថ្មីនៅខេត្តកំពង់ស្ពឺក្នុងខែមិថុនាឆ្នាំ 1874 បានពង្រឹងការតាំងចិត្តរបស់ពួកគេ។ ថ្វីបើការបះបោរនេះត្រូវបាន "រលត់" ក្នុងរយៈពេល2 ទៅ3សប្តាហ៍ក៏ដោយក៏វាបានស្រូបយកថាមពលនៃទាហានកម្ពុជារហូតដល់5000នាក់ ហើយប្រជាជនភាគច្រើននៃខេត្តនេះបានរត់ភៀសខ្លួនទៅកាន់ប្រទេសលាវតាមការអំពាវនាវរបស់មេដឹកនាំឧទ្ទាម។ ពួកបារាំងបានស្តីបន្ទោសចំពោះការបះបោរនេះ ដោយផ្តាល់ចំពោះការគ្រប់គ្រងពុករលួយ និងអសមត្ថភាព របស់ពួកមេទ័ព។ ឧត្តមសេនីយ៍បារាំងម្នាក់បានសរសេរទៅប៉ារីសដោយបង្ហាញការភ័យខ្លាចថាការបះបោរនឹងបែកបាក់ លុះត្រាតែស្តេចទទួលបានការអនុញ្ញាតឱ្យដោះស្រាយបញ្ហាដែលស្តេចមើលឃើញថាជាការឈ្លានពានដ៏យោរយៅនៃប្រទេសនេះ។ ដូច្នេះគាត់បានសរសេរថាទុក្ខវេទនារបស់ប្រជាជនគឺធ្ងន់ធ្ងរណាស់ដែលពួកគេភាគច្រើនបានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ទៅសៀមនៅខេត្តបាត់ដំបង ដែលពន្ធអាករត្រូវបានកាត់បន្ថយប្រៀបធៀបទៅនឹងប្រទេសកម្ពុជាដែលត្រឹមត្រូវតាមសន្ធិសញ្ញាបារាំង-សៀមឆ្នាំ 1867។ មិនយូរប៉ុន្មានការទស្សន៍ទាយរបស់គាត់ ត្រូវបានបង្ហាញ នៅពេលដែលការបះបោរថ្មីមួយបានផ្ទុះឡើងនៅឆ្នាំ1875 នៅភាគឥសានដែលដឹកនាំដោយព្រះអង្គម្ចាស់បះបោរជើងចាស់គឺទ្រង់ស៊ីវុត្ថា និងបានបន្តចូលឆ្នាំ 1877 ។ លោក Jean Moura បានបន្ទោសលើ «ការមិនសប្បាយចិត្តជាទូទៅ» ដែលកើតចេញពីការគ្រប់គ្រង អាក្រក់របស់ព្រះមហាក្សត្រ និងពួកមេទ័ព។ស្ថានការណ៍ធ្ងន់ធ្ងរណាស់ដែលបារាំងបានបញ្ជូនទូកកាប៉ាល់ និងកងទ័ពឡើងតាមទន្លេមេគង្គដើម្បីជួយដល់កងកម្លាំងរបស់ស្តេច។ ប្រសិនបើយើងជឿជាក់លើរបាយការណ៍នៅលើកក្រោយនៅសៀម FreePres តួនាទីរបស់ព្រះបាទនរោត្តមនៅក្នុងយុទ្ធនាការយោធានេះគឺអ្វីមួយតែខុសគ្នា។ កាសែតដដែលនេះបានអះអាងថា "ទោះបីជាកងទ័ពរបស់ទ្រង់មានភាពរាបទាបក៏ដោយហើយទ្រង់ត្រូវបានគេមើលឃើញថាកំពុងកាន់ភ្លើងទៀន ខណៈដែលឧត្តមសេនីយ៍បារាំងអានការបញ្ជូនរបស់គាត់នៅក្នុងតង់របស់គាត់មុនពេលងាកទៅរកពេលយប់"។ កាសែតនេះក៏បានអះអាងផងដែរថាព្រះបាទនរោត្តម បានចូលរួមនៅក្នុងជួរទាហានបារាំងពីព្រោះគាត់មិនមានអារម្មណ៍ថាមានសុវត្ថិភាព ពីពួកឧទ្ទាមនៅភ្នំពេញទេ។

6. ការបង្ក្រាបកសិករសម្រាប់ពន្ធ

ចំពោះពួកបារាំង រដ្ឋបាលកម្ពុជាមានភាពច្របូកច្របល់អយុត្តិធម៌ខ្លះខ្លាយ និងពោរពេញទៅដោយល្បិចកល។ មានចំនួនខេត្តមិនតិចជាង57នៅទូទាំងប្រទេសដែលក្នុងនោះខេត្តនីមួយៗជាកម្មសិទ្ធិរបស់ក្រុមគ្រួសាររាជវង្សនិងមន្ត្រីខ្ពស់ៗ។ គួរចងចាំថាជាមួយនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមភាគច្រើនប៉ែកខាងលិច និងភាគពាយព្យនៃប្រទេសវាមានទំហំតូចជាងសព្វថ្ងៃនេះ ហើយចំនួនអ្នកនៃទាសភាពទាំងនេះបានធ្លាក់ចុះក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះមហាក្សត្រដោយផ្ទាល់ឬដោយប្រយោលពីអ្នកដប់ពីរនាក់ទៀត គឺជាអ្នកទទួលបានដោយផ្ទាល់ ឬដោយប្រយោលនៃអបបរាៈឬស្តេចទី2 ព្រះមហាក្សត្រិយានីការគ្រប់គ្រងដោយផ្ទាល់បីនិងមួយស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រីផ្ទាល់។ ទោះបីជាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងល្អក៏ដោយវានឹងមិនត្រូវបានបង្កើតនូវមុខងារជាច្រើនជាមួយខេត្តមួយចំនួនដែលមានភាពច្របូកច្របល់នោះទេ គឺមានភាពខុសគ្នាតិចតួចរវាងសាធារណៈរតនាគានិងបុព្វហេតុឯកជនរបស់ចៅហ្វាយនាយរបស់ពួកគេ។ បារាំងបានស្រែកដោយព្រោះតែពួកគេនិយាយតិចតួចថាតើពន្ធត្រូវបានប្រមូលឬចំណាយ។ កម្រិតនៃការបង់ពន្ធមានភាពខុសគ្នាពីខេត្ត "យោងទៅតាមតំរូវការឬការចង់បានរបស់អ្នកស្រុក" លោកEtienneAymonierបានអះអាងថាពន្ធបានកើនឡើងឥតឈប់ឈរដោយ ពន្ធថ្មីលើសូត្រ និងសូម្បីតែស្ករ និងគងក៏មាន។ គាត់បានសរសេរថាពន្ធដ៏ច្រើនបំផុតគឺ ការសងប្រាក់ដែលត្រូវបានណែនាំកាលពី6ឆ្នាំមុន។ នេះបានផ្តល់ឱ្យថាមនុស្សអាចទិញខ្លួនឯងប៉ុន្តែនៅក្នុងការចំណាយដ៏ច្រើន។ ថ្វីបើពួកមេទ័ព បានដាក់កំហិតដោយគ្មានមេត្តាដល់ពួកកសិករឱ្យបង់ពន្ធក៏ដោយ ក៏ពួកបារាំងជឿថារដ្ឋបាលកម្ពុជាមានអំពើពុករលួយ និងមិនមានប្រសិទ្ធភាព ព្រោះថាចំនួន3លានហ្រ្វង់ដែលប្រមូលបានជារៀងរាល់ឆ្នាំគួរតែមានចំនួន 5លាន។ លោក Aymonier ក៏មានការព្រួយបារម្ភផងដែរ ចំពោះព្រះបាទនរោត្តម ដែលមិនបានរួមចំណែកទៅនឹងការចំណាយនៃការគ្រប់គ្រងអាណាព្យាបាលនោះទេ។ ទ្រង់ជឿថាបារាំងបានខកខានឱកាសដែលបានផ្តល់ដោយការគៀបសង្កត់របស់ខ្លួនទៅលើការបះបោរដើម្បីទាមទារឱ្យមានការពិនិត្យឡើងវិញនូវសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863។ កំណែទម្រង់គឺចាំបាច់មានការយល់ព្រមពីទ្រង់ បើទោះបីជា អភិបាលនៅសៃហ្គនត្រូវតែដាក់វាក៏ដោយ។ រដ្ឋមន្ត្រីនៅ ទីក្រុងប៉ារីស បានយល់ស្របជាមួយ លោក Aymonier និងលោក Krantz ប៉ុន្តែបានផ្តល់ដំបូន្មាន ការប្រុងប្រយ័ត្នដោយផ្តល់ដំបូន្មានថាពួកគេគួរតែរងចាំរហូតដល់ការសោយទិវង្គតរបស់ស្តេចសិនមុនពេលបន្តដំណើរ។ លោកAymonier ហាក់ដូចជាមានគំនិតពីរគឺគាត់បានចាត់ទុកថាអំពើពុករលួយ និងទុក្ខវេទនា គឺមានភាពទូលំទូលាយដែលមានសក្តានុពលដ៏អស្ចារ្យសម្រាប់ការបះបោរ។ គាត់បានស្នើសុំកាត់បន្ថយពន្ធភ្លាមៗនិងការដាក់បញ្ចូលបញ្ជីប្រាក់បំណាច់យ៉ាងតឹងរឹង សម្រាប់សមាជិករាជវង្សានុវង្សនៃគ្រួសាររាជវង្សក្រោយមកទៀតគឺអំពើពុករលួយដែលបានធ្វើឱ្យចៅក្រមទាំងនេះទទួលបានប្រាក់ចំណូលដោយផ្ទាល់ពីការផាកពិន័យលើការកាត់ក្តីទាំងនោះ។ ពួកបារាំងបានចាត់ទុកថាច្បាប់កម្ពុជាជាទូទៅគឺមានភាពផ្ទុយគ្នាមិនច្បាស់លាស់ និងគួរឱ្យខ្លាចពិសេសគឺពួកមន្ត្រីថ្នាក់មូលដ្ឋាន។ អ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងមួយចំនួនបានខិតខំប្រឹងប្រែងយ៉ាងខ្លាំងក្នុងការស្វែងយល់អំពីវប្បធម៌ខ្មែរជាច្រើន។ ពួកគេភាគច្រើនបានរៀនភាសានិងព្យាយាមស្វែងយល់ពីទំនៀមទម្លាប់ខ្មែរ។ អ្នកខ្លះដូចជា លោក ម៉ូរ៉ា, លោក Aymonier និង លោក Garnier បានសរសេរសៀវភៅដែលមានចំណេះដឹងនិងគិតគូរអំពីប្រទេសដែលពួកគេស្រឡាញ់។ ពួកគេគិតថាវាអាចបង្ហាញឱ្យឃើញថាការកែទម្រង់របស់ពួកគេនឹងមានប្រជាប្រិយ

ភាពយ៉ាងខ្លាំងជាមួយនឹងអ្នកដែលពួកគេគិតថា នឹងទទួលបានផលប្រយោជន៍ពីពួកគេ។ ប៉ុន្តែចំពោះភាពមិនប្រក្រតីរបស់ពួកគេ នេះជាការវាយតម្លៃសុទិដ្ឋិនិយមពេក។ ពួកអ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងនៅសម័យនេះគឺជាអ្នកទទួលខុសត្រូវស្មោះត្រង់ចំពោះបំណងប្រាថ្នារបស់ពួកគេក្នុងការធ្វើកំណែទម្រង់ និងអាណិតអាសូរដល់ប្រជាជនកម្ពុជា។ បេសកកម្មរបស់ពួកគេគឺផ្អែកទៅតាមការសន្មត់នៃឧត្តមភាពរបស់ពួកអឺរ៉ុបដោយផ្អែកលើអំណាចស្របច្បាប់។ ជនជាតិខ្មែរទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ពួកគេបានឃើញទំនៀមទំលាប់ និងច្បាប់ប្រពៃណីរបស់ពួកគេ តាមច្បាប់រាប់រយរាប់ពាន់ឆ្នាំដែលប្រហែលជារាប់ពាន់ឆ្នាំ។ ព្រះពុទ្ធសាសនាដែលបានសង្កត់ធ្ងន់លើគុណប្រយោជន៍ក៏បានបង្រៀន ពួកគេ ឱ្យលាលែងពីតំណែង ហើយបានបង្កើតក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់អនាគត ល្អប្រសើរជាងមុនក្នុងជីវិតចុងក្រោយ។ បារាំងប្រហែលជាភ្លេចថាអុត្តមគតិនិយមរបស់ពួកគេមានរសជាតិថ្មីៗ ហើយថាជនជាតិអឺរ៉ុបបានលាលែងពីតំណែងអស់រយៈពេល ជាយូរមកហើយថាជា "អាក្រក់, ដោយផ្ទាល់និងរយៈពេលខ្លី" ។

7. អិច្ចព្រមព្រៀងជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ

មានរបាយការណ៍ផ្លូវការជាច្រើនដែលបានសរសេរនៅក្នុងសម័យកាលនេះ ដែលភាគច្រើនមិនបានកត់សម្គាល់ការរំជើបរំជួលឡើងដែលជួនកាលមានការប៉ះបោរ និងការខ្ពើមរអើមដែលដឹកនាំដោយព្រះមហាក្សត្រ នោះទេ។ អ្នកស្នងតំណែងរបស់លោក Krantz គឺលោក Baron Duperre មានការសោកស្តាយ "ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋមិនល្អនិងភាពមិនអាចបំពេញការងាររបស់ព្រះមហាក្សត្រហើយលើសពីនេះភាពមិនអាចទទួលបានការកែទម្រង់ តិចតួចពីព្រះមហាក្សត្រនេះ គាត់បានប្រាថ្នាយ៉ាងច្បាស់លាស់ចំពោះការស្លាប់របស់ព្រះបាទនរោត្តមឬយ៉ាងហោចណាស់ការដាក់រាជ្យរបស់ទ្រង់ ប៉ុន្តែវានៅតែមានភាពស្រពេចស្រពិលអំពីសមត្ថភាពរបស់បេក្ខជនដែលអាចស្នងរាជ្យពីទ្រង់ដដែល។គាត់បានកត់សម្គាល់ថាបុត្រាច្បងរបស់ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានភាពឆ្លាតវៃហើយមិនអាចទទួលយកដំណែងនេះបានទេ។ អ្នកផ្សេងទៀតទាំងក្មេងពេកឬមិនមានស្មារតីទទួលខុសត្រូវសោះតែម្តង។ដូច្នេះគាត់បន្តទៀតថា"ខ្ញុំបានសម្លឹងមើលស្តេចទី2" គាត់បានបញ្ជាឱ្យជនជាតិបារាំងម្នាក់ឈ្មោះលោកហ្សង់ម៉ូរ៉ា ឲ្យរៀបចំសំភាសន៍មិនសមហេតុផល ដើម្បីបញ្ជាក់អំពីភាពគួរឱ្យជឿជាក់របស់ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិនិងអាកប្បកិរិយារបស់ទ្រង់ចំពោះកម្មវិធីកំណែទម្រង់។ ខណៈដែលបារាំងមានការស្ញើចសរសើរចំពោះការបង្ហាញដ៏ល្អរបស់ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិក្នុងការបង្ក្រាបការបះបោររបស់ពោធិកំបោរតែទោះជាយ៉ាងណាពួកគេនៅតែមានការសង្ស័យអំពីសមត្ថភាព និងតួអង្គរបស់ទ្រង់។ លោកAymonieបានគិតថាគាត់ "វាមិនពិតដោយសាជាបងប្រុសរបស់ទ្រង់" ហើយគាត់សង្ស័យថាទ្រង់នឹងត្រូវបានគេកែលម្អបន្ថែមទៀតដើម្បីធ្វើកំណែទម្រង់។ លើសពីនេះទៀតប្រសិនបើទ្រង់បានរៀបចំខ្លួនឱ្យបានល្អក្នុងការបង្ក្រាបការបះបោររបស់ពោធិកំបោរ ដែលប្រឆាំង និងបារាំង ប្រហែលជាគេមិនភ្លេចថាទ្រង់ធ្លាប់បានដឹកនាំបង្ក្រាបការបះបោរ ប្រឆាំងព្រះបាទនរោត្តម ផ្ទាល់ហើយបានចំណាយពេល 5ឆ្នាំនិរទេសខ្លួននៅ សៃហ្គន។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ លោក Duperre មានដៃនកំណត់ដែលត្រូវជ្រើសរើស។ ប្រសិនបើលោក ម៉ូរ៉ា បានរកឃើញថា ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិគួរជាទីពេញចិត្តនោះគាត់ត្រូវបង្ហាញឱ្យគាត់នូវអនុសញ្ញាសម្ងាត់មួយដែល នឹងធ្វើឱ្យគាត់ធ្វើកំណែទម្រង់។ តាមទ្រឹស្តីសមាជិកប្រាំរូបនៃទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីនឹងជ្រើសរើសយកស្តេចបន្ទាប់។ នៅពេលនេះនៅពេលដែលព្រះមហាក្សត្របានសោយទិវង្គត ឬដាក់រាជ្យពួកបារាំងត្រូវតែចូលរួមក្នុងក្រុមប្រឹក្សា។ហើយទ្រង់ត្រូវដាក់

ជាបេក្ខជនបារាំងនៅលើក្រុមប្រឹក្សា បន្ទាប់ពីបានអានឃ្លាមួយដែលមានខ្លឹមសារថាការបន្តរដ្ឋបាលគួរអោយ ស្អប់ខ្ពើមមិនអាចទ្រាំបានទេ។ ទ្រង់ ស៊ីសុវត្ថិចង់បានរាជ្យសម្បត្តិ ទ្រង់បានប្រាប់ លោក ម៉ូរ៉ា ដែលមានការ សង្ស័យថាប្រសិនបើបារាំងបានតែងតាំងទ្រង់ជាស្តេច ទ្រង់នឹងធ្វើការដេញថ្លៃរបស់បារាំង និងផ្តល់ការយល់ ព្រមរបស់ទ្រង់ចំពោះការកែប្រែសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863។ តាមពិតទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិនឹងក្លាយជាមិត្តស្មោះត្រង់ម្នាក់ ចំពោះប្រទេសបារាំងអស់ពេលដែលគាត់នៅសល់មនុស្សជាច្រើននឹងនិយាយថាគាត់គឺជាអាយ៉ងបារាំង។
ចំណេះដឹងដែលពួកគេមានដូចគ្នា នឹងអាចទុកចិត្តបានធ្វើឱ្យបារាំងមានទំនុកចិត្តក្នុងការជិះជាន់ ព្រះបាទ នរោត្តមដើម្បីធ្វើកំណែទម្រង់។ ជាផ្នែកមួយរបស់គាត់ព្រះបាទនរោត្តមមានរបៀបវារៈនយោបាយខុសគ្នាខ្លាំង ណាស់ជាមួយបងប្រុសរបស់ទ្រង់។ មូលហេតុរបស់ទ្រង់ក្នុងការអញ្ជើញបារាំងចូលទៅក្នុងនគររបស់ទ្រង់ គឺ មិនទាន់ច្បាស់លាស់នៅកន្លែងដំបូង ទោះបីជាទ្រង់មានចេទនាប្រាកដណាស់បានធ្វើដូច្នេះដើម្បីពង្រឹងសុវត្ថិ ភាពបន្ថែមជាជាងបន្តយអធិបតេយ្យរបស់កម្ពុជា។ មានភ័ស្តុតាងបង្ហាញថាទ្រង់មិនបានសប្បាយចិត្តនឹងការ បរាជ័យរបស់ពួកបារាំងដើម្បីប្រគល់តំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គទាំងស្រុង ផ្នែកនៃតំបន់កូសាំងស៊ី មកវិញ។ ទោះជាយ៉ាងណា វិធីសាស្ត្រដែលទ្រង់ពេញចិត្តចំពោះការទាមទាររបស់បារាំងគឺការតស៊ូដោយអហិង្សា។ ដើម្បីធានាដល់ឆន្ទៈបារាំង ទ្រង់បានធានាពួកគេពីមិត្តភាពរបស់ទ្រង់ ដែលបានផ្តល់ ឬផ្លាស់ប្តូរអ្វីទាំងអស់។ ថ្វីបើទ្រង់បានយល់ស្របចំពោះការកែទម្រង់ សំខាន់ៗមួយចំនួនជាពិសេសប្រឆាំងទាសភាពក្នុងឆ្នាំ 1877 (និងដើមឆ្នាំ 1872) ទឹកនៃការចុះហត្ថលេខារបស់ទ្រង់បានរសាត់បាត់ទៅដូចអ្វីដែលបានកើតឡើងកាលពីមុន។ នៅឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ទៀតព្រះអង្គបានយល់ស្របជាមួយប្រជាពលរដ្ឋថាច្បាប់ថ្មីគួរតែត្រូវបានអនុវត្តហើយ លើសពីនេះទៅទៀតការទិញយុត្តិធម៌គួរតែបញ្ឈប់ហើយថាគួរតែមានការប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយរដ្ឋបាល ហើយថាប្រាក់នោះគួរតែត្រូវបានផ្តល់ឱ្យ។ ដើម្បីផ្តល់មូលនិធិដល់ការងារសាធារណៈដែលមានប្រយោជន៍។ ពីរឆ្នាំក្រោយមកនៅពេលដែលបានដាក់សម្ពាធឱ្យអនុវត្តច្បាប់ថ្មីនោះព្រះបាទនរោត្តមបានស្តីបន្ទោសពួក បារាំងដែលមិនបានឱ្យពេលវេលាគ្រប់គ្រាន់ដល់គាត់។ គាត់បានអះអាងយ៉ាងច្បាស់ថានៅឆ្នាំ1863 អ្នកទទួល ខុសត្រូវទាំងអស់នៃនគរបានជំទាស់នឹងអាណាព្យាបាលថ្មី ពីព្រោះវាអាចនឹងទម្លាក់ទំនៀមទម្លាប់របស់ប្រទេស។ ទ្រង់បានប្រកែកថា"ខ្ញុំនៅតែម្នាក់ឯងនៅក្នុងនគរមិនបានទទួលដំបូន្មានរបស់ពួកគេទេ"តើអ្នកនឹងឱ្យខ្ញុំ ជឿថា ពួកគេនិយាយត្រូវទេ?" វាច្បាស់ជាហាក់ដូចជាការឈ្លោះប្រកែកគ្នាជាមួយពួកនិគមជនទាំងនោះ។ ទេសាភិបាលបារាំងម្នាក់បានរាយការណ៍ថា "ស្ថានភាពនយោបាយរដ្ឋបាលនិងសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា នៅតែអាក្រក់បំផុត...បញ្ហាហិរញ្ញវត្ថុហួសពីព្រំដែនទាំងអស់ ហើយព្រះមហាក្សត្រយកប្រាក់ចំណេញទាំងអស់ ដើម្បីការប្រើប្រាស់ផ្ទាល់ខ្លួន"។ នៅឆ្នាំ1881 រដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមបានចេញ សេចក្តីណែនាំដល់អាណា ព្យាបាល ដើម្បីចាត់វិធានការយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់ ដើម្បីគ្រប់គ្រងហិរញ្ញវត្ថុសាធារណៈនៃនគរ។ ជាពិសេសបារាំង ទាមទារដោយផ្ទាល់ថា ព្រះបាទនរោត្តម ចូលរួមចំណែក 66 000 ព្យាស (ប្រហែល 333 000 ហ្វ្រង់ ជារៀង រាល់ឆ្នាំឆ្ពោះទៅរកការចំណាយរបស់អាណាព្យាបាល។ ព្រះបាទនរោត្តមបានឆ្លើយតបនឹងការទាមទារនេះ ហើយបានសរសេរលិខិតទៅប្រធានាធិបតីបារាំង ដោយតួញត្អែរអំពី "ភាពមួលបង្កាច់" របស់មន្ត្រីបារាំង។ ពួក គេបានជាន់លើសិទ្ធិរបស់ទ្រង់ ហើយទ្រង់បានធ្វើការតវ៉ា ចំពោះការបង្ខំទ្រង់ឱ្យធ្វើអ្វីដែលផ្ទុយនឹងសន្ធិសញ្ញា ឆ្នាំ1863។ ស្ថានភាពនេះ«មិនអាចទ្រាំទ្របាន»ហើយប្រសិនបើប្រធានាធិបតីបារាំងមិនធ្វើតាមការអង្វររបស់ ទ្រង់ទេនោះទ្រង់និងប្រជាជនរបស់ទ្រង់និងតវ៉ាចំពោះវត្តមានរបស់ពួកបារាំង។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះគាត់

បានបដិសេធមិនផ្លាស់ប្តូរ។ ពីរឆ្នាំក្រោយមកជនជាតិបារាំង នៅតែមិនទាន់ទទួលបានលុយហើយ ព្រះបាទ នរោត្តម បានជៀសវាងការពិភាក្សាគ្នាអំពីរឿងនេះខណៈដែល បន្តសារភាពភាពស្មោះត្រង់ និងការដឹងគុណដល់បារាំង។ អភិបាលបារាំង លោក ថមសុន បានចាត់ទុកថា មហាវិទ្យាល័យបញ្ញាវន្តរបស់ព្រះមហាក្សត្រ កំពុងតែជុនជាបយ៉ាងឆាប់រហ័ស ហើយថា គាត់បានធ្លាក់ខ្លួនក្រោមឥទ្ធិពលអាក្រក់របស់ពួកមេទ័ពប្រឆាំង។ គាត់បានប្រាប់ពីភាពស្រអាប់ផងដែរនូវឥទ្ធិពលដែលត្រូវបានចោទប្រកាន់លើស្តេចនៃអ្នកស្រុកនៅចិនដែល ប្រកាន់យកជំនឿ មកពីសង្គមនៃស្ថានសួគ៌ និងផែនដី។ គាត់បានអះអាងថាការប្រើប្រាស់គ្រឿងស្រវឹង និងអាភៀនរបស់ព្រះបាទនរោត្តមបានប៉ះពាល់ដល់សមត្ថភាពបញ្ញារបស់ទ្រង់សង្កេតការណ៍សហសម័យមួយ ទៀតបានពិពណ៌នាថាទ្រង់ជាក្សត្រដ៏ឆ្លាតវៃ។ មានការកើនឡើងនៃពាក្យសំដីផ្ទាល់ខ្លួននៅក្នុងពាក្យរបស់លោកថមសុន ប៉ុន្តែពួកគេក៏ឆ្លុះបញ្ចាំងពីការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងគោលនយោបាយរបស់បារាំងចំពោះអាណានិគម។ មានប្រជាជនបារាំងតិចតួចណាស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងអំឡុងពេលនេះ ប្រហែលមួយរយនាក់ជាបុគ្គលិករដ្ឋបាលក្រៅពីទាហាននិងប្រជាពលរដ្ឋឯកជន។ ទោះបីជាអ្នកតាំងលំនៅត្រូវបានគេព្យាយាមយកដីក៏ដោយក៏ព្រះបាទ នរោត្តម បានរារាំងគម្រោងទាំងនោះស្ទើរតែទាំងអស់។ មាត្រាទី5 នៃសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863 បានបង្ហាញឱ្យបារាំងទទួលបាន ដីធ្លីប៉ុន្តែការរៀបចំនេះមានទំនាស់ជាមួយប្រព័ន្ធដីធ្លី។ ក្រៅពីដីមួយចំនួនដែលគ្រប់គ្រងដោយ រដ្ឋបាលយោធាជើងទឹក និងយោធានៅភ្នំពេញ និងអគារសាសនាខ្លះៗ បារាំងបានកាន់កាប់ដី តិចតួចបំផុតនៅប្រទេសកម្ពុជា។ នៅឆ្នាំ1882ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ដើម្បីបានដីសម្បទានដើម្បីបង្កើតចម្ការ។ កម្មវិធីត្រូវបានរារាំងហើយនេះបានរួមចំណែកដល់ការមិនពេញចិត្តរបស់បារាំង។ អភិបាលបានត្អូញត្អែរថា គ្មាននរណាម្នាក់នៅក្នុងប្រទេសបារាំងបានយល់ថាសន្ធិសញ្ញានេះគឺជាគុណប្រយោជន៍តែមួយគត់នៃរាជបល្ល័ង្កកម្ពុជា។ "ការដួលរលំសេដ្ឋកិច្ច របស់ លោក ថមសុន។ នៃអាណានិគមនិយមមិនបានចាប់យកដីកម្ពុជានៅដំណាក់កាលនេះទេប៉ុន្តែបារាំងច្បាស់ជា ជឿថាវាគួរតែទៅ។ ខណៈដែល លោក ថមសុន និងអ្នកនិពន្ធដទៃទៀតបានអះអាងថា ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 បានឃើញការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងជ្រៅនៅក្នុងកម្រិតនិងទិសដៅនៃចក្រពត្តិអឺរ៉ុប។ មិនត្រឹមតែមហាអំណាចអឺរ៉ុបក្តោបក្តាប់ដែនដីដ៏ធំសម្បើមនៅទូទាំងទ្វីបអាហ្វ្រិកនិងអាស៊ីទេ ក៏ប៉ុន្តែយោងទៅតាមលោកហូបសុនពួកគេបានបង្កើត "គោលនយោបាយអធិរាជ"។ ដែលមានគោលបំណងដើម្បីយកអាណានិគម ដើម្បីផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ចអឺរ៉ុប។ លោកHobsonសង្កេតឃើញថានៅដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1800នៅប្រទេសបារាំង «ការរស់ឡើងវិញដ៏អស្ចារ្យនៃវិញ្ញាណអាណានិគមចាស់បានកើតឡើង» ។ នៅឆ្នាំ1900 ចក្រភពអាណានិគមបារាំងមានទំហំជាង 3.5 លានម៉ាយការ៉េហើយដីស្ទើរតែទាំងអស់ដែលបានចាប់យកតាំងពីឆ្នាំ1880ស្ថិតនៅតំបន់ត្រូពិចដែលគេចាត់ទុកថា មិនសមស្របសម្រាប់អ្នកតាំងលំនៅ។ ប្រធានទ្រឹស្តីនិយមបារាំងនៃ «ចក្រពត្តិនិយមថ្មី» នេះគឺ សេដ្ឋវិទូដែលមានឥទ្ធិពលលោកPaulLeroy Beaulieu និងអ្នកនយោបាយសំខាន់បំផុតរបស់វាគឺលោកជូលហ្វឺរី "លូនតុក" នាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃប្រទេសបារាំងនៅចន្លោះឆ្នាំ1879-1881 និង 1883 ដល់1885។ បើទោះបីជានាវាចម្លងបានប្រែជាយឺតយ៉ាវទៅជាបុព្វហេតុចក្រពត្តិនិយមក៏ដោយ នៅឆ្នាំ1883គាត់បានគាំទ្រការឈ្លានពាននិងគោលនយោបាយ"ឆ្ពោះទៅមុខ"នៅឥណ្ឌូចិននិងនៅកន្លែងផ្សេងទៀត។ គោលនយោបាយបែបនេះមានន័យថាមានការប៉ះទង្គិចយ៉ាងខ្លាំងជាមួយព្រះបាទនរោត្តមនិងប្រពៃណីនិយមនៅកម្ពុជា។ កត្តាមួយទៀតគឺថាការបើកប្រឡាយ Suez នៅឆ្នាំ1869 បានកាត់បន្ថយផ្លូវសមុទ្រ ពីអឺរ៉ុបទៅទិសខាងត្បូង ដោយរាប់ពាន់គីឡូម៉ែត្រ។ប្រទេសកម្ពុជាមិនសូវដាច់ឆ្ងាយពីគេ

ទេហើយវាលែងជាករណីនៃការមើលមិនឃើញទៀត។ ចុងឆ្នាំ 1883 លោក ថមសុន បានយកឈ្នះលើ ព្រះបាទ នរោត្តម ដើម្បីចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងមួយទៀត។ រដ្ឋបាលកូសាំងស៊ីនរបស់បារាំងនឹង ប្រមូលពន្ធលើអាភៀននិងស្រាដែលមានលក់ស្មារតីលក់នៅកម្ពុជា និងដកចេញ 6600 piastres ជារៀងរាល់ ឆ្នាំពីពួកគេសម្រាប់ការចំណាយរបស់អាណាព្យាបាលនេះ។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីនឹងបង្កើតទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន និង លុបបំបាត់ទាសភាព។ យុត្តិធម៌ និងរដ្ឋបាល នឹងត្រូវរៀបចំឡើងវិញតាមបណ្តោយបន្ទាត់សេរី ការរំដើបរំដួល របស់ជនជាតិបារាំង។ នាក់បាននាំពួកគេទៅលេងដោយសម្ងាត់ជាមួយនឹងគំនិតនៃការបញ្ជូលកម្ពុជាដោយ ផ្ទាល់ទៅកូសាំងស៊ីន។ ទោះបីជាពួកគេមិនបានធ្វើបែបនេះក៏ដោយប្រហែលជាពួកគេនៅតែជឿជាក់ថាការ ស្លាប់របស់ព្រះបាទនរោត្តមនឹងកើតមានឡើង។ លើសពីនេះទៅទៀតពួកគេបានធ្វើកិច្ចព្រមព្រៀងសម្ងាត់រួច ទៅហើយកាលពីប៉ុន្មានឆ្នាំមុន ដើម្បីដាក់ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិឲ្យឡើងគ្រងរាជបល្ល័ង្ករក្រោយពីការសោយទិវង្គតរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម។

8. បារាំងត្រូវការសន្ធិសញ្ញាថ្មី

វិធីសាស្ត្រនយោបាយរបស់ព្រះបាទនរោត្តម អាចត្រូវបានសង្ខេបថាជាការព្យាករណ៍ដោយខ្លួនឯងថា ជា"ការផ្លាស់ប្តូរបក្សរួមគ្នា"។ កំណែទម្រង់ដែលលោកបានយល់ព្រមនៅឆ្នាំ1883 និងទស្សវត្សរ៍មុននៅតែជា លិខិតមួយដែលបានស្លាប់។ នៅលើផ្ទៃមុខទំនាក់ទំនងជាមួយបារាំងនៅតែមានភាពរាក់ទាក់។ នៅដើមខែមី នាឆ្នាំ1884ព្រះបាទនរោត្តមបានស្វាគមន៍លោកថមសុនអភិបាលរាជធានីភ្នំពេញ។ ដោយស្លៀកពាក់ឯក សណ្ឋានជាអគ្គមេបញ្ជាការបារាំងព្រះមហាក្សត្របានរៀបចំរមណីយដ្ឋានដ៏អស្ចារ្យមួយសម្រាប់ភ្ញៀវទេសចរ របស់លោក។ មានការប្រណាំងកប៉ាល់ ប្រពៃណីខ្មែរដែលមានអាយុកាលជាប្រពៃណីនៅលើដងខ្លួន Quatre Bras ជាកន្លែងដែលអង្គរក្សរបស់លោកថមសុន។ ព្រះបាទនរោត្តមបានជានាដល់លោកថមសុនអំពីភាពឥត ខ្ចោះរបស់ទ្រង់ចំពោះប្រទេសបារាំង។ ដោយមិនបង្ហាញមុខដោយលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី លោកសាល ថមសុន ដែលជាមន្ត្រីរាជការស៊ីវិលនៃសាធារណរដ្ឋទី3 មិនបានបាត់បង់នូវគោលដៅរបស់គាត់ទេទោះបីគាត់បានចែក អំណោយបែបប្រពៃណី ទៅឱ្យព្រះមហាក្សត្រដែល គាត់បានឃុំឃាំងដោយឯកជន។ អតីតបព្វជិតនៃ Loire បានមកមិនធ្វើការសន្ទនា គួរសមនិងមិនចង់មើលអ្នករបាំរាជវង្សទេ ប៉ុន្តែដើម្បីអនុវត្តកំណែទម្រង់លើគូ ប្រជែងរឹងរូស។ គាត់មានទស្សនិកជនឯកជនជាច្រើនជាមួយនឹងព្រះមហាក្សត្រនិងអ្នកបកប្រែលេខារបស់ គាត់ គឺលោក Colde Monteiro ដែលនៅទីនោះគាត់បានបង្ហាញពីការទាមទារនូវសន្ធិសញ្ញាថ្មី។ នៅថ្ងៃបន្ទាប់ បានកត់សម្គាល់កិច្ចព្រមព្រៀងជាក់ស្តែងរបស់ស្តេចការបាញ់ប្រហារគឺទទេប៉ុន្តែការគិតគូរពីភ្នំពេញ និងបុរីព្រះ បរមាជវាំងអាចនឹងមានការស្រែកឡើងលើអំណាចរបស់បារាំង។ គាត់បានសរសេរទៅលោក ថមសុន ឱ្យផ្តល់ យោបល់ដល់ទ្រង់ថា ការបកប្រែសំណើរបស់ទ្រង់មិនច្បាស់លាស់ លើចំណុចមួយចំនួនហើយថាគាត់នឹង បញ្ជូនពួកគេទៅគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។ វិធីសាស្ត្រពន្យារពេលបែបនេះមិនបានធ្វើការនៅពេលនេះទេ។ លោកថមសុ នបានចាកចេញទៅសៃហ្គនប៉ុន្តែពីរខែក្រោយមកគាត់បានត្រឡប់មកវិញនូវអ្វីដែលគាត់សារភាពថាជាឯកជ ន។ មួយប្រេ្វសដ៏ធំបានបំផ្លាញស្រុកទាំងមូលនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញជាប់នឹងដី សម្បទានបារាំង បង្កឱ្យមាន ការខូចខាតតម្លៃ 140 000 ប្រេ្វង់ និងសម្លាប់ជនជាតិចិនពីរនាក់ ប៉ុន្តែលោក ថមសុនចាប់អារម្មណ៍ក្នុងការបង្ខំ ព្រះបាទនរោត្តម ដើម្បីគោរពតាមកំណែទម្រង់ជាងការទៅទស្សនា។ ការទាមទាររបស់បារាំង ប្រសិនបើត្រូវ

បានអនុវត្តនឹងនាំទៅរកការថយចុះយ៉ាងធំនៃអធិបតេយ្យភាពនិងអំណាចរាជវង្សរបស់កម្ពុជា។ មាត្រាទី1 អាចផ្តល់ជូនជនជាតិបារាំងនូវអ្វីដែលពួកគេចង់បាន។ លិខិតនេះបានចែងថា"ព្រះមហាក្សត្រនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាទទួលយករាល់កំណែទម្រង់រដ្ឋបាលប្រព័ន្ធតុលាការហិរញ្ញវត្ថុ និងពាណិជ្ជកម្មដែលរដ្ឋាភិបាល នៃសាធារណរដ្ឋបារាំងគិតថា មានប្រយោជន៍នាពេលអនាគត ដើម្បីសម្របសម្រួលការងាររបស់អាណាព្យាបាល" ។ ការងារប៉ុន្តែក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង បានគ្រប់គ្រងលើទំនៀមទម្លាប់ និងពន្ធការងារសាធារណៈ និងសេវាកម្មដទៃទៀតដែលប៉ះពាល់ដល់ប្រជាជនអឺរ៉ុប។ ពួកគេបានទទូចថាថវិការបស់កម្ពុជានឹងចំណាយទៅលើអាណាព្យាបាលលើសពីនេះទៅទៀតពួកគេត្រូវគ្រប់គ្រងហិរញ្ញវត្ថុរបស់គ្រួសាររាជវង្ស ហើយបញ្ហីស៊ីវិលនឹងត្រូវអនុវត្តចំពោះព្រះមហាក្សត្រនិងពួកមន្ត្រី។ ពួកគេម្តងទៀតបានទាមទារឱ្យមានការលុបបំបាត់ទាសភាពហើយបានទទូចលើការបង្កើតទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន នៅលើដី។ បន្ថែមលើនេះខេត្តចំនួន 57 នឹងធ្លាក់ចុះដល់8 កន្លែងដែលស្ថិតនៅក្រោម ការត្រួតពិនិត្យពីមន្ត្រីបារាំង។ ចៅក្រមនឹងទទួលបានប្រាក់ខែថេរពួកគេនឹងបង្កើតក្រុមប្រឹក្សាក្រុងភ្នំពេញក្រោមការដឹកនាំជាអចិន្ត្រៃយ៍របស់អភិបាលក្រុងនិងអ្នកសម្របសម្រួលបារាំងចៅហ្វាយក្រុង)។ បារាំងនឹងតែងតាំងសមាជិកក្រុមប្រឹក្សាភាគច្រើនដោយផ្ទាល់ និងផ្តល់ព្រះមហាក្សត្រនូវបញ្ជីមួយដែលត្រូវជ្រើសរើសពីបញ្ជីសេសសល់។ ការទាមទារនេះ គឺជាការទាមទារយ៉ាងខ្លាំងបំផុតរហូតមកដល់ពេលនេះហើយស្របតាមគោលនយោបាយអាណានិគម។ ព្រះបាទនរោត្តមបានតវ៉ាថាសន្ធិសញ្ញាថ្មីដែលបានស្នើឡើង នឹងបន្ថយនូវកិត្យានុភាព និងសិទ្ធិអំណាចផ្ទាល់របស់ព្រះអង្គនិងអាជ្ញាធរកម្ពុជា។ រដ្ឋាភិបាលនិងប្រជាជនទ្រង់បានទួញសោកមិនដែលមានទម្លាប់ទំនៀមទម្លាប់បែបនេះពីវិធីបុរាណទេ។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានអះអាងថាលេខាធិការឯកជនរបស់ព្រះបាទនរោត្តមបានប្រាប់ម្ចាស់របស់គាត់ថា បារាំងបានស្នើសុំការដាក់រាជ្យរបស់គាត់មិនមែនជាសន្ធិសញ្ញាទេ។ នៅថ្ងៃទី11ខែមិថុនា ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីបានច្រានចោលសំណើទាំងនោះហើយបានទាមទារការធានារបស់បារាំងថាពួកគេនឹងមិនចុះខ្សោយអំណាចរបស់រាជវង្សទេ។ ប្រហែលពួកគេជឿថាពួកគេអាចបន្តជញ្ជាំងថ្មប៉ុន្តែលោក ថមសុន ដែលបានគាំទ្រយ៉ាងពេញលេញដោយរដ្ឋមន្ត្រី នៅទីក្រុងប៉ារីសត្រូវបានកំណត់ដើម្បីទទួលជោគជ័យ។ គាត់បានគ្លួញត្បែរអំពីឆន្ទៈអាក្រក់របស់ព្រះមហាក្សត្រហើយបានបដិសេធមិនជឿថាការអះអាងរបស់ព្រះមហាក្សត្រថាទ្រង់មិនអាចមើលឃើញ ទ្រង់បានប្រាប់ថា "ខ្ញុំឈឺចាប់ខ្លាំងណាស់ហើយខ្ញុំមិនអាចដើរបានឡើយ"។ ខ្ញុំមានភស្តុតាងបញ្ជាក់ថាព្រះករុណាឯង"បានបន្លឺឡើងលោក ថមសុន ថា "ទោះបីជាមានស្ថានភាពសុខភាពរបស់អ្នកក៏ដោយ ក៏អ្នកមិនបានផ្អាកការកំសាន្តជាផ្លូវការ របស់អ្នកហើយថារដ្ឋមន្ត្រីរបស់អ្នកកំពុងជួបប្រជុំគ្នាទាំងថ្ងៃទាំងយប់នៅក្រោមតំណែងប្រធានាធិបតីរបស់អ្នក។ លោកបានបញ្ចប់ដោយព្រមានថាបើសិនជាគាត់មិនបានឮពីព្រះបាទនរោត្តមនៅវេលាថ្ងៃត្រង់បន្ទាប់ពីថ្ងៃ14មិថុនាទេ គាត់នឹងចាត់វិធានការដើម្បីធានានូវអ្វីដែលគាត់គិតថាជាការគោរពដោយសារបារាំង។ ប៉ុន្មានថ្ងៃក្រោយមករដ្ឋមន្ត្រីនៅប៉ារីសបានទទួលទូរលេខពីលោកថមសុនដោយនិយាយថាគាត់បានសម្រេចដើម្បីសម្រេចគោលបំណងរបស់គាត់ដោយកម្លាំងប្រសិនបើចាំបាច់។

9. ឧបាយកលរបស់លោកលោកឧត្តមនាវី ថម សុន Charles Thomson

តាមការពិតលោកឧត្តមនាវី Charles Antoine François Thomson បានចាត់វិធានការជាជំហានៗរួចស្រេចទៅហើយ ក្នុងការប្រមូលផ្តុំកងកម្លាំងប្រជាប់អាវុធជាក្រុមតូចៗរបស់គាត់។ នៅថ្ងៃទី14 ខែមិថុនា

នាវា Corvette Alouette បានបោះយុថ្កានៅ Quatre Bras។ ក្រៅពីនាវិកជាច្រើននិងទាហានម៉ារីនបារាំង ចំនួន120នាក់និង ជនជាតិវៀតណាមចំនួន150 នាក់ និងមេបញ្ជាការ 7 រូបមកពី Mytho និង Vinhlong ដើម្បីជួយដល់កងកម្លាំងម៉ារីនបារាំង។ បីថ្ងៃក្រោយមកនៅវេលាម៉ោង 4:45នាទី នៅពេលដែលទីក្រុងនេះបាន ដេកលក់ក្នុងភាពងងឹតនៅរដូវវស្សាកងទ័ពបារាំង បានឡោមព័ទ្ធព្រះបរមរាជវាំងដែលមានចម្ងាយ100 ម៉ែត្រ ពីច្រាំងទន្លេ។ នៅវេលាម៉ោង 5: 30 នាទីព្រឹក ដោយមន្ត្រីបុគ្គលិកនិងកងម៉ារីនដប់ពីរនាក់។ លោកឧត្តមនាវី Charles Thomson បានចូលទៅក្នុងបន្ទប់រាជវង្សដោយរុញច្រាន ចៅក្រមម្នាក់ដែលព្យាយាមរារាំងផ្លូវ។ ហើយបានភ្ញាក់ឡើងដោយភ្ញាក់ផ្អើលស្តេចកំពុងផ្ទុំ។ លោកឧត្តមនាវី Charles Thomson បានផុសឡើងនៅ វេលាម៉ោង9:05នាទីដើម្បីប្រកាសថាព្រះបាទនរោត្តមបានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាថ្មី ហើយបានព្រម ព្រៀងគ្នាលើចំណុចទាំងអស់របស់គាត់។ ទោះបីជា Havas ដែលជាទីភ្នាក់ងារព័ត៌មានបារាំងផ្លូវការបានបន្លឺ ឡើងថា ព្រះបាទនរោត្តមបានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាថ្មីដោយស្ម័គ្រចិត្តតែការសែតបារាំងភាគច្រើនមាន ការសង្ស័យ។

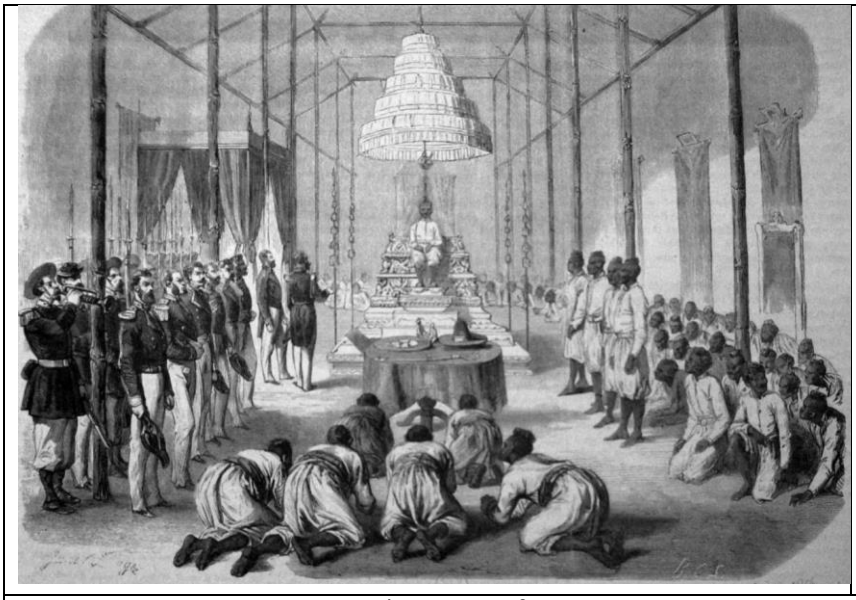

រូបភាពខាងលើ 1) កងទ័ពបារាំងបង្ខំព្រះបាទនរោត្តមឲ្យឡាយព្រហស្តលេខាលើសន្ធិសញ្ញាថ្មី
2) លោកឧត្តមនាវី Charles Thomson

លោក Telegraphe បានកត់សម្គាល់ថា Havas បានធ្វេសប្រហែសក្នុងការប្រាប់ពី "កម្លាំង បេសកកម្ម" ដែលថមសុនធ្លាប់ប្រើដើម្បីទទួលបានការបោះបង់ចោលដោយស្ម័គ្រចិត្តរបស់ស្តេចនរោត្តម លើ សិទ្ធិអធិបតេយ្យភាព និងប្រាក់ចំណូលរបស់ទ្រង់ចំនួនបីភាគបួន។ តាមការពិត ព្រះបាទនរោត្តម និងរាជវាំង របស់ទ្រង់ដែលត្រូវព័ទ្ធជុំវិញដោយកងទ័ពប្រដាប់អាវុធយ៉ាងខ្លាំងក្លាហើយជាមួយនឹងកាំភ្លើង Alouette នៅ ក្នុងចន្លោះទទេទ្រង់បានចុះហត្ថលេខាដោយសារទ្រង់គ្មានជំរើស។លោកBrandaបាននិយាយយ៉ាងច្បាស់ថា ព្រះបាទនរោត្តមត្រូវបានប្រាប់ថា «អ្នកត្រូវតែជ្រើសរើសយកសន្ធិសញ្ញាឬដាក់រាជ្យ» ហើយបន្ថែមថា លោក ឧត្តមនាវី Charles Thomson បានគំរាមកំហែងយកព្រះមហាក្សត្រឲ្យដាក់រាជ្យ ប្រសិនបើទ្រង់មិនចុះហត្ថ លេខា។ តែជំនាន់ក្រោយៗទៀតនៃប្រជាជនកម្ពុជាគឺមិនច្បាស់ទេអំពីកាលៈទេសៈនេះ។ ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ

បានប្រាប់ប្រធានាធិបតីបារាំងនៅចុងទសវត្សឆ្នាំ1930ថា លោកថមសុនបានដាក់សន្ធិសញ្ញានេះនៅចំណុចមួយ។ បន្ទាប់ពីនោះគ្រប់សេចក្តីរាយការណ៍ទាំងអស់របស់លោកថមសុនអំពី«សណ្តាប់ធ្នាប់ល្អឥតខ្ចោះ និងស្ងប់ស្ងាត់ជាច់ស្រយាល។ និងការវិវឌ្ឍន៍ដ៏ខ្លាំងក្លាមួយកំពុងរីកចម្រើន ដោយការវាយប្រហារ និងការប្រមាថដែលបារាំងបានបំពានលើមោទនភាពរបស់កម្ពុជា និងដោយការជាប់ទាក់ទងដ៏ពេញនិយមចំពោះប្រពៃណីខ្មែរបុរាណ។ សូម្បីតែមុនពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមបានចុះហត្ថលេខាក៏មានពាក្យចចាមអារាមនៃចលនាអបគមន៍ និងពួកមេទ័ពដែលបញ្ជូនក្រុមគ្រួសារនិងទ្រព្យសម្បត្តិដ៏មានតម្លៃរបស់ពួកគេទៅតាមបណ្តាខេត្តនានាដើម្បី ចៀសវាងគ្រោះថ្នាក់។ យ៉ាងណាក៏ដោយនៅក្នុងអារម្មណ៍ នៃជ័យជំនះពួកបារាំងហាក់ដូចជាមិនដឹងអំពីរឿងនេះ។ ភាពស្ងប់ស្ងាត់បញ្ឆោតបានសោយរាជ្យ។ នៅចុងឆ្នាំនេះលោកថមសុនបានរាយការណ៍ទៅប៉ារីសថា«របៀបវារៈថ្មីនៅថ្ងៃនេះត្រូវបានស្វាគមន៍ដោយការពេញចិត្តជាឯកច្ឆន្ទ»។ តាមវិធីរបស់ខ្លួនដោយគិតពីវិសាលភាពនៃផលវិបាក សម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជានេះវាដូចជាការអានសៀវភៅ ស្ថានភាពដូច Neville ការព្យាករបស់លោក Chamberlain នៅពេលក្រោយអំពី "សន្តិភាពក្នុងសម័យកាលរបស់យើង" សម្រាប់ទ្វីបអឺរ៉ុបនៅលើគែមនៃសង្គ្រាមលោកលើកទី2។ ជាការពិតណាស់ពួកបារាំងមានទំនុកចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ដែលពួកគេគិតម្តងទៀតយ៉ាងខ្លាំងអំពីការបញ្ចូលអាណាព្យាបាលទៅអាណានិគមរបស់ពួកគេនៅកូសាំងស៊ីន។ ពួកគេបានរុញច្រានយ៉ាងឆាប់រហ័សជាមួយនឹងកំណែទម្រង់របស់ពួកគេភ្លាមៗនៅពេលដែលប្រធានាធិបតីបារាំងបានផ្តល់សច្ចាប័នលើសន្ធិសញ្ញាថ្មីនៅចុងខែតុលា។ មុនពេលចេញឆ្នាំនេះពួកគេបានបង្កើតប៉ុស្តិ៍និងលំនៅដ្ឋាននៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ហើយបានបើកសម្ពោធសាលារាជធានីភ្នំពេញ។ ពួកគេនឹងធ្វើបានល្អក្នុងការចងចាំថាសត្វខ្លាស្ងៀមនៅពេលវាជិតមកដល់។

ជំពូកទី 5
មហាបដិវត្តន៍ដ៏ធំ

ខ្លាក្រាបកុំថាខ្លាស្លាប់ ប្រសិនបើខ្លាដេកនៅស្ងៀមមុនអ្នកកុំនិយាយថាវាជាក់អ្នក។ (សុភាសិតខ្មែរ) នៅថ្ងៃទី9 ខែមករា ឆ្នាំ1885 ពួកឧទ្ទាមប្រដាប់អាវុធបានវាយលុកពួកយោធាបារាំងពីចម្ងាយហើយប្រកាសនឲ្យទឹកខាងលើខេត្តក្រចេះនៅតាមដងទន្លេមេគង្គ។ ភាពភ្ញាក់ផ្អើលនៃការវាយប្រហារនេះគឺត្រូវបានរៀបចំយ៉ាងពិតប្រាកដដោយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាដែលជាព្រះអនុជមួយអង្គទៀតរបស់ព្រះបាទនរោត្តម។ បើទោះបីជាពួកបារាំងបានអះអាងថាបានចូលរួមជាមួយពួកចោរប្លន់ចិនក៏ដោយ។ ដូច្នេះការចាប់ផ្តើមបះបោរជាទូទៅខ្លះត្រូវបានលង់ទឹកស្លាប់និងស្លាប់ក្នុងថ្កុកឈាមនិងប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងបារាំងឥទ្ធិពលសង្គ្រាមគឺអាក្រក់ណាស់បានធ្វើអោយមនុស្សជាច្រើនត្រូវបានស្លាប់។ នៅពេលដែលសង្គ្រាមបានកន្លងផុតទៅ នៅតាមតំបន់ទីជនបទត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញ និង មានគ្រោះទុរ្ភិក្ស ដីរបស់ប្រជាជនត្រូវបានគេចាប់យក។ ចំពោះពួកបារាំងវិញ វាជាមេរៀនដ៏ថ្លៃថ្លាក្នុងភាពគ្មានប្រយោជន៍ក្នុងការធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងទ័ពព្រៃ ដែលកំពុងប្រតិបត្តិការនៅលើទឹកដីផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេជាមួយនឹងជម្រកធម្មជាតិ ដែលផ្តល់ដោយព្រៃឈើរនាំងការពារនិងភ្នំហើយរួមទាំងជានឹងការគាំទ្រនៃប្រជាជនទូទៅផង។ សូម្បីតែកងទ័ពបារាំងចំនួន 4000នាក់ដែលមានប្រដាប់ដោយអាវុយ៉ាងខ្លាំងដែលបំពាក់ដោយកាំភ្លើងធំទូកកប៉ាល់ និងកាំភ្លើងបាញ់រហ័សគឺអាចបង្ក្រាបការបះបោរនេះបាន។ អ្វីដែលបានចាប់ផ្តើមជាមួយការតស៊ូរបស់រាជវង្សានុវង្សដែលបានធ្វើការសម្របសម្រួលដោយមេទ័ពជាមួយសម្ភារៈផ្សេងៗគ្នា។ ផលប្រយោជន៍របស់ពួកកសិករត្រូវបានបញ្ចប់ជាមួយការរំដោះជាតិសង្គ្រាមដែលមានគាំទ្រដោយប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើន។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយវាជាការគួរឱ្យសង្វេយដែលថាជនជាតិខ្មែរមានមនសិការស្នេហាជាតិនៅពេលនោះ។ លោកMilton Osborn បានលើកឡើងថាលក្ខណៈនៃការបះបោរនេះគឺជាអ្នកនិយមប្រពៃណីនៅក្នុងការបំផុសគំនិតគឺមានភាពត្រឹមត្រូវ។ ដូចដែលត្រូវបានពន្យល់ដូចខាងក្រោមវាបានបញ្ចប់ តែនៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមបានបោះបង់ដំណែងរាជវង្សរបស់ទ្រង់នៅចំពោះមុខក្នុងចេតនាទៅរកសន្តិភាព។

ពួកបារាំងមិនបានត្រៀមខ្លួន សម្រាប់ការបះបោរដែលរីករាលដាលពីស្រុកសំបូរទៅភាគខាងជើងប្រវែងនិងទទឹងនៃរាជាណាចក្រទោះបីជាលោក David Chandler បានអះអាងថាការបះបោរនេះត្រូវបានដឹកនាំដោយចំនួនមេទ័ពឯករាជ្យ ហើយប្រហែលជាមានបួនគោលការណ៍នៃការបះបោរ ព្រឹត្តិការណ៍បានកើតឡើងដំណាលគ្នាបង្ហាញថា មេដឹកនាំបានសម្រេចចិត្តបង្កើតមូលហេតុរួមគ្នាលើបណ្តាញទំនាក់ទំនងដែលបារាំងមើលមិនឃើញចំពោះពួកបារាំងនេះជាការបង្ហាញពីកម្រិតនៃការរួបរួមគ្នានិងភស្តុភាងស្មុគស្មាញ។ យើងមិនគួរមើលស្រាលវិសាលភាព និងសារៈសំខាន់នៃការបះបោរនេះឡើយទោះបីជាពួកបារាំងបានព្យាយាមធ្វើដូច្នោះក៏ដោយ។ ប្រហែលជាចង់ដាក់ការបង្កើនល្បឿនដ៏ល្អបំផុតមួយនៅលើវាសម្រាប់ថ្នាក់លើរបស់ខ្លួននៅប៉ារីស លោក Thomson ដែលជាអភិបាលបានអះអាងថាការបះបោរនេះមិនធ្ងន់ធ្ងរដូចការបះបោររបស់ពោធិកំបោរ ឬការបះបោរនៅពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ1870ឡើយ។ នេះគឺអាចយល់បានថាលោកពិតជាបរាជ័យមុនក្នុងការមើលឃើញនៃការបះបោរហើយមើលទៅពន្លឺនៃភាពជោគជ័យនៃសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1884។ គាត់ផងដែរក៏ប្រហែលជាងឿងឆ្ងល់ចង់ឃើញពាក្យចចាមអារ៉ាមដែលគួរឱ្យព្រួយបារម្ភដែលផ្សាយនៅលើសារ

ព័ត៌មានបរទេស។ ឧទាហរណ៍៖កាសែតញូវយ៉កថែមស៍បានអះអាងថាពួកក្រុមឧទ្ទាមបានឈ្លានពានការប្រកាសជាច្រើន និងការសម្លាប់រង្គាលនៃពួកអ្នកជាប់ឃុំ។ ថ្នាក់ដឹកនាំរបស់គាត់គឺមានការព្រួយបារម្ភ។ ពួកគេបានដកលោកចូមសុនចេញពីតំណែងនៅទីក្រុងសៃហ្គនមិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីផ្ទុះការបះបោរ ហើយជំនួសដោយប្រុងប្រយ័ត្នបន្ថែមទៀតដោយ លោក Filippini។

1. ព្រះអង្គម្ចាស់សុីវុត្ថាជាគូប្រជែងមួយដ៏គួរឱ្យខ្លាច

បារាំងបានជួបប្រទះនឹងគូប្រជែងមួយ ដែលគួរឱ្យភ័យខ្លាចគឺព្រះអង្គម្ចាស់សុីវុត្ថា។ នៅពេលដែលការបះបោរបានចាប់ផ្តើមព្រះអង្គម្ចាស់ជាមេបញ្ជាការទ័ពព្រៃជើងចាស់។ ទ្រង់បានចំណាយពេលជាច្រើននៃជីវិតពេញវ័យរបស់ទ្រង់នៅភាគឦសាន ដែលជាកន្លែងដែលព្រះអង្គបានថែរក្សាតុលាការនៅក្នុងព្រៃហើយថែមទាំងយកពន្ធគយពន្ធលើពាណិជ្ជកម្ម។ ដូចជាពួកក្រុមឧទ្ទាមជាបន្តបន្ទាប់មកដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់បំផុតគឺខ្មែរក្រហមក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1960ហើយទ្រង់បានបង្កើតទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធជាមួយកុលសម្ព័ន្ធ នៅតាមតំបន់ភ្នំដែលដើរតួរជាភ្នែកនិងត្រចៀករបស់ទ្រង់សម្រាប់វិធីសាស្ត្រក្នុងការការពារសត្រូវ។ ព្រះអង្គម្ចាស់សុីវុត្ថាមានព្រះជន្ម43ព្រះវស្សាគឺកើតមានការផ្ទុះឡើងនៃការបះបោរនេះ ដែលមានព្រះជន្មក្មេងជាងបងប្រុសរបស់ទ្រង់5ព្រះវស្សាគឺព្រះបាទនរោត្តមដែលទ្រង់កោតខ្លាចហើយស្អប់។ ទោះបីជាក្រុមបាតុករបានអះអាងថាទ្រង់បានលើកដៃប្រឆាំងនឹងបងប្រុសរបស់ទ្រង់ដោយសារតែការឈ្លោះប្រកែកគ្នាលើរឿងស្ត្រីម្នាក់នេះមានន័យថាទ្រង់ជាបុរសម្នាក់ដែលអាចបំភ្លេចបាន និងមានភាពខ្ជាប់ខ្ជួន។ ការបំផ្លាញអាចកើតឡើងប៉ុន្តែមានតែម្នាក់ឯងទេដែលមិនអាចពន្យល់ប្រាប់ពីមូលហេតុដែលព្រះអង្គម្ចាស់សុីវុត្ថាចង់ធ្វើការលះបង់ភាពថ្លៃថ្នូរនៃរាជធានីភ្នំពេញសម្រាប់ជីវិតរស់រានមានជីវិតក្នុងព្រៃ។ ជីវិតរបស់ទ្រង់គឺលំបាកហើយជីវិតឯកជនរបស់ទ្រង់មានការប្រថុនប្រថានឹងសេចក្តីស្លាប់។ ព្រះអង្គត្រូវបានប្តេជ្ញាចិត្តដើម្បីបុព្វហេតុរបស់ទ្រង់ និងជំរុញដោយការស្អប់នៅផ្នែកខាងក្នុងនៃជនអន្តោប្រវេសន៍បារាំងជាច្រើនតាមបំណងប្រាថ្នាចង់បានមកុដរបស់ទ្រង់។ កំណត់ត្រារបស់បារាំងបន្ថែមទៀតថាបានទទួលស្គាល់ថាព្រះអង្គម្ចាស់សុីវុត្ថា មានទំហំធំសម្បើមនៃកិត្យានុភាពរបស់ព្រះអង្គក្នុងចំណោមពួកខ្មែរ ហើយទទួលស្គាល់ថាទ្រង់ជាសត្រូវដែលមានភាពសក្តិសមការគោរពនិងជាមនុស្សម្នាក់ដែលមានសមត្ថភាពនិងថាមពល។ ភាពខុសគ្នានេះគឺរវាងបុរសដែលបានលះបង់និងបុរសដែលមានចិត្តស្មោះស្ម័គ្រនិងព្រះមហាក្សត្រកំពុងធ្វើកូដកម្ម។ មួយវិញទៀតយើងគួរតែប្រុងប្រយ័ត្នក្នុងការដាក់ទ្រង់ជាអ្នកជាតិនិយមសម័យទំនើប។ ទ្រង់គឺជាបុគ្គលដែលធ្វើការបះបោរបែបប្រពៃណី។ ប្រសិនបើទ្រង់បានឈ្នះក្នុងការប្រយុទ្ធដ៏យូររបស់ព្រះអង្គ ដើម្បីទម្លាក់បងប្រុសរបស់ទ្រង់ហើយបានបណ្តេញជនជាតិបារាំងចេញព្រះអង្គនឹងក្លាយជាស្តេចដែលមានលក្ខណៈស្រដៀងនឹងព្រះបាទនរោត្តមដែរ។ ពិតណាស់មានថាមពលខ្លាំងក្លានិងមិនសូវមានភាពស្វាហាប់ប្រហែលគ្នាប៉ុន្តែ មានភាពគួរឲ្យស្អប់ស្មើគ្នា។

ទោះបីជាសន្តិភាពមិនបានត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញទាំងស្រុងក៏ដោយ ក៏ការស្លាប់របស់ពោធិកំបោរ ដែលជាការបះបោរដែលកើតឡើងក្នុងពេលតែមួយខេត្តនានាពីមួយពេលទៅមួយពេលត្រូវបានគេរក្សាទុក។ ការឆក់ប្លន់ពន្ធផងដែរត្រូវបានថយចុះជាមួយនឹងរដូវនិងវដ្តនៃជនក្រីក្រ និងការប្រមូលផលដ៏ច្រើនក្រៃលែងប៉ុន្តែវាជារឿយៗមិនបានប៉ះពាល់ផ្ទាល់ដល់បារាំងទេ។ ជាទូទៅពួកកសិករ គឺជាជនរងគ្រោះហើយពួកគេរស់នៅទីឆ្ងាយដាច់ស្រយាលពីពិភពលោកនៃអាណាព្យាបាលដែលអាចមានលទ្ធភាពចាត់ទុកថាវាជាទម្លាប់។ នេះការ

បះបោរដ៏អស្ចារ្យ គឺមានភាពខុសគ្នា។ វាបានចាប់អ្នកយាមរបស់បារាំងហើយពេលខ្លះមុនពេលដែលពួកគេបានទទួលស្គាល់ឬសារភាពថាតើវាធ្ងន់ធ្ងរប៉ុនណា។ ដូចយើងបានឃើញហើយថា ពួកគេបានផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងឆាប់រហ័សដើម្បីអនុវត្តកំណែទម្រង់បន្ទាប់ពីប្រធានាធិបតីនៃសាធារណរដ្ឋបារាំងបានផ្តល់សច្ចាប័នលើសន្ធិសញ្ញានេះនៅចុងខែតុលា ឆ្នាំ1884។ ដែលជាការភ័យខ្លាចថាពួកគេអាចមានអារម្មណ៍ភ្លាមៗ បន្ទាប់ពីការចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញានេះដែលបានបង្ខំឱ្យព្រះបាទនរោត្តមបានធ្វើឱ្យស្ងប់ស្ងាត់នៅក្នុងភាពស្ងប់ស្ងាត់ដែលបានដាក់លើប្រជាជននៅតាមជនបទ។ ពួកគេក៏ជាប់រវល់នឹងដោះស្រាយជម្លោះផងដែរនៅអាណ្ណាមនិងតុងកឹងនៅពេលនោះ។ ប៉ុន្តែជាអភិបាលលោកថូមសុនត្រូវបានជំនួសដោយលោក M. Filippini បាននិយាយថា រយៈតែមួយគត់នៅពេលនេះគឺស្ងាត់ នៅក្នុងកំឡុងពេលដែលការបះបោរនេះត្រូវបានទទួលបានការគាំទ្រខ្លាំង។ ខណៈពេលដែលបារាំងយកចិត្តទុកដាក់នៅកន្លែងផ្សេងទៀតអ្នករុករក និងសមាជិកនៃរាជវង្សានុវង្សបានព្យាយាមប្រឹងប្រែងរៀបចំដីសម្រាប់ការបះបោរទទួលយកកំណែរបស់ពួកគេដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាជូនប្រជាជននៅភូមិឆ្ងាយៗពីបញ្ហាដី សាររបស់ពួកគេគឺសាមញ្ញ។ ពួកគេប្រហែលជាបាននិយាយថា«បារាំងចង់គ្របគ្រងប្រទេសរបស់ពួកគេ និងបង្ខំឲ្យពួកគេបោះបង់ប្រពៃណីនាំការរស់នៅរបស់ពួកគេ។ ភាពមិនស្មើគ្នានៃសន្ធិសញ្ញាថ្មីនេះបានផ្តល់សិទ្ធិឲ្យពួកគេនៃអ្វីដែលពួកគេចង់បាន។ មិនមានការការពារខាងទំនៀមទំម្លាប់ពីបុរាណទេ។ នៅក្នុងការគ្រប់គ្រងគឺមានការធ្វើបាបឥតមេត្តាពួកគេមានទាំងសិទ្ធិក្នុងការកេងប្រវ័ញ្ចចំពោះកសិករ ប៉ុន្តែជនជាតិខ្មែរនៅតែចែករំលែកនូវផលប្រយោជន៍រួមគ្នាមានដូចជាវប្បធម៌សាសនាភាសាជាមួយមនុស្សម្នាជាធម្មតា។ ផ្ទុយទៅវិញបារាំងដែលជាជនបរទេស ជាអ្នកកាន់គ្រឹស្តសាសនា និងបានប្រមាថព្រះមហាក្សត្រ។ ពួកគេមិនមានការធុញក្នុងការសិក្សាគម្ពីរទេ និងចង់ណែនាំប្រជាជនខ្មែរពីសាសនាពួកគេផងដែរ។ ជនជាតិបារាំងសង្ឃឹមក្នុងការធ្វើកំណែទម្រង់ដែលបានធ្វើឲ្យប្រជាជនខ្មែរពេញចិត្តព្រោះពួកគេបានបង្ហាញពីភាពសមហេតុផលនៃសាសនានេះ។ បារាំងបានធ្វើឲ្យមានកំហុសក្នុងការធ្វើកំណែទម្រង់នេះតាំងពីខាងដើមគឺពួកគេមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះប្រជាជនថ្នាក់ក្រោម។ លោកថមសុនបានបង្ហាញថាខ្លួនមានភាពអស្ចារ្យក្នុងការគ្រប់គ្រងកុមារតូចៗ តែងតែបានសរសេរគំរូស្តីពីបារាំងដែលវាជាការកត់សម្គាល់មួយនៃអាណានិគម។ បារាំងភាគច្រើនមិនសូវដឹងស្តីពីបញ្ហាដែលបានកើតឡើងចំពោះកសិករក្នុងភូមិ។ សូម្បីតែនៅក្នុងពេលល្អបំផុត ក៏ពួកគេមិនអាចមើលឃើញដៃរនៅក្នុងព្រះគម្ពីររបស់ប្រទេសបារាំង។ ឥឡូវនេះពួកហាក់ដូចមិនបានឃើញអ្វីដែលជាការរងគ្រោះនៃសហភាពអឺរ៉ុប។ លោកសាលថមសុនប្រហែលជាចាត់ទុកថាជនជាតិខ្មែរជារនាំងមួយក្នុងការប្រកួតប្រជែងធ្លាប់បានប្រើសម្រាប់អ្នកដែលអាចនឹងធ្វើច្បាប់ឲ្យមានភាពស្មើគ្នា ប៉ុន្តែគាត់បានគិតខុសដែលសង្ឃឹមថាពួកគេគោរពច្បាប់នេះខុសពីច្បាប់ប្រពៃណីរបស់ពួកគេ។ លិខិតសរសេរដោយមន្ត្រីជនជាតិបារាំងក្នុងខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ1886ជិត2ឆ្នាំបន្ទាប់ពីការបះបោរបានផ្ទុះឡើងប្រឆាំងនឹងបារាំង។ គាត់បានសរសេរថា៖

«ស្ទើរតែគ្រប់ប្រជាជនកម្ពុជាទាំងអស់គឺជាសត្រូវរបស់បារាំងហើយនឹងជាពួកក្រុមឧទ្ទាម ប្រសិនបើគាត់មានកាំភ្លើងមួយ ឬប្រសិនបើផលប្រយោជន៍របស់គាត់មិនស្នើសុំគាត់ឱ្យនៅស្ងៀម។ ជនជាតិបារាំងបាននិយាយថាជីវិតរបស់មន្ត្រីបារាំងគឺមិនមានសុវត្ថិភាពទេ។ អ្នកមិនអាចធ្វើដំណើរចំងាយ4គីឡូម៉ែត្រក្រៅទីក្រុងបានទេដោយគ្មានការប្រុងប្រយ័ត្ន។ ខ្ញុំបានចេញទៅបរបាញ់បីដងចាប់តាំងពីខ្ញុំបាននៅ Penompein ហើយខ្ញុំបានឮគ្រាប់បាល់មួយហួចជិតត្រចៀករបស់ខ្ញុំ។»

ពាក្យរបស់គាត់អាចត្រូវបានសរសេរ60 ឬ70ឆ្នាំក្រោយមកក្នុងដីសណ្តទន្លេមេគង្គជ្រលងទន្លេក្រហម ឬ សូម្បីតែ80ឆ្នាំក្រោយមកប្រទេសអាហ្វហ្គានីស្ថាន ដោយស្រងាកចិត្តស្រដៀងគ្នានិងទាហានឯកោនិយាយ ភាសាបារាំងអង់គ្លេសឬរុស្ស៊ីនៅក្នុងប្រទេសផ្សេងៗ។ វាជាការសោកសៅអស់កល់ជានិច្ច នៃទ័ពថ្មើរជើង អាណានិគមដែលត្រូវបានចាប់បាននៅក្នុងសង្គ្រាម ដែលធ្វើឱ្យយល់បានតិចតួចពីគាត់ហើយដែលគាត់មិន អាចឈ្នះដោយយុទ្ធសាស្ត្រដែលបានសរសេរក្នុងសៀវភៅរបស់SaintCyr ឬWestPointសម្រាប់ទាហានស៊ី ឈ្នួលបរទេសដែលបានប្រយុទ្ធនៅក្បែរនោះក្នុងសង្គ្រាមច្បាស់ជាប្លែកជាងមុន សម្រាប់ពួកគេមិនអាចត្រលប់ ទៅរកភាពស្នេហាជាតិវិញទេ ដែលជាយុត្តិកម្មសម្រាប់វត្តមានរបស់ពួកគេ។ ពួកមេបញ្ជាការបារាំងបានឆ្លើយ តបនឹងស្ថានការណ៍នេះជាមួយការមើលងាយយ៉ាងឃោរឃៅដែលធ្វើឱ្យដើមកំណើត "មិនអាចនិយាយបាន" ជាផ្លូវការក្រោយមកត្រូវបានគេរាយការណ៍។

ទីតាំងយោធានៅសំបូរ គឺជាផ្ទះរបស់ទាហានស៊ីឈ្នួលលេខ40។ វីរៈជនវៀតណាមបានធ្វើការជាមួយ ជនជាតិបារាំងមានចំនួនតិចតួច។ ការប្រកាសដែលមានវត្តមាននៅក្នុងការិយាល័យបារាំង គឺគ្រប់គ្រងព្រះអង្គ ម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ បានប្រកាសសង្គ្រាមយ៉ាងច្បាស់ណាស់ដែលស្ថិតនៅក្រោមគម្របនៃភាពងងឹតដោយកម្លាំង យ៉ាងធំដែលប្រដាប់ដោយកាំភ្លើង។ ភាពមិនប្រក្រតីនេះបានធ្វើឱ្យពួកគេរត់ភៀសខ្លួនជាក់ស្តែងជាមួយនឹង ការខាតបង់ធ្ងន់ធ្ងរប៉ុន្តែមិនមែនមុនពេលដែលពួកគេឈានដល់ការដុតផ្ទះខ្លះ និងប៉ុស្តិ៍ទូរលេខនិងសម្ភារ បារាំងដែលជាមេបញ្ជាការនិងអ្នកគ្រប់គ្រងត្រីមាសនិងក្រៅពី4នាក់។ នេះបើយោងតាមរបាយការណ៍នៅក្នុង សារព័ត៌មានអន្តរជាតិថាពួកឧទ្ទាមពិតជាមិនមែនរារាំងតំណែងរបស់រដ្ឋាភិបាលនិងសម្ភារៈផ្គត់ផ្គង់របស់ពួក គេ។ ពីរថ្ងៃបន្ទាប់ពីការវាយប្រហារនៅខេត្តពោធិសាត់ដែលមានចម្ងាយរាប់ពន់ម៉ាយ ពួកឧទ្ទាមបានវាយចូល ទីតាំងយោធារបស់បារាំង បានធ្វើឲ្យលោកថមសុនមានការភ័យខ្លាច និងបានដាក់ទាហានចំនួន200នាក់ និងកាំភ្លើងំនៅកូសាំងស៊ីន។ អាជ្ញាធរក៏បានចាប់ខ្លួនខ្មែរស៊ីណូម្នាក់ក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលបានផ្សព្វផ្សាយ លិខិតប្រកាសថាចាប់ផ្តើមនៃការជានាវ៉ាប់រង។ លិខិតមួយសរសេរថ្ងៃទី01មករា ដែលមុនពេលការចាប់ខ្លួននៅ សំបូរ និងបង្ហាញថាការបះបោរមិនមែនកើតឡើងដោយឯងៗទេ។ ទាហានពីរនាក់ក្រោមការបញ្ជារបស់ឧត្តម សេនីយឯកវរសេនីយឯក Miramond បានធ្វើដំណើរតាមដងទន្លេមេគង្គដើម្បីពង្រឹងប៉ុស្តិ៍នៅសំបូរហើយត្រូវ បានគេនិយាយថា មករកក្រុមឧទ្ទាមដែលមានកម្លាំង 800នាក់។ ការធានាដែលអភិបាលខេត្តលោកថមសុន បានរាយការណ៍ពីសេចក្តីសន្និដ្ឋាននៃការប្រយុទ្ធគ្នា គឺបានលើកឧទាហរណ៍នៃផ្នត់គំនិតយោធាត្រូវបានគេ ចាត់ទុកចាការដកហូតលោកGuenillaជាការបរាជ័យ និងមិនមែនជាផ្នែកមួយនៃ អូតូដុក ជាយុទ្ធសាស្ត្រមិន មានភាពទៀងទាត់នាំការប្រហារខ្លី និងការដកទ័ពយ៉ាងខ្លាំងនេះនៃសង្គ្រាមចៃនិងដំរី។ ប្រហែលជា2ថ្ងៃបន្ទាប់ របាយការណ៍បានចេញពីខេត្ត បានបង្ហាញនូវវិសាលភាពនាំជនបះបោរដែលអ្នករាយការណ៍ជនជាតិបារាំង ទើបតែបានតែងតាំងថ្មីនៅមជ្ឈមណ្ឌលបានរាយការណ៍ពីសកម្មភាពក្រុមឧទ្ទាម។ខេត្តកំពតគឺមានភាពរឹករ ឹ ខ្លាំង។ និងបន្តាប់មកទៀតគឺខេត្តតាកែវនិងកំពង់ធំ។នៅក្នុងការបះបោរបានរីករាលដាលចំពោះការពង្រឹងប៉ុស្តិ៍ របស់បារាំងតាមដងទន្លេមេគង្គ។ កងទ័ព Exta ដោយមួយឈ្មោះថា Alouette ក្នុងរយៈពេលខ្លីមុនកម្លាំង ឧទ្ទាមចំនួន500នាក់មកដល់ភ្នំពេញក្នុងខែឧសភាឆ្នាំ1885 និងបានរុញច្រានភាពចលាចលក្នុងសមរភូមិ។ មានការរាយការណ៍នៃការជម្លៀសប្រជាជននៅអឺរ៉ុបចេញពីទីក្រុង។ ពីខេត្តពោធិសាត់លោកវរសេនីយទោ Lafargue បានរាយការណ៍ពីការវាយប្រហាររបស់ក្រុមឧទ្ទាមមកលើមនុស្ស5នាក់នៅថ្ងៃបន្ទាប់។ នៅខេត្តកំពង់

ធំភាគខាងជើងទីក្រុងភ្នំពេញ និងខាងកើតនៃបឹងទន្លេសាបគឺជាចំនុចក្តៅរបស់ក្រុងឧទ្ធាមក្នុងការបះបោរ។រ៉ស៊ីដង់បារាំងបានប្រជុំននឹងការស្លាប់ទៅតទល់ជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថាជាអ្នកតំណាងក្រុងឧទ្ធាម ដែលធ្វើឲ្យមានភាពស្មុគស្មាញក្នុងចំណោមប្រជាជន។ អំពើឃាតកម្មមកលើអ្នកគាំទ្របារាំងនិងវាយប្រហារដោយអាវុធមានកាន់តែច្រើនឡើង។ ពេលខ្លះក្រុមឧទ្ធាមចេញប្រតិបត្តិការដោយលាក់ខ្លួននៅក្នុងព្រៃ។ ប្រធានក្រុមជាមេបញ្ជាការបារាំងឈ្មោះថាDeJarnowskiប្រចាំខេត្តតាកែវបានរាយការណ៍ថាបានបំផ្លាញបន្ទាយមួម និងរចនាសម្ព័ន្ធដ៏ទំនើបមានការការពារជុំវិញ។ គាត់បាននិយាយថាក្រុមឧទ្ធាមនៅព័ទ្ធជុំវិញបន្ទាយមាសខាងកើតខេត្តកំពត គឺប្រដាប់ដោយអាវុធនិងលំពែ។ ពួកគេទាំងអស់ស្ថិតនៅក្រោមបញ្ជាព្រះអង្គម្ចាស់ហេង។

ជាការពិត មានអ្នកបះបោរប្រដាប់អាវុធរាប់ពាន់នាក់ដែលកំពុងគាំទ្រដោយប្រជាជនដ៏ច្រើនលើសលុបនេះ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាប្រហែលជាបានបញ្ជាឱ្យកងកម្លាំងឧទ្ធាមធំជាងគេ ប៉ុន្តែនៅកន្លែងផ្សេងទៀតមានទំហំដូចគ្នានឹងខេត្តស្វាយរៀងនិងព្រៃវែងដែលមានអ្នកបះបោរ9000នាក់ប្រតិបត្តិការជិតព្រំដែនកូសាំងស៊ីន។ ហើយក៏មានកស្តុតាងដើម្បីបង្ហាញថា ការតស៊ូនេះបានទាក់ទាញនៅសមាសភាពនៃជនជាតិភាគតិចចិន និងវៀតណាម។ នេះជាការពិតនៅក្នុងខេត្តតាកែវជាកន្លែងដែលពួកអ្នកកាន់សាសនាមេដឹកនាំអាណ្ណាមដុកបូប៊ុនចូលរួមក្នុងការបះបោរនេះ។ នៅឯស្រុកសម្បូរជនជាតិចិនបានចូលរួមក្នុងសមរភូមិដំបូង។ នៅក្នុងតំបន់ខេត្តពោធិ៍សាត់ក្រុមបះបោរចិនបានដំណើរដោយគោលដៅច្បាស់ដែលស្ថិតនៅក្រោមបញ្ជារបស់លោក PuoLucKe។ ការសាមគ្គីភាពរវាងជនជាតិភាគតិចជាការដាស់តឿនមួយដល់ពួកបារាំង ដែលក្រោយមកបានបង្កើតគោលនយោបាយនៃការបែងចែក និងច្បាប់គ្រប់គ្រងជាមួយនឹងការទទួលបានជោគជ័យគួរឱ្យកត់សម្គាល់សម្រាប់បុព្វហេតុរបស់ពួកគេជាមួយនឹងផលប៉ះពាល់ដ៏គួរអោយមាភាពសោកសៅទៅលើទំនាក់ទំនងខ្មែរវៀតណាម ដែលបន្តដល់បច្ចុប្បន្នដែលមានទំនាស់ជាមួយជនជាតិភាគតិចនៅកម្ពុជាទេ ប៉ុន្តែពួកគេបែរជាទទួលបានផលចំណេញពីវាហើយក៏ទទួលបានលើកទឹកចិត្តជារឿយៗផងដែរ គឺដូចពេលដែលចក្រភពអង់គ្លេសបានធ្វើចំពោះការប្រគួតប្រជែងរបស់សាសនាហិណ្ឌូម៉ូស្លីមនៅឥណ្ឌា។ ដូចដែលបានឃើញក្នុងជំពូកបន្ទាប់ដែលបានកត់ត្រាយ៉ាងច្បាស់មកលើជនជាតិនៃជំពូកទី4 រវាងក្រុមនគរវត្ត និងក្រុមខ្មែរក្រហម។

2. រាជសម្តេតិតក្នុងចលនាការបះបោរ

សូម្បីតែនៅដើមឆ្នាំការវាយប្រហារនៅលើប្រកាសនៅឯសំបូរ ដែលជាជនជាតិបារាំងសង្ស័យថាព្រះបាទនរោត្តម និងសមាជិកដទៃទៀតនៃក្រុមគ្រួសាររបស់ទ្រង់ដែលជាអ្នកផ្សំគំនិតនៅក្នុងបដិវត្តដ៏ស្មុគស្មាញនេះ។ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ គឺកស្តុតាងមិនទាន់មានភាពច្បាស់លាស់នៅឡើយទេ។ អាណត្តិនៅក្នុងក្រុងភ្នំពេញបានធានាដល់ប្រទេសបារាំងថា ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានទំនាក់ទំនងជាមួយនឹងព្រះអនុជរបស់ទ្រង់ទេ ប៉ុន្តែព័ត៌មានដែលបានទទួលកាលពីចុងខែមីនា បានបង្ហាញថាមេដឹកនាំក្រុមឧទ្ធាមបានអះអាងថាពួកគេកំពុងធ្វើសកម្មភាពតាមបញ្ជារបស់ព្រះបាទនរោត្តម។ សារដូចគ្នានេះដែលបានមកពីខេត្តកំពតដែលជាកន្លែងពួកឧទ្ធាមអះអាងថាព្រះមហាក្សត្រទ្រង់បានបង្គាប់ឱ្យពួកគេបណ្តេញពួកបារាំងចេញ។ បារាំងត្រូវតែលើកឡើងដោយផ្តាល់នូវការសង្ស័យរបស់ពួកគេចំពោះព្រះមហាក្សត្រ ពីព្រោះទ្រង់បានធ្វើលិខិតមួយច្បាប់ទៅអភិបាលក្រុងថូមសុនដើម្បីការពារភាពស្មោះត្រង់របស់ទ្រង់ចំពោះប្រទេសបារាំង។ នៅក្នុងអវត្តមាននៃកស្តុតាងដែលបានបញ្ជាក់ថាលោកថមសុនបានសន្និដ្ឋានថា រឿងទាំងនេះមិនពិតទេតែគាត់បានបញ្ជាឱ្យមាន

ការឃ្លាំមើលយ៉ាងតឹងរឹងនៃក្រុមគ្រួសាររាជវង្សដូចពាក្យចចាមអារាមនៃការក្លែងបន្លំរបស់ពួកគេបានរក្សាទុក ពេលត្រលប់មកពីជនបទវិញ។ មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ជនជាតិបារាំងមួយចំនួនត្រូវបានចាប់ខ្លួនក្នុងអាណត្តិរបស់ខ្លួន សម្រាប់អំពើរក្បត់ និងជាងពីរបីឆ្នាំក្រោយចំនួននៃកូនប្រុស និងក្មួយប្រុសរបស់ព្រះបាទនរោត្តមរួមទាំងជាណាវង្ស និងដួងចក្រដែលជាទីស្រលាញ់ពេញនិយមរបស់ព្រះមហាក្សត្រត្រូវបានសង្ស័យយ៉ាងខ្លាំងពីការក្បត់ជាតិ និងមួយចំនួនទៀតគឺការរួមដៃជាមួយពួកឧទ្ទាម។ មានតែការលំបាកប៉ុណ្ណោះបារាំងអាចទប់ស្កាត់ខ្លួនឯងពីការកាត់ក្តីមេដឹកនាំមួយចំនួននៅក្នុងតុលាការសម្រាប់សកម្មភាពរបស់ពួកគេ? ពួកគេសង្ស័យថាព្រះមហាក្សត្រិយានីជាអ្នកដើរតួរយ៉ាងសំខាន់ដែលបានរស់នៅក្នុងភាពឯកកោតែអង្គឯងនៅក្រុងឧត្តុង្គចំពោះការអាណិតអាសូរសម្រាប់បុព្វហេតុប្រឆាំងបារាំង។ ក្រោយមកព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានអះអាងថានេះជារឿងមួយផ្សេងទៀតចំពោះបុត្រារបស់ព្រះបាទរបស់នរោត្តម គឺព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរបានចូលរួមក្នុងផែនការនេះដែរ។ នេះជាទំនងដូចជា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិលំអៀងប្រឆាំងនឹងសម្តេចនរោត្តមដែលជាគ្រួសាររាជវង្សជាមួយគ្នា និងការស្អប់របស់ទ្រង់លើព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ។ មន្ត្រីខ្មែរផ្សេងៗទៀតគឺជាមន្ត្រីដែលមានភាពមិនច្បាស់លាស់។ អភិបាលលោកFilippiniបានសរសេរថាសូម្បីតែអភិបាលខេត្តខ្មែរក៏កម្រមានអ្នកណាដែលស្មោះត្រង់នឹងរាជបល្ល័ង្កដែលមានទំនាក់ទំនងដ៏ល្អជាមួយក្រុមបះបោរ។ សូម្បីតែព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិដែលបានដើរលើផ្លូវកាគីបារាំងហើយតែក្រោយមកបានដើរតួយ៉ាងជ្រៅក្នុងវិស័យយោធាប្រតិបត្តិការប្រឆាំងនឹងពួកឧទ្ទាមបានអនុញ្ញាតឱ្យព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថា រត់គេចខ្លួនចូលទៅក្នុងព្រៃ។

3. សង្គ្រាមសម័យអាណានិគម

នៅពេលដែលមានការបះបោរបានបញ្ចប់ ពួកបារាំងបានប្រគល់ទាហាន4000នាក់ទៅសង្គ្រាមអាណានិគមនិយមដែលមិនអាចឈ្នះបាន។ ពួកគេបានសាងសង់ប្លុកផ្ទះនិងទាហាននៅកន្លែងជាច្រើនទូទាំងប្រទេសវិធីមួយដែលពួកគេមានដើម្បីផ្តល់ការងារ60ឬច្រើនឆ្នាំក្រោយមកការប្រឆាំងនឹងបដិវត្តន៍វៀតណាមដែលជាលទ្ធផលស្មើគ្នាដោយស្មើភាពគ្នាមួយ។ ដោយទទួលយកវិធីសាស្ត្រនៃបន្ទាយបិតិវន្តពួកគេបានទទួលស្គាល់យ៉ាងច្បាស់លាស់ថាពួកគេស្ថិតក្រោមការឡោមព័ទ្ធជាអចិន្ត្រៃរបស់ពួកឧទ្ទាមមានថ្វីដៃខ្ពស់។ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1886 លោកអភិបាល Filippini បានសម្តែងការសោកស្តាយថាផ្នែកមួយចំនួននៃប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានធ្វើឱ្យមានភាពស្ងប់ ស្ងាត់។ ជាការពិតណាស់ខេត្តដែលមានសន្តិភាពពេញលេញគឺខេត្តបាណាំងនិងក្រចេះ។ នៅគ្រប់ទីកន្លែងប្រទេសនេះបានទទួលរងនូវការវាយឆ្មក់ឥតឈប់ឈរពីមនុស្សរបស់អង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថា។ ខេត្តកំពង់ធំស្ទើរតែទាំងស្រុងស្ថិតនៅដៃរបស់ក្រុមឧទ្ទាម ហើយរ៉ែស៊ីដង់បារាំងហើប្រជាជននៅខេត្តនោះត្រូវបានគេបង្ខំឱ្យទៅបន្ទាយប្រាំងទន្លេស្ទឹងសែនសូម្បីតែក្រោយពីទំនាស់បានបញ្ចប់នៅក្នុងតំបន់ផ្សេងទៀតជាច្រើននៅក្នុងប្រទេស គឺនៅពេលយប់ពួកឧទ្ទាមនឹងមកជិតៗនោះហើយបោះចោលស្លាកយីហោ និងដុតទៅក្នុងបរិវេណនោះ។ សូម្បីតែនៅភ្នំពេញក៏ពួកឧទ្ទាមបានដាក់ពន្ធទៅលើប្រជាជនដែរ។

ជនជាតិបារាំងបានបញ្ឈប់ទាំងអស់នូវគម្រោងការងារសាធារណៈ និងផ្អាកការជ្រើសរើសបុគ្គលិកកងជីវពលកម្ពុជាដោយសារតែកម្លាំងនេះបានបង្ហាញថាខ្លួនមិនអាចជឿទុកចិត្តបាន។ សង្គ្រាមនេះផងដែរក៏បានធ្វើឱ្យតម្លៃរបស់បារាំងកាន់តែល្អ។ ទោះបីវាជាការបាត់បង់ជីវិតដ៏ធំនៃជីវិតរបស់ពួកឧទ្ទាមក៏ដោយក៏បារាំងបានរងនូវការខូចខាតមិនតិចដែរ។ ប្រសិនបើរដ្ឋាភិបាលជាអ្នកឈ្នះត្រូវបានផ្តល់ឱ្យព្រះអង្គម្ចាស់ណាប៉ូលេអុងទី1

យាងចេញពីទីក្រុងម៉ូស្គូនៅក្នុងឆ្នាំ1812 ហើយពួកឧទ្ធាមកម្ពុជាបានក្លាយជាសម្ព័ន្ធមិត្តដ៏ល្អជាមួយរដ្ឋាភិបាល។ ទាហានបារាំងជាច្រើននាក់បានស្លាប់ដោយសារជំងឺគ្រុនចាញ់ ជំងឺអាសន្នរោគ ជំងឺរាគមួល និងជម្ងឺឆ្លងផ្សេងៗទៀតដែលកើតមាននៅប្រទេសកម្ពុជាដោយការតស៊ូប្រឆាំងដ៏មានប្រសិទ្ធិភាពដូចជាប្រសិនបើដោយកាំភ្លើងរបស់សត្រូវ ធ្វើឲ្យសម្ព័ន្ធសរីរាង្គដ៏សំខាន់របស់ពួកគេត្រូវបានបំផ្លាញដោយសត្វមូសដែលបានដុត protozoa។ លិខិតចុះថ្ងៃទី14 ខែកក្កដាឆ្នាំ1885 បានរាយការណ៍ថា ទាហានបារាំង112នាក់បានសម្រាកនៅមន្ទីរពេទ្យដោយសារជំងឺ សេចក្តីទុក្ខព្រួយបានកត់ចំណាំសម្រាប់ទិវាBastilleដែលវាជាចំណែកតូចមួយនៃចំនួនសរុប។ ការផ្តល់ឱ្យនូវលក្ខខណ្ឌនៃសង្គ្រាមនៅក្នុងវាលភក់ និងព្រៃល្បាក់ដែលបង្កជាជំងឺគ្រុនចាញ់វាជាការលំបាកក្នុងការគិតគូរពីអត្រានៃការស្លាប់ និង ជំងឺក្នុងកម្រិតខ្ពស់ចំពោះកងទ័ពអ៊ឺរ៉ុប។ សូម្បីតែនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌសន្តិភាពនៃអត្រាការស្លាប់និងជំងឺសម្រាប់ជនជាតិអឺរ៉ុបនៅឥណ្ឌូចិនមានកំរិតខ្ពស់។ សេដ្ឋវិទូខាងសេដ្ឋកិច្ចលោក Charles Robequain បានអះអាងថាមុនឆ្នាំ 1884ចំនួនអត្រាស្លាប់របស់ជនជាតិអឺរ៉ុបលើសពី100 ក្នុង1000 និងអត្រាជំងឺ500 ក្នុង1000។ លោកOsborne ដកស្រង់ពីគ្រូពេទ្យជនជាតិបារាំងគឺលោកវេជ្ជបណ្ឌិត Maurel ដែលបានរកឃើញទំហំនៃជម្ងឺក្នុងចំណោមកងទ័ពមិនធម្មតាទាំងអស់។ សម្ព័ន្ធនៃបាក់តេរីនិងអាមីប(ជំងឺរាគមួល) ត្រូវបានបំផ្ទិចបំផ្លាញកងទាហានម៉ារីនដែលមិនសូវចេះនិយាយនិងទុច្ចរិត។ពួកឧទ្ធាមជាញឹកញាប់ត្រូវបានគេមើលមិនឃើញនៅឡើយទេ ដូចជាបាក់តេរីដែលធ្វើឱ្យមានផលប៉ះពាល់ដល់ពួកគេនៅគ្រប់ទីកន្លែង។ សង្គ្រាមនៅកម្ពុជាមិនមានអ្វីដូចជា"ភាពរុងរឿង" Solferino ឬ Mareng ថ្មើរជើងនិងការចោទប្រកាន់ពីទ័ពសេះដ៏អស្ចារ្យនោះទេ។

វាជានរកនៃគ្រាប់កាំភ្លើងផ្លោងមួយរំពេចដូចជា ការប្រកួតប្រជែងសម្រាបដណ្តើមយកស្បៀងអាហារនៅក្នុងដីរបស់កសិករនៃភក់ក្រាស់ដែលមាន ឈ្លើង និង ពស់ នៅលើព្រៃនៃច្រាំងទន្លេ នៃការកើតខ្ទុះ ដំបៅនិងការរមួលក្រពើ នៃជំងឺរាគមួល ធូលី និងពីងពាងនៃការខិតខំប្រឹងប្រែងឱ្យមានអារម្មណ៍តានតឹងទៅក្នុង unmapped និង ព្រៃប៉ាល់ឆា។ បើតាមរបាយការណ៍បានរាយការណ៍អំពីរបៀបដែលទាហានបារាំងបានរងគ្រោះពីកំដៅនិងធ្វើឱ្យអស់កម្លាំងនៃការហែក្បួនគ្មានទីបញ្ចប់និងកងកម្លាំងចល័តរបស់បារាំងដែលមិនចេះរីងស្ងួត។ និងយល់ពីការទួញសោករបស់ឧត្តមសេនីយ៍ចិន ដែលបានឈ្លានពានឥណ្ឌូចិនអស់1800ឆ្នាំមកហើយមុននេះភ្លៀងបានធ្លាក់ចុះចំហាយទឹកបានកើនឡើងដែលមាននិមិត្តសញ្ញារោគរាតត្បាតនិងកំដៅ គឺមិនអាចទទួលបានជនជាតិបារាំងត្រូវបានរំខានដោយរដូវវស្សាដ៏យូរ ដែលលិចទឹកភាគច្រើននៃទីជនបទហើយបានចាកចេញពីសមុទ្រនៃភក់ភក់នៅពីក្រោយនៃចាប់ផ្តើមរដូវប្រាំង។ មន្ត្រីបារាំងដែលបានដកស្រង់ពាក្យហើយពន្យល់ថាបច្ចុប្បន្ននេះគ្មានបេសកម្មដែលត្រូវគេប៉ុនប៉ងទេសម្រាប់រដូវភ្លៀង។ ជនបទទាំងមូលស្ថិតនៅក្រោមទឹក ដែលជាកន្លែងកម្សាន្តតែមួយគត់របស់យើង ហើយវាជាគ្រោះថ្នាក់នៅក្នុងកន្លែងដំបូងពីព្រោះវាចាំបាច់ដើម្បីដើរនៅក្នុងទឹកដែលមានកំពស់ត្រឹមចង្កេះហើយពីព្រោះចោរសមុទ្រគឺមានជានិច្ចកាលក្នុងការឃ្លាំមើលពួកសម្រាប់ជនជាតិអឺរ៉ុប។ គាត់ត្រូវបានច្រានចោលដោយអន្ទះសារសម្រាប់ការមកដល់នៃការបញ្ចប់នៃរដូវវស្សា ដើម្បីចាប់ផ្តើមនៃការប្រើប្រាស់គ្រាប់កាំភ្លើង។ រដូវវស្សាមិនបានរារាំងដំណើរការពួកឧទ្ធាមទេទោះបីជាគាត់បានរាយការណ៍គ្រាន់តែមួយសប្តាហ៍មុន ពួកគេបានឡោមព័ទ្ធមូលដ្ឋានកងទ័ពបារាំងបួនគីឡូម៉ែត្រពីទីក្រុង។

វាជារឿងតូចតាចណាស់ដែលកងទ័ពបារាំងបានប្រព្រឹត្តអំពើឃោរឃៅប្រឆាំងនឹងគូប្រជែង និងជនស៊ីវិលរបស់ពួកគេ ជួនកាលតាមបញ្ជាមេបញ្ជាការរបស់ពួកគេ។ នៅពេលលោក J-L de Lanessan បានក្លាយជាអភិបាលខេត្តនៃអាណាចក្រឥណ្ឌូចិននៅឆ្នាំ1891 គាត់មានការភ័យរន្ធត់ដោយសកម្មភាពឃោរឃៅមិនគួរឱ្យជឿ ដែលបានប្រព្រឹត្តប្រឆាំងចំពោះជនស៊ីវិលវៀតណាម។ បានសរសេរអំពី ការដុតកម្ទិមការបាញ់ប្រហារដ៏ធំមួយការសម្លាប់ និងការសម្លាប់រង្គាលគួរឱ្យកត់សម្គាល់ហើយគាត់មានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងនៃការក្ស័យធនគួរឱ្យកត់សម្គាល់ដែលមិនមាននរណាដឹង ឬបានបដិសេធមិននិយាយពីវិធីដែលក្រុមឧទ្ទាមមួយក្រុមបានធ្វើការឆ្លងកាត់កូមិរបស់ពួកគេ។ វានឹងក្លាយជារឿងមួយដែលត្រូវគិតស្រដៀងគ្នាភាពឃោរឃៅមិនបានកត់សម្គាល់ដំណើរការនៃប្រតិបត្តិការយោធាប្រឆាំងនឹងពួកឧទ្ទាមកម្ពុជា។ ខែកញ្ញា1893បានទទួលស្គាល់ថាវិធីសាស្ត្រដែលបារាំងបានប្រើនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានកើនឡើងគឺឃោរឃៅ។ វាមិនអាចទៅរួចទេបើមិដូច្នេះទេអ្នកនិពន្ធបានអះអាងថាដោយសារតែចំនួនប្រជាជនទាំងមូលបានកើនឡើងនៅក្នុងការប្រឆាំងនឹងបារាំង។ លោកMiltonOsborneកត់ត្រាថាពួកកងទ័ពបារាំងបានប្រព្រឹត្តអំពើរំលោភសេពសន្តវៈ ចោរកម្មនិងធ្វើឃាតកម្មលើជនស៊ីវិល ខណៈពេលដែលគាត់បានសរសើរពីភាពក្លាហានរបស់កងទ័ពបារាំង អភិបាល Filippini បានរិះគន់របៀបដែលពួកគេបានធ្វើខ្លួនឯង។ ដោយប្រើអំពើហឹង្សាប្រឆាំងនឹងប្រជាជននិង អ្នកដែលមិនបានចូលរួមក្នុងការបះបោរនោះទេ។ ពួកនាយទាហានបារាំងជាច្រើននាក់ជាបុរសរឹងរូសដែលបានមើលងាយអាជ្ញាធរស៊ីវិល។ ជារឿងធម្មតាគ្រប់គ្រាន់ដែលជាប្រភេទនៅក្នុងសង្គ្រាមអាណានិគមបារាំងរហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃសង្គ្រាមអាល់ហ្សេរីនៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1950 និងដើមឆ្នាំ1960 ។

លោក Gungho មេបញ្ជាការបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា លោកវរសេនីយ៍ឯក Badens បានរាយការណ៍ចំពោះភាពរឹងរូសនេះ គាត់ត្រូវបានគេមើលងាយយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងការចរចារ និងការតស៊ូប្រឆាំងនឹងការបញ្ជាទិញដើម្បីបង្ខំកងទ័ពបារាំងឱ្យទៅបន្ទាយ បន្ទាប់ពីអាជ្ញាធរស៊ីវិលបានដឹងជាមួយព្រះបាទនរោត្តមដើម្បីបានបញ្ចប់ការបះបោរនេះ។ ដោយ "អាកប្បកិរិយាអាក្រក់" របស់ទ្រង់ក្នុងការឆ្ពោះទៅរកអាជ្ញាធរស៊ីវិលលោកវរសេនីយ៍ឯក Chevallier ត្រូវបានបញ្ជូនដើម្បីជំនួសជាមេបញ្ជាការនៅខែតុលាឆ្នាំ1886 ជនសង្ស័យម្នាក់បាននិយាយថាលោកBadensបានបញ្ឈប់ការធ្វើបាបត្រឹមតែពេលខ្លីតែប៉ុណ្ណោះ។ លទ្ធផលមួយនៃអំពើអាក្រក់របស់បារាំងគឺការចល័តជនអន្តោប្រវេសន៍ស៊ីវិលទៅខេត្តបាត់ដំបង ដែលគ្រប់គ្រងដោយសៀម។ កសិករចំនួនជាង 4 ម៉ឺននាក់បានចាកចេញពីតំបន់ពោធិ៍សាត់ ជាតំបន់ដែលពួកគេបានកៀសខ្លួន ។

4. ដំណោះស្រាយដែលបានចរចាដាក់ទង្វើនឹងព្រះមហាក្សត្រ

រដ្ឋាភិបាលបារាំងនៅទីក្រុងប៉ារីសមិនសប្បាយចិត្តយ៉ាងខ្លាំងអំពីរឿងការបះបោរនេះទេ ហើយដូចដែលវាពាក់នៅលើ និងការចំណាយលុយលើបុរសម្នាក់ក្នុងការសម្រេចបានមកដោយដឹងថាការដោះស្រាយជាការចរចារនៃប្រភេទមួយចំនួននឹងដែលចាំបាច់ត្រូវបញ្ឈប់សង្គ្រាម។ ជនជាតិបារាំងបានយល់ថាមួយរយៈពេលខ្លីនេះគឺជាការប៉ុនប៉ងដ៏ធំធេងដែលជាមធ្យោបាយតែមួយគត់ក្នុងការធ្វើឱ្យសន្តិភាពមានស្ងាត់នៅប្រទេសនេះ គឺដើម្បីចូលរួមក្នុងការគាំទ្រយ៉ាងសកម្មរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ នោះគឺជាការដកចេញនូវយុទ្ធសាស្ត្រពីការទាមទារដែលធ្វើឡើងក្នុងសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1884។ ជនជាតិបារាំងមានបំណងចង់អភិវឌ្ឍផលប្រយោជន៍ពាណិជ្ជកម្ម និងជាតិរបស់ពួកគេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ហើយនេះគឺមិនអាចទៅរួចទេដោយគ្មាន

ការយល់ព្រមពីព្រះបាទនរោត្តម។ ចូលដល់ពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1886 ពួកគេបាននិយាយជាមួយព្រះមហាក្សត្រ ដោយសន្យាថា ពួកបារាំងនឹងមិនព្យាយាមដាក់សិទ្ធិអំណាចរបស់ពួកគេលើរដ្ឋបាលជនជាតិដើមភាគតិចឡើយ។ ជាពិសេសពួកគេបានសន្យាថានឹងរឹតបន្តឹងចំនួនរ៉េស៊ីដង់ចំនួនបួននៅក្នុងខេត្តកំពង់ស្វាយ ខេត្តកំពត ខេត្តពោធិសាត់ និងក្រចេះ។

យោងតាមការចុះហត្ថលេខារបស់ព្រះមហាក្សត្រ លើសេចក្តីប្រកាសមួយដែលបានអំពាវនាវដល់ប្រជាពលរដ្ឋរបស់ទ្រង់ដើម្បីបញ្ចប់ការបះបោរ ហើយទ្រង់បានសន្យាថានឹងមានការលើកលែងទោសជាទូទៅចំពោះអ្នកដែលបានចុះចូលទាំងនោះ។ ព្រះអង្គបានចាត់នាយទាហានអោយទៅគ្រប់ទិសទាំងបួននៃនគរដែលមានច្បាប់ចម្លងនៃសេចក្តីប្រកាស។ ជនជាតិបារាំងបានឱ្យជំនួយដល់ពួកគេដ៏ច្រើនរាប់មិនអស់រួមមានទាំងការដោះដូរខាងយោធា និងអនុញ្ញាតឱ្យមានសេរីភាពនៅក្នុងការធ្វើសកម្មភាពរបស់ពួកគេ។ គោលគំនិតត្រូវបានពន្យល់ដល់រ៉េស៊ីដង់ទូទៅដែលរស់នៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ គឺបានបង្ហាញអំពីសម្ព័ន្ធភាពយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងប្រទេសម្ចាស់អាណាព្យាបាលនិងប្រទេសស្ថិតនៅក្រោមអាណាព្យាបាល។ ព្រះបាទនរោត្តមបានសន្យាចំពោះបារាំងថាទ្រង់នឹងធ្វើឱ្យប្រទេសទាំងមូលស្ងប់ស្ងាត់នៅខែមករាឆ្នាំ1887។ លោកFilippiniមិនប្រាកដទាំងស្រុងទេអំពីជំនឿដ៏មុតមាំរបស់ព្រះបាទនរោត្តមទ្រង់បានប្រាប់ទៅរដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមដែលថា បើសិនជារដ្ឋសភាត្រូវបានគេលាក់បំបាត់ទ្រង់នឹងមិនស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទម្លាក់រូបទ្រង់ហើយដាក់ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិនៅលើបល្ល័ង្កឡើយ។ ទោះជាយ៉ាងណាទ្រង់បានច្រានចោលគំនិតនៃការបញ្ចូលកម្ពុជាទៅកូសាំងស៊ីន ផ្ទុយទៅនឹងសន្ធិសញ្ញាដែលបានចុះហត្ថលេខាជាមួយសៀមក្នុងឆ្នាំ1867។ លោកFilippiniបានដឹងថាសម្រាប់ពេលនេះបារាំងមិនអាចស្រមៃក្នុងការដាក់បទប្បញ្ញាតិទាំងមូលនៃសន្ធិសញ្ញាដែលចុះហត្ថលេខាជាមួយសៀមនៅថ្ងៃទី17មិថុនា1884។ ពួកគេនឹងត្រូវទៅអំពីវាតិចតួចបន្តិចដោយព្យាយាមរឹតបន្តឹងការចំណាយដែលជាកន្លែងដែលពួកគេអាច ។

5. ព្រះបាទនរោត្តមគោរពតាមសេចក្តីសន្យារបស់ទ្រង់

ដូចដែលវាបានប្រែក្លាយចេញព្រះបាទនរោត្តមគឺមិនមានការលាក់បាំងទេ។ លោកFilippiniអាចរាយការណ៍ថានៅក្នុងរយៈពេលប្រាំមួយសប្តាហ៍នៃការចេញផ្សាយនៃសេចក្តីប្រកាសនៅក្នុងស្ថានភាពនេះហាក់ដូចជាធ្វើឱ្យប្រទេសមានភាពប្រសើរឡើង។ ទោះបីជាព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាមិនបានដាក់ដៃរបស់ទ្រង់ដោយការបះបោររបស់ព្រះអង្គម្ចាស់មួយចំនួនផ្សេងទៀតបានចុះចាញ់រួមមានព្រះអង្គម្ចាស់បុណាវង្ស និងពង្សាវត្ថិដែលជាក្មួយប្រុសរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ ព្រះបាទនរោត្តមបានធ្វើដំណើរយោងទៅកាន់តំបន់ជាច្រើនក្នុងប្រទេសដែលជារឿយៗ នៅក្នុងក្រុមហ៊ុនរបស់អគ្គទេសាភិបាលបារាំងស្នាក់នៅឆ្ងាយពីរដ្ឋធានីសម្រាប់សប្តាហ៍ក្នុងពេលតែមួយ។ នេះជានាថាការចុះចាញ់នៃលោកឧត្តមសេនីយ៍របស់ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាជាកូនចិញ្ចឹមរបស់ទ្រង់នៅខែតុលា។ ពួកបារាំងជឿថាព្រះអង្គម្ចាស់ដែលជាកូនប្រុសសំណព្វរបស់ព្រះមហាក្សត្រ ដែលនៅតែផ្តល់ជំនួយដល់ពួកឧទ្ទាមដោយលួចលាក់។ យ៉ាងណាក៏ដោយនៅពេលដែលស្តេចបានវិលត្រឡប់ពីភាពពិការរបស់ទ្រង់នៅចុងខែធ្នូទ្រង់បានធានាសុវត្ថិភាពនៃការចុះចាញ់របស់មេបញ្ជាការ និងមេដឹកនាំទាំងអស់លើកលែងតែព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាខ្លួនឯង។

បារាំងបានបើកឱ្យមានការប្រមូលផ្តុំគ្នានៅខាងក្រៅប៉ុន្តែកងកម្លាំងទាហានម្នាក់ក្នុងចំណោម 600នាក់ បានចេញទៅខាងក្រៅរហូតដល់កងទាហានកម្ពុជាអាចហ្វឹកហាត់ដើម្បីជំនួសកន្លែងរបស់ពួកគេបាន។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិបានដឹកនាំកងកម្លាំងដ៏ធំក្នុងការទៅចាប់ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្តា។ ទ្រង់បានបរាជ័យនៅក្នុងការកិច្ចនេះ ប៉ុន្តែបារាំងនៅតែសង្ស័យថាទ្រង់បើកដៃឱ្យទ្រង់ស៊ីវុត្តាទៅចេតនា។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្តានៅតែមានកិត្យានុភាពយ៉ាងខ្លាំងក្នុងចំណោមប្រជាជនសាមញ្ញ ហើយចំណែកព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវត្ថិវិញត្រូវបានគេស្គាល់ថាចាប់ប្អូនប្រុសខ្លួនឯងដើម្បីភាពរឹងមាំរបស់ខ្លួនយ៉ាងអាមាស។ ក្រុមឧទ្ទាមរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់គឺចំនាយទាហានយ៉ាងច្រើន ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយមានពួកឧទ្ទាមជាច្រើនកន្លែងបានរីកធំឡើងពីមួយពេលទៅមួយពេល ហើយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្តាមិនដែលទទួលបាននូវការគម្រាមកំហែងធ្ងន់ធ្ងរឡើយ។ នៅក្នុងខែឧសភា1890 ព្រះអង្គបានបញ្ជូនព្រះសង្ឃមួយអង្គទៅនិយាយជាមួយនឹងរ៉េស៊ីដង់បារាំងនៅខេត្តកំពង់ធំគឺលោក PaulCollarជំនួសទ្រង់។ លោក Collard បានបញ្ជូនបេសកជនគឺលោក M. Schneider ទៅចរចាជាមួយអ្នកដឹកនាំឧទ្ទាមនៅ ក្នុងខេត្តសន្ទុកដែលនៅឆ្ងាយពីព្រៃល្បាតនៅភាគឥសាន្ត។ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្តាបានប្រាប់ទៅលោក Schneider ថាទ្រង់មានបំណងចុះចាញ់និង រស់នៅដោយមានសន្តិភាពពេញលេញ។ លោក Schneider បានរាយការណ៍ថា"ព្រះអង្គម្ចាស់គឺនៅក្នុងភាពយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ"។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយព្រះអង្គមានភាពខ្លាចរអាចំពោះព្រះបាទនរោត្តមនិងសួរបើសិនជាបារាំងអនុញ្ញត្តិឱ្យទ្រង់រស់នៅក្នុងប្រទេសបារាំង។ មិនមានអ្វីដូចដែលបាននិយាយនោះទេយ៉ាងណាក៏ព្រះអង្គបានសុគតនៅក្នុងព្រះជន្ម50ព្រះវស្សា។ ប្រទេសដែលបំផ្លិចបំផ្លាញគ្មានទីជម្រកគឺជោគវាសនារបស់ទ្រង់ស៊ីវត្តាគឺព្រះអង្គរស់នៅក្នុងភាពឯកោ ប៉ុន្តែនៅតាមទីជនបទក៏ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញ។ តំបន់សម្បូរដីកសិកម្មត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញឬបោះបង់ចោល។ ជនជាតិបារាំងម្នាក់ដែលជាអ្នកនិពន្ធបានអះអាងថាបន្ទាប់ពី2ទៅ3ខែក្រោយមកផ្នែកសំខាន់នៃតំបន់ដែលគេដាំដុះក៏ត្រូវបានគេបោះបង់ចោលដែរ។ កសិករបានចាកចេញជាមួយប្រពន្ធកូនរបស់ពួកគេនិងសត្វចិញ្ចឹមដូចជាគោក្របីរបស់ពួកគេដើម្បីស្វែងរកទីជម្រកផងដែរ នៅតាមផ្នែកនៃព្រៃដ៏ធំសម្បើមដែលគ្របដណ្តប់ស្ទើរតែទាំងស្រុងនៃប្រទេសឬនៅក្នុងទឹកដីសៀម។ ពួកគេបានរត់គេចពីពួកឧទ្ទាមដែលព្យាយាមចាប់ពួកគេឱ្យចូលនៅក្នុងកងកម្លាំងទាហានរបស់គេដើម្បីជៀសវាងពីពួកយោធាបារាំងដែលបានទាមទារក្របី រទេះនិងទូករបស់ពួកគេហើយ ដែលមិនតែងតែបែងចែករវាងប្រជាជនដែលមានសន្តិភាពនិងអ្នកបះបោរ។ ជាលទ្ធផលមានទុរ្ភិក្សកើតឡើងនៅតាមតំបន់ជាច្រើន ដែលបង្ខំឱ្យបារាំងនាំចូលអង្ករពីខេត្តបាត់ដំបងមួយចំនួននៃការបំផ្លិចបំផ្លាញហាក់ដូចជាបានបង្កើតនូវគោលនយោបាយដីធ្លីដោយចេតនា។ ឧទាហរណ៍នៅខេត្តកំពតមានក្រុមប្រដាប់អាវុធរាប់ពាន់ដើម។ ទោះបីជាលោក Milton Osborne បាននិយាយទាក់ទងទៅនឹងការប៉ាន់ប្រមាណរបស់លោកអាដេម៉ា ឡឺក្លែរ នៃការស្លាប់មនុស្សអស់ 10,000នាក់ជាការសមហេតុសមផលមួយនៃការប៉ាន់ប្រមាណនេះហាក់ដូចជានៅឆ្ងាយពេក។ វាជាការពិតណាស់ការលំបាកក្នុងការមកដល់មួយចំនួនគឺត្រឹមត្រូវ ប៉ុន្តែភាពអាក្រក់ដែលភាគីទាំងពីរបានប្រយុទ្ធ និងការពិតនៃភាពទុរ្ភិក្សធ្វើឱ្យអ្នកសង្ស័យថាតួលេខនេះខ្ពស់ជាង។ កស្តុតាងស្ថិតិបានពង្រឹងនូវការសង្ស័យតួលេខក្នុងសម័យអាណានិគម ដែលទំនងជាគ្មានភាពហួសហេតុពេកទេចំនួនអ្នកស្លាប់ ដើម្បីបង្ហាញអាជ្ញាធរបារាំងនៅក្នុងពន្លឺដ៏អាក្រក់បានបង្ហាញថាប្រជាជនកម្ពុជាបានធ្លាក់ចុះពី 945000នាក់ នៅឆ្នាំ1879 មកត្រឹម 750000នាក់ ក្នុងឆ្នាំ1889នេះ គឺជាការថយចុះចំនួន185000នាក់ ឬជិត 20%នៃចំនួនប្រជាជនសរុបក្នុងរយៈពេលប្រាំបួនឆ្នាំ។ តួលេខនេះនឹងរួមបញ្ចូលទាំងការស្លាប់ពីបុព្វហេតុទាំង

អស់ដូចជាមូលហេតុនៃធម្មជាតិ និងភាពអត់ឃ្លាន អំពើហឹង្សា និង ការថយចុះខ្លាំងនៃចំនួនប្រជាជន ដែលវាបណ្តាលមកពីការចាកចេញ នៃជនភៀសខ្លួនរាប់ពាន់នាក់ទៅខេត្តបាត់ដំបង ដែលគ្រប់គ្រងដោយសៀម។ នេះអត្រាកំណើន មិនបានទូទាត់សងនូវអ្វី ដែលជាការបាត់បង់ដ៏ធំធេងនៃចំនួនប្រជាជនធម្មតានោះមិនបានទេ។ ប្រសិនបើតួលេខរបស់អាណានិគមរបស់ Quinzaine មានភាពត្រឹមត្រូវ ពួកគេចង្អុលបង្ហាញពីមហន្តរាយប្រជាសាស្ត្រ។ សូម្បីតែការប៉ាន់ស្មានគឺនិយាយ 50/100ក៏ដោយក៏មានភាពខ្ពស់ពេកដែលមិនទំនង។ ការបាត់បង់សូម្បីតែដប់ភាគរយនៃចំនួនប្រជាជនរបស់ប្រទេសនៅតែជាគ្រោះមហន្តរាយដែលមិនអាចគិតទុកជាមុនបាន។ សមាមាត្រដែលមានទំហំធំដល់អ្នកដែលបានភៀសខ្លួនទៅទឹកដីសៀមដែលពួកគេបានវិលត្រឡប់ទៅផ្ទះរបស់ពួកគេវិញបន្ទាប់ពីឆ្នាំ1886។ នេះនឹងលើកកម្ពស់សមាមាត្រនៃអ្នកដែលបានស្លាប់ ក្នុងអំឡុងពេលនៃការបះបោរនេះបើប្រៀបធៀបទៅនឹងអ្នកដែលបានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍។ សូម្បីតែឆ្នាំ1903 ចំនួនប្រជាជនបានកើនឡើងតិចតួចជាង 1200000 តែប៉ុណ្ណោះប្រហែល 260000 ច្រើនជាងនៅក្នុង1879-80 ឬ 450000 បន្ថែមទៀតជាជាងការប៉ាន់ប្រមាណក្នុងឆ្នាំ1800 របស់លោក ម៉ូរ៉ា។ ចំនួនប្រជាជនបានកើនឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័សក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំខាងមុខ ចាប់ពីឆ្នាំ1903ដល់1913សូម្បីតែយើងដកលេខចំនួនអតីតនៃអ្នកខេត្តសៀមរាបបាត់ដំបងត្រូវបានប្រគល់ឱ្យកម្ពុជាក្នុងឆ្នាំ1907។ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមប្រជាជនបានកើនឡើងក្នុងអត្រាមួយដែលមានសុខភាពល្អ។ ជំរឿនចាប់ពីថ្ងៃទី29-30 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1921 បានរាប់ប្រជាជនកម្ពុជាចំនួន 2,397,714នាក់ កើនឡើងប្រមាណ 700,000នាក់ ក្នុងរយៈពេលប្រាំបីឆ្នាំពីឆ្នាំ1913។ សង្គ្រាមខ្មែរ-បារាំងនៅក្នុងឆ្នាំ1885,1886 គឺជាសង្គ្រាមដ៏ធំហើយមានការដឹងតិចតួចនៅមហន្តរាយនៃសម័យអាណានិគម។ ទំហំនៃការបំផ្លិចបំផ្លាញនេះជាមូលហេតុចំបងដែលព្រះបាទនរោត្តមបានសម្រេចចិត្តសហការជាមួយបារាំងនិងបានញ៉ាប់ការងើបបះបោរនេះ។ ទោះបីជាគាត់គឺមានមនុស្សមានឥទ្ធិពលធ្វើឱ្យឈឺចាប់យ៉ាងខ្លាំងដល់គាត់។ វាជាការភាន់ច្រលំថានេះគឺជាការប្រមាថយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរមួយ ដូច្នេះហើយបានដេញតាមយ៉ាងម៉ឺងម៉ាត់នូវការចុះចាញ់របស់ព្រះមហាក្សត្រពីពួកឧទ្ទាមនៅលើប្រទេសបារាំង។ ខណៈពេលដែលវាជាការពិតដែលលោក Filippini បានសន្យាដើម្បីលុបចោលនូវការទាមទារនៅក្នុងសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1884 ដែលសន្ធិសញ្ញានេះនៅតែមាននៅក្នុងកងកម្លាំងហើយព្រះនរោត្តមមិនសូវជឿថាបារាំងនឹងធ្វើដូច្នេះទេ ដែលមិនធ្វើការផ្លាស់ទីដោយមធ្យោបាយជំនាញបន្ថែមទៀតដើម្បីអនុវត្តពួកវា។ សុខភាពទ្រង់គឺក៏បរាជ័យហើយទ្រង់នឹងបានដឹងថា ជនជាតិបារាំងពេញនិយមព្រះអនុជរបស់ទ្រង់គឺឧបរាជព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ (the Francophile Sisowath បុគ្គលដែលចូលចិត្តឬសរសើរបារាំងខ្លាំង) ដើម្បីទទួលបានជោគជ័យនៅលើរាជបល្ល័ង្កនៃប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រសិនបើឧបរាជព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ទទួលបានជោគជ័យលើការស្នងរាជបល្ល័ង្កបែបនេះ វានឹងផ្តល់ឱ្យជនជាតិបារាំងនូវអ្វីៗទាំងអស់ដែលពួកគេចង់បាន។ ប៉ុន្តែប្រសិនបើជម្លោះអំណាចរវាងព្រះបាទនរោត្តម-បារាំង ហើយព្រះបាទនរោត្តមទទួលបានជ័យជម្នះទាំងស្រុងវិញនោះ ដូច្នេះរយៈពេលពីរឆ្នាំក្រោយពីការបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំងត្រូវបានបញ្ចប់ លោកអគ្គទេសាភិបាលនៃដែនដីអាណានិគមបារាំងឥណ្ឌូចិនបានកត់សំគាល់ថា "*ចាប់តាំងពីព្រឹត្តិការណ៍ឆ្នាំ1884 និង ឥរិយាបថរបស់យើង(បារាំង)ឆ្នាំ1886មក យើងមិនបានធ្វើអ្វីទាល់តែសោះជាជាងរង់ចាំនិងអត់ធ្មត់ ***រហូតដល់ការចូលទីវង្គត់របស់ព្រះបាទនរោត្តមនោះទេ***"*។

ជំពូកទី 6

ស្តេចដែលគ្រាន់តែជារាយ៉ាង

1. សេចក្តីផ្តើម

មានរឿងតិចតួចណាស់ដែលបានផ្លាស់ប្តូរនៅកម្ពុជាក្នុងរយៈពេលមួយទសវត្សរ៍ ចាប់តាំងពីលោកដឺឡាក្រង់ឌីយែរ បានបញ្ចុះបញ្ចូលព្រះបាទនរោត្តមឲ្យទទួលយកអាណាព្យាបាល។ បារាំងបានគ្រប់គ្រងទំនាក់ទំនងការទូត និងផ្នែកការពារជាតិនៅកម្ពុជា ប៉ុន្តែមិនអាចគ្រប់គ្រងផ្នត់គំនិតប្រពៃណីរបស់ប្រជាជនបានទេ។ ការបរាជ័យរបស់បារាំងបានកើតឡើងនៅឆ្នាំ1884 ស្របពេល បារាំងបានចុះទន់ខ្សោយ ទើបធ្វើឲ្យមានការប៉ះបោរយ៉ាងខ្លាំង។ បារាំងបានដកថយមកវិញស្ទើរតែគ្រប់កន្លែងដែលពួកគេធ្លាប់គ្រប់គ្រង ហើយប្រទេសគឺបានបំផ្លិចបំផ្លាញ។ រដ្ឋាភិបាលពីរដែលគ្រប់គ្រង គឺរដ្ឋាភិបាលជាតិ និងរដ្ឋបាលនៃអាណាព្យាបាល នៅតែនៅម្ខាងពីគ្នា។ ក្រោយមកបារាំងបានផ្តល់មូលនិធិជាចម្បងចំពោះថវិកាសាធារណៈ។ នៅចំពោះមុខព្រះបាទនរោត្តម និងកងកម្លាំងជាតិនិយមបានទទួលជ័យជំនះលើបារាំង។ ជាក់ស្តែង ស្ថានការណ៍មានភាពស្មុគស្មាញខ្លាំង បន្ទាប់ពីមានការប្រឆាំងនៅឆ្នាំ1885 ធ្វើឲ្យអំណាចរបស់ព្រះអង្គមានការគាំទ្រពីសំណាក់ប្រជាជនយ៉ាងខ្លាំង

នៅក្រោយពេលនៃការរើបឡើងប៉ះបោរដ៏ធំនេះ អត្រានៃការរំលោភបំពាននៅតែកើតមាន ហើយទាសភាពនៅតែមានដដែល ជាមួយនឹងការលើកលែងពន្ធមួយចំនួន ហិរញ្ញវត្ថុនៅតែស្ថិតក្នុងដៃរដ្ឋបាលខ្មែរដែលទន់ខ្សោយ និងគ្មានប្រសិទ្ធិភាព។ ការបះបោរនេះជាមូលហេតុនៃការធ្លាក់ចុះសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមយ៉ាងសំបើម ហើយបានបង្ហាញពីការពង្រឹងដែលគួរឲ្យខ្លាចលើហិរញ្ញវត្ថុរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា។

ការបះបោរនេះក៏បានប្រឆាំងនឹងអាណានិគមបារាំងផងដែរ ជាមួយនឹងសំភារៈសង្គ្រាមយ៉ាងមានប្រសិទ្ធិភាពប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាល ជាផ្នែកមួយដែលជម្រុញឲ្យ អាណានិគមអន្ទះសារចង់មកដើម្បីចរចារកដំណោះស្រាយ ជាជាងយកជ័យជំនះដោយយោធា។ ប៉ុន្តែមិនដែលមានការរួបរួមគ្នាណាមួយលើបញ្ហាអាណានិគម លើការបង្កើតគោលនយោបាយបារាំងទេ។ ដោយម្ខាងដឹកនាំដោយអ្នកនយោបាយសាធារណៈរដ្ឋអភិរក្សនិយម Jules Ferry (ពីមុនដោយលោក Prosper Chasselouop Laubat នៅក្រោមចក្រភពទី2) គឺស្ថិតនៅក្នុងការពេញចិត្តនៃគោលនយោបាយអាណានិគមឈ្លានពាន។ អាណានិគមនឹងនាំមកនូវភាពល្បីល្បាញ និងភាពប្រសើរនៃសេដ្ឋកិច្ចបារាំង។ មតិដែលកំពុងមានឥទ្ធិពលដ៏លើសលប់ផ្សេងទៀត គឺប្រឆាំងនឹងអាណានិគមនិយមក្នុងន័យជាក់ស្តែងមួយ ពីព្រោះអ្នកគាំទ្រខ្លួនមានអារម្មណ៍ថា ការផ្តោតលើ "បារាំងនៅឯនាយសមុទ្រ" បានរួមចំណែកធ្វើឲ្យបាត់បង់ខេត្តភាគខាងកើតនៃរដ្ឋធានីរបស់បារាំង។ The fierce irredentist Georges Clemenceau ជាឧទាហរណ៍ ចង់រក្សាក្រសែភ្នែកនៃសាធារណៈជនលើការបាត់បង់ខេត្ត នៃអាសាសនិងឡូរែន ពីអ្វីដែលលោក Jules Ferry ហៅថា"បន្ទាត់បៃតងស្តើងនៃVosges"។ Clemenceau ភ័យខ្លាចថាសាធារណៈជនអាចត្រូវបានលួងលោមប្រសិនបើបារាំងស្វែងរកការទូទាត់សងនៅឯនាយសមុទ្រ។ មតិដែលមានឥទ្ធិពលដ៏លើសលប់ផ្សេងទៀត នៅក្នុងរង្វង់សង្គមនិយម និងក្រុមឆ្វេងនិយមខ្លះ បានដំទាស់ការរីកចម្រើននៃចក្រភពទៅលើគោលការណ៍មូលដ្ឋានប្រឆាំងនឹងចក្រពត្តិនិយម។ Clemenceau បានវាយប្រហារការសញ្ជ័យអាណានិគមថា "ការត្រួតត្រា និងកេងប្រវ័ញ្ចលើមនុស្ស" ដោយគ្មី

គ្នារបស់គាត់ និងជាការក្បត់នឹងប្រពៃណីសាធារណៈរដ្ឋ។ ទីបំផុតបក្សទំនោរទៅខាងអាណានិគមគឺដើម្បីបង្ហាញពីភាពខ្ពង់ខ្ពស់ហើយគណបក្សបំបែកខ្លួនរបស់ Clemenceau បានគ្របដណ្តប់លើបញ្ហា ជាឧទាហណ៍ សភាបានពិភាក្សាលើការទិញយកតុងកឹងនៅពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ 1880។ សូម្បីតែចលនាសង្គមនិយម had no common position ស្ថាបខាងស្តាំគួរឲ្យកត់សម្គាល់ជាងខាងឆ្វេង ដោយសំអាងទៅលើទស្សនវិស័យរបស់ខ្លួន។ ចក្រពត្តិបារាំងនៅឯនាយសមុទ្រដូចជាមហាអំណាចអ៊ឺរ៉ុបដទៃទៀតដែរ គឺបានរីកចម្រើនយ៉ាងខ្លាំងក្នុងទសវត្សចុងក្រោយនៃសតវត្សទី19។ នៅឆ្នាំ1914បារាំងនៅឯនាយសមុទ្រមានទំហំ20ដងនៃប្រទេសបារាំង។ ក៏ប៉ុន្តែ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានៃការបះបោរនោះ អ្នកទំនោរទៅរកអាណានិគមនិយមនៃនយោបាយបារាំងមិនបានរួមបញ្ចូលអំណាចរបស់ខ្លួនទាំងស្រុងនោះទេ ហើយខ្លួននៅតែប្រុងប្រយ័ត្នមិនឲ្យមានមូលដ្ឋានប្រឆាំងក្នុងការវាយប្រហារនោះទេ។ ការពិតមួយចំនួននៃការអាម៉ាសចំពោះការបះបោរ និងការលួតលាស់ការទូតរបស់ខ្លួន បានហូរចូលទៅក្នុងសាធារណៈជនបារាំង ដែលបានដឹងរួចមកហើយពីការបង្ក្រាបដោយបង្ហូរឈាមនៃពួកឧទ្ទាមជាតិនិយមវៀតណាម។ ក្រសួងអាណានិគមមើលឃើញទិសដៅថ្មីគឺចាំបាច់។ អគ្គទេសាភិបាលដំបូងនៃឥណ្ឌូចិនលោក MM. Richaud និង J-L de lanessan បានអនុគ្រោះដល់គោលនយោបាយទូទៅនៃសហជម្រើស ហើយបញ្ចុះបញ្ចូលជាជាងការបង្ខិតបង្ខំ។ ទោះបីជា Picaresque ជាចរឹកចម្លែករបស់Huyn de Verneville (រ៉ែស៊ីដង់ស៊ុបព័រយីយ៉ែ ភាគច្រើននៃទសវត្សឆ្នាំ1890) រូបភាពនេះបានធ្វើឲ្យស្មុគស្មាញក៏ដោយ ការមកដល់នៃ Richaud និងde Lanessan បានដាក់វិធីសាស្ត្រថ្មី តាមរយៈមន្ត្រីលោក ហ្វីលីបពីនី និង លោក ពីហ្គេត។

2. ពីរជំហានទៅមុខ មួយជំហានថយក្រោយ

ត្រឡប់មើលទៅក្រោយវិញ ការបះបោរដ៏ធំនោះគឺជាមូលហេតុនៃ "ការឈានទៅមុខពីរជំហាន ត្រឡប់ក្រោយមួយជំហាន" សម្រាប់បារាំង ប៉ុន្តែជំហានទៅមុខបន្តរបស់បារាំងបានចាប់ផ្តើមបន្តដំណើរការដែលត្រូវបំផ្លាញអំណាចរបស់ព្រះបាទនរោត្តម។ អ្នកគ្រប់គ្រងថ្មីរបស់បារាំងជារឿយៗគឺជាអ្នកដែលឈ្លាសវៃ និងចេះបត់បែន ប៉ុន្តែគឺគ្រាន់តែជាការប្តេជ្ញាចិត្តដើម្បីឲ្យអនុត្តរភាពបារាំងទទួលបានជោគជ័យដូចដែល ឆាលម៉ាសុន ធ្លាប់មានតែប៉ុណ្ណោះ។ បារាំងបានរឹតបណ្តឹងកាន់តែខ្លាំង ទោះបីជាមានចំនួនតិចនៃបុគ្គលិកអ៊ឺរ៉ុបក៏ដោយ។ មន្ត្រីបារាំងមួយចំនួនតូចនឹងត្រួតពិនិត្យមើលកិរិយាធិបតេយ្យ "ម្ចាស់ស្រុក" ដែលបានធ្វើកំណែទម្រង់។ កម្ពុជាបានរួមបញ្ចូលទៅក្នុងសហភាពឥណ្ឌូចិននៅឆ្នាំ1887 ជាក់ស្តែងគឺជាជំហានមួយដែលចាប់ផ្តើមអំណាចមកស្ថិតនៅកណ្តាលកាន់តែច្រើន។ វិធីសាស្ត្ររបស់ De Lanessan មានភាពផ្ទុយជាមួយនឹងវិធីសាស្ត្រដែលធ្វើតាមចិត្តចង់របស់អ្នកកាន់ដំណែងមុនរបស់គាត់ ក៏បានអនុគ្រោះផងដែរដល់កម្មវិធីការងារសាធារណៈខ្នាតធំ។ ដូចដែលយើងឃើញ នេះគឺដើម្បីផ្លាស់ប្តូរមុខមាត់យ៉ាងហោចណាស់ពីភ្នំពេញរហូតដល់ពាក់កណ្តាលយុគសម័យកម្ពុជា។ អគ្គទេសាភិបាល Richaud បានជួបជាមួយនិងព្រះបាទនរោត្តម ក្នុងឆ្នាំ1888 ដើម្បីពិភាក្សារឿងកំណែទម្រង់ដែលជារឿងសំខាន់បំផុត រួមទាំងការណែនាំអំពីពន្ធលើដីធ្លី។ បារាំងបានចាប់ផ្តើមការងារជាបឋមក្នុងការស្ទង់មតិរៀបចំដីធ្លីនៃប្រទេសដែលជាសញ្ញាមួយដែលពួកគេត្រូវកំណត់ដើម្បីបង្កើតទ្រព្យសម្បត្តិឯកជនលើដីធ្លី។

នៅឆ្នាំ 1892 បារាំងបានកាន់កាប់ស្ទើរតែគ្រប់ពន្ធទាំងអស់ បន្ទាប់ពីសន្ធិសីទមួយ រវាងឧត្តមសេនីយ៍ដឺឡាក្រង់ និងព្រះបាទនរោត្តមនៅឆ្នាំ1889។ ការស្ថាបនាធនាគារថ្មី"ល្អវិសេស" នៅទីក្រុងភ្នំពេញគឺជាសណ្ដាប់ធ្នាប់ថ្មី។ ក៏ប៉ុន្តែមិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមកបារាំងបានធ្វើឲ្យមានតុល្យភាពថវិកា និងកាត់បន្ថយមកវិញលើបញ្ជីស៊ីវិល ដែលពួកគេចាត់ទុកថាជាការងារ "បន្ទិបន្ទួចដែលឥតប្រយោជន៍ចំពោះមន្ត្រី"។ នៅឆ្នាំ 1897 រ៉ៃស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយើ បានរាយការណ៍ដោយផ្ទាល់ និងប្រយោលថា ពន្ធបានហូរចូលដោយធម្មតា ហើយថាមានការកែចម្រើនខាងសេដ្ឋកិច្ចនៅទូទាំងនគរ។ ពន្ធប្រាក់ចំណូលសម្រាប់ឆ្នាំ1896 មានចំនួនសរុបជាងពីរលានប៉ាយ៉ែត ដែលកើនឡើងប្រហែល 320 000 លើសឆ្នាំ1895។ នៅពេលដែលព្រះមហាក្សត្រីយានីសុគតក្រឹតមួយ បានរួមបញ្ចូលទ្រព្យសម្បត្តិនៃមុដរបស់ទ្រង់ទៅក្នុងនោះផងដែរ។ការកើនឡើងនៃរ៉ៃស៊ីដង់តាមខេត្ត ដែលមានចំនួនបួននាក់ក្នុងឆ្នាំ1888 កើនដល់ដប់នាក់ក្នុងឆ្នាំ1894 គឺជាសញ្ញាមួយទៀតនៃការផ្លាស់ប្តូរអំណាច។

ទោះបីជាបញ្ហាចាស់ត្រូវបានគេបន្តលើកឡើងក៏ដោយ វាបានបញ្ជាក់ថាព្រះបាទនរោត្តម កាន់តែលំបាកខ្លាំងឡើងៗ ដើម្បីទប់ទល់នឹងការអនុវត្តន៍របស់ពួកបារាំង។ មូលហេតុដែលជាបញ្ហាគឺសុខភាពរបស់ព្រះអង្គកាន់តែខ្សោយទៅ។ ទោះបីជាជួនកាលបារាំងមិននិយាយបំផ្លើសពីភាពធ្ងន់ធ្ងរក៏ដោយ ក៏គ្មានអ្វីដែលគួរឲ្យសង្ស័យឡើយ ដែលថាបញ្ហាសុខភាពបានធ្វើឲ្យព្រះអង្គមិនអាចមានសមត្ថភាព ដើម្បីដោះស្រាយជាមួយគូប្រជែងរបស់ទ្រង់។ នៅចុងឆ្នាំ1888 ព្រះអង្គបានរងផលប៉ះពាល់ដោយការឈឺចាប់នៃខួរឆ្អឹងខ្នងដែលធ្វើឲ្យទ្រង់ឆាប់ហត់ ហើយជាមូលហេតុ បណ្តាលឲ្យបារាំងដកចេញផែនការក្នុងការយកទ្រង់ទៅកាន់ពិព័រជាសាកលនៅទីក្រុងប៉ារីសនៅឆ្នាំបន្ទាប់។ ព្រះមហាក្សត្រដែលធាត់ពីមុន ឥឡូវស្វិតនិងចុះទន់។ Branda ដែលបានជួបគាត់នៅក្នុងពេលនោះបានពណ៌នាថា "តូច ស្គម, clearly wasted by excesses of all kind.." ប៉ុន្តែបានសង្កេតផងដែរថា ព្រះអង្គ "a certain air of សេចក្តីថ្លៃថ្នូរពីធម្មជាតិទៅកាន់មនុស្សកើតនៅក្នុងឋានៈខ្ពស់"។ មានកស្តូតាងតិចតួចដែលបានផ្តល់យោបល់ ដូចដែលបារាំងបានបង្ហាញម្តងម្កាលថាទ្រង់បានបាត់បង់សមត្ថភាពផ្នែកស្មារតី ហើយមិនមានកម្លាំងគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការរារាំងពួកគេឲ្យមានប្រសិទ្ធិភាពដូច ដែលគាត់ធ្លាប់ធ្វើពីមុននោះទេ។ ទ្រង់ប្រហែលជាដើរវង្វេងនៅក្នុងបរិវេណព្រះបរមរាជវាំង ទ្រង់បានគិតដោយគតិបណ្ឌិតចំពោះការមានអ្នកដោះស្រាយជំនួសដើម្បីបញ្ឈប់ការធើបឡើងប្រឆាំង។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយទ្រង់នឹងដឹង បើទោះបីត្រូវចំណាយប្រាក់ដែលថ្លៃរបស់បារាំងក៏ដោយ វាគឺជាគ្រោះមហន្តរាយមួយសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ។ ការបះបោរមួយទៀតមិនចាំបាច់លើកមកនិយាយទេ។ ការបះបោរតូចៗបានឆាបឆេះឡើងពីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃនៅចុងទសវត្ស 1880 ប៉ុន្តែកងកម្លាំងរាជវាំងបានឃាត់ពួកគេបានយ៉ាងងាយ និងប្រហារជីវិតមេដឹកនាំក្នុងចំណោមពួកគេ Podicherry Indian Mandgeni។ មានរបាយការណ៍ថា Mandgeni បានបាញ់ឧបរាជរបស់ស៊ីសុវត្ថិ ដែលជាអ្នកទទួលបន្ទុកខាងកងទ័ពរបស់រដ្ឋាភិបាល ប៉ុន្តែការធើបឡើង បះបោររបស់ទ្រង់ គឺជាស្រមោលនៃការប៉ះទង្គិចគ្នាពីមុន។ក្នុងឆ្នាំ1889 ពួកបារាំងមានទំនុកចិត្ត ចំពោះការកាត់បន្ថយកងទ័ពរបស់ខ្លួននៅភ្នំពេញ ពី25 ទៅ30នាក់ ដែលស្ថិតនៅក្រោមមេបញ្ជាការនៃមន្ត្រីដ៏មានអំណាចម្នាក់។ ការស្លាប់របស់ព្រះបាទស៊ីវ៉ាត្ថានៅចុងឆ្នាំ1891 បានធ្វើឲ្យអ្នកប្រឆាំងមិនអាចយកឈ្នះបារាំងបាន។ វាពិបាកណាស់ទៅនឹងមនុស្សផ្សេងទៀត ដែលមានសេក្តីអង់អាច ឬកិត្យានុភាព ដើម្បីជំនួសទ្រង់ជាមេដឹកនាំឧទ្ទាមបាន។ Mandgeni និងអ្នកដទៃទៀតគឺជាអ្នកដែលមិនជាប់សាច់សាលោហិតរាជវង្សតែមានតួនាទីមួយដ៏សំខាន់របស់មេបញ្ជាការនៅក្នុងសង្គមប្រពៃណីនេះ។ ការសុគតរបស់ព្រះមហាក្សត្រីយានីនៅ

ឆ្នាំ1895ក៏នឹងត្រូវចុះខ្សោយនៃការការពារជាលក្ខណៈប្រពៃណីនេះផងដែរ។ ទោះបីជាទ្រង់ចំណាយពេលច្រើនក្នុងភាពឯកានៅគេហដ្ឋានរបស់ទ្រង់នៅឧត្តុង្គក៏ដោយ ព្រះមហាក្សត្រីយានីគឺជាស្ត្រីដែលគួរឲ្យខ្លាច ទោះបីទ្រង់មានអាយុ60ឆ្នាំ ប៉ុន្តែទ្រង់នៅតែរឹងមាំ ជាមួយនឹងព្រះនេត្រខ្មៅងងឹត កេសាក្រាស់... កាត់ខ្លីម៉ូតរបស់ប្រទេស និងមិនមានកេសាស្កូវនៅព្រះកេសរបស់ទ្រង់ឡើយ។ ទ្រង់គឺជាអ្នកដែលស្រលាញ់ប្រជាជនខ្មែរ ហើយមិនចូលចិត្តសៀមទេ បារាំងក៏បានសង្ស័យថាទ្រង់បានគាំទ្រពួកឧទ្ទាមនៅអំឡុងពេលមានការបះបោរ។ ការសុគតរបស់ទ្រង់នឹងបានធ្វើឲ្យបាត់បង់ទីប្រឹក្សារបស់ព្រះបាទនរោត្តមដ៏វៃឆ្លាតម្នាក់។

សម្រាប់ពួកបារាំងវិញ រ៉ៃស៊ីដង់បារាំងនៅភ្នំពេញយល់ស្រប ដោយការត្រឡប់ទៅរងចាំយ៉ាងអត់ធ្មត់នៃការសុគតរបស់នរោត្តម ក្នុងពេលបណ្តោះអាសន្នពួកគបានទទួលយកទ្រង់គឺជាស្តេចក្លែងក្លាយ និងត្រឡប់ទៅកាត់បន្ថយគូរប្រជែង គឺស៊ីសុវត្ថិទៅមួយឡែកសិន។ អំពើបះបោរដ៏ឃោរឃៅនេះ បានសង្កត់ធ្ងន់លើពួកគេថា តើពួកគេទ្រទ្រង់សង្គមបែបប្រពៃណីនេះ ឬយ៉ាងណា ហើយចំពោះព្រះបាទនរោត្តម សម្រាប់កំហុសទាំងអស់របស់ទ្រង់ គឺជាមនុស្សតែម្នាក់គត់ក្នុងការបញ្ចុះចញ្ចូលការបះបោរឲ្យស្ងប់ចិត្តបាន។ គោលនយោបាយរបស់ពួកគេមិនផ្លាស់ប្តូរទេ ប៉ុន្តែពួកគេនឹងអនុវត្តន៍វានៅក្នុងការប្រុងប្រយ័ត្ន និងមួយបែបថ្មី។ ជាក់ស្តែងគោលនយោបាយនេះបានដំណើរការ។ លើសពីនេះទៅទៀត បារាំងបានបង្ហាញពីជំនាញមួយចំនួនក្នុងការប្រគួតប្រជែងជាមួយឥស្សរជនខ្មែរដែលមានការតវ៉ា។ នៅខែសីហា 1888 លិខិតដែលចង់ដឹងចង់ឃើញពីមន្ត្រីកម្ពុជាដែលខ្នក់ចិត្ត បានមកដល់តុប្រធានាធិបតីបារាំងនៅវិមានអ៊ីលីសេ ក្នុងទីក្រុងប៉ារីស។ លិខិតបានឆ្លុះបញ្ចែងថា យើងទាំងអស់គ្នា ប្រជាជន និងមន្ត្រីដែលស្រលាញ់ពួកបារាំងកំពុងតែមានភាពរំភើបយ៉ាងខ្លាំងដោយសារតែអំពើពុករលួយ និងការអនុគ្រោះនិយម ហើយអ្នកសរសេរបានស្តីបន្ទោសអ្នកនៅថ្នាក់ក្រោមនៃស្តេចនរោត្តម និងទេសាភិបាល M. de Champeaux។ ព្រះបារមរាជវាំងត្រូវបានបណ្តុះបណ្តាលឲ្យចង់ដឹងចង់ឮ ហើយវាពិបាកណាស់ក្នុងការដែលចាប់អារម្មណ៍ជាប់ទាក់ទងនៅទីនេះ។ ប្រហែលជាលិខិតនោះត្រូវបានរៀបចំដោយស៊ីសុវត្ថិ ដែលជាវិធីសាស្ត្រមួយក្នុងការធ្វើឲ្យបាត់ទំនុកចិត្តលើព្រះមហាក្សត្រ។ អ្វីដែលជាការពិត វាត្រូវតែមានការរួមចំណែកក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រក្នុងការបែងចែក និងកាន់កាប់របស់បារាំង នៅក្នុងពេលនោះពួកគេបានខិតខំពួកគេបានជម្រុញផ្នែកមួយរវាងព្រះមហាក្សត្រ និងមន្ត្រីកំពូល។ យុទ្ធសាស្ត្រនេះទទួលបានជោគជ័យ ជាពិសេសបន្ទាប់ពីឆ្នាំ1897 នៅពេលទំនាក់ទំនងរវាងព្រះបាទនរោត្តម និងមន្ត្រី កុល ដឺម៉ុងតេរ៉ូ និង Thiounn ដោយបើកចំហរយ៉ាងមិនពេញចិត្តទៅនឹងផលប្រយោជន៍របស់បារាំង។

ប្រសិនបើ MM. Piquet, de Champeaux និង Orshini មានវិធីសាស្ត្រងាយស្រួលមិនបង្ខំខុសពី M. Huyn de Verneville ដែលបានមកដល់នៅ ខែមេសា ឆ្នាំ1889 ជារ៉ៃស៊ីដង់ស៊ុបព័ររីយ៉ែរដំបូងគឺជាមនុស្សដែលមាន stamp ខុសគ្នា។ De Verneville មានលក្ខណៈផ្តាច់ការ និងចម្លែក។ គាត់គឺជាប្រភេទមនុស្សដែលយល់ស្របថា "អំណាចគឺជា ultimate aphrodisiac"។គាត់បានចែករំលែក រ៉ៃស៊ីដង់នៅភ្នំពេញជាមួយស្ត្រីខ្មែរ និងនិយាយខ្សិបខ្សៀវថានាងអាចប្រើទំនាក់ទំនងតាមរយៈទឹកលុយផ្ទាល់បាន។ អ្នកនិពន្ធ Charles Meyer (ជាអ្នកជឿព្រះមហាក្សត្រនរោត្តមសីហនុនៅសតវត្សរ៍ទី20) បានបញ្ជាក់ថា De Verneville បានចាត់ទុកប្រទេសនេះជាមធ្យោបាយផ្ទាល់របស់គាត់។ ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយក្នុងកំលុងរឿងរ៉ាវយុគន្ធរ ដែលរួមគំនិតចោទប្រកាន់រ៉ៃស៊ីដង់ស៊ុបព័ររីយ៉ែរបានផុសឡើងនៅសារពត៌មានអន្តរជាតិ។ឧទាហរណ៍ ការសែតញូយ៉ក ថាបានបោះពុម្ពរឿងដែលប្រឌិតឡើង៖ A.M. de Verneville និងស្ត្រីម្ចាស់ស្រុក មិត្តភ័ក្ររបស់គាត់ Mi Roung (Neang Roung

TJ) រួមគ្នាទទួលបានជោគជ័យនៅភ្នំពេញហើយពួកគេ "play old Harry there" ។ ពួកគេបានផ្លាស់ប្តូរទីបញ្ចុះសពទៅក្នុងវាលស្មៅសម្រាប់គោក្របី ហើយព្រះអង្គធ្វើឡើងដើម្បីបង់ពិន័យប្រសិនបើដំរី ឬអូដ្ឋរបស់ទ្រង់វង្វេងSuphea Khoun ជាអភិបាលមិនសប្បាយចិត្ត បានប្រាប់ព្រះមហាក្សត្រថា រ៉ោស៊ីដង់បារាំងបាននិយាយដោយមិនគោរពព្រះមហាក្សត្រ គឺបានបញ្ជូនទៅជាពិរុទ្ធជន ហើយមនុស្សផ្សេងទៀតត្រូវបានគេកាត់ក្បាល ទោះបីជាកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់ស្តេចដើម្បីជួយសង្គ្រោះពួកគេក៏ដោយ តែជាការឥតប្រយោជន៍។

នេះគឺច្បាស់ណាស់ថាជាការបំផ្លើស ជាពិសេស de Verneville បានអះអាងថា មានពពួកមេទ័ពបានកាត់ក្បាល ប៉ុន្តែនៅសល់ច្រើនទៀតនៃសេចក្តីជឿជាក់ ជាពិសេសនៅក្នុងពន្លឺនៃឯកសារផ្លូវការបាននិយាយអំពីឥរិយាបថរបស់ Mlle. និង Roung។ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្របារាំង Alain Forest យល់ស្របថា de Verneville គឺផ្តាច់ការដោយអះអាងថាលោកបានចាត់ទុកប្រទេសកម្ពុជាថាជា "ការលេងល្បែងឯកជន" របស់គាត់។ ដោយចិត្តប្រថ្នាគាត់បានការពារ turf របស់គាត់ពី real or imaginaed ដោយសហសេវិករបស់គាត់នៅកូសាំងស៊ីន។ ប្រសិនបើអគ្គទេសាភិបាល de Lanessan នៅឆ្ងាយពីហាណូយ គឺជាមនុស្សដែលមានទំនាក់ទំនងទូតបុរសដែលឆាប់ខឹងនេះបានលុបចេញឥទ្ធិពលរបស់គាត់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ប៉ុន្តែដែលកំរោល និងដែលក្រអឺតក្រទម ដូចជាគាត់ពិតជាមិនអាចធ្វើទៅបាន de Verneville គឺជាបញ្ហានៃរឿងនេះផងដែរ។ ចុងបញ្ចប់នៃអាណត្តិរបស់គាត់នៅខែឧសភាឆ្នាំ1897 លិខិតរបស់ព្រះបាទនរោត្តម មិនដំណើរការច្រើនជាងជញ្ជាំងដែលមានត្រចៀករបស់ព្រះអង្គឡើយ។

3. បារាំងភ័យខ្លាចលើការស្នងរាជបល្ល័ង្ក

ការភ័យខ្លាចបំផុតរបស់ de Verneville គឺថាព្រះបាទនរោត្តម អាចនឹងខកចិត្តជាមួយផែនការរបស់បារាំង ចំពោះការលើកស៊ីសុវត្ថិឲ្យឡើងសោយរាជ្យ ដោយការដាក់រាជ្យនិងលើកកូនប្រុសរបស់គាត់ឲ្យឡើងសោយរាជ្យ។រាជវាំងមានការរំជើបរំជួលយ៉ាងខ្លាំង ដោយការចង់ដឹងចង់ឮ។ ព្រះបាទនរោត្តម មានយ៉ាងហោចណាស់កូនប្រុស30នាក់ ដែលស្របច្បាប់ក្នុងការជ្រើសរើស ហើយលោក Milton Osborn បានចាត់ទុកថានៅចុងឆ្នាំ1888 ព្រះអង្គ មិនប្រាកដថានរណានឹងត្រូវឡើងស្នងរាជ្យបន្តពីព្រះអង្គឡើយ។ ការចាប់អារម្មណ៍របស់គាត់គឺទៅលើព្រះអង្គម្ចាស់ **ឪង ចក្រ** ដែលមានអាយុ26ឆ្នាំនៅក្នុងឆ្នាំ1890 ហើយត្រូវបានគេចាត់ទុកថា ជាមនុស្សដែលឆ្លាតវៃ និងមានសមត្ថភាព។ ក្នុងវ័យដំទង់ព្រះអង្គបានបង្ហាញពីភាពពិស នេះបើយោងតាមទិន្នន័យមួយ នៅអាយុ13ឆ្នាំព្រះអង្គបានអមដំណើរព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គ នៅកំឡុងពេលប្រតិបត្តិការយោធាប្រឆាំងនឹងពួកឧទ្ទាម នៅពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ1780 និងត្រូវទទួលការឃ្លាំមើលដោយលួចលាក់ ពីសំណាក់ទាហានបារាំងដោយសារតែទម្លាប់របស់ព្រះអង្គមានឥទ្ធិពល។ ទិន្នន័យនេះអះអាងថា"ព្រះអង្គម្ចាស់តូចកំសាន្តដោយខ្លួនឯង លេងគ្រប់ល្បិចទៅមនុស្សទាំងនោះ ហើយជាញឹកញាប់បានទាញតង់របស់ពួកគេទម្លាក់នៅពេលយប់។ ជាល្បែងដែលព្រះអង្គម្ចាស់ទទួលបានការកោតសរសើរជាខ្លាំង"។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ សកម្មភាពចុងក្រោយរបស់ព្រះអង្គមិនត្រូវបានបារាំងសប្បាយចិត្តនោះទេ។ ពួកគេចាត់ទុកថា ព្រះអង្គមិនអាចជាអ្នកស្នងតំណែងពីបិតារបស់ទ្រង់បានឡើយ ដោយសារព្រះអង្គមានចិត្តគាំទ្រសៀម និងមានការចូលរួមងើបឡើងបះបោរនៅពាក់កណ្តាលទសវត្ស1880។ ជាការពិតបារាំងអះអាងថាសកម្មភាពរបស់ព្រះអង្គនៅពេលនោះ ចាត់ទុកថាជាការក្បត់ជាតិ និងត្រូវប្រហារជីវិត។ បន្ទាប់ពីងើបឡើងបះបោរ បារាំងបានរក

ឃើញភស្តុតាងនៃការបន្តទំនាក់ទំនងរបស់ព្រះអង្គជាមួយនឹងមេបះបោរពីមុន។ ការអះអាងនេះបញ្ជាក់ថា ព្រះអង្គមានការមកលេងជាប្រចាំពីសំណាក់បុគ្គលដែលគួរឲ្យសង្ស័យ សៀម និងកម្ពុជា។ ក្នុងឆ្នាំ1890 ខណៈដែលរឿងទាំងនោះអាចជារឿងផ្តេសផ្តាស របាយការណ៍បារាំងបានរាយការណ៍លម្អិតនៃដំណើរទស្សនកិច្ចដោយមេបញ្ជាការពីមុន **សួម, សារ៉ាត សុខ, សំ រ័ត្ន, ស៊ីន និង តាំ រ៉ៃ ជួន**។ ប៉ុន្តែអ្វីដែល ធ្ងន់ធ្ងរជាងនេះទៅទៀតនោះ សម្រាប់ទស្សនៈ និង គំនិតយល់ឃើញរបស់បារាំង **ឌួង ចក្រ** មានសមត្ថភាព និងឆ្លាតវៃ។ ព្រះអង្គ (ឌួង ចក្រ) មានមហិច្ឆតា និង បានអះអាងថាកូនប្រុសច្បងរបស់ព្រះបាទនរោត្តម។ បារាំងបានជំទាស់នឹងការទាមទាររបស់ព្រះអង្គសម្រាប់ការគ្រងរាជ្យ និងបានលើករឿងកំប៉ិកកំប៉ុកថា ព្រះអង្គមិនមែនជាកូនស្របច្បាប់របស់មហាក្សត្រីយានីដំបូងឡើយ។ នៅថ្ងៃទី30 ខែមេសា ឆ្នាំ1891 ភ្នាក់ងាររាជវង្សបានចាប់ខ្លួន ព្រះអង្គ ឌួងចក្រ និងដាក់ឃុំឃាំងព្រះអង្គ។ យ៉ាងណាមិញមួយសប្តាហ៍ក្រោយមកព្រះអង្គម្ចាស់បានសរសេរសំបុត្រទៅ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគមនៅប៉ារីស ដោយតួញញែថា "ប្រហែលមួយឆ្នាំហើយ ដោយមិនមានការកាត់ក្តីពី M. de Verneville ដែលជារ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពៃរីយររបស់អ្នក"។ ប៉ុន្តែមិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីដោះលែង ព្រះអង្គម្ចាស់ ឌួងចក្រ បានភៀសខ្លួនទៅទីក្រុងបាងកក។ បើយោងតាមរបាយការណ៍របស់បារាំង ព្រះអង្គបានធ្វើដំណើរទៅព្រំដែនកម្ពុជា ដោយមានចេតនាបង្កការប៉ះបោរ។ ព្រះបាទនរោត្តម បានបដិសេធមិនទទួលស្គាល់ក្មេងប្រុសនោះទេ ដោយសរសេរថា"ខ្ញុំបានកាត់កាលចោលព្រះអង្គម្ចាស់ ឌួងចក្រ ជាកូនប្រុសរបស់ខ្ញុំហើយ ខ្ញុំមិនអាចពិចារណាបានទៀតទេ ថាគាត់គឺជាអ្វីនោះ ប៉ុន្តែគឺជាអ្នកបះបោរម្នាក់ ប៉ុន្តែមានរឿងមួយដែលគួរឲ្យសង្ស័យ គឺការដែលព្រះបាទនរោត្តម បដិសេធកូនប្រុសដែលព្រះអង្គចូលចិត្ត។ វាហាក់ដាមិនមានទេ នៃបញ្ហាគម្រាមកំហែងរបស់ M. de Verneville។ ព្រះបាទនរោត្តម បានបន្តការអត់ធន់ជាមួយបារាំងសម្រាប់បញ្ហាផ្សេងទៀតនៅប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយមកទៀត។ របាយការណ៍បារាំងបានអះអាងថា ព្រះអង្គម្ចាស់ឌួងចក្របានភៀសខ្លួនដោយសារតែព្រះអង្គ បានប៉ុនប៉ងធ្វើឃាតបិតារបស់ព្រះអង្គ។ ទោះបីជាអាចទៅរួចក៏ដោយ បារាំងបានប្រឌិតរឿងដែលគ្មានភស្តុតាង ដើម្បីបង្ខូចដល់ព្រះអង្គម្ចាស់ ហើយរួមបញ្ចូលទាំងការបដិសេធរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ជាមួយនឹងកូនជាទីស្រលាញ់របស់ទ្រង់ ដែលនាំឲ្យយើងធ្វើការសន្និដ្ឋានថា វាជាការពិត។

នៅឆ្នាំ1893 ព្រះអង្គម្ចាស់ឌួងចក្រ បានចាកចេញពីបាងកកទៅប្រទេសបារាំងហើយព្រះអង្គម្ចាស់បានដឹងយ៉ាងច្បាស់ពីសង្គមនៅប៉ារីស។ បានពណ៌នាថា"តូច រស់រវើក និងឆ្លាតវៃ" ព្រះអង្គបានទទួលយកសម្លៀកបំពាក់លោកខាងលិច និងបានដិះកង់យ៉ាងហឹកហាក់នៅជុំវិញទីក្រុង។ មិនយូរប៉ុន្មាន់អាជ្ញាធរបារាំងបានបញ្ជូនព្រះអង្គទៅ ប្រទេសអាហ្សេរី Algiers ជាកន្លែងដែលព្រះអង្គធ្វើឲ្យអ្នកនៅទីនោះមានការភ្ញាក់ផ្អើលដោយសារការកម្ទេច អំបែងកាជន៍ និងកែវ នៅក្នុងហាងកាហ្វេដោយសារតែអ្នកគ្រប់គ្រងមិនអាចផ្តល់ឲ្យព្រះអង្គនូវ Bordeaux បាន។ ទោះបីជាព្រះអង្គពេញចិត្តជាមួយអាកាសធាតុនៅ Algerian ក៏ដោយ ភ្លាមៗនោះព្រអង្គត្រូវបានគេបញ្ជូនទៅ Djelfa ដែលជាមន្ទីរថ្លើងដែលដាច់ឆ្ងាយហួសពីភ្នំ Atlas នៅលើតែមនៃសាហារ៉ា ជាកន្លែងដែលព្រះអង្គសុគតនៅទីនោះ នៅថ្ងៃទី25 មីនា1897 ក្នុងអាយុ33ឆ្នាំ។ផ្ទុយទៅវិញអាជ្ញាធរមិនបានកត់ត្រាពីមូលហេតុនៃការស្លាប់នោះទេ ប៉ុន្តែយើងសន្និដ្ឋានថា ជាការខូចចិត្ត និងប្រហែលជាមកពីផលប៉ះពាល់នៃការរស់នៅ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ដែលមានប្រជាប្រិយភាពស្រាប់តែបាត់ខ្លួន ដោយគ្មានសញ្ញាណអ្វីបន្តិច

បន្តចសោះ ហើយបារាំងមិនមានអ្នកដែលមានគ្រោះថ្នាក់ទៀតទេ។ Milton Osborn បានប្រាប់យើងថា "សព្វថ្ងៃនេះនៅកម្ពុជា ឈ្មោះព្រម្ចាស់ឱ្ងស្ទើរតែត្រូវគេបំភ្លេចចោល"។

4. ឆ្នាំ 1897 ជាចំណុចរបត់មួយក្នុងការតស៊ូដើម្បីគ្រប់គ្រង

ចំណុចរបត់មួយក្នុងការតស៊ូដើម្បីគ្រប់គ្រងក្នុងខែមករា 1897 នៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តម ធ្លាក់ខ្លួនប្រឈួនម្តងទៀត។ Huyn de Verneville បានផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងលឿនក្នុងការទាញយកអត្ថប្រយោជន៍ពីភាពទន់ខ្សោយនេះ។ គាត់បានប្រាប់ទៅដល់លោកអគ្គទេសាភិបាលកូសាំងស៊ីន Paul Dooumer ថា "ព្រះបាទនរោត្តម ទ្រង់ឈប់សោយអាហារ ដែលសុខភាពរបស់ព្រះអង្គធ្ងន់ធ្ងរណាស់" ហើយបានប្រាប់ពីការបង្កើនការខូចខួរក្បាល។ ប្រហែលជាគាត់ជឿថាព្រះបាទនរោត្តមនឹងសុគត។ ច្បាស់ណាស់របាយការណ៍ដែលបំផ្លើសបាននាំឲ្យរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគមឲ្យអនុម័តគម្រោងបញ្ជូនទ័ពពីសៃហ្គនដោយសង្ឃឹមទុកមុន។លើសពីនេះទៅទៀត រ៉ោស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយ៉ែរ បានបញ្ចុះបញ្ចូលសមាជិកក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីដើម្បីជួបប្រជុំពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមអវត្តមាន និងដើម្បីសម្រេចលើគោលនយោបាយដោយគ្មានការយល់ព្រមពីព្រះអង្គ។ ប៉ុន្តែវាគឺជាការប្រថុយដែលមានសុវត្ថិភាពដែល de Verneville មិនចាំបាច់ទាមទារឲ្យពួកគេលំបាកពេកទេ។ ពួកគេក៏ត្រូវតែជឿផងដែរថាព្រះបាទនរោត្តមនឹងសុគត ហើយអ្នកធ្វើការនៅការិយាល័យជំនាញ នឹងរៀបចំដោយការពេញចិត្តជាមួយនឹងបារាំង ហើយនឹងអ្នកឧបត្ថមគាំទ្ររបស់គេ គឺឧបរាជស៊ីសុវត្ថិ ជាអ្នកដែលចាំធ្មក់នៅម្ខាងទៀត។ ភាពធ្វេសប្រហែសនៃហេតុផលរបស់ពួកគេ ចំពោះការសម្រេចចិត្តដោយគ្មានការយល់ព្រមពីព្រះមហាក្សត្រ គឺជាការងាកចេញពីពិធីសាររបស់រដ្ឋ។ នៅសម័យមុនទង្វើនេះមានន័យថា ជាការរំលោភបំពានទៅលើសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ម្យ៉ាងទៀតការចាកចោលនៃពួកវរជន វាគឺជាការបរាជ័យដ៏ធំមួយសម្រាប់ព្រះបាទនរោត្តម។

ទោះបីជាសុខភាពរបស់ព្រះបាទនរោត្តម មិនសូវល្អក៏ដោយ ក៏វាហាក់ដូចជា de Verneville បាននិយាយបំផ្លើសពីភាពធ្ងន់ធ្ងរនៃជម្ងឺនេះ ដើម្បីផ្តល់ជាសកម្មភាពលេសមួយ។ Doumer បានធ្វើដំណើរទៅរាជធានីភ្នំពេញ នៅអំឡុងខែបន្ទាប់ និងបានសំភាសន៍ជាមួយ ព្រះបាទនរោត្តមយ៉ាងយូរ។ ផ្ទុយពីការរំពឹងទុករបស់គាត់ៗមិនបានឃើញថាព្រះបាទនរោត្តមជិតសុគតទេ។ ហើយក៏មិនមែនសតិរបស់ទ្រង់ហាក់ដូចជាចុះខ្សោយដែរ ជាការពិតគាត់បានរកព្រះបាទនរោត្តម ឲ្យដឹងច្បាស់ទាំងស្រុង។ប្រហែលជាមានការព្រួយបារម្ភណ៍ពីការបង្កជម្លោះ គាត់ជម្រុញឲ្យមានការប្រុងប្រយ័ត្នក្នុងករណី "ស្ថានភាពដែលងាយ" បាននាំឲ្យមានការលំបាកខ្លាំង ប្រហែលជាគាត់ធ្វើតាមបារាំង ចំពោះការទូតដោយការគំរាមក្នុងឆ្នាំ1884។ ស្ថានភាពនេះទាមទារឲ្យមានជំនាញការទូត ហើយ de Verneville គឺមានភាពឆេវឆាវពេក។ មិនយូរមិនឆាប់គាត់ត្រូវបានគេហៅត្រឡប់ទៅបារាំងវិញ នៅថ្ងៃទី14 ឧសភា 1897 មិនមែនដោយគ្មានរឿងអាស្រូវនោះទេ។ Doumer បានអះអាងថា de Verneville ជាមួយនឹងស្រីកំណាន់ខ្មែររបស់គាត់ នាងរុង ដែលបានចូលរួមឧក្រិដ្ឋកម្ម និង ប្រព្រឹត្តអំពើពុករលួយបានបន្តយអំណាចតំណាងរបស់បារាំង "នៅក្នុងក្រសែភ្នែករបស់អ្នកម្ចាស់ស្រុក"។ លោក de Verneville បានបោះបង់ស្រីនោះចោល បានទុកឲ្យនាងប្រឈមមុខនឹងការកាត់ទោសពីបទបានលួចគ្រឿងអលង្កា មាស ពេជ្រ និងត្បូងដ៏មានតម្លៃ ដទៃទៀតទុកនៅទីបញ្ជាការរ៉ោស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់។ មានការចោទប្រកាន់ផ្សេងទៀតអំពីការសូកប៉ាន់ចៅក្រម ការជួញដូរ ដោយអនុគ្រោះការរំលោភបំពាន ការចាប់ពង្រត់ និងការលួច

ឆក់ប្លន់។ Doumer បានសង់ស្សុយថា មានជនជាតិបារាំងផ្សេងទៀតដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងរង្វង់ឧក្រិដ្ឋកម្ម តែនាងរុងត្រូវបានជាប់គុករយៈពេល5ឆ្នាំ។

ដោយការមិនពេញចិត្តជាផ្លូវការនៃសីលធម៌របស់គាត់ បានចោទប្រកាន់ការគ្រប់គ្រងមិនបានល្អ និងវិធីសាស្ត្រមិនឆ្លាតវៃ de Verneville បានបង្កើតការតស៊ូដោយប៉ះពាល់ដល់អាយុជីវិតសម្រាប់បារាំងក្នុងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលខ្មែរ។ប៉ុន្តែពីរខែក្រោយមករ៉ស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយែរ បានចាកចេញទៅបារាំង ព្រះមហាក្សត្រនរោត្តមបានចេញព្រះរាជប្រកាសរៀបចំឡើងវិញនៃក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី ដែលជាផ្នែកមួយនៃការផ្លាស់ប្តូររដ្ឋាភិបាលខ្មែរ និងសេវាស៊ីវិល។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមក ក្រុមប្រឹក្សាបានដោះលែងទាសកររាំង និងវត្ត។ ក្រុមប្រឹក្សាខ្លួនឯងបានដកចេញកំណែប្រៃប្ចីរបស់ខ្លួនពីមុន និងដែលធ្លាប់ស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ គិតត្រឹមថ្ងៃទី11 កក្កដា 1897 មានសមាជិកប្រាំនាក់តែប៉ុណ្ណោះដែលស្ថិតក្រោមប្រធានអចិន្ត្រៃនៃរ៉ស៊ីដង់បារាំង។លើសពីនេះទៅទៀត ព្រះរាជប្រកាសនេះតម្រូវឲ្យមានចុះហត្ថលេខា ជាផ្លូវការរបស់មន្ត្រីថ្មី មុនពេលចេញសេចក្តីប្រាកាស។ Osborn បានកត់សម្គាល់ថា លិខិតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ ថាព្រះបាទនរោត្តម បានចុះហត្ថលេខាលើព្រះរាជប្រកាសនោះ ដោយសារតែ de Verneville បានគម្រាមកំហែងទម្លាក់ព្រះអង្គចេញពីបល្ល័ង្ក ប្រសិនបើព្រះអង្គបដិសេដ។ អ្នកនិពន្ធមួយចំនួនអះអាងថា de Vernevilleបានគម្រាមកំហែងផ្សេងៗដូចជា ប្រកាសថាព្រះបាទនរោត្តមធ្លួត ថាកាត់ព្រះកេសព្រះអង្គ ហើយនិរទេសទៅ Poulo Condore ប្រសិនបើមិនធ្វើតាមគាត់។ ខណៈពេលដែល de Verneville មានសមត្ថភាពគម្រាមកំហែងបែបនេះ ព្រះរាជប្រកាសត្រូវបានប្រកាសឲ្យប្រើប្រាស់ ពីរខែបន្ទាប់ពីការចាកចេញរបស់ de Verneville ទៅបារាំង ប្រហែលជាមកពីមានការធ្វើអន្តរាគមន៍ពី Doumer ។ក៏ប៉ុន្តែមានជនសង្ស័យមួយបានថា ព្រះបាទនរោត្តមបានលាក់ខ្លួននៅក្រោមសម្ពាធឥតឈប់ឈរ។ ជនជាតិបារាំងបានទាមទារ មន្ត្រីរបស់ព្រះអង្គផ្ទាល់បានកាន់ដើងពួកគេ។ នៅឆ្នាំបន្ទាប់ព្រះបាទនរោត្តម បានក្លាយជាអ្នកទទួលខុសត្រូវ ក្នុងជម្លោះមួយចំនួន ព្រះអង្គបានព្យាយាមបញ្ចាក់ពីអំណាចរបស់ព្រះអង្គលើពួកគេ។ មាតារបស់ព្រះអង្គគឺជាកំពែងការពារនៃប្រពៃណីបុរាណ និងដែលបានជឿទុកចិត្តបានសុគតក្នុងឆ្នាំ1894។ សុខភាពរបស់ព្រះអង្គបានចុះខ្សោយ។ បើតាមគោលការណ៍សីលធម៌ ព្រះអង្គត្រូវបានគេបដិសេធ រីឯព្រះអង្គម្ចាស់ ឌួង ជាបុត្រសំណព្វរបស់ព្រះអង្គ ទើបតែសុគតក្នុងការនិរទេសខ្លួន។ បើទោះបីជាព្រះអង្គជឿបារាំងថាព្រះអង្គម្ចាស់ ឌួង ប៉ុនប៉ងធ្វើឃាតក៏ដោយ ការសុគតរបស់កូនគឺតែងតែជាការវាយប្រហារមួយ ជាពិសេសអ្នកដែលធ្លាប់ជិតស្និទ្ធ។ សម្រាប់វ័យចំណាស់នេះ មនុស្សឈឺចាស់ ព្រះអាទិត្យរៀបអស់សុង្គត អធិបតេយ្យខ្មែរកាន់តែខ្លាំងឡើង។ ជាមួយនឹងភាពសោកសៅនៃការចងចាំផ្ទាល់របស់ព្រះអង្គ និងចំណេះដឹងនៃការខិតខំជិតចុងបញ្ចប់របស់ព្រះអង្គ។ ក្នុងឆ្នាំបន្ទាប់ព្រះបាទនរោត្តមខិតខំស្តារអំណាចម្តងទៀតលើក្រុមប្រឹក្សា។ ព្រះអង្គស្អប់ខ្ពើមភាពរញ៉េរញ៉ៃ ហើយដែលឃើញនៅគ្រប់ទីកន្លែងនៃមន្ត្រីបារាំង និងនាយករដ្ឋមន្ត្រី។ ប្រសិនបែបនេះមែន ព្រះអង្គនិយាយត្រូវ Thiounn បានបង្ហាញថាគាត់ជាអ្នកបម្រើដ៏ស្មោះត្រង់នៃប្រទេសបារាំងរហូតដល់គាត់ស្លាប់នៅឆ្នាំ1941 និង Urn បានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការពង្រឹងអំណាចរបស់បារាំងមុនពេលគាត់ស្លាប់នៅឆ្នាំ1904។ព្រះបាទនរោត្តម បានព្យាយាមរារាំងការតែងតាំងលោក Thiounn ជាលេខាក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីនៅខែធ្នូ ឆ្នាំ1898។ ព្រះអង្គក៏បានព្យាយាមបញ្ឈប់កុលដឺម៉ុងតេរ៉ូ ពីដំណែងរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសនៅពេលនោះផងដែរ។ព្រះអង្គអះអាងថា ការអប់រំមន្ត្រីដ៏ល្អក្រៃលែងនេះ គឺខ្វះសមត្ថភាព ហើយសម្រាប់ការប្រកាសនេះគឺគ្មានហេតុផល ដោយ សេចក្តីក្រោធ

ខឹង នៃបុរសចាស់ដែលបិនរអ៊ូរទាំ និងគ្មានអំណាច។ ជាមួយ Thiounn នរោត្តមប្រាកដប្រជា ប៉ុន្តែមិនមានស្តេរកោព វត្តបំណងនឹងត្រូវកុលដីម៉ុងតេរ៉ូនឹងមានសេចក្តីស្មោះត្រង់ទៅបារាំង ហើយយល់ថាក្បត់នឹងខ្លួនគាត់។ ទោះបីព្រះបាទនរោត្តមត្រូវបានបង្ខំទៅនឹងការប្រកាសបរិហារកូនប្រុសម្នាក់ទៀតក៏ដោយ គឺយុគន្ធរ យើងដឹងថាការបញ្ចេញការជំទាស់របស់ទ្រង់ទៅនឹង Thiounn និងមន្ត្រីមានអំណាចដទៃទៀត។ អ្នកទស្សនៈស្តុដឡែនបានអះអាងថា នៅដំណាក់កាលនោះព្រះបាទនរោត្តម "សោយរាជ្យប៉ុន្តែមិនមានអំណាចទេ តែព្រះអង្គគ្រាន់តែជាអាយ៉ងតែប៉ុណ្ណោះ"។

5. **កិច្ចការរបស់យុគន្ធរ**

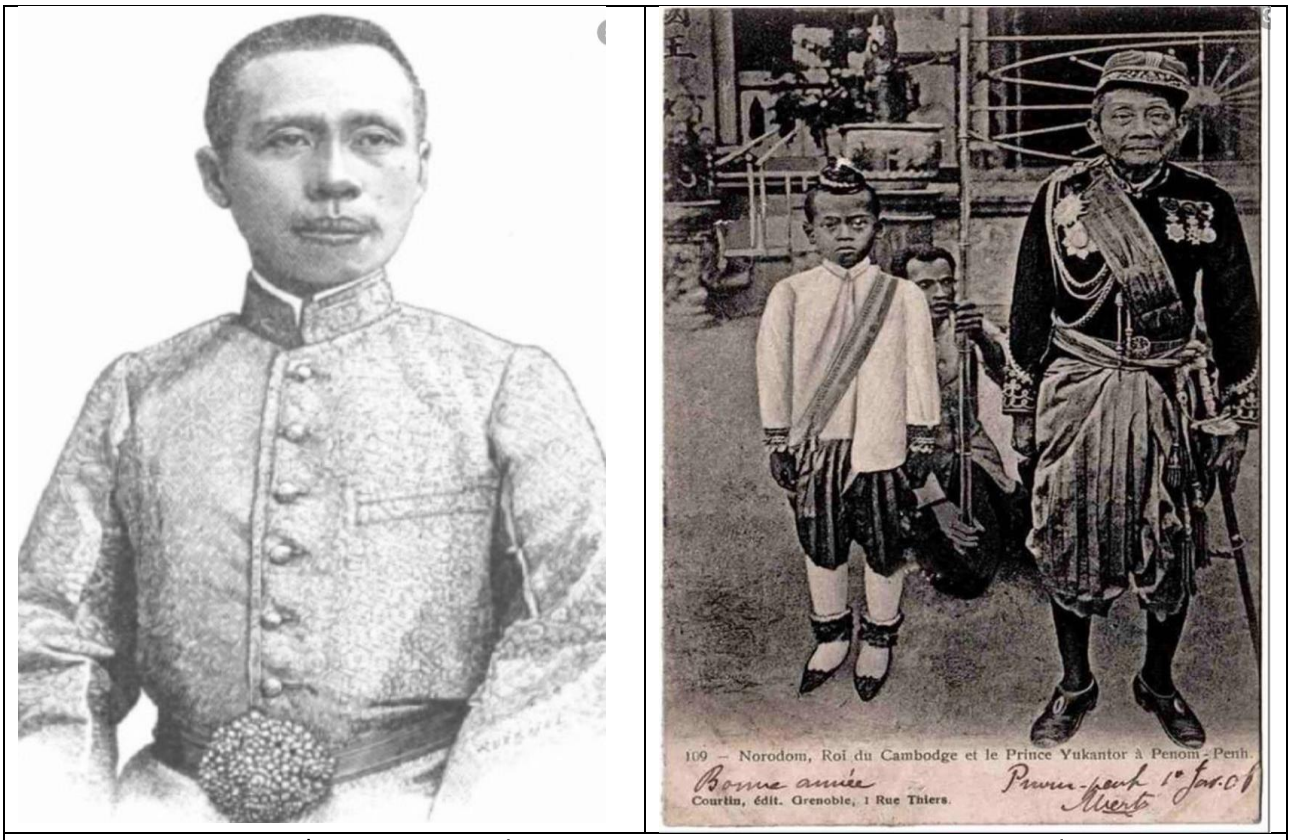

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ 2) ព្រះបាទនរោត្តម និង ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ

ទង្វើរបស់យុគន្ធរគឺជាភាពអាម៉ាសក្នុងជីវិតរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ដូចដែលបានធ្វើបន្ទាប់ពីគាត់លែងទទួលស្គាល់កូនសំណព្វរបស់ព្រះអង្គ ដែលគួរឲ្យសង្ស័យមួយនោះថាបានបំផ្លាញព្រះអង្គ។ ព្រះបាទនរោត្តមសង្ឃឹមថា ព្រះអង្គយុគន្ធរ គឺជាអ្នកស្នងរាជ្យបន្តពីទ្រង់ ទ្រង់បានពណ៌នាថា "**យុគន្ធរ** គឺជារាជបុត្រដ៏ល្អ" និងជាអ្នកស្នងមរតករបស់ទ្រង់ នៅក្នុងលិខិតមួយដែលបានសរសេរទៅកាន់ប្រធានាធិបតីសាធារណៈរដ្ឋបារាំងនៅ ខែមិថុនា ឆ្នាំ1900។ ប៉ុន្តែព្រះអង្គនរោត្តមមិនប្រាកដថា ពួកបារាំងនឹងធ្វើតាមព្រះរាជបំណងប្រាថ្នារបស់ទ្រង់ឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញមុននេះបារាំងក៏បានបណ្តេញព្រះអង្គម្ចាស់ **ឧងចក្រ** ចេញពីការប្រកួតប្រជែងរួចហើយដែរ ព្រះបាទនរោត្តមត្រូវតែដឹង អំពីការគាំទ្ររបស់បារាំងដល់ការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ប្អូនប្រុសរបស់ទ្រង់ គឺព្រះបាទ**ស៊ីសុវត្ថិ**។ ក៏ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គប្រហែលជាមានការសង្ស័យថា មានការព្រមព្រៀងសម្ងាត់ ដោយព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានយល់ព្រមធ្វើតាមបារាំង ដោយថ្នូរនឹងការបានឡើងគ្រងរាជ្យ ទោះបីវាមិនទំនងក៏ដោយ

ព្រះអង្គធ្លាប់ឃើញឯកសារនោះ។ យើងក៏អាចមិនជឿផងដែរ ដែលបារាំងអះអាងថា ព្រះករុណាព្រះបាទ**អង្គ ឌួង** បានស្នើអោយព្រះបាទនរោត្តម ដើម្បីធានាថាព្រះបាទ**ស៊ីសុវត្ថិ** ត្រូវស្នងតំណែងបន្តពីទ្រង់។លើសពីនេះទៅទៀត អ្វីៗគ្រប់យ៉ាងគឺបងប្អូនពីរនាក់ ត្រូវបានឃ្លាតចាកពីគំនិតរបស់ព្រះបាទអង្គឌួង។ ប៉ុន្តែមានភស្តុតាងទាំងអស់បង្ហាញថា នៅឆ្នាំ1900 ព្រះបាទនរោត្តមរំពឹងថាបុត្ររបស់ព្រះអង្គ គឺព្រះអង្គម្ចាស់**យុគន្ធរ** នឹងឡើងគ្រងរាជស្នងតំណែងពីទ្រង់។

នៅក្នុងឆ្នាំ1900 ជាការពិតណាស់យុគន្ធរ បានទាក់ទងជាមួយ រដ្ឋាភិបាលបារាំងដែលបានអញ្ជើញព្រះបាទនរោត្តមទៅទស្សនាពិពណ៌ជាសាកលនៅទីក្រុងប៉ារីស។ ប៉ុន្តែព្រះអង្គបានបដិសេធដោយសារសុខភាពរបស់ទ្រង់ទន់ខ្សោយ ប៉ុន្តែបានតែងតាំងយុគន្ធរ ជាតំណាងរបស់ទ្រង់ ហើយបានប្រគល់ជូនលិខិតមួយចំនួនទៅយុគន្ធរ រួមទាំងប្រគល់លិខិតមួយច្បាប់ទៀតផ្ញើទៅប្រធានាធិបតីសាធារណៈរដ្ឋបារាំង។ ក៏ប៉ុន្តែរឿងនេះបានផ្ទុះឡើង នៅពេលដែលមាននរណាម្នាក់បានបញ្ចេញនូវច្បាប់ចំលង នៃលិខិតមួយច្បាប់យកទៅឲ្យបារាំង ដោយផ្ញើទៅកាន់លោក Georges Leygues ជាប្រធាននៃក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីបារាំង ទៅកាន់ការសែត Parisian Le Matin ។ ជាក់ស្តែង យុគន្ធរ បានអះអាងថា បិតារបស់ទ្រង់បានផ្តល់លិខិតនេះមកទ្រង់ ប៉ុន្តែបារាំងបានបដិសេធការអះអាងរបស់ព្រះអង្គ។ ផ្ទុយទៅវិញ លិខិតនោះត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយទាំងស្រុងនៅថ្ងៃទី5 ខែតុលា ឆ្នាំ1900 ហើយជិតមួយសប្តាហ៍ក្រោយមក រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយើ Gustave Ducos បានឆ្លើយតបដោយការខឹងសម្បារ (ប្រហែលជាគ្មានការអនុញ្ញាត)។ សេចក្តីក្នុងលិខិតយុគន្ធរនោះបានរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងនៃរដ្ឋបាលបារាំងនៅកម្ពុជា។ ប៉ុន្តែលិខិតនេះបានកំណត់ ជាពិសេស ចំពោះការទូតដែលមានការគំរាមកំហែង នៅឆ្នាំ1884 និង De Verneville "coup détat" ក្នុងឆ្នាំ1897 ហើយបានអំពាវនាវឲ្យមានការស្តារឡើងវិញនៃអធិបតេយ្យភាពអំណាចរបស់ព្រះបាទនរោត្តម។លើសពីនេះទៅទៀត លិខិតក៏បានវាយប្រហារផងដែរចំពោះមន្ត្រីដែលមានអំណាចដូចជា Urn និង Thiounn ដោយបានចោទពួកគេពីអំពើពុករលួយ និងការរំលោភបំពានអំណាច។ ប៉ុន្តែវាបានធ្វើការប្តឹងទាមទារប្រឆាំងមន្ត្រីបារាំងរួមមាន៖ M. Albert Lorin ជារ៉េស៊ីដង់បារាំងនៅកំពង់ចាម រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយែរ de Vernevilleនិង Ducos និងអគ្គទេសាភិបាលនៃឥណ្ឌូចិន Albert Doumer។ យ៉ាងណាមិញ វាក៏បានវាយប្រហារផងដែរដល់ពួកវីជនខ្មែរ។ ចំពោះឧបរាជ ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ ដែលជាគូប្រជែងដោយផ្ទាល់របស់យុគន្ធរនៅក្នុងការឡើងគ្រងរាជ្យ នៅក្នុងលិខិតបានហៅព្រះអង្គថា "តួអង្គដែលគួរឲ្យអស់សំណើច" ជាការចំអកដោយប្រជាជនទាំងអស់។ប៉ុន្តែវាមិនអាចទៅរួចទេសម្រាប់បារាំង ដើម្បីបញ្ឈប់ការលើកស៊ីសុវត្ថិឲ្យឡើងគ្រងរាជ្យ សារពត៌មានអង់គ្លូសាក់សុង បានរាយការណ៍ថាយុគន្ធរបានចោទប្រកាន់មន្ត្រីបារាំងនៅកម្ពុជាថា មានការសូកប៉ាន់ ការកេងបន្លំ និងភាពមិនប្រក្រតីមានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធ។ ការប្តឹងទាមទារបានប្រមាថអាជ្ញាធរអាណានិគម ជាពិសេសទេសាភិបាល Paul Domer ដែលជាអ្នកបានទាមទារឲ្យធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍នៃការតំណាងរបស់យុគន្ធរមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាវិញ ដើម្បីដាក់ទណ្ឌកម្ម។ ក៏ប៉ុន្តែ ព្រះបាទនរោត្តមបានបដិសេធការសរសេរលិខិតនោះ ហើយប្រកាសនឹងមិនចែកមរតកដល់បុត្ររបស់ទ្រង់ ដែលបានចាកចេញពីប៉ារីសទៅប្រ៊ុចសែលជាមួយលេខារបស់ ហ្សង់ហៃស រីឯយុគន្ធរតែងតែអះអាងថា បិតារបស់ទ្រង់គឺជាអ្នកសរសេរលិខិតនោះ។ រឿងអាស្រូវបានបន្ត ដោយភ្នាក់ងារបារាំងដែលរក្សាព្រះអង្គម្ចាស់ នៅក្រោមការឃ្លាំមើលមុនពេលទ្រង់ត្រឡប់មកបារាំងវិញ និងបន្តមកឥណ្ឌូចិនតាមកប៉ាល់វិញ។ភ្នាក់ងារប៉ូលិសបានចាប់យុគន្ធរ និងបានដាក់គុកមួយរយៈពេលនៅលើកោះ Poulo Condore ក្នុងស

មុទ្រចិនខាងត្បូង។បន្ទាប់ពីការដោះលែង ទ្រង់ត្រូវនិរទេសទៅក្រុងបាងកក ហើយបានលះបង់ជីវិតរបស់ទ្រង់អស់រយៈពេល30ឆ្នាំដោយមិនទទួលបានជោគជ័យក្នុងការប្រឆាំងនឹងពួកបារាំង និងពួកព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិដែលពួកគេបានលើកឲ្យឡើងគ្រងរាជ្យនៅឆ្នាំ1904។

Le Petit Journal

Le Petit Journal — 5 Centimes — SUPPLÉMENT ILLUSTRÉ — 5 Centimes — ABONNEMENTS

Le Petit Journal Militaire, Maritime, Colonial.... 10 cent.
Le Petit Journal agricole, 5 cent. — La Mode du Petit Journal, 10 cent.
Le Petit Journal illustré de La Jeunesse.... 10 cent.

Le Supplément illustré

DIMANCHE 24 JUIN 1906

A L'EXPOSITION COLONIALE DE MARSEILLE

La « Danse des Nymphes dans la forêt », exécutée par les danseuses du roi Sisowath

L'ILLUSTRATION

SAMEDI 16 JUIN 1906

ARRIVEE A MARSEILLE DE S. M. SISOWATH, ROI DU CAMBODGE

រូបភាពខាងលើ 1) ការតាំងពិព័រណ៍អាណានិគមដែលព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរបានចូលរួម
2) ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិនៅ Marseille ប្រទេសបារាំង

ភាពចម្រូងចម្រាស់នៃកិច្ចការនេះស្ថិតនៅលើរឿងកំប៉ិកំប៉ុក និងការបកស្រាយ។ យោងទៅតាមអាជ្ញាធរបារាំងយុគន្ធរ គឺជាអ្នកធ្វើអំពើទុច្ចរិត ដែលបានធ្វើនៅលើគណនីរបស់ទ្រង់។ បារាំងបានដំទាស់នឹងការស្នងរាជ្យរបស់ទ្រង់ ដោយអះអាងថា ជាច្រើនសតវត្សមកហើយដែលរាជបាល័ង្គត្រូវបានបញ្ជូននៅក្នុងគ្រួសារតែមួយ ប៉ុន្តែមិនមែនក្នុងលំដាប់យ៉ាងតឹងរឹងនៃ primogenit ure នេះទេ។ដូច្នេះ ក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃព្រះរាជាណាចក្រ បានអះអាងថា ខ្លួនគឺជាអ្នកដែលមានអំណាចតែមួយគត់នៅក្នុងការជ្រើសរើសអ្នកស្នងរាជ្យបន្ត។ ប៉ុន្តែពួកគេអាចដំទាស់ថា វាជាការស្របច្បាប់ សម្រាប់ក្រុមប្រឹក្សា ទៅនឹងការជ្រើសរើស ឧបរាជស៊ីសុវត្ថិដើម្បីទទួលដំណែងបន្តពីព្រះបាទនរោត្តម។ ពួកបារាំងបាន disentenuous ដូចដែល Milton Osborn បានបង្ហាញអ្វីដែលល្អបំផុតធ្លាប់មានសម្រាប់រៀបចំស្តេចថ្មីគឺក្នុងការអនុវត្តន៍ប្រពៃណីរបស់កម្ពុជា បានដំណើរការមក100ឆ្នាំនៃស្ថាប័នអាណាព្យាបាលបារាំងមិនត្រូវបានរារាំងទេ ដែលវាមិនអាចទៅរួចទេក្នុងការនិយាយថា

ប្រព័ន្ធដែលបានបង្កើតឡើងដែលបានដំណើរការជាមួយភាពទៀងទាត់នោះ។ ចំពោះស្តេចនិងមហាក្សត្រី បានលើកឲ្យសោយរាជ្យគឺអាស្រ័យទៅតាមបំណងរបស់មហាអំណាចខាងក្រៅសៀមនិងអណ្ណាម។ ប៉ុន្តែរឿងនេះមានតិចតួចណាស់បើមានសម្រាប់បំណងប្រាថ្នារបស់មន្ត្រីដែលត្រូវបម្រើព្រះមហាក្សត្រថ្មី។ នៅទីនេះយើងមានចំណុចសំខាន់នៃបញ្ហាដូចដែលបានបង្ហាញមកថា បារាំងមិនពេញចិត្តជាយូរមកហើយជាមួយនិងព្រះបាទនរោត្តម។ ប៉ុន្តែពួកគេភ័យខ្លាចថា បើសិនជាមានម្នាក់ក្នុងចំណោមកូនចៅជំនាន់ក្រោយរបស់ព្រះអង្គបានឡើងសោយរាជ្យបន្តពីព្រះបាទនរោត្តមនោះពួកគេរំពឹងថា នឹងមានការតស៊ូបន្ថែមទៀតប្រឆាំងទៅនឹងកំណែទម្រង់ ដែលពួកគេបានពិចារណាទុកជាយូរមកហើយ។ ពួកគេបានធ្វើកិច្ចព្រមព្រៀងសម្ងាត់រួចទៅហើយជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ ដែលបានសន្យាថា នឹងសហការយ៉ាងពេញលេញជាមួយរដ្ឋបាលរបស់ពួកគេ។ លើសពីនេះទៀតគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍ផងដែរត្រង់ថាឧបរាជ បានចំណាយពេលបង្ហាញខ្លួនដ៏កម្រនៅក្នុងកិច្ចប្រជុំរបស់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី ដែលបានប្រារព្ធឡើងនៅខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1900 ដែលបានសម្រេចរារាំងការស្នងរាជ្យបន្តរបស់យុគន្ធរ។ នាយករដ្ឋមន្ត្រី Urn បានសង្កត់ធ្ងន់ថា មិនមានច្បាប់ណាមួយនៃរាជវង្សានុវង្សកម្ពុជាទេ ហើយថាការស្នងតំណែងនេះ សម្រាប់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីសុទ្ធសាធដែលមានសិទ្ធិត្រូវសម្រេចិត្ត។ ចំពោះយុគន្ធរ រដ្ឋមន្ត្រីបានព្រមព្រៀងគ្នាថា មិនលើសពីអ្នកដណ្តើមអំណាចទេ។ យុគន្ធរនឹងមិនធ្វើឲ្យមានគ្រោះថ្នាក់នៅក្នុងក្រសែភ្នែករបស់ពួកគេដូចជាព្រះអង្គម្ចាស់ឧងទេ ដែលបានចូលរួមក្នុងការប៉ះបោរនៅឆ្នាំ1885។ ប៉ុន្តែព្រះអង្គគឺជាមនុស្សវ័យក្មេងត្រឹម25ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះនៅក្នុងពេលនោះ ហើយដូច្នេះប្រហែលជា "ត្រូវគានតឹង"។ ពិតណាស់ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បានចោទទ្រង់ពីការសមគំនិតក្នុងការប៉ះបោរ។ ប៉ុន្តែលោក Doumer បានអះអាងថាការចោទប្រកាន់របស់យុគន្ធរ ជាការកុហក និង"បង្កាច់បង្ខូច"។ បើតាមការបកស្រាយរបស់មន្ត្រីព្រះបាទនរោត្តម បានស្ម័គ្រចិត្តមិនចែកកេរ្តិ៍ ពេលដែលបង្ហាញកសុតាងនៃ "ការក្បត់" របស់យុគន្ធរនៅ Le Matin ដោយអះអាងថា យុគន្ធរបានធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់គំនិតផ្តួចផ្តើមរបស់ទ្រង់។

6. ព្រះបាទនរោត្តមមិនមានឆន្ទៈផ្តាល់ខ្លួនទេ

វាពិបាកជឿលើរឿងរបស់បារាំងណាស់ អ្វីដែលយុគន្ធរនិយាយជាការពិត។ យើងដឹងថាព្រះបាទនរោត្តមខឹងយ៉ាងខ្លាំង ដែលធ្វើឲ្យឈឺចាប់ និងខ្មាស់ ដោយការគម្រាមផ្តាល់ពី Thom son និង de Verneville និងអ្នកបន្តដំណែងរបស់ពួកគេ។ប៉ុន្តែបារាំងបានឈ្លានពានរាជវាំងរបស់ព្រះអង្គនៅឆ្នាំ1884 ហើយប្រហែលជាត្រូវបានគម្រាមកំហែងថានឹងទម្លាក់ចេញពីបល្ល័ង្កក្នុងឆ្នាំ1897។ នៅក្រោយឆ្នាំ1897 ពួកគេបានដកហូតអំណាចរបស់ទ្រង់ទាំងដែលព្រះអង្គមិនមានជំនឿសូម្បីតែនៅក្នុងមន្ត្រីផ្ទាល់របស់ទ្រង់ អ្នកដែលបានឃុបឃិតជាមួយបារាំងប្រឆាំងនឹងទ្រង់ ហើយទ្រង់បានចំណាយពេលពេលភាគច្រើនជាមួយស្ត្រីជាច្រើននៅក្នុងវាំង។ បើទោះបីជាស្ត្រីទាំងនោះបានកូតកុហកមន្ត្រីក៏ដោយ លោក Doumer ចាត់ទុកថាព្រះបាទនរោត្តមឥឡូវគ្មានកម្លាំង ដើម្បីចូលរួមក្នុងកិច្ចការសាធារណៈ ហើយមិនមានឆន្ទៈផ្ទាល់ខ្លួនទេ"។

ការវាយតម្លៃរបស់ Doumer បានពិពណ៌នាច្រើនជាងអ្វីដែលគាត់បានដឹង។ ព្រះបាទនរោត្តម គឺជាមនុស្សដែលមានជម្ងឺ ហើយទោះបីព្រះអង្គមានអារម្មណ៍ខឹងក៏ដោយ ក៏ទ្រង់ខ្វះឆន្ទៈ និងថាមពលដើម្បីប្រឆាំងនឹងបារាំងដែរ។ លោក Jean Hess បានសរសេរទៅកាន់រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងអាណានិគមថា ព្រះបាទនរោត្តមបានអះអាងថា បារាំងបានធ្វើបាបទ្រង់ ហើយទ្រង់ភ័យខ្លាចសម្រាប់ជីវិតរបស់ទ្រង់។លើសពីនេះទៅទៀត Hess

បានបញ្ជាក់បន្ថែមទៀតថា ការប្រព្រឹត្តរបស់រ៉ើស៊ីដង់ M. Luce ក្នុងការគម្រាមកំហែង អាចមានសមត្ថភាព សម្លាប់ព្រះអង្គបាន។ប៉ុន្តែដោយសារតែអាកប្បកិរិយារបស់បារាំងពីអតីតកាល យើងមិនអាចច្រានចោលការ លើកឡើងរបស់ Hess បានឡើយ។ វាអាចមានការសង្ស័យមន្តិបន្តិចថា យុគន្ធរបានអនុម័តលើខ្លឹមសារនៃការ ពន្យលរបស់បិតា ទៅប្រធានាធិបតីបារាំង ហើយអាជ្ញាធរបារាំងបានគម្រាមកំហែងព្រះបាទនរោត្តម ដើម្បី បដិសេធថាទ្រង់ធ្វើដូច្នេះ។ កំណត់ហេតុរបស់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រីបានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់ថា រ៉ើស៊ីដង់ស៊ុបពែរី យែរ បានព្រាងអត្ថបទរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ដែលថ្កោលទោសបុត្ររបស់ទ្រង់។ការលាយព្រះហស្តលើឯក សារ មានន័យថាការដួលរលំនៃស្តេចចាស់។ ប៉ុន្តែ កូនប្រុសរបស់យុគន្ធរបានអះអាងថាព្រះបាទនរោត្តម បាន ផ្តល់ការឧបត្ថមថវិកាដល់គ្រួសាររបស់គាត់ បន្ទាប់ពីកិច្ចការរបស់យុគន្ធរ។នេះអាចបង្ហាញថា ទ្រង់ត្រូវរងទុក្ខ ដោយមានវិប្បដិសារីចំពោះការលាយព្រហស្តលេខា? ជាមួយចិត្តដែលសៅហ្មង ព្រះអង្គប្រាកដជាដឹងថា ទ្រង់បានយល់ព្រមលះបង់ភាគច្រើនទៅអ្នកបន្តតំណែងរបស់ទ្រង់ ដូច្នេះហើយបានពង្រឹងដៃបារាំងដើម្បីតែង តាំងស៊ីសុវត្ថិឲ្យឡើងគ្រងរាជ្យ។ សម្រាប់ពួកបារាំង រឿងនេះនៅតែជាប្រធានបទ ដែលអាចផ្លាស់ប្តូរបាន សម្រាប់អាជ្ញាធរបារាំង ដែលស្ទើរតែមួយភាគបួនក្នុងមួយសតវត្សក្រោយមក ប៉ូលិសបានរឹបអូសយកឯកសារ នៅផ្ទះអ្នកនិពន្ធនៅប្រទេសបារាំងម្នាក់។ គាត់មានទំនាក់ទំនងជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរនៅបាងកក ហើយ កំពុងពិចារណាសរសេររឿងប្រលោមលោក ឬភាពយន្តចំពោះកិច្ចការរបស់យុគន្ធរ។

ក្នុងឆ្នាំបន្ទាប់សុខភាពរបស់ព្រះបាទនរោត្តមបានធ្លាក់ចុះថែមទៀត ហើយជាមួយវាទាំងអស់នឹង ប្រឆាំងទៅបារាំង។ នៅឆ្នាំ1903 របាយការណ៍ផ្លូវការបានសរសេរ ដោយកត់ត្រា ការបង្កើនការដាក់ស្នើសុំលា ចេញពីតំណែងរបស់ទ្រង់ទៅអាជ្ញាធរបារាំងដើម្បីធ្វើការសម្រេចចិត្ត។ ប៉ុន្តែគួរឲ្យអស់សំណើចណាស់ ព្រះអង្គ ហាក់បីជាមានការពេញនិយមពីសំណាក់ប្រជាជនខ្មែរនៅពេលនោះ។ នៅចុងឆ្នាំ1902 ព្រះអង្គបានសំភោទន៍ វត្តថ្មីមួយ គឺវត្តប្រាកែវ ដែលមានហ្វូងមនុស្សជាច្រើនចូលរួម។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ នៅឆ្នាំ1903 សុខ ភាពរបស់ព្រះអង្គកាន់តែយ៉ាប់យឺនទៅៗ។ នៅខែមករា ឆ្នាំ1904 ព្រះអង្គបានបង្ហាញខ្លួនជាទីសាធារណៈ លើកចុងក្រោយរបស់ទ្រង់នៅថ្ងៃខួបកំណើត69ឆ្នាំរបស់ទ្រង់។តែខែបន្ទាប់គ្រូពេទ្យបានធ្វើរោគវិនិច្ឆ័យថាព្រះ អង្គមានជុំសាច់ដុស ដុំពកថ្គាម ធ្វើឲ្យទ្រង់អាចមានព្រះជន្មតែពីរបីសប្តាហ៍ទៀតប៉ុណ្ណោះ។ ព្រះអង្គបានបង្កើត ឆន្ទៈរបស់ទ្រង់នៅថ្ងៃទី22 មីនា ដែលរៀបចំដោយមិត្ត Philippe Hahn ជាសាក្សី ដែលជាគ្រូពេទ្យផ្ទាល់របស់ព្រះ អង្គដែលបានជំនួសក្នុងនាមជារ៉ើស៊ីដង់ Maire នៅភ្នំពេញ។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះ ទេសាភិបាលបានគិតថា វាជាការប្រុងប្រយ័ត្ន ក្នុងការបញ្ជូលកប៉ាល់ ក្រុមហ៊ុនថ្មើរជើងបន្ថែមទៀតទៅកាន់រាជធានីភ្នំពេញ ក្នុងករណី មានការរំខាន គួរបំបែកចេញចំពោះអ្វីដែលគាត់ហៅថា "ល្បិចកល" របស់ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ។ជាក់ស្តែង ដូចដែលបានកើតឡើងនៅភ្នំពេញ មានភាពស្ងប់ស្ងាត់ណាស់ បើទោះបីជាមានការរំខានស៊ីវិលដឹកនាំដោយ ក្រុមឧទ្ទាមពីមុននៅក្នុងឆ្នាំ1885 ត្រូវបានបំបែកចេញនៅខេត្តត្បូងឃ្មុំក៏ដោយ។ ក៏ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមត្រូវ បានសុគតនៅថ្ងៃទី24 ខែមេសា នៅវេលាម៉ោង5ល្ងាច ក្នុង Shalle du Palail ។

យោងទៅតាមប្រពៃណីទំនៀមទំលាប់ខ្មែរ ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋមន្ត្រី និងមានមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ជាច្រើន បានជួប ជុំគ្នាដើម្បីពិចារណាជ្រើសរើសអ្នកស្នងរាជ្យបន្ត។ទោះបីជាព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ជ្រើសរើសជាឯកឆន្ទពីក្រុម ប្រឹក្សាទាំងអស់ក៏ដោយ តែបារាំងបានសម្រេចតែងតាំងព្រះអង្គជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ និងបានបញ្ជាក់ឡើងវិញ នៅអំឡុងពេលកិច្ចការរបស់យុគន្ធរ។តែចំពោះ ការប្រជុំរបស់ក្រុមប្រឹក្សាគឺជាការកំណត់ជាផ្លូវការ។ លោក

Henri Lamothe ជារ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយែរ ដែលជាអ្នកដឹកនាំកិច្ចប្រជុំនេះ ក្រោយមកបានថ្លែងថា ការពិតដ៏ត្រឹមត្រូវនេះ ជាការសម្រាលមួយទៅនឹងការរៀបចំតាមបែបប្រពៃណី។ផ្ទុយទៅវិញវាមិនមែនជាការភ្ញាក់ផ្អើលទេ រដ្ឋាភិបាលបារាំង បានផ្តល់សច្ចាប័នលើសេចក្តីសម្រេចនេះក្នុងពេលឆាប់ៗក្រោយមក។ អ្នកកាសែតបានសរសេរក្នុង La Quinzaine Coloniale ថា "ស្តេចថ្មីនឹងសោយរាជ្យ ប៉ុន្តែយើងនៅគ្រប់គ្រង"។ប៉ុន្តែអ្នកនិពន្ធរឿងប្រលោមលោក Roland Meyer បានអះអាងថា គ្មានការសង្ស័យទេ ដែលភ្លាមៗបន្ទាប់ពីព្រះបាទនរោត្តមសុគត រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយែរ អមដំណើរដោយអ្នកបម្រើស្មោះត្រង់ Thiounn បានចូលទៅក្នុងរាជវាំង ដែលជាកន្លែងដែលពួកគេ បានបើកប្រាក់កាស នៃរតនក្សត្រាជវង្ស ហើយបីបួនថ្ងៃក្រោយមក ក៏លេចចេញជាចៅហ្វាយនាយពិតប្រាកដនៅទីនោះ។លោក Paul Beau ជាទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បានលើកស៊ីសុវត្ថិឡើងគ្រងរាជ្យនៅថ្ងៃទៅ22 ខែមេសា ឆ្នាំ1904 ក្នុងនាមជារដ្ឋាភិបាលនៃសាធារណៈរដ្ឋបារាំង។

បន្ទាប់ពីព្រះបាទនរោត្តមសុគត ឥឡូវបារាំងមានសេរីភាពដើម្បីបន្តគម្រោងកំណែទម្រង់យ៉ាងពេញលេញជាមួយមេដឹកនាំដ៏ទន់ខ្សោយ។តែចំពោះពិធីបុណ្យសពរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ត្រូវបានប្រារព្ធធ្វើនៅថ្ងៃទី21 មិថុនា នៅម៉ោង9ព្រឹកនៅក្នុងបរិយាកាសដ៏អធឹកអធម ដែលនៅចំពោះមុខហ្វូងមនុស្សជាច្រើន ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បានដុតភ្លើងបូជាសពរបស់ព្រះបាទនរោត្តម។ អ្នកថែរក្សាបានដាក់ធាតុក្នុងកោដមាស ហើយយកចូលព្រះបរមរាជវាំង។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មានការភ័យខ្លាចអបិយជំនឿនៃព្រះរាមរបស់ទ្រង់ ប៉ុន្តែពេលនេះអំណាចគឺស្ថិតនៅនឹងទ្រង់" ដែលជាមហិច្ឆិតា និងសុបិន្ត" ដែលពេញព្រះទ័យ ព្រះអង្គអាចផ្តុំបានយ៉ាងងាយស្រួល។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ប្រសិនបើទ្រង់ធ្លាប់មានអារម្មណ៍ថាមានកំហុសណាមួយដែលទទួលរងដោយ Macbeth បន្ទាប់ពីធ្វើឃាតលោក Duncan ទោះបីជាទ្រង់មិនបានធ្វើឃាតព្រះបាទនរោត្តមក៏ដោយ ទ្រង់ច្បាស់ជាមានការចូលរួមជាមួយពួកបារាំងក្នុងការឃាត់ឃាំងបុរសចំណាស់ ដែលមិនសប្បាយចិត្តក្នុងពេលជិតសុគតរបស់ព្រះអង្គ។

ជំពូកទី 7
ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គម នៅសតវត្សទី19

1. សេចក្តីផ្តើម

នៅពេលដែលព្រះបាទនរោត្តមបានសុគតនៅឆ្នាំ 1904 បារាំងបានស្ថិតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាអស់រយៈពេលជាង 40 ឆ្នាំមកហើយ។ វាជាពេលវេលារបស់បារាំងដែលបានធ្វើ ដើម្បីឱ្យមានការ ផ្លាស់ប្តូរសង្គម និងសេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងប្រទេសខ្មែរ។ ខណៈពេលដែលពួកបារាំង បានរលោកអំណាចនយោបាយរបស់ព្រះរាជា គេរំពឹងថានឹងមានដំណើរការទៅពន្លឿនសង្គមខ្មែរបុរាណ ឱ្យមានការរីកចម្រើន ។ តើអ្វីដែលជាការព្រងើយកន្តើយរបស់ប្រទេសខ្មែរ ឬការព្រួយបារម្ភរបស់បារាំង ដើម្បីថែរក្សាវប្បធម៌របស់ជនជាតិដើមរបស់ខ្មែរពីព្រោះខ្មែរមិនងាយទេក្នុងការទទួលយកវប្បធម៌បរទេស ហើយវាមានកម្រិតណា គឺយើងអាចលើយកមកពិភាក្សា ទោះបីជា មានការផ្លាស់ប្តូរដ៏លឿនក៏ដោយ ក៏យើងមិនគួរភ្លេចតួនាទី នៃភាពជាអាណាព្យាបាលដែលបារាំងបានរៀបចំច្បាប់នៃការដឹកនាំ ក្នុងទីក្រុង និងធ្វើឱ្យមនុស្សជាច្រើនត្រូវបានចាត់ទុកថាជាសមិទ្ធផលនៅថ្ងៃក្រោយ។

ប្រទេសកម្ពុជាមិនសូវមានសារៈសំខាន់ប៉ុន្មានទេ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងប្រទេសដទៃទៀត ដែលអាណាចក្របារាំង បានគ្រប់គ្រងក្នុងប៉ុន្មានទសវត្សកន្លងមកនេះ។ មានប្រជាជនបារាំងតិចតួចណាស់ ដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា លើកលែងតែ នៅពេលដែលមាន កងទ័ពម៉ារីនរាប់ពាន់នាក់ បានដាក់នូវតាមដងទន្លេមេគង្គ ដើម្បីពង្រឹងអំណាចរដ្ឋបារាំង ឱ្យមានឥទ្ធិពល ក្នុងអំឡុងសតវត្សរ៍ទី19។ ប៉ុន្តែចំនួនប្រជាជនអឺរ៉ុបនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ បានធ្លាក់ចុះ បន្ទាប់ពីការបះបោរដ៏ធំ នៅឆ្នាំ 1894 ដោយមានជនស៊ីវិលតែ 30 នាក់ និងទាហាន20 នាក់ និងប្រហែលជា 100នាក់ នៅក្នុងប្រទេសទាំងមូល។ ប្រជាជនបារាំងបានកើនឡើងជាថ្មីម្តងទៀត គឺនៅឆ្នាំ 1901 ដោយមានជនជាតិអឺរ៉ុប 500 នាក់ បានមកស្នាក់នៅកម្ពុជា រួមទាំងអ្នកតាំងទីលំនៅ 53 នាក់ និង254 នាក់ជាមន្ត្រី។ លោក J.S Mill បានពណ៌នា អំពីសេវាកម្មស៊ីវិល និងយោធានៅឥណ្ឌាថាជា "ប្រព័ន្ធដ៏ធំមួយនៃការផ្តល់ជំនួយ សង្គ្រោះក្រៅពីថ្នាក់លើ[អង់គ្លេស]"។ ភាគច្រើននៃពួកបារាំងដែលរស់នៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញមិនសុំនឹងបរិយាកាសដ៏ក្តៅនេះទេ វាពិតជាអាក្រក់សម្រាប់ប្រជាជនអឺរ៉ុប ហើយពួកគេអាចឆ្លងជំងឺត្រូពិចsuccumbed បានយ៉ាងងាយ។ ប្រទេសនេះភាគច្រើន ជាប្រទេសដែលសម្បូរទៅដោយព្រៃស្រោង មិនងាយចូលបាន និងមានបញ្ហាកង្វះផ្លូវថ្នល់ទៀតផង។ ប៉ុន្តែសម្រាប់ជនជាតិបារាំង ភាសា និងប្រពៃណីរបស់ប្រជាជន មិនអាចបញ្ចូលគ្នាបានឡើយ។

2. ស្ថានភាព ឬ ការស្តារសេដ្ឋកិច្ចឡើងវិញ

មុនការមកដល់នៃពួកបារាំង ប្រទេសកម្ពុជាបានធ្វើពាណិជ្ជកម្ម ឬឧស្សាហកម្ម ជាមួយពិភពខាងក្រៅអស់ជាច្រើនសតវត្សមកហើយ។ ប្រវត្តិវិទូអាមេរិចលោក Thomas Ennis បានសរសេរថា នៅចុងសតវត្សទី 19 «ប្រទេសកម្ពុជា កំពង់ស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាពមួយដែលមានសេដ្ឋកិច្ចអសកម្ម»។ ដោយសារការធ្វើពាណិជ្ជ

កម្មភាគច្រើន ស្ថិតនៅក្នុងដៃរបស់ជនជាតិ ចិន ចាម និងជនជាតិវៀតណាម។ ខ្មែរភាគច្រើនជាកសិករ ដែលទទួលបានប្រាក់កម្រៃតិចតួច។ នៅពេលដែលបារាំង បានចាប់ផ្តើមបង្កើតចម្ការ ការងារសាធារណៈ និងសហគ្រាសដទៃដែលពឹងផ្អែកលើកម្លាំងពលកម្ម ពួកគេបានស្រែកថ្ងូញថ្ពែ(ការថ្ងូញថ្ពែរបស់បារាំង) ចំពោះភាពស្ងាត់ស្ងៀររបស់ខ្មែរក្នុងការស្វែងរកការងារ និងថែរក្សាការងាររបស់ពួកគេដោយសារប្រជាជនខ្មែរមានមនុស្សតិចណាស់ដៃរចេះបច្ចេកវិទ្យា ព្រមទាំងចំណេះដឹងផងដៃរទើបធ្វើឱ្យបារាំងពិបាកក្នុងការរកស៊ីជាមួយ។ អ្នកការសែតអាណានិគមម្នាក់ បានអំពាវនាវ ឱ្យធនាគារបន្ថយអត្រាការប្រាក់ទាបបំផុត ។ ដោយគ្មានអ្នកចូលទៅកាន់ធនាគារ ហើយអ្នកផលិត ឬកសិករ មានការពិបាកចិត្ត ដោយសារអ្នកចងការប្រាក់យកថ្លៃគ្រប់ទីកន្លែងគឺពី40%ទៅ 100% ក្នុងរយៈពេលមួយឆ្នាំ ប្រជារាស្ត្រដៃរស់អាស្រ័យលើចម្ការស្រែមិនហ៊ានទេលាតហាក់ខ្វីធនាគារព្រោះពន្ធថ្លៃនៅបូករួមនិងការយកពន្ធពីបារាំងទៀត ការប្រកបមុខរបបមិនអាចនិងទទួលបានផលទេ។ នៅចុងសតវត្សទី19 មានធនាគារពីរនៅរាជធានីភ្នំពេញគឺ ធនាគារ Banque de l'Indochine ហុងកុង និងស៊ាងហៃ ប៉ុន្តែធនាគារទាំងនេះត្រូវបានដោះស្រាយ បញ្ហាចម្បងជាមួយឈ្មួញចិន និងជនជាតិអ៊ឺរ៉ុប។ យើងបានកត់សម្គាល់នូវការធ្លាក់ចុះ និងផលប៉ះពាល់ នៃឧស្សាហកម្ម ដោយសារ កសិកម្ម ពាណិជ្ជកម្ម និងសូម្បីតែការអភិវឌ្ឍន៍ទីក្រុងមានតែ នៅឆ្នាំ 1903 ហើយបារាំងបានកំណត់យ៉ាងម៉ត់ចត់អំពីការរៀបចំដី តាមប្រព័ន្ធនៃ "កងកម្លាំងសុរិយោដី" ។ ប្រព័ន្ធដីធ្លីជាប្រពៃណី បានធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ទីក្រុង ក៏ដូចជាតំបន់ជនបទបើសិនមានការរុករានក្នុងការអភិវឌ្ឍន៍។ អ្នកទេសចរពីបរទេស ដែលបានមកទីក្រុង ភ្នំពេញនៅចុងទសវត្សឆ្នាំ 1880 បានពិពណ៌នាថា មានផ្លូវធំមួយ ដែលមានប្រវែងពីរគីឡូម៉ែត្រ មានផ្ទះ100 ខ្នងមួយ សាងសង់ឡើងពីឥដ្ឋចាស់ៗ និងមានការរចនាសាមញ្ញ ដែលព្រះមហាក្សត្រជាម្ចាស់ ហើយទ្រង់ជួលឱ្យជនជាតិចិន មានអគារផ្សេងទៀតភាគច្រើន សង់ពី "ឥដ្ឋ និងដីខ្សាច់ ឬមកពីឫស្សី នៅលើកំណាត់ផ្លូវ ។ បញ្ហានេះបានកើតឡើងរហូតមកដល់ចុងទសវត្សឆ្នាំ 1880 ហើយព្រះបាទ Norodom បានកាន់កាប់ដីទាំងអស់នៅភ្នំរាជធានីភ្នំពេញ ហើយទ្រង់មានការព្រងើយកន្តើយចំពោះការអភិវឌ្ឍទីក្រុង។

3. យុទ្ធសាស្ត្រដែលបារាំងបានធ្វើដើម្បីឱ្យមានការផ្លាស់ប្តូរសេដ្ឋកិច្ច

ជនជាតិបារាំងបាន បង្កើតឧស្សាហកម្ម និងពាណិជ្ជកម្ម ហើយប្រទេសបារាំងបានបណ្តាក់ទុនបន្ថែមទៀត ជាមួយរុស្ស៊ីដែលវាជាប្រវត្តិសាស្ត្រ នៃអាណានិគមរបស់ខ្លួន ដើម្បីវិនិយោគនៅអាល់ហ្សេរី។ ហូឡង់ស្ថិតនៅខាងកើតប្រទេសបារាំង ក៏មានការលុកលុយដោយមូលធនបរទេស។ បើទោះបីជាអាណាចក្រទី 2 មានបំណងប្រាថ្នាធ្វើ ពាណិជ្ជកម្មដោយសេរីនៅក្នុងឆ្នាំ1861 ហើយនៅឆ្នាំ1880 សាធារណរដ្ឋទីបី បានផ្លាស់ប្តូរគោលនយោបាយនេះ ក្រោយពិធីសម្ពោធក្រុមហ៊ុនរបស់បារាំង។ រដ្ឋាភិបាលបារាំង បានយកឥណ្ឌូចិនចូលទៅក្នុងប្រទេសហ្សូលឡឺរីន នៅឆ្នាំ 1887 និង មានច្បាប់នៅខែ មករា ឆ្នាំ 1892 បានអនុវត្តក្នុងការការពារទ្រព្យសម្បត្តិទាំងអស់ នៅឯនាយសមុទ្ររបស់បារាំង។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយទសវត្សឆ្នាំ 1880 ពួកគេបានចាត់ទុកកម្ពុជាថាជា "អាណានិគមនៃការកេងប្រវ័ញ្ច" នៅពេលដែលបារាំងរៀបចំឱ្យមានការគ្រប់គ្រងតាមភូមិ ឃុំ ខេត្ត ដោយមានអ្នកគ្រប់គ្រងដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការធ្វើការ ហើយបារាំងបានឱ្យមេទាំងអស់នោះទារពន្ធជំនួសពួកគេបានកេងប្រវ័ញ្ចលើពីអ្វីដែលបារាំងបានដាក់ ទើបធ្វើឱ្យប្រជានរាស្ត្រជាច្រើនស្អប់បារាំងគ្រប់ៗគ្នា។ ដោយបារាំងបានវិនិយោគទុនតិចតួចនៅទីនោះ តែមានគោលនយោបាយផ្លូវការ ដើម្បីដកគូប្រជែង

ដ៏មានសក្តានុពលចេញ។ មានមន្ត្រីមួយចំនួន បានច្រណែនគ្នា អំពីការកេងប្រវ័ញ្ចលើវិស័យសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គម។ Huyn de Vemeville, ជារ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់របស់បារាំង បានស្នាក់នៅក្នុងអំឡុងទស្សវត្សឆ្នាំ 1890 បានលើកឡើងថា ការអភិវឌ្ឍន៍ផ្នែកឯកជន និងការអភិវឌ្ឍជាសាធារណៈ បានធ្វើឱ្យមានរបបសក្តិភូមិកើតឡើង។

កង្វះខាតការដឹកជញ្ជូន បានធ្វើឱ្យមានភាពយឺតយ៉ាវ ដល់ការអភិវឌ្ឍឧស្សាហកម្ម និងពាណិជ្ជកម្មរួមទាំងកសិកម្មផងដែរ។ ភាគច្រើននៃប្រជាជនកម្ពុជា មានដីមានជីជាតិ ហើយទន្លេ និងបឹងទន្លេសាបមានតែត្រីតែខ្វះកន្លែងលក់ផលិតផលចម្បងរបស់ខ្លួនទាំងនៅមុនបារាំងមកដល់ម្លេះ។ នៅឆ្នាំ 1901 លោក Paul Luce, បានចង្អុលបង្ហាញពី ការកើនឡើងបីដង នៃការផលិតប្រេងត្រីចេញពីបឹងទន្លេសាប បន្ទាប់ពីមានកំណែទម្រង់ដែលមានប្រសិទ្ធិភាពសម្រាប់សេដ្ឋកិច្ចទាំងមូល។ ជាមួយលើកលែងតែកម្មវិធីអគារមួយនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញដែលបានចាប់ផ្តើម។ នៅក្នុងទសវត្សឆ្នាំ 1890 មានការខ្វះខាតនូវកន្លែងសាធារណៈ នៅក្នុងប្រទេសដោយមិនមាននាយកដ្ឋានការងារសាធារណៈកណ្តាល រហូតដល់ឆ្នាំ 1902 ។ ប្រទេសកម្ពុជា មានការខ្វះខាតផ្លូវថ្នល់ ហើយផ្លូវខ្លះមានតាំងពីសម័យអង្គរមកម្ល៉េះ។ នៅក្នុងសត្យវត្សរ៍ទី19 អាណានិគម បានកសាងកន្លែងផ្សេងៗ និងបានសាងសង់ផ្លូវដែកដ៏វែងមួយ ហើយវាមានការរីកចម្រើន។ នៅដើមទសវត្សឆ្នាំ 1890 មានការពិភាក្សាពីការសាងសង់ ផ្លូវដែក ពីស្ទឹងត្រែងទៅឡាវ ប៉ុន្តែមិនអាចសាងសង់បាន។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ បារាំងក៏បានពង្រីកប្រព័ន្ធផ្លូវដែកយ៉ាងឆាប់រហ័ស រវាងកន្លែងផ្សេងៗពីឥណ្ឌូចិនឆ្នាំ 1898 និង 1913, 1919 វាក៏បានចំណាយរយៈពេលសិក្សាជាច្រើនឆ្នាំ មុនពេលពួកគេបានដាក់ផ្លូវណាមួយ នៅប្រទេសកម្ពុជា។ កសិករបានប្រើរទេះ ក្របី ទូក និងដំរី ជាមធ្យោបាយសំខាន់ក្នុងការដឹកជញ្ជូនសម្ភារៈធុនធ្ងន់ នាយកដ្ឋានការងារសាធារណៈ ក៏បានចាប់ផ្តើមធ្វើការស្ទាបស្ទង់មតិ ពីការសាងសង់បណ្តាញផ្លូវក្នុងឆ្នាំ 1903 ប៉ុន្តែការសាងសង់នោះ មិនបានចាប់ផ្តើមរហូតដល់ ព្រះបាទនរោត្តម សុគត។ ផ្លូវដែលគេរៀបសាងសង់នោះគឺ ផ្លូវពីភ្នំពេញទៅកំពត និងមួយទៀតគឺ ផ្លូវចាង - ឃាង នៅកូសាំងស៊ីន។

បារាំងបានភ្ជាប់ទីក្រុងភ្នំពេញ ទៅនឹងពិភពខាងក្រៅ បន្ទាប់ពីមានវត្តមាន របស់ពួកគេ។ ទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ 1880 បារាំង បានធ្វើផ្លូវភ្ជាប់រវាង ភ្នំពេញ និងឆាដុក ភ្នំពេញនិងកំពត ឈូងសមុទ្រសៀម កំពត និងហឺតៀន (ខាងកើតនៅកូសាំងស៊ីន) និង រាជធានីភ្នំពេញ ខេត្តពោធិ៍សាត់ និងខេត្តបាត់ដំបង តាមរយៈខេត្តកំពង់ឆ្នាំង។ មានផ្លូវ ផ្សេងទៀត ដែលភ្ជាប់ រាជធានីជាមួយ សំបូរ កំពង់ចាម និងតានីញ និងស្ទឹងត្រែងជិតព្រំដែនជាមួយឡាវ។ ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 សំណុំបែបបទដ៏សំខាន់ នៃការដឹកជញ្ជូនតាមប្រព័ន្ធ steamship បានចាប់ផ្តើមដោយ Messageries នៃ ក្រុមហ៊ុន Fluviales ។ មានក្រុមហ៊ុនចំហាយទឹកមួយ បានធ្វើឡើងនៅសៃហ្គន និងភ្នំពេញ រហូតដល់សៀមរាបនិងបាត់ដំបង នៅពេលដែលខេត្តនេះស្ថិតក្នុងដៃសៀម។ ជាពិសេសមានការធ្វើដំណើរដោយចំហាយទឹក ពីសៃហ្គនបានចំណាយពេល 30 ម៉ោង នៅចុងទសវត្សឆ្នាំ 1880,1825 និងនៅឆ្នាំ 1902 ដោយមានសេវាកម្មធ្វើដំណើរ បីដងក្នុងមួយសប្តាហ៍។ G. Potel, បានសរសេរនៅក្នុងកំណត់ហេតុ ឆ្នាំ 1899, ដោយបានអះអាងថាទន្លេ គឺជាផ្លូវទឹកធម្មជាតិរួមគ្នា ប៉ុន្តែនៅពេលព្រឹក តាមដងទន្លេមេគង្គមានភាពលំបាក ក្នុងការធ្វើនាវាចរ និងមានការបូមខ្សាច់ ដើម្បីប្រាស់នៅរដ្ឋធានី។ ការរុករកបានជួបប្រទះនូវ គ្រោះថ្នាក់ដោយសារតែ ការផ្លាស់ប្តូរប៉ុស្តិ៍ខ្សាច់ និងមានភាពខុសគ្នាដ៏ធំរវាង នីវូទឹកខ្ពស់និងទាប (ច្រើនជាងដប់ម៉ែត្រនៅរាជធានីភ្នំពេញ) ដែលបណ្តាលមកពី អាកាសធាតុសើម និងស្ងួតមូសុង។ ក្នុងឆ្នាំ

1900 ដំណើរទេស្សនកិច្ចពីសៃហ្គន និងហ្គួងប្រាបាងឡាវ បានចំណាយពេល 65 ថ្ងៃ ចម្ងាយ គីឡូ និងមានឧបសគ្គ ដូច្នេះការរុករកពិតជាពិបាកផងដែរ ពីទន្លេសាបទៅដល់បឹងធំ។

4. ការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងវិស័យពាណិជ្ជកម្ម

ឧស្សាហកម្ម ក្នុងករណីអណ្តូងរ៉ែដែក ដែលជាកម្មសិទ្ធិរបស់អឺរ៉ុបនៅខេត្តកំពង់ស្វាយ"coolies" គឺគេបានធ្វើការជីកកាបូនដោយដៃនៅមានកម្រិតនៅឡើយសម្រាបកម្ពុជា។ រ៉ែ ត្រូវបានយកចូលហាងសិប្បកម្ម ដែលមានលចំនួនតិចតួចនៃផលិតផល ហើយដែកដែលផលិតមិនអាចបំពេញតម្រូវការបាន សម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមនៅសតវត្សរ៍ទី 19 នៅឡើយទេ។ ជាពិសេស ដែកថែបភាគច្រើន នាំចូលមកពីប្រទេសបារាំង។ វិសាលភាព និងទំហំនៃពាណិជ្ជកម្មខាងក្រៅបានធ្វើឱ្យមានការផ្លាស់ប្តូរយឺត ជាងរាប់សតវត្សរ៍មកហើយ។ ចាប់តាំងពី ប្រទេសហូឡង់ ព័រទុយហ្គាល់ និងអង់គ្លេសបានមកទិញ ផលិតផលសម្រាប់ធ្វើជា វត្ថុធាតុដើមដូចជា សូត្រ, អង្គរ, ម្រ័ក្សណ៍ ខ្ទុក, ក្រវាញ, លាក់, candlenuts, beeswax,alum, ទឹកឃ្មុំ " ឈើ ភ្លុក និង ស្បែករបស់ដំរី វាក៏បានធ្វើឱ្យការនាំចេញរបស់កម្ពុជា មានការកើនឡើងផងដែរ។ នៅឆ្នាំ 1887 ការនាំចេញរបស់កម្ពុជា មានតម្លៃចន្លោះពីប្រាំមួយ ទៅប្រាំពីរលានហ្រ្វង់។ ទន្ទឹមនឹងនេះ កម្ពុជាក៏បាននាំចូលវត្ថុធាតុដើមសំខាន់មួយចំនួនដូចជាដែក, អាវុធ, កាំភ្លើង, ironmongery, ឧបករណ៍, កំណាត់,ទំនិញកប្បាស , គ្រឿងសម្អាង, ទឹកអប់, និង កេសជ្ជៈមានជាតិអាល់កុល មកពីអឺរ៉ុប ស្លឹកមាស, ផ្លែឈើ ថ្នាំពេទ្យ ទំនិញប្រអប់ ពីប្រទេសចិន និងអាភៀនមកពីឥណ្ឌា។ស្បែក lacquered។

ស្រូវអង្គរជាដំណាំចម្បង ហើយក៏ជាអាហារដ៏សំខាន់ ដែលមានតម្រូវការប្រមាណ 495.000 តោន ក្នុងឆ្នាំ 1898។ ផលិតផលកសិកម្មសរុបក្នុងឆ្នាំ1900 គឺមាន 560.000 តោន ដែលបានពីការដាំដុះលើផ្ទៃដីសរុប 400.000 ហិកតា។ ប៉ុន្តែទិន្នផលនេះ បានប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំង ដោយសារតែទឹកជំនន់ ឬគ្រោះរាំងស្ងួត។ ផលិតផលកសិកម្មលើសផ្នែកពាណិជ្ជកម្ម (Trade surplus អតិរេកពាណិជ្ជកម្ម) ត្រូវបាននាំចេញទៅកូសាំងស៊ីន ឬប្រើជាគ្រឿងផ្សំដើម្បីផលិតអាល់កុលជិត 1,5លានលីត្រ ហើយមាន 35 ផលិតផលផ្សេងទៀត រួមមានម្រេច និងក្រវាញ ដែលមានគុណភាពខ្ពស់ (ផលិតផលទាំងពីរត្រូវបាននាំចេញទៅអឺរ៉ុប និងចិន) ជិត 13.000 គីឡូក្រាម ។ បន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1899, កាកាវ, សណ្តែកដី, ត្រីនិងផលិតផលត្រី, កាហ្វេ, កប្បាស, ស្ករអំពៅ, ស្ករត្នោត, ដូង, រុក្ខជាតិប្រេងល្អុងខ្វង , ម្នាស់, ចេក, ថ្នាំជក់ និងពណ៌ខៀវ Indigo។ ពិសេស Mulberries ដើមមន ត្រូវបានដាំដុះសម្រាប់ចិញ្ចឹមសត្វដង្កូវនាង ហើយកប្បាសត្រូវបានដាំនៅតំបន់ទន្លេមេគង្គលើ។ Livestrock សត្វចិញ្ចឹម រួមមានគោ សេះ និងក្របីត្រូវបានប្រជាជនចិញ្ចឹម។ កសិករបានដាំដើមឈើហូបផ្លែជាច្រើនសម្រាប់ជាអាហារនិងការប្រើប្រាស់ផ្ទាល់ខ្លួន។ នៅដំណាក់កាលនេះ មានចម្ការកសិកម្មតិចតួច។ បសុសត្វនិងការចិញ្ចឹមសត្វមិនសូវមានលក្ខណៈវិទ្យាសាស្ត្រ លើកលែងតែកសិដ្ឋានចិញ្ចឹមសេះនៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយជនជាតិបារាំងឈ្មោះ Michelon។ Kaolin ត្រូវបានគេជីកនៅភាគឦសាន វាជាប្រភេទដីម្យ៉ាងដែលគេយកសម្រាប់ធ្វើចាន និងមានអំបិលនៅកន្លែងផ្សេងទៀត។ កប្បាសត្រូវបានដាំដុះនៅក្នុងប្រទេស ដែលមានគុណភាពល្អស្មើនឹងផលិតផល ដែលផលិតនៅឥណ្ឌាភាគខាងកើតប្រទេសហូឡង់ Dahmey ជាមាមុី និងUSA។ មានរោងចក្រ កែច្នៃកប្បាសមួយ ដែលបានបង្កើតឡើងនៅ កណ្តាលរាជធានីភ្នំពេញក្នុងឆ្នាំ 1891ដែលបង្កើតឡើងដោយបុរសបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ, M. Praire ។ ក្រោយមក

ទៀត សហគ្រិនជនជាតិចិន បានផលិតកប្បាសរៅ 1500 ក្នុងមួយថ្ងៃ ទោះបីជាលក្ខខណ្ឌអាកាសធាតុ បាន នាំឱ្យមានការធ្លាក់ចុះនៅក្នុងការផលិតចុងឆ្នាំ 1890 ។ កប្បាស នៅតែជាតម្រូវការសម្រាប់ ប្រទេសជប៉ុន និង ហុងកុង។

ការផ្លាស់ប្តូរដែលអាចមើលឃើញបំផុតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា គឺការស្ថាបនាឡើងវិញនៃរាជធានី ភ្នំពេញ បន្ទាប់ពីមានកិច្ចព្រមព្រៀងរវាងនរោត្តម និង De Vemeville ក្នុងឆ្នាំ 1889 ។ ជាថ្នូរនឹងការជួលប្រចាំ ឆ្នាំ ចំនួន 30,000 piastres,ព្រះបាទនរោត្តម បានយល់ព្រមប្រគល់ការគ្រប់អគារ និងការអភិវឌ្ឍន៍ទៅឱ្យ ក្រុមប្រឹក្សាក្រុង បារាំងបានសាងសង់ការិយាល័យមួយចំនួន ដូចជា ហាងទំនិញ ,ផ្ទះ និងកន្លែងយោធានៅ ភ្នំពេញក្នុងឆ្នាំ 1864។ ប៉ុន្តែ អ្នកនិពន្ធបារាំងបានអះអាងថានៅចុងឆ្នាំ 1889 ទីក្រុងនេះនៅតែ "គ្មានអ្វីលើសពី ភូមិក្រីក្រមួយ។ រហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទនរោត្តម បារាំងមានអំនួតថារាជធានីភ្នំពេញ កំពុងតែរីកលូតលាស់និងក្លាយជា "ទីក្រុងស្អាត"។ ចំនួនប្រជាជនបានកើនឡើង40,000 នៅឆ្នាំ1990 នៅ សម័យ អាណាព្យាបាល បារាំង បារាំងបានស្ថាបនាអាគារពណ៌លឿងជាច្រើននៅតាមដងផ្លូវ ហើយវាបាន បន្សល់ទុករហូតមកដល់សព្វថ្ងៃនេះ ។ ការស្ថាបនានេះបានបើកនៅឆ្នាំ 1890 នៅពេលដែលរដ្ឋបាលបារាំង បានបើកឱ្យមានការដេញថ្លៃ ដែលមានតម្លៃ 30,000 piastres សម្រាប់ការ បោសសំអាតអគារចាស់ៗចំនួន 50 រួមទាំង ហាងរបស់ចិន និងឥណ្ឌា នៅតាមមាត់ទន្លេ។ ការស្ថាបនាអគារពី ឥដ្ឋ និងថ្ម មានពីរជាន់ ឬច្រើន ជាងនេះបានកើនឡើង នៅក្នុងកន្លែងរបស់ពួកគេ។ ទស្សនាវដ្តី Revnd Indochinoise បានអួតថារាជធានី ភ្នំពេញ នៅអនាគតដ៏ខ្លី "ពិតជាក្លាយជាផ្នែកមួយដ៏ស្អាតបំផុតនៅឥណ្ឌូចិន"។ អ្នកនិពន្ធម្នាក់ទៀត ដែលបាន មកដល់ប្រទេសនៅឆ្នាំ 1874 បានសរសេរ អំពីការអភិវឌ្ឍសម្រាប់អ្នកទស្សនា នៅឯពិព័រណ៌ខ្មែរនៅពិព័រណ៌ លីយ៉ុងឆ្នាំ1894។ គាត់បានសរសេរថា វាមានភាពធំធេងជាងមុន ដោយមានអគារអ៊ឺរ៉ុបនៅ de Kampot និង តាមបណ្តោយ Quai Piquet និង Quai de Vemeville ។

ប្រាំងទន្លេសាបត្រូវបានគ្រោះទឹកជំនន់ ធ្វើឱ្យមានការខូចខាតយ៉ាងខ្លាំង ។ ដោយសារតែ គ្រោះធម្ម ជាតិនោះ បានធ្វើឱ្យវិស្វករដាក់កម្មករឱ្យទៅធ្វើការបង្ហូរទឹក ភក់ និងអាងទឹកស្អុយដែលនៅពីក្រោយទីក្រុង ដែលនៅជិត ស្ថានីយផ្លូវដែកសព្វថ្ងៃនេះ។ មានប្រឡាយដ៏គួរអោយចាប់អារម្មណ៍មួយ (ដាក់ឈ្មោះតាម De Vemeville) បានកាត់ចំកណ្តាលទីក្រុងដើម្បីជួយកាត់បន្ថយទឹកជំនន់ និងបង្ហូរទឹកទូទៅ ដើម្បីអាចឱ្យមានផ្លូវ សម្រាប់យានតូចៗ។ ស្ពានចំនួនបីបានគ្របដណ្តប់ព្រែកជីកនេះ ដែលតុបតែងជាមួយចម្លាក់ និងគំនូរនៅ ក្នុងរចនាបថខ្មែរបុរាណ។ ជនជាតិបារាំងក៏បានជួសជុលវត្តចាស់មួយ គឺវត្តភ្នំ នៅភាគខាងជើងនៃទីក្រុង និង បានសង់ជាសួនសត្វថ្មីមួយ។

5. ភាពអសន្តិសុខនៅក្នុងសង្គម

ស្ថានភាពសង្គម នៅតែមានសភាពធ្លាក់ដុនដាបនៅពេញប្រទេស។ កន្លែងវេជ្ជសាស្ត្រ មិនមាននៅ កន្លែងផ្សេងក្រៅពីរដ្ឋធានី ហើយកន្លែងអប់រំសាធារណៈក៏មិនសូវមានស្តង់ដារដែរ ។ ប្រទេសនេះ ជាតំបន់បង្ក រ ដែលជាជំងឺត្រូពិចហើយបានប្រហារ ជ័គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើល ។ មានជំងឺជាច្រើននៅក្នុងតំបន់ ដូចជា ជំងឺគ្រុន ចាញ់ ជំងឺអាសន្នរោគជាដើម ។ ទឹកត្រូវបានបំពុលជាញឹកញាប់ ជាពិសេសនៅពេលទឹកជំនន់ប្រចាំឆ្នាំ ។ នៅ ចុងឆ្នាំ 1904 មានទឹកជំនន់យ៉ាងធំ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ 1867 វាបានបណ្តាលឱ្យប្រជាជនរងទុក្ខវេទនាយ៉ាងខ្លាំង

និងបាត់បង់ដំណាំជាច្រើនរបស់ពួកគេ។ ប៉ុន្តែកសិករបានធ្វើការប៉ះបោរ ហើយកសិករមិនបានបញ្ចប់ នៅពេលដែលមានទឹកជំនន់លិចលង់ និងមានជំងឺអាសន្នរោគបានផ្ទុះឡើងទេ ។ មិនមានការផ្គត់ផ្គង់ទឹក សូម្បីតែនៅក្នុងទីប្រជុំជន និងមានការបំផ្លាញលូទឹកស្អុយ។ ជនជាតិអឺរ៉ុបបានគ្រួញត្បែរអំពីរាជធានីភ្នំពេញមានក្លិនស្អុយយ៉ាងខ្លាំង។ ប្រជាជនជាច្រើន មិនដឹងអំពីមូលហេតុនៃក្លិនស្អុយ និងជំងឺដែលកើតឡើងនោះទេ, សូម្បីតែអ្នកវេជ្ជសាស្ត្រ ចំណូលថ្មីនៅអឺរ៉ុប។ ឧទាហរណ៍ ការរាតត្បាតនៃជំងឺ គឺជាការរាតត្បាតនៃជំងឺអាសន្នរោគ នៅក្នុងខេត្តបាត់ដំបង និងរាជធានីភ្នំពេញនៅខែមេសា - ឧសភា ឆ្នាំ1895 ដែលក្នុងនោះមានមនុស្ស 3000 នាក់បានស្លាប់នៅក្នុងរដ្ឋធានី។ Huy Kanhoul កើតនៅជនបទខេត្តកំពង់ចាម នៅឆ្នាំ1908 ។ ការចងចាំដំបូងរបស់គាត់ គឺការស្លាប់របស់ជីដូនគាត់។ នាងគឺជាជនរងគ្រោះ ដែលមានជំងឺរាតត្បាតនៅពេលមួយ "អ្នករស់នៅក្នុងភូមិទាំងមូលបានស្លាប់ ឬចាកចេញពីទីលំនៅរបស់ខ្លួន។ រយៈពេលមួយឆ្នាំបន្ទាប់ពីការសោយទិវង្គតរបស់ នរោត្តម ម្ចាស់អាណានិគមបានប្រកាសថាចុងឆ្នាំ 1905 គ្រូពេទ្យឯកទេសខាងវេជ្ជបណ្ឌិតពីរនាក់ នឹងមកដល់ប្រទេសកម្ពុជា។ ផែនការនេះត្រូវបានធ្វើឡើង ដើម្បីចាប់ផ្តើមការអប់រំសាធារណៈ លើបញ្ហាអនាម័យ, រួមជាមួយនឹងយុទ្ធនាការចាក់ថ្នាំបង្ការ និងការសាងសង់មន្ទីរពេទ្យសម្តេច "កំណើត" មួយនៅរាជធានីភ្នំពេញ។

កំណត់ត្រារបស់បារាំងនៅក្នុងវិស័យសុខភាពសាធារណៈ បារាំងមិនបានសំរេចបាននូវកិច្ចព្រមព្រៀងនៅក្នុងវិស័យអប់រំសាធារណៈឡើយ។ រហូតមកដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1890 រដ្ឋបាលបារាំងបានគ្រប់គ្រងហើយមានតែបុគ្គលិកជនជាតិដើម ដែលបានបណ្តុះបណ្តាលតិចតួច ស្តីពីពន្ធគយ និងពន្ធដារប៉ុណ្ណោះ ។ ពួកគេក៏បានសាងសង់ មណ្ឌលអប់រំ តែប្រជាជនមានការព្រងើយកន្តើយចំពោះ ការអប់រំតាមបែបអឺរ៉ុប ។ មិនមានសៀវភៅបោះពុម្ព ឬខិតប័ណ្ណជាភាសាខ្មែរទេ រហូតដល់ឆ្នាំដើមសតវត្សរ៍ទី20 ។ ការបោះពុម្ពទំនើបបានមកដល់នៅឆ្នាំ 1902 នៅពេលដែលបារាំងបានរកឃើញ lithographic សាស្ត្រាស្លឹករឹត សៀវភៅនេះត្រូវបានបោះពុម្ព ជាលើកដំបូងជាភាសាខ្មែរ ដោយ St Luke's។ អាឡិចសាន់ដឺលឡូនស៍ ជាជនជាតិអូស្ត្រាលី និងជាបេសកជនបានបញ្ជូនសាស្ត្រាស្លឹករឹត ទៅប្រទេសបារាំងសម្រាប់ការបោះពុម្ពមួយទសវត្សរ៍ បន្ទាប់ពីមានការបកប្រែជាភាសាខ្មែរ ដែលត្រូវបានគេហៅថា "វង្ស" ។ ច្បាប់ចម្លងដោយដៃកម្ពុជា បានផ្សព្វផ្សាយក្រៅផ្លូវការ ,និង ត្រូវបានសរសេរ លើស្លឹកដូងស្ងួត ជាខ្សែអក្សរ។ ក្នុងរយៈពេលដូចគ្នានេះដែរ បារាំងបានចាប់ផ្តើមណែនាំប្រព័ន្ធម៉ាទ្រីស ដើម្បីជំនួសកង្វល់ប្រព័ន្ធទម្ងន់ និងប្រវែងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។

ផ្ទុយទៅនឹងសុភាសិតខ្មែរថា "ប្រទេសរបស់ខ្មែរនឹងមានជានិច្ច " នៅសតវត្សទី 19 ប្រទេសកម្ពុជាស្ថិតក្នុងហានិភ័យធ្ងន់ធ្ងរ នៃការបាត់បង់អត្តសញ្ញាណជាតិ - វប្បធម៌របស់ខ្លួន។ 68 ស្ថាបត្យកម្ម និងកេរ្តិ៍ដំណែលសិល្បៈសម័យអង្គរ បានបាត់បង់ដោយ សៀមកាន់កាប់ខេត្តភាគខាងលិច ព្រៃ និងសូម្បីតែសិល្បៈបុរាណ រួមទាំង សិប្បកម្មក៏ បានស្ថិតក្នុងស្ថានភាពគ្រោះថ្នាក់។ក្មេងប្រុសបាទទួល ការអប់រំនៅសាលាវត្តអារាម ដែលមានព្រះសង្ឃបានបង្រៀនពីការចារសាស្ត្រា គម្ពីរបាលីនិងការអប់រំដើម្បីឱ្យក្លាយជាបុគ្គលដ៏ល្អ ប៉ុន្តែការអប់រំមិនត្រូវបានគេចាត់ទុកថាមានតម្លៃ សម្រាប់កសិកររនោះទេ។ ស្ទើរតែទាំងអស់នៃស្ត្រី និងក្មេងស្រី មិនចេះអក្សរ។ ប្រពៃណី បានរារាំងពួកគេពីសាលាវត្ត ។

នៅចន្លោះឆ្នាំ 1864 និង 1869 ក្មេងប្រុសកម្ពុជាមួយចំនួនបានទទួលប្រាក់ឧបត្ថម្ភ ទៅសិក្សានៅតាមសាលារៀន នៅកូសាំងស៊ីនភាគច្រើនគឺនៅសូត្រាំង ។ ព្រះបាទ នរោត្តម បានបង្កើតសាលារាជវាំងនៅឆ្នាំ 1867 ពីរឆ្នាំក្រោយមក បារាំងបានស្នើសុំបង្កើតសាលាបឋមសិក្សាភាសាបារាំង នៅរាជធានីភ្នំពេញ។ នេះ

សាលារៀនបានបើកនៅឆ្នាំ 1873 ក្រោមអធិបតីភាព អនុប្រធាននៃសាកលវិទ្យាល័យម៉ារី M Ferreyrolles, អតីតឧត្តមសេនីយ៍ទោបន្ទាប់ពីចំណាយប្រាក់ 20,000 ហ្រ្វង់។ លោកបានកត់សម្គាល់ថា នរោត្តម មិនបានធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ការចំណាយរបស់គាត់ទេ ។ សាលារៀនបានផ្លាស់ប្តូរទៅកាន់អាគារថ្មីៗ នៅក្នុងទីក្រុងអូយីរី នៅឆ្នាំ 1882 ហើយនរោត្តមបានចំណាយផ្នែកសំណង់។នៅក្នុងដំណាក់កាលនេះ,មានសិស្សសាលាបឋមសិក្សាត្រឹមតែ 100 នាក់ប៉ុណ្ណោះ នៅក្នុងសាលាភាសាបារាំង និងមានខ្មែរប្រាំបីប៉ុណ្ណោះដែលទៅរៀននៅទីនោះ។ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយមក នៅក្នុងពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ 1880 មានជនជាតិខ្មែរមួយចំនួនបានទៅប្រទេសបារាំង ដើម្បីហ្វឹកហាត់ ជាអ្នកបកប្រែភាសា នៅ Ecole rue Ampere និង Ecole Coloniale ។

6. តើអ្វីជា "បន្ទុករបស់បារាំង"?

នៅឆ្នាំ 1893 មហាវិទ្យាល័យ College of Protectorate បានបើកទ្វាររបស់ខ្លួន ដោយមានផ្តល់ ការបង្រៀនសម្រាប់ថ្នាក់វិទ្យាល័យ។ វាបាន ផ្លាស់ប្តូរឈ្មោះរបស់ខ្លួន ទៅជាវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិក្នុងឆ្នាំ 1935 ។ មនុស្សជាច្រើនបានក្លាយជា ឥស្សរជននយោបាយនាពេលអនាគត របស់ប្រទេសនេះ នៅពេលដែលពួកគេបានចូលរៀននៅសាលានោះ។ នៅមួយឆ្នាំមុន ព្រះបាទនរោត្តម សុគត បារាំងបានបង្កើត Ecole Pratique ក្រោយមកក្លាយទៅជាមហាវិទ្យាល័យបច្ចេកទេសរាជធានីភ្នំពេញ។ នៅឆ្នាំ 1902 មានសាលារៀនភាសាបារាំងតែ 4 ប៉ុណ្ណោះនៅកម្ពុជា។ Paul Leroy-Beaulieuបានបង្ហាញ នៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញមានសិស្សចំនួន 430 នាក់ និងមានអ្នកផ្សេងទៀតនៅក្នុងខេត្តព្រៃវែង, កំពត និងតាកែវមានចំនួន 60 នាក់ វាជាកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងដ៏តិចតួច ហើយវាបានចំអកដោយទ្រឹស្តី នៃអាណានិគមបារាំង។ ។ នេះបើយោងតាមទ្រឹស្តីរបស់គាត់ "បន្ទុកបុរសស្បែកស" ប្រទេសនៅតំបន់ត្រូពិក ដូចជាប្រទេសកម្ពុជានឹងត្រូវបានអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច និងសង្គមជាអាណានិគមនៃការកេងប្រវ័ញ្ច។ នៅឆ្នាំ 1896 លោក Leroy-Beaulieu មានបានពណ៌នាថា អាណានិគមទាំងនេះជាកន្លែងដែលស្ថិតនៅក្នុងការនាំមុខលើការអភិវឌ្ឍ និងដឹកនាំការប្រណាំងដែលទាបជាងការផ្តត់ផ្តង់រដ្ឋធានី បានអភិវឌ្ឍធនធានធម្មជាតិរបស់ប្រទេស និងអរគុណចំពោះបុគ្គលិកឆ្លាតវៃនៃរដ្ឋាភិបាលដែលបានបញ្ជូនវិស្វករដំនាញ និង អ្នកជំនួញ។ គ្រូបង្រៀន ចៅហ្វាយនាយនិងអ្នកធ្វើការផ្លាស់ប្តូរប្រទេសដែលមានយូរនៅតែជាអ្នកក្រចូលទៅក្នុងតំបន់រុងរឿង។

គំនិតរបស់លោក Leroy-Beaulieu គឺជាគ្រោងឆ្អឹងខ្លាំង សម្រាប់ DK ។ Fieldhouse បានកត់សម្គាល់ថា "អាណាចក្រសម័យទំនើបមិនមែនជា ម៉ាស៊ីនសេដ្ឋកិច្ចសិប្បនិម្មិតទេ ។ យើងអាចសង្កេតឃើញថាអ្វីដែល Leroy -Beaulieu បាននិយាយវា បានកើតឡើងនៅក្នុងអាល់ហ្សេរី បារាំង ឬអង់គ្លេស ឥណ្ឌាខាងកើត ហើយវាមានតិចតួចណាស់កម្ពុជា។ តាមរយៈរបាយការណ៍របស់លោក J.A. Hobson បានលើកឡើងថា ជនជាតិអង់គ្លេស "មិនអាច ដាក់បញ្ចូលអរិយធម៌របស់ខ្លួន នៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌាតាមវិធីបច្ចុប្បន្នបានទេ?? ប៉ុន្តែគេអាច រំខានអារ្យធម៌ដើមរបស់ម្ចាស់ស្រុកបាន ពួកច្រើនជាងនេះពិតនៃភាសាបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅដំណាក់កាលនេះ។ ដើម្បីឱ្យមានយុត្តិធម៌បារាំងមានរំលាយថាមពលរបស់ពួកគេនៅក្នុងការតស៊ូយូរអង្វែងដើម្បីគ្រាន់តែកែប្រែ ប្រព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចសង្គមដែលមានលក្ខណៈបែបប្រពៃណីដែលមានលក្ខណៈអផ្សុកចំពោះពាណិជ្ជកម្មនិងឧស្សាហកម្ម។ ការធ្វើតេស្តពិតនៃគោលនយោបាយ en-valeur-en-valueជាមួយនឹងអភិបាល - ឧត្តមសេនីយ៍ដឺឡានេសាននិងឌូមើរនៅតែមក។ ការសោយទិវង្គតរបស់នរោត្តមបានដកចេញនូវ

ឧបសគ្គដ៏ធំមួយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាប្រភេទនៃការអភិវឌ្ឍដែលស្នើឡើងដោយ Leroy-Beaulieu និងអ្នកដទៃទៀត។ការសោយទិវង្គតរបស់នរោត្តមក៏បានកើតមានឡើង ពីរបីឆ្នាំបន្ទាប់ពីការចាប់ផ្តើមនៃរយៈពេលយូរសេដ្ឋកិច្ចនៅលើពិភពលោក។ ការកើនឡើងនេះគឺត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងពីវប្បធម៌សង្គម, នយោបាយនិងវប្បធម៌នៅក្នុងបាតុភូតនេះដែលត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាសម័យកាលដ៏ស្រស់ស្អាត។ រដ្ឋធានីបានចូលឮទៅជាការកើនឡើងដាយូរមកហើយបន្ទាប់ពីការបញ្ចប់នៃជំងឺធ្លាក់ទឹកចិត្តនៃពាក់កណ្តាល 1890 នេះហើយរឿងនេះនឹងត្រូវបន្តរហូតដល់សង្គ្រាមលោកលើកទី1។ នេះក៏ជាថ្ងៃដ៏រុងរឿងផងដែរនៃ"អធិ រាជថ្មី" ដែលបានកំណត់ដោយលោក John Hobson ។ ភាសាបារាំងអាណានិគមនិយមឥទ្ធរនេះបានផុសចេញពីស្រមោលមិនប្រាកដប្រជានៃឆ្នាំនរោត្តមបានចូលទៅក្នុង "កន្លែងនៅក្នុងព្រះអាទិត្យ" របស់ខ្លួន។

ជំពូកទី 8
ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិស្ទើរតែក្លាយទៅជាជនជាតិបារាំងមួយរូប

ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិមានព្រះជន្ម64ព្រះវស្សានៅពេល សោយទីវង្គតរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ទីបំផុត ព្រះអង្គបានយាងចេញពីរាជបល្ល័ង្ក។ ការឡើងគ្រងរាជ្យបានធ្វើឡើងនៅថ្ងៃទី 26 មេសា ឆ្នាំ 1904 គឺពីរថ្ងៃបន្ទាប់នៃការសោយទីវង្គតព្រះរាមរបស់ទ្រង់។ លោកឧត្តមសេនីយ៍ Paul Beau បានដាក់ម្កុដរាជវង្សនៅលើក្បាលឲ្យទ្រង់ "ក្នុងនាមជាសាធារណៈរដ្ឋបារាំង"។ មិនយូរប៉ុន្មានទ្រង់កែប្រែសកម្មភាពដ៏ធំសម្បើមទៅលើរដ្ឋកាលព្រះរាមរបស់ទ្រង់ ដែលបានបន្សល់ទុកនូវបញ្ហាអាក្រក់ជាច្រើនដោយព្រះអង្គបានកែប្រែច្បាប់ទំម្លាប់ថ្មីដោយមិនឱ្យមានអំពើពុករលួយ។ វាហាក់ដូចជា ព្រះអង្គស្អប់ទ្រង់ ហើយចាត់ទុកទ្រង់ជាមនុស្សមាន "មុខពីរ"។ ព្រះរាមផ្សេងទៀតរបស់ទ្រង់ ដែលជាអ្នកមិនចូលចិត្តសង្គ្រាម និងព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីវុត្ថាដែលបានធ្វើសង្គ្រាមបានវិនាសនៅក្នុងព្រៃជាងមួយទសតវត្សរ៍ មុនទៅហើយ។ ដូច្នេះព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិប្រាកដថា មិនមានបុគ្គលសំខាន់ផ្សេងទៀតឈ្លោះប្រកែកគ្នាក្នុងការប្រជែងរាជបល្ល័ង្កឡើយ។ នៅដើមខែឧសភា មិត្តចាស់របស់ព្រះអង្គស៊ីសុវត្ថិគឺលោក Paul Luce ដែលត្រូវបានតែងតាំងថ្មីជារ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ម្នាក់ បានរាយការណ៍ប្រាប់ស្តេចថ្មី ដែលប្រធានាធិបតីបារាំងបានផ្តល់សច្ចាប័នលើការឡើងសោយរាជ្យរបស់ទ្រង់។ ការផ្តល់សច្ចាប័ននេះគ្រាន់តែជាការបង្ហាញជាផ្លូវការប៉ុណ្ណោះ ទោះជាយ៉ាងណារដ្ឋាភិបាលបារាំងបានពិចារណាម្តងទៀតក្នុងការបញ្ចូលប្រទេសកម្ពុជាចូលទៅក្នុងទឹកដីកូសាំងស៊ីនជាថ្មីម្តងទៀត។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ បារាំងបានច្រានចោលនូវការសម្រេចចិត្តជាថ្មីនេះ គឺការទទួលស្គាល់លើនិមិត្តរូបនៃរបបរាជាធិបតេយ្យ។ ពួកគេបានដឹងថា វាជាដំហានដែលអាចនាំឲ្យមាន "ការមិនសប្បាយចិត្តពីប្រជាជន" ពួកគេយល់ឃើញថា ជាប្រផ្នូលមួយដែលអាចនាំឲ្យមានការប៉ះបោរដ៏ធំមួយ។ ពួកអ្នកវិះគន់ជាច្រើនបានអះអាងថា បារាំងជាអ្នកនៅពីក្រោយខ្នងពាក់ព័ន្ធទៅនឹងការឡើងសោយរាជ្យ មានន័យថាព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិលឡងគ្រង់រាជ្យមិនស្របច្បាប់។ ទ្រង់ជាជម្រើសរបស់ប្រទេសបារាំង ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីបានបោះត្រាលើសេចក្តីសម្រេចដែលបានធ្វើឡើងនៅទីក្រុងប៉ារីស ដើម្បីដាក់ទ្រង់ឲ្យឡើងគ្រងរាជ្យសម្បត្តិ។ ប្រសិនបើច្បាប់នៃការស្នងរាជ្យ ដែលអនុវត្តន៍ទៅតាមលទ្ធិរាជាធិបតេយ្យបែបអឺរ៉ុបភាគច្រើនបានអនុវត្តន៍បន្ទាប់មកនោះគឺបុត្រាម្នាក់ក្នុងចំណោមបុត្រាទាំងអស់របស់ព្រះបាទនរោត្តម ដែលមានព្រះជន្មចាស់ជាងគេ គួរតែជាព្រះរាជាដូចជាបិតារបស់ទ្រង់ដែរ។ ខណៈពេលដែលព្រះបាទនរោត្តម លែងទទួលស្គាល់បុត្រច្បង និងត្រូវបាននិរទេសខ្លួន គឺព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ ព្រះអង្គម្ចាស់ ដួង ចន្ទ ទ្រង់មានចំណុចល្អច្រើនជាងបុត្រដ៏ទៃទៀត ដែលគួរតែត្រូវជ្រើសរើស។ ដោយផ្តោតទៅលើជ័យជម្នះរបស់ព្រះបាទនរោត្តមទៅលើខ្សែរាជវង្ស ការស្នងរាជគួរតែផ្ទេរទៅឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់ មាយូរ៉ា ព្រះអង្គម្ចាស់ជានុវង្ស ព្រះអង្គម្ចាស់ សាលវាន ឬ ចន្ទាលក្ខណា ព្រះអង្គម្ចាស់សុធារស ឬ សុត្ថាវង្ស។ ភាពចម្រោងចម្រាសនេះ មើលរំលងទៅលើការពិតមួយ ដែលអំណាចរបស់បរទេសជាអ្នកជ្រើសរើសព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិដោយខ្លួនឯងផ្ទាល់ឲ្យឡើងស្នងរាជ្យ ហើយការស្នងរាជ្យនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ក៏មិនសូវត្រូវបានផ្ទេរពីឪពុកទៅកូនប្រុសដោយផ្ទាល់ដែរ។ នេះគឺជាគម្រូមួយដែលត្រូវបានអនុវត្តន៍តាំងពីសតវត្សទី18មកម្ល៉េះ។ ក្នុងនាមជា "អាណាព្យាបាល" បារាំងបានបោះដំហានរបស់ខ្លួនចូលទៅពាក់ព័ន្ធជាមួយសៀម និងវៀតណាម ហើយ

អាចបង្កើតសិទ្ធិស្របច្បាប់ ក្នុងករណីអាចធ្វើរឿងក្តីដោយសម្រាប់ច្បាប់ផ្ទាល់ខ្លួន។ ទោះជាយ៉ាងណាក្តី យើងគួរតែកត់ត្រាទុកពី ពិធីសារក្នុងរាជវាំងត្រូវបាន "កែប្រែការប្រើប្រាស់ពីបុរាណ" ដើម្បីអនុញ្ញាតឲ្យរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់មានវត្តមាន និងចូលរួមជាអធិបតីនៃការធ្វើសេចក្តីសម្រេចក្នុងក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋ។ ក្នុងករណីទាំងនេះ ប្រហែលជាការពិត ព្រោះបារាំងបានតែងតាំងព្រះមហាក្សត្រខ្មែរគ្រប់រូបនៅសត្សវត្សរ៍ទី20 ដូចជា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ហើយផ្ទេរទៅឲ្យបុត្ររបស់ទ្រង់ និងចៅទួតរបស់ព្រះបាទនរោត្តម គឺព្រះបាទនរោត្តមស៊ីហនុ ដែលជាអ្នកកាន់ដំណែងនាពេល បច្ចុប្បន្ន។ ប្រសិនបើការធ្វើពិសោធន៍ចុងក្រោយ នៃខ្សែរាជវង្សស្របច្បាប់ត្រូវបានគេទទួលស្គាល់ច្រើន នោះស្តេចទាំងនេះនឹងក្លាយទៅជាស្តេចពេញសិទ្ធិ។

ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ មានភាពចម្រោងចម្រាស់មួយប្រឆាំងនឹងព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងបារាំង គឺ "អ្នកគាំទ្រព្រះបាទនរោត្តម" ហើយបានបន្តការប្រឆាំងពេញមួយរជ្ជកាលរបស់ទ្រង់ និងបុត្ររបស់ទ្រង់។ ខណៈពេលដែលបង្ខាំងឲ្យនៅក្នុងរាជវាំង វាប្រហែលជាចំណែកមួយនៃការរីករាលដាលចលាចលមួយនៅក្នុងឆ្នាំ1916 ក្នុងកំឡុងពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី1។ បុត្រារបស់ព្រះបាទនរោត្តមគឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ មាយូរ៉ា បានចូលរួមពាក់ព័ន្ធជាមួយនឹងការប៉ះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំងប៉ុន្តែមិនបានជោគជ័យទេ នៅចុងសតវត្សរ៍ទី19 ដែលទំនងជាបានចូលរួមឃុំឃិតជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ និងម៉ាលីកា ក្នុងឆ្នាំ1916។ អំឡុង ចុងក្រោយនៃរជ្ជកាលរបស់ព្រះបាទ នរោត្តម និងការឡើងស្នងរាជ្យរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ចលាចលដែលបានកើតឡើងនៅក្នុងខេត្តត្បូងឃ្មុំ បានដឹកនាំដោយ "បុគ្គលបំណងអាក្រក់មួយចំនួន"។ ការបះបោរផ្សេងទៀតបានកើតឡើងក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះ នៅតំបន់ ប៉ូរ៉ង់ ដែលដឹកនាំដោយ "ភិក្ខុសង្ឃ ចាស់ៗនៅវត្តអង្គបាក់" គឺអ្នកក្លែងបន្លំខ្លួនថាជាប់ទាក់ទងនឹងព្រះអង្គស្ងួន((ជាអតីតព្រះមហាក្សត្រ)។ ពាក្យចចាមអារ៉ាមជាច្រើនដែលត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយជុំវិញឆាកអន្តរជាតិ ដែលថាព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ប៉ុន្តែការមកក្រាបបង្គំនៅតាមដងផ្លូវរបស់ប្រជាជននៅរាជធានីភ្នំពេញ ពេលរៀបចំពិធីឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់ជាលើកដំបូងបានបង្ហាញថាគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ប្រជារាស្ត្រដែលទទួលយកព្រះមហាក្សត្រថ្មីគឺ អ្វីដែលសំខាន់នោះ គឺមិនមាន "ឧប្បត្តិហេតុ" ណាមួយបានកើតឡើងក្នុងអំឡុងពេលដែលប្រារព្ធពិធីឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់ទេ ទោះបីជាមានទូកចម្បាំងរបស់បារាំងស្ថិតនៅតាមទន្លេមេគង្គក៏ដោយ។

ព្រោះតែការយល់ឃើញពីទ្រង់ថាជាអាយ៉ងរបស់បារាំង ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិពិតជាងាយត្រូវគេមើលស្រាល។ អ្នកការសែតបារាំងម្នាក់បានពណ៌នាពីទ្រង់ អំឡុងពេលដំណើរកម្សាន្តរបស់ទ្រង់ទៅបារាំងក្នុងឆ្នាំ 1906 ថាជា "បុរសសម្បុរពណ៌លឿងម្នាក់ ជាមួយសក់ពណ៌ប្រផេះ"។ អ្នកដំណើរអង់គ្លេសម្នាក់បានសរសេរថា "មានមាឌមាំ ក្រអាញ និងជាសុភាពបុរស់ចំណាស់ម្នាក់" អ្នកដែលមាន "រាងកោងដូចជាតុក្កតាមេកានិច" និងបង្ហាញពីភ្ញៀវជនជាតិអឺរ៉ុប "ស្រាក្រហមផ្អែម ការនិយាយវែងៗគ្រាប់តាមភាសាដ៏ទៃ ហើយនិងមានបារីមកពីម៉ានីល..." ។ ប៉ុន្តែឆ្នាំក្រោយៗមកមុខទៀត មិនមានការចង្អុលបង្ហាញពីលក្ខណៈសម្បត្តិ ការកត់សម្គាល់ពីភាពរឹងមាំខាងរាងកាយផ្នែកខាងក្រៅ បានលាក់បាំងភាពឈ្លាសវៃ និងភាពយោរយៅរបស់ទ្រង់។ រឿងរ៉ាវផ្សេងទៀតបានពណ៌នាអំពី "មុខធំ និងរាងការ" ផ្នែកខាងលើជាមួយ "សក់សរសៃសូត្រពណ៌ស" មុខរលោងបបូរមាត់ក្រាស់ និង "ភ្នែកតូចៗដូចសត្វជ្រី"។ អ្នកនិពន្ធដដែលបានពណ៌នា ពីឧប្បត្តិហេតុមួយ ដែលចោរបានចូលលុកលុយក្នុងរាជវាំងរបស់ទ្រង់។ ខណៈពេលដែលអ្នកនៅជុំវិញខ្លួនបានភ័យតក់ស្លុត ទ្រង់បាន "ប្រដាប់

អាវុធតែជាបំពង់អាកៀនរបស់ទ្រង់" ហើយបង្ក្រាបក្រុមចោរទាំងនោះបាន និងបញ្ជាឲ្យគេប្រហារជីវិតចោរទាំងនោះ។

1. ជីវិតដំបូងរបស់ព្រះរាជា

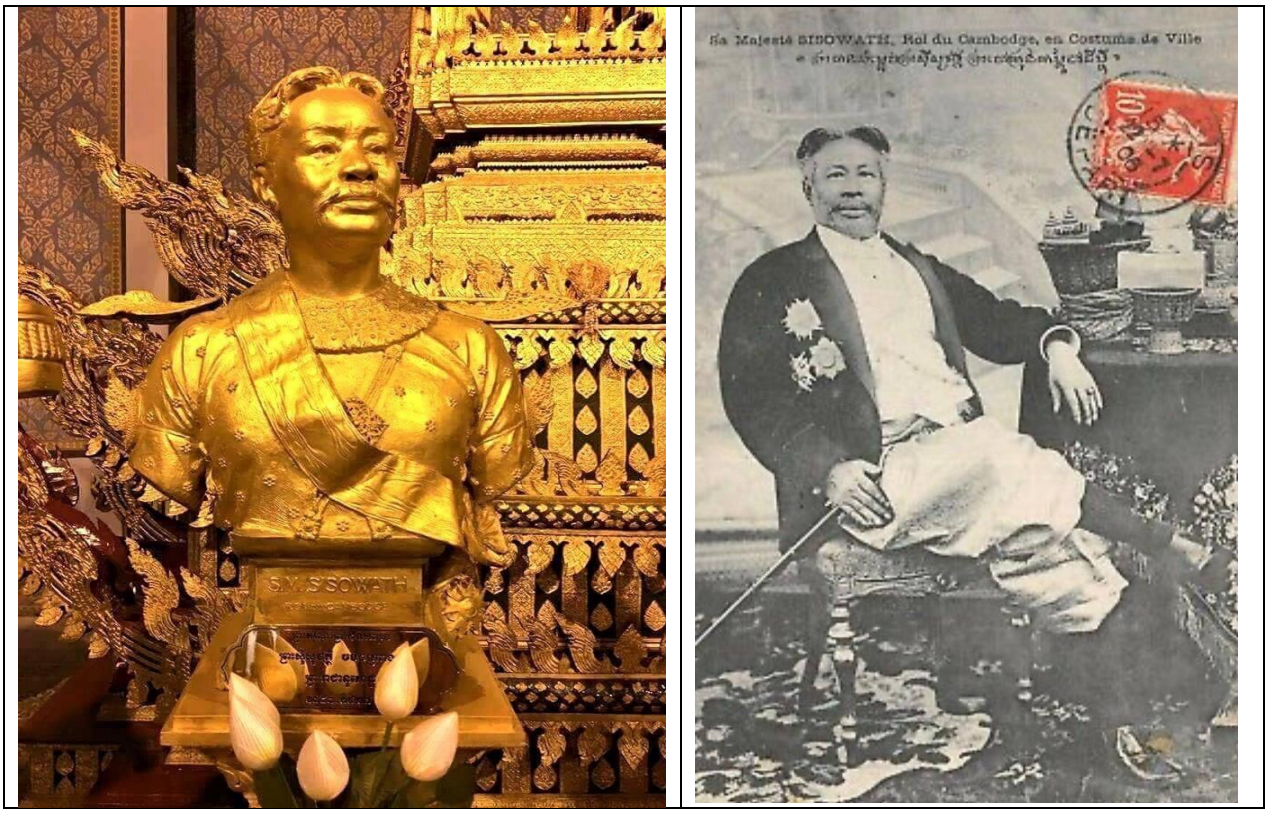

ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិប្រសូតនៅថ្ងៃទី07 ខែកញ្ញា ឆ្នាំ1840 នៅខេត្តបាត់ដំបង (ដែលជាផ្នែកមួយនៃខេត្តសៀមរាបនាពេលនោះ) ឬ នៅក្រុងបាំងកក ជាមួយព្រះរាមផ្សេងទៀតរបស់ទ្រង់គឺ ព្រះបាទនរោត្តម និងព្រះបាទស៊ីវត្ថា ទ្រង់ត្រូវបានគេបញ្ជូនទៅធ្វើជាចំណាប់ខ្មាំងនៅទីក្រុងបាំងកក ពេលដែលទ្រង់នៅតូចនៅឡើយ។ ឈ្មោះកំណើតរបស់ទ្រង់គឺ អង្គស ហើយទ្រង់ត្រូវបានប្តូរឈ្មោះទៅជា ស៊ីសុវត្ថិ បន្ទាប់ពីពិធីកាត់សក់ប្រពៃណីរបស់ទ្រង់នៅក្នុងឆ្នាំ 1854។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចែករំលែក ភាពយោរយៅ ភាពឯកោ នៅកុមារភាពរបស់ទ្រង់ជាមួយព្រះរាម និងព្រះអនុជ នៅក្នុងរាជធានីបរទេស (បាំងកក)។ ប៉ុន្មានឆ្នាំចុងក្រោយមកទៀត ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចាប់ផ្តើមមិនចូលចិត្តសៀម វាប្រហែលមកពីប្រត្តិកម្មយ៉ាងខ្លាំងខ្លា និងការនិរទេសទ្រង់ដោយបង្ខំពីសៀម។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ សៀមក៏តែងតាំងទ្រង់ជា ព្រះកែវហ្វា ក្នុងឆ្នាំ 1856 នៅពេលទ្រង់មានអាយុជាង10ឆ្នាំ(ជិត20ឆ្នាំ។ រាជបុត្រទាំងបីអង្គមិនដែលមានភាពស្និតស្នាលនឹងគ្នាទេ ហើយទ្រង់ទាំងបីតែងតែមានចិត្តស្អប់ និងភ័យខ្លាចគ្នាទៅវិញទៅមក។ ទាំងបីអង្គ សុទ្ធតែចង់បានរាជបល្ល័ង្ក ហើយស្អប់គ្នាទៅវិញទៅ មក។ ព្រះបាទនរោត្តមមានភាពស្រប់ច្បាប់ក្នុងការប្រកាស់រាជបល្ល័ង្ក និងបានដាក់ជាទ្រង់ឧបរាជដោយពួកសៀមក្នុងឆ្នាំ 1856។ ទ្រង់បានទទួលជំនួយពីមេដឹកនាំ ប្រឆាំងនឹងពួកប៉ះបោរក្នុងប្រទេស បន្ទាប់ពីបិតាទ្រង់សោយទីវង្គត។ តួនាទីរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិអំឡុងពេលប្រឆាំងប៉ះបោរ គឺជាអ្នកប្រឆាំងពួកប៉ះបោរទាំងនោះ។ ទ្រង់បានប្រកាស នឹងបង្ក្រាបក្រុមបះបោរដែលប្រឆាំងនឹងព្រះបាទនរោត្តម

គឺពួកចាម និងខ្មែរទាំងអស់នៅក្នុងឆ្នាំ1857 និងជាថ្មីម្តងទៀតក្នុងឆ្នាំ 1858 គឺនៅពេលដែលទ្រង់ជាអ្នកដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការការពារក្រុងឧដុង្គ។ ជាបន្ទាប់មកទៀត បើយោងតាមបន្ទូលផ្ទាល់របស់ទ្រង់ដែលបានសរសេរនៅក្នុងឆ្នាំ 1900 ទ្រង់បានរៀបចំការការពារដោយជោគជ័យនៅក្រុងឧដុង្គក្នុងឆ្នាំ1861 ប្រឆាំងទប់ទល់នឹងព្រះបាទ ស៊ីវត្តា និងសម្ព័ន្ធមិត្តចាមរបស់ទ្រង់។ គាត់ក៏ប្រកាសផងដែរថា ថ្វីត្បិតតែការរត់ភៀសខ្លួនយ៉ាងប្រញាប់របស់ព្រះបាទនរោត្តម ទៅទីក្រុងបាំងកកនាពេលនោះ ទ្រង់បានដំទាស់ពាក្យរបស់ពីរមេបញ្ជាការ និងមន្ត្រីបារាំង និងបុព្វជិតថា ដើម្បីកាន់ដំណែងជាស្តេច។ "ខ្ញុំបានរក្សាភាពស្មោះត្រង់ជាមួយព្រះរាមរបស់ខ្ញុំ" ទ្រង់បានអះអាងបែបនេះ។ វាពិតជាមានភាពលំបាក ក្នុងការវាយតម្លៃថាជាការប្រកាស ទោះជាយ៉ាងណាក៏យើងមិនអាចចោទប្រកាន់ទ្រង់ពីភាពអសមត្ថរបស់ទ្រង់ក្នុងការគ្រប់គ្រងទ័ព ភាពស្មោះត្រង់របស់ទ្រង់ទៅកាន់ព្រះបាទនរោត្តម គឺខុសស្រឡះក្នុងទំនាក់ទំនងរបស់ពួកទ្រង់។ ជាថ្មីម្តងទៀត ប្រហែលជាទ្រង់បាននិយាយការពិត ហើយបានផ្លាស់ប្តូរគិតជាខ្លាំងពីព្រះបាទនរោត្តម។ វាគឺជាការពិតដែលបារាំងមិនបានបដិសេធនឹងការប្រកាសរបស់ទ្រង់ នៅពេលដែលទ្រង់បានធ្វើវា (ក្នុងឆ្នាំ 1900) ប៉ុន្តែនេះប្រហែល ដោយសារពួកបារាំងបានចាប់អារម្មណ៍ទៅលើ ការប្រកាសឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម ក្នុងអំឡុងពេលកិច្ចការរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ។ អ្វីដែលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមបានមានព្រះបន្ទូលក្នុងកិច្ចការ នៃតួនាទីរបស់ទ្រង់ក្នុងអំឡុងពេលនោះ គឺក្រោយមកទ្រង់បានដឹកនាំការបះបោរមួយប្រឆាំងនឹងព្រះបាទនរោត្តម ហើយក្រោយមកបានភៀសខ្លួនទៅទីក្រុងសៃហ្គន។ ក្នុងអំឡុងពេលនិរទេសខ្លួន ទ្រង់បានប្រាកដប្រជាក្នុងការចាប់ផ្តើមជណ្តើមអំណាចពីព្រះរាមរបស់ទ្រង់ តាមរយៈការទទួលបានការពេញចិត្តពីបារាំង។ ជំនាញការយោធារបស់ទ្រង់ ទទួលបាននូវការចាប់អារម្មណ៍ពីបារាំង និងបង្ហាញពីអសមត្ថភាពរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ប៉ុន្តែដោយសារភាពភ័យខ្លាចនូវកំហឹងរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ទ្រង់គ្រាន់តែយាងត្រឡប់មកក្នុងប្រទេសកម្ពុជាវិញដោយធ្វើសកម្មភាពល្អៗក្នុងខែមិថុនាឆ្នាំ1868 ការមកដល់នូវនាវាចម្បាំងរបស់បារាំងដើម្បីបង្ក្រាបការប៉ះបោររបស់ពោធិ៍កំបោរ។ ទ្រង់បានប្រកាសអះអាងថា លោកឧត្តមនាវី De La Grandière បានចាត់តាំងទ្រង់ឲ្យ កម្ចាត់ពួកប៉ះបោរ "ដឹកនាំកងទ័ពទាំងអស់ដែលត្រូវបានបញ្ជូនទៅប្រឆាំង" ពួកបះបោរដោយព្រះបាទនរោត្តម។ 2 ឆ្នាំក្រោយមក នៅក្រោមការបំផុសគំនិតរបស់បារាំង ទ្រង់បានក្លាយទៅជា ឧបរាជ។លក្ខណៈរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងភាពស្មោះស្ម័គ្ររបស់ទ្រង់ទៅកាន់បារាំង

អស់រយៈពេលជាច្រើនទស្សវត្សមុនពេលពីធីឡើងសោយរាជ្យរបស់ទ្រង់ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានបោះបង់ចោលនូវជ័យជម្នះរបស់ទ្រង់លើពួកប៉ះបោរ ដោយពឹងផ្អែកលើជំនួយពីពួកគេដើម្បីបង្ខំព្រះបាទនរោត្តមឲ្យចេញពីរាជបល្ល័ង្ក។ ទោះបីមិនទាន់កើតឡើងក៏ដោយ ប៉ុន្តែភាពស្មោះស្ម័គ្រព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមិនត្រឹមត្រូវទាំងស្រុង ដូចដែលបារាំងជារឿយៗតែងនិយាយលេង ជាមួយនឹងគំនិតនៃការបង្ខំព្រះបាទនរោត្តមឲ្យដាក់រាជ្យ។ ក្នុងការបះបោររបស់ ពោធិ៍ កំបោរ នៅឆ្នាំ 1867 លោកឧត្តមនាវី De La Grandière បានកោតសរសើរពី "កម្លាំង និងប្រាជ្ញា" ហើយចាប់ផ្តើមចូលចិត្តទ្រង់ជាងព្រះបាទនរោត្តម។ Adhemard Leclere មិនបានគិតដូច្នោះទេ ដោយបានគិតថា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ជាមនុស្សខ្ជិល ហើយគ្រាន់តែជាជនដៃល "មិនស្មោះត្រង់ និងអសមត្ថភាព" ដូចនឹងព្រះរាមរបស់ទ្រង់ ហើយគាត់បានជំទាស់ ការផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងខ្លាំងបំផុត "ប្រសិនបើទ្រង់ត្រូវឡើងសោយរាជ្យ"។ Leclere មានចំណុច ស្របគ្នាដូច នេះដែរ។ ដូចគ្នានឹងព្រះបាទនរោត្តម ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិគឺជាមនុស្សញៀននឹងអាភៀន ស្រា សប្បាយតែនឹងស្រីៗរហូតដល់ភ្លេចអស់គិតគួពី

ការកសាងប្រទេសហើយនិងជាមនុស្សគ្រោះថ្នាក់។ ប៉ុន្តែលោកឧត្តមសេនីយ៍ Krantz មិនបានយល់ស្របទាំងស្រុងនូវការយល់ឃើញរបស់លោក Leclere ទេ គំនិតនោះគឺ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ "គ្រាន់តែជារឿងសាមញ្ញ និងគ្រាន់តែជាតំណែងដែលផ្តល់ឲ្យ" ដូចជាព្រះបាទនរោត្តម ឧបរាជ ត្រូវការ "រស់ជាតិសម្រាប់អំណាចផ្តាច់ការ"។ ឧត្តមសេនីយ៍ Duperre បានបញ្ជាឲ្យព្រះអង្គម្ចាស់មាយូរ៉ា ចុះកិច្ចព្រមព្រៀងសម្ងាត់មួយជាមួយនិងព្រះអង្គម្ចាស់ ក្នុងនោះទ្រង់ត្រូវយល់ស្របធ្វើតាមនូវអ្វីដែលបារាំងគិតថាសមគួរ នៅពេលដែលទ្រង់បានឡើងគ្រងរាជ្យ។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានពង្រឹងឱកាសរបស់ទ្រង់អស់ពេល9ឆ្នាំ ឬ ឆ្នាំក្រោយៗមកទៀត តាមរយៈការដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការបង្ក្រាបការបះបោរធំៗ។ ការមើលឃើញរបស់បារាំង ពីភាពស្មាក់ស្មើរនូវឱកាសតែមួយគត់របស់ទ្រង់ ដើម្បីដណ្តើមយកប្រជាប្រិយភាពពីសំណាក់ប្រជាជនកម្ពុជា តាមរយៈការចាប់ខ្លួនព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីវត្ថា។ Huyn de Vernevilleបានសរសេសង្ខេបពីគំនិតរបស់បារាំងជាផ្លូវការនៅពេលទ្រង់ប្រកាសថា ស៊ីសុវត្ថិជាមនុស្សដែលងាយស្រួលបំផុតក្នុងការដោះស្រាយជម្លោះរាជវង្ស សម្រាប់រាជបល្ល័ង្កនេះ ទ្រង់ក៏បានទាក់ទាញយកប្រជាប្រិយភាពរបស់ទ្រង់ពីសំណាក់ប្រជាជនសាមញ្ញ និងឥស្សរជនផងដែរ។

ឥរិយាបថដ៏ស្មោះត្រង់របស់មហាឧបរាជ ក្នុងបទឧក្រិត្យកម្មមួយដែលពាក់ព័ន្ធជាមួយនឹងបុត្រារបស់ទ្រង់ បានបង្ហាញថាទ្រង់គឺជាមនុស្សដែលបារាំងត្រូវការ។ ថ្ងៃមួយនៅដើមខែកញ្ញា ឆ្នាំ1884 គេបានរកឃើញសាកសពក្មេងស្រីដែលជាជនជាតិខ្មែរម្នាក់អាយុ 19ឆ្នាំ ត្រូវបានគេកាត់ក្បាលនៅជិតមាត់ទន្លេ ក្នុងភូមិ "កាតូលិក" សង្កាត់វៀតណាមរាជធានីភ្នំពេញ។ ការសង្ស័យបានធ្លាក់ទៅលើអ្នកបម្រើផ្ទាល់ខ្លួនពីរនាក់របស់បុត្រាទ្រង់ឈ្មោះ នូបាក(Nuppakau) បន្ទាប់មកទ្រង់បានកៀសព្រះកាយចេញពីទីក្រុង។ បារាំងជឿជាក់ថា ពួកគេគ្រាន់តែធ្វើការតាមបញ្ជារបស់ចៅហ្វាយនាយតែប៉ុណ្ណោះ ហើយថាឃាតករសម្លាប់ក្មេងស្រីនេះ ជាលទ្ធផលកើតចេញពីជម្លោះដណ្តើមស្រីគ្នារវាងទ្រង់ នូបាក់ និងសាច់ញាតិបង្កើតរបស់ទ្រង់ម្នាក់ និងបងប្អូនផ្សេងទៀតគឺព្រះអង្គម្ចាស់ Peia ។ នៅពេលដែលបារាំងបានលើកឡើងពីរឿងនេះ ការឆ្លើយតបរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិលើកដំបូង គឺត្រូវសួរបុត្ររបស់ទ្រង់ដើម្បីឲ្យប្រគល់កូនចៅទាំងពីរនាក់ទៅសមត្ថកិច្ច ដើម្បីផ្តន្ទាទេស។ ប្រសិនបើយុត្តិធម៌តាមតែអំពើចិត្តពីអតីតកាលនៅតែបន្ត នោះពួកទាសករ ឬ អ្នកបម្រើទាំងនោះនឹងត្រូវបានកាត់ទោស ចំណែកឯខ្សែរាជវង្សវិញនឹងទទួលបានសេរីភាពធម្មតា។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមានចេតនានេះ ប៉ុន្តែបារាំងបានសង្កត់ធ្ងន់លើរឿងនេះ ហើយទ្រង់បាននិរទេសបុត្រារបស់ទ្រង់ទៅទីក្រុងសៃហ្គន ឬ កន្លែងផ្សេងទៀតដែរស្ថិតនៅក្នុងទឹកដីឥណ្ឌូចិនគ្រប់គ្រងដោយរដ្ឋាភិបាល។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នូ បាក់បានជាប់ក្នុងមន្ទីរឃុំឃាំងមួយរយៈ ហើយបារាំងបានធ្វើអន្តរាគមន៍ទៅលើការកាត់ទោសប្រហារជីវិតលើពួកទាសករទាំងនោះ។ បារាំងបានចាត់ទុកថា "ការវិនិច្ឆ័យនេះ នឹងផ្តល់ផលវិបាក ដែលនាំឲ្យមានប្រតិកម្មយ៉ាងធំក្នុងប្រទេសកម្ពុជា" ។ វាគឺជាលទ្ធផល លើកដំបូង ដែលប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌បានកើតមានឡើង មិនត្រឹមតែជាការកាត់ទោសទៅលើខ្សែរាជវង្សតែមួយមុខទេ តែក៏បានថ្កោលទោសព្រះអង្គម្ចាស់ម្នាក់ ឲ្យក្លាយទៅជាទាសករមួយរូបផងដែរ។ បន្ទាប់មកទៀត គឺជាកំណត់ត្រាអំពីព្រះអង្គម្ចាស់ នូបាក់ Nuppakau ទោះជាយ៉ាងណាទ្រង់ហាក់ដូចជាត្រូវបានគេរាប់រកវិញបន្ទាប់ផ្នេរមកវិញ ទ្រង់មិនដែលចេញមុខក្នុងទីសាធារណៈទេ។ យើងគ្រាន់តែអាចទស្សន៍ទាយថា តើការមិនសប្បាយចិត្តបិតារបស់ទ្រង់ លើទ្រង់គឺដោយសារតែការផ្សារភ្ជាប់ខ្លួនជាមួយបារាំងរបស់ទ្រង់ ឬ ដោយសារតែការជឿជាក់ទៅលើភាពស្របច្បាប់។ ហេតុផលអ្វីក៏ដោយ វាគឺជាការចាកចេញដាច់

ខាតពីការបំពានអំណាចផ្តាច់ការ ហើយស្របតាមកំណែទម្រង់ច្បាប់របស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិដែលផ្តល់ឲ្យ រាជវង្សានុវង្សក្រោយឆ្នាំ1904។ ប៉ុន្តែមធ្យោបាយមួយចំនួនរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ នៅតែមិនបានបោះបង់នូវទម្លាប់ចាស់នោះទេ។ ទ្រង់បានរក្សានូវច្បាប់ទម្លាប់ និងការយាមកាមយ៉ាងតឹងរឹង ទោះបីជាអ្វីដែលព្រះបាទនរោត្តមបានធ្វើក៏ដោយ។ នៅពេលដែលស្នំរបស់ទ្រង់បានលួចលាក់ស្នេហាជាមួយជនជាតិចិននៅឆ្នាំ1919 ទ្រង់បានបញ្ជាឲ្យដាក់ទោសពួកគេ ពីបទប្រព្រឹត្តិអំពើផិតក្បត់ និងប្រមាថព្រះរាជា ហើយបានបង្ខាំងពួកគេនៅក្នុងគុកព្រះបរមរាជវាំង។

2. សោធន នៃរបបអាណាព្យាបាល

មិនយូប៉ុន្មាន ក្រោយពីការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ព្រះបាទនរោត្តម ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបាន បញ្ជូនទូរលេខមួយតាមរយៈអគ្គទេសាភិបាលបារាំង ទៅប្រធានាធិបតីបារាំង ស្តីពីការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់ទ្រង់ទៅកាន់បារាំង និងសន្យាថានឹងខិតខំប្រឹងប្រែងដាក់បញ្ចូលប្រទេសកម្ពុជាចូលទៅក្នុងទឹកដីសហភាពឥណ្ឌូចិន។ បន្ទាប់ពីមានចលាចលក្នុងរាជ្យរបស់ព្រះបាទនរោត្តម អាណាព្យាបាលបានចូលក្នុងរជ្ជកាលថ្មីនៃមិត្តភាព បារាំង ខ្មែរ។ នេះគឺជាសញ្ញានៃការបង្កើនទំនាក់ទំនង រវាងព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងរ៉ែស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់បារាំង គឺលោក Paul Luce អ្នកដែលបានសរសេរថា បានធ្វើដំណើរជាមួយព្រះរាជាថ្មី ក្នុងប្រទេសកម្ពុជា នៅឆ្នាំ1885 នៅពេលដែលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិត្រូវបាន "គេចោទប្រកាន់ជាមួយនឹងយុទ្ធនាការណ៍សន្តិភាពមួយ ក្រោយពីការប៉ះបោរដ៏ធំមួយ"។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមិនដែលជំទាស់ជាមួយបារាំងអំពីបញ្ហាណាមួយអស់រយៈពេល23ឆ្នាំនៃរជ្ជកាលរបស់គាត់ទេ។ នៅរយៈពេលចុងក្រោយនៃរាជរបស់ទ្រង់ នៃសមាគមធារណរដ្ឋ នៃគណបក្សសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាពលរដ្ឋ បានផ្ញើរបាយណ៍ការអាក្រក់មួយ ពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋរបស់រដ្ឋាភិបាលអាណាព្យាបាលទៅកាន់ការិយាល័យកណ្តាលនៅទីក្រុងប៉ារីស។ របាយការណ៍នោះបានរៀបរាប់ពីការខកចិត្ត ដែលសរសេរដោយអតីតរ៉ែស៊ីដង់ Gabriel Maurel បាននិយាយថាព្រះរាជាខ្វះឯករាជ្យភាពទាំងស្រុង លើកលែងតែក្រមរដ្ឋប្បវេណី ទ្រង់មិនមានថវិកាក្នុងការរៀបចំអ្វីទាំងអស់ ហើយច្រានទ្រង់ចោលដោយថា "គ្មានអ្វីក្រៅពីការចូលនិវត្តន៍នៃរបបអាណាព្យាបាលទេ"។ "ភាពអត់ធ្មត់របស់ទ្រង់" Maurel បានបន្តទៀតថា "គឺសាមញ្ញ"។ ព្រះបាទនរោត្តមបានបន្តព្យាយាមក្នុងការរារាំបារាំងរហូតដល់ទីបញ្ចប់ ប៉ុន្តែវាពិតជាខ្សោយណាស់ បទបញ្ញត្តិមួយចំនួនទ្រង់បានចុះហត្ថលេខាក្នុងអំឡុងពេលនៃការសោយទីវង្គតរបស់ទ្រង់។ ក្រោយពីការសោយទិវង្គតរបស់ទ្រង់ បារាំងបានធ្វើកិច្ចសហប្រតិបត្តិការយ៉ាងពេញលេញជាមួយព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិហើយ បារាំងបានអះអាងយ៉ាងពេញលេញក្នុងការ "គ្រប់គ្រងអំណាចស្ទើរតែផ្តាច់ការ" លើរបបអាណាព្យាបាល។ ដូចដែលលោក Maurel បានចង្អុលបង្ហាញ សន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ 1863 ដែលត្រូវបានកែប្រែដោយសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី 17 មិថុនា 1884 បានកំណត់ទំនាក់ទំនងរវាងបារាំង និងកម្ពុជា។ "អត្ថបទដំបូង" នៃអត្ថបទរបស់ គាត់បានបន្តទៀតថា "ការផ្តល់ឲ្យព្រះរាជាសម្រាប់ ប្រទសកម្ពុជាបានទទួលយកទាំងអស់នូវកំណែទម្រង់ផ្នែករដ្ឋបាល យុត្តិធម៌ ហិរញ្ញវត្ថុ និងពាណិជ្ជកម្ម ដែលរដ្ឋាភិបាលសាធារណរដ្ឋបារាំងសម្រេចនៅថ្ងៃអនាគត និងផ្តល់ប្រយោជន៍ដើម្បីជួយសម្រួលដល់ការអនុវត្តភារកិច្ចនៃរដ្ឋាភិបាលអាណាព្យាបាល"។

3. អំណោចម្រង់ប្រព័ន្ធច្បាប់

ភ្លាមៗបន្ទាប់ពីពិធីឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បារាំងបានអនុម័តកំណែទម្រង់ច្បាប់មួយចំនួន និងបានសរសើរដល់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិសម្រាប់ការសហការរបស់គាត់។ ក្នុងចំណោមកំណែទម្រង់ដំបូងៗ ត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរមួយចំនួនទៅជាប្រព័ន្ធច្បាប់ឯកតោភាគី។ ទោះបីជាព្រះបាទអង្គដួង បានបង្កើតក្រមច្បាប់សម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា ដែលមានវិសាលភាពប្រមាណជា50ឆ្នាំមុន ប៉ុន្តែវានៅតែមានភាពច្របូកច្របល់ រំលោភបំពាន ឃោឃៅ តាមទំនើងចិត្ត កេងប្រវ័ញ្ច និងអយុត្តិធម៌។ វាអាចទៅរួចសម្រាប់អ្នកមានប្រាក់ ទិញយកអភ័យឯកសិទ្ធិ ស្តីពីការកាត់ទោស ឬ បើមិនដូច្នេះទេ បង្កឲ្យមានការប៉ះពាល់ដល់យុត្តិធម៌។ ពាក្យរបស់ជនសាមញ្ញ មានទម្ងន់តិចជាងអភិជន។ ប្រព័ន្ធនេះបានបង្កឲ្យមានអំពើពុករលួយដូចដែល "ប្រជាជន" ចៅក្រមពឹងផ្អែកទៅលើការផាកពិន័យ រឹបអូសយកលើការពិត ឬ ការស្រមៃយថាជាអំពើខុសច្បាប់ ដែលយ៉ាងហោចណាស់ជាផ្នែកមួយនៃប្រាក់ចំណូលរបស់ពួកគេ លើសពីនេះក៏ មិនមានការប្រឡងជ្រើសរើសមន្ត្រីរាជការផងដែរ។

ការផ្តន្ទាទោសមួយចំនួន មានលក្ខណៈហួសសម័យ។ ស្ត្រីផិតក្បត់អាចត្រូវបានព្យួរផ្នែកខ្លះដោយឫស្សីមុតស្រួច អ្នកសារព័ត៌មានម្នាក់បានប្រាប់អ្នកនិពន្ធ Belot ថាគាត់បានសម្គាស់ "uneempalee" ក្នុងទស្សវត្សឆ្នាំ1880។ មនុស្សដែលផិតក្បត់មានច្បាប់មួយដែលមានចែងគ្រាន់តែពិន័យ ទោះជាយ៉ាងណាការផ្តន្ទាទោសអាចនឹងធ្ងន់ធ្ងរប្រសិនបើ "ការសមគំនិត" ពួកគេមានជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយអ្នកដែលមានឋានៈខ្ពស់។ អ្នកទោសត្រូវបានដាក់ច្រវាក់ជាប់នៅកជើងអស់រយៈពេលយ៉ាងយូរទៅតាមទោសរបស់ពួកគេ សូម្បីតែកញ្ជឹងក ក៏មានដៃប្រសិនបើគេចាត់ទុកថាអ្នកទោសនោះមានគ្រោះថ្នាក់។ ការដាក់ទោសទៅលើរូបរាងកាយគឺជារឿងធម្មតា ការដាក់ទោសដោយវាយ100ដំបង ដែលជាហេតុបណ្តាលឲ្យដាច់សរសៃឈាម និងប៉ះពាល់ដល់រូបរាងកាយយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរត្រូវបានអនុវត្តរហូតដល់ឆ្នាំ 1904 ដោយចៅក្រមអាចចាត់ការតាមច្បាប់ "វិធានការណ៍ទី3" ក្នុងអំឡុងពេលសួរចម្លើយជនសង្ស័យបាន។ ការផ្តន្ទាទោសនៅរាជធានី ត្រូវបានដាក់បង្ហាញនៅទីសាធារណៈ។ លោក Paul Branda បានបន្សល់ទុកនូវការពិពណ៌នានូវថ្ងៃចុងក្រោយរបស់បុគ្គលដែលត្រូវបានគេប្តេាលទោស។ អស់រយៈពេលបីថ្ងៃមុនការស្លាប់របស់គាត់មកដល់ អ្នកទោសត្រូវដើរដង្ហែក្បួនដោយមានជាប់ច្រវាក់ តាមដងផ្លូវដោយមានការយាមកាមពីសំណាក់ទាហាន ជាមួយនឹងដាវរបស់ពួកគេ។ អ្នកទោសត្រូវបានបង្ខំឲ្យប្រាប់ហ្វូងមនុស្សអំពីអ្វីដែលគាត់បានធ្វើ "អស់លោក លោកស្រី ខ្ញុំត្រូវបានកាត់ទោសប្រហារជីវិត សម្រាប់ ..." ចូរកុំធ្វើតាមគម្រូរបស់ខ្ញុំ។ ក្នុងអំឡុងពេលកាត់ទោស ពេជ្ឈឃាតបានដើរជុំវិញជននោះ ប្រដាប់ជាមួយនឹងដាវនៅដៃរបស់គាត់ ថែមទាំងបានដកដាវចេញពីស្រោមរបស់វា ជាថេរវេលាមួយ រំលឹកពីវាសនារបស់អ្នកទោសនោះ។ នៅថ្ងៃទីបីពេជ្ឈឃាតបានយកអ្នកទោស ទៅកន្លែងសាធារណៈដែលបានរៀបចំ ជាកន្លែងដែលគេសម្គាល់ថាបានដាក់ព្យួរផ្លែកាំបិត និងបានធ្លាក់មកចំកញ្ជឹងកអ្នកទោស ជាមួយនឹងកញ្ចុកស្លាម្ល និងបានកាត់ក្បាលពីដើមដែលមានស្នាមឈាមជាំមួយ។ ដូចគ្នានឹងករណីនេះដែរ ជនបះបោរពេធ៌កំបោរ ត្រូវបានប្រហារជីវិត ដោយចងក្បាលរបស់គាត់ជាមួយទំពកដែកគោលធំមួយ និងទាញព្យួរឡើងនៅទីសាធារណៈ។

ទំព័រសេករាជថ្មីបានកត់សម្គាល់ដោយការធ្វើកំណែទម្រង់ទៅលើមនុស្ស។ បីសប្តាហ៍បន្ទាប់ពីទ្រង់បានក្លាយជាព្រះរាជា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចុះហត្ថលេខាលើក្រឹត្យមួយ ដែលជាការលុបបំបាត់ ការដាក់ទណ្ឌកម្ម

លើរូបរាងកាយជាលើកដំបូង។ ព្រះបាទនរោត្តមបានជៀសវាងឥតឈប់ឈរ ដើម្បីគេចពីការចុះហត្ថលេខាលើច្បាប់ ដែលបារាំងបានធ្វើតាំងតែពីមុនមកម្ល៉េះ។ នៅខែធ្នូឆ្នាំដដែល ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចុះហត្ថលេខាលើបទបញ្ញត្តិថ្មីមួយទៀត ដែលបានចែងថាមន្ត្រីដែលមានមុខងារផ្នែកតុលាការ ត្រូវតែឆ្លងកាត់នូវការប្រលងជាពិសេស។ បន្ទាប់ខែសីហា ការអនុវត្តនៃការដាក់ច្រវាក់អ្នកទោស ត្រូវបានលុបបំបាត់ចោលដោយព្រះរាជក្រឹត្យ។ នៅចុងឆ្នាំ គេឃើញមានការលុបបំបាត់ ការផ្តន្ទាទោសយ៉ាងឃោរឃៅចំពោះអំពើផិតក្បត់ និងសេចក្តីណែនាំស្តីពី "មនុស្សធម៌" បន្ថែមទៀតនៃការដាក់ទណ្ឌកម្មនៅរាជធានី។ នៅឆ្នាំ1906 ចៅក្រម និងសមាជិកទាំងអស់នៃតុលាការ ត្រូវបានតម្រូវឲ្យស្បថនៅពីមុខពុទ្ធបដិមា។ ដោយមានព្រះបន្ទូលពីព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បារាំងបានបង្កើតគណៈកម្មាធិការពិសេសមួយ ស្តីពីកំណែទម្រង់លើច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌ។ គណៈកម្មាបានចំណាយពេលអស់ជាច្រើនឆ្នាំ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ1910 វាបានត្រៀមខ្លួនរួចរាល់ សម្រាប់ធ្វើការផ្លាស់ប្តូរទាំងស្រុងទៅនឹងក្រមច្បាប់ចាស់។ នៅខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1911 ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចុះហត្ថលេខាលើក្រឹត្យមួយទៀត សម្រាប់ក្រមព្រហ្មទណ្ឌថ្មី។ គោលការណ៍ថ្មីនេះបានយកលំនាំគោរពតាមគោលការណ៍បុរាណនៃច្បាប់កម្ពុជា ប៉ុន្តែការធ្វើទារុណកម្ម និងការដាក់ទណ្ឌកម្មលើរូបរាងកាយមនុស្ស ត្រូវបានលុបចោល ព្រោះជារឿងមិនស្របគ្នាជាមួយនឹងគោលការណ៍មនុស្សជាតិ និងយុត្តិធម៌។ វាគឺជាការបំផុសគំនិត និងគ្មានការសង្ស័យ ប៉ុន្តែដូចដែលយើងបានដឹងហើយថា ចំពោះបារាំងផ្ទាល់មិនដែលបានគោរពតាមគោលការណ៍សីលធម៌នេះទេ។ អាជ្ញាធរបារាំងត្រូវការធ្វើទារុណកម្មទៅលើជនសង្ស័យដែលជាគូប្រជែងនយោបាយស្ទើរតែមិនគួរឲ្យជឿ និងប្រើ "វិធានទទី3" ប្រឆាំងចំពោះបុគ្គលទាំងនោះ។

សូម្បីតែរយៈពេលដំបូងនៃការធ្វើកំណែទម្រង់ប្រព័ន្ធច្បាប់ព្រះ ស៊ីសុវត្ថិបានចុះហត្ថលេខាលើអនុសញ្ញាសម្រាប់ជនស៊ីវិលដែលបានរស់នៅដោយរឹតត្បិត ប៉ុន្តែជាគោលបំណងរបស់បារាំងជាយូរណាស់មកហើយ ទ្រង់ក៏បានយល់ព្រមជាសម្ងាត់ចាប់តាំងពីប៉ុន្មានឆ្នាំមុនមកម្ល៉េះ។ កិច្ចព្រមព្រៀងក៏បានចង់ក្ងាប់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីបញ្ចប់ប្រព័ន្ធដីធ្លីរបស់ព្រះរាជា និងបង្ក្រាបប្រព័ន្ធដី បែបសាមនរដ្ឋ។ ដូច្នេះហើយនៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ 1905 ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានបញ្ចប់ប្រព័ន្ធនេះ។ នៅថ្ងៃឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់ ហើយទ្រង់ក៏បានប្រកាសថានឹងផ្តល់កម្មសិទ្ធិដីធ្លីដល់ប្រជាកសិកររដើម្បីដាំដុះ។ ក្រឹត្យថ្មីចុះថ្ងៃទី29 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1907 បានផ្តល់បណ្ណកម្មសិទ្ធិដីធ្លីដល់ម្ចាស់ដីដោយឥតគិតថ្លៃ ជាមួយនឹងប្រព័ន្ធតុលាការ ដើម្បីដោះស្រាយវិវាទហើយព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិក៏បានបោះបង់ចោលនូវកម្មសិទ្ធិរបស់ទ្រង់ "សិទ្ធិដែលជាអ្នកគ្រប់គ្រងកាន់កាប់ទឹកដីនៃព្រះនគរ"។

4. ការគ្រប់គ្រងយ៉ាងតឹងរឹងលើរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា

ប្រព័ន្ធរដ្ឋាភិបាលថ្នាក់បីបានមកជំនួសប្រព័ន្ធចាស់បែបសាមនរដ្ឋ។ ក្រឹត្យមួយក្នុងឆ្នាំ 1908 បានបង្កើតស្ថាប័នរដ្ឋបាលមូលដ្ឋានមួយ ឬ ឃុំ ជាការចាកចេញពីប្រព័ន្ធបែបប្រពៃណី ដែលកម្ពុជាមិនធ្លាប់មានការទទួលខុសត្រូវលើប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលថ្នាក់មូលដ្ឋានពីមុនមក។ ឃុំមានក្រុមភូមិតូចៗ ឃុំដែលប្រមូលផ្តុំឲ្យធំហើយស្ថិតនៅក្នុងអង្គភាពរដ្ឋបាលមួយត្រូវបានគេស្គាល់ថា ជា "ខេត្ត" និង "ស្រុក" ហើយការបែងចែកទាំងនេះស្ថិតនៅក្នុងផ្នែកមួយនៃការបែងចែកលំនៅដ្ឋាន ដែលស្ថិតនៅក្រោមការត្រួតពិនិត្យដោយផ្ទាល់ពីរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ប្រព័ន្ធនេះមិនត្រូវបានយកទៅបោះឆ្នោតទេ។ ប្រព័ន្ធនេះត្រូវបានរចនាឡើង

ដើម្បីអនុញ្ញាតឲ្យបារាំង គ្រប់គ្រងប្រទេសដោយតាមរយៈការិយាល័យធិបតេយ្យ "ជនម្ចាស់ស្រុក" ជាមួយចំនួនអប្បរមានៃជនជាតិបារាំង។ កសិករខ្មែរជាច្រើនមិនសូវមានការប៉ះទង្គិចជាមួយមន្ត្រីបារាំងទេ។ ខណៈពេលដែលបានផ្តល់ឲ្យបារាំងនូវស្វ័យភាពសន្ធឹកសន្ធាប់ក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងបារាំងបានអនុវត្តយ៉ាងតឹងរឹងលើការគ្រប់គ្រង ជាងប្រជាពលរដ្ឋរបស់ខ្លួន។ ទោះបីជាយ៉ាងណា របាយការណ៍មួយរបស់បារាំងពីឆ្នាំ 1911 បានអះអាងថាមន្ត្រីកម្ពុជាមិនបានគោរពតាមការបញ្ជាទិញរបស់បារាំង ប៉ុន្តែបាន "ព្យាយាមស្វែងយល់ និង "ជួនកាលមានការតវ៉ា" នោះមិនបានលេចឡើងនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលថ្នាក់មូលដ្ឋាន ហើយកម្រិតថ្នាក់ខ្ពស់វិញ ការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងកាន់តែមានភាពតឹងរឹង។ ស្ថាប័នប្រចាំតំបន់ ប្រឹក្សាយោបល់ រ៉េស៊ីដង់ បានបង្ហាញថាភាគច្រើននៃការពិភាក្សាត្រូវបានធ្វើការសម្រេចចិត្តដោយបារាំង ហើយប្រព័ន្ធរដ្ឋបាល ត្រូវបានរចនាឡើង ដែលមានបំណងរបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ ហើយនិងអគ្គទេសាភិបាលស្ថិតនៅពីទីក្រុងហាណូយផងដែរ។ នៅក្នុងសម័យប្រជុំមួយបានលេចឡើងបន្តិចបន្តួចច្រើនជាងឯកវាទដោយរ៉េស៊ីដង់ ជាមួយឱកាសដែលមានសំណួរម្តងម្កាលពីរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា។ រសជាតិនេះ គឺជាផ្នែកមួយនៃការប្រមូលផ្តុំតិចតួច ឬ មានស្ថានភាពស្រដៀងគ្នាក៏បានកើតឡើងដោយ NCOs។ ករណីស្រដៀងគ្នាមួយបានកើតឡើងក្នុងទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ដែលត្រូវបានរៀបចំឡើងវិញនៅក្នុងឆ្នាំ 1897 និងជាក់ក្រោមតំណែងជាអចិន្ត្រៃយ៍នៃរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់។ ក្រុមប្រឹក្សាបានបង្ហាញពីការរិតបន្តឹង នៃការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ នៅឆ្នាំដំបូងៗ សំឡេងរបស់ពួករដ្ឋមន្ត្រីបានទទួលស្គាល់ ពេលខ្លះពួកគេបានធ្វើការជំទាស់ ប៉ុន្តែនៅពេលដែលមានសន្ទិសញ្ញា Francois (Henri) Baudoin "មនុស្សចំណាស់" នៃរដ្ឋបាលបារាំង បាននិយាយតិចតួចប៉ុណ្ណោះ។ វាបានក្លាយទៅជាដំណើរការនៃពិធីសាសនា ជនជាតិបារាំងពេលខ្លះបានថ្លែងសុន្ទរកថា ពេលខ្លះបានសម្តែងនូវភាពធុញទ្រាន់ម្តងម្កាលរដ្ឋមន្ត្រីបានបង្កើតជំណោះស្រាយមួយ ប៉ុន្តែការខ្វែងគំនិតគ្នាតែងតែកើតមាន ជួនកាលរដ្ឋមន្ត្រីទាំងនោះដើរតួជាផ្នែកមួយនៃការបន្តគ្នា។ ឃ្លាមួយ "រដ្ឋមន្ត្រីទាំងអស់ ខ្ញុំយល់ស្របជាមួយរបាយការណ៍" លើកឡើងយកមកពិភាក្សាជាថ្មីម្តងហើយម្តងទៀត ក្នុងចំណោមកំណត់ត្រា នៃរបាយការណ៍ផ្ទាល់ខ្លួននៃការថ្លែងសុន្ទរកថារបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់។

បារាំងបានពង្រឹងច្បាប់ជាច្រើនដែលបានចេញនៅថ្ងៃទី 20 តុលា ឆ្នាំ1911 ដែលបានកំណត់អំណាចរបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ និងស្ថាប័នពិគ្រោះក្រុមប្រឹក្សានៃអាណាព្យាបាល។ (នេះត្រូវបានជំនួសក្នុងឆ្នាំ1913 ដោយក្រុមប្រឹក្សាសភា។) យោងតាមលោក Gabriel Maurel នៅឆ្នាំ1911 ក្រឹត្យមានន័យថា អំណាចរបស់រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់គឺ "ជិតនឹងផ្តាច់ការ" ក្នុងប្រព័ន្ធច្បាប់ សមត្ថកិច្ច ការរៀបចំ និងការប្រមូលពន្ធ ការបង្កើតគម្រោង និងការប្រតិបត្តិការចំពោះថវិការ កិច្ចការសាធារណៈ និងផ្នែកជាច្រើនទៀត។ រដ្ឋាភិបាលគឺបង្កើតឡើងដោយព្រះរាជក្រឹត្យ ប៉ុន្តែបុគ្គលតែម្នាក់ដែលមានសិទ្ធិសរសេរជាលាយលក្ខណ៍អក្សរគឺ រ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់។ Maurel បានចាត់ទុកថា "អស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំដែលរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ ... បានគ្រប់គ្រងប្រទេស ដូចជាអំណាចផ្តាច់ការ"។ ខណៈពេលដែលការច្របាច់បញ្ចូលគ្នានូវអំណាចរបស់បារាំង បានធ្វើឲ្យមានអំពើពុករលួយ និងអសមត្ថភាពលើការិយាល័យធិបតេយ្យ វាមិនបំបាត់គំនិតចេញពីការគ្រប់គ្រងបែបសាមនរដ្ឋទេ។ គំនិតប្រជាធិបតេយ្យបែបអឺរ៉ុប បានបញ្ឈប់នៅទីក្រុងម៉ាក់ស៊ី ហើយជាលទ្ធផល គឺមិនមានផ្លូវពិតប្រាកដណាមួយសម្រាប់រដ្ឋាភិបាលបារាំងដើម្បីដឹងពីអ្វី ដែលជាចំនួននៃការគិតជាច្រើនទៅលើកម្មវិធីកំណែទម្រង់។ ជាពិសេសជនជាតិបារាំងតិចតួចប៉ុណ្ណោះដែលអាចនិយាយភាសាខ្មែរបាន។ ជាទស្សនៈមូលដ្ឋានគឺថា ពួក

កសិករខ្មែរដូចជាកូនក្មេង ហើយឪពុកម្តាយបានដឹងពីអ្វីដែលល្អបំផុតសម្រាប់ពួកគេ។ ជាលទ្ធផលការសម្រេចមួយចំនួនបង្កើតឡើងក្នុងអំឡុងពេលនៃរាជ្យរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ត្រឡប់ទៅបារាំងវិញ ជាពិសេសក្រឹត្យមួយដែលបានរឹតបន្តឹងសម្រាប់ពួកកសិករនៅក្នុងឆ្នាំ 1906។

ទោះបីជាបារាំងបានចាប់ផ្តើមគម្រោងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1890 ក៏ដោយ ប៉ុន្តែកម្ពុជា "មានភាពយឺតយ៉ាវក្នុងការអនុវត្តនៃការងារជាសាធារណៈ"។ នៅក្នុងប្រទេសដែលមានធនធានខ្វះកម្លាំងពលកម្ម ពីមួយថ្ងៃសម្រាប់មួយថ្ងៃ ដូច្នេះបារាំងបានងាកទៅរកពួកកសិករដែលជាប្រភពនៃកម្លាំងពលកម្ម ដែលមានការអត់ធ្មត់។ ប្រព័ន្ធនៃការកែនកម្លាំងពលកម្ម តម្រូវឲ្យកសិករម្នាក់ៗ បង្ហាញនូវចំនួនជាក់លាក់នៃថ្ងៃដែលមិនបានបំពេញកាតព្វកិច្ច ឬ ការងារដែលធ្ងន់ធ្ងរជារៀងរាល់ឆ្នាំ ក្នុងរយៈពេល90ថ្ងៃ នៅឆ្នាំ1914 លើគម្រោងការ ដូចជាសាងសង់ផ្លូវ។ ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់កសិករ ដូចជា រទេះ ទូក កាណូត និងសត្វពាហនៈ ក៏អាចជារបស់ ក្នុងការប្រមូលពន្ធដារចូលរដ្ឋផងដែរ។ នៅចុងឆ្នាំ 1906 មានការផ្ទុះការទាមទារមួយនៅក្នុងការសាងសងហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនៅកម្ពុជា ផ្លូវថ្មីមួយដែលកំពុងសាងសង់ ដើម្បីភ្ជាប់ទីក្រុងភ្នំពេញ ជាមួយទីក្រុងសៃហ្គន និងទីក្រុងផ្សេងទៀតនៃប្រទេសកម្ពុជា ទន្លេរមេគង្គត្រូវបានបូមយកខ្សាច់នៅតំបន់ the Quatre Bras ហើយវិស្វកម្មនៅ the Levallois-Perret បានចុះកិច្ចសន្យាសាងសង់កំពង់ផែ សម្រាប់ទូកចូលចតនៅភ្នំពេញក្នុងតម្លៃ 700 000ប៉ាស្ទ័រ។ ក្នុងរយៈពេលពីរបីឆ្នាំ រដ្ឋាភិបាលសង្ឃឹមថានឹងសាងសង់បានប្រមាណជា 3 300គីឡូម៉ែត្រនៃផ្លូវអាកាសទាំងអស់ និងបំពេញឲ្យរួចរាល់នូវការផ្គត់ផ្គង់ទឹកនៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ប្រព័ន្ធជារាសាស្ត្រមួយ បានបើកដំណើរការនៅខេត្តកំពង់ស្ពឺក្នុងឆ្នាំ1908 ដោយមានប្រឡាយទឹកមួយនៅខេត្តស្ទឹងត្រែងរួមជាមួយនឹងការដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវទឹក។ គម្រោងមួយចំនួនត្រូវបានបង្កើតឡើង ដើម្បីស្ថាបនាផ្លូវដែក ប៉ុន្តែបញ្ហានេះត្រូវបានបញ្ចប់ទៅវិញក្នុងអំឡុងពេលនោះ។ ចំណុចចាប់អារម្មណ៍ផ្សេងទៀតគឺ កំពង់ផែថ្មីមួយនៅរាជធានីភ្នំពេញត្រូវបានបើកចរាចរណ៍ជាផ្លូវការនៅក្នុងឆ្នាំ1908។ នៅឆ្នាំ1912 ទូកដឹកទំនិញរបស់ចិនរាប់រយគ្រឿងបានប្រតិបត្តិការជំនួញរបស់ពួកគេជាមួយនឹងបុស្តិ៍កាណូត និងកប៉ាលផ្ទាល់ខ្លួនដោយ Messageries Fluvials..." ហើយនៅក្នុងឆ្នាំនោះ មានកប៉ាលមហាសមុទ្រចំនួន21 បានចុះចតនៅប៉ុស្តិ៍នោះ។ នៅក្នុងឆ្នាំ 1910 បារាំងពិតជាមានមោទនភាពគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់សមិទ្ធិផលរបស់ពួកគេ ដើម្បីកសាងវិមានធំមួយដើម្បីស្ថាបត្យករលោក M. Fabre, "អ្នកបង្កើតទំនើបកម្មភ្នំពេញ"។ កង និងម៉ូតូជាច្រើនបានលេចឡើងនៅក្នុងរាជធានីក្នុងអំឡុងពេលនេះ ហើយនៅក្នុងឆ្នាំ 1911 សេវាកម្មឡានក្រុងសាធារណៈដំបូងបានរត់រវាងសៀមរាប និងអង្គរវត្ត ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងពីកំណើនទេសចរណ៍ដែរ។ នៅក្នុងឆ្នាំដដែល ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានធ្វើដំណើរកាត់ផ្លូវថ្មី ដែលឆ្លងកាត់ពីតំបន់ភ្នំ ទៅខេត្តកំពត់នៅក្បែរឈូងសមុទ្រសៀម បើទោះបីជាមានការគិតឃើញថាពីពួកអ្នកប្រឆាំងថា ផ្លូវនេះនឹងមិនអាចសម្រេចឡើយ។ នៅប៉ុន្មានឆ្នាំមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី1 ទីក្រុងភ្នំពេញ និងមជ្ឈមណ្ឌលខេត្តធំៗ ត្រូវបានតភ្ជាប់ប្រព័ន្ធអគ្គិសនី។ ជម្ងឺអាសន្នរោគបានធ្វើឲ្យជីវិតរបស់មនុស្សជាច្រើនពាន់នាក់បានស្លាប់ជារៀងរាល់ឆ្នាំ ទោះជានៅទីប្រជុំជនក្តី ហើយរដ្ឋាភិបាលបានបង្វែរការយកចិត្តទុកដាក់របស់ពួកគេទៅលើសេវាកម្ម និងអនាម័យ។ នៅឆ្នាំ 1912 ក្រោយពីបានធ្វើដំណើរទស្សនកិច្ចសិក្សាទៅកាន់ប្រទេសបារាំង ដោយប្រធានវិស្វករ នៃកងកម្លាំងទាហាននៅទីក្រុងភ្នំពេញ ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋបានយល់ព្រមជាឯកច្ឆ័ន្ទ ក្នុងការសាងសងរោងចក្រព្រឹត្តិកម្មទឹកស្អុយ និងសម្ភារៈអនាម័យផ្សេងទៀត។

5. ដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងការបាត់ខេត្តដែលបានបាត់បង់មកវិញ

ព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ពីរបានកត់សម្គាល់ឆ្នាំដំបូងនៃការគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺដំណើរទស្សនកិច្ចទៅបារាំងដោយព្រះមហាក្សត្រនៅឆ្នាំ 1906 និងការត្រឡប់មកនូវខេត្តកាគខាងលិច បាត់ដំបង និងអង្គរមកឲ្យកម្ពុជាវិញជាងមួយឆ្នាំក្រោយមក។ ទោះបីជាព្រះបាទនរោត្តម មានគម្រោងទស្សនកិច្ចទៅកាន់ប្រទេសបារាំងសម្រាប់ការតាំងពិព័ណជាសកលនៅឆ្នាំ1900 ក៏ដោយ តែសុខភាពមិនល្អជាហេតុធ្វើឲ្យទ្រង់គង់នៅផ្ទះ។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានចេញដំណើរទៅ the Amiral-Kersaint ទីក្រុងសៃហ្គន នៅថ្ងៃទី 10 ខែមីនា ឆ្នាំ 1906 អមជាមួយបុត្រាបុត្រី ក្មួយ និងរាមច្បងបារាំង មន្ត្រីរាជការខ្មែរ ប្រមាណជា80នាក់នៃខ្សែរាជវង្ស និងពួកអ្នកបម្រើដែលមានចំនួនប្រមាណជា 150នាក់ នៅក្នុងការចំណាយអស់យ៉ាងសម្បើមរវាងបារាំង និងខ្មែរ។

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិទស្សនកិច្ចនៅប្រទេសបារាំង
2) ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិទស្សនកិច្ចពិព័ណ៌អាណានិគមនៅប្រទេសបារាំង

ការធ្វើ"ដំណើរតាមផ្លូវនេះ"បានចំណាយពេលអស់6សប្តាហ៍ក្នុងប្រទេសបារាំង និង ស្ទើរតែអស់ពេល 6ខែ ពីទីក្រុងសៃហ្គនទៅទីក្រុងម៉ាសាល។ យោងតាម Virginia Thompson ដំណើរចរលើសមុទ្រមានសភាពយូរជាងធម្មតា ដោយសារតែព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិទទួចទៅនាវាករ នៅពេលប្រទះឃើញទេសភាពស្អាតៗ។ នៅពេលដែលនាវាដើរដោយចំហាយទឹកបានចុះចតនៅទីក្រុងម៉ាសេល ហ្វូងមនុស្សជាច្រើនបានឈរនៅជុំវិញព្រំដែនទឹក និងដងទង់ជាតិនៅចំកណ្តាលទីក្រុង។ កងយោធាបានលេងភ្លេងជាតិរបស់បារាំង និងខ្មែរ កងជិះសេះ កងថ្មើរជើង និងពួកឥស្សរៈ បានបោះជំហានចូលទៅស្វាគមន៍ព្រះរាជា។ ហ្វូងមនុស្សបានក្រោកឈរនៅពីមុខបុរសសម្បុរត្នោតម្នាក់ នៅក្នុងសំលៀកបំពាក់បែបបរទេសមួយ និងបំពាក់ដោយគ្រឿងពេជ្រជាច្រើន។ ក្នុងនាមជាព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បាននិយាយថា ជនរួមជាតិទាំងអស់របស់ទ្រង់បានវិលត្រលប់មកវិញនូវពិភពចម្លែកនៃអគារធំៗចលកម្ម និងបំពង់ផ្សែងរោងចក្រឆ្ងាងថ្ម។

ព្រះរាជាត្រូវបានគេរាយការណ៍ថា មានអារម្មណ៍ "អន្ទះអន្ទែង" ចំពោះព្រះពន្លាកម្ពុជានៅក្នុងការរៀបចំតាំងពិពណ៌អាណានិគមក្នុងទីក្រុងម៉ាសេល។ វាគឺជាការចាប់ផ្តើមនូវអ្វីដែលត្រូវក្លាយទៅជាដំណើរទស្សនកិច្ចប្រកបដោយភាពជោគជ័យ។ គ្រប់ទីកន្លែងដែលទ្រង់បានយាងទៅ ព្រះរាជាត្រូវបានព័ទ្ធជុំវិញ

ដោយហ្វូងមនុស្សដែលសុខដុមរម្យនា និងជួនកាលបានទទួលការស្វាគមន៏ ដោយទ្រង់បាចកាកយ៉ាងច្រើនទៅឲ្យក្មេងអនាថាតាមចញ្ចើមផ្លូវ។ ទ្រង់បានទៅមើលផ្នូររបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ណាប៉ូឡេអុងទី3 បានឡើងទៅលើផ្នែកមួយនៃ Eiffel Tower រៀបចំដប់លៀងជាមួយប្រធានាធិបតីនៃសហភាព នៅក្នុងវាំង Elyseé និងបានចូលរួមជាមួយពួកមន្ត្រី ក្នុងពិធីដប់លៀងនៅលើឆ្នេរខ្សាច់ Longchamps ដែលជាកន្លែងប្រឡងកងទ័ពប្រចាំឆ្នាំនៅថ្ងៃ Bastille Day ដែលមានអ្នកចូលរួមទស្សនាប្រមាណជា 200 000នាក់។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងអ្នករបាំរបស់ទ្រង់ បានក្លាយទៅជាការពេញចិត្តនៃពួកសង្គមជាន់ខ្ពស់ ហើយពួកមហាជនក៏ដូចគ្នាដែរ។ Rodin បានគូសវាសពីអ្នករបាំដែលបានសម្តែងនៅកន្លែងតាំងពិព័ណអាណានិគម មុនពេលទស្សនិកជនរាប់ម៉ឺនម្នាក់ចូលទៅទស្សនាម៉ូដនៃវិមានប្រធានាធិបតី។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានទៅទស្សនាមជ្ឈមណ្ឌលនៃចក្រភពដ៏ធំ និងអំណាចរបស់វា។

ជាមួយនឹងការគិតទុកជាមុន វាគឺជាភាពងាយស្រួលដែលអាចមើលឃើញថា ថ្ងៃដ៏រីករាយនៃ Belle Epoque ត្រូវបានគេបង្ហាញរួចទៅជាមួយសង្គ្រាម សង្គម និងភាពមិនច្បាស់លាស់នៃសេដ្ឋកិច្ចដែលសម្គាល់ថា "យុគចុងក្រោយបំផុត") បន្ទាប់ពីឆ្នាំ1914។ នៅពេលនោះ វាត្រូវតែមានអារម្មណ៏ថា ជារសៀលរដូវក្តៅមួយនៃការប្រៀបធៀបពីសន្តិភាព និងវិបុលភាពដែលគ្មានទីបញ្ចប់។ ប្រធានាធិបតីស្នាក់នៅក្នុងវិមានរបស់គាត់។ ឧស្សាហកម្ម និងពាណិជ្ជកម្មរបស់បារាំងកំពុងតែមានភាពរឹងមាំខ្លាំង។ ទីក្រុងប៉ារីស និងទីក្រុងម៉ាសេល គឺជាទីក្រុងទំនើប ហើយពណ៌ទឹករលកទាំងបី គ្របដណ្តប់ចក្រភពនេះទំហំ 20ដង នៃប្រទេសបារាំងផ្ទាល់ ជាមួយចំនួនមនុស្សរាប់លាននាក់ ហើយការពារទ្វីបទាំងប្រាំ និងកោះជាច្រើន នៅតំបន់ត្រូពិចផងដែរ។ កាលពី35ឆ្នាំមុន បារាំងត្រូវអាម៉ាសមុខដោយសារកងទ័ពរបស់ប៊ីស្មាក់ នៅក្នុងតំបន់។ វាគឺជាការពិត ប៉ុន្តែការទទួលបាននូវចក្រភពដ៏ធំមួយនៅចុងសតវត្សរ៍ទី19 ត្រូវបានទូទាត់សងទៅវិញនៃការបាត់បង់តំបន់ អាសាស ឡូរែន។ វាប្រាកដជាបានបញ្ជោះភាពឥតប្រយោជន៍របស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីធ្វើឲ្យមានការចាប់អារម្មណ៏មិនសមហេតុមិនសមផលមួយ នៅក្នុងតំបន់នេះ។

ដូចដែលអ្នកនិពន្ធនាពេលបច្ចុប្បន្នបានសរសេរថា "ហេតុផលសម្រាប់ការទាញយកចំណាប់អារម្មណ៏ដ៏សម្បើមរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺមានភាពស្មុគស្មាញ។ នៅលើកម្រិតជាផ្លូវការរបស់បារាំងដែលបានធ្វើការស្វាគមន៏ដល់ខ្សែរាជវង្សដែលមានកក្តីភាព និងកច្ចិសហការ ត្រូវបានវាយតម្លៃសម្រាប់មូលហេតុរបស់គាត់នៅទឹកដីឥណ្ឌូចិន..។ នៅកម្រិតមួយផ្សេងទៀត "ប្រទេសកម្ពុជាបានសន្មត់ថាជាផលប្រយោជន៍យ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងការពេញចិត្តរបស់បារាំង ប្រហែលជាដោយសារតែទំហំដ៏តូចរបស់ខ្លួន ស្ថិតនៅលើចំបរិមណ្ឌលនៃអាណាចក្រនេះ។ ព្រះមហាក្សត្រគឺជានិមិត្តរូបជាក់ស្តែងមួយនៃកន្លែងមនោសញ្ចេតនាដែលមិនអាចទ្រាំបាន។ ភាគច្រើននៃរឿងទាំងនេះត្រូវបានគេធ្វើឡើងជាមួយការបោះពុម្ពផ្សាយ 40ឆ្នាំ មុនពេលដែលកំណត់ហេតុនៃការដើរទស្សនកិច្ចទៅកាន់អង្គររបស់លោក Henri Mouhot និងជាមួយការបំផុសគំនិតស្តីពីការកេងប្រវ័ញ្ចរបស់លោក Garnier និង លោកឧត្តមនាវី Doudart de Lagreé នៅលើទន្លេមេគង្គ"។ លើសពីនេះព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានលើកបង្ហាញការឆ្លុះបញ្ចាំងពីរូបភាពរបស់ខ្លួនទៅដល់បារាំងនូវអ្វីដែលខ្លួនចង់បាន។ សម្រាប់ទ្រង់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បានចាកចេញពីប្រទេសបារាំង ដោយបានផ្សារភ្ជាប់ជាមួយជោគវាសនាញាតិវង្សរបស់ទ្រង់ជាមួយនឹងមហាអំណាចនេះ។ ទោះបី ជាក្នុងការវិភាគ ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ គឺជាអាយ៉ងម្នាក់របស់បារាំងក៏ដោយ

ប៉ុន្តែហាក់ដូចជាទ្រង់មានភាពស្មោះស្ម័គ្រ គោរពស្រឡាញ់បារាំង ហើយតវ៉ាយោបល់ថាស្មោះស្ម័គ្ររបស់ទ្រង់ ច្រើនដូចដែលទ្រង់បានធ្វើ។

6. ការត្រឡប់មកវិញនូវខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាប

ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិបានធ្វើឲ្យមានកំហុសធ្ងន់ធ្ងរមួយ ក្នុងអំឡុងពេលទស្សនកិច្ចរបស់ទ្រង់ នៅពេលដែលទ្រង់បានក្រោកឈរឡើងនៅក្នុងពិធីជប់លៀងមួយ ហើយបានទាមទារថាប្រទេសបារាំងថា គួរតែ "ឲ្យខ្ញុំត្រឡប់មកវិញមក អាសាស ឡូរ៉ែនរបស់ខ្ញុំ!"។ នេះគឺជាការយោងទៅតាមអ្វីដែលអតីតជនជាតិខ្មែរម្នាក់នៅខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាបដែលស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមចាប់តាំងពី សតវត្សរ៍ទី19មក។ ពួកបារាំងបានចូលរួមជួយ ធ្វើការចរចារជាមួយសៀម ហើយខេត្តទាំងនោះបានត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញ តាមរយៈសន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី 23 មីនា ឆ្នាំ1907។ សូម្បីតែពេលមុននៅក្នុងឆ្នាំ1904 ប្រទេសបារាំងបានធានាយ៉ាងមុតមាំ ដល់ការត្រឡប់មកវិញនូវខេត្តស្វឹងត្រែង និងតំបន់ផ្សេងៗទៀតនៅភាគខាងជើងនៃខេត្ត ដែលត្រូវបានបញ្ចូលដោយសៀមនៅរវាងឆ្នាំ 1810 និង 1815។ ទោះបីជាក្នុងឆ្នាំ1907 មានការដោះដូរមួយ តែក៏បណ្តាលឲ្យមានការបះបោរមួយប្រឆាំងនឹងបារាំង នៅខេត្តបាត់ដំបង និងខេត្តសៀមរាប វាបានបញ្ចប់ការស្ថាបនាឡើងវិញរបស់ប្រជាជនកម្ពុជានូវសុចរិតភាព។ មិនមែនគ្រាន់តែជាខេត្តដែលសម្បូរទៅដោយអង្ករ ត្រី ឈើខ្លឹម និងប្រភេទត្បូងមានតម្លៃទេ ប្រាក់ចំណូលដ៏សន្ធឹកសន្ធាប់របស់ពួកគេគឺជាតំបន់អង្គរផងដែរ ដែលមានសារៈសំខាន់ជានិមិត្តរូបដ៏ធំធេងសម្រាប់ជនជាតិខ្មែរ និងបារាំងផងដែរ។ ខណៈអ្នកចរចារបារាំងបានដឹងថាពួកគេគួរតែហៅឯកអគ្គមេបញ្ជាការកងទ័ពប្រសិនបើវាជាការចាំបាច់ បែរជាត្រូវជនជាតិខ្មែរដែលរស់នៅតំបន់នោះផ្តល់នូវកម្លាំងប្រឆាំងដ៏ខ្លាំងក្លាត្រឡប់មកវិញ។ ជាមួយនឹងជម្លោះព្រំដែនជាច្រើន ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ស្ថានភាពនេះមិនបង្ហាញពីភាពច្បាស់លាស់ទេ។ ប្រជាជនខ្មែរជាច្រើនបានគាំទ្រចលនាប្រឆាំងនឹងបារាំង យ៉ាងសាហាវមួយដែលដឹកនាំដោយអភិបាលសៀមម្នាក់ The Phya Kathathorn ខ្លួនគាត់ផ្ទាល់ជាជនជាតិភាគតិចខ្មែរមួយរូប ហើយបញ្ហានេះបានធ្វើឲ្យទំនាក់ទំនងរវាងសៀម និងបារាំងមានការប្រេះឆា រហូតដល់ឆ្នាំ1946។ ទឹកដីនេះមានភាពសន្ធឹកសន្ធាប់ដែលគ្រប់គ្រងដោយសៀម សូម្បីតែកាក់ចាយផ្ទាល់ខ្លួន។ បញ្ហារឿងព្រំដែននេះ ជារឿយៗដូចជាវាលភក់ ព្រៃវាល និងភ្នំ មានរយៈចម្ងាយវែង ដែលបានផ្តល់ទីជម្រកសម្រាប់ពួកអ្នកបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំង រួមទាំងពួកបះបោរដ៏ធំ ដែលដឹកនាំដោយទ្រង់ ស៊ីវត្ថាផងដែរ។ សន្ធិសញ្ញានេះបានធ្វើឲ្យមានការអបអរសាទរនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងឆ្នាំ1909 ហើយលោកអភិបាល Paul Beau បានដាក់បង្ហាញពីថ្មកក់មួយ ដែលសម្គាល់ពីការនិរទេសពីវត្តភ្នំនៅភាគខាងជើងនៃរាជធានី។

បដិវត្តន៍បាននាំយកឥស្សរជនខ្មែរដែលមានចំណេះដឹងខ្ពង់ខ្ពស់ ច្រើនជាងព្រះមហាក្សត្រជិតស្និតជាមួយបារាំង។ វាក៏ត្រូវតែរួមបញ្ចូលពួកគេ ដែលការសហការគ្នា គឺជាផ្លូវតែមួយគត់សម្រាប់សាមគ្គីភាពជាតិ និងការអភិវឌ្ឍ។ បងប្អូនប្រុសពីអ្នករបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺព្រះបាទនរោត្តម និងព្រះបាទស៊ីវត្ថា បានព្យាយាមរកវិធីសាស្ត្រផ្សេងៗគ្នា។ ការបះបោរដ៏ធំរបស់ព្រះបាទស៊ីវត្ថា បានទទួលភាពបរាជ័យ តែមានតម្លៃធំធេងសម្រាប់ប្រទេស។ ការឈ្លានពាន "អសកម្ម" ក៏ទទួលបរាជ័យផងដែរ។ មាគ៌ារបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ដែលជាអ្នក "វៃឆ្លាត និងមហិច្ឆិតាខ្ពស់" ហាក់ដូចជា ដើម្បីជាការឆ្លើយតបដ៏ស្មោះត្រង់មួយនៅដំណាក់កាលនេះ ហើយជាជ្រុងមួយនៃសង្គ្រាមលោកលើកទី1 ជាភាពស្មោះស្ម័គ្រដ៏ពិតប្រាកដមួយជាមួយអ្នកការពាររបស់ទ្រង់

(បារាំង)។ សូម្បីតែជម្ងឺឡើងបាយភ្នែករបស់ទ្រង់ ក៏ផ្តល់ផលប្រយោជន៍ដល់បារាំងដែរ។ គ្រូពេទ្យវះកាត់ដ៏ល្បីល្បាញម្នាក់ បានធ្វើការវះកាត់ភ្នែករបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិក្នុងឆ្នាំ1912 និងប្រជាជនបានចាត់ទុកថា វាជាអព្ភូតហេតុមួយ។

7. ខ្មែរ និងសង្គ្រាមលោកលើកទី1

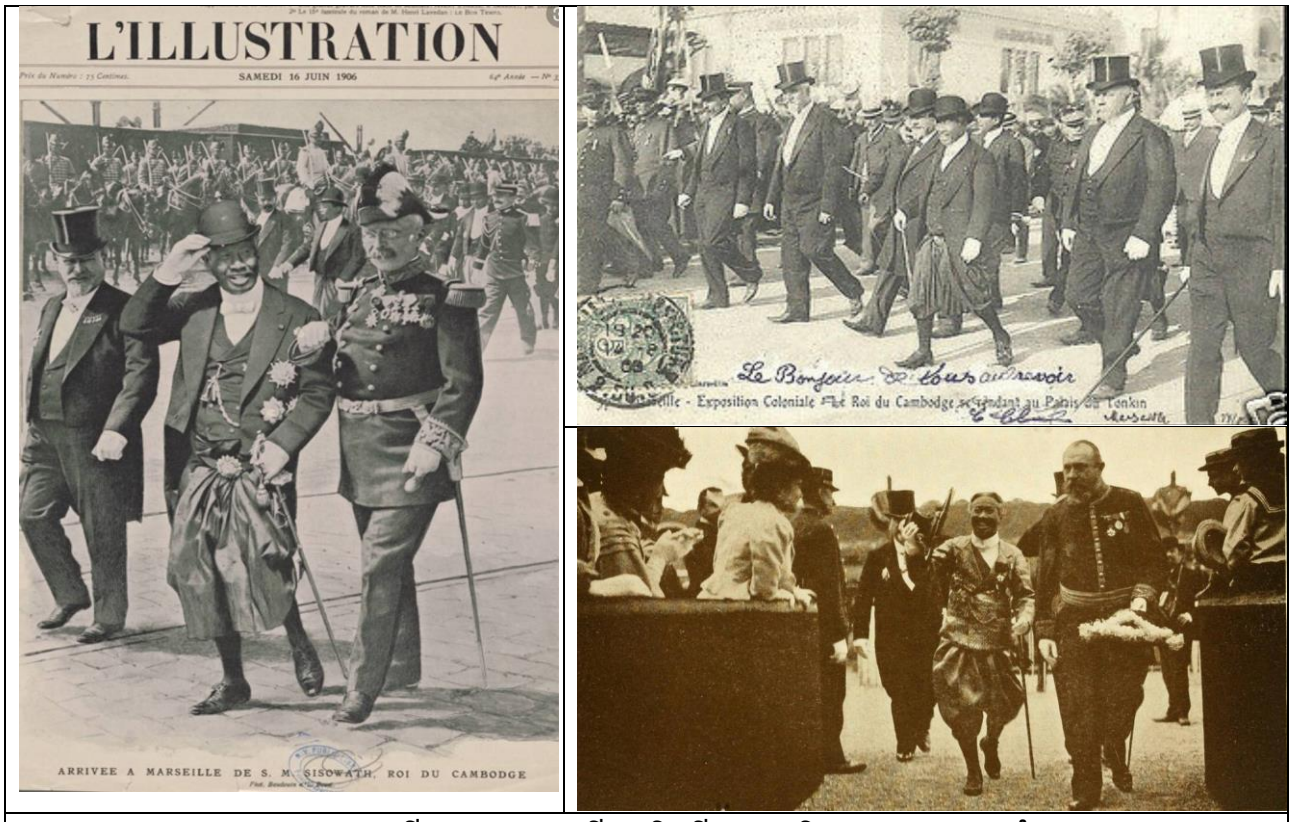

រូបភាពខាងលើ 1) ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ធ្វើទស្សនកិច្ចនៅប្រទេសបារាំង

សង្គ្រាមលោកលើកទី1 បានបន្តកិច្ចសហការរវាងបារាំង និងពួកឥស្សរជនខ្មែរ។ របាយការណ៍បារាំងបានបង្ហាញពីភាពស្មោះស្ម័គ្ររបស់មេទ័ព និងស្តេច។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានសហការនៅក្នុងគម្រោងទាំងអស់របស់បារាំង ក្នុងការជួយរបស់ទ្រង់នៅពីក្រោយការចាប់ផ្តើមនៃសង្គ្រាមផ្តល់នូវប្រាក់កម្ចីក្នុងឆ្នាំ 1915 នៃ "ថ្ងៃស្នេហាជាតិ" ហើយយុទ្ធនាការជ្រើសរើសពលទាហាន និងពលករនៅឆ្នាំបន្ទាប់។ សាររបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានប្រកាសលើកទឹកចិត្តឲ្យប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ តាមរយៈការឆ្លុះបញ្ចាំងនូវពាក្យថ្លែងសុន្ទរកថា ដែលធ្វើឡើងដោយវ៉ែស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់របស់បារាំង នៅក្នុងកិច្ចប្រជុំទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី។ គាត់បានបន្ថែមទៅកាន់ទាហានដិះសេះថា "យុគសម័យដ៏អស្ចារ្យរបស់យើង មិនអនុញ្ញាតឲ្យយើងឆ្លើយតបដោយផ្ទាល់ក្នុងការហៅរកសន្តិភាព និងយុត្តិធម៌ទេ"។ ការផ្តល់ជំនួយអាជ្ញាសឹករបស់ទ្រង់ ដែលប្រហែលជាមានន័យថា ទ្រង់មិនបញ្ជូលសមាជិកគ្រួសាររបស់ទ្រង់ផ្ទាល់ទេ។ មួយក្នុងចំណោមអ្នកដែលត្រូវបានជ្រើសរើសតាំងពីដំបូងៗ និងសំខាន់បំផុត គឺបុត្រារបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺទ្រង់មុន្នីវង្ស អ្នកដែលទទួលបានការបំពាក់ស័ក្តិនៅក្នុងប្រទេសបារាំងបន្ទាប់ពីបានសិក្សា នៅសាលាយោធា Saint-Maixent។ បុត្រផ្សេងទៀតរបស់ទ្រង់គឺ លេង ស៊ីសុវត្ថិ (ដែលមានមាតាជាមហេសីទី2 ឬ ស្រីស្នំ) ត្រូវបានសម្លាប់នៅក្នុងសកម្មភាពនាថ្ងៃចុងក្រោយនៃសង្គ្រាម បន្ទាប់ពីត្រូវ

បានរៀបរាប់ពីសេចក្តីអះអាងនៃទូរលេខមួយ។ សមាជិក6នាក់ទៀតនៃខ្សែរាជវង្សបានយាងត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញនៅក្នុងឆ្នាំ 1920 ក្រោយពីបានបម្រើការកងទ័ពបារាំង និងនៅអឺរ៉ុបផងដែរ។ ព្រះបាទមុន្នីវង្សមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យទៅបម្រើការនៅតំបន់សង្គ្រាមទេ។ ប្រជាជនធម្មតា ទោះជាយ៉ាងណា មិនត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយពីកេរ្តិ៍ឈ្មោះដូចពួកវីរៈជន ដោយរ៉ើស៊ីដងជាន់ខ្ពស់បានបង្ហាញថា"ព្រឹត្តិការណ៍នៅក្នុងទ្វីបអឺរ៉ុបបានធ្វើឲ្យមានរឿងមិនពេញចិត្ត"។ នេះគឺត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងពីការខកខានក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងការកំណត់ចំនួនជ្រើសរើសបុគ្គលិកនៅទីក្រុងហាណូយ។ ដំបូងឡើយលោកអភិបាលស្នើរសុំប្រជាជនកម្ពុជាមនុស្សចំនួន 5 000 នាក់ ដោយ3 000នាក់សម្រាប់ជាកងទ័ព និង2 000នាក់ជាកម្លាំងកម្មករស៊ីវិល។ សម្រាប់ពេលមួយ ពួករដ្ឋមន្ត្រីនៃគណៈរដ្ឋមន្ត្រីបានធ្វើការជំទាស់ ហើយប្រទេសបារាំងត្រូវបានបង្ខំឲ្យកាត់បន្ថយ តាមការទាមទាររបស់ពួកគេនៅត្រឹមកងវរសេនាតូចវិញត្រឹម 1000នាក់ និងកម្មកររចំនួន 500នាក់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយវាពិតជាមានការពិបាកក្នុងការបង្ហាញពីកូតា។ ថ្វីបើប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាប្រមាណជា 2 000នាក់បានចូលបម្រើកងទ័ពក៏ដោយ ហើយចំនួនរបស់ពួកគេ មើលឃើញនៅក្នុងសកម្មភាពនៅភាគខាងលិចនៃតំបន់បាល់កង់ កូតាជ្រើសរើសមនុស្សមិនដែលត្រូវបានបំពេញទេ បើទោះបីជាមានការគំរាមកំហែងពីសំណាក់អាជ្ញាធរក៏ដោយ។ កសិករបានប្រតិកម្មយ៉ាងខ្លាំងចំពោះទង្វើរឆ្ងន់ឆ្ងរនេះ និងក្នុងតំបន់ចលាចលនេះ មានការខឹងសម្បារនៅក្នុងការប្រឆាំងទៅនឹងការជ្រើសរើសទាហាន និងសកម្មភាពរត់ចោលជួរដែលបានជួយដល់ការធ្វើបាតុកម្មជាបន្តបន្ទាប់នៅតាមជនបទ គឺការចលាចលដែលយើងដឹងថាជាកិច្ចការមួយនៅក្នុងឆ្នាំ1916។ (ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ ត្រូវបានយកទៅពិភាក្សាលម្អិតបន្ថែមទៀតនៅជំពូកទី10ខាងក្រោម។) លោក ហ៊ុយ កន្ទុលសង្ស័យ អ្នកដែលបានចុះឈ្មោះចូលធ្វើទាហានបានទទួលកត្តិយសសម្រាប់ហេតុផលស្នេហាជាតិ។ ផ្ទុយទៅវិញពេលគេ"ប្រាថ្នាចង់ធ្វើដំណើរឆ្លងកាត់សមុទ្រ គឺសមុទ្របារាំង ភាពអច្ឆរិយៈដែលពួកគេប្រឹងប្រែងលះបង់យ៉ាងខ្លាំង"។ យ៉ាងណាក៏ដោយអ្នកស្ម័គ្រចិត្តរបស់ជនជាតិខ្មែរបានធ្វើជាទាហានល្អ ទោះបីជាមានជនបរទេសនៅជុំវិញ អាកាសធាតុត្រជាក់ និងស្ថានភាពអាក្រក់ៗនៅភាគខាងលិចនៃតំបន់បាល់កង និងទោះបីជាមានការព្យាករណ៍អវិជ្ជមានពីសំណាក់អាជ្ញាធរបារាំងក៏ដោយ។ បទពិសោធន៍នៃកងវរសេនាតូចមួយ ទី7នៃឥណ្ឌូចិន ដែលបានរួមបញ្ចូលចំនួននៃជនជាតិកម្ពុជា និងគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីបង្ហាញពីរស់ជាតិទាំងនោះគឺ

កងទ័ពនេះបានចុះចតនៅក្នុងទីក្រុងម៉ាសេល ក្នុងរដូវរងារឆ្នាំ 1916 និង 1917 នៅពេលមួយដែលខ្យល់ Mistral ចុះត្រជាក់ខ្លាំងបានកំពុងធ្លាក់។ ពួកគេបានប្រយុទ្ធនៅលើសមរភូមិ Verdun និងផ្លូវ St. Die´ នៅភាគខាងកើតនៅជើងភ្នំ នៅព្រំដែន Alsatian។ នៅថ្ងៃទី 04 ខែមេសា ពួកគេបានចាកចេញពីជំរុំនៅ Darboussie´res និងបានឈានទៅដល់ Verdun នៅយប់ទី5/6នៃខែនោះ។ យប់ដំបូងរបស់ពួកគេបានជួបប្រទះនឹងព្យុះទឹកកក។ ឆ្ពោះទៅរកថ្ងៃបន្ទាប់ វាបានចាប់ផ្តើមភ្លៀង និងស្ថិតក្រោមការទម្លាក់គ្រាប់បែក កាំភ្លើងធំយ៉ាងសម្បើម។ នៅទីនោះបរិយាកាស ឹងដ៏អាក្រក់ ពួកគេជាច្រើននាក់ត្រូវបានលើកឡើងសម្រាប់បញ្ចូលជាវីរភាព។ ក្នុងចំណោមអ្នកដែលបានលើកឡើង គឺបុគ្គលពីរនាក់លោក ប្រាជ្ញ ស៊ី និងប៊ូ បានរងរបួសយ៉ាងធ្ងន់នៅត្រង់ក្បាល ប៉ុន្តែលោកប៊ូ បានបដិសេធមិនព្រមជម្លៀសខ្លួនចេញ..។.

លោកប៊ូ បានទទួលពានរង្វាន់ Croix de Guerre សម្រាប់ភាពក្លាហានរបស់គាត់ និងលោកឈួយដែលជាអាកាសយានិកក្នុងកងទ័ពអាកាសយោធាថ្មីទទួលបានការតែងតាំង។ មេអគ្គបញ្ជាការក្នុងកងទ័ពឥណ្ឌូចិន បានប្រមូលផ្តុំនៅតំបន់ភាគខាងលិច បានសរសើរពីវីរៈបុរសរបស់គាត់នៅក្នុងសំបុត្រមួយអាន

ដោយក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋនៅក្នុងខែកញ្ញា ឆ្នាំ1917។ កងទ័ពរបស់គាត់ រួមជាមួយនិងកងវរសេនាតូចខ្មែរទី20 ហើយ មួយផ្នែកនៃកងវរសេនាតូចខ្មែរទី7 បានមើលឃើញពីការប្រយុទ្ធ និងទទួលបានការដកស្រង់ជាច្រើនសម្រាប់ ភាពក្លាហានរបស់ពួកគេ។ ភាពក្លាហានរបស់ពួកគេ បានបំផុសគំនិតនូវសមាជិកក្មេងៗនៃពួកឥស្សរជន។ ក្នុងឆ្នាំ1933 ខណៈពេលដែលកូនសិស្សនៅឯសាលាយោធា Saint-Cyr ចៅប្រុសរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺ ទ្រង់មុន្នីរ៉ែត បានធ្វើដំណើរទៅកាន់តំបន់ភាគខាងជើងនៃតំបន់អាឡាស្កា។ ការបន្តគ្នានៃឈើឆ្កាង និងកូនភ្នំតូច ៗ បានជម្រុញឲ្យទ្រង់និពន្ធកំណាព្យចំនួន8ឃ្លា "..." ដែលទ្រង់បានឧទ្ទិសដល់ "ជនរួមជាតិរបស់ខ្ញុំ អ្នក ដែលបានស្លាប់ក្នុងអំឡុងសង្គ្រាមនៅឆ្នាំ 1914 ដល់ 1918"។ ឃ្លាដំបូងអានថា ៖ ពពកឈាមដែលអណ្តែតលើ ផ្ទៃមេឃ ហើយនៅពីក្រោមការភ្ញាក់ឡើងនៃគ្រាប់ផ្ទុះ The Hartmasnnswillerkopf បានទប់ទល់ក្នុងវិធីដូច គ្នាដូចជាព្រលឹងរបស់ពួកអាសាក ..

ការចាប់ខ្លួន បន្ទាប់ពីត្រូវបានចាប់ខ្លួនរាបរយដង ដូចដូនតានៃពួកយើង បីមួយថ្ងៃទៅមួយថ្ងៃ ត្រូវបាន ក្លាយទៅជាធូលីឥតឈប់ឈរដោយសារគ្រាប់កាំភ្លើងព្រុស។ វាមិនមែនជារឿងអាក្រក់ និងកំហឹងគ្រាប់កាំភ្លើង ទាំងអស់ទេ។ ទាហានចំណាស់ម្នាក់បានប្រាប់លោក ហ៊ុយ កន្ទុលថា ជនស៊ីវិលបារាំងផ្តល់ឲ្យពួកគេនូវការ ស្វាគមន៍យ៉ាងកក់ក្តៅ និងបង្ហាញដោយមានផ្កា និងស្រា ហើយខ្មែរក្រហមខ្លះ "បញ្ឆោរខ្លួនឯង ដោយបានយក ឈ្នះបេះដូងរបស់ស្រីបារាំងច្រើនជាងម្នាក់"។ អ្នកផ្សេងទៀតបានដើរច្រៀងជាមួយ "ពាក្យបន្ទរថាMadelon, Madelon, Madelon "។ យ៉ាងហោចណាស់ទាហានមួយចំនួនត្រូវបានគេប្រគល់ផ្ទៃឲ្យទៅទ័ពអាកាស ការងារជួរមុខ និងអាចសង្កេតឃើញពីជីវិតបែបអឺរ៉ុបនៅក្នុងពេលដំបូង"។

8. ភាពភ័យខ្លាចនៃការបះបោរ

ប្រជាជនខ្មែរ សាមញ្ញ ធម្មតាប្រហែលជាព្រងើយកន្តើយចំពោះសង្គ្រាមរហូតដល់ពេលបញ្ចប់ ទោះបីជាកង្វះខាតទំនិញមួយចំនួនបានផ្តល់ឲ្យពួកគេនូវភាពលំបាកខ្លះៗ ដើម្បីកត់សម្គាល់ក៏ដោយ។ លោក រ៉ែស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ "Francois Baudoin" បានកត់សម្គាល់លើ ពួកកសិករថាដែល "មិនបានយកចិត្តទុកដាក់ ចំពោះព្រឹត្តិការណ៍ឆ្ងាយ" ត្រូវបាន "ជួយសង្គ្រោះដោយការប្រកាសពីភាពជោគជ័យរបស់យើង"។ ប្រហែល ជាពួកគេត្រូវបានសង្គ្រោះ ដែលភាពខ្វះសមត្ថភាព និងការទាមទារសម្រាប់ប្រាក់ និងការត្រូវបានជ្រើសរើស បុគ្គលិកនឹងត្រូវបញ្ចប់។ ចំពោះផ្នែករបស់ពួកគេ បារាំងបានប្រុងប្រយ័ត្នចំពោះពួកកសិករជាពិសេសក្រោយឆ្នាំ 1916។ ពួកគេក៏បានដឹងអំពីវត្តមាននៃពួកអ្នកប្រឆាំង ដែលបាននិរទេសខ្លួនដូចជា ព្រះអង្គម្ចាស់ យុគន្ធរ នៅ ក្នុងទីក្រុងបាំងកក និងព្រួយបារម្ភថាពួកគេអាចបង្កើតមូលហេតុរួមគ្នាជាមួយពួកកងទ័ពខ្មែរក្រោយសង្គ្រាម។ ការភ័យខ្លាចបែបនេះ មិនមានមូលដ្ឋានគ្រឹះទេ។ មានការបះបោរប្រដាប់អាវុធនៅក្នុងទឹកដីវៀតណាមក្នុង អំឡុងពេលសង្គ្រាម ហើយការបានត្រឡប់ទៅជាអ្នកបម្រើវិញ ជារឿយៗគឺជាភាពស្ងប់ស្ងាត់នៅពេលដែលពួក គេត្រឡប់ទៅវិញមកនៅជាជនស៊ីវិវិញ ដូចដែលបានបង្ហាញដោយបទពិសោធន៍របស់លោក (The German Freikorps) ដែលជាជនជាតិអាឡឺម៉ង និងក្រុមរបស់លោក Moussolini's Squadraisti និង "ក្រុមទាហាន ជើងចាស់ពណ៌ក្រហម" នឹងនៅកន្លែងផ្សេងទៀតបន្ទាប់ពីសង្គ្រាម។ វាក៏ជាការពិតផងដែរ ដែលទាហាន ឥណ្ឌូចិនខ្លះ និងពួកកម្មករសកម្មបានជួបប្រទះនឹងក្រុមវ៉ាឌីកាល់នៅអឺរ៉ុប។ លោក តុង ឌុញ ថាង ជា ប្រធានាធិបតីនៃសាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យវៀតណាមបន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1969 គឺជាអតីតយុទ្ធជននៃការវាយ ប្រហារលើសមុទ្រខ្មៅនៃពួកកងនាវាបារាំងអំឡុងពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី2។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយខ

ណៈពេលដែលពួកបារាំងគិតថា អ្នកដែលត្រឡប់មកខ្មែរវិញ ខ្មែរខ្លះបានបង្កើតគំនិតក្នុងជីវិតរប់ពួកគេ ហើយបារាំងខ្លាចថាចលនាវ៉ាឌីកាលនៅបារាំងអាចមានឥទ្ធិពលលើពួកកងទ័ពខ្មែរទាំងនោះ វាមិនមានភាពស្មើគ្នានៃជនជាតិខ្មែរ និងលោក ជុង ឈុញ តាង។ ទោះជាយ៉ាងណាមានអ្នកស្ម័គ្រចិត្តពីរនាក់គឺ បាច់ ឆួន និង គីម ធឹត គឺជាអ្នកដឹកនាំក្រុមជាតិនិយមនៃ កាសែតនគរវត្ត (អង្គរវត្ត)បន្ទាប់ពីឆ្នាំ1936 និងក្រោយមកទៀតនៅក្នុងចលនាទាមទារឯករាជ្យ។ លោកគីម ធឹត បានបម្រើការនៅក្នុងសាជីវកម្មវ៉ាឌីកាលបារាំង និងបានក្លាយនាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃឯករាជ្យនៅក្នុងកំឡុងឆ្នាំ1956។ ប៉ាច ឈួន ក៏ដូចជាគីម ទិតដែរ បានបម្រើការនៅក្នុងជួររដ្ឋាភិបាលប្រឆាំងបារាំងរបស់ សឺង ងុកថាញ់ នៅឆ្នាំ 1945 ក្រោយពីបានកែប្រែក្រុម កាសែតនគរវត្ត ។ ដូច្នេះមានផលប៉ះពាល់ខ្លះទៅលើមនសិការជាតិខ្មែរ ប៉ុន្តែវាមិនត្រូវបានគេកត់សម្គាល់ដូចនៅវៀតណាម។ នៅក្នុងការសន្មត់នៃសង្គ្រាមក៏ ដូចនៅក្នុងលិខិតនៃរបាយការណ៍របស់រដ្ឋបាលបារាំង តែងតែសង្កត់ធ្ងន់លើប្រទេសកម្ពុជា ដែលដូចជាការចាប់ផ្តើមចូលក្នុងយុគសម័យនៃភាពស្ងប់ស្ងាត់ដោយផ្អែកលើមិត្តភាពបារាំង ខ្មែរ។ របាយការណ៍ការជាផ្លូវការរបស់បារាំងបានអះអាងថា នៅពេលវីរៈបុរសសង្គ្រាមលោក Marshal Joffre បានមកទស្សនាក្នុងឆ្នាំ 1921 "ហ្វូងមនុស្សយ៉ាងច្រើន" បានចេញមកស្វាគមន៍គាត់ សូម្បីតែនៅតាមភូមិតូចៗនានា ទោះបីជាមានការសង្ស័យមួយថា វត្តមានរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ នៅក្នុងក្បួនដង្ហែរ មានភាពអស្ចារ្យជាងទាហានបរទេសទៅទៀត។ អ្នកទស្សនានៅដើមទស្សវត្ស រ៍ឆ្នាំ1920 បានសរសេរថា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺ " មនុស្សមិនចេះរីងរៃ ហើយជាស្តេចល្អ... (អ្នក) ដែលស្ទើតែក្លាយទៅជាជនជាតិបារាំងម្នាក់។" នៅពេលអជ្ញាធរ បានបើកវិមានសង្គ្រាមសំរឹទ្ធិដ៏ធំមួយនៅភ្នំពេញនៅឆ្នាំ 1925 (ដែលរចនាឡើងដោយអ្នកជំនាញ) បានអះអាងថា សង្គ្រាមបាន "ប្រថាបនៅក្នុងឈាម" នៅទំនាក់ទំនងរវាង Gaul និងខ្មែរ។ វិមានឯករាជ្យនេះបានផ្តល់កិត្តិយសដល់បុគ្គល50រូប ដែលបានស្លាប់ក្នុងសង្គ្រាម រួមទាំងព្រះអង្គម្ចាស់ ឡេង ស៊ីសុវត្ថិ។ ប្រាកដណាស់ ទាហានជាច្រើននាក់ទាំងនេះបានទទួលការស្រឡាញ់ពិតប្រាកដពីបារាំង។ ក៏ប៉ុន្តែ តើមិត្តភាពដ៏ជ្រាលជ្រៅនេះ មួយចេញពីចំណោមវីរជនក្នុងរវង្វង់ទីក្រុងភ្នំពេញ ហើយចុះទីប្រជុំជនផ្សេងទៀត? ដោយពួកយើងនិងបង្វែរសំណួរនេះទៅដំពូកបន្ទាប់។

ជំពូកទី 9
ការបះបោរ និងការតស៊ូតៅតាមជនបទ

ប្រជាជនកម្ពុជានៅពេលដែលមានគំហឹងគឺកម្លាំងខ្លាំងដូចជាក្របី - King Norodom.1

កសិករបានបង្កើតនូវអរិយធម៌ចិញ្ចឹមសត្វដោយខ្លួនឯង - Leon Trotsky 2

នៅដើមឆ្នាំ 1916 នៅពេលដែលការយកចិត្តទុកដាក់របស់បារាំងផ្តោតលើភាពតានតឹងនូវការបង្ហូរឈាម ដែលជាចលនាដ៏អស្ចារ្យ បាតុកម្មបានផ្ទុះឡើងនៅតាមដងផ្លូវនានាក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ និងទូទាំងប្រទេស។ គោលបំណងសំខាន់នៃចលនានេះ ដែលកសិកររមើលឃើញ គឺមានការកំណែទម្រង់ទៅលើពន្ធដារខ្លាំង និងមិនសមស្របទៅតាមតំរូវការពេលកម្ម។ វិធីសាស្ត្រ ដែល "រឹងមាំ" នៃការជ្រើសរើសសម្រាប់កិច្ចប្រឹងប្រែងធ្វើសង្គ្រាមនិងអំពើពុករលួយត្រូវបានបន្ថែមកំហឹងជាផ្លូវការ។ ជនជាតិបារាំងបានប៉ាន់ស្មានថាកសិកររហូតដល់ 100.000 នាក់បានធ្វើដំណើរមករាជធានីភ្នំពេញបង្ហាញពីការទាមទាររបស់ពួកគេដល់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ។ បើទោះបីជាចលនានេះមានរក្សាទុកឈ្មោះបារាំងនៃចលនាបាតុកម្មនៅឆ្នាំ "1916" ភាពមិនច្បាស់លាស់នៃពាក្យនេះមើលរំលងសារៈសំខាន់របស់វា។ ក្នុងករណីជាច្រើន អ្នកដែលដើរដង្ហែជាក្បួនត្រូវបានមន្ត្រីខ្មែរមូលដ្ឋានព្យាយាមបញ្ឈប់ពួកគេមិនឲ្យចាកចេញ។ មានករណីការវាយប្រហារទៅលើប្រជាជនកម្ពុជាការប្រកាស និងសេចក្តីរាយការណ៍នៃការធ្វើបាតុកម្ម ដែលមានអំពើហឹង្សាម្តងម្កាល ប្រឆាំងនឹងបារាំងផ្ទាល់។ Re´sidant ម្នាក់បានអះអាងពីភាពចលាចលមួយចំនួនរហូតដល់ការបះបោរនៅក្នុងតំបន់ទីប្រជុំ Re´sidant ជាន់ខ្ពស់ម្នាក់គឺលោក François Baudoin បានលើកឡើងថាពាក្យបណ្តឹងនេះមិនមែនជាការបញ្ចប់នោះទេ។ ហ៊ុយ គន្ធូល ដែលឪពុករបស់គាត់ជាអភិបាលខ្មែរខេត្តកំពង់ចាម នៅក្នុងកំឡុងពេលនោះបានអះអាងថា "ការបះបោរ" បានផ្ទុះឡើងប្រឆាំងទៅនឹងរដ្ឋាភិបាលបារាំង Baudoin's ឆ្លើយតបមានពីរយ៉ាង គាត់មិនបានធ្វើឲ្យចលនានោះរួមតូច និងចាប់ដាក់គុកមេបះបោរឡើយ។ របាយការណ៍មួយបានអះអាង ថាកងទ័ពបានប្រើកាំភ្លើងដើម្បីដាក់ទណ្ឌកម្ម ហើយមានអ្នកស្លាប់មួយចំនួន។ ម្យ៉ាងវិញទៀត Baudoin បានយល់ព្រមតាមការទាមទាររបស់ក្រុមអ្នកតវ៉ាជាច្រើន។

1. ឆ្នាំ 1916 បន្តបន្ថែដោយប្រពៃណីនៃភាពចលាចល

ឆ្នាំ1916 បានបង្កប់នូវភាពវឹកវរ អង្គហេតុនៃកិច្ចការនេះបានបង្ហាញពីអត្ថិភាពនៃប្រភេទអង្គការមួយចំនួន។ អ្នកដើរហែក្បួនមកពីគ្រប់ទិសទីហើយមិនបានស្គាល់គ្នាទេ ។ ពួកគេបានធ្វើការទាមទារ ហើយការតវ៉ាបានលេចឡើងគួរឱ្យកត់សម្គាល់ក្នុងសម័យកាលនោះ។ ក្រោយមក Baudoin បានកាត់បន្ថយនៃចលនានេះ និងការឆ្លើយតបរបស់បារាំងដំបូងគឺ ភាពច្របូកច្របល់ និងការភ័យខ្លាចអំពីព្រំដែន។ អំណាចរបស់បារាំងនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន មានភាពងាយរងគ្រោះដោយមានបុគ្គលិកជាច្រើនកំពុងបម្រើការនៅកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធនៅអឺរ៉ុប។ លោក Baudoin ច្បាស់ជាចង់ធានាអោយប្រាកដពីថ្នាក់លើរបស់គាត់នៅ ហាណូយ និងបារាំង ដែលមានបញ្ហាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់គាត់។ ប៉ុន្តែឧបទ្វរហេតុនេះបានលើកឡើងនូវចម្ងល់សម្រាប់អំណាចបារាំង។ តើកម្ពុជាធ្វើការស្វាគមន៍បារាំងយ៉ាងដូចម្តេច ? តើបារាំងបានការពារពួកគេមែនឬទេ ? អ្នក

ប្រវត្តិសាស្ត្រផងដែរត្រូវតែសួរអ្វីទៅជាវិសាលភាព ព្រឹត្តិការណ៍មួយដែលកើតឡើងជាច់ដោយឡែកពីគ្នា ឬក៏ជាកំហុសឆ្គង បណ្តោះអាសន្ន។ ជំពូកនេះនឹងអះអាងថា កិច្ចការនេះត្រូវបានបង្កប់ក្នុងទ្រង់ទ្រាយធំនៃប្រពៃណី ការបែកខ្ញែកគ្នារវាងផ្នែកកសិកម្ម។ ព្រឹត្តិការណ៍ឆ្នាំ 1916 ហើយក្រោយមកមានឃាតកម្មរបស់ Bardez ក្នុងឆ្នាំ 1925 គឺគ្រាន់តែជាការបង្ហាញភាពទាក់ទាញនៃភាពចលាចលនៅជនបទ។ ទោះបីជាវាជាការពិតដែលថា មន្ត្រីបារាំងមួយចំនួនបានរៀនភាសាខ្មែរ និងបានសិក្សាអំពីវប្បធម៌ក៏ដោយហើយភាគច្រើននៃអ្វីដែលបានកើតឡើងនៅតាមភូមិ។ ជនជាតិខ្មែរ ដែលជាមន្ត្រីបានចូលមកទំនាក់ទំនងជាទៀងទាត់ ព្រមទាំងមានទំនោរមកពីឥស្សរជន ហើយមិនតំណាងឱ្យប្រជាជនទាំងមូល។ រហាយការណ៍ជាផ្លូវការរបស់បារាំង នៅក្នុងអំឡុងពេលនៃអាណាព្យាបាលនេះ ជាញឹកញាប់បង្ហាញពីភាពចង់ដឹងចង់ឃើញនៃភាពធ្វេសប្រហែសនិងការភ័យខ្លាចចំពោះមនុស្សសាមញ្ញ។ ប្រជាជនក្នុងតំបន់បានជានាដល់ថ្នាក់លើរបស់ពួកគេនៅ ហាណូយ ឬរាជធានីភ្នំពេញភាពនៃអសកម្ម និង បានអំពាវនាវឲ្យមានការបះបោរនៅក្នុងឆ្នាំ1885។ មានភស្តុតាងគួរឱ្យកត់សម្គាល់នៅសតវត្សទី19 ពួកខ្មែរឥស្សរជន (ពួកអភិជននិងសមាជិកនៃខ្សែរាជវង្ស) មានភាពស្មោះត្រង់យ៉ាងខ្លាំងក្លាចំពោះប្រទេសបារាំង។ បើទោះបីជាសមាជិកមួយចំនួននៃវណ្ណៈ ព្រះបាទនរោត្តមបានបង្កើតជាស្នូលតូចមួយនៃការមិនសប្បាយចិត្ត ឥស្សរជនភាគច្រើនបានបោះបង់ចោលទុនជាច្រើនរបស់ពួកគេជាមួយបារាំង។ ក្រុមមេទ័ពមួយក្រុមនៅជុំវិញនាយករដ្ឋមន្ត្រី លោក Um និងរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ Thiounn បានចាប់ផ្តើមបើកចំហជាមួយបារាំងប្រឆាំង នឹងព្រះមហាក្សត្រនៅឆ្នាំចុងក្រោយនៃការគ្រប់គ្រងរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម។ ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ និងបុត្ររបស់ព្រះអង្គគឺ ព្រះបាទព្រះមុនីវង្សបានចែករំលែកនូវភាសាបារាំងជាមួយ Thiounn និងអ្នកនៅក្នុងរដ្ឋអំណាចរបស់ ព្រះបាទនរោត្តម ក្រោយឆ្នាំ1904។ វាជាការពិបាកណាស់ដើម្បីដឹងពីអ្វីដែលកសិករខ្មែរ និងអ្នកនៅទីប្រជុំជន ថាតើពួកគេស្អប់អាណានិគមបរទេស និងការរំពឹងការចង់បានឯករាជ្យ ឬពួកគេគ្រាន់តែព្រងើយកន្តើយចំពោះវត្តមានរបស់បារាំង និងនយោបាយទាំងមូល។ សង្គមកម្ពុជាអ្នកចេះអក្សរមុនៗ ភាគច្រើន តែងមានការភ័យខ្លាចចំពោះ ភាសា និងវប្បធម៌រវាងពួកកសិករ និងជនជាតិបារាំង។ អ្នកប្រាជ្ញម្នាក់ឈ្មោះស៊ូហ្សេនកាកែលស៍ (Suzanne Karpeles) ដែលបាននិយាយគ្រាមភាសាខ្មែរ គឺជាអ្វីមួយដែលមិនគួរឲ្យជឿនៅក្នុងរង្វង់បារាំង។ ភាគច្រើននៃព័ត៌មានអំពីអាកប្បកិរិយាសាមញ្ញរបស់ខ្មែរ ទៅលើបារាំងគឺទាំងមិនច្បាស់ទេសម្រាប់មនុស្សម្នាក់ៗ។ ភាសា វប្បធម៌របស់ប្រទេសកម្ពុជាធ្លាប់បានសង្កត់ធ្ងន់ទៅអក្សរ និងការគោរពប្រតិបត្តិអាជ្ញាធរ ប៉ុន្តែការបះបោរ តែងមានជាហូរហែរ។ ទោះបីជាពួកកសិករមួយចំនួនត្រូវបានគេដឹងច្បាស់អំពីអ្នកដឹកនាំជនជាតិស្បែកស ជាពិសេសនៅក្នុងតំបន់ជាច់ស្រយាល ជាងនេះទៅទៀតពួកគេប្រហែលជាមិនបានជួបប្រទះជាមួយជនជាតិបារាំង។ មន្ត្រីកម្ពុជាម្នាក់បានប្រាប់អ្នកឆ្លើយសារព័ត៌មានបរទេសម្នាក់នៅឆ្នាំ1946 ថា " ប្រជាជនកម្ពុជាមិនមានការរំជើបរំជួល... យើងមានតែងតែធ្វើការយ៉ាងសប្បាយរីករាយជាមួយក្រុមមនុស្សស្បែកស ... មិនថាមានអ្វីផ្សេងទៀតទេ នៅក្នុងឥណ្ឌូចិន ប្រហែលជាគិតអំពីវា។ "ការអះអាងនេះត្រូវបានធ្វើឡើងដោយសមាជិកនៃពួកឥស្សរជន ហើយប្រហែលជាមានការទូតដោយចេតនា។ ភស្តុតាងពីប្រភពអឺរ៉ុប អំពីអាកប្បកិរិយាខ្មែរចំពោះជនជាតិបារាំងគឺផ្ទុយ។ អ្នកទេសចរជនជាតិអង់គ្លេស Hany Hervey បានសង្កេតឃើញថាខ្មែរនឹងត្រូវស្ងៀមស្ងាត់នៅពេលដែលជនជាតិអឺរ៉ុបចូលមក។ ថាតើនេះគឺដោយសារតែអៀនប្រៀន ឬការសង្ស័យ ដោយពួកគេមិននិយាយ។ ភ្ញៀវទេសចរបរទេសម្នាក់ទៀតបានអះអាងថា មន្ត្រីបារាំងវ័យក្មេងម្នាក់ភ័យខ្លាច អំពីការអមគាត់ទៅអង្គរនៅឆ្នាំ 1933 ពីព្រោះ "ឥរិយាបថ

របស់ជនជាតិដើមកំណើតមកកាន់ពួកយើង ដែលជាមន្ត្រីបារាំងនៅពេលនោះគឺមិនប្រាកដ " ។ ពួកបារាំងបានលើកយកតែចំនួនតូច ដែលអាចបង្ហាញថាមនុស្សសាមញ្ញចូលចិត្តពួកគេ។ អ្នកការសែត A Vichy បានសរសេរក្នុងឆ្នាំ 1941 ថា "ខ្មោចខ្មែរមិនមានការស្អាក់ស្ទើរក្នុងការទទួលស្គាល់ស្នាដៃដ៏មហិមា ដែលបារាំងបានធ្វើនៅក្នុងប្រទេសរបស់ពួកគេឡើយ "ដកស្រង់ជាភស្តុតាងនូវការបកប្រែក្នុងឆ្នាំ 1921 បទ ចម្រៀងរបស់អ្នកនេសាទខ្មែរមកពី Tonie Sap ។ ទោះយ៉ាងណាបទចម្រៀងនេះគឺ គួរឲ្យអស់សំណើច និងកំប្លែងទន់ភ្លន់គុណភាពល្អ មិនឃើញជាក់ស្តែងចំពោះអ្នកបំរើនៃរបបផ្តាច់ការ ជនជាតិបារាំងទាញខ្សែពួរ ពួកគេអាចធ្វើបាននៅក្នុងនគរ។ ជនជាតិបារាំងមកការពារប្រទេសដែលមានសន្តិភាព។ ជនជាតិបារាំងទាញខ្សែពួរ នៅចុងបញ្ចប់នៃសំពៅ...អូម្ចាស់របស់ខ្ញុំអ្នកមកហើយវាមានន័យថាសុភមង្គល។ យើងមានផ្លូវដែលត្រូវដើរ។ សូម្បីតែមនុស្សចាស់ក៏សប្បាយចិត្តដែរនិង ក្មេងៗផងដែរ។ យើងមានផ្លូវថ្នល់ដែលយើងអាចដើរបាន។ ដោយគ្មានបញ្ហានៃការដើរនៅក្នុងទឹក។

2. ការសងសឹករបស់បារាំងបន្ទាប់ពីការខាយប្រហារដោយខ្លួនឯង

មន្ត្រីបារាំងតែងតែរាយការណ៍អំពី "កក្តីភាព" របស់ពួកកសិករ ប៉ុន្តែប្រហែលជាអ្នកនិពន្ធជនជាតិអាមេរិចលោក Harry Franck គឺខិតខំធ្វើដំណើរទៅកាន់តែជិតដល់សន្ធិសញ្ញានេះ នៅពេលដែលគាត់បានអះអាងថា "នៅក្នុងក្នែកនៃជនជាតិខ្មែរ បារាំងគ្រាន់តែជាដំណាក់កាលចុងក្រោយប៉ុណ្ណោះ ... ហើយពួកគេបានស៊ូទ្រាំទុក្ខលំបាកដ៏ខ្លីនេះ ជាការពិតអ្នកធ្វើបាតុកម្មបានធ្វើអំពើអកុសលផ្សេងទៀត» ។ កសិករតែងតែងតែ ទ្រាំ " រស់និងពុះពារជាមួយនិងរដ្ឋាភិបាល»។ ជនជាតិបារាំងមានទំនោរចាត់ទុកជនជាតិខ្មែរជាក្មេង ប៉ុន្តែកសិករមានចំណេះដឹង ទំនើបជាងពួកគេគិត ។ អក្ខរកម្មក៏មិនមែនជាតម្រូវការជាមុនសម្រាប់ការប្រាស្រ័យទាក់ទងគ្នាទេ។ ក្នុងឆ្នាំ1907 បារាំងបានរកឃើញថា ពួកកសិកររនៅព្រៃវែង និងកំពង់ធំ សង្ឃឹមថាប្រទេសជប៉ុនអាចមកជួយដល់ពួកឧទ្ទាម ដើម្បីបណ្តេញបារាំង ដែលបង្ហាញថាព័ត៌មាននៃជ័យជំនះរបស់ជប៉ុននាពេលថ្មីៗនេះ ទៅលើប្រទេសរុស្ស៊ីនៃប្រជាជនអាស៊ីនៅលើទ្វីបអឺរ៉ុបបានចុះទៅតាមភូមិ។ ពាក្យចរចាមអារ៉ាមបែបនេះ មានការភ្ញាក់ផ្អើល រំខានយ៉ាងច្បាស់ដល់បារាំងខណៈ ដែលពួកគេបានបង្ហាញការយល់ដឹងពីពិភពលោកលើសពីគ្រួសារ វណ្ណៈ និងភូមិ ។ មានភស្តុតាងបង្ហាញថាជនជាតិខ្មែរសាមញ្ញមិនពេញចិត្តនឹងវត្តមានបារាំងហើយមានឆន្ទៈដើម្បីធ្វើតាមមេដឹកនាំរបស់ពួកគេ ប្រឆាំងនឹងបារាំង នៅពេលដែលមានឱកាស។ ហ៊ុយគន្ធុលចងចាំថាក្មេងៗនៅក្នុងភូមិ ជាញឹកញាប់បានលេងល្បែងមួយនៃ "អ្នកស្នេហាជាតិ" ប្រឆាំងនឹងជនជាតិបារាំងដោយ ប្រដាប់រួមមាន អាវុធ កាំភ្លើង ប្រដាប់ប្រដាលក្មេងលេង ដូចក្មេងប្រុសតូចៗនៅកន្លែងផ្សេងទៀតលេងគង្វាលគោ និងជនជាតិឥណ្ឌា។ "ស៊ីវុត្ថា ពោធិកំបោរ អាចារ្យស្វា បានអបអរសាទរអ្នកចម្បាំងដែលបានប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងទាហានបារាំងយ៉ាងខ្លាំងបានធ្វើឲ្យអ្នករាល់គ្នាចងចាំ"។ ការបះបោរដ៏អស្ចារ្យនៃឆ្នាំ 1885 មិនអាចកើតឡើងបានទេ បើគ្មានការគាំទ្រយ៉ាងទូលំទូលាយពីពួកឥស្សរជន និង មនុស្សធម្មតា។ បន្ទាប់ពីព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ឡើងគ្រងរាជ្យ បញ្ហានៅជនបទ ជារឿយៗមានការប្រឆាំងនឹងបារាំងជាធម្មតា ប៉ុន្តែអាជ្ញាធរបានដាក់បញ្ចូលពួកគេ នៅក្នុងរបាយការណ៍របស់ពួកគេ នៅបណ្តាប្រទេសកសិកររផ្សេងទៀតមិនមានការឈប់សម្រាកពីការលួចប្លន់ និងនយោបាយ។

3. បញ្ហាចោរប្លន់

ចោរព្រៃនៅគ្រប់ទីកន្លែងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ សារពត៌មានបារាំង Indochinoise បានកត់សម្គាល់ថា នៅដើមឆ្នាំ 1939 វាជាលិទ្ធផលនៃស្ថានភាពសង្គមនៅជនបទ។ ក្នុងវិស័យជាច្រើនប្រជាជននៅជនបទ គឺមានលក្ខណៈខុសប្លែកជាមួយនឹងវប្បធម៌ នយោបាយ សេដ្ឋកិច្ច ឬការផ្លាស់ប្តូរបច្ចេកវិទ្យាតិចតួច។ ទំនាក់ទំនងរបស់ពួកកសិកររទៅនឹងដី និងរបបរាជាធិបតេយ្យបានប្រែប្រួលបន្តិចបន្តួចជាច្រើនសតវត្សមកហើយ និងមិនមានលំនិងនៅក្នុងសង្គម។ ព្រះពុទ្ធសាសនាបានបង្ការស្ថានភាពសង្គមពីការមិនពេញចិត្តក្នុងការបង្កាត់ពូជដែរ ។ ដីរបស់ប្រទេសកម្ពុជាមានច្រើនក្រៃលែង និងមានដីវជាតិ ប៉ុន្តែវប្បធម៌និងប្រពៃណីខ្មែរនិយម មិនមានលក្ខណៈលើកទឹកចិត្តឲ្យប្រសើរឡើងនូវរាលស្រែ។ មិនដូចប្រទេសជិតខាងវៀតណាមទេ កសិករបានមើលឃើញថាការបង្កកំណើតរបស់ដី ជាមួយលាមកមនុស្សឬសត្វ ដោយការស្អប់ខ្ពើម។និយាយជារួមពួកគេបានអនុវត្តនូវអ្វី ដែលជាទូទៅមានការអាណិតអាសូរ-សូម្បីតែក្នុងករណីដែលអ្នកមើលមិនឃើញដោយចេតនា ដែលហៅថាវិធីសាស្ត្រដាំដុះស្រូវ។ ជនជាតិខ្មែរបានអនុវត្តប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រជាលក្ខណៈខ្នាតធំនៅតំបន់អង្គរ ប៉ុន្តែក្រោយមកពួកគេបានបោះបង់ចោលវា ។ ប្រហែលជាដោយសារតែការខូចខាតធ្ងន់ធ្ងរ នៃបាយណ៍ទឹក ដែលមានការរង្គោះរង្គើរ ដែលបានផ្តល់ទីជម្រកសម្រាប់ មូស ជំងឺគ្រុនចាញ់ ដីប្រែទៅជាខ្សោះ។ ប្រហែលជា កសិកររបារាំង ឬកសិកររវៀតណាមមិនជឿកសិករខ្មែរ។ ដោយសារអាកាសធាតុមិនអំណោយផលទាំងពីររដូវ នៃការបាត់បង់សាសនា ដែលជាមូលដ្ឋាន និងអត្ថិភាពនៃប្រព័ន្ធប្រាក់ចំណូលដែលជម្រុញដល់ការប្រមូលពន្ធទៅលើ ផលិតផល ឧបករណ៍ គ្រឿងបរិក្ខា និងប្រដាប់ប្រដារប្រើប្រាស់។ ពាណិជ្ជកម្ម ជាសកម្មភាពដែលមិនសូវមានបញ្ហា ហើយភាគច្រើនគឺនៅ វៀតណាមឬចិន។ អ្នកជំនួញកម្ពុជាគឺជា "បក្សីដ៏កម្រ" ដែលជាជនជាតិបារាំង អ្នកកាសែតបាននិយាយថា អ្នកនិពន្ធនៅក្នុងសារព័ត៌មានខ្មែរបានឯកភាព ជាពិសេសនៅក្នុងកាសែតកម្ពុជា ដែលជារឿយៗបានពិភាក្សាអំពីតម្រូវការសម្រាប់ខ្មែរភ្លាយទៅជាសហគ្រិនដែលមានគំនិតច្នៃប្រឌិតច្រើន ហើយប្រឆាំងនឹង ភាពខ្ជិលច្រអូស។

ធម្មជាតិបានបង្កើនឲ្យមានភាពក្រីក្រ។ អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំង ជឿថាគ្រាប់ពូជណាមួយត្រូវបានបោះចោលនៅលើដី នឹងលូតលាស់យ៉ាងពិតប្រាកដ។ ទោះបីជារុក្ខជាតិដុះលូតលាស់នៅលើដីដ៏សម្បូរបែបក៏ដោយ ក៏កសិករតែងតែគិតថាអាកាសធាតុមិនអំណោយផល ហើយដីទាំងអស់មិនមានដីជាតិ។ ផ្នែកដែលមានប្រជាជនច្រើនបំផុតនៃប្រទេសនេះស្ថិតនៅក្នុងចានរាងខ្ទះមួយដីទំនាបបាតសមុទ្រលាតសន្ធឹងលើបឹងទន្លេសាប និងទឹកទន្លេមេគង្គ។ ទន្លេដ៏អស្ចារ្យនេះគឺជាអ្នកផ្តល់ទឹកនិងជីវិត។ ទឹកជំនន់ខ្លាំងជារឿយៗ បានបោកបក់តាមខ្សែទឹកដែលមានលទ្ធផលអាក្រក់សំរាប់កសិករ។ ជាញឹកញាប់ដោយមាន គ្រោះរាំងស្ងួត និងជំងឺឆ្លងយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ។ ឧទាហរណ៍ ក្នុងឆ្នាំ 1904 មានគ្រោះទឹកជំនន់ជន់លិចស្ទើរតែទាំងស្រុងនៃតំបន់កណ្តាលអស់រយៈពេលពីរខែ។ Re´sidant ខេត្តកំពង់ចាម បានប៉ាន់ប្រមាណថាការបាត់បង់ ស្រូវមានចំនួន 430.000ឬពីរភាគបីនៃដំណាំទាំងមូលនៅក្នុងខេត្តរួមជាមួយ នឹងការបាត់បង់ដ៏ធំសម្បើមនៃដើមឈើហូបផ្លែ។ បរិមាណដ៏ច្រើននៃដីខាងលើ ដែលបានបាត់បង់ដោយសារសំណឹក និងបច្ចុប្បន្នសត្វចិញ្ចឹមមួយចំនួនធំបានបាត់បង់។ កូមិទាំងមូល នៅក្នុងខេត្តតាកែវបានផ្លាស់ប្តូរទៅជាខ្ពង់រាបខ្ពស់ ដែលកសិករនិយមអភិរក្សធម្មជាតិ ដែលគ្របដណ្តប់វាលស្រែរបស់ពួកគេ។ បន្ទាប់មកមានកើនកំដៅ និងគ្រោះរាំងស្ងួតដ៏គួរឱ្យភ័យខ្លាច

មួយបានបក់បោកមក និងធ្វើឲ្យទឹកទៅជារឹងខាស់អស់។ជាង30ឆ្នាំក្រោយមកនៅឆ្នាំ 1937 ទឹកជំនន់ដ៏ធំមួយ បានបោកបក់ចុះទៅទន្លេមេគង្គដែលជន់លិចភាគច្រើននៃ ខេត្តកំពង់ចាម ។ ក្រុមមន្ត្រីបារាំងបានកត់សម្គាល់ ថាការលិចលង់ដីសម្បទានជាង 76.00ហិចតានៃដីសំខាន់សម្រាប់រយៈពេលយូរល្មម ដោយបានបំផ្លាញ ដំណាំទាំងអស់។ ផ្ទះរបស់កសិករ ដើមឈើហូបផ្លែ សួនច្បារ និងផ្ទះបាយ ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញ។ Re´sidant ខេត្តព្រៃវែង បានប៉ាន់ប្រមាណថាទិន្នផលស្រូវធម្មតាមានតិចតួចប្រហែលបីភាគ ដប់ នៃដំណាំស្រូវធម្មតា។ ជាថ្មីម្តងទៀតគ្រោះរាំងស្ងួតដ៏ធ្ងន់ធ្ងរបានកើតឡើងបន្ទាប់ពីទឹកជំនន់ស្រកវិញ។ ផលវិបាករបស់មនុស្សពី គ្រោះធម្មជាតិទាំងនេះបានធ្វើឱ្យមានការភ្ញាក់ផ្អើល។ កាសែតសៃហ្គនបានរាយការណ៍នៅឆ្នាំ1923 អំពី វត្តមានបន្តនៅក្នុងទីក្រុងនោះនៃ "អ្នកដើរសុំទាន ״ ខ្មែរជាច្រើន ដែលហាក់ដូចជាមិនមានធនធាន និងអ្នក ដែលអាក្រាតកាយស្ទើរតែទាំងអស់ អ្នកទីទលក្រទាំងនេះបានដើរ "ចម្ងាយប្រហែល 100 គីឡូម៉ែត ពីចំពុះ សេករបស់ខេត្តស្វាយរៀង។" ដែលជាកន្លែងដែលវេទនាខ្លាំង ហើយជាកន្លែងដែលពួកគេមិនអាចរស់នៅបាន" ។ កម្ពស់នៃវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចបានធ្លាក់ចុះ កសិករក្រីក្រ - ដែលជន់លិចបានមកចូលមករាជធានីភ្នំពេញទៅសុំ ទាន ត្រូវបានគេពិពណ៌នាថាជា "រោគប៉េស្តនៅតាមដងផ្លូវ" និងជា" ដំបៅដ៏ឈឺចាប់យ៉ាងខ្លាំង" ដោយអ្នក កាសែតបារាំងម្នាក់អាយុ25ឆ្នាំ ហើយអាចជាប់គុកដោយសារអំពើមនុស្សឃាត។ ពួកកសិករជាញឹកញាប់ ស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទទួលយកប្រាក់ឈ្នួលពលកម្ម ប៉ុន្តែមានគ្រោះមហន្តរាយធម្មជាតិជាច្រើនក្នុងឆ្នាំ1905 នៅ ខេត្តតាកែវបានបង្ខំឱ្យមនុស្សជាច្រើនធ្វើការងារដូចជា "គូលី" នៅក្នុងចំការម្រេច។ អ្នកផ្សេងទៀតបានចូល ទៅក្នុងព្រៃដើម្បីរកអាហារមកចិញ្ចឹមជីវិត។ នៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា អ្នកភូមិដទៃផ្សេងទៀតចូលចិត្តការប្រើ អាវុធជាជាងសុំទាន។ ពួកគេបានប្រមូលផ្តុំដោយ កាំភ្លើង កាំបិតបុរាណ ដែលពួកគេបានលួចពីកងជីវពល និងកន្ត្រកឫស្សី ដែលធ្វើដោយដៃ ដែលទំនងផ្ទុះនៅក្នុងដៃរបស់អ្នកពន្លត់អគ្គីភ័យ។ ពួកគេនឹងចាប់ចងអ្នក ដំណើរ ការរីករាលដាលនៃក្រុមចោរព្រៃបានប្រែប្រួលទៅតាមវដ្តនៃការប្រមូលផលល្អនិងមិនល្អ ហើយបារាំង មិនអាចគ្រប់គ្រងពួកគេបានទេ។ ពួកចោរខ្លះជាអ្នកជំនាញខាងប្រដាប់អាវុធ ដែលធ្វើឱ្យការរស់នៅមានការ បែកខ្ញែក ជាពិសេសនៅព្រំដែនសៀម។ ខ្លះអាចជាបុរសវ័យក្មេង ស្រេកឃ្លានចំពោះអ្វីដែលពួកគេបានរក ឃើញ -ការរំដើបរំដួល ប៉ុន្តែចំនួនកាន់តែច្រើននៃក្រុមចោរប្លន់ជារឿយៗដែលត្រូវបានជំរុញ។ ជនរងគ្រោះជា កសិករធម្មតា ទោះបីឈ្មួញជនជាតិចិនតែងតែល្បួងគោលដៅក៏ដោយ។ ជួនកាលពួកគេបានវាយប្រហារមន្ត្រី ខ្មែរ ហើយជាញឹកញាប់គឺអ្នកតាំងលំនៅបារាំងឬមន្ត្រីបារាំង។ វាជារឿងខុសឆ្គងនៃពួកចោរប្លន់នេះ។ លទ្ធផល នៃការវាយឆ្មក់របស់ពួកគេទៅលើភូមិខ្មែរ ជាញឹកញាប់គួរឲ្យរន្ធត់។ នៅពេលហ៊ុយគន្ទុល ជាកូនក្មេងគាត់បាន ជំពប់ដើងដួលទៅលើរទេះ ដែលហូរឈាមជាច្រើនដោយចៃដន្យនៅជុំវិញក្បាលដែលបែកបាក់ បន្ទាប់ពីការ ប៉ះទង្គិចគ្នារវាងពួកចោរប្លន់និងអ្នកភូមិ។ ការសងសឹករបស់បារាំង បន្ទាប់ពីមានការវាយប្រហារទៅលើបារាំង តែងតែនាំមកនូវការសងសឹកជាអំពើហឹង្សាប្រឆាំងនឹង "ជនជាតិដើម កំណើត" ។ក្នុងឆ្នាំ 1900 និងការធ្វើទុក្ខ បុកម្នេញជាលក្ខណៈបែបនយោបាយ របស់អ្នកស្រុកដែលបានធ្វើឡើងទៅលើលោក Re´sidant Bardez ក្នុង ឆ្នាំ 1925។ មានការវាយប្រហារទៅលើជនជាតិបារាំង និងការរំលោភបំពានផ្សេងៗទៀត ដែលមិនមែនជាការ សម្លាប់ដ៏ធ្ងន់ធ្ងរ (មិនរាប់បញ្ចូលជនរងគ្រោះពីការធ្វើសង្គ្រាមដ៏ឃ្យរ ដែលប្រឆាំងនឹងកុលសម្ព័ន្ធម៉ុងតាញ្ញ។ ឃាតកម្មនីមួយៗបានផ្ទុះឡើងនូវប្រតិបត្តិការដ៏ធំមួយរបស់ប៉ូលីស ។ ឧទាហរណ៍ ការសម្លាប់ទៅលើអ្នកថែ រក្សាអង្គរលោក Jean Commaille ក្នុងឆ្នាំ 1916 បាននាំឱ្យមានភាពចលាចលនៅតាមទីជនបទ។ បារាំងបាន

សម្លាប់ឃាតករ និងបានចាប់បញ្ជូលអ្នកសមគំនិតច្រើននាក់ ទៅក្នុងពន្ធនាគារ។ កងជីវពលបានបណ្តេញ ប្រជាជនពីក្នុងភូមិនៅក្បែរៗនោះ និងបានដុតបំផ្លាញផ្ទះរបស់ពួកគេ នៅក្នុងទង្វើមួយដែលមានភាពព្រៃផ្សៃ ដែលនាំឲ្យមានកំហឹងប្រឆាំងទៅនឹងពួកកសិកររនៅ Metropolitan ក្នុង ប្រទេសបារាំង ។ជនរងគ្រោះដទៃទៀតក្នុងប្រទេសបារាំងរួមមាន M.Prugnar ជាភ្នាក់ងារគយរបស់បារាំងម្នាក់ ដែលត្រូវបានសំលាប់នៅឆ្នាំ 1903 នៅជិតព្រំដែននៃខេត្តបាត់ដំបង និង លោកឆាលឆេនមីសុន ដែលជាអតីតទាហានត្រូវបានបាញ់សម្លាប់យ៉ាងឃោរឃៅ កាលពីឆ្នាំ 1909 តាមផ្លូវទៅកូសាំងស៊ីន គាត់ធ្វើការងារជាគណនេយ្យករ។ នៅឆ្នាំ 1913 ក្នុងកំឡុងពេលមានភាពចលាចលនៅតាមជនបទ មានការវាយប្រហារទៅលើមនុស្សបីនាក់ទៀតគឺ MM. Castelin ជាប្រជាពលរដ្ឋ, ជាមន្ត្រីយោធា, និង R.P. David ជាសង្ឃ។ ការវាយប្រហារទៅលើអ្នកទាំងបីនេះ មានលក្ខណៈជានយោបាយតិច M.Thomas ត្រូវបានគេសម្លាប់នៅឆ្នាំ 1918 និងM.Duclos មេបញ្ជាការនៃអង្គការឃ្លាំមើលនៅខេត្តស្ទឹងត្រែង ត្រូវបានគេសម្លាប់នៅឆ្នាំ 1919 ដោយខ្មែរ ប៉ុន្តែទាំងពីរនាក់គឺជាករណីការសងសឹកផ្ទាល់ខ្លួន។ភាពតានតឹងនៅតាមជនបទ បង្កជាលក្ខណៈចលាចលនៅតាមទីប្រជុំជននានា ដែលមានការបះបោរ និងទម្រង់នៃការបះបោរនៅជនបទ បានបណ្តាលមកពីផ្នែកមួយនៃសង្គម និងមួយផ្នែកទៀតបង្កពីធម្មជាតិ។ ជនជាតិបារាំងបានដឹងច្បាស់ពីការប្រមូលផលដែលមិនអំណោយផល និងមានការរឹបអូស។ ឧទាហរណ៍ របាយការណ៍ដែលរៀបចំសម្រាប់ Re´sidant ជាន់ខ្ពស់ ក្នុងឆ្នាំ1905បានកត់សម្គាល់ថាការកើនឡើងនៃចោរប្លន់នៅក្នុងខេត្តតាកែវ។ ក្នុងឆ្នាំ1911 មាន គ្រោះរាំងស្ងួត ទឹកជំនន់ និងព្យុះទីហ្វុង ការប្រមូលផលបានតិចតួចនៅក្នុងតំបន់ជាច្រើននៃប្រទេស និង នៅឆ្នាំ1912 រួមបញ្ចូលគ្នាជាមួយនឹងការធ្លាក់ចុះសេដ្ឋកិច្ចទូទៅ។ ដំបូងវាហាក់ដូចជា ស្ងប់ស្ងាត់ ប៉ុន្តែមកដល់ខែកញ្ញាមានការរឹបអូស នៅគ្រប់ផ្នែកទាំងអស់នៃប្រទេស។ នៅក្នុងក្នុងរយៈពេល 3 ខែនៅខេត្តព្រៃវែង ក្នុងឆ្នាំដដែលនោះមានករណីការរឹបអូសជាង 100នាក់។ នៅខេត្តតាកែវមាន "អសន្តិសុខដ៏អស្ចារ្យ" ដែលមានការបះបោរ។ បាតុកម្មដុតបំផ្លាញការិយាល័យរដ្ឋាភិបាល និងបានសម្លាប់មន្ត្រីខ្មែរនៅតាមខេត្តមួយចំនួន បណ្តាលឲ្យភ្នាក់ងារគយពីរនាក់របស់បារាំងនៅទន្លេបាសាក់ បានរងរបួស។ នៅចុងឆ្នាំនេះ ភាពរុងរឿងបានត្រឡប់មកវិញហើយជាមួយភាពស្ងប់ស្ងាត់ នេះគ្រាន់តែជាបណ្តោះអាសន្នប៉ុណ្ណោះ។ ក្នុងអំឡុងឆ្នាំបន្ទាប់ឆ្នាំ 1913 ពួកចោរព្រៃបានរាលដាលនៅទូទាំងជនបទ ជាមួយនឹងការចាប់ខ្លួនមនុស្សចំនួន 1500 នាក់ ចន្លោះខែមករានិងឧសភា។ ប្រតិបត្តការណ៍ចុងក្រោយនេះមានលក្ខណៈជានយោបាយ។ ដូចគ្នានេះដែររយៈពេលនៃការប្រមូលផលមិនល្អ និងវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចដែលបានធ្វើឡើងភ្លាមៗតបតទៅកាន់បារាំង បន្ទាប់ពីការបញ្ចប់នៃសង្គ្រាមលោកលើកទី1 បានឃើញការកើនឡើងយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងការរំដោះជាតិ ការរំពឹងទុកពីបរិយាកាសសេដ្ឋកិច្ចដ៏អាក្រក់នៃឆ្នាំ 1930 រួមបញ្ចូលជាមួយអាកាសធាតុមិនអំណោយផលបានរីករាលដាលយ៉ាងខ្លាំង ។ ជាលទ្ធផល កំឡុងឆ្នាំ 1930 មុនពេលដែលមានគ្រោះធម្មជាតិ ប៉ុន្តែអំឡុងពេលទឹកជំនន់ធំ ដែលប្រជាជនជាប់ពន្ធនាគារ នៅខេត្តព្រៃវែង ជាខេត្តតែមួយគត់ ក្រោម 100 នាក់និងស្ទើរតែទ្វេដង។

ដោយសារការធ្លាក់ទឹកចិត្តយ៉ាងពេញទំហឹងនៅជនបទក្នុងស្ថានភាពនៃការឆក់ប្លន់។ ឧទាហរណ៍ នៅខេត្តសៀមរាប ពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1932 និងពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1933 មានសកម្មភាពប្លន់ 183ករណី ដោយក្រុមប្រដាប់អាវុធ មនុស្ស 20-30 នាក់ ប្រដាប់ដោយកាំភ្លើងសៀម ។ 13 ឃាតកម្ម និង 55 ករណី ពាក់ព័ន្ធនឹងសត្វ 846 ក្បាល។ ក្រុមបាតុករបានបំផ្លាញការិយាល័យរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជានៅអន្លង់វែង ហើយបានប្លន់យក

ហាងវៀតណាមនៅអង្គរវត្ត បានសម្លាប់មន្ត្រីមួយចំនួនបង្ខំឱ្យបារាំងបញ្ជូនកងកម្លាំងបន្ថែមទៅដល់កងជីវពល។ កំឡុងពេលដែល ខេត្តបាត់ដំបងមានសកម្មភាពឃាតកម្ម 88 លើក។ ចាប់ខ្លួន 128 នាក់ និងឃាតកម្ម 15 នាក់ត្រូវបានសម្លាប់ រួមជាមួយកងជីវពល 41 នៅខេត្តកំពង់ចាមចំនួននៃការរឹបអូសបានកើនឡើងជាលំដាប់ នៅឆ្នាំ 1929-30 មាន 103 លើក, នៅឆ្នាំ 1930-31 មាន 163 លើក, ក្នុងឆ្នាំ 1931-32 មាន 252 លើក , នៅឆ្នាំ 1932-33 មាន 231 លើក។ ការដួលរលំចុងក្រោយនេះ ប្រហែលជាដោយសារតែប៉ូលីសខ្លាំងក្លា 42 នាក់ មានរបាយការណ៍អំពីភាពស្ងប់ស្ងាត់នៅក្នុងតំបន់បឹងទន្លេសាបក្នុងឆ្នាំ 1935 ដោយសារតែកិច្ចប្រឹងប្រែងរបស់កងកម្លាំងនគរបាលចល័ត ការធ្វើឱ្យប្រសើរឡើងនូវស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចបន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1930 បានលុបបំបាត់នូវអ្វីដែលជាបញ្ហាសង្គមមានការលំបាក។ នៅក្នុងសុន្ទរកថាក្នុងឆ្នាំ 1938 M. Marinetti ជាសមាជិកកម្ពុជា និងកូសាំងស៊ីននៅ រដ្ឋសភាបារាំងបាននិយាយថាបញ្ហានេះគឺ មានជាប់ទាក់ទងទៅនឹងភាពអសន្តិសុខខាងសេដ្ឋកិច្ចនៃជនបទ។

4. ការបះបោរនៅក្នុងសង្គម

ប្រសិនបើនេះជាករណីទូទៅ ពីមុនបង្ហាញថាយើងអាចនឹងយកពាក្យរបស់ លោក Marinetti សម្រាប់ជាសំណួរនៃផលប៉ះពាល់ដល់ គោលនយោបាយរបស់បារាំងនៅជនបទ។ វត្តមានបារាំង នៅឆ្នាំ 1863និងបានរាតត្បាតនៅតាមព្រំដែនសៀម តើបារាំងបានធ្វើអ្វីដើម្បីកែលម្អលក្ខខណ្ឌ ដែលបណ្តាលឱ្យមានបញ្ហានេះ។ បាតុភូតនៃប្រតិកម្មចំពោះគោលនយោបាយរបស់បារាំងឬយ៉ាងណា។ ជាពិសេសទៅនឹងការយកពន្ធ និងក្រុយធនតេនសម្បត្តិមួយចំនួន "សង្គម" បានលេចចេញនូវគ្រោះធម្មជាតិ និងទំរង់ផ្សេងៗទៀតនៃការតស៊ូ។ បើទោះបីជាមាន "ជំនោរខ្ពស់" នៃការតវ៉ារបស់កសិករបានលេចមានឡើងនៅឆ្នាំ 1916 នៅពេលដែលកសិកររាប់ពាន់នាក់ បានដើរជាក្បួននៅរាជធានីភ្នំពេញ ដើម្បីបង្ហាញពីកង្វល់ជូនទៅព្រះមហាក្សត្រ ព្រឹត្តិការណ៍នេះដែលមានលក្ខណៈពិសេស ដោយសារតែចំនួនអ្នកចូលរួម ត្រូវបានគេមើលឃើញនៅក្នុងបរិបទនៃការមិនសប្បាយចិត្តនៅជនបទ។ រឿងមួយចំនួនត្រូវដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងអ្វី ដែលប្រវត្តិវិទូអង់គ្លេស Eric Hobsbawm បានហៅ "banditry សង្គម" ប៉ុន្តែមួយចំនួនបានរកឃើញកាន់តែច្រើន ការបញ្ចេញមតិនៅក្នុងប្រភេទនៃ "សហជីពកសិកម្ម" ។

ការបះបោរនៅក្នុងសង្គម ដូចដែល លោក Hobsbawm បានបង្ហាញថាបានរីករាលដាលនៅក្នុងឧស្សាហកម្មសហគមន៍ជនបទ។ ពួកកសិករប្រតិកម្មប្រឆាំងនឹងភាពអយុត្តិធម៌នៃការគ្រប់គ្រងផ្តាច់មុខ ជាពិសេសច្បាប់ ដែលមាននៅភាពកំសោយនៅការគ្រប់គ្រង។ លោក Hobsbawm បានសរសេរថា ពីចលនាបះបោរក្នុងសង្គម ត្រូវបានគេរកឃើញ ជាទូទៅគ្រប់ទីកន្លែងដែលសង្គមផ្អែកទៅលើវិស័យកសិកម្ម ... ហើយភាគច្រើននៃពួកកសិករឬកម្មករ ការគាបសង្កត់ និងត្រូវបានគេកេងប្រវ័ញ្ច។ ដូច្នេះវាបានរីកដុះដាលនៅផ្នែកខាងក្រៅ នៃចក្រភពអូតូម៉ង់នៅតំបន់ភ្នំបាល់កង់ និងនៅតំបន់ឆ្ងាយពីអាណាតូលីយ៉ា (ដែលវាខ្សែភាពយប្រលោមលោកបុរាណរបស់តួគី Yashar Kemal របស់លោក Memed, My Hawk) នៅ Sicily និង Sardinia នៅ Mexico នៅក្នុង "rapparees" នៃការប្រមូលផ្តុំនៅប្រទេសអៀរឡង់ និងនៅតួលេខដូចជា Robin Hood នៅអង់គ្លេស, Ned Kelly នៅអូស្ត្រាលី និង Phoolan Devi ដែលជា នៅចុងសតវត្សរ៍ទី20មានស្រីកំណាចម្នាក់នៅឥណ្ឌា។ ករណីជាច្រើនទៀតការគ្រប់គ្រងរបស់បរទេសគឺ ជាមូលហេតុបន្ថែមទៀតនៃការ

អាក់អន់ចិត្ត ។ ចលនាបះបោរបានរាលដាលជាមួយមនោគមន៍វិជ្ជា។ អ្នកនិពន្ធបច្ចុប្បន្នបានសរសេរនៅកន្លែងផ្សេង ការវិភាគទៅនឹងជនបទ។ ខណៈដែលការគ្មានដីធ្លីមិនមែនជាបញ្ហាពិតប្រាកដនោះទេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ... កសិករត្រូវបានបង្ក្រាបដោយអំពើពុករលួយ និងបំពានច្បាប់អំណាចរបស់បារាំង។ សម្រាប់ប្រជាពលរដ្ឋដែលលាក់ខ្លួននៅតំបន់ជាច្រើននៃប្រទេសកម្ពុជាក្នុងសតវត្សទី 20 ។ កន្លែងដែលពួកគេបានធ្វើកសិកម្ម ជាញឹកញាប់ត្រូវដន់លិច ក្នុងអំឡុងពេលរដូវខ្យល់មូសុង ការខិតខំប្រឹងប្រែងក្នុងភាពតានតឹង។

5. ការបះបោររបស់ក្រុមអ៊ុក

មានឧទាហរណ៍ជាច្រើននៃប្រភេទចលនាបះបោរនៅកម្ពុជា។ មួយក្នុងចំណោមចោរប្លន់ទាំងនេះគឺ Sena (ឬមេបញ្ជាការ ដែលជាខ្មែរ៉ូប៊ីនហោដ ដែលបានប្រយុទ្ធជាមួយបារាំង នឹងអាជ្ញាធរជនជាតិដើមនៅក្នុងអំឡុងពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី1 នៅស្រុកកំពង់ឬ។ អ៊ុក គឺជាអតីតសង្ឃនៃពុទ្ធសាសនាម្នាក់ បានលើកឡើងពីក្រុមចលនាបះបោរជាង 100 នាក់ ។ មានកស្តុតាងដែលបង្ហាញថា គាត់ត្រូវបានចូលចិត្តនិងមានការគាំទ្រពី អ្នកភូមិជាច្រើន ហើយទោះបីជារបាយការណ៍ខ្លះបានចាត់ទុកគាត់ជាឧក្រិដ្ឋជនម្នាក់ អ្នកស្រីម៉ាហ្គារ៉ែតថាច់ធើរ បានធ្វើកាលពីពេលថ្មីៗនេះក្នុងឆ្នាំ 1970 មនុស្សទូទៅបានទទួលស្គាល់ថា គោលបំណងរបស់គាត់គឺ ដើម្បីស្តារឯករាជ្យភាពកម្ពុជា។ ក្រុមចលនាបះបោររបស់អ៊ុក បានវាយប្រហាររបសកកម្មកាតូលិកនៅឆ្លងនៅឆ្នាំ1913 ហើយឪពុករបស់ ដាវីឌ បានរងរបួសផងដែរ។ បើទោះបីជា អ៊ុក ស្លាប់នៅក្នុងព្រៃក៏ដោយ ក៏ធ្វើឲ្យមានភាពភ័យខ្លាច ដល់ជនជាតិបារាំង និងជនជាតិដើមភាគតិច អ្នកបះបោរម្នាក់មានខ្សែស្រឡាយស្តេចគឺ លោកពោធិកំបោរ ជាគំរូមួយ ក្រោយមកទៀត បារាំងបានធ្វើការបង្ក្រាបជាដំបូង នៅភាគខាងជើងនៃប្រទេសនៅដើមសតវត្ស 20 ។ កងកម្លាំងបារាំងបានបែកខ្ញែកបន្ទាប់ពី ការវាយប្រហារដោយចៃដន្យនិងការវាយប្រហារទៅលើគេហដ្ឋានបារាំងនៅ Thala-Borivet នៅក្នុងតំបន់ Porong ប៉ុន្តែកងប្រដាប់អាវុធ របស់ទ្រង់ ស៊ីវុត្ថា។ ការបះបោរដ៏សំខាន់មួយទៀត បានផ្ទុះឡើងនៅតំបន់កំពតលើឈូងសមុទ្រសៀមនៃឆ្នេរសមុទ្រ ក្នុងឆ្នាំ 1909 ។ ពួកឧទ្ទាម បានបំផុសគំនិតដោយភ្នាក់ងារសង្គមសម្ងាត់របស់ប្រទេសចិន ដែលហៅថាសង្គម នៃស្ថានសួគ៌និងផែនដីព្រៃភ្នំដំរី,កាំភ្លើង,កប៉ាល់នៅលើឆ្នេរ បានលាក់ខ្លួននៅក្នុងរូងភ្នំ និងបានចាប់ផ្តើមការបះបោរមួយ។ ទោះបីជាមានថាមពលយ៉ាងណា ក៏យុទ្ធនាការសន្តិភាពបានបង្ក្រាបក្រុមចលនាបះបោរ ហើយបាននាំឱ្យមានការចាប់ខ្លួនមេដឹកនាំ ក្រុមបាតុករដែលបានវាយលុកទីលំនៅនៅកំពត បារាំងអាចស្តារសណ្តាប់ធ្នាប់បានវិញ។ ខេត្តកំពតមានទំហំប្រជាជនចិន និងវៀតណាមច្រើន ហើយបារាំងមានការព្រួយបារម្ភថាពួកគេបានរួមគំនិតគ្នា ជាមួយជនជាតិខ្មែរ។ ព្រឹត្តិការណ៍នៅកំពត ហាក់ដូចជាបានរួមចំណែកដល់ការ "មិនរឹងមាំ" ក្នុងចំណោមពួកកសិករនៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជានៅក្នុងឆ្នាំ 1909 ។ របាយការណ៍មួយបានបង្ហាញថា ការបះបោរនេះបានធ្វើឱ្យមានអ្នកទោស 14 នាក់បានរួចចេញពីគុក។ នៅក្នុងខេត្តកំពង់ចាម មានការលេចចេញជាថ្មី ការបះបោររបស់ពហុជនជាតិភាគតិចនៅខេត្តកំពតនាអំឡុងឆ្នាំ1915។ ខ្សែស្រឡាយដែលមានលក្ខណៈសាមញ្ញទាក់ទងនឹងចលនាបះបោរប្រដាប់អាវុធរបស់ខ្មែរឥស្សរៈទៅនឹងប្រឆាំងការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រទេសបារាំង នៅទសវត្សឆ្នាំ1940 និង ទសវត្សឆ្នាំ1950 ហើយកសិករនៅពេលក្រោយបានធ្វើឱ្យបដិវត្តខ្មែរក្រហម ប្រឆាំងនឹងព្រះមហាក្សត្រ រវាងព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ និង លោក លន់ - ណុល ។

6. ការប្រមូលពន្ធ និងការផ្លាស់ប្តូរសិទ្ធិកាន់កាប់ដីធ្លី

នៅពេលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិឡើងគ្រងរាជ្យនៅឆ្នាំ 1904 បារាំងបានផ្លាស់ប្តូរយ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីបង្កើនអំណាចនៅក្នុងដៃរបស់ពួកគេផ្ទាល់ ។ ការសោយទិវង្គតរបស់ ព្រះបាទ នរោត្តម បានអនុញ្ញាតឱ្យ ពួកគេបោសសំអាតរដ្ឋបាល និងនយោបាយដោយមានកម្មវិធីកំណែរបស់ពួកគេជាច្រើនទសវត្សរ៍មកហើយ។ នៅជនបទមានការព្រួយបារម្ភពីកំណែទម្រង់ទាំងនោះផ្តោតសំខាន់លើការយកពន្ធ ទៅលើសត្វពាហនៈ និងភាពជាម្ចាស់នៃដី។ ថ្វីបើរដ្ឋបាលបារាំងប្រហែលជាជឿជាក់ (ឬសង្ឃឹម) ថាពួកគេកំពុងអនុវត្តកំណែទម្រង់ទៅលើបុគ្គល ការសិក្សាដោយប្រុងប្រយ័ត្នបានបង្ហាញថា ពួកកសិករគឺជាតួអង្គយ៉ាងសកម្ម។ អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងបានព្រមាននៅដើមសតវត្សថ្មីនេះថា កំណែទម្រង់អាចងើបឡើងវិញលើរដ្ឋបាលរបស់បារាំង។ 55ឆ្នាំ 1905ជាការប្រមូលផលមិនល្អ ប៉ុន្តែផលដំណាំមិនល្អមិនមែនជាការព្រួយបារម្ភតែមួយគត់របស់ពួកគេទេ។ របាយការណ៍របស់បារាំងតាំងពីឆ្នាំនោះ បានធ្វើឱ្យមានការទទួលស្គាល់ពីកសិកររនៅខេត្តស្ទឹងត្រែងត្រូវបានមេភូមិស្នើសុំការរឹបបន្តឹងដែលតែងតែប្រឆាំងនឹងអ្នកភូមិដើម្បីទាមទារសិទ្ធពីក្រុមហ៊ុនឈ្នួល។ បីឆ្នាំក្រោយមកអ្វីដែលគេហៅថា "រឿងប្រាសាទ" បានបង្ហាញពីការអាក់អន់ចិត្តរបស់កសិកររនៅខេត្តកណ្តាល ឆ្ពោះទៅរកកម្មវិធីវាស់វែងដីធ្លីរបស់រដ្ឋាភិបាល (ប្រកាសដោយព្រះរាជក្រឹត្យខែមករាឆ្នាំ 1908) ។ Re´sidant Superieur បានរាយការណ៍ថា ការអ៊ូរទាំបានធ្វើឱ្យកសិករជាង 200 នាក់ បានធ្វើបាតុកម្មនៅឯផ្ទះរបស់អភិបាលខេត្ត។ កសិករបានប្រកាសថាពួកគេ មិនអនុញ្ញាតឲ្យមានការវាស់វែងដីរបស់ពួកគេឡើយ ។ បន្ទាប់ពីក្រុមបាតុករបានបំបែកគ្នា ដោយលើកលែងតែបុរសពីរនាក់គឺ ម៉ៅ និងសេក។ ដែលបាននិយាយថាពួកគេនៅតែបន្តយកពាក្យបណ្តឹងមកកាន់ទីក្រុងភ្នំពេញ។ ចំពោះការមិនគោរពអធិបតេយ្យភាពពួកគេ ត្រូវបានគេចាប់ខ្លួន ដោយអ្នកទាំងពីរបានវាយប្រហាររទៅលើមន្ត្រីខ្មែរ។ ក្រោយមក Sek បានគេចខ្លួនពីការឃុំឃាំង។ តាមទស្សនៈរបស់បារាំងការវាស់វែងដីគឺ ជាជំហានចាំបាច់ក្នុងការធ្វើឯកជនភាវូបនីយកម្មដីធ្លី។ ប័ណ្ណកម្មសិទ្ធិដីស្រែចម្ការត្រូវគេចេញផ្សាយ បន្ទាប់ពីការស្ទាបស្ទង់សុរិយោដីត្រូវបានបញ្ចប់។ កសិករយល់ថានេះ ជាការជ្រៀតជ្រែកមិនសមរម្យនៅក្នុងទំនៀមទម្លាប់ដែលបានកំណត់ ។ ព្រះមហាក្សត្របានអនុម័ត ប៉ុន្តែវាបានចេញពីបារាំង និងការឆ្លាតវៃបន្ថែមទៀតនឹងធ្វើឱ្យមានទំនាក់ទំនងរវាងចំណងជើងឯកសារ ជាមួយនឹងការបញ្ចូលពន្ធ ឬពន្ធលើដីធ្លី។ គំនូរនៃស្ថិយភាពតូចតាចដែលបង្ហាញពីការដោះស្រាយរវាងកសិករ និងមន្ត្រីនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ការបាត់ខ្លួនរបស់ សេក នៅចំណុចនេះ អាចធ្វើបានដែលថាជាការរត់គេចខ្លួនពីបទល្មើសព្រហ្មទណ្ឌ ដោយប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌មួយ ដែលត្រូវបានគេដាក់ប្រឆាំងនឹងក្រុមរបស់គាត់ហើយបានគេចខ្លួនទៅព្រៃហើយបានចូលរួមជាមួយពួកចោរ។

ឆ្នាំដំបូងដែល ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ឃើញថាកំណែទម្រង់មានភាពខុសគ្នាជាច្រើននូវពន្ធថ្មី ហើយទាំងនេះបានរួមចំណែកធ្វើឱ្យមានភាពចលាចលនៅក្នុងសង្គម។ មានចំនួនអ្នកស្លាប់ ហើយបារាំងបានសន្យាថានឹងធ្វើឱ្យមានភាពងាយស្រួល ពួកគេបានណែនាំពីការប្រមូលពន្ធថ្មី និងតឹងរឹងជាងមុន។ តុល្យភាពសៀវភៅគឺតែងតែជាកង្វល់សំខាន់នៅក្នុងការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ សម្រាប់បុរស ដែលមានអាយុ ចន្លោះពី 21 ដល់ 50 ឆ្នាំពន្ធលើ 2,50 piastres ក្នុងមួយឆ្នាំ,សម្រាប់បុរស ដែលមានអាយុជាង 50ឆ្នាំ ពន្ធថយមក 0.80 piastres ។ ក្នុងឆ្នាំ 1907 ពន្ធថ្មីគឺពន្ធលើដីដាំដុះដោយដំណាំផ្សេងៗ - ដីដែលមិនមែនជាទំនាប - ដាំជាមួយនឹងភាព

ខុសគ្នានៃដំណាំរួមទាំងកប្បាស ទឹកដោះគោ ដើមដូង និងល្ង។ ដំណាំស្តុបានទាក់ទាញពន្ធនៃ 0.5 piastres កេងប្រវ័ញ្ច ហើយពន្ធថ្មីដែលបានដាក់ទៅលើការដាំដុះម្ទេស និងក្រវាញ។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពីការកាត់ទោសពីពន្ធធនាគា មានការតវ៉ានៅខេត្តកណ្តាល - ជាងនេះទៅទៀតមានពន្ធទៅលើការនេសាទត្រីនៅខេត្តតាកែវ។ បើទោះបីជាការតវ៉ាត្រូវបានបង្ក្រាប អាជ្ញាធរបានកត់សម្គាល់ថា "ចេតនាមិនល្អ" មួយចំនួនបានបន្តនៅក្នុងភូមិមួយចំនួន ហើយបានស្តីបន្ទោសទៅលើសកម្មភាពរបស់ភ្នាក់ងារសម្ងាត់។ របាយការណ៍ដូចគ្នារៀបរាប់ពីការរអាក់រអួលនៃភ្នាក់ងារសម្ងាត់នៅខេត្តតាកែវ ដែលជាកន្លែងប្រឆាំងបារាំងបានបិទផ្ទាំងរូបភាពជាប់នៅលើជញ្ជាំងនាំឱ្យមានការចាប់ខ្លួនជាទូទៅ។ ក្រុមបាតុករបានវាយប្រហារលើផ្ទះល្វែងបារាំងនៅកំពតនិងបញ្ហានៅខេត្តពោធិ៍សាត់បាននាំទៅដល់ការចាប់ខ្លួន និងការនិរទេស។ "ការភ័យខ្លាច" បានផុតរលត់នៅឆ្នាំ1910 ទោះបីជាអាជ្ញាធរបានបញ្ជូនកម្មករជនជាតិចិនមួយចំនួន ដែលនៅខេត្តពោធិ៍សាត់ ការចោទប្រកាន់យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ចំពោះចៅក្រមខ្មែរម្នាក់គឺ លោកស្រី សុភា និងការបដិសេដ្ឋមិនបង់ពន្ធ ក្រុមបាតុកររនៅតែបន្តកើតមាននៅក្នុងស្រុក ប៉ុន្តែរឿងនេះស្ងប់ស្ងាត់នៅចុងឆ្នាំ។ ភាពធូរស្រាលដែល Re´sidant ជាន់ខ្ពស់ បន្សល់ទុក។ ក្នុងឆ្នាំ 1911 ជាឆ្នាំនៃសន្តិភាពប្រទេសកម្ពុជាពីព្រោះមានតែឃាតកម្មចំនួន 6 លើក ត្រូវបានគេកត់ត្រាទុក ហើយមានតែបីនាក់ប៉ុណ្ណោះ ដែលជាជនជាប់ចោទគឺជាជនជាតិខ្មែរ។ តាមមើលទៅ បារាំងយល់ឃើញថា ការធ្លាក់ចុះនៃភាពចលាចលគឺជាសញ្ញាមួយដែលបង្ហាញថា គោលនយោបាយរបស់ពួកគេត្រូវបានទទួលយក ព្រោះពួកគេបានទាមទារបន្ថែមទៀតទៅលើកសិករ។ នៅឆ្នាំ 1911 រាជរដ្ឋាភិបាលបានបង្គាប់ថា កសិករត្រូវតែរួមចំណែក 90ថ្ងៃ ក្នុងមួយឆ្នាំនិងបង់ពន្ធថ្មីយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ តាំងពីឆ្នាំ 1906។ ប្រវត្តិវិទូកម្ពុជា លោក សន សំណាង បានកត់សម្គាល់ថា ការទាមទារបានធ្វើឲ្យមានការព្រួយបារម្ភពីប្រជាពលរដ្ឋ។ ការរិះគន់ដោយអ្នករស់នៅម្នាក់គឺ លោក Charles Bellan បានធ្វើឱ្យគាត់មានការគុំគួន។ ក្រោយមក លោក Franyois Baudoin ត្រូវបានចាត់ទុកជាឧក្រិដ្ឋជនកម្ពុជាតាមរយៈសារព័ត៌មានសៃហ្គន។ ក្រោយមក គណៈកម្មាការស៊ើបអង្កេត បានបង្ហាញការរិះគន់មួយចំនួនរបស់ លោក Bellan បើទោះបីជាអាជីពរបស់គាត់នៅកម្ពុជាបានបញ្ចប់ភ្លាមៗនៅឆ្នាំ 1916 ។ យើងបាននិយាយរួចហើយលើអ្វី ដែលបារាំងហៅថា "ការព្រួយបារម្ភពីបរិយាកាសនយោបាយ" ឆ្នាំ 1913 មានការវាយប្រហារយ៉ាងសាហាវទៅលើជនជាតិអូទ្រីសមួយចំនួន និងការចាប់ខ្លួននៅឆ្នាំនោះ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ និង ភរិយារបស់គាត់ឈ្មោះ ម៉ាលីកា និងសមាជិកប្រឆាំងជាច្រើនទៀតនៃរណសិរ្ស ព្រះបាទនរោត្តម បានចូលរួមក្នុងចលនាបះបោរ។ ព្រះបាទនរោត្តមម៉ាយូរ៉ា ដែលត្រូវបានចាត់ទុកដោយ Francois Baudoin ថាជា បុគ្គលដែលមានជាតិអាកុល និងគ្មានតុល្យភាព។ គឺជាការបោះពុម្ពមិនច្បាស់លាស់។ ការប្រឆាំងបារាំងនឹង ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ហូរចេញពីបិចរបស់គាត់ ដែលជារឿយៗស្ថិតនៅក្រោមឈ្មោះ "ឆុំ" សម្រាប់អ្នកដែលនិយាយ និង "សម្ព័ន្ធដើម្បីសិទ្ធិស៊ីវិល" ។ Mayura ក៏បានផ្ញើលិខិតទៅសភាបារាំង ដែលមួយចំនួនស្ថិតក្នុងរដ្ឋ Quaid'Orsay ។ គាត់បានចំណាយពេលជាច្រើននៃជីវិតរបស់គាត់ក្នុងការនិរទេសខ្លួន ទ្រង់បានសោយទិវង្គត នៅវៀតណាម ។ នៅឆ្នាំ 1914 ប្រឆាំងបារាំងបានផ្ទុះឡើងម្តងទៀត។ សេចក្តីប្រកាសមួយចំនួន ដែលមានដើមកំណើតនៅរាជធានីភ្នំពេញ បានលេចឡើងនៅតាមបណ្តាខេត្តនៅចុងឆ្នាំ 1914 ។

ការបកប្រែពីរ ត្រូវបានចុះហត្ថលេខាដោយ "សំ" និង "ឃុត" និងចលនាបះបោរ នៅខេត្តស្វាយរៀងតែនៅរស់រានមានជីវិត។ ដែលជាស្នាដៃអ្នកគាំទ្រនៃរណសិរ្ស Mayura អាចជាខ្សែរាជវង្ស ព្រះបាទ នរោត្តម

នៅរាជធានីភ្នំពេញ ប៉ុន្តែវាគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ដែលពួកគេបានរកឃើញនៅឆ្ងាយទីជនបទ។ ក្រដាស់នេះអះអាងថាគ្មានយុត្តិធម៌នៅកម្ពុជាទេ ហើយថាប្រជាជនរស់នៅស្ថិតក្នុងភាពក្រីក្រ។ អ្នកនិពន្ធបានទាមទារឱ្យមានការកាត់បន្ថយ ពន្ធសម្រាប់ប្រជាជនកម្ពុជា ដែលត្រូវគេជិះជាន់ និងអះអាងថាបារាំងមិនបានពេញចិត្តនឹងអនុញ្ញាតឱ្យមនុស្សអាក្រក់កាន់អំណាច។ ជាពិសេសអ្នកនិពន្ធបាននិយាយថា បារាំងបានអនុញ្ញាតឱ្យព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ធ្វើអ្វីដែលគាត់ចង់បាន មានអំពើហិង្សាដ៏ធំប្រឆាំងនឹងជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិម៉ុងតាញ៉ា។ ការគំរាមកំហែងយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ លុះត្រាតែ ពួកគេបង់ពន្ធ piastres ក្នុងមួយថ្ងៃ ។ របៀបដែលរឿងនេះនឹងកើតឡើងមិនត្រូវបានបញ្ជាក់។ អ្នកអាចពិចារណាពាក្យបណ្តឹងរបស់ សម និងឃុត ក្នុងកំឡុងពេលឧបទ្វរហេតុភ្លាមៗក្រោយមកនៅក្រុងបាត់ដំបង។ ខែមករាខាងមុខនេះ កសិករប្រហែល 100 នាក់បានដើរក្បួននៅកណ្តាលទីប្រជុំជន ការប្រឆាំងតវ៉ា នឹងការកម្រិតពន្ធ។ Re´sidant បានចាប់ខ្លួនពួកគេទាំងអស់ ហើយបានផ្តល់នូវលក្ខខណ្ឌពន្ធនាគារយ៉ាងតឹងរឹង។ បីសប្តាហ៍ក្រោយមក អ្នកទោស 25 នាក់បានគេចចេញពីពន្ធនាគារខេត្តបាត់ដំបង។ កងជីវពលបានបាញ់សម្លាប់មនុស្ស 13 នាក់ធ្វើឱ្យអ្នករត់គេចខ្លួន 5 នាក់ទៀតបាញ់ស្លាប់។ វាហាក់ដូចជាអាចទៅរួច ក្រុមបាតុករបានដើរបានបែកធ្លាយ ទោះបីជាមិនមានភស្តុតាងនេះ។ នៅឆ្នាំបន្ទាប់ឃើញមានភាពចលាចលមួយ ត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាចលនាបះបោរឆ្នាំ1916 ដែលជាប្រធានបទនៃព្រឹត្តិការណ៍បន្ទាប់ទៀត។

ជំពូកទី10
ចលនាទាយប្រហាររបស់កសិករនៅឆ្នាំ1916

1. អ៉ែស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែរ Baudoin 1916

ជាធម្មតាកសិករមិនអាចដឹងពីស្ថានភាពទីក្រុង និងការដាក់អាណានិគម។ លោក Leon Trotsky បានសង្កេតឃើញថាសូម្បីតែ "អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រ ជាធម្មតាចាប់អារម្មណ៍តិចតួចណាស់ចំពោះ កសិករ ដែលជាអ្នករិះគន់យ៉ាងខ្លាំង នោះគឺពួកកសិករ ដែលបានផ្លាស់ប្តូរទស្សនីយភាពថ្មីមួយលើប្រទេសកម្ពុជា និងផែនដីរបស់ពួកគេ និងបង្ហាញពីភាពក្លាហានរបស់ពួកគេ។ លោក Jean de la Bruyere បានសរសេរអំពីពួកកសិករបារាំង ដែលបានរាតត្បាតនៅតាមទីជនបទគេអាចសង្កេតមើលសត្វព្រៃ បុរសនិងស្ត្រី ដែលងងឹត និងជះពន្លឺដោយព្រះអាទិត្យក្លាប់ទៅផែនដី ដែលពួកគេតវ៉ាដោយការចចេសរឹងរូស។ទោះយ៉ាងណា ពួកគេមានអ្វីមួយដូចជា រួបរួមគ្នា នៅពេលដែលពួកគេក្រោកឈរឡើងនឹងបង្ហាញពីការនិយាយរបស់ពួកគេ។ ជាការពិតពួកគេគឺជាមនុស្ស ពួកកសិករសូមអរគុណដល់ពួកគេមិនចាំបាច់សាបព្រួសកម្លាំងពលកម្ម និងការប្រមូលផលដើម្បីរស់នៅទេ។

ជារឿយៗកសិករជួនកាលស្រូបយកការងារប្រចាំថ្ងៃរបស់ពួកគេ ដែលធ្វើឲ្យពួកគេត្រូវបានគេដឹងដល់អ្នកដែលយកជីវិតរបស់ពួកគេ - និងភាពរឹងមាំរបស់ពួកគេ - សម្រាប់ការផ្តល់។ ឧទាហរណ៍ "ចលនាបះបោរឆ្នាំ 1916" នៅកម្ពុជា។

ឆ្នាំ 1916 បានចាប់ផ្តើមជាមួយនឹងការប្រមូលផលដ៏ល្អ។ លោក Franyois Baudoin បានរាយការណ៍ថា ចំនួនប្រជាជនត្រូវបានចុះចូល និងដាក់ក្នុងការងាររបស់គាត់នៅក្នុងវាលស្រែ។លោក Baudoin បានគំរាមខ្លះពីបញ្ហាដែលកើតមាន កាលពីមួយឆ្នាំមុន។ លោកក៏បានដកស្រង់សម្តី របស់ព្រះបាទនរោត្តម បានប្រៀបធៀបកសិករកម្ពុជាទៅនឹងក្របីមួយ។ អាជ្ញាធរបានបន្តការតឹងបន្តឹងពន្ធទៅលើប្រជាពលរដ្ឋ ទោះបីមានការគាន់ច្រឡំពីអ្នករស់នៅក្នុងតំបន់។ ឧទាហរណ៍ នៅខេត្តព្រៃវែង ការប្រមូលពន្ធសរុបបានកើនឡើង 11,5 ពាន់ piastres នៅក្នុងខែមករា 1915, ស្ទើរតែ 12,8 នៅខែមករាឆ្នាំ 1916 ពួកកសិករបានដាក់ពាក្យបណ្តឹងជាច្រើនអំពីអំពើពុករលួយប្រឆាំងនឹងមន្ត្រី កងជីវពល ពន្ធលើ សត្វពាហនៈចូលជាធរមាននៅចុងឆ្នាំ 1915 ហើយកសិករមានការខឹងយ៉ាងខ្លាំង។ នៅតំបន់ខ្លះកសិករត្រូវបានគេតម្រូវឱ្យប្រមូលឈើប្រណិត ឥតគិតថ្លៃសម្រាប់វិស័យរដ្ឋបាល អ្នកនិពន្ធខ្លះក៏បានចង្អុលបង្ហាញការជ្រើសរើសទាហាន និងពលករសម្រាប់ទ្វីបអឺរ៉ុប ហើយជាកត្តាដែលធ្វើឲ្យកសិករមិនសប្បាយចិត្ត។ ទិដ្ឋភាពនេះត្រូវបានគាំទ្រដោយ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃ បានប្រាប់ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីក្នុងអំឡុងការបាតុកម្ម ដែលថា "បាតុករបានតវ៉ាប្រឆាំងក្នុងការជ្រើសរើស"។ ជនជាតិបារាំងតែងតែមានការលំបាកយ៉ាងខ្លាំង ក្នុងការជ្រើសរើស សូម្បីតែនៅក្នុងសម័យកាលសន្តិភាពក៏ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាទម្រង់មួយនៃទាសភាព "។ តាមទ្រឹស្តីជាការជ្រើសរើសបុគ្គលិកស្ម័គ្រចិត្ត ប៉ុន្តែនៅក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទី 1 ត្រូវបានកំណត់សម្រាប់ស្រុក និងមន្ត្រីហាក់ដូចជាមានការជ្រើសរើសដោយបង្ខិតបង្ខំ នៅក្នុងវិធីសាស្ត្រដើម្បីបំពេញឱ្យពួកគេ។ ម្តែឆ្នាំក្រោយ អ្នកសង្កេតការណ៍អង់គ្លេសម្នាក់បានសរសេរអះអាងថា

"មនុស្សភាគច្រើននៃ ... [ទាហានឥណ្ឌូចិន ត្រូវបានជ្រើសរើសដោយវិធីសាស្ត្រ ដោយបង្ខំ និងធ្វើទារុណកម្ម " បារាំងមិនបានបំពេញគោលដៅជ្រើសរើសពលកររនៅកម្ពុជា។ មានអត្រាខ្ពស់នៃការនេសាទ និងជ្រើសរើសបុគ្គលិក ជាញឹកញាប់ត្រូវបានបដិសេធមិនឱ្យបម្រើនៅពេលពួកគេមកដល់ក្រុងរាជធានី សម្រាប់ការចាប់ផ្តើមការងារ។ ប្រហែលជាការជ្រើសរើសពលករ អាចបណ្តាលឲ្យមានការអន់ចិត្តកាន់តែច្រើន ប៉ុន្តែចំពោះការពិតមានមនុស្សច្រើនជាងពាក់កណ្តាល ឧទាហរណ"អ្នកស្ម័គ្រចិត្ត" ត្រូវបានគេបដិសេធ ដោយសារតែរាងកាយរបស់ពួកគេមិនរឹងមាំ។ រហូតដល់ខែមេសាឆ្នាំ 1916 ឧត្តមសេនីយ៍បានដកមនុស្សចេញចំនួន 500 នាក់ និងចំនួន 800 នាក់នៅខេត្តស្វាយរៀងដោយសារសុខភាពរបស់ពួកគេមិនល្អ។

ចលនាបះបោរនៅឆ្នាំ 1916 ពិតជាបានចាប់ផ្តើមនៅដើមខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ 1915 នៅពេលដែលហ្វូងមនុស្សដែលជាកសិករមិនសប្បាយចិត្តបានធ្វើដំណើរចេញពី ខ្សាច់កណ្តាល លើទន្លេមេគង្គ ដើម្បីតវ៉ាអ្វីដែលមានចំនួនច្រើន ចំពោះការទាមទារខុសច្បាប់។ វាគឺជាទង្វើក្លាហានមួយ ដែលបានផ្តល់ឱ្យអ្វីដែលបានធ្វើដល់ខេត្តបាត់ដំបង ក៏ប៉ុន្តែ Baudoin បានស្តាប់ និងយល់ស្របថាពួកគេ បានបំពេញកាតព្វកិច្ច។ ទោះជាយ៉ាងណានៅពេលដែលអ្នកភូមិបានត្រលប់មកវិញនៅចុងឆ្នាំ ដើម្បីទាមទារសិទ្ធិស្របច្បាប់របស់ពួកគេក្នុងការទិញផ្លូវរបស់ពួកគេពីការបង់រំលោះបន្ទាប់នោះ Baudoin បានបដិសេធ ហើយបញ្ជាឲ្យពួកគេធ្វើការតវ៉ានៅលើផ្លូវដែលលោកចាត់ទុកថាមានប្រយោជន៍ខាងសេដ្ឋកិច្ច។ សកម្មភាពរបស់គាត់ ត្រូវបានគេហាមប្រាមយ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែស្ថានភាពច្បាប់បានអនុញ្ញាត អាជ្ញាធរមានការស៊ើសំណួក។ ព្រះរាជក្រឹត្យមួយនៅខែមិថុនាឆ្នាំ1903 បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថាពួកកសិករ "មានហេតុផលអ្វីក៏ដោយ ចង់ឬមិនចង់ (ការសង្កត់ធ្ងន់នៅខាងដើម) អនុវត្តកាតព្វកិច្ចរបស់ខ្លួន ត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យ 'ត្រឡប់មកវិញ' កាតព្វកិច្ចរបស់ពួកគេសម្រាប់ការបង់ប្រាក់ចំនួន 3ញ្យាស ក្នុងមួយថ្ងៃ "។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ រដ្ឋាភិបាលក៏បានផ្តល់ "កម្លាំង" ដើម្បីទាមទារអោយមានកម្លាំងពលកម្មបន្ថែម ជាងនេះទៅទៀត ប្រសិនបើអ្នកភូមិបានវិលត្រលប់មកផ្ទះវិញ។ ពួកគេបានជួបជាមួយកសិកររផ្សេងទៀតជាមួយនឹងព្រះសង្ឃ ហើយបានបង្កើតទ្រឹស្តីអភិវឌ្ឍ៩ចំណុច កម្មវិធីនៃការទាមទារសំណងសម្រាប់ការដោះស្រាយវិវាទ។ កម្មវិធីនេះឆាប់ទទួលបានប្រជាប្រិយភាពទូទាំងប្រទេស ឆ្លងកាត់ពីភូមិមួយទៅភូមិ មួយតាមរយៈប្រភេទដូចគ្នានៃបណ្តាញបារាំង ដែលមាននៅក្នុងឆ្នាំ 1884-86 ប៉ុន្តែមានចំនួនរបស់កសិករ "ដែលជាកម្មវិធីដ៏មានប្រជាប្រិយភាពមួយ បានវាយប្រហារដល់អ្នកដែលប្រព្រឹត្តអំពើពុករលួយឯកសិទ្ធិ និងភាពអយុត្តិធម៌ ដែល ត្រូវបានដោះស្រាយ ការធ្វើកំណែទម្រង់ទូលំទូលាយនៃការិយាធិបតេយ្យ Kluner ។ ការទាមទារទាំង 8 មានដូចខាងក្រោម:

- សិទ្ធិក្នុងការទិញទំនិញ
- លុបបំបាត់ពន្ធលើឧបករណ៍នេសាទ
- សិទ្ធិនេសាទត្រីដោយឥតគិតថ្លៃនៅក្នុងតំបន់
- ការកាត់បន្ថយពន្ធថ្នាំជក់
- បទបញ្ជាព្រៃឈើទាក់ទងនឹងសិទ្ធិក្នុងការប្រមូលប្រេងឥន្ធនៈ
- ការបង្ក្រាបពន្ធអាករដោយខុសច្បាប់
- ការទូទាត់សម្រាប់ទំនិញ
- ការបោសសំអាតពួកមន្ត្រីពុករលួយនិងអ្នកដែលជាពិរុទ្ធពីបទរំលោភបំពានអំណាច។

ព័ត៌មានអំពី ធម្មនុញ្ញ ស្រុកខ្សាច់កណ្តាល កសិករបាន រីករាលដាលយ៉ាងឆាប់រហ័ស។ មន្ត្រីភាគច្រើន មិនមែនសុទ្ធតែបានរាយការណ៍ពីការប្រជុំដ៏ធំរបស់កសិករ និងការអនុម័តនៃ "មេដឹកនាំ" តាមរយៈភូមិផ្សេងៗ ដែលបានគាំទ្រចលនានៃការទាមទារ។ រ៉ែស៊ីដង់ ខេត្តកំពង់ចាមបានអះអាងថា បុរសវ័យក្មេងទាំងនោះបាន ហែក្បួនឆ្លងកាត់តាមភូមិ ជាមួយការអំពាវនាវ "ធ្វើដំណើរទៅកាន់រាជធានីភ្នំពេញ ដើម្បីជួបព្រះមហាក្សត្រ ហើយបង្ហាញវត្តមានរបស់ពួកគេ ពាក្យបណ្តឹង យោងតាមគម្រោងបានរៀបចំជាមុន "។ ទីនោះក៏ជាកស្តុតាង មួយចំនួននៃអ្នករៀបចំការធ្វើចរាចរណ៍ការហៅជាសំបុត្រ ហើយផ្សព្វផ្សាយនិងអំពាវនាវតាមអក្សរ និង ផ្សព្វផ្សាយជាសាធារណៈនៅលើជញ្ជាំង និងមានរូបភាពទោះបីជា Baudoin បានច្រានចោលពាក្យបណ្តឹង ប ណ្តេញចេញក៏ដោយ ក្រោយមកមានការតវ៉ា។ Baudoin មិនជឿថាមានបណ្តាញមួយ ទោះជាយ៉ាងណា ទីស្តី ការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីប្រាប់ថា " រកឃើញវត្តមាននៃចលនាដែលហាក់ដូចជាត្រូវបានដឹកនាំដោយពួកសកម្មជន។ ពត៌មានដែលទទួលបានពីប្រជាជនបានបង្ហាញថា ពាក្យបញ្ជានេះបានមកពីទីក្រុង។ នេះហាក់ដូចជាទំនងជា ច្បាប់នៃការទាមទារ និងសំណើរសម្រាប់សកម្មភាពអាចត្រូវបានបញ្ជូនបន្តពីភូមិមួយទៅភូមិមួយនៅទូទាំង តំបន់ផ្សេងៗនៃប្រទេស ដោយប្រភេទខ្លះនៃអង្គការ។ ក្នុងនាមជានិស្សិតឆ្នាំទី1 ផ្នែកចិត្តវិទ្យាដឹងថាវិធីសាស្ត្រ ក្រៅផ្លូវការនៃការបញ្ជូនព័ត៌មាន ជាទូទៅនាំមកនូវភាពខុសគ្នាយ៉ាងខ្លាំងនៃពត៌មាន។ ទិដ្ឋភាពទាក់ទាញនៃ ចលនាបះបោរនៅឆ្នាំ1916 គឺជាលក្ខណៈឯកសណ្ឋាន នៃការទាមទារទូទាំងស្រុកជាច់ស្រយាលនៃប្រទេស។ តាមការប៉ាន់ស្មាន បារាំងបានអះអាងថា អ្នកចូលរួមជាច្រើននៅក្នុងបាតុកម្ម ត្រូវបានគេគំរាមគំហែងថាការ ចូលរួមមួយចំនួន ការឆ្លើយតបជាទូទៅនៃពួកមេដឹកនាំសកម្មភាពរបស់កម្មករឬកសិករ ដែលអ្នកចូលរួម និង បង្ហែរការពិនិត្យពីមូលហេតុនៃការមិនសប្បាយចិត្ត។ ខ្លះប្រហែលជា បានអូសទាញទៅក្នុងការចូលរួម - អភិបាល Barai បានរាយការណ៍ថា មនុស្សចំនួន 3000 នាក់ "malcontents" បានប្រមូលផ្តុំគ្នានៅតំបន់នោះ គំរាមកំហែងកាត់ក្បាល និងដុតផ្ទះរបស់ពួកគេ ប្រសិនបើមានពួកគេមិនបានចូលរួម ប៉ុន្តែវាមិនហេតុផល ទាល់តែសោះក្នុងការអះអាងថា ភាគច្រើននៃអ្នកចូលរួមរាប់ពាន់នាក់ ត្រូវបានបង្ខំឱ្យចូលរួម។ មានតែអំណាច រដ្ឋប៉ុណ្ណោះ ជាទូទៅអាចអនុវត្តការអនុលោមតាមច្បាប់យ៉ាងទូលំទូលាយ ជាមួយនឹងការទាមទារមិនមាន ប្រជាប្រិយភាព ហើយក្រៅពីនេះ មានសម្ភារ គ្រឿងបរិក្ខា ក្រុមបាតុករបានបញ្ជោះជាផ្តាំភ្លើង ដើម្បីឲ្យមន្ត្រី បារាំង និងខ្មែរបានមើលឃើញ។

2. តាពចលាចល

ខណៈពេលដែលវាហាក់ដូចជាច្បាស់ថាបណ្តាញនៃភាពចលាចល មួយចំនួនក្នុងចំណោមពួកគេ យ៉ាងហោចណាស់ ភាពអាប់អួរនៃការមិនសប្បាយចិត្ត អត្តសញ្ញាណរបស់ពួកគេនៅតែមានស្រមោល។ យ៉ាងហោចណាស់ អ្នកខ្លះក្នុងចំណោមពួកគេគឺជាអក្ខរកម្ម ឬយ៉ាងហោចណាស់ក៏ជឿលើព្រះមហាក្សត្រ សារៈសំខាន់នៃការចែកចាយខិត្តប័ណ្ណ និងផ្ទាំងរូបភាព។ ទោះជាយ៉ាងណា អ្នកដែលមានពេលវេលា និង មធ្យោបាយដើម្បីធ្វើឲ្យមានការភ្ញាក់ផ្អើលនេះ។ ចំណែកឯនៅអឺរ៉ុបមុនពេលមានការអភិវឌ្ឍអក្ខរកម្មនិងទំនាក់ ទំនងដ៏ធំ (រួមទាំងការសែតឆ្វេងនិយម) អ្នកធ្វើដំណើរពាក់កណ្តាល តែងផ្សព្វផ្សាយពត៌មាន និង "វិទ្ធង្សនា" គំនិតនៅតាមភូមិដែលពួកគេបានធ្វើដំណើរ។ ឧទាហរណ៍ មានកស្តុតាងថា អ្នកធ្វើនាវាចម្បាំង និងពាណិជ្ជករ បានធ្វើសកម្មភាពស្រដៀងគ្នា ជាអ្នករៀបចំផ្លូវក្នុងកំឡុងពេលកុបកម្ម ដែលបំផ្លាញដោយកម្មករ កសិករ

ប្រឆាំងនិងការបញ្ចូលកម្លាំងម៉ាស៊ីន។ក្រុមការងារតិចតួចរបស់ពួកគេ ជាញឹកញាប់បានដើរតួជាអ្នកបញ្ញវន្តភូមិ និងឃោសនា សម្រាប់គំនិតខ្ពស់បំផុត និង heterodox តួនាទីរបស់ Jacobin ភូមិសាស្ត្រនៅប្រទេសបារាំង និងអ៊ីតាលីត្រូវបានគេស្គាល់យ៉ាងច្បាស់។ ក៏ប៉ុន្តែប្រសិនបើ បណ្តាញប្រៀបធៀបមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាមុន និងអំឡុងពេលនៃការបាតុកម្ម 1916 នរណាជាអ្នកប្រឆាំង? ធម្មជាតិនៃជីវិតខ្មែរ នៅតាមភូមិមានលក្ខណៈខុសៗគ្នាជាច្រើននៅអឺរ៉ុបនៅពេលនោះ។ រហូតមកដល់ឆ្នាំ 1901 កសិករខ្មែរមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យធ្វើចរាចរដោយសេរី នៅជុំវិញប្រទេសដោយគ្មាន លិខិតឆ្លងដែន ហើយសូម្បីតែបន្ទាប់ពីការរឹតបន្តឹង ត្រូវបានលើកឡើងវាជាការសង្ស័យថា ពួកគេតែងតែដើរឆ្ងាយផ្ទះលើកលែងតែនៅពេលមានចលាចល។ ពួកគេបានធ្វើអ្វីៗភាគច្រើន ពួកគេបានប្រើប្រាស់លើកលែងតែ ក្រណាត់ អំបិល ហើយទំនិញខ្លះទៀត ដែលត្រូវបានផ្តល់ដោយឈ្មួញ (ភាគច្រើនគឺជនជាតិចិន) ។ ពួកគេបានធ្វើការជួសជុលភាគច្រើននៃសម្លៀកបំពាក់ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ ហើយទម្លាប់ដើរដើងទទេរ។ ដូច្នេះ យុវជននិងក្មេងៗ ត្រូវបាន "ហាមឃាត់" ដើម្បីទទួលយកពាក្យ "សិទ្ធជាពលរដ្ឋរបស់កសិករ" ភាគច្រើននៃអ្នកទាំងនោះត្រូវបាន គេចាប់ខ្លួន "មេដឹកនាំ" ទំនងជាកសិករ ទោះបីជាមាន របាយការណ៍របស់មន្ត្រីខ្មែរមិនពេញចិត្ត ហើយគួរឱ្យកត់សម្គាល់ជាមួយចលនាបះបោរ។ ជាងនេះទៅទៀត រដ្ឋាភិបាលបានផ្អាកការចូលរួមរបស់ព្រះសង្ឃ។ ឧទាហរណ៍ កោះកំចាយនៃខេត្តព្រៃវែងអះអាងថា មេដឹកនាំក្រុមបាតុកម្ម ហើយបានរាយការណ៍ក្នុងអំឡុងពេលការមកដល់នៃ ព្រះសង្ឃចម្លែកមួយអង្គ ដែលគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ ដែលបានផ្តល់ឱ្យប្រពៃណីទំនៀមទម្លាប់និយមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ព្រះសង្ឃមួយចំនួនដែលមានឈ្មោះថា agitatorsសកម្មជនជនជាតិវៀតណាម។ អាជ្ញាធរខេត្ត ចោទប្រកាន់មួយក្នុងចំណោមអ្នកទាំងនេះគឺ លោក Huỳnh Van Dat ដោយ "ការឃោសនាឃោរឃៅ" និងការលក់គ្រឿងអលង្ការមន្តអាគម ហើយបានបញ្ជូនគាត់ទៅស្រុកកំណើតរបស់គាត់ ឡុងសៀននៅកូសាំងស៊ីន។ ក៏មានការនិរទេសពីកូសាំងស៊ីន នៅថ្ងៃទី 16 ខែមិថុនា នៅពេលដែលព្រះសង្ឃខ្មែរបានហៅ ឃួន ត្រូវបានគេបណ្តេញចេញពី ចូវដុកដែលសន្មតថាជាចលនាបះបោរក្នុងចំណោមជនជាតិខ្មែរនៅក្នុងតំបន់នោះ។ ដោយសារតែរបាយការណ៍បែបនេះ Baudoin បានដាក់ការរឹតបន្តឹងលើចលនាវត្តមានរបស់ព្រះសង្ឃ ហើយបានជូនដំណឹងដល់អាជ្ញាធរនៃការមកដល់នៃព្រះសង្ឃថ្មីក្នុងរយៈពេលបីថ្ងៃ ឧទាហរណ៍ គឺជាការជ្រើសរើសឡើងវិញនៃប្រព័ន្ធលិខិតឆ្លងដែនផ្ទៃក្នុងត្រូវបានលុបបំបាត់នៅឆ្នាំ 1901។ Baudoin ក៏បានជំរុញជំនះលើ ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីណែនាំពីប្រព័ន្ធចុះឈ្មោះ ពួកគេមានភស្តុតាងបង្ហាញថាមានលក្ខណៈល្អ។ ការសង្ស័យរបស់ Baudoin ចំពោះព្រះសង្ឃត្រូវបានគេយកចិត្តទុកដាក់ ទោះបីជាវាជាប្រពៃណីសម្រាប់បុរសវ័យក្មេងចំណាយពេលខ្លីក្នុងនាមជាព្រះសង្ឃ បុរសមួយចំនួនដែលចេះអក្សរ ហើយមានស្មារតីរឹងមាំ កសិករមានមនោសញ្ចេតនា ហើយបណ្តាញការប្រាស្រ័យទាក់ទងឈានដល់កម្រិតលើសពីកម្រិតនៃការឃុំ និងសហគមន៍វត្ត។ លើសពីនេះទៀត Baudoin បានដឹងថា ពួកគេអាចដើរនៅជុំវិញជនបទដោយគ្មានការសង្ស័យ។ ពួកគេក៏ត្រូវបានគេរារាំងដោយក្រុមគ្រួសារ ដែលមាននិន្នាការដើម្បីចាក់ឫសគល់ដល់កសិករ។ អ្នកដឹកនាំពួកគេមានអំណាច ដើម្បីសហការជាការងាររួម និងជជែកតវ៉ាធម្មនុញ្ញ។ ភស្តុតាងទាំងអស់បង្ហាញពីព្រះសង្ឃ ដែលជាឆ្អឹងខ្នងនៃបណ្តាញរៀបចំនៅពីក្រោយចលនានៃ ឆ្នាំ 1916 បើទោះបីជាមិនមានព្រះសង្ឃទាំងអស់ចូលរួមក៏ដោយ។ ការចូលរួមពាក់កណ្តាលនយោបាយនៅក្នុងបញ្ហាសង្គម ដែលបានដើរតួ នៅក្នុងចលនាឯករាជពីសង្គ្រាមលោកលើកទី 2 ។

3. ចលនាបះបោរមួយក្រុម

ទោះបីជា លោក Baudoin បានសរសេរថាចលនានេះ ជាទូទៅគឺជាកិច្ចការផ្ទៃក្នុងនៅកម្ពុជាភាគច្រើន។ ដំបូងគាត់សង្ស័យថា ព្រះអង្គម្ចាស់ យុគន្ធរ ដែលជាអ្នកប្រឆាំងខ្លួននៅពីក្រោយ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ យុគន្ធរ គឺជាមនុស្សម្នាក់ក្នុងចំណោមមនុស្សនៅឥណ្ឌូចិន ដែលនិរទេសខ្លួននៅបាងកក។ ខណៈពេលដែលគាត់ពិតជាហាក់បីដូចជាបានព្យាយាមយកចិត្តទុកដាក់លើចលនាបះបោរ បន្ទាប់ពីបានចាប់ផ្តើម កងពល នៅស្ថានទូតបារាំងក្នុងប្រទេសសៀម បានចាត់ទុកថាបានធ្វើឲ្យ គាត់មានការភ្ញាក់ផ្អើល។ ស្ថានទូតបារាំង បានបង្ហាញថាការសើបសង្កេត ដោយសម្ងាត់របស់អ្នកដាក់ពាក្យសុំ ស្ថានទូតបារាំង លោក Baudoin មិនបានបង្ហាញដោយត្រឹមត្រូវទេ តែការសើបសង្កេតសម្ងាត់មិនបានជ្រៀតចូលក្នុងប្រទេសកម្ពុជាកាលពី ខែមករាឆ្នាំមុន ក៏ប៉ុន្តែគម្រោងនេះមានភាពមិនប្រក្រតី ក្រៅពីការបញ្ជូនសង្ឃពីរឬបីអង្គ ទៅប្រទេសកម្ពុជា ត្រូវបានគេចាប់ខ្លួននៅព្រំដែនកាលពីខែមីនា។ បើទោះបីជាចេតនានៃភាពចាស់ទុំរបស់ Yukanthor, Mayura និង Malika ប្រហែលជាបានជួយរៀបចំសម្រាប់ចលនាប្រឆាំងជាច្រើន មានការព្រួយបារម្ភចំពោះបញ្ហានេះ ព្រះបាទ នរោត្តម មានការព្រួយបារម្ភពីពួកកសិករ។ ចលនាបះបោរឆ្នាំ1916 ដែលជាការធ្វើកូដកម្មប្រឆាំងនឹងការគាបសង្កត់អំពើពុករលួយ - ប៉ុន្តែ Baudoin បញ្ជាក់ពីករណីនេះ គាត់បានអះអាងថា "មិនមាននិន្នាការណាមួយឬការរៀបចំប្រកេទនយោបាយ"។

មានភាពស្រដៀងគ្នាមួយចំនួននៃគម្រូចលនាការបះបោរនៅតាមជនបទ និងការតវ៉ាក្នុងសង្គមនៅប្រទេសអៀរឡង់ អង់គ្លេស និងកម្ពុជា។ ប្រសិនបើសតវត្សរ៍ទី19 កសិកររអៀរឡង់បានបង្កើតសង្គមសម្ងាត់ដូចជា "Ribbon men" និង "White boys" ហើយពួកកសិករនៅប្រទេសអង់គ្លេស បានចាប់ផ្តើមធ្វើយុទ្ធនាការយោសនានយោបាយនៅតាមជនបទ។ ហេតុអ្វីបានជាសមភាគីកម្ពុជា មិនបានចាប់ផ្តើមយុទ្ធនា ការសម្របសម្រួលជាមួយធម្មនុញ្ញរបស់កសិករបាន? ចលនាដែលមិនអាចកើតឡើងដោយចលនាបះបោរ ហើយវាទំនងជាមាន "មេដឹកនាំ" គឺជាអ្នកប្រឆាំងបារាំង គ្រាន់តែជាមេដឹកនាំក្រុមឧទ្ទាមកសិកម្មជនជាតិអៀរឡង់ជាច្រើននាក់បានជំទាស់នឹងស្តេចអង់គ្លេស។

ជាទូទៅកសិករមានសន្តិភាពគ្រប់គ្រាន់ បើទោះបីជាមានការលួចឆក់ប្លន់ខ្លះនៃហាងចិនដូចជាសម្រាប់ភេសជ្ជៈ ភួយ ម្ហូបអាហារ។ ពួកកសិករបានឡោមព័ទ្ធ សួនច្បារ ផ្ទះបាយ លួចមាន់ទាផងដែរ នៅពេលដែលពួកកសិករបានមកដល់ទីក្រុង ពួកគេបានរុញច្រានឱ្យបើកច្រកទ្វាររាជវាំង ប៉ុន្តែវាមិនច្បាស់ថានេះមិនមែនជាចេតនាទេ។ លោក Milton Osborne និយាយថាវាបណ្តាលមកពីការបំផ្លាញ ប៉ុន្តែ លោក Franc,ois Baudoin បានប្រាប់ទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រីថាច្រកទ្វារទាំងនោះ ត្រូវបានបង្ខំបើកចំហហើយ "ក្រុមធំៗបានចូលក្នុងបរិវេណទីមួយដើម្បីជួបព្រះមហាក្សត្រ»។ ក៏មានសេចក្តីរាយការណ៍អំពីការរំលោភបំពានប្រឆាំងមន្ត្រីខ្មែរ ជាពិសេសនៅខ្សាច់កណ្តាល។ របាយការណ៍គួរអោយព្រួយបារម្ភអំពីអ្វី ដែលបានកើតឡើងនៅលើការបះបោរនៅខេត្តព្រៃវែង កងជីវពលក្រោមបញ្ជាការកងរាជអាវុធហត្ថ Guilhem មានកំហឹង បានបើកការបាញ់ប្រហារទៅលើក្រុមមនុស្សមានចំនួនរហូតដល់ 2000នាក់ ដែលមួយចំនួនត្រូវបានប្រដាប់ដោយអាវុធ។ បុរសឈ្មោះ Guilhem បានបាញ់សម្លាប់កសិករ 5 នាក់ និងរងរបួសម្តៃនាក់ផ្សេងទៀត។ M. Angelot មេបញ្ជាការកងរាជអាវុធហត្ថខេត្តព្រៃវែង ក្រោយមកបានរាយការណ៍ថាប្រជាជននៅចន្លោះ 2000 ដល់

3000 នាក់ បានវាយកំទេចផ្ទះអភិបាលស្រុកនៅល្ងាចមក។ បន្ទាប់ពីកុបកម្មបានបែកខ្ញែកទៅ តាមកំណត់ត្រារបស់ លោក Angelot មានសាកសព 16 នាក់ និងបុរសរងរបួសធ្ងន់ធ្ងរម្នាក់។ គាត់ក៏បានអះអាងដែរថាមានកុបកម្មមួយចំនួនមានកាំភ្លើង និងបានស្នើសុំការតុបតែងកងជីវពល 12 នាក់ឱ្យក្លាហាន។ មិនមានជនរងគ្រោះធ្ងន់ធ្ងរពីបារាំង ក្នុងកំឡុងពេលមានការរំខាននោះទេគ្រប់ទីកន្លែងនៅក្នុងប្រទេស ប៉ុន្តែ Re´sidant ខេត្តកំពង់ចាមបានអះអាងថា ហ្វូងមនុស្សមួយក្រុមបានស្រែកថា "ស្លាប់ទៅ Re´sidant !" បានឡោមព័ទ្ធការិយាល័យរបស់គាត់ លោក Baudoin ផ្ទាល់បានរៀបរាប់ពីការគំរាមគំហែង ទោះបីជាគាត់មិនបាននិយាយលំអិតក៏ដោយ។

4. Baudoin បញ្ជាឱ្យបង្ក្រាបយ៉ាងឃោរឃៅ

ចលនាបះបោរបានបញ្ចប់ស្ទើរតែទាំងអស់ភ្លាមៗដូចដែលបានចាប់ផ្តើម ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយការមិនសប្បាយចិត្តនៅតែមានក្នុងស្រុកមួយចំនួន (ជាពិសេសនៅក្នុងខេត្តព្រៃវែង និងកំពង់ចាម)។ Francois Baudoin បានអះអាងថា ហ្វូងមនុស្សដែលបានធ្វើដំណើរទៅរដ្ឋធានីបានបែកខ្ញែក បន្ទាប់ពីពួកគេបានជួប ព្រះបាទស៊ីវត្ថិ បានបញ្ជាឱ្យពួកគេវិលទៅផ្ទះរបស់ខ្លួនវិញ។ ហេតុផលដ៏សំខាន់បំផុតសម្រាប់ការដួលរលំនៃចលនា ប៉ុន្តែ Baudoin ត្រូវបានគេនិយាយតែផ្នែកមួយនៃរឿងប៉ុណ្ណោះ។ គាត់ផ្ទាល់បានធ្វើការបង្ក្រាបដោយបញ្ជាឱ្យមានការចុះចាញ់ "ប្រមាថ" និងនិយាយបំផ្លើសអំពីកម្រោងការដែលបង្ករឡើងដោយភ្នាក់ងារនៅទីក្រុងបាងកក ក្នុងនាមជាមហាអំណាចបរទេស និងបដិវត្តន៍ក្នុងស្រុក។ តុលាការខ្មែរបានផ្តន្ទាទោសមនុស្សរាប់រយនាក់ ឱ្យជាប់ពន្ធនាគាររយៈពេលវែង និងពិន័យរហូតដល់ស្លាប់ បើទោះបីជាបារាំងបានបោះជំហានក្នុងការធ្វើសកម្មភាពជាច្រើនក៏ដោយ។ Baudoin និងអ្នកក្រោមបង្គាប់របស់គាត់មិនបានស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការប្រើកងកម្លាំងឃាតកម្មប្រឆាំង នឹងបាតុករដោយការតបន្តឹងការពង្រឹងពីសៃហ្គន ដើម្បីពង្រឹងកងកម្លាំងរាជអាវុធហត្ថនៅភ្នំពេញមានដែលមានទំហំតូច។ ប្រហែលជាយើងមិនដែលដឹងថា ការបង្ក្រាបរបស់យោធា មានមនុស្សស្លាប់ និងរបួសប៉ុន្មាននាក់នោះទេ។ ការសែតនៅសៃហ្គន La Voix Libre របស់ លោក Baudoin ដែលស្អប់បានអះអាងថា កងទ័ពបានបាញ់កាំភ្លើងទៅលើក្រុមបាតុករ និងសម្លាប់មនុស្ស9នាក់ ហើយបោះសាកសពទៅក្នុងទន្លេមេគង្គ។ ការប៉ាន់ស្មានយ៉ាងហោចណាស់ ពាក់កណ្តាលមនុស្សរាប់សិបនាក់បានស្លាប់។ មេបញ្ជាការកងរាជអាវុធហត្ថខេត្តព្រៃវែងបានអះអាងថា បានឃើញសាកសពជាច្រើនទៀតនៅក្នុងទីក្រុងមួយតែម្នាក់ឯង មុនពេលហ្វូងមនុស្សបានចាកចេញពីទីក្រុង។ យ៉ាងហោចណាស់មនុស្សរាប់រយនាក់ត្រូវបានគេសម្លាប់។

Baudoin ដឹងថាកម្លាំងតែម្នាក់ឯង មិនអាចបង្ក្រាបចលនានោះបានទេ ដែលមានឫសយ៉ាងជ្រៅនៅក្នុងភាពមិនពេញចិត្តរបស់កសិករ។ ការបះបោរឆ្នាំ 1885 ជាព្រឹត្តិការមួយគួរឱ្យភ័យខ្លាច" បារាំងបាននាំយកបុរស និងគ្រាប់កាំភ្លើង ដែលត្រូវការសម្រាប់សង្គ្រាមនៅទ្វីបអឺរ៉ុប ជាពិសេសជាមួយនឹងការបះបោរកំពុងរីករាលដាលនៅក្នុងទឹកដីវៀតណាមជិតខាង។ ហេតុដូច្នេះ សូម្បីតែពួកឈ្លានពានក៏បានដេញតាមមេខ្លោង និងអ្នកយាមគុក រង់ចាំការមកដល់របស់អ្នកយង់ខ្នងជាមួយនឹង Baudoin គាត់បានផ្តល់ការទាមទារសំខាន់ៗធម្មនុញ្ញមួយចំនួន។ គាត់បានកោះហៅទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី - ដែលតែងតែជួបគ្នា នៅក្រោមអធិបតីភាពរបស់លោក ហើយបានធ្វើឲ្យស្របច្បាប់ "ការទិញត្រឡប់មកវិញ" នៃ ទំនិញ ។ អត្រាការប្រាក់ប្រចាំថ្ងៃសម្រាប់ពល

កម្ម និងការទាមទារសំណងសត្វ ទូក រទេះ និងឧបករណ៍ត្រូវបានកើនឡើង នៅដើមខែកុម្ភៈ ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ បានចេញសេចក្តីប្រកាសផ្សព្វផ្សាយការផ្លាស់ប្តូរ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ មានមនុស្ស3នាក់ ដែលបានរៀបចំបាតុកម្ម បន្ទាប់ពីការចេញផ្សាយក្រឹត្យនេះ នឹងត្រូវបានធ្វើឡើងដើម្បីឱ្យមានការបះបោរប្រឆាំងនឹងអាជ្ញាធរស្របច្បាប់។ ពន្ធគយតែងមានការចម្រូងចម្រាសត្រូវបានកាត់បន្ថយ។ រួមទាំងពន្ធលើការនេសាទផងដែរ ការលើកលែងពន្ធត្រូវបានផ្តល់សម្រាប់ទំហំជាក់លាក់ និងប្រភេទនៃសំណាញ់សម្រាប់នេសាទ ប្រសិនបើត្រីសម្រាប់ជាលក្ខណៈគ្រួសារ។ ការយកពន្ធលើការផលិតថ្នាំជក់ត្រូវបានកាត់បន្ថយ ហើយការរឹតបន្តឹងលើការប្រមូលពន្ធប្រែងឥន្ធនៈ និងវត្ថុធាតុដើមផ្សេងទៀត ត្រូវបានសង្កត់ធ្ងន់ក្នុងការស្វែងរកមធ្យោបាយ ដើម្បីគៀបសង្កត់លើដីសម្បទាន។

វិធានការបែបនេះបានធ្វើឱ្យមានការរំជើបរំជួល។ លោក ប៊ូដាំង(Baudoin) បានបង្កើតគណៈកម្មាធិការស៊ើបអង្កេតបារាំង - ខ្មែរ ជាន់ខ្ពស់មួយដើម្បីសិក្សាវគ្គបណ្តុះបណ្តាល និងការផ្តល់អនុសាសន៍ឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរ គណៈកម្មការដែលត្រូវបានជ្រើសរើសដោយផ្ទាល់នោះ បានដាក់កំហុសទៅលើរដ្ឋបាលខ្មែរ។ លទ្ធផលនេះគឺមានការរង្គោះរង្គើដ៏ធំមួយនៃរដ្ឋបាលនិងប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ខ្មែរ។ អភិបាលក្រុងចំនួន300 នាក់ ត្រូវបានគេដកចេញ និងជំនួស។ កិច្ចដំណើរការនីតិវិធីច្បាប់ ត្រូវបានចាប់ផ្តើមប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយ និងការរំលោភបំពានអំណាច។ មន្ត្រីថ្នាក់កណ្តាលជាច្រើនផ្សេងទៀត ត្រូវបានគេបណ្តេញចេញ ដាក់ពន្ធនាគារ ហើយខ្លះទៀតត្រូវបានគេបញ្ឈប់។ អ្នកផ្សេងទៀតចង់លាលែងពីតំណែង។ លោក ប៊ូដាំង(Baudoin) បានចាត់វិធានការដើម្បីធានាថា មន្ត្រីរាជការនាពេលអនាគតហាក់ដូចជាមិនសូវទោរទន់ទៅនឹងអំពើពុករលួយ។ នៅខែវិច្ឆិកាឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ទៀត លោក ឧត្តមសេនីយ៍Sarraut បានចុះហត្ថលេខាលើលក្ខន្តិកៈថ្មីរបស់បុគ្គលិកជនជាតិដើមភាគតិចចូលទៅក្នុងច្បាប់។ ទី1 ការធ្វើកំណែទម្រង់ រួមទាំងការបែងចែកប្រព័ន្ធតុលាការ និងរដ្ឋបាល។ ទី2 ក្រឹត្យនេះបានលុបចោលនូវប្រព័ន្ធចាស់ ត្រូវបានបង់ដោយផ្ទាល់ពីពន្ធដែលប្រមូលបាន។ ចាប់ពីពេលនោះមក ពួកគេនឹងទទួលបានប្រាក់ខែ មន្ត្រីរាជការដែលមានទីតិវិធីជ្រើសរើស និងកម្មវិធីបណ្តុះបណ្តាល។ ទីបំផុតកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងត្រូវបានធ្វើឡើងដើម្បីលើកកំពស់ "កំរិតបញ្ញា" នៃមន្ត្រីរាជការប្រាក់ខែត្រូវបានកើនឡើង។

5. **សកម្មភាពរបស់** Baudoin

ខណៈពេលដែលមានការសង្ស័យតិចតួចថា មានអំពើពុករលួយដែលរីករាលដាល

នៅក្នុងការិយាធិបតេយ្យខ្មែរសកម្មភាពរបស់ Baudoin ត្រូវបានគេបម្រើដោយខ្លួនឯង ហើយចំពោះកាយវិការដ៏ល្បីល្បាញរបស់ លោក Harry Truman នៃការដាក់សញ្ញាមួយ ដែលសរសេរចុះថា "ប្រាក់បំណុលបានឈប់" នៅរបស់គាត់នៅសេតវិមាន។ គាត់បានប្រាប់ថ្នាក់លើរបស់គាត់នៅហាណូយថា "ការរំជើបរំជួលដ៏ពេញនិយមនេះគឺដោយសារការមិនសប្បាយចិត្តជាមួយប្រព័ន្ធនយោបាយ និងការរំលោភបំពានមួយចំនួនដែលប្រព្រឹត្តដោយអាជ្ញាធរជនជាតិដើមភាគតិច។ ការរំលោភបំពានទាំងនោះបានកើតឡើង ប៉ុន្តែលោក ប៊ូដាំង មិនអាចបន្ទោសរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ចំពោះប្រព័ន្ធនយោបាយ។ ជាការពិតបារាំងមិនបានណែនាំប្រព័ន្ធនយោបាយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទេ ប៉ុន្តែពួកគេបានពង្រីកពិតប្រាកដ និងកែលម្អប្រព័ន្ធ។ ពួកគេក៏បានចូលរួមផងដែរ នៅក្នុងការជ្រើសរើសពលករធ្ងន់ៗសម្រាប់យោធា។ យើងក៏ត្រូវសួរផងដែរថា ហេតុអ្វីបានជាមន្ត្រី

ខ្មែរ ដែលប្រព្រឹត្តអំពើពុករលួយនៅស្រុកព្រៃវែង ដែលជាចំណុចស្នូលនៃកិច្ចការនេះ។ មួយឆ្នាំកន្លងមក អ្នក សើបអង្កេតផ្នែកអធិការកិច្ចស៊ីវិលបារាំង ដែលមានឈ្មោះថា M. Pauher បានសរសេរយ៉ាងរលូន របាយ ការណ៍អំពីរដ្ឋាភិបាលខ្មែរក្នុងតំបន់។ មិនធ្លាប់មានពីមុនមកគាត់បានសរសេរថា "គាត់បានមើលឃើញ ការិយាល័យ "នៅក្នុងលំដាប់ល្អ ដូចដែលនៅខេត្តព្រៃវែង។ ជាក់ស្តែងលោកអភិបាលខេត្តបានទទួលប្រយោជន៍ ពីដំណើរទស្សនកិច្ចសិក្សាបារាំង លោក Pauher បានសរសេរ ហើយវិធីសាស្ត្រការងាររបស់គាត់អាចធ្វើជាគំរូ សម្រាប់ "មន្ត្រីអឺរ៉ុបមួ ។ អភិបាលខេត្តទាំងអស់នៅក្នុងសក្នុងស្រុកមួយចំនួន បានបន្តរាយការណ៍ថាដោយ បានផ្តល់ចំណាប់អារម្មណ៍ល្អ ។ Baudoin បានកត់សម្គាល់របាយការណ៍នេះភ្លាមៗ "ដោយគ្មានយោបល់"។ គ្មានរណាម្នាក់អាចសង្ស័យបានទេ ពីការប៉ុនប៉ងស្របគ្នារបស់ Baudoin ដើម្បីដាក់កំហុសខ្លះទៅលើអ្នកជាតិ និយមរបស់បារាំង ជាពិសេស លោក Charles Bellan អ្នកស្រុកនៃស្រុកដូចគ្នា រហូតដល់ការបង្វែររបស់គាត់ និងការផ្ទេរទៅ

កូសាំងស៊ីន បន្ទាប់ពីមានព្រឹត្តិការណ៍នេះ។ ក្រោយមក Baudoin បានអះអាងថា Bellan បាន បាត់បង់ក្បាល ហើយថែមទាំងកុហកអំពីព្រឹត្តិការណ៍នេះផងដែរក្នុងខែមករាឆ្នាំ 1916 នៅក្នុងស្រុក។ លោក Bellan និង លោក Baudoin បានអះអាងថា ភ្នាក់ងារអាល្លឺម៉ង់បានរៀបចំផែនការប្រឆាំងនឹងប្រទេសបារាំង ហើយដែលហៅខ្លួនឯងថាជា "ស្តេចតូចនៃព្រៃ " យ៉ាងសកម្ម អំឡុងពេលមានការរំខាន។ Baudoin ក៏បានធ្វើ ការជំទាស់ផងដែរ ចំពោះការអះអាងរបស់មេបញ្ជាការប៉ូលិស Guilhem ថាក្រុមប្រដាប់អាវុធបានបង្ហាញខ្លួន ក្នុងកំឡុងពេលនៅល្ងាចម។ នៅក្នុងការការពាររបស់គាត់ Bellan បានអះអាងថា Baudoin បាន "បោក ប្រាស់"។ អាឡឺម៉ង់បានអះអាងថា គាត់មានឈ្មោះថា Russel បានកៀសខ្លួន ពីបាត់ដំបងទៅសៀមកំឡុង ពេលផ្ទុះសង្គ្រាម។ លើសពីនេះទៅទៀត លោក Bellan បាននិយាយថាគាត់ពិតជាមានច្បាប់ចម្លងផ្ទាំងរូប ភាពមួយ ខណៈពេលដែលគាត់បានសរសេរទៅអភិបាលរាជធានីភ្នំពេញជាមួយនឹងព្រឹត្តការណ៍របស់គាត់។ ខណៈពេលដែលយើង ប្រហែលជាមិនដឹងពិតប្រាកដនៃអ្វីដែលបានកើតឡើងទេ យើងដឹងថាលោក ប៊ូដាំង គឺ ជាបុរសដែលមានអំណាចផ្តាច់ការ។ ចលនាបះបោរបានបានផ្ទុះឡើងភ្លាមដែលចាប់ខ្លួនដោយសម្ងាត់ (និង ដោយអចេតនា ការព្រមានមុនៗរបស់ Bellan និងការយកពន្ធបានធ្វើអោយកសិករមានការខឹងសម្បារ) ។ Baudoin ចង់បានមុខមាត់ទៅថ្នាក់លើរបស់គាត់ នៅហាណូយ និងប៉ារីស ដើម្បីគ្រប់គ្រងយ៉ាងតឹងរឹងនូវស្ថាន ការណ៍គួរឱ្យព្រួយបារម្ភមួយ។ ការសន្និដ្ឋានរបស់មន្ត្រីបារាំង លោក ប៊ូដាំង ជាពិសេសបានធ្វើឲ្យសមភាគីខ្មែរ មានភាពចលាចល។ វាជាលទ្ធផលនៃគោលនយោបាយប្រឆាំងនឹងបំណងរបស់ នរោត្តម និងទីស្តីការគណៈ រដ្ឋមន្ត្រី (រហូតដល់ឆ្នាំចុងក្រោយនៃរជ្ជកាល ព្រះបាទ នរោត្តម និងការជំនួស ព្រះអង្គ ស៊ីសុវត្ថិ) ។ ទោះជា យ៉ាងណាក៏ដោយវាហាក់ដូចជា ពួកកសិករបានបន្ទោសពួកកុលសម្ព័ន្ធម៉ង់ដានដោយអនុញ្ញាតឱ្យបារាំងដាក់ ចេញគោលនយោបាយទាំងនោះ។ នៅពេលវិលត្រឡប់មកពីដំណើរទស្សនកិច្ចត្រួតពិនិត្យជនបទ លោកSon Diep (រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួង Kralahom) បានប្រាប់មិត្តរួមការងាររបស់គាត់ "ពួកគេបានបន្ទោសយើង ចំពោះការ អនុញ្ញាតិឱ្យមានការដាក់ភារកិច្ចធ្ងន់ធ្ងរពេក» នេះចោទជាសំណួរថា តើអ្នកណាឈ្នះលើពួកគេ។

យុទ្ធសាស្ត្រលោក ប៊ូដាំង ក្នុងឆ្នាំ 1916 ស្រដៀងនឹងអ្វី ដែលគាត់បានប្រើដើម្បីបង្ក្រាបការបះបោរដ៏អ ស្ចារ្យក្នុងឆ្នាំ 1885 ។ គាត់បានជួយសម្រួលខ្លះៗនូវការទាមទារដ៏ច្រើន ទៅលើកសិករ ប៉ុន្តែប្រព័ន្ធពន្ធដារ នៅតែមានដដែល។ ក្រោយមកត្រូវបានធ្វើការតបន្តឹង ដើម្បីដឹកនាំដោយផ្ទាល់ទៅកាន់ជោគវាសនាបង្ហូរ

ឈាមរបស់លោក ប៊ូដាំង នៅឆ្នាំ1925 (ដែលត្រូវបានពិភាក្សានៅក្នុងជំពូកក្រោយ) និងបានរួមចំណែកដោយប្រយោលដល់កំណើននៃការគាំទ្រដល់ជាតិនិយមខ្មែរ។ ហើយសកម្មភាពរបស់លោក ប៊ូដាំង មិនបានធ្វើនៅឆ្នាំ 1916 ដែលនាំឱ្យមានការថយចុះគួរឱ្យកត់សម្គាល់នៃការរឹបអូស ដែលជាដែលជាបរិយាកាសដ៏អស្ចារ្យនៃភាពរាំងស្ទះនៅជនបទក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ វានៅតែជាការសំងាត់ជារៀងរហូត នូវអ្វីដែលជាបុព្វហេតុកាន់តែច្រើន អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងបានដឹងថា ជាស្ថានភាពសង្គមនៃជីវិតនៅក្នុងជនបទ។ លោក Andrew Graham ដែលជានាយទាហានអង់គ្លេស ដែលមកលេងកម្ពុជានៅចុងបញ្ចប់នៃការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង បានមើលឃើញនូវពិធីបុណ្យសតវត្សទី 16 ជាវៀតនៅព្រះបរមរាជវាំងនៅភ្នំពេញ។ ពណ៌នៃជាវៀតបានទាយអំពីអនាគត។ Graham ត្រូវបានប្រាប់ថា ពណ៌ក្រហមមានន័យថាសង្គ្រាម ពណ៌សមានន័យថាសន្តិភាព។ នៅពេលដែលគាត់បានសួរអ្នកមគ្គទេស អំពីពណ៌ ពេលវេលាចុងក្រោយវាមិនគេដឹងទេ បុរសនោះបានឆ្លើយតបថាវាមានពណ៌ខ្មៅ ហើយថានេះមានន័យថាមានភាពវឹកវៀ។

បន្ទាប់ពីឆ្នាំ1916 ពួកកសិករនៅតែទទួលយកការអំពាវនាវឱ្យមានការបន្ធូរបន្ថយពន្ធជារនូវលក្ខខណ្ឌដ៏លំបាករបស់ពួកគេ។ ការឆ្លើយតបរបស់កសិករទៅនឹងការបោះពុម្ពផ្សាយដំណឹងជាភាសាខ្មែរ ដោយអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាប្រូតេស្តង់នៅឆ្នាំ 1923 នេះផ្ទេរចេញ។ ពួកអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាមានមោទនភាពចំពោះ "កម្ពុជាដំបូង"ខិត្តប័ណ្ណដំណឹង "ដែលបង្ហាញពីការគូរបន្ទាត់នៃភាពយន្តដែលធ្លាក់ចុះនៅកន្លែងធ្វើការ ដោយមានចំណងជើងព្រះគម្ពីរប៊ីបថា: «ចូរមកឯខ្ញុំដែលធ្វើការ ផ្ទុកធ្ងន់ "។ គ្រីស្ទសាសនាមិនដែលបានមានចំណាប់អារម្មណ៍ច្រើននៅលើកសិកររទេ ប៉ុន្តែចំនួននៃពួកគេបានប្រមូលផ្តុំទៅជនជាតិអាមេរិក ដែលមានសេចក្តីរីករាយបានវិលត្រលប់ទៅភ័យរន្ធត់នៅពេលពួកគេដឹងថា«ពួកអ្នកប្រែចិត្ត»របស់ពួកគេមានបកប្រែខិតប័ណ្ណនេះ ជាការអំពាវនាវដើម្បីធ្វើឱ្យមូលហេតុរួមប្រឆាំងនឹងនឹងការយកពន្ធខ្ពស់។ នៅទីបញ្ចប់ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ភាពក្តៅក្រហាយរបស់កសិកររនេះបានផ្ទុះឡើងជារលកនៅលើឆ្នេររឹងមួយ ដែលជាញឹកញាប់ត្រូវបានប្រើប្រាស់ដោយ ស៊ីវុត្ថា ពោធិកំបោរ ផយ៉ាកថាថន រឺសាឡុតស - ហើយកម្រមានណាស់ ប្រសិនបើមិនធ្លាប់មានការឈានទៅរកសកម្មភាពបង្រួបបង្រួមដោយពួកកសិករជាផលប្រយោជន៍រួមរបស់កសិករ។
ដូចដែល លោក Eric Hobsbawm បានសរសេរកសិករមិនមែនជា "ថ្នាក់រៀន" ទេសម្រាប់ខ្លួនឯង" ហើយត្រូវបានដាក់ច្រវាក់ទៅតាមលំដាប់លំដោយនៃសង្គម ដែលអ្នកកេងប្រវ័ញ្ចវាជាផ្នែកមួយរបស់ខ្លួន គ្មានអ្វីហ៊ានបញ្ចេញពាក្យបណ្តឹងនេះឲ្យបានខ្លាំងក្លាជាង ភាពងាយស្រួលដែលព្រះមហាក្សត្រស៊ីសុវត្ថិអាចបោសសំអាតឆ្នាំ 1916 ។

ជំពូកទី 11
ទំព័រសេករាជថ្មី៖ រាជាធិបតេយ្យ និងនយោបាយក្នុងចន្លោះសង្គ្រាម

1. កិច្ចសន្យាយុរអង្វែងរវាងបារាំង និងពួកឥស្សរជនខ្មែរ

ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិមានព្រះជន្ម 79 វស្សា ទ្រង់គឺជាអ្នកគាំទ្រដ៏ស្មោះត្រង់របស់បារាំង។ រយៈពេល50ឆ្នាំ។ ជនជាតិអាមេរិកលោក Harry Franck បានមើលឃើញថាទ្រង់គឺជាក្សត្រសម្តែង និងជាឥស្សរជនចាស់ទន់ខ្សោយម្នាក់ រស់ក្នុងភាពអយុត្តិធម៌ក្រោមអណ្តាតភ្លើង។ អ្នកសរសេរកាសាអង់គ្លេសឈ្មោះ H.Churchill Candee គិតថា"ទ្រង់គឺជាតោមានក្រញ៉ាំ" រស់ក្នុងការលេងសើចដែលមានស្រីស្នំមានទាំងក្មេងស្រីនិងស្ត្រីប្រមាណ 240 នាក់ ដែលមានអាយុតិចជាងព្រះបាទនរោត្តម ។ អ្នកកាទូតអង់គ្លេសលោក Newton បាននិយាយថា ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានដាក់ជាអាណាព្យាបាលដូចតុងកឹង វាមិនអាចបកស្រាយបាន លើកលែងតែអាណានិគមបារាំង ។ មនុស្សភាគច្រើនគិតថា ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺជាអាយ៉ងបារាំង ប៉ុន្តែពួកគេមិនបានគិតថាទ្រង់ធ្វើនេះ ដើម្បីផលប្រយោជន៍របស់ប្រទេសខ្លួន ឬដើម្បីជាការបម្រើផលប្រយោជន៍ឲ្យបារាំងនោះទេ។ ទ្រង់បានប្រឆាំងជាមួយបារាំង នៅឆ្នាំ1885។ លើសពីនេះទៅទៀតទ្រង់បានដឹកនាំចលនាកសិកររនៅឆ្នាំ 1913 តាមរបៀបមួយដែលបារាំងមិនអាចធ្វើបាន ដោយសារតែប្រជាជនភាគច្រើនគោរពតាមទ្រង់។ លោក Franck បានសង្កេតឃើញថាដោយសារតែសិទ្ធអំណាចរបស់ទ្រង់ករណីដែលមានមាសប្រាក់ដែលមានតម្លៃ មិនត្រូវបានគេចាក់សោរទេ ប៉ុន្តែត្រូវបានការពារដោយការស រសេរបិទភ្ជាប់ជាមួយនិងឈ្មោះអាណាព្យាបាលបារាំង។

ចំពោះកិច្ចសន្យារវាងបារាំង និងស្តេចខ្មែរបានបន្តរហូតមកដល់រាជវង្សរបស់ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិមុន្នីវង្ស ដែលជាព្រះបុត្រារបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ នៅពេលនោះស្របពេលនៃការចាប់ផ្តើមស្ថិតក្រោមសម្ពាធសង្គ្រាមការត្រួតត្រារបស់ជប៉ុន និងចលនាជាតិនិយមខ្មែរ។

ជាក់ស្តែង នៅក្នុងសៀវភៅរបស់ លោក វ៉ែនឌី បានលើកឡើងថា កិច្ចសន្យារវាងបារាំងនិងស្តេចខ្មែរបានចែងថា តួនាទីរបស់បារាំងគឺរក្សានិងការពារស្ថាប័នគោលនយោបាយ និងរដ្ឋបាលរបស់កម្ពុជា ដែលមានដូចជា៖

ក. រដ្ឋបាលក្នុងតំបន់៖ នៅកម្ពុជាត្រូវបានរៀបចំក្នុងគោលបំណងរក្សារ និងត្រួតពិនិត្យ ចំណែកឯខេត្តទាំងអស់ត្រូវបានកាត់បន្ថយពី57ខេត្តមកនៅ14ខេត្ត ដែលខេត្តនីមួយៗត្រូវបែងចែងជាស្រុកយ៉ាងច្រើន។ ចៅហ្វាយខេត្តត្រូវបានតែងតាំងដោយព្រះមហាក្សត្រតែក៏ស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រង និងណែនាំពីជនជាតិបារាំងដែលជាអ្នកគ្រប់គ្រងអចិន្ត្រៃយ៍លើផ្នែករដ្ឋបាលតំបន់។ អង្គភាពដែលទាបជាងគេនៃរដ្ឋបាល គឺឃុំហើយឃុំត្រូវបានដឹកនាំដោយមេឃុំមន្ត្រីទាំងអស់នោះមានការកិច្ចរក្សាច្បាប់ និងបទបញ្ជាអនុវត្តច្បាប់ ហើយតួនាទីទទួលខុសត្រូវក្នុងការប្រមូលពន្ធ រក្សាសន្តិភាព និងសណ្តាប់ធ្នាប់ក្នុងឃុំនិងរាយការណ៍ទៅថ្នាក់លើស្តីពីបញ្ហាដែលទាក់ទងនឹងឃុំ។ មេឃុំមិនបានតែងតាំងជាផ្លូវការដោយរដ្ឋាភិបាលទេប៉ុន្តែជាអ្នកតំណាងម្នាក់ដែលបានបោះឆ្នោតដោយឃុំ ហើយគាត់ត្រូវបានដកចេញពីភារកិច្ចតាមរយៈក្រុមប្រឹក្សាឃុំ។

ខ. វិស័យហិរញ្ញវត្ថុ៖ ហិរញ្ញវត្ថុ និងតុលាការកម្ពុជាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់អភិបាលជាន់ខ្ពស់បារាំង។ ហើយវាមានថវិកាចំនួន2ប្រភេទគឺថវិកាក្នុងស្រុក និងថវិកាសម្រាប់សហភាពឥណ្ឌូចិនហើយថវិការនេះបានមកពីការលក់ផ្តាច់មុខនៃគ្រឿងស្រវឹង អាភៀន អាល់កុលនិងអំបិល។ ដោយឡែកថវិកាក្នុងស្រុកបានមកពីការយកពន្ធខ្លួន ពន្ធកសិកម្ម និងវិស័យដលផល។

គ. ប្រព័ន្ធតុលាការ៖ ការកែទម្រង់ក្នុងប្រព័ន្ធតុលាការគឺ បង្កើតឯកសិទ្ធពិសេសបម្រើផលប្រយោជន៍បារាំង។ យ៉ាងណាមិញទៀតនៅពេលបារាំងគ្រប់គ្រងតុលាការកម្ពុជា ច្បាប់ នីតិក្រមគឺត្រូវបានកែតម្រង់ដោយមានកម្មសិទ្ធឯកជនលើកការធ្វើពាណិជ្ជកម្ម និងជំនួញ។ ហើយពួកមន្ត្រីដែលទទួលសំណូកពីគូវក្តីត្រូវទទួលទណ្ឌកម្មជាទម្ងន់។

ឃ. ការអភិវឌ្ឍន៍លើវិស័យសេដ្ឋកិច្ច៖ ក្រោយពីមានកែទម្រង់លើប្រព័ន្ធតុលាការ និងហិរញ្ញវត្ថុក្នុងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចក៏មានការកែតម្រង់ដែរដោយឲ្យវិស័យឧស្សាហកម្មមានភាពជឿនលឿន។

ង. សេវាសាធារណៈ៖ បារាំងបានបង្កើតសាលារៀន និងបារាំងបានអភិវឌ្ឍវិស័យសុខាភិបាល ហើយបារាំងក៏បានកសាងផ្លូវថ្នល់មួយចំនួន។

2. ការថយចុះកម្លាំងកាយរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ

បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី1មកគឺ ស្ថានភាពសុខភាពរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ កាន់តែគួរឲ្យព្រួយបារម្ភខ្លាំង។ ដោយសារតែសុខភាពរបស់ទ្រង់ចាប់ផ្តើមចុះខ្សោយ ដោយភ្នែករបស់ទ្រង់ចាប់ផ្តើមឈឺដោយសារជម្ងឺភ្នែកឡើងបាយ ក្រោយពេលធ្វើរោគវិនិច្ឆ័យរួចមក។ ព្រះអង្គបានទៅព្យាបាលភ្នែកនៅទីក្រុងសៃហ្គន ក្នុងឆ្នាំ1912 ដែលជាកន្លែងវះកាត់ភ្នែករបស់ទ្រង់ ដោយវេជ្ជសាស្ត្រ Montpellier បានធ្វើការវះកាត់ហើយក៏ទទួលបានជោគជ័យ ដោយបានចំណាយប្រាក់អស់ 15000ហ្រ្វង់។

បន្ទាប់ពីការវះកាត់ភ្នែកហើយ ទ្រង់នៅតែមានភាពច្បាស់លាស់ជាមួយនឹងស្មារតីដ៏រឹងមាំ ក្នុងការតស៊ូជាមួយរាងកាយរបស់ទ្រង់។ នៅឆ្នាំ1821 ព្រះអង្គបានចូលរួមជាមួយ សេនាប្រមុខ Joffre ដែលបានធ្វើដំណើរទស្សនកិច្ចទៅកាន់អង្គរវត្តផងដែរ។ មួយឆ្នាំក្រោយមកព្រះជន្មាយុរបស់ទ្រង់កាន់តែជរាទៅៗ ទ្រង់ក៏ចាប់ផ្តើមផ្ទេររាល់កិច្ចការមួយចំនួនឲ្យទៅព្រះរាជបុត្រារបស់ទ្រង់ គឺព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីវង្ស ហើយទ្រង់បានទៅសម្រាកនៅឯកំពត។ នៅឆ្នាំ1924ភ្នែករបស់ព្រះអង្គចាប់ផ្តើមឈឺម្តងទៀត ហើយទ្រង់ត្រូវបានស្ថិតនៅក្នុងការថែទាំរបស់ Vallat ជានាយកផ្នែកសុខភាពនៅ កម្ពុជា និងជាអ្នកជំនាញផ្នែកឱសថបុរាណ។ ការធ្វើការវិនិច្ឆ័យម្តងនេះ គឺព្រះអង្គមានបញ្ហាទឹកដក់ក្នុងភ្នែក និងដំបៅភ្នែកខាងឆ្វេង។ នៅឆ្នាំ 1925 ទ្រង់ចាប់ផ្តើមមានបញ្ហាសរសៃឈាម ហើយចាប់ផ្តើមធ្វើឲ្យមានការព្រួយបារម្ភដល់បារាំង ដោយទ្រង់ចាប់ផ្តើមបដិសេធ និងមិនគោរពតាមការណែនាំរបស់គ្រូពេទ្យ។ ការសុគតរបស់ព្រះអង្គកាន់តែជិតមកដល់ ពួកបារាំងបានចាប់ផ្តើមពិចារណាម្តងហើយម្តងទៀត ក្នុងការជ្រើសរើសអ្នកស្នងដំណែងជំនួសព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ។

3. ចេតនាសម្រាប់ការស្នងរាជ្យបន្ត

រាជវង្សគ្រួសារ នរោត្តម មិនដែលទទួលស្គាល់សិទ្ធគ្រប់គ្រងរបស់ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ឡើយ ។ សុខភាពរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ កាន់តែយ៉ាប់យឺនខ្លាំង ដែលផ្តល់ឲ្យពួកគេនៅក្តីសង្ឃឹមថ្មីក្នុងការជ្រើសរើសអ្នកបន្តដំណែង។ ព្រះបាទមុន្នីវង្ស គឺជាព្រះរាជបុត្រារបស់ទ្រង់ ដែលបានទៅរៀននៅសាលាយោធាមួយរបស់បារាំង ប៉ុន្តែរដ្ឋមន្ត្រីបាននិយាយថា ព្រះបាទមុន្នីវង្ស មិនបានទទួលផលប្រយោជន៍អ្វីពីការស្នាក់នៅក្នុងប្រទេសបារាំងទេ។ បន្ថែមលើសពីនេះទៅទៀត ទ្រង់ត្រូវបានគេនិយាយថាខ្វះប្រជាប្រិយភាពក្នុងបក្សពួកមន្ត្រី ព្រមទាំងប្រជាជន។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ នៅតែប្រកាន់ភ្ជាប់នូវជម្រើសរបស់ទ្រង់ គឺអ្នកស្នងរាជ្យបន្តត្រូវតែព្រះរាជបុត្រារបស់ព្រះអង្គ នោះគឺព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីវង្ស នៅពេលទ្រង់សុគតទៅ។

នៅក្នុងឆ្នាំ1926 លោក បូឌិន បានសរសេរសំបុត្រទៅកាន់អភិបាលក្រុងថា ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីវង្ស គឺជាជម្រើសដ៏ល្អបំផុតសម្រាប់ការស្នងរាជ្យបន្ត ដោយសារទ្រង់មានលក្ខណៈផ្តាច់ការ តិចជាងអ្នកដ៏ទៃទៀត។ លើសពីនេះទៅទៀតទ្រង់កាន់តែមានភាពរឹងមាំបន្ថែមដល់ការបើកចំហទៅលើការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ គំនិតរបស់លោក បូឌិន នេះជាការរៀបចំរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ទាំងដែលពីមុនជម្រើសដ៏ល្អបំផុតគឺ ព្រះបាទសុត្ថារតន៍ ដោយទ្រង់ជាបុគ្គលមានភាពឆ្លាតវៃ ស្រឡាញ់ជាតិជាមួយកត្តិយសផ្ទាល់ខ្លួន និងមានទំនាក់ទំនងល្អជាមួយបុគ្គលមានឥទ្ធិពលក្នុងសហគមន៍បារាំង។ លោក បូឌិន តាមគំនិតគាត់ផ្ទាល់មិនអាចធានាថាព្រះបាទមុន្នីវង្ស នឹងអាចបន្តដំណែងពីព្រះបិតាបាន ឬយ៉ាងណាទេ ប៉ុន្តែការស្នងរាជ្យត្រូវបានធានាក្រោយពេលមានមន្ត្រីដ៏មានឥទ្ធិពលគឺលោក Pierre Pasquier បានគាំទ្រពីក្រោយព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ។

លោក Pasquier ជឿជាក់លើព្រះបាទមុន្នីវង្ស ថាទ្រង់ជាមនុស្សមានមនោសញ្ចេតនាល្អ និងមិនមានគំនិតចង់ប្រកួតប្រជែងទេ គឺទ្រង់ស្មោះត្រង់ជាមួយបារាំង និងមានប្រជាប្រិយភាពក្នុងចំណោមប្រជាជន។ អ្វីដែលគាត់បាននិយាយសង្ខេបថា ប្រទេសកម្ពុជានឹងមិនងាករេទៅរកទីក្រុងបាងកកទេ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់នឹងមិនបោះបង់ចោលតាមទិសដៅរបស់រដ្ឋាភិបាលរបស់បារាំងឡើយ។

4. ការសុគតរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងការបន្តវេនរបស់ព្រះបាទមុនីវង្ស

ការសុគតរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ បានខិតជិតមកដល់កាន់តែខ្លាំង ទ្រង់បានបង្ហាញព្រះកាយម្តងទៀតជាសាធារណៈក្នុងការប្រារព្ធពិធីបុណ្យ Bastille Day ឆ្នាំ1926(ប៉ុន្តែក្រោយមកទ្រង់បានចំណាយពេលយ៉ាងច្រើនរស់នៅក្នុងភាពឯកកោ)។ នៅចុងខែកក្កដា ឆ្នាំ1927 នៅពេលដែលទ្រង់កំពុងរស់នៅក្នុងភាពភ័យខ្លាចជាមួយព្រះរាជបុត្រារបស់ព្រះអង្គ ផានុវង្ស ពេលនោះទ្រង់មានជំងឺរាគយ៉ាងខ្លាំង ហើយមិនបានជាសះស្បើយទាល់តែសោះ។ ហេតុនេះទ្រង់បានសុគតនៅថ្ងៃទី09 ខែសីហា ឆ្នាំ1927 ក្នុងរយៈពេលមុនពីរបីសប្តាហ៍នៃថ្ងៃខួបកំណើតលើកទី88 របស់ទ្រង់។ បន្ទាប់ពីការសុគតរបស់ព្រះអង្គ នៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញអង្គភាពកាំភ្លើងធំបាន កាំភ្លើងចំនួន21គ្រាប់ ជនជាតិខ្មែរជាច្រើនកោរសក់ជាការបង្ហាញពីភាពទុក្ខព្រួយនិងការគោរព ហើយសមាជិកគណរដ្ឋមន្ត្រីបានប្រមូលផ្តុំគ្នា ដើម្បីជ្រើសរើសអ្នកបន្តដំណែង។ ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋបានជំរុញសេចក្តីសម្រេចចិត្តជាមុន ត្បិតមានការអះអាងរបស់បារាំងថានឹងផ្តល់សិទ្ធិសេរីភាពពេញលេញ។

រូបភាពខាងលើ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីវង្ស និង ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីវង្ស សិក្សានៅប្រទេសបារាំង

នៅពេលដែលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ សោយទិវង្គតនៅឆ្នាំ1927 ដើម្បីជ្រើសរើសក្សត្រថ្មីមួយអង្គទៀតឱ្យ ឡើងសោយរាជ្យបន្ត អគ្គទេសាភិបាលឥណ្ឌូចិន បានសំលឹងមើលខ្សែមហាក្សត្រទាំងពីរ គឺនរោត្តម និងស៊ី សុវត្ថិ ដោយជ្រើសរើសបេក្ខភាពម្ខាង5រូប។ ហើយក្នុងការជ្រើសរើសបេក្ខភាពមហាក្សត្រ ពីបេក្ខជននីមួយៗ គណកម្មការចម្រុះបារាំង ខ្មែរលើកយកមកវាយតម្លៃលើបេក្ខភាពបុគ្គលភាពមួយអង្គៗយកមកពិភាក្សា ខាង បេក្ខជនដែលមានខ្សែនរោត្តមដែលមានសមាសភាពទាំង 5ព្រះអង្គ គណៈកម្មកម្មការបានយក ព្រះអង្គម្ចាស់ យុគន្ធរ មកពិភាក្សា ហើយក៏សម្រេចបេក្ខភាពនេះចេញពីការជ្រើរើសព្រះមហាក្សត្រ ដោយសារតែទ្រង់មិន បានគាំទ្រ ឬមានភាពក្រអឺតក្រទមចំពោះបារាំងដែលជាអ្នកអាណាព្យាបាល ពុំសាកសមនឹងទទួលតំណែង ឡើយ។ ចំពោះបេក្ខភាពទី2 នោះគឺព្រះអង្គម្ចាស់ ផានុវង្ស តាមការវាយតំលៃរបស់បារាំងថា មានគុណសម្បត្តិ គ្រប់គ្រាន់។ បេក្ខជនទី3 គឺព្រះអង្គម្ចាស់សាលវន្ត គ្មានមុខងារជាផ្លូវការក្នុងរដ្ឋាភិបាលទេ ជក់អាភៀនផង។ បេក្ខជនទី4 គឺព្រះអង្គម្ចាស់សត្ថារតន៍ មានគុណសម្បត្តិគ្រប់គ្រាន់ ស្លៀកពាក់ស្អាតបាត មានលំនឹងក្នុងស្មារតី ជាមេធាវីខាងពុទ្ធសាសនា (បានដកខ្លួនចេញពីរាជ្យសម្បត្តិមិនប្រកួតប្រជែង និងរាជសម្បត្តិទេ) ភៀសខ្លួន ទៅនៅជាយក្រុង។ បេក្ខជនទី5 គឺព្រះអង្គម្ចាស់ ចន្ទ លក្ខិណា សមាជិកនៃគណៈកម្មាធិការក្រុងភ្នំពេញ មិន និយាយពីគុណសម្បត្តិទេ។ រីឯសមាសភាពខ្សែខាង ស៊ីសុវត្ថិ ដែលមានបេក្ខភាព5ព្រះអង្គ ដែល ត្រូវបានគ ណៈកម្មការលើកយកមកពិភាក្សាដែរថា ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីវង្ស ជាបេក្ខជនដែលបិតាចង់ ឲ្យឡើងសោយរាជ្យ ប៉ុន្តែមិនសូវមានប្រាជ្ញាដូចខ្សែនរោត្តមទេ។ ប៉ុន្តែចិត្តល្អ មានប្រជាប្រិយភាពក្នុងមជ្ឈដ្ឋានប្រជាជនខ្មែរជា

បេក្ខជនក្នុងគណៈមហានិកាយដែលជាគណៈសង្ឃ មានប្រជាប្រិយភាព ដោយមានប្រជាជនកាន់គោរពច្រើនជាងគេ។ ទី2គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ ឆួង លក្ខណា ជានាយខាងភ្នាក់ងារដឹកជញ្ជូនរបស់ព្រះរាជវាំង។ ប៉ុន្តែតាមរបាយការណ៍ថា គ្មានគុណសម្បត្តិទេ (មិនអាចសោយរាជ្យទេ)។ បេក្ខជនទី3 គឺព្រះអង្គម្ចាស់ ខណ្ឌារក្ស ណាយយកភ្នាក់ងារខាងជើងទឹក របស់ព្រះមហាក្សត្រ(មិនមែនគុណសម្បត្តិ)។ បេក្ខជនទី4 គឺព្រះអង្គម្ចាស់ សុផានុវង្ស រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងកងទ័ពជើងទឹក(ម៉ារីន) ចិត្តគំនិតល្អមិនសូវសេកម្មជាងប្អូនព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីវង្ស។ បេក្ខជនទី5គឺ ព្រះម្ចាស់វង្គត់ បានស្នាក់នៅស្រុកបារាំង ប៉ុន្តែមិនបានទាញយកផលប្រយោជន៍ពីការនៅស្រុកបារាំងទេ។

ចុងក្រោយព្រះបាទមុន្នីវង្ស គឺជាជម្រើសឯកច្ឆ័នរបស់ក្រុមប្រឹក្សារដ្ឋ ដែលមានរ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់នៅថ្នាក់លើ។ ដោយសារគេបានលើកយកបណ្តាំផ្ញើរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ដោយសរសេរនៅថ្ងៃទី11 ខែធ្នូ ឆ្នាំ1924 ថាទុករាជ្យឱ្យរាជ្យបុត្រច្បងរបស់ព្រះអង្គ ដោយទ្រង់លើកហេតុផលថា ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីវង្ស ទ្រង់មានប្រាជ្ញា មានការអប់រំ មានចំណេះដឹង មានសម្បទាគ្រប់គ្រាន់ និងមានភក្តីភាពចំពោះបារាំង ដែលទ្រង់បានទទួលការសិក្សាវិជ្ជាយោធាពីទីនោះ គុណសម្បត្តិទាំងនេះហើយដែលអាចដឹកនាំប្រទេសឲ្យរីកចម្រើនបាន។ បើឧត្តមក្រុមប្រឹក្សាមិនអនុញ្ញាតឲ្យបុត្រព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ សោយរាជ្យទេបានសេចក្តីថាក្បត់នឹងបណ្តាំព្រះរាជា។ ទើបរដ្ឋាភិបាលបារាំងនៅទីក្រុងប៉ារីស បានធ្វើសេចក្តីសម្រេចនេះក្នុងរយៈពេលខ្លី ហើយប្រជាជនកម្ពុជាទទួលយកនូវជម្រើសទាំងនេះ បើទោះបីជាខ្សែខាងព្រះបាទ នរោត្តម អះអាងថាការបន្តនេះធ្វើឲ្យមានការអន់ថយនៅក្នុងប្រទេសក៏ដោយ តែការស្នើសុំជាសាធារណៈរបស់អ្នកស្នេហាជាតិដែលជួយគាំទ្រដល់ខ្សែខាងព្រះបាទ នរោត្តម។ ការជ្រើសរើសព្រះបាទ មុន្នីវង្សឲ្យឡើងគ្រងរាជ្យ គឺមានការជំទាស់ពីខ្សែព្រះបាទនរោត្តម ដោយមិនពេញចិត្តនឹងព្រះបាទ មុន្នីវង្ស ហើយបើមានការជំទាស់ខ្លាំងការស្នងរាជ្យរបស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្សអាចនឹងត្រូវបញ្ចប់ ។

5. ព្រះបាទមុន្នីវង្សអាចផ្លាស់ឥរិយាបថយ៉ាងស្រួលក្នុងសង្គមទាំងពីរប្រភេទ

ពួកហោរារាជវង្សបានជ្រើសរើសថ្ងៃទី22 ខែមិថុនា ឆ្នាំ1928 ជាថ្ងៃល្អសម្រាប់ការឡើងសោយរាជ្យសម្បត្តិរបស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស មានប្រជាជនជាច្រើនបានថ្វាយផ្លែឈើ និងផ្កាដើម្បីទទួលនូវសំណាងល្អ និងជោគជ័យសម្រាប់ពួកគេ។ ចំពោះពិធីអភិសេកនេះ គឺជាកិច្ចការដ៏ល្អមួយ ទោះបីជាទ្រង់ស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទទួលយកមរតកពីបារាំងក៏ដោយ ក៏ទ្រង់នៅតែគាំទ្របារាំងដូចជាព្រះបិតារបស់ទ្រង់ដែរ។ ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស បានធ្លាប់ទៅទស្សនកិច្ចប្រទេសបារាំងនៅឆ្នាំ1906 ហើយបានបន្តការសិក្សា នៅសាលាយោធារបស់បារាំងផងដែរ។ ព្រះអង្គបានបញ្ចប់ការសិក្សាអនុសេនីយ៍ឯកនៅឆ្នាំ1908 ហើយបានចូលបម្រើការងារក្នុងរយៈពេលខ្លីក្រោយមកទៀតទ្រង់បានចូលជាកងពលថ្មើរជើងទី127 នៅក្នុងប្រទេសបារាំង។

អ្នកការទូតអង់គ្លេសម្នាក់ដែលមានទស្សនកិច្ចនៅប្រទេសសៀមយល់ឃើញថា ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស មានគំនិតទូលំទូលាយ និងមានលក្ខណៈច្រើនទៀតក្នុងការផ្សារភ្ជាប់ជិតស្និតជាមួយបារាំង។ ដូចនេះទំនងជាទ្រង់នឹងបន្តគោលនយោបាយថ្មីនៃកំណែទម្រង់ប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត ហើយសហការជាមួយរដ្ឋាភិបាលនៃអាណានិគម។ ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស ទ្រង់ចេះនិយាយភាសាបារាំងបានយ៉ាងស្ទាត់ជំនាញ ហើយអាចផ្លាស់ប្តូរទីតាំងដោយស្មើភាពគ្នាក្នុងសង្គមទាំងពីរមិនថានៅក្នុងសង្គមកម្ពុជាឬនៅអឺរ៉ុប។ ទ្រង់អាចពាក់ឯកសណ្ឋានរបស់មន្ត្រីបារាំង ឬឯកសណ្ឋានរបស់ស្តេចខ្មែរបានទាំងពីរ។

នៅក្នុងការដឹកនាំរបស់ទ្រង់ បារាំងមានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង ដោយព្រះអង្គបានលើកទឹកចិត្តដល់អ្នកជិតខាង កុំឲ្យធ្វើការហត់នឿយពេក ហើយទ្រង់មានចំណាប់អារម្មណ៍លើការធ្វើកសិកម្មបែបទំនើប ហើយក្នុងរយៈពេលនេះទ្រង់ក៏បានសរសេរ អត្ថបទយ៉ាងវែងសម្រាប់កម្ពុជាស្តីអំពីការកសាងកងទ័ពទំនើបផងដែរ។ ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស គឺជាមនុស្សឯកជនម្នាក់ សម្រាប់រឿងមួយដែលបារាំងបានស្នើឲ្យព្រះបាទ មុន្នីវង្ស ធ្វើតាមដោយសារមិនបានបំពេញមុនការសុគតរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ គឺជាការចុះហត្ថលេខាលើឯកសារមួយ ដែលផ្តល់ការកាត់បន្ថយលើបញ្ជីអត្រានុគោលដ្ឋាន ដែលឯកសារនេះបានព្រាងទុកមុនពេលព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិសុគតទៅ។ នៅពេលទ្រង់មានវ័យចំណាស់ព្រះបាទមុន្នីវង្ស កិច្ចការរដ្ឋបាលរបស់ទ្រង់ចាប់ផ្តើមធ្លាក់ចុះហើយចៅប្រុសរបស់ព្រះអង្គ ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ បានរំលឹកថា ទ្រង់មិនចាប់អារម្មណ៍អ្វីទាំងអស់ទៅលើកិច្ចការរដ្ឋបាល សូម្បីតែការចុះហត្ថលេខាលើឯកសារដោយមិនបានអានក៏មាន។ ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស និងអ្នកកាន់ដំណែងមុនៗបន្តថា គ្មានអ្វីក្រៅពីការហ្វឹកហាត់ ដែលត្រូវបានបណ្តុះបណ្តាលដោយបារាំងនោះទេ។

6. ការខឹងសម្បារចំពោះ "ការឈ្លានពាន" របស់ពួកកៅដាយ (Caodai)

ព្រះបាទ មុន្នីវង្សនៅតែជាស្តេចប្រពៃណី ហើយគ្មានអំណាចទាំងស្រុងទេ។ ព្រះអង្គបានទាមទារឲ្យបារាំងធ្វើការបង្ក្រាបទៅលើចលនាសាសនាថ្មី គឺពួកកៅដាយ ដែលបានធ្វើឲ្យប្រជាពលរដ្ឋរាប់ពាន់នាក់ផ្លាស់ប្តូរក្នុងចំណោមប្រជាជនរបស់ទ្រង់ជាពិសេសនៅខេត្តព្រៃវែង និងខេត្ត ស្វាយរៀង។

ពួកកៅដាយ ជាសាសនាថ្មីមួយដែលបានបង្កើតឡើងក្នុងឆ្នាំ1920 នៅកូសាំងស៊ីន។ សាសនាថ្មីនេះគឺចាប់ផ្តើមធ្វើការផ្សព្វផ្សាយ និងបញ្ចុះបញ្ចូលខ្មែរនៅតាមព្រំដែន។ មិនយូរប៉ុន្មាន នៅឆ្នាំ1927 ប្រជាជនជាច្រើនបានទៅកាន់ព្រះវិហារកៅដាយ នៅខេត្តតៃនីង ការទៅនេះដោយសារពួកគេចង់ដឹង និងចង់ឃើញពីជំនឿថ្មីនេះ។ ស្របពេលនោះព្រះបាទ មុន្នីវង្ស បានចេញក្រឹត្យមួយដែលហាមឃាត់សាសនាកៅដាយ ជាសាសនាមិនពិត ហើយអំពាវនាវប្រាប់ប្រជាពលរដ្ឋឲ្យគោរពបូជាសាសនារបស់ខ្លួនវិញ។

ពីរឆ្នាំក្រោយមកព្រះបាទ មុន្នីវង្ស បានសរសេរសំបុត្រទៅលោក M. Lavit ដែលជាអ្នករស់នៅទីនោះឲ្យធ្វើសកម្មភាពបង្ក្រាបទៅលើសាសនានេះ ហើយទ្រង់មានប្រសាសន៍ថា សកម្មភាពរបស់ពួកគេ គឺផ្ទុយនឹងសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863 ដែលនៅក្នុងសន្ធិសញ្ញានេះគឺបាននិយាយថាព្រះពុទ្ធសាសនា និងគ្រីស្តសាសនា គឺជាសាសនាដែលមានការទទួលស្គាល់។ ពួកបារាំងបានប្រព្រឹត្តយ៉ាងខ្លាំង ដើម្បីគោរពតាមបំណងប្រាថ្នារបស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស ដើម្បីធ្វើការបង្ក្រាបទៅលើពួកកៅដាយ ដោយពួកគេបានចាត់ទុកថាមានភាពលំអៀងប្រឆាំងបារាំងដោយផ្ទាល់។ ហើយការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើពួកកៅដាយនេះមានភាពស្ងប់ស្ងៀង សូម្បីតែនៅក្នុងក្របខណ្ឌនៃនគរបាលអាណានិគមក៏ដោយ។ វាមិនសមហេតុផលទេ ដែលជឿថាសាសនាថ្មីនេះនឹងទទួលបានជោគជ័យក្នុងការផ្សព្វផ្សាយរបស់ខ្លួនទាំងស្រុងនៅកម្ពុជា។ចំពោះជោគជ័យដំបូងរបស់កៅដាយក្នុងចំណោមប្រជជន ដែលស្ថិតនៅខេត្តព្រៃវែង និងស្វាយរៀង។ ព្រះរាជក្រឹត្យមួយទៀតបានអនុវត្តន៍ក្នុងឆ្នាំ1828 ហើយក្រោយមកសាសនាខ្មែរទាំងអស់បានផ្លាស់ប្តូរ ទៅទុកចិត្តស្មោះត្រង់ ចំពោះបញ្ជារបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ មួយវិញទៀត ដោយការបង្ក្រាប ការគំរាមគំហែងយ៉ាងឃោរឃៅនឹងត្រូវផាកពិន័យ និងត្រូវជាប់ពន្ធនាគាររហូតដល់5ឆ្នាំ ចំពោះសមាជិកភាព។

7. ការអាម៉ាស់របស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស នៅក្នុងដែនារាំង

បារាំងបានចាត់វិធានការយ៉ាងឆាប់រហ័សទៅលើសាសនាកៅដាយ ដើម្បីធ្វើការស្នើឲ្យព្រះបាទមុន្នីវង្ស ដែលបង្ហាញថាព្រះមហាក្សត្រទ្រង់មានតម្លៃពិតប្រាកដ ក្រៅពីតម្លៃជានិមិត្តរូបរបស់ទ្រង់។ ប៉ុន្តែ បារាំងក៏បដិសេធសិទ្ធិរបស់ទ្រង់ដែរ ដែលធ្វើឲ្យព្រះអង្គអាម៉ាស់មុខ។

នៅឆ្នាំ1928 នៅពេលដែលទ្រង់មានព្រះជន្មាយុចំណាស់បន្តិច ទ្រង់បានចាប់ចិត្តលើអ្នករាំរបាំរបស់សៀមម្នាក់មានអាយុ 18ឆ្នាំ មានឈ្មោះ ណាង សៅបែង ដែលទ្រង់បានជួបនៅក្នុងការសម្តែងល្ខោន នៅខេត្តបាត់ដំបង។ អ្នកទាំងពីរមានផែនការចង់រៀបការ ប៉ុន្តែត្រូវពួកបារាំងរារាំង ដោយពួកគេគិតថា អាពាហ៍ពិពាហ៍នឹងក្លាយទៅជាហានិភ័យសន្តិសុខ ព្រោះពួកគេមិនអនុញ្ញាតឲ្យព្រះបាទ មុន្នីវង្ស រស់នៅជាមួយក្មេងស្រីនោះទេ។ ទោះបីយ៉ាងណាក៏ដោយ ព្រះបាទមុន្នីវង្ស ទ្រង់នៅតែស្មោះត្រង់ជាមួយបារាំង ដោយទ្រង់បានបញ្ជូនព្រះបុត្រារបស់ទ្រង់ពីរអង្គគឺ មុន្នីរ៉ែត និងមុន្នីពង្ស ឲ្យទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំងនៅក្នុងឆ្នាំ 1929។

ចំពោះទំនាក់ទំនងរបស់ព្រះមហាក្សត្រ និងបារាំងឃើញថាមានភាពស្និតស្នាលគ្នារហូតដល់ឆ្នាំ1935 ប៉ុន្តែវិបត្តិនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាជាមួយបារាំងក៏កំពុងតែលេចឡើង។ បញ្ហារវាងព្រះមហាក្សត្រ និងM.Achille Silvestre ជារ៉េស៊ីដង់ជាន់ខ្ពស់ មិនសូវជាចុះសម្រុងនឹងគ្នា ដោយរ៉េស៊ីដង់រូបនេះបានធ្វើឲ្យព្រះមហាក្សត្រអាម៉ាស់មុខ។ ជាលទ្ធផលព្រះបាទ មុន្នីវង្ស ខ្ទាល់យ៉ាងខ្លាំង ហើយទ្រង់មិនព្រមរស់នៅរាជធានី ឬក៏ចូលរួមកម្មវិធីផ្លូវការ ដែលបង្កឲ្យមានភាពតានតឹងរវាងរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា និងបារាំង។ Silvestre មិនបានប៉ុនប៉ងធ្វើបាបព្រះបាទ មុន្នីវង្ស មិនបានទំនាក់ទំនងការទូត ទេ តែបានបដិសេធចំពោះព្រះបុត្រារបស់ទ្រង់ គឺ មុន្នីរ៉ែត ក្នុងការប្រឆាំងជាមួយបារាំង។

ព្រះបាទ មុន្នីរ៉ែត គឺជាបុរសវ័យក្មេងម្នាក់ ដែលមានអាយុ 22ឆ្នាំ ដោយការមើលឃើញ និងការជឿជាក់របស់លោក Silvestre បានលើកឡើងថា ព្រះបាទ មុន្នីរ៉ែត ជឿជាក់ទៅលើលទ្ធិប្រជា ធិបតេយ្យ និងការបើកចំហចំពោះការបញ្ចេញមតិដោយសេរីជាមួយព្រះបាទ មុន្នីរ៉ែត ដោយជម្រុញឲ្យព្រះបាទ មុន្នីរ៉ែត កុំធ្វើឲ្យគាត់ខកចិត្តក្នុងការស្នើបញ្ជូនគាត់ទៅឡាវក្នុងនាមជាអគ្គលេខាធិការនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ ព្រះបាទ មុន្នីរ៉ែត គឺជាបុរសវ័យក្មេងម្នាក់ដែលបានបញ្ចប់ការសិក្សា ជាមន្ត្រីកងទ័ព និងបានស្ម័គ្រចិត្តចូលបម្រើកងទ័ពនៅប្រទេសបារាំង នៅពេលសង្គ្រាមផ្ទុះឡើងនៅឆ្នាំ1939 ហើយទ្រង់បានសរសេរកំណាព្យជាច្រើន នៅក្នុងប្រទេសបារាំង នៅពេលដែលសង្គ្រាមចាប់ផ្តើមផ្ទុះឡើង។

8. ភាពចងចឹតនៃ "ទំព័រសេករាជថ្មី"

ជម្លោះរបស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស និងបារាំង ត្រូវបានដោះស្រាយ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីរ៉ែត បានធ្វើដំណើរទៅប្រទេសបារាំង ដើម្បីជាតំណាងឲ្យព្រះបិតារបស់ទ្រង់ នៅឯពិធីតាំងពិពណ៌បដិវត្តន៍សិល្បៈក្នុងទីក្រុងប៉ារីសនៅឆ្នាំ1937។ នៅឆ្នាំនោះដែរ ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីពង្ស បានបញ្ចប់ការសិក្សាថ្នាក់វិទ្យាល័យ(បាក់ឌុប)នៅ Nice (Nice high schoo) ហើយបានចូលសាលាយោធា សាន់ស៊ី(Saint-Cyr) ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីពង្ស មិនមែនជាសិស្សឧស្សាហ៍ទេ ទ្រង់ត្រូវបានគេនិយាយថាជាមនុស្សដែលមិនបញ្ចេញសកម្មភាព បើទោះបីជាទ្រង់មានរាងកាយរឹងមាំក៏ដោយ។ ព្រះបាទ មុន្នីពង្ស ទ្រង់ចង់ចូលរៀននៅសាលាកងទ័ពជើងទឹក ក៏ប៉ុន្តែ

ដោយសារតែបំណងប្រាថ្នាធំរបស់ព្រះបិតាទ្រង់ ទើបទ្រង់មុន្នីវង្សសម្រេចចិត្តរៀននៅសាលាយោធាសាន់ស៊ី (Saint-Cyr) នៅប្រទេសបារាំង។

កិច្ចព្រមព្រៀមរវាងបារាំង និងកម្ពុជាហាក់ដូចជារឹងមាំជាងមុន នៅពេលដែលពពកសង្គ្រាមចាប់ផ្តើមនៅទ្វីបអឺរ៉ុប។ នៅទីក្រុងមុយនិច ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីវង្សបានប្រញាប់ប្រញាល់ ដើម្បីធានាភាពស្មោះត្រង់របស់ខ្លួនដែលមានចំពោះបារាំង។ នៅពេលដែលសង្គ្រាមចាប់ផ្តើមផ្ទុះឡើងទាំងព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីរ៉ែត និងមុន្នីពង្ស បានស្ម័គ្រចិត្តភ្លាមៗដើម្បីបម្រើយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងប្រទេសបារាំង ដោយបានទទួលការប្រសិទ្ធិពរពីព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គ។

អ្នកអង្គម្ចាស់ មុន្នីរ៉ែត ជាជម្រើសរបស់ មុន្នីវង្ស ក្នុងការស្នងរាជ្យ។ មួយរយៈពេលខ្លីសុខភាពរបស់ព្រះបាទ មុន្នីវង្ស បានធ្លាក់ចុះ ហើយទ្រង់បានស្នើសុំឲ្យព្រះបុត្រារបស់ទ្រង់ទាំងពីរត្រលប់មកវិញ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាបុត្ររបស់ទ្រង់បានត្រលប់ទៅវិញ ដើម្បីប្រឈមមុខនឹងការស្លាប់ដែលអាចនឹងកើតមានក្នុងសមរភូមិ។ ទោះបីជាមានការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងនៅរដូវក្តៅក្នុងឆ្នាំ1940 ក៏ព្រះបាទមុន្នីវង្សនៅតែសន្យាថានឹងមានកក្តីភាពចំពោះប្រទេសបារាំង។

ក្រោយមកសុខភាពរបស់ទ្រង់ចាប់ផ្តើមធ្លាក់ចុះយ៉ាងរហ័ស ហើយទ្រង់បានអវត្តមានក្នុងពិធីបុណ្យចូលឆ្នាំខ្មែរក្នុងឆ្នាំ1941។ ការបរាជ័យរបស់បារាំងបានធ្វើឲ្យព្រះបាទ មុន្នីវង្ស រំជួលចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ហើយក៏ជាហេតុធ្វើឲ្យទ្រង់សុគតនៅថ្ងៃទី23 ខែមេសា ឆ្នាំ1941។ បន្ទាប់ពីការសុគតរបស់ទ្រង់សារព័ត៌មានបារាំងបានច្រៀងសរសើរថា ទ្រង់គឺជាស្តេចល្អ ហើយមានរបាយការណ៍ជាផ្លូវការដែលបានអះអាងថា ទ្រង់នៅតែស្មោះត្រង់ជាមួយបារាំងរហូតដល់ទីបញ្ចប់នៃជីវិតរបស់ទ្រង់។ បើយោងតាមសម្តេច សីហនុ បានឱ្យដឹងថា សង្គ្រាមបានផ្តាច់ឆន្ទៈជីវិតរបស់ទ្រង់រស់ដោយមហន្តរាយនៃសង្គ្រាមបារាំង-ថៃ ដែលនាំឱ្យបាត់បង់ទឹកដីកម្ពុជាយ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ។

ជំពូកទី 12
បេសកម្មបណ្តុះអរិយធម៌ សុខភាព
ការអប់រំ និងការស្តារឡើងវិញនៃចក្រភពអង្គរ

ទោះបីជាមិនមានកិច្ចព្រមព្រៀងផ្លូវការណាមួយ ស្តីពីបេសកម្មរបស់អាណាព្យាបាលទៅលើកិច្ចការស្តារ និងអភិរក្សវប្បធម៌ខ្មែរ រួមទាំងកំណែទម្រង់វិស័យអប់រំ និងសុខភាពក៏ដោយ ក៏បារាំងបានធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវជាច្រើនផងដែរ ក្នុងការសើរើឡើងវិញនៃមរតកពីអតីតកាលរបស់ខ្មែរ។ ក៏ប៉ុន្តែរាល់សកម្មភាពរបស់អាព្យាបាលបារាំងទាំងអស់នេះ វាគ្រាន់តែជាការលាក់បាំងអំពីអំពើអាក្រក់របស់ខ្លួនតែប៉ុណ្ណោះ។ តែទោះយ៉ាងណាក្តី ក៏យើងមិនអាចបដិសេដ និងមិនអាចច្រានចោលវាបានទេពីការខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់អាណាព្យាបាលបារាំង។

1. ការសិក្សាស្រាវជ្រាវពីប្រពៃណីវប្បធម៌ និងការជួសជុលអង្គរ

ប្រទេសបារាំងមានមោទនភាពយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងសិក្សាស្រាវជ្រាវរបស់ខ្លួននៅក្នុងវិស័យវប្បធម៌ សិល្បៈ និងប្រពៃណីខ្មែរ ដែលបានធ្លាក់ចុះជាខ្លាំងមុនពេលដែលបារាំងចូលមកដល់។ ពួកអាណាព្យាបាលបានយល់ដឹងជាច្រើន អំពីអរិយធម៌ដ៏រុងរឿងរបស់ខ្មែរនៅក្នុងអតីតកាល ជាពិសេសនៅក្នុងសម័យអង្គរ។ ដោយដក់ចិត្តក្នុងការស្រាវជ្រាវរកឫសគល់នៃអរិយធម៌ខ្មែរ និងដោយការសិក្សាស្រាវជ្រាវមានទំហំធំធេងពេកបារាំងបានបង្កើតវិទ្យាស្ថានបារាំងចុងបូព៌ា ដើម្បីធ្វើការសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីចក្រភពខ្មែរ ដែលបានកប់បាត់ជាច្រើនសតវត្សរ៍ឲ្យរស់ឡើងវិញ។ នៅសាលាចុងបូព៌ាប្រទេស មានអ្នកប្រាជ្ញបារាំងជាច្រើនបានចាប់ផ្តើមស្រាវជ្រាវ ចងក្រង និងផ្សព្វផ្សាយអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រ បុរាណវិទ្យា និងវប្បធម៌ខ្មែរ។ នៅឆ្នាំ1907 ក្រោយពេលដែលបារាំងបានបង្ខំឱ្យប្រទេសសៀមប្រគល់ខេត្ត បាត់ដំបង សៀមរាប និងសិរីសោភ័ណ មកខ្មែរវិញ ហើយនៅឆ្នាំ1908 បារាំងបានចាប់ផ្តើមជួសជុល និងអភិរក្សអង្គរ។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក កិច្ចការរបស់សាលាបារាំង នៅចុងបូព៌ាប្រទេសពុំសូវផ្តោតសំខាន់ទៅលើបណ្តាប្រទេសនានាទេនៅអាស៊ីចុងបូព៌ា ដោយហេតុថាកិច្ចការរបស់ពួកគេបានផ្តោតជាពិសេសលើកិច្ចអភិរក្សតំបន់ប្រាសាទអង្គរប៉ុណ្ណោះ ដែលជាស្ថានីយ៍បុរាណវិទ្យាធំជាងគេលើពិភពលោក។ ម្យ៉ាងទៀតក្នុងការផ្សព្វផ្សាយ និងលើកម្ពស់វប្បធម៌របស់ខ្មែរនៅឆ្នាំ1905 បារាំងក៏បានបង្កើតសារមន្ទីរជាតិមួយនៅក្នុងអគារព្រះបរមរាជវាំង ហើយក្រោយមកទៀតនៅឆ្នាំ1914 បារាំងក៏សម្រេចកសាងនៅសារមន្ទីរជាតិថ្មីមួយនៅទីតាំងបច្ចុប្បន្ន និងបានសម្ពោធនៅឆ្នាំ1920 ដែលមានឈ្មោះថាសារមន្ទីរ អាល់ប៊ែរ សារ៉ូ ក្នុងនោះរួមទាំងមានវត្ថុរាប់ពាន់ត្រូវបានគេតាំងបង្ហាញនៅក្នុងសារមន្ទីរនេះ។ ក៏ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ1941ក្នុងអំឡុង សង្គ្រាមលោកលើកទី2 ប្រទេសជប៉ុន បានជួយសម្របសម្រួលកិច្ចព្រមព្រៀងមួយរវាងប្រទេសសៀម ជាមួយភាគីបារាំង ដែលនាំទៅដល់ការផ្តល់នូវខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាបត្រឡប់ទៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមវិញ។ បន្ទាប់មកនៅឆ្នាំ1946 ទឹកដីខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាមត្រូវបានបារាំងបង្ខំប្រទេសសៀមឱ្យប្រគល់មកប្រទេសខ្មែរវិញ។ ចាប់ពីទទួលបានខេត្តទាំងពីរ មកពីប្រទេសសៀមមកវិញ បារាំងក៏បានបន្តកិច្ចការស្តារ និងជួសជុលប្រាសាទទាំងនោះឡើងវិញរហូតដល់ឆ្នាំ1970 នៅពេលដែលកម្ពុជាធ្លាក់ចូលទៅក្នុងសង្គ្រាមស៊ីវិល ទើបកិច្ចអភិរក្សអង្គរត្រូវបានបញ្ចប់។

2. ឥទ្ធិពលនៃអក្ខរកម្ម

នៅមុនការគ្រប់គ្រងរបស់អាណាព្យាបាលបារាំង បារាំងបានឃើញថាប្រទេសកម្ពុជា គឺជាសង្គមមួយដែលភាគច្រើនមានតែជនអនក្ខរកម្ម(ជនមិនចេះអក្សរ និងលេខ) នោះដោយសារតែប្រព័ន្ធសិក្សាធិការរបស់សង្គមខ្មែរនៅសម័យនោះមានលក្ខណៈជាសង្គមប្រពៃណី។ ម៉្យាងទៀត ការសិក្សាភាគច្រើនរបស់ប្រជាជនខ្មែរ គឺពឹងផ្អែកទាំងស្រុងទៅលើព្រះសង្ឃជាគ្រូបង្រៀន។ ហើយការបង្រៀនភាគច្រើនតាមរយៈឯកសារដែលចម្លងចេញពីស្លឹករឹត ដែលចារជាភាសាបាលី និងសំស្រ្កឹត ឬទន្ទេញចាំមាត់។ ក៏ប៉ុន្តែក្រោយពេលដែលបារាំងបានចូលមកដល់ និងធ្វើការគ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជា ភាពអនក្ខរកម្មបានថយចុះតែបន្តិបន្តួចប៉ុណ្ណោះ។ ជាការពិតណាស់ពេលនោះប្រជាជនកម្ពុជា ពួកគេហាក់ដូចជាពុំសូវមានទម្លាប់ក្នុងការអានសៀវភៅ ឬបានអានសៀវភៅតិចជាងប្រជាជនដទៃទៀតនៅឥណ្ឌូចិន។ ដើម្បីលើកកម្ពស់អក្ខរកម្មក្នុងប្រទេស ការបំផុសគំនិតឱ្យសរសេរប្រលោមលោក និងការតែងនិពន្ធត្រូវបានជម្រុញនៅពេលនោះ។ ក្រោយមកក្នុងការប្រមូលផ្តុំនូវកន្លែងផ្ទុកសៀវភៅ បារាំងបានបង្កើតនូវវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យមួយ ដែលមានលោកស្រី Karpeles ជាអ្នកគ្រប់គ្រង ហើយបន្ទាប់មកបារាំងក៏បានរៀបចំបង្កើតនូវបណ្ណាល័យជាតិ និង បណ្ណសារដ្ឋានកណ្តាល។

3. ទិស័យអប់រំនៅកម្ពុជាក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង

នៅឆ្នាំ1863 មិនមានប្រព័ន្ធការអប់រំច្រើនទេនៅប្រទេសកម្ពុជា។ ការអប់រំនៅពេលនោះត្រូវបានធ្វើឡើងតែនៅក្នុងវត្តដោយព្រះសង្ឃជាអ្នកបង្រៀន មានតែកូនប្រុសប៉ុណ្ណោះ ដែលបានចូលរៀន ហ្វឹកហាត់ក្នុងការប្រព្រឹត្តខាងសីលធម៌ អត្ថបទគម្ពីរបាលី និងអក្សរខ្មែររួមជាមួយការរៀនសូត្រនូវជំនាញសិប្បកម្មផ្សេងៗ។ ក៏ប៉ុន្តែទោះបីបារាំងចូលមកគ្រប់គ្រងប្រទេសកម្ពុជាម្ភៃឆ្នាំហើយក្តី ក៏រហូតមកដល់រាជ្យព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ ទើបបារាំងធ្វើការកំណែទម្រង់លើវិស័យអប់រំក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដូចជាការបង្កើតសាលាវត្ត កែទម្រង់សាលារៀនផ្លូវការបារាំងខ្មែរជោដើម។ ជាពិសេសនៅក្នុងរាជ្យព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ ដើម្បីលើកម្ពស់វិស័យអប់រំ នៅឆ្នាំ1911ទ្រង់បានចុះហត្ថលេខាលើក្រឹត្យមួយ ដែលចែងថាក្មេងប្រុសនៅកម្ពុជាត្រូវបានចូលរៀននៅសាលាវត្តដែលមានកំណែទម្រង់ នៅពេលពួកគេមានអាយុ 8ឆ្នាំ។ មួយវិញទៀត ដើម្បីធ្វើឱ្យភាសាជាតិមានលក្ខណៈប្រាកដនិយមនៅឆ្នាំ1915 បារាំងក៏បានបង្កើតគណៈកម្មការរៀបចំវចនានុក្រមខ្មែរ។ ទោះបីជាបារាំងខិតខំធ្វើការពង្រឹងវិស័យ អប់រំនៅប្រទេសកម្ពុជាក៏ដោយ បើធ្វើការប្រៀបធៀបទៅនឹងបណ្តាប្រទេសនៅឥណ្ឌូ-ចិនវិញ វិស័យអប់រំនៅកម្ពុជាមានលក្ខណៈអន់ថយជាងគេ។ ការអន់ថយនៃវិស័យអប់រំក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដោយសារតែកុមារភាគច្រើនបានបញ្ចប់ការសិក្សាត្រឹមបឋមសិក្សាតាមឃុំ ដែលអាចធ្វើឱ្យពួកគេចេះអាន និងចេះសរសេរតែបន្តិចបន្តួចប៉ុណ្ណោះ ហើយមានកុមារតិចតួចបំផុតដែលអាចបន្តការសិក្សានៅ វិទ្យាល័យ។

សរុបមកគេឃើញថា តាំងពីកម្ពុជាស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង រហូតមកដល់ឆ្នាំ1939 ឃើញថាការអប់រំនៅកម្ពុជាមានការរីកចម្រើនតិចតួចបំផុត។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទាំងមូលមានតែវិទ្យាល័យតែមួយគត់ គឺវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ និងសាលាបាលីជាន់ខ្ពស់មួយ សាលាវិជ្ជាជីវបច្ចេកទេសមួយ សាលាវិចិត្រសិល្បៈ មួយតែប៉ុណ្ណោះ ហើយដែលមានតែកូនបរទេស និងកូនពួកអភិជនទេដែលមានលទ្ធភាពចូលរៀនក្នុងសាលាទាំងអស់នោះបាន។

4. បញ្ហាសុខភាព

ទាក់ទងទៅនឹងបញ្ហាសុខភាពរបស់ប្រជាជនកម្ពុជាបារាំងបានរៀបចំ កែទម្រង់របៀបរៀបចំភូមិស្រុក នៅតាមជនបទរបស់ខ្មែរឱ្យមានលក្ខណៈប្រសើរឡើង។ ជាពិសេសបារាំងបានអប់រំប្រជាជនឱ្យមានទម្លាប់ប្រើប្រាស់ទឹកអណ្តូងជីក ជៀសវាងការប្រើប្រាស់ទឹកត្រពាំងរួមគ្នារវាងមនុស្ស និងសត្វ ដែលនាំឱ្យងាយឆ្លងជំងឺអាសន្នរោគផ្សេងៗ។ ភាគច្រើននៃជំងឺដែលកើតមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាពេលនោះរួមមាន ជំងឺគ្រុនចាញ់ គ្រុនឈាម ផ្តាសាយ ជំងឺពោះវៀន រោគខាន់ស្លាក់ ឆ្កែឆ្កួត របេង ជំងឺខ្វះឈាមក្រហម កញ្ជ្រិល និងរាគមួល។ ក្នុងការកាត់បន្ថយ និងលើកកម្ពស់ចំពោះសុខភាព អាណាព្យាបាលបារាំងបានធ្វើការយកចិត្តទុកដាក់ខ្លះៗ លើប្រជាជនតាមរយៈការចាក់វ៉ាក់សាំងដល់កុមារ និងការផ្តល់សេវាកម្មព្យាបាលជំងឺ រួមទាំងចំណេះដឹងអំពីអនាម័យបែបវិទ្យាសាស្ត្រទំនើបមួយចំនួន។ ទោះបីជាបារាំងបានដោះស្រាយបានបញ្ហាសុខភាពរបស់ប្រជាជននៅតាមទីក្រុង និងទីរួមខេត្តមួយចំនួនក៏ដោយ។ បើគិតទៅប្រទេសកម្ពុជាពុំសូវទទួលបានការយកចិត្តទុកដាក់ពីរបបអាណាព្យាបាលបារាំងនោះទេ បើប្រៀបធៀបជាមួយបណ្តាលប្រទេសនានានៅឥណ្ឌូ-ចិន។ តួយ៉ាងដូចជានៅឆ្នាំ1922-1925ប្រទេសកម្ពុជាបានទទួលថវិកាប្រចាំឆ្នាំ សម្រាប់កិច្ចការសុខាភិបាលនូវទឹកប្រាក់ត្រឹមតែ 250 000 ព្យាសប៉ុណ្ណោះ ខណៈដែលយួនតុងកឹងទទួលបានរហូត 435 000 ព្យាស។ បើយើងពិនិត្យមើលទៅទាក់ទងនឹងវិស័យសុខាភិបាល ដែលបារាំងបានធ្វើនៅប្រទេសកម្ពុជាគ្រាន់តែធ្វើឡើងដើម្បីតែល្អមើលប៉ុណ្ណោះ។ ជាក់ស្តែងនៅឆ្នាំ1939 មានបុគ្គលិកសុខាភិបាលចំនួន 163នាក់ ក្នុងប្រទេសទាំងមូល ហើយបើតាមពិតទៅចំនួននេះមានលទ្ធភាពអាចព្យាបាលតែពួកអាណាព្យាបាលបារាំង កងទ័ព ហើយនឹងអ្នករាជការប៉ុណ្ណោះ។ ម៉្យាងទៀតបើតាមស្ថិតិឆ្នាំ1937 អត្រាកុមារស្លាប់មានចំនួន60% នៃអ្នកស្លាប់នៅភ្នំពេញ ហើយភាគច្រើនកុមារទាំងនោះមានអាយុមិនដល់មួយឆ្នាំផង។

សរុបមក ឃើញថាអាណាព្យាបាលបារាំងពុំសូវយកចិត្តទុកដាក់លើការអប់រំ និងសុខភាពនៅប្រទេសកម្ពុជាខ្លាំងក្លានោះទេ បើប្រៀបធៀបទៅនឹងកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់បារាំងផ្តាល់នៅឥណ្ឌូ-ចិន។ មួយវិញទៀតបើប្រៀធៀបជាមួយមហាអំណាចអាណានិគមដទៃទៀតដូចជាសហរដ្ឋអាមេរិក គ្រប់គ្រងនៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន និងអង់គ្លេសដែលគ្រប់គ្រងនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា ឃើញថាមានលក្ខណៈប្រសើរជាងការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងមកលើប្រទេសកម្ពុជា។ ក៏ប៉ុន្តែចំពោះការសិក្សាស្រាវជ្រាវអំពីប្រពៃណីវប្បធម៌ខ្មែរវិញ បារាំងបានខិតខំយកចិត្តទុកដាក់យ៉ាងខ្លាំង។

ជំពូកទី 13
យុវជននៃការតស៊ូដើម្បីសេរីភាព ម្ភក៌យុវជនមហាអង្គ

តាំងពីទសវត្សន៍ឆ្នាំ1930 មកគំនិតនៃអ្នកជាតិនិយមកម្ពុជាមិន ដែលហួសពីការតស៊ូមតិ។ ប្រជាជនកម្ពុជា ធ្វើអាជីវកម្មដើម្បីគ្រប់គ្រងសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ពីបារាំងចិននិងវៀតណាម។ ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920 និងឆ្នាំ 1930 ជាទូទៅត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជា "ជីវិតនយោបាយ" សម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា ដោយមានសកម្មភាពនយោបាយតិចតួចក្រៅពីជនជាតិភាគតិចចិននិងវៀតណាម។ ការលាតត្រដាងជាតិនិយមរបស់ខ្មែរមិនបាន បង្ហាញខ្លួនរហូតដល់សង្គ្រាមលោកលើក2ហើយភាគច្រើននៃប្រជាជន ហាក់ដូចជាមិនអើពើនឹងនយោបាយ។ ប៉ុន្តែ Penny Edwards បានអះអាងថា ការបង្កើតជាតិនិយមរបស់ខ្មែរសម័យទំនើបគឺជាមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃបរិបទ វប្បធម៌ទូទៅ។ លើសពីនេះដូចដែលបានលើកឡើងនៅក្នុងជំពូកទី9 ខាងលើនេះក្រុមតែតូ្បតភាគច្រើននៃប្រទេសកម្ពុជា មានលក្ខណៈ "សង្គម" និង "quasipolitical"។ ការធ្វើបែបនេះនឹងរួមចំណែកដល់ការបង្កើតជាតិនិយមជាបណ្តើរៗ។ ទស្សនាវដ្តីភាសាខ្មែរជាច្រើន បានលេចឡើងមុនពេល ការបោះពុម្ពផ្សាយដែលល្បីល្បាញការសែតនគរវត្ត បានបង្ហាញខ្លួន នៅឆ្នាំ1936។ ទាំងនេះរួមបញ្ចូលទាំងខ្មែរក្រោមក្នុងឆ្នាំ 1926 កម្ពុជសុរិយានៅឆ្នាំ 1927 និងនៅឆ្នាំ1931។ Edwards អះអាងថាពួកគេ "បានរួមចំណែកដល់ការធ្វើសមាហរណកម្មកូមិសាស្ត្រ វប្បធម៌កម្ពុជា" ហើយថានេះជាតម្រូវការសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍជាតិនិយម។ គួរឱ្យស្ញប់ស្ញែងណាស់ដែលគម្រោងបារាំង ជួសជុលសិល្បៈខ្មែរ សិប្បកម្មប្រាសាទបុរាណជាពិសេស (អង្គរ) និងសាសនាព្រះពុទ្ធទោះបីវារួមចំណែកដល់ការធ្វើឱ្យខូចខាតដល់អំណាចរបស់បារាំងតាមរយៈ ការផ្តល់ឱ្យប្រជាជនកម្ពុជា នូវនិមិត្តសញ្ញាវប្បធម៌ជាតិដ៏ខ្លាំងក្លាក៏ដោយ។ នេះមិនមែនជាការអភិវឌ្ឍ ដោយត្រង់ទេព្រោះវាបានចាប់ផ្តើមជាទម្រង់ នៃវប្បធម៌ដោយបារាំងបានបញ្ចាក់ច្បាស់លាស់ពី ការយល់ដឹងរបស់លទ្ធិម៉ាក្សទៅនឹងលក្ខណៈផ្ទុយគ្នានៃអាណានិគមនិយមដែលជាអ្នកបំផ្លាញ និងជួសជុល។

គំនិតជាតិនិយមដែលត្រូវបានគេពន្លឿនកាន់តែលឿនដែលកើតនៅវៀតណាម និងចិនច្រើនជាងក្នុងចំណោមខ្មែរដែលក្នុងអតីតកាលត្រូវបាន លាយបញ្ចូលគ្នាជាញឹកញាប់ជាមួយគោលលទ្ធិសង្គមនិយម និងកុម្មុយនិស្ត ដែលបានចាប់ផ្តើមយឺតៗចូលទៅក្នុងប្រទេសក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920។

1. ចលនាកុម្មុយនិស្តនៅកម្ពុជា

ចលនាកុម្មុយនិស្តនៅកម្ពុជានៅតែតូចរហូតដល់ក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ហើយរហូតមកដល់ពេលនេះការគាំទ្ររបស់ខ្លួនត្រូវបានគេមើលឃើញចេញពីហគមន៍ចិននិងវៀតណាម។ ដើមកំណើតនៃសកម្មភាពកុម្មុយនិស្តនៅឥណ្ឌូចិន ត្រូវបានរកឃើញដោយមានចូលរួមរបស់ជនបរទេសវៀតណាម Nguyen Ai Quoc នៅសមាជឆ្នាំ 1919 នៃគណបក្សសង្គមនិយមបារាំង។ លោកង្វៀនអាយ៉ុកដែលមានភាពល្បីល្បាញនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់លោកហូជីមិញបានទៅនៅក្នុងសម័ន្ធមិត្តរបស់បក្សទី3 ឬបក្សកម្មុយនិស្ត បន្ទាប់មកលោកហូជីមិញបានធ្វើការប្តេជ្ញាចិត្តដឹកនាំបក្សដោយមិននឿយណាយចំពោះបដិវត្ត។ គាត់ជាស្ថាបនិកនៃកាសែតបដិវត្តឡាប៉ារ៉ាកាសែតនៃអាឡឺម៉ង់ និងអាមេរិចដែលបានដំណើរការកាលពីខែមេសាឆ្នាំ1922 រហូតដល់ខែមេសាឆ្នាំ1926។ ច្បាប់ចម្លងនៃក្រដាសនេះរួមជាមួយ វត្ត ស្លាប ឆ្វេង ផ្សេងទៀតបានចាប់ផ្តើមធ្វើ

ដំណើរចូលប្រទេសកម្ពុជាកំឡុងពេលនោះ។ ថ្វីបើក្រុមការងារមានចំនួនតិចតួច នៃប្រជាជនសរុបហើយភាគច្រើនជាជនជាតិវៀតណាម ឬចិនក៏ដោយក៏អាជ្ញាធរបារាំងមានការព្រួយបារម្ភថា ជនជាតិខ្មែរ ដែលបានបម្រើជាទាហាននិងពលករនៅប្រទេសបារាំងកំឡុងសង្គ្រាមលោកលើកទី2 អាចត្រូវបានជះឥទ្ធិពលដោយគំនិតផ្តួចផ្តើម។ មានការងើបឡើងនៃសកម្មភាព បដិវត្តន៍នៅចិនហុងកុង និងវៀតណាមក្នុងទសវត្សឆ្នាំ1920 ហើយដូច្នេះហើយក្រុមឃ្សុនធីជានិច្ចកាលរកមើលសញ្ញានៃការកកស្ទះពលកម្ម ដែលហៀរចូលទៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ជាការពិតសហជីពមួយចំនួនត្រូវបានបង្កើតឡើង នៅរាជធានីភ្នំពេញនៅដើម ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ទោះបីជាប៉ូលីសតែងតែទទូច ឱ្យគេហៅពួកគេថាជា " អង្គការសម្ងាត់ "។

នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1921 កូដកម្មរបស់កម្មករសំណង់បានផ្ទុះឡើងនៅក្នុងរដ្ឋធានីបន្ទាប់ពីកិច្ចប្រជុំរវាងនិយោជក និងមេដឹកនាំសហជីពនៅក្នុងភោជនីយដ្ឋានចិនមួយ បានបរាជ័យក្នុងការឈានដល់ការព្រមព្រៀងលើពាក្យបណ្តឹងទាមទារសំណង។ កម្មកររាប់រយនាក់បានដើរចេញពីការងារដោយនាំឱ្យការងារសាងសង់មានអស្ថេរភាពនៅពេលកម្មករបានធ្វើបាតុកម្មនៅតាមផ្លូវ ចៅក្រមបានបញ្ជាឱ្យចាប់ខ្លួនមេខ្លោងដែលត្រូវបានចាប់ដោយប៉ូលីស។ បន្ទាប់ពីជាប់គុកអស់រយៈពេល6ខែ មេដឹកនាំត្រូវបាននិរទេសទៅប្រទេសចិន។នៅពេលដំណាលគ្នានោះរដ្ឋបាលBaudoin បានរៀបចំឱ្យមានការដំឡើងប្រាក់ឈ្នួលទូទៅហើយសហជីពបានដួលរលំ។ ភ្នាក់ងារប៉ូលីសបានបង្កើនការឃ្លាំមើលរបស់ពួកគេនៅក្នុងតំបន់ទីប្រជុំជនចិនការបង្ក្រាបតែងតែតែកើតមានឡើង។ ចុងឆ្នាំបន្ទាប់មានការធ្វើកូដកម្មទូទៅរបស់កម្មករកាត់ដេរនៅរដ្ឋធានី ហើយនេះបណ្តាលឱ្យមានការដំឡើងប្រាក់ឈ្នួលបន្តិចបន្តួចសម្រាប់ពួកកូដករ។ ពួកកូដកទាំងនោះជាជនជាតិចិននិងវៀតណាម។ នៅឆ្នាំ1923ស្នងការនគរបាលរាជធានីភ្នំពេញបានកត់សម្គាល់ថា មានសមាគមខ្មែរមិនមែនជាសង្គមដែលធាប់មានកំហឹងនោះទេ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ "បញ្ញវន្តអយុត្តិធម៌" មួយចំនួនដែលបានចែកចាយកាសែតជាតិនិយមដូចជា La Tribune Indigene And LEcho Annamite។ មួយឆ្នាំក្រោយមកប៉ូលីសបានរាយការណ៍ថាមានការចុះកុងត្រាមួយចំនួនទៅកាន់ La Cloche Felee និង LaPoria នៅទីក្រុងភ្នំពេញ1ឆ្នាំក្រោយពេលដែលកាសែតកុម្មុយនិស្តត្រូវបានបង្កើតឡើង ដោយហូជីមិញបន្ទាប់ពីការបែងចែកក្នុងគណបក្សសង្គមនិយមបារាំង។ នៅពេលដែលស៊ុនយ៉ាតសេនដែលជាអ្នកដឹកនាំជាតិនិយមជនជាតិចិនបានស្លាប់នៅឆ្នាំ1925 អ្នកដែលនៅរស់ដែលជាមនុស្សជំនិតគាត់បានឱ្យដឹងថាគាត់នឹងមិនអត់ឱនដល់ការធ្វើបាតុកម្មសាធារណៈណាមួយនៅក្នុងប្រទេសនោះទេ។ លោក ប៊ូដាំង ត្រូវបានកំណត់ឱ្យបិទប្រទេសនេះ ពីការបំផ្លិចបំផ្លាញនៅបរទេសដែលត្រូវបានគេមើលឃើញជាការរីករាលដាល។ ប៉ូលិសបានបើកសំបុត្រទាំងអស់ជាញឹកញាប់ឃាត់ទុកអក្សរសិល្ប៍ជាច្រើនរួមទាំងកញ្ចប់ចំនួន 28សន្លឹកនៅទីក្រុងឡាកីអូរីនៅឆ្នាំ1925 និងសម្ភារៈនៅក្នុងតួរអក្សរចិនដែលជំរុញឱ្យមានការគាំទ្រដល់ក្រុមអ្នកតវ៉ានៅSwatow។ ក្នុងដំណាក់កាលនេះអាជ្ញាធរ មានការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំងអំពីការរីករាលដាលនៃគំនិតសង្គមនិយម និងសហជីពទៅនឹងចម្ការកៅស៊ូនៅក្នុងស្រុកដីក្រហមនៅច្រាំងខាងកើតនៃទន្លេមេគង្គ។ ការពិតកម្មករចម្ការដែលភាគច្រើនត្រូវបាននាំចូលតាមថេរកិច្ចសន្យា រយៈពេលពីអាណាម និងតុងកឹងបានក្លាយជាល្បីល្បាញមួយសម្រាប់ការធ្វើសឹកសង្គ្រាមរបស់ពួកគេ និងបានបង្កើតជាមូលដ្ឋានទ័ពនៃបក្សកុម្មុយនីស្តឥណ្ឌូចិន។ នៅឆ្នាំ1927 ក្រុមឆន្ទៈបានទួញសោកចំពោះ« និន្នាការនៃការរំដោះខ្លួន»ការអាណិតអាសូរយ៉ាងខ្លាំងចំពោះ " គណបក្សជឿនលឿន " ជនជាតិបារាំងក្នុងចំណោមប្រជាជន " អណ្ណាម "នៃប្រទេសកម្ពុជា។ មានភាពខ្លាំងក្លាក្នុងចំណោមសមាជិកដែលមានចំណេះ

ដឹងខ្ពស់នៃកម្លាំងពលកម្មដូចជាស្មៀននៅក្នុងសេវាសាធារណៈ។ នៅឆ្នាំ 1927 ប៉ូលីសបានកត់សម្គាល់អំពីការ បោះពុម្ពផ្សាយ ការបំផ្លិចបំផ្លាញជាង 40ប្រភេទដែលចូលក្នុងប្រទេសដែលរួមមានកាងម៉ាញ ញឹន កុង(កម្ម ករបដិវត្តន៍) កាចម៉ែង ឈៀននៀន (យុវជនបដិវត្តន៍) ការឃោសនាសម្រាប់ខែឧសភា និងសម្ភារៈពីគូមីនតាំ ង។ គួមីងតាំងបានរៀបចំសហភាពសេនីយ៍ នៅរាជធានីភ្នំពេញដោយមានក្រុមមេកានិចកម្មករសំណង់ និង ឈ្មួញទៀតដែល ថ្លែងទីបន្ទាល់មិនបានបញ្ឈប់ប៉ូលីសពីការអះអាងថា និយោជកជនជាតិចិន គឺស្ថិតនៅក្នុង ការអាណិតអាសូរនៃ "ភាពត្រជាក់" របស់ពួកគេនោះទេ នៅដំណាក់កាលនេះទោះជាយ៉ាងណាអាជ្ញាធរជឿ ជាក់ថាឥទ្ធិពលកុម្មុយនិស្ត មានភាពធ្វេសប្រហែស ក្នុងរដ្ឋធានីមួយៗដោយសារតែការឃុំឃាំតឹងរ៉ឹងនៃបណ្តា ញអ្នកផ្តល់ព័ត៌មាន និងប៉ូលីសនៅក្នុងទីក្រុង និងនៅតាមបណ្តោយព្រំដែនជាមួយកូសាំងស៊ីន។ នៅចុង បញ្ចប់នៃទសវត្សរ៍នេះពួកកុម្មុយនិស្តបានចាប់ផ្តើម ធ្វើឱ្យមានការកើនឡើង, យ៉ាងហោចណាស់ក្នុងចំណោម ពួកយួន។ មានការធ្វើកូដកម្មលើចម្ការកៅស៊ូក្នុងឆុងស្រា និងយានដ្ឋាននៅរាជធានីភ្នំពេញនៅឆ្នាំ1929។ សកម្មជនបានចែកចាយខិត្តប័ណ្ណជាទៀងទាត់នៅកន្លែង ដូចជាសាលាសិក្សាពីឧស្សាហកម្មមហាវិថីស៊ីសុវត្ថិ និងយានដ្ឋានភ្នំពេញបានប្រកាសសកម្មភាពធ្វើកូដកម្មចំពោះប្រាក់ឈ្នួល។ ការលើកកម្ពស់លក្ខខណ្ឌកម្មករ ខិត្តប័ណ្ណមួយបានតវ៉ាចំពោះមរណភាពរបស់ជាងអគ្គីសនីម្នាក់ឈ្មោះស៊ ដែលត្រូវបានសម្លាប់នៅរោងចក្រអ គ្គីសនីកណ្តាលនៅឫស្សីកែវនៅខែមីនាឆ្នាំ 1931 ។ ពួកកុម្មុយនិស្តក៏បានលើកផ្លាកសញ្ញាក្រហមជំនួសដោយ ញញួរ និងរទេះភ្លើងសម្រាប់ទង់សញ្ញានៅលើផ្លូវថ្នល់ក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ។ ជាឧទាហរណ៍លោកនាយករដ្ឋ មន្ត្រីង្វៀនវ៉ាន់ជីនត្រូវបានចាប់ខ្លួននៅឆ្នាំ 1930 បន្ទាប់ពីលោកបានរអិលឆ្លងកាត់ព្រំដែន ហើយបានរៀបចំកិច្ច ប្រជុំគួរឱ្យសង្ស័យនៅក្នុងខេត្តព្រៃវែង។ លោកជីនត្រូវបានគេចោទប្រកាន់ពីបទបង្ក្រាប និងការគម្រាមកំហែង ដល់សន្តិសុខរបស់រដ្ឋ ហើយត្រូវបានផ្តន្ទាទោសដាក់ពន្ធនាគាររយៈពេល18ខែ ដែលត្រូវបានលើកឡើងបន្ទាប់ ពីការប្តឹងឧទ្ធរណ៍របស់រដ្ឋអាជ្ញាដល់4ឆ្នាំ ។ មជ្ឈដ្ឋានទូទៅមិនសប្បាយចិត្តមួយផ្សេងទៀតកំពុងកើនឡើងក្នុង ចំណោមនិស្សិតនៅក្នុងរដ្ឋធានី ជនជាតិបារាំងបានគ្នូញក្តែរអំពី ស្មារតីអាក្រក់ របស់និស្សិតហើយបានបន្ទោស រឿងនេះនៅលើឥទ្ធិពលនៃ "កាសែតមួយចំនួន " រួមទាំងលោក ស៊ឺន ង៉ុក ថាញ់ ពីរឆ្នាំមុនគ្រូបង្រៀនជនជាតិ វៀតណាមម្នាក់ នៅវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិត្រូវបានគេបណ្តេញចេញពីការនាំចូលខិត្តប័ណ្ណបដិវត្តន៍ ជាង100ក្បាល ដែលបានសរសេរជាពិសេសសម្រាប់ឥណ្ឌូចិន ដោយមេដឹកនាំកុម្មុយនីស្ត លោក JacquesDoriot។ ទោះបីជា ក្រោយមកប៉ូលីសបានយកចិត្តទុកដាក់និងមានភាពយ៉ាងជិតស្និតជាមួយសិស្ស និងគ្រូក៏ពួកគេមិនអាចទប់ ស្កាត់ការមិនសប្បាយចិត្តដុះផ្សិតលើអ្វីដែលអ្នកនិពន្ធជនជាតិបារាំងម៉ារីម៉ាទីនហៅថា ការធ្វើបាប នៅវិទ្យាល័ យស៊ីសុវត្ថិនៅខែឧសភាឆ្នាំ 1936 ដែលតិចជាងមួយឆ្នាំបន្ទាប់ពីសាលាបានបើក។ ជាការពិតឧបទ្ទវហេតុមួយ បានកើតឡើងប៉ុន្តែគឺមិនសូវខ្លាំងទេ។ វាបានកើតឡើងនៅពេលដែលសិស្សសាលា 200នាក់នៅតាមដងផ្លូវ ដែលបានទាមទាឲ្យបារាំងចាកចេញហើយបានបដិសេធតវ៉ា មិនឲ្យវិលត្រលប់មកវិញដើម្បីជាការតវ៉ាចំពោះ ការដាក់ពន្ធផ្ទាល់ខ្លួនទៅលើអ្នកដែលមានអាយុ20 ឆ្នាំនិងច្រើនជាងនេះ។ ទោះបីជាកាសែតបារាំងបាន គ្នូញក្តែរអំពី ការមិនយល់ស្របក្នុងចំណោមនិស្សិតដែលមានអាយុ33ឆ្នាំ ស្ត្រីវ័យក្មេងម្នាក់ឈ្មោះខៀវប៉ុណ្ណារី ដែលបានចូលរៀននៅវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 ទំនងជាមិនបានចូលរួមទេ។ នាងបានចូល រួមជាមួយគណបក្សកុម្មុយនិស្តហើយបានរៀបការជាមួយសាឡុត ស (ដែលគេស្គាល់ជាទូទៅថាប៉ុលពត)។ ទំនងជាថាអរិយភាពជនជាតិភាគតិច ដែលអង្គុយជិតគ្នា រវាងប្រជាជនវៀតណាម និងខ្មែរបានធ្វើការដើម្បី

ផលប្រយោជន៍របស់អាជ្ញាធរ និងរាំងស្ទះដល់ការបង្កើតក្រុមនិស្សិតដែលមានសាមគ្គីភាព។ វាប្រហែលជាកត្តាមួយក្នុងការបរាជ័យជាទូទៅនៃជនជាតិខ្មែរដើម្បីចូលរួមក្នុងការរំដើបរំជួលឆ្វេងនិយមនៅក្នុង សហគមន៍ទូលំទូលាយ ទោះយ៉ាងណាមានករណីមួយចំនួននៃការចូលរួមរបស់ខ្មែរ នៅក្នុងសកម្មភាពកុម្មុយនិស្ត។ ឧបទ្ទវហេតុដែលបានកត់ត្រាដំបូងបានកើតឡើងនៅរាជធានីភ្នំពេញមួយយប់ នៅខែសីហាឆ្នាំ1930 នៅពេលដែលនគរបាលបានចាប់ខ្លួនយុវជនចំនួនប្រាំមួយនាក់ ពីបទចែកចាយក្រដាសអនាម័យនៅក្រោមពន្លឺភ្លើងនៅផ្លូវជែកខេត្តកំពត និងមហាវិថីឌូដឺឡែន ! មហាវិថីពោធិ៍ចិនតុង និងមហាវិថីព្រះនរោត្តម។ ពួកកុម្មុយនិស្តប្រាំមួយនាក់បានបិទក្រដាសពណ៌ក្រហមនៅលើ ដែលសរសេរពាក្យថា "កម្មករ កសិករ និងទាហានរួបរួមគ្នាដើម្បីប្រឆាំងនឹងសង្គ្រាមលោកិយដើម្បី ផ្តួលរំលំចក្រពត្តិនិយមបារាំង និងបង្កើតរដ្ឋាភិបាលមួយ" ។ ប៉ូលីសរឹបអូសបានជាង 600 ក្នុងចំណោមអ្នកដែលត្រូវចាប់ខ្លួន3នាក់ជាជនជាតិវៀតណាម និង3នាក់ទៀតជាជនជាតិខ្មែរ។ ក្រោយមកអ្នកទាំងពីរនាក់នេះម្នាក់ឈ្មោះសុម៉ែលមានអាយុ 17ឆ្នាំ និងអាយុ13ឆ្នាំឈ្មោះប្រាក់ចមដែលជានិស្សិតឆ្នាំទី2នៃ សាលាគរុកោសល្យបារាំង Baudoin និងPenKrahamមានអាយុ24ឆ្នាំដែលធ្វើការនៅស្ថានីយ៍អគ្គិសនីរាជធានីភ្នំពេញ។ សិស្សពីរនាក់ត្រូវបាន សួរចម្លើយ បានផ្តល់ឲ្យប៉ូលីសនូវ ឈ្មោះ មេដឹកនាំ ហើយត្រូវបានគេដោះលែងទៅវិញ ប៉ុន្តែលោកប៉ែនកែមត្រូវបានកាត់ទោសឱ្យជាប់គុកមួយឆ្នាំ។យើងអាចវាយតម្លៃការអង្វររបស់លោកKraham ថាលោកមិនចេះអក្សរហើយមិនអាចយល់បានទេថាតើគាត់ជានរណា។ គាត់មានភាពធ្វេសប្រហែសក្នុងការជាប់ពន្ធនាគារ "ការធ្វើជាល្ងង់" គឺជាវិធីប្លែកមួយដែលត្រូវបានចាត់ទុកជាទំនៀមទំលាប់របស់បារាំងដើម្បីចាត់ទុកជនជាតិខ្មែរថាជានារីម្នាក់ដែលមិនមានកូន ទោះបីជាវាមិនបានដោគដ័យក៏ដោយ។ វាមានសារៈសំខាន់ដែលលោក Kraham ធ្វើការនៅស្ថានីយ៍ថាមពលហើយបានរស់នៅជាមួយភរិយា វៀតណាមរបស់គាត់នៅក្នុងវិហារកាតូលិក។ ការកាន់កាប់របស់លោកនាយក និងការរៀបចំអាពាហ៍ពិពាហ៍របស់គាត់គឺ សម្រាប់ទស្សនវិស័យជាតិសាសន៍របស់គាត់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយប្រជាជនខ្មែរដែលភាគច្រើនជា ពួកកសិកររនៅតែមិនជឿលើគំនិតកុម្មុយនិស្ត នៅដំណាក់កាលនេះទោះបីជាជនជាតិខ្មែរម្នាក់ទៀតឈ្មោះ ថាច់ ឈឺន អ្នកនេសាទម្នាក់មកពីទូឡូនេសាទបានចូលរួមជាមួយ ពួកកុម្មុយនិស្តនៅឆ្នាំ1932 ហើយបានក្លាយជាមេដឹកនាំគណបក្សនៅស្វាយរៀងនៅឆ្នាំ1939។ ក្រោយមកលោកបានយកឈ្មោះព្រះនាមសីនង៉ុកមិញ ហើយបានក្លាយជាប្រធានាធិបតីទីមួយនៃបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា។ គាត់ក៏ចូលរួមផងដែរនៅក្នុងបាតុកម្មជាប្រវត្តិសាស្ត្រនៃព្រះ សង្ឃនៅខែកក្កដាឆ្នាំ1942ក្រោមឈ្មោះរបស់អាឃាត់។ ខ្មែរមួយទៀតដែលបានចូលរួមក្នុងចលនាកុម្មុយនិស្តក្នុងសម័យនេះគឺទូសាមុតក្រោយមក គឺជាមេដឹកនាំខ្មែរយួននិងជាគូប្រជែងខាងមនោគមវិជ្ជារបស់ប៉ុលនៅក្នុង បក្សកម្មុយនិស្តកម្ពុជាក្នុងទសវត្សរ1950និងទសវត្សរ1960 ហើយបានក្លាយជាអ្នកប្រែសំរួលសម្ភារៈមួយចំនួនពីសៀវភៅបោះពុម្ព ភាសាអង់គ្លេសរបស់ខ្លួន មកជាភាសាខ្មែរនៅដើមឆ្នាំ1930។ នៅពេលផលប៉ះពាល់នៃជំងឺធ្លាក់ទឹកចិត្តបានចាប់ផ្តើមខាំយ៉ាងណាក៏ដោយក៏មាន ការធ្លាក់ចុះនៃសកម្មភាពកុម្មុយនីស្ត។ ប៉ុន្តែនៅឆ្នាំ1935 មានការរំដើបរំជួលឡើងវិញ ដោយពួកកុម្មុយនិស្តរៀបចំឡើងវិញនូវចលនា របស់ពួកគេជាញឹកញាប់ដោយប្រើគ្រូពេទ្យនិងអ្នកជំងឺជាអ្នកនាំផ្លូវ។ ជនជាតិខ្មែរមួយចំនួនទៀតបានចូលរួម ក្នុងចលនានេះនៅពេលដែលឈ្មោះអ៊ីចជូវ និងរំលេចឡើងនៅក្នុងរបាយការណ៍របស់ប៉ូលីស ជនសង្ស័យក៏សកម្មផងដែរនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងអំឡុងពេលនេះដែលចែកចាយកាសែតប្រចាំថ្ងៃនៅទីក្រុងសៃហ្គន។ សកម្មភាពត្រូវបានប្រមូលផ្តុំនៅក្នុងចំណោមប្រជាជនវៀតណាម។

2. ការព្រងើយកន្តើយរបស់កសិករខ្មែរទៅជាកុម្មុយនីស្ត

ការព្រងើយកន្តើយរបស់កសិករ ខ្មែរចំពោះសារលិខិតរបស់ពួកគេច្បាស់ជាបានធ្វើ ឱ្យកុម្មុយនីសអាក់អន់ចិត្តប៉ុន្តែវាកើតចេញពីលក្ខខណ្ឌដ៏សំខាន់នៃជីវិត។ ដូចម៉ាក្សបានទទូច, មនសិការគឺជាការឆ្លុះបញ្ចាំងពីសង្គម។ កសិករខ្មែរមានលទ្ធភាពទទួលដីមិនដូចកសិករ នៅក្នុងតំបន់អណ្ណាមនិងតុងកឹងដែលស្ថានភាពដ៏អាក្រក់បានផ្តល់ឱ្យពួកកុម្មុយនិស្ត ទទួលការគាំទ្រច្រើនមុនពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី2។ ជារាបណាពួកបារាំងមិនជ្រៀតជ្រែកច្រើនពេកជាមួយជីវិតរបស់ពួកគេកសិករខ្មែរមិនពេញចិត្ត មិនអើពើនឹងនយោបាយ ហើយជារឿយៗពួកគេមានភាពអាក់អន់ចិត្តចំពោះពួកវៀតណាម ដែលបានផ្តល់ឱ្យពួកកម្មាភិបាលកុម្មុយនីសភាគច្រើននៅក្នុងសម័យនោះ។ ប្រទេសកម្ពុជានៅតែជាសង្គមប្រពៃណីដ៏ខ្លាំងក្លាមួយហើយប្រជាជនកម្ពុជាជាទូទៅបានអនុវត្តមុខរបរជាប្រពៃណីរបស់ពួកគេ ដោយមិនគេងប្រាក់ឈ្នួលពលកម្ម។ ផ្ទុយទៅវិញទ្រឹស្តីម៉ាក្សនិយមគឺជាគោលគំនិតបរទេសមួយទំនើបដែលបានដាក់ជាចម្បងនៅវណ្ណៈអភិជន នៅអាស៊ីតាមពួកកសិករដែលគ្មានដី និងក្រីក្រ ហើយជាការប្តេជ្ញាចិត្តតិចតួចណាស់សម្រាប់កសិកខ្មែរម្នាក់ដែលមានលក្ខណៈបុគ្គល។ សូម្បីតែការបះបោរខ្មែរដែលបានកើតមានជាប្រពៃណីហើយមិនមាន បំណងចង់ផ្តួលរំលំ " របបសក្តិភូមិនិយម " នោះទេ។ មានឧស្សាហកម្មតិចតួចណាស់ក្នុងករណីណាក៏ដោយ ដែលគំនិតសង្គមនិយមជ្រុលអាចនឹងត្រូវបានយកចេញក៏កំពុងខ្វះខាត ជាពិសេសនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ រឿងនេះនឹងត្រូវផ្លាស់ប្តូរបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី2។ ប៉ុន្តែពួកជាតិនិយមដែលបានឈ្នះក្នុងឆ្នាំ1975 នៅក្រោមរបបប៉ុលពតមានទំនាក់ទំនង តិចតួចទៅនឹងគោលលទ្ធិរបស់ពួកអឺរ៉ុបនៃការរំដោះខ្លួនរបស់វណ្ណៈអភិជន និងសង្គមនិយមហើយត្រូវបានឆ្លងរាលដាលទាំងសងខាងជាមួយស្តាលីននិយម និងជាតិជាតិ។

3. ការចាប់ផ្តើមនៃជាតិនិយមខ្មែរ

ជាតិនិយមខ្មែរមិនសូវយល់ដឹង ជាងកុម្មុយនិស្តក្នុងកំឡុងពេលឆ្លងដែននោះទេ។ អ្នកនិពន្ធ និងអ្នកនយោបាយហ៊ុយគន្ទុលជឿជាក់ ថាជាតិនិយមខ្មែរមិនអាចមើលឃើញរហូតដល់ដំណាច់ទសវត្សឆ្នាំ1930។ គាត់បានសរសេរថា "ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែឃើញបារាំងជាមិត្តកក្តិ និងអ្នកការពារធម្មជាតិរបស់ពួកគេ"។ ដូចគ្នានឹងសង្គមនិយមជាតិនិយមមិនបានធ្លាក់ពីលើមេឃហើយក៏មិនមែនជាផ្នែកសំខាន់នៃទស្សនៈខ្មែរបុរាណ។ និយាយជាប្រវត្តិសាស្ត្រវាជារសជាតិថ្មីៗ សូម្បីតែនៅអឺរ៉ុប។ ប៉ុន្តែវាបានវិវត្តន៍ពេញមួយដំណាក់កាលបង្កើតក្នុងឆ្នាំ 1920 និងឆ្នាំ 2930 អ្នកជ្រើសរើសខ្មែរមួយចំនួនដែលបានត្រលប់មកផ្ទះវិញលើសពីនេះបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី1 ហាក់ដូចជា បានទទួលនូវមនសិការនយោបាយ។ ទាហានពីរនាក់ក្នុងចំនោមទាហានចាស់ៗទាំងនេះគឺប៉ាច់ឈឺននិងគីមថិត។ អតីតជនរងគ្រោះដែលមានអាយុ 35ឆ្នាំនៅពេល ដែលគាត់បានវិលត្រឡប់មកពីទ្វីបអឺរ៉ុបនៅឆ្នាំ1920គាត់បានក្លាយជានិស្សិតនៅប៉ារីសរួចទៅហើយមុនពេលគាត់ចូលបម្រើការងារ។ គាត់ត្រូវបានគេតុបតែងជាមួយនឹងឈើឆ្កាង ដឹហ្គឺរសម្រាប់ភាពក្លាហានក្នុងការប្រយុទ្ធ។ លោកគីមថិតដែលបានក្លាយជានាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃកម្ពុជាឯករាជ្យនៅឆ្នាំ1956បានបម្រើការជាសាជីវកម្មនៅក្នុងកងទ័ពបារាំង។ បុរសទាំងពីរនាក់បានក្លាយជាអ្នកលេចធ្លោនៅក្នុងក្រុមកាសែតនគរវត្ត ដែលជាតិនិយមរវាងឆ្នាំ1936 និងការបង្ក្រាបរបស់ខ្លួននៅឆ្នាំ1942។ មិនទំនងជាត្រូវបានទាក់ទាញដល់លទ្ធិកុម្មុយនីស្ត នៅគ្រប់

ដំណាក់កាលនៃជីវិតរបស់ពួកគេទេ។ បុរសទាំងនេះបានបង្កើតឡើងជាផ្នែកមួយនៃក្រុមតូចៗដែលមានឥទ្ធិពលនៃបញ្ញវន្តឬពាក់កណ្តាលបញ្ញវន្ត ដែលកំពុងត្រួសត្រាយផ្លូវឆ្ពោះទៅរកមនសិការជាតិនិយម។ ស្មារតីនោះបានរីកចម្រើននៅក្នុងទឹកដីវប្បធម៌ដែលត្រូវបានផ្តល់ដោយប្រជាជនបារាំងដោយចៃដន្យ។ ប្រវត្តិវិទូកម្ពុជាសិនសំណាងបានសរសេរថាជាតិនិយមកម្ពុជាត្រូវបានជំរុញដោយការបង្កើតស្ថាប័នដូចជា វិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនា1930និងវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ1935រួមជាមួយការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់នគរវត្តពីឆ្នាំ1936។ ក្នុងនោះមានទាំងការងាររបស់អ្នកនិពន្ធ កំណាព្យជាតិនិយមគឺលោកក្រមង៉ុយអាយុ48ឆ្នាំ និងអ្នកនិពន្ធរឹមគីននិងនូហាចដែលបានជួយដល់ដំណើរការនេះ។ រឿងប្រលោមលោកមួយទៀតដែលមានចំណងជើងថា "ទូនេសាទ" ត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយនៅឆ្នាំ1938។ មុនពេលលេចចេញជារូបរាងនៃនគរវត្តដែលជាទស្សនាវដ្តីភាសាខ្មែរសំខាន់គឺ កម្ពុជសុរិយា ដែលត្រូវបានចេញផ្សាយដោយវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ។ អ្នកនិពន្ធឥណ្ឌា Harish Mehta អះអាងថាខណៈពេលដែលវាជា "ខ្មាសអៀន និងមិនអើពើ "នៅក្នុងបន្ទាត់វិចារណកថារបស់ខ្លួនវាបានធ្វើឱ្យមានការរិះគន់យ៉ាងក្រាស់នៃគោលនយោបាយរបស់បារាំងតាមរយៈរឿងនិទានដូចជា រឿងខ្លីៗ អក្សរសាស្ត្រ និងសុភាសិតដែលស្រូបដោយការមិនសប្បាយចិត្ត។ យោងទៅតាមលោក ហ៊ុយកន្តុល ដែលជាវង្វង់ប្រកាន់ជាតិនិយមមួយទៀតមាន វត្តមានក្នុងចំណោមអតីតនិស្សិតនៃមហាវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិ។ នៅឆ្នាំ1935 ពួកគេបានបង្កើតAmicale des Anciens Eleves ហើយទោះបីជាការផ្តោតអារម្មណ៍របស់ក្រុមគឺជាវប្បធម៌ក៏ដោយ ហ៊ុយកន្តុល "បានអះអាងថាបំណងចង់បម្រើជាឧបករណ៍មួយនៃការតស៊ូប្រឆាំងអាណានិគម"។

4. នយោបាយនៃការច្រណែន

នគរវត្តហាក់ដូចជាគ្មានប្រយោជន៍ដល់បារាំង នៅពេលដែលវាលេចចេញជារូបរាងឡើងនៅឆ្នាំ1936 ។ មនោសញ្ចេតនារបស់ខ្លួនជាខ្មែរនិយមជាជាងប្រឆាំងនឹងភាសាបារាំង ហើយវាជាការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងចំពោះវៀតណាម។ ទោះបីជាការបែងចែកនិងគ្រប់គ្រងមិនមែនជាគោលដៅ ឬវិធីសាស្ត្រផ្លូវការរបស់គោលនយោបាយបារាំងក៏ដោយក៏វាជាផ្នែកមួយនៃការអនុវត្តប្រចាំថ្ងៃ របស់រដ្ឋាភិបាលនិងការប្រឆាំងនឹងវៀតណាមដែលនឹងធ្វើឱ្យមានការព្រួយបារម្ភ ដល់អាជ្ញាធរនៅពេលដែលពួកគេបង្វែរការមិនសប្បាយចិត្តពីខ្លួនឯង។ ចាប់តាំងពីការបង្កើតឡើងនៃជាតិនិយមខ្មែរមានការច្រណែនក្រាស់ក្រែ អ្នកប្រវត្តិវិទូជនជាតិបារាំងលោក Daniel Hemery បានពណ៌នាជាតិនិយមខ្មែរថាជា "ជាតិនិយមប្រតិកម្ម" ។ ថ្វីបើលោក Wilfred Burchett បានអះអាងថាមិនមានភាពស្អប់ខ្ពើមរវាងខ្មែរនិងវៀតណាមមុនពេលការមកដល់នៃបារាំង គាត់បានធ្វើឱ្យវិវាទទៅរកចំណុចនយោបាយប្រឆាំងនឹងភាសាបារាំង។ ចក្រពត្តិនិយមយោងទៅតាមកស្តុតាងរបស់វេជ្ជបណ្ឌិតម៉ូរីសនៅសតវត្សរ៍ទី19 "ការប្រណាំងប្រជែងរបស់ក្រុមទាំងពីរគឺកើតចេញពីការស្អប់គ្នាទៅវិញទៅមក" ។ ផ្ទុយទៅវិញសុភាសិតខ្មែរបានព្រមានអណ្តាមថា មានលាក់ពុតនៅក្នុងឈាមរបស់ពួកគេហើយថាវាជារឿងធោតល្ងង់ក្នុងការព្យាយាមធ្វើមិត្តជាមួយខ្មែរ។ គួរឱ្យកត់សម្គាល់បើសិនជាគ្មានការអាក់អន់ចិត្តបែបនេះទេដែលថានៅសតវត្សរ៍ទី18 ជនជាតិវៀតណាម Drang nach Siiden បានកាត់ផ្តាច់តំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គពីប្រទេសកម្ពុជា។លោក Viscount de Came បានមកលេងប្រទេសកម្ពុជាក្នុងរយៈពេលខ្លី បន្ទាប់ពីការបង្កើតអាណាព្យាបាលហើយបានរាយការណ៍ពី "ការមិនចូលចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមក រវាង Annarnites និង

Khroners" មានភស្តុតាងដែលថា ចៅក្រមខ្មែរបានរើសអើងប្រឆាំងនឹងដើមចោទរបស់វៀតណាម។ ពួកវៀតណាមបានបង្កើតអំបូរជនជាតិដើមភាគតិចយ៉ាងច្រើន ហើយប្រទេសកម្ពុជានៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 មានជនជាតិចិន និងវៀតណាមបានកើនឡើងជាងពាក់កណ្តាលនៃប្រជាជននៅរាជធានីភ្នំពេញ។ វប្បធម៌វៀតណាម និងខ្មែរមានភាពខុសគ្នាខ្លាំងណាស់ដោយនិយាយភាសាខុសគ្នាទាំងស្រុង និងប្រកាន់ខ្ជាប់នូវនិកាយនៃព្រះពុទ្ធសាសនាមិនដូចគ្នាទេ។ ជនជាតិយួនមានអារ្យធម៌ស៊ីនីសសំខាន់ៗ ឯជនជាតិខ្មែរបានផុសចេញពីប្រពៃណីឥណ្ឌា។ លោកដេវីដធឺលវ័របានចាត់ទុកថាវៀតណាមនិងខ្មែរគឺជា ប្រទេសជិតខាង ដែលស្រដៀងគ្នាខ្លាំងបំផុតនៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍ ភាពខុសគ្នានេះរួមមានលំនៅដ្ឋាន រចនាបទសក់ សម្លៀកបំពាក់(សំពត់និងខោ) ប្រព័ន្ធសរសេរ ប្រព័ន្ធអង្គការរដ្ឋាភិបាល វិធីដឹកនាំវត្ថុប្រើប្រាស់ម្ហូបអាហារនិង សាសនាជាឥរិយាបថឆ្ពោះទៅរកប្រវត្តិសាស្ត្រ។ ប្រជាជនវៀតណាមភាគច្រើននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានបម្លែងជាគ្រិស្តបរិស័ទ ពិតប្រាកដណាស់ថា "Annarnite" នៃរដ្ឋធានីត្រូវបានគេស្គាល់ថា ជាភាពខុសប្លែកគ្នានៃវប្បធម៌ធំៗក៏លេចឡើងនៅក្នុងអាកប្បកិរិយារបស់ក្រុមទាំងពីរឆ្ពោះទៅរកការងារដែលមានប្រាក់ខែ និងធ្វើការដោយខ្លួនឯង។ ប្រជាជនខ្មែរមានការស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការធ្វើការងារប្រាក់ឈ្នួល ហើយជនជាតិវៀតណាមបានលាលែងពីតំណែងដោយខ្លួនឯង ដែលភាគច្រើនជាកន្លែងនៃពលករត្រូវបាននាំចូលក្នុងកិច្ចសន្យារយៈពេលខ្លីពីអាណ្ណាម និងតុងកឹងហើយវាក៏ជាការពិតនៃតំបន់ទីក្រុងដែលសិប្បករវៀតណាម និងចិនបានធ្វើការងារជំនាញភាគច្រើនហើយជាកន្លែងដែលវៀតណាមត្រូវបានតំណាងដោយសមាមាត្រ នៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលនិងការងារជាស្មៀនឯកជនដែលបានពិភាកក្នុងជំពូកទី3 ខាងលើ ពន្ធដីធ្លីដែលមិនអនុញ្ញាតឱ្យមានការផាស់ប្តូរដីធ្លីគឺ មានស្ថានភាពចំពោះការផលិតដីធំៗ។ កសិកម្មខ្មែរមាននិន្នាការរស់រានមានជីវិតដោយមានចំនួនតិចតួចប៉ុណ្ណោះដើម្បីបង់ពន្ធ។ បារាំងបានណែនាំភាពជាម្ចាស់ឯកជនលើដីធ្លីបានអនុវត្តកម្មវិធីសុរិយោដី និងបាននាំមកនូវពន្ធលើដីធ្លី ប៉ុន្តែទម្រង់វប្បធម៌កំពូលដែលមាននៅលើមូលដ្ឋានសម្ភារៈចាស់ បានស្លាប់យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ។ ពួកវាមានអាយុកាលរាប់រយឆ្នាំហើយដីមានដីជាតិ និងសម្បូរបែបយ៉ាងហោចណាស់នៅក្នុងបេះដូងកណ្តាលនៃប្រទេស។ ត្រីមានច្រើនក្រៃលែងនៅតាមផ្លូវទឹកជាច្រើនហើយមានដើមឈើហូបផ្លែជាច្រើនបានលេចឡើង ដែលហាក់បីដូចជាគ្រាប់របស់វាធ្លាក់នៅលើដី។ អស់រយៈពេលជាច្រើនសតវត្សមកហើយដីរបស់ស្តេចអាចធ្វើការដោយអ្នកដែលបានតាំងទីលំនៅនៅលើទឹកដីនោះ។ ប្រសិនបើជនជាតិខ្មែរជាជនជាតិអៀឡង់ឬជនជាតិស្កុតឡេននៅតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍ ជនជាតិវៀតណាមគឺជាជនជាតិ Lowland Scots ឬ Ulstermen។ ភាពស្រដៀងគ្នានេះមិនមានភាពជាក់លាក់ទេយ៉ាងណាក៏ដោយប្រជាពលរដ្ឋ តំបន់ខ្ពង់រាបបានចែករំលែកគុណសម្បត្តិលក្ខណៈជាច្រើនជាមួយពួកកសិករខ្មែរ។ លោក James Loch កត្តានៃតំបន់ទំនាបបានរៀបរាប់ថា អ្នកស្រុកខ្ពង់រាបនៅដើមសតវត្សរ៍ទី19 ដែលមានចំណាប់អារម្មណ៍ និងមានអារម្មណ៍មិនស្រួលហើយមិនចង់ផ្លាស់ប្តូរទេដែលនេះមានន័យថាបោះបង់ចោលផ្លូវរបស់បុព្វបុរសរបស់ពួកគេ។ Loch មានចំណែកនៅក្នុងការគូរ គំនូរកសិករខ្ពង់រាបនៅក្នុងពណ៌ដ៏ខ្មៅបំផុត នៅពេលដែលគាត់កំពុងជាប់រវល់ ក្នុងការបណ្តេញពួកគេដើម្បីធ្វើជាបន្ទប់សម្រាប់ចៀម។ ការផ្លាស់ប្តូរអៀឡង់អាត្លង់ទិចក្រៀមក្រំសម្រាប់វាលស្រែនៅឥណ្ឌូចិន ហើយពាក្យសម្តីរបស់គាត់អាចជាអ្នក វៀតណាមដែលឧស្សាហ៍ព្យាយាមអំពីប្រទេសជិតខាងរបស់គាត់។ ខ្មែរមិនដែលស្គាល់ប្រព័ន្ធសក្តិភូមិនោះទេ ប៉ុន្តែប្រព័ន្ធវៀតណាមត្រូវបានផ្អែកលើទ្រព្យសម្បត្តិឯកជននៅលើដី (ទោះបីជាមានដីសហគមន៍មួយចំនួនក៏ដោយ)។ ជាពិសេសនៅក្នុងដីភាគខាងជើងដែលមានប្រជាជនរស់នៅយ៉ាងច្រើននៅ

អាណ្ណាម និងតុងកឹងដែលជីមានរយៈពេលខ្លីក្នុងការផ្គត់ផ្គង់ ហើយតែងតែមានគ្រោះអត់ឃ្លាន។ សីលធម៌ការងាររបស់ពួកប្រូតេស្តង់មិនមែនជាជនបរទេស សម្រាប់មនុស្សដែលឧស្សាហ៍ព្យាយាមទាំងនេះទេដែលចាំបាច់រស់នៅដោយសន្សំសំចៃ និងមានសណ្តាប់ធ្នាប់។ នៅក្នុងប្រទេសដែលមានមាត់ច្រើនពឹងផ្អែកលើដីតូចៗដើម្បីកាកសំណល់ គឺជាអំពើបាបមួយវាក៏មានទំនៀមទម្លាប់នៃ កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរួមគ្នាផងដែរ ដោយសារតែប្រព័ន្ធបង្ហូរទឹក និងកំពែង គឺជាភាពចាំបាច់នៃការទទួលខុសត្រូវរបស់សហគមន៍។ ជីធ្លីមានច្រើននៅតំបន់ជីសណ្តនៃកូសាំងស៊ីនប៉ុន្តែគំរូវប្បធម៌ចាស់នៅតែមាន។ នៅកម្ពុជាអ្នកនេសាទវៀតណាមក៏បានធ្វើអ្នកនេសាទ នៅលើផ្សារទោលលាបឬអ្នកជំនួញដែលឧស្សាហ៍ព្យាយាមនៅតាម ទីប្រជុំជន។ ពួកគេក៏មានអត្រាអក្ខរភាពខ្ពស់ជាងអ្នកជិតខាងខ្មែរបស់ពួកគេដែរ។ វាជារឿងធម្មជាតិដែលថាកត្តាទាំងអស់នេះអាចបង្កឱ្យមានការអាក់អន់ចិត្ត ក្នុងចំនោមជនជាតិខ្មែរហើយថា ដោយសារតែអត្តសញ្ញាណជាតិ របស់ពួកគេត្រូវបានប្រមូលផ្តុំដោយការច្រណែននិងការសង្ស័យនៃប្រទេសជិតខាងដ៏ខ្លាំងក្លា របស់ពួកគេ។ មិនថាដោយចេតនាឬយ៉ាងណាក៏ដោយជនជាតិបារាំង មានចំណង់ចំណូលចិត្តបែបនេះ។ កាសែតបារាំងបានលើកឡើងនៅលើ បញ្ហាអាណានិគម បារាំងតែងតែអនុគ្រោះដល់ ពួកវៀតណាមនៅថ្នាក់ក្រោមនៃការិយាធិបតេយ្យជាគោលនយោបាយនៃការបែងចែក និងការគ្រប់គ្រងដោយចេតនា ប៉ុន្តែផលប៉ះពាល់ដូចគ្នាអាចហូរចេញពីការនិយមប្រើប្រាស់ប្រហាក់ប្រហែលគ្នា។ ពិតប្រាកដណាស់គ្មានគោលនយោបាយ នៃសកម្មភាពដូចដែលយើងបានកែតម្រូវអតុល្យភាពនោះទេ។ ការចោទប្រកាន់របស់អ្នកនិពន្ធខ្មែរម្នាក់សម្រាប់រើសអើងជាវិជ្ជមាន ដល់សាធារណៈត្រូវបានគេមិនអើពើ ប្រហែលជាបារាំងបានជួលជនជាតិយួនព្រោះវាជាការចាំបាច់ហើយដោយសារតែ បុគ្គលិក ផ្នែករដ្ឋបប្បវេណីជាមួយខ្មែរបានជំរុញការចំណាយលើការអប់រំ។ វគ្គសិក្សាចុងក្រោយនេះមិនមែនជាអ្វីដែលរដ្ឋបាលត្រូវបានរៀបចំដើម្បីធ្វើទេ។ គ្មានការសង្ស័យទេថាបារាំងបានចាត់ទុកការអភិវឌ្ឍន៍ប្រទេសកម្ពុជា ជាអាទិភាពទាបជាង ចំពោះផ្នែកដទៃទៀតនៃឥណ្ឌូចិនដែលតែងតែលើកលែងឡាវ។ កម្ពុជាតែងតែជាផ្នែកខាងក្រៅនៃផលប្រយោជន៍ចម្បងរបស់បារាំងនៅក្នុងតំបន់។

5. ជាតិនិយមឆ្លើយតប

ទំព័រនគរវត្តចាប់ពីឆ្នាំ1936 នៃជាតិនិយមប្រតិកម្មដែល ពណ៌នាពីអត្ថបទ ដែលបានសរសេរដោយជនជាតិខ្មែរសម្រាប់ការបោះពុម្ពផ្សាយជាភាសាបារាំងនៅក្នុងកំឡុងពេលនោះ។ ក្នុងករណីមួយ "ក្រុមខ្មែរវ័យក្មេងមួយក្រុម" បានសរសេរសំបុត្រទៅលោក ម៉ារីនេទីតំណាងរាស្ត្រនៅកូសាំងស៊ីននិងកម្ពុជានៅប៉ារីស ដោយអំពាវនាវឱ្យមានដៃនកំណត់លើអន្តោប្រវេសន៍ចិននិងវៀតណាម។ លោកម៉ារីនេទី បានសរសេរសំបុត្រទៅសារព័ត៌មានហើយវាត្រូវបានគេបោះពុម្ពផ្សាយថាជា «សំលេងរបស់ប្រជជន»។ ទំនាក់ទំនងប្រហែលមិនត្រូវបានប្រសើរឡើងដោយការបោះពុម្ពផ្សាយការឆ្លើយតបមួយពីក្រុមវៀតណាមដែលបានសួរថា « ប្រសិនបើយើងមិនបានមកធ្វើការងារដែលយើងធ្វើ? ការស្អប់ខ្ពើមនេះ គឺដើម្បីនាំឱ្យមានការបង្ហូរឈាមដ៏រីករាលដាលបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី2។ ជាងនេះទៅទៀតវា គឺជាការបង្កើតនូវអក្សរសិល្ប៍ខ្មែរដូចជារឿងនិពន្ធ Rim Kin ដែលបានកត់សម្គាល់ឃើញថា នៅភ្នំពេញពោរពេញទៅដោយសៀវភៅវៀតណាមហើយមានការអាស្រ័យទាក់ទងគ្នាចំពោះភាពក្រីក្រខាងវប្បធម៌ របស់ប្រជាជនគាត់ផ្ទាល់។ នៅចុងឆ្នាំ1930 ខ្មែរដែលហៅថាខេមរៈប៊ុន ថាប្រហែលជាឈ្មោះ ក្លែងក្លាយបានសរសេរអត្ថបទមួយចំនួនសម្រាប់ឥណ្ឌូចិន។ ក្នុងអត្ថ

បទមួយលោកថូម៉ាសបានគាំទ្រគោលនយោបាយនៅអ្វី ដែលយើងហៅថា "ការរើសអើងបញ្ច្រាស" អំពាវនាវ ឱ្យអ្នកស្នាក់នៅជាន់ខ្ពស់លោក (Thibaudeau ផ្លាស់ប្តូរសេវាកម្មស៊ីវិល ច្បាប់នៃការជ្រើសរើសដើម្បីបម្រុង ការងារសម្រាប់ "យុវជនមហាអង្គរ" ឃ្លានេះត្រូវបានបង្ហាញជាឧទាហរណ៍មួយនៃការបង្កើតប្រពៃណីការ បង្កើតនិមិត្តសញ្ញាជាតិដ៏រឹងមាំ។ លោកBotha បានស្តីបន្ទោសបារាំងចំពោះការធ្វេសប្រហែសនៃការអប់រំរបស់ ពួកគេ។ ប្រធានបទមួយបានលើកឡើងថា ទោះបីជាមានការទូតបន្ថែមទៀតក៏ដោយ នគរវត្ត ថ្វីបើអត្ថបទ របស់លោក Bothaជាអ្នកអភិវឌ្ឍនិយម និងប្រឆាំងវៀតណាមជាជាងប្រឆាំងនឹងភាសាបារាំង ក៏ដោយក៏គាត់ អាចដើរលើម្រាមជើងបានដោយសារតែបន្ទាប់ពីមានអក្សរនិងអត្ថបទជាច្រើននៅលើក្រដាសនៅឆ្នាំ1938 ។ អត្ថបទមួយទៀតដែលមានចំណងជើងថា "ការគំរាមកំហែងផ្នែករដ្ឋបាល" បានលេចឡើងនៅក្នុងកាសែតនៅ ចុងឆ្នាំ1938។ ក្រុមជនជាតិដើមកម្ពុជាបានសរសេរដើម្បីតវ៉ាចំពោះការតែងតាំងក្បាលម៉ាស៊ីនដឹកនាំពី ប្រទេសកម្ពុជាទៅកាន់ប្រទេសអាណ្ណាម មិនមែនដោយគ្មានហេតុផលនោះទេ ពួកគេបានអះអាងថាវិសម ភាពនៃការព្យាបាលនៃបណ្តាប្រទេសនៅឥណ្ឌូចិនគឺតែងតែធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់កម្ពុជា។

6. **សមាជិកសំខាន់ៗ នៃនគរវត្ត**

ជារឿយៗនគរវត្ត ត្រូវបានគេហៅថាជាចំណុចចាប់ផ្តើមនៃគំរូជាតិនិយមខ្មែរ ប៉ុន្តែក្នុងគំនិតរបស់អ្នក និពន្ធមួយ ចំនួនវាហាក់ដូចជា «ទន់ខ្សោយ» រហូតដល់ការមកដល់របស់ជប៉ុននៅកម្ពុជាក្នុងឆ្នាំ1940។ នេះ អាចយល់បានព្រោះថាមិនមានជានាសេរីភាពសារព័ត៌មានទេ។ ការបោះពុម្ពផ្សាយទាំងអស់ត្រូវបានផ្តល់អាជ្ញា ប័ណ្ណការត្រួតពិនិត្យ គឺមានគ្រប់ ទីកន្លែងហើយអាជ្ញាបណ្ណនៃសារព័ត៌មានត្រូវបានដកហូតដោយរដ្ឋាភិបាល។ រដ្ឋាភិបាលក៏បានបង្ក្រាបយ៉ាងឃោរឃៅរាល់សញ្ញានៃការប្រឆាំងនឹងអាណានិគម (សូមមើលជំពូកទី16ខាង ក្រោម)។ ការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់នគរវត្តត្រូវ បានអនុញ្ញាត្តិដោយក្រឹត្យរបស់រដ្ឋាភិបាល ថ្ងៃទី10ខែតុលា ឆ្នាំ1936។ លោកប៉ាច់ឈឿន គឺគាត់ធ្លាប់ជាអតីតជើងចាស់នៅក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទីមួយ ដែលបានវិលត្រ ឡប់មកកម្ពុជាវិញនៅឆ្នាំ1920ជាមួយថ្នាក់លេខ78 នៃមន្ត្រីរាជការ។ នៅឆ្នាំ1928 អាយុ32 ឆ្នាំគាត់បានក្លាយ ជាម្ចាស់កម្មសិទ្ធិជាមួយនឹង ជនជាតិបារាំងម្នាក់ដែលមានមុខរបរបើកយានយន្តនៅ រាជធានីភ្នំពេញ។ អ្នក គ្រប់គ្រងអាជីវកម្មទស្សនាវដ្តីនេះត្រូវបានចុះបញ្ជីដែលអ្នកគ្រប់គ្រង គឺជាអ៊ឹងវង្ស ដែលជាដៃម្ខាងទៀត និង ឈ្មួញក្នុងរដ្ឋធានី ដូចជាលោកប៉ាច់ឈឿនគាត់ គឺជាអ្នកគាំទ្រជាសហគ្រិនកម្ពុជា។ អ្នកសហការជាគោល ការណ៍របស់លោកប៉ាច់ឈឿនក្នុងគម្រោងនេះត្រូវបានចុះបញ្ជី ឈ្មោះ ង៉ូវ ហុង(បុគ្គលិកធនាគារបារាំង) Achars Sen និង Them ដែល ជាលេខាធិការ នៃបណ្ណាល័យរ៉ូយ៉ាល់។ តួលេខសំខាន់មួយទៀត ក្រោយ មកទៀតមានលោកសឺនង៉ុកថាញ់ ដែលបានរៀនសូត្រនៅ បារាំងបន្ទាប់ មកជាចៅក្រមដែលមានអាយុ29ឆ្នាំ និងបណ្ណារក្សមកពីគ្រួសារខ្មែរក្រោម។ ក្រោយមកព្រះសីហនុបានពណ៌នាថាលោកសឺនង៉ុកថាញ់ និងបុគ្គល ម្នាក់ទៀតដែលនឹងក្លាយទៅជាមេទ័ពរបស់លោក គឺស៊ីមវ៉ារមន្ត្រីរាជការស៊ីវិលអាយុ30ឆ្នាំ នៅខេត្តកំពង់ចាម ដែលត្រូវបានរៀបរាប់ដោយព្រះសីហនុថាជាមោទនៈភាព។ យោងទៅតាមអាជ្ញាធរបារាំងក្រដាសនេះត្រូវបាន គ្រប់គ្រងដោយ "មន្ត្រីរាជការមួយក្រុម" ដោយមានជំនួយពីគ្រូបង្រៀនមកពីសាលាវិស្វកម្មបាលី និងអ្នកដែល មានចំណេះដឹងផ្នែកពុទ្ធសាសនា សំខាន់បំផុតពួកគេភាគច្រើនជាក្មេងប្រុស និងមនុស្សចាស់នៃវិទ្យាល័យស៊ី សុវត្តិ។ សូម្បីតែលោកសឺន ង៉ុក ថាញ់មិនដែលបានចូលរៀននៅសាលា ក៏ជាសមាជិកម្នាក់នៃមហាវិទ្យាល័យ

វិទ្យាសាស្ត្រ។ គេអាចពណ៌នាពួកគេថាជាពួកមេខ្យល់ខ្មែរ ពីព្រោះពួកគេមួយចំនួនជាអ្នកជំនួញរួមទាំងតាវ៉ាដែលជាបុរសចាស់ទុំម្នាក់ដែលមានគំនិតប្រតិកម្មតប ទៅតាមអត្រាអក្ខរកម្មទាបនៃប្រជាជនខ្មែរទេស្សនាវដ្តីបានចាប់ផ្តើមដោយបោះ ពុម្ពមួយពាន់ច្បាប់ក្នុងមួយសប្តាហ៍។ នេះបានកើនដល់3ពាន់ច្បាប់ក្នុងមួយសប្តាហ៍ក្នុងឆ្នាំ1938 ដែលស្មើរតែ1ភាគ3ត្រូវបានចែកចាយនៅក្នុងរាជធានីភាគច្រើនគឺជាភាសាខ្មែរ យោងតាមអ្នកត្រួតត្រារបស់បារាំងក្រដាសនេះគឺជាសត្រូវប្រឆាំងសៀម និងយួនហើយទំនោរនយោបាយរបស់ខ្លួនជាអ្នកជាតិនិយម។ ជាតិនិយមនេះមិនបាននាំមុខក្នុងការរិះគន់បារាំងនៅលើជួរឈររបស់ក្រដាសទេ។ អ្នកចាប់ពិរុទ្ធបានជឿថាទោះបី ជាគាត់ជាមនុស្សឥតប្រយោជន៍ហើយជាមនុស្ស ឆោតល្ងង់បន្តិចក៏ដោយភាពស្មោះត្រង់របស់លោកប៉ាច់ឈឿនចំពោះប្រទេសបារាំងគឺមិនមានសំណួរទេ។ ជាការពិតពួកគេបានរៀបរាប់ពីទំនាក់ទំនងរបស់គាត់ជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតថា "ត្រជាក់" នឹងត្រូវបានគេចងចាំហើយមានភាពអយុត្តិធម៌ដោយសារតែការគាំទ្ររបស់គាត់ចំពោះលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនិងការអភិវឌ្ឍសង្គម។ មុនីរ៉ែតបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មជាមួយចលនានៅ ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាប៉ុន្តែកាសែតនគរវត្តមិនចែករំលែកភាពរីករាយរបស់គាត់ទេ។ គ្រាប់ពូជនៃការប៉ះទង្គិចនៅពេលក្រោយរវាងអ្នករាជនិយមនិងពួកអ្នកសាធារណមន្ត្រីបានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់នៅក្នុងការមិនចូលចិត្តគ្នាទៅវិញទៅមកនេះ ។

7. ឧតរវត្ត និង សៀម

គ្មាននរណាម្នាក់ផ្សេងទៀតដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងក្រដាសនេះ បានចាប់អារម្មណ៍ដល់អាជ្ញាធរដោយសារតែគំនិតនយោបាយរបស់ពួកគេ។ ប៉ុន្តែគោលបំណងរបស់នគរវត្តគឺដើម្បីបំភ្លឺដល់សាធារណជនកម្ពុជា និងដើម្បីលើកឡើងកម្រិតបញ្ញាសីលធម៌របស់ខ្លួន ហើយអ្នកដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយរបស់ខ្លួនបានដើរតួយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងចលនាជាតិនិយមយ៉ាងពេញទំហឹង។ ភាពជាតិនិយមរបស់ក្រដាសនេះបាននាំឱ្យមានបញ្ហាជាមួយពួកអាជ្ញាធរបារាំងយ៉ាងឆាប់រហ័ស ដោយសារតែមានការប្រឆាំងនឹងសៀមយ៉ាងខ្លាំង។ អត្ថបទមួយក្នុងចំណោមមាត្រាទាំងនេះបានចោទប្រកាន់សៀមដែលចង់បានទឹកដីកម្ពុជា ហើយចង់ធ្វើតាមរបបផ្តាច់ការនៅទ្វីបអឺរ៉ុបជាពិសេសគឺណាស៊ីអាឡឺម៉ង់និងអ៊ីតាលីរបស់ម៉ូសូលីនី។ ប៉ុន្តែខេត្តបាត់ដំបង និង សៀមរាបត្រូវបានសៀមប្រគល់មកឲ្យកម្ពុជាវិញក្នុងឆ្នាំ1908 ចំពោះមហិច្ឆតារបស់មេដឹកនាំ ផ្តាច់ការទាំងពីរវិញត្រូវបានរដ្ឋាភិបាលរបស់ពួកគេបានកោតសរសើរ យ៉ាងខ្លាំងចំពោះហ៊ីត្លែរ និងម៉ូសូលីនី។ ក្នុងរយៈពេល 3ឆ្នាំនៃការបោះពុម្ពផ្សាយអត្ថបទដែលប្រមាថសៀមដែលឥឡូវនេះបានប្តូរឈ្មោះជាថៃដោយសារតែមនោគមវិជ្ជាបដិវត្តន៍របស់ មេដឹកនាំរបស់គាត់គឺដើម្បីធ្វើសង្គ្រាមជាមួយបារាំង។ នៅពេលដែលអត្ថបទត្រូវបានសរសេរយ៉ាងណាក៏ដោយ ជនជាតិបារាំងបានកាត់បន្ថយការគំរាមកំហែងពីសៀមហើយបានដាក់ស្លាកនគរវត្ត អ្នកនិពន្ធត្រូវបានគេយល់ថាជា "ជាការបោះពុម្ពផ្សាយដំបូង" សម្រាប់ការលើកកម្ពស់។ ការមិនសប្បាយចិត្តរបស់ជនជាតិបារាំង ត្រូវបានគេរិះគន់ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយតាមចំណេះដឹងថាបន្ទាត់ប្រឆាំងនឹងសៀម ក្នុងក្រដាសដោយមិនរាប់បញ្ចូលប្រភេទណាមួយនៃផ្នែក "អាស៊ីអាគ្នេយ៍"នោះទេ កាសែតនេះជឿជាក់ថាអាជ្ញាធរសៀមមិន ដែលបង្ហាញការអាណិតអាសូរចំពោះជនជាតិខ្មែរដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសរបស់ពួកគេទេ។ ប៉ុន្តែទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយនគរវត្ត បានឃើញសត្រូវដ៏សំខាន់របស់កម្ពុជា នៅទិសខាងកើត។ ក្រដាសនោះត្រូវបានតស៊ូស្មើរតែទាំងស្រុងប្រឆាំងវៀតណាម ដោយអះអាងថា "Annarnites" ប្រាថ្នាចង់កាន់

កាប់ប្រទេសតាមរយៈការធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ទ្រង់ទ្រាយធំ។ ការប៉ះទង្គិចគ្នារវាងខ្មែរ និងយួនអាចបង្កឱ្យមានការអំពាវនាវការបណ្តេញ " ជនបរទេស" ហើយក្នុងក្រដាសនោះ បានដាស់តឿនអ្នកអានកម្ពុជាឱ្យឈានដល់កម្រិតប្រជាពលរដ្ឋ "Annarnite" ជាពិសេសក្នុងអាជីវកម្មនិងវិជ្ជាជីវៈ។

8. រហាំងឆ្លងកាត់

ភាគច្រើននៃអ្វីដែលបានបង្ហាញខ្លួននៅក្នុង នគរវត្ត(Nagaravatta) ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 គឺគ្មានការបង្កគ្រោះថ្នាក់ ពីទស្សនៈបារាំងទេ។ ការចរាចរណ៍មានកំណត់ ក្នុងចំណោមឥស្សរជនដែលមានចំណេះដឹង និងមិនបានគាំទ្រការបែកបាក់កុម្មុយនិស្តទេ។ អាជ្ញាធរខ្លួនឯងបញ្ជាក់ពីកក្តីភាពរបស់បុគ្គលិក។ ប៉ុន្តែដោយមានការបោះពុម្ពផ្សាយរបាំងនោះត្រូវបានឆ្លងកាត់អាជ្ញាធរផ្ទាល់។ កាលពីមុនមិនមាន នរណានិយាយទេពីគំនិតអវិជ្ជមានតែត្រូវបានគេនិយាយ និងសរសេរហើយនឹងក្លាយទៅជាសុន្ទរកថាជាតិនិយមពេញនិយម។ ការបោះពុម្ពផ្សាយខ្មែរដទៃទៀតបានលេចឡើងចាប់តាំងពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ប៉ុន្តែទាំងអស់នេះត្រូវបានផលិតក្រោមការដឹកនាំយ៉ាងជិតស្និទ្ធរបស់ពួកបារាំង។ កាសែតនគរវត្ត ត្រូវបានផលិតដោយឯករាជ្យ និងបានបន្តតាមបណ្តាញឯករាជ្យតាមដែលអាចធ្វើទៅបាននៅក្នុងឧបសគ្គនៃការត្រួតពិនិត្យ។ សារៈសំខាន់នៃកាសែតនគរវត្តត្រូវបាន គេផ្តល់ឱ្យទៅជាសម្លេងស្ងៀមស្ងាត់រហូតមកដល់ពេលនេះឥលូវនេះគំនិតទាំងនោះដែលមានកម្រិតមធ្យមដូច ដែលពួកគេត្រូវបានគេបោះពុម្ពផ្សាយ ដោយចំហនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រហើយក្រដាសមានឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងទៅលើ ប្រជាជនកម្ពុជាដែលមានចំណេះដឹង ជាពិសេសនៅក្នុងវង្វង់សាសនានិងក្នុងចំណោមមន្ត្រីរាជ។ ការផ្ទុះសង្គ្រាមនៅ1939 និងការបាត់បង់បណ្តាខេត្តភាគខាងលិចនឹងបំផ្លាញកិច្ចសន្យាចាស់ដែលបានចងភ្ជាប់ពួកឥស្សរជនខ្មែរទៅជាត្រីកោណ។ ក្រុមនៅជុំវិញកាសែតនគរវត្តតាមាន ប៉ាច់ ឈឿន ស៊ីមវ៉ា និងសឺន ង៉ុកថាញ់ មិនយូរប៉ុន្មានត្រូវបានគេមើលឃើញថា ខុសពីចក្រភពបារាំង។ មួយចំនួននៃពួកគេនឹងក្លាយជាសមាជិកនៅក្នុងរបបសាធារណរដ្ឋបូរីផ្ងៅក្រោយ សម័យអាណានិគម ដែលនៅទីបំផុតដើម្បីផ្តួលរំលំរាជាធិបតេយ្យនៅក្នុងការធ្វើរដ្ឋប្រហារលោក លន់ នល់ឆ្នាំ 1970។ ពួកកុម្មុយនិស្តផងដែរនឹងបន្តទទួលបាននូវចំណែកដ៏ធំនៃការគាំទ្រផ្នែកនយោបាយ ក្នុងចំណោម ជនជាតិខ្មែរជាអ្នកសង្កេតការណ៍កាលពីមុនគេគិតថាអាចធ្វើទៅបាន។ ជួនកាលប្រវត្តិសាស្ត្រនិយាយចំអកដល់ជំនឿជឿនលឿននៃការប្រមូលផ្តុំហើយដូចជាថ្ម នៅក្នុងសមុទ្រ ដែលស្ងប់ស្ងាត់ហើយសម្រឹងមុតស្រួចភ្លាមៗធ្វើអោយខ្វះសន្តិសុខសង្គម។ រសៀលអាណានិគមដែលហាក់ដូចជាអស់ កលរៀបនឹងបញ្ចប់ បើទោះជាព្រះអាទិត្យបានធាបឆេះរហូតដល់ទី បញ្ចប់ក៏ដោយ បើតាមរយៈការប្រមូលផ្តុំពពកនៃសង្គ្រាម។

ជំពូកទី 14
ការរីកចម្រើន ការធ្លាក់ចុះ និងការអភិវឌ្ឍសង្គម

នៅចន្លោះសង្គ្រាម ជនជាតិបារាំងកំពុងបំផ្លាញបុគ្គលិកលក្ខណៈនៃពូជសាសន៍របស់មនុស្សដែលពួកគេត្រួតត្រា និងធ្វើឱ្យពួកគេទៅនឹងការក្ខ្លួរាស់នៃទម្រង់ការផ្ទៅល់របស់ពួកគេផ្ទាល់នៃការរីកចម្រើន...-Harry Hervey, អ្នកធ្វើដំណើរអាមេរិច, 1927។

ប្រទេសកម្ពុជាបានរួចផុសចេញពីសង្គ្រាមដ៏ឃោរឃៅ នៅក្នុងស្ថានភាពមួយដែលសេដ្ឋកិច្ចមានការធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំង។ ការនាំចេញសំខាន់ៗមាន ស្រូវ ពោត ម្រេច និងសត្វចិញ្ចឹមត្រូវបានធ្លាក់ចុះដោយសារតែការខ្វះខាតនៃមធ្យោបាយដឹកជញ្ជូនរបស់ប្រទេស ម្យ៉ាងទៀតដោយសារតែតម្រូវការក្នុងការដាំដុះដំណាំដូចជារុក្ខជាតិប្រេងល្អងសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ដល់សង្គ្រាម និងម្យ៉ាងទៀតដោយសារតែបារាំងជួបនូវវិបត្តសេដ្ឋកិច្ចកំឡុងពេលសង្គ្រាម។ ការធ្លាក់ចុះនៅក្នុងពាណិជ្ជកម្មជាមួយប្រទេសបារាំង មិនត្រូវបានទូរទាត់សងដោយការភ្ជាប់ពាណិជ្ជកម្មថ្មីទេ។ ប្រទេសភាគច្រើន នៅមុនឆ្នាំ1914 បានធ្វើ ពាណិជ្ជកម្មជាមួយប្រទេសបារាំរហង។ គោលនយោបាយរបស់ រដ្ឋាភិបាលបារាំងបានរារាំងដល់ការធ្វើពាណិជ្ជកម្មសេរី និងបានមើលឃើញថាប្រទេសកម្ពុជា ជាអាណានិគមន៍មួយក្នុងចំណោមអាណានិគមន៍ផ្សេងទៀតដែលមានអត្ថប្រយោជន៍សម្រាប់ប្រទេសបារាំង ។ដូច្នេះ នៅក្នុងឆ្នាំ1918 សៀមបានមានចំណាត់ថ្នាក់ទី10 ដែលជាដៃគូពាណិជ្ជកម្មធំបំផុតនៅឥណ្ឌូចិន ។ ដោយសារ មានព្រំដែនដែលជាប់គ្នាវែង និងផ្តល់គុណសម្បត្តិសម្រាប់ការធ្វើ ពាណិជ្ជកម្មឆ្លងកាត់ព្រំដែន។សង្គ្រាមជាច្រើនឆ្នាំបានបង្ហាញឱ្យឃើញពីការធ្លាក់ចុះនៃការផលិតទំនិញសំខាន់ៗ និងការឈប់នៅស្ងៀមនៃគម្រោងការអភិវឌ្ឍន៍ ។ ការផលិតស្រូវអង្ករកម្ពុជាបានធ្លាក់ចុះពី 900.000 តោន នៅក្នុងឆ្នាំ 1914 ទៅដល់ 600.000 តោន នៅក្នុងឆ្នាំ 1915 និងបានឡើងត្រឹមតែក្រោម670.000 តោនក្នុងឆ្នាំ1917 ។ ផលិតកម្មពោតបានធ្លាក់ចុះពី14.300 តោននៅក្នុងឆ្នាំ 1914 មកនៅទាបបំផុត 2000 តោននៅក្នុងឆ្នាំ1917 ។ ពន្លស្រូវបានធ្លាក់ពី 900.000 ប្យ៉ាសទៅ 400.000 ប្យ៉ាសនៅក្នុងឆ្នាំ1919 ។ ជាលទ្ធផល ភាពទុរ្ភិក្សនៃការកើតមានភាពអត់ឃ្លានលើស្រមោលការប្រារព្ធយុទ្ធសន្តិភាព ។ លោក Baudoin បានកាត់បន្ថយនូវភាពអត់ឃ្លានដោយការនាំចូលអាហារគ្រាប់ធញ្ញជាតិសម្រាប់លក់នៅតម្លៃទាប និងការហាមឃាត់នូវការនាំចេញអង្ករ ។ វិធានការយ៉ាងសិក្តសិទ្ធនេះបានរំខានដល់សកម្មភាពរបស់ពាណិជ្ជករ កូឡុន Cholon ដែលបានកំពុងស្តុកទុកនូវគ្រាប់ធញ្ញជាតិដើម្បីបង្កើនឱ្យតម្លៃឡើងថ្លៃ។ ការងារសាធារណៈ និងគម្រោងព្រៃឈើត្រូវបានគេប្រើប្រាស់ដើម្បីបង្កើតការងារសម្រាប់ជនក្រីក្រ ។

Sarraut's-en-value policyគោលនយោបាយ rraut's-en-value

ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ ការធ្លាក់ចុះសេដ្ឋកិច្ចគឺមានរយៈពេលខ្លី។ សេដ្ឋកិច្ចនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានកើនឡើងនៅពេលដែលសង្គ្រាមត្រូវបានបញ្ចប់នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920។ នេះត្រូវបានគេកំណត់ដោយការប្រមូលផលដែលមិនសូវបានផលល្អម្តងម្កាល និងដែលមានឥទ្ធិពលមកពីរការធ្លាក់ចុះនៃពាណិជ្ជកម្មពិភពលោកនៅក្រោយឆ្នាំ1929 ។ យ៉ាងណាក៏ដោយ ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច គឺមិនសុទ្ធតែបានអនុញ្ញាតឱ្យធ្វើនៅក្នុងឥណ្ឌូចិននោះទេ ប៉ុន្តែបានកើតមានឡើងនៅក្នុងក្របខ័ណ្ឌរការងារនៃផែនការអភិវឌ្ឍន៍ (ការលើកកម្ពស) ដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយឧត្តមសេនីយ៍ អាលប៊ីត សារ៉ាត់ Albert Sarraut ក្នុងអំឡុងពេលក្រោយស

ង្គ្រាមជាច្រើនឆ្នាំ។ នេះជាប្រភេទនៃអាណានិគម "corporatism សាជីវកម្មនិយម," ដែលជាស្នាដៃរបស់លោក អាដាម ស្មីត ដែលបានបន្សល់ទុកតែបន្តិចបន្តួច និងដែលបានបង្ហាញបន្ថែមទៀតនៃ "ផែនការដែលចង្អុលបង្ហាញ" ដែលបានអនុវត្តដោយរដ្ឋាភិបាលបារាំងសម្រាប់ភាគច្រើននៃអំឡុងពេលក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ។ រដ្ឋបានដើរតួនាទីណែនាំនៅក្នុងសេដ្ឋកិច្ចអាណានិគម ជាពិសេសបន្ទាប់ពីការបញ្ចូលឥណ្ឌូចិនមកសហព័ន្ធគយរបស់បារាំងនៅក្នុងឆ្នាំ 1887 ។ ចាប់តាំងពីខែ មករា ឆ្នាំ1892 បារាំងបានអនុវត្តដោយស្របច្បាប់នៅក្នុងការការពារដែនដីអាណានិគមន៍របស់បារាំង។ នៅក្នុងឆ្នាំ1938, 95%នៃមូលធនពាណិជ្ជកម្មអឺរ៉ុប និងមូលធនទាំងអស់នៅក្នុងមូលបត្ររដ្ឋាភិបាលនៅក្នុងអាណានិគមបារាំង គឺបារាំងជាគ្រប់គ្រង។ ការវិនិយោគរបស់បារាំងនៅក្នុងអាណានិគមត្រូវបានកើនឡើងគណៈពេលដែលបដិវត្តន៍ បុលសេវិក Bolshevik Revolution នៅក្នុងប្រទេសរុស្ស៊ីបានបញ្ចប់នូវការវិនិយោគនៅក្នុងអ្វីដែលពីមុនគឺជាទិសដៅនាំចេញមូលធនធំបំផុតរបស់ប្រទេសបារាំង។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ យើងមិនគួរនិយាយពន្លើសឱ្យច្បាស់អំពីបរិមាណនោះទេ ហើយនៅពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ 1930 ចំនួនពីរភាគបីរបស់បារាំងត្រូវបានវិនិយោគនៅអាហ្វ្រិកភាគខាងជើង។ ប្រទេសកម្ពុជា ជាបងប្អូនជីដូនមួយដែលក្រីក្រណាស់ (Cambodia was very much a poor cousin) ។ នៅក្នុងមធ្យោបាយជាច្រើន គោលនយោបាយការកំណត់នូវតម្លៃរបស់លោក Sarraut គឺជាការប៉ុនប៉ងមួយដើម្បីអនុវត្តន៍ទ្រឹស្តីដ៏អស្ចារ្យរបស់លោក Leroy Beaulieu នៃការអភិវឌ្ឍអាណានិគម ក៏ប៉ុន្តែជាមួយហ្វ្រាំងដែលមើលមិនឃើញបានអនុវត្ត។ ទោះជាយ៉ាងណា ការអភិវឌ្ឍន៍ត្រូវបានឧបត្ថម្ភដោយរដ្ឋការបង្កើតដែលបានគ្រោងទុកនៃហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធ រួមមានផ្លូវថ្នល់,ផ្លូវដែកនិងកំពង់ផែនិងការជំរុញពាណិជ្ជកម្ម និងឧស្សាហកម្ម។ ដៃគូដ៏ល្បីរបស់រដ្ឋក្នុងការអភិវឌ្ឍក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី1 គឺជាធនាគារដ៏មានអំណាចរបស់ឥណ្ឌូចិន Banque de l'Indochine បានបង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ 1875 និងបានពិពណ៌នាដោយអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រលោក រ៉ូប៊ឺត អាល់ឌ្រីឌ Robert Aldrich ជា «ស្ថាបត្យករនៃគោលការណ៍រូបិយវត្ថុអាណានិគម»។ ឆ្នាំអន្តរកាលសង្គ្រាមបានកត់សម្គាល់ពីថ្នាក់កំពូលនៃអំណាចរបស់ធនាគារ ជាមួយឥណទានចំនួន 3,5ពាន់លានហ្វ្រង់នៅក្នុងឆ្នាំ1920។ អ្នកវិះគន់បានមើលឃើញធនាគារដូចជាច្រើនក្រៃលែងដែល បានយកចិត្តទុកដាក់ជាមួយនឹងផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ធនាគារ ជាជាងសុខុមាលភាពទាំងមូលនៃអាណានិគម។ ធនាគារឯកជននេះបានចេញនូវចរាចរណ៍រូបិយវត្ថុឥណ្ឌូចិន, ព្យាស និងដែលមានមុខងារដូចជាធនាគារឥណទានជាជាងធនាគារសន្សំ។ អាជីវកម្មខ្នាតតូចបានអ៊ូរទាំជាមួយនឹងដំណោះស្រាយខ្លះៗដែលធនាគារបានយកចិត្តទុកដាក់គ្រាន់តែសម្រាប់គម្រោងសាជីវកម្មធំៗប៉ុណ្ណោះ។ ធនាគារផងដែរបានមានការត្រួតពិនិត្យការចាប់អារម្មណ៍ក្នុងការកែច្នៃ អាជីវកម្មរ៉ែ ការដឹកជញ្ជូនតាមផ្លូវដែក និងតាមផ្លូវទឹក, ការប្រកួតប្រជែងនិងក្រដាសប្រាក់នៅក្នុងអាណានិគម។ ការប្រឹងប្រែងដោយបន្តិចបន្តួចឬគ្មានសោះត្រូវបានគេធ្វើឡើងដើម្បីបង្កើតនូវធនាគារ "តាមតំបន់" និងស្ថាប័នហិរញ្ញវត្ថុ។ សមាសភាគបន្ថែមទៀតនៃក្រុមហ៊ុនសាជីវកម្មរដ្ឋ គឺជាក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូ។ ទោះបីជា អង្គរ និងពោតនៅតែជាអ្នករកប្រាក់ចំណូលនាំចេញដ៏ធំបំផុតរបស់ប្រទេសកម្ពុជានៅមុននៃសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ក៏ដោយ កៅស៊ូបានស្ថិតនៅលំដាប់ទីបី ហើយនិងចន្លោះបិទយ៉ាងលឿន។ ផលិតផលស្រូវបានកើនឡើងក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ដោយសារដីកាន់តែច្រើននាំចូលក្នុងផលិតកម្មជាង 800.000តោន នៃស្រូវត្រូវបានប្រមូលផលក្នុងឆ្នាំ 1927 បើប្រៀបធៀបជាមួយនឹង 600.000 ក្នុងឆ្នាំ1925។ កំណើនខ្លះផងដែរបានណែនាំនៃវិធីសាស្ត្រធ្វើកសិកម្មវិទ្យាសាស្ត្រ ជាច្រើនទៀត,បើទោះបីជា

នេះមិនគួរត្រូវបានគេពន្លឿស និងគ្រួសារតូចគ្រោងប្រើវិធីសាស្ត្រប្រពៃណីនៅតែជាបទដ្ឋានដដែល។ វិធីសាស្ត្រថ្មីៗរួមមានការបញ្ចូលទឹកតាមប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រ និងការប្រមូលផលដោយគ្រឿងយន្ត។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ, ត្រាក់ទ័រ គ្រាន់តែត្រូវបានប្រើតែនៅក្នុងវាលស្រែថ្មីៗប៉ុណ្ណោះ ដូចជាវាលស្រែចាស់ៗគឺមានទំហំ រូបរាង និងការកំណត់រចនាសម្ព័ន្ធមិនទៀងទាត់ជាខ្លាំងនៃកន្លែងបញ្ជាន់ស្រូវសម្រាប់ការប្រើប្រាស់របស់ត្រាក់ទ័រ។ ម៉ាស៊ីនមានតម្លៃបែបនេះគឺនៅក្នុងករណីខ្លះចេញពីសំណួរសម្រាប់ចំនួនដ៏ធំបំផុតនៃពួកកសិករក្រីក្រ។ វិធីសាស្ត្រដាំស្រូវរបស់កសិកររនៅតែមាននៅឡើយដូចដែលពួកគេបានមានសម្រាប់ជាច្រើនសតវត្សមកហើយ។ កសិករមិនប្រើដី និងត្រូវបានគេសង្ស័យពីការផ្លាស់ប្តូរ។ ភាគច្រើននៃដីគឺមានដីជាតិដោយធម្មជាតិ ហើយលើកលែងនៅក្នុងពេលនៃទឹកជំនន់ ឬគ្រោះរាំងស្ងួតតែប៉ុណ្ណោះ ជានាការរស់នៅ និងចំនួនលើសសម្រាប់កសិករ។ ចំនួនប្រជាជនតិចតួចមានន័យថានោះគឺគ្មានការប្រកួតប្រជែងពិតប្រាកដសម្រាប់ដី មានត្រឹមតែភាគរយតូចមួយប៉ុណ្ណោះដែលត្រូវបានដាំដុះ។ អ្នកនិពន្ធជនជាតិអូស្ត្រាលីលោក Wilfred Burchett រៀបរាប់អំពីរឿងរ៉ាវដែលអាចកើតឡើងនៃបុគ្គលិកជំនួយអាមេរិកនៅទសវត្សឆ្នាំ1950 ដែលបានបង្ហាញពីកសិកររនូវរបៀបបង្កើនទិន្នផលអង្ករបស់ពួកគេឱ្យបានទ្វេដង គ្រាន់តែដើម្បីស្វែងរកថាពួកគេដាំតែចំនួនពាក់កណ្តាលនៃផ្ទៃដីកាលពីមុន។បារាំងបានជួបប្រទះការខកចិត្តដូចគ្នា។

1. ផលប្រយោជន៍របស់បារាំងតែងតែសំខាន់បំផុត

បារាំងកំពុងធ្វើឧស្សាហូបនីយកម្មកម្ពុជា ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយគ្មាននរណាម្នាក់នេះគួរតែត្រូវបានគេយកទៅមានន័យថា។ ពួកគេមិនមានអារម្មណ៍ថាវាជានៅក្នុងផលប្រយោជន៍របស់ពួកគេដើម្បីធ្វើដូច្នេះទេ ឬគ្មានការអើពើ ហើយពួកគេជាអ្នកប្រឆាំងនឹងវិនិយោគិនបរទេសធ្វើការងារសម្រាប់ពួកគេ។ មានឧស្សាហកម្មតិចតួចប៉ុណ្ណោះនៅមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី1 លើកលែងតែ សិប្បកម្ម រោងជាង រោងម៉ាស៊ីនកិនស្រូវ រោងអារឈើខ្លះ និងម៉ាស៊ីនយកគ្រាប់កប្បាសចេញមួយចំនួន។ និងមិនសូវមានអ្វីផ្សេងៗទៀតត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅចន្លោះសង្គ្រាម លើកលែងតែរោងបិតស្រាមួយចំនួន, ស្ថានីយ៍ថាមពល, រោងជាងផ្លូវដែក, រោងអារឈើ, រោងចក្រកែច្នៃកសិកម្ម និងរោងម៉ាស៊ីនដំរកៅស៊ូនៅចំការកៅស៊ូពីរបីទៀត។ នៅមុនសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ប្រទេសកម្ពុជាមានការអភិវឌ្ឍន៍តិចជាងប្រទេសវៀតណាម។ បញ្ហាគឺថា "ផលប្រយោជន៍របស់បារាំងគឺសំខាន់ជានិច្ច"។ ប្រទេសបារាំងបានឃើញជាអាទិភាពអាណានិគម ភាគខាងកើតរបស់ប្រទេសបារាំងឆ្ងាយពីប្រភពដើមនៃទំនិញត្រូពិច និងបទបញ្ជានៅក្នុងអ្នកគ្រប់គ្រង(dog-in-the-manger regulations)បានបង្ការប្រទេសដ៏ទៃពីការធ្វើវិនិយោគនៅទីនោះ ជាមួយនឹងលទ្ធផលដែលពួកគេគឺ "ភាពអត់ឃ្លានយ៉ាងឆាប់រហ័ស" ជាពិសេសនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងប្រទេសឡាវ។ លោក ថូម៉ាស អេនីស Thomas Ennis បានពិចារណាថា "ប្រទេសកម្ពុជាមិនបង្ហាញពីសកម្មភាពអាណានិគមនិយមដ៏ធំទូលាយខ្លះនោះទេ", លក្ខខណ្ឌមួយដែលគាត់បានសន្មតថាជា "អាកាសធាតុដែលធ្វើឱ្យល្ហិតល្ហែ"។ នៅខាងក្រោយឧបសគ្គការពារនិយមដែលបង្កើតឡើងដោយរដ្ឋមូលធននិយមបារាំងគឺជាសេរីភាពពួកគេបានជ្រើសរើស ឬជ្រើសរើសមិនធ្វើ និងសេដ្ឋកិច្ចបានឈប់ស្ងៀមបើទោះបីជាមានការសន្យាខ្លះៗក៏ដោយ។

នៅក្នុងឆ្នាំ 1918 ប្រទេសកម្ពុជាមិនមាន ការអភិវឌ្ឍន៍ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធនោះទេ មុនបានគូសបញ្ជាក់ថា បណ្តាញផ្លូវថ្នល់នៅក្រោមការសាងសង់នៅពេលសង្គ្រាមបានផ្ទុះឡើង ហើយមានសេវាកម្មនាវាដុតធ្យូងថ្ម

និងសេវាទូរលេខដែលទៀងទាត់។ ផែនការដំបូងរបស់ សារ៉ាត់ Sarraut សម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជាគឺដើម្បីពង្រីក និងកែលម្អបណ្តាញដឹកជញ្ជូន។ នៅឆ្នាំ1917 គាត់បានបង្ហាញផែនការសម្រាប់ផ្លូវថ្នល់ធំដើម្បីភ្ជាប់ទីក្រុងសាយ ហ្គន និងទីក្រុងបាងកកតាមរាជធានីភ្នំពេញ និងខេត្តបាត់ដំបង។ ផ្លូវអាកាសទាំងអស់ផ្សេងទៀតត្រូវភ្ជាប់ទៅ គ្រប់មជ្ឈមណ្ឌលប្រជាជនធំៗ និងកំពង់ផែទឹកសមុទ្រពណ៌ខៀវត្រូវបានគេរៀបចំឡើងសម្រាប់ឆ្នេរសមុទ្រនៅ ឈូងសមុទ្ររាមនៅភាគខាងលិចខេត្តកំពត។ គំរោងការងារសាធារណៈបានបន្តរហូតដល់សម័យសង្គ្រាម ការងារដោយប្រើពលកម្ម corvee labor។ អត្រានេះត្រូវបានពន្លឿនបន្ទាប់ពីនោះ ប៉ុន្តែត្រូវបានរំខានដោយក ង្វះវិស្វករ និងអ្នកបច្ចេកទេសជាច្រើនដែលបានចាកចេញទៅប្រទេសបារាំងក្នុងអំឡុងពេលសង្គ្រាម និង ដោយការសង្ស័យការជីកត្រង់សេនៃពលកម្មប្រាក់ឈ្នួលរបស់ខ្មែរ។ ការស្វែងរកកម្លាំងពលកម្មជាញឹកញាប់គឺ ជាបញ្ហាមួយ និងជារឿយៗគឺជាប្រធានបទនៃការពិភាក្សានៅក្រុមប្រឹក្សា រេស៊ីដង់។ កំណត់ហេតុរបស់ក្រុម ប្រឹក្សា រេស៊ីដង់ខេត្តកំពង់ធំ នៅក្នុងឆ្នាំ 1916ឧទាហរណ៍រួមមានការពិភាក្សាវែងឆ្ងាយអំពីបញ្ហា។ លោក អភិបាល Governor Hy នៃ Stoung បាននិយាយថាមានដំណោះស្រាយអាចធ្វើទៅបានបីយ៉ាង: ងាកទៅរក អ្នកម៉ៅការឯកជន, ដើម្បីត្រឡប់ទៅផ្នែកប្រព័ន្ធចាស់ខ្លះវិញនៃ corvee បន្ថែមកំហិត; ឬដើម្បីដំឡើងប្រាក់ឈ្ន ួល។ លោកឧកញ៉ារស់ Oknha Ros បាននិយាយថាអ្នកម៉ៅការនឹងមានតំលៃថ្លៃពេក ហើយអាចត្រូវបានផ្តល់ មូលនិធិដោយការកំណើនជាទូទៅក្នុងការយកពន្ធ។ លោក ហ៊ី Hy បានគិតថាប្រាក់ឈ្នួលគួរតែបានតំឡើងពី 0,30ព្យាស ក្នុងមួយថ្ងៃ ទៅដល់ 0,50ព្យាស ប៉ុន្តែត្រូវបានបង់នៅលើ ដុំមូលដ្ឋានមួយអាស្រ័យលើចំនួននៃការ ផ្លាស់ប្តូរផែនដីនៃម៉ែតគូប។ នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍ កង្វះការងារដែលអាចរកបាននៅទូទាំងព្រះរាជាណាចក្រគឺ បង្កើតឡើងដោយពលកម្មព្រហ្មទណ្ឌ។ លោក M.Maspero បានរាយការណ៍ថានៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1920 អ្នកទោសមួយពាន់នាក់ត្រូវបានផ្ទេរចេញពីគ្រោងការណ៍បូកគោនៅភ្នំដំរីនៅពីក្រោយខេត្តកំពតទៅផ្លូវ រវាង Tonle Bet និងខេត្តកំពង់ចាម។ គម្រោងកសាងផ្លូវគឺជាមហិច្ឆតា ហើយទទួលបានការកោតសរសើរពីភ្ញៀវ ទេសចរបរទេស, រួមបញ្ចូលទាំងលោក Lord Northcliffe ម្ចាស់នៃទីក្រុងឡុងដ៍ ក្នុងឆ្នាំ 1921អ្នកការទូត អង់គ្លេសម្នាក់ដែលហៅថាលោក ហ្គ្រេ នៅឆ្នាំ1926 ហើយនឹង អ្នកនិពន្ធលោក Harriet Ponder ប៉ុន្មានឆ្នាំ ក្រោយមកទៀត។ ផ្លូវថ្នល់ថ្មីជាច្រើនដែលពួកគេជិះពីលើវាលទំនាបលិចទឹកលើទំនប់ និងគ្របជាមួយនឹង បេតុង - ដែលបានបម្រើការផ្តល់មុខងារមួយចំនួន ពីការកែលម្អនិងការដឹកជញ្ជូនផលិតផលទៅកាន់ទីផ្សារ ដើម្បីអនុញ្ញាតឱ្យបារាំងផ្លាស់ទីលំនៅជុំវិញទីជនបទកាន់តែងាយស្រួលសម្រាប់គោលបំណងរដ្ឋបាល (រួម បញ្ចូលទាំងការប្រមូលពន្ធ) កម្ម។ សេវាកម្មឡានិងឡានក្រុងធម្មតាបានរត់រវាងក្រុងភ្នំពេញ និងខេត្ត បាត់ ដំបង និងក្រុង សៃហ្គនតាំងពីដើមទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920។ ក្រោយមកការធ្វើដំណើរបានចំណាយពេល 12ម៉ោង។ ខេត្តកំពតអាចទាក់ទងបានពីរដ្ឋធានីពី 4ទៅ 5 ម៉ោង។ ឡានក្រុងនៅលើផ្លូវធំ ៗ តែងតែមានផាសុកភាព ប៉ុន្តែ លោក Eleanor Mordaunt បានបន្សល់ទុកឱ្យយើងនូវកំណត់ត្រាស់រើកនៃការការធ្វើដំណើរគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើល រវាងរាមនិងកំពតនៅចុងទសវត្សឆ្នាំ1920។ បន្ទាប់ពីបាត់សំបុត្រឡានក្រុងទៅកាន់រាជធានីភ្នំពេញ ដោយសារ តែការត្រួតពិនិត្យលិខិតឆ្លងដែនពលកម្ម អ្នកស្រី ម័រដឹន Ms. Mordaunt បានរកកៅអីមួយនៅលើឡានក្រុង កំពត។ នាងបានអង្គុយនៅលើម៉ាស៊ីនឡានក្រុងដែលក្តៅបានជាប់គាំងជាមួយពួកកសិករ ហ្វូងពពែ ហ្វូងគោ បាវស្រូវជាច្រើន និងទំនិញផ្សេងទៀតនៅក្រោមដំបូលផ្នាំងក្រណាត់។ រថយន្តក្រុងនេះបានបរទៅមុខជា តាម ធម្មតានៃភូមិអស់នៅក្នុងកំដៅ និងក្លិនស្អុយនៃផ្លែធូរេន ប៉ុន្តែអ្នកស្រី Mordaunt ត្រូវបានខំប្រឹងដោយសុភាព

រាបសារនិងបដិសណ្ឋារកិច្ចរបស់ខ្មែរ។ នៅពេលឡានបានបរឆ្លងកាត់ស្ពាន អ្នកដំណើរត្រូវតែចុះដើរព្រោះខ្លាចមិនមានសុវត្ថិភាពពេលបរលើស្ពាន, ផ្លូវនាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ គឺជាការពិតណាស់មានការឧបសគ្គនៃគ្រលុកនិងគ្រលុកទឹកជ្រៅខ្លះ។

ផ្លូវថ្នល់ថ្មីផងដែរត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យមានភាពងាយស្រួលក្នុងការចូលទៅកាន់អង្គរនិង កន្លែងបុរាណវិទ្យាផ្សេងៗទៀតសម្រាប់អ្នកទេសចរ និងការងារជួសជុល។ ដោយឆ្នាំ 1924-25 បន្ទាប់ពីការបង្ហើយនៃផ្លូវចូលឱ្យប្រសើរឡើង (ការបញ្ចូលស្ពានបុរាណសម័យអង្គរជាង23) និងពិធីសម្ពោធការធ្វើដំណើរបស់លោក Cook ដំណើរកម្សាន្តភ្ញៀវទេសចរចំនួន 1 ពាន់នាក់ក្នុងមួយឆ្នាំបានមកទស្សនាសំណល់បាក់បែកអង្គរ។ ឧស្សាហកម្មនេះបានបង្ហាញពីភស្តុតាងនៃការធ្លាក់ចុះនៃសេដ្ឋកិច្ច សូម្បីតែនៅឆ្នាំដ៏អាក្រក់បំផុតនៃវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចដ៏សម្បើម នៃទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1930 ដែលមានអ្នកទស្សនាជាង 3000 នាក់នៅឆ្នាំ 1933។ ក៏មិនមានពន្ធដែលចោតមិនលើសពី30 ភាគរយចំពោះវិក័យប័ត្រសណ្ឋាគារហាក់ដូចជាឃាត់ទុកពួកគេទោះបីមានការព្រួយបារម្ភពីអ្នកសារពត៌មានក៏ដោយ។ នៅខែមេសា ឆ្នាំ1935 អ្នកធ្វើដំណើរជាច្រើនរួមទាំងលោក Charlie Chaplin បន្ទាប់មកនៅឯកិត្តិនាមដ៏ខ្ពស់របស់លោក។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមកអាជ្ញាធរបានរៀបចំពិធីបុណ្យអង្គរដ៏ធំ ដែលនៅទីនោះរូបសំណាកថ្មីរបស់ព្រះពុទ្ធត្រូវបានបង្ហាញ និងមានរបាំប្រពៃណី និងការសម្តែងល្ខោនដែលបានសរសេរនៅក្នុងការតែងកំណាព្យដោយព្រះមហាក្សត្រព្រះមុន្នីវង្ស។ វាមិនពិបាកដើម្បីមើលថាហេតុអ្វីបានជាប្រាសាទអង្គរវត្តជាប្រាសាទដែលមានការទាក់ទាញភ្ញៀវទេសចរ។ បើទោះបីជាអ្នកនិពន្ធការធ្វើដំណើរបានសរសេរកិច្ចព្រមព្រៀងដ៏អស្ចារ្យនៃការមិនសមហេតុសមផលអំពីអង្គរ ដែលត្រូវបានដាក់តំរៀបដោយស្តង់ដារខ្លះ។ អ្នកនិពន្ធលោក Andree Viollis បានប្រៀបធៀបអាគារធំៗ ទៅនឹងព្រះបរមរាជវាំងនៃទីក្រុង Versailles ។ ប៉ុន្តែទំហំគឺធំជាង ហើយ Versailles មិនមានអ្វីនៃចម្លាក់ឆ្លាក់ដ៏អស្ចារ្យដែលផ្តល់កំណាត់ត្រាគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនៃអារ្យធម៌បុរាណនោះទេ។ គម្រោងស្តារឡើងវិញរបស់បារាំងគឺគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ផងដែរ។ ទោះបីជាយើងប្រហែលជាអាចចោទប្រកាន់បារាំងជាមួយនឹងការសមគំនិតវប្បធម៌នៃបូជនីយស្ថាន នេះអាចមិនមានការសង្ស័យថាបារាំងបានជួយសង្គ្រោះវត្ថុបុរាណពីការប្លន់ និងការខូចខាតដែលមិនអាចដោះស្រាយបាននោះទេ។ ចាប់តាំងពីខ្មែរបានផ្លាស់ប្តូររាជធានីរបស់ពីទីក្រុងអង្គរនៅចន្លោះឆ្នាំ1450 វាត្រូវបានគេប្លន់ដោយក្នុងចំណោមអ្នកដទៃទៀត ដូចជាសៀម។ នៅចុងសតវត្សទី19 បុរសជនជាតិបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ Louis Delaporte បានបញ្ជូនប្រអប់ដែលធ្ងន់ចំនួន120 នៃដុំថ្មសម័យអង្គរទៅកាន់ប្រទេសបារាំង។ នៅក្នុងឆ្នាំ 1924 អ្នកនិពន្ធលោក Andre Malraux ត្រូវបានគេចាប់ខ្លួនជាមួយនឹងដុំថ្មទំហំ 600 គីឡូក្រាមដែលបានអារចេញពីប្រាសាទបន្ទាយស្រី នៅក្នុងការកាន់កាប់របស់គាត់ ។បទល្មើសដែលព្រៃផ្សៃសម្រាប់ខណ្ណៈដែលគាត់មិនដែលសុំទោស,ទោះបីជា ក្រោយមកគាត់បានក្លាយជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងវប្បធម៌នៅប្រទេសបារាំងក៏ដោយ។ ប្រហែលជាអ្នកបំផ្លាញវប្បធម៌ភាគច្រើនបំផុតដែលគួរឱ្យអស់សំណើចណាស់ គឺជនជាតិអាមេរិកដែលចង់ទិញប្រាសាទបន្ទាយស្រី ហើយបញ្ជូនវាត្រឡប់ទៅសហរដ្ឋអាមេរិកវិញ ឬបងប្អូនប្រុសហូលីវូដរបស់ពួកគេដែលចង់ប្រើប្រាសាទអង្គរ ជាទស្សនីយភាពមួយក្នុងខ្សែភាពយន្ត Tarzan ។ នៅតែមានជនជាតិដើមភាគតិចអាចមានលក្ខណៈខុសពីធម្មតា។ អ្នកនិពន្ធជនជាតិអង់គ្លេសម្នាក់ឈ្មោះ Osbert sitwell បានកត់ត្រាថា អ្នកបើកបរជនជាតិកម្ពុជាដែលមានលក្ខណៈស្រាលដែលបានបើកបរគាត់ទៅអង្គរ ត្រូវបានបើកឡានចូលទៅក្នុងការក្រោតខឹងយ៉ាងខ្លាំងនៅចក្ខុវិស័យនៃសត្វឆ្កែ ហើយនោះគាត់នឹងគ្រប់គ្រងលើសត្វដែលកាចសាហាវដោយ

មិនស្គាក់ស្ទើរឡើយ (The English writer Osbert Sitwell records that the mild-mannered Cambodian chauffeur who drove him to Angkor was driven into a rage at the sight of a dog, and that he would run over the unfortunate beasts without hesitation)។

2. គម្រោងការងារសាធារណៈផ្សេងទៀត

ទឹកនៅតែជាបញ្ហានៅទូទាំងប្រទេសកម្ពុជា ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ ដំហានជាច្រើនត្រូវបានគេយកទៅកែលម្អការផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាត និងអគ្គិសនីទៅទីក្រុងភ្នំពេញ និងមជ្ឈមណ្ឌលដទៃទៀត ដែលរួមមាន ខេត្តកំពត ខេត្តកែប ខេត្តតាកែវ ខេត្តកំពង់ធំ ខេត្តសៀមរាប និងអង្គរ។ ទឹកសម្រាប់ប្រើប្រាស់នៅក្រុងភ្នំពេញ បានបូមចេញពីទន្លេសាទ ដែលត្រូវបានគេយកទៅចម្រោះនៅក្នុងរោងចក្រចម្រោះក្រោយឆ្នាំ 1927,46 ដែលត្រូវបានកាត់បន្ថយអត្រាខ្ពស់ នៃការកើតនូវជំងឺឆ្លង។ ម៉ាស៊ីនបូមទឹកលើកទីបីត្រូវបានដំឡើងនៅឆ្នាំ 1933 ដើម្បីបង្កើនការផ្គត់ផ្គង់បន្ថែមទៀត។ បណ្តាញទូរលេខបានអូសបន្លាយអស់ជាង 3500 គីឡូម៉ែត្រដោយនៅចុងឆ្នាំ1962 គីឡូម៉ែត្រ 780 នៅក្នុងសង្កាត់ជាយក្រុង, ហើយបារាំងអាចអួតពីអត្ថិភាពនៃការិយាល័យប្រៃសណីយ៍ចំនួន67។ ខេត្តសៀមរាប ខេត្តស្វាយរៀង និងខេត្តកំពង់ត្រាច ត្រូវបានបំភ្លឺដោយអគ្គីសនីនៅក្នុងឆ្នាំ1928 ហើយមានរោងម៉ាស៊ីនម៉ាស៊ូតថ្មីនៅក្នុងខេត្តកំពង់ចាម និងតាកែវ។ ខ្សែមួយទទឹងខ្ពស់ដែលវែងបំផុតនៅឥណ្ឌូចិន បានបញ្ចប់នៅខេត្តកំពត ។ បណ្តាញផ្លូវត្រូវបានពង្រីកនៅទូទាំងប្រទេសនៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ដោយឆ្នាំ 1925 វាគឺអាចធ្វើដំណើរទស្សនៈកិច្ចនៅតាមបឹងធំៗក្នុង អំឡុងពេលរដូវប្រាំង ហើយនៅចុងបញ្ចប់នៃឆ្នាំនេះផ្លូវមួយបានចាប់ឡើងពី មេមត់ នៅភាគខាងកើតប្រទេសកម្ពុជាទៅកាន់ម្លូព្រៃ។ កំពង់ផែក្រុងភ្នំពេញត្រូវបានបូមខ្សាច់ចេញដោយ Claparede ដើម្បីផ្ទុកនាវាដែលមានប្រវែង 4ម៉ែត្រពង្រោងក្នុងឆ្នាំដដែល។ មានគ្រឿងបរិក្ខារចាក់សោដែលមានលក្ខណៈប្រសើរ និងច្រកចេញចូលត្រូវបានសាងសង់ក្នុងកំឡុងពេលដូចគ្នាតាមបណ្តោយជាមួយនឹងប្រព័ន្ធជញ្ជាំងឥដ្ឋដើម្បីទប់ស្កាត់ការជន់លិច។ ពីរឆ្នាំក្រោយមកស្ពានដែកថែបដ៏ធំមួយប្រវែងបណ្តោយ610ម៉ែត្រ និងត្រូវបានគេដាក់ឈ្មោះតាមព្រះបាទមុនីវង្សដែលឆ្លងពីត្រើយម្ខាងទៅត្រើយម្ខាងទន្លេនៅក្រុងភ្នំពេញ។ មួយឆ្នាំក្រោយមកលោកអគ្គទេសាភិបាល Pierre Pasquier និងព្រះមហាក្សត្រមុនីវង្ស បានបង្វែរខ្សែរទេះជាលើកដំបូងសម្រាប់ខ្សែផ្លូវដែករវាងក្រុងភ្នំពេញ និងខេត្តបាត់ដំបង។ ការប៉ាន់ស្មានដំបូងគឺថាខ្សែដែកនេះនឹងចំណាយអស់ទឹកប្រាក់ចំនួន 17លានព្យាស។ ការងារនៅលើការពង្រីកផ្លូវដែកពីខេត្តបាត់ដំបងទៅមង្គលបូរីត្រូវបានគេអនុម័តនៅចុងឆ្នាំ1931។ ការសាងសង់ខ្សែដែកទាំងមូលបានផ្តល់ការងារសម្រាប់កម្មករចន្លោះពី 4000 និង6500 នាក់។ មានការលំបាកជាច្រើននៃការសាងសង់។ ផ្លូវនេះជាញឹកញាប់គឺហួតហែង ប៉ុន្តែវាក៏រងការជន់លិចផងដែរ។ មានផ្លូវថ្នល់ដែលបានលើកមួយចំនួន និងសឹងតែដែកជិតមួយរយ ឬស្ពានបេតុងដែលបានពង្រឹង។ នៅឆ្នាំដំបូងនៃប្រតិបត្តិការ ក្បាលរថភ្លើងចំនួន 17គ្រឿងបានដឹកជញ្ជូនទំនិញសឹងតែ 60.000 តោននៃការផ្ទុក។ ផ្លូវដែកត្រូវបានពង្រីកពីមង្គលបុរីទៅអារ៉ានីយ៉ា Aranya ក្នុងប្រទេសសៀមនៅក្រោយឆ្នាំ 1933។ ប្រវត្តិវិទូលោក អេនស្តី Ennis បានកត់សម្គាល់ថា ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ជនជាតិអឺរ៉ុបបានកាន់កាប់គ្រប់មុខតំណែងទាំងអស់ដែលទទួលខុសត្រូវលើប្រព័ន្ធផ្លូវដែក និងវៀតណាមត្រូវបានរៀបចំមនុស្សជាច្រើនទៀត។សេវាកម្មអាកាសធម្មតាត្រូវបានគេណែនាំនៅពេលតែមួយ បន្ទាប់ពី អាកាសយានិកពីរនាក់គឺលោក Paillard និង Le Brix បានបង្កើតជើងហោះហើរឆ្លាយពីប្រទេសបារាំង។

នៅរាជធានីភ្នំពេញត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់ទៅកាន់ ទីក្រុងសៃហ្គន តាមរយៈដើងហោះហើរមួយនៅឯខេត្តព្រៃវែង ក្នុងឆ្នាំ1928។ នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920 អ្នកទេសចរបានហោះហើរទៅកាន់ខេត្តសៀមរាប និងអង្គរដោយសេវាកម្មឡានប្រេងធម្មតា។ នៅពេលចុងបញ្ចប់នៃទសវត្សរ៍និមិត្តសញ្ញាចាស់នៃបេសកកម្មបារាំងនៅឥណ្ឌូចិន "អ្នកស្រាវជ្រាវដ៏មុតមាំ"ត្រូវបានគ្របដណ្តប់ដោយនិមិត្តសញ្ញាថ្មីរបស់អាកាសយានិកវីរៈបុរស។ Air France បានបើកសេវាកម្មផ្លូវអាកាសមួយជាទៀងទាត់រវាងទីក្រុងសៃហ្គន និងទីក្រុងប៉ារីសនៅឆ្នាំ1929។ នេះគឺជាការអភិវឌ្ឍដ៏គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនៅពេលនោះ និងយន្តហោះដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនមកបានលើកកម្ពស់ការទាក់ទាញអារម្មណ៍នៃការធ្វើដំណើរផ្លូវអាកាស។

3. ទីក្រុងមានសភាពអ៊ូអរដៅ Quatre Bras

ការអភិវឌ្ឍប្រទេសត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងពីកំណើននៃមជ្ឈមណ្ឌលទីក្រុង ជាពិសេសនៅរាជធានីភ្នំពេញ។ ចំនួនប្រជាជននៃទីក្រុងនោះបានកើនឡើងទ្វេដងចន្លោះពី 1900 និង 1930 ទៅដល់ 80,000។ នៅឆ្នាំ1936 វាបានពង្រីកបន្ថែមលើសពី100,000។ វាជាកន្លែងដែលអ៊ូអរ, ដែលមានភ្លើន, ដែលក្តៅ និងកន្លែងដែលរស់រវើក, ជាមួយនឹងល្បាយក្រុមជនជាតិភាគតិចដែលពពាក់ពពូនចូលទៅក្នុងទីទូលាយ វិថីដែលមានដើមឈើដុះជាជួរ និងច្រកចូលតូចចង្អៀត។ ចំនួនប្រជាជនត្រូវបានបែងចែកតាមវិធីបីយ៉ាង មានជនជាតិខ្មែរ ជនជាតិវៀតណាម និងជនជាតិចិន ហើយពួកគេបានត្រួតត្រាការរស់នៅក្នុងសង្កាត់ផ្សេងគ្នានៃទីក្រុង; ជនជាតិចិននៅជុំវិញទីផ្សារថ្មី, ជនជាតិខ្មែរនៅភាគខាងកើត faubourg cambodgien នៃព្រះបរមរាជវាំង និងជនជាតិវៀតណាមនៅ "ភូមិកាតូលិក" នៅជិតមាត់ទន្លេ។ ប្តីប្រពន្ធរវាងជនជាតិខ្មែរ និងជនជាតិ អណ្ណាមគឺកម្រមានណាស់ ប៉ុន្តែវត្តមានរាប់ពាន់នាក់នៃជនជាតិចិន-ខ្មែរ បានទទួលខ្សែតំណដែលត្រឡប់ភ្ជាប់ទៅកាន់សម័យកាលអង្គរ នៅពេលដែលពួកនាវិកចិននឹងលោតចូលនាវា ហើយយកប្រពន្ធខ្មែរ។ មានជនជាតិឥណ្ឌាជាច្រើននាក់ដែលជាអ្នកទិញទំនិញ អ្នកជំនួញវាយនភ័ណ្ឌ និងអ្នកចងការប្រាក់នៃវណ្ណៈ chetty ឬ chettiar មកពីឥណ្ឌាចក្រភពអង់គ្លេស និងអាណានិគមបារាំងនៃ Pondicherry។ មានជនជាតិអឺរ៉ុប និង Metis នៃការលាយចូលគ្នានូវពូជសាសន៍ជាច្រើន។ ផងដែរក៏មានជនជាតិភាគតិចដែលមានទំហំធំនៃជនជាតិចាម, កូនចៅអ៊ីស្លាមនៃចក្រភពនៃចាម្ប៉ាបុរាណ និងចំនួនតូចជាងនៃជនជាតិម៉ាឡេស៊ី, ជនជាតិសាន, ជនជាតិសៀម, ជនជាតិហ្វីលីពីន និងជនជាតិភូមា។ ជនជាតិចាមជាញឹកញាប់គឺជាឈ្មួញ ទោះបីជាពួកគេមានភាពល្បីល្បាញជាអ្នកផលិតរទេះក្របីដែលបង្កើតបានតាមដងផ្លូវនៃទីក្រុងពីភូមិជាច្រើន។ មានវត្តព្រះពុទ្ធសាសនាជាច្រើន,វិហារអ៊ីស្លាម និងព្រះវិហារកាតូលិក - សំខាន់ក្នុងចំណោមពួកវាជា the Sacre Coeu បេះដូងដ៏ពិសិដ្ឋ - រួមជាមួយប្រាសាទ កៅដាយ Caodai ដែលក្រោយមកត្រូវបានគេអត់ធ្មត់នៃឧបសគ្គដោយអាជ្ញាធរ។ ចម្លែកមិនដូចកន្លែងផ្សេងនៅក្នុងពិភពអ៊ីស្លាមទេ អ្នកស្មោះត្រង់ជនជាតិចាមត្រូវបានគេហៅឱ្យអធិស្ឋានដោយមិនយំស្រែកៗនៃmuezzin ប៉ុន្តែដោយស្ងៀម និងគង។ មានភ្លើនមុតស្រួចនៃការលួយ,ភ្លើនក្រអូបឈួលនៃផ្លែធូរ៉ែន និងគ្រឿងទេស និងការមើលឃើញនៃការបិទភ្ជាប់ត្រី/ការប្រឡាកត្រីឡើងងំដែលហៅថា ប្រហុក ដោយជនជាតិខ្មែរ។ ព្រះសង្ឃព្រះពុទ្ធសាសនានៅក្នុងជីពរពណ៌រស្មៀតរបស់ពួកគេបានសុំទានសម្រាប់ការណិតនៅក្នុងហ្វូងមនុស្សដ៏អស្ចារ្យ និងអ្នកលក់ធ្យូងអនាម័យពណ៌ខ្មៅបានប្រឈមនឹងឧបសគ្គរបស់ពួកគេ(Buddhist monks in their saffron robes begged for alms in the crush and black-faced charcoal sellers

peddled their wares)។ នៅតាមទីផ្សារ និងនៅតាមផ្លូវ អ្នកជនបទបានលក់ស៊ុត និងមាន់, ត្រីមកពីទន្លេសាប និងផ្លែឈើ និងបន្លែ។ លោក Luc Durand បានសរសេរថាហ្វូងមនុស្សពហុជនជាតិភាគតិចគឺក្រាស់បំផុតនៅតាមផ្សារ, ដែលជាកន្លែងមួយអាចទិញគ្រប់ប្រភេទនៃទំនិញពីបរទេស។ លោក Eleanor Mordaunt ទទួលស្គាល់ថាត្រូវបានធ្វើឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនៃដងផ្លូវដែលមានហ្វូងមនុស្សច្រើនកកកុញ ដែលណែងណែងជាមួយនឹងឡាន រទេះ ជិះស៊ីក្លូ និងអ្នកថ្មើរជើង នៅពេលនាងបានទៅទស្សនាមិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពីការសោយទិវង្គតរបស់ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិក្នុងឆ្នាំ1927។ ជំរឹមងងុលបានទៅយឺតៗ ដោយបញ្ចេញសូរនៅតាមបណ្តោយផ្លូវក្នុងទីប្រជុំមនុស្សជាច្រើន។ ផងដែរក៏មានការតូញតែរនៅក្នុងការសែតនៃការបើកបរដ៏គ្រោះថ្នាក់, បទល្មើសមជ្ឈិមថ្មី។ បទប្បញ្ញត្តិចរាចរណ៍ថ្មីត្រូវបានណែនាំនៅក្នុងឆ្នាំ1936 អ្នកបើកបរត្រូវគោរពតាមសេចក្តីណែនាំប៉ូលីស; អ្នកថ្មើរជើងនឹងស្ថិតនៅលើផ្លូវថ្មើរជើង ហើយមិនត្រូវដើរឆ្លងថ្នល់ខុសច្បាប់ ជាពិសេសនៅផ្លូវបំបែក។ ដែលបានផ្តល់ឱ្យកសិករខ្មែរសម្រាប់ការរាំងខ្ទប់ចិញ្ចើមថ្នល់ជាមួយរានលក់ យានយន្ត អង្គរ គំនរបន្លែត្រី និងទំនិញផ្សេងៗទៀត វា ពិបាកក្នុងការអនុវត្តតាមជាមួយនឹងបទបញ្ញត្តិ។ ចរាចរទាំងអស់ត្រូវបានជាស់តឿនឱ្យប្រកាន់យកស្តាំ គោរពនៅល្បឿនកំណត់ 30 គីឡូម៉ែត្រ / ម៉ោង និងសញ្ញាបង្ហាញពីការផ្លាស់ប្តូរទិសដៅ។ ក្រុមរបាំរាជវង្សជួនកាលនឹងបន្ថែមបទភ្លេង Osbert Sitwell បានលឺសំលេងវាសម្តែងជាក្បាច់រាំនៃក្បួនដង្ហែរពី Aida។ ប្តោលទោសដោយភាពវឹកវរដែលអ៊ូអរនៃដងវិថីនៅថ្ងៃនេះ បារាំងមិនបានជោគជ័យក្នុងការប៉ុនប៉ងរបស់ពួកគេដើម្បីលើកកម្ពស់សណ្តាប់ធ្នាប់នោះទេ។

រាជធានីភ្នំពេញស្ថិតនៅលើតំបន់ដីសណ្តាលរាប ហើយត្រូវបានគ្របដណ្តប់ដោយភ្នំដែលមានកម្ពស់ហាសិបម៉ែត្រដែលផ្តល់នូវឈ្មោះឱ្យទីក្រុង។ ចេតិយថ្មមួយពណ៌ប្រផេះដែលបានតាំងនៅ - ហើយសឹងតែធ្វើនៅឯ កំពូលខ្ពស់បំផុតនៃភ្នំដូចជាកណ្តឹងដែលមានរយៈពេលយូរ។ ដើមឈើ និងសួនច្បារបានគ្របដណ្តប់លើជម្រាលភ្នំ ផ្នែកខ្លះលាក់ខ្លួនពីទិដ្ឋភាពបូជនីយដ្ឋានរំលឹកដល់ការរិលត្រឡប់មកវិញនៃ ខេត្តបាត់ដំបង និងខេត្តសៀមរាប នៅក្នុងឆ្នាំ 1907។ ការិយាល័យវិរៈសេនីយ៍ត្រីបារាំង រួមទាំង រេស៊ីដង់ Residence Superieure, Residenceនៃខេត្តកណ្តាល, Residence នៃអភិបាលក្រុង, បណ្ណាល័យជាតិ, ធនាគារឥណ្ឌូចិន,អគារគយ និងការិយាល័យប្រៃសណីយ៍ ដែលមាននៅលើ ឬនៅជិតផ្លូវរាងជារង្វង់មូលដែលរត់ជុំវិញមូលដ្ឋាននៃភ្នំ។ ជាច្រើននៃអាគារទាំងអស់ជាធម្មតាគឺជាសំណង់ដែលសមសួន ជាមួយដំបូលប្រក់ក្បឿង និងផ្នែកដំបូលដែលលយចេញ "ទិសខាងកើត" បន្តិច, បង្អួចជាក់បង្ហា, ជញ្ជាំងបានផ្តល់នូវ និងបានលាបពណ៌លឿង ពណ៌ស និងពណ៌ខៀវ។ ផ្លូវជាច្រើន, Canal de Verneville ដែលមានដោយពាក់កណ្តាលស្ពានដប់ពីរ សឹងតែរត់ចេញពីស្ថានីយ៍រថភ្លើងកណ្តាល និងបឹងកក់ទៅកាន់ទន្លេ។ នៅជិតផ្លូវរបស់វា, steamships of Messageries Fluviales បានចងឡើងនៅស៊េរីនៃស្ពានបណ្តែតទឹក, ដែលបានកើនឡើង និងធ្លាក់ចុះជាមួយនឹងការចុះឡើងដ៏អស្ចារ្យនៅក្នុងកម្ពស់នៃទន្លេ។ ទេសភាពខាងក្រៅ នៃកម្មករដែលលើទំនិញចុះពីនាវាដែលបែកញើស, អ្នកស្រុកដើម "rookeries" និងក្លិននៃទីផ្សារ, អ្នករស់នៅប្រទេសបារាំងដែលមានជីវភាពធូរធារបានរីករាយនឹងរបៀបរស់នៅដែលមានឯកសិទ្ធិពិសេស ការស្រែកនៅលើផ្នែរបស្មើនៃក្លឹបរបស់ពួកគេក្រោយពីធ្វើការឬស្តាប់ក្រុមតន្ត្រីដូចជា "Jaky's Jazz" នៅសណ្ឋាគារព្រះបរមរាជវាំង។ គ្រឹះស្ថាននេះមានមោទនភាពចំពោះ "ទស្សនៈផ្ទុយគ្នា" ការលើកទូរស័ព្ទនិងបុគ្គលិកពហុភាសា។ បារាំងដែលមានការសេពគប់តិចតួចជាមួយនឹងជនម្ចាស់ស្រុក លើកលែងតែសម្រាប់អ្នកបម្រើ និងសមាជិកនៃពួកឥស្សរជន។ មណ្ឌលលំនៅដ្ឋានអឺរ៉ុបដែលមានដំបូល

ស្លឹកត្រូវបានដាច់ដោយឡែកពីខណ្ឌផ្សេងទៀតនៃទីក្រុង។ នៅចុងសប្តាហ៍,បារាំងអាចបើកឡានទៅកាន់ស្ថានីយ៍ជម្រាលភ្នំនៅឯបូកគោ - "ហ្វូងក្របី" ជិតកំពត - ឬគិរីរម្យ ឬ ផ្សេងទៀតយកខ្យល់សមុទ្រនៅរមណីយដ្ឋានឆ្នេរខ្សាច់នៃក្រុងកែប សម្រាប់រាជធានីភ្នំពេញគឺតែងតែកក់ក្តៅហើយរមណីយដ្ឋានជាច្រើនបានផ្តល់ជំនួយសង្គ្រោះពីកំដៅ និងសត្វរុយ។ ពេលណាសីតុណ្ហភាពទិវាចរបានធ្លាក់ចុះដល់ 11 អង្សា នៅថ្ងៃមួយក្នុងខែ មករា ឆ្នាំ 1934 ។ វាជាព្រឹត្តិការណ៍ចំឡែកមួយដូចសូរគ្រោសសរុប ហើយវាត្រជាក់ខ្លាំងណាស់សម្រាប់ជនជាតិដើមភាគតិច។ មិនមែនជនជាតិអឺរ៉ុបទាំងអស់សុទ្ធតែធ្វើបានល្អទេ។ មានទាហានឯកជន,មេកានិចនិងមន្ត្រីរាជការថ្នាក់ក្រោម-ច្រើនទៀត, សមាមាត្រ, ជាងនៅក្នុងដែនអាណានិគមចក្រពអង់គ្លេស, ដែនអាណានិគមហូឡង់ ឬក៏ដែនអាណានិគមអាមេរិច, ដែលជាកន្លែងការងារទាំងនោះត្រូវបានផ្តល់ឱ្យជនជាតិដើម។ ស្មៀនអន់ និងបែបនេះធឹកស្រាក្រហមធម្មតានៅរង្គសាល សង្កសី zinc-topped និង រស់នៅក្នុងផ្ទះតូចតាច,ទោះបីជាភាគច្រើនមានអ្នកបំរើ អ្នកបំរើស្រី ឬក្មេងប្រុសដែលជាជនជាតិវៀតណាម។ ផ្លូវដែលរឹបអូសបានផ្តល់ការបំភាន់នៃទីក្រុងបារាំងភាគខាងត្បូងសម្រាប់ការនឹកផ្ទះ។ កីឡាវាយកូនបាល់គឺជាម៉ូដទាន់សម័យនៅក្នុងសង្គមរាជធានីភ្នំពេញ ជាមួយការប្រកួតប្រជែងដែលសាហាវសម្រាប់ពានស៊ីសុវត្ថិមុនីវង្ស។ ក្លឹបរាំបានបង្កើតឡើងក្នុងឆ្នាំ 1935 ហើយក្លឹបជិះទូកក្តោងបានផ្សងព្រេងទៅកាន់ទន្លេសាបនៅក្នុងឆ្នាំដូចគ្នា។ ការប្រកួតកីឡាបាល់ទាត់ត្រូវបានប្រារព្ធធ្វើនៅពហុកីឡាដ្ឋានក្រុងបានបើកនៅចុងឆ្នាំ 1938រោងភាពយន្តដំបូងបានលេចឡើងនៅក្នុងឆ្នាំ 1913។, និងក្រុមល្ខោនបានមកទស្សនាទីក្រុងនេះចាប់តាំងពីឆ្នាំ1909 ជាមួយនឹងការសម្តែ ដោយលោក Moliere និងអ្នកដទៃទៀត។ សូម្បីតែសៀករហាសកម្ម ម្តងម្កាលបានធ្វើដំណើរពីសៃហ្គនដើម្បីសម្តែងនៅក្នុងទីក្រុង។ ការដង្ហែក្បួនត្រូវបានគេពេញនិយមណាស់ ជាមួយនឹងពានរង្វាន់អង្គរ ពានរង្វាន់ខេត្តកំពង់ធំ និងពានរង្វាន់ព្រះករុណារបស់ព្រះមហាក្សត្រស៊ីសុវត្ថិ បានរៀបចំជាទៀងទាត់នៅឯការប្រណាំងសេះរាជធានីភ្នំពេញ។ កីឡាបាល់អោបគឺជាការំខានដល់ក្រុមខ្លាំង និង អ្នកគាំទ្ររបស់ពួកគេ។ អ្នកនាង Eleanor Mordaunt បានចំអកមើលងាយជនជាតិបារាំង ចំពោះអ្វីដែលនាងបានឃើញដូចជាជីវិតសង្គមដែលរងផលប៉ះពាល់របស់ពួគេជាមួយ នឹងស្ត្រីឆោតល្ងង់ស្បែកជើងខ្ពស់គួរឱ្យអស់សំណើចណាស់ ប៉ុន្តែនេះអាចជាប្រពៃណីការប្រកួតប្រជែងជនជាតិអង់គ្លេស និងកម្ពស់ថ្នាក់កណ្តាលនៅអាណានិគម Gallic គួរឱ្យអស់សំណើច។ ភ្ញៀវទេសចរជនជាតិអង់គ្លេសមួយចំនួនបានមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាដែលប្តេជ្ញាដើម្បីបន្តុះបង្អាប់ជាក់គូប្រជែងបារាំងរបស់ពួកគេ។ មួយក្នុងចំណោមការប្រមាថជាច្រើន គឺ mescaline នេះធ្វើឱ្យលោក Geoffrey Gorer នរណាដែលចំអកមើលងាយវត្តភ្នំជារឹស និងបានបណ្តេញពីព្រះបរមរាជវាំង (ដែលគាត់ជឿថាត្រូវបានរស់នៅដោយព្រះចៅអធិរាជ) ដែលមានតំលៃថោក និងឆើតឆាយ។

រាជធានីភ្នំពេញក៏មានចំណែកនៃគុណវិបត្តិ ផងដែរជាមួយ "ក្មេងស្រីសាធារណៈ" ការជួញដូរបុរាណរបស់ពួកគេនៅតាមដងផ្លូវ: ការព្រមានបទចម្រៀងខ្មែរដ៏មានប្រជាមានិតជាមួយ ជាការចំអក macho persiflage, "ស្ត្រីស្រស់ស្អាត ឬអ្នកត្រូវមើលថែខ្លួនឯង/ខ្ញុំបានរហែកចុះរបង/ខ្ញុំបានបំបែកបន្ទះឈើ/មើលថែខ្លួនរបស់អ្នក/ខ្ញុំនឹងមកល្ងាចនេះ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ អ្នកភ្នាល់ខ្លះបានរកឃើញថា "យប់ជាមួយ Venus មានន័យពេញមួយជីវិតជាមួយបារត", សម្រាប់កាមរោគ ដូចជា មេរោគអេដស៍ ជំងឺអេដស៍ HIV/AIDS នៅកម្ពុជានាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ មានការរីករាលដាល។ ការលេងល្បែងស៊ីសងផងដែរ ត្រូវបានចាក់ឫសយ៉ាងជ្រៅ សូម្បីតែអាជ្ញាធរជាញឹកញាប់បានព្យាយាមកំចាត់ទីលាក់ពួននៅតាមផ្លូវ Ohier (សព្វថ្ងៃផ្លូវលេខ 13) ។ ល្បែង

កាតនៃ trente-six-bêtes និង bacouin ដែលស្រដៀងទៅនឹងល្បែងអាប៉ោង ដែរ។ ភាពទន់ខ្សោយនៃទីក្រុងក្រីក្រ និងកសិករភាគច្រើនបានជាក់កម្រិតទៅនឹងស្លឹកម្លូរ និងស្រឡាញ់ជាទីបំផុត ដែលធ្វើពីថ្នាំជក់ដែលត្រូវបានដាក់ក្នុងស្លឹកចេក ប៉ុន្តែការសម្បូរបែបនៃអ្នកប្រណាំងទាំងអស់អាចបណ្តោយចំណង់របស់ពួកគេសម្រាប់កញ្ឆា, អាភៀន ហើយសូម្បីតែស្រាពណ៌ខៀវ បន្ទាប់ពីវាត្រូវបានហាមឃាត់នៅក្នុងទីក្រុងធំៗ របស់ប្រទេសបារាំង។ អាភៀនត្រូវបានគេប្រើជាញឹកញាប់ដោយខ្មែរធ្ងន់ ប៉ុន្តែកម្រណាស់ដោយជនក្រីក្រ។ លោក Huy Kanthoul អះអាងថាតំណែងនៃផ្លូវការរបស់ប្រទេសបារាំងត្រូវបាន "រាតត្បាត" ដោយការញៀនថ្នាំ ដែលត្រូវបានគេលក់នៅក្នុងការបោះត្រា "R.O" (Regie Opium).)។ នាំចូល និងលក់គ្រឿងញៀននេះគឺជាផ្តាច់មុខរបស់រដ្ឋ ដែលមានប្រាក់ចំណូលខ្ពស់ដែលមានតម្លៃជិតបីលានប្យ៉ាស ដែលបាននាំចូលក្នុងឆ្នាំ 1930។ភាគច្រើនមកពីឥណ្ឌា។ តម្លៃជិតកន្លះលានប្យ៉ាសដែលត្រូវបានលក់ក្នុងខេត្តកំពតតែឯងនៅក្នុងឆ្នាំ 1829។ ការប្រើថ្នាំនេះត្រូវបានដាក់កម្រិតជាផ្លូវការដើម្បីអនុញ្ញាត"ទីកន្លែងស្ងាត់ជាច្រើន" ហើយទាំងនេះត្រូវបានទុកនៅក្រោមការឃ្លាំមើលដោយមិនរាប់បញ្ចូលស្ត្រី និងកុមារ។ ការលក់បានធ្លាក់ចុះក្នុងអំឡុងពេលមានវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច ប៉ុន្តែមានការជួញដូរយ៉ាងលួនម្តងទៀតនៅឆ្នាំ 1939 ។ មានឧក្រិដ្ឋកម្មផងដែរ ដូចដែលបានគេរំពឹងទុកនៅក្នុងទីក្រុងខ្លះ-មួយចំនួននៃវាបានប្រព្រឹត្តដោយជនជាតិអឺរ៉ុប-ទោះបីជាវាគឺជាពាក្យបំផ្លើសទៅទីក្រុងភ្នំពេញទៅទីក្រុងឈីកាហ្គោ ដូចដែលបានធ្វើឱ្យអ្នកសារព័ត៌មានមានការភ្ញាក់ផ្អើល ។ លក្ខណៈពិសេសមួយដែលមានអាយុកាលយូរអង្វែងនៃទីក្រុងគឺការមានជម្លោះនៃអន្តរជាតិសាសន៍ ដែលខ្មែរ និងវៀតណាម នាក់ដែលបណ្តេញចេញទៅវិញទៅមក តែរៀងខ្លួន ដួចជាយួន ឬ "អ្នកនេសាទពីភាគខាងជើង" និង ឬ "បុរសនៃផែនដី" នឹងអៀនខ្មាស់ឥតសមហេតុសមផលគ្នាទៅវិញទៅមកនៅលើច្រាំងទន្លេ និងដែនដីរួមផ្សេងទៀត។

4. ពិព័រណ៌អន្តរអាណានិគមឆ្នាំ 1931

គម្រោងការងារសាធារណៈកំពុងដំណើរការយ៉ាងពេញទំហឹងក្នុងអំឡុងពេលឈានទៅ ដល់វិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច។ ពួកគេបានរួមបញ្ចូលការសាងសង់ផ្លូវដែកប្រវែង11 គីឡូម៉ែត្រតាមបណ្តោយច្រាំងទន្លេ។ មន្ត្រីរាយការណ៍ម្នាក់បានកត់សម្គាល់ថា ការចាប់ផ្តើមនៃវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនៅក្រៅប្រទេសមិនបានបញ្ឈប់គម្រោងការងារសាធារណៈសំខាន់ៗ ដែលកំពុងដំណើរការទៅមុខនៅក្នុងរាជធានីនោះឡើយ និងការពង្រីកនៃប្រព័ន្ធផ្លូវ និងការសាងសង់ការបង្ហូរទឹក លូ និងផ្លូវថ្នល់។ ការដឹកជញ្ជូន និងចំណុះដឹកជញ្ជូន តាមរយៈកំពង់ផែ, ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយតាមរយៈកំពង់ផែនេះបានបង្ហាញពីការធ្លាក់ចុះយ៉ាងច្បាស់រវាងឆ្នាំ1929 ដែលបង្ហាញថាទីក្រុងតូចមិនអាចសង្ឃឹមថានឹងគេចផុតពីផលប៉ះពាល់នោះទេនៃវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោកបានឡើយ។ កន្លែងផ្សេងទៀត នៅពេលដែលវិបត្តិបានវិត្ត។ គម្រោងការងារសាធារណៈត្រូវបានបោះបង់ចោលដូចនៅខេត្តសៀមរាប បានបញ្ឈប់នៅលើផ្លូវដាង700 104 គីឡូម៉ែត្រ។ ដូចជាសំណង់នៃអាគារ Empire State Building ក្នុងទីក្រុងញូវយ៉ក ឬស្ពានកំពង់ផែក្រុងស៊ីដនីនៅក្នុងប្រទេសអូស្ត្រាលី ការស្ថាបនាផ្លូវថភ្លើងនៅកម្ពុជាបានប្រឆាំងនឹងនិន្នាការសេដ្ឋកិច្ចធ្លាក់ចុះទូទៅ ដែលមានជ័យជំនះនៃឆន្ទៈនៅក្នុងគ្រាលំបាក។ ឆ្នាំ1931 ក៏មានការលើកឡើងផងឌែរ ក្នុងពិព័រណ៌អ័រកូឡូនៀនៅក្នុងទីក្រុងប៉ារីសដែលបានប្រារព្ធឡើងដើម្បីសម្គាល់សតវត្សនៃការសញ្ជ័យរបស់ អាល់ហ្សេរី Algeria ដែលបានលេចឡើងដើម្បីប្រឆាំងនឹងបរិយាកាសសេដ្ឋកិច្ចអាប់អួរផងដែរ។ ការតាំងពិព័រណ៌គឺជាការប្រារព្ធដ៏ធំមួយនៃអំណាចអាណានិគមបារាំង

ហើយខណៈពេលដែលប្រទេសកម្ពុជាគឺ ជាទឹកដីសេដ្ឋកិច្ចដែលមានតុល្យភាពប្រៀបធៀបគ្នាទៅវិញទៅមក វាគឺជានិមិត្តសញ្ញាដ៏មានឥទ្ធិពល យ៉ាងណាក៏ដោយ និងមួយដែលត្រូវបានជ្រើសរើសដោយបារាំងដើម្បីតំណាងឱ្យឥណ្ឌូចិនទាំងមូល។ អាជ្ញាធរបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានបោះ ខ្លួនរបស់គេយ៉ាងរឹងមាំចូលទៅក្នុងការរៀប។ ព្រះពន្លាកម្ពុជាត្រូវបានសាងសង់ឡើងនៅក្នុងរចនាបទខ្មែរនៅក្រោយការកសាងមជ្ឈមណ្ឌលឥណ្ឌូចិន ដែលជាការបន្តមរតកនៃប្រាសាទដ៏អស្ចារ្យនៃអង្គរ ការលេចឡើងចេញពីឧទ្យាននៅឯវីនសេនណេ Vincennes នៅច្រាំងបឹង Daumesnil ។ ការចម្លង ដែលបានលំអភ្លើងនៅពេលយប់បានក្លាយទៅជាមុខស្និទ្ធស្នាលច្រើនបំផុតនៃការតាំងពិពណ៌នេះ។ ការសង្កេតតាមបែបសហសម័យបានសរសេរថា ទោះបីជាឥណ្ឌូចិនគឺជា "អាណានិគមដ៏លើសលប់" ក៏ដោយ ក៏និមិត្តសញ្ញានេះគឺរតនភណ្ឌនៃអង្គរ។ សម្រាប់ភាគច្រើននៃភ្ញៀវទេសចរណ៍ ប្រាសាទនេះនឹងនៅតែមានន័យដូចគ្នានឹងការតាំងពិព័រណ៍ទាំងមូល។ខ្សែភាពយន្ត M. Tetard of Indochina បានផលិតខ្សែភាពយន្តចំនួនពីររឿងអំពីប្រទេសកម្ពុជាសម្រាប់ការប៉ះពាល់។ មានហ្វូងមនុស្សយ៉ាងច្រើនបានឈរជាជួរដើម្បីមើលព្រះមហាក្សត្រកម្ពុជា អ្នករបាំ ដែលត្រូវបានអមដោយរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃរបស់ពួកគេ Thiounn និង Princess Vongkath។ Monireth និង Monipong, ទាំងពីរនាក់ជាកូនរបស់ព្រះមហាក្សត្រមុនីវង្ស ដែលកំពុងសិក្សានៅប្រទេសបារាំងផងដែរក៏បានទៅទស្សនាផងដែរ។ ពួកគេត្រូវបានគេនិយាយថាមានការភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំងនៅឯការពិព័រណ៍អង្គរ។ គោលបំណងនៃការតាំងពិពណ៌នេះគឺជាសកម្មភាព "ផ្នែកឃោសនាដ៏អស្ចារ្យមួយសម្រាប់ចក្រភព បានរចនាឡើងដើម្បីបង្កើនមោទនភាពនិងការប្តេជ្ញាចិត្ត" និងដើម្បីបញ្ចុះបញ្ចូលសាធារណជនថាអាណានិគមគឺចាំបាច់សម្រាប់ប្រទេសស៊ីវិល។ ការតាំងពិព័រណ៍នៅខាងក្នុងការចម្លងបានសរសើរប្រាជ្ញានៃគោលនយោបាយអាណានិគមរបស់បារាំងនៅឥណ្ឌូចិន និងភាពជោគជ័យរបស់ខ្លួននៅក្នុងវិស័យអប់រំ សុខភាពសាធារណៈ និងពាណិជ្ជកម្ម មិនមានប្រជាជនបារាំងទាំងអស់ត្រូវបានគេជឿជាក់ទេ។ លោក Leon Blum អ្នកនយោបាយសង្គមនិយមដែលបានដឹកនាំនៅរដ្ឋាភិបាលរណសិរ្សប្រជាមានិតនៅបារាំង ដែលបានវាយប្រហារការតាំងពិពណ៌នេះ។ "នៅទីនេះយើងមានការស្ថាបនាឡើងវិញនូវដណ្តើរដ៏អស្ចារ្យនៃអង្គរ និងកំពុងមើលអ្នករបាំដ៏ពិសិដ្ឋ" គាត់និយាយថា "ប៉ុន្តែនៅក្នុងឥណ្ឌូចិនពួកគេកំពុង បាញ់ និរទេស និងដាក់គុក។ " លោក Marius Moutet ដែលនឹងក្លាយទៅជារដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនៅក្នុង រដ្ឋាភិបាលជួរមុខដ៏មានប្រជាមានិតរបស់លោក Leon Blum ជាយូរមកហើយ ដែលបានរិះគន់ពីកម្លាំងពលកម្មដោយបង្ខំនៅឥណ្ឌូចិន។ គាត់បានបន្ថែមសម្លេងរបស់គាត់ទៅកាន់រដ្ឋាភិបាល ។នៅខាងឆ្វេងបានរៀបចំការតាំងពិព័រណ៍មួយ ប៉ុន្តែវាមិនអាចត្រូវបានគេសង្ឃឹមថាការប្រកួតប្រជែងជាមួយការកំសាន្តជាផ្លូវការនោះទេ។

5. **ទិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនៅកម្ពុជា**

វិបត្តិសេដ្ឋនៃទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 បានប៉ះពាល់ដល់ឥណ្ឌូចិនយ៉ាងខ្លាំង។ មិនមានផ្លូវដែកហើយ និងការពិព័រណ៍អាណានិគមមិនអាចទប់ស្កាត់ការធ្លាក់ចុះដែលជៀសមិនរួច ដែលបានធ្លាក់ចុះដូចជាក្រណាត់នៅលើប្រទេសបារាំង។ មួយឬពីរឆ្នាំក្រោយមក វិបត្តសេដ្ឋកិច្ចបានវាយប្រហារប្រទេសបារាំង ដោយវាមានរយៈពេលយូរ។ ដូចជាអ្នកប្រវត្តិវិទូលោក Julian Jackson បានសង្កេតឃើញ ដោយពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1935 នៅពេលដែលពិភពលោកទាំងមូលចាប់ផ្តើមផុសចេញពីវិបត្តិនេះ ប្រទេសបារាំងស្ទើរតែស្ថិតនៅក្នុងជម្រៅនៃអណ្តូងដ៏

ជ្រៅន។ នៅឥណ្ឌូចិន រួមបញ្ចូល ទាំងកម្ពុជា ត្រូវបានចងយ៉ាងតឹងរឹងចំពោះសេដ្ឋកិច្ច Metropole និងមិនអាចសង្ឃឹមថានឹងដិះចេញពីព្យុះនេះបាន។ តម្លៃនៃទំនិញត្រូពិចបានធ្លាក់ចុះ អាជីវកម្មជាច្រើនបានក្ស័យធន និងចំនួនអ្នកតាំងលំនៅបារាំងដែលបានបាត់បង់ការសង្គ្រោះជីវិតរបស់ពួកគេ។ គម្រោងអភិវឌ្ឍន៍ត្រូវបានផ្អាក។ ការធ្វើពាណិជ្ជកម្មរបស់កម្ពុជាភាគច្រើនបានស្ថិតនៅក្នុង ដៃចិន និងការរត់ចោលជួររបស់ឈ្មួញដែលបានបរាជ័យនៅក្នុងប្រទេសចិនបានបង្ហាញពីជម្រៅនៃធ្លាក់ចុះ។ អ្នកសង្កេតការណ៍ម្នាក់នៅឆ្នាំ 1933 បានសរសេរថា: «មិនដូចជានៅក្នុងដៃរបស់ជនជាតិចិនទេ»" រចនាសម្ព័ន្ធពាណិជ្ជកម្មទាំងមូលរបស់កម្ពុជាបានធ្លាក់ចុះនោះគឺមិនមានអ្វីដែលនៅសេសសល់នោះទេ"សូម្បីតែការលក់អាភៀនក៏ធ្លាក់ចុះដែរយ៉ាងឆាប់រហ័ស ជាមួយនឹងផលវិបាកធ្ងន់ធ្ងរសម្រាប់ថវិការាជការ។ ការធ្លាក់ចុះក៏បានប៉ះពាល់យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរផងដែរដល់ជីវិតរបស់កសិករ កម្មករ និងទីប្រជុំជនក្រសត់។ សូម្បីតែអ្នកបម្រើនាយករដ្ឋមន្ត្រីបារាំងក៏មិនបានរួចជីវិតដែរ។ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1931, ជំងឺមហារីកនៃភាពអត់ការងារធ្វើបានកើនឡើងនៅរាជធានីភ្នំពេញ។ នៅឆ្នាំបន្ទាប់ កម្មករជាង1000 នាក់ត្រូវបានផ្អាក់ដោយសារតែការធ្លាក់ចុះនៃពាណិជ្ជកម្ម។មន្ត្រីរាជការស៊ីវិលបានបារម្ភអំពីការកាត់បន្ថយថវិកា។ នៅដើមឆ្នាំ1933 ប្រាក់ខែគោលត្រូវបានកាត់បន្ថយ10 ភាគរយ បង្កឱ្យមន្ត្រីការិយាល័យកណ្តាលចំនួន នាក់ខឹងសម្បាដើម្បីរៀបចំការប្រជុំបាតុកម្មនៅសាលមហោស្រពក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ។ ការកាត់បន្ថយប្រហែលជាជិតដល់30ភាគរយនៅពេលដែលប្រាក់ត្រូវបានគិត។លោក Huy Kanthoul, បន្ទាប់មកគ្រូបង្រៀនក្មេងបានសង្កេតឃើញថាពួកអ្នក ទទួលខុសត្រូវបារាំងមានការអាក់អន់ចិត្តណាស់ ដែលពួកគេហាក់ដូចជាមិនបានទួញសោកចំពោះការស្លាប់របស់លោកឧត្តមសេនីយ៍ Pierre Pasquier នៅក្នុងការធ្លាក់យន្តហោះ នៅឆ្នាំ1931 ការកាន់កាប់ដែលគាត់ទទួលខុសត្រូវសម្រាប់វិធានការតឹតត្បិត។កាសែតភាសាបារាំងថ្មីមួយបានសន្យាដល់អ្នកអានថា "យើងនឹងនិយាយយ៉ាងហោចណាស់អាចអ្វើទៅបានអំពីវិបត្តិនេះ។ យើងនឹងខិតខំ នៅលើការផ្ទុយមកវិញ,ហើយយើងនឹងមិនបំភ្លេចវាឡើយ " វាបានស្រែកនៅក្នុងភាពងងឹត ហើយក្រដាសខ្លួនរបស់វាបានបត់បញ្ចូលគ្នាបន្ទាប់ពីរយៈពេលពីរខែ។ វាជាពេលវេលាដែលអស់សង្ឃឹម ជាមួយនឹងតំលៃអង្ករ កៅស៊ូ និងទំនិញផ្សេងៗទៀតបានធ្លាក់ចុះខណៈទីផ្សារក្រៅប្រទេសបានរឹងសួត។ អ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានកាសែតដែលទំនងជាក្រៀមក្រំណាស់បានគូញត្អែរអំពីភាពស្ងៀមស្ងាត់នៃយប់នៅតាមដងផ្លូវ នៃរាជធានីក្នុងអំឡុងពេលវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ច:" ពេលព្រលប់ រាជធានីភ្នំពេញគឺមានទស្សនីយភាពទុក្ខព្រួយ,វាគឺស្ងប់ស្ងាត់។ វាគឺជាស្រមោល។ វាគឺជាការស្លាប់។" រដ្ឋាភិបាលបារាំងបានកាត់បន្ថយវិភាគទានហិរញ្ញវត្ថុរបស់ខ្លួនទៅកាន់ឥណ្ឌូចិនដោយជាង30លានប្រ៉ាសនិងទាំងអស់នៃអាណានិគមជួបប្រទះឱនភាពថវិកា, បង្ខំឱ្យពួកគេកាត់ការចំណាយពី 180 លានព្យាសទៅជាង 100 លាន នៅក្នុងថវិកាឆ្នាំ 1934 ។ គម្រោងការងារសាធារណៈត្រូវបានលុបចោលដោយមិនគិតពីការកាត់បន្ថយសេវាកម្ម ហើយប្រជាជនសាមញ្ញត្រូវតែទទួលបន្ទុកពន្ធដារដ៏ធ្ងន់ធ្ងរជាង។ នៅឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ទៀត លោក ហ្វ្រេឡាវែលល M. Pierre Laval ដែលជាហិរញ្ញិកបារាំង បានចេញសេចក្តីបង្គាប់ការកាត់បន្ថយបន្ថែមទៀតទៅលើប្រាក់ឈ្នួលសេវាកម្ម និងប្រាក់សោធន ដែលត្រូវអនុវត្តបានទៅកាន់អាណានិគមក៏ដូចជាបារាំងខ្លួនឯងផងដែរ ។ដោយសារតែការកាប់បំផ្លាញព្រៃផ្សៃ រដ្ឋបាលកម្ពុជាអាចធ្វើឱ្យមានតុល្យភាពថវិការបស់ខ្លួនសម្រាប់ពេលវេលាជាលើកដំបូងចាប់តាំងពីឆ្នាំ1931 និងសូម្បីតែប្រកាសការស្តារឡើងវិញ 2.56ភាគរយ ការតម្លើងប្រាក់ឡើងវិញនៅចុងឆ្នាំ1935។ នេះត្រូវបានគេបូកជាមួយការកាត់បន្ថយបន្តិចបន្តួចនៃការប្រមូលពន្ធផ្ទាល់ខ្លួននៅខែមករាឆ្នាំ 1936។ នៅឡើយប្រសិនបើវិធានការទាំង

នេះបានសន្យានូវភាព ប្រសើរឡើងខ្លះៗនៃភាពលំបាកសម្រាប់អ្នកតាំងលំនៅ និងមន្ត្រីបារាំង,ចុះយ៉ាងណា ចំពោះមហាជនខ្មែរដែលមានប្រាក់សន្សំតិចតួចឬគ្មានប្រាក់សន្សំតិចសោះជាមួយនឹងអ្វីដែលដើម្បីបន្ថយផលប៉ះពាល់នៃវិបត្តិនេះ? កសិករខ្មែរនិងទីប្រជុំជនក្រីក្រ មិនដែលត្រូវបានប្រមូលផ្តុំគ្នានៅក្នុងកន្លែងដំបូងឡើយ។ លោក Mordaunt បានចាត់ទុកពួកគេថាជា "ជនក្រីក្រ" ហើយបានពិពណ៌នាអំពីទូកក្តោងរាជធានីភ្នំពេញមាន "បុរសស្គមស្គាំងដែលមានដៃដូចជាកូនប្រុសជ្រាំបួន"។ អត្រានៃការបដិសេធចំពោះកងទ័ពដែលត្រូវបានជ្រើសរើសក្នុងកំឡុងសង្គ្រាមលោកលើកទី1 មានកំរិតខ្ពស់គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើល ដែលបញ្ជាក់ពីសុខភាពទូទៅមិនល្អ និងកង្វះអាហារូបត្ថម្ភ សូម្បីតែនៅក្នុងពេលវេលា "ល្អ" ក៏ដោយ។ អាជ្ញាធរបានច្រានចោលពាក់កណ្តាលនៃជនជាតិខ្មែរដែលបានរាយការណ៍ស្រមាប់សេវាកម្មនៅសង្កាត់បន្ទាយភ្នំពេញក្នុងឆ្នាំ 1916។ ទំព័រនៃសារព័ត៌មានឥណ្ឌូចិនផ្តល់នូវគំនូរខ្លះអំពីទុក្ខវេទនា របស់ជនក្រីក្រក្នុងកំឡុងពេលមានការធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំង។ ក្រដាសកាសែតបានរាយការណ៍ថាអ្នកប្រជុំយប្រថានបៀតបៀនលើមនុស្ស ដែលបង្ខំតម្លើងតម្លៃអំបិល និងទំនិញចាំបាច់ដទៃទៀត។ អ្នកចងការប្រាក់ដែលគិតអត្រាការប្រាក់ខ្ពស់បំផុតបានធំធាត់លើទុក្ខវេទនារបស់មនុស្ស និងហាងទទួលបញ្ចាំអាចំកំបាំងរីកធំ ។ គូលី និងអ្នកសុំទានដែលគ្មានការងារធ្វើត្រូវបានគេនិយាយទៅកាន់"ការប្រមាញ់សរសៃឈាមដឹកអ្នកដំណើរ" នៃទីប្រជុំជនដែលជាកន្លែងអស់សង្ឃឹមសម្រាប់ម្ហូបអាហារ ពួកគេនឹង«ប្រកួតប្រជែងចំពោះការអាណិតអាសូរ»នៃជោគវាសនាជាច្រើន។

អ្នកផ្សេងទៀតបានប្រើប្រភពដ៏រឹងមាំបន្ថែមទៀតដើម្បីចិញ្ចឹមគ្រួសាររបស់ពួកគេ។ នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ 1933 ប្រជាជនកម្ពុជាចំនួនហាសិបនាក់បានសន្ទប់វាយចូលក្នុងរបស់ដែលគេបោះចោលនៅផ្សារទ្រឿងខាញ់ (Truong Khanh) នៅក្នុង សុងទ្រាំង (Soctrang), គ្រាន់តែនៅលើព្រំដែននៅកូសាំងស៊ីន។ ម្នាក់ៗយកបាវអង្ករនៅក្នុងអ្វីដែលការស៊ើបអង្កេតដែលមានឈ្មោះថា ការបះបោររបស់កសិករ jacquerie ស្រដៀងទៅនឹង "ការទាមទារ "ដែលបានរៀបចំដោយពួកកុម្មុយនិស្តនៅអាណាន់ ភាគខាងជើង។ ជនល្មើសត្រូវបានកាត់ក្តីនៅក្នុងសម័យប្រជុំវិសាមញ្ញមួយហើយផ្តន្ទាទោសជាប់ពន្ធនាគាររយៈពេលយូរ។ នៅក្នុងការការពាររបស់ពួកគេៗ គ្រាន់តែនិយាយថាពួកគេឃ្លានណាស់។ ដូចជាបញ្ហាទាំងនេះមិនគ្រប់គ្រាន់ទេ ទឹកជំនន់ដ៏ធំសម្បើមនៅឆ្នាំ 1936 បានជន់លិចសង្កាត់ក្រីក្រនៅរាជធានីភ្នំពេញ និងលិចលង់ស្ទើរតែទាំងអស់នៅជិតខេត្តកណ្តាល ព្រៃវែង កំពង់ចាម បង្កឱ្យមានការខូចខាតដ៏ធំសម្បើមដល់ដំណាំ និងផ្ទះសំបែង។ ក្នុងកំឡុងឆ្នាំបន្ទាប់,គ្រោះរាំងស្ងួតបាននាំមកនូវការអត់ឃ្លានដល់មនុស្សជាច្រើននៅតាមជនបទ។ នៅឆ្នាំ1936 អាក្រក់បំផុតនៃជំងឺធ្លាក់ទឹកចិត្តត្រូវបានបញ្ចប់ ប៉ុន្តែគ្រោះមហន្តរាយធម្មជាតិទាំងនេះបានបិទបាំងឥទ្ធិពលនៃការកើនឡើងនៃសេដ្ឋកិច្ចទូទៅ។ កសិករដែលរស់នៅភាគច្រើនដោយកសិកម្មចិញ្ចឹមជីវិតអាចត្រូវបានគេធ្វើឱ្យជាប់ទៅកាន់កម្រិតមួយពីផលប៉ះពាល់នៃការធ្លាក់ចុះនេះ ប៉ុន្តែពួកគេមិនអាចគេចផុតពីភាពស្រេកឃ្លានដែលកើតមានឡើងបន្ទាប់ពីទឹកជំនន់ និងគ្រោះរាំងស្ងួត។ ទីក្រុងក្រីក្របានរងគ្រោះផងដែរ ខណៈដែលការកង្វះខាតបានបង្ខំឱ្យតម្លៃអង្ករឡើងពី 2,50ព្យាសក្នុងមួយគីឡូក្រាម ដល់4ព្យាសក្នុងមួយខែតែប៉ុណ្ណោះនៅចុងឆ្នាំ 1936។ សារព័ត៌មានឥណ្ឌូចិន បានរាយការណ៍ថាព្រះមហាក្សត្រមុនីវង្សបានរំដើបរំជួលដោយសារអ្នកភូមិនៅខេត្តបាត់ដំបងមានការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ដែលលោកបានចាប់ផ្តើមចែកចាយអង្ករដោយសេរីដែលដាំនៅលើដីរបស់លោកនៅត្រពាំងឆង (Trapeang Chong) នៅជិត ពោធិ៍សាត់។កសិករជាច្រើនបានដើរចេញពីដីរបស់ពួកគេហើយធ្វើដំណើរទៅកាន់ទីក្រុងស្វែងរកអាហារ និងការងារ។ អត្ថបទមួយក្រោយមកបានទាក់ទាញការយកចិត្តទុកដាក់

ចំពោះអ្នកជាំម្រេចដ៏គួរឱ្យអាណោចអាធ័ម ដែលដំណាំរបស់ពួកគេស្ទើរតែមិនមានតំលៃដោយសារការធ្លាក់ចុះនៃតម្លៃទំនិញ។ សាកសពត្រូវបានរកឃើញនៅលើដងក្នុងទន្លេនៅរាជធានីភ្នំពេញ ហើយមានអំពើពេស្យាចារជាថ្មីនៅតាមជនបទខណៈស្ត្រីបានលក់ខ្លួនឯងសម្រាប់តម្លៃអង្ករ។ ប្រជាពលរដ្ឋបារាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញ បានប្រារព្ធព្រឹត្តិការណ៍បាល់ទាត់ និងកីឡាជាច្រើន ដើម្បីប្រមូលប្រាក់សម្រាប់ជនរងគ្រោះដោយទឹកជំនន់ និងក្នុងឱកាសមួយនៅឆ្នាំ1938 មានសូម្បីតែបាល់ទាត់ធំមួយនៅទីក្រុងប៉ារីសដើម្បីរៃអង្គាសមូលនិធិ បានចូលរួមដោយរដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមលោក Marius Moutet។

6. ប្រទេសកម្ពុជា និងរណសិរ្សប្រជាមានិត

លោក Moutet គឺជារដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនិយមនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលរណសិរ្សប្រជាមានិតដឹកនាំដោយសង្គមនិយមលោក Leon Blum ដែលបានឡើងកាន់អំណាចនៅខែ មិថុនា ឆ្នាំ 1936។ វាជាហេតុផលមួយដែលសួរថាអ្វីដែលរដ្ឋាភិបាលឆ្វេងនិយម បានយល់ព្រមឱ្យធ្វើចំពោះជនក្រីក្រនៃអាណានិគម និងសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសង្គម និងសេដ្ឋកិច្ចទូទៅរបស់កម្ពុជា។ នៅមូលដ្ឋាន រណសិរ្សប្រជាមានិតបានកំណែទម្រង់មួយចំនួនរួមមានថ្ងៃឈប់សម្រាក ប្រាក់និវត្តន៍ បន្ថែមម៉ោងការងារ 40ម៉ោងក្នុងមួយសប្តាហ៍ និងការពឹតបន្តឹងលើ ស្និទ្ធអំណាចរបស់និយោជ សម្រាប់កម្មករបារាំងរាប់លាននាក់ ការធ្វើកំណែទម្រង់ទាំងនេះបានផ្តល់នូវការសម្រាកលើកដំបូងពីជីវិតនៃការងារមិនសំខាន់ឥតឈប់ឈរ។ ឥទ្ធិពលរបស់រណសិរ្សនៅលើអាណានិគមគឺមិនសូវសំខាន់ទេ ទាំងសង្គម និងនយោបាយ។ នេះជាផ្នែកមួយដោយសារតែក្រុមចម្រុះមិនមានគោលនយោបាយអាណានិគមច្បាស់លាស់ ឬគោលនយោបាយអាណានិគមចែករំលែក ហើយដោយសារតែមានអំណាចត្រឹមតែរយៈពេលខ្លីប៉ុណ្ណោះ។ រ៉ាឌីកាល់ ដែលបាននៅក្នុងការពេញចិត្តចំពោះស្ថានភាពនេះ បានជំទាស់នឹងសំណើជាច្រើនសម្រាប់កំណែទម្រង់ ហើយជារឿយៗព្រួយបារម្ភចំពោះការកើនឡើងនៃការបង្ក្រាបអ្នកប្រឆាំងជាតិនិយមនៅក្នុងអាណានិគម។ ពួកសង្គមនិយមបានពេញចិត្តចំពោះឯករាជ្យភាពនៃអាណានិគម ប៉ុន្តែក្នុងពេលនោះ ពួកគេបានជឿថាប្រជាជនអាណានិគមនឹងទទួលប្រយោជន៍ពីអរិយធម៌បារាំង។ គណបក្សនេះបានរសាត់ទៅខាងស្តាំអាណានិគមតាំងពីសម័យលោក Jean Jaures ហើយវាទំនងជាថាជម្រើសឯករាជ្យមិនត្រូវបានយកចិត្តទុកដាក់ជា ដាច់ខាតដោយមេដឹកនាំគណបក្សភាគច្រើននោះទេ។ លោក ប្លុម Blum បានគាំទ្រគំនិតនៃបេសកកម្មរបស់បារាំងដែលត្រូវបានបង្ហាញតាមពាក្យស្លោករបស់គាត់ថា "យើងទទួលស្គាល់សិទ្ធិ និងសូម្បីតែកាតព្វកិច្ចនៃការប្រណាំងល្អឥតខ្ចោះដើម្បីទាក់ទាញដល់អ្នកដែលមិនបានមកដល់កម្រិតដូចគ្នានៃវប្បធម៌" ។ សូម្បីតែបក្សកុម្មុយនិស្តបារាំង (CPF) ដែលពីមុនធ្លាប់មានខ្សែរប្រឆាំងនឹងចក្រពត្តិនិយមសម្រាប់ចលនាឯករាជ្យនៅអាហ្វ្រិកខាងជើង និងឥណ្ឌូចិន បានទទួលយកជំហរគំនិតផ្ទុយគ្នា មួយ។ មេដឹកនាំគណបក្សលោក Maurice Thorez បានថ្លែងថា "សិទ្ធិក្នុងការលែងលះមិនបានបង្ហាញពីកាតព្វកិច្ចក្នុងការលែងលះនោះទេ"។ អ្វីដែលអច្ឆរិយភាពមួយបានធ្វើឱ្យលោក M. Thorez គិតពីការបង្ខំឱ្យរៀបការ?) CPF បាន "ប្រែទៅជាអ្នកបង្កើតចលាចល" និងសូម្បីតែស្វាគមន៍ចំពោះការជិះជាន់នៃពួកឧទ្ធាមជាតិនិយមនៅអាល់ហ្សេរី នៅពេលនេះ។ ទោះបីជាមានការរិះគន់ប្រឆាំងនឹងអាណានិគមដ៏ឃោរឃៅនៅក្នុងគណបក្សសង្គមនិយមក៏ដោយ អ្នកប្រវត្តិវិទូម្នាក់ឈ្មោះ ជូលីន ជែនសុន Julian Jackson បានគិតថា "អ្វីក៏ដោយដែលជាការប្តេជ្ញាចិត្តពីសង្គមនិយមទៅកាន់រដ្ឋាភិបាលខ្លួនឯងចុងក្រោយ នេះគឺមិនមែនជាគោលបំណងខ្លះៗរបស់រដ្ឋាភិ

បាល ប្លុម Blum ឬ រដ្ឋមន្ត្រីខ្លះៗដែលពាក់ព័ន្ធនឹងគោលនយោបាយអាណានិគមនោះឡើង។ លោក Aldrich ជឿជាក់ថា គណបក្សសង្គមនិយមត្រូវបានប្តេជ្ញាចិត្តទៅកាន់អាណានិគមសម័យទំនើប" ដែលត្រូវ "ប្រយុទ្ធប្រឆាំងទៅនឹងការរំលោភបំពាននៃអាណានិគមនិយមជាជាងប្រព័ន្ធខ្លួនឯង" ។ រដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមលោក Moutet បានពេញចិត្តនៃការសង្កត់ធ្ងន់កាន់តែខ្លាំងទៅលើការអភិវឌ្ឍសង្គម និងសេដ្ឋកិច្ចនៃអាណានិគម។ គាត់បានស្នើសុំកម្មវិធីដ៏ធំមួយនៃការងារសាធារណៈ ប៉ុន្តែដោយឥតគិតថ្លៃ ជាជាងកោសល្យវិច័យនិងពលកម្មព្រហ្មទណ្ឌ បានរៀបចំគម្រោងឥណទានជនបទ និងបាននិយាយនៅក្នុងការពេញចិត្តនៃការបង្កើនស្តង់ដារស់នៅ ហើយនិងការកែលម្អសុខភាព និងការអប់រំ។ នៅក្នុងឆ្នាំ 1937 នៅគំនិតផ្តួចផ្តើមរបស់លោក Moutet ការិយាល័យនៃការផ្គត់ផ្គង់ស្បៀងអាហារនៅតាមខេត្តត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដើម្បីទប់ទល់នឹងគ្រោះទុរ្ភិក្សជាទៀងទាត់។ លោក Moutet ក៏បានស្នើសុំមូលនិធិអាណានិគមនិយមសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច ដើម្បីត្រួតពិនិត្យការវិនិយោគបន្ថែមនៅក្នុងអាណានិគម ប៉ុន្តែសំណើរនេះត្រូវបានរារាំងនៅក្នុងរដ្ឋសភា ទោះបីជាសំណើដំបូងរបស់គាត់មានត្រឹមតែ 50លានហ្រ្វង់សម្រាប់គ្រប់អាណានិគមបារាំងក៏ដោយ។ ក្រុមសម្ព័ន្ធមិត្តរ៉ាឌីកាល់តូចៗរបស់លោក Moutet មានការស្អប់ខ្ពើមជាផ្នែកមួយ ជាច្រើន ដូចជាការស៊ូច្រើនជាងពួកគេបានមានដើម្បីរក្សាអាណាចក្រដែលបានរក្សាជំនឿរបស់ពួកគេលើឧត្តមភាពរបស់បារាំង។
នយោបាយ ដែលជាកំណែទម្រង់ដ៏សំខាន់តែមួយគត់របស់រណសិរ្សប្រជាមានិត នៅឥណ្ឌូចិនគឺការដោះលែងអ្នកទោសនយោបាយមួយចំនួននៅក្រោមការលើកលែងទោសមួយផ្នែក ទោះបីនេះជាទូទៅប៉ះពាល់ដល់ប្រទេសវៀតណាមក៏ដោយ។ ជាថ្មីម្តងទៀតរ៉ាឌីកាល់បានអនុវត្តហ្វ្រាំង។ សារព័ត៌មានឥណ្ឌូចិន ដែលគាំទ្រគណៈបក្សរ៉ាឌីកាល់ហើយដូច្នេះរណសិរ្សប្រជាមានិតបានបដិសេធថាលោក Moutet គឺជា "រដ្ឋមន្ត្រីសម្រាប់ទទួលខុសត្រូវ" សម្រាប់ជាផ្នែកមួយរបស់គាត់នៅក្នុងការលើកលែងទោស។ លោក Moutet ក៏បានបង្កើតគណៈកម្មការស៊ើបអង្កេតដើម្បីកំណត់នូវអ្វីដែលកំណែទម្រង់ចាំបាច់ ប៉ុន្តែវាគឺជាតួអង្គគ្មានប្រសិទ្ធភាព ហើយមិនបានបញ្ជូនរបាយការណ៍ចុងក្រោយ។ គណៈកម្មការបានតែងតាំងលោក Justin Goddard ដែលជាអតីតប្រធានសង្គមនិយមឱ្យរាយការណ៍ពីលក្ខខណ្ឌនៅឥណ្ឌូចិន។ លោក Goddard បានមកទស្សនកិច្ចប្រទេសកម្ពុជានៅខែមករាឆ្នាំ1937 ត្រូវបានផ្តល់ឱ្យដោយសាខាក្នុងតំបន់នៃសម្ព័ន្ធសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាពលរដ្ឋ និងបានចាកចេញភ្លាមៗបន្ទាប់ពីនោះ។ ចំណាប់អារម្មណ៍របស់លោកអំពីរដ្ឋបាលបារាំងនៅឥណ្ឌូចិនគឺមានច្រើនជាងអំណោយផល។ គាត់បាននិយាយថាគាត់«ភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង»ចំពោះកិច្ចការធំៗ របស់បារាំង ហើយបានបង្ហាញអំពីការរីកចម្រើននៃអនាម័យសាធារណៈសម្រាប់ការសរសើរ។ លើសពីនេះទៅទៀតគាត់ជឿថាជម្លោះក្នុងសង្គមត្រូវបានដោះស្រាយតាមរយៈ "ការអនុវត្តន៍ប្រកបដោយបញ្ញត្តិ" នៃច្បាប់សង្គមរបស់រដ្ឋាភិបាល ហើយចាត់ទុកថាភាពលំបាកវេទនារបស់ប្រជាជននៅតាមជនបទត្រូវបានកាត់បន្ថយ ទោះបីជាមិនបានបញ្ចប់ក៏ដោយ។ លោក Moutet ខ្លួនឯងគឺមិនសូវកក់ក្តៅអំពីកំណែទម្រង់។ ទោះបីជាគាត់ធ្លាប់បានវាយប្រហារទៅលើពួកអ្នកទាំងអស់នោះដែលបានគ្រប់គ្រងអាណានិគមដូចជាហាននរកក៏ដោយ ក៏គាត់មិនបានព្យាយាមទប់ស្កាត់អំណាចរបស់ពួកគេ ហើយរបាយការណ៍របស់លោក Goddard ត្រូវតែបានធ្វើអោយគាត់បន្តឆ្ពោះទៅកាន់ស្ថានភាពបច្ចុប្បន្ន។ សេវាអាណានិគមគឺប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាលថ្មី ហើយមុខងាររបស់ខ្លួននៅឥណ្ឌូចិន "ដែលបានអូសជើងរបស់ពួកគេ" ជាជាងអនុវត្តការផ្លាស់ប្តូរគោលនយោបាយ។ ទោះជាយ៉ាងណាលោក Moutet បានជើរតួជាហ្វ្រាំងលើផែនការរបស់មិត្តរួមការងារដែលមានសុទិដ្ឋិនិយមបន្ថែមទៀតរបស់

គាត់ សូម្បីតែការរួមគំនិតជាមួយមេដឹកនាំអចិន្ត្រៃយ៍ដែលប្រតិកម្មនៃនាយកដ្ឋានកិច្ចការនយោបាយរបស់គាត់នៅក្រសួងដើម្បី កែតម្រូវការសម្រេចចិត្តបានយកដោយអ្នកសហការសង្គមនិយមរបស់លោក Moutet ។ ជាមួយនឹងការខ្មាស់អៀនបែបនេះ បុរសអភិរក្សសំខាន់ដូចជា Moutet នៅកាន់តំណែងនេះ រណសិរ្សប្រជាមានិតបានបរាជ័យសូម្បីតែនៅលើលក្ខខណ្ឌកំណត់របស់ខ្លួន។ រណសិរ្សប្រជាមានិតមានសាខានៅឥណ្ឌូចិន រាប់បញ្ចូលទាំងរាជធានីភ្នំពេញ ហើយទាំងនេះត្រូវបានខកចិត្តជាមួយខ្វះនៃការផ្លាស់ប្តូរពិតប្រាកដ។ សហព័ន្ធសង្គមភាគខាងត្បូងនៃនយោបាយឥណ្ឌូចិនរបស់គណៈបក្សសង្គមនិយមបានវាយប្រហារលើ"ការជំទាស់ជាច់ខាត" រវាងកម្មវិធីរណសិរ្សប្រជាមានិត និង" គោលនយោបាយប្រតិកម្ម "ដែលបានអនុវត្តជាក់ស្តែងនៅក្នុងតំបន់។កំណែទម្រង់មួយចំនួនត្រូវបានប្រកាសឱ្យប្រើ។ នៅក្រោមការណែនាំរបស់រដ្ឋាភិបាលមន្ត្រីបារាំងនៅកម្ពុជាបានបញ្ជាឱ្យមានកំណែទម្រង់មួយចំនួនចំពោះលក្ខខណ្ឌការងារ។ ឧទាហរណ៍នៅចុងឆ្នាំ 1936 រយៈពេលនៃថ្ងៃធ្វើការមានកម្រិត ការងារនៅពេលយប់ត្រូវបានហាមឃាត់សម្រាប់ស្ត្រី អ្នកធ្វើបាតុកម្មត្រូវឱ្យនិយោជិតរបស់ពួកគេឈប់សំរាក មួយសប្តាហ៍ហើយមានថ្ងៃឈប់សម្រាកប្រចាំឆ្នាំ។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមក ក្រឹត្យមួយបានហាមឃាត់ការជួលក្មេងប្រុសអាយុក្រោមអាយុ 12 ឆ្នាំធ្វើការ ហើយបានចែងថាមានតែក្មេងប្រុសដែលមានអាយុលើសពី16 ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះអាចធ្វើការនៅពេលយប់បាន។ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់ M. Goddard ព្រះបាទមុនីវង្សបានចុះហត្ថលេខាលើក្រឹត្យមួយ (ប្រហែលជាគ្មានអានវាទេ) ដែលបានផ្តល់ឱ្យសម្រាប់អាជ្ញាកណ្តាលនៃជម្លោះ និងសម្រាប់អធិការទំនាក់ទំនងឧស្សាហកម្ម។ កូដកម្ម និងទំរង់ជទៃទៀតនៃជម្លោះឧស្សាហកម្មបានកើតឡើងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ទោះបីជានៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 ពួកគេត្រូវបានគេដាក់កម្រិតយ៉ាងធំធេងទៅកាន់ពលករកិច្ចសន្យារបស់វៀតណាមលើចំការកៅស៊ូ។ នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 កម្មករវៀតណាម និងចិននៅក្នុងរដ្ឋធានីបានបង្កើតសហជីព និងមានការព្រួយបារម្ភចំពោះប្រាក់ខែ និងលក្ខខណ្ឌប្រសើរជាងមុន ប៉ុន្តែនៅសម័យរណសិរ្សប្រជាមានិត អង្គការទាំងនេះបានបាត់ខ្លួន មួយផ្នែកដោយសារតែភាពអត់ការងារធ្វើខ្ពស់ក្នុងកំឡុងពេលសេដ្ឋកិច្ចធ្លាក់ចុះ និងមួយផ្នែកដោយសារតែការបង្ក្រាបរបស់ប៉ូលីស។ ក្រុមភិតភ័យនេះបានបង្ក្រាបកំលាំងពលកម្មយ៉ាងសាហាវដោយការនិរទេស ដាក់គុក និងធ្វើទារុណកម្មអ្នកដឹកនាំ។ អ្នករស់រានមានជីវិតម្នាក់គឺជាសហជីពការងារភ្នំពេញប៉ុស្តិ៍ដែលគ្រប់គ្រងដោយយួនដែលមានសម្ព័ន្ធភាពជាមួយ AGFALI សហព័ន្ធនិយោជិតរដ្ឋាភិបាល។ រណសិរ្សប្រជាមានិតបានធ្វើតិចតួចណាស់ក្នុងការផ្លាស់ប្តូរស្ថានភាព។ ទោះបីជាលោក Moutet មានអារម្មណ៍អាណិតអាសូរចំពោះពលករជនជាតិដើមភាគតិចដែលបានទទួលប្រាក់ខែតិចក៏ដោយ ស្ថានភាពនេះត្រូវបានសង្ខេបនៅក្នុងពាក្យសម្តីរបស់លោក Leon Trotsky ថា "រដ្ឋាភិបាលបានចូលមក ប៉ុន្តែប៉ូលីសនៅតែមាន។ " ភាគច្រើននៃកំណែទម្រង់របស់រណសិរ្សប្រជាមានិត ដែលពួកគេបានដាក់ពាក្យដោយផ្ទាល់ទៅកាន់ម្ចាស់ស្រុក នៅតែស្ថិតលើក្រដាសដដែលខណៈដែលអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានកម្ពុជានៃសារពត៌មានឥណ្ឌូចិនបានប្រាប់អ្នកអានរបស់គាត់។ អ្នកយកព័ត៌មានបានអំពាវនាវឱ្យលោក មូម៉ែត M. Moutet គិតអំពីស្ថានភាពលំបាកនៃពលករ និងកិច្ចសន្យាគូលីនៅក្នុងកម្ពុជា ដែលមិនបានឃើញពីកំណែទម្រង់សង្គមរបស់រណសិរ្សប្រជាមានិត ទោះបីលក្ខខណ្ឌរបស់ពួកគេគឺអាក្រក់ជាងយោបល់ផ្ទុយរបស់ពួកគេទាំងនោះនៅក្នុងប្រទេសបារាំងបានធ្វើ។ បើទោះបីជារណសិរ្សប្រជាមានិតបានអះអាងថាអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានក៏ដោយ ក៏គូលីនៅតែឈឺក្បាលចំពោះ«ប្រាក់ឈ្នួលអាក្រក់» ដែលមានកម្រិតទាប 1,25 ព្យាសក្នុងមួយថ្ងៃដោយគ្មានថ្ងៃឈប់សម្រាក គ្មានការចំណាយជំងឺ ឬរបួស និងគ្មានការ

ចំណាយថ្លៃឈប់សម្រាក។ នគរបាលអាណានិគមចាស់ និងឧបករណ៍ផ្តល់បម្រើស៊ីវិលនៅតែមានការគ្រប់គ្រងដដែល ហើយវាមិនពេញចិត្តនឹងកំណែទម្រង់សង្គម ឬនយោបាយទេ។ សម្រាប់ឧទាហរណ៍ រ៉ែស៊ីដង់នៃខេត្តកំពតបានចាត់ទុកថាសហជីពបានបណ្តាលឱ្យមានទំនាក់ទំនងមិនធម្មតារវាងនិយោជក និងកម្មករបស់ពួកគេ។អំណាចត្រួតពិនិត្យថ្មីត្រូវបានប្រគល់ឱ្យដូចជារ៉ែស៊ីដង់ ដែលមានចំណាប់អារម្មណ៍តិចតួចក្នុងការអនុវត្តរបស់ពួកគេក្រៅពីកម្លាំងពលកម្មតូចតាចរបស់បារាំង និងអ្នកគ្រប់គ្រង ហើយថែមទាំងគួរឱ្យសោកស្តាយ។ នេះត្រូវបានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់នៅចុងឆ្នាំ1937 នៅពេលដែលលោក M. Marinetti ភូឈួយនៃ Cochinchina និងប្រទេសកម្ពុជានៅទីក្រុងប៉ារីស បានប្រកាសថាកំណែទម្រង់នេះមិនត្រូវបានអនុវត្តចំពោះជនជាតិដើមឡើយ។ ការឈប់សម្រាកប្រចាំឆ្នាំដែលបានបង់ថ្លៃត្រូវបានធ្វើឡើងខានមិនបាន ក្នុងឆ្នាំ1938 ប៉ុន្តែគ្រាន់តែសម្រាប់ជនជាតិអឺរ៉ុប និងការប្រមូលចំណូលប៉ុណ្ណោះ។ ទោះបីជាលោក Moutet បានប្រកាសផែនការសម្រាប់ការងារសាធារណៈខ្នាតធំដែលត្រូវបានអនុវត្តដោយកម្លាំងពលកម្មដោយឥតគិតថ្លៃក៏ដោយ នៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែងអ្វីៗ បានបន្តដូចពីមុនជាមួយនឹងការងារដោយបង្ខំ។ ឧទាហរណ៍ នៅក្នុងឆ្នាំ 1938 ប្រឡាយវែងប្រវែងបួនគីឡូម៉ែត្រកន្លះសម្រាប់ការផ្គត់ផ្គង់ទឹកខេត្តតាកែវត្រូវបានគេជីកដោយដៃ ជាពិសេសដោយការធ្វើទារុណកម្ម។ មនុស្សស្ទើរតែអាចលឺថាវិស្វករ និងមន្ត្រីបារាំងដែលកំពុងប្រមាថមើលងាយចំពោះការចោទប្រកាន់របស់រដ្ឋាភិបាល "ក្រហម" ឆ្ងាយ។

យ៉ាងណាក៏ដោយ សម្រាប់ប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើន ភាពស្មុគស្មាញផ្នែកនយោបាយរបស់រណសិរ្សប្រជាមានិតគឺមិនពាក់ព័ន្ធទេ។ ភាគច្រើននៃប្រជាជនជាកសិករខ្មែរ ដែលមានជីវិតរស់នៅលើដីតូចៗពីការិយាល័យនិងរោងចក្រ។ ថ្នាក់រៀនការងារនៅតាមទីក្រុងមានភាពតូចចង្អៀត ហើយភាគច្រើនជាជនជាតិវៀតណាម ឬចិន ដោយមានជនជាតិអឺរ៉ុបជាច្រើនដែលមានជំនាញការងារខ្ពស់ និងតំណែងជាស្មៀន។ យ៉ាងណាក៏ដោយវាទំនងជាថាអ្នករស់នៅតាមទីក្រុងដែលយល់ដឹងកាន់តែច្រើនអំពីនយោបាយនៃក្រុមជនជាតិភាគតិចទាំងអស់ ត្រូវបានផ្តល់ឱ្យបេះដូងដើម្បីទាមទារការផ្លាស់ប្តូរបន្ទាប់ពីចលនាសម្រាប់រដ្ឋាភិបាលរណសិរ្សប្រជាមានិត បានប្រមូលផ្តុំគ្នា ហើយប្រទេសបារាំងត្រូវបានវាយប្រហារដោយរលកនៃការធ្វើកូដកម្មអង្គុយចុះ។ ឧទាហរណ៍ នៅចុងឆ្នាំ1935 អ្នកស្រុកមួយចំនួនក្នុងសង្កាត់ក្រីក្រនៃរាជធានីភ្នំពេញបានបង្ហាញពីការប្រឆាំងនឹងការយកពន្ធខ្ពស់ ដែលពួកគេបាននិយាយថាពួកគេទទួលបានតិចតួចនៅក្នុងការត្រឡប់មកវិញនៅក្នុងសំណុំបែបបទនៃ ការផ្គត់ផ្គង់ទឹក និងអគ្គីសនី លូទឹកស្អុយ ឬការគ្រប់គ្រងទឹកជំនន់។ មានការកត់សម្គាល់ថា មានបាតុករចំនួនច្រើននាក់ជាជនជាតិខ្មែរបានអធិប្បាយថា "សារព័ត៌មានឥណ្ឌូចិន La Presse Indochinoise" ។មានរបាយការណ៍ផងដែរអំពីការកើនឡើងក្នុង សកម្មភាពធ្វើកូដកម្មក្នុងចំណោមកម្មករសំណង់ និងអ្នកបោះពុម្ពនៅភ្នំពេញក្នុងអំឡុងរបបរណសិរ្សប្រជាមានិត ទោះបីជាមានទំហំតូចក៏ដោយ។រណសិរ្សប្រជាមានិតទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយគឺមានរយៈពេលខ្លី ដើម្បីសម្រេចបាននូវមហិច្ឆតាតិចតួចរបស់ខ្លួនសម្រាប់អាណានិគម។ នៅខែមេសាឆ្នាំ1938 រដ្ឋាភិបាលប្លុម(Blum) បានដួលរលំហើយលោក Daladier បានកាន់កាប់គណៈរដ្ឋមន្ត្រីមួយដែលត្រូវបានបណ្តេញចេញពីសមាជិកសង្គមនិយមរបស់ខ្លួន។ យើងមិនអាចប្រាកដថាពួកមន្ត្រីបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានឹងវិលត្រឡប់ទៅរកភាពធម្មតាវិញទេ។ការវាយតម្លៃរបស់លោក វីលៀម ខូហេន (William Cohen) ថា "សមិទ្ធផលនៃរណសិរ្សប្រជាមានិត ...ត្រូវបានកំណត់ហើយនោះ" ប្រជាជនអាណានិគមត្រូវបានរំដោះហើយនិងមិនមានភាពប្រសើរឡើងគួរឱ្យកត់សំគាល់របស់ពួកគេ

ដែរ" ជាការពិតខាងលើទាំងអស់នៃប្រទេសកម្ពុជាតំបន់ដាច់ស្រយាល។ រណសិរ្សប្រជាមានិតមានភាពអៀនខ្មាស់ ហើយបានពឹងផ្អែកលើការិយាធិបតេយ្យអាណានិគមសម្រាប់ដែលកំណែទម្រង់គឺជា ការមិនល្អដើម្បីអនុវត្តអ្វីដែលជាការផ្លាស់ប្តូរតិចតួចត្រូវបានគេស្នើឡើង។ ជម្រើសរបស់លោក Moutet នៃអគ្គទេសាភិបាលលោក Jules Brevie, គឺជាបុរសដែលបានបំភ្លឺប្រៀបធៀប ប៉ុន្តែលោកបានទទួលមរតកជាឧបករណ៍ម៉ាស៊ីនដែលពោរពេញនៃការបម្រើពេលវេលា និងម៉ាស៊ីនប្រតិកម្ម។ សូម្បីតែនាវារបស់លោក Brevie ត្រូវបានគេនាំចេញទៅទិសខាងកើតដើម្បីនាំគាត់ទៅរកការតែងតាំងថ្មីរបស់គាត់ អតីតកាលរបស់កម្ពុជា an old Cambodia hand លោក Silvestre កំពុងបំពេញកាតព្វកិច្ច, ពេលវេលាបណ្តោះអាសន្នរបស់គាត់។លោក Silvestre គឺជា Resident Superieur ជាន់ខ្ពស់នៅរាជធានីភ្នំពេញ។ អ្នកអានអាចចាំបានថាវាគឺជាលោក Silvestre ដែលបានធ្វើឱ្យព្រះមុនីវង្សអាក់អន់ចិត្តយ៉ាងខ្លាំងដោយការព្យាបាលដ៏ធ្ងន់ធ្ងរនៃបុត្រារបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ ព្រះមុនីរ៉ែតដែលព្រះមហាក្សត្របដិសេធមិនបំពេញកាតព្វកិច្ចសាធារណៈរបស់ព្រះអង្គ។ លោក Silvestre ត្រូវបានខឹងសម្បាដោយទស្សនៈដែលជឿនលឿនល្មមរបស់លោកមុនីរ៉ែតចំពោះលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនិងការអភិវឌ្ឍសង្គមនៃប្រទេសរបស់ព្រះអង្គ។

7. ការដើមឡើងវិញយឺតនៃសេដ្ឋកិច្ច

ការមកដល់នៃរណសិរ្សប្រជាមានិតនៅឆ្នាំ1936 ស្របគ្នាជាមួយនឹងការកើនឡើងនៃសេដ្ឋកិច្ច។ ឆ្នាំមុននេះនៅតែមានកំណើនសេដ្ឋកិច្ចសម្រាប់ប្រទេសបារាំង និងអាណានិគមរបស់ខ្លួន។ នៅឥណ្ឌូចិនទាំងមូលផលិតកម្មស្រូវបានធ្លាក់ចុះជាប្រចាំចាប់តាំងពីឆ្នាំ1933 ហើយស្រូវបានកើនឡើងបន្តិចម្តងៗ។ លើសពីនេះទៀត នៅចន្លោះខែកញ្ញា ឆ្នាំ1934 និងខែមីនា ឆ្នាំ1935 តម្លៃអង្ករ និងទំនិញដទៃទៀតបានធ្លាក់ចុះយ៉ាងគំហុក ។ ប៉ុន្តែសេដ្ឋកិច្ចដែលស្លឹកបានចាប់ផ្តើមស្តារឡើងវិញនៅឆ្នាំបន្ទាប់ ។ តម្លៃសម្រាប់ទំនិញនាំចេញខ្លះៗ ម្រេច និងកាកាវជាពិសេស បានកើនឡើងនៅក្នុងត្រីមាសដំបូងនៃឆ្នាំ ។ នេះជាការពិតដែលថាផលិតកម្មម្រេចបានលើសពីការប្រើប្រាស់នៅប្រទេសបារាំង។ ប្រភពដដែលបានកត់សម្គាល់ថាខណៈដែលមានការលំបាកក្នុងការវាស់ស្ទង់នូវនិន្នាបានផ្អែកលើចំណូលគយ ដោយសារការនាំចេញភាគច្រើនរបស់កម្ពុជាត្រូវបានបញ្ជូនតាមរយៈសៃហ្គន ប្រាក់ចំណូលសម្រាប់ឆ្នាំ1935 នៅកំពង់ផែរាជធានីភ្នំពេញបានកើនឡើងយ៉ាងខ្លាំងក្នុងឆ្នាំ1934 ពីតូចជាង 90,000 ព្យាសដល់ជាង 110,000ព្យាស។ ប្រាក់ហ្រ្វង់បារាំងត្រូវបានទម្លាក់ថ្លៃនៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1936 និង ប្រហែលជាធ្វើឱ្យការនាំចេញរបស់បារាំងកាន់តែមានការលំបាកច្រើន ប៉ុន្តែនេះនឹងមានប្រសិទ្ធិភាពតិចតួចនៅឥណ្ឌូចិន ដែលត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់យ៉ាងជិតស្និតទៅនឹងសេដ្ឋកិច្ចបារាំង ជាមួយការលើកលែងនៃផលិតផលឯកទេសមួយចំនួនដូចជា កប្បាស និងសំឡីគរ, ដែលត្រូវបាននាំចេញទៅកាន់ប្រទេសជប៉ុន ហុងកុង និងហូឡង់។ ការនាំចេញទាំងនេះនឹងទទួលបានអត្ថប្រយោជន៍ពីការធ្លាក់ថ្លៃប្រមាណជា1ភាគ3នៃប្រាក់ចំណេញ។ ផលិតកម្មកៅស៊ូដែលត្រូវបានឧបត្ថម្ភយ៉ាងខ្លាំងក្នុងកំឡុងឆ្នាំនៃវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចនេះ ត្រូវបានគេរាយការណ៍ថាជា "ការត្រលប់ទៅរកភាពធម្មតាវិញ"។ តម្លៃសំបកកៅស៊ូបានកើនឡើងពីប្រហែល 400 ព្យាសនៅឆ្នាំ 1934ទៅដល់ 550 ព្យាសនៅចុងឆ្នាំ1936 ដែលបណ្តាលឱ្យមានការកើនឡើងនៅក្នុងផលិតកម្មតម្លៃកប្បាសក៏កើនឡើងដែរ បើទោះបីជាគ្រោះរាំងស្ងួតបានរាំងស្ទះផលិតកម្មក៏ដោយ។ តម្លៃសំឡីគរក៏មានកំណើនជាលំដាប់ផងដែរ។ វិស័យទេសចរណ៍មានការរីកចម្រើនដោយមានភ្ញៀវទេសចរអន្តរជាតិជាង5000

នាក់មកទស្សនាដែលបញ្ចប់នៅខែមិថុនាប្រាសាទអង្គវត្តឆ្នាំ1939។ រូបភាពស្រដៀងគ្នានេះបានលេចឡើងនៅក្នុងផលិតផលព្រៃឈើ ប៉ុន្តែការជួញដូរសត្វគោកំពុងរីកចម្រើនស្ទើរតែគ្មានសល់ ។ ការធ្វើពាណិជ្ជកម្មលើក្រណាត់ ដំរនិងដំរឈើ គឺដូចដែលស្ទើរតែលក់គ្មានសល់ប៉ុន្តែអ្នកនិពន្ធម្នាក់បានកត់សម្គាល់ថាប្រទេសកម្ពុជាគឺស្ថិតនៅលើការជួសជុល។ របស់បប្រភាពស្លកស្លាំងនៃសេដ្ឋកិច្ចការកើនឡើងនេះត្រូវបានរាយការណ៍នៅក្នុងការបង្កើនថវិការបស់កម្ពុជាចំនួនជិត180.000 ប្យាសសម្រាប់ឆ្នាំ1937 ក្នុងឆ្នាំ1936។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយមានការកាត់បន្ថយមួយចំនួន។ នៅខែឧសភាឆ្នាំ1938 រដ្ឋាភិបាលបារាំងបានរាយការណ៍ថា បានបដិសេធផ្តល់សច្ចាប័នលើថវិការបស់ប្រទេសកម្ពុជា លុះត្រាតែព្រះបាទមុនីវង្សបានកាត់បន្ថយទំហំនៃស្រីស្នំរបស់គាត់ ។

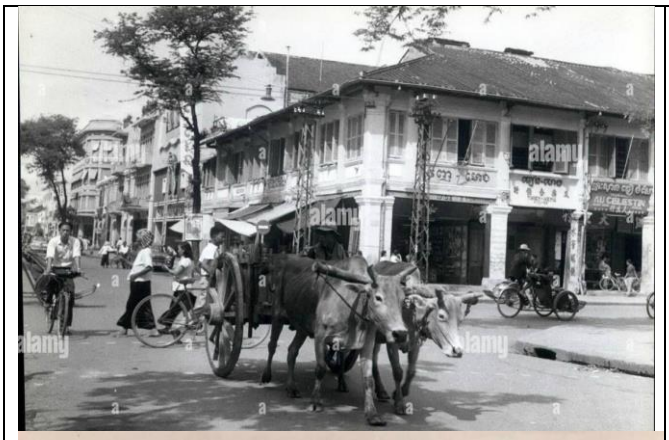

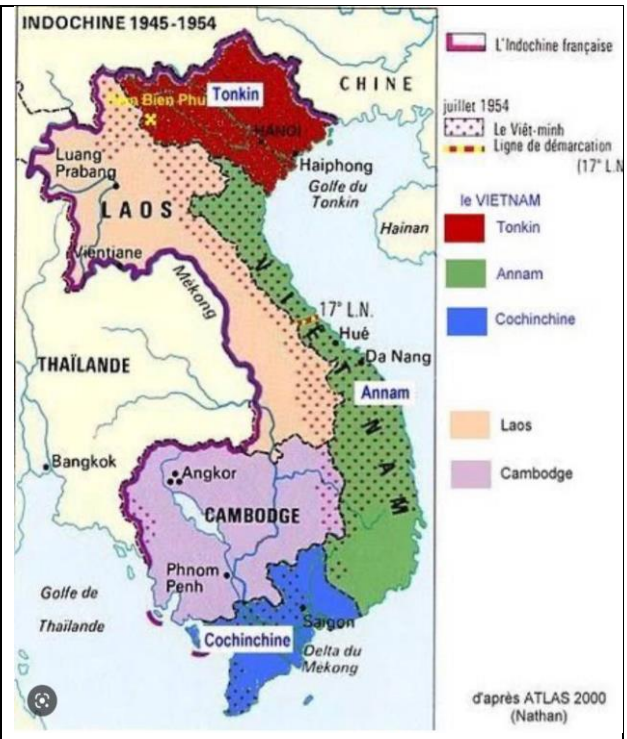

រូបភាពខាងលើ សកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចកម្ពុជាសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង

ការស្ទុះងើបឡើងវិញនៃសេដ្ឋកិច្ចក៏បានធ្វើឱ្យ គម្រោងការងារសាធារណៈជាច្រើនត្រូវបានបើកឡើងវិញ រួមជាមួយនឹងគម្រោងថ្មី ។ រដ្ឋាភិបាលបានប្តេជ្ញាធ្វើអ្វីមួយអំពីការផ្លាស់ប្តូរគ្រោះថ្នាក់នៃទឹកជំនន់ និងគ្រោះរាំងស្ងួត ដែលជារឿយៗនាំមកនូវការបំផ្លេចបំផ្លាញដល់ដំណាំ ឬយ៉ាងហោចណាស់បង្កឱ្យមានការប្រែប្រួលទិន្នផលយ៉ាងខ្លាំង។ ថ្វីត្បិតតែជនជាតិខ្មែរបុរាណបានស្ថាបនាប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រធំធេងក៏ដោយ ការអនុវត្តនេះបានធ្លាក់ចូលក្នុងការបោះបង់ឃ្លរមុនការមកដល់របស់បារាំង។ ជនជាតិបារាំងខ្លួនឯងបានសាងសង់ប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រនៅក្នុងតំបន់ដីសណ្តនៃកូសាំងស៊ីន Cochinchina តាំងពីដើមទសវត្សរ៍1880 ប៉ុន្តែមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះភារកិច្ចនៅកម្ពុជាទេ ថ្វីបើមានបញ្ហាទឹកមិនប្រក្រតីក៏ដោយ។ ការដាំដុះស្រូវរាស្យាគឺជាកត្តាចម្បងនៃរបបអាហាររបស់កម្ពុជា ហើយបាននាំមកនូវប្រាក់ចំណូលធំបំផុតលំដាប់ទី2 បន្ទាប់ពីផលិតផលពោត ។ ជាពិសេសខេត្តបាត់ដំបងគឺជា"កញ្ចប់កន្ត្រក" ដ៏សម្បើបមួយ ប៉ុន្តែដំណាំជាច្រើនត្រូវបានខូចខាត

ដោយសារស្ថានភាពនៃអាកាសធាតុ។ ជនជាតិបារាំងបានចាប់ផ្តើមគម្រោងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រដែលធំហួសប្រមាណនៅ បវិល(Bovel) នៅពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1830 ។ គម្រោងដែលមានប្រឡាយជាង 70 គីឡូម៉ែត្រ បានស្រោចស្រពស្រែប្រមាណ 30,ហិកតា។នៅពេលដែលគូលីបានបញ្ចប់ ពួកគេបានផ្លាស់ប្តូរផែនដីជាង 200.000តោន។ លោករ៉ែស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែរ Richomrne បានអះអាងថាការងារនេះបានធ្វើឲ្យទិន្នផលដំណាំកើនឡើងជាមធ្យម 40ភាគរយ ហើយក្នុងករណីខ្លះ មានរហូតដល់ 150ភាគរយ។ ការងារធារាសាស្ត្រដទៃទៀតត្រូវបានគេចាប់ផ្តើមនៅកន្លែងដទៃទៀតនៅក្នុងប្រទេស រួមមានព្រៃណុប នៅជិតខេត្តកំពត ជាកន្លែងដែលមានប្រវែង 14គីឡូម៉ែត្រត្រូវបានបំពាក់ដោយទ្វាបង្ហូរទឹកស្វ័យប្រវត្តិ ហើយនៅតាកែវ កន្លែងទំនប់ទឹកដែលស្ទើរតែមួយគីឡូម៉ែត្របានរារាំងទឹកចំនួនប្រាំបួនលានម៉ែត្រគូប។ ផែនការរបស់តាកែវ ដែលបន្តរហូតដល់សង្គ្រាម ដោយប្រើតែអ្នកកាត់ទោសដោយមិនគិតពីការមិនពេញចិត្តរបស់លោក Marius Moutet នៃការងារដែលបានបង្ខំគេ។ ឃ្លាំងគ្រាប់ធញ្ញជាតិត្រូវបានសាងសង់ផងដែរនៅកំពង់ផែរាជធានីភ្នំពេញនៅឆ្នាំ 1936 ដែលមានសមត្ថភាពគ្រប់គ្រងជិត12ភាគរយនៃផលិតកម្មពោតរបស់ប្រទេសកម្ពុជា។ គម្រោងថ្មីផ្សេងទៀត រួមមាន ផ្លូវថ្នល់ រោងចក្រអគ្គីសនី ស្ពាន ប្រព័ន្ធលូបង្ហូរទឹក កាតធ្វើនាវាចរ និងការងារទឹកស្អាតត្រូវបានចាប់ផ្តើម ឬត្រូវបានអនុញ្ញាតិនៅមជ្ឈមណ្ឌលមួយចំនួនក្នុងឆ្នាំ1935-36 រួមមានខេត្តព្រៃវែង បាត់ដំបង តាកែវ និងកំពង់ឆ្នាំង។ នៅឆ្នាំ 1937 យោងតាមរបាយការណ៍ផ្លូវការថា ការងារទឹកស្អាត ដែលភាគច្រើននៃពួកគេបានសាងសង់ថ្មី កំពុងបានផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាតទៅដល់គ្រប់មជ្ឈមណ្ឌលសំខាន់ ៗ នៅប្រទេសកម្ពុជា។ សូម្បីតែភូមិមួយចំនួននៅ ខេត្តកណ្តាលត្រូវបានភ្ជាប់ទៅនឹងទឹកស្អាត។ ដូចបានលើកឡើងខាងលើ សារៈសំខាន់នៃការផ្គត់ផ្គង់ទឹកស្អាតនៅក្នុងការពារសម្រាប់ទប់ស្កាត់ជំងឺ ទឹកមិនអាចត្រូវបានប៉ាន់ស្មានបានឡើយ។ ជាអកុសល ប្រទេសកម្ពុជាសម័យទំនើបនៅតែពឹងផ្អែកខ្លាំងលើហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធដែលទ្រុឌទ្រោម និងបានកសាងឡើងនៅកាលពី50-60ឬរហូតដល់ 100ឆ្នាំកន្លងទៅមុនពេលដែលបារាំងបានមកដល់ ទោះបីជាការងារសំណង់បច្ចុប្បន្ននៅលើដងទន្លេនៅតាមបណ្តោយមហាវិថីព្រះមុនីវង្សសន្យាថានឹងធ្វើឱ្យស្ថានភាពកាន់តែប្រសើរឡើង។

គម្រោងការងារសាធារណៈផ្សេងទៀត ដែលបានបញ្ចប់នៅពេលនេះរួមមានផ្លូវអាណានិគម13, ផ្សារថ្មីនៅរាជធានីភ្នំពេញ និងជាព្រលានយន្តហោះសម្រាប់រដ្ឋធានី ។ ផ្លូវជាតិលេខ13 គឺជាផ្លូវ អាកាសធាតុដែលភ្ជាប់ពីសៃហ្គនទៅហ្លួងព្រះបាងនៅក្នុងប្រទេសលាវតាមរយៈប្រទេសកម្ពុជា។ ការងារលើកិច្ចការដ៏ហួសប្រមាណនេះប្រវែង 1500គីឡូម៉ែត្រត្រូវបានផ្អាកនៅឆ្នាំ1931។ ផ្សារថ្មីនៅរាជធានីភ្នំពេញ ដែលមានដំបូលប្រក់ក្បឿង មានស្លាបព្រុយចំនួនបួននៅតែមានសព្វថ្ងៃនេះ ហើយវាមានសារៈសំខាន់ណាស់ក្នុងការដាក់ពិន្ទុលើកំណាព្យមួយក្នុង "កាលប្រវត្តិមុនីវង្ស"។ បានសាងសង់បេតុងរឹងមាំក្នុងឆ្នាំ1937 សាលត្រជាក់របស់វាមានភាពល្អប្រសើរជាងផ្សារស្ទើរតែរលំដែលពួកវាត្រូវបានជំនួស។ ដំហាននៃការងារថ្មីបានពន្លឿននៅពេលដែលវិបត្តិសេដ្ឋកិច្ចបានរសាត់បាត់ ។ ថវិកាការងារសាធារណៈឆ្នាំ1938 មានការកើនឡើងជិតមួយភាគបីនៃឆ្នាំ 1937 ដោយមានថវិការ ច្រើនបំផុតសម្រាប់ផ្លូវថ្នល់ ប្រព័ន្ធចែកចាយទឹកក្នុងក្រុង ម៉ាស៊ីនភ្លើង និងបណ្តាញចែកចាយ។ មានប្រាក់ជាថ្មីម្តងទៀតសម្រាប់គោលបំណងមិនប្រើប្រាស់ដូចជាការតុបតែងតាមទីក្រុង ដូចជានៅខេត្តស្វាយរៀងកន្លែងសួនច្បារ និងផ្កាត្រូវបានដាំនៅខាងមុខអគារផ្លូវការ ។ នៅប្រទេសបារាំងផ្ទាល់ ការបើកពិធីតាំងពិព័រណ៌ប៉ារីសឆ្នាំ 1937ជាថ្មីម្តងទៀតជាមួយនឹងការបង្ហាញពីអង្គរដែលជាកន្លែងមោទនភាព ប៉ុន្តែពេល

នេះនៅក្នុង Bois de Boulogne ជាជាងឧទ្យានវីនសេន (Vincennes) ជាសាក្សីចំពោះសុទិដ្ឋិនិយមថ្មី។ សារពត៌មានឥណ្ឌូចិន La Presse Indochinoise បានសរសេរអត្ថបទដែលមានចំណាប់អារម្មណ៍មានចំណងជើងថា "ការឆ្លងកាត់អាណានិគមនិយម ការជក់បារី ពាណិជ្ជកម្មបារាំង និងអាណានិគមរបស់បារាំង" ដែលបានរាយការណ៍ពីការលេចចេញ ជាថ្មីនៃពាណិជ្ជកម្ម និងឧស្សាហកម្ម ។ ការនាំចូលរបស់ឥណ្ឌូចិនពីបារាំងបានកើនឡើង 104លានហ្វ្រង់នៅឆ្នាំ1933។ ការនាំចេញពីឥណ្ឌូចិនក្នុងអំឡុងពេលនោះដែរបានកើនឡើងដូចគ្នាពី86 លានហ្វ្រង់នៅឆ្នាំ 1933 ដល់ 1050 លានហ្វ្រង់នៅឆ្នាំ 1936 ។ ទំនាក់ទំនងសេដ្ឋកិច្ចមានភាពខ្សោយយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងការពេញចិត្តរបស់បារាំង ប៉ុន្តែភាពប្រសើរឡើងជាទូទៅគឺមិនអាចប្រកែកបានទេ ។ តម្លៃសរុបនៃការនាំចេញរបស់ប្រទេសកម្ពុជាបានកើនឡើងពី 79លានហ្វ្រង់នៅឆ្នាំ 1937 ដល់ 94លានហ្វ្រង់នៅឆ្នាំ 1938 ។ តួលេខនៃទំនិញនាំមុខដូចជា ពោត អង្ករ និងកៅស៊ូ បានកើនឡើងពី 20លានតោន និង 27លានតោនតែរៀងខ្លួនទៅ 28 លាន 24 លាន 16 លាន។ នៅឆ្នាំ1937 យោងទៅតាមអ្នកនិពន្ធសេដ្ឋកិច្ច លោក Paul Renon បានឱ្យដឹងថាកម្រិតពាណិជ្ជកម្មក្រៅប្រទេសនៅឥណ្ឌូចិន (រាប់បញ្ចូលទាំងបារាំង ខ្ពស់ជាងពេលមុនៗ ទៅទៀត ពោលគឺប្រហែល លាន250 ប្យ៉ាស ដូចបានប្រៀបធៀបជាមួយនឹងចំនួនអតិបរមាប្រហែល240លានព្យាស ក្នុងមនុស្សវ័យ20ឆ្នាំដែលបានសម្រេចជោគជ័យ ដែលមុនការដួលរលំនៅលើពិភពលោក ដែលមើលឃើញការដួលរលំទាំងស្រុងគឺតិចជាង100លានប្យ៉ាសប៉ុណ្ណោះ។ នៅចុងទសវត្សឆ្នាំ1930 ប្រទេសកម្ពុជាកំពុងជួបប្រទះ"ធីងធោង ការកើនឡើងនៅក្នុងតម្លៃនៃជីវិត ។ វដ្តអាជីវកម្មមូលធននិយមបានវិលត្រឡប់មកពេញ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយនៅពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី2 បញ្ហាថ្មីបានធ្វើឱ្យសេដ្ឋកិច្ចវិលទៅរកភាពស្ងប់ស្ងាត់វិញ។

ជំពូកទី 15
របបផ្តាច់ការរបស់ប៉ូលីសនិងមន្ត្រីរាជការ

លោក រ៉ែស៊ីដង់ សូពែរីយេ គឺជាមន្ត្រីបារាំងជាន់ខ្ពស់នៃប្រទេសកម្ពុជា ហើយគ្រប់គ្រងប្រទេសនេះតាមរបបរាជានិយមផ្តាច់ការ។ នៅទក្រុងភ្នំពេញ មេធាវីលោក Gabriel Maurel,(1926)។ អ្នកកាសែតអង់គ្លេស លោក Lord Northcliffe ជឿថា"អាណានិគមគកិច្ច បារាំងគឺជាការ ធ្វើអាណានិគមនិយមដោយការអាណិតអាសូរ"អ្នកសង្កេតការណ៍ផ្សេងទៀតបានសង្កេត ឃើញពីផ្នែកងងឹតទៅនឹងការរីកចំរើននៃការអភិវឌ្ឍបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ។ អ្នកខ្លះបានឃើញរដ្ឋប៉ូលីសអាណានិគមដែលខ្វះសិទ្ធិនយោបាយ និង ស៊ីវិលនៅបារាំង ។ យ៉ាងហោចណាស់អ្នកនិពន្ធខ្មែរ ម្នាក់បានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះការរើស អើងជាតិសាសន៍ របស់បារាំងប្រឆាំងនឹងប្រជាជនរបស់គាត់។ អ្នកសង្កេតការណ៍អឺរ៉ុបមួយ ចំនួនបានឆ្ងល់ថា តើការអភិវឌ្ឍន៍មានភាពល្អប្រសើរយ៉ាងណាដល់ជីវិតរបស់កសិករ ។ អ្នកនិពន្ធជនជាតិអាមេរិកម្នាក់ឈ្មោះហារីហ្វ្រេកបានគិតថាប្រព័ន្ធផ្លូវនេះគឺជាសមិទ្ធផលដ៏គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មួយ ប៉ុន្តែគាត់គិតថាវាបានបង្កើននូវភាពអស់សង្ឃឹមរបស់ប្រជាជននៅពេលដែលពួកមន្ត្រីបារាំងអាចធ្វើចលនានៅទូទាំងប្រទេស បានចាប់ដើម្បីដាក់ធន្ទះរបស់ពួកគេលើប្រជាជន ។ បារាំងបានកាត់បន្ថយពន្ធបន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1916 ប៉ុន្តែបានដាក់វាឡើងវិញនៅ ពេលក្រោយមកទៀត។ ព្រឹត្តិការណ៍ដ៏គួរអោយសោកស្តាយមួយគឺការសម្លាប់លោក Felix Bardez អ្នកភូមិកំពង់ឆ្នាំងនៅឆ្នាំ 1925 បណ្តាលមកពីការយកពន្ធយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ។ សោកនាដកម្ម ពីរផ្សេងទៀតដែលបង្ហាញពីភាពខុសគ្នារបស់រដ្ឋបាលបារាំងទៅនឹងការយកពន្ធមនុស្សដើម្បីការអភិវឌ្ឍ ។ ការសាងសង់រមនីយដ្ឋានកំសាន្តសំរាប់ពួកអឺរ៉ុបនៅបូកគោ និងការបង្កើតចម្ការកៅស៊ូក្រោយឆ្នាំ1921 បណ្តាលឱ្យមានការឈឺចាប់យ៉ាងខ្លាំងចំពោះ"គូលី"ដែលបានធ្វើការ ឲ្យពួកគេ ។ អាណាព្យាបាលកម្ពុជាគឺជារបបផ្តាច់ការនៃមន្ត្រីរាជការនិងនគរបាល ។ ព្រះមហាក្សត្រនិងគណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់ទ្រង់មានការគ្រប់គ្រងតិចតួចលើកិច្ចការរបស់ប្រទេសជាតិ ហើយថ្វីបើរដ្ឋបាល"ដើមកំណើត"មានលក្ខណៈស្របគ្នាជាមួយពួកបារាំងក៏ដោយតែវាអាចអនុវត្តបាន លុះត្រាតែមានការអនុញ្ញាតិពី Resident Superieur ។ នៅក្នុងពេលវេលាធម្មតាក្រុមប្រឹក្សា រដ្ឋមន្ត្រីបានជម្រុញការសម្រេចចិត្តដែលបានធ្វើឡើងដោយបារាំង។ អំណាចពិតប្រាកដបាន កន្លងផុតទៅដល់បារាំងសូម្បីមុនពេលការឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ ទោះបីជាមន្ត្រី កំពូលៗមួយចំនួនជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃក៏ដោយក៏ជាអ្នកសហការដ៏សំខាន់ ផងដែរចំពោះ គម្រោងបារាំង។ Thiounn គឺជាមនុស្សដែលគួរឱ្យខ្លាចខ្លាំងជាងមេបញ្ជាការរបស់គាត់ ។ Harry Franck ដែលអាចជាអ្នកសង្កេតការណ៍ដ៏ឆ្លាតវៃបានពិពណ៌នាថាគាត់ជាមនុស្សដែលចេះនយោបាយ "និងជា"អ្នកធ្វើការដ៏ឆ្លាតវៃម្នាក់ ប៉ុន្តែមានចំណេះដឹង ហើយអាចនិយាយភាសាបារាំងយ៉ាងស្ទាត់ជំនាញ បានធ្វើខ្លួនគាត់មិនអាចខ្វះបាន ... "ហើយបានទុកអត្ថបទជាភាសាចិនកុកងឺ"severe-lyplain" នៅក្នុងការិយាល័យរបស់គាត់។ នៅក្រោមរូបថតមួយចំនួនដែលជាប់នៅលើជញ្ជាំង បុរសវ័យចំណាស់ម្នាក់ដែលមាន "ក្អែករស់រវើកនៅពីក្រោយ វ៉ែនតារបស់គាត់" ការគួរសមដ៏ល្អមួយរបស់ "អ្នកការទូតតាមបែបបុរាណម្នាក់" ។ រូបថតរួមមួយបង្ហាញគាត់ថាមានមុខម៉ឺងម៉ាត់ ពុកមាត់ក្រាស់ និងក្អែកក្រអឺតក្រទម បុរសម្នាក់ដែលមានគុណសម្បត្តិ និងមានមុខតំណែងជាក់លាក់របស់គាត់ ។ គាត់បានបម្រើប្រទេសបារាំង ដោយស្មោះត្រង់ចាប់តាំងពីរជ្ជកាលព្រះបាទនរោត្តម ។ នៅក្នុងដំណើរការនេះគាត់បានធ្វើឱ្យខ្លួនគាត់មានអំណាចច្រើនជាង

អ្នកគ្រប់គ្រងទាំង6 និងកាន់កាប់អំណាចច្រើនជាងខ្មែរដទៃទៀត ។ ប្រសិនបើវាជាការពិតដែលថានរោត្តម បានដាក់នូវអំណាចជាច់ខាត និងអំណាចមិនទៀងទាត់របស់ខ្លួនដោយជំនួសឱ្យហានៈ ជាមេដឹកនាំដែល ទទួលបានប្រាក់ចំណូលល្អជា និមិត្តសញ្ញាហើយនេះគឺជារឿងសំខាន់ទ្វេដងរបស់ស៊ីសុវត្ថិ និងអ្នកស្នងរាជ្យ របស់ព្រះអង្គឈ្មោះមុនីវង្ស ។ តាមទ្រឹស្តីនេះអំណាចរបស់រ៉ើស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយ៉ែរ ត្រូវបានផ្តល់ដោយសភាបារាំង ប៉ុន្តែតាមការពិតនៅប៉ារីសឆ្ងាយអាចធ្វើបានតិចតួចប៉ុណ្ណោះក្នុងការពិនិត្យមើលអំណាចរបស់គាត់ ហើយ អំណាចរបស់អ្នក ដែលមិនទាន់ជាប់ឆ្នោតនេះគឺស្ទើរតែជាច់ខាត ។ អាណានិគមពឹងផ្អែកយ៉ាងធំធេង ចំពោះ ព័ត៌មានស្តីពីរបាយការណ៍របស់ការិយាល័យផ្ទាល់ខ្លួន របស់រ៉ើស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយ៉ែរ ជាទូទៅត្រូវបានបញ្ជូនតាមរ យៈបុគ្គលិកទូទៅរបស់អគ្គទេសាភិបាលនៅហាណូយ ។ មិនមានការិយាល័យរបស់ការិយាល័យប្រជាពលរដ្ឋ ដើម្បីស៊ើបអង្កេតបណ្តឹងដោយឯករាជ្យទេ។ ការត្រួតពិនិត្យផ្សេងទៀតលើអំណាចរបស់រដ្ឋាភិបាលគឺមិនមាន សារព័ត៌មានច្រើន។ មេធាវីនៅទីក្រុងភ្នំពេញលោក Gabriel Maurel បានចាត់ទុកថាឯកសារភាសាបារាំងយូរ អង្វែងដែលត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគឺ L' Echodu Cambodge ដើម្បីធ្វើជាអ្នកតំណាង សម្រាប់រដ្ឋបាល ។ អ្នកកាន់តំណែងមុនរបស់ខ្លួន, L'Impartial មិនរស់នៅតាមឈ្មោះរបស់វា ។ លោក Maurel បានអះអាងថាលោក ប៊ូជាំង បានហាមឃាត់ឈ្មួញជនជាតិចិន Shy Chong-See ពីការបោះផ្សាយ គូប្រជែងទៅអេកូនៅពេលដែលអ្នកឆ្វេងនិងអ្នកជាតិនិយមវៀតណាមនិងចិនបានចាប់ផ្តើមការសែតដើម្បី បង្ហាញខ្លួននៅក្នុងទសវត្សឆ្នាំ1920 Surete បានបង្ក្រាប អ្នកដែលចែកចាយពួកគេ។ ការិយាល័យប្រៃសណីយ៍ បានផ្ញើលិខិត និងកញ្ចប់រាប់ពាន់ទៅឱ្យប៉ូលីសដើម្បីត្រួតពិនិត្យ ហើយមនុស្សជាច្រើនត្រូវបានរឹបអូស។ នៅ ពាក់កណ្តាលទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ប៉ូលីសបានដាក់កម្រិតលើមនុស្សជាងប្រាំមួយរយនាក់។ The Surete ប៉ូលីស ក៏បានឃ្លាំមើលលើEcho du Cambodgeការសែតកម្ពុជាផងដែរ។ ប្រធានស្នងការនគរបាលរាជធានីភ្នំពេញ បានរាយការណ៍ទៅហាណូយថាការសែតនេះហាក់ដូចជាមានចំណាប់អារម្មណ៍ចំពោះផលប្រយោជន៍របស់រដ្ឋ បាលដែលមិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលនោះទេ ដោយសារតែវាត្រូវបានរក្សាទុកដោយការឧបត្ថម្ភធនរបស់រដ្ឋាភិបាល ។ ប៉ូលីសក៏បានឃាំងមើលអ្នកទេសចរណ៍ទាំងអស់ផងដែរ ។ លោក Harry Franck បានអះអាងថាប៉ូលីសបាន រក្សាទុកឯកសារយូរអង្វែងលើជនបរទេសទាំងអស់ហើយថាជនជាតិអាឡឺម៉ង់និងរុស្ស៊ីមិនត្រូវបានគេអនុញ្ញាត ឱ្យចូលប្រទេសនោះទេ។ ប៉ូលីសបានដាក់លិខិតឆ្លងដែនផ្ទាល់ខ្លួនរបស់គាត់ ជាញឹកញាប់ដើម្បីទៅ "សិក្សា" ចំណាំ និងកត់ត្រាអំឡុងពេលរបស់គាត់នៅក្នុងនគរ ។ អ្នកស្រី Eleanor Mordaunt ដែលមកពីទីក្រុង បាងកក ដោយម៉ាស៊ីនអាំងទ័រដាណឺម៉ាកនៅច្រករាមប្រហែលឆ្នាំ1931 បានខកខានរថយន្តក្រុងរបស់គាត់ទៅ រាជធានីភ្នំពេញដោយសារអាជ្ញាធរគយ បានញ៉ាំងឱ្យពួកគេពិនិត្យមើលលិខិតឆ្លងដែនរបស់គាត់អស់រយៈ ពេលយ៉ាងយូរ ។ ពីប្រធានស្នងការប៉ូលិសដល់អ្នករស់នៅជាន់ខ្ពស់ បន្ទាប់ពីគាត់បានចុះចតនៅរាមក្នុងឆ្នាំ 1926 ទោះបីជាគាត់ហាក់ដូចជាគ្មានគ្រោះថ្នាក់អ្វីក៏ដោយ។ ប៉ូលីសថែមទាំងបានរកឃើញអ្នកទេសចរអង្គរ ផងដែរ។ ពួកគេបានលួចទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ពលរដ្ឋអាមេរិចម្នាក់ឈ្មោះ Eva Jane Smith នៅពេលដែលនាង ចេញពីបន្ទប់សណ្ឋាគាររបស់នាង ហើយបានរាយការណ៍ទៅអ្នកផ្សេងទៀតដែលកំពុងហូបអាហារពេលល្ងាច ។ គ្មាននរណាម្នាក់ក្នុងចំណោមពួកគេគិតថាគឺជាការគំរាមកំហែងផ្នែកនយោបាយទេ ។ ការស៊ើបអង្កេតនេះ គ្រាន់តែជាការឃ្លាំមើលជាប្រចាំ ដោយកម្លាំងប៉ូលីសម្នាក់ដែលត្រូវបានគេចាប់អារម្មណ៍ ។ ភ្នាក់ងារទាំងនោះក៏ អាចស្វែងរកសំណូកដែរ។ យោងទៅតាមរបាយការណ៍ជាច្រើនអំពើពុករលួយបានរីករាលដាលនៅក្នុងរដ្ឋបាល

របស់បារាំងនៅឥណ្ឌូចិន។ អ្នកការទូតអង់គ្លេសលោក Lord Crewe បានចាត់ទុកថា: ភាពស្រពេចស្រពិលនៅលើប្រទេសទាំងមូលគឺជាកូនប្រុសនៃមន្ត្រីរាជការតូចៗដែលបាននាំចេញមកពីប្រទេសបារាំង និងកូសាក់ ហើយបានទទួលប្រាក់ខែតិចតួចណាស់។ មានមនុស្សតិចតួចណាស់ដែលទទួលបានប្រាក់ឈ្នួល ក៏ដូចជាស្មៀនជនជាតិដើម នៅប្រទេសសឹង្ហបុរីនិងហុងកុង ជាលទ្ធផលនៅលើប្រាក់ខែដែលក្រីក្ររបស់ពួកគេនោះ អំពើពេស្យាចារគឺជាការរីករាលដាលក្នុងចំណោមមន្ត្រីបារាំងទាប ហើយពាក្យចចាមអារាមអះអាងថាវាមិនមែនជារឿងចម្លែកក្នុងវិស័យខ្ពស់បំផុតឡើយ។ អ្នកនិពន្ធ HG Quaritch wales បានបន្សល់ទុកនូវរូបរាងដ៏រស់រវើកមួយក្នុងចំណោមមុខងារទាំងនេះគឺលោក M. Lorgeau ដែលគាត់បានជួបនៅកំពង់ផែរាមនៅឆ្នាំ 1924 ។ Wales បានរៀបរាប់ពីមន្ត្រីមិនល្អដែលជាមនុស្សលង់ខ្លៅ បំផុតនៃប្រទេសកម្ពុជាថ្វីបើមានអាយុ 15 ឆ្នាំរស់នៅឥណ្ឌូចិន។ ប៉ូលីសបានចំណាយពេល របស់គាត់ជក់បារី និងអ្វីទាំងនៅលើរានហាលរបស់គាត់ដែលបានញ៉ាំកូញ៉ាកនិងអាន ច្បាប់ចម្លងចាស់របស់ឡាវីសប៉ារីស ។ គាត់ជាមុខមាត់ប្រចាំថ្ងៃរបស់បេសកកម្មសាសនាអ៊ីសាសម្រាប់ជនជាតិខ្មែរ។ ប្រហែលជាវាគឺ Lorgeau ដែលបណ្តាលឱ្យ Eleanor Mordaunt ខកខានរថយន្តរបស់នាង។

1. ព្រឹទ្ធបុរសរ៉ែស៊ីជង់ជាន់ខ្ពស់ Franrcois (Henri) Baudoin

បុគ្គលដែលមានអំណាចដោយលោក Francois Baudoin ជាអ្នកដឹកនាំជាន់ខ្ពស់របស់ជនជាតិបារាំងជាន់ខ្ពស់បានរីកចំរើននៅក្នុងដីនយោបាយបែបនេះ ។ Baudoin ដែលបានបំពេញការងារកំពូលចាប់ពីឆ្នាំ 1914 រហូតមកដល់ឆ្នាំ1927 បានចូលនិវត្តន៍ទៅកាន់តំបន់ Cote d'Azur ដោយមានហានៈជា «អគ្គទេសាភិបាលកិត្តិយសនៃអាណានិគម» ។ ប្រហែលជា 20 នាក់ត្រូវបានគេសង្កេតឃើញថាលោក Thomas Ennis សង្កេតឃើញថាទម្រង់បែបបទរដ្ឋាភិបាលក្រៅប្រទេសរបស់សាធារណរដ្ឋបារាំងគឺជា ពួកអភិជន" ជា ជា"ងនិយមប្រជាធិបតេយ្យនិយម។ សុន្ទរកថា សំខាន់នៅឯកិច្ចប្រជុំរបស់ក្រុមប្រឹក្សា ហើយជួនកាលមានតែគាត់ម្នាក់គត់ដែលបានធ្វើជាប្រធានពួកគាត់ក្នុងពេលតែមួយ។ កម្រនិងមានពួករដ្ឋមន្ត្រីដែលមិនពេញចិត្តនឹងការណែនាំរបស់គាត់ណាស់ ពាក្យចចាមអារ៉ាម អំពីអំពើពុករលួយរបស់គាត់ហាក់ដូចជាមិនបានប៉ះពាល់ដល់អាជីពរបស់គាត់នោះទេ ។ គាត់បានបង្កើតសត្រូវជាច្រើន ប៉ុន្តែមានមិត្តជាច្រើនដែលជាមន្ត្រីថ្នាក់ខ្ពស់ៗ ។ ភាពឆ្លាតវៃរបស់គាត់បានឡោមព័ទ្ធខ្លួនឯងជាមួយបុរសដែលមានគំនិតហានានុក្រមដូចខ្លួនគាត់ ហើយមិនចេះអត់ធ្មត់ចំពោះអ្នកគ្រប់គ្រងដែលបានបង្ហាញពីឯករាជ្យភាព ។ គាត់បានលើកកម្ពស់អ្នកដើរតាមដូចជា Emile Desenlis និង Felix Bardez ដែលជាបុរសរឹងមាំដែលបានធ្វើដូចដែលគាត់បានប្រាប់ពួកគេ ហើយបានទទួលការងារដោយគ្មានដំនឿតិចតួចពេក (ទោះបីជា ដូចដែលយើងបានឃើញនៅក្នុងជំពូក 16 ខាងក្រោមក៏ដោយ Desenlisមានសមត្ថភាពមេត្តាធម៌)។ អាជីពនៃមន្ត្រីរាជការដែលបានឆ្លងកាត់បាដុនបានបញ្ចប់ភ្លាមៗ ។ មួយក្នុងចំនោមទាំងនេះគឺអ្នកគ្រប់គ្រងជើងចាស់លោក Charles BeHan ដែលជាអ្នកស្រុកព្រៃវែងដែលបានបំរើការងារនៅប្រទេសកម្ពុជាតាំងពីឆ្នាំ1899 ។ បុរសម្នាក់នេះបានកើតទុក្ខមិនសប្បាយចិត្តនៅដើមសង្គ្រាមលោកលើកទី1 ដោយបានរិះគន់អ្នកដើរតាមពន្ធជារនិងការទាមទារសំណងមិនមានមតិយោបល់នៅពេលនោះទេ។ Bellan បានព្រមានថាវិធានការទាំងនេះធ្វើឱ្យមានការមិនពេញចិត្តយ៉ាងខ្លាំង ហើយការព្យាករបស់គាត់ត្រូវបានធ្វើឡើងក្នុងឆ្នាំ1916។ លោក Bellan ក៏ខឹងនឹងឧត្តមសេនីយរបស់គាត់ដែរ ដោយបានចោទ

ប្រកាន់ថាបានប្រើប្រាស់យានយន្ត និងទូកដោយគ្មានការអនុញ្ញាត ហើយបានរីករាយនឹងជម្លោះដ៏យូរអង្វែង ជាមួយបព្វជិតរបស់បាដឺនគឺបាដឺសេននិងឌេនលីស ។ លោក BeHan បានចោទប្រកាន់ថាជនជាប់ចោទជាន់ខ្ពស់ម្នាក់ឈ្មោះថា Ernest Outrey បានដកចេញពីតំណែងរបស់លោក Desenlis បន្ទាប់ពីមានពាក្យបណ្តឹង ដែលលោកបានដាក់គុកប្រហែល 100 កសិកររដោយគ្មានការចោទប្រកាន់ឬកាត់ក្តីរយៈពេលពីរឆ្នាំ ។ នៅពេលដែល Baudoin បានកាន់កាប់តំណែងកំពូលគាត់បានតំឡើងឋានៈ Desenlis ទៅកាន់មុខតំណែងខ្ពស់នៅក្នុង ប៉ូលីស 26 Baudoin បានរំលឹក Bellan បន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1916 ហើយបានបញ្ជូនគាត់ទៅ Baclieu នៅកូសាំងស៊ីនដោយជំនួសគាត់ដោយ Desenlis.27 ខណៈដែលវាជាការពិតដែលថាការ បង្ក្រាបនោះបន្ទាប់ពីឆ្នាំ 1916 គឺធ្ងន់ជាងគេនៅក្នុងខេត្តព្រៃវែងក្រោមការ Bellan28 ជនសង្ស័យ ម្នាក់បាននិយាយថា Baudoin បានរារាំងគាត់ប្រឆាំងនឹងគាត់ដើម្បីបង្វែរការរិះគន់ ខ្លួនគាត់លើ កិច្ចការនិងដើម្បីយកក្តាម។ ពិតណាស់បុរសទាំងពីរនាក់នេះបានស្អប់ខ្លួនឯងពួកគេបានធ្វើ ការចោទប្រកាន់យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរជាច្រើនប្រឆាំងគ្នាប៉ុន្តែវាជាការប្រកួតប្រជែងមិនស្មើភាពគ្នាពីព្រោះ Baudoin មានត្រចៀកដែលមានអំណាចខ្ពស់។ លោក Bellan បានចោទប្រកាន់ថា Baudoin បានគ្របដណ្តប់លើឧប្បត្តិហេតុនៃភាពយោរយៅរបស់ប៉ូលីសក្នុងកំឡុងឆ្នាំ 1918 ។ គាត់បានអះអាងថាប៉ូលីសបានបាញ់គ្រាប់កាំភ្លើងទាំងអស់ទៅលើកាំភ្លើងខ្លីរបស់គាត់នៅឯទាហានខ្មែរម្នាក់ ដែលមិនគោរពគាត់នៅតាមផ្លូវភ្នំ ហើយថា Baudoin បានគ្របដណ្តប់ លើឧបទ្ទវហេតុនេះ។ លោក Bellan ក៏បានចោទប្រកាន់ថា Baudoin បានការពារមេបញ្ជាការកងជីវពលបារាំងម្នាក់បន្ទាប់ពីការសម្លាប់ង្គាល 12នាក់ដែលគ្មានអាវុធនៅវត្តមួយ ជិតកំពង់ត្របែកខេត្តព្រៃវែង ឧប្បត្តិហេតុផ្សេងទៀតដែលត្រូវបានគេប្រើដើម្បីបិទបាំងឧក្រិដ្ឋកម្មមួយ បានកើតឡើងនៅកំពតនៅឆ្នាំ 1927 នៅពេលដែលអ្នកមាននិងអ្នកមានអំណាចក្នុងសហគមន៍បារាំងបានរត់គេចនិងសម្លាប់កុមារខ្មែរអាយុ 12 ឆ្នាំម្នាក់ ។ ការស្លាប់នេះត្រូវបាន ចោទប្រកាន់ថា La Tribune Indochinoise គឺដោយសារតែការបើកបរប្រកបដោយគ្រោះថ្នាក់ ប៉ុន្តែជនល្មើសបានទទួលរងការចាប់កំហុសស្ទើរតែមិនមាន ។ ឧប្បត្តិហេតុបែបនេះមិនបានធ្វើឱ្យប្រសើរឡើងចំពោះឯករាជ្យភាពនៃប្រព័ន្ធតុលាការនិងនីតិរដ្ឋទេ ។ ការចោទប្រកាន់ប្រឆាំង នឹង Baudoin មុននេះបាននាំឱ្យមានការស៊ើបអង្កេតជាផ្លូវការ ប៉ុន្តែអ្នកស៊ើបអង្កេតបានរកឃើញថាពាក្យបណ្តឹងគ្មានមូលដ្ឋាន ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ សារព័ត៌មានប្រឆាំងនៅសៃហ្គន បានចាត់ទុកថាវាលំបាកណាស់ក្នុងការប្រមូលភ័ស្តុតាងនៅពេលដែលលោក Baudoin នៅតែស្ថិតនៅក្នុងតំណែងរបស់លោកនៅក្នុងការស៊ើបអង្កេត ។ Baudoin ក៏បានប្រព្រឹត្តខុសនឹងអ្នកគ្រប់គ្រងម្នាក់ទៀតគឺ កាព្រីយម៉ារ៉ែលដែលបានចូលរដ្ឋបាលកម្ពុជាក្នុងឆ្នាំ 1906 ហើយបានចាកចេញពីការបម្រើជាមេធាវីនៅរាជធានីភ្នំពេញ។ លោក Maurel ដែលទទួលបានសញ្ញាប័ត្រជាបណ្ឌិតច្បាប់គឺជាអ្នករិះគន់បំផុតរបស់ Baudoin។ នៅឆ្នាំ 1926 ក្រោមការជួយឧបត្ថម្ភរបស់ផ្នែកកម្ពុជានៃសម្ព័ន្ធដើម្បីសិទ្ធិមនុស្ស និងប្រជាពលរដ្ឋគាត់បានសរសេរការវាយប្រហារយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរលើរបបនយោបាយនៅកម្ពុជា ។ របាយការណ៍នេះបានអះអាងថា "អ្នករស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគ្រប់គ្រងប្រទេសនេះដាស្តេចដាច់ខាត" ហើយថាព្រះ មហាក្សត្រស៊ីសុវត្ថិដែលមានព្រះជន្ម 86 ឆ្នាំស្ថិតក្នុងស្ថានភាពខ្សោយខាងផ្លូវចិត្ត មិនមានលទ្ធភាពទទួលយកគំនិតផ្តួចផ្តើមណាមួយនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល ។ លោក Maurel បានអះអាងថា ភាពរឹងមាំរបស់គាត់គឺភាព"អស្ចារ្យ"។ លោក Maurel បានសរសេរថាជនជាតិដើមភាគតិច គឺស្ថិតនៅក្នុងសុបិន្តរបស់បាដុនអូដូ។ គ្រាន់តែក្រុមប្រឹក្សា Baudoin តែមួយគត់របស់ក្រុមប្រឹក្សារាជធានីភ្នំពេញ ។ ពួកមរតកទាំងអស់នេះមិនអាចធ្វើសកម្មភាព

សម្រេចបានឡើយ គាត់អាចបណ្តេញអ្នកដែលគាត់ចូលចិត្តជាពិសេសជនជាតិចិននិង "Annarnites" មកពីប្រទេសកម្ពុជាដោយមិនផ្តល់មូលហេតុ ។ លោក Maurel ចោទប្រកាន់អតីតប្រធានរបស់លោកពីបទជ្រៀតជ្រែកលើអ៊ីម៉ែលឯកជនរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ ។ គាត់បានរិះគន់ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលមិនល្អ និងបក្សពួកដែលប្រឆាំងនឹងអំពើពុករលួយ ។ មិត្តភក្តិរបស់កាសែតរដ្ឋបាលបានរិះគន់ថា Maurel គឺជាអ្នកប្រាជ្ញម្នាក់និងជាអ្នកដែលមានតំលៃខ្ពស់ ។

2. ក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជា

ក្នុងនាមជាព្រះអម្ចាស់ Acton បាននិយាយថា "ការរំលោភបំពានអំណាចពិតប្រាកដ"។ អាជ្ញាធរបារាំងនៅកម្ពុជាបានអនុម័តច្បាប់ដែលមិនគួរគប្បីនៅប្រទេសបារាំង ឬក៏លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យផ្សេងទៀតក្នុងកំឡុងពេលធម្មតា។ ការប្រើការវាយដំ និងការធ្វើទារុណកម្មគឺជាទម្លាប់មិនមានសេរីភាពនៃការបញ្ចេញមតិឬការជួបជុំគ្នាទេ ។ មេធាវីនៅទីក្រុងភ្នំពេញលោក Robert Lortat-Jacob បានដកស្រង់ពីអត្ថបទរបស់ក្រមព្រហ្មទណ្ឌលោក Andree Viollis ដែលបានបន្ថែមនៅក្នុងឆ្នាំ 1924 ដែលបានហាមឃាត់"ការរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងទាំងអស់នៃសកម្មភាពរបស់រដ្ឋបាលបារាំងឬកម្ពុជា ។ក្រមព្រហ្មទណ្ឌនៃតំបន់ឥណ្ឌូចិនទាំងអស់គឺដូចគ្នានឹងក្រមព្រហ្មទណ្ឌកាលពីថ្ងៃទី 31 ខែធ្នូឆ្នាំ1912 បានចែងថាគ្មានសមាគមណាដែលមានមនុស្សច្រើនជាង 20នាក់ មិនថាមានគោលបំណងខាងសាសនា អក្សរសាស្ត្រ នយោបាយ ឬគោលបំណងដទៃទៀតអាចមានដោយគ្មានការអនុញ្ញាតជាផ្លូវការទេ ។ មេដឹកនាំអង្គការខុសច្បាប់អាចជាប់គុករហូតដល់ 6ខែ សមាជិកទាំងអស់ផ្សេងទៀតអាចត្រូវជាប់គុករហូតដល់ 3ខែ និងរហូតដល់200 ហើយមនុស្សដែលអនុញ្ញាតឱ្យកន្លែងរបស់ពួកគេត្រូវបានប្រើសម្រាប់កិច្ចប្រជុំអាចត្រូវបានគេដាក់ទណ្ឌកម្មដូចគ្នា។ បទបញ្ជានេះត្រូវបាន អនុវត្តទៅ ពណ៌សindigenes និង assimiles នៃច្បាប់នេះត្រូវបានធ្វើវិសោធនកម្មនៅកម្ពុជា ក្នុងឆ្នាំ 1931 ដើម្បីដាក់ទោសជាប់គុក 5 ឆ្នាំដើម្បីបង្ក្រាបផ្នែកសាសនារបស់ Caodai ។ សាខាសម្ព័ន្ធសិទ្ធិមនុស្សនៅកម្ពុជា ប្រជាពលរដ្ឋបានទាមទារជាទៀងទាត់ដោយមិនជោគ ជ័យថាច្បាប់នេះត្រូវបាននាំយកទៅស្របនឹង "ច្បាប់សកលដ៏អស្ចារ្យដែលត្រូវបានគេ ស្គាល់ដោយប្រជាជនស៊ីវិលទាំងអស់" Lortat-Jacob បានផ្តល់នូវឧទាហរណ៍ជាច្រើននៃការបដិសេធសិទ្ធិក្នុងការចាប់ខ្លួន និងការធ្វើទារុណកម្មលើពួកគេ ។ គាត់បានប្រាប់វីឡែលីអំពីករណីដែលអ្នកតាំងលំនៅបារាំងនិងក្រុមជនជាតិដើមភាគតិចដែលបានសម្លាប់ជនជាតិខ្មែរនៅចំពោះមុខសាក្សីជាច្រើននាក់ដែលមិនបានផ្តន្ទាទោស ។ ជារឿយៗជារឿយៗស្ថានភាពពន្ធនាគារចំនួន40ខ្នងមានការរន្ធត់ ។ ព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តមរិទ្ធីស៊ីដែលធ្លាប់ធ្វើការនៅមន្ទីពេទ្យក្នុងប្រព័ន្ធពន្ធនាគាររាជធានីភ្នំពេញ បានរាយការណ៍ពីការព្យាបាលអ្នកទោសដែលអ្នកជួយសង្គ្រោះបានវាយដំយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ។ គួរអោយភ្ញាក់ផ្អើលអ្នកយាមត្រូវបានដាក់ទណ្ឌកម្មក្នុងករណីនេះព្រោះការធ្វើទារុណកម្ម និងការធ្វើអន្តរាគមន៍ជាទម្លាប់នៅក្នុងគុកប្រព័ន្ធ។ ប្រធានពន្ធនាគារកណ្តាលនៅភ្នំពេញបានរាយការណ៍ទៅអ្នករស់នៅក្នុងឧត្តមសេនីយ៍ក្នុងឆ្នាំ 1932 ថា"ថ្វីបើមានការធ្វើទារុណកម្មដែលធ្វើឡើងដោយជនសង្ស័យ ... " អ្នកទោសកុម្មុយនីសម្នាក់ដែលមានឈ្មោះអ៊ឹងប៊ុនបានបដិសេធមិននិយាយ។ វាគ្រាន់តែជាទម្លាប់ការិយាធិបតេយ្យប៉ុណ្ណោះ។ អ៊ឹងប៊ុនក្លាហានខ្លាំងណាស់ដែលបានផ្តល់វិធីសាស្ត្រដល់ប៉ូលីសដ៏សាហាវយង់ឃ្នង។ Andree Viollis បានបន្សល់ទុកនូវបញ្ហាដែលគួរអោយព្រួយបារម្ភចំពោះវិធីសាស្ត្រដែលត្រូវបានប្រើដោយឃីងនៅកូឡូនលើអ្នកទោសប្រុសនិងស្រី។ គ្មានហេតុផលដែល

ត្រូវសង្ស័យទេថាក្រុមកម្ពុជាប្រាកដជាមិនសូវយោរយៅឬច្នៃប្រឌិតទេ ។ ការវាយដំអន្ទាក់ការព្យួរអ្នកទោសនៅលើម្រាមជើងរបស់ពួកគេ និងការបញ្ចូលម្ជុលដែលស្ថិតនៅក្រោមគំនរ និងកន្ទុយគឺជារឿងធម្មតា ។ ក្រុមអ្នកស៊ើបអង្កេតបានបដិសេធអាហារ និងទឹកដល់អ្នកទោសក្រោមការសួរចម្លើយ ។ ពួកគេបានដាក់ជនល្មើសនយោបាយ ស្ត្រីវ័យក្មេងចូលក្នុងកោសិកាដូចគ្នានឹងអ្នករំលោភ ។ ពួកគេបានប្រើស្នាមប្រឡាក់ដើម្បីចាប់ផាត់ក្អែកពីរន្ធរបស់ពួកគេនិងចាក់សាំងចូលទៅក្នុងពោះរបស់អ្នកទោស ។ ពួកគេបានកាត់ជើងស្បែកជើងរបស់អ្នកទោសចូលទៅក្នុងកាប់ឈើជាយូរមកហើយយកមកកប្បាសហើយដុតវាចោល ។ ប្រហែលជាគួរឱ្យស្តាយបំផុតនៃការដាក់បញ្ចូលកន្ត្រាក់ចូលទៅក្នុងផ្លូវទឹកនោម បន្ទាប់ពីការយកចេញយ៉ាងខ្លាំង ។ ការអនុវត្តបែបនេះបានចំអកមើលការលាក់ពុតរបស់បារាំងនៅលើក្រមច្បាប់របស់កម្ពុជា ។ ដូចដែលរដ្ឋ Virginia Thompson បានកត់សម្គាល់ថាការធ្វើទារុណកម្មដ៏អាក្រក់ ដែលត្រូវបានអនុញ្ញាតិឱ្យប្រើនៅក្នុងក្រមសីលធម៌តាមប្រពៃណី របស់កម្ពុជាជារឿយៗ ត្រូវបានតាក់តែងដោយព្រះពុទ្ធសាសនានៃសេចក្តីមេត្តាករុណានគរ បាលបារាំងគ្មានមេត្តាទេ ។

3. ការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញទៅលើអ្នកកាន់សាសនា *Caodai*

នគរបាលបានជ្រើសរើសសាសនា Caodai ឱ្យរងការយំសោកជានិច្ចថ្វីបើមានការតវ៉ាដោយភាពស្មោះត្រង់ក៏ដោយក៏ការទាមទារនាំឱ្យមានការគាបសង្កត់ពីព្រះមុនីវង្សក្នុងចុងទសវត្សឆ្នាំ 1920 ។ ព្រះវិហារត្រូវបានគេកម្ទេចចោលហើយ មានការចាប់ខ្លួនតាមអំពើចិត្ត ហើយថែមទាំងធ្វើទារុណកម្មដល់អ្នកជើរតាមនិងអ្នកគាំទ្រផង ការប្រល័យពូជសាសន៍នេះត្រូវបាននិរទេសទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃនៃពួកសៃហ្គន។ នៅក្នុងខែឧសភា ឆ្នាំ 1931 ការកែប្រែសាលក្រមនៅសាលាដំបូងរាជធានីភ្នំពេញ បានផ្តន្ទាទោសអ្នកដឹកនាំបក្សនិយមឱ្យជាប់ពន្ធនាគារយៈពេលយូរ ។ ហើយបានបញ្ជាឱ្យរំលាយសង្គមតុលាការឧទ្ធរណ៍នៅសៃហ្គន បានគាំទ្រការនិច្ឆ័យ និងតុលាការបានបដិសេធការប្តឹងឧទ្ធរណ៍មួយទៀតនៅឆ្នាំ 1932 ។ ប៉ុន្តែនិកាយបានបង្ហាញភាពធន់ទ្រាំហើយវាបានស្វែងរកនិងទទួលបានការគាំទ្រពីអ្នកនយោបាយនាំមុខគេនៅប្រទេសបារាំង រួមមានអាល់ប៊ឺត សារ៉ាតអតីតអគ្គលេខាធិការនៃឥណ្ឌូចិន និងម៉ារូសមូតដែលជាអនុប្រធានសង្គមនិយមដែលបានក្លាយជារដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនិយមនៅរដ្ឋាភិបាលរណសិរ្សប្រជាប្រិយ ។ ពិធីជប់លៀងមួយរបស់កៃដាបានទៅទស្សនាប្រទេសបារាំងកំឡុងពេលពិព័រណ៍អាណានិគមអន្តរជាតិឆ្នាំ 1931 ដើម្បីដាក់សំណុំរឿងរបស់ពួកគេនៅចំពោះមុខសាធារណជន ។ កាសែតប្រចាំសប្តាហ៍នៅទីក្រុងប៉ារីសលោក La Griffe បានសរសេរអត្ថបទមួយនៅទំព័រមុខនៅខែតុលាឆ្នាំ 1931 ដែលបានផ្ទុះឡើងនូវ "អំណាចដ៏ខ្លាំងក្លា"របស់អ្នករស់នៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ និងបានបញ្ចោញអ្នកកាប់ឈើជាអ្នកសម្លាប់ ។ ភាពរំជើបរំជួលនេះបានរីករាលដាលទៅអាណានិគមបារាំងនៅម៉ាដាហ្គាស្ការដែលកាសែតឆ្វេងនិយម L 'Aurore Malgache បានវាយប្រហារការបង្ក្រាបរបស់ Caodai ។ អ្នកគាំទ្រនៅបារាំងបានផ្តល់ប្រាក់រាប់ពាន់លានដុល្លារសម្រាប់មូលនិធិការពារច្បាប់នៅរាជធានីភ្នំពេញ ដែលដឹកនាំដោយលោករ៉ូប៊ឺតឡូខាតចាចឺរ (Robert Lortat-Jacob)។ លោកម៉ារចូលជានាយប៉ូលិសរាជធានីភ្នំពេញបានអះអាងថាបានរកឃើញទំនាក់ទំនងរវាងខាជីមេន និងពួកណាស៊ីដែលបានឡើងកាន់អំណាចនៅអាឡឺម៉ង់នៅឆ្នាំ 1933 ដោយហេតុថា ទាំងពីរចលនានេះបានប្រើស្វ័ស។ ការពិតស្វាសក្តាគឺជានិមិត្តសញ្ញាវប្បធម៌បុរាណនៅអាស៊ី ហើយត្រូវបានដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាចម្រុះនៃទស្សនវិជ្ជារបស់ Caodai ។

ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយក៏វាហាក់បីដូចជាថា Caodai Pope ដែលបានស្លាប់នៅឆ្នាំ 1935 ប្រហែលជាមានទំនាក់ទំនងសម្ងាត់ជាមួយជនជាតិជប៉ុន ។ បក្សនេះក៏បានស្វាគមន៍ការធ្វើសង្គ្រាមលើកទី 2 នៃសង្គ្រាមលោកលើកទី2 រវាងសេនាប្រមុខ ពេន និងអាល្លឺម៉ង់ ។ ក្នុងឆ្នាំ 1942 ប្រាសាទកែដាយនៅភ្នំពេញ បានស្វែងរក ការការពាររបស់ជប៉ុន ។ យោងតាមរបាយការណ៍មួយនៅឆ្នាំ 1944 ពួកគេជឿថាពួកណាហ្សីនឹងកាន់កាប់ឥណ្ឌូចិន និងផ្តល់ឱ្យពួកគេនូវឋានៈពិសេសមួយដំនឿបែបនេះជាការស្រមៃមែន តែតាមពិតការបង្ក្រាបដោយពួកបារាំងគេស្ទើរតែមិនបន្ទោសកាដាយស្តា សម្រាប់អាកប្បកិរិយានិយមសម្ព័ន្ធមិត្ត ។ ភាគច្រើននៃពួកស្មោះត្រង់ Caodai គឺជាជនជាតិវៀតណាមដែលជាពួកសកម្មប្រយុទ្ធកុម្មុយនិស្ត ។ ជាតិនិយមកម្ពុជាស្ទើរតែមើលមិនឃើញកំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 និងឆ្នាំ1930 ហើយប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើន មិនអើពើឬស្មោះស្ម័គ្រ ចំពោះអាណាព្យាបាល។ បើទោះបីជានេះ, ការសង្ស័យបារាំងបានកើនឡើង ។ លោកហ៊ុយ គន្ធរ បានកត់សម្គាល់ថានៅទសវត្សឆ្នាំ1930 អ្នកតាំងលំនៅមានអារម្មណ៍ថាមានអ្វីផ្លាស់ប្តូរ ហើយពួកគេភ័យខ្លាចការលេចចេញជាថ្មីនៃមនោសញ្ចេតនាជាតិនិយមក្នុងចំណោមប្រជាជនអាណានិគម ជាលទ្ធផល «ការរិះគន់តិចតួចបំផុតទៅលើអាជ្ញាធរអាណានិគមនឹងបង្ហាញឱ្យអ្នកដាក់ទណ្ឌកម្ម នៃសមាមាត្រទាំងអស់ទៅនឹងបទល្មើស» ។

4. **ភ្នំបូកគោ** (**សំណុំរឿងខ្មៅងងឹតសម្រាប់មូលនិធិសាធារណៈ**)

គម្រោងមួយជាពិសេសបានបង្ហាញពីភាពងងឹតនៃការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងរវាង សង្គ្រាម ។ ស្ថានីយ៍ភ្នំបូកគោនៅតែឈរដល់ថ្ងៃនេះ ទោះបីជាវាបាក់បែកក៏ដោយដើម្បីចំអកលើអាណានិគមនិយមនៅលើភ្នំដែលមានឈ្មោះថា "ខ្នមរបស់ក្របី" ។ នៅចុងបញ្ចាប់នេះសង្គ្រាម លោកលើកទី លោក Franyois Baudoin បានគាំទ្រសំណើមួយសម្រាប់រមណីយដ្ឋានដ៏ថ្លៃថ្លា ដែលស្ថិតនៅលើកំពូលភ្នំដ៏រីដែលមានទេសភាពដ៏អស្ចារ្យនៅលើឆ្នេរខ្សាច់ទៅកាន់ឈូងសមុទ្រថៃ។ សត្វរបស់គាត់បាននិយាយថាគាត់ច្រណែននឹងគ្រឹះស្ថានស្រដៀងគ្នានៅអណ្ណាមនិងតុងកឹង ។ វានឹងមានសណ្ឋាគារប្រណិតមួយ ដែលមានកន្លែងថែទាំសុខភាព និងកម្សាន្តដោយផ្លូវថ្មីមួយដែលនឹងឡើងពីតំបន់ទំនាបក្បែរកំពតរហូតដល់កម្ពស់ជាង 1000ម៉ែត្រ។ ភ្ញៀវអាចមានអាចមានឱកាសសំណាងរបស់ពួកគេនៅតុរ៉ូឡែត នៅក្នុងកាស៊ីណូដ៏ធំមួយឬគិនុបួងឹកទឹកក្រោយពេលទទួលទានអាហារពេលល្ងាច របស់ពួកគេមុនពេលដែលភ្លើងឆេះអ័ព្ទ ភ្លឺដើម្បីរក្សារសជាតិរដូវរងារ ។ ដើម្បីឈរនៅពីមុខភ្លើងទាំងនេះនៅក្នុង បរិវេណនាពេលបច្ចុប្បន្ននេះគឺជាការពិតមួយ។ មនុស្សម្នាក់លឺសម្លេងទឹកភ្លៀងឥតឈប់ឈរនៃទឹកភ្លៀងដែលរាលដាលតាមពិដានខ្ពស់ ។ ខ្យល់បក់បោកតាមស៊ុមបង្អួចទទេ ហើយវាពិបាកក្នុងការស្រមៃពេលវេលាមួយនៅពេលដែលឈើឆ្កាងបែកបាក់ប្រឆាំងនឹងអាកាសធាតុត្រជាក់ ។ នៅពេលនោះវាដូចជាកោះនៃទ្វីបអឺរ៉ុបនៅអាស៊ី ។ ផ្លែឈើនិងបន្លែដែលមានស្ទីលបែបអឺរ៉ុបក៏អាចត្រូវបានដាំដុះផងដែរ ហើយតំបន់ខ្ពង់រាបត្រជាក់នឹងផ្តល់នូវការសង្គ្រោះបន្ទាន់ ដែលត្រូវការពីបរិយាកាសហុយលោតនៃវាលទំនាបខាងក្រោម ។ ដូចសណ្ឋាគារ Ritz នៅប៉ារីសដែរសណ្ឋាគារនេះនឹងស្វាគមន៍ដល់អ្នកដែលមានលទ្ធភាពបង់លុយ ។ តាមពិតទៅនេះមានន័យថាបារាំងល្អនិងសមាជិកនៃពួកឥស្សរជន"ដើមកំណើត" ព្រះមហាក្សត្រមុនីវង្សក្រោយមកបានមករស់នៅលើទឹកដី"ដើមកំណើត" នៅលើដែនដីដូចជាសម្តេចសីហនុដែរ ។

ព្រឹត្តិការណ៍ជាធម្មតាក្នុងដើមកំណើតសម្រាប់សមត្ថភាពបុរស និងផ្តល់កម្លាងសម្រាង់ការស្ថាបនាផ្លូវថ្នល់និងការងាជទៃទៀត។ ការងារដ៏ធំធេងសម្រាប់ការស្ថាបនាផ្លូវថ្នល់ និងការងារផ្សេងទៀត ការងារបឋមរួម

ទាំងការស្ទង់មតិនិងផ្លូវសេះនិងថ្មើរជើងមួយចំនួននៅលើខ្ពង់រាបនេះត្រូវបានបញ្ចប់នៅក្នុងឆ្នាំ 1919 ប៉ុន្តែការងារបានអូសបន្លាយអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំដោយសារតែកង្វះអ្នកបច្ចេកទេសជំនាញ និងពលកម្មដោយឥតគិតថ្លៃ។ កសិករនិងអ្នកផ្តន្ទាទោសបានកាត់ផ្តាច់ផ្លូវដោយកាំបិតការរើសយក និងបាវដែលជួយដោយរទេះក្របីដែលត្រូវបានទាមទារតាមរយៈវាលស្រែដ៏រឹងមាំនិងព្រៃក្រាស់ ។ នៅក្នុងផ្នែកដ៏អស្ចារ្យមួយចំនួន ផ្លូវត្រូវបានគេឆ្លាក់ជ្រៅទៅក្នុងថ្ម ។ នៅចុងឆ្នាំ1923 លោកឡាវ៉ែលសេរី បានរៀបរាប់គម្រោងនេះថាជា ប់សម្រាប់មូលនិធិសាធារណៈ" ហើយលោករន្ធខ្មៅគ្មានទី" បានចង្អុលបង្ហាញលោក Franyois Baudoin ជាពិសេសចំពោះកំហុសគម្រោងបូកគោបាន វាយលុកកាកសំណល់ និងអំពើពុករលួយហើយថ្វីបើឈ្មួញបានរៀបចំចាក់ទឹកប្រាក់ច្រើនចូលក្នុងគម្រោងក៏ដោយ ។ Baudoin មានវីឡាមួយដែលត្រូវបានសាងសង់ឡើងសម្រាប់ការប្រើប្រាស់ផ្ទាល់ខ្លួនដោយមានរោងចក្រអគ្គីសនីឯកជនដោយមិនមានមូលនិធិសាធារណៈទេ ។ នៅឆ្នាំ1925 1 អគារថ្មីមួយទៀតដែលមាន 10 បន្ទប់ត្រូវបានសាងសង់ឡើងក្នុងតម្លៃ 335,000 ព្យាស ដែលមានចំនួនប្រហែល 20 ព្យាសការចំណាយសាធារណៈសរុបលើការអប់រំទូទាំងព្រះរាជាណាចក្រឆ្នាំ1925 មានចំនួនលើសពី 630.000 ព្យាស ការចំណាយសរុបរបស់រដ្ឋាភិបាលសម្រាប់ឆ្នាំ1926 គឺ10 លានព្យ៉ាស់និងថវិកាការងារសាធារណៈសរុបសម្រាប់ ឆ្នាំ1924 គឺមានតែ 1.770.000 ព្យាសប៉ុណ្ណោះ ។ ស្មុគស្មាញនេះត្រូវបានរៀបរាប់ដោយអេកូកម្ពុជា ។ ស្រាចំប៊ីហ្សូមកចូលរួមក្នុងពិធីជប់លៀងរាំចង្វាក់ jazz ។ អេកូបានរិះគន់ពួកអ្នករិះគន់អំពីគម្រោងនេះ ។ ភាពរន្ធត់បាននាំមុខគេបន្លឺឡើងថា ការធ្វើឲ្យញ័រនិងញ័រកបានលិចចូលក្នុងអគារមួយស្តើរបូរប្រាំរ រយលានសម្រាប់ការប្រើប្រាស់ថវិការសាធារណៈមិនមែនជាហេតុផលតែមួយគត់សម្រាប់ការផ្លាស់ប្តូរចលនាទេ ។ គម្រោងនេះក៏ត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញផងដែរដោយនឹងជីវិតមនុស្ស ។

អ្នកសារព័ត៌មាន Fontaine Laporte បានប្រកាសគម្រោងរបស់ Baudoin ថាជា"ការងារដ៏មហិមានៃអ្នកកាន់ អំណាចនៃកម្ពុជា" ដោយអះអាងថា ផ្លូវបូកគោត្រូវបានពង្រឹងដោយឆ្អឹងមនុស្ស និងអ្នកនិពន្ធ ម៉ាហ្គឺរីឌូឌាស ដែលបានចំណាយពេលមួយផ្នែកនៃកុមារភាពរបស់គាត់នៅលើខ្នាតតូចមួយនៅកំពតទិសខាងលិចនៃបូកគោគាំទ្រការអះអាងនៃហ្គេហេណាត្រូពិច។ ពីរឆ្នាំក្រោយមកលោកឌូរ៉ាសបានរឭកពីភាពភ័យរន្ធត់របស់ម្តាយនាង ចំពោះការប្រព្រឹត្តចំពោះកម្មករបះបោរនៅបូកគោ។ នាងបាននិយាយថា"ផ្លូវទាំងមូលគឺដូចជាផ្លូវនៃសេចក្តីស្លាប់" ។ រៀងរាល់ពីរម៉ែត្រអ្នកអាចឃើញរន្ធដែលពោរពេញទៅមនុស្ស ដែលគេដាក់ដើម្បីបង្ខំឲ្យពួកគេធ្វើការដោយដាក់ទណ្ឌកម្មលើពួកគេដោយដាក់នៅនឹងកន្លែងរហូតនៅក្រោមព្រះអាទិត្យ។ ភាគច្រើននៃពលករជាច្រើននាក់នេះបើយោងតាម Duras ជាជនល្មើសវៀតណាមដែលជាប់ពន្ធនាគារដោយសារតែអសមត្ថភាព ក្នុងការបង់ពន្ធគួរឱ្យអស់សំណើចណាស់ពន្ធ "បូកគោ" ពិសេសមាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅពេលនោះ ដូច្នេះវាអាចទៅរួចក្នុងក្រុមចោរនៅលើផ្លូវបូកគោ សម្រាប់ការអសមត្ថភាពរបស់មនុស្សម្នាក់ដើម្បីបំពេញតាមការបង់ពន្ធដើម្បីសាងសង់វាការប៉ាន់ប្រមាណក្រៅផ្លូវនៃចំនួនអ្នកស្លាប់ លើគម្រោងនេះពី៩០០ទៅ 20000នាក់។ គេពុំមានតួរលេខផ្លូវការណាមួយទេព្រោះ ថានេះជាការទទួលយកនូវការធ្វើខុស។ ជាជម្រើសប្រហែលជាផ្លូវការបានឃើញការសម្លាប់នវថាជារឿងចៀសមិនផុតនិងមិននឹកស្មានដល់ ។ អ្វីដែលជំនាកន់ក្រោយនឹងហៅថា "ការខូចខាតវត្ថុបញ្ចាំ" ។ គ្មានឯកសារណាមួយស្តីអំពីលក្ខខណ្ឌទាក់ទងនឹងកម្មការនិយោជិតចម្ការកៅស៊ូមាន លក្ខណៈល្អដែលជាលក្ខណសម្បត្តិមួយនៅតំបន់បូកគោមានភាពរអាក់រអួលហើយការប៉ាន់ប្រមាណក្រៅផ្លូវការនៃចំនួនអ្នកស្លាប់ដែលត្រូវបានគេលើកឡើងខាងលើនេះអាចទុកចិត្តបាន

។ ពិតណាស់ការងារសាងសង់ នឹងមានភាពល្អប្រសើរជាងពលកម្មដាំដុះព្រោះវាពឹងផ្អែកលើសាច់ដុំរបស់មនុស្ស ដើម្បីកាត់ព្រៃឈើជីកដី និងខួងនិងញញួរថ្មនៃភ្នំ ។ ចំពោះរាល់ការស្លាប់ដែលបង្កឡើងដោយការរំលោភបំពានលើរាងកាយ និងគ្រោះថ្នាក់ចរាចរណ៍នៅមានច្រើនទៀតដោយសារតែម្ហូបអាហារ ក្រីក្រ ការធ្វេសប្រហែសនិងដំងឺជាពិសេសដំងឺគ្រុនចាញ់ដែលចូលព្រៃ ។ ប្រហែលជាកម្មករប្រាំមួយឬប្រាំពីរនាក់បានស្លាប់សម្រាប់ផ្លូវពីរបីរយម៉ាត ។ ភាពផ្ទុយគ្នារវាងភាពសាហាវឃោរឃៅដ៏ និងទិដ្ឋភាពសមុទ្រដ៏ស្រស់ស្អាតនៅលើកោះកូកុក ត្រូវតែធ្វើតេស្តទៅលើការស្លាប់របស់អ្នកកាន់សាសនាពុទ្ធ ទាំងនេះ ។

5. កិច្ចការរបស់បាដេស

ពួកបារាំង បានសាងសង់បូកគោសម្រាប់ផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ ប៉ុន្តែពួកកសិករបានចំណាយសម្រាប់វានៅក្នុងឈាម និងញើសដោយ ផ្ទាល់និងតាមរយៈពន្ធ។ ក្រុមអ្នករិះគន់បានអះអាងថា ជាមួយនឹងការផ្តល់យុត្តិធម៌បន្ទុកពន្ធដារក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគឺខ្ពស់ជាងកន្លែងដទៃទៀតនៅឥណ្ឌូចិន ។ កម្រិតខ្ពស់នៃការចុះបញ្ជីពន្ធជា ញឹកញាប់បណ្តាលឱ្យមានការមិនសប្បាយចិត្ត ហើយទោះបីជាបារាំងបានបន្ថយពន្ធមួយចំនួនបន្ទាប់ពីកិច្ចការឆ្នាំ1916 នេះគឺជាការដកថយយុទ្ធសាស្ត្រជាជាងសម្បទានអចិន្ត្រៃយ៍ ។ ទិន្នផលពន្ធដារបានធ្លាក់ចុះយ៉ាងខ្លាំងក្នុងរយៈពេលប៉ុន្មានឆ្នាំចុងក្រោយនៃសង្គ្រាមលោកលើកទី1 ពន្ធស្រូវត្រូវបានធ្លាក់ចុះដោយសារតែការធ្លាក់ចុះនៃផលិតផលស្រូវពី្យ៉ាស់ពី 900.000 ក្នុងឆ្នាំ1918 ដល់ 400.000 នៅឆ្នាំ 1919 ។ នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1920 ការព្រួយបារម្ភមួយក្នុង ចំណោមការព្រួយបារម្ភចម្បងនៃការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងគឺប្រមូលផ្តុំពន្ធអតិបរមា ។ មេធាវី លោកម៉ាលហ្គាលេត បានអះអាងថារដ្ឋបាលបារាំងបានសម្រេចចិត្តដាក់ច្បាប់ហូតពន្ធបន្ថែម ដល់ប្រជាជនកម្ពុជានៅឆ្នាំ1924 ចំនួន700 000ព្យាស។ លោកហង់រីប បុរសដែលជាអ្នកស្រុកនៃខេត្តកំពង់ឆ្នាំងបានរាយការណ៍ដោយការពេញចិត្តមួយចំនួនថា ការប្រមូលពន្ធលើស្រូវនៅតែកើតមានឡើង បើទោះបីជាអាកាសធាតុមិនសូវល្អក៏ដោយនៅឆ្នាំ1921 មាន37.500 ធៀបនិងឆ្នាំ1922 មាន41.500 ហ្វាង់ស៍ ។ នៅពេលដែលពន្ធផ្សេងទៀតទាំងអស់ត្រូវបានរួមបញ្ចូល, ពន្ធបានកើនឡើងប្រហែល 15,000 ព្យាស ជាងឆ្នាំមុន ។ ឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ទៀតមានការកើនឡើងនូវពន្ធលើស្រូវជាថ្មីម្តងទៀត "ថ្វីបើមានបរិយាកាសអាប់អួរយ៉ាងខ្លាំង" ដល់ជិត 44.0000 ព្យាស។ មួយឆ្នាំក្រោយមក រ៉ោស៊ីដង់ បានរាយការណ៍អំពីផលដំណាំដ៏វិសេសមួយទៀត ហើយបានព្រមានថា" ប្រជាជនកម្ពុជានៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ហាក់ដូចជាត្រូវបានគេយកពន្ធស្ទើរតែដល់កម្រិតនៃមធ្យោបាយរបស់គាត់ ហើយពន្ធលើស្រូវបានប្រសើរឡើងនៅឆ្នាំ1925 ការប្រមូលផលបានកើនឡើង វិញម្តងទៀតដល់ជាង។ ឆ្នាំ4រយៈពេលក្នុងភាគរយ 50 ហេតុផលចំបងសម្រាប់ការកើនឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័សនៃពន្ធដែលប្រមូលបាននៅក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំង គឺការមកដល់នៃអ្នកស្រុកថ្មីគឺលោក ហ្វូលស៊ីសល្វី ប៊ែដឹស ។ មន្ត្រីរូបនេះដែលមានអាយុ43 ឆ្នាំនៅឆ្នាំ 1925 គួឱ្យទុកចិត្តនិងកាន់គោរម្យងា រ៉ោស៊ីដង់ស៊ុបពៃរីយ៉ែ ដែលមានឈ្មោះថា Francoise Baudoin ហើយបានបម្រើជាលេខាឯកជនរបស់គាត់មុនសង្គ្រាម ។ ជនជាតិអាមេរិកនឹងហៅគាត់ថាជាអ្នកគ្រប់គ្រង"អាចធ្វើបាន" ។ គាត់កើតនៅខណ្ឌទី17 នៃទីក្រុងប៉ារីសបានមកប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ 1907 ក្នុងនាមជាមន្ត្រីពាជការវ័យក្មេងម្នាក់ក្រោយពីបម្រើ នៅក្នុងជួរកងទ័ពដែលគាត់ បានឡើងឋានៈជាពលបាលត្រី ។

មានភាពរឹងមាំមានបទពិសោធន៍និងក្តៅក្រាស់ ។ ប្រវត្តិវិទូកម្ពុជាសនសំណាង ពិពណ៌នាថាគាត់ជា លោកបាដាសបានវិលត្រឡប់មកប្រទេសបារាំងវិញនៅឆ្នាំ1916 ហើយបានបម្រើ ការវិនិច្ឆ័យរណសិរ្សលោក ខាងលិច។ គាត់បានរងរបួសនៅក្នុងសកម្មភាព Soissons បានកើនឡើងដល់ថ្នាក់នៃអនុសេនាបតី និងត្រូវ បានប្រគល់ពានរង្វាន់ដីហ្គីសសម្រាប់ការ gallantry ។ ជាលក្ខណៈធម្មជាតិគាត់ បានបដិសេធការជម្លៀស បន្ទាប់ពីទទួលរងរបួសត្រង់ដៃ ។ Baudoin បានជ្រើសរើសគាត់ជា"អ្នកបាញ់ទម្លាក់" ដើម្បីជំនួសPoiret ។ អ្នករស់នៅក្នុងភូមិដ្ឋានបានណែនាំពន្ធថ្មីមួយចំនួន នៅក្នុងពេលថ្មីៗនេះហើយត្រូវបានកំណត់ឱ្យបិទនូវចន្លោះ ប្រហោងពន្ធណាមួយ ។ ឧទាហរណ៍កំណត់ហេតុរបស់ក្រុមប្រឹក្សាខេត្តនៅខែមិថុនា ឆ្នាំ1924 បានលើកឡើង ថា រាជធានីភ្នំពេញបានបញ្ជាឱ្យប្រមូលពន្ធឆ្កែដែលបានបាត់បង់ ។ នៅថ្ងៃដដែលនោះ អ្នកស្រុកនិយាយថា លោក បាដេស បានថ្លែងទៅកាន់ក្រុមប្រឹក្សាខេត្តព្រៃវែងដោយសង្កត់ធ្ងន់ថា ហ្វ្រង់លោក Baudoin បានវិល ត្រឡប់ពីការឈប់សម្រាកនៅប្រទេសបារាំងនាពេលថ្មីៗនេះហើយបានសម្រេចចិត្តបង្ខំល្បឿន នៃការអភិវឌ្ឍ សេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសកម្ពុជា ។ សមាជិកក្រុមប្រឹក្សាខ្មែរបាននិយាយតិចតួចណាស់ ។ លោក Bardez បាន កត់សម្គាល់ថា "ការត្រួតពិនិត្យយ៉ាងតឹងរ៉ឹងលើពន្ធទាំងអស់គឺជាការចាំបាច់ណាស់" ។ រដ្ឋបាលបានដោះ ស្រាយដើម្បីបង្ក្រាប មានការសិករក្នុងស្រុកមិន ។ ចោរកម្មនិងអំពើពុករលួយ សប្បាយចិត្តនឹងការបង្កើនពន្ធ នៅពីរលើកប្រជាជនក្រីក្ររាប់រយនាក់ បានដើរក្បួនមកពីស្រុកក្រាំងល្វាដើម្បីបង្ហាញពីការមិនសប្បាយចិត្ត របស់ពួកគេដល់បាឺសនៅក្នុងរាជធានី ។ លោក បាដេសបានសន្យាថានឹងពិនិត្យមើលពាក្យបណ្តឹងរបស់ពួក គេ ប៉ុន្តែនៅពេលដែលគាត់បញ្ជូនមន្ត្រីមួយរូបទៅស៊ើបអង្កេតបុរសទាំងនោះបានរត់ចូលព្រៃ ហើយស្ត្រីដែល កាន់ដំបងបានដេញបុរសនោះចេញ ។ បាដាដបានពិគ្រោះយោបល់ជាមួយបាដឺនដែលបានបង្គាប់ឱ្យគាត់ស្តារ ឡើងវិញនូវបញ្ជាទិញ និងប្រមូលពន្ធទាំងអស់ដែលជំពាក់ព្រឹកមួយនៅខែមេសាខាងមុខលោក បាដេស បាន ចេញដំណើរជាមួយក្រុមជីវពលអមដំណើរដើម្បីដកហូតពន្ធដីដែលមិនបានបង់ប្រាក់ពីអ្នកភូមិក្រាំងលាវ ក្នុង ខេត្តកំពង់ឆ្នាំង ។ ម៉ាយល៍ទៅខាងលិចនៃខេត្តកំពង់ឆ្នាំងនៅតាមផ្លូវគាត់បានទៅសួរសុខទុក្ខអ្នកភូមិជាច្រើន ផ្សេងទៀតដោយគ្មានឧប្បត្តិហេតុ យោងទៅតាមកាព្រីយ៉ែលម៉ារ៉ែលបាដាសបានចាកចេញតែម្នាក់ឯង ប៉ុន្តែ ក្រោយមកត្រូវបានចូលរួមដោយកងជីវពលមួយ។ Bardez បានប្រញាប់ប្រញាល់ទៅរកអ្នកភូមិបានអង្វរថា ពួកគេមិនអាចបង់ប្រាក់ ប៉ុន្តែគាត់បានជ្រើសរើសមិនជឿពួកគេដោយសង្ស័យថា ពួកគេបានលាក់ផ្នែកមួយ នៃដំណាំរបស់ពួកគេ ។ គាត់បានតម្រង់ពួកគេនៅកណ្តាលភូមិ ហើយបានផ្តល់នូវការប្រមាថ និង ការគំរាម កំហែងនៃការលួងលោមហើយថែមទាំងបានលើកឡើងថាស្ត្រីគួរតែធ្វើពេស្យាចារខ្លួនឯង ដើម្បីបង្កើនប្រាក់ កម្ចី ។ គាត់ទាមទារឱ្យដឹងថា តើភូមិអាចមានវត្តមួយថ្មីបានយ៉ាងម៉េចប្រសិនបើពួកគេមានភាពទុរគតដូចជា ពួកគេអះអាង។ គាត់បានចងបុរសមួយចំនួនហើយឡើងទៅទទួលទានអាហារថ្ងៃត្រង់។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរអ្នក ភូមិបានធឹកស្រាដួងប្រេងក្នុងកំដៅព្រះអាទិត្យយ៉ាងខ្លាំងដែលខឹងដែលលោក បាដាស បានហាមពួកគេបរិភោ គ។ បន្ទាប់ពីគាត់បានញុំាអាហារពេលព្រឹកលោកបាដាសបានបន្តការងារឡើងវិញ ហើយទំនងជាបានបញ្ចុះ បញ្ចូលអ្នកភូមិលាក់បាំងទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ពួកគេ ។ ព្រះអាទិត្យបានកើនឡើងខ្ពស់នៅលើមេឃប្រជាជនរស់ នៅដែលមិនចេះរលាក់ហាក់ដូចជាស្គាល់ជនជាតិខ្មែរតិចតួច ហើយភាពល្ងង់ខ្លៅរបស់គាត់បានធ្វើឱ្យគាត់ មើលស្រាលភាពធ្ងន់ធ្ងរនៃអ្វីដែលកំពុងកើតឡើង ។

យោងទៅតាមលោក Baudoin ភាពតានតឹងបានកើនឡើងបន្ទាប់ពីការមកដល់នៃជនចម្លែកមួយចំនួននៅក្នុងភូមិ។ ជនចម្លែកមានភាពអាក់អួល និងការរំលោភបំពាន ធ្វើឱ្យហ្វូងមនុស្សកាន់តែដុនដាបដែល Bardez បានបញ្ជូនសម្រាប់ការពង្រឹង អមដំណើររបស់គាត់គឺកងជីវពលកម្ពុជាលៀកភ័យខ្លាចយ៉ាងខ្លាំងនឹងកាំភ្លើងរបស់គាត់ ហើយកំហឹងរបស់គាត់បានរាលដាលដល់ហ្វូងមនុស្សក្នុងភូមិ។ អ្នកភូមិបានវាយធ្មក់កាំភ្លើងរបស់បុរសម្នាក់ពីដៃរបស់គាត់អ្នកដទៃបានវាយគាត់លើក្បាលដោយប្រើលាមកឈើ ហើយអ្នកខ្លះនិយាយថា មានការប្រើពូថៅ និងក្លាហានសម្លាប់គាត់។ ពួកគេជាកសិករនៅអាស៊ីដែលប្រឆាំងនឹងសិទ្ធិស្របច្បាប់។ គាត់បានរុញច្រានទៅមុខដើម្បីជួយសង្គ្រោះកងជីវពល ក៏ប៉ុន្តែហ្វូងមនុស្សបានវាយប្រហារគាត់ដោយ«អំពើហិង្សាភ្លាមៗនៃព្យុះសង្ឃរាមួយ» អ្នកបានជាន់ឈ្លីនិងវាយដំគាត់ឱ្យស្លាប់ដោយពូថៅនៅខាងក្រៅភូមិ។ អ្នកបកប្រែភាសាខ្មែរ លោកស៊ិន បានស្វែងរកការជ្រកកោននៅវត្តតាមភូមិ ប៉ុន្តែហ្វូងមនុស្សបានទាញគាត់ចេញក្រៅពីការតវ៉ារបស់ព្រះសង្ឃហើយបានសម្លាប់គាត់ ។ អ្នកភូមិពីរបីរីបីរយនាក់បានចាកចេញពីសាកសពបីនាក់លាតសន្ធឹងក្នុងធូលីដី និង ដើរលើជើងឆ្ពោះទៅទីក្រុងកំពង់ឆ្នាំងដោយប្រើដំបងឈើ និងកាំបិតដែលមានបំណងដុតបំផ្លាញអាគារនានា ។ កន្លែងខ្លះនៅតាមដងផ្លូវ ការតាំងចិត្តរបស់ពួកគេបានចាប់ផ្តើមធ្លាក់ចុះនៅពេលដែលកំហឹង និងផលប៉ះពាល់នៃគ្រឿងស្រវឹងបានខូច ហើយភាពក្រៀមក្រំនៃអនាគតបានអះអាងដោយខ្លួនឯង ។ ទោះបីជាពួកគេបានដំបងឈើ និងកាំបិតក៏ដោយក៏ពួកគេបានចុះចាញ់ដោយមួម៉ៅនៅពេលដែលកងជីវពលជាងប្រាំមួយនាក់ ក្រុមអ្នកគាំទ្រលោកបាដេសបានហៅពួកគេឱ្យជឿមុន ហើយបានវាយប្រហារគ្រាប់កាំភ្លើងមួយគ្រាប់ ។ ពួកគេបានសារភាពដោយងាយស្រួលដែលនាំឱ្យមានការបង្ខូចកេរ្តិ៍ឈ្មោះ គ្នាទៅវិញទៅមកបានជួយនៅពេលដែលពួកគេបានបរាជ័យដោយបច្ចេកទេស "កម្រិតទី3" ធម្មតារបស់ប៉ូលីស ។ ឧបទ្ទវហេតុនេះនៅតែជាការភ្ញាក់ផ្អើលមួយ ។ ខ្មែរបានសម្លាប់ជនជាតិបារាំងជាច្រើននាក់មុនៗ ប៉ុន្តែមិនរាប់បញ្ចូលអ្នកដែលត្រូវបានសម្លាប់ក្នុងអំឡុងការបះបោរនៅសតវត្សរ៍ទី19 ការសម្លាប់នេះបណ្តាល់ពីមូលហេតុផ្ទាល់ខ្លួនឬការសងសឹងផងដែរ ។

បើទោះបីជាដេវិឌឆេដល័រ បានហៅវាថាជា "ការរំជើបរំជួលនៃការបះបោរនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាសម័យអាណានិគម" វាមិនបានបញ្ជោះនូវមនោសញ្ចេតនាប្រឆាំងនឹងបារាំងនៅពេលនោះទេ។ នៅពេលនោះដែលអាជ្ញានណាលីន និងស្រាក្រហមបានខូចខាតអ្នកភូមិខ្លួនឯងក៏ភ័យខ្លាចអ្វីដែលពួកគេបានធ្វើ ព្រះរាជាណាចក្រនេះជាទូទៅស្ងប់ស្ងាត់ នៅពេលដែលលើកលែងតែការលួចប្លន់មួយចំនួននៅតំបន់ក្រាំងលាវ ។ ព្រះមហាក្សត្រស៊ីសុវត្ថិបានប្តូរឈ្មោះភូមិអោយទៅជា" ភូមិតិរច្ឆាន" ពីព្រោះលោកបានវិនិច្ឆ័យទោសប្រជាជនទាំងមូល។ The Surete បានរាយការណ៍ថាប្រជាជនទូទៅរបស់កម្ពុជាមិនបានយល់ស្របនឹងការសម្លាប់ទេ ។ អ្នកភូមិចំនួន18 ត្រូវបានឃាត់ខ្លួនពាក់ព័ន្ធនឹងឃាតកម្មអ្ន ឲ្យរួចខ្លួនដោយខ្វះខាតភស្តុតាងកាត់ឲ្យរួចទោស ហើយក្នុងនោះមានអ្នកខ្លះត្រូវបាន និងអ្នកផ្សេងទៀតត្រូវបានផ្តន្ទាទោស ដាក់គុកឃ:ពេលប្រាំពីរឆ្នាំ និងជីវិតដែលភាគច្រើននៅ អាណានិគមព្រហ្មទណ្ឌលើប៉ូឡ្ Condore ។ ទោះបីជាគ្មានច្បាប់អ្វីក៏ដោយនៅក្នុងច្បាប់បារាំងដើម្បីគាំទ្រគំនិតនៃកំហុសរួមនេះអាជ្ញាធរបានដាក់ទណ្ឌកម្មយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរលើភូមិទាំងមូល។ អនុក្រឹត្យស៊ីសុវត្ថិបានបញ្ជាក់ថា នៅសម័យមុនអាណាព្យាបាលប្រជាជនទាំងមូលនឹងត្រូវបានកាត់បន្ថយជាទាសភាព ហើយបានរឹបអូសទ្រព្យសម្បត្តិទាំងអស់របស់ខ្លួន ។ នេះមិនអាចទៅរួចទេ ប៉ុន្តែដោយសារតែកំហុសរបស់អ្នកភូមិ

ដែលត្រូវបានគេចោទថាជាអ្នកដទៃឬក៏ល្អបំផុតដែលពួកគេមាន។ មានពិធីលះបង់"ភាពអៀនខ្មាស់" នៅវត្ត ភូមិជាមួយនឹងសែនដំរ ដោយពួកឥស្សរជនសាសនាខ្ពស់បំផុតនៅក្នុងដែនដី ។

អ្នកភូមិទាំងអស់ត្រូវបានបង្ខំឲ្យចូលរួម ហើយសារភាពកំហុសរបស់ពួកគេ។ វិញ្ញាបនបត្រដែលត្រូវ បានបង់ដោយមេបញ្ជាការនឹង ត្រូវបានបង្កើតឡើងជាមួយនឹងអត្ថបទដែលបានកំណត់ដោយគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ជាភាសាខ្មែរ និងបារាំងនៅលើបន្ទះក្រានីត ។ ជនណាដែលបានចាកចេញពីភូមិតាំងពីបទឧក្រិដ្ឋ នោះគឺដើម្បី រៀបត្រឡប់ទៅផ្ទះវិញអំពីការពិន័យនៃការរឹបអូសទ្រព្យសម្បត្តិទាំងអស់របស់ពួកគេនិងការជាប់គុកឥតដល់3 ឆ្នាំ ។ ភូមិនេះត្រូវបានយកឈ្មោះថា Derachan អស់រយៈពេល10ឆ្នាំ ។ អ្នករស់នៅក្នុងភូមិនឹងមិនត្រូវបានគេ កែប្រែដើម្បីផ្លាស់ប្តូរទីលំនៅរបស់ពួកគេរយៈពេល5ឆ្នាំ និងមានកាតពន្ធផ្ទាល់ខ្លួនពិសេសពណ៌សជាមួយនឹង ព្រំខ្មៅ ។ នៅវត្តភូមិរៀងរាល់ឆ្នាំនៅថ្ងៃទី18 ខែមេសា មានពិធីពិសេសមួយនឹងត្រូវបានធ្វើឡើង ។ អាជ្ញាធរមូល ដ្ឋាននឹងត្រូវបានធូរស្រាលពីកាតព្វកិច្ចរបស់ពួកគេចំពោះការធ្វេសប្រហែសឬឆន្ទៈអាក្រក់ ហើយនឹងត្រូវបាន ដាក់ទណ្ឌកម្មឬដាក់គុកនៅពេលចាំបាច់ ។ សេចក្តីប្រកាសរបស់ព្រះរាជា រាជវង្សានុវង្សនឹងត្រូវបានភ្ជាប់នៅ គ្រប់ភូមិនិងភូមិនៅទូទាំងជីអត្ថបទដែលបានដាក់បង្ហាញក្នុងរយៈមិនយូរប៉ុន្មាន ទៅលើមនុស្សជាច្រើនបាន អានដូចខាងក្រោម៖

ក្នុងអនុស្សាវរីយ៍របស់លោកFelix Bardez ប្រធានការិយាល័យសេវាកម្មជនស៊ីវិល រ៉េស៊ីដង់នៃ ប្រទេសបារាំងនៅខេត្តកំពង់ឆ្នាំង។ លេខាធិការដ្ឋានលំនៅដ្ឋានយកម្ពុជា; Leach ដែលជាឆ្មាំដើមត្រូវបានគេ សម្លាប់នៅទីនោះយ៉ាងឃោរឃៅនៅថ្ងៃទី18 ខែមេសា ឆ្នាំ1925។ វិមាននេះត្រូវបានកសាងឡើងតាមបញ្ជាការ របស់ប្រជាពលរដ្ឋនៃឃុំកោងល្អាដែលសព្វថ្ងៃនេះ។

6. ឃាតកម្មនយោបាយ

យ៉ាងហោចណាស់ឈាមបានត្រាំចូលទៅក្នុងដីនៅពេលដែលមានការជជែកវែកញែកដ៏ខ្លាំងក្លាមួយ បានផ្ទុះឡើងពីភាពសំខាន់នៃឧក្រិដ្ឋកម្មនេះ ។ វាអាចទៅរួចដែលថាបុរសម្នាក់ ដែលមិនសូវធ្វើឃាត នឹងបាន គេចផុតពីជោគវាសនារបស់បាដេស ។ ដោយគ្មានការចង់ឱ្យមានការយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើផ្នត់គំនិតរបស់ ជនជាតិភាគតិចគឺ "សុភាពរាបសារ" នោះយើង គួរតែសង្កេតឃើញថាប្រជាជនខ្មែរជាទូទៅជាមនុស្សសាមញ្ញ និងចេះនិយាយ។ ការបង្ហាញកំហឹងរបស់មនុស្សឆ្លុះបញ្ចាំងយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរទៅលើមនុស្សម្នាក់ក្នុងវប្បធម៌ខ្មែរ ។ ប្រជាពលរដ្ឋដទៃទៀតត្រូវបានរុញច្រានដោយសារពិន័យពន្ធដារនៃរបបនេះដើម្បីប្រឈមនឹងកសិករ ប៉ុន្តែ គ្មាននរណាម្នាក់ត្រូវបានគេធ្វើឃាត។ អ្នកការទូតអង់គ្លេសម្នាក់បានចាត់ទុកថាលោកបាដីសបានធ្វើឱ្យគាត់ ស្លាប់ដោយការ "ខ្វះខ្នែងនិងមិនសមរម្យ" ប៉ុន្តែនៅតែជឿជាក់ថាវាជា"ការធ្វើឃាតនយោបាយ" ។

អ្នកភូមិបានសម្លាប់លោកបាដេស ខណៈពេលដែលគាត់កំពុងបង្កជម្លោះ ដោយកើតពីការព្យាយាម យកពន្ធទាំងបង្ខំរបស់លោក។ ប្រសិនបើលោកបាដេសបានគោរពពួកគេនឹងមិនពេញចិត្តនឹងភាពមិនស្មោះ ត្រង់នោះទេ ប៉ុន្តែទំនងជាបានទុកជីវិតរបស់បុរសដែលបានបង្កើតវា។ ជនល្មើសមួយចំនួនហាក់ដូចជាស្រវឹង ប៉ុន្តែខណៈដែលការពិតនេះ ត្រូវយកមកពិចារណាវាមិនអាចពន្យល់ដោយខ្លួនឯងនូវមូលហេតុដែលឃាតកម្ម បានកើតឡើងទេ។ ប្រឆាំងនឹងហេតុផលទាំងអស់ អាជ្ញាធរបារាំងបានអះអាងថា ការសម្លាប់នេះខ្វះសារៈ សំខាន់នយោបាយ។ មន្ត្រីពាក់កណ្តាលផ្លូវការ Avenir du Cambodge បានមើលងាយសំណូមពរដែល

ព្រឹត្តិការណ៍ នៅភូមិក្រាំងលាវ មានតម្លៃស្មើនឹងពន្ធព្រៃប្រឆាំងនឹងពន្ធដារ។ The Surete បានអះអាងថា ឃាតកម្មនេះបានបណ្តាលមកពីការស្រែកឃ្លានៃការសងសឹកផ្ទាល់ខ្លួនដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយតួរ អង្គទាប។ ប្រធាននាយកដ្ឋានសុរិយោដី លោកជួល ប៊ិនណេតបានអះអាងថា កម្រិតពន្ធស្ថិតក្នុងសមត្ថភាព របស់ប្រាក់។ កសិករបានសារភាពថាពន្ធបានកើនឡើងចាប់តាំងពីឆ្នាំ1907 ប៉ុន្តែបានចង្អុលបង្ហាញផ្ទៃដីដាំ ស្រូវបានកើនឡើងបីដងគាត់ក៏ជឿជាក់ថាប្រហែលជាកសិករបានមើលស្រាលទិន្នផលដំណាំដើម្បីបង់ពន្ធតិច តួច ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយស្ថានភាពនេះមិនមានភាពច្បាស់លាស់ទេ នៅពេលដែលលោក Bornet បាន អះអាង ។ ក្នុងនាមជាអ្នកនិពន្ធបច្ចុប្បន្នបាន សរសេរថាតួលេខបង្ហាញថាផ្ទៃដីដាំដុះ នៃប្រទេសកម្ពុជាបាន កើនឡើង250.000ហិតា ចន្លោះឆ្នាំ1905និង1925 ហើយថាពន្ធដាបានកើតទិន្នផលក្នុងមួយហិតាមានធ្លាក់ ចុះនៅក្នុងលក្ខខណ្ឌ នៃសមាមាត្ររវាងផ្ទៃដីដាំដុះសរុបនិងពន្ធដែលប្រមូលបាន។ " សំខាន់ជាងនេះទៅទៀត របៀបនៃការវាយតម្លៃពន្ធដារបានផ្លាស់ប្តូរនៅឆ្នាំ1924។ ពីមុនពន្ធត្រូវបានគេគិតទៅ លើទិន្នផលដំណាំ សម្រាប់ឆ្នាំ ដែលបានផ្តល់ ។ ឥលូវពួកគេពឹងផ្អែកលើទំហំនៃដីដែលជាកម្ម សិទ្ធិដោយមិនគិតពីការប្រែប្រួល ទិន្នផល (ដែលអាចជាការដ៏អស្ចារ្យ) ។ ការប្រមូលផល បារាំងលើពន្ធគយនៅតាមដងទន្លេមេគង្គបានផ្តល់ មធ្យោបាយ ក្នុងការយកពន្ធលើដីធ្លីមន្ត្រីបារាំងនៅក្នុងប្រទេសបារាំង - Franyois Baudoin ជាពិសេសនោះ នឹងចង់បញ្ចុះបញ្ចូល ថ្នាក់លើរបស់ពួកគេនៅប៉ារីសថាការសម្លាប់នេះគឺជាកំហុសឆ្គងជាជាងចង្អុលបង្ហាញពី ការមិន សប្បាយចិត្ត ។ ទោះបីជាពួកមន្ត្រីបារាំងបានបដិសេធវាក៏ដោយក៏មានអាងស្តុកទឹកដ៏ធំសម្បើមមួយ ហើយនៅពេលខ្លះមានអារម្មណ៍មិនល្អចំពោះការយកពន្ធខ្ពស់ហើយ នេះត្រូវមានរហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃ អាណាព្យាបាល ។ អ្នកប្រមូលពន្ធពុករលួយនៅតែជាបញ្ហាដដែល ។

អ្នកទេសចរឈ្មោះហារីហ្វ្រេនបានចោទប្រកាន់នៅឆ្នាំ1926 ថាអ្នកខ្លះបានធ្វើសំណាងផ្ទាល់ ខ្លួនពីការ រកស៊ីរបស់ពួកគេ ប្រាំបីឆ្នាំបន្ទាប់ពីលោកបាដាសស្លាប់គាត់ប្រហែលជាខ្មាសដោយ សារម្លប់របស់គាត់ហើយ អ្នកស្រុកម្នាក់ទៀតបានសរសេរពីកំពង់ឆ្នាំងទៅកាន់ថ្នាក់លើរបស់គាត់ ដើម្បីសុំឱ្យបន្ទាបពន្ធខ្លាំងព្រោះពួកគេ ត្រូវបានបង្ខំឱ្យមាន«ឆន្ទៈអាក្រក់មួយចំនួន»ហើយ110 នាក់និងកសិករ "ជឿនលឿន" ប្រហែល 200 នាក់នៅ ក្នុងខេត្តកំពង់ធំបាន ចូលរួមចលនាមួយដែលដឹកនាំដោយអ៊ុំខ្លះដើម្បីទាមទារឱ្យលុបចោលបំណុល ។ នៅក្នុង ឆ្នាំ 1934 ការសែតមួយបានអះអាងថាប្រជាជនកម្ពុជា បានទទួលរងនូវការជិះជាន់សារពើពន្ធ និងបង់ពន្ធខ្ពស់ បំផុតនៅឥណ្ឌូចិន ។ ការសែតនោះបានអះអាងថាកសិករ1ម៉ឺននាក់បានភៀសខ្លួនទៅព្រៃដើម្បីគេចបង់ពន្ធ ច្រើន ។ ពន្ធលើកង់គឺខ្ពស់ជាង200%នៅសៃហ្គន។ វាហាក់ដូចជាអារម្មណ៍ឈឺចាប់ខ្លាំងណាស់ព្រោះនៅឆ្នាំ 1936 រាល់ព្រះបាទមនីវង្សបានចេញក្រឹត្យ ស្តីពីអ្នកជាតិនិយមជាន់ខ្ពស់បារាំងបានលើកឡើងថាពន្ធដារផ្ទាល់ ខ្លួនដែលបានធ្វើឡើងមុនឆ្នាំ1935 ហើយពន្ធទាំងអស់សម្រាប់ឆ្នាំ1935 នឹងត្រូវកាត់បន្ថយ50ភាគរយ ។

ខណៈពេលដែលការកាត់បន្ថយនេះ អាចត្រូវបានជះឥទ្ធិពលខ្លះ ពីសម្ពាធពីរណសិរ្សប្រជាប្រិយនៅទី ក្រុងប៉ារីសវាក៏អាចជា លទ្ធផលនៃការចងចាំរបស់លោកបាដាសនិងកិច្ចការ 1916 ។ ដោយសារសង្គ្រាមលោក លើកទី 2 ការបង់ពន្ធមានកំរិតខ្ពស់។ នៅខែធ្នូឆ្នាំ 1939 ហ្វូងកសិករមកពីភូមិចំប៉ាសំរោងនិងព្រែកតាតានបាន ដើរទៅកាន់ក្រុងបាត់ដំបងដើម្បីតវ៉ាទៅអាជ្ញាធរថាពន្ធដីរបស់ពួកគេបានកើនឡើងបួនដងចាប់តាំងពីឆ្នាំ1938 កសិករខ្មែរស្ទើរតែមិន ចេះអក្សរបើមិនមានហើយ បានសរសេរសម្រាប់កាសែត។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ប្រសិនបើពួកគេ "មិនអាចតំណាងខ្លួនឯងបាន" ពួកគេពិតជាត្រូវបានគេបង្ហាញថា តើពួកគេបានដឹងឬអត់។

ការសម្លាប់និងការជំនុំជម្រះជាបន្តបន្ទាប់បានបង្កឱ្យមានការផ្ទុះកំហឹងប្រឆាំងនឹងការវាយប្រហារ នៅក្នុងរង្វង់គណបក្សប្រឆាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញ សៃហ្គន ហាណូយ និងបារាំងដោយខ្លួនឯង។ ក្រុមមេធាវីប្រឆាំងលោកអិលឡាតចាកូប និងលោកម៉ាលហ្គល ឡេតបានការពារជនជាប់ចោទនៅក្នុងតុលាការហើយសារព័ត៌មានរ៉ាឌីកាល់បានចូលរួមការវាយប្រហារលើរដ្ឋបាលបារាំង។ សត្រូវចាស់របស់លោកFrançois Baudoin គឺ Gabriel Maurel បានសរសេរការវាយប្រហារយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ទៅលើរដ្ឋបាលសម្រាប់សម័ន្ធ ដើម្បីសិទ្ធិមនុស្សនិងប្រជាពលរដ្ឋនៅបារាំង។ ជនល្មើសរបស់លោកបាដឺសបានស្ថិតនៅក្នុងចំណាតនៃទីក្រុងភ្នំពេញប៉ុន្តែអ្នកបះបោរប្រឆាំង និងមិត្តភក្តិរបស់ពួកគេសារព័ត៌មានសៃហ្គនបានទទួលជោគជ័យរយៈពេលមួយរយៈ ដោយជាក់រដ្ឋាភិបាលនៅក្នុងការកាត់ក្តីនៅក្នុងតុលាការនៃមតិសាធារណៈ។

7. បាដេស និង បេសកកម្មអារ្យធម៌

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយពួកគេបានទទួលជ័យជម្នះនៅក្នុងពាក្យបណ្តឹងរបស់ពួកគេ ។ ចុងបញ្ចប់ការជំនុំជម្រះនេះគឺជារថយន្តស្ទួយប្រវត្តិ ។ Francois Baudoin ប្រហែលជាត្រឹមត្រូវក្នុងការអះអាងរបស់គាត់ថាមានតែ"ជនជាតិអឺរ៉ុបកម្រ" ដែលបានបែកបាក់ ពីបន្ទាត់បទឧក្រិដ្ឋ ។ ក្នុងករណីដែលពួកវាជាសមាជិកនៃ"ក្រុមជជែក" ។នេះប្រហែលជា ករណីនេះទោះបីជាពួកបារាំងងាយៗក៏ដោយ។ ស្តាប់អ្វីដែលពួកគេចង់ធ្វើ។ មិនដឹង អំពីប្រទេស។ លោកបានថ្លែងថា: «អ្នកតាំងលំនៅបារាំងនិងពួកមន្ត្រីបានចាត់ទុក លោកបាដេសជាអ្នកដែលរងទុក្ខវេទនាអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំមកហើយដោយរំលឹកខួបនៃការស្លាប់ជាមួយនឹងពិធីបុណ្យបូជា។ ស៊ីវិល។ កិច្ចការនេះបានត្រលប់ទៅសម័យ "អាថ៌កំបាំង" ដំណាក់កាលដំបូងនៃមេទ័ពនៅពេលមន្ត្រីកងទ័ពដើងទឹកដែលមានភាពរឹងមាំបានតស៊ូហើយជួនកាលបានស្លាប់សំរាប់ប្រទេស។ ក្នុងអំឡុងពេលដែលពួកគេខិតខំប្រឹងប្រែងរស់រានរបស់ពួកគេនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញដែលពួកគេនៅតែជឿជាក់ និងវីរៈបុរសនៅក្នុងពួកគេទាំងអស់។

អ្នករិះគន់លើបេសកកម្មបារាំងប្រហែលជាបានហៅ ម៉ូលូលេលនៅក្នុងកំលាំងនៃភាព ងងឹតនៃយ៉ូសែបកោងរ៉ាត។ "ការសង្គ្រោះនៃផែនដីដែលភាគច្រើនមានន័យថាការដកចេញពីអ្នកដែលមិនមានភាពស្រស់ស្អាត នៅពេលដែលអ្នកមើលច្រើនពេក" ។ ការនឹករលឹករបស់លោក Marlowe ការរំលឹកថា "អ្វីដែលលះបង់វាគឺជាគំនិត តែមួយគត់គំនិតមួយនៅខាងក្រោយរបស់វាមិនមែនជាអារម្មណ៍ pretense ប៉ុន្តែគំនិតមួយ និងជំនឿដោយមិនគិត ពីខ្លួនឯងនៅក្នុងគំនិត ... "អ្នកតាំងលំនៅនិងមន្ត្រី,ពួកគេមាន, អាចកំណត់អត្តសញ្ញាណ Bardez និងខ្លួនគេ ជាមួយនោះ។ ចំពោះឃាតក ជាងមួយទសវត្សរ៍មកហើយដប់មួយនាក់ក្នុងចំណោមពួកគេនៅតែស្រែកឃ្លានៅក្នុងអាណានិគមផ្តន្ទាទោស លើកោះពូឡូខុនដូដែលពួកគេត្រូវបានបំភ្លេចចោលដោយជនជាតិរបស់ពួកគេ។ អាជ្ញាធរបារាំងបានបដិសេធចំពោះ សេចក្តីអំពាវនាវស្មើរសុំឱ្យមានការអត់ធ្មត់ដោយកាសែតវៀតណាមឡៅលន់។ មន្ត្រីបារាំងម្នាក់បាននិយាយថា "ការសម្លាប់ង្គៀលនេះមិនមែនជាបទល្មើសនយោបាយនោះទេហើយឃាតកម្មនិងសមគំនិត ត្រូវបានចាត់ទុកថាជាអ្នក ទោសក្រោមច្បាប់ទូទៅ" ។រយៈពេលយ៉ាងហោចណាស់ 60 ឆ្នាំមុនគ្រឹះនៃអាណាព្យាបាល ម្ចាស់ទាសករបារាំងនៅ West Indies បានបែងចែកទ្រព្យសម្បត្តិគិតរបស់ពួកគេទៅជា ប្រភេទជាច្រើនដោយផ្អែកលើសមាមាត្រនៃឈាមពី "ស" ទៅ "ខ្មៅ" នៅក្នុងសរសៃឈាមរបស់ពួកគេ។ អត្ថិភាពនៃខ្ញុំបែបនេះទាក់ទាញការយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះ

នយោបាយនៃទំនាក់ទំនងផ្លូវភេទរវាងគ្នាទៅវិញទៅមក ជាទូទៅរវាងម្ចាស់ទាសសាសនា និងទាសកស្រី របស់ពួកគេ។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាវាជារឿងធម្មតាសម្រាប់អ្នកតាំងលំនៅបារាំង និងមន្ត្រីដើម្បីយកស្រីពេស្យាខ្មែរ។ អាពាហ៍ពិពាហ៍គឺមិនសូវជាទូទៅទេហើយទំនាក់ទំនងផ្លូវភេទរវាងបុរស "ដើមកំណើត" និងស្រីស្នំជាភាសាបារាំងត្រូវបានគេហាមឃាត់។ នេះត្រូវបានបង្ហាញនៅក្នុងករណីមួយនៅចុងទសវត្សឆ្នាំ 1930 ដែលក្នុងនោះកូនប្រុស របស់មន្ត្រីខ្មែរសំខាន់ម្នាក់នៅខេត្តបាត់ដំបងបាននាំប្រពន្ធសង្ឃឹមក្មេងរបស់គាត់ត្រលប់មកជាមួយគាត់វិញ ក្រោយពីបានសិក្សានៅប្រទេសបារាំង។ ហ៊ុយគន្ទុលសង្ខេបលទ្ធផល ដូចខាងក្រោម: "Mesalliance" បានសម្រេចចិត្តអាជ្ញាធរអាណានិគមដែលគាំទ្រដោយអំពើហិង្សាទាំងស្រុង ការប្រកាន់ពូជសាសន៍អាណានិគមបារាំងឪពុកនិងកូនប្រុសត្រូវបានគេគំរាមកំហែងដោយការដាក់ទណ្ឌកម្មដ៏អាក្រក់បំផុត និង បុរសវ័យក្មេងជាមួយនឹងការស្លាប់នៅក្នុងព្រលឹងរបស់គាត់ ត្រូវបានគេបង្ខំឱ្យបញ្ជូនប្រពន្ធរបស់ពួកគាត់ឲ្យត្រលប់ទៅប្រទេសបារាំងវិញ។ ការប្រកាន់ជាតិសាសន៍បែបនេះបានដឹកនាំអាណានិគមនិយមក្នុងការខ្ជះខ្ជាយជីវិតមនុស្សនៅលើគម្រោងបូកគោនិងដូចដែលយើងនឹងឃើញនៅក្នុងជំពូកបន្ទាប់ស្តីពីចម្ការកៅស៊ូនៅភាគខាងកើតប្រទេស។

ជំពូកទី 16
អាណាចក្រកៅស៊ូ

កូនឈ្នួល គឺអ្នកដែលរស់នៅក្រោមការគៀបសង្កត់ និងភាពកិតភ័យពីអ្នកគ្រប់គ្រង់ ហើយពួកគេមិនហ៊ានតូញតែរពីការភ័យខ្លាច ការធ្វើបាប និងភាពសាហាវឃោរឃៅទាំងនោះទេ ។ការរីកចម្រើននៅទសវត្សឆ្នាំ 1920 បានឱ្យឃើញពីការចាប់ផ្តើមនៃកសិកម្មដាំដុះខ្នាតធំនៅកម្ពុជា។ ដំណាំថ្មីដ៏សំខាន់បំផុតគឺកៅស៊ូ ដែលត្រូវបានដាំនៅលើដីក្រហមនៅភាគខាងកើតនៃប្រទេស ដែលរហូតមកដល់ពេលនេះមានពួកកុលសម្ព័ន្ធម៉ុងតាញ៉ារស់នៅទីនោះ។ កៅស៊ូបានក្លាយជាផលិតផលនាំចេញដ៏មានតម្លៃបំផុតមួយ ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត វាហាក់ដូចជាក្តីសុបិន្តនៃការដាក់ misse-en-value របស់បារាំងទទួលបានផ្លែផ្កា ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏នៅមានចំណុចអាក្រក់មួយទៅនឹងការអភិវឌ្ឍថ្មីនេះ ដូចជាក្រុមហ៊ុនដំរកៅស៊ូ ទាំងនេះបានជំរុញឲ្យក្រុមកុលសម្ព័ន្ធរស់នៅតាមភ្នំបានលុបចោលការដាំដុះតាមបែបប្រពៃណីរបស់ពួកគេ ហើយបានបង្កើតនូវអាជីវកម្មទំនើប ដើម្បីទទួលបានផលប្រយោជន៍ខ្ពស់។

ទោះបីជាលោកខាងលិចបានបង្កើតចម្ការមួយចំនួននៅសតវត្សរ៍ទី19 ក៏ដោយ ក៏ចម្ការទាំងនោះ នៅមានលក្ខណៈតូចនៅឡើយ ហើយដំណាំចម្បងនោះគឺកប្បាស ។ ចម្ការដើមក្រវាញ ក៏មានវត្តមានផងដែរ ជាពិសេសនៅក្នុងខេត្តពោធិ៍សាត់ តំបន់ភាគខាងលិចនៃទន្លេសាបប៉ុន្តែ ការគ្រប់គ្រង់ស្ថិតនៅក្នុងដៃជនជាតិចិន និងអាស៊ីមួយចំនួនតួចទៀត។ នៅដើមសតវត្សរ៍ទី 20 អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងបានកត់សម្គាល់ ពីភាពសមស្រប នៃប្រទេសកម្ពុជា សម្រាប់ការដាំដុះកៅស៊ូ និងបានចាត់ចែងពូជដែលអាចធ្វើអាជីវកម្មបាន ។ នេះបង្ហាញថា មិនមែនដូចជាករណីពួកនិគមជនបានណែនាំពីដើមកៅស៊ូប្រេស៊ីល ចូលទៅក្នុងឥណ្ឌូចិន ចាប់ពី Ceylon ក្នុងសម័យកាលនោះទេ ។ នៅឆ្នាំ 1907 មានចំនួនចំការកៅស៊ូ ជាច្រើននៅកូសាំងស៊ីននិងអណ្ណាមនិងមួយទៀតនៅជិតខេត្តកំពតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា បើទោះបីជាវាមានទំហំតូចក៏ដោយ ។ ឧស្សាហកម្មត្រូវបានបើកដំណើរការយ៉ាងឆាប់រហ័សនៅក្រោយពីសង្គ្រាមបានបញ្ចប់នៅឆ្នាំ 1918 ។ តម្លៃកៅស៊ូបានកើនឡើងរហូតដល់ពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ1920 ហើយការធ្លាក់ចុះនៃប្រាក់ហ្វ្រង់បារាំងនឹងព្យាយាមជំរុញការនាំចេញ និងការវិនិយោគនៅឥណ្ឌូចិន ។ ដូច្នេះ ការពង្រីកតម្រូវនៃឧស្សាហកម្ម ការប្រើប្រាស់ក្នុងគ្រួសារ និង ការប្រើប្រាស់ក្នុងវិស័យយោធាបានធ្វើឱ្យចម្ការកៅស៊ូបានបើកដំណើរការទៅបានយ៉ាងល្អទៅមុខ ។ នៅចម្ការប្រទេសអង់គ្លេសនៅក្នុងម៉ាឡាយ៉ាមិនមានលទ្ធិភាពធ្វើការនាំកៅស៊ូចូលឥណ្ឌូចិនទេ ។ ស្រុកដីក្រហមនៅភាគខាងកើតប្រទេសកម្ពុជា បានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់លាស់ពីលក្ខណៈពិសេសអចិន្ត្រៃយ៍នៃតំបន់សម្រាប់ដាំដើមកៅស៊ូ និងឧស្សាហកម្មនេះបានបង្កើតឡើង ។

ចម្ការធំទី1 ត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅ ជុប ក្នុងឆ្នាំ1921 និងដោយចម្ការទី2 នៅ ថ្មបិត ក្នុងឆ្នាំ 1924 និងនៅពាំងជាង ស្នឹងត្រែង និងចម្ការលើ ។ ពីរឆ្នាំក្រោយមកក្រុមហ៊ុនបារាំងមួយ បានកាន់កាប់យកចម្ការថ្មីក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បែលហ្សិក ពេលខ្លះត្រូវបានបង្ហាញជាមេមត់។ នៅឆ្នាំ1922 មានដីជាង 1200 ហិកតាដាំកៅស៊ូ និងបានកើនឡើងដល់ជិត6000 ហិកតាក្នុងឆ្នាំ 1925 ហើយលោតឡើងម្តងទៀតដល់ប្រហែល 23.000 ហិកតានៅឆ្នាំ 1930 ។ នៅពេលប្រទេសកម្ពុជាទទួលបានឯករាជ្យភាពមានចំការដាំកៅស៊ូ ជាង 30,000 ហិចតា ។ ចំការធំជាងគេគឺនៅចំការ ថ្មបិត, ជុប, ពាមជាំង និង មេមត់ ទាំងនេះជាកម្មសិទ្ធិរបស់

បារាំង ក្រុមហ៊ុនដែលធំជាងគេ គឺក្រុមហ៊ុន Compagnie du Cambodge ។ សម្បទានដីដែលត្រូវបានគេប្រគល់ទៅឱ្យក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូ មានទំហំធំជាង 110.000 ហិចតានៅឆ្នាំ 1926 ។ ភាគច្រើននៃផលិតផលដែលបារាំងបាននាំទៅនៅទសវត្សឆ្នាំ 1930 កៅស៊ូគឺសំខាន់បំផុតនៃការនាំចេញរបស់ឥណ្ឌូចិន បើទោះបីជាតម្លៃវាស្ថិតនៅលំដាប់ទីបី នៃការនាំចេញរបស់កម្ពុជាក៏ដោយ។ ចំការកៅស៊ូកម្ពុជាមានចំនួនតិចជាងសមភាគីរបស់ពួកគេ នៅកូសាំងស៊ីនប៉ុន្តែមានទំហំធំជាងអ្នកដែលនៅអណ្ណាម ។

រូបភាពខាងលើ សកម្មភាពសេដ្ឋកិច្ចលកៅស៊ូកម្ពុជាសម័យអាណាព្យាបាលបារាំង

ក្នុងឆ្នាំ 1926 ការនាំចេញកៅស៊ូពីឥណ្ឌូចិនមានតម្លៃ 280 លានហ្រ្វង់ ប៉ុន្តែវាបានធ្លាក់មកនៅក្រោម 200 លានក្នុងឆ្នាំ 1927 ដោយសារតែផលប៉ះពាល់នៃផែនការ Stevenson ដែលជាតំណាងរបស់អ្នកផលិតកៅស៊ូធំ ។ និងអ្នកប្រើប្រាស់បានយល់ស្របគ្នាដើម្បីកំណត់តម្លៃកៅស៊ូឱ្យបានសមរម្យ ។ ការធ្លាក់ចុះនេះមានផលប៉ះពាល់យ៉ាងខ្លាំង និងធ្ងន់ធ្ងរដល់ឧស្សាហកម្មនេះបន្ទាប់ពីឆ្នាំ1929 ប៉ុន្តែវាត្រូវបានរក្សាទុកដោយការឧបត្ថម្ភធនរបស់រដ្ឋាភិបាល 0,20 ព្យ៉ាសpiastres ក្នុងមួយគីឡូក្រាមកៅស៊ូ ប្រហែលដោយសារតែកៅស៊ូមានសារៈសំខាន់ និងជាយុទ្ធសាស្ត្រសំខាន់ចំពោះឧស្សាហកម្ម និងយោធាបារាំង ។ ភាគច្រើននៃការដឹកជញ្ជូនយោធានៅក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទី1 គឺការដឹកជញ្ជូនដោយប្រើសេះសម្រាប់អូសទាញ ។ សង្គ្រាមនេះ បាន

ធ្វើឱ្យមានអ្នកគិតគូរអំពីតម្រូវការយោធាដើម្បីឱ្យមានការបើកបរលឿនជាងមុន ដែលតម្រូវទាមទារកៅស៊ូ សម្រាប់សំបកកង់ និងវត្ថុផ្សេងៗទៀតនៅក្នុងវិស័យយោធា ។ នៅពេលសង្គ្រាមបានផ្ទុះឡើងជាថ្មីម្តងទៀត ក្នុងឆ្នាំ 1939 ណាស៊ីអាល្លឺម៉ង់មានការកត់ត្រាខ្លីមួយអំពីកៅស៊ូ ។ ពួកគេបានធ្វើឱ្យមានការធ្លាក់ចុះជាមួយនឹងការសំយោគនៃក្រុមកៅស៊ូ ដូចដែលយើងឃើញការនាំចូលពី Vichy Indochina។ កៅស៊ូ គឺជាការនាំចេញធំជាងគេរបស់កម្ពុជា ហើយចម្ការទាំងនោះគឺជាក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូបារាំង ។

នៅក្រោយឯករាជ្យភាព និងនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1950 ប្រទេសកម្ពុជានៅតែជា ក្រុមហ៊ុនផលិតកៅស៊ូ ធម្មជាតិធំបំផុតលំដាប់ទីប្រាំមួយរបស់ពិភពលោក ។ ការចំណាយរបស់មនុស្សលើចំការថ្មីនេះគឺខ្ពស់ ហើយ ចំណាយចាប់ផ្តើមមុននឹងកម្មករចាប់ផ្តើមជៀកៅស៊ូទៅទៀត។ ទោះបីជាម្ចាស់ហ៊ុនបានជឿថាចម្ការទាំងនោះ ត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅលើដីឥដ្ឋ ដីដែលត្រូវបានជ្រើសរើសសម្រាប់កៅស៊ូត្រូវបានគេកាន់កាប់រួចហើយ។ ឧទាហរណ៍នៅមេមុត, កុលសម្ព័ន្ធភ្នំជាច្រើនពាន់នាក់បានរស់នៅប្រហែលជារាប់ពាន់ឆ្នាំដែលពួកគេបានធ្វើការដាំដុះនៅទីនោះ ។ ក្រុមហ៊ុនបានអត់ធ្មត់ក្នុងការចាប់ផ្តើមប្រតិបត្តិការបើទោះបីជាមានការពិតដែលថា ពួក Stiengs មានដាំដំណាំធម្មតារបស់ពួកគេនៅលើដីនោះ។ នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលនៅរាជធានីភ្នំពេញបានឆ្លើយតបនឹងការទាមទាររបស់ក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូ ដែលជាក្រុមហ៊ុនមានទំនាក់ទំនងល្អនឹងលោកវរសេនីយ៍ឯក ស្រីនរីវ៉ែរណាឌឺ បានសរសេរទៅអាឡិចសាន់ឌ័រវ៉ែរណែន អតីតអភិបាលរដ្ឋប៉ារីស ឱ្យមានការជម្លៀស ពួក Stiengs ជាបន្ទាន់ និងព្យាយាមពន្លឿនកិច្ចដំណើរការដោយនីតិវិធី ។ ក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នេះទោះបីជាមានការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងពីពួក Stiengs ក៏ដោយ ក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូនេះធានានឹងទូទាត់សំណងដល់ពួក Stiengs ចំពោះការបាត់បង់ដីធ្លី ដីដាំដុះនិងផ្ទះសំបែងមួយចំនួនសម្រាប់ការប្រើប្រាស់ចាំបាច់របស់ពួកគេ ។ កិច្ចព្រមព្រៀងនេះត្រូវបានគេអនុវត្តន៍ទោះជាទម្រង់ធ្ងន់ធ្ងរយ៉ាងណាក៏ដោយ ។ ដើម្បីការពេញចិត្តរបស់ក្រុមហ៊ុននេះ ដូចដែលលោក Bernard បាននិយាយថាអ្នកដាំដុះនឹងប្រើដីធ្លីដើម្បីប្រើប្រាស់ឱ្យបានផលចំណេញច្រើនជាង " កុលសម្ព័ន្ធបុព្វកាល " ដែលនឹងត្រូវបាត់បង់ទឹកដីដូនតា និងរបៀបរស់នៅរបស់ពួកគេ ។

1. ខ្មែរមិនចូលចិត្តការងារនៅចម្ការ

នៅពេលដែលមានបញ្ហាទាក់ទងនឹងការទទួលបានដីធ្លី ពីក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូដែលប្រឈមនឹងបញ្ហានៃការស្វែងរកចំនួនកូនឈ្នួលយ៉ាងច្រើននៅតាមសេចក្តីជូនដំណឹងខ្លីមួយដើម្បីជម្រះដំណាំចាស់ៗ និងចាប់ដាំនៅដីសម្បទានថ្មី ។ កុលសម្ព័ន្ធភ្នំមានភាព ស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទទួលយកការងារបែបនេះ និងអ្វីៗដែលពួកគេចង់បានវាមិនគ្រប់គ្រាន់ទេ ។ ព្រៃក្រាស់និងឫស្សីដំបូងត្រូវគេបានកាប់ឆ្កា និងដុតព្រៃដែលកាប់រួច ហើយកន្លែងស្នាក់នៅមួយចំនួនត្រូវបានសាងសង់ និងមានការផ្តល់ទឹកស្អាត ។ ភាពស្ទាក់ស្ទើររបស់ប្រជាជនកម្ពុជាដោយសារតែកម្មករមានចំនួនច្រើនផ្តល់យោបល់ក្នុងការផ្សព្វផ្សាយជាភាសាបារាំងពីរយៈពេលខ្លីនៃប្រព័ន្ធ ឧស្សាហកម្ម ក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូមិនអាចយកចិត្តទុកដាក់ជ្រើសរើសពលកម្មគ្រប់គ្រាន់ពីប្រជាជនកម្ពុជាទេ ។ ប្រជាជនកម្ពុជាមានការខឹងសម្បាដែលត្រូវចាកចេញពីភូមិរបស់ពួកគេ ហើយសម្រាប់ការរស់នៅក្នុងព្រៃត្រូវបានរាលដាលជាមួយនឹងមូសខាំធ្វើឱ្យកើតជំងឺគ្រុនចាញ់ និងពួកគេបានជឿថាជាកន្លែងនៃការស្នាក់នៅរបស់អារក្សអ្នកតា។ ចំពោះជនជាតិហូឡង់នៅថ្ងៃបានដោះស្រាយបញ្ហានេះដោយបញ្ចុះបញ្ចូលពួកកសិករ ដើម្បីដាំកៅស៊ូជាដំណាំបន្ថែមនូវអ្វីដែលត្រូវបានផលិតនៅលើចំការ ប៉ុន្តែរឿងនេះហាក់ដូចជាមិនបានកើតឡើង

ចំពោះជនជាតិបារាំងទេ នេះប្រហែលជាដើម្បីនាំឱ្យខ្មែរកាន់តែរីកចម្រើន ហើយរោងចក្រប្រេងកៅស៊ូហាក់ដូចជាមិនមានទេ ក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទី 1។ ខ្មែរនៅតែជាជនជាតិភាគតិចនៅចំការកៅស៊ូពេញមួយអាណានិគម។ នៅចុងទសវត្សឆ្នាំ 1920 ពួកគេបានប្រកាសជាង 18ភាគរយនៃកំលាំងការងារដាំដុះ ហើយមានជាង 8000 ចម្ការ។ ពួកគេមិនពេញចិត្តនឹងការងារធម្មតាដូចជាជីកស្មៅ និងធ្វើការរោងចក្រកែច្នៃជ័រកៅស៊ូនិងត្រូវបានគេជួលឱ្យធ្វើជាកម្មករ មានការកិច្ចលើការងារដូចជាឈូសឆាយព្រៃជាដើម។ របាយការណ៍ជាផ្លូវការមួយបានលើកឡើងថា ស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចយ៉ាងតឹងតែងនៃដើមឆ្នាំទសវត្សរ៍1930 អាចធ្វើឱ្យខ្មែរកាន់តែ មានការធ្លាក់ទឹកចិត្ត។ ជាធម្មតាកម្មករជនបទ បានធ្វើការ ប្តឹងឧទ្ធរណ៍ទៅកាន់ម្ចាស់កម្មសិទ្ធិជនជាតិខ្មែរដោយឯករាជ្យមិនថាតូចឬក្រីក្រទេ ដើម្បីទ្រព្យសម្បត្តិរបស់ពួកគេ។

2. តុចកឹចធានាបច់ប្រាក់ដល់កម្មករ

ដំណោះស្រាយនៅក្នុងតំបន់ "ឱនភាពអង្គរ" នៅតំបន់តុងកឹងនិងភាគខាងជើងអាណាន់ ដែលជាកន្លែងដែលពួកកសិកររៀតណាមបានបោះបង់ចោលការរស់នៅ នៅលើដីធ្លីតិចតួច ឬជាដីធ្លីរបស់កម្មករ។ ចាប់ពីឆ្នាំ1919 ជនជាតិវៀតណាមដែលក្រីក្របំផុតរាប់ពាន់នាក់ត្រូវបានចេញពីភូមិរបស់ពួកគេដោយការរំពឹងទុកថានឹងមានការងារស្ថេរភាពនិងអាហារគ្រប់គ្រាន់។ កូនឈ្នួល(coolies) ជាង 5000 បានមកដល់នៅចំការរវាងឆ្នាំ 1925 និង 1927 ហើយអ្នកស្នាក់នៅជាន់ខ្ពស់ នៅភ្នំពេញបានចាត់ទុកថាវានឹងកើតឡើងចាំបាច់ដើម្បីនាំមកនូវចំនួន 14.000 បន្ថែមទៀតក្នុងមួយឆ្នាំៗដើម្បីរក្សាល្បឿនកំនើនតម្រូវការពលកម្មកើនឡើង។ ដោយសារសង្គ្រាមលោកលើកទីពីរមានកម្មករចំនួន 16.000 នាក់នៅលើចម្ការសំខាន់ៗចំនួនប្រាំបីនៅកម្ពុជា។ ភាគច្រើននៅលើអត្រាបំណែកមួយពាន់បន្ថែមទៀតបានធ្វើការលើការងារគម្រោងសាធារណៈ ការជ្រើសរើសបុគ្គលិកត្រូវបានត្រួតពិនិត្យដោយការិយាល័យអគ្គនាយកដ្ឋានទីក្រុងហាណូយ ធ្វើការជាមួយនឹងរដ្ឋបាលបារាំងនៅប្រទេសកម្ពុជា ពួកគេបានចុះកិច្ចសន្យាការងារពិតប្រាកដនៃការរៀបចំ អ្នកស្ម័គ្រចិត្តទៅជាមួយអ្នកជំនួញវៀតណាមនៅតាមទីប្រជុំជន និង ភូមិ។ ចំនួនភ្នាក់ងារជ្រើសរើសបុគ្គលិកទាំងនេះហាក់ដូចជាបានកើនឡើងទ្វេ ដៃរបានដើរតួស្រដៀងទៅនឹងបុរស ហ្គោមបេន Gombeem man ដែលទទួលបានផលប្រយោជន៍ពីភាពអាក្រក់និងអន្តោប្រវេសន៍ដ៏ធំនៅអៀរឡង់ ពាក់កណ្តាលសតវត្សទី19។

ពិតប្រាកដណាស់ដែលភ្នាក់ងារជាច្រើនមានភាពទុច្ចរិត និងសន្យាថាផ្តល់ប្រាក់ឈ្នួលល្អជាងលក្ខខណ្ឌការងារនៃការជាក់ពាក្យនៅ អ្នកជ្រើសរើសដែលបានចុះហត្ថលេខាជាមួយកម្មករដែលស្របច្បាប់ដើម្បីធ្វើការនៅឆ្ងាយ សម្រាប់បីឬបួនឆ្នាំ។ ភាគច្រើនពួកគេទាំងអស់គ្នា បានផ្លាស់ប្តូរភាពក្រីក្រ នៅសហគមន៍ភូមិរបស់ពួកគេ ចំពោះភាពទុក្ខព្រួយដ៏ក្រៀមក្រំ និងបន្ទាយជនបទ។ អ្នកខ្លះត្រូវ ស្លាប់ដោយសារជំងឺ និងអ្នកផ្សេងទៀតត្រូវបាននៅក្នុងដៃពួក sadistic ។ កសិករបានដើរទៅកាន់ឆ្នេរសមុទ្រដែលជាកន្លែងពួកគេត្រូវបានគេព្យួរ រាប់រយនាក់នៃពួកគេនៅលើនាវាដូចជា "Merlin", "Compiegne" និង "Claude Chappe" ដែលបានដាក់នៅកំពង់ផែហៃហ្វុងត្រៀមខ្លួនរួចជាស្រេច លើសំពៅទៅ សៃហ្គន នៅពេលចូលចតពួកកសិកររំលែងជាកម្មកររគេហើយ ពួកគេមានសិទ្ធិផ្តាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ។ ពួកគេគួរតែរត់ទៅឆ្ងាយ ប៉ុន្តែនៅតាមផ្លូវពួកទាហាននឹងប្រមាញ់ពួកគេ ហើយបញ្ជូនពួកគេទៅចម្ការវិញ។ នៅសៃហ្គន, កូនឈ្នួល បានផ្ទេរទៅកប៉ាល់ដែលបានដឹកជញ្ជូនតាមទន្លេមេគង្គ ទៅទន្លេខេត្តកំពង់ចាមនិងចម្ការ ផ្សេងៗទៀត។ ចម្ការដែលមានភាពចាស់ទុំគឺជាទ

ស្ងនីយភាពដ៏គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍មួយជាមួយនឹងដើមឈើ ជាជួរវែងៗ ប្រមូលផ្តុំគ្នាដែលជាកន្លែងព្រៃស្រោង ដែលមិនធ្លាប់មាន។ កម្មករបានកាប់ដើមឈើទាំងនោះ។ ដំរកៅស៊ូបានហូរតិចៗកៅស៊ូពណ៌បៃតងស្លេក និង សពេលល្ងាច ចូលទៅក្នុងធុងដែលត្រូវបានគេចាក់ជាទៀងទាត់ទៅក្នុងធុងធំមួយទៀត។ ដំរកៅស៊ូត្រូវបាន ដំណើរការដោយកំដៅនៅក្នុងរោងម៉ាស៊ីន។ ដែលវាបានធ្វើឡើងជាក្រាស់ ដៃករឹង សម្រាប់នាំចេញ។ ការមើល ឃើញនៅសហគ្រាសដ៏ធំបែបនេះបានធ្វើឱ្យអ្នកទេសចរ Pierre Billotey ភ្ញាក់ផ្អើលនៅពេលគាត់បានទៅ លេងនៅចុងទស វត្សរ៍ឆ្នាំ 1920 ។ លោកបានសរសេរថា នៅកំពង់ចាមគឺចម្ការកៅស៊ូដ៏ធំសម្បូរបែបដែលប្លែក ជាងកន្លែងផ្សេងៗទៀតនៅឥណ្ឌូចិន។ តែពេលណាអ្នកបាននៅទីនោះ អ្នកនោះអាចយល់ពីភាពធំសម្បើមនៃ សម្បទាននិងកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងដ៏ធំធេងដែលពួកគេត្រូវការ។ លោក Charles Robequain បានឃើញអ្វី មួយខុសគ្នាដោយកត់សម្គាល់ពី " ភាពក្រៀមក្រំដ៏ស្រងូតស្រងាត់ " ។ ជីវិតពិតជាអាប់អួរណាស់សម្រាប់ពល ករវៀតណាម ដែលបានថែទាំដើមឈើកៅស៊ូ និងធ្វើការនៅរោងម៉ាស៊ីនដំរកៅស៊ូ។ ទោះបីជាពួកគេមិនមែនជា ទាសករក្នុងន័យដ៏តឹងរឹងនោះទេព្រោះពួកគេមិនមែនជាទ្រព្យសម្បត្តិអចិន្ត្រៃយ៍របស់ចៅហ្វាយនាយរបស់ពួក គេទេ។ ដូចទៅនឹងកម្មករបរទេសជាច្រើនដែលធ្វើការលើ កិច្ចសន្យានៅតំបន់ឈូងសមុទ្រ ពួកគេត្រូវបានគេ បដិសេធថាមិនមានសេរីភាពទេ ខណៈដែលនិយោជករបស់ពួកគេរៀបចំឯកសារធ្វើដំណើររបស់ពួកគេ ក្នុង ករណីមានកាតអត្តសញ្ញាណប័ណ្ណរបស់ពួកគេ។ ពួកគេក៏ត្រូវបានហាមឃាត់មិនឱ្យចាកចេញពីចំការផង ដែរ ដោយសារមូលហេតុណាមួយក៏ដោយ សូម្បីតែនៅថ្ងៃឈប់សម្រាករបស់ពួកគាត់ក៏គ្មានការអនុញ្ញាតជា លាយលក្ខណ៍អក្សរពីថ្នាក់គ្រប់គ្រងដែរ។

យោងតាមអធិការកិច្ចការងារ លោក Delamare ប្រាក់ឈ្នួលនិងលក្ខខណ្ឌទាបជាងអ្នកដែលបានបង់ សម្រាប់ការងារដែលប្រៀបធៀបទៅនឹងចំការហូឡង់ នៅភាគខាងកើតប្រទេសឥណ្ឌា និងកាលីដូនៀនថ្មី។ ស្ថានភាពលំបាកបានត្រលប់មក Tonkin វិញ។ កាសែត Annamite បានប្រកាសថាមាន កូនឈ្នួល គិតថា នៅចម្ការ ជីវិតរបស់ពួកគេអាចនៅ " កន្លែងសម្លាប់រង្គាល " ។ អ្នកដែលបានអាន គឺពិតជាមិនសប្បាយចិត្ត វា ជាការងារធុញទ្រាន់, ការវាយដំនិងការធ្វើការងារច្រើនរឥតឈប់ឈរ, ឈូសឆាយនិងកាប់ព្រៃឈើពេញមួយ ថ្ងៃ។ វាមានផ្គរលាន់និងភ្លៀង ហើយទុក្ខព្រួយនិងការឈឺចាប់ ញើសនិងទឹកភ្នែករបស់កម្មករហូរឥតឈប់ឈរ ឡើយ ។ ការឈឺចាប់និងការវាយដំក៏ធ្វើឱ្យមនុស្សចេះស៊ូទ្រាំនឹងការពិបាក ។ មនុស្សមួយចំនួន ធុញទ្រាន់នឹង ការងារទាំងនេះ ក៏ធ្វើការរត់គេចខ្លួន ប៉ុន្តែគួរឱ្យសោកស្តាយពួកគេមិនបានចាកចេញផុតនោះទេ ហើយភ្លាមៗ នោះ ពួកគេក៏ត្រូវនាំទៅដល់កន្លែងធ្វើទារុណកម្មថែមទៀតផង។ Tonkinese ហាមមិនឱ្យមានការតវ៉ាឬរត់ គេចខ្លួនទេ។

ការដាំកៅស៊ូគឺឧស្សាហកម្មដែលប្រថុយប្រថានខ្លាំង ជាពិសេសនៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូង នៅពេល ដែលដម្រះដី និងចាប់ផ្តើមដាំ។ ដើមទុនជាច្រើនត្រូវបានចាក់បញ្ចូលក្នុងអាជីវកម្មនេះ មុនពេលដើមឈើធំ ធាត់ និងមានប្រឡាយទឹកមកដល់នៅលើចំការ។ នៅលើដីក្រហមគីរីងមាំ, ដើមឈើដុះក្រាស់ និងពិបាកក្នុង ការចូលដំណើរការ។ អ្នកចូលហ៊ុននៅក្នុងបណ្តាក់ទុនបែបនេះគឺអ្នកដែល មានឆន្ទៈចង់ឱ្យការចំណាយតូច បំផុត និងដើម្បីចាប់ផ្តើមរកប្រាក់ចំណេញនៅក្នុងពេលវេលាខ្លីបំផុត។ កត្តាទាំងនេះរួមបញ្ចូលគ្នាដើម្បីផលិត ដោយមិនប្រកាន់ចំណេះដឹង និងមានវិន័យការងារធ្ងន់ធ្ងរ, ភ្ជាប់ជាមួយប្រាក់ខែទាប និងជីវភាពរស់នៅ របស់ កម្មករគួរឱ្យភ័យខ្លាចធ្វើឱ្យជីវិតកម្មរជួបទុក្ខលំបាក។

3. ស្ថានភាពរស់នៅរបស់កូនឈ្នួលនៅមេមត់

ប្រហែលជាចម្ការគ្រប់ទម្រង់ទាំងអស់ ស្ថិតនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងដោយក្រុមហ៊ុនបារាំង Societe inddochinoise ស្ថិតនៅលើដីខ្ពស់ជិតជាមួយក្រុមហ៊ុនCochinchina ជាកន្លែងដែលគេស្គាល់ថា Stienga as Kcheay។ ពីខ្ពង់រាបនោះ អាចមើលឃើញសមុទ្រចិនខាងត្បូងនៅ Cape Saint-Jacques យ៉ាងច្បាស់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយជីវិតមិនមែនងាយស្រួលនោះទេ។ នៅពេលមានភ្លៀងធ្លាក់ ភ្លៀងបានចាក់ចូលតាមដំបូលផ្ទះ និងបានហូរនាំយកគ្រឿងឧបភោគបរិភោគ ហើយបាននាំយកលាមករបស់មនុស្ស មកបំពុលទឹកដែលជាប្រភពសម្រាប់ផ្គត់ផ្គង់ជីវិតកម្មករ ។ ធ្វើឱ្យកម្មករជាច្រើននាក់បានរងគ្រោះដំបៅ រមាស់នៅលើស្បែកដែលបណ្តាលមកពីការចាក់សំរាម ភាពខ្វះអនាម័យ និងសំណល់ដែលពួកគេបានឈូសឆាយដីដើម្បីដាំដើមកៅស៊ូ។

នៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920 កម្មកររាប់ពាន់នាក់ត្រូវបានស្រុតផ្ទះដែលពួកគេរស់នៅ។ តាមពាក្យស្លោករបស់ Resident Desenlis ថា "មានអ្នកត្រួតពិនិត្យហើយ ប៉ុន្តែមិនហ៊ានត្អូញត្អែរ ដោយខ្លាចការគំរាមកំហែងនិងភាពសាហាវព្រៃផ្សៃ"។ ស្ថានភាពដ៏គួរឱ្យរន្ធត់ទាំងនេះបានកើតឡើងជាលើកដំបូងនៅ អធិការការងារលោក Delamare សេចក្តីជូនដំណឹងជាផ្លូវការនៅពេលដែល លោកបានទៅធ្វើទស្សនកិច្ច បានរកឃើញមូលហេតុមានកូនឈ្នួល រាប់រយនាក់ធ្វើការនៅទីនោះ។ ដោយបានសង្កេតឃើញនូវស្នាមរបួសដែលមិនអាចព្យាបាលបាននៅលើសាកសពរបស់កម្មករ និងបានដឹងថាពួកគេត្រូវបានគេបដិសេធការព្យាបាល។ ធ្វើតាមការស៊ើបអង្កេតអ្នកចាត់ការទូទៅម្នាក់អាយុ 31 ឆ្នាំជនជាតិបែលហ្សិកឈ្មោះ Antoine d'Ursel ជាមួយនឹងបទពិសោធជាច្រើនឆ្នាំជាអ្នកដាំដុះ នៅភាគខាងកើតប្រទេសឥណ្ឌា តំបន់លំនៅដ្ឋានបោះជំរុំ។ ទទួលបានប្រាក់ឈ្នួល100 ហ្រ្វង់និងការស្តីបន្ទោសដោយអគ្គអធិការការងារនៅហាណូយ។ រដ្ឋបាលរបស់បារាំងក៏បានហាមឃាត់ការជ្រើសរើសពលករបន្ថែមទៀត ឬជ្រើសរើសពេលមានការពេញចិត្តរបស់ពួកគេតែប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែកការចាប់អារម្មណ៍បន្ថែមទៀត ប្រធានអ្នកត្រួតពិនិត្យ ជនជាតិបែលហ្សិកមួយផ្សេងទៀត ឈ្មោះ Jacques Verhelst ត្រូវមានពិរុទ្ធពីបទរំលោភ និងសម្លាប់ហើយត្រូវបានគេបណ្តេញចេញពីឥណ្ឌូចិន។ ឃាតករវ័យក្មេងដ៏អាក្រក់នេះមានបានធ្វើទុក្ខបុកម្នេញឱ្យកូនឈ្នួលធ្វើតាមបញ្ជារបស់គាត់។ ក្នុងករណីមួយគាត់ឱ្យស្ត្រីខ្លះបានលេបថ្នាំវ៉ាក់សាំង និងមួយចំនួនទៀតដែលមានផ្ទៃពោះចង់ខ្សៀរភ្ជាប់ទៅនឹងសំពៅ ដោយបង្អត់ទឹកសម្រាប់ផឹក ហើយអនុញ្ញាតនៅតែពេលដែលពួកគេស្រេកទឹកខ្លាំង។ នៅក្នុងករណីមួយផ្សេងទៀត គាត់បានចងយុវជនម្នាក់ និងវាយយ៉ាងព្រៃផ្សៃជាមួយនឹងអ្នកវាយឆ្នក់ឱ្យមានស្នាមជាញឹកញយ ការវាយប្រហារកម្មករដោយមាន ដើមឈើ ឫស្សី និងស្បែកជើងកវែងដោយមិនបានគិតពីអាយុ និងភេទរបស់ពួកគេឡើយ។ គាត់បានរកឃើញការព្យាបាលបែបនេះប្រសិនបើ មិនត្រូវបានបំពេញ បទល្មើសតូចតាចនៃច្បាប់។ បើ Verhelst គឺជាជនល្មើសដ៏អាក្រក់បំផុតក៏ដោយក៏ភាពឃោរឃៅនេះមិនបានបញ្ឈប់ឡើយ។ បន្ទាប់ពីការបណ្តេញចេញរបស់គាត់ដោយមានមន្ត្រីបារាំងម្នាក់ បាននិយាយថាគាត់ជឿថាពាក្យបណ្តឹងនេះមានមនុស្សនិយាយបំផ្លើសតុលាការបានសម្រេចថា ដីអ៊ែរសែល បានដឹងច្រើននៃការឃោរឃៅក្រោមបង្គាប់របស់គាត់។

ជាការពិតភាពឃោរឃៅគឺមានទូទៅនៅលើចម្ការភាគច្រើន ហើយជាក្រៅផ្លូវការនៃរបបការងារដែលត្រូវបានរចនាឡើងដើម្បីទាញយកអតិបរមាប្រាក់ចំណេញពីកម្មករម្នាក់ៗ។ លើសពីនេះទៀតប្រព័ន្ធនៃ ការ

ពិន័យ ដាក់សម្រាប់បទល្មើសវិន័យការងារនិងការរត់គៀសខ្លួនចេញ ត្រូវបានផ្តន្ទាទោសយ៉ាងសាហាវ។ លក្ខខណ្ឌទាំងនេះបានអនុវត្តទៅលើ បុរស, ស្ត្រីនិងកុមារ, បើទោះបីជាការអនុម័តច្បាប់ស្តីពីការងារកុមារនៅកម្ពុជា មាននៅក្នុងឆ្នាំ 1924 ក៏ដោយកំណែទម្រង់ក្រដាសក្នុងអំឡុងពេលនៃរណសិរ្សប្រជាប្រិយនៅឆ្នាំ 1930 ហាក់ដូចជាបន្ទាប់ពីការស៊ើបអង្កេតទៅលើលក្ខខណ្ឌនៅមេមត់ នេះជាភាពរីករាយរបស់រដ្ឋបាលបារាំងដើម្បីពង្រឹងអាណាព្យាបាលឱ្យកាន់តែប្រសើរឡើង និងចាប់ផ្តើមមានទង់ជាតិ។ នៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1920 និងនៅដើមឆ្នាំ 1930 មានជម្លោះពលកម្មកើតឡើង ហើយមន្ត្រីត្រូវមានការស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការទាក់ទងជាមួយ មូលបដិវត្តនិយម។ ប្រហែលជាមានខ្សែអ័ក្សនៅពីក្រោយឆាកដោយម្ចាស់ភាគហ៊ុនក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូ និងអ្នកគាំទ្រនយោបាយ។ អធិការកិច្ចការងាររបស់ Delamar បញ្ជាក់ថា ប្រាក់ឈ្នួលនិងលក្ខខណ្ឌការងាររបស់កម្មកររកៅស៊ូនៅមានកម្រិត។

នៅឆ្នាំ 1932កម្មករជាទូទៅធ្វើការដប់ម៉ោងក្នុងមួយថ្ងៃ, ហុកសិបម៉ោងក្នុងមួយសប្តាហ៍, ប៉ុន្តែនេះមិនរាប់បញ្ចូលពេលវេលាដែលបានចំណាយពេលធ្វើដំណើរទៅកាន់និងមកពីធ្វើការនោះទេមិនបានបង់ប្រាក់។ លើសពីនេះទៀតកម្មករត្រូវបានគេរំពឹងថានឹងទទួលយកការកិច្ចដែលមិនបានបំពេញ នៅក្នុងពេលវេលាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ, បើទោះបីដោយសង្គ្រាមលោកលើកទី II ពួកគេបានប្រាក់ឈ្នួលប្រចាំឆ្នាំជាមធ្យមនៅប្រទេសកម្ពុជានិងកូសាំងស៊ីនក្នុងឆ្នាំ 1931 មាន 55 piastres ឬ 550 ហ្វ្រង់។ ប្រាក់ឈ្នួលជាមធ្យមរបស់បារាំងគឺ 6200 ហ្វ្រង់ហើយមួយពលករ ម៉ារ៉ុកអាចរំពឹងថានឹងមាន 1850 ហ្វ្រង់ មុនឆ្នាំ 1929 បុរសពេញ វ័យនិងស្ត្រីត្រូវបានបង់ 0,40 និង 0,30 piastres រៀងរាល់ថ្ងៃ ថ្វីបើជាទូទៅពួកគេបានអនុវត្តភារកិច្ចស្រដៀងគ្នា។ មនុស្សវ័យជំទង់បានទទួលពាក់កណ្តាលនៃអត្រាបុរសពេញវ័យ ប្រាក់ឈ្នួលកម្មកររកៅស៊ូត្រូវបានកាត់បន្ថយពាក់កណ្តាល បន្ទាប់ពីការធ្លាក់យន្តហោះឆ្នាំ 1929 យោងទៅតាមរបាយការណ៍មួយរបស់បារាំង។ នៅឆ្នាំ 1941 បុរសត្រូវបានគេបង់ 0,32 ព្យាស ក្នុងមួយថ្ងៃជាងមួយភាគប្រាំនៃប្រាក់ខែមធ្យមរបស់កម្មករបារាំងមួយទសវត្សរ៍មុន និងស្ត្រី 0,25 ក្នុងមួយថ្ងៃតិចជាងបន្ទាប់ពីកាត់ បើទោះបីជាជំងឺធ្លាក់ទឹកចិត្តគឺភាគច្រើន ហើយប្រាក់ចំណេញបានកើនឡើងជាលំដាប់បន្ទាប់ពី ឆ្នាំ 1935 ការងារអាចមានរហូតដល់ 39 ករណីក្នុងឆ្នាំ 1940 មាន 32 នាក់បានស្លាប់។ នៅឆ្នាំ 1929 លោក Delarnare បានសរសេរសំបុត្រមួយច្បាប់ ទាក់ទងនឹងការបំផ្លិចបំផ្លាញលក្ខខណ្ឌនៅចម្ការ ប៉ុន្តែភាគច្រើនអ្វីដែលគាត់ត្រូវនិយាយថាមិនដែលធ្វើឱ្យវាក្លាយទៅជារបាយការណ៍ចុងក្រោយទៅអភិបាល យោងតាមរបាយការណ៍នៅក្នុងកាសែត Saigon កម្មករចម្ការបានទទួលរងនូវកង្វះ calorific ដ៏ធ្ងន់ធ្ងរ នេះត្រូវបានបញ្ជាក់ដោយរបាយការណ៍ផ្ទៃក្នុង។ អធិការឈ្មោះ Delamare បានប៉ាន់ស្មានថាការទទួលទាន calorific ប្រចាំថ្ងៃសម្រាប់ កូនឈ្នួល បុរសនៅមេមត់ គឺ 2297 បើប្រៀបធៀបទៅនឹងសម្រាប់ Tonkinese គឺ2907 (ក្រោយមកបានកើនឡើងដល់3582 កាឡូរីនៅលើសេវាសកម្ម) កម្មករទាំងអស់ត្រូវបានខ្វះអាហារូបត្ថម្ភរបាយការណ៍ មួយផ្សេងទៀតបានបន្ថែមថា តាមការកត់សម្គាល់ថាចម្ការទាំងអស់បានផ្តល់អង្ករដោយឥតគិត ជាទូទៅមានប្រភេទទីពីរគឺ ផ្សិត និងត្រីងៀត ហើយមានការខ្វះខាតទូទៅនៃអាហារស្រស់រួមទាំងផ្លែឈើ,បន្លែសាច់និងត្រី។ ទាក់ទងនឹងពាក្យបណ្តឹងដែលចែងថា កូនឈ្នួលគេប្រើច្រើនអធិការកិច្ចម្នាក់បាននិយាយថាវាជា ភាពសន្សំសំចៃ។ភាគច្រើន ចម្ការមិនបានបង្កើតកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងដើម្បីបង្កើតដើមឈើហូបផ្លែឬបន្លែសួនច្បារ ពេលខ្លះអះអាងថាពួកវានឹងមិនដុះនៅលើដីក្រហមទេ។ នេះកត់សម្គាល់ថាទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយមេបញ្ជាការរបស់ជនជាតិដើមនៅ Mimot មានសួនបន្លែធំមួយ "en

gieine terre rouge" ហើយថាអ្នកគ្រប់គ្រងចម្ការម្នាក់ឈ្មោះ M. Chollet នៅស្ងួលបាននិយាយថា "គាត់បានបង្កើតជាសួនច្បារដ៏ល្អសម្រាប់កម្មកររបស់គាត់ "។ វេជ្ជបណ្ឌិតបានរិះគន់របបអាហាររបស់ពលករប៉ុន្តែការគ្រប់គ្រងជាទូទៅមិនអើពើចំពោះសម្ដី របស់ពួកគេ។ លក្ខខណ្ឌលំនៅដ្ឋានជាទូទៅមិនគ្រប់គ្រាន់និងពេលខ្លះអត់អនាម័យ ។ កម្មករភាគច្រើនរស់នៅក្នុងបន្ទាយដែកនៅក្នុងក្រុមពីរទៅដប់, មួយចំនួននៅបេតុងជាន់លើ, ប៉ុន្តែជាញឹកញាប់នៅលើកន្លែងកខ្វក់។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយគ្រប់ចម្ការទាំងអស់សុទ្ធតែមានទឹកភក់។ សូម្បីតែនៅពេលដែលមានវិធានការដើម្បីលើកកម្ពស់អាហារូបត្ថម្ភនិងអនាម័យក៏ដោយ គុណភាពនៃជីវភាពរស់នៅនៅតែមានកម្រិតតាមចម្ការ។

4. បញ្ហាផ្លូវចិត្ត

កម្មករនិងក្រុមគ្រួសាររបស់ពួកគេត្រូវបានដាក់ក្នុងបន្ទាយជាធម្មតានៅក្នុងបន្ទាយ សាងសង់ពីដែកឬឫស្សីត្បាញ បែងចែកជា wattle-and-daub សម្រាប់ក្រុមតូចជាង។ អាគារធំ ។ ទាំងនេះជាទូទៅត្រូវបានគេដាក់នៅកន្លែងណាមួយ មានកូនឈ្នួលរវាង 40 និង 100 អាស្រ័យលើវិមាត្ររបស់ពួកគេ។ នៅមេមត់ភ្លៀងមូសុងពិតជាបានចាក់ចូលតាមចន្លោះ ដំបូលជាញឹកញាប់លេចធ្លាយដែលជាកន្លែង Ridge និងខ្ទមពេលខ្លះឈរនៅក្នុងថ្លុកនៃភក់និងទឹក។ ពិតប្រាកដណាស់កម្មករគឺជាបន្ទុក ដោយសារការធ្វើអត្ថាធិប្បាយរបស់អធិការ Delamare នៅមេមត់ យុត្តិធម៌ដែលគាត់មើលឃើញថា ជាចម្ការដែលអាក្រក់បំផុត បាននិយាយថាបុគ្គលិកអឺរ៉ុបហាក់ដូចជាមិនចង់បន្ទាបខ្លួនដើម្បីព្យាបាលកូនឈ្នួលជាមួយសេចក្តីសប្បុរស ស្ថានភាពនៃ កូនឈ្នួលគឺវេទនានិងគួរឱ្យអាណិត។

បុរសម្នាក់ដែលមានបាន កត់សម្គាល់ ពីការរស់នៅ ការខូចខាត ការប៉ះពាល់ផ្លូវចិត្តពួកគេបានជាប់ពន្ធនាគារ។ គាត់បានសរសេរថាកសិករ Tonkinese បានប្រើជីវិតគ្រួសារឯកជននិងសេរីភាពបុគ្គលនៅក្នុងភូមិកំណើតរបស់ពួកគេ។ ផ្ទុយទៅវិញនៅលើចម្ការពួកគេត្រូវបានគេដាក់នៅក្នុងឡ ជីវឧស្ម័នកន្លែងស្នាក់នៅបែបយោធា ជីវិតរបស់ពួកគេត្រូវបានកំណត់ដោយសំឡេងនៃ "ត្រែឬហួច"។ ពួកគេគួរតែអាច បានឈប់សម្រាករាល់ល្ងាច ដើម្បីមានការជជែកពិភាក្សា ជាមួយក្រុមគ្រួសាររបស់គេឬទៅជាមួយក្រុមមិត្តភក្តិ។ ដែលជាស្ថានភាពនៃភូមិកំណើតរបស់ពួកគេ។ លោកបានអះអាងថាកម្មករទាំងនោះមាន អារម្មណ៍ល្អ និងកាយសប្បទារស់រវើក និងរហ័សរហួនរស់នៅក្នុងផ្ទះល្អ ។ ដែលមានគ្រឿងសង្ហារឹម ចង្កៀង រូបថតនិងគំនូរបញ្ជាក់នៃមនុស្សជាតិរបស់ពួកគេ។ វានឹងមិនចំណាយច្រើនទេ។ លោក Delamare បានបន្ថែមថាដោយសារតែអាកាសធាតុក្តៅនៅកម្ពុជាផ្ទះមានជាក្រុម នៅតាមដងផ្លូវ និងនៅតាមទីធ្លាតូចៗ មានសួនច្បារនិងអណ្តូង។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក្រុមហ៊ុនកៅស៊ូបានឆ្លើយតបវិញថា លំនៅដ្ឋាននៅ បន្ទាយទាហានបានធ្វើឱ្យមានភាពងាយស្រួលក្នុងការរក្សាកម្មករនៅក្រោមការតាមដាននិងដើម្បីធានាអនាម័យ។ លោក Delamare បាននិយាយថាវាជារឿងគួរឱ្យ សោកស្តាយណាស់ដែល សេវាសុខភាពបានយល់ស្របជាមួយពួកគេ វាជាទុក្ខព្រួយរបស់មនុស្សជាតិដែលដាច់ឆ្ងាយពីផ្ទះ។ សម្រាប់ចំនុចរបស់ពួកគេ កម្មករបានខកចិត្តយ៉ាងខ្លាំងក្នុងលក្ខខណ្ឌរស់នៅនិងការធ្វើការពួកគេ។

5. ករណីច និច មហិចតា

ជាងពីរទសវត្សរ៍បន្ទាប់ពីចំការ មានប្រឡាយទឹក ហើយ លក្ខខណ្ឌមួយចំនួនបន្ថែម សូម្បីតែសិប្បករ ដែលមានជំនាញខ្ពស់នៅតែរកឃើញមូលដ្ឋានជាច្រើនសម្រាប់ធ្វើពាក្យបណ្តឹង។ នៅឆ្នាំ 1944 ប៉ូលីសបានស្វាក់ស្នើរនឹងលិខិតដែលអតីតបុគ្គលិកម្នាក់ផ្ញើទៅមិត្តភក្តិនៅតែនៅធ្វើការនៅចំការមេមត់។ លិខិតដែលបានរកឃើញ បានសរសេរថា នៅទីនេះប្រាក់ឈ្នួលថ្លៃណាស់ មិនដូចប្រាក់ឈ្នួលអត់ឃ្លាននៅមេមត់ទេ។ "មេបញ្ជាការបារាំង "sons of bitches" ដែលបានព្យាបាលកម្មករ និយោជិក ពួកគេបានឆ្លើយតបនឹងបញ្ហាការព្យាបាល និងស្ថានភាពខ្សោយតាមវិធីជាច្រើនរួមមាន ការកៀសខ្លួន ការសងសឹកប្រឆាំងនឹងពួកអ្នកត្រួតពិនិត្យ យោរយៅ ជាពិសេសនឹងសកម្មភាពសមូហភាពដើម្បីបានលក្ខខណ្ឌល្អប្រសើរជាងមុន។ បារាំងមិនពេញចិត្តចំពោះពួកគេទាំងអស់នោះទេ។ ចំការដ៏ធ្ងន់ធ្ងរបំផុតមួយគឺ Kantroy ដែលជាកន្លែងដែលកូនឈ្នួល បានវាយប្រហារអ្នកគ្រប់គ្រង់ឈ្មោះ Pellen នៅឆ្នាំ1929 ជាមួយកាំបិតឆ្កាព្រៃ និងកាំបិតប្រើសម្រាប់ដៀកៅស៊ូ។ អត្រានៃការរត់ចោលជួរបានកើនខ្ពស់ជានិច្ច ទោះបីជាសង្គ្រាមលោកលើកទី2 បានបញ្ចប់ក៏ដោយ។ មានការរត់ចោលចំនួន 228 នាក់មកពី ប្រាំបួនចម្ការក្នុងកំឡុងត្រីមាសដំបូងនៃឆ្នាំ 1929 ហើយមានតែ 67នាក់ ប៉ុណ្ណោះក្នុងរយៈពេល 6 ខែចុងក្រោយ។ មាន 365 នាក់ផ្សេងទៀតបាន រត់កៀសខ្លួនជារៀងរាល់ថ្ងៃ។ ក្នុងខែធ្នូ នៅឆ្នាំ 1935 មានពលករ 300 នាក់បានបោះបង់ចោលមុខងារ។ ប៉ូលីសនិងកងជីវពលត្រូវបានគេចាប់អារម្មណ៍ប៉ុន្តែ 13 %នៃ អ្នករួចផុតពីការពិន័យជាច្រើននិងទណ្ឌកម្មផ្សេងទៀត ពីបទល្មើសនៃច្បាប់។ ការវាយឆ្នក់និងកុបកម្មត្រូវបានគេនិយាយ នៅចុងទសវត្សឆ្នាំ 1920 ការរត់ចោលជួរបានកើតឡើងជាញឹកញាប់ ក្រុមសើបការណ៍ពិសេសបានដើរល្បាត នៅវៀតណាម ខេត្ត Thudaumot និង Tayninh ដោយសង្ឃឹមថានឹងរារាំងការកៀសខ្លួន របស់កម្មករបាន។ ក្រោយផលប៉ះពាល់នៃការធ្លាក់ចុះនេះ បន្ទាប់មកវាបានធ្វើអោយប្រសើរឡើងនូវលក្ខខណ្ឌការងារ ទោះបីជាមិនមែនជាការតំឡើងប្រាក់ឈ្នួលក៏ដោយ ក៏កម្មករខ្លះដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធ បានកន្លែងស្នាក់នៅជាកម្មកនិយោជិតដោយឥតគិតថ្លៃ ប៉ុន្តែអត្រាការរត់ចោលជួរនៅតែបន្តមានខ្ពស់។ 90ភាគរយនៃអ្នកដែលរត់គេចចេញត្រូវបានចាប់ខ្លួនមកវិញ។ បានជាង 13.000 កម្មកររកៅស៊ូ នៅឆ្នាំ 1939 ជិត 1700 ឬប្រហែល 13 ភាគរយបានកៀសខ្លួនចេញ។ ការរត់ចោលជួរបានធ្វើឱ្យអាជ្ញាធរព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំង ប៉ុន្តែស្ថានភាពអាក្រក់នេះបាននាំឱ្យមាន សកម្មភាពរួមគ្នាទាំងការធ្វើកូដកម្ម និងដំណើរការតវ៉ា។ ចំការបានក្លាយជា បន្ទាយមួយនៅក្នុង គណបក្សកុម្មុយនីស្តឥណ្ឌូចិន ។ សកម្មភាពឧស្សាហកម្មបានឈានដល់កម្រិតកំពូល នៅខែកក្កដាឆ្នាំ 1930 មានប្រជាជន Tonkinese 100 នាក់បានដើរចេញពីការងារនៅ Chup ដោយការរំលោភកិច្ចសន្យាការងាររបស់ពួកគេ។ ពីរឬបី ថ្ងៃក្រោយមកកម្មករចំនួន 300 នាក់បានវាយប្រហារនៅThmar pitt នៅខេត្តកំពង់ចាមបានរាយការណ៍ថា កូនឈ្នួល បានដើរចេញពី Chup ម្តងទៀត នៅក្នុងខែសីហា ក្នុងការតវ៉ាលើភាពព្រៃផ្សៃនៃជនជាតិបារាំង អ្នកគ្រប់គ្រងគឺលោក M. Hertel ។

ក្នុងករណីនេះ លោក Hertel ត្រូវបានធ្វើដំនួបសកម្មភាពផ្លូវច្បាប់ប្រឆាំងនឹងប៉ូលីស។ កម្មករជាង 200 នាក់នៅ Peam Cheang បានធ្វើយុទ្ធសាស្ត្រម្តងហើយម្តងទៀត ពីរបីថ្ងៃក្រោយមកទៀតមានការតួញតែរអំពីម៉ោងធ្វើការច្រើនហួសប្រមាណនិងមធ្យោបាយពេទ្យមិនគ្រប់គ្រាន់ ។ កូដកត្រូវបានជាប់គុកអស់រយៈពេលប្រាំថ្ងៃសម្រាប់ការរំខានដល់សន្តិភាពសង្គម ដែលដើរដង្ហែរក្បួននៅកំពង់ចាម។ បន្ទាប់ពីនោះមក

ការធ្វើកូដកម្មនិងការធ្វើកុបកម្មកាន់តែខ្លាំងក្លាជាពិសេសបន្ទាប់ពីការកាត់បន្ថយប្រាក់ឈ្នួលឆ្នាំ 1929 ។ អាជ្ញាធរបានរក្សាការបើកចំហសម្រាប់អ្នកដែលធ្វើដំណើរចល័ត ដោយគ្មាន អត្តសញ្ញាណប័ណ្ណ នៅចុងឆ្នាំ1930។ ពួកមេដឹកនាំកុំម្មុយនីស្តដទៃទៀតបានចូលមក។ ការយកចិត្តទុកដាក់របស់ប៉ូលីសបានធ្វើឡើងដោយការទទួលខុសត្រូវដែលអ្នកទទួលខុសត្រូវមាន ដូចជាប៉ាងងាង Khoa ស្មៀនគណនីនៅលើចំការ ថមកីត ។ ទោះបីជា សកម្មភាពឧស្សាហកម្មបានធ្លាក់ចុះខណៈផលប៉ះពាល់នៃវិបត្តិបានកើតមាន ហើយមានការកាត់បន្ថយយ៉ាងច្រើនចំពោះកម្លាំងពលកម្ម ប៉ុន្តែ សម្រាប់អវត្តមាន មានការពិន័យយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ក៏ដូចជាការជាប់ពន្ធនាគារផងដែរ។ អ្នករៀបចំបាតុកម្មប្រឆាំងនៅ ស្ទឹងត្រង់ នៅខែមិថុនាឆ្នាំ 1933 ត្រូវបានគេបណ្តេញចេញ ហើយត្រូវបាននិរទេស ។ បន្ទាប់ពីផលប៉ះពាល់នៃការធ្លាក់ចុះនេះចាប់ផ្តើមធូរស្រាលបន្ទាប់ពីឆ្នាំ1936 ហើយកម្មករចំណាកស្រុកច្រើនត្រូវបានគេជួលឱ្យចូលធ្វើការវិញ។ មានការលេចចេញជាថ្មីនៃសកម្មភាពរបស់ពួកប្រឆាំងតាមចំការដូចជានៅជុប នៅខែឧសភា ឆ្នាំ1936 ។ អ្នកស្រុកកំពង់ចាមបានព្រមានថា បើទោះបីជាការយល់ឃើញរបស់សេដ្ឋវិទូនិង អ្នកការសែត មានកូដកម្ម ក្នុងកំឡុងពេលនៃភាពរុងរឿងច្រើនក៏ដោយ ។

ចម្ការទាំងនោះនៅតែជាកន្លែង ក្តៅគគុកនៃកងទ័ពរហូតដល់ឆ្នាំចុងដែលស្ថិតនៅ ក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងដូចដែលត្រូវបានបង្ហាញដោយការធ្វើកូដកម្មទូទៅនៅទូទាំងចំការនៅក្នុងឆ្នាំ1950។ យោងតាម Wilfred Burchett បានលើកឡើងថាកូដកម្មនេះបានបង្កើនប្រាក់ឈ្នួលទូទៅ បង្កើនម្ហូបអាហារល្អប្រសើរ បញ្ចប់ការរំលោភបំពាននិងការឃុំឃាំង នៅប្រទេសកម្ពុជានិងតំបន់ដទៃទៀតនៃឥណ្ឌូចិន។ ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយពីសង្គ្រាម "ព្រះរាជបូជនីយកិច្ច ដើម្បីឯករាជ្យភាពរបស់ព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ បានទ្រង់សង្កត់ធ្ងន់ថា របបអាណានិគមនិយមបារាំង ក៏មានគ្រាប់ពូជនៃការបំផ្លាញរបស់ខ្លួនដែរ។ ក្នុងឆ្នាំ1931អ្នករៀបចំការតាំងពិព័រណ៍ Intercolonial សេនាប្រមុខ Lyautey បានបញ្ជូនអ្នកនិពន្ធ Guy de Pourtales មកប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីរាយការណ៍អំពីអ្វីដែលគាត់បានបានឃើញ។ Lyautey គឺជាអ្នកទទួលខុសត្រូវទាហានចាស់ៗរបស់ប្រទេសបារាំង ហើយបានចំណាយពេលភាគច្រើននៃជីវិតរបស់គាត់ប្រយុទ្ធនឹងពួកឧទ្ទាមនៅអាហ្វ្រិកខាងជើង។ គាត់ជឿជាក់ថានៅក្នុងបេសកកម្មរបស់ប្រទេសបារាំង civilisatrice និងការតាំងពិពណ៌ គឺមានតម្លៃបំផុតនៃការងាររបស់គាត់។ លោកបានសង្កេតឃើញដូចលោក Karl Marx ដែរ វាជាកំហុសដ៏អាក្រក់នៃគម្រោងអាណានិគមដោយបានលើកឡើងពី បញ្ហារបស់វៀតណាមដែលបានកត់សម្គាល់ថាទោះបីជាបារាំងបានធ្វើបាប ក្រុមអាណានិគមក៏ដោយវិញ្ញាណនៃ ការតស៊ូ ការរំដោះជាតិ របស់ពួកគេក៏បានមកពីការធ្វើបាប ការគៀបសង្កត់របស់ប្រទេសបារាំងដែរ។

ជំពូកទី 17
ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំង និងសង្គ្រាមបារាំង-ថៃ

នៅទសវត្សឆ្នាំ1920 និងឆ្នាំ1930 គឺជាឆ្នាំឃោសនានៃអាណាព្យាបាល។ ពួកអ្នកគ្រប់គ្រងបារាំង និងពួកនាក់វរជនខ្មែរបានពិចារណាថាអនាគត នឹងមើលទៅដូចជាអ្វីដែលពួកគេធ្លាប់បានដឹងកន្លងមកក្នុងកំឡុងពេលមុនម្តែឆ្នាំ។ ហើយវានឹងមានស្ថេរភាពសណ្តាប់ធ្នាប់និងវឌ្ឍនភាព។ខណៈពេលដែលសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោកបានធ្លាក់ចុះក្នុងចន្លោះពេលដ៏អាក្រក់មួយសេដ្ឋកិច្ចបានកើនឡើងនៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 ហើយបើទោះបីជាយ៉ាងណាដ៏ដោយ ពុំមាននរណាម្នាក់បានសិក្សាស្វែងយល់ពីភាពដែលខិតជិតទៅរកសង្គ្រាមរវាងប្រទេសអាឡឺម៉ង់នឹងប្រទេសលោកខាងលិចឡើយ។ក្នុងអំឡុងវិបត្តិទីក្រុងមុយនិចនៅចុងឆ្នាំ1938 ព្រះបាទមុន្នីវង្ស បានសន្យាប្រគេន ដោយស្មាមីភ័ក្តចំពោះប្រទេសបារាំង។ នៅឆ្នាំបន្ទាប់បុត្រារបស់ទ្រង់ព្រះនាម មុន្នីរ៉ែត និងមុន្នីពង្សបានស្ម័គ្រចិត្តបំរើការងារយ៉ាងសកម្មនៅក្នុងទ្វីបអឺរ៉ុប។ ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងនៅភាគខាងជើងនារដូវក្តៅនៃឆ្នាំ1940 បានបំផ្លាញការសន្និដ្ឋានទាំងនេះ។ លើសពីនេះទៀតកងទ័ពជប៉ុនបានប្រមូលផ្តុំគ្នានៅតាមបណ្តោយព្រំដែនភាគខាងជើងនៃសហភាពឥណ្ឌូចិន។ ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងគឺភ្លាមៗនិងធាប់រហ័សបន្ទាប់ពី "សង្គ្រាមក្លែងបន្លំ(phony war)"។ កងទ័ពអាឡឺម៉ង់បានហូរចូលទៅក្នុង Ardennes ដែលជាផ្នែកមួយចាក់ចូលជ្រៅទៅក្នុងបេះដូងនៃប្រទេសបារាំងនិងជាជំនាន់មួយបន្ទាប់ពី Marne និង Verdun។ ហ៊ីត្លែរ គឺជាបុរសម្នាក់ដែលបានឈានដំណើរចូលទៅក្រោម Arc de Triomph និងបានធ្វើដំណើរយ៉ាងយឺតទៅកាន់មហាវិថីនៃទីក្រុងប៉ារីស។ នៅថ្ងៃទី22 ខែមិថុនា ឆ្នាំ1940 ហ៊ីត្លែរបានបង្ខំមេដឹកនាំបារាំងឲ្យចុះញ៉ូមជាមួយខ្លួនដើម្បីចុះហត្ថលេខាលើការចុះចាញ់នៅក្នុងរថភ្លើងផ្លូវដែកនៅឯ Compiegne ដែលប្រទេសអាល្លឺម៉ង់បានផ្តល់ឱ្យក្នុងឆ្នាំ1918។ ទ្រឹស្តីកងទ័ពដ៏មានអំណាចរបស់ប្រទេសបារាំងបានត្រូវវាយបំបែកខូចខ្ទេចខ្ទី ហើយទាហានស្រួចបារាំងដែលបាក់ទឹកចិត្តចំនួនមួយលាននាក់បានប្រមូលគ្នាជាហ្វូងក្លាយជាបន្លាលួសនៅក្នុងប្រទេសអាឡឺម៉ង់។ អ្វីដែលអាក្រក់ជាងនេះការបរាជ័យផ្នែករាងកាយគឺជាការប៉ះទង្គិចផ្លូវចិត្តយ៉ាងខ្លាំង។ អ្នកនយោបាយបានធ្វើឱ្យមានបទឈប់បាញ់មួយជាមួយអ្នកឈ្នះ។ ពាក់កណ្តាលនៃប្រទេសនេះគឺក្លាយជាអ្នកគ្រប់គ្រងដែលមកពីទីក្រុងវីជីដោយអតីតវីរៈបុរសសង្គ្រាមដែលចេះវិជ្ជាព្យាបាលមនុស្ស ចាស់ Philippe Petain ខណៈពេលដែលពាក់កណ្តាលភាគខាងជើងត្រូវបានគ្រប់គ្រងផ្ទាល់ដោយណាស៊ី។

1. ការស្រងាកចិត្តរបស់ព្រះអង្គមុនីវង្សចំពោះបារាំង

ព្រះមហាក្សត្រមុន្នីវង្សដែលជាព្រះមហាក្សត្រចាស់នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាបានប្រឈួន រហូតក្លាយជាជំងឺធ្លាក់ទឹកចិត្តមុនពេលដែលទ្រង់សុគត។ នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ1940 អគ្គទេសាភិបាលកងទ័ពជើងទឹកលោក Decoux បានអញ្ជើញមកទស្សនកិច្ចនៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ ព្រះមហាក្សត្រទ្រង់បានទទួលយ៉ាងរាក់ទាក់និងកក្តីភាពចំពោះប្រមុខរដ្ឋថ្មីគឺសេនាប្រមុខ Petain។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយលោក Decoux បានសង្កេតឃើញថាប៉ុន្មានខែកន្លងមកនេះសុខភាពរបស់ទ្រង់បានធ្លាក់ចុះគួរឱ្យកត់សម្គាល់។ ហើយពុំមាននរណាម្នាក់បានចាប់អារម្មណ៍ចំពោះសុខភាពរបស់ទ្រង់និងសកម្មភាពរបស់ទ្រង់ចំពោះកិច្ចការរដ្ឋឡើយ។ ក្នុងពេលវេលាដ៏រីករាយព្រះបាទមុនីវង្សបានបញ្ឈប់ខ្លួនទ្រង់ពីរាជកិច្ចទាំងអស់ហើយបានធ្វើដំណើរទៅខេត្តពោធិ៍សាត់ ខេត្ត

កំពង់ស្តឺ ឬកំពតជាមួយគ្រួសាររបស់ទ្រង់មានស្រីកំណាន់ និងមិត្តជិតស្និតរបស់ទ្រង់។ពុំមានការប្រារព្ធពិធីសាទរគួរឲ្យកត់សម្គាល់ចំពោះកាតព្វកិច្ចរបស់ទ្រង់នោះទេ។ យោងទៅតាម Decoux ខែចុងក្រោយរបស់ព្រះបាទមុន្នីវង្សត្រូវបានចំណាយក្នុងភាពឥតការងារធ្វើ។ គាត់បានបង្កើតអ្វីដែល Decoux បានហៅថា " ភាពលំបាកមួយដែលលេចចេញយ៉ាងច្បាស់ជាមួយនឹងភាសារបស់យើង(ភាសាបារាំង) "ដោយបានបដិសេធមិនជួបជាមួយមន្ត្រីបារាំង ឬសូម្បីតែនិយាយភាសារបស់ពួកគេ។ ទ្រង់ច្បាស់ជាមានភាពស្រងាកចិត្តយ៉ាងខ្លាំងនៅពេល ដែលទ្រង់អាចនិយាយភាសាបារាំងបានយ៉ាងស្ទាត់ជំនាញ។ ទ្រង់បានបញ្ចប់ការសិក្សាដោយមោទនភាពពីសាលាយោធា Saint Maixent និងមានឋានៈជាមេទាហានទូទៅនៅក្នុងកងទ័ពបារាំង។ ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងគឺជាគ្រោះមហន្តរាយ,មានភាពអាក្រក់ជាងការចុះចាញ់របស់ ណាប៉ូឡេអុងទី3 នៅស៊ីដានឆ្នាំ 1870 ដោយសារមានកងទ័ពអាឡឺម៉ង់ជាអចិន្ត្រៃយ៍នៅលើទឹកដីបារាំង។ តើធ្វើដូចម្តេចគាត់អាចដឹងថា"សត្វខ្លាដែលមានធ្មេញបាក់" នេះអាចការពារកម្ពុជាបាន? សុភាសិតរបស់អៀរឡង់មួយបានពោលថា"គុណវិបត្តិរបស់អង់គ្លេសគឺជាឱកាសមួយរបស់អៀរឡង់"។ បើដូច្នេះមែននោះជាទស្សនៈនោះនឹងត្រូវបានពង្រឹងនៅក្នុងប៉ុន្មានឆ្នាំខាងមុខនេះនៅពេលដែលសៀម និងជប៉ុនបានផ្លាស់ប្តូរទាញយកប្រយោជន៍ពីភាពទន់ខ្សោយរបស់បារាំង។

អតីតឧត្តមសេនីយ៍អាលបឺតសារ៉ាតធ្លាប់បានសួរខ្លួនឯងនូវសំណួរដូចគ្នានេះដែរ ហើយបានសន្និដ្ឋានថាឥណ្ឌូចិនមិនអាចត្រូវបានការពារ។ សារ៉ាអ័ក៏បានលើកឡើងពីគំនិតនៃការប្រគល់ជនជាតិបារាំងនៅអាស៊ី និងទឹកដីទៅចក្រភពអង់គ្លេសនៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នៃសង្គ្រាម។ ឆ្នេរសមុទ្រនៃឥណ្ឌូចិនមានប្រវែង វែងហើយប្រទេសបារាំងនៅឆ្ងាយ។ ប្រទេសបារាំងមាននាវាចម្បាំងនៅTourane និងសៃហ្គន ប៉ុន្តែពួកវាសុទ្ធតែហួសសម័យហើយឧត្តមសេនីយ៍របស់ពួកគេមិនសូវមានភាពពុះពារតស៊ូឡើយ។អគ្គទេសាភិបាល Decoux បានរៀបរាប់ថាមានមេទាហានជើងទឹកជាច្រើនមិនដែលចូលរួមក្នុងសមរភូមិ។ កងកម្លាំងអាកាសតូចដែលពឹងផ្អែកលើយន្តហោះចាស់ៗ វាគ្មានអ្វីប្រសើរជាងនៅលើដីទេ។ ក្រុមអភិជនបារាំងមានភាពប្រែប្រួលតិចតួចហើយភក្តីភាពរបស់កងទ័ពវៀតណាមមានលក្ខណៈពិសេស និងស្ថិតក្នុងភាពសង្ស័យ។មានការបះបោរមួយនៅតុងកឹងក្នុងរវាងឆ្នាំ 1938 និង1940។ គ្រឿងសាស្ត្រាអាវុធសុទ្ធសឹងតែមានសភាពចាស់ៗ ហើយមេបញ្ជាការរបស់ពួកគេបានលង់លក់ទៅក្នុងសកម្មភាពប្រចាំថ្ងៃរបស់ពួកគេ។ គំនិតនៃយុទ្ធសាស្ត្រ និងកលយុទ្ធរបស់ពួកគេ នៅតែជាប់គាំងនៅក្នុងលេណដ្ឋាននៃ Verdun ឬ Somme ។ ជនជាតិបារាំង - អូស្ត្រាលីម្នាក់ឈ្មោះ Pierce Robin គឺជាអ្នកដែលបានបម្រើនៅកងទ័ពបារាំងនៅឥណ្ឌូចិនក្នុងឆ្នាំ 1940 បានពិពណ៌នាថាកងកម្លាំងបារាំងគឺ "ទន់ខ្សោយគួរឲ្យអាណិត " នេះបើយោងតាបទសម្ភាសន៍ជាមួយអ្នកស៊ើបការណ៍យោធាអូស្ត្រាលី។ ការកំណត់របស់ សត្រូវបានកើតឡើងដោយការសញ្ជឹងគិតថាមេបញ្ជាការគួរតែស្វែងរកនូវឧបសគ្គមួយចំនួនដើម្បីទទួលបានជ័យជំនះនៅទីនេះ។ ទាហានបញ្ឆោតទាំងអស់មានចំនួនប្រហែលពីរលាននាក់នៃទាហានទាំងអស់ក្នុងឥណ្ឌូចិន "ទាហាននៅកម្ពុជាគឺ មានភាពរឹងមាំនិង មានវិន័យល្អ ព្រមទាំងមានភាពស្មោះត្រង់ និងទៀងទាត់"។ នៅឆ្នាំ 1938 លោកដេសឺមេនលែល ជារដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនិយមនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាល Daladier បានស្វះស្វែងដើម្បីជំរុញការចំណាយយោធាលើឥណ្ឌូចិនក៏ប៉ុន្តែវាយឺតពេលទៅហើយ។ពួកបារាំងក៏បានបើកដំណើរការកម្លាំងបណ្តុះបណ្តាល និងជ្រើសរើសបុគ្គលិកផងដែរនៅកម្ពុជា។ ការអំពាវនាវសម្រាប់

អ្នកស្ម័គ្រចិត្តបានកើតមានឡើងហើយនៅឆ្នាំ1916 ការកេណ្ឌទាហានដោយបង្ខំនឹងត្រូវធ្វើឡើង ប្រសិនបើការកំណត់មិនត្រូវបានឆ្លើយតប។

ក្នុងអំឡុងពេលសង្គ្រាមយោរយៅបារាំងបានធ្វើការយោសនាសើរថា "ម្ព័ន្ធភាពដែលមិនអាចចុះចាញ់" រវាងចក្រភពអង់គ្លេសនិងបារាំង និងបានបង្ហាញនូវរូបថត L 'Echo du Cambodgeដែលបង្ហាញពីឧត្តមនាវីឯកDarlanរបស់បារាំងជាមួយលោកឧត្តមនាវីឯក Dudley Pound របស់អាឡឺម៉ង់ ដែល បានអះអាងថា " មានការវាយលុកនៅលើសមុទ្ររួចទៅហើយ» បន្ទាប់ពីការវាយប្រហាររបស់អាឡឺម៉ង់បានចាប់ផ្តើមនៅទ្វីបអឺរ៉ុប។ ចំណងជើងមួយនៅក្នុង La Presse Jndochinoise បានបង្ហាញឲ្យឃើញពីការប្តឹងតវ៉ាដ៏គួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលមួយ ដោយ "ទាហានអាល្លឺម៉ង់មួយលាននាក់បានត្រូវគេសម្លាប់ នៅភាគខាងជើងនៃប្រទេសបារាំង"។ វាគឺជាការយោសនាមួយសម្រាប់ការប្រើប្រាស់ដោយការបំភាន់។ ប្រទេសបារាំងមិនអាចធ្វើការការពារខ្លួន ឬ ឥណ្ឌូចិនបានទេ។ នៅឆ្នាំ 1940 ឧត្តមសេនីយ៍ Raoul Catroux បានហៅពីការចូលនិវត្តន៍របស់គាត់ និងបានក្លាយជាអភិបាលនៃឥណ្ឌូចិន។ ទាហានដំបូង គេដែលកាន់តំណែងនេះគឺសម្រាប់រយៈពេល50 ឆ្នាំប៉ុន្តែក្រោយមកស្ថានភាពគឺគ្មានសង្ឃឹមឡើយ។

2. ការគំរាមកំហែងពីរ ជប៉ុន និង ថៃ

មានការគំរាមកំហែងពីរកើតបានឡើងគឺ កងទ័ពរបស់ជប៉ុននៅខាងជើងប្រទេសចិននិងក្រុមដែលមានភាពកាចសាហាវគឺ "Siam" ហើយក្រោយមកបានបង្កើតឈ្មោះថ្មីហៅថា "ថៃ"ជាពួកអ្នកគ្រប់គ្រងក្រមនិយម។ នៅឆ្នាំ 1939 កងទ័ពរបស់ជប៉ុនបានប្រយុទ្ធតាមផ្លូវរបស់ពួកគេទៅភាគខាងត្បូងប្រទេសចិនដោយបានបណ្តេញចេញក្រុមមួយដែលជំនឿមិនផ្លាស់ប្តូរនៃក្រុមបាតុកម្មក្នុងប្រទេសរបស់ពួកហើយពួកគេបង្ហាញពីជោគវាសនាថា "ព្រះអាទិត្យនៅអាស៊ី" ។ នៅក្នុងពាក្យរបស់អ្នកយោសនា Ichiro Kudo, អ្នកនិពន្ធនៃ Osaka Mainsuchi នាពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ 1930 បានរៀបរាប់ថា "ចលនាឈ្លានពានរបស់ប្រទេសជប៉ុនខាងត្បូងគឺជាបេសកកម្មដ៏ចំណាស់បំផុត។ នៅក្នុងឆ្នាំបន្ទាប់ពីការស្តារឡើងវិញនៃ Meiiji (មីជី)នាឆ្នាំ1868 ប្រទេសជប៉ុនបានអភិវឌ្ឍក្លាយទៅជាមហាអំណាចយោធា-ឧស្សាហកម្មទំនើបនិង ជាចក្រពត្តិចក្រពត្តិប្រៀបដូចជាមហាអំណាចបស្ចិមប្រទេសដែរ។ ក្រៅពីនេះប្រទេសចិនបានបោះបង់ចោលនូវដែនដីដែលលាតសន្ធឹងនៃឥណ្ឌូចិន ភូមា ឥណ្ឌា ប្រជុំកោះ និងឧបទ្វីប ដោយពួកហូឡង់ អង់គ្លេស និងអាមេរិក។វាជាកន្លែងពេញលេញដោយទ្រព្យសម្បត្តិដែលប្រទេសជប៉ុនចង់បានសម្រាប់រោងចក្រនៃ "the crammed Home Islands"។ នៅភាគខាងលិចនៃភ្នំដ៏ខ្ពស់ និង ខ្ពង់រាបយូណាន និងទីបេ បានរារាំងដល់ការឆ្លងកាត់របស់កងទ័ពជប៉ុន។ ជាមធ្យោបាយដែលងាយស្រួលបំផុតសម្រាប់ពួកគេគឺតាមផ្លូវគោកទៅកាន់ភាគខាងត្បូងដោយឆ្លងកាត់ដីសណ្តរជ្រលងដ៏ទូលាយ និងវាលទំនាបឆ្នេរសមុទ្រនៃប្រទេសវៀតណាមនិងកម្ពុជា។ ជាការពិតណាស់ឥណ្ឌូចិនគឺជាទីកន្លែងមួយដែលប្រទេសជប៉ុនចង់បាន ពីព្រោះវាសម្បូរទៅដោយវត្ថុធាតុដើមជាច្រើន។ សូម្បីតែមុនពេលដែលសង្គ្រាមលោកលើកទី2 បានផ្ទុះឡើងនៅទ្វីបអឺរ៉ុបក៏ដោយរដ្ឋាភិបាលជប៉ុនបានទាមទារឱ្យមានការអនុម័តសម្រាប់កងទ័ព និងការផ្គង់ផ្គង់គ្រឿងបរិក្ខាឧបករណ៍ដល់តុងកឹងដើម្បីវាយប្រហារអ្នកជាតិនិយមចិនពីខាងក្រោយ។ នេះគឺជាការរំលោភលើអនុសញ្ញា Nanking ប៉ុន្តែ "panic stricken" រដ្ឋាភិបាលបារាំងបានយល់ព្រមចំពោះការទាមទាររបស់ជប៉ុន។ ផ្ទុយទៅនឹងកងកម្លាំងអាណានិគមនិយមបារាំង ដែល

មិនអាចទ្រាំទ្របានឡើយចំពោះកងទ័ពជប៉ុនដែលបានប្រដាប់ដោយអាវុធយ៉ាងល្អជាមួយនឹងទ័ពថ្មើរជើង និងគ្រឿងកាំភ្លើងធំ និងមានវិន័យដ៏ល្អ។

ប្រទេសបារាំង ក៏មានការព្រួយបារម្ភអំពីគោលការណ៍របស់ថៃលើដែនដីរបស់បារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានិងឡាវ។ នៅខែមីនាឆ្នាំ1935ព្រះមហាក្សត្រសៀមព្រះនាម Prajadipok បានដាក់រាជ្យហើយក្រុមនៃពួកទាហានកងទ័ពជាតិនិយមបានកាន់កាប់រដ្ឋាភិបាល និងបានដាក់រាជបល្ល័ង្កឲ្យនៅទំនេអស់រយៈពេលប្រាំបួនឆ្នាំ។ កាលពីដើមឆ្នាំ 1932 កងទ័ពបានធ្វើអន្តរាគមន៍ដើម្បីបញ្ចប់ការប្រព្រឹត្តអំពើពុករលួយរបស់ពួកមេទ័ពសៀម។ ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងនេះ មិនបានធ្វើឲ្យមានការបារម្ភចំពោះបារាំងទេ ជាការពិតពួកគេហាក់ដូចជាមានការអាណិតអាសូរចំពោះពួកនាយទាហាន ហើយទំនាក់ទំនងជាមួយសៀមនៅតែល្អប្រសើររហូតដល់ទស្សវត្សឆ្នាំ1920 ព្រមទាំងមានដំណើរទស្សនកិច្ចជាផ្លូវការមួយទៅព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាដោយព្រះមហាក្សត្រសៀម និងព្រះមហាក្សត្រីយ៍នៅខែឧសភាឆ្នាំ1930។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយសញ្ញានៃភាពភ័យខ្លាចបានចាប់ផ្តើមសាយភាយចេញពីទីក្រុងបាងកក។ អ្នកនិពន្ធជនជាតិបារាំងម្នាក់ឈ្មោះ Andre Gaudel បានសរសេរថា "ការវាយប្រហារដ៏ឥតខ្ចោះ" លើប្រទេសបារាំងនៅក្នុងទីក្រុងបាងកកនាខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ1936។ នៅឆ្នាំ1937 រដ្ឋាភិបាលថៃបានទាមទារឱ្យមានការចរចារឡើងវិញនូវភាពមិនស្មើភាពគ្នា។ សន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ 1925 ដែលបានផ្តល់សិទ្ធិនៃការបន្ថែមដែនដីទៅប្រជាពលរដ្ឋបារាំង និងបានរឹតបន្តឹងលើសិទ្ធិរបស់ប្រទេសសៀមចំពោះពន្ធលើការនាំចូលពីឥណ្ឌូចិន។ បារាំងបានបោះបង់ចោលនូវអភ័យឯកសិទ្ធិទាំងនេះ និងបានបង្កើតសន្ធិសញ្ញាដែលចុះហត្ថលេខានៅដើមឆ្នាំ1937។ ថ្វីបើសន្ធិសញ្ញានេះមានភាពតានតឹង ក្នុងខណៈពេលមួយដែលពាក្យចចាមអារាមពីការព្រួយបារម្ភដោយសារការរីកលូតលាស់នៃកម្លាំងយោធារបស់ប្រទេសថៃ និងការរកឃើញនូវចលនាតស៊ូថ្មី។ ការឃោសនាពីកាសែតកកបាននិយាយអំពី "ភាពអយុត្តិធម៌" នៃការប្រគល់ឲ្យវិញនូវខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាបទៅឲ្យប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ 1907។ នៅឆ្នាំ 1936 អ្នកនិពន្ធ H.G Quaritch វ៉ៃលបានសង្កេត ឃើញថានៅសួនច្បារសាធារណៈមួយចំនួននៅក្នុងទីក្រុងបាងកកបានរៀបចំដាក់ផ្កាជាផែនទីនៃប្រទេសថៃ និងរួមបញ្ចូលទាំង "បណ្តាខេត្តដែលបាត់បង់នោះ"។ នៅឆ្នាំបន្តបន្ទាប់ ក្រុមយោធាប្រទេសបារាំងបានកត់សម្គាល់ថាការឃោសនាពីអ្នកប្រយុទ្ធជាតិនិយមត្រូវបានរីករាលដាល ហើយរដ្ឋាភិបាលថៃបានបង្កើនចំណាយលើផ្នែកយោធា។ អ្នកនយោបាយថៃនិងបុរសយោធាជាន់ខ្ពស់ថៃជាច្រើននាក់បានគាំទ្រដោយពួកណាស៊ី និង "អ្នកគាំទ្រនៃរបបផ្តាច់ការ" នៅក្នុងប្រទេសរបស់ពួកគេ។ប្រទេសថៃមានការទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយជប៉ុនដោយមានការចរចារដើម្បីបង្កើតនូវសន្ធិសញ្ញាថ្មីមួយរវាងបាងកក និងតូក្យូ។ ប៉ុន្មានឆ្នាំកន្លងមកមិត្តភាពបានបណ្តាលឱ្យគណៈប្រតិភូសៀមទៅសម្ព័ន្ធប្រជាជាតិ ដើម្បីជៀសវាងនៅលើរបាយការណ៍លីប៉ុនដែលបានថ្កោលទោសការឈ្លានពានរបស់ជប៉ុននៅក្នុងម៉ាន់ជូរី។ ជនជាតិថៃសរសេរថា «បែរខ្នងទៅភាគខាងលិចនិងសម្លឹងមើលទីក្រុងតូក្យូសម្រាប់ការណែនាំ"។ បរិមាណនៃការនាំចូលពីប្រទេសជប៉ុនត្រូវបានរីកលូតលាស់ និងការកើនឡើង ចំនួនប្រជាជនថៃចូលចិត្តទៅសិក្សានៅប្រទេសជប៉ុនជាង ទៅអឺរ៉ុប។ មានពាក្យចចាមអារ៉ាមផងដែរថាសន្ធិសញ្ញាសម្ងាត់ដែលនឹងអនុញ្ញាតឱ្យប្រទេសជប៉ុនបង្កើតមូលដ្ឋានកងទ័ពជើងទឹកនិងអាកាសចរណ៍នៅប្រទេសថៃ។

នៅឆ្នាំ1939 បារាំងប្រៀបដូចជាសត្វទន្សាយដែលត្រូវបានសណ្តំដោយពស់។ នៅខែមករា ឆ្នាំ1940 ការបង្ករហេតុដ៏គួរភ័យខ្លាចរបស់ជនជាតិថៃ ខណៈពេលដែលបារាំងយកចិត្តទុកដាក់ផ្តោតលើសង្គ្រាមអ៊ឺរ៉ុប។

អាជ្ញាធរឥណ្ឌូចិនបានហាមឃាត់ការបោះពុម្ពផ្សាយនូវអ្វីដែលមើលប្រមាថមើលងាយដល់ក្រុងបាងកក។ នៅប្រទេសកម្ពុជាលោកវរដ្ឋមន្ត្រី Thiounn បានច្រានចោលអត្ថបទការសែតនគរវត្ត ដែលបានព្រមានពីរឿងនៃការគំរាមកំហែងសៀម និងការផ្តល់ដំបូន្មានដល់ប្រជាជនខ្មែរឱ្យមានទំនុកចិត្តលើរដ្ឋាភិបាលបារាំង។ នៅមុនពេលសង្គ្រាមលោកលើកទី2 រ៉ែស៊ីដង់ នៃខេត្តបាត់ដំបងបានរាយការណ៍ថា ជនជាតិខ្មែរមានទំនុកចិត្តលើការការពារពីបារាំងហើយថាទំនាក់ទំនងជាមួយសៀមត្រូវបានធ្វើឡើងដោយ «ល្អឥតខ្ចោះ»។ ការពិតប្រទេសថៃបានកសាងកម្លាំងយោធារបស់ខ្លួននៅឆ្នាំ1940 ដោយកងកម្លាំងកងទ័ពជើងអាកាស និងជើងគោកមានចំនួនច្រើននៅឥណ្ឌូចិន។ មានតែកម្លាំងកងនាវាតែមួយប៉ុណ្ណោះ ដែលមានភាពអន់ថយថ្វីបើមានការជួយជ្រោមជ្រែងពួកគេពីជប៉ុន និងអ៊ីតាលីរហូតដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1930 ដែលជំនួយជានាវាមុជទឹក នាវាមានបង្គប់គ្រាប់បែក នាវាចម្បាំងក៏ដោយ។ នៅឆ្នាំ 1940 ទោះជាមានការស្នាក់ស្នើរយ៉ាងខ្លាំងពីសំណាក់នាយករដ្ឋមន្ត្រីកិបុលសង្គ្រាម ក៏ដោយប្រទេសថៃកំពុងតែញញើតនឹងមនោសញ្ចេតនាជ្រុលនិយម។ Sarasas ដែលជាអ្នកជាតិនិយមជ្រុល និងជាអតីតរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចជប៉ុនបានអះអាងថាដើមកំណើត [នៃប្រទេសថៃ] បានចាកចេញពីយុនណាន ដែលមានប្រជាជនចំនួន 26 លាននាក់ ហើយទឹកដីត្រូវបានបញ្ចូលដោយបារាំងនិងអង់គ្លេសមានប្រជាពលរដ្ឋថៃប្រមាណ 5 ម៉ឺននាក់ ហេតុដូច្នេះហើយប្រជាជនថៃទាំងអស់អាចមានចំនួន 46.000.000 នាក់។

3. **តាពរើបរដ្ឋលនៅក្នុចប្រទេសថៃ**

ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងនារដូវក្តៅ នៅឆ្នាំ 1940 បានដកចេញនូវការភ័យខ្លាចពីប្រទេសថៃ។ ពួកបារាំងអាចទប់ទល់នឹងការរៀបចំរបស់ពួកគេលើដែនដីប្រទេសកម្ពុជា និងប្រទេសឡាវ។ នៅដើមខែមិថុនាឆ្នាំ1940 កងកម្លាំងថៃបានចាប់ផ្តើមសាងសង់នៅអាវ៉ានីយ៉ា ដោយពួកគេបានទទួលការលើកទឹកចិត្តពីជប៉ុន។ ពួកគេ(ជប៉ុន)បានឆ្លៀតយកប្រយោជន៍ពីការអាម៉ាស់របស់ប្រទេសបារាំង ដើម្បីទាមទារសិទ្ធិក្នុងការបញ្ជូនកងទ័ពជើងអាកាស និងនាវាចម្បាំងនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន។ នេះគឺជាការព្រមព្រៀងគ្នាបន្ទាប់ពីការវាយប្រហាររបស់ជនជាតិជប៉ុនទៅលើប្រាសាទឡាងសឺនតុងកឹងនៅថ្ងៃទី 24 ខែកញ្ញា និងការរត់ចោលដួររបស់ទាហានបារាំងដោយសារការបាញ់ប្រហារដោលើកដំបូងរបស់ជប៉ុន។ ក្រោយមកទៀតជប៉ុនបានប្រែក្លាយជាកងទ័ពដែលកាន់កាប់ទីនេះ។ នៅចុងឆ្នាំ 1940 ពួករដ្ឋាភិបាលអង់គ្លេសយល់ឃើញថា អ្នកជាតិនិយមថៃ រួមទាំងនាយករដ្ឋមន្ត្រីគឺ មានការខឹងសម្បារចំពោះការប្រឆាំងនឹងឥណ្ឌូចិន។ ប្រជាជនបារាំងដែលរស់នៅថៃរួមទាំងបព្វជិកត្រូវបានគេជេរប្រមាថ និងវាយដំនៅក្នុងបន្ទប់ឃុំឃាំង និងទីបំផុតត្រូវបាននិរទេសចេញ ហើយអ្នកកាសែតជនជាតិបារាំង ហូឡង់ ត្រូវបានគេសម្លាប់។

ជនជាតិថៃបានចែកចាយខិតប័ណ្ណនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន ដោយអំពាវនាវឱ្យមានការវិលត្រឡប់មកវិញនៃប្រទេសឡាវ និង ប្រទេសកម្ពុជា បើទោះបីជាមានបាតុកម្មការទូតជាផ្លូវការក៏ដោយក៏មានក្រុម "គណបក្សខ្មែរសេរី" ត្រូវបានបង្កើតឡើងក្រោយមកនៅទីក្រុងបាងកក។ ឯកអគ្គរដ្ឋទូត Crosby ជឿថា "ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងបានធ្វើឲ្យមេដឹកនាំថៃទាញយកខេត្តរបស់ខ្លួនដែលបាត់ត្រឡប់មកវិញ។ ជាការពិតគាត់ជឿថាជនជាតិថៃចង់លេបយកកម្ពុជាទាំងអស់។ សម្រាប់ផ្នែករបស់ពួកគេពួកបារាំងបានសន្និដ្ឋានថា "ការបញ្ឈប់ការបង្ហូរឈាមគឺមិនអាចជៀសរួច"។ បន្ទាប់ពីមានឧប្បត្តិហេតុព្រំដែន និងការចោទប្រកាន់អំពីការហោះហើរពី

លើគ្នាទៅវិញទៅមកដោយភាគីទាំងសងខាងនោះ ព្រំដែនរវាងឥណ្ឌូចិន និងថៃត្រូវបានបិទនៅថ្ងៃទី20 ខែតុលាឆ្នាំ1940 ជាហេតុធ្វើឲ្យបារាំងគ្មានមិត្ត។ ការអំពាវនាវរបស់វីជីទៅប៊ែរឡាំង(Berlin)ថា "វាមិនមានការចាប់អារម្មណ៍ទេចំពោះបារាំងដើម្បីប្រគល់ឥណ្ឌូចិនទៅឱ្យកងទ័ពជប៉ុន ចិន និងសៀម "ត្រូវបានគេព្រងើយកន្តើយនៅក្នុងមូលដ្ឋាននៃ"ភាពបរិសុទ្ធពូជសាសន៍"។ ចំពោះគោលនយោបាយរបស់ចក្រភពអង់គ្លេស និងសហរដ្ឋអាមេរិក គឺព្យាយាមទិញការពេញចិត្តពីជនជាតិថៃដែលចំណាយចំពោះជប៉ុន នេះមានន័យថាប្រសិនបើ ការកាន់កាប់គ្រប់ផ្នែកទាំងអស់នៃឥណ្ឌូចិនត្រូវបានកាន់កាប់ដោយប្រទេសថៃ។នៅខែបន្ទាប់រដ្ឋលេខាធិការក្រសួងមហាផ្ទៃបានជូនដំណឹងទៅនាយករដ្ឋមន្ត្រីអូស្ត្រាលី ថាអង់គ្លេសគួរតែទទួលយកការកាន់កាប់បែបនេះគឺ "ដោយគ្មានការតវ៉ាច្រើនពេក"។ អង់គ្លេសមានអារម្មណ៍ថាប្រសិនបើឥណ្ឌូចិនត្រូវ "ទៅ" បន្ទាប់មកវាជាការល្អប្រសើរជាងបើវាបានទៅប្រទេសថៃជាជាងបានទៅប្រទេសជប៉ុន។ នៅក្នុងពេលជាមួយគ្នានោះដែរ អង់គ្លេស និង អាមេរិកបានឃុបឃិតគ្នាដើម្បីទប់ស្កាត់កងនាវាបារាំងរួមទាំងនាវាផ្ទុកយន្តហោះចាស់មួយ ដែលមានយន្តហោះខ្លះគឺ Bearn ពីនាវាម៉ាទីនីកនៅការ៉ាប៊ីនដើម្បីពង្រឹងកងកម្លាំងឥណ្ឌូចិនរបស់ពួកគេ។ ចក្រភពអង់គ្លេសបានពិចារណាយ៉ាងយូរថាប្រទេសថៃស្ថិតនៅក្នុងវង្វង់ឥទ្ធិពលរបស់ខ្លួនហើយយល់ឃើញពីមុន ថៃមានការទាមទារស្របតាមច្បាប់ត្រឹមត្រូវចំពោះ "Monthon Burapha"។ នាយករដ្ឋមន្ត្រីអង់គ្លេស Winston Churchill គឺជាចក្រពត្តិនិយម ដែលអាចត្រូវបានជម្រុញដោយបំណងប្រាថ្នាមួយដាក់ទោស "គូប្រជែងដែលតំណពូជ" សូម្បីតែប្រសិនបើនេះមានន័យថាការចាប់អារម្មណ៍រួមគ្នាជាមួយប្រទេសជប៉ុន។ រដ្ឋាភិបាលអង់គ្លេសបានទៅសុំឱ្យប្រទេសអូស្ត្រាលីដើម្បីជួយផ្គត់ផ្គង់ដែកថែបសម្រាប់ចតនាវិកថៃនៅចុងឆ្នាំ1941 និងបញ្ជូនទីប្រឹក្សាយោធាកាំភ្លើងធំទៅទីក្រុងបាងកកនៅក្នុងឆ្នាំដដែល។ ជនជាតិអង់គ្លេសក៏ចាត់ទុកថាជាការបញ្ជូនយន្តហោះយោធាថៃទោះបីជាមានការទប់ស្កាត់មុន ការចាកចេញរបស់ Bearn នេះ គោលនយោបាយ "ការលះបង់" នេះគឺមិនមែនទេ។ ជោគជ័យសម្រាប់ប្រទេសថៃបានប្រកាសសង្គ្រាមនៅលើចក្រភពអង់គ្លេសនៅចុងឆ្នាំ 1942។ ការផ្គត់ផ្គង់កៅស៊ូ ជាសម្ភារៈសង្គ្រាមដ៏សំខាន់ដោយអាជ្ញាធរ នៅឥណ្ឌូចិន ណាស៊ីអាល្លឺម៉ង់ ជប៉ុន និងជនជាតិថៃអាចយល់បាន។យ៉ាងណាក៏ដោយការសម្រេចបានថាជនជាតិអង់គ្លេសមិនជំទាស់នឹងការរចនារបស់ពួកគេលើទឹកដីបារាំងទេ មិនតែប៉ុណ្ណោះបានលើកទឹកចិត្តឱ្យជនជាតិថៃនៅក្នុងរបៀបវារៈនៃការមិនទទួលខុសត្រូវ។

4. សង្គ្រាមនៅព្រំដែនថៃ

ជនជាតិបារាំងដែលបាក់ទឹកចិត្តមួយចំនួនប្រហែលជាដឹងថាល្បែងនេះបានកើតឡើង មុនពេលមានការប្រយុទ្ធគ្នាមួយបានកើតឡើង។នៅចុងខែកញ្ញា ឆ្នាំ1940 អ្នកគ្រប់គ្រងជាន់ខ្ពស់ឈ្មោះSuperieurបានបញ្ជាឱ្យអ្នកក្រោមបង្គាប់នៅកំពង់ថ្មត្រៀមលក្ខណៈដើម្បីជម្លៀសគ្រប់ឯកសារ និង គ្រាប់កាំភ្លើងយកទៅរដ្ឋធានី។វាគឺជាការផ្លាស់ប្តូរនូវដំយុំនេះដ៏អស្ចារ្យមួយ ព្រោះថាអតីតទីប្រជុំជននេះមានចម្ងាយរាប់រយគីឡូម៉ែត្រពីភាគខាងត្បូងនៃព្រំដែនថៃ។ ចាប់ពីពេលនោះមកបាយការណ៍នៃការលុកលុយមានទ្រង់ទ្រាយតូចលើព្រំដែនពីប្រទេសថៃបានកើនឡើងជាញឹកញាប់។ឧត្តមសេនីយ៍ទោ Decoux បានធ្វើទស្សនកិច្ចទៅភ្នំពេញកាលពីខែតុលា ដែលទំនងជាធ្វើឱ្យមានភាពតានតឹងកាន់តែខ្លាំងឡើង។ មិនយូរប៉ុន្មាន បន្ទាប់ពីគាត់បានចាកចេញពីក្រុមប្រឹក្សាសៀមនៃក្រសួងរដ្ឋមន្ត្រីបានរៀបចំកិច្ចប្រជុំវិសាមញ្ញមួយនៅទីក្រុងបាងកក និងបានសម្រេចចិត្ត

បង្កើនការដឹកជញ្ជូនអាវុធ និងគ្រាប់រំសេវទៅកាន់តំបន់ព្រំដែន។ នៅរយៈពេលពីរបីថ្ងៃក្រោយមានការលុកលុយប្រដាប់អាវុធដោយពួកថៃនៅឈូងសមុទ្រឈៀម ហើយរបាយការណ៍ជាច្រើនបានបញ្ជាក់ថាយន្តហោះរបស់ថៃបានរំលោភលើដែនអាកាសឥណ្ឌូចិន។ ពួកថៃក៏បានបង្កើនយុទ្ធនាការឃោសនានៅតាមព្រំដែនកម្ពុជាផងដែរដោយអះអាងថាជនជាតិថៃនិងខ្មែរ គឺជាមនុស្សដូចគ្នា។ ពួកគេអះអាងថាបានជ្រើសរើសកងទ័ពខ្មែរឡារនិងវៀតណាមជាច្រើននាក់ទៅឲ្យកងទ័ពថៃហើយបានសន្យាថានឹងទទួលបានប្រាក់ឧបត្ថម្ភច្រើនដល់អ្នកដែលតាមនេះ បើយោងតាមជនជាតិខ្មែរនៅខេត្តកំពង់ធំ។ពួកសកម្មប្រយុទ្ធមួយចំនួនបានរត់ចោលជួររត់ចោលអាវុធរបស់ពួកគេរួមបញ្ចូលទាំងកាំភ្លើងយន្ត Hotchkiss ដែលជារបស់ពួកគេផងដែរ។ ប្រជាជនថៃបានលើកទឹកចិត្តដល់អ្នករត់ចោលជួរ ដោយសន្យាថានឹងទទួលបានការទូទាត់ជាសាច់ប្រាក់ ហើយអត្រានេះគឺ 20 ភាគរយក្នុងមួយឯកជន (មានអាវុធនិងអាវុធយុទ្ធភ័ណ្ឌ) កើនឡើងដល់ 60 សម្រាប់សាជីវកម្ម សម្រាប់មេទ័ពម្នាក់និង ពួកនាយករដ្ឋមន្ត្រី។ ប្រទេសថៃក៏បានបញ្ចុះបញ្ចូលពួកទាហានបរទេសដែលបានចាប់ខ្លួនដើម្បីអំពាវនាវឱ្យទាហានរបស់ខ្លួនចាកចេញទៅ។

ការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងបានធ្វើឲ្យមានការកោតស្ងប់ស្ងែងទៅដល់ព្រះបាទមុន្នីវង្ស និងការល្បួងឃោសនារបស់សៀម។ ប៉ុន្តែមានភ័ស្តុតាងមួយចំនួនដែលបង្ហាញថា ប្រជាជនកម្ពុជាមួយចំនួននៅតែបន្តស្មោះត្រង់នឹងប្រទេសបារាំងរហូតមកដល់ពេលនេះ។ មានបាតុកម្មជាច្រើនដែលធ្វើឡើងដោយភាពស្មោះត្រង់ពីសំណាក់ប្រជាជននៅរាជធានីភ្នំពេញ និង មជ្ឈមណ្ឌលក្នុងតំបន់។ នៅឆ្នាំ 1940 ដោយមានហ្វូងមនុស្សរហូតដល់ទៅ 10.000 នាក់បានដើរក្បួនបាតុកម្មនិង សន្យាគាំទ្រដល់ស្តេចនិងរដ្ឋាភិបាលបារាំង។ ទំហំនៃការប្រមូលផ្តុំគ្នានេះវាមិនទំនងនោះទេដែលបាតុករទាំងអស់ត្រូវបានបង្ខំឱ្យចូលរួម។ មានសេចក្តីរាយការណ៍ផងដែរពីគណៈប្រតិភូរបស់ជនជាតិខ្មែរ ដើម្បីបញ្ជាក់ពីភក្តីភាពរបស់ពួកគេចំពោះព្រះមុន្នី វង្ស និងបារាំង។ ប៉ុន្តែរឿងនេះ គ្រាន់តែជាផ្នែកមួយនៃរឿងរ៉ាវទាំងអស់ប៉ុណ្ណោះ។ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃនៃប្រទេសកម្ពុជា បានធ្វើទស្សនកិច្ចទៅបាត់ដំបងនៅខែធ្នូឆ្នាំ 1940 ហើយបានរាយការណ៍ទៅកាន់អ្នកគ្រប់គ្រងជាន់ខ្ពស់ថាស្ថានការណ៍ "បើនិយាយត្រង់ ៗ គឺមិនល្អទេ" ។ ពីរនាក់បានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ទៅប្រទេសថៃ ដោយទទួលយកអាវុធនិងគ្រាប់រំសេវជាច្រើនជាមួយពួកគេ។ ប្រជាជនមួយចំនួននៅក្នុងខេត្តនេះរួមទាំងជនសង្ស័យប្រហែលជាពួកគេជឿជាក់លើការអះអាងរបស់សៀមថាជនជាតិបារាំង«បរិភោគសាច់ និងផឹកឈាម»។ អ្នកផ្សេងទៀតព្រួយបារម្ភថាកងទ័ពព្រំដែនបារាំងមិនអាចរុញច្រានអ្នកវាយប្រហារបាន។ របាយការណ៍នេះគឺជាភ័ស្តុតាងដែលគួរឱ្យព្រួយបារម្ភអំពីភាពមិនច្បាស់លាស់នៃព្រំដែននិងភាពស្មោះត្រង់របស់ប្រជាពលរដ្ឋជាច្រើន។ តំបន់នេះធ្លាប់ជារបស់សៀមរយៈពេលជាងមួយសតវត្ស ហើយបានចាប់ផ្តើមធ្វើការបះបោរជាទ្រង់ទ្រាយធំប្រឆាំងនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងក្រោយឆ្នាំ1907។ ក្នុងករណីមួយផ្សេងទៀត ពួកកូនឈ្នួលដែលធ្វើការលើការងារសាងសង់នៅព្រៃ នៃខេត្តបាត់ដំបងបានធ្វើកូដកម្មបន្ទាប់ពីមានការញុះញង់របស់ថៃ។ ម្យ៉ាងទៀតឥណ្ឌូចិនស្តីអំពីប្រវត្តិសាស្ត្របានរាយការណ៍ពីបាតុកម្មប្រឆាំងបារាំងនៅខេត្តបាត់ដំបង និងខេត្តសៀមរាបកាលពីខែធ្នូឆ្នាំ 1940 ដោយបន្ថែមថាពួកគេត្រូវបានរៀបចំដោយឯកឯង ដោយភាពគួរឱ្យកត់សម្គាល់ក្នុងស្រុក។

នៅចុងឆ្នាំ 1940 អរិភាពបានកើតចេញដោយមានកាំភ្លើងធំ ហើយការវាយប្រហារតាមអាកាស និងការវាយឆ្មក់ទ័ពថ្មើរជើងបានកើតមានឡើងនៅក្នុងទិសទាំងពីរ រថក្រោះ និង រថពាសដែកត្រូវបានប្រើប្រាស់។ ប្រទេសថៃ បានគំរាមបំផ្ទុះគ្រាប់បែកនៅទីក្រុងសៃហ្គនហើយភាគីទាំងសងខាងបានទម្លាក់គ្រាប់បែកនៅក្នុង

ភូមិស្រុកដែលមានជម្លោះ និងក្រោយមកទៀតនៅតាមទីក្រុងសំខាន់ៗ។ នៅដើមខែធ្នូ ប្រទេសថៃបានទម្លាក់គ្រាប់បែកលើទូកនេសាទបារាំងចំនួនពីរគ្រឿង។ ដើម្បីទប់ទល់នឹង យន្តហោះទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់យោធាបារាំង មានក្រុមហ៊ុនអាកាសចរណ៍ស៊ីវិលអែរហ្វ្រែនបានស្នើសុំយន្តហោះស៊ីវិលទម្លាក់គ្រាប់បែក និងកាំភ្លើង។ ភាពនៃការធ្លាក់ទឹកចិត្តរបស់កងទ័ពបារាំងបានកើតមានឡើងបន្ទាប់ពីការដួលរលំនៃបារាំងនិងភាព ដែលមិនគួរឱ្យទុកចិត្តនៃកងទ័ពជាដើម"។ ប្រទេសថៃត្រូវបានធ្វើឲ្យគេភ្ញាក់ផ្អើលដោយ "ការបង្ហាញដ៏ល្អគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលពីការប្រកួតប្រជែងជាមួយបារាំង និង អណ្តាម"។ ការតស៊ូរបស់បារាំងហាក់ដូចជាមានការ លើកទឹកចិត្តពីសម្តេច មុន្នីវង្ស។ ក្នុងខែធ្នូទ្រង់បានផ្តល់បទសម្ភាសន៍ជាមួយអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិថា ដែលទ្រង់បានសរសើរអាណាព្យាបាលដែលបាននាំឲ្យមានវឌ្ឍនភាព 70ឆ្នាំសម្រាប់ប្រទេសរបស់ទ្រង់ ហើយបានសារភាពថាសង្គ្រាមបានកត់សម្គាល់ថាជា«គ្រាតែមួយនៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ»។ នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នេះ, ទ្រង់និយាយត្រូវប៉ុន្តែសម្រាប់ហេតុផលខុស។

5. **សង្គ្រាមដែលកំពុងរំខាន**

សង្គ្រាមដែលបានកើនឡើងរហូតដល់បុណ្យណូអែល ប៉ុន្តែវានៅតែជាសង្គ្រាមមួយដែល សង្គ្រាមប៉ះទង្គិចគ្នាជាមួយ ដែលមានមនុស្សស្លាប់ និងរបួសរាប់រយនាក់។ មានកងទ័ពបារាំងប្រហែល 14.000នាក់នៅតាមបណ្តោយព្រំដែនដែលមានចំងាយ 150ម៉ែល៍ពីព្រំដែន។ ពួកគេបានប្រឈមនឹងការកំណត់ពីសំណាក់សត្រូវ។ទាហានបារាំងម្នាក់បាននិយាយថា "សៀមបានបង្ហាញពីអ្នកប្រយុទ្ធ និងការបាញ់កាំភ្លើងធំ នៅលើកងទ័ពដែលសម្រុកចុះក្រោម" ហើយជារឿយៗនឹងវាយប្រហារ និងថយក្រោយសូម្បីតែនៅក្នុងសង្គ្រាមសាមញ្ញក៏ដោយ។ជងពាក់កណ្តាលនៃជនរងគ្រោះនៅអឺរ៉ុបត្រូវបានបញ្ជូនទៅមន្ទីរពេទ្យនៅរាជធានីភ្នំពេញក្នុងខែវិច្ឆិកា និងខែធ្នូដែលតួលេខនេះបានកើនឡើងដល់ជិត 350 នាក់ក្នុងខែមករា និងខែធ្នូ។ ក្រុមអ្នកវះកាត់នៅបាត់ដំបងដែលស្ថិតនៅជិតបន្ទាប់ពីបានធ្វើប្រតិបត្តិការណ៍លើជនរងគ្រោះជិត 200នាក់។ ប៉ុន្តែទស្សនាវដ្តីពេលវេលានោះបានរាយការណ៍ថាមានអ្នកស្លាប់ចំនួន600នាក់ក្នុងសមរភូមិមួយក្នុងខែមករា ហើយឯកសារមួយរបស់បារាំងបានអះអាងថាជនជាតិថៃប្រហែល 1000នាក់ត្រូវបានសម្លាប់ និងរងរបួស។ នៅក្នុងតំបន់ស៊ីសុផុនបើប្រៀបធៀបទៅនឹងពួកនីតិជន 200នាក់។ របាយការណ៍ក៏បានអះអាងផងដែរថាជនជាតិថៃបានបាត់បង់រថក្រោះ និងយន្តហោះជាច្រើន។ កងសេនាតូចខ្មែរបានមើលឃើញសកម្មភាពនៅក្បែរប៉ោយប៉ែតប្រយុទ្ធគ្នាតាមដងទន្លេ។ រឿងរ៉ាវអំពីស៊ុបមន្តអាគមដែលនឹងទប់ស្កាត់គ្រោះថ្នាក់។ កងទ័ពឥណ្ឌូចិនត្រូវបានគេនិយាយថាបានស្នើសុំពពួកកាំបិត "វេទមន្ត" ដូចគ្នាដែលសត្រូវរបស់ពួកគេពាក់នៅក្នុងសមរភូមិ (ហើយប្រជាជនខ្មែរជាច្រើននាក់ជឿបែបនេះ)។ នាយទាហានបារាំងរបស់ពួកគេមិនមានអ្វីទេប៉ុន្តែ"ចុងក្រោយពួកគេមានរូបដីឥដ្ឋតូចៗបានធ្វើចលនាតាមរយៈចលនានៃការសូត្រមន្តអាគមបន្ទាប់មកពួកគេបានដាក់វាចូលទៅក្នុងស៊ុប។ អ្នកដែលផឹកស៊ុបនេះពួកគេបានប្រកាសថានឹងត្រូវបានការពារពីគ្រោះថ្នាក់។ នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នេះវិស័យនេះនៅតែស្ងប់ស្ងាត់ហើយប្រសិទ្ធភាពនៃ "មន្តអាគម" មិនត្រូវបានសាកល្បងទេ វាអាចជាទំហំតូចប៉ុន្តែសង្គ្រាមត្រូវបានប្រយុទ្ធយ៉ាងសាហាវ។ ភាគីទាំងពីរបានបំផ្ទុះគ្រាប់បែកនៅក្នុងទីក្រុងដោយសម្លាប់ប្រជាជនស៊ីវិលមិនរើសមុខ។ គ្រាប់បែកថៃបានធ្លាក់នៅខេត្តស្ទឹងត្រែង, បាត់ដំបងសៀមរាប, ស៊ីសុផុន, រាម និងមង្គលបូរី។ អនុសញ្ញាទីក្រុងហ្សឺណែវហាក់ដូចជាត្រូវបានគេព្រងើយកន្តើយ នៅពេលដែលសិស្សសាកលវិទ្យាល័យថៃ

ម្នាក់ដែលបានទៅទស្សនានៅខាងមុខ បានពិពណ៌នាអំពីការកំសាន្តរបស់គាត់នៅពេលឃើញគិលានុបដ្ឋាយិកាមកពីកាកបាទក្រហមបារាំង នៅគ្រប់ទិសដៅនៅពេលដែលត្រូវបានវាយគេប្រហារ។ នៅក្នុងខិត្តប័ណ្ណឃោសនារបស់ថៃបានសន្យាថាអ្នកទោសអ៊ឺរ៉ុបមានជីវិតងាយស្រួលផ្ទុយទៅវិញមានការអះអាងថាអ្នកទោសបារាំងត្រូវបានគេឃាំងទុកដូចជាសត្វនៅក្នុងទ្រុងនៅក្នុងទីក្រុងបាងកក។ គ្មានហេតុផលដើម្បីជឿថាបារាំងបានគោរពការអនុញ្ញាតចាស់នៃសង្គ្រាមទេ។

6. ជ័យជំនះរបស់បារាំងនៅសមរភូមិជើងទឹកកោះឆាង

សង្គ្រាមដ៏ធ្ងន់ គឺជាភាពរង្គោះរង្គើបើទោះបីជាភាពសុទិដ្ឋិនិយមពីប្រជាជនថៃដំបូងដែលបានរាប់បញ្ចូលលើការចុះចាញ់ដើមដំបូងដោយពួកអ្នកដែលត្រូវបានបំផ្លិចបំផ្លាញ។ សមរភូមិដ៏អស្ចារ្យបំផុតនៃសង្គ្រាមមិនត្រូវបានវាយប្រហារនៅលើដីឡើយ ប៉ុន្តែវាយប្រហារតាមសមុទ្រហូតដល់ចុងខែមករា ឆ្នាំ1941 ។ សមរភូមិគីចាង គឺជាជ័យជម្នះរបស់បារាំងយ៉ាងអស្ចារ្យទោះបីជាមានការបដិសេធពីសៀមក៏ដោយ។ ឥណ្ឌូចិនរបស់បារាំងមានប្រៀបលើកងទ័ពជើងទឹករបស់ថៃដែលមានវ័យក្មេងទោះបីជាមានកម្មវិធីអាវុធយុទ្ធភណ្ឌបានបង្កើតឡើង ដោយជនជាតិថៃនៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ 1930 ក៏ដោយ។ កងទ័ពជើងទឹកថៃមានទូកនេសាទអ៊ីតាលីយ៉ាងលឿនមួយចំនួននៃប្រភេទ "Montefalcone" នាវាឆ្នាំឆ្នេរសមុទ្រនិងទូកប្រដាប់អាវុធ ព្រមទាំងនាវឹកមុជទឹកវ័យចំណាស់បួន។ នាវាធំជាងគេគឺឌុងបុរី និងស្រីអានអយុធ្យាដែលមានប្រហែល 2200 តោន។ សរុបទាំងអស់កងនាវាចរថៃមិនមាននាវាលើសពី 30 គ្រឿងរួមទាំងយានអាកាស។មានការសង្ស័យខ្លះអំពីភាពសុចរិតនៃនាវាមុជទឹក។ប៉ុន្មានសប្តាហ៍មុនការប្រយុទ្ធគ្នារបស់កងទ័ពជើងទឹកអ្នកឆ្លើយឆ្លងព័ត៌មានជនជាតិអាមេរិកម្នាក់បានសរសេរថា "អ្នកខ្លះគិតថាពួកគេអាចលិចលង់ ខ្លះគិតថាពួកគេមិនអាច។កងទ័ពជើងទឹកមិនដែលព្យាយាមទេ។ នេះបញ្ជាក់ថានាវាមុជទឹកអាចលិចចូលបាន។ព័ត៌មានត្រូវបានផ្អាកហើយកងនាវាចម្បាំងបានហៅថា"ការពិសោធន៍បិទ"។ នាវាមុជទឹកនៅភាគខាងកើតប្រទេសបារាំងប្រហែលជាបានចំណាយពេលច្រើនក្នុងពេលហ្វឹកហាត់ ហើយពួកអ្នកវិះគន់របស់ពួកគេអាចនិយាយមួលបង្កាច់ថាមេបញ្ជាការបានមើលឃើញពីសកម្មភាពតិចតួច ប៉ុន្តែវាមានច្រើនជាងការហ្វឹកហាត់របស់ប្រទេសថៃ។នៅថ្ងៃទី15 ខែមករា កងនាវាចម្បាំងបារាំងបានចេញដំណើរពីសៃហ្គនក្រោមបញ្ជារបស់អតីតទាហានជើងចាស់ប៊ែរតេងដែលបានចេញទៅសមុទ្រជាលើកដំបូងក្នុងឆ្នាំ1906 នៅអាយុ18ឆ្នាំ។ នាវាចម្បាំងរបស់លោក Berenger គឺនាវាចម្បាំងមានទម្ងន់ 9350 តោនគឺ Lamotte Picquet រួមជាមួយកាំភ្លើង 6 អ៊ិញចំនួនប្រាំបីដើម និងមានសមត្ថភាពបាញ់បាន 30 គីឡូម៉ែត។ សម្រាប់ការធ្វើប្រតិបត្តិការកងនាវា មានដូចជា នាវាប្រដាប់អាវុធចំនួនបួនកាប៉ាល់ដឹកទំនិញនិងទូកក្តោងដែលមានទម្ងន់ជាង2000តោនចំនួនពីរ។ នៅព្រឹកថ្ងៃទី17 ខែមករា លោក Berenger បានបញ្ជូនយន្តហោះស៊ើបអង្កេត ដើម្បីស៊ើបអង្កេតកងនាវាថៃដែលលោកវាំពឹងថានឹងស្ថិតនៅខាងក្នុង ឬខាងក្រៅច្រកកំពង់ផែទន្លេចាន់បួន។ មន្ត្រីថៃបានព្រងើយកន្តើយចំពោះយន្តហោះនោះ ហើយជនជាតិថៃត្រូវបានគេចាប់ខ្លួន។ មេបញ្ជាការ Berenger អាចជិះទូករបស់គាត់នៅក្នុងជួរនៃសត្រូវនៅកោះចាង។ អ្នកជិះទូកក្តោង បានបើកការបាញ់ប្រហារមួយហើយបានវាយប្រហារដោយ Songkhla និងChonburi ព្រមទាំងទូក PT របស់អ៊ីតាលីពីរទៀត ដែលមានរយៈពេល 10 នាទី ហើយវាបានបំផ្លាញយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរលើទីក្រុងដុនបុរី។ ផ្សែងបានរសាត់ឡើង 400 ម៉ែត្រទៅលើមេឃពីនាវាដែលរងការវាយប្រហារ។ មេបញ្ជាការដុនប៊ូរីបានដឹងថាកប៉ាល់របស់គាត់នឹងត្រូវ

លិច។ ចំណែកឯកាំភ្លើងធុនស្រាលក៏បានរងការខូតខាតនៅជិតឆ្នេរសមុទ្រដែលគ្រប់គ្រងដោយកងម៉ារីនថៃផងដែរ។ យោងតាមមន្ត្រីកងនាវាចរពាណិជ្ជករដាណឺម៉ាកម្នាក់ដែលបានឃើញការប្រយុទ្ធ និងជួយសង្គ្រោះអ្នកនៅរស់រានមានជីវិតនោះបានរៀបរាប់ថា នាវាដឹកទំនិញរបស់ Dhonburi , Sri Ayuthia បានរត់គេចខ្លួនដោយអន្ទះសារខណៈដែលទូក PT កំពុងតែប្រឆាំងនឹងការស្លាប់។ មេបញ្ជាការកប៉ាល់បានភ័យខ្លាចខ្លាំងណាស់ចំពោះកាំភ្លើងធំដែលគាត់បានបើកទូកក្តោងចូលទៅមាត់ទន្លេចន្លង ដោយគ្មានការរំខានក្នុងការធ្វើដំណើរឆ្លងកាត់បណ្តាញនេះ។ផ្ទុយទៅវិញពួកបារាំងបានទទួលរងការឈឺចាប់តិចតួចណាស់។ ជ័យជម្នះនៅកោះចាងគឺជាការបរាជ័យយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរសម្រាប់ប្រទេសថៃហើយការបាត់បង់ជីវិតគឺគួរឱ្យសោកសង្រេកណាស់។ ឯកអគ្គរាជទូតចក្រភពអង់គ្លេសនៅទីក្រុងបាងកកគឺលោកសឺសយ៉ូស៊ីគ្រីសប៊ី បានដឹងយ៉ាងច្បាស់ថាមន្ត្រីនិងបុរសចំនួន 860 នាក់នៅលើនាវារបស់ថៃដែលបានបំផ្លាញនោះមានតែ 82 នាក់ប៉ុណ្ណោះដែលបានរួចជីវិត។តួលេខនេះត្រូវបានគេអះអាងបញ្ជាក់ដោយប្រភពព័ត៌មានផ្សេងទៀតរបស់ថៃ បើទោះបីជាការអះអាងជាផ្លូវការរបស់ថៃថាមានមនុស្ស 100 នាក់ស្លាប់ និង 300 នាក់បានរងរបួសក៏ដោយ។ បន្ទាប់ពីការប្រយុទ្ធគ្នានោះលោក Berenger ត្រូវបានដំឡើងឋានៈជាឧត្តមសេនីយ៍ខណៈពេលដែល លោកឧត្តមសេនីយ៍ Luang Sindhu Songgramjaya បានបាត់បង់ជីវិត។ ប៉ុន្តែមួយសប្តាហ៍ក្រោយមកនៅពេលដែលជប៉ុនបានផ្តល់ឱ្យមានការសម្រុះសម្រួលបទឈប់បាញ់គ្នាដោយភាគីទាំងពីរបានព្រមព្រៀងគ្នាយ៉ាងងាយស្រួល។ ប្រទេសថៃអស់សេចក្តីក្លាហានដោយសារការប្រយុទ្ធរបស់កងទ័ពជើងទឹកនិង មានភាពភ័យខ្លាចថាពួកបារាំងអាចត្រឡប់ទៅស្តារកងទ័ពជើងទឹករបស់ខ្លួនវិញ។ ក៏មិនមានសង្គ្រាមដ៏ធ្លីរលូនដូចទីក្រុងបាងកកដែរ។ ទោះបីជាមានការរត់ចោលជួរដល់ភាគីថៃក៏ដោយកងទ័ពអាណានិគម និងបរទេសបានប្រយុទ្ធកាន់តែប្រសើរជាងថៃដែលបានរំពឹងទុក។ សម្រាប់ផ្នែករបស់ពួកគេបារាំងកំពុងរត់លើការផ្តត់ផ្គង់ប្រេងរបស់កងទ័ពជើងទឹករបស់ពួកគេ បើទោះបីជាពួកថៃមិនដឹងពីវាក៏ដោយ។ ជាទូទៅពួកបារាំងបានចាត់ទុកថា ពួកគេបានផ្តល់នូវរឿងល្អអំពីខ្លួនពួកគេ ហើយអាចរំពឹងថានឹងកើតឡើងពីការចរចារជាមួយកិត្តិយសនិងដែនដីដែលមិនមានស្តេរភាព។ ប្រទេសថៃអាចរំពឹងថានឹងទទួលបានផលចំណេញពីទឹកដី

7. ប្រទេសជប៉ុនជាអ្នកឈ្នះពិតប្រាកដ

ទោះបីជាថៃបានទទួលទឹកដីនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងឡាវក៏ដោយ ក៏ពួកគេមិនមែនជាមេខ្លោងពិតប្រាកដនោះទេ។ ការចរចារបានបញ្ជាក់ថាជប៉ុន គឺជាមហាអំណាចដ៏លេចធ្លោនៅក្នុងតំបន់សន្តិភាពមួយត្រូវបានក្លាយជា jaxica pax ហើយប្រទេសថៃត្រូវបានគេសាងសង់ឡើងយ៉ាងឆាប់រហ័សជាផ្តាយរណបមួយនៅក្នុងលំដាប់ថ្មីរបស់ជប៉ុន។ ឥណ្ឌូចិនផងដែរ នឹងត្រូវបានអូសទាញបន្ថែមទៀតនៅក្នុងបណ្តាលមហាសហគមន៍អាស៊ីបូព៌ាអាឡឺម៉ង់ដែលបារាំងត្រូវបានអនុញ្ញាតឱ្យគ្រប់គ្រងតែតាមរយៈ របស់ទីក្រុងតូក្យូប៉ុណ្ណោះ។ ពីរថ្ងៃបន្ទាប់ពីភាគីទាំងពីរបានព្រមព្រៀងគ្នាក្នុងការសម្របសម្រួលរបស់ក្រុងតូក្យូ នាវាជប៉ុន Natori បានចូលទៅក្នុងកំពង់ផែសៃហ្គនដើម្បីរៀបចំកិច្ចចរចាសន្តិភាព ខណៈពេលដែលនាវាដឹកយន្តហោះ និង នាវាផ្ទុកយន្តហោះចម្បាំងជាច្រើនបានឈរនៅឯនាយសមុទ្រ។អ្នកឆ្លើយឆ្លងពត៌មានមួយបានផ្តល់នូវសេចក្តីសង្ខេបអំពីស្ថានការណ៍ដូចតទៅនេះ។

នៅសប្តាហ៍កន្លងទៅ មានការចោទសួរនៅទីក្រុងវ៉ាស៊ីនតោនថាតើការទទួលយកការស្រមុះសម្រួលរបស់ជប៉ុនមិនស្មើនឹងការអនុញ្ញាតឱ្យកញ្ជ្រោងមួយមានជម្លោះរវាងទន្សាយពីរនៅក្នុងបំណែកនៃស្ពៃក្តោបនោះទេ។ រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃថៃលោកម៉ម៉ាជុងស៍សេនប្រាម៉ុជីបានឆ្លើយតបថា "តើអ្នកនឹងធ្វើអ្វីប្រសិនបើអ្នកជាទន្សាយ?"

គាត់មិនអាចនិយាយថាគាត់មិនត្រូវបានគេព្រមានទេ។ រដ្ឋមន្ត្រីអាមេរិក Cordell Hull បានអះអាងប្រាប់រដ្ឋមន្ត្រីកាលពីថ្ងៃទី13 ខែមករា មុនពេលសមរភូមិថា"ប្រទេសជប៉ុននឹងលេបយកប្រទេសទាំងពីរ"ហើយថារដ្ឋាភិបាលថៃគួរតែបង្កើតភាពខុសគ្នារបស់ខ្លួនជាមួយឥណ្ឌូចិនម្តងហើយម្តងទៀត។ វាទំនងជាថាលោកយ៉ូសែបក្រូសេបានផ្តល់ដំបូន្មានស្រដៀងគ្នានេះដែរ គំនិតរបស់គាត់គឺថាការទទួលយកការសម្រុះសម្រួលរបស់ជប៉ុនគឺជារឿងអកុសលសម្រាប់ ទាំងអស់គ្នាលើកលែងតែប្រទេសជប៉ុន។ គណៈប្រតិភូដែលមកពីភាគីទាំងពីរបានចុះហត្ថលេខាលើបទឈប់បាញ់មួយនៅលើ Natori នៅថ្ងៃទី31 ខែមករា និងបានយល់ព្រមបន្តការចរចា សម្រាប់ការទូទាត់នៅក្រុងតូក្យូ។ ភាគីទាំងពីរបានព្រមព្រៀងគ្នាដកទ័ពថយ 10គីឡូម៉ែត្រពីកន្លែងដែលបានកាន់កាប់នៅថ្ងៃទី28 ខែមករានិងដើម្បីបញ្ឈប់ការឈ្លានពានបន្ថែមទៀត។ ការពិតបទឈប់បាញ់នេះមានន័យថាពួកគេយល់ស្របតាមលក្ខខណ្ឌរបស់ជប៉ុន ហើយកិច្ចព្រមព្រៀងនេះត្រូវបានចុះហត្ថលេខានៅពេលដែលយន្តហោះយោធារបស់ប្រទេសជប៉ុនហោះហើរចេញ។ មេបញ្ជាការ Yashamura បានប្រាប់សន្និសិតរបស់សហរដ្ឋអាមេរិចនៅសៃហ្គនថាលោកវិគីបានទទួលយកគោលការណ៍របស់ជប៉ុនជាគោលការណ៍ ហើយបានព្រមានថា "ភាពរឹងចចេស" អាចនាំឱ្យមានការបាត់បង់ដែនដីថែមទៀត។

សន្តិភាពត្រូវបានស្តារឡើងវិញជាផ្លូវការនៅថ្ងៃទី11 ខែមីនា ឆ្នាំ1941 នៅពេលដែលប្រទេសថៃ និងបារាំងបានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាមួយនៅទីក្រុងតូក្យូ។ ទោះជាយ៉ាងណា ពួកបារាំងបានព្យាយាមយ៉ាងអស់សង្ឃឹមដើម្បីដកចេញពីអន្ទាក់ ពួកគេបានឱនក្បាលដោយបង្ខំ។ ថាមពលបានកើនឡើងចេញពីធុងនៃកាំភ្លើងរបស់ទាហានជប៉ុនដែលមានវិន័យរាប់ម៉ឺននាក់នៅក្នុងឥណ្ឌូចិន និងកងនាវាដ៏មានឥទ្ធិពលរបស់ពួកគេនៅឈូងសមុទ្រ។ ទោះបីជាជនជាតិថៃមិនទទួលបានអ្វីទាំងអស់ដែលពួកគេបានអះអាងក៏ដោយក៏មានភ័ស្តុតាងបង្ហាញថា ឡប់ប៊ីដ៏មានអំណាចចង់បានទាំងអស់នៃប្រទេសកម្ពុជា ពួកគេបានយកត្រឡប់ទៅវិញភាគច្រើននៃទឹកដីដែលប្រគល់ឱ្យឥណ្ឌូចិនចន្លោះឆ្នាំ1893 និងឆ្នាំ1907 ។ នេះរួមបញ្ចូលផ្នែកមួយចំនួននៃខេត្តសៀមរាប ស្ទឹងត្រែង ពោធិសាត់និងបាត់ដំបងទាំងអស់ ព្រមទាំងតំបន់មួយដែលមានមនុស្សមួយលាននាក់។ វាគឺជាការដួលរលំសេដ្ឋកិច្ចដ៏ធ្ងន់ធ្ងរមួយសម្រាប់ប្រទេសបារាំង។ ខេត្តបាត់ដំបងបានផ្តល់អង្ករគុណភាពខ្ពស់ជាង 250.000តោនក្នុងមួយឆ្នាំ (ឬប្រហែលមួយភាគ 20 នៃបរិមាណឥណ្ឌូចិន) រួមទាំងបរិមាណពោត និងម្រេចដ៏ច្រើន។ ជនជាតិបារាំងក៏បានបាត់បង់ការគ្រប់គ្រងអណ្តូងរ៉ែ ត្បូងពេជ្រ និងជាផ្នែកមួយនៃដលផលទន្លេសាបផងដែរ។ ជនជាតិថៃបានប្រារព្ធពិធីជប់លៀងជ័យលាភីនិងកណ្តឹងបង់ប្រាក់ ហើយរដ្ឋាភិបាលរបស់ពួកគេបានណែនាំដល់អ្នកជិតខាងរបស់ពួកគេឱ្យធ្វើការបង្ហោះទង់ជាតិថៃនិងជប៉ុន។ ការិយាល័យបរទេសជប៉ុនបានលើកសរសើរសន្ធិសញ្ញានេះថាជា «គ្រឹះមួយសម្រាប់ការបង្កើតនូវរិបុលភាពនៃតំបន់អាស៊ីអាគ្នេយ៍» ហើយបានព្រមានថា "ប្រទេសជប៉ុននឹងមិនអត់ធ្មត់ចំពោះការរារាំងកម្មវិធីនេះទេ"។ ពីរខែក្រោយមកឥណ្ឌូចិននិងជប៉ុនបានចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងសេដ្ឋកិច្ចមួយ គឺសន្ធិសញ្ញាដើម្បីពង្រឹងទំនាក់ទំនងរវាងគ្នានិងគ្នា។ ឥណ្ឌូចិនបានក្លាយជាផ្នែកមួយនៃ "ប្លុកប្រាក់យ៉ែន" ហើយបានយល់ព្រមទទួលយកការនាំចូលរបស់

ជប៉ុន និងការវិនិយោគទុន។ ប្រទេសជប៉ុនត្រូវបានគេផ្តល់សិទ្ធិពិសេស និងសិទ្ធិនាវាចរណ៍ ហើយត្រូវបានធានាការផ្គត់ផ្គង់អង្ករ ពោត កៅស៊ូ ធ្យូងថ្ម និងរ៉ែផ្សេងទៀត ក្នុងតម្លៃថោកដែលអាចរកបាននៅកន្លែងផ្សេង។ ក្នុងចំណោមកៅស៊ូឥណ្ឌូណេស៊ីសរុបចំនួន 58.000 តោនត្រូវបាននាំចេញក្នុងមួយឆ្នាំ ហើយចំនួន40.000 តោនត្រូវបាននាំចេញទៅកាន់ប្រទេសអាឡឺម៉ង់និងជប៉ុន។ មានតែ 8000 តោនប៉ុណ្ណោះត្រូវទៅប្រទេសបារាំង ដោយមានតុល្យភាព នឹងទៅសហរដ្ឋអាមេរិក។ តាមលក្ខខណ្ឌនៃសន្ធិសញ្ញារវាងថៃនិងសហភាពឥណ្ឌូចិន ការពិចារណាផ្លូវច្បាប់នៃព្រំដែនថ្មីរបស់ពួកគេត្រូវបានបញ្ចប់នៅត្រឹមថ្ងៃទី1 ខែកក្កដា ឆ្នាំ1942។ ការប្រគល់ទឹកដីដែលមានជម្លោះបានកើតឡើងបន្តិចបន្តួចនៅក្នុងពិធីមួយនៅបាត់ដំបង នាថ្ងៃទី11 ខែសីហាឆ្នាំ1941 ។ ជនជាតិខ្មែរម្នាក់ឈ្មោះ Luang Kovid Apheuvongs អគ្គនាយកនៃប្រកាស និងទូរលេខ និងរដ្ឋមន្ត្រីដោយគ្មានផលប័ត្រនៅក្នុងគណៈរដ្ឋមន្ត្រីថៃ ។ វាត្រូវតែជាព្រឹត្តិការណ៍ដ៏រំជួលចិត្តមួយសម្រាប់គាត់ ហើយកាលពី 34 ឆ្នាំមុនឪពុករបស់គាត់ឈ្មោះ ផយាកថាថន បានចាកចេញពីបន្ទាយនៅក្នុងទីក្រុងដោយធ្វើដំណើរយឺតៗ ទៅសៀមជាមួយនឹងរទេះគោ ដំរី សេះ និងអ្នកថែរក្សារាប់ពាន់នាក់។ sybarite despotic នេះក៏បានយករតនាគារទាំងមូលពីទីប្រជុំជនដែលមានចំនួនជាងប្រាំលានហ្វ្រង់ ហើយបានបន្សល់ទុកពីគាត់សមុទ្រនៃភក់ច្របល់និង "ជនរងគ្រោះជាច្រើននៃចោរកម្ម, វិបល្លាសនិង សងសឹក" ។ នៅកន្លែងណាមួយនៅក្នុងរទេះរបស់គាត់ ភីផា បានកាន់ទង់ជាតិដែលបានហោះហើរលើដែនដីដែលគ្រួសាររបស់គាត់បានគ្រប់គ្រងជាអ្នកទទួលខុសត្រូវតាំងពីឆ្នាំ1795 មក។ ឥឡូវនេះកូនប្រុសរបស់គាត់បានយកវាមកវិញ។ លោកកថាថនក៏បានបន្សល់ទុកនូវអនុសេនីយដែលជឿទុកចិត្តរបស់គាត់គឺវិឌិសញ្ជូដើម្បីដឹកនាំការបះបោរដ៏តឹងរឹង និងបង្ហូរឈាមប្រឆាំងនឹងកងកម្លាំងបារាំងដែលកាន់កាប់។ ការបះបោររបស់នីហ៊ូត្រូវបានបរាជ័យនៅទីបំផុតហើយរដ្ឋាភិបាលសៀមបានឱនក្បាលចំពោះការគាបសង្កត់របស់បារាំងហើយបាននិរទេសគាត់ទៅឧបទ្វីបក្រៃដែលនៅឆ្ងាយពីទឹកដីឥណ្ឌា។ កថាថន ខ្លួនឯងជាយូរមកហើយ។ ប្រជាជនថៃមិនដែលទទួលយកស្មារតីនៃសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ 1907 ដែលបានធ្វើឱ្យពួកគេខាតបង់ទឹកដីដែលពួកគេហៅថា " មុនប៉ុនបូរ៉ា" ទេ ហើយពួកគេបានឃើញការវិលត្រលប់មកវិញនូវយុត្តិធម៌ហួសកំណត់។ នៅក្នុងការឃោសនាពួកគេបានអះអាងថាជនជាតិថៃ និងខ្មែរ គឺជាមនុស្សដូចគ្នា។ ក្នុងន័យមួយដូចអ្នកនិពន្ធបច្ចុប្បន្នបានប្រកែក នៅកន្លែងដទៃទៀតជនជាតិបារាំងនិងសៀមបានបែងចែកប្រទេសកម្ពុជានៅសតវត្សទី 18 និងទី 19។ Apheuvongs Monthon Burapha រូបិយប័ណ្ណផ្ទាល់ខ្លួនរបស់លោក ផយាកថាថន គឺជាអ្នកគ្រប់គ្រងស្របច្បាប់ក្នុងនាមជាស្តេចឬជាអ្នកទទួលខុសត្រូវដូចសៀមបានទទូចថាពួកគេនៅភ្នំពេញ និងឧដុង។ គ្មានអ្នកសុំទានត្រូវបានកំណត់ដើម្បីកំណត់ភាពស្មោះត្រង់របស់ប្រជាជនក្នុងតំបន់ និងភាពស្មោះត្រង់មិនច្បាស់លាស់របស់ពួកគេ ត្រូវបានគេធ្វើតេស្តម្តងទៀតនៅពេលដែលទឹកដីបានវិលត្រឡប់ទៅឥណ្ឌូចិនវិញបន្ទាប់ពីការបរាជ័យជប៉ុន នៅឆ្នាំ1945។ ក្នុងករណីណាក៏ដោយ គំនិតនៃសញ្ជាតិ នឹងធ្វើឱ្យមនុស្សមានការភ្ញាក់ផ្អើលជាយូរយារមកហើយ ចំពោះទម្លាប់ផ្តាច់ការ។ ថ្ងៃនៃការប្រគល់កស្តុតាងត្រូវតែជាការជូរចត់មួយសម្រាប់គណៈប្រតិភូបារាំង។ ទង់ជាតិខ្មែរ និងលង្ហិនរបស់កម្ពុជាត្រូវបានទម្លាក់ ហើយនៅកន្លែងរបស់ពួកគេបេសកជនម្នាក់ឈ្មោះLuang Kovid Apheuvongs បានលើកទង់ជាតិចាស់របស់ឪពុកគាត់។ អ្នកតាំងទីលំនៅជនជាតិបារាំងបានចាកចេញពីលំនៅដ្ឋានជាផ្លូវការនៅក្នុងខេត្តបាត់ដំបង - អាគារអាណានិគមដ៏ស្រស់ស្អាតមួយដែលនៅតែឈរនៅសព្វថ្ងៃនេះហើយអភិបាលសៀមបានផ្លាស់ប្តូរ។ ការបាត់បង់នេះបានធ្វើឱ្យប្រជាជនកម្ពុជាភ្ញាក់ផ្អើល។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុបានរំលឹកឡើងវិញថា

មិត្តកក្តិជាជនជាតិខ្មែរបស់គាត់នៅវិទ្យាល័យជីសេលលូឡាតនៅសៃហ្គនបានសង្កេតឃើញថាមានរយៈពេលនៃការរំលាយជាតិ។ ព្រះមហាក្សត្រមុន្នីវង្សយ៉ាងហោចណាស់បានរួចផុតពីការឈឺចាប់និងភាពអាម៉ាស់នៃផ្លូវការចំពោះការប្រគល់ទឹកដីភាគខាងលិច។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយគាត់មិនអាចទ្រាំទ្រនឹងការខាតបង់ជិតស្និទ្ធបានទេ។ ព្រះបាទសីហនុបាននឹកចាំថាជីតារបស់គាត់បានដកខ្លួនចេញទាំងស្រុង។ គាត់សោយអាហារតិចតួចហើយ "ទ្វាររបស់គាត់បិទទាំងអស់"មិនជួបជាមួយនរណាទាំងអស់ រួមទាំងមន្ត្រីបារាំង និងមិត្តភក្តិជិតស្និទ្ធ និងគ្រួសារដែលគាត់ពេញចិត្ត។ គាត់បានចូលទីវង្គត់នៅលើភ្នំបូកគោនៅថ្ងៃទី23 ខែមេសា ជាងមួយខែក្រោយពីសន្ធិសញ្ញាបានចុះហត្ថលេខាលើដីភាគខាងលិចឆ្ងាយ។ ដូចដែលយើងបានឃើញស្រាប់តែប្រពន្ធរបស់គាត់ឈ្មោះសាឡុងរឿនត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាសារឿនប្អូនស្រីរបស់សាឡុត ស (ប៉ុលពត) ។ គណៈកម្មការមួយដែលត្រូវបានតែងតាំងដោយទីស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី បានចូលនៅទ្រព្យសម្បត្តិរបស់គាត់ដើម្បីធ្វើបញ្ជីសារពើភណ្ឌ ទ្រព្យសម្បត្តិរបស់គាត់ និងដើម្បីជួសជុលគ្រានៅលើទ្វាវិមាន និងវីឡារបស់គាត់។គាត់បានងាកត្រឡប់មកវិញជាមួយអ្នកការពារចុងក្រោយរបស់ប្រទេសគាត់នៅខែចុងក្រោយ។ ក្នុងករណីមួយគាត់បានចំណាយពេលវេលារបស់គាត់ហើយគាត់មិនអាចប្រឈមមុខនឹងភាពមិនប្រាកដប្រជានៃជីវិត នៅក្នុងពេលដែលអំណាចរបស់បារាំងបានធ្លាក់ចុះយ៉ាងឆាប់រហ័ស។ ប្រសិនបើគាត់បានស្លាប់មួយឆ្នាំឬឆាប់ជាងនេះគាត់នឹងត្រូវបានរួចផុតពីការឈឺចាប់នៃស្ថានភាពថ្មី។ ខ្មែរដទៃទៀតក៏មានអារម្មណ៍ថាមានការយល់ច្រឡំយ៉ាងខ្លាំងដែលថាការបាត់បង់ទឹកដីបានបណ្តាលមកពីព្រះមហាក្សត្រ។ យើងក៏អាចប្រាកដថាមានអ្នកខ្លះចាប់ផ្តើមស្រមៃអំពីលទ្ធភាពនៃជីវិតដោយគ្មានបារាំង។ ប្រសិនបើបារាំងមិនអាចការពារពួកគេបានពួកគេប្រហែលជាបានវែកញែកហើយប្រហែលពួកគេក៏អាចឈ្នះនៅលើអាណានិគមផងដែរ។ ជនជាតិជប៉ុននិងជនជាតិថៃបានធ្វើឱ្យមានការភ្ញាន់ច្រឡំនូវជំនឿមិនសមរម្យរបស់អឺរ៉ុប។ មេរៀនមួយដែលត្រូវបានគូសបញ្ជាក់នៅដើមឆ្នាំក្រោយនៅពេលដែលបន្ទាយអង់សាន្ត នៃប្រទេសសិង្ហបុរីបានធ្លាក់ចុះ ដល់កងទ័ពជប៉ុនតូចមួយហើយហូឡង់ត្រូវបានវាយលុកនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌាភាគខាងកើត។ ដូចដែលលោកស្រី Ellen Hammer បានសរសេរថា "បានបរាជ័យនៅអឺរ៉ុបនៅឆ្នាំ 1940 ឯបារាំងបានបរាជ័យនៅអាស៊ីក្នុងឆ្នាំ1941។ ថ្ងៃមួយវៀតណាមនឹងលើកឡើងពីភាពបរាជ័យរបស់ពួកគេដែលជាភ័ស្តុតាងបញ្ជាក់ថាបារាំងបានបាត់បង់សិទ្ធិរបស់ខ្លួនក្នុងការការពារតំបន់ឥណ្ឌូចិន ប្រជាជនកម្ពុជានឹងនិយាយដូចគ្នាដែរ។

ជំពូកទី 18
ខ្លាតូចលើរាជបល្ល័ង្ក

នៅថ្ងៃទី 24 មេសា 1941 ព្រះបាទមុន្នីវង្សបានសោយទីវង្គត់ហើយក្រុមប្រឹក្សារាជវង្សបានពិភាក្សាគ្នាជ្រើសរើសស្តេចថ្មី។ ក្រុមប្រឹក្សារាជវង្សបានយល់ព្រមជាឯកច្ឆ័នតាមការជ្រើសរើសរបស់បារាំងដែលបានជ្រើសរើសសម្តេចនរោត្តមសីហនុដែលមានវ័យ18ឆ្នាំអោយឡើងគ្រងរាជ្យដោយមើលរំលងព្រះបាទមុន្នីរ៉ែតនិងព្រះបាទសុរាម្រិតព្រះបាទនរិន្ទដេតដែលមានវ័យ34ឆ្នាំ។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានធ្វើសច្ចាប្រណិធាននៅចំពោះមុខបារាំងគឺ«ជាប្រមុខសេនាដ៏រុងរឿង»របស់ទ្រង់ PhilippePe′tain។ រយៈពេលពីរថ្ងៃក្រោយមករដ្ឋាភិបាលបារាំងក៏បានផ្តល់សច្ចាប័នតាមការសម្រេចចិត្តនេះហើយលោកPe′tainបានធ្វើលិខិតជូនពរដល់ព្រះមហាក្សត្រថ្មី។ លើកទី3 បារាំងបានធ្វើជាអធិបតីនៃការសម្រេចរបស់ស្ថាប័ន ដែលទទួលខុសត្រូវចំពោះការជ្រើសរើសស្តេចរបស់ប្រទេសកម្ពុជា។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយការជ្រើសរើសនេះក៏មិនរំពឹងទុកទេថា និងទទួលបានជោគជ័យពីព្រោះតែបារាំងបានគាប់សង្កត់និងមិនផ្តល់ឯករាជ្យជូនក្រុមបប្រឹក្សារដ្ឋឡើយ។ ពត៌មាននៃការឡើងសោយរាជរបស់ស្តេចថ្មីបានធ្វើអោយមានការភ្ញាក់ផ្អើលខ្លាំងដល់ព្រះបាទសុរាម្រិត និងព្រះបាទមុន្នីរ៉ែត។ ក្រោយសង្គ្រាមលោកលើកទី2 រដ្ឋមន្ត្រីអណានិគម Georges Mandel បានហៅគូរភាគីទាំងពីរ គឺព្រះបាទសុរាម្រិត និងព្រះបាទមុន្នីរ៉ែតទៅពិភាក្សាពីការជ្រើសរើសអ្នកស្នងតំណែង។ បើទោះបីជាលោក Mendel មិនបានធ្វើការប្រកាសណាមួយក៏ដោយក៏អ្នកសង្កេតការភាគច្រើនចាត់ទុកថាព្រះបាទមុន្នីរ៉ែត គឺជាព្រះអង្គម្ចាស់ដែលទទួលមរតកពីព្រះបាទមុន្នីវង្សដែរ។ បើទោះជាមានពាក្យចចាមអាមថាមានការបែកបាក់រវាងព្រះបាទមុន្នីរ៉ែត និងព្រះបាទមុន្នីវង្ស ក៏ដោយ យ៉ាងណាព្រះបាទមុន្នីរ៉ែតនៅតែជាអ្នកស្នងរាជដែរ។ មិនមានកស្តុតាង ណាមួយបញ្ជាក់ពីពាក្យចចាមអាមនៃការមិនចុះសម្រុងគ្នារវាងមុន្នីវង្ស និងមុន្នីរ៉ែតដោយសារតែអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែតសម្រេចចិត្តរៀបការជាមួយស្ត្រីវ័យក្មេងម្នាក់ឈ្មោះ Rosette Poc ជាកូនស្រីរបស់មន្ត្រីអ្នកមានម្នាក់ដែលប្រឆាំងនិងបំណងរបស់បិតាទ្រង់នោះទេ។ ព្រះបាទមុន្នីរ៉ែត បាននិយាយថាវាអាចនិងធ្វើអោយឪពុករបស់គាត់ខឹង។ ប៉ុន្តែមិនមែនបានន័យថាគាត់លះបង់កូនក្បាលរឹងរបស់គាត់នោះទេ។ កំហឹងរបស់មុន្នីវង្សបានរំសាយខ្លះដោយសារតែគាត់ចង់ចាំពីការឈឺចាប់របស់គាត់នៅពេលដែលបារាំងមិនអោយគាត់រៀបការជាមួយអ្នករាំសៀមភ្លាមៗនៅពេលគាត់ឡើងសោយរាជ្យ។ អ្វីដែលយើងដឹងពីការមិនពេញចិត្តរបស់មុន្នីវង្សជាមួយប្រទេសបារាំង ដែលមិនព្រមអោយគាត់រៀបការនោះធ្វើអោយគាត់មិនយល់ព្រមធ្វើតាមការសម្រេចចិត្តរបស់បារាំង។ បើតាមការស្មានមុន្នីរ៉ែតគឺជាជម្រើសរបស់ឪពុកគាត់ដូចព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្តិជាស្តេចដែលស្ថិតនៅក្នុងខ្សែរស្រឡាយនៃរាជវង្សានុវង្សដែរ។ បារាំងក៍មានបំណងជ្រើសរើសមុន្នីរ៉ែតសោយរាជ្យផងដែរនៅចុងឆ្នាំ 1939 ហើយសារព័ត៌មានបានសំដៅជាទូទៅថាទ្រង់ជាអ្នកស្នងរាជ្យ។

ការជ្រើសរើសសម្តេចសីហនុដែលមានអាយុ18ឆ្នាំ និងឡើងគ្រងរាជសម្បត្តិគឺធ្វើអោយមានការភ្ញាក់ផ្អើលដល់មន្ត្រីក្រមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់និង ពួកឥស្សរៈជនខ្មែរផងដែរ។ ហ៊ុយ កន្ទុល ជាមិត្តរួមថ្នាក់របស់ សម្តេចនរោត្តមសីហនុនៅសៃហ្គនក៏មានការភ្ញាក់ផ្អើលផងដែរ ហើយទ្រង់បាននិយាយថាសម្តេចត្រូវបានគេស្គាល់តិចណាស់នៅរង្វង់ខាងក្រៅ។ ទោះជានៅក្នុងការសែតនគរវត្តបានប្រកាសគាំទ្រដំណឹងនៃការសោយរាជ្យរបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ ហើយសេចក្តីប្រកាសនេះបានធ្វើឡើងបន្ទាប់ពីការប្រជុំរបស់ក្រុមប្រឹក្សាហើយនេះក៏

ប្រហែលជារយៈពេលដែលអ្នកនិពន្ធចាប់ផ្តើមធ្វើការចងក្រងកត់ត្រា។ ពួកគេពេញចិត្តព្រះបាទរោត្តមសីហនុ ដែលស្ថិតនៅចំកណ្តាលនៃខ្សែរាជវង្សពីរតែពួកគេគាំទ្រព្រះបាទសុវាម្រិត។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានមានប្រសាសន៍ថានៅក្នុងរង្វង់ការសែតនគរវត្តបានស្វាគមន៍ដំណឹងនៃការឡើងសោយរាជ្យរបស់ទ្រង់ ពិតមែនតែនៅកន្លែងផ្សេងទៀតមិនចូលចិត្តទ្រង់ដូចគ្នាតែគេចូលចិត្តបិតាតារបស់ទ្រង់ជាង។ ហើយក៏មានការភ្ញាក់ផ្អើលផងដែលរ៉ើស៊ីដង់បារាំងមិនមានភាពឯកជនក្នុងរង្វង់នៃអំណាចខ្មែរ ហើយវាបានធ្វើឱ្យមានការអ៊ូទាំមួយចំនួនដៃរនៅក្នុងសារពត៌មានជាភាសាបារាំងបើទោះជាមានការរិះគន់ការអនុវត្តន៍ Muzzel ក៏ដោយ។ រ៉ើស៊ីដង់ស៊ុបពៃរីយ៉ែរបានតួញត្អែចំពោះអភិបាលអំពី «អេកូដ៏អស្ចារ្យប៉ុន្តែត្រូវជួបគ្រោះអាក្រក់ហើយពេលខ្លះ គឺត្រូវបំភ័ណ្ឌដោយចេតនា» នៅក្នុងសារពត៌មាននៅសៃហ្គនផងដែរ។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុមានការភ័យព្រួយច្រើនជាងរំភើប ហើយទ្រង់ក៏បានស្រក់ទឹកភ្នែកនៅពេលដែលទ្រង់បានប្រាប់ដំណឹងអំពីការសម្រេចចិត្តឡើងគ្រងរាជ្យរបស់ទ្រង់។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុនៅផ្ទះសម្រាប់ថ្ងៃបុណ្យ អ៊ីស្ទើរ នៅពេលបានដឹងតំណឹងនៃការស្លាប់របស់ព្រះបាទមុន្នីវង្ស។ ហើយក្រោយមកទៀតទ្រង់បានសរសេរថាទ្រងមិនធ្លាប់ស្រមៃទេថាទ្រង់គឺជាជម្រើសរបស់លោកតាទ្រងឡើយ។ ម្តាយរបស់ទ្រងបាននិយាយថាការជ្រើសរើសអ្នកស្នងរាជបន្តវេនពីព្រះបាទមុន្នីវង្សគួតែបានទៅលើពូ និង ឪពុករបស់ទ្រង់។

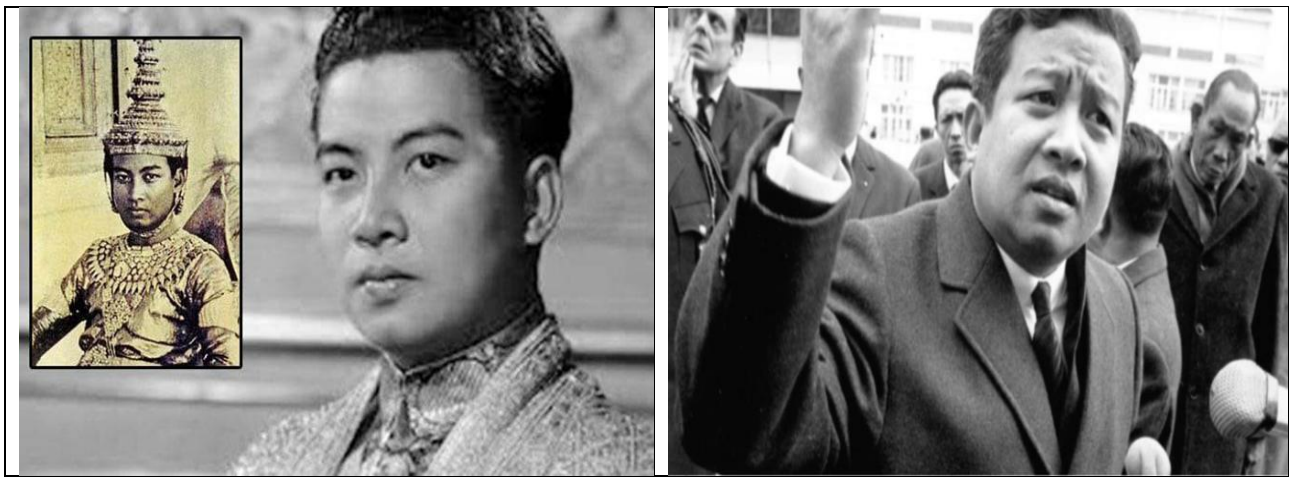

សម្តេចនរោត្តមសីហនុបានប្រសូតនៅថ្ងៃទី31 ខែតុលា ឆ្នាំ1922ជាកូនប្រុសព្រះអង្គសុវាម្រិតនិងព្រះមហាក្សត្រីកុសម:។ ព្រះបាទសីហនុស្ថិតនៅក្រោមគ្រួសារនៃរាជវង្សពីរគឺខាងម្តាយរបស់ទ្រងព្រះបាទមុន្នីវង្សនិងស៊ីសុវត្ថិរួមជាមួយខាងបិតារបស់ទ្រងគឺព្រះអង្គសុទ្ធារតន៍ និងព្រះបាទនរោត្តម។ ពួកគេដាក់ឈ្មោះថាសីហនុដែលបានមកពីពាក្យសិង្ហតាមការស្នើរបស់ជីតាលោក គឺព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តមសុទ្ធារតន៍។ បើតាមគ្រូហោរាម្នាក់បានទាយថាព្រះបាទនរោត្តមសីហនុកើតមកគឺដើម្បីកាន់កាប់រាជល្ង្គ។ នរោត្តមសីហនុទ្រងជាសិស្សសា

លាដែលគេមិនសូវស្គាល់ម្នាក់នៅពេលដែល Decoux ជ្រើសរើសគាត់ធ្វើជាស្តេច។ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយលោកហ៊ុយកណ្តាលបានមើលឃើញថាទ្រងមានភាព "ប្រកដប្រជានិងសុភាពរាបសារ"។ រូបថតបាន បង្ហាញថា ទ្រង់ជាបុរសវ័យក្មេងដែលមានស្នាមញញឹម និងមានភាពអៀនខ្មាស បើធ្វើការប្រៀបធៀបជាមួយនឹងពូរបស់ទ្រង់ គឺព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត(Monireth) ដែលជាទាហានអង្គអាចម្នាក់។ ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នី

រ៉ែតបានបញ្ចប់ការសិក្សានៅសាលាយោធា SaintCyr ដែលមានកិត្យានុភាពបានបម្រើរាជរដ្ឋាភិបាល និងមានសមត្ថភាពហើយបានប្រមូលផ្តុំកងវរសេនាតូចរបស់គាត់នៅបារាំង មុនពេលការផ្ទុលរលំនៃយោធានៅខែមិថុនាឆ្នាំ1940។ ហ៊ុយ កន្ទុល បានពិពណ៌នាពីកេរ្តិ៍ឈ្មោះរបស់សម្តេចម៉ូន្តីរ៉ែតថាជា "មនុស្សឆ្លាត និងទានសម័យ"។ បិតាសម្តេចសីហនុព្រះបាទសុរាម្រិតក៏មានភាពល្បីល្បាញផងដែរ ប៉ុន្តែបើទោះបីជាមានភាពវៃឆ្លាតក៏ដោយក៏ទ្រង់មានកិត្តិយសក្នុងនាមជាមនុស្សខ្ជិលក្នុងរង្វង់មួយចំនួនផងដែរ។ បន្ទាប់ពីការចាកចេញពី Lycee Chasseloup-Laubat នៅឆ្នាំ1917 ទ្រង់បានធ្វើជាអ្នកជំនួយការជំរុំនិងអ្នកបកប្រែអោយព្រះមហាក្សត្រស៊ីសុវត្ថិ។ បន្ទាប់ពីព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិបានសុគត់នៅឆ្នាំ 1927 ទ្រង់បានក្លាយជាលេខាធិការរបស់ព្រះបាទមុន្នីវង្ស និង ជាអ្នកដឹកនាំអធិការបតី។ ចាប់តាំងពីឆ្នាំ1939 គាត់បានពាក់គ្រឿងឥស្សរយសនៃសណ្តាប់ធ្នាប់របស់មេបញ្ជាការនៃកងបញ្ជាការ។ នៅពេលព្រះមុន្នីវង្សបានសុគត់ព្រះបាទសុរាម្រិតបានបម្រើជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ចជាតិ។

ពិតជា ពិបាកក្នុងការប្រាប់ពីរឿងរ៉ាវរបស់សម្តេចនរោត្តម សីហនុ គឺដោយនៅពេលនោះខ្វះសាក្សី និងឯកសារ។ ជនជាតិបារាំងបានតាំងចិត្តបង្ហាញពីកូនសិស្សវ័យក្មេងរបស់ពួកគេជាបន្លឺល្អបំផុតដែលអាចធ្វើឱ្យគេងាយស្រួលក្នុងការគ្រប់គ្រង បើទោះជាមានការប្រឆាំងយ៉ាងណាក៏ដោយក៏មិនអាចបង្អាក់ទស្សនៈរបស់ពួកគេបានឡើយ។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុទ្រង់តែងតែអួតខ្លួនទ្រង់ជានិច្ច ដោយគាត់បាននិយាយថាមិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីឡើងគ្រងរាជ្យលើបល្ល័ង្កទ្រង់ត្រូវតែទាមទាឯករាជ្យមកវិញឱ្យបាន។ គាត់បានអះអាងថានៅកន្លែងផ្សេងទៀតអាចមានការព្រួយបារម្ភហើយនៅដើមឆ្នាំ1945 ព្រោះកាលពីពេលមុនមានពត៌មានផ្សាយថាខ្លួនទ្រង់ធ្លាប់ជាអ្នកលេង និងយុវជនគ្មានប្រយោជន៍ក៏ដោយ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយខណៈពេលដែលខ្មែរមួយចំនួនដូចជាក្នុងរង្វង់ការសែតនគរវត្តមានចលនាឆ្ពោះទៅរកជាតិនិយមនៅឆ្នាំ1941 ហើយវាពិតជាមិនទំនងទេដែលក្មេងនេះទទួលបានការអាណិតអាសូដោយសម្ងាត់។ តាមការពិតទ្រង់មិនបានបង្ហាញនូវភាពរំជើបរំជួលនិងការទទួលបានឯករាជ្យនោះទេបើមិនមានព្រឹត្តិការនៅឆ្នាំ1952-53។ តែទោះយ៉ាងណាក៏ដោយក៏គាត់មិនចូលចិត្តអោយគេមកត្រួតត្រាទ្រង់នោះទេ។ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីឡើងសោយរាជ្យព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានចុះហត្ថលេខាជាមួយអគ្គលេខាធិការនៃ ឥណ្ឌូចិនគឺលោកGeorgesGautierដោយបានអោយទ្រង់រៀបអភិសេកជាមួយកូនស្រីរបស់មន្ត្រីអ្នកមានម្នាក់ទៀតផង។ ព្រះបាទសីហនុបានបដិសេធដោយអះអាងថាទ្រង់អាក់អន់ចិត្តចំពោះល្បិចកលនេះណាស់។ ជាការពិតហើយព្រះបាទសីហនុប្រហែលជាបានសម្រួលការឈឺចាប់របស់ទ្រង់ហើយប្រឆាំងនឹងលោក Gautier ដែលសំអាងលើការអភិវឌ្ឍន៍យឺតយ៉ាវហើយនឹងការប្រកាន់យកជាតិនិយមរបស់លោក។

បន្ទាប់ពីគាត់បានដឹកនាំប្រទេសកម្ពុជាឱ្យមានឯករាជ្យភាព និងបានទទូចសុំឱ្យមានអព្យាក្រឹត្យភាពរបស់គាត់ក្នុងកំឡុងសង្គ្រាមត្រជាក់ រួចហើយក៏មានបណ្តាញព័ត៌មានអាមេរិកតែងតែចាត់ទុកគាត់ជាអ្នកប្រមាថមើលងាយដល់ប្រទេសរបស់ខ្លួន។ សេរីភាពសារពត៌មានមិនមានទេក្នុងអំឡុងពេលនៃរបបផ្តាច់ការនិងមានការគៀបសង្កត់គ្រប់ទីកន្លែង។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុទ្រង់ គឺជាខ្សែរស្រឡាយនៃស្តេចអង្គរមុនៗជាពិសេសព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី7 ដែលឥឡូវបារាំងគឺជាអ្នកការពារខ្សែស្រឡាយដ៏អស្ចារ្យមួយនេះ។ សារពត៌មានអាណានិគមបានធ្វើឱ្យសម្តេចនរោត្តមសីហនុបានក្លាយជានិស្សិតឆ្នើមម្នាក់ ដែលបានទទួលពាន់ង្វាន់ជាភាសាឡាតាំងក្រិកប្រវត្តិសាស្ត្រ គណិតវិទ្យារូបវិទ្យានិងភាសាអង់គ្លេស។ នៅក្នុងកំណត់ត្រាវចនានុក្រមរបស់

រាជវង្សបានលើកឡើងថាជារៀងរាល់ព្រឹកនៅម៉ោងប្រាំជាម៉ោងសម្រាប់កម្មវិធីអប់រំកាយយ៉ាងម៉ត់ចត់មុននឹងទៅរៀន។ ទ្រង់មិនមែនជាមនុស្សទន់ខ្សោយនោះទេទ្រង់គឺជា "ស្តេចកីឡា" ។ ក្រោយពីចាកចេញពីសាលារៀនគាត់បានទទួលអាហារូបករណ៍ពីអ្នកគ្រូខ្មែរ សន់សាន់ និង Rene Morizon ជាគ្រូបង្រៀនភាសាបារាំងនិងជាអ្នកនិពន្ធ។ ខណៈពេលដែលគាត់ជាសិស្សដ៏អស្ចារ្យម្នាក់ អ្នកការសែតបានអះអាងថាក្រោយមកទ្រង់មានភាពស្មុគស្មាញក្នុងការប្រកួតប្រជែងច្រើនជាមួយក្រុមបញ្ញវន្តផ្សេងទៀត។ យ៉ាងណាក៏ដោយគាត់ក៏នៅតែបន្តមានក្តីសុបិន្តរបស់គាត់គឺជាអ្នកសម្តែង។ ទោះបីជាព្រះបាទសីហនុបានទទួលបានប្រយោជន៍ពីការគោរពជាព្រះមហាក្សត្រពីសំណាក់ប្រជាជនខ្មែរក៏ដោយ ក៏ព្រះអង្គមិនអាចដើរក្នុងឆាកនយោបាយបានទេ ក្នុងឋានៈជាមេដឹកនាំប្រពៃណីសុទ្ធសាធអំឡុងពេលប្រទេសកំពុងចលាចលនៃឯករាជ្យភាពកម្ពុជា។ គាត់ក៏ជាអ្នកដឹកនាំដែលមានទេពកោសល្យពិតប្រាកដដែលបានអនុវត្តិតាម Max Weber ។ ទ្រង់គឺជាមេដឹកនាំដែលជា "អំណោយពិសេស" ដែលអាចឱ្យទ្រង់អភិវឌ្ឍកិច្ចការរបស់ទ្រង់ទាក់ទងជាមួយគម្រោងការថ្មីរបស់ទ្រង់។

សម្តេច សីហនុ ហាក់ដូចជាកូនម្នាក់ដែលឯកោហើយត្រូវបានគេមើលថែច្រើនដោយមីងរបស់ទ្រង់។ បិតា មាតា របស់ទ្រង់បានរស់នៅបែកពីទ្រង់ បើទោះបីជាមាតារបស់ទ្រង់មានភាពស្និទ្ធស្នាលក៏ដោយ មិតារបស់ទ្រង់បានរួមរស់ជាមួយស្រីស្នំជាច្រើន ហើយគ្មានពេលគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់ការមើលបុត្រារបស់ទ្រង់ឡើយតែទ្រង់ស្រឡាញ់ និងមើលថែបុត្ររបស់ទ្រង់ពីចំងាយហើយទ្រង់ខ្វល់ខ្វាយនឹងការអភិវឌ្ឍប្រចាំថ្ងៃរបស់ទ្រង់ណាស់។ នៅវ័យកុមារភាពមានការពន្យល់ពីភាពទន់ខ្សោយនៃអារម្មណ៍របស់ទ្រង់ ហើយក្រោយមកគាត់ទាមទារការចាប់អារម្មណ៍ពីមនុស្សជុំវិញខ្លួន និងធ្វើឱ្យគ្រប់គ្នាស្រឡាំងកាំងដោយភាពឆ្លាតវៃរបស់គាត់។ អាជីពជាអ្នកសម្តែងភាពយន្តរបស់ទ្រង់បានផ្តល់ប្តូរនូវកន្លែងមួយសម្រាប់ការសម្តែងចេញពីជីវិតនៃកុមារភាពឈានទៅយុវវ័យរបស់ទ្រង់។ វាអាចទៅរួចដែលព្រះបាទនរោត្តមសីហនុដាក់រាជសម្បត្តិភ្លាមៗរបស់ទ្រង់នៅឆ្នាំ 1955 ឱ្យបិតារបស់ទ្រង់ទាំងដែលទ្រង់មិនទាន់បានត្រៀមខ្លួន។ ការពន្យល់ដោយផ្ទាល់របស់ព្រះបាទសីហនុបានមានប្រសាសន៍ថាការដាក់រាជនឹងអាចឱ្យទ្រង់កាន់កាប់ក្នុងកិច្ចការនយោបាយដោយសេរី ប៉ុន្តែវាអាចទៅរួចដែលថាគាត់ទាមទារក្តីស្រឡាញ់ពីបិតារបស់ទ្រង់ដោយទង្វើរនៃការបោះបង់រាជបល្ល័ង្ករបស់ទ្រង់នេះ ហើយផ្ទេរជូនបិតាទ្រង់នូវមកុដដែលទ្រង់បានទទួលនៅឆ្នាំ1941 នោះទៅអោយបិតា។ កាលពីកុមារភាពសម្តេចសីហនុបានចំណាយពេលជាច្រើននៅឆ្ងាយពីផ្ទះជាពិសេសបន្ទាប់ពីទ្រង់បានបញ្ចប់ការសិក្សាថ្នាក់បឋមសិក្សារបស់ទ្រង់បានបន្តសិក្សានៅសាលារៀន Franceois-Baudoin នៅរាជធានីភ្នំពេញ។ នៅឆ្នាំ1935 ដូចគ្នានឹងសមាជិករាជនខ្មែរជាច្រើនទៀតដែរនៅពេលនោះគាត់បានទៅសៃហ្គនដើម្បីបន្តការសិក្សានៅវិទ្យាល័យលីស្ហាសឺលូឡូបាដែលមានសមាជិកក្រុមមន្ត្រីគយបារាំងឥណ្ឌាដែលមានទំនាក់ទំនងជាមួយគណនេយ្យករនៅព្រះបរមរាជវាំងនៅភ្នំពេញ។ មិត្តរួមថ្នាក់របស់គាត់បានរកឃើញថាទ្រង់ជាក្មេងប្រុសដែលគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍ ប៉ុន្តែទ្រង់មានមោទនភាព។ ទ្រង់អាចរំពឹងថានឹងបន្តទៅសិក្សានៅប្រទេសបារាំងទៀតដែលសាលារៀននោះប្រហែលជានៅសាលាយោធាមួយនៃសាកលវិទ្យាល័យ ហើយបម្រើនៅមុខតំណែងរដ្ឋបាលខ្ពស់ដូចដែលបិតាទ្រង់បានធ្វើ។

ដូច្នេះហេតុអ្វីបានជាពួកបារាំងបានបញ្ឈប់ទ្រង់ទាំងវ័យក្មេងចេញពីសាលា ដើម្បីឱ្យទ្រង់ឡើងគ្រងរាជបល្ល័ង្ក? ឧត្តមសេនីយ៍ទោ Jean Decoux បានមានប្រសាសន៍ថាទោះបីជាព្រះបាទមន្ទីរ៉ែតមានគុណសម្បត្តិល្អក្តីប៉ុន្តែព្រះបាទសីហនុ គឺជាជម្រើសប្រសើរជាងគេដោយសារទ្រង់នឹងបញ្ចប់ការប្រជែងគ្នារវាងគ្រួសារទាំងពីរនៃរាជវង្ស។ លោក Decoux ក៏បានរកឃើញថាព្រះបាទសីហនុជាស្តេចវ័យក្មេងហើយ «ស្លូតបូត»

ប្រហែលជាងាយស្រួលក្នុងគ្រប់គ្រងជាងគេ។ មុន្នីរ៉េតទំនងជាបេក្ខជនដែលមានសមត្ថភាពល្អបំផុតដើម្បីទទួលយកតំណែងពីបិតារបស់ទ្រង និងបិតារបស់សម្តេចសីហនុ តែព្រះបាទមុន្នីរ៉េតពិបាកគ្រាប់គ្រងជាងព្រះបាទសីហនុ។ Decoux គិតថាសម្តេចសីហនុមិនទាន់មានបទពិសោធក្នុងការដឹកនាំប្រទេសទេ ដែលវាអាចងាយស្រួលក្នុងការគ្រប់គ្រងជាង។ បន្ទាប់ពីបញ្ចប់ការសិក្សារបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ លោក Decoux បានលើកហេតុផលថាទ្រង់គួរតែបង្ហាញពីភាពស្មោះត្រង់ និងការយល់ដឹងទៅប្រទេសបារាំងក្នុងគ្រាអាសន្ន។ ព្រោះបារាំងបានគិតថាព្រះសីហនុគឺប្រៀបបានដូចសត្វចៀមតែបារាំងបានគិតខុសព្រោះព្រះអង្គហើយព្រោះព្រះបាទសីហនុពេលនោះជាសត្វខ្លាទៅវិញទេ។

ប្រសិនបើ Decoux បានឃើញព្រះបាទសីហនុជាសត្វចៀមនោះគេនឹងចាត់ទុកទ្រង់មុន្នីរ៉េតជាសត្វខ្លាទៅវិញ។ សីហនុបានលាតត្រដាងថាព្រះបាទមុន្នីរ៉េតជាអ្នកនិយមប្រទេសបារាំង ប៉ុន្តែទ្រង់មានអព្យាក្រឹតឯករាជ្យនិងបានចំអកនូវអ្វីដែលគេហៅថា "បដិវត្តន៍ជាតិ" និងអ្វីផ្សេងទៀតដែលគាត់បានជ្រើសរើស។ ហ៊ុយ កន្ទុល បានសរសេរថាមុន្នីរ៉េតបានរិះគន់ដោយបើកចំហ ចំពោះការរំលោភបំពានផ្លូវច្បាប់មួយចំនួនដែលមិនត្រឹមត្រូវនៃ "ជនជាតិបារាំង" ដែលបានមើលងាយជនជាតិដើម គាត់បានសរសេរអត្ថបទនេះ ប៉ុន្តែមានសម្លេងជាច្រើនប្រឆាំងនឹងហាមឃាត់មិនអោយនិយាយរឿងរ៉ាវទាំងនេះ វាបានធ្វើឱ្យរាស្ត្រខ្មែរមួយចំនួនច្រណែននឹងឯកសិទ្ធិរបស់អាណានិគមបារាំង។ បើទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយក្នុងចំណោមប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរវ័យក្មេងគាត់មានប្រជាប្រិយភាពខ្លាំងណាស់។

លោក Decoux មានការមិនពេញចិត្តចំពោះរឿងនេះ។ មុនីរ៉េតបានមានទំនាស់ជាមួយរេស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែ Silvestre នៅក្នុងឆ្នាំ1936 ប្រឆាំងនិងគំនិតនៃការ "តំឡើងពន្ធ" និងការធ្វើអោយប្រជាធិបតេយ្យចុះខ្សោយនៅកម្ពុជា។ ព្រះបាទមុនីវង្សបានគាំទ្រជាមួយកូនប្រុសរបស់គាត់ប្រឆាំងនឹង Silvestre ហើយលោក Marius Moutet ជារដ្ឋមន្ត្រីអាណានិគមនិយមល្បីល្បាញម្នាក់ក្នុងចំណោមរដ្ឋាភិបាល Leon Blum បានធ្វើអន្តរាគមន៍នៅខាងភាគីរបស់ព្រះមហាក្សត្រ។ ពួកវីស៊ី មិនអាចទុកចិត្តឱ្យមកុដដល់អ្នកដែលធ្លាប់កាន់លិទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងទាមទារឯករាជ្យភាពនោះទេ។ លោក Decoux ទើបតែផ្លាស់មកឥណ្ឌូចិននៅឆ្នាំ1941។ គាត់មិនទាន់បានជួបព្រះបាទមុន្នីរ៉េត ឬទ្រង់សុរាម្រឹតហើយគាត់បានពឹងផ្អែកលើ"អ្នកចាស់"ពីរដ្ឋបាលបារាំងដើម្បីសុំដំបូន្មាន។ គាត់បានលឺរឿងមិនល្អអំពីមុន្នីរ៉េតពី Silvestre ហើយនិងThibaudeauដែលជាសត្រូវរបស់មុន្នីរ៉េតផងដែរ។ Decouxមិនពេញចិត្តរណសិរ្ស Blum ហើយមិនអើពើចំពោះមុន្នីរ៉េតនៅក្នុងជម្លោះជាមួយSilvestre។ ទស្សនៈប្រជាធិបតេយ្យរបស់លោកមុន្នីរ៉េតបានបើកចំហសម្រាប់ការពិភាក្សា។ គាត់បានបង្កើតកេរ្តិ៍ឈ្មោះសម្រាប់អំណាចផ្តាច់ការនៅពេលដែលគាត់ធំឡើង ហើយសម្រាប់ការទទួលខុសត្រូវទាំងអស់របស់គាត់ទៅលើប្រជាជនគាត់ហាក់ដូចជាបានមើលងាយពួកគេ។ គាត់បាននិយាយជាសាធារណៈថាគាត់មិនជឿថាក្មេងខ្មែរគួរតែបន្តការសិក្សារបស់ពួកគេនោះទេព្រោះ "ពួកគេរៀនកាន់តែច្រើនកាន់តែពិបាកក្នុងការគ្រប់គ្រង" ។

យោងតាមលោក ហ៊ុយ កន្ទុល ថា ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉េតបានក្លាយជាមនុស្សក្រអឺតក្រទមបន្ទាប់ពីការរៀបអាពាហ៍ពិពាហ៍របស់គាត់រួច។ ភរិយារបស់គាត់គឺជាកូនស្រីរបស់មន្ត្រីអ្នកមានម្នាក់ ហើយបានប្រមូលទ្រព្យសម្បត្តិដោយមធ្យោបាយពុករលួយហើយរឿងនេះត្រូវរាលដាលដល់ម៉ូនីរ៉េតជាពិសេសនៅក្នុងរង្វង់បញ្ញាវន្ត។ នេះមិនមែនជាការប្រឆាំងនឹងជំនឿរបស់បារាំងទេ ប៉ុន្តែគាត់មានឆន្ទៈនិងឯករាជ្យដើម្បីបំពេញតាមផល

ប្រយោជន៍របស់ពួកគេ។ ស្ថានការណ៍ការទូតគឺមានភាពទន់ខ្សោយ នៅពេលនោះហើយលោក Decoux ប្រហែលជាមានការព្រួយបារម្ភថា ការនិយាយគ្រោតគ្រាតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែតអាចធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ទំនាក់ទំនងដ៏ជិតស្និតរបស់បារាំងជាមួយជប៉ុន។ ចុងបញ្ចប់ក៏មានការផ្តល់យោបល់មួយចំនួនផងដែរថាការសូកប៉ាន់ប្រហែលជាអាចឆ្លងផុតពីការជ្រើសរើសនេះ។

មិនថាមានការគិតយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏ព្រះសីហនុត្រូវបានស្វាគមន៍យ៉ាងកក់ក្តៅដោយប្រជាជនកម្ពុជា។សម្រាប់បារាំង និងពួកឥស្សរជនខ្មែរក្នុងពិធីគ្រងរាជ្យរបស់គាត់បានបង្វែរការយកចិត្តទុកដាក់ពីការឈឺចាប់ និងភាពច្របូកច្របល់នៃជំយជំនះរបស់ណាស៊ី និងការកាត់ផ្តាច់នៃខេត្តបាត់ដំបងនិងសៀមរាប។ ទោះបីជាមានភាពរញ៉េរញ៉ៃហើយមានការអាក់អន់ចិត្តរបស់មុន្នីរ៉ែតក៏ដោយសម្តេចនរោត្តមសីហនុ គឺជាព្រះមហាក្សត្រស្របច្បាប់ដូចស្តេចមុនៗទាំងអស់ហើយប្រជាជនបានទទួលយកព្រះអង្គយ៉ាងរំជើបរំជួល។ ពួកគេមិនដែលបានជ្រើសរើសអ្នកគ្រប់គ្រងរបស់ពួកគេទេដូច្នេះតើពួកគេជានរណា? ពួកគេប្រហែលជាបានវែកញែកដើម្បីសួរចម្លើយការសម្រេចចិត្តនេះដោយក្រុមប្រឹក្សាជាន់ខ្ពស់នៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាមែនទេ? ក្នុងករណីណាក៏ដោយជនបរទេសជនជាតិបារាំង ឬវៀតណាម និងថៃពួកគេជាអ្នកបានជ្រើសរើសស្តេចខ្មែរជាយូរមកហើយ។ ថ្ងៃនៃពិធីគ្រងរាជ្យសម្បត្តិនេះត្រូវបានរៀបចំឡើងនៅថ្ងៃទី22 ខែតុលា ឆ្នាំ1941 មិនយូរប៉ុន្មានមុនថ្ងៃចម្រើនព្រះជន្ម19ព្រះវស្សារបស់ព្រះសីហនុ។ ថ្ងៃមានរស្មីក្តៅប៉ុន្តែមានរស្មីចែងចាំង ជាមួយនឹងការសន្យាទស្សនីយភាពសម្រាប់ហ្វូងមនុស្សហើយនៅតាមដងផ្លូវគឺមានការកកស្ទះសម្រាប់កម្មវិធីនេះ។ នៅវេលាម៉ោង8 និង30នាទីល្ងាចអ្នកយាមបានគោរពលោក រ៉ែស៊ីដង់ស៊ុបពែរីយ៉ែរ Thibaudeau នៅព្រះបរមរាជវាំង។ ភ្លេងជាតិនិងភ្លេងត្រែបានប្រគុំឡើងនៅពេលព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ បានយាងទៅវាលស្មៅធំមួយជាមួយនឹងសម្លៀកបំពាក់ពណ៌សសម្រាប់ការចាប់ផ្តើមកម្មវិធីបុណ្យ។ មានការគោរព21ដង មុនពេលព្រះមហាក្សត្រថ្មីបានធ្វើក្បួនដង្ហែលើមហាវិថីឡើងទៅលើមហាវិថីដូដាឌឺឡាក្រេ ទៅផ្លូវវត្តភ្នំ និងត្រលប់មកវិញតាមច្រកស៊ីសុវត្ថិតាមបណ្តោយប្រាំងទន្លេសាប។ នៅក្នុងក្បួនដង្ហែរមានសត្វដំរីមួយចំនួនដែលមាន "ពណ៌ស" ដែលហៅអាល់ប៊ីណូដ៏ឬ "មេកំបុត" ហើយព្រះនាងនិងក្សត្រិយានីទាំងអស់សុទ្ធតែ «ស្លៀកពាក់ស្អាតៗ» ហើយក៏មានតំណាងនៃកុលសម្ព័ន្ធភ្នំ និង ចាមផងដែរ។

ពួកកងទ័ពកម្ពុជានិងទាហានម៉ារីនបារាំង គឺជាផ្នែកមួយនៃការឈរជើងជាជាងការប្រុងប្រយ័ត្នប្រឆាំងនឹងហ្វូងមនុស្សដ៏គួរឱ្យគោរព និងសូម្បីតែហ្វូងមនុស្សដែលមានការគោរពនិងគួរឱ្យរំភើប។ ឈុតពណ៌ទឹកក្រូច នៃព្រះសង្ឃពុទ្ធសាសនារាប់ពាន់អង្គបាននិមន្តលាយឡំជាមួយសម្លៀកបំពាក់ខ្មៅងងឹត នៃពួកកសិករ និងប្រជាជនទីក្រុង បានក្បួនដង្ហែរចូលទៅក្នុងវាំងវិញ ។ នៅមុខច្រកទ្វារសំខាន់ៗនៃរាជវាំងសិស្សានុសិស្សចំនួន 7 រយនាក់មកពីវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិដែលរៀបចំដោយនិស្សិតទស្សនវិទូម្នាក់ឈ្មោះIem Kadul ឈរតាមជួនីមួយៗដែលគ្រីទង់ជាតិបារាំងតូចៗ និងរូបថតរបស់ហ្វីលីពីនពែរធ៉ែរ។ និស្សិតទាំងនោះក៏បានដាក់ទង់ជាតិវែងមួយផងដែរដោយសរសេរពាក្យថា "រស់នៅក្នុងរាជវង្សយូរយោរណាស់ព្រះករុណាព្រះបាទសម្តេចព្រះនរោត្តមសីហនុសម្រាប់រជ្ជកាលដ៏វែងឆ្ងាយ និងសប្បាយរីករាយ" និងបានតុបតែងជាមួយផ្កានិងគំនូរប្រាសាទអង្គរវត្ត។ នៅវេលាម៉ោង6និង30នាទីល្ងាចនៅបន្ទប់រាជវាំងនៅព្រះបរមរាជវាំងនៅមុខបណ្តាឥស្សរជនខ្មែរនិងបារាំងលោក Thibaudeauបានដាក់មកុដកម្ពុជានៅលើកព្រះកេសរបស់ទ្រង់។ ដូច្នេះបានចាប់ផ្តើមជីវិតសាធារណៈដែលមានរយៈពេលជាងហុកសិបឆ្នាំនៃប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេសកម្ពុជា។ ប្រហែលជាពេលនោះ

ដែលបារាំងបានបាត់បង់អំណាចស្ទើតែទាំងស្រុងនៅក្នុងនៅក្នុងឥណ្ឌូចិន ហើយជនជាតិបារាំងអាចភ្លេចភាពអាម៉ាស់របស់ពួកគេដែលស្រមៃថាពួកគេនិងគ្រប់គ្រងអំណាចនៅឥណ្ឌូចិន។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយអ្នកការសែតនិងអ្នកថតរូបជប៉ុនបានចេញចូលជាធរមានដើម្បីកត់ត្រាព្រឹត្តិការណ៍នេះ។ វត្តមានរបស់ពួកគេនៅអ្វីដែលពួកគេបានមើលឃើញថាជាព្រឹត្តិការណ៍អាស៊ីដ៏សំខាន់មួយគឺជាការរំលឹកពីភាពទន់ខ្សោយរបស់បារាំង។

ជំពូកទី 19
របបវីឈី អ្នកផ្តាច់ការ ខ្មែរឥស្សរៈ និងបដិវត្តន៍

1. សេចក្តីផ្តើម

ការសោយទិវង្គតរបស់ព្រះបាទមុនីវង្ស ស្របគ្នានឹងការចាប់ផ្តើមសម័យថ្មីមួយក្នុងទំនាក់ទំនងបារាំង-ខ្មែរ។ ចលនាជាតិនិយមជាតិ ដែលទើបនឹងចាប់ផ្តើមដែលមានភាពរឹងមាំនិងគោលបំណងច្បាស់លាស់ ដោយសារតែក្រុមជនជាតិខ្មែរបានទទួលបានការអប់រំ បានដឹងថាពួកគេអាចគេចផុតពីការចោទប្រកាន់របស់ Faustian រវាងព្រះបាទនរោត្តម និងឧត្តមនាវីជឺឡាហ្គាឌ័រ ដែលជិត80ឆ្នាំមុន។ នយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ចបានអាប់អួរសម្រាប់អាណានិគមនិយមបារាំង។ អន្ទាក់នៃសាធារណរដ្ឋទីបីត្រូវបានបោះចោល ហើយត្រូវបានជំនួសដោយពួក Petain ដែលជាអ្នកផ្តាច់ការផ្តាច់ការ។ ទោះបីជាប្រទេសបារាំង គឺជាអ្នកគ្រប់គ្រងឥណ្ឌូចិនក្នុងសង្គ្រាមលោកលើកទី2 ក៏ដោយក៏អំណាចពិតប្រាកដ គឺគ្រប់គ្រងដោយប្រទេសជប៉ុនដែលនៅពេលនោះបានប្រើប្រាស់ទឹកដីនេះជាទីវាលសម្រាប់ការវាយលុកភាគខាងត្បូងនៃកងទ័ពរបស់ពួកគេ។ ទាហានជប៉ុនគឺជាកងទ័ពកាន់កាប់។ មន្ត្រីរបស់ពួកគេដើម្បីបង្ហាញការពិត ពួកគេតែងតែធ្វើឱ្យអាម៉ាស់មុខដល់ពួកបារាំង ឧត្តមសេនីយ៍ឌឺខូឌូវ៉ឺរដែលជាមេបញ្ជាការថ្មីមានការភ័យខ្លាចនិងពួកគេណាស់។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរនៅទ្វីបអឺរ៉ុបកងទ័ពណាស៊ីបានកាន់កាប់ភាគខាងជើងប្រទេសបារាំងនិងផ្នែកខាងត្បូងត្រូវបានគ្រប់គ្រងជារដ្ឋឯករាជ្យស្ទើរតែពីរដ្ឋធានីនៅទីក្រុងស្តរ៉ាដ។ វត្តមានរបស់សេនាប្រមុខហ្វីលីពីនកឺថេន ដែលជាវីរៈរបស់វ៉ឺរុនដែលជាប្រមុខរដ្ឋាភិបាលត្រូវបានផ្តល់នូវការធានាក្នុងរយៈពេលដ៏សោកសៅមួយ។ លោកវិចិត្រទទួលបានការគាំទ្រពីប្រជាជនបារាំងយ៉ាងច្រើនជាពិសេសក្នុងចំនោមកសិករអ្នកជិតខាងជាច្រើននិងព្រះវិហារកាតូលិក លោកPétainបានសន្យាថានឹងបង្កើតរដ្ឋសាដ៏វែកម្មមួយនៅលើប្រទេសអេស្ប៉ាញរបស់ប្រទេសបារាំង។ និមិត្តសញ្ញាមួយនៃបញ្ហាទិញថ្មីនេះគឺថ្ងៃទិវាមេឌីឌីត្រូវបានបង្កើតឡើងវិញជាពិធីបុណ្យនៃការងារនិងកិច្ចសហប្រតិបត្តិការសង្គម" ហើយបានប្រារព្ធនៅព្រះវិហារនៃ Sacre Coeur និង វត្តឧណ្ណាលោមនៅភ្នំពេញ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយមិនមែនគ្រប់ៗគ្នាបានគាំទ្រដល់សេនាប្រមុខទេ។ ផ្នែកមួយនៃកងទ័ពបារាំងបានរត់គេចខ្លួននៅ Dunkirk និងបានបង្កើតស្នូលនៃរដ្ឋាភិបាលនៅនិរទេសខ្លួននៅទីក្រុងឡុងក្រោមការដឹកនាំដោយមន្ត្រីវ័យក្មេងលោកឆាលដឺហ្គោល។ តាមការប៉ាន់ស្មានលោកPétainបានប្រកាសថាចលនាគាំទ្រដោយសេរីរបស់សម្ព័ន្ធមិត្តបារាំងមិនស្របច្បាប់ និងដាក់តម្លៃលើក្បាលឌឺហ្គោល។ អាណាចក្រក្រៅប្រទេសរបស់បារាំងបានបែងចែករវាងបក្សពួកនិយមដឺហ្គោល(Gaulle)និងPetain។ នៅឥណ្ឌូចិននៅខែ កក្កដាឆ្នាំ1940 លោកRaoul Catrouxបានលាលែងចេញពីសហសេវិក ដែលគាំទ្រលោកវីជីនិងបានចូលរួមជាមួយពួកកុលសម្ព័ន្ធ។ រដ្ឋបាលឥណ្ឌូចិនរបស់បារាំង បានប្រមូលផ្តុំដល់ប៉ែតង់ ថ្វីបើមានវត្តមានរបស់អ្នកនេសាទជាច្រើននៅជែនដីក៏ដោយ។របាយការណ៍របស់រដ្ឋាភិបាលអូស្ត្រាលីបានប៉ាន់ប្រមាណថា ការគាំទ្ររបស់ហ្គូលីលីស(Gaullis) ឡើងដល់70ភាគរយនៅក្នុងចំណោមពួកបារាំងនៅឥណ្ឌូចិននៅចុងឆ្នាំ1940 ប៉ុន្តែភាពស្រពេចស្រពិលផ្សេងទៀតផ្ទុយនឹងរឿងនេះដោយអះអាងថា ភាគច្រើនត្រូវបានគេភ្ញាក់ផ្អើលដោយការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងបានបន្ទោសវាលើចក្រភពអង់គ្លេសនិងគាំទ្រលោកPétain។ រ៉េស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែ

នៅទីក្រុងភ្នំពេញបានអះអាងថា ប្រជាជនបារាំងនៅទីក្រុងនេះបាន «ប្រមូលផ្តុំដោយភាពរីករាយជាមួយនឹងគោលនយោបាយរបស់សេនាប្រមុខ»។

នៅកន្លែងរបស់លោកCatroux រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសPlaton បានតែងតាំងកងនាវាចររបស់លោកសហសេវិកលោកឧត្តមនាវីទោ Jean Decoux ជាឧត្តមសេនីយ៍ដែលបានបង្ហាញខ្លួនឯងថាជាអ្នកឧស្សាហ៍ខៀវ។ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមគាត់ត្រូវបានចាប់ខ្លួន និងដាក់នៅលើការជំនុំជម្រះនៅប្រទេសបារាំង ប៉ុន្តែអាចបញ្ចុះបញ្ចូលតុលាការថាគាត់គ្មានទោសទេ ប៉ុន្តែជំនួសឱ្យការគាំទ្រចលនាវិជី។ នេះការថតសម្លេងសង្ស័យលើកំណែនេះ។ Decoux បានគ្រប់គ្រងឥណ្ឌូចិនតាមរយៈអ្វីដែលជាវិស្វកម Gaullist លោក M. Bourgoin ចាត់ទុកថាស្រទាប់នៃ "ពួកនិយមជ្រុល"។ លោកMeiklereid ដែលជាស្ថានកុងស៊ុលអង់គ្លេសនៅសៃហ្គន,បានរៀបរាប់ពីDecouxជាបុរស "រូបរាងកាយតូចដូចក្នុងទស្សនវិស័យផ្លូវចិត្តឆាប់ខឹង ទៅកម្រិតដែលរារាំងគាត់ក្នុងការទាក់ទាញទាំងអស់»។ Bourgoinបាននិយាយថា "លក្ខណៈឆ្នើមបំផុតរបស់គាត់គឺថាទោះបីជាធម្មតាស្ងប់ស្ងាត់ហើយត្រូវបានរក្សាទុកគាត់ព្យាករណ៍ច្បាស់លាស់នៅពេលសន្ទនាប្រែទៅជាបារាំង។ "ភាពខៀវស្រងាត់គួរឱ្យកត់សម្គាល់ក្នុងរដ្ឋបាលបារាំង រួមមានមន្ត្រីប៉ូលីស Truc និងសហសេវិក Alsatian លោក Emest Hoeffel ។

2. ការបង្ក្រាបយ៉ាងសាហាវរបស់ លោក Decuox

ភ្លាមៗនោះបន្ទាប់ពីការណាត់ជួបរបស់គាត់ Decoux បានប្រឆាំងយ៉ាងសាហាវប្រឆាំងនឹងគូប្រជែងពិតប្រាកដនិងមានសក្តានុពល។ សាក្សីម្នាក់បាននិយាយថា "រដ្ឋាភិបាលDecouxបានចាត់វិធានការបង្ក្រាបយ៉ាងខ្លាំងបែបនេះស្ទើរតែគ្មានការគាំទ្រណាមួយសម្រាប់ចលនា ដឹហ្គោល ត្រូវបានរៀបចំឡើង។ "ប៉ូលីសមានវត្តមាននៅគ្រប់ទីកន្លែង។ ហ៊ុយ កន្ទុល បានសរសេរថាពួកគេបាន "មន្ត្រីស៊ើបការណ៍សម្ងាត់ ដែលបានសម្ភាសន៍អតីតអ្នករស់នៅទីក្រុងហាណូយនៅខាងក្រៅឥណ្ឌូចិនបានសរសេរថាវាត្រូវបានកត់សម្គាល់ឃើញថាលោក Griffin (ហ្គីហ្វីន) តែងតែមើលនៅលើស្មារតីរបស់គាត់ក្នុងអំឡុងពេលសំភាសន៍ ដូចដែលគាត់មិនទាន់បានក្លាយជាមានទម្លាប់ទទួលយកលក្ខខ័ណ្ឌដែលមានសេរីភាពជាងនេះនៅប្រទេសអូស្ត្រាលី ការកើនឡើងនៃចំនួនអ្នកទោស។ នៅឆ្នាំ1936 មានអ្នកទោសទាំងអស់917នាក់ត្រូវបានដាក់គុកនៅប្រទេសកម្ពុជា។ នៅឆ្នាំ 1943 នេះបានកើនឡើងបួននាក់ដោយមានអ្នកទោសជិត 950 នាក់ ដែលជាប់ក្នុងពន្ធនាគារភ្នំពេញគឺមានតែម្នាក់ទេ។ ការឃុំឃាំងធម្មតាត្រូវបានបន្ថែមដោយអ្វីដែលចៅហ្វាយខេត្ត Truc ការឃុំឃាំងតាម ជាធម្មតាត្រូវបានពង្រឹងដោយអ្វីដែលចៅហ្វាយខេត្តTruc ខ្លួនគាត់បានពិពណ៌នាថាជាជំរុំប្រមូលផ្តុំដែលបានកសាងនៅចុងឆ្នាំ 1940 ដើម្បីដាច់ដោយឡែក "មិនចង់បាន" នៅពេជ្រនីលនៅលើផ្លូវតំបន់ទី7, នៅក្នុងតំបន់ មានជំងឺគ្រុនចាញ់ នៃខេត្តកំពង់ស្ពឺជិតស្ពានគិរីរម្យនិងភ្នំដំរី។ មានដំរីនិងសត្វខ្លាបានដើរនៅព្រៃក្បែរនោះ។ នៅខែមីនាឆ្នាំ1943 ជំរំឃុំឃាំងអ្នកទោសជិត 40 នាក់ក្នុងនោះមាន 31 នាក់ត្រូវបានឃុំខ្លួនដោយគ្មានការកាត់ក្តី។ ទោះជាយ៉ាងណា មិនដូចជំរុំនៅ Dachau (ដាឆៅ)និង Drancy (ខាញ្ញេស៍), ពេជ្រនិល គឺជាកិច្ចការដ៏សំខាន់មួយហើយនៅឆ្នាំ 1943, Truc ភាពភ័យខ្លាចការបំបែកចេញដ៏ធំមួយ។ មានទាំងខ្មែរនិងអ្នកទោសវៀតណាមនៅក្នុងជំរំ រួមទាំងអ្នកត្រូវការគេគ្រប់គ្រងនៅក្នុងកៅស៊ូមួយចំនួនផង, ដែលត្រូវបានបណ្តេញចេញទៅកាន់កូសាំងស៊ីន បន្ទាប់ពីពួកគេត្រូវបានគេនិយ័ថាពួកគេមាន"បានរៀនមេរៀនរបស់ពួកគេ" ។ ក្រុមមេទ័ព

ក្រោមការបញ្ជារបស់អឺរ៉ុបបានបានមើលការខុសត្រូវនៅតំបន់ជំរុំនេះ។ ការឃុំឃាំងរបស់បារាំងជាធម្មតានៅកម្ពុជាគឺជាកន្លែងឃោរឃៅ ដូច្នេះពេជ្រណិលត្រូវតែក្លាយជាកន្លែងអស់សង្ឃឹម។កងឆ្មាំបារាំងមួយ Douvrier មួយចំនួនត្រូវបានគេប្រាប់ បន្ទាប់ពីមានជម្លោះជាមួយមិត្តរួមការងាររបស់គាត់ ដែលងាយស្រួលបំពានសិទ្ធិអំណាចរបស់គាត់ ។

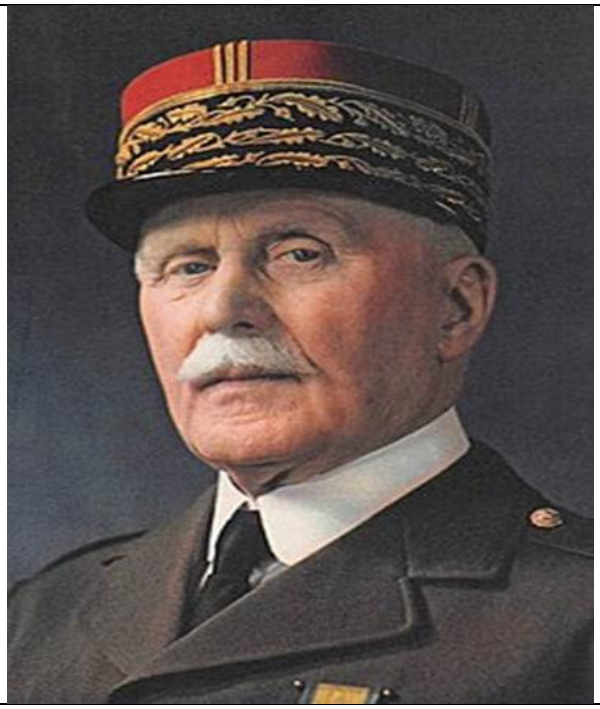

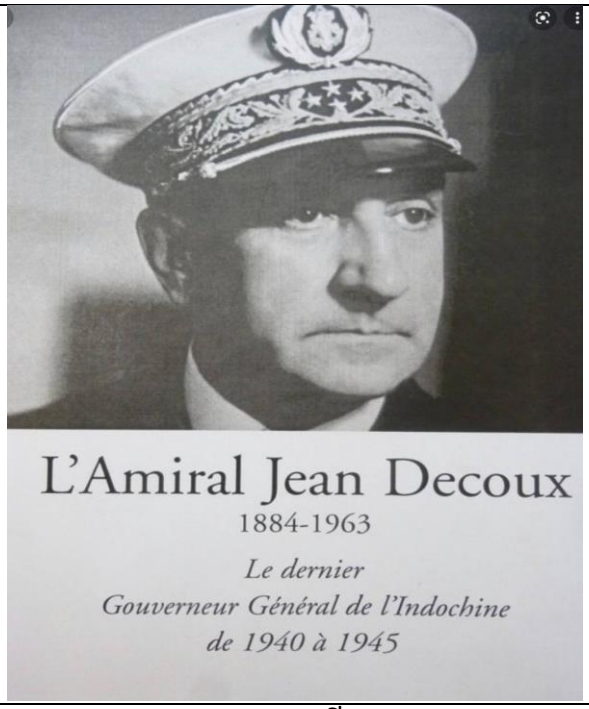

រូបភាពខាងលើ 1) លោកសេនាប្រមុខ Marshal Pétain 2) លោកឧត្តមនាវី Jean Decoux

របបទាំងនេះមានគ្រឿនប្រដាប់ដោយពួកអេស្ប៉ាញនិងបារាំងរដ្ឋបង្កែកស្តាំនិយម ជាមួយនឹងការគោរពបុគ្គលិកលក្ខណៈនៅជុំវិញលោក Marshal Pétain ដែលរូបថតរបស់គាត់បានធ្លាក់ចុះពីអាគារសាធារណៈជននិងព្រះវិហារនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ពាក្យស្លោកដូចជា: "មានតែមួយមេដឹកនាំ: PETAIN(ប៉េតាំង) ។មានកាតព្វកិច្ចតែមួយគត់ OBEY Oaly Motto SERVE ។ ទីលាននៅដើមដំបូង បានធ្វើម្តងទៀតគ្មានទីបញ្ចប់ការប្រកួតបាល់ទាត់ត្រូវបានតំរូវឱ្យឈរ និងស្រែកឈ្មោះរបស់គាត់មុនពេលការប្រកួតបានចាប់ផ្តើមហើយការគោរពហ្វាស៊ីសត្រូវបានអនុម័តនៅគ្រប់ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងអស់។ Petet និងអ្នកដែលត្រួតត្រាជាតិជាតិបដិវត្តន៍ បានបាត់ខ្លួនច្រើនពីទំព័រលើអេកូកម្ពុជានិង និងបដិវត្តន៍ជាតិរបស់គាត់ "ចន្លោះពណ៌សធំៗនិងបដិវត្តន៍ជាតិរបស់គាត់" ចន្លោះពណ៌សធំៗដែលបញ្ជាក់ពីអំណាចនៃអ្នកត្រួតត្រាដែលបានព្យួរការបោះពុម្ពការសែតនគរវត្ត អស់រយៈពេលមួយទសវត្សរ៍ក្នុងឆ្នាំ1940ដោយសារតែហេតុផលគួរឱ្យអស់សំណើច។ ក្រោយមកសារព័ត៌មានបារាំងបានយាត់ខ្លួនវាយ៉ាងទូលំទូលាយ។ ការបោះពុម្ពផ្សាយអត្ថបទ ប្រទេសកម្ពុជា និងការបោះពុម្ពជំនួសដោយការស្អប់ជនអន្តោប្រវេសន៍ជ្រុលនិងការប្រឆាំងនឹងសាសន៍យូដា ដោយមានអត្ថបទជាច្រើនដែលប្រមាថដល់ចក្រភពអង់គ្លេស និងកិច្ចសហការជាមួយអាឡឺម៉ង់សំខាន់ៗនៅប្រទេសកម្ពុជាគឺទស្សនាវដ្តីពណ៌ឥណ្ឌូចិនហេប៊ូម៉ាដាអេលេសឺ និងការបង្កើតចាស់នៅពេលចក្រភពអង់គ្លេសដួលរលំនៃប្រទេសសិង្ហបុរីបានដួលរលំ សារពត៌មានបានបញ្ចេញឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងមិនមានភាពអាម៉ាស់របស់អតីតមិត្តរបស់ពួក

គេទេ។ ការផ្សាយអ័ក្សគាំទ្រដោយវិទ្យុវីស៊ីនៅឥណ្ឌូចិនបានបណ្តាលឱ្យមានការខឹងសម្បាយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងអាណានិគមបារាំងប៉ាស៊ីហ្វិក និងអ្នកសារព័ត៌មានមានការសប្បាយរីករាយចំពោះជ័យជម្នះរបស់ពួកណាស៊ីនៅដើមដំបូងលើ "Bolshevik anti-Christ" ហើយបានសរសើរការសរសើររបស់លោក Pius Pius XII ចំពោះទាហានអ៊ីតាលីនៅសមរភូមិខាងកើត។ ក្រដាសមួយផ្សេងទៀតដែលបានអសសេរយ៉ាងទូលំទូលាយនៅឥណ្ឌូចិនគឺL'Impartialដែលត្រូវបានគេកែសម្រួលដោយ «តួអង្គដែលគួរឱ្យសង្ស័យបំផុតដែលគេហៅថាBernard» ដែលជាបុរសដែលមានអំពើហឹង្សាដ៏អស្ចារ្យ។

របបនេះបានប្រឆាំងនឹងចក្រភពអង់គ្លេសយ៉ាងខ្លាំង ដែលមន្ត្រីនៅភ្នំពេញបានហាមឃាត់ខ្សែភាពយន្តដូចជា Gunga Din និង Bengal Lancersលើកកម្ពស់ "ភាពក្លាហាននិងស្មារតីរឹងមាំនៃកងទ័ពអង់គ្លេសនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា "មិត្តភាពបារាំងអង់គ្លេសបានកោតសរសើរ" ក៏មិនមាននៅទីនោះ ដើម្បីឱ្យមានណាមួយភាពមិនទៀងទាត់ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពី Amistice ជាមួយប្រទេសអាល្លឺម៉ង់, ចាស់ crusty នេះរ៉ែស៊ីដង់ស៊ីបពៃរីយ៉ែរ Thibaudeau បានហាមឃាត់ការរាំជាសាធារណៈនៅលើការឈឺចាប់នៃការដាក់ពន្ធនាគារជាបទល្មើសទីពីរ។ ខ្មែរមួយចំនួនរួមទាំងពាណិជ្ជករជាព្រះអង្គម្ចាស់បុត្រារបស់ព្រះបាទសុរាម្រឹតរដ្ឋមន្ត្រីអប់រំលោកមាសណាល់, អ្នកកាសែត គីមហក និងអតីតគ្រូបង្រៀនថ្នាក់ឧត្តមសិក្សា ខៀវប៉ុណ្ណារី អាយុ 37 ឆ្នាំបានធ្វើការជាមួយវីស៊ី និងការចាក់បញ្ចាំងភាពយន្ត Entente Cordiale ព្រោះអ្នកសារពត៌មាននៅ វិទ្យុប្រទេសកម្ពុជា។

3. ច្បាប់ Jewish នៅកម្ពុជា

ច្បាប់នៅកម្ពុជា របស់ពួកវីស៊ីដ៏សាហាវឃោរឃៅគឺប្រឆាំងនឹងពួកយូដា ត្រូវបានគេធ្វើទុក្ខបុកម្នេញបើទោះបីជាពួកគេមានចំនួនតិចនៅឥណ្ឌូចិនក៏ដោយ។ មន្ត្រីក្រសួងពត៌មានបានស្តីបន្ទោសលើការដួលរលំនៃប្រទេសបារាំងលើការចោទប្រកាន់លើសាសន៍យូដា, ម៉ាសក្សស៊ីសនិយមនិងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ។ ឥណ្ឌូចិនបានបង្កើតប្រភេទថ្មីនៃកំហុសមនោគមវិជ្ជាបានបន្ថែមថាការឃោសនា Gulullist ទៅធម្មតាការរំលោភបំពានអ័ក្សនៃ "ផ្តួយ៉ូដ្យូហ្វ្រីមសូរិនី។ នៅក្នុងខែតុលាឆ្នាំ 1940 Patain បានប្រកាសឱ្យប្រើលក្ខន្តិក:របស់សាសន៍យូដាដោយយកគំរូតាមហ៊ីត្លែរច្បាប់ដែលហាមឃាត់ពួកសាសន៍យូដាពីការងាររដ្ឋនិងជីវិតសាធារណៈ លោកឧត្តមនាវីឌូខូសបានអនុវត្តច្បាប់យ៉ាងលឿននៅឥណ្ឌូចិន។ គាត់ក្រោមបង្គាប់របស់គាត់ដើម្បីរារាំងពួកសាសន៍យូដាជាបញ្ហានៃ "ភាពបន្ទាន់" ពីជួរមួយការងាររួមទាំងចៅហ្វាយ គ្រូបង្រៀនបុគ្គលិក និងសាធារណជននាយកដ្ឋានការងារ។ ប្រព័ន្ធតុលាការនគរបាលនិងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធត្រូវបានបង្កើតឡើង។ បាវបម្រើទាំងអស់នៅក្នុងឆ្នាំក្រោយមករបបនេះបានពង្រីកបទប្បញ្ញត្តិរបស់លក្ខន្តិក:តួលេខសាធារណៈទាំងអស់សូម្បីតែនៅក្នុងវិស័យឯកជន និងសហគមន៍ និងរួមបញ្ចូលទាំងជនជាតិអាស៊ី 1នាក់ត្រូវតែទទួលបានសញ្ជាតិជូច្នេះលោក M Chares Lambert បានប្រកាសនៅរាជធានីភ្នំពេញ"វិញ្ញាបនបត្ររបស់លោក Aryan 14 ធ្នូ 1940 ថាគាត់មិនមែនជាសាសន៍យូដាទេ។

នៅក្នុងពិធីមួយហួសពីការចង្វាក់,លោកតាន់ម៉ៅ អ្នកជំនួញខ្មែរ និងជាសមាជិកនៃក្រុមអ្នកការសែតនគរវត្ត បានចុះហត្ថលេខាជាសមាជិកនៃអង្គជំនុំជម្រះ នៃពាណិជ្ជកម្មនិងកសិកម្មស្បសន្ធិមត ថាច្បាប់នៃថ្ងៃទី 3 ខែតុលាឆ្នាំ 1940 មិនអនុវត្តចំពោះខ្ញុំទេ ពោលគឺគាត់បានស្បថថាគាត់គឺជាពួកអារ្យ៉ែន ហើយមិនមែនទេ

ការសង្ស័យនៃ "cosmopolitans" បានពង្រីកដល់ជនជាតិចិន ប្រជាជនរាប់រយនាក់រាប់ពាន់នាក់ត្រូវបានបណ្តេញចេញពីប្រទេសកម្ពុជាក្នុងកំឡុងពេលផ្នាំរបបវីជីត្រូវបានបង្ហាញថាមិនមែនជាការទូទាត់ពន្ធ, ប៉ុន្តែពិតណាស់វាជាជាមធ្យោបាយនៃ "ការសំអាតដ៏ធំមួយ" ។ នៅចុងឆ្នាំ 1941 Decoux បានឈប់ទំនាក់ទំនងទូរលេខទាំងអស់ជាមួយសហរដ្ឋអាមេរិកហើយចក្រភពអង់គ្លេសបានប្រកាសថា ជនបរទេសទាំងអស់ត្រូវរាយការណ៍ប្រចាំសប្តាហ៍ទៅប៉ូលីស។ គាត់បានដឹកនាំរឿងនេះជាពិសេសប្រឆាំងអង់គ្លេស វាជារឿងមួយដែលបានស្លាប់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដែលជាប្រទេសអង់គ្លេសតែមួយគត់ប្រធានបទនេះត្រូវបានគេកំពុងជាប់ពន្ធនាគារនៅរាជធានីភ្នំពេញរួចហើយ។

លក្ខណៈពិសេសដ៏សំខាន់មួយនៃហ្វាស៊ីសនិយមអឺរ៉ុបដែលជាគណបក្សធំមួយ កំពុងខ្វះខាតនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ពិតណាស់មិនមានភាគីស្របច្បាប់ទេ។ Pétainបានរំលាយគ្រប់គណបក្សដែលមានស្រាប់នៅខែមិថុនាឆ្នាំ1940។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយវីស៊ីកងវរសេនាតូចចាស់ៗ (LégionFrançaise des Combattants)បានដើរតួជាគណបក្សតែមួយនៅឥណ្ឌូចិន។ លោកឧត្តមនាវីDecoux បានអះអាងថាកងពលតូចគឺ "មិនមែនជាគណបក្សនយោបាយក៏មិនមែនជាសមាគមប្រយុទ្ធទេ" លោកបានបន្ថែមថា វាគឺជាឧបករណ៍មួយដែលជាឧបករណ៍ដ៏ល្អបំផុតនៃភាសាបារាំងប៉ុន្តែទស្សនាវដ្តីកម្ពុជាកងពលតូចដែលមានការរួមចំណែកពី លោក Petain , Laval, Decoux និងDarlan គឺមានសំលេងយូរមកហើយប្រឆាំង លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ "degenerate", Perfidious Albion និងពួកយូដា។ សកម្មជនរបស់កងពលតូចបានធ្វើបាបអ្នកគាំទ្រទាំងអស់ឱ្យចូលរួមហើយ«មានតែមនុស្សតិចណាស់ប៉ុណ្ណោះដែលមានភាពក្លាហានដើម្បីជៀសវាង មន្ត្រីរាជការមិនអាចរំពឹងថានឹងមានការលើកកម្ពស់នោះទេ» កុងស៊ុលរបស់ចក្រភពអង់គ្លេស Meiklereid អះអាងថាខ្លួនបានថែរក្សាបណ្តាញបង់ថ្លៃអ្នកផ្តល់ពត៌មាននិងថាការកត់សំគាល់មិនច្បាស់លាស់ណាមួយ ត្រូវបានរាយការណ៍យ៉ាងត្រឹមត្រូវចំពោះពួកគេជាមួយនឹងផលវិបាកធ្ងន់ធ្ងរចំពោះអ្នកដែលមានការព្រួយបារម្ភ។

4. អង្គការធំ ៗ ឆិចខ្មែរ

វាគឺជាមតិផ្ទុយនឹងមតិធម្មតាមួយថ្វីបើរដ្ឋផ្តាច់ការមានសិទ្ធិផ្តាច់មុខយ៉ាងណាក៏ដោយ ពួកគេត្រូវការស្របច្បាប់និងពង្រឹងខ្លួនឯងតាមរយៈមហាជនការចូលរួម។ ទាំងពីរណាស៊ី និងហ្វាស៊ីសអ៊ីតាលីបានចូលកាន់អំណាចដូចចលនាដ៏ធំមួយដែលមានពួកគហិបតី បន្តិចបន្តួចដែលជា "បដិវត្តន៍" ប្រឆាំងនឹង "ពួកកុំម្មុយនីស" និងរក្សាចំនួននៃអង្គការដ៏ធំមួយ បន្ទាប់ពីពួកគេចាប់យកអំណាច។ ថ្វីបើវីស៊ីបានអះអាងថាបានមកដល់អំណាចបន្ទាប់ពី "បដិវត្តន៍ជាតិ", ណាស៊ីសបាននៅក្នុងការពិតបានដំឡើង Pétain នៅក្នុងការិយាល័យដោយគ្មានការរំខានពីស៊ីវិលដែលបានសម្គាល់ការកាន់កាប់ហ្វាស៊ីសនៅកន្លែងផ្សេងទៀតនៅទ្វីបអឺរ៉ុប។ យ៉ាងណាក៏ដោយវីស៊ីបានកំណត់ដើម្បីអោយមានស្ថេរភាពនិងពង្រីកមូលដ្ឋានសង្គមរបស់ខ្លួនតាមរយៈការសាងសង់នៃអង្គការមហាជន ដែលបានគ្រប់គ្រងដែលធ្វើតាមរដ្ឋទាំងនោះដែល បានបង្កើត របបហ្វាស៊ីស។ មិនមានប្រជាជនបារាំងគ្រប់គ្រាន់ឬ assimilés ក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីទ្រទ្រង់អង្គការទាំងនោះ។ Bunchan Mul ក្រោយមកបានសរសេរថានៅតាមខេត្តមួយចំនួនមានតែមួយ ឬពីរប៉ុណ្ណោះ ដែលមានពួកឆ្វេងបារាំងនិងកន្លែងផ្សេងទៀតមានបួនឬប្រាំ។ នៅខេត្តកំពង់ស្ពឺជនជាតិបារាំងត្រូវបានដាច់ឆ្ងាយពីប្រទេសបារាំង ហើយពលរដ្ឋបារាំងនៅក្នុងអាណានិគម មិនមាន ... មេត្តាករុណារបស់ជនជាតិជប៉ុន។ វត្តមាននៃជនជាតិជប៉ុនបានបំបែកគំនិត

នៃ ឧត្តមភាពរបស់អឺរ៉ុបក្នុងចំណោម thenencs"។ ដូច្នេះប្រហែលជាពីការភ័យខ្លាចជាមួយមនោគមន៍វិជ្ជាគ្រិស្តអូស្សូដក់ (orthodoxy) , Decoux បានសម្រេចចិត្តដើម្បីបើកដំណើរការ Yuvan, ជាអង្គការដ៏ធំមួយសម្រាប់យុវជនខ្មែរ និងដើម្បីបង្វែរកាយវិទ្ធកុមារី (ដឹកនាំ ដោយព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែត) ចូលទៅក្នុងស្ថាប័នរបស់រដ្ឋ។ យុវជនដែលមានស្រាប់ នៅកម្ពុជាត្រូវបានដាក់ក្រោមការគ្រប់គ្រងដោយVichy មួយ មុខងាររបស់លោកJ . Lebas ប្រធានគណៈកម្មាធិការកណ្តាល de jeunesse ។ចលនាដ៏ធំបំផុតរបស់Vichyដែលមានឈ្មោះថាយូវ៉ង់ (Yuvan) ត្រូវបានបង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ 1941 ដោយព្រះបាទសីហនុជាអ្នកនាំ Yuvan នៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រ "ប៉ុន្តែក្រោមការដឹកនាំរបស់អ្នកជំនួញខ្មែរ, ស៊ុន សាន់ (មិនត្រូវច្រឡំជាមួយមេដឹកនាំខ្មែរក្រហមក្រោយមកទៀតសុនសេន)។ សុន សេន ដែលបានសិក្សានៅប្រទេសបារាំងបានធ្វើការយ៉ាងជិតស្និទ្ធលើគម្រោងជាមួយលោកមាសណាល់រដ្ឋមន្ត្រីអប់រំ។ ដូចនៅក្នុងបែបផ្សេងទៀតចលនានៅក្រៅប្រទេសការសង្កត់ធ្ងន់យ៉ាងខ្លាំងត្រូវបានគេដាក់លើសារៈសំខាន់ "ស្មារតីដែលមានសុខភាពល្អ នៅក្នុងរាងកាយដែលមានសុខភាពល្អ" ជាមួយកងទ័ពជើងទឹកនិយម Petainist ងប់ងល់ មន្ត្រីដែលគេហៅថាកីឡាយុវជនដែលសម្របសម្រួលកីឡាដូឃ្លូរ៉ូ។ នេះគឺជាការចំអក អង្គការនានាផ្តល់ជូនខ្មែរនូវរសជាតិដំបូងរបស់ពួកគេនយោបាយ "ជាគំរូដ៏រស់រវើកនៃចំណុចរបស់ម៉ាក្សអំពីភាពផ្ទុយគ្នានេះធម្មជាតិនៃអាណានិគមនិយម" ទោះបីជានៅក្នុងសំណុំបែបបទដែលគាត់មិនបានមើលឃើញទុកជាមុន។ អ្នករៀបចំចលនាទាំងនេះអាចប្រមូលផ្តុំរាប់ម៉ឺននាក់ ការប្រៃប្រួលនៃសកម្មភាពបទពិសោធន៍នៃការ Vuvanនេះជាពិសេសគឺជាការដ៏មានតម្លៃសម្រាប់ចលនាជាតិនិយមដែលកំពុងតែកើនឡើង។ វាគឺដើម្បីផ្តល់នូវគំរូកំពូលundemocraticនៃនយោបាយអង្គការសម្រាប់ព្រះសីហនុនិងនយោបាយឯករាជ្យក្រោយឯករាជ្យដទៃទៀត ។

5. ការណាំយុវជនខ្មែរវ័យក្មេងចេញមាតុប្រទេស: យុវ័ន

លោកDecoux មានឆន្ទៈក្នុងការលើកទឹកចិត្តដល់មោទនភាពរបស់លោកខឺរណឺរ បើសិនជាគាត់អាចកាប់ឈើបានវាសម្រាប់បុព្វហេតុវីស៊ី។ Yuvan បានព្យាយាមស្វែងរកទស្សនីយភាព និងការក្លែងបន្លំចូលទៅក្នុងជីវិតរបស់យុវជនខ្មែរដើម្បីជម្រុញពួកគេ ជាមួយនឹងវីស៊ី និងអង្គកូរ៉ែន។ ការចងចាំរបស់ Joan of Arc នេះបានសង្កត់ធ្ងន់ទៅសេវាកម្មរដ្ឋជាគំរូនៃការលះបង់ដោយវីរភាព។ យុវជនដែលបានទទួលការហ្វឹកហ្វឺននៅសាលារៀននិងជំរុំអប់រំយុវជន, ដែលពួកគេបានដើរជាក្បួន, ច្រៀងនិងប្រកួតប្រជែងក្នុងការប្រកួតកីឡាជាមធ្យោបាយនៃការកសាង ស្មារតីនៃដួងចិត្តនិងកក្តីភាពទៅ Pétain។ ក្នុងករណីមួយដែលនឹកឃើញដល់ ទំព័រទីលានអូឡាំពិចការបញ្ជូនការរត់ប្រណាំង បានធ្វើឱ្យមានភ្លើង

នៅជុំវិញ ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានអផ្សុកដោយហ្វូងមនុស្សដែលមានចំណង់ខ្លាំង។ សំខាន់បំផុតគឺ Yuvan មានអ្វីដែលឥណ្ឌូចិនហៅថា "តួអង្គខ្មែរសុទ្ធសាធ" khmérité។ សម្រាប់ប្រជាជនខ្មែររាប់ពាន់នាក់ វាជារសជាតិដំបូងរបស់ពួកគេ សកម្មភាពដែលប្រកាន់វិន័យនិងសកម្មភាពនយោបាយតិចតួចក៏ដូចជាលោក ដេវីឌ ធាណ្ឌាលរ បានចង្អុលបង្ហាញបទពិសោធដំបូងបង្អស់របស់ពួកគេពីអង្គការក្រៅគ្រួសារ ប្រភេទជាង 58000 នាក់ជាង។ មនុស្ស15,000 នាក់បានដើរក្បួនចូលជួបព្រះសីហនុ ក្នុងព្រះរាជវាំងនៅថ្ងៃទី 6 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ 1943 បានប្រារព្ធពិធីខួបកំណើតរបស់គាត់នៅថ្ងៃទី 22 ខែតុលាឆ្នាំ 1944 ។ មួយចំនួន 500នាក់ Yuvan បោះជំរុំនៅអង្គរនៅខែកញ្ញាឆ្នាំ 1942 ដើម្បីបំពេញការងារជួសជុល ប្រាសាទបុរាណ។ នៅចុងឆ្នាំ 1944 ផ្នែក

មួយនៃក្មេងស្រី, Yuvani, បានបង្ហាញខ្លួន។ ការលើកទឹកចិត្តរបស់ Khemerite បានពង្រីកដល់ផ្នែកផ្សេងទៀតនៃជីវិតនិងទោះបីជាមិនមែនជានយោបាយដោយផ្ទាល់ក៏ដោយ ក៏វាបានរួមចំណែកដល់ការផ្លាស់ប្តូរដ៏ល្អស្មារតីដែលបានរីករាលដាលតាមរយៈសង្គមខ្មែរ។ Decoux ត្រួតត្រាការជួសជុលព្រះបរមរាជវាំងសាងសង់សាលារៀនកីឡដ្ឋាននិងបង្កើនថវិកាសម្រាប់ការជួសជុលអង្គរ។ របបបានធ្វើឱ្យប្រសើរឡើងនូវសម័យអង្គរបុរាណដែលជារជ្ជកាលនៃព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី7 ជាពិសេសបានដំឡើងប្រាក់ខែ "Native" ជាផ្នែកមួយដើម្បីពង្រឹងភាពស្មោះត្រង់របស់ពួកគេដែលជាផ្នែកមួយ ដើម្បីលើកកំពស់ការគោរពខ្លួនឯងរបស់ពួកគេ។ ការបោះពុម្ពផ្សាយជាភាសាខ្មែរដែលឧបត្ថម្ភដោយផ្លូវការដូចជាកម្ពុជាបានបន្តអត្ថបទខ្លីៗជាច្រើន ដែលបានលើកឡើងពីមុនមកដោយការសែតនគរវត្តបានលើកទឹកចិត្តឱ្យជនជាតិខ្មែរតស៊ូប្រឆាំងនឹង "ភាពខ្ជិល" និងការចូលរួមខ្លួនឯងនៅក្នុងពាណិជ្ជកម្មវិជ្ជាជីវៈ និងជំនាញដែលមានជំនាញដូច្នេះអភិវឌ្ឍប្រទេសនិងប្រកួតប្រជែងជាមួយវៀតណាមនិងចិន។ វប្បធម៌ខ្មែរសម័យថ្មីត្រូវបានលើកទឹកចិត្តនៅពេលដែលមានចំនួនមួយនៃភាសាខ្មែរអ្នកនិពន្ធត្រូវបានគេគោរពកោតសរសើរនៅថ្ងៃខួបកំណើតទី 20 របស់ព្រះសីហនុនៅឆ្នាំ 1942 ។ អ្នកនយោបាយប្រជាធិបតេយ្យ លោក ហ៊ុយ កន្ទុល ដែលបានបោះពុម្ពផ្សាយការបកប្រែភាសាឡាហ្វឺនឺន(La Fontaaine) រឿងព្រេងទៅជាភាសាខ្មែរ។ អ្នកផ្សេងទៀតរួមមាន Chet Chim Tap ដែលបានសរសេរខ្សែភាពយន្តដែលមានចំណងជើងThe Glorious Soldier: ខេមមីននិងបិង់តេងជាសហ - អ្នកនិពន្ធនៃកំណាព្យលោក ខេម ពេញ និងលោក បានតេនបានសរសេអំពី Joan Of Arc, លោកកានដែលបានសរសេរកំណាព្យមួយ ដែលមានចំណងជើងថា "តៅឯក" និងលោក យ៉ែងសៃ ដែលបានបោះពុម្ពផ្សាយប្រលោមលោកមានចំណងជើងថា Blooming Flower, Wilted Flower7 ។ Sihaouk ច្បាស់ជាមានការលើកទឹកចិត្តពីពួកបារាំង ក៏បានណែនាំពីចំនួនថ្មីៗផងដែរការតុបតែងខ្មែរនៅក្នុងអំឡុងពេលនេះ។ រួមបញ្ចូលទាំងខេមរា Kalarit (Order of Sporting Merit) នៅខែសីហាឆ្នាំ 1944 និងលំដាប់ស្រី នៃបុណ្យកុសលសាតែវ៉ាតាណានៅចុងឆ្នាំ 1943 ។

6. ប្រវត្តិសាស្ត្រ និងការពិតផ្សេង

ប៉ុន្តែបើសិនជា Ducoux បានលើកទឹកចិត្តដោយចេតនា Khemerite ដើម្បីប្រើប្រាស់ តំរូវការរបស់វីស៊ី "អធិបតេយ្យភាពនិងភាពស្អាតស្អំ" ភាពអាណិតអាសូរ បានធ្វើឱ្យមានការអាក់អន់ចិត្តយ៉ាងខ្លាំង។ គាត់ត្រូវបានគេយកចិត្តទុកដាក់យ៉ាងពិសេសក្នុងការធ្វើកំណែទម្រង់នៃអក្ខរក្រមKlmer និងប្រតិទិនព្រះពុទ្ធសាសនា, ការស្វែងរកដើម្បីសរសេរស្ត្រីបនិងនាំយកប្រតិទិនGregorainរៀនដោយមិនប្រកាន់ពូជសាសន៍ខ្មែរ។ ពុទ្ធសាសនិកនិងព្រះសង្ឃដែលត្រូវបានចាត់ទុកថាជាមនុស្សជាអ្នកដឹកនាំប្រឆាំងនឹងការផ្លាស់ប្តូរ។ នរោត្តមសីហនុបានអះអាងថាគាត់ចាត់ទុកថាការដាក់រាជ្យនៅក្នុងការតវ៉ាប្រឆាំងនឹងការផ្លាស់ប្តូរនោះទេ ប៉ុន្តែថាគំនិតរបស់គាត់ឪពុកម្តាយបានបញ្ចុះបញ្ចូលគាត់មិនឱ្យទៅហើយប្រហែលរឿងបែបនេះអាចធ្វើទៅបាន។ ជនជាតិបារាំងត្រូវបានគេប្រើដើម្បីមើលឃើញប្រជាជនខ្មែរជាអ្នកអសកម្មនិងមិនប្រកាន់ទោស។ ការពិតដែលថា សមាជិកខ្លះនៃពួកវៀតខ្មែរមួយចំនួន រួមទាំងអ្នកសារព័ត៌មាន លោក គឹម ហាក់ ផង បានកោតសរសើរជាសាធារណៈនូវស្ត្រីបថ្មីនេះ បន្ថែមទៅនឹងភាពពេញចិត្តរបស់មន្ត្រីបារាំង "សមាជិកនៃពួកឥស្សរជនដែលតែងតែមើលទៅហាក់ដូចជាមិនសូវចាប់អារម្មណ៍លើអ្នកជិតខាងដ៏សាមញ្ញរបស់បារាំងនោះ ហើយការផ្តល់ដំបូន្មានរបស់ពួកគេ

ចំពោះបារាំងជាកិត្តិយសដ៏គួរឱ្យសង្ស័យ។ វាមិនអាចទៅរួចទេដែលថារដ្ឋបាលអ្នកជំងឺកាន់តែច្រើន អាចផ្លាស់ប្តូរគំនិតរបស់ប្រជាជនអំពីសកវាជថ្មីរបស់ខ្មែរក្រហម ប៉ុន្តែរឿងនេះបានលាតត្រដាងប្រឆាំងនឹងប្រវត្តិនៃការបង្កើនការអាក់អន់ចិត្តប្រឆាំងនឹងការរឹតត្បិតពេលសង្គ្រាម។ ប៊ុណ្ណចន្ទម៉ុល ដែលជាសកម្មជនជាតិនិយមវ័យក្មេងនៅឆ្នាំ 1942 បានអះអាងថាពន្ធដារ បានកើនឡើងធ្ងន់និងធ្ងន់ហើយថា "ប្រជាជនខ្មែរគ្មានសិទ្ធិឬសេរីភាពទាល់តែសោះអស់សិទ្ធិទាំងអស់ហើយយើងមិនអាចធ្វើបានខ្លះទេ។ សង្គ្រាមបានធ្វើឱ្យខូចចរាចរយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ ហើយសន្ធិសញ្ញាជាមួយជប៉ុនបានបង្ខំឥណ្ឌូចិនឱ្យលក់ផលិតផលកសិកម្ម និងរ៉ែនៅក្នុងតម្លៃទាបបំផុត។ ជាក់ស្តែងប្រទេសជប៉ុនបានក្លាយជាប្រទេសជិតខាងជាដៃគូពាណិជ្ជកម្មតែមួយគត់ដែលផ្គត់ផ្គង់បរិមាណផលិតផលទំនិញផលិត និងដឹកជញ្ជូនស្ទើរតែទាំងអស់នៃប្រទេសដែលភាគច្រើនទទួលបានប្រាក់កម្ចី។ នៅពេលដែលពួកគេទទួលបានប្រាក់កម្ចីសម្ព័ន្ធមិត្តក៏បានរឹតបន្តឹងការរាំងស្ទះកងនាវាចម្បាំងរបស់ពួកគេនៅលើប្រទេសមហាអំណាចនានា។ ផលិតកម្មកៅស៊ូត្រូវបានកាត់បន្ថយថយចុះហើយឧស្សាហកម្មស្ករសបានធ្លាក់ចុះដល់ 25 ភាគរយបានបានកម្រិតមុនពេលសង្គ្រាម។ រដ្ឋាភិបាលបានណែនាំរបបអាហារនិងប្រេងយ៉ាងតឹងរ៉ឹងហើយរថយន្តត្រូវបានគេកែច្នៃជាមួយឈើ។ ប្រេងរំអិលដែលកម្រនឹងបង្កើត មានឡើងត្រូវបានផលិតឡើងពីប្រេងដូងសណ្តែកដី និងប្រេងខាញ់សម្រាប់គ្រឿងម៉ាស៊ីនឧស្សាហកម្មនិងរថយន្ត។អំបិលដែលមានសារៈសំខាន់សម្រាប់ការផលិតប្រហុកខ្ចីះខ្មែ រគឺស្ទើរតែមិនអាចរកបាន។ មនុស្សមួយចំនួនបានបន្ថែមឈើផេះដើម្បីផ្តល់អាហាររបស់ពួកគេនូវរសជាតិប្រៃនៅក្នុងខេមរភូមិន្ទ។ មុនសង្គ្រាមកម្ពុជាបាននាំចេញអង្ករហើយ ថ្វីបើជប៉ុនបានយកស្រូវអង្ករទាំងនេះក៏ដោយក៏វាមិនបានបង្កើតអ្វីដែលបានបាត់បង់នៅពេលដែលទីផ្សារផ្សេងទៀតបានបាត់។ នេះបណ្តាលឱ្យមានដួរចត់យ៉ាងខ្លាំងដូចជាការលក់ប្រេងកាតអង្គរអុស និងគរលក់ទៅរដ្ឋាភិបាលដោយតម្លៃទាបសម្រាប់កិច្ចប្រឹងប្រែងសង្គ្រាមរបស់ជប៉ុន ឬសម្រាប់ការលក់បន្តដោយរដ្ឋាភិបាលនៅតម្លៃខ្ពស់ដល់សាធារណជន។ ប្រជាជនក៏មិនពេញចិត្តចំពោះការទាមទាររបស់ជប៉ុនសម្រាប់ពលកម្មក្វេសសម្រាប់គោលបំណងយោធា។ រដ្ឋាភិបាលក៏បានបន្តការងារសាធារណៈមួយចំនួន និងប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រមួយចំនួនដូចជាការសាងសង់បារាយណ៍ខាងលិចនៅអង្គរ និងទំនប់ទឹកនិងប្រឡាយក្នុងខេត្តកណ្តាល។ ជាធម្មតាកិរិយានិងការកាត់ក្តីត្រូវបានគេប្រើយ៉ាងទូលំទូលាយហើយនេះ គឺជាប្រភពនៃភាពមិនចុះសម្រុងគ្នាជាបន្តបន្ទាប់ បើទោះបីជាអត្ថប្រយោជន៍ពិតប្រាកដនៃប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រក៏ដោយ។ នៅចុងបញ្ចប់នៃសង្គ្រាមនេះ បើយោងតាមសម្តេចសីហនុជនជាតិជប៉ុនបានដកយកបង្ហួចនិងទ្វារចេញពីសាលាសម្រាប់ធ្វើអុស"។ ប៉ុន្តែនៅក្នុងឆ្នាំ 1942 ជនជាតិបារាំងគឺជាគោលដៅ ដែលអាចមើលឃើញបំផុតសម្រាប់កំហឹងសាធារណៈ។

ប្រជាជនខ្មែរមិនមានសកម្មភាពនយោបាយទេចាប់តាំងពីសម័យដ៏អស្ចារ្យនេះបាតុកម្មនៅឆ្នាំ1916 ប៉ុន្តែនេះគឺអំពីការផ្លាស់ប្តូរ។ ការខ្វះខាតនេះបញ្ហាខ្មែរបានធ្វើឱ្យមានចលនាប្រឃុំទ្ធប្រឆាំងបារាំងយ៉ាងហោចណាស់ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ការបះបោរដ៏អស្ចារ្យនៃពាក់កណ្តាលទសវត្សឆ្នាំ 1880 ។ រហូតដល់ឆ្នាំ 1942 អារម្មណ៍បារាំងប្រឆាំងត្រូវបានស្ងាត់ស្ងៀមសូម្បីតែខ្មាស់អៀននៅខាងក្រៅតូច និងខុសច្បាប់រង្វង់កុម្មុយនិស្តដែលភាគច្រើនត្រូវបានបង្ខាំងដល់សហគមន៍វៀតណាម។ នយោបាយការសែតនគរវត្តប្រចាំសប្តាហ៍ជាភាសាខ្មែរ បង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ 1936 ដោយលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ ស៊ីម វ៉ា និង ប៉ាច ឈួន។ ថ្វីបើពេលខ្លះទស្សនាវដ្តីបាននិយាយការប្រៀបធៀបរឿងចាប់ពិរុទ្ធបានរកឃើញកំហុសតិចតួចជាមួយរបស់ខ្លួនជាតិនិយមមិនសូវមានចំណេះដឹង និងវាយប្រហារទៅលើវៀតណាមជាជាងបារាំង។ យ៉ាងណាក៏ដោយក្រោយពីការខាតបង់

ទឹកដីបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមបារាំង-ថៃទស្សនាវដ្តីនេះបានកើនឡើងកាន់តែខ្លាំងឡើង ដោយមានភ័ស្តុតាងបង្ហាញថាជប៉ុនបានលើកទឹកចិត្តឱ្យមានជំហរប្រឆាំងបារាំងកាន់តែច្រើន។ យោងទៅតាមអ្នកនិពន្ធជនជាតិបារាំងឈ្មោះGillbert David បានឱ្យដឹងថាជនជាតិជប៉ុនបានញុះញង់ឱ្យមានការប្រឆាំងនឹងការសរសេរ៉ូម៉ាំងនិយមពីក្រោយឆាក ដើម្បីធ្វើឱ្យរដ្ឋាភិបាលចុះខ្សោយ។ លោកស៊ឺង ង៉ុកថាញ់បានទាក់ទងជាសម្ងាត់ជាមួយមេបញ្ជាការយោធាជប៉ុនភ្លាម។ បន្ទាប់ពីពួកគេបានរុលចូលមកកម្ពុជានៅឆ្នាំ1941 ហើយពួកគេទំនងជាបានលើកទឹកចិត្តដល់បាតុកម្មប្រឆាំងបារាំងនៅថ្ងៃទី 20 ខែកក្កដាឆ្នាំ 1942 ។ លោកសឺនង៉ុកថាញអះអាងថាបានដាក់ផែនការឯករាជ្យទៅឱ្យមេបញ្ជាការជប៉ុន។ការចេញផ្សាយកាសែតនគរវត្ត នៅថ្ងៃទី 14 ខែឧសភាឆ្នាំ 1941 ត្រូវបានគេរិះគន់យ៉ាងខ្លាំង ដោយសារតែវាបានរិះគន់លើភាពទន់ខ្សោយរបស់បារាំង ដោយប្រយោលដោយបង្ហាញកម្ពុជាថាជាសត្វទន្សាយដែលត្រូវបានសត្វព្រៃយោរយៅ។កាសែតនេះត្រូវបានបិទបន្ទាប់ពីការរំខាននៃខែកក្កដាឆ្នាំ 1942 ។ ដំណើរការនេះមិនស្មើគ្នាទោះបីជានៅចុងខែមករាឆ្នាំ 1942 ក៏ដោយក៏បញ្ហានៃក្រដាសនោះបានចាត់ទុកថា "គោលនយោបាយរបស់លោក Pétain ហាក់ដូចជាល្អសម្រាប់សហរដ្ឋអាមេរិក។

7. **ការបះបោររបស់ "Parasols" ឬសង្គ្រាមឆ័ត្រ**

ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយ វាទំនងជាអ្នកនិពន្ធត្រូវបានគេប្រុងប្រយ័ត្នដើម្បីជៀសវាងផលវិបាកមិនល្អប្រហែលជាធ្វើតាមយោបល់របស់ជប៉ុន។ អក្សររបស់ លោក ស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ មេដឹកនាំជាតិនិយម បានបង្ហាញថាលោក អាលីកាឌី កំពុងចរចាជាសម្ងាត់ជាមួយជប៉ុនដើម្បីជានាឯករាជ្យភាពរបស់កម្ពុជា។ លោក ថាញ់ បានអះអាងថាបានទាក់ទងកងរាជអាវុធហត្ថជប៉ុនមិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពីពួកគេបានរើទៅប្រទេសកម្ពុជានៅឆ្នាំ 1941 ។ ព្រឹត្តិការណ៍ថ្មីៗនេះបានផ្លាស់ប្តូរខ្លាំង។ នៅខែកក្កដាឆ្នាំ 1942 លោក អាចារ្យ ហែម ចៀវ ដែលមានអាយុ 45 ឆ្នាំ ដែលជាអ្នកនាំមុខគេ បានបញ្ជូនអង្គព្រះសង្ឃប្រឆាំងហឹង្សា និងគ្រូបង្រៀនភាសាបាលីនៅវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនាដែលជាសុន្ទរកថានៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ មិត្តភក្តិនិងអ្នកគាំទ្រជិតបំផុតរបស់លោកគឺអាជីវករលក់ភេសជ្ជៈនៅភ្នំពេញដែលមានឈ្មោះថា នួន ដួង។

ពួកសកម្មប្រយុទ្ធរបស់ពួកគេប្រឆាំងនឹងការដោះស្រាយកាន់តែខ្លាំងឡើងនៃក្រុមការសែតនគរវត្ត ទាំងមូល។ លោកអាចារ្យ ហែម ចៀវ ត្រូវបានផ្សារភ្ជាប់ជាមួយនិង "ក្រុមទំនើបនិយម" នៅសាលាបាលីដែលរួមមាន:អាចារ្យ ប៉ាង ខាត , សុខ ហាស៊ី, ឃឿន ឈុំ និង អ៊ូក ជា។ ឱកាសដើម្បីដាក់គោលការណ៍ជាតិនិយមបដិវត្តន៍របស់ពួកគេចូលទៅក្នុងការអនុវត្តបានឈានដល់មួយត្រីមាសដែលមិនបានរំពឹងទុក។ មានការព្រួយបារម្ភអំពីការឈ្លោះប្រកែកគ្នារវាងជនជាតិខ្មែរនិងពួកកុលសម្ព័ន្ធ (ស្បែកជើងកវែងស្បែកខ្មៅ) នៅពេលពួកគេត្រូវបានហៅដោយជនជាតិខ្មែរហើយបានស្នើសុំឱ្យលោកហែមចៀវធ្វើបាបអ្នកកុហកក្នុងអំឡុងពេលនៃសេចក្តីអធិប្បាយ ។ បានផ្តល់នូវការលួងលោមបដិវត្តន៍មួយ។ គាត់បានអំពាវនាវព្រះសង្ឃទាំងអស់ដើម្បីធ្វើពហិការការប្រឆាំងនិងការធ្វើ រ៉ូម៉ាំងនីយកម្មអក្សរខ្មែរ និងការណែនាំប្រតិទិនGregroin។ ជាទូទៅលោកបានថ្កោលទោសរដ្ឋបាលបារាំងថាជាមេដឹកនាំផ្តាច់ការនិងបានសួរទាហានថាតើពួកគេនឹងបម្រើប្រទេសកម្ពុជាឬចៅហ្វាយនាយបរទេសហើយបានថ្កោលទោស «ការរំលោភសិទ្ធិអំណាចដោយពួកអ្នកការពារបារាំងដែលមានលក្ខណៈផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេដែលខ្លួនពួកគេសព្វថ្ងៃនេះស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ជប៉ុន»។ ជាអកុសលសម្រាប់ព្រះសង្ឃទាហានបារាំងដែលគាំទ្របារាំងខ្លះមានវត្តមានហើយពួកគេបានប្រាប់អាជ្ញាធរអំពី

ការបដិវត្តន៍បដិវត្តន៍។ អាជ្ញាធរបានចាប់ខ្លួនទាហាន 15 នាក់ផ្សេងទៀតហើយបានចាប់ អាចារ្យហែមចៀវទៅមើលការិយាល័យរដ្ឋាភិបាលដែលជាកន្លែងគាត់ត្រូវបានរឹបអូសនិងដោះដូរឈុតអាវរបស់គាត់។ នួន ឌឿង ត្រូវបានគេចាប់ខ្លួនផងដែរនៅឯផ្ទះរបស់គាត់ហើយមើលទៅដូចជាការរារាំងនេះត្រូវបានគេបង្ក្រាប។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយព័ត៌មានអំពីការចាប់ខ្លួនបានធ្វើឱ្យមនុស្សជាច្រើនខឹងនៅក្នុងរដ្ឋធានី។ នៅព្រឹកថ្ងៃទី20 ខែកក្កដា ឆ្នាំ1942 បន្ទាប់ពីមានការសំរេចចិត្តមួយពីមេដឹកនាំនៃកាសែតនគរវត្ត ប្រជាជនខ្មែររាប់ពាន់នាក់បានខឹងសម្បារ និង បានចាប់ផ្តើមប្រមូលផ្តុំនៅតាមដងផ្លូវក្បែរវត្តភ្នំ និងនៅក្បែរកន្លែងតាំងទីលំនៅថ្មីដែលទាមទារឱ្យមានការដោះលែងជនដែលត្រូវចាប់ខ្លួន នេះបើយោងតាមលោក Bunchan Mul, ដែលបានដើរតួជាអ្នកនាំសារកង់សម្រាប់អ្នកជាតិនិយមប៉ូលីសជប៉ុនបានយល់ព្រមពីបាតុកម្ម ប៉ុន្តែបានទទូចថាវាត្រូវតែមានសន្តិភាពនិងសណ្តាប់ធ្នាប់។ ក្នុងចំណោមអ្នកទាំងនោះមានលោក Achar Mean គ្រូបង្រៀនម្នាក់ទៀតនៃប៉ាលីហ្វាក្រោយមកបានយកឈ្មោះក្លែងក្លាយរបស់សឺន ង៉ុកមិញ ប្រធានាធិបតីទីមួយនៃបក្សកុម្មុយនិស្តកម្ពុជា។ អ្នកកាប់ឈើខ្មែរមួយចំនួនដែលមានពាក្យបណ្តឹងផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេប្រឆាំងនឹងការមិនអត់ឱនរបស់បារាំង) និងអ្នកជាតិនិយមបានចូលរួមជាមួយព្រះសង្ឃ។ មេដឹកនាំកណ្តាលនៃការធ្វើបាតុកម្មនោះគឺទាហានជើងចាស់ម្នាក់ឈ្មោះ ប៉ាច ឈួន ដែលជានិពន្ធនាយក នៃកាសែតនគរវត្ត ដែលបានដើរនៅជួរមុខនៃក្រុមបាតុកម្ម ដែលត្រូវបានគេចោទប្រកាន់ពីបទបង្ហាញអំពីការតវ៉ារបស់ហ្វូងបាតុករទៅកាន់អាជ្ញាធរបារាំងនៅឯគេហដ្ឋាន។ គួរឱ្យកត់សម្គាល់ទោះបីជាបាតុកខ្លះបានជួបនឹងជញ្ជាំងនៃព្រះបរមរាជវាំងមុនពេលធ្វើផ្លូវឡើងទៅលើមហាវិថីឌូដឺឡាក្រៃទៅកាន់វត្តភ្នំ ក៏ដោយក៏ពួកគេមិនបានបង្ហាញការគោរពណាមួយដល់ព្រះសីហនុទេ។ មិនដូចនៅឆ្នាំ 1916 នៅពេលដែលហ្វូងមនុស្ស បានបង្ហាញពីការសោកស្តាយរបស់ពួកគេដល់ព្រះស៊ីសុវត្ថិ។ ក្រុមអាជ្ញាធរបានលើកឡើងថាក្រុមបាតុករកំពុងស្ថិតនៅក្រោមការឃ្លាំមើលប៉ុន្តែក្រុមចារកម្មរបស់ប៉ូលីសបាន "ស្លេកស្លាំងនិងភ័យខ្លាច" ។ នេះបើតាមសម្តីរបស់លោក Bunchan Mul ។ មនុស្សមួយក្រុមដែលមានផ្ទាំងបដាជាក់នៅលើផ្លូវរវាងសណ្ឋាគារឡឺរ៉ូយ៉ាល់ពីអតីតបណ្ណាល័យជាតិទៅវត្តភ្នំនិងទីលំនៅខណៈដែលអ្នកទស្សនាជាច្រើនបានមើលពីផ្លូវថ្នល់។

8. កុប្បកម្មនៅរ៉ែស៊ីដង់បារាំង

គណនីខុសគ្នានឹងអ្វីដែលបានកើតឡើងក្រោយ។យោងតាមសឺន ង៉ុកថាញ់ដែលបានជ្រកកោនជាមួយប៉ូលីសជប៉ុន លោក ប៉ាច ឈឺន ត្រូវបានគេអនុញ្ញាតអោយចូលរស់រានមានជីវិតតែត្រូវបានចាប់ខ្លួននិងរឹបអូសដោយទ្វារក្រោយ។ លោក ថាញ់ បានអះអាងថាអធិការប៉ូលិសលោកប្រេតតុនបាននិយាយជាសាធារណៈទៅលោក ប៉ាច់ ឈឺនថា "វាមិនមែនជាប្រទេសជប៉ុនទេវាមិនមែនជាកងរាជអាវុធហត្ថជប៉ុន ដែលបញ្ជាទិញនៅទីនេះទេ។ វាជាគឺខ្ញុំបារាំង" Bunchan Mul ដែលស្ថិតនៅក្នុងចំណោមបាតុកបាននិយាយថា ការជាក់សម្តែងលើលោក បានបង្ខំឱ្យ លោក ប៉ាចឈឺន ឆ្លងកាត់ទ្វារនិងចូលទៅក្នុងដៃរបស់ប៉ូលីសដែលបានឆក់យកគាត់ចេញទៅ។ យោងតាម Osborne បានបង្ហាញថា លោក ប៉ាច ឈឺន បានដឹកនាំហ្វូងមនុស្សនៅក្នុងបន្ទប់ស្នាក់នៅ ដែលពួកគេបានវាយប្រហារមន្ត្រីដោយកាប់គ្រឿងសង្ហារឹម។ នៅពេលដែលព្រះសង្ឃមួយរូបបានវាយប្រហារមន្ត្រីបារាំងម្នាក់។ ហេតុការណ៍ចុងក្រោយនេះ គឺការ ច្រលំ Melee ដែលបាតុករបានវាយប្រហារដោយថ្មដំបងនិងកន្ទុយកាំភ្លើង។ មួយក្នុងចំនោមទំព័រនង្គលទាំងពីរនេះបានចងភ្ជាប់ទៅនឹងបំណែកវ៉ែ

ងៗរបស់អធិការបញ្ជាការ Brocheton ដែលមានភាពរឹងមាំខ្លាំងនៅលើក្បាលនិងឈាមហូរលើអាវរបស់គាត់។ Bunchan Mul បានបោះកង់មួយទៅប៉ូលីស។អ្នកផ្សេងទៀតនៅលើភាគីទាំងពីរបានរងរបួសមុនពេលប៉ូលិស បានបើកឡានហ្វូងមនុស្សពីផ្លូវ។ ឡានដឹកទំនិញពីរគ្រឿងរបស់ប៉ូលីសជប៉ុនមកដល់ហើយចតក្បែរ។ ពួកគេមិនបានធ្វើអន្តរាគមន៍ទេប៉ុន្តែការអះអាងរបស់លោក សឺន ង៉ុកថាញ់ ដែលថាវត្តមានរបស់ពួកគេបានរារាំងប៉ូលិសបារាំងមិនឱ្យបាញ់លើបាតុករមានសញ្ញាជាសេចក្តីពិត។ ដោយសារការមិនចេះអត់ធ្មត់ដ៏យោរយៅរបស់បារាំងចំពោះការរិះគន់តិចតួចបំផុត នៃការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកគេហើយជាវត្តមានរបស់ជប៉ុនបានរារាំងការបង្ហូរឈាម។ប៉ូលីសនិងយោធាបានចាប់ខ្លួនលោកប៉ាច ឈីននិងពួកបាតុកប្រមាណពី 30 ទៅ 200 នាក់ដោយអាស្រ័យលើគណនី។ មានការចាប់ខ្លួនជាច្រើនដងនៅពេលនោះហើយអ្នកផ្សេងទៀតត្រូវបានចាប់ខ្លួនក្រោយមកបន្ទាប់ពីប៉ូលិសបានរកឃើញរូបថតជនល្មើស។ ប៊ុនចាន់មុលត្រូវបានចាប់ខ្លួននៅពេលដែលគាត់បានបង្កើតហាងលក់ការ្ហេនិងគុយទាវនៅព្រឹកបន្ទាប់។ មួយក្នុងចំនោមទំព័រkauntangទាំងពីរនេះបានចងភ្ជាប់ទៅនឹងបំណែករឿងៗរបស់អធិការបញ្ជាការ Brocheton ដែលមានភាពរឹងមាំខ្លាំងនៅលើក្បាលនិងឈាមហូរលើអាវរបស់គាត់។ ប៊ុណ្ណាចន្ទម៉ុល បានបោះកង់មួយទៅប៉ូលីស។ អ្នកផ្សេងទៀតនៅលើភាគីទាំងពីរបានរងរបួសមុនពេលប៉ូលិសបានបើកឡានហ្វូងមនុស្សពីផ្លូវ។ ឡានដឹកទំនិញពីរគ្រឿងរបស់ប៉ូលីសជប៉ុនមកដល់ហើយចតក្បែរ។ ពួកគេមិនបានធ្វើអន្តរាគមន៍ទេ ប៉ុន្តែការអះអាងរបស់លោកសឺនង៉ុកថាញ់ដែលថាវត្តមានរបស់ពួកគេបានរារាំងប៉ូលិសបារាំងមិនឱ្យបាញ់លើបាតុករមានសញ្ញាជាសេចក្តីពិត។ ដោយសារការមិនចេះអត់ធ្មត់ដ៏យោរយៅរបស់បារាំងចំពោះការរិះគន់តិចតួចបំផុតនៃការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកគេ ហើយជាវត្តមានរបស់ជប៉ុនបានរារាំងការបង្ហូរឈាម។ ប៉ូលីសនិងយោធាបានចាប់ខ្លួនលោកប៉ាចឈីន និងពួកបាតុកប្រមាណពី 30 ទៅ 200 នាក់ដោយអាស្រ័យលើគណនី។ មានការចាប់ខ្លួនជាច្រើនដងនៅពេលនោះ ហើយអ្នកផ្សេងទៀតត្រូវបានចាប់ខ្លួនក្រោយមកបន្ទាប់ពីប៉ូលិសបានរកឃើញរូបថតជនល្មើស។ ប៊ុណ្ណាចន្ទម៉ុល ត្រូវបានចាប់ខ្លួននៅពេលដែលគាត់បានបើកហាងលក់ការ្ហេនិងគុយទាវនៅព្រឹកបន្ទាប់។

ការប៉ះទង្គិចគ្នានេះគឺគួរឱ្យខ្លាចហើយការប្រើ kaun tang បានបង្ហាញពីកម្រិតនៃការគិតទុកជាមុនពីសំណាក់បាតុកប៉ុន្តែការឆ្លើយតបរបស់អាជ្ញាធរបារាំងគឺមានភាពតានតឹង។ នៅខែធ្នូខាងមុខសាលាក្តីពិសេសមួយនៅសៃហ្គនបានផ្តន្ទាទោស ប៉ាក់ឈីន ហឹម ចៀង និង នួន ដួង។

មនុស្សជាច្រើនទៀតត្រូវបានកាត់ទោសឱ្យជាប់គុកយ៉ាងយូរ ឧទាហរណ៍ ប៊ុណ្ណាចន្ទម៉ុល ត្រូវបានដាក់ទោសឱ្យធ្វើពលកម្មរយៈពេល 5 ឆ្នាំបូកនឹងការនិរទេសខ្លួន 15 ឆ្នាំពីប្រទេសកម្ពុជានៅពេលបញ្ចប់ការកាត់ទោសរបស់គាត់។ រដ្ឋាភិបាលបារាំងក្រោយមកបានកាត់ទោសប្រហារជីវិតទៅដាក់ពន្ធនាគារអស់មួយជីវិតនៅកោះ ត្រឡាច ទៅកាន់ជនជាតិខ្មែរ - អាណានិគមព្រហ្មទណ្ឌនៅក្នុងដែនសមុទ្រចិនខាងត្បូង។ រដ្ឋាភិបាលភ័យខ្លាចថាការសម្លាប់រង្គាល ការបញ្ចេញមតិយោបល់របស់កម្ពុជាក៏អាចធ្វើទៅបានដែរ ដែលថាជនជាតិជប៉ុនបានធ្វើជាតំណាងសម្ងាត់លើអ្នកទោសរបស់លោក ហែម ចៀវ បានធ្លាក់ខ្លួនឈឺនិងស្លាប់នៅចុងឆ្នាំ1943 ប៉ុន្តែលោកប៉ាចឈីន និងមនុស្សរាប់សិបនាក់ផ្សេងទៀតបានធ្វើការលើក្រុមសង្វាក់ខ្សែដៃរហូតដល់ការដោះលែងដោយជនជាតិជប៉ុននៅ។ នៅពន្ធនាគារបានបម្រើជាសាកលវិទ្យាល័យនយោបាយដែលពួកឧទ្ទាមខ្មែរមិនសូវយល់ដឹងបានរៀនសូត្រពីពួកវៀតមិញ និងពួកបដិវត្តន៍វៀតណាមដទៃទៀត។ លោកប៊ុន ចាន់មុលបានប្រាប់យើងថាពួកអ្នកទោសវៀតណាមបានស្វាគមន៍ខ្មែរនិងមានចិត្តល្អចំពោះពួកគេ។ ហើយពួកគេបាន

យល់ពីគំនិតនៃការបះបោរជាមួយផលប្រយោជន៍រួមមុនពេលយើងបានធ្វើវា។ អ្នកទោសវៀតមិញបានប្រើពេលវេលារបស់ពួកគេដើម្បីអប់រំខ្លួនឯងនៅក្នុងនយោបាយប្រវត្តិសាស្ត្រនិងភាសាបរទេសហើយជនជាតិខ្មែរបានរៀនសូត្រច្រើនពីពួកគេ ។ មិនមែនគ្រប់មេដឹកនាំទាំងអស់នៃកិច្ចការ Parasolឬ សង្គ្រាមឆ័ត្រត្រូវបានចាប់ខ្លួនទេ។ កងរាជអាវុធហត្ថជប៉ុន Kempetei បាននាំលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ទៅកាន់ខេត្តសៀមរាប ដែលបានកាន់កាប់ដោយសៀមបន្តាប់មកគាត់បានធ្វើដំណើរទៅនិរទេសខ្លួននៅបាងកកនិងតូក្យូ។ តួលេខលេចធ្លោផ្សេងទៀតបានភៀសខ្លួនទៅជនបទ។ ឧទាហរណ៍ត្រូវបានគេជឿថាបានចំណាយពេលពីរឆ្នាំនៅយាយទេពក្នុងខេត្តកំពង់ឆ្នាំងហើយកាសែតនគរវត្ត ត្រូវបានហាមឃាត់ហើយទ្រព្យសម្បត្តិរបស់គាត់ត្រូវបានគេរឹបអូស ប៉ុន្តែលោកប៉ាច ឈឺន សឺងង៉ុកថាញ់ និង ប៊ុណ្ណាចន្ទម៉ុល បានបន្តដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការតស៊ូឯករាជ្យ និង នៅក្នុងនយោបាយជាបន្តបន្ទាប់នៃប្រទេសកម្ពុជាក្រោយសម័យអាណានិគម។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរបន្ទាប់ពីការវាយប្រហាររបស់ Parasols war ឬក៏ សង្គ្រាមឆ័ត្រ ប៉ូលីសបារាំងបានប្រមូលជនសង្ស័យរាប់រយនាក់ ហើយដាក់វិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនានៅក្រោមការឃ្លាំមើលជានិច្ច ធ្វើឱ្យនាយកនាយកដ្ឋានប្រែប្រួលមិនឱ្យគោរពសាសនា។

9. សារសំខាន់នៃកិច្ចការ Parasol

ទោះបីជា Parasols បានទទួលបរាជ័យក៏ដោយ ក៏វាគឺជាព្រឹត្តិការណ៍ដ៏សំខាន់មួយក្នុងការអភិវឌ្ឍជាតិនិយមខ្មែរ។ យ៉ាងខ្លាំងក្លាដូចដែលលោក Milton Osbome និងអ្នកដទៃទៀតបានចង្អុលបង្ហាញថា ស្តេចសីហនុតែងតែនិយាយតិចៗអំពីរឿងនេះ។ កំណត់ហេតុរបស់ប៊ុនចាន់ម៉ុលមិនត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយរហូតដល់រដ្ឋប្រហារប្រឆាំងសីហនុនៅឆ្នាំ 1970 លោក ដេវីឌ ឆាណ្ឌលែរ ជឿថាសៀវភៅនេះមិនអាចត្រូវបានបោះពុម្ពផ្សាយពីមុនទេពីព្រោះវាជោគជ័យក្នុងការកែតម្រូវទេវកថាតែមួយគត់ ដែលទទួលខុសត្រូវចំពោះឯករាជ្យរបស់កម្ពុជា។

ប្រវត្តិសាស្ត្រនាពេលអនាគតរវាងសម្តេចនរោត្តម សឺន ង៉ុកថាញ់ និងសមាជិកដទៃទៀត នៃអតីតក្រុមកាសែតនគរវត្តគឺដើម្បីបង្ហាញពីព្យុះភ្លៀងខ្លាំង។ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះដែរឆន្ទៈរបស់លោកថាញ់បានលះបង់ពេលវេលារបស់ពួកគេ ប៉ុន្តែពួកគេកាន់តែជិតជាប់ក្នុងបំណងចង់បណ្តេញសត្វត្មាតពណ៌សពីស្រុកកំណើតរបស់ពួកគេ។ នៅក្នុងការនិរទេសខ្លួនលោកថាញ់បានចាប់ផ្តើមចុះហត្ថលេខាលើខ្លួនឯងថា "អ្នកតំណាងគណបក្សជាតិនិយមខ្មែរដើម្បីឯករាជ្យភាពកម្ពុជា" ខឹងបានរិះគន់ថាទោះបីជាពួកបារាំងតែងតែ "ធ្វើពុតជាអ្នកការពារកម្ពុជាក៏ដោយ" ពួកគេមិនបានធ្វើអ្វីសោះសម្រាប់ការអភិវឌ្ឍផ្នែកសង្គមបញ្ញា ឬសេដ្ឋកិច្ចនៃប្រទេស។ លើសពីនេះទៅទៀតពួកគេមិនមានសមត្ថភាពការពារប្រទេសពីសត្រូវរបស់ខ្លួនឡើយ។

សម្រាប់ពេលបច្ចុប្បន្ននេះបារាំងបានកំទេចការប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកគេ។ ជនជាតិជប៉ុនបានលើកទឹកចិត្តដល់បាតុកម្មប៉ុន្តែនៅតែប្រុងប្រយ័ត្ន។ ដូចដែលយើងបានឃើញ សឺន ង៉ុកថាញ់ បានមករកមេបញ្ជាការនគរបាលជប៉ុននៅរាជធានីភ្នំពេញដោយមានគម្រោងធ្វើរដ្ឋប្រហារប្រឆាំងនឹងពួកបារាំង។ មេបញ្ជាការរូបនេះបានធ្វើសមាធិ ប៉ុន្តែនៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នោះគាត់មិនបានចាត់វិធានការណាមួយដើម្បីដាក់ផែនការនោះទេ។ ប៊ុណ្ណាចន្ទម៉ុល បានអះអាងថាជប៉ុនបានអនុម័តក្នុងការធ្វើបាតុកម្មនេះប៉ុន្តែបានទទូចឱ្យមានភាពអត់ទ្រាំទៅនឹងការប្រើកម្លាំងណាមួយដោយបារាំង។ មេបញ្ជាការជប៉ុនស្ថិតនៅក្នុងស្ថានភាព

ដ៏ទន់ខ្សោយនៅពេលដែលជប៉ុននិងវីជីប្រទេសបារាំងជាសម្ព័ន្ធមិត្ត។ ការយកចិត្តទុកដាក់របស់ប្រទេសជប៉ុន ស្ថិតនៅក្នុងករណីណាមួយផ្តោតលើសង្គ្រាមដែលកំពុងរីកចម្រើននៅប៉ាស៊ីហ្វិក។ វាទំនងជាថាជប៉ុនបានសំរេចចិត្តលើគោលនយោបាយ "រង់ចាំមើល" ទោះបីជាពួកគេអាចកំទេចកងទ័ពបារាំងដែលពួកគេចង់បានក៏ដោយ។ កងទ័ព Freach នៅឥណ្ឌូចិនមិនអាចជឿទុកចិត្តបាន ហើយជប៉ុនមានទ័ពដែលមានវិន័យ 26.000 នាក់នៅទីនោះក្នុងខែឧសភាឆ្នាំ 1942 រួមទាំង 7000 នាក់នៅកម្ពុជា។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយការរៀបចំការបោះឆ្នោតរបស់បារាំងនឹងជាការបង្វែរភាពច្របូកច្របល់នៅក្នុងដំណាក់កាលនេះ។ ឥណ្ឌូចិនមានសារៈសំខាន់ចំពោះប្រទេសជប៉ុនដែលជាប្រភពធនធានវត្ថុធាតុដើម ហើយដរាបណាពួកគេនៅតែបន្តមកវិញការធ្វើរដ្ឋប្រហារមិនត្រូវបានសួរចម្លើយយ៉ាងហោចណាស់រហូតដល់ជ័យជំនះយោធាត្រូវបានសម្រេចនៅប៉ាស៊ីហ្វិក។ វាទំនងផងដែរថាជនជាតិជប៉ុនបានសំរេចថាអ្នកគ្រោងការណ៍របស់ សឺន ង៉ុកថាញ់ ពិតជាមិនមានស្មារតីនយោបាយខ្លាំងពេកទេក្នុងការត្រឡប់មកវិញនៅដំណាក់កាលនោះ។ ការធ្វើកុបកម្មនៅថ្ងៃទី 20 ខែ កក្កដា គឺជាចលនាប្រឆាំងមួយ ប៉ុន្តែប្រជាជនភាគច្រើននៅតែជាអ្នកឈរមើលហើយបារាំងអាចទប់ស្កាត់កុបកម្មដោយគ្មានឧបសគ្គដល់ទាហានប្រដាប់អាវុធ។ លោក ដេវីឌ ឆាណ្ឌលែរ បានអះអាងថាជនជាតិជប៉ុនមិនបានចាត់ទុកថា លោក សឺន ង៉ុកថាញ់ ជាមេដឹកនាំនយោបាយដែលមានជំនាញមួយរូបនោះទេ។ ការគាំទ្រយ៉ាងខ្លាំងក្លានូវការដណ្តើមយកអំណាចដោយ សឺន ង៉ុកថាញ់ នឹងជាការលោតផ្លោះទៅក្នុងភាពងងឹត។ លោក ថាញ់ ខ្លួនឯងហាក់ដូចជាបានសម្រេចចិត្តថាសកម្មភាពដ៏ល្អបំផុតក្នុងការធ្វើការដើម្បីជួយជំនះរបស់ជប៉ុនក្រោយពីបារាំងអាចត្រូវផ្តួលរំលំនិងរាជាធិបតេយ្យនិយម សង្គមនិយម ដែលបានដាក់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។

វាហាក់ដូចជាមានភាពប្រាកដនិយមនៅគ្រានោះ។ កងទ័ពជប៉ុនដែលបានតស៊ូដោយការប្រយុទ្ធគ្នាអស់រយៈពេលមួយទសវត្សនៅប្រទេសចិនមើលទៅដូចជាមិនអាចប្រកែកបាន។ នៅខែធ្នូឆ្នាំ 1941 យន្តហោះជប៉ុនបានបំផ្លាញយន្តហោះភាគច្រើនរបស់អាមេរិកប៉ាស៊ីហ្វិច នៅពេលដែលវាដាក់នៅយុថ្កានៅកំពង់ផែកៀលហាប។ នៅខែកុម្ភៈឆ្នាំ 1942 ជនជាតិជប៉ុនបានបាញ់ពន្លិចសំពៅឈ្លានពានចក្រភពអង់គ្លេស "Repulse" និង "Prince of Wales" ហើយបានគ្របដណ្តប់កងទ័ពអង់គ្លេសដ៏ធំមួយនៅសិង្ហបុរី ហើយក្រោយមកបានកាន់កាប់ប្រទេសហូឡង់នៅឯឥណ្ឌាខាងកើត។ ប្រទេសហ្វីលីពីនបានដួលរលំនៅខែមករាឆ្នាំ 1942 ហើយកងកម្លាំងទ័ពជើងទឹកបានរុលទៅមុខនៅភាគខាងជើងទៅកាន់តំបន់Aleutians និងភាគអាគ្នេយ៍ឆ្លងកាត់កោះប៉ាស៊ីហ្វិក។ ដូចដែលយើងបានដឹងហើយថាខ្សែបន្ទាត់ផ្គត់ផ្គង់របស់ប្រទេសជប៉ុនត្រូវបានពន្យារពេលហើយនៅពេលដែលសហរដ្ឋអាមេរិកបានចូលទៅក្នុងសង្គ្រាមនោះជប៉ុនមិនអាចសង្ឃឹមថានឹងឈ្នះប្រឆាំងនឹងឧស្សាហូបនីយកម្មបែបយោធានោះទេ។ដូចដែលយើងបានដឹងហើយថាខ្សែបន្ទាត់ផ្គត់ផ្គង់របស់ប្រទេសជប៉ុន ត្រូវបានពន្យារពេលហើយនៅពេលដែលសហរដ្ឋអាមេរិកបានចូលទៅក្នុងសង្គ្រាមនោះ ប្រទេសជប៉ុនមិនអាចសង្ឃឹមថានឹងឈ្នះការប្រឆាំងនឹងឧស្សាហកម្មយោធាអាមេរិកដ៏ធំនេះទេ។ នៅដើមខែឧសភានិងខែមិថុនាឆ្នាំ 1942 ការប្រយុទ្ធរបស់ Midway និង Corol Sea ត្រូវបានរងការវាយប្រហាររបស់ជប៉ុន។ នៅឆ្នាំក្រោយការវាយលុក "កោះនៃក្តីសង្ឃឹម" នៃឧត្តមសនី Nimit និងឧត្តមសេនីយ៍ Mac Artthur បានប្រព្រឹត្តទៅយ៉ាងល្អជាមួយការចុះចតរបស់អាមេរិក នៅលើកោះNew Georgai, Vella-Levella និងប្រតិបត្តិការរួមគ្នានៅ New Guinea Bougainville និងNew Britain ជប៉ុនបានត្រលប់មកវិញ។ជប៉ុនបានធ្វើសកម្មភាពដើម្បីបង្កើតរដ្ឋាភិបាលឯករាជ្យកម្ពុជាដែលវាយឺតពេលទៅហើយ។

10. ការរីកដុះដាលនៃការមិនសប្បាយចិត្តប្រឆាំងនិងច្បាប់បារាំង

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយគ្មានអ្វីច្បាស់លាស់ទេនៅឆ្នាំ1942 ហើយប្រមុខនៃការអាក់អន់ចិត្តត្រូវបានកសាងឡើងប្រឆាំងនឹងបារាំងក្នុងចំណោមប្រជាជន។ ដំបូងបារាំងបានបង្កើតវិទ្យាស្ថានពុទ្ធសាសនបណ្ឌិត្យ និងសាលាបាលីជាមធ្យោបាយនៃការគ្រប់គ្រងព្រះពុទ្ធសាសនានៅប្រទេសកម្ពុជា ប៉ុន្តែការបែកបាក់បានបើកចំហរវាងព្រះសង្ឃ និង "អ្នកការពារ" ដោយមានការគោរពចំពោះប្រជាជន ដែលកាន់កាប់ព្រះសង្ឃខ្មែរការបែកបាក់នេះមិនអាចពង្រីកបានទេ។ អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវថា ប្រហែលជាបានជ្រើសរើសយកវិធីសាស្ត្រដែលបារាំងប្រើបន្ទាប់ពីការបះបោរឆ្នាំ 1885 និងកិច្ចការ។

ឆ្នាំ 1916 ហើយបានផ្តល់សម្បទានសូម្បីតែនៅពេលទិញពេលវេលាក៏ដោយ។ ពេលនេះរដ្ឋាភិបាលមិនបានដើរចេញពីវិធានការដែលបានបង្កឱ្យមានការមិនពេញចិត្តនោះទេ។ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីការបះបោរបានលិចឡើងពួកគេបានបញ្ជាឱ្យរ៉ូម៉ាំងនីយកម្មខ្មែរនៅក្នុងព្រះរាជក្រឹត្យមួយឬ 12 កក្កដា 1944 ក្រមមួយទៀតជំនួសប្រតិទិនព្រះពុទ្ធសាសនាជាមួយ Gregoirain។ អ្នកនាំពាក្យបានទទួលយកវិធានការណ៍នេះយ៉ាងងាយស្រួល ប៉ុន្តែព្រះសង្ឃនៅតែប្រឆាំងនឹងការវាយប្រហារមិនសមស្រប។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុក្រោយមកបានអះអាងថាគាត់បានតវ៉ាទៅពួកបារាំងអំពីវិធានការទាំងនោះហើយថែមទាំងបានចាត់ទុកថាជាការលំបាកចោល។ គ្មានវិធីបញ្ជាក់ការអះអាងនោះទេ ប៉ុន្តែព្រះសីហនុត្រូវដឹងអំពីភាពល្វីងជូរចត់ដែលបានកសាងឡើងប្រឆាំងនឹងពួកបារាំង។ ទោះបីជាគាត់មិនបានកំណត់អត្តសញ្ញាណខ្លួនគាត់ផ្ទាល់ជាមួយចលនាចលនាថ្ងៃទី20 ខែកក្កដា ជាអារម្មណ៍ជាតិនិយមដែលបានកើនឡើង គាត់មិនអាចមើលឃើញថាបានប្រឆាំងនឹងវានៅពេលនោះ។ ការយល់ចិត្តជាតិនិយមរបស់ក្រុមអ្នកជិតខាងបានកើតឡើងម្តងម្កាលនៅក្នុងឆ្នាំបន្ទាប់។ អាបធ្មប់ដែលត្រូវបានចោទប្រកាន់ថាជាខេមរភូមិន្ទត្រូវបានចាប់ខ្លួននៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំនៅខែសីហាឆ្នាំ1944 និងត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីបទជាសមាជិកនៃគណបក្សជាតិនិយមសង្គមនៃស្ថានសួគ៌និងផែនដី។ គួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលដែលបានផ្តល់ឱ្យភាពទាល់ក្រៃរបស់លោកវិចិត្រតុលាការបានកាត់ទោសគាត់ពីបទដែលគ្មានភស្តុតាង។ តាមពិតការចាប់ខ្លួនរបស់គាត់បញ្ជាក់ពីការភ័យខ្លាចរបស់រដ្ឋបាល។ ខ្មែរក្រហមផ្សេងទៀតបានចាកចេញពីខេត្តសៀមរាបដែលពួកគេកាន់កាប់សៀមនៅដើមឆ្នាំ1941។ នៅក្រោមការដឹកនាំរបស់លោក ពុក ឃុន ពួកគេបានបង្កើតគណកម្មាធិការខ្មែរឥស្សរៈ (ខ្មែរក្រហម) ដែលខិតខំជំរុញឱ្យបារាំងចេញពីស្រុកកំណើតរបស់ពួកគេ។ បង្កើតជាមូលដ្ឋានកងទ័ពទ័ពព្រៃប្រឆាំងបារាំង ទន្ទឹមនឹងនេះដែររដ្ឋបាលបារាំងបានចុះចាញ់នឹងការរួមរស់ដែលមិនស្រួលជាមួយប្រទេសជប៉ុន។ សូម្បីតែសម្ព័ន្ធមិត្តបានរុញច្រានកងទ័ពណាស៊ីនៅរុស្សី និងអាហ្វ្រិកខាងជើង និង បានរាលដាលឆ្លងកាត់ខាងជើងនៃប្រទេសអ៊ីតាលីរបស់ឌូសេហ្វបានបន្តការហ្វឹកហាត់ដែលបានគាំទ្រដោយ សម្ព័ន្ធមិត្តអ័ក្សស៊ីស AXIS ។ អត្ថបទដឹកនាំនៅក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយឥណ្ឌូចិននៅខែមេសាឆ្នាំ1944 បានសរសើរលោកMarshalPétain នៅខួបកំណើតអាយុ 88 ឆ្នាំរបស់គាត់ដែលជាគំរូគំរូពណ៌ខៀវនៃ« Notdic race»។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រដាសនោះបានប្រែឆាប្រឆាំងនឹងការចុះចតនៅថ្ងៃNormandy ហើយបំផ្លើសការបំផ្លិចបំផ្លាញដែលបណ្តាលមកពីពួកណាស៊ីនៅលើទ័ពសម្ព័ន្ធមិត្ត។ ការលះបង់ហ្វាស៊ីសបានចោទប្រកាន់ និងការច្រៀងសរសើរពីបដិវត្តន៍ជាតិ "បានបន្តបន្ទាប់ពីការរំដោះប៉ារីសនៅខែកញ្ញាឆ្នាំ 1944 ។

11. Decuox អាឆសញ្ញាណនៃការបរាជ័យរបស់ Axis

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយសង្គ្រាមបានខិតមកជិតដល់ទីបញ្ចប់ហើយ។ វាច្បាស់ណាស់ចំពោះមនុស្សទាំងអស់លើកលែងតែហ្វាសនិយមដែលនិយមជ្រុលនិយមដែល Axis អ័ក្សស៊ីសត្រូវវិនាស។ នៅខែមិថុនាឆ្នាំ1944 មេបញ្ជាការកងទ័ពបារាំងនៅឥណ្ឌូចិន ឧត្តមសេនីយ៍ម៉ាឌ័របានយល់ព្រមដោយសម្ងាត់ដើម្បីសហការជាមួយរដ្ឋាភិបាលដឺហ្គោលនៅប៉ារីស។ នៅខែមីនាឆ្នាំ 1945 កងពលធំកងទ័ពក្រហមរបស់ជូកូវបានប្រយុទ្ធតាមផ្លូវរបស់ខ្លួនតាមរយៈព្រុស្សុយខាងកើតចូលជ្រៅទៅប៉ូឡូញនិងរហូតដល់ម៉ាឡេស៊ី។ កងទ័ពរបស់សេនាប្រមុខ Rokossovsky បានឡោមព័ទ្ធជុំវិញ Danzig ជាទីកន្លែងដែលកាំភ្លើងរបស់កងទ័ពជើងទឹកប្រទេសអាឡឺម៉ង់ បានបំបែកការការពារប៉ូឡូញនៅលើ Westerplatte នៅថ្ងៃនៃការប្រកាសសង្គ្រាម។ នៅភាគខាងលិចបារាំងទាំងអស់គឺ ដោយឥតគិតថ្លៃនៅតំបន់ Alsace ក្បែរ Haguenau និងកងទ័ពសម្ព័ន្ធមិត្តបានរុញច្រានចូលទៅតំបន់ Rhineland ដែលជាកន្លែងដែលឧត្តមសេនីយ៍ Patton ឈរនៅមុខ Coblenz ។ ចំណែកនៅមហាសមុទ្រប៉ាស៊ីហ្វិកវិញ ឧត្តមសេនីយ៍ MacArthur បានត្រលប់ទៅហ្វីលីពីនវិញ ហើយជនជាតិ Gurkhas បានដណ្តើមយកភូមាវិញហើយទាហានម៉ារីនអាមេរិកបានដាក់ផ្កាយនិងធ្នូតលើ Iwo Jima បន្ទាប់ពីការប្រយុទ្ធគ្នាយ៉ាងជិតស្និទ្ធ 3 សប្តាហ៍។

សង្គ្រាមបានផ្ទុះឡើងនៅពេលយន្តហោះអាល់ប៊ុនួន បានទម្លាក់គ្រាប់បែកនៅរាជធានីភ្នំពេញនៅថ្ងៃទី 7 ខែកុម្ភៈឆ្នាំ 1945 ដែលបណ្តាលឱ្យមានការបំផ្លិចបំផ្លាញយ៉ាងខ្លាំងដោយបានសម្លាប់មនុស្ស 100 នាក់និងរងរបួស 250 នាក់នៅក្នុងបរិវេណ "ដើមកំណើត" ដែលរង្គោះរង្គើ ជនជាតិជប៉ុនបានគ្រួញក្បែរថាក្រុមនាវិកយន្តហោះបារាំងបានទប់ស្កាត់មិនឱ្យបាញ់យន្តហោះដោយដំណាក់កាលនេះ អាជ្ញាធរបារាំងភ័យខ្លាចបំពានលើទំនាក់ទំនងនាពេលអនាគតជាមួយសម្ព័ន្ធមិត្ត។ មនុស្សម្នាក់ឆ្ងល់ថាតើទង្វើបែបនេះដោយកេរែកម្មដោយចៃដន្យប្រឆាំងនឹងជនស៊ីវិលដែលគ្មានទីជម្រកត្រូវបានគេសន្មតថាជំរុញឱ្យមានកិច្ចប្រឹងប្រែងសង្គ្រាម។ វាតិចជាងដប់ឆ្នាំមកហើយចាប់តាំងពីការវាយប្រហាររបស់ក្រុមណាស៊ីនៅទីក្រុងGuernica ក្នុងប្រទេសBasqueបានធ្វើឱ្យមានការចាប់អារម្មណ៍លើពិភពលោកប៉ុន្តែការភ័យខ្លាចប្រឆាំងនឹងជនស៊ីវិលបានក្លាយជាទម្លាប់។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមកឧែសសេនបានស្លាប់នៅក្នុងព្យុះភ្លៀងដ៏គួរឱ្យភ័យខ្លាចមួយ។ ការវាយធ្មក់រាជធានីភ្នំពេញមានចំនួនតិចតួចបើប្រៀបធៀបទៅនឹងការវាយប្រហារតាមអាកាសដ៏ធំសម្បើមលើកម្ពុជាដែលត្រូវបានបញ្ជាដោយលោកKissinger និងនិចសុននៅក្នុងសង្គ្រាមឥណ្ឌូចិនលើកទីពីរ។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរលោក Decoux បានទម្លាក់សម្លេងរោហាសាស្ត្ររបស់ក្រុមសម្ព័ន្ធមិត្តអ័ក្សស៊ីស AXIS ដោយស្ងៀមស្ងាត់ឥលូវនេះសំដៅទៅ "ការស្អប់" នៃប្រទេសបារាំងនិងមិនមែនការឈ្លានពានរបស់ខ្លួនដោយ "ឧក្រិដ្ឋជន Judeo-Gaullist និងឧក្រិដ្ឋជនដទៃទៀត"។ ពាក្យស្លោកពាក្យស្លោក Pétainist បានរលាយបាត់ពាក្យ "Republique Française" រដ្ឋបារាំងដែលត្រូវបានដាក់ពិន្ទុលើក្បាលសំបុត្រជាផ្លូវការ ប៉ុន្តែភាពលំអៀងថ្មីនេះបានបង្ហាញឱ្យឃើញថាបារាំងមានគ្រោះថ្នាក់យ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរ។ នៅលើផ្ទៃប្រទេសកម្ពុជាមានភាពស្ងប់ស្ងាត់តែជនជាតិជប៉ុនបានអាននូវសញ្ញាដែលអាចមើលឃើញទាំងអស់ដែលសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ពួកគេ គឺគួរឱ្យកត់ផងដែរថាជនជាតិជប៉ុនបានក្លាយទៅជាមនុស្សមានល្បិចកលកាន់តែខ្លាំងឡើងថែមទៀតនៅខែកុម្ភៈ ពួកគេបានដណ្តើមយកដីនៅកំពង់ឆ្នាំងសម្រាប់គោលបំណងយោធា ហើយបានធ្វើម្តងទៀតនៅប៉ុកមថងងុងនៅជាយ

ក្រុងភ្នំពេញបីសប្តាហ៍ក្រោយមកពួកគេបានបដិសេធមិនប្រគល់ត្រឡប់មកវិញ អ្នកចាកចេញវៀតណាមពីកងទ័ពបារាំងនៅកម្ពុជា នៅថ្ងៃទី17 ខែកុម្ភៈឆ្នាំ 1945 រដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសប្រទេសជប៉ុនបានធ្វើបាបឯកអគ្គរដ្ឋទូតរបស់ខ្លួននៅទីក្រុងមូស្គូលោក សាតូ ដែលលោកឧត្តមនាវីឌូសបាននិយាយថាលោកចង់បន្តសហការជាមួយប្រទេសជប៉ុន។ លោក Decoux បាននិយាយថាលោកជឿជាក់ថាអភិបាលរដ្ឋស្របច្បាប់មួយនឹងត្រូវបានបង្កើតឡើង ដោយការបោះឆ្នោតពេញនិយមនៅប្រទេសបារាំងជំនួសឱ្យរបបរបស់លោក សាល់ ឌឺហ្គោល.." "ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ" របាយការណ៍ដដែលបានបន្តថា"ឧត្តមសេនីយ៍ទោបានបោះបង់ចោលបន្តិចម្តងៗនូវទំនៀមទម្លាប់Petet"ដឺហ្គោល។ "រូបភាព ubiquitotis នៃសេនាប្រមុខបានរលាយបាត់កងពលតូចត្រូវបានលុបបំបាត់ចោលហើយច្បាប់ប្រឆាំងនឹងដ្ធីហ្វត្រូវបានលុបចោល។ ខណៈពេលដែលDecouxបានបន្តនៅលើផ្ទៃដើម្បីស្និទ្ធស្នាល "ជាមួយជនជាតិជប៉ុននិងបានធ្វើតាមការទាមទាររបស់ពួកគេគាត់បានឈរនៅក្នុងការភ័យខ្លាចយ៉ាងខ្លាំងថា ការពិតនៃការធ្វើតាមរបស់គាត់គួរតែឈានដល់ត្រចៀកនៃជនជាតិអង់គ្លេសនិងជនជាតិអាមេរិក"។ របាយការណ៍បាននិយាយថាទស្សនៈរបស់ Decoux និងCosme..បានឈានដល់រដ្ឋាភិបាលរបស់ពួកគេតាមរយៈទូរលេខ និងមធ្យោបាយផ្សេងទៀតតាមរយៈភារៈធារីបារាំងប្រចាំនៅប្រទេសស្ទីសប៉ុន្តែរហូតមកដល់ពេលនេះប៉ារីសមិនបានឆ្លើយតបថា "ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយវាត្រូវបានគេទទួលស្គាល់ថាទស្សនវិស័យរបស់មន្ត្រីទាំង 2ដែលមានឈ្មោះថាពន្យល់អំពីអវត្តមានក្នុងសុន្ទរកថារបស់លោកដឺហ្គោលីអំពីការនិយាយប្រឌិតអំពើហិង្សាលើទំនាក់ទំនងរបស់បារាំងជាមួយឡាអែល។

យោងទៅតាមរលករលកខ្លីរបស់ជប៉ុន Decoux មានទំនាក់ទំនងសម្ងាត់ជាមួយកងកម្លាំងទ័ពអាកាសអាមេរិក និងទាហានជើងទឹកបារាំងបានបរាជ័យក្នុងការបាញ់លើយន្តហោះសម្ព័ន្ធមិត្តក្នុងអំឡុងពេលការវាយប្រហារតាមអាកាសលើទីក្រុងសៃហ្គននិងទីក្រុងភ្នំពេញ។ ប្រទេសជប៉ុនបានគ្រួញត្អែរថាDecoux បានព្យាយាមរៀបចំកិច្ចប្រជុំអធិស្ឋានសម្រាប់ការរំដោះនិងជម្លៀសរបស់បារាំង។ គាត់បាននិយាយនៅក្នុងការផ្សាយមួយថាកាលពីឆ្នាំមុនមាតុភូមិរបស់យើងត្រូវបានរំដោះហើយឆ្នាំនេះ គឺជាការសន្យាមួយដែលនាំមកក្តីសង្ឃឹមសម្រាប់ពួកយើងដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌូចិនរបស់បារាំង"។ ពួកអ្នកឆ្មបដែលមិនសមរម្យត្រូវបានគេបោសសម្អាត។ លោក ហ៊ុយ កន្ទុល បានរំឭកថាសម្រាប់ជនជាតិជប៉ុនសកម្មភាពនិងឥរិយាបថទាំងនេះមិនអាចទ្រាំទ្របានទេ។ សន្តិសុខយោធារបស់ពួកគេត្រូវបានគំរាមកំហែងហើយពេលវេលាបានមកបោះចោលរបបដែលពួកគេបានអត់ធ្មត់ដរាបណាវាបានសហការជាមួយពួកគេដែរ។

ជំពូកទី 20
ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា (រដ្ឋប្រហារជប៉ុន)
និងការវិលត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញរបស់បារាំង

ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លែងត្រូវការការពារពីបារាំងក្នុងការគ្រប់គ្រង និងសូមប្រកាសថាសន្ធិសញ្ញាអាណាព្យាបាលជាមួយបារាំងត្រូវទុកជាមោឃៈ។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុថ្ងៃទី13ខែមីនាឆ្នាំ1945។

ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែស្រឡាញ់បារាំង ហើយអារម្មណ៍ប្រជាជនរបស់បារាំងបានបង្ហាញឱ្យឃើញទាំងអស់សម្តេចនរោត្តមសីហនុដែលបានរាយការណ៍ប្រាប់ ភ្នាក់ងារសារព័ត៌មានបារាំងថ្ងៃទី 13 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ 1945។ នៅពេលថ្ងៃលិចនៅថ្ងៃទី9ខែមីនាឆ្នាំ1945 ស៊ឺរ៉ែនបន្លឺឡើងបាញ់ប្រហារនៅតាមដងផ្លូវក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ។ កងកម្លាំងរដ្ឋប្រហាររបស់ជប៉ុនកំពុងដំណើរការ។ ដូចពួកជប៉ុនបានរៀបចំផែនការភ្នំពេញបានខ្ចាត់ខ្ចាយដោយភ័យខ្លាចការវាយឆ្មក់តាមអាកាសរបស់សម្ព័ន្ធមិត្តផ្សេងទៀត។ កងទ័ពជប៉ុនដែលមានប្រដាប់អាវុធដោយកាំភ្លើងរាប់ពាន់នាក់បានធ្វើចលនាយ៉ាងលឿនតាមរយៈការបញ្ឈប់ចរាចរណ៍ទាំងអស់នឹងតាមដងផ្លូវ ដើម្បីដណ្តើមកាន់កាប់យកអាគារដ៏សំខាន់នៅក្នុងទីក្រុង ដើម្បីតាមចាប់ខ្លួនពួកជនជាតិបារាំងនៅផ្ទះរបស់ពួកគេ។ ទាហានជប៉ុនបានបើកការបាញ់ប្រហារដោយនឹងកាំភ្លើងយន្តធន់ធ្ងន់នៅលើ Beylie និង Doudart នៃបន្ទាយទាហាន Lagree ដំរុញឱ្យភ្លើងកាំភ្លើង ដែលលោតឆ្លងទៅមក មួយចំនួនបានបាញ់ត្រឡប់មកវិញ។ រដ្ឋប្រហារគឺអស់រយៈពេលជាងកន្លះម៉ោងប៉ុន្តែពេលសមត្ថកិច្ចរបស់ឧទ្ធាមទឹកក្រូចខ្មែរបួន ឬប្រាំនាក់នៅក្នុងធូលីដីដែលបានរាលដាលមុនសង្ឃាននិវេសនានៅខាងក្រៅនោះ។ ប៉ុន្តែចៅហ្វាយរបស់ពួកគេមានចិត្តស្អាក់ស្ទើរក្នុងការធ្វើពលិកម្មដូចគ្នា។ បន្ទាប់ពីការបាញ់ដើម្បីរក្សាទុកកិត្តិយសរបស់ពួកគេនៅប្រទេសបារាំងដែលបានដាក់ទ័ពដែលនៅប្រចាំចេញពីបន្ទាយទាហានរបស់ពួកគេដែលដឹកនាំដោយមេបញ្ជាការរបស់ពួកគេគឺលោកវរសេនីយ៍ឯកBellon។ ដំណើរការដដែលនេះបានកើតឡើងក្នុងពេលដំណាលគ្នាក្នុងតំបន់ទាំងប្រាំនៃសហភាពឥណ្ឌូចិនបារាំង។ ទូទៅលោក Noel មេបញ្ជាការនៃភាគខាងត្បូងឥណ្ឌូចិនសាយហ្គនបានចុះចាញ់លើកដំបូងដែលគាត់ នៅអន់កម្លាំងនោះ ប៉ុន្តែមានមួយចំនួនការតស៊ូដែលប្រាកដនៅតុងកឹង និងទ័ពដែលនៅប្រចាំខេត្តមួយចំនួន រួមទាំងអ្នកដែលនៅឯខេត្តកំពង់ធំ និងខេត្តសៀមរាបបានកៀសខ្លួនទៅកាន់ព្រៃកម្ពុជាដើម្បីបង្កើតឡើង និងដើមប្រផេញនេះ។មានទ័ពប្រមាណជាសែសិបនាក់បានឆ្លងទូទាំងប្រទេសពីខាងជើងទៅខាងត្បូងហើយព្យាយាម ដើម្បីគេចខ្លួនដោយជិះទូកតាមឈូងសមុទ្រ។ ទន្លេយ៉ដាន់ពីទិសខាងត្បូងទៅដល់តំរង់ទៅកោះឈូងសមុទ្រ។ អ្នកខ្លះទៀតធ្វើដំណើរតាមភ្នំបានលះបង់ចូលទៅក្នុងតំបន់ភ្នំខេត្តពោធិសាត់ភាគនិរតីនៃសង្គ្រាមទ័ពព្រៃដេញតាមនិងធ្វើសង្គ្រាម។ ទ័ពដែលនៅប្រចាំប្រទេសកម្ពុជាបានរឹងទទឹងនឹងការប្រគល់ទៅឱ្យកម្លាំងខ្ពស់ជាងមុនទោះបីជាប្រកពមួយ ដែលស្និទ្ធនឹងប្រទេសកម្ពុជាជប៉ុននៅពេលក្រោយបាននិយាយថាកន្លែងនោះជាការតស៊ូរបស់បារាំងរយៈពេលជាង24ម៉ោង។

នៅឆ្ងាយពីទីក្រុងហាណូយម៉ាស៊ីនបោះពុម្ព ត្រូវបានធ្វើការនៅថ្ងៃទី9ខែមីនា នៃក្នុងឥណ្ឌូចិន នៅពេលដែលក្រុមទាហានជប៉ុនមួយក្រុមបានចូលទៅក្នុងនឹងបញ្ឈប់កាសែត ពួកគេបានបង្ខំអ្នកបង្កើត ការបោះពុម្ពពិសេស (និងចុងក្រោយ) ដើម្បីបំបែកប្រភេទនេះនៃទស្សនាវដ្តីនេះ នៅថ្ងៃបន្ទាប់បានបង្ហាញខ្លួនតាមការ

ប្រកាសដោយនាយកមេទ័ពជប៉ុននៅឥណ្ឌូចិន។សេចក្តីប្រកាសបានប្រកាសថាចាំបាច់ពីព្រោះសកម្មភាពជប៉ុននៃ "កង្វះនៃភាពស្មោះត្រង់របស់អាជ្ញាធរបារាំង ... នៅក្នុងការប្រតិបត្តិនៃកិច្ចព្រមព្រៀងសម្រាប់ការការពាររួមគ្នានៃប្រទេសនេះ»។ ជនជាតិជប៉ុនបានសន្មត់ កិច្ចការ ចង់ការពារជាតិ សម្រាប់ការ, ប្រកាសនេះបានបន្តថា, "សហការជាមួយប្រជាជនឥណ្ឌូចិន" ។ សណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈនឹងត្រូវបានដួសដុលឡើងវិញ ហើយមុខងាររបស់ជនជាតិដើមភាគតិចត្រូវបានស្នើសុំឱ្យបន្តមុខងារឡើងវិញ។ ជីវិត ទំនិញ សិទ្ធិ និង ផលប្រយោជន៍របស់ប្រជាជនទូទៅនឹងត្រូវបានការពារជាផ្នែកមួយនៃ "ការកសាងឡើងវិញនូវឥណ្ឌូចិនថ្មី" ។ពួកគេក្លាហានក្នុងការប្រយុទ្ធជាមួយជប៉ុន ប៉ុន្តែជប៉ុនជា"ចក្រភពព្រះអាទិត្យនៅលើតំបន់អាស៊ី"គឺ បានកំណត់ព្រលប់ខ្មែរស្ងបសាកសពកម្លាំងជីវពលស្លាប់នៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ។

ពួកគេបានប្រកាសព្រះមហាក្សត្រនៃអនាគតនយោបាយនៅក្នុងប្រទេសជប៉ុន ដែលគ្រោងសម្រាប់ឥណ្ឌូចិន។ រដ្ឋបាលបារាំងត្រូវបានលុបចោលនៅពេលថ្ងៃលិច ដើម្បីបំរាមព្រះអាទិត្យត្រូវបានគេដាក់រួមជាមួយច្បាប់អាជ្ញាសឹកនៅទូទាំងតំបន់ទាំងប្រាំនៃឥណ្ឌូចិន។ លោកឧត្តមនាវី Decoux និងជំនួយការកំពូលរបស់លោកត្រូវបានគេឃុំឃាំងការពារធ្វើឡើងនៅ Locninh និងទាហានបារាំងបានដកហូតអាវុធនៅទីឃុំឃាំងបាន, ជាញឹកញាប់នៅក្នុងលក្ខខណ្ឌឃោរឃៅ។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរអតីតជនស៊ីវិលជនជាតិបារាំងដែលរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាមិនយូរប៉ុន្មានក៏មានហេតុការណ៍អាប់អួរ។ នៅថ្ងៃទី24 ខែមីនា ហ្វូងមនុស្សបានឡោមព័ទ្ធផ្ទះសម្បែងរបស់ពួកគេបន្ទាប់ពីព័ត៌មានមិនពិតបានផ្សព្វផ្សាយដោយទីភ្នាក់ងារសារព័ត៌មានដូម៉ារបស់ជប៉ុន។ ពួកអាជ្ញាធរជប៉ុនបានប្រើប្រាស់ឧបទ្ទវហេតុនេះ ដើម្បីជាការបណ្តុះបណ្តាលផ្នែកភាសាបារាំងដែលត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីសុវត្ថិភាពរបស់ពួកគេ។ បុរសស្ត្រីនិងកុមារត្រូវបានជាប់ពន្ធនាគារនៅក្នុងអ្វីដែលអ្នកនិពន្ធជាភាសាបារាំងមួយនៅពេលក្រោយ បានរៀបរាប់ថានេះជា «ជំរំបង្ហាញការស្លាប់ដែលជាកន្លែងដែលឆ្មាំឃោរឃៅ រំលោភបំពានដោយពួកគេបានទទួលរងពីកង្វះនៃអាហារ ទឹក និងសត្វចង្រៃហើយត្រូវស៊ូទ្រាំនិងជំងឺ។ជនជាតិបារាំងត្រូវបាន ជប៉ុន សំលាប់មួយចំនួនត្រូវបានសំលាប់បន្ទាប់ពីឬមិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពេលជប៉ុនចុះចាញ់។ កឹមផែយ(កងរាជអាវុធហត្ថ) ត្រូវបានប្រតិបត្តិដោយបិតាR.P ដាវីឌជាអ្នកដែលបានបម្រើជាបូជាចារ្យអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា មនុសមួយរូបបានរួចរស់ជីវិតពីការវាយប្រហារនៅក្រចេះក្នុងវេលាពេលយប់ថ្ងៃទី22 សីហា។ នៅលើជីវិតរបស់គាត់ត្រឡប់មកវិញដោយចោរប្លន់លោកអ៊ុចសេនាបក្នុងឆ្នាំ1913 មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់របស់បារាំងចំនួនបីផ្សេងទៀតគឺ លោក M. Haelewyn, ស្នាក់នៅជាន់ខ្ពស់នៃការអាណ្តា,កីឡាករ Edouard Delsalle, ជាអ្នកនយោបាយកិច្ចការបរទេសអាហ្វ្រិកនិងAbel Desalle មេបញ្ជាការនៅក្នុងប្រជានៃ Indochinoise gardeនោះត្រូវបានគេសម្លាប់នៅក្បែរស្ទឹងត្រែង។ ក្រោយមកឃាតករបានដើរនៅក្នុងសម្លៀកបំពាក់កាន់ដាវបង្ហូរឈាមនិងដើម្បីផ្សព្វផ្សាយព្រឹត្តិការណ៍នេះ។

1. សម្តេច នរោត្តមសីហនុបានស្នើសុំឱ្យប្រកាសឯករាជ្យ

ពួកឥស្សរៈជនខ្មែរត្រូវបានគេចាត់ទុកជាពង្រាក់ស្មារតីមួយផ្នែក។ ភ្លាមបន្ទាប់ពីពលប្រហាររបស់ជប៉ុនពួរបស់ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ គឺលោក Buor Horng បានប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងនឹងបារាំង នឹងការិយាល័យជប៉ុនមួយចំនួនមកដល់ព្រះបរមរាជវាំង។ ពួកគេបានយកជំនួយការបារាំងរបស់ព្រះបាទនរោត្តសីហនុនិងកងទ័ពបោះជំរុំបារាំងរបស់ Boysson នេះទៅឃុំឃាំងរួមស្នាក់នៅនិវេសនា,ជាមួយលោក រេស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែរ

លោក Andre Berjoan ដែលបានសន្មត់ការកិច្ចរបស់គាត់បានតិចជាងមួយខែមុន។ ចំពោះការភ្ញាក់ផ្អើលដ៏អស្ចារ្យរបស់ស្តេចវ័យក្មេងដែលជាទីប្រឹក្សាពិសេសរបស់ជប៉ុនមកកាន់ប្រទេសកម្ពុជា, លោក M. Kubota បានសួរទ្រង់ពីការ ប្រកាសឯករាជ្យភាពប្រទេសទ្រង់ ពីប្រទេសបារាំង។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុជាជនជាតិខ្មែរមួយរូបដែលមិនមែនមានការភ្ញាក់ផ្អើលនៅថ្ងៃនោះទេ។ មានភ័ស្តុតាងតិចតួចដែលសូម្បីតែអ្នកជាតិនិយមគាំទ្រជប៉ុនក៏បានដឹងជាមុនអំពីកម្លាំងរដ្ឋប្រហារ។ ជប៉ុនបានប្រាប់អ្នកជាតិនិយម Chandara Mohaphtey រស់នៅក្នុងខេត្តស្វាយរៀងបន្ទាប់ទៅត្រៀមខ្លួនជាស្រេចសម្រាប់ការប្រកាសមួយ ប៉ុន្តែមិនបានប្រាប់ទ្រង់ពីអ្វីដែលបានកើតឡើងរហូតដល់បន្ទាប់ពីរដ្ឋប្រហារ។សម្តេចនរោត្តមសីហនុមានជម្រើសតិចតួចទេ ប៉ុន្តែដើម្បីធ្វើតាមតម្រូវការរបស់គូប៊ុយតា។ សម្តេចនរោត្តមសីហនុបានស្នើសុំរាជបញ្ជាដាក់កាលបរិច្ឆេទនៅថ្ងៃទី13 ខែមិនា ដើម្បីប្រកាសឯករាជ្យរបស់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជាប្រាប់ពិភពលោកថា កម្ពុជាលែងមានអារម្មណ៍ថា ជាតម្រូវការចាំបាច់សម្រាប់ការការពារពីបារាំង។

សម្តេចព្រះនរោត្តម សីហនុ ក៏បានចេញបញ្ជាឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរឈ្មោះប្រទេសទៅជាកម្ពុជា។ ការប្រកាសឯករាជ្យនេះ គឺជាព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់មួយ និង ជាការចាប់ផ្តើមនៃការពេលវេលាដ៏លំបាកសម្រាប់ប្រទេសបារាំងនៅក្នុងប្រទេសនេះ ប៉ុន្តែសំរាប់ប្រជាជនខ្មែរផ្លាស់ប្តូរដូចជាជីវិតរបស់ពួកគេជារៀងរាល់ថ្ងៃមានការព្រួយបារម្ភ។ ជនជាតិជប៉ុនបានកាន់អំណាចពិតប្រាកដតាំងពីឆ្នាំ1941 ហើយឥឡូវនេះពួកគេបានផ្លាស់ទីទៅមុខនៃឆាកនយោបាយ។ គណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់ព្រះនរោត្តម សីហនុនៅពេលនេះគឺជាអ្នកជាតិនិយមប្រឆាំងបារាំង។ ផ្ទុយទៅវិញពួកគេតែងតែស្មោះត្រង់នឹងបារាំងនិងស្តេច។ ឥលូវនេះប្រឈមមុខនឹងចៅហ្វាយនាយថ្មី ពួកគេបានឆ្លើយដោយប្រយ័ត្នប្រយែងមិនច្បាស់អំពីទំហំនៃអំណាចរបស់ពួកគេ។ ប្រហែលជាពួកគេក៏ប្រុងប្រយ័ត្នចំពោះការរំលោភបំពានរបស់បារាំងមានសម្ព័ន្ធមិត្តអង់គ្លេស និងអាមេរិកនៅជំណាក់កាលចុងក្រោយនេះនៅក្នុងសង្គ្រាម។ ប្រាកដណាស់ពាក្យនៃការប្រកាសឯករាជ្យរបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុគឺជាវោហាសាស្ត្រនិងជាការសុំទោសមានលក្ខណៈជាតិនិយម។

2. ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុមិនអើពើអ្នកឆោសជាតិនិយមដែលវិលត្រឡប់មកវិញ

ព្រះបទនរោត្តមសីហនុ ពុំបានលើកទឹកចិត្តសកម្មភាពប្រយុទ្ធជាតិនិយមអ្នកឯទៀតដែលជាអ្នកចូលរួមនៅរស់រានមានជីវិតនៅក្នុង "ការបះបោរតាំងពីយូរ" នៃឆ្នាំ 1942 ដែលពួកគេបានមកដល់ផ្ទះវិញ។ នៅពេលត្រូវបានរំដោះដោយកងទ័ពជប៉ុននឹងមិត្តភក្តិជាច្រើនរបស់ពួកគេត្រឡប់មកវិញ និងបានត្រឡប់មកដល់ទីក្រុងភ្នំពេញនៅក្នុងរថយន្តយោធាជប៉ុនដោយក្តីសង្ឃឹមថា នឹងមានការស្វាគមន៍ដែលមានភាពជោគជ័យ។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានមិនអើពើពីពួកគេទេ។ នេះបើយោងតាមលោក Nuon Duong ដែលបានស្លាប់ភ្លាមៗបន្ទាប់មកសម្តេចសីហនុបានដកអ្នកដទៃទៀតពីការងារសាធារណៈ។ យោងតាមលោកប៊ុនចាន់ ម៉ុលថា" ពួកយើងដែលជាអ្នកនៅរស់មិនមានការងារធ្វើមួយផ្នែកណាទេ។ ដោយសារតែក្រុមអ្នកដែលជាខ្ពុបម្រើរបស់បារាំង នៅតែស្អប់ពួកយើងហើយមួយផ្នែកដោយសារព្រោះតែព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ គឺនៅតែបំពេញចិត្តបារាំងនោះហើយតាំងពីទ្រង់បានឃើញថា ឥឡូវនេះពួកគេមានសម្ព័ន្ធមិត្តដើម្បីជួយពួកគេកម្ចាត់ពួកជប៉ុន ទ្រង់ក៏មិនខ្វល់គិតឬជួយពួកយើងក្នុងវិធីណាទេ។ ទ្រង់ថែមទាំងបានសង្កត់សង្កិនយើងថែមទៀត" វាក៏ទំនងជាថាទ្រង់ ច្រណែនអ្នកដែលអាចលួចយកការចាប់អារម្មណ៍របស់ទ្រង់ ។ ក្រោយមកនេះទ្រង់បាន

បង្ហាញថា ខ្លួនឯងជាអ្នកទាមទារតែមួយគត់នៃឯករាជ្យភាពរបស់ប្រទេសឆ្លុះបញ្ចាំងឲ្យឃើញថាតួនាទីរបស់ក្រុមនគរវត្ត និង Parasols ដែលបានអះអាងពី ការធ្វើដំណើររបស់ទ្រង់ នៅក្នុងទីជនបទក្នុងអំឡុងពេលរយៈពេលដឹកនាំប្រទេសរបស់ទ្រង់គឺ"ស្អប់អំពើទុច្ចរិតនៃការគ្រប់គ្រងអាណានិគម។ប្រហែលជានៅផ្នែកចុងក្រោយនៃការអះអាងរបស់ទ្រង់ជាការពិត ប៉ុន្តែលោកនួន ឌួង និង សមមិត្តរបស់គាត់ត្រូវបានទទួលរងនូវឯករាជ្យភាពបស់ប្រទេសកម្ពុជា ខណៈពេលដែលសម្តេចសីហនុគឺជាទន្សាយដែលមានស្នែងដោយគណនីផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ទ្រង់កំពុងតែយកក្មេងស្រីមកផលិតជាខ្សែភាពយន្ត លេងកីឡា និង សហការជាមួយបារាំង។ មនុស្សម្នាក់មានការសង្ស័យពីជម្រៅនៃអ្នកជាតិនិយមរបស់ទ្រង់ ភាពភ្លៀវភ្លាក្នុងកំឡុងពេលនៃអាណាចក្រឯករាជ្យ និងសម័យនោះរយៈពេលដូចខាងក្រោមនៅពេលដែលបាឡាងបានស្តារអំណាចរបស់ពួកគេឡើងវិញ។ទ្រង់គឺជាអ្នកជំរុញដោយធ្វើឲ្យឃើញនូវភាពជាក់ស្តែងនិង ដោយពិចារណា។

3. ស្តេចនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា និង ការត្រឡប់មកវិញរបស់ពួកបារាំង

សម្រាប់ភាពហ៊ឺហារបស់ទ្រង់ដែលមានទាងអស់ ទោះបីជាយ៉ាងណាសម្តេចសីហនុកំពុងសិក្សាពីខ្សែនយោបាយ។ ទ្រង់មានអ្នកប្រឹក្សយោបល់ដ៏ឈ្លាសវៃមួយចំនួនដែលត្រូវតែដឹងថាទោះបីជាកងកម្លាំងជប៉ុនមានភាពគង់វង្សនៅឥណ្ឌូចិនក្តីក៏ជ័យជំនះរបស់សម្ព័ន្ធមិត្តគឺជៀសមិនរួច។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុដើម្បីទទួលបាននូវការតស៊ូប្រឆាំងបារាំងឬអ្នកជាតិនិយមបានបង្ហាញពីការគាំទ្រជប៉ុន។ ការតែងតាំងលោកឧត្តមនាវី Thierry d'Argenlieu ជាអភិបាលទូទៅថ្មីជាឧត្តមសេនីយ៍នៃតំបន់ឥណ្ឌូចិននៅថ្ងៃទី12 ខែសីហា រង់ចាំការត្រឡប់មកវិញនៃកងទ័ពសម្ព័ន្ធមិត្តកម្ពុជា ហើយក៏បានគូសបញ្ជាក់ពីលក្ខណៈមិនច្បាស់លាស់របស់ប្រជាជនកម្ពុជាថា "ឯករាជ្យភាព"។ វាមិនមានន័យថាជ័យជំនះរបស់សម្ព័ន្ធមិត្តមានន័យថា វិលត្រឡប់ទៅរកឋានៈអាណានិគមសម័យមុនសង្គ្រាមទេ។ មិនយូរប៉ុន្មានមុនកងកម្លាំងរដ្ឋប្រហាររបស់ជប៉ុនកាត់ផ្តាច់ឥទ្ធិពលរបស់រដ្ឋាភិបាលបារាំងនៅទីក្រុងប៉ារីស បានរំដោះហើយសន្យាថានឹងផ្តល់ឱ្យការគ្រប់គ្រងផ្ទះទៅឥណ្ឌូចិនបន្ទាប់ពីសង្គ្រាម។ នេះគឺជាចំណេះដឹងសាធារណៈនៅភាគខាងលិចហើយវាអាចទៅរួចដែលថាព្រះបាទនរោត្តមសីហនុក៏ដឹងពីរឿងនេះផងដែរ។ ទីតាំងបារាំងបាន និងជាផ្នែកមួយធំនៃការឆ្លើយតបទៅនឹងការវាយហារស័ព្ទនិយមសង្គ្រាមប្រឆាំងអាណានិគម របស់លោកប្រធានាធិបតីអាមេរិកលោក Roosevelt គ្មានអ្នកណាបានមើលងាយអាណានិគមបារាំង និងបានស្នើឡើងនេះបានកំណត់ត្រានៃដែនដីបញ្ជើរបស់អង្គការសហប្រជាជាតិ សម្រាប់អាណានិគមឥណ្ឌូចិនបន្ទាប់ពីសង្គ្រាម។បារាំង និងចក្រភពអង់គ្លេសបានចាត់ទុកថាពួកគេអាក់អន់ចិត្តនឹងអ្វីដែលលោក Roosevelt និយាយថា «ជំងឺអាមេរិករោមសត្វមានផ្ទៃពោះជាធម្មតា និងទស្សនៈនៅលើអនាគតនៃទ្រព្យសម្បត្តិរបស់មនុស្សផ្សេងទៀតនោះទេ» ប៉ុន្តែពួកគេត្រូវបាននៅក្នុងទីតាំងដើម្បីប្រកួតប្រជែងអំណាចរបស់ពិភពលោកទេ និងបានដឹងខ្លះនូវការផ្លាស់ប្តូរនោះជៀសមិនរួច។ ផ្នែកមួយចំនួននៃគំនិតរបស់បារាំង, រួមទាំងការប្រយុទ្ធ, ពួកអតីតអ្នកបោះពុម្ពផ្សាយ,យល់ព្រមជាមួយនឹងការវាយតម្លៃរបស់លោករូសសេវែ ដែលបានរៀបរាប់កន្លងមកលើអាណានិគមបារាំងមានគោលនយោបាយលើរឿងអាស្រូវ។ ដូច្នេះនៅពេលនៃកងកម្លាំងរដ្ឋប្រហាររបស់សម្តេចសីហនុនោះផលប្រយោជន៍របស់ព្រះអង្គ ត្រូវបានបំពេញដោយគោលនយោបាយនៃការយកចិត្តទុកដាក់និងការរង់ចាំ។ទ្រង់នឹងជៀសវាងការផ្តល់បទល្មើសអោយជនជាតិជប៉ុនប៉ុន្តែមិនអើពើនឹងពួកគាំទ្រអ្នកជាតិនិយមជប៉ុន។ ដូច្នេះទោះបីជាទ្រង់អះអាងថាបានស្នើសុំអាជ្ញាធរ

ជប៉ុនឱ្យនាំយកមេដឹកនាំជាតិនិយមស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ មកវិញក៏ដោយក៏រឿងនេះហាក់ដូចជាមិនទំនងទេ។ ទ្រង់បានមើលងាយមើលថោកអ្នកជាតិនិយមអ្នកត្រួសត្រាយផ្លូវកាល ពីខែកក្កដាឆ្នាំ 1942 នៅពេលដែល ពួកគេបានធ្វើមាតុភូមិនិវត្តន៍ពីក្រុមហ៊ុនអាកាសចរណ៍ Condor Poulo និងខាងសមាគមដែល ជិតស្និទ្ធផងដែរជាមួយលោកថាញ់ដែលអាចធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ទំនាក់ទំនងនាពេលអនាគតជាមួយនឹងសម្ព័ន្ធមិត្ត។ ផ្ទុយទៅវិញលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ គឺជាតួអង្គដ៏ល្បីល្បាញម្នាក់នៅក្នុប្រទេសកម្ពុជា ហើយព្រះបាទនរោត្តមសីហនុប្រហែលជាបានសម្រេចចិត្តថាទ្រង់ត្រូវធ្វើការជើម្បីទាក់ទាញអ្នកគាំទ្ររបស់លោកថាញ់។ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយនៅលើតុល្យភាពមនុស្សម្នាក់នៃការឆ្ងល់ថា ហេតុអ្វីបានជាទ្រង់លើកទឹកចិត្តដល់ការវិលត្រឡប់នៃចង្កោមជាតិនិយមនៅការផ្សាភ្ជាប់ដែលស្រើបស្រាលបែបនេះ។ជាថ្មីម្តងទៀតវាទំនងជាថាព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ កំពុងព្យាយាមបង្កើនគុណសម្បត្តិ ជាតិនិយមរបស់ទ្រង់ ។

4. ការវិលត្រឡប់របស់ លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់

លោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ បានវិលត្រឡប់មកវិញនៅខែឧសភាឆ្នាំ1945 នៅលើទូកនិងយន្តហោះទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់ជប៉ុន ដោយមានការស្វាគមន៍ដ៏យ៉ងំនះដោយពួកអ្នកគាំទ្ររបស់គាត់នៅឯអាកាសយានដ្ឋានពោធិ៍ចិនតុង។ សម្តេចសីហនុជាក់ឈ្មោះឲ្យគាត់ថាជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការបរទេសរបស់ទ្រង់ ប្រហែលជាមានការស្នើសុំពីឯកអគ្គរាជទូតជប៉ុនគឺលោកម៉ាត់ស៊ូម៉ូតូ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយអ្នកនិពន្ធបារាំងឈ្មោះថា Gilbert David បានសរសេរថាទំនាស់ដែលមានលក្ខណៈជាតិនិយមបានបង្ហាញពី ការមិនទុកចិត្តគ្នារវាងអ្នកស្នេហាជាតិដែលមានការព្រួយបារម្ភចំពោះអាណានិគមជប៉ុនជាការពិតដែលហាក់ដូចប្លែងជាងពីមុន។

លោកស៊ឹងង៉ុកថាញ់ផងដែរហាក់ដូចជាមានការចុះចាញ់នឹងបរិយាកាសជាទូទៅក្នុងការរងចាំ និងមើលឃើញនៅក្នុងដំណាក់កាលនេះ។លោកDavid Chandler បានកត់សម្គាល់ទាំងមិនសប្បាយចិត្ត ថាវត្តមានរបស់លោកថាៈញ់ គឺមិនបានបង្ហាញពីអាកប្បកិរិយាគួរឲ្យអាម៉ាសដល់រដ្ឋាភិបាលទេ។ ផងដែរលោកស៊ឺនង៉ុកថាញ់ក៏បានរីកចំរើនក្នុងក្នុងស៊ូទ្រាំការរង់ចាំគ្រូណែនាំជប៉ុនរបស់គាត់ ដើម្បីធ្វើសកម្មភាពហើយគាត់មិនធ្វើកម្មវិធីនយោបាយច្រើនហួសពីការដេញបារាំងចេញនោះទេ។ គោលនយោបាយរបស់គាត់ គឺជាការលាយបញ្ចូលគ្នារវាងគំនិតខ្មែរ និងជប៉ុនដែលហៅថារដ្ឋមានលក្ខណៈជាគ្រួសារនិងតាមបែបអាស៊ី។ គាត់បានប្រកាសថាគាត់នៅតែពេញចិត្តនឹងរបបសង្គមរាស្ត្រនិយមប៉ុន្តែនៅពេលក្រោយគាត់បានដកស្តេចចេញពីប្រជាជាតិខ្មែរ។ ចំណារពាក់កណ្តាលដ៏អាថ៌កំបាំងនេះត្រូវបានគេដាក់បញ្ចូលជាមួយនឹងការប្រឆាំងពួកយូដា ដែលមានទស្សនៈវិស័យជាទូទៅមិនច្បាស់របស់ពួកអំណាចAsix ទោះបីគាត់ប្រហែលជានបានប្រមូលវាខ្លះទុក កំឡុងពេលដែលគាត់បានរស់នៅក្នុងពេលមានសង្គ្រាមក្នុងធនាគារទីក្រុងប៉ារីស។ សម្តេចសីហនុ ជាបន្តបន្ទាប់បានចំអកលោកថាញ់ថាជាអ្នកវាស់ស្ទង់មតិជប៉ុននៅកម្ពុជានិងមើលងាយថាគាត់ជាជនឆ្លាតឱកាសគិតតែពីប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។នេះគឺជារឿងយោរយៅ និង គិតតែពីខ្លួនឯង។ អ្វីដែលជាកំហុសរបស់ លោកស៊ីនង៉ុកថាញ់គឺជាអ្នកជាតិនិយមដែលស្មោះត្រង់។នេះជាផ្នែក ថេរភាគច្រើននៃទស្សនវិស័យរបស់ទ្រង់ គឺជាអ្នកចេះភាសាបារាំង ទោះបីជាដឹងប្រហែលជាមួយអាចនឹងផ្តោតលើកូនចៅជំនាន់ក្រោយទ្រង់បានជ្រើសរើសដើម្បីសរសេរជាភាសាបារាំងនៅក្នុងសំបុត្ររបស់គាត់ទៅអ្នកគាំទ្រ ក្នុងកំឡុងពេលទ្រង់និរទ្ទេសនៅប្រទេសជប៉ុន។ ភាសាបារាំងដែលទ្រង់បានត្បួញត្បែរពុំបានបណ្តុះបណ្តាលវិស្វកររខ្មែរ អ្នកនយោបាយ ឬបុរសនៃអក្ស ឬ

savants អ្នកសេដ្ឋកិច្ចអ្នកការសែតឬអ្នកគ្រប់គ្រងឧស្សាហកម្ម ទោះបីជាពួកគេអះអាងថាជាអ្នកការពារប្រទេសរបស់ខ្លួនក៏ដោយ។ នៅទីនេះទ្រង់គឺជាអ្នកដែលរកដោះស្រាយត្រឹមត្រូវច្រើនដែលបានសន្តំការជឿទុកចិត្តពីប្រទេសជប៉ុនថាជាមាតានៃអាស៊ីពណ៌លឿង។ សម្តេចសីហនុបាននិយាយថាលោកថាញ់មានកិត្តិយសខ្លួនគាត់ផ្ទាល់ក្នុងកំឡុងពេលនៃការបំផ្លើសរបស់គាត់ក្នុងគោលជំហរគាំទ្រជប៉ុន ដោយបានដឹកទំនិញតាមរទេះរុញឡានិងកគ្រឿងម៉ាស៊ីនប្រើប្រាស់ផ្សេងៗទៀត។ គាត់គឺជាមនុស្សដែលប្រើវិធីឆោតល្ងង់ដូចបានបង្ហាញនៅពេលក្រោយក្នុងអាជីពរបស់គាត់ពេលគាត់បានសុំមានសម្ព័ន្ធភាពជាមួយពួកវៀតមិញ ដោយបានសហការជាមួយគាត់នូវលទ្ធិកុម្មុយនីស្ត។អ្វីក៏ដោយដែលគិតថាសម លោកថាញ់គឺមិនមែនជាមេដឹកនាំដែលមានការលើកកម្ពស់លទ្ធិតស៊ូហូជីមិញទេ បាម៉ា ឬ ឆាន់ដាបូស ទេដែលនេះបានពន្យល់ផ្នែកមួយអំពីមូលហេតុថាជនជាតិជប៉ុនមានភាពស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការគាំទ្រពេញទំហឹងដក់គម្រោងការណ៍ប្រឆាំងបារាំងរបស់គាត់។

រដ្ឋាភិបាលថ្មីបានផ្តោតលើការរក្សាឧបករណ៍រដ្ឋបាល ប៉ុន្តែវាបានធ្វើឱ្យមានការផ្តួចផ្តើមមួយចំនួនដូចជាការប្រកាសរំលឹកថ្ងៃបុណ្យបដិវត្តថ្ងៃទី20ខែកក្កដា ជាថ្ងៃបុណ្យជាតិថ្មី។ រដ្ឋាភិបាលក៏បានអំពាវនាវឲ្យប្រជាជនខ្មែរជឿសពីអារម្មណ៍នៃអន់ជាងអ្នកដទៃដែលបានបណ្តុះជាគំនិតដោយប្រទេសបារាំង និងបានសម្រេចចិត្តក្នុងការបន្តយភាសាបារាំងជាភាសានៃការបង្រៀននៅក្នុងសាលារៀននេះ បើទោះបីជា នេះគឺជាការបង្ករៀបរាប់ច្បាស់លាស់ ជាងសំណើជាក់ស្តែងសម្រាប់មនុស្សជាច្រើននៃសាលារៀនជាច្រើនទៀត ត្រូវបានគេអាស្រ័យផលពីផ្ទៃដីដែលជាបន្ទាយទាហានរបស់ប្រទេសជប៉ុននៅពេលនោះ។ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាក៏បានបង្វែរការយកចិត្តទុកដាក់របស់ខ្លួនទៅប្រវត្តិសាស្ត្រក្នុងគោលបំណងដើម្បីផ្តល់នូវភាពច្បាស់លាស់សម្រាប់សេចក្តីប្រកាសឯករាជ្យ។ បន្ទូរព្រះអង្គម្ចាស់យុគន្ធរ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានរៀបរាប់ថា នេះគឺជាសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1863 និងសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ខ្លួននៅឆ្នាំសើរើក្លាមក្រោយឆ្នាំ1884 ដោយដាក់ លោក Charles Thomson ជា "ការដណ្តើមយកប្រាក់ " ។

ដូចគ្នានេះដែរ រដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតកងជីវពលរបស់ខ្លួនផ្ទាល់នេះជាទីភ្នាក់ងារកងទ័ព des Volontaires Cambodgiens ត្រូវបានគេស្គាល់ជាទូទៅថាជាកងទ័ពដែលមានអាវពណ៌បៃតងនេះបានឈានដល់ចំណុចកំពូលនៃផែនការដែលមានសមាជិកជាច្រើនពាន់នាក់ដោយពេលវេលានៃការចុះចាញ់របស់ជប៉ុន។ Greenshirts គឺជាកម្លាំងយោធាប្រតិព័ទ្ធនិងជាកម្លាំង ប៉ូលីសដែលបានបង្កើតឡើងដោយរដ្ឋមន្ត្រីការពារប្រទេសលោកគីមធិបនៅថ្ងៃទី11ខែកក្កដា, ជាក់ស្តែងនៅលើអនុសាសន៍នៃលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ និងដោយមានការគាំទ្រពេញលេញរបស់អាជ្ញាធរជប៉ុន។ រដ្ឋាភិបាលបានប្រគល់ពាក្យបញ្ជាជារួមទៅនឹងប្រធានចំពោះលោកអនុសេនីយ៍ឯក ជុំ មួង, ជាក់ស្តែងតាមមើលទៅ នៅលើមូលដ្ឋាននៃសារតាំងជាតិនិយមជាជាងការយោធា ដូចជាគាត់ត្រូវបានជាមន្ត្រីរាជការនៅក្នុងក្រសួងកិច្ចការសាសនាបន្ទាប់ពីការវិលត្រឡប់ពីការនិរទេសខ្លួនទៅក្រុងបាងកករបស់លោក ដើម្បីគេចពីការបង្ក្រាបរបស់បារាំងបន្ទាប់ពីការបះបោរក្នុងសង្គ្រាមធំត្រ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយការបណ្តុះបណ្តាលគឺស្ថិតនៅក្នុងដៃរបស់គ្រូបង្រៀនជនជាតិជប៉ុន និងអង្គការមិនមែនរដ្ឋាភិបាល(NGOs)។ នៅដើមខែសីហាមានបុរស 520 នាក់បានចុះឈ្មោះចូលរៀន។ បីថ្ងៃបន្ទាប់ពីការទម្លាក់គ្រាប់បែក នៅលើហ៊ីរ៉ូស៊ីម៉ាមេបញ្ជាការកងទ័ពជប៉ុនឈ្មោះថាMarada, បានណែនាំរដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាដើម្បីរំលាយបង្កើតចូលទៅក្នុង Garde Nationale និង Garde Royale។ រដ្ឋាភិបាលបានប្រកាសជាផ្លូវការនូវការរំលាយកម្លាំងនៅថ្ងៃទី15ខែសីហា។ យោងតាមប្រកពចារកម្មយោធាអង់គ្លេសបានឱ្យដឹងថាអ្នកជ្រើសរើសជា

ច្រើននាក់បានបោះបង់ចោលហើយកងកម្លាំងបានធ្លាក់ចុះដល់ 250 នាក់។ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយពួក Greenshirts មិនត្រូវបានបែកខ្ញែកទាំងស្រុងនោះទេប៉ុន្តែត្រូវបានគេដាក់ឈ្មោះថ្មីថា កងទ័ព Nationales ។ តួលេខបានកើនឡើងដល់ជាង800នាក់គិតត្រឹមខែកញ្ញាដោយសារតែការបញ្ចូលបុរសនិងអង្គការក្រៅផ្លូវការ បាលមកពីអង្គការ Garde Indochinoise ។ នៅក្នុងខែដដែលនោះលោកគឺមធិនមានគម្រោងកាត់បន្ថយ កងកម្លាំងបុរស2000នាក់បើទោះបីជាមានការចូលរួមពីកងទ័ពជប៉ុនក្នុងគោលបំណងទប់ទល់នឹងការវិលត្រឡប់របស់ពួកបារាំងក៏ដោយ។សម្រាប់ទាំងអស់នៃ ភាពឈឺឆ្អាលចំពោះ ជាតិនិយមជាក់ស្តែងរបស់ទ្រង់, ទោះជាយ៉ាងណាក្រសួងការពារជាតិគឺត្រូវ ដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់,ដោយបាន សមគំនិតជាមួយបារាំង, អង់គ្លេស, និងប្រហែលអាចជាម្តាយរបស់ព្រះបាតនរោត្តមសីហនុ ដើម្បីទម្លាក់លោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ និង បណ្តេញចេញពីតំណែងនិងធានាបាននូវនយោបាយ ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ទ្រង់។

5. រដ្ឋប្រហារជាតិនិយមថ្ងៃទី 9 ខែសីហា

ការបរាជ័យរបស់ប្រទេសជប៉ុន គឺជិតបានមកដល់សូម្បីតែនៅដើមដំបូងបន្ទាប់ពីការធ្វើសកម្មភាពរដ្ឋប្រហាររបស់ជប៉ុននៅថ្ងៃទី9ខែមីនាឆ្នាំ1945 ប៉ុន្តែអ្នកជាតិនិយមគាំទ្រជប៉ុននៅតែជឿជាក់លើជ័យជម្នះចុងក្រោយនៃអ្នកណែនាំរបស់ពួកគេ។ ប្រជាពលរដ្ឋរហូតដល់30,000នាក់ បានមកនៅភ្នំពេញដើម្បីអបអរសាទរឯករាជ្យភាពនៅថ្ងៃជាតិថ្មីនៃថ្ងៃទី20ខែកក្កដា។ ទំនុកចិត្តខុសកន្លែងបែបនេះគឺអាចយល់បានដោយសារតែភាពលំបាកនៃសារព័ត៌មាន និងសញ្ញាជាក់ស្តែងនៃអំណាចរបស់ជប៉ុនដែលមិនទាន់មានអំណាចនៅលើដីនៅឥណ្ឌូចិន។ ក៏ប៉ុន្តែប្រទេសជប៉ុនមិនអាចមានសង្ឃឹមថានឹងទទួលបានជ័យជំនះទេ ហើយជំនឿរបស់ពួកអ្នកគាំទ្រ លោកថាញ់ត្រូវបានគេដាក់ថាមិនត្រឹមត្រូវ។ កងទ័ពអាកាសអាមេរិកត្រូវបានគេបំផ្ទុះទីក្រុងនិងប្រទេសជប៉ុនចាប់តាំងពីឆ្នាំ1943ហើយក្រុមទាហានម៉ារីនបានសម្រុកចូលឆ្នេរសមុទ្រនៅអាយវីជីម៉ានៅថ្ងៃទី19ខែកុម្ភៈឆ្នាំ1945។ នេះជាគ្រាប់បែកបរមាណូដំបូងដែលបានធ្លាក់លើទីក្រុងហ៊ីរ៉ូស៊ីម៉ានៅថ្ងៃទី 6 ខែសីហា បីថ្ងៃក្រោយមកមួយគ្រាប់ទៀតនៅលើទីក្រុងណាហ្គាសាគី។ បន្ទាប់មកUSSRបានប្រកាសសង្គ្រាមជាផ្លូវការនៅជប៉ុននៅថ្ងៃទី8ខែសីហា ហើយភ្លាមៗបានផ្លាស់ទៅកោះគូរីនិងសាហាលីន។

បរិយាកាសបែបនេះ បានផ្តល់នូវភាពស្រើបស្រាលបន្តិចបន្តួចចំពោះអ្វីដែលបានកើតឡើងបន្ទាប់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ក្នុងអំឡុងពេលយប់នៃការថ្ងៃទី9 ឬក៏ទី10ខែសីហា ស្របពេលដែលសេចក្តីសម្រេចរបស់ជប៉ុន ខណៈដែលឥស្សរជនដែលកំពុងកាន់អំណាចរបស់ប្រទេសជប៉ុន ហើយកំពុងមានបញ្ហាជាប់គាំងនៅក្នុងការជជែកពិភាក្សាគ្នាយ៉ាងជូរចត់ជាងសំណួរនៃការចុះចាញ់នេះបានវាយបំបែកចូលទៅក្នុង diehard Greenshirtបានវាយលុកចូលក្នុងព្រះបរមរាជវាំងរាជធានីភ្នំពេញ ដោយប្រើកាំភ្លើងខ្លី និងទាមទារទៅមើលស្តេច។ វាបានធ្វើឱ្យអារម្មណ៍សមតិចតួចខាងផ្នែកភូមិសាស្ត្រ ដើម្បីរៀបចំអ្នកគាំទ្រធំបំផុតទង្វើអស់សង្ឃឹមដូច្នេះយឺតនៅក្នុងសង្គ្រាមនេះហើយ ប្រហែលជាបុរសដែលបានដាក់ជំនឿរបស់ពួកគេក្នុងហោរាសាស្ត្រជាជាងហេតុផលសម្រាប់ការធ្សើគំនិតជ្រើសរើសសម្តេចនរោត្តមសីហនុ យោងតាមទិន្នន័យនេះដោយសារតែចំនួនលេខប្រាំបួនជាលេខសំណាងចាត់ទុកជាលេខសំណាងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ ពួកគេបានដាក់នាយករដ្ឋមន្ត្រីអ៊ឹងហ៊ីនៅក្រោមការចាប់ខ្លួន។ សំពៅបានផ្ទុះឡើងហើយជំនួយការដ៏ស្មោះត្រង់របស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុត្រូវបានគេបាញ់ និងរងរបួសម្នាក់ដោយពួកក្រុមឧទ្ទាម។ សម្តេចសីហនុក្រោយមកបានអះអាងថាការ

បាញ់ប្រហារនេះគឺដោយចេតនាពីព្រោះ «ពួកក្រុមលោកថាញ់» ត្រូវបានចាត់ទុក លោក ង៉ុក គីមនី និយាយថា ជាអ្នកប្រមាញ់របស់បារាំង។ ផ្ទុយទៅវិញលោក ហ៊ុយ កន្ទុល បាននិយាយថាការបាញ់សម្លាប់នេះគឺ "មិនសមរម្យ" ប៉ុន្តែមិនត្រូវបង្ខូចកេរ្តិ៍ឈ្មោះរបស់សត្រូវរបស់គាត់គឺលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ទេ។ ការសង្ស័យមួយគឺថា សម្តេចនរោត្តម សីហនុ បានទម្លាក់ការទទួលខុសត្រូវទៅលើឈ្មោះលោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់។ នៅក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នោះលោក ង៉ុក គីមនី ត្រូវបានគេបញ្ជូនទៅមន្ទីរពេទ្យដែលគ្រូពេទ្យសង្គ្រោះជីវិតរបស់គាត់នៅក្នុងប្រតិបត្តិការសង្គ្រោះបន្ទាន់មួយ។ គាត់បានបន្តបម្រើព្រះបាទ នរោត្តម សីហនុ ស្ថិតនៅក្នុងមុខតំណែងមួយចំនួននៅក្នុងជួររដ្ឋាភិបាល និងក្រុមការទូត។

ជោគវាសនាជាបន្តបន្ទាប់នៃខ្មាន់កាំភ្លើងដែលមានសម្លេងតិចតួច គឺជាសក្ខីភាពមួយនៃសេចក្តីពិតនៃពាក្យសម្តីថា «អស់អ្នកដែលរស់នៅដោយដាវស្លាប់ដោយដាវ»។ យ៉ាងហោចណាស់មានមនុស្សចំនួន5នាក់ បានស្លាប់ដោយអំពើហឹង្សាចាប់ខ្លួននៅក្នុងសង្គ្រាមសោកនាដកម្ម និងបដិវត្តន៍នៃសង្គ្រាមក្រោយសង្គ្រាមកម្ពុជា។ បួននាក់ក្នុងចំនោមពួកគេគឺមានហឹមសាំង មីផូ និង នេតឡាយ បានចូលរួមជាមួយក្រុមឥស្សរៈ។ ការស្លាប់របស់លោកហែម ជួបប្រជុំគ្នានៅក្នុងកណ្តាប់ដៃរបស់តួអង្គនយោបាយសំខាន់បំផុតនោះគឺស្តេចគ្រាញ់ ជាប ឈួន កាលពីខែកក្កដា ឆ្នាំ1949 លោកមីផូ ដែលបានក្លាយជា «ខ្មែរវៀតមិញ» ចងសម្ព័ន្ធភាពជាមួយពួកកុម្មុយនិស្តវៀតណាមបានចំណាយពេលជាច្រើនឆ្នាំនៅទីក្រុងហាណូយបន្ទាប់ពីសេចក្តីសន្និដ្ឋាននៃការដំបូងនៃ សង្គ្រាមឥណ្ឌូចិន។គាត់បានវិលត្រឡប់ទៅស្រុកកំណើតរបស់គាត់នៅក្នុងឆ្នាំ1970 តែរឿងមួយគត់ដើម្បីត្រូវបានប្រតិបត្តិដោយ ប៉ុលពត ក្នុងឆ្នាំ1975 លោកនេត្រឡាំងបាននិយាយថា តើលេខាជាផ្លូវការរបស់ប្រទេសជប៉ុនគឺក្រុមហ៊ុនKubotaបាននៅក្នុងពេលរដ្ឋប្រហារនេះបានចូលរួមជាមួយឥស្សរៈ និងបានស្លាប់នៅក្នុងការវាយធ្មក់ឆ្នាំនេះនៅខេត្តកំពង់ស្ពឺក្នុងឆ្នាំ1946។ លោកម៉ៅសារ័ត្ន បានក្លាយជាគណកម្មាការការនយោបាយនៅក្នុងក្រុមខ្មែរឥស្សរៈការបោះឆ្នោតខ្មែរមុនពេលក្លាយជាជនរងគ្រោះដោយសារ ជាប ឈួនក្នុងខែកក្កដាឆ្នាំ1949។ លេខាម្នាក់ទៀតរបស់គូបូតាគឺលោកថាច់ សារី បានរស់រានមានជីវិតហើយក្លាយជាឧត្តមសេនីយ។គាត់បាន គាំទ្រលោកលន់ នល់បន្ទាប់ពីការធ្វើរដ្ឋប្រហារប្រឆាំងនឹងព្រះបាទនរោត្តមសីហនុនៅឆ្នាំ1970 ហើយត្រូវបានប្រហារជីវិតដោយពួកខ្មែរក្រហមនៅខែមេសា 1975 ។

គេមិនទាន់ច្បាស់ទេថាអ្នកណាជាអ្នកឲ្យមានការចរចារ។ ហ៊ុយ កន្ទុល អះអាងថាមានការគាំទ្រពីជប៉ុន។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ បានមានបន្ទូលថាក្រុមខ្មាន់កាំភ្លើងរបស់លោកស៊ឹងង៉ុកថាញ់នៅលើការបញ្ជាទិញហើយខណៈពេលនេះគឺប្រហែលជាការពិត មានភាពខុសគ្នាមួយចំនួន។ ឧទាហរណ៍លោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ មិនទទួលយកការប្រកាសរបស់នាយករដ្ឋមន្ត្រីអស់រយៈពេលប្រាំថ្ងៃ បន្ទាប់ពីការរៀបចំផែនការធ្វើរដ្ឋប្រហារនេះហើយលោកត្រូវបានដាក់ពន្ធនាគារ។ ប្រហែលជាគាត់បានធ្វើដូចនេះដើម្បីធ្វើឲ្យព្រះបាទនរោត្តមសីហនុទ្រង់ផងដែរួមបញ្ចូលសម្រាប់រាជានិយមចាស់មួយចំនួននៅក្នុងគណៈរដ្ឋមន្ត្រីឆ្នាំរបស់ទ្រង់រួម ជាមួយជម្រើសដែលអាចព្យាករណ៍បានកាន់តែច្រើនពីនយោបាយនាពេលបច្ចុប្បន្នរបស់ទ្រង់។ ឧទាហរណ៍សម្តេចសីហនុ អ៊ឹង ហ៊ី បានបន្តធ្វើជារដ្ឋមន្ត្រីហិរញ្ញវត្ថុដែលអង្គុយក្បែរលោកថាញ់ ដូចជាប៉ាចឈួនផងដែរ។ លោកថាញ់ក៏បានប្រកាសយ៉ាងឆាប់រហ័សនូវការគាំទ្ររបស់គាត់ចំពោះរាជាធិបតេយ្យ ជាពិសេសការដាក់ឈ្មោះវាថាជាសសរស្តម្ភកណ្តាលរបស់រដ្ឋរួមជាមួយសាសនាព្រះពុទ្ធ នៃឯករាជ្យភាពនិងការអប់រំប្រសើរឡើង។ នាយករដ្ឋមន្ត្រីថ្មីនៃកំណត់ត្រាចម្លែកបន្ថែមដោយទទូចថា នៅលើចំនុចកណ្តាលនៃសម្ព័ន្ធភាពរបស់ប្រទេស

ជប៉ុន នៅពេលមួយនៅពេលដែលរបបលោកតូយ៉ូកាមរោគត្រូវបាន ស្ថិតនៅក្នុងថ្ងៃចុងក្រោយរបស់គាត់។ តិច ជាងពីរសប្តាហ៍បន្ទាប់ពីរដ្ឋប្រហារយន្តហោះសម្ព័ន្ធមិត្តបានហោះជុំវិញនៅលើរាជធានីភ្នំពេញ ទម្លាក់ខិតប័ណ្ណ សន្យាថាបារាំងក្នុងពេលឆាប់ៗនឹងត្រូវបានត្រឡប់មកវិញហើយនៅថ្ងៃទី30ខែសីហា ចំនួនមន្ត្រីបារាំងមក ប្រទេសកម្ពុជាដើម្បីធ្វើត្រយោងជាការចេញឈ្លបយកការណ៍នយោបាយអនុវត្ត និងយោធា។ ប្រភពមួយទៀត បានអះអាងថាការិយាល័យអង់គ្លេសមួយគឺនៅទីក្រុងភ្នំពេញជាមួយការិយាល័យបារាំងគឺកាពីតូលហ្គាលីស នៅថ្ងៃទី8ខែកញ្ញា។នេះគឺអាចធ្វើបាន។ អង្គការអាមេរិកនិងអង់គ្លេសមានវត្តមាននៅឥណ្ឌូចិន clandestine មួយចំនួន មុនពេលកងទ័ពរបស់ឧត្តមសេនីយ៍ Gracey ជាកងទ័ព លើកទី14 បានមកដល់ទីក្រុងសៃហ្គនៅ ពាក់កណ្តាលខែកញ្ញា ហើយកងទ័ពអាកាសរបស់អង់គ្លេសបានចាប់ផ្តើមការហោះហើរទៀងទាត់រវាងសៃហ្គន និងបេងហ្គាល់ពីចុងខែសីហា។

6. **ឃាតកម្មនៅពេជ្រនិល**

បើសិនជាការបាញ់លោក ណង គីមនី ជារឿងចៃដន្យមានភស្តុតាងបញ្ជាក់នៃអំពើហឹង្សាដែលមានលក្ខ ណៈជាប្រព័ន្ធបន្ថែមទៀតដោយច្បាប់របស់មន្ត្រីរដ្ឋាភិបាលថ្មី។ របបថ្មីនេះបានទទួលមរតកនៅជំរំប្រមូលផ្តុំ បារាំងនៅពេជ្រនិលហើយបានប្រើប្រាស់វាដើម្បីឃុំខ្លួនពួកអ្នកប្រឆាំងបារាំងដោយគ្មានការកាត់ក្តី។ រដ្ឋមន្ត្រី ក្រសួងមហាផ្ទៃលោកសុំ ហៀង ក៏បានបញ្ជោញមន្ត្រីដែលលោកជឿថាជាស្នងការរបស់បារាំងនៅតំបន់ដាច់ស្រ យាល។ លោកសុំ ហៀង អាចកាត់សំលៀកបំពាក់របស់គាត់ឱ្យសមស្របតាមកាល:ទេស:នយោបាយណាមួ យ។ តំណែងជាអាជីពរបស់គាត់គឺជាប្រតិភូកម្ពុជាក្នុងពិព័រណ៍អាណានិគមឆ្នាំ 1931 នៅប៉ារីស។ គាត់ជាអ្នក ប្រឆាំងនឹងបារាំងក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ ក្រោយមកបានចូលរួមជាមួយរដ្ឋបាលបារាំង របស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែតចុងឆ្នាំ1945។ គាត់មានដៃគូប្រកួតក្នុងការបាត់ខ្លួនរបស់គូប្រជែងផ្សេង ម្នាក់ទៀត មានលោកបែន ឌិច ត្រូវបានចាប់ខ្លួនពីបទសង្ស័យថាត្រូវជា ចារកម្មរបស់ប៉ូលីសបារាំងនិង បាននាំយកទៅ បោះជំរុំនៅពេជ្រនីល។ សម្តេចសីហនុបានអះអាងថាបុរសស៊ុំ ហៀង បានបាញ់សំលាប់បែនKamcakនៅក្នុង ព្រៃនៅខាងក្រៅជំរុំ និងបានបោះចោលសាកសពឲ្យសត្វខ្លាស៊ី។ ឯកសារបារាំង ដែលមិនបានបញ្ជាក់ជាថ្មីគាំ ទ្រការអះអាងរបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ ដែលបង្ហាញថាលោកសុំហៀង បានសុំការអនុញ្ញាតពីពីលោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ ដើម្បីទទួលយកបុរសអកុសលនេះទៅ ពេជ្រនិល។ ការលាតត្រដាងគួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលបំផុតនៅ ក្នុងពាក្យបណ្តឹងនោះគឺជារបាយការណ៍ដែលថា "លោកលន់ នល់ ដែលជា អគ្គស្នងការនគរបាលជាតិ បាន ប្តឹងមួយនៃការសម្លាប់មនុស្សរបស់លោកបែន kamcak។

របបលន់នល់ គឺជាគោលនយោបាយសំខាន់មួយនៃនយោបាយនិងកិច្ចការយោធាក្រោយឯករាជ្យកម្ពុ ជា។គាត់បានបម្រើការក្នុងប្រទេសប្រទេសបារាំង បន្ទាប់ពីប្រទេសបានឯករាជ្យ(ទាំងមុនពេលនិងបន្ទាប់ពីរដ្ឋ ប្រហារ)ហើយបន្ទាប់មកព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែត និងរដ្ឋាភិបាលផ្សេងទៀតបន្ទាប់ពីឆ្នាំ1945។ លោកបានបម្រើ ការក្នុងមុខតំណែងខ្ពស់ក្នុងជួរកងទ័ពរបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ និងប៉ូលិស បន្ទាប់ពីបានឯករាជ្យភាពមុន ពេលការធ្វើរដ្ឋប្រហារប្រឆាំងនឹងស្តេចក្នុងឆ្នាំ1970។ បន្ទាប់ពីនោះមកលោកបានបម្រើការជាប្រធានាធិបតីនៃ សាធារណរដ្ឋនេះរហូតដល់ការផ្តួលរលំរបស់ខ្មែរក្រហម នៅឆ្នាំ1975 នៅពេលដែលគាត់បានភៀសខ្លួនទៅ កាន់សហរដ្ឋអាមេរិក។

យោងទៅតាមឯកសារបារាំងលន់ ណុល និងអ្នកជំទែបានបង្ហាញខ្លួននៅជំរុំនៅយប់ថ្ងៃទី 30 ខែកញ្ញា ហើយបានអូសលោកប៉ែន Kamcak ចេញពីកន្លែងសម្រាករបស់គាត់។ ប៉ូលីសម្នាក់ទៀតឈ្មោះ ង៉ុក ស៊ុយ ឆាយបានប្រាប់ជនរងគ្រោះថាគាត់មានសេរីភាពហើយត្រូវតាមគាត់ពីជំរុំ។ អ្នកទោសបានតាមប៉ូលិសទៅឡានមួយដែលក្នុងនោះឡានកំពុងរង់ចាំដែលមានលន់ណុលក៏នៅទីនោះដែរ។ នៅទីនោះគាត់ត្រូវបានគេបាញ់ចំនួនបីគ្រាប់នៅផ្នែលខាងក្រោយ។ លើសពីនេះលន់ណុលបាននិយាយថាជនរងគ្រោះនេះបានដេកស្លាប់ក្នុងព្រៃ។ ក្រោយមកទៀតអ្នកបើកបរនិងអ្នកយាមរបស់លន់ ណុលមកពីជំរុំបានមើលឃើញឃាតកម្មនេះ។ ជាអកុសលលោកបានជួបនឹងបែនKamcak បានទទួលមរណភាព ពីរសប្តាហ៍មុនពេលដែលជនជាតិអង់គ្លេស និងបារាំងដែលត្រូវបណ្តេញចេញ ស៊ឹង ង៉ុក ថាញ់ ពីអំណាច។ គួរកត់សម្គាល់តាមឯកសារបារាំងមិនមានបំណងភ្ជាប់ស៊ឹង ង៉ុក ថាញ់ទៅឃាតកម្មនោះទេ។ របាយការណ៍បារាំងមួយទៀតអះអាងថាមិនបញ្ចេញឈ្មោះខ្មែរត្រូវបានគេធ្វើឃាតក្នុងពេលតែមួយ ទោះបីជាវាមិនមានក៏ដោយស្មានថាអ្នកណាអនុវត្តឬមានរឿងអាស្រូវនេះបានបញ្ជាឱ្យក៏ដោយ។

7. ការធ្វើប្រជាមតិរបស់លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់

មុននេះស៊ឹងង៉ុកថាញ់បានស្បថថានឹងទប់ទល់នឹងពួកបារាំង ប្រសិនបើពួកគេហ៊ានវិលត្រឡប់មកវិញ។ លោកបានរៀបចំការធ្វើប្រជាមតិចំនួនប្រាំសំណួរដូចគ្នា នៅលើសំណួរនៃឯករាជ្យភាព និងភាពស្របច្បាប់នៃរដ្ឋាភិបាលរបស់លោកនៅថ្ងៃទី3 ខែកញ្ញាឆ្នាំ1945។ ទោះបីវាជាលើកទីមួយដែលត្រូវបានពួកជនជាតិខ្មែរ មានមនុស្សប្រុសពេញវ័យបានសួរថា បោះឆ្នោតដើម្បីអ្វីបើប្រតិបត្តិតាមស្តាលីននេះខ្វះខាតជាប្រផ្នូលល្អសម្រាប់ប្រជាធិបតេយ្យកម្ពុជា។ យោងតាមសម្តេចនរោត្តមសីហនុប្រជាពលរដ្ឋគ្រប់រូបត្រូវបោះឆ្នោតជាសាធារណៈ ហើយចុះហត្ថលេខាលើសន្លឹកឆ្នោតរបស់គាត់យ៉ាងច្បាស់ជាមួយឈ្មោះនិងអាស័យដ្ឋានរបស់គាត់។ មិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើល, លទ្ធផលពេលដែលរាប់សន្លឹងឆ្នោតនៅថ្ងៃទី 3 ខែតុលា ចេញលទ្ធផលចំនួនសរុបជាង 541 000 អ្នកបោះឆ្នោត (បុរសដែលមានអាយុចន្លោះពី 18 និង 60), មានតែពីរឬបីការបោះឆ្នោត "មិនត្រឹមត្រូវ" នោះទេ។ តួលេខនៃការ 99,999 ភាគរយសម្រាប់ ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ លោកត្រូវបានគេសើច ហើយបោះឆ្នោតគឺជាការសម្ងាត់ប៉ុន្តែនេះមិនគួរលាក់បាំងការពិតនៃឯករាជ្យភាពសម្រាប់ក្តីប្រាថ្នានៃការរីករាលដាលនោះទេ។ លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ត្រូវតែដឹងថាដោយការបរាជ័យរបស់ជប៉ុនវាគ្រាន់តែជាពេលវេលាមួយ មុនពេលពួកបារាំងត្រឡប់មកវិញដើម្បីទាមទារអាណានិគមរបស់ពួកគេ ហើយការធ្វើប្រជាមតិគឺជាការប៉ុនប៉ងពង្រឹងអំណាចរបស់គាត់។ ក្នុងរយៈពេលខ្លីបន្ទាប់ពីការប្រកាសលទ្ធផលនៃប្រជាមតិនេះគាត់បានបញ្ជូនប្រេសិតផែនការយុន(ឬប៉ាន់យីង) ទៅកាន់ទីក្រុងបាងកកដើម្បីព្យាយាមចរចារកតិការសញ្ញាយោធា។ យោងតាមសម្តេចនរោត្តមសីហនុ លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ សុខចិត្តទទួលស្គាល់អធិបតេយ្យរបស់ថៃបន្តលើខេត្តបាត់ដំបងនិងដែនដីដទៃទៀតត្រូវបានប្រគល់ឱ្យនៅឆ្នាំ1941 ដើម្បីជាថ្នូរនឹងជំនួយយោធាប្រឆាំងនឹងបារាំង។ ជនជាតិថៃមានការស្វាក់ស្ទើរក្នុងការប្តេជ្ញាចិត្តដោយខ្លួនឯងពួកគេច្បាស់ជាបានចូលរួមក្នុងព្រលឹងរបស់ពួកគេដើម្បីស្វែងរកអ្វីដែលជ័យជំនះសម្ព័ន្ធមិត្ត មានន័យថាបានផ្តល់ឱ្យពួកគេនូវសម្ព័ន្ធភាពឡើងវិញជាមួយជប៉ុន។ លោក ថាញ់ មិនមានការជោគជ័យក្នុងការដេញ ចងសម្ព័ន្ធមេត្រីជាមួយវៀតមិញឡើយ។ ទោះបីជាលោក David Chandler បានដាក់ចុះដល់សហគមន៍ក្រីក្រនេះ ការពិតដែលថាពួកវៀតមិញបានធ្វើសង្គ្រាមទំពែរប្រឆាំង

នឹងជប៉ុនធ្វើឱ្យវាមិនទំនងសម្ព័ន្ធមិត្តដែលថាខ្លួនជានរណាម្នាក់ ដែលពួកគេនឹង ចាត់នរណាម្នាក់ ទុកជា អាយ៉ងហ្វាស៊ីសនិងការទទួលខុសត្រូវក្រៅពីនេះ។ ពួកវៀតមិញ មានអំណាចនៅលើ ចលនាដ៏ធំមួយនេះ។ ពួកគេបានកាន់កាប់ទឹកដីវៀតណាមធំ ៗ បន្ទាប់ពីការដួលរលំរបស់ជប៉ុនហើយពួកគេបានចាត់ទុកខ្លួនឯងថាកំពុងស្ថិតនៅលើភាពឯករាជ្យ។ តាមពិតពួកគេបានធ្វើដំណើរឆ្ងាយពីទីនោះនៃការមកដល់ក្នុងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់លោកឧត្តមសេនីយ៍ឯក Douglas Gracey និងកងទ័ពឥណ្ឌានិងអង់គ្លេសនៅសៃហ្គន ក្នុងពាក់កណ្តាលខែកញ្ញាដែលបានផ្តល់នូវក្បាលឆ្នេរសម្រាប់ការវិលត្រឡប់មកវិញរបស់បារាំង។ មិនយូរប៉ុន្មានបន្ទាប់ពីការមកដល់ ឧត្តមសេនីយ៍ Gacey ជម្លោះប្រដាប់អាវុធបានផ្ទុះឡើង ដែលវៀតមិញ មិនតិចទេបានសរសេរគាំទ្ររបបលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ជិតសិត្តបំផុតបានមកដល់ដើម្បីពង្រឹងសម្ព័ន្ធភាព ត្រូវបានគេគាំទ្រជាមួយនឹងរដ្ឋាភិបាលលោក Tran Trong Kim និង ជប៉ុនបានគាំទ្រនិងរស់នៅក្នុងទីក្រុងសាយហ្គនហើយត្រូវបានគេគ្មានតម្លៃជាក់ស្តែងដើម្បីក្រុមទាំងពីរ។ លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ គឺជាអ្នកគ្មានអំណាចម្នាក់ដើម្បីរារាំងការត្រឡប់មកវិញរបស់ពួកបារាំង។

នៅថ្ងៃទី8ខែតុលា ដែលជាក្រុមដំបូងនៃទាហានអង់គ្លេសGurkha 40នាក់ជំនួសទាហានស៊ីឈ្នួលបានហោះចូលទៅព្រលានយន្តហោះពោធិ៍ចិនតុង ជិះនៅលើយន្តហោះយោធាមួយគ្រឿងរបស់ជប៉ុនសាកល្បងដោយសមាជិកម្នាក់នៃ កងអនុសេនា(ប៉ូលីសយោធា)។ មេបញ្ជាការរបស់ពួកគេគឺវរសេនីយ៍ឯក E.D. "មុត" Murrayនិងមន្ត្រីខ្សែ និងមមាញឹកដែលបានវាយប្រយុទ្ធនៅក្នុងប្រទេសភូមា និងថ្មីៗនេះប្រឆាំងនឹងក្រុមបះបោរវៀតមិញនៅសៃហ្គន។ លោកMurray ដែលមានទំនុកចិត្តពេញយ៉ាងពេញទំហឹងរបស់មេបញ្ជាការចក្រភពអង់គ្លេសនៅសៃហ្គនគឺឧត្តមសេនីយ៍ Gracey ពេលខ្លះបានដឹងអំពីតួនាទីរបស់គាត់ច្បាស់លាស់។ ពួកយើងកំពុងកាន់ប៉មសម្រាប់បារាំងគាត់បានចងចាំសាជាថ្មីសាមសិបឆ្នាំក្រោយមកដោយចងចាំនូវអ្វីដែលគាត់បាននិយាយ។ បន្ទាប់ពីចំណាយពេលមួយយប់នៅក្នុង "បន្ទប់តូចមួយ" នៅសណ្ឋាគារ៉ូយ៉ាល់ លោក Murray បានផ្លាស់ប្តូរចូលទៅក្នុងលំនៅដ្ឋានបារាំងដែលជាហាន:សមរម្យ និងបេសកកម្មរបស់គាត់ ហើយគាត់មានអារម្មណ៍ចង់ធ្វើ និងកំណត់អំពីការរៀបចំដីសម្រាប់ការវិលត្រឡប់របស់បារាំង។ គាត់មានទំនាក់ទំនងស្និទ្ធស្នាលជាមួយរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារជាតិគឺលោកKimThit ដែលបានប្រាប់គាត់ថាទោះបីជាគាត់គឺជាអ្នកជាតិនិយមក៏ដោយក៏គាត់ជាអ្នកគាំទ្រសម្តេចសីហនុ និងប្រឆាំង លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ ដែរ។ លោក Murray បានជួបជាមួយសម្តេចនរោត្តមសីហនុភ្លាមៗបន្ទាប់ពីការមកដល់របស់គាត់ប៉ុន្តែគាត់មិនបានព្យាយាមអំពាវនាវប្រាប់ឱ្យប្រមុខរាជរដ្ឋាភិបាលស៊ឹងង៉ុកថាញ់ដឹងទេ។ លោកបាននិយាយពីប្រភពព័ត៌មានចារកម្មក្រោយមកបាននិយាយថាលោកនាយករដ្ឋមន្ត្រីគឺ "ជាអ្នកជាតិនិយមដ៏អស្ចារ្យ" ប្រឆាំងនឹងស្តេច "និងសូម្បីតែ" អ្នកគាំទ្រកុម្មុយនិស្ត "។ វាប្រហែលជាថាលោក Kim Thit បានប្រាប់គាត់ពីរឿងដដែល ។ លោក Murray ក៏ជឿជាក់ថាជប៉ុននៅតែបន្តដើរតួក្នុងកិច្ចការនយោបាយ។ នេះគឺជាព័ត៌មានដែលថាដែលវាគ្រប់គ្រាន់សម្រាប់បិទជោគវាសនារបស់ស៊ឹងង៉ុក ថាញ់។ លោក Murray បានជិះយន្តហោះត្រលប់ទៅសៃហ្គនវិញជាកន្លែងដែលគាត់បានរាយការណ៍ទៅឧត្តមសេនីយ៍ Gracey និងមេបញ្ជាការបារាំងដែលទើបមកដល់ថ្មីគឺលោក Leclerc ដែលជានាយករដ្ឋមន្ត្រីទើបនឹងមកដល់នៅលើផ្លូវនៅភ្នំពេញ។ នេះបើយោងតាមសម្តេចព្រះបាទនរោត្តមសីហនុនិងចក្រភពអង់គ្លេសបានឱ្យដឹងថា លោកKim Thit ក៏នៅសៃហ្គនក្នុងពេលជាមួយគ្នាដែរ។ ទំនាក់ទំនងដ៏ធ្ងន់ និងទន្លេរវាងទីក្រុងទាំងពីរត្រូវបានបិទទ្វារនៅពេលនោះដោយសារតែសកម្មភាពរបស់វៀ

តមិញដូច្នេះហើយលោក Kim thit ត្រូវតែហោះទៅក្រុងសាយហ្គនជាមួយនឹងការអនុញ្ញាតពីសម្ព័ន្ធមិត្ត។ វាហាក់ដូចជាមិនអាចទៅរួចទេដែលថាព្រះបាទនរោត្តមសីហនុមានតួនាទីណាមួយដោយមិនបានដឹងខ្លួន ក្នុងការផ្សំគំនិតប្រឆាំងនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រីរបស់ព្រះអង្គ។តាមការពិតទ្រង់បានបដិសេធយ៉ាងដាច់អហង្ការ។លោក Murray បានបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថាស្តេចមិនជាប់ពាក់ព័ន្ធទេដោយចាត់ទុកគឺជាស្តេច វ័យក្មេងដែលស្ថិតនៅក្រោមមេដៃរបស់ម្តាយដែលជាម្ចាស់ក្សត្រិយានីព្រះនាងកុសុមៈ។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ម្ចាស់ក្សត្រីកុសុមៈ មានភាពជិតស្និទនឹងរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងការពារជាតិគឺលោក Kim Thit ហើយវាច្បាស់ណាស់ថាគូស្នេហ៍ទាំងពីរនេះបានចូលរួមក្នុងផែនការរបស់លោក Murray ។ របាយការណ៍របស់ការិយាល័យមួយរបស់អង់គ្លេសបានបញ្ជាក់ លោកឃឹម ទិត្យបានរៀបចំការចាប់ខ្លួនលោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ដែលនៅទីក្រុងសៃហ្គន, ពីព្រោះគាត់ត្រូវបានគេជឿជាក់ដែលជាសម្ព័ន្ធមិត្ត របស់គាត់ "មានបំណងលុបបំបាត់របបរាជានិយម" ។ វាក៏ស្ទើរតែប្រាកដថាព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតបានចូលរួម។ ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតគឺជាតួអង្គបារាំងនិយមដ៏មានអំណាចនៅក្នុងពួកឥស្សរជនខ្មែរហើយនឹងមានពេលតិចតួចសម្រាប់ការឈរខាងជាតិនិយមរបស់លោកថាញ់។ បន្ទាប់ពីសម្តេចនរោត្តមសីហនុបានតែងតាំងលោកជានាយករដ្ឋមន្ត្រីមួយថ្ងៃបន្ទាប់ពីការចាប់ខ្លួនលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតបានបង្កើតគណៈកម្មាធិការសម្ងាត់មួយដើម្បីចរចារជាមួយជនជាតិបារាំង ដែលវិលត្រឡប់មកវិញលទ្ធផលនោះគឺជាវិធីសាស្ត្រមួយដែលត្រូវបានចុះហត្ថលេខាកាលពីខែមករាដែលបានធ្វើឱ្យកម្ពុជាមានស្ថិរភាព។

លោក Murray បានរាយការណ៍ទៅកាន់លោកឧត្តមសេនីយ៍ Gracey និងលោក Leclerc ថាស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ត្រូវតែចូលទៅ។ លោក Leclerc បានឆ្លើយយ៉ាងចំៗ ថា "ពិតមែនហើយត្រូវតែចាប់គាត់" ។ លោក Murrayបានសច្ចាថាលោកជាការិយាល័យអង់គ្លេស ហើយមិនអាចទាក់ទងក្នុងកិច្ចការនយោបាយកម្ពុជាបានទេដូច្នេះលោក ឧត្តមសេនីយ៍Leclerc ស្ម័គ្រចិត្តធ្វើការងារនេះដោយខ្លួនឯង។ លោកMurray បានឲ្យដឹងថាមន្ត្រីទាំងបីរូបបានបង្កើតផែនការមួយដែល«ត្រូវតែជួសជុលយ៉ាងប្រុងប្រយ័ត្ននិងសម្ងាត់បំផុត»។ លោក Murray បានបរិហារ ថាព្រះបាទនរោត្តមសីហនុនឹងចាកចេញពីទីប្រជុំជនភ្លាមៗទៅធ្វើ ធម្មយាត្រាសាសនាហើយបានស្នើនេះជាពេលវេលាដ៏ល្អបំផុតដើម្បីធ្វើការចាប់ខ្លួន។ បន្ទាប់ពីវិលត្រឡប់មករាជធានីភ្នំពេញវិញ លោក Murray បានអញ្ជើញនាយករដ្ឋមន្ត្រីទៅការិយាល័យកណ្តាលរបស់ខ្លួនជាលើកដំបូងនៅថ្ងៃទី 17 ខែតុលា។ លោក ថាញ់ ហាក់ដូចជាមិនមានអ្វីដែលនឹងកើតឡើងនោះទេ។ គាត់បាន "ញញឹម" និង "រួសរាយរាក់ទាក់បំផុត" តែលោក Murray បានច្រានការគួរសមនេះចោល ហើយបានគិតថាគាត់ជាមនុស្សឆ្លៀតម្នាក់។ បន្ទាប់ពីផឹកតែមួយចំនួនលោកMurrayបានរកលេសចាកចេញពី លោកថាញ់ នឹងបានរៀបចំផែនការជាមួយមន្ត្រីអង់គ្លេសម្នាក់ទៀតដើម្បីបរបាញ់សត្វខ្លា។ គាត់បានរត់ទៅព្រលានយន្តហោះហើយត្រលប់ទៅទីស្នាក់ការកណ្តាលវិញជាមួយឧត្តមសេនីយ៍ Leclerc និងNCOរបស់បារាំង។ លោកMurrayបាននិយាយថា"វាដូចជាល្ខោនអូប៉េរ៉ា។ នៅទីនោះមាននាយករដ្ឋមន្ត្រីលោក David Wenham ជាមួយ [មន្ត្រីអង់គ្លេសផ្សេងទៀត] ញាក់សាច់ដំរីនិយាយដើមពន្លកនិងអគ្គមេធាវី Leclerc strode ក្នុងការជំរុញឱ្យខ្ញុំមួយឡែកដោយមានខ្មាន់កាំភ្លើងរបស់ទ្រង់ ... [នាយករដ្ឋមន្ត្រីក្រីក្រតិចតួច]គិតថាលោកឧត្តមសេនីយ៍ Leclerc ត្រូវបានគេស្វាគមន៍ពេលដែលគាត់បានក្រោកឡើង ហើយនិយាយពាក្យខ្លីថា «របៀបគួរឲ្យស្រលាញ់»។ លោកMurray មិន

ដែលបានឃើញ លោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ឬឧត្តមសេនីយ៍Leclerdម្តងទៀតទេ"។ គាត់ត្រូវបានគេនាំយកទៅដោយកណ្តាប់ដៃ ដោយខ្នាន់កាំភ្លើងដែលបានយកទៅវាយចូលទៅក្នុងឡានមួយ។

8. ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែស្រឡាញ់ប្រទេសបារាំង

សម្ព័ន្ធមិត្តយោធាបានប្រកាសពីរ បីថ្ងៃក្រោយមកថា "អតីតរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃគឺលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ត្រូវបានគេនាំទៅកាន់ទីក្រុងសៃហ្គនតាមបញ្ជារបស់មេបញ្ជាការសម្ព័ន្ធមិត្តនេះ។ [បានបន្ថែមដោយការសង្កត់ធ្ងន់]មូលហេតុសម្រាប់ការនាំអតីតរដ្ឋមន្ត្រីទៅកាន់ព្រៃនគរ... គឺដោយសារសកម្មភាពរបស់គាត់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាបានគំរាមគំហែងដល់សន្តិសុខរបស់សម្ព័ន្ធមិត្តហើយគាត់កំពុងប្រឆាំងនឹងផលប្រយោជន៍របស់កម្ពុជា។ គេឆ្ងល់ថាតើលោកKimThit និងព្រះមហាក្សត្រិយានីព្រះវររាជមាតាបានកំណត់អត្តប្រយោជន៍ទាំងនោះទេ។ នេះបើយោងតាម លោកE.W. Meiklereid ជាកុងស៊ុលរបស់អង់គ្លេសនៅទីក្រុងសៃហ្គនថា មហាក្សត្រីព្រះវររាជមាតា"នៅតែពាក់ព័ន្ធអំណាចសន្ធឹកសន្ធាប់ "ហើយនោះជាលទ្ធផលអ្នកតំណាងទូទៅរបស់បារាំងលោកឧត្តមសេនីយ៍Alessandri"បានកោតសរសើរភាពចាំបាច់នៃការទទួលបានការគាំទ្ររបស់ព្រះនាង " ។ សម្រាប់នេះជាផ្នែកមួយលោក Moikloroidបាននិយាយថា សម្តេចសីហនុ មានបន្ទូលថា ការចាប់ខ្លួននេះគឺជាការធ្វើដូចទំនាក់ទំនងផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ព្រះបាទសីហនុជាមួយក្រុមនគរវត្តមិនដែលត្រូវបានគេព្រមាន។ ទោះបីជាលោកវរសេនីយ៍ឯកMurrayមិនបានមានការរំខានណាមួយបន្ទាប់ពីការចាប់ខ្លួននេះបានរាយការណ៍ថាកុងស៊ុល meikereid ការចាប់ខ្លួនជាបន្តបន្ទាប់នៃក្រុមមន្ត្រីដែលគាំទ្រ Thanhist លទ្ធផលនៅក្នុងការធ្វើកូដកម្មការតវ៉ារបស់កម្មករនៅតាមផ្លូវដែកមួយនៅកម្ពុជា។ ជាច់ពីគ្នាពីនេះទោះយ៉ាងណាការឆ្លើយតបជាសាធារណៈត្រូវបានស្ងាត់។ សម្តេចសីហនុបានតែងតាំងព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតជានាយករដ្ឋមន្ត្រីជំនួសកន្លែងលោកស៊ឹងង៉ុកថាញ់ និងបារាំងបានចាកចេញទៅនៅពេលបន្ទាប់ខែបន្ទាប់ដើម្បីធ្វើការបង្រួបបង្រួមទីតាំងរបស់ពួកគេនៅទីក្រុងព្រៃនគរ។ សម្តេចសីហនុបានស្វាគមន៍ពួកគេជាផ្លូវការនៅឯពិធីខួបកំណើតរបស់ព្រះអង្គនៅថ្ងៃទី 13 ខែវិច្ឆិការ។ ទ្រង់បានប្រាប់អ្នកតំណាងជនជាតិបារាំងម្នាក់ថាមគ្គុទេសក៍. និងជាទីប្រឹក្សារបស់ប្រទេសកម្ពុជាបានមានប្រសាសន៍ថា «គាត់គ្មានការព្រួយបារម្ភអំពីភាពអានាគតជាភាសាបារាំងទេ»។ ទ្រង់បានបន្ថែមទៀតថា «ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែស្រឡាញ់បារាំងនិងអារម្មណ៍ថាគាំទ្របារាំងមនុស្សទាំងអស់បានស្គាល់ច្បាស់ពីអារម្មន៍របស់ទ្រង់។ ជាក់ស្តែងទោះជាយ៉ាងណាក៏ទ្រង់បានចង្អុលបង្ហាញពី "គុណវិបត្តិមួយចំនួននៃរបបមុនអាណាព្យាបាល" និងសម្តែងបំណងប្រាថ្នាសម្រាប់ស្វ័យឯករាជ្យកាន់តែច្រើន។ ក្រោយមកទ្រង់បានអះអាងថា «មានការប្រើភាសាសាច់ដុំច្រើន» ឧត្តមសេនីយ៍Leclercបាននិយាយមកកាន់ខ្ញុំនាំស្វ័យភាពការឆ្លើយតបរបស់ខ្ញុំចំពោះគាត់គឺ «ឯករាជ្យភាពប៉ុន្តែការពិតនិយាយបើមិនដូច្នេះទេ»។ ខណៈពេលដែលលោកស៊ឹងង៉ុកថាញ់បានធ្វើដំណើរចូលទៅក្នុងគុក និងនិរទេសខ្លួនសម្តេចសីហនុកំពុងស្ងោយស្រាសំប៉ាញពីលើហិបប្រាក់ជាមួយពួកបារាំង និងមន្ត្រីអង់គ្លេសនៅភ្នំពេញក្នុងពិធីបុណ្យអ៊ុំទូក។ លោកMurray បានរំលឹកថាស្តេចនៅតែលោតឡើងដើម្បីព្យាយាមថើបព្រះអង្គពេលកំពុងជូនអំណោយមេដាយលើមន្ត្រីជាសម្ព័ន្ធមិត្តនៅឯពិធីអមអរសាទរបួបកំណើត។

សម្រាប់លោក Murray នេះគឺជាផ្នែកមួយរបស់គាត់ហាក់ដូចជាពេញចិត្តយ៉ាងខ្លាំងចំពោះការស្នាក់នៅរបស់គាត់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ គាត់បានធ្វើដំណើរទៅអង្គរដោយឡាន និងជាភ្ញៀវកិត្តិយសនៅបាល់

និងពិធីទទួល។ ប្រហែលភាពរញ៉េរញ៉ៃក្នុងសង្គមដ៏រវល់នេះភាពខុសឆ្គងតូចមួយដែលគាត់ចាប់អារម្មណ៍លើផ្នែករបស់គាត់គឺការចាប់ពង្រត់លោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ ទោះជាយ៉ាងណាគាត់បាននិយាយច្រើនក្រោយមកគាត់និង វ៉ារសេនីយ៍ឯក ដាវីដ វីនហេម មានការចាប់អារម្មណ៍ដែលគួរឲ្យទុកចិត្តចំពោះខ្ញុំ។លោក Murray ជាទាហានអាជីពលោកបានប្រយុទ្ធគ្នាតាមរបៀបរបស់ទ្រង់តាមរយៈការឆ្លងកាត់ភ្នំ1000 ម៉ាយល៍នៃភ្នំ និងព្រៃក្នុងយុទ្ធនាការភូមាប៉ុន្តែគាត់ជាមនុស្សឆោតល្ងង់ក្នុងរឿងនយោបាយ និងនៅក្នុងករណីណាមួយដែលត្រូវបានគេប្រើដើម្បីយកចេញពីលំដាប់ថ្នាក់លើរបស់គាត់។គាត់មិនចូលចិត្តបារាំងហើយបានជឿថា ពួកគេបានធ្វើអាណានិគមទៅលើជនក្រីក្រនិងផ្ទុយស្រឡះនៃការគាំទ្រនិង ការប្រព្រឹត្តភាពអំនួតរនស់" អាណាព្យាបាល "អណ្ណាម" និងប្រជាជនកម្ពុជាដែលមានឥរិយាបទទៅរកអង់គ្លេស នឹងឥណ្ឌា។ គាត់ត្រូវបានមេទ័ពជាន់ខ្ពស់មេបញ្ជាការកងទ័ពរបស់ប្រទេសបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាឧត្តមសេនីយ៍ Alessandr និងមើលងាយពីសមត្ថភាពយោធាបារាំង។ ដូចមនុស្សជាច្រើននៃវណ្ណៈ និងសប្បុរសរបស់ទ្រង់នោះរួចទៅហើយ ការសង្ស័យថា លោក Murray បានឯករាជ្យភាពជៀសមិនរួចសម្រាប់ការផ្តល់ឯករាជ្យដល់ឥណ្ឌូចិន ប៉ុន្តែគេជឿថាជនជាតិបារាំងត្រូវបានប្រឆាំងចំពោះការផ្តល់ជំនួយឯករាជ្យភាពនេះ។ ការបញ្ជាទិញទោះបីជាយ៉ាងណាគឺជាការបញ្ជាទិញហើយលោកMurray ត្រូវបានបណ្តុះបណ្តាលឲ្យគោរពតាមដោយមិនគិតពីរប្រៀប squeamish គាត់មានអារម្មណ៍ថាពីបញ្ហាដូចជាការចាប់ខ្លួនលោកស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ និង ការត្រឡប់មកវិញរបស់បារាំង។

មន្ត្រីអង់គ្លេសម្នាក់ទៀតមិនបានរារាំងការសង្ស័យរបស់គាត់ទេ។លោក Robert Williams ជាមន្ត្រីវ័យក្មេងម្នាក់ជាមួយទាហានឥណ្ឌានៅទីក្រុងសៃហ្គន ដែលបានរំលឹកពីតួនាទីរបស់បារាំងនីឥណ្ឌូចិន និង បានស្រែកថ្ងូរពីតួនាទីរបស់អង់គ្លេសក្នុងការស្តារឡើងវិញ។គាត់បានសរសេរទៅឪពុករបស់គាត់ថា: «យើងជាមនុស្សខ្វាក់ឬមនុស្សទុច្ចរិតម្នាក់ឬមនុស្សអាក្រក់ដែលហាមមិនអោយអ្នកដទៃដឹង។ យើងត្រូវបានប្រជាជនបដិសេធឲ្យមានសិទ្ធិសេរីភាពដែលយើងបានប្រយុទ្ធបារាំងគ្មានយុត្តិកម្មសម្រាប់ការស្នាក់នៅទីនេះទេ។ លោកបានបន្ថែមទៀតថាការវិលត្រឡប់របស់បារាំងដែលបាន "បដិសេធសិទ្ធិធម្មតានៃយុត្តិធម៌ប្រាក់ឈ្នួលក្នុងការរស់នៅជាមួយនឹងការទាញទុកជាមុនថាអូ!យើងនឹងនៅតែមានថ្ងៃដែលយើងកំណត់ដើងចូលនៅក្នុង FIC" សម្តីរបស់គាត់បានបន្ទរនៅអ្នកដែលបានសម្តែងនៅវដ្ដវក្តៅដោយលោកប្រធានាធិបតីអាមេរិកលោក Roosevelt ក្នុងឆ្នាំ 1943 ខណៈពេលដែលលោក Williams បានសំដៅជាពិសេសដើម្បីបង្ក្រាបរបស់ឧត្តមសេនីយ៍ Gracey មកលើពួកវៀតមិញក្នុងទីក្រុងសាយហ្គន ចក្រភពអង់គ្លេសដែលបានទទួលជោគជ័យដូចគ្នាដែលសម្រេចបានក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ទោះបីជាគ្មានការបង្ហូរឈាមក៏ដោយ។ នៅក្នុងពន្លឺនៃគ្រោះមហន្តរាយក្រោយៗមកដោយប្រជាជននៅឥណ្ឌូចិនពាក្យរបស់លោកវីលៀមគឺគួរផ្តល់ឱ្យពួកយើងនូវការផ្អាកមួយសម្រាប់គិត។ ជនជាតិបារាំងបានត្រលប់មកវិញហើយវាមិនងាយស្រួលទេក្នុងការចែចង់ពួកគេឲ្យចេញវិញ។

នៅថ្ងៃទី 20 ខែតុលាលោក Murray បានជួបជាមួយមន្ត្រីបារាំងជាន់ខ្ពស់ចំនួន 3 នាក់នៅភ្នំពេញដើម្បីពិភាក្សាអំពីការផ្ទុះឡើង នូវជំងឺអាសន្នរោគនិងការបាញ់ថ្នាំទីក្រុងជាមួយថ្នាំ DDT ។ លោកMurray ក៏បានលើកឡើងនូវការព្រួយបារម្ភអំពីផែនការបារាំងសម្រាប់អនាគតនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ វាចាំបាច់សម្រាប់ការថែរក្សាសន្តិភាពសាធារណៈ។ លោកបាននិយាយថាភាពស្ងប់ស្ងាត់ដើម្បីជូនដំណឹងដល់ចំនួនប្រជាជនបានលឿនបំផុតដើម្បីរីករាយជាមួយការទទួលឯករាជ្យដែលត្រូវបានថា តើកម្ពុជាឬចង់ត្រឡប់ខ្លួនទៅរកអតីតស្ថានភាពជាភាពអាស្រ័យរបស់បារាំង។ មានរបាយការណ៍នៃការធ្លាក់ចុះទៅក្នុងជនបទនៃជំងឺ

ជាមួយនឹង "ការលួចនិងការភ័យខ្លាចដល់ប្រជាពលរដ្ឋនៅលើមាត្រដ្ឋានធំ និង "ការឃុបឃិតគ្នាជាញឹកញាប់រវាងចោរនិងកម្លាំងប៉ូលីស"ឧទាហរណ៍មាននៅក្នុងខេត្តកំពង់ធំជាដើម។ លោកMurray បានជឿជាក់ថាសេចក្តីថ្លែងការណ៍នោះប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានត្រឡប់ទៅស្ថានភាពមានអាយុណាមួយគឺដូចជាទៅជា "បណ្តាលឱ្យមានភាពចលាចលយ៉ាងខ្លាំង និងការតស៊ូយ៉ាងសកម្មអាចធ្វើទៅបាននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា"។ ក្នុងករណីនោះលោកបានព្រមានថាវានឹងក្លាយជារឿងចាំបាច់ដើម្បីធ្វើឱ្យសេចក្តីថ្លែងការណ៍នេះមុនពេលយកចេញនៃកងទ័ពជប៉ុន ដូចដែលពួកគេនឹងត្រូវការដើម្បីរក្សាសណ្តាប់ធ្នាប់។ វរសេនីយ៍ឯកហ័រដាដបានឆ្លើយតបថា វាស្ទើរតែប្រាកដថាប្រទេសកម្ពុជានឹងនៅតែជាអ្នកពឹងផ្អែកលើបារាំង។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមកលោកMurray បាននិយាយថា បារាំងបានចាប់ផ្តើមដើម្បីផ្លាស់ទីរបស់ពួកគេចេញពីទីក្រុងសាយហ្គនិងភ្នំពេញវិញ។

បន្ទាប់ពីអាជ្ញាធរបារាំងបានប្រកាសថា ពួកគេបានសម្រេចចិត្តផ្តល់សិទ្ធិស្វ័យភាពផ្នែកក្នុងដល់ប្រទេសកម្ពុជារយៈពេលខ្លី។ នេះបើយោងទៅតាមកាសែតទីក្រុងឡុងដ៍គឺថា"មានមន្ត្រីបារាំងមួយចំនួនតូចនៅក្នុងការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលនោះទេប៉ុន្តែនឹងស្វាគមន៍ជំនួយពីទីប្រឹក្សាបារាំង"។ ប្រទេសនេះនៅតែជាផ្នែកដ៏សំខាន់នៃសហភាពបារាំងដោយម្តេចនរោត្តមសីហនុបានសម្តែងការពេញចិត្តចំពោះសំណើរថ្មីនេះ។ នាយករដ្ឋមន្ត្រីថ្មីរបស់ប្រទេសកម្ពុជា គឺព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតទ្រង់ត្រូវបានប្រកាសក្នុងការពេញចិត្តនៃក្នុងការ "ការបន្សុតកម្ម" នៃប្រជាជន "អណ្ណាម" ថាចំនួនប្រជាជនកម្ពុជាគឺគាំទ្រពីវៀតមិញរបស់ខ្លួន។ ដំបូងគាត់ មានការស្នាក់ស្នើរក្នុងការទៅចូលរួមទស្សានានៅក្នុងការធ្វើបន្សុទ្ធកម្មទ្រង់ទ្រាយធំរបស់លោកថាញ់ ពីការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបាលដូចនេះអាចនឹងបង្កឱ្យមានការមិនសប្បាយចិត្តរបស់ប្រជាជន ប៉ុន្តែបានផ្លាស់ប្តូររបស់គាត់ចាំឥរិយាបថនៅពេលក្រោយហើយបានបញ្ជាទិញរ៉ាហ្ស៊ីប្រឆាំងនឹងពួកគេ។ ទន្ទឹមនឹងចំនួនពួកកងទ័ពបារាំងកំពុងហូរចូលទៅក្នុងតំបន់ ឥណ្ឌូចិនភាគខាងត្បូងតាមរយៈទីក្រុងសៃហ្គន។ ពួកគេបានបង្ក្រាបពួកវៀតមិញនៅខេត្តជាប់នឹងព្រំដែនកូសាំងស៊ីននៃខេត្តត្រានីនប្រហែលជាមានការគាំទ្រពី ប្រជាជនខ្មែរកម្ពុជាក្រោមដែលមានទំហំធំនិងនៅថ្ងៃទី27ខែធ្នូលោកឧត្តមសេនីយ៍Alessandriបានរាយការណ៍ប្រាប់នាយឧត្តមសេនីយ៍ Leclerc ថាកងទ័ពបារាំងទទួលបានជានានូវ "ការត្រួតពិនិត្យយ៉ាងតឹងរឹង" នៅលើចរាចរណ៍រវាងរាជធានីភ្នំពេញនិងទីក្រុងសៃហ្គន។ ទោះបីជាមានការប្រឆាំងនឹងការនៃការជូរចត់អាងស្តុកទឹកប្រឆាំងនឹងព្រះបាទនរោត្តមសីហនុនិងបារាំងជុំវិញការចាប់ខ្លួនលោកស៊ឺង៉ុកថាញ់ និងស្មារតីនៃជាតិនិយមប្រកបដោយភាពដ៏វាងវៃក្នុងត្រីមាសខ្លះប្រទេសបារាំងបានធានាការគ្រប់គ្រងភាពចលាចលបង្ហូរឈាមខ្លាចលោកវរសេនីយ៍ឯកAndyMurray។ ពួកគេប្រហែលជាត្រូវបានជួយដោយការប្រមូលផលដ៏សម្បូរបែបនៃពេលវេលា។ចំណែកឯនៅមានស្រូវការខ្វះខាតអង្ករនៅកូសាំងស៊ីន និងមានកើតទុរ្ភិក្សនៅក្នុង និងតុងកឹងប្រទេសកម្ពុជាមានអតិរេកពាណិជ្ជកម្មលើសផលិតស្រូវ100,000តោន ប្រសិនបើជាច្រើនទៀតនៅខេត្តបាត់ដំបងនៅតែកាន់កាប់ដោយប្រទេសthanland ត្រូវបានរួមបញ្ចូល។ ស្ថានភាពនយោបាយនេះត្រូវបានគេ អនុម័តបណ្តោះអាសន្នដែលត្រូវបានចុះហត្ថលេខា រវាង ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតនិងឧត្តមសេនីយ៍ Alessandri នៅរាជធានីភ្នំពេញនៅថ្ងៃទី7ខែមករាឆ្នាំ1946។ ប្រទេសបារាំងពេលនោះបានដឹងថាពួកគេមិនអាចបង្ខំផ្ទុយស្រឡះទៅនឹងប្រព័ន្ធដែលបានកើតមានមុនពេលការធ្វើរដ្ឋប្រហាររបស់ជប៉ុននេះទេ។ ច្រើនពេកបានផ្លាស់ប្តូរតាំងពីឆ្នាំ 1939 ។ កិត្យានុភាពរបស់បារាំង ត្រូវបានវាយដំដោយការទទួលជ័យជម្នះរបស់ពួកណាស៊ីក្នុងឆ្នាំ 1940 ដោយមិនចុះសម្រុងនឹងជប៉ុន បួកគេមានភាពអាម៉ាសនៅក្នុងដៃរបស់ប្រជាជនថៃនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាឆ្នាំ1941។ ប្រទេសកម្ពុជារីករាយនឹងឯករាជ្យ

ភាពក្រោមការទំនុកបម្រុងរបស់ជប៉ុន។ ប្រជាជនកម្ពុជាជាច្រើនបានចូលរួមក្នុងអង្គការមហាជនលើកដំបូង ហើយបន្ទាប់មកស្តាប់អ្នកតស៊ូនិយមជាតិនិយមនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។

9. ខែមករា ឆ្នាំ1946 គឺជាការផ្លាស់ប្តូរសមស្របមួយរវាងបារាំងនិងកម្ពុជា

សន្ធិសញ្ញាម៉ូឌីសវ៉ីង់ឌី បានសន្យាពីវិធានការណ៍មានស្វ័យភាពសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជាតាមរយៈកិច្ចព្រមព្រៀងសម្របសម្រួលមួយ។ ចាប់ពីពេលនោះមកតំណាងរបស់បារាំងនឹងត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាឧត្តមស្នងការ។គាត់គឺជាអ្នកតំណាងដែលទទួលស្គាល់ពីបារាំង និងសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិននៅកម្ពុជាហើយនឹងធ្វើជាទីប្រឹក្សាអចិន្ត្រៃយ៍របស់ព្រះមហាក្សត្រ។ គាត់បានចូលរួមវគ្គទាំងអស់នៃក្រុមប្រឹក្សានៃរដ្ឋមន្ត្រីនិងទីប្រឹក្សាបារាំងចំនួន10នាក់និងរដ្ឋមន្ត្រីខ្មែរចំនួន7នាក់ដើម្បីធ្វើឲ្យដំណើរការរលូននៃរដ្ឋបាល។ កិច្ចព្រមព្រៀងនេះបានបញ្ជាក់ថាពួកគេត្រូវតែពិគ្រោះយោបល់ក្នុងស្ថានភាពមួយចំនួនខណៈពេល ដែលពួកគេនឹងត្រូវបានផ្តល់យោបល់។ ទីប្រឹក្សាផ្តល់បច្ចេកទេសនិងអ្នកជំនាញនឹងជួយដល់ប្រធាននាយកដ្ឋាន។ នៅលើកម្រិតតំបន់ប្រព័ន្ធចាស់នាំការប្រជុំយប្រថាន បារាំងចំនួន14លើកត្រូវបានលុបចោលនឹងមានរដ្ឋាភិបាលខេត្តចំនួនប្រាំពីររួមទាំងក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ដោយមានទីប្រឹក្សាបារាំងម្នាក់និងជាអនុប្រធានតែងតាំងដោយឧត្តមស្នងការនៅក្នុងរដ្ឋនីមួយៗ។ ប៉ុន្តែនការសម្រេចចិត្តផ្នែកហិរញ្ញវត្ថុមិនអាចត្រូវបានតាមរយៈផ្តល់យោបល់នឹងការផ្តល់ជំបូន្មានរបស់ពួកគេទេ។ ជនជាតិបារាំងក៏បានអនុញ្ញាតឲ្យច្បាប់ និងបញ្ញត្តិភាគច្រើនដែលប្រកាសឲ្យប្រើប្រាស់ក្នុងអំឡុងពេលនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជានៅតែបន្ត។ ដូចលោកDavid Chandler បានអង្កេតឃើញថាពួកគេទាំងនោះបានប្រកាសឯករាជ្យរបស់កម្ពុជា និងបានបង្កើតការិយាល័យផ្សេងទៀតដែលបានទទួលសម្រាប់មន្ត្រីក្រសួងការបរទេសនោះទេ។ ជនជាតិបារាំងក៏បានរំលាយអស់អ្នកដែលបានផ្តល់ឈ្មោះខ្មែរទៅតាមដងផ្លូវនិងគ្រឹះស្ថាននៅភ្នំពេញ។ ហើយពួកគេបានជំនួសថ្ងៃឈប់សម្រាកដែលបានប្រារព្ធធ្វើឯករាជ្យភាពនៅថ្ងៃទី 12 និងថ្ងៃទី 20 ខែកក្កដា ជាមួយនឹងថ្ងៃឈប់សម្រាកនៅទីក្រុងបារាំង។ ចុងក្រោយបារាំងបានលុបចោលច្បាប់ពីរដែលបានអនុម័តកាលពីខែតុលា ដែលអាចធ្វើឱ្យពួកគេបរាជ័យទាំងនេះបានចែងថាពន្ធលើប្រាក់ចំណូល និងអចលនទ្រព្យគួរតែត្រូវប្រមូលជាលើកដំបូងដោយជនជាតិអឺរ៉ុបនិងប្រជាជនអាស៊ី។

10. អំណាចពិតប្រាកដនៅក្នុងដៃបារាំង

កិច្ចព្រមព្រៀងនេះមានន័យថា ធ្វើឲ្យមានស្វ័យឯករាជ្យនៅក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំងមែន ប៉ុន្តែអំណាចពិតប្រាកដនៅតែមាននៅក្នុងដៃរបស់ប្រទេសបារាំង។ អ្វីដែលសំខាន់បំផុតគឺ លោកឧត្តមស្នងការត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីការទទួលខុសត្រូវជារួមសម្រាប់ការថែរក្សានៃសណ្តាប់ធ្នាប់សាធារណៈ តាមរយៈការត្រួតពិនិត្យលើកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់បារាំងនៅក្នុងប្រទេស។ ចំណែកប្រទេសបារាំងក៏ទទួលខុសត្រូវចំពោះកិច្ចការបរទេសផងដែរ ហើយពលរដ្ឋបារាំងនឹងបន្តទទួលបានដែនដីតាមផ្លូវច្បាប់តាមរយៈប្រព័ន្ធតុលាការរបស់បារាំង។ អ្នកជំនាញការរបស់ប្រទេស "បារាំង" នឹងត្រួតពិនិត្យមើលនគរបាលកម្ពុជា និងប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ សេវាសុខាភិបាល កិច្ចការសាធារណៈជាដើម។ សេវាកម្មរបស់រដ្ឋាភិបាលមួយចំនួននឹងនៅតែស្ថិតក្រោមដែនសមត្ថកិច្ចតែមួយគត់របស់ឧត្តមស្នងការ, រួមទាំងរតនាគារ, គយនិងរដ្ឋាករ,ប្រកាស និងទូរសារផ្លូវដែកនិង

ឧស្សាហកម្ម។ ទីប្រឹក្សាបារាំងនឹងជួយក្រសួងការពារជាតិកម្ពុជា។ និយាយជារួមនៅទីនេះមិនមែនជាព័ត៌មានជំនួយឯករាជ្យជាយថាហេតុឬឯកសារផ្សេងទៀតទេ។ អ្នកការសែតជនជាតិបារាំងលោក Le Monde បានសរសេរក្នុងឥរិយាបថបារាំងសង្ខេបដូច្នេះថា: "ឥឡូវនេះគឺជាអាណានិគមមួយដែលបិទជិតមួយសំណុំបែបបទជំពូកថ្មី។ កិច្ចសហប្រតិបត្តិការអធិរាជ ឥឡូវនេះត្រូវបានបើកហើយកម្ពុជាគឺជាសាខាទីមួយនៃអាណាចក្រដើម្បីទទួលបានផលប្រយោជន៍ដោយការវិវត្តនេះ។ បញ្ហាចម្បងគឺថាសម្បទារបស់ប្រជាពលរដ្ឋកម្ពុជាត្រូវគ្រប់គ្រងខ្លួនឯង»។ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី មុន្នីរ៉ែតបានយល់ព្រមជាមួយការវាយតម្លៃនេះ។ នេះជាការបង្រួបបង្រួមនៃអំណាចរបស់បារាំងនេះត្រូវបានបញ្ចប់នៅពាក់កណ្តាលអាធ្រាត្រថ្ងៃទី4/5ខែមីនាឆ្នាំ1946 នៅពេលដែលឥណ្ឌូចិនឈប់ស្ថិតនៅក្រោមការបញ្ជាយោធាសម្ព័ន្ធមិត្ត ហើយអំណាចពេញលេញបានត្រឡប់ទៅលើបារាំងវិញ។

ជំពូកទី 21
ការពិសោធសតា

កម្មវិធីនយោបាយរបស់យើងមិនមានលក្ខណៈបំផ្លិចបំផ្លាញដោយស្តង់ដារនាពេលបច្ចុប្បន្នទេ តែសម្រាប់ពេលនេះវាស្មើរតែក្លាយជាបដិវត្តន៍ ហ៊ុយ កន្ទុល មេដឹកនាំគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យនៅពេលបារាំងវិលត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញនៅចុងឆ្នាំ1945 ពួកគេបានកាន់កាប់ប្រទេសមួយដែលកំពុងមានសេដ្ឋកិច្ចធ្លាក់ចុះខ្សោយយ៉ាងខ្លាំងដោយសារមានសង្គ្រាមរយៈពេលវែង។ ខណៈពេលដែលមានការប្រយុទ្ធគ្នាតិចតួចនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាយ៉ាងហោចណាស់ចាប់តាំងពីសង្គ្រាមព្រំដែនជាមួយប្រទេសថៃនៅក្នុងឆ្នាំ1940-1941 តម្រូវការសេដ្ឋកិច្ចរបស់ប្រទេសនេះត្រូវបានគេយកមកពិចារណាគ្រប់គ្រងដោយកងទ័ពជប៉ុនផ្ទាល់។ សង្គ្រាមក៏បានបង្អាក់ដល់ពាណិជ្ជកម្មក្រៅប្រទេសផងដែរ ហើយសូម្បីតែនៅតាមទន្លេមេគង្គក្រោមទៅកាន់ទីក្រុងសៃហ្គនត្រូវបានបិទដោយសកម្មភាពរបស់ពួកវៀតមិញ។ បារាំងនិងគ្នីគ្នារបស់ពួកគេនៅក្នុងជួររដ្ឋាភិបាលរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីរ៉ែត បានប្រឈមមុខនឹងសង្គ្រាមដើម្បីបង្កើតឡើងវិញនូវបណ្តាញគមនាគមន៍ និងចាប់ផ្តើមស្តារហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធដែលបានខូចខាតដោយសារសង្គ្រាមឡើងវិញ។ ពួកបារាំងត្រូវតែយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះចលនាជាតិនិយម គឺពួកខ្មែរឥស្សរៈដោយសារនៅតាមតំបន់ព្រំដែនប្រទេសវៀតណាមចាប់ផ្តើមមានការបះបោរដើម្បីទាមទារឯករាជ្យនៅឆ្នាំ1939។ ទោះបីជាកងទ័ពបារាំងមិនបានប្រឈមមុខនឹងអ្វីដែលមានឥទ្ធិពលដូចជាពួកវៀតមិញនៅជិតព្រំប្រទល់វៀតណាម ពួកគេបានចូលរួមជាមួយទ័ពខ្មែរឥស្សរៈដែលមានតួលេខច្រើននៅតាមតំបន់ជនបទ។ មានរបាយការណ៍បញ្ជាក់ពីសកម្មភាពរបស់ពួកខ្មែរឥស្សរៈគួរឱ្យព្រួយបារម្ភ ដែលបានទាក់ទងជាមួយពួកវៀតមិញនៅពេលគោលនយោបាយរបស់បារាំងត្រូវបានតម្រង់ទៅរកការបញ្ចុះបញ្ចូលប្រជាជនកម្ពុជា ឱ្យយល់ឃើញពីផលប្រយោជន៍ដែលពួកគេបានចរចាជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត។ ក្នុងរយៈពេលមួយឆ្នាំកម្ពុជាបានបង្កើតប្រព័ន្ធនយោបាយសភាមួយដែលមានលក្ខណៈពេញលេញនិងមានសិទ្ធិបោះឆ្នោតជាបុរសពេញវ័យ។ ទោះបីជាយ៉ាងណាប្រជាជនកម្ពុជាបានធ្វើការជាមួយបារាំងដើម្បីតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេតែប៉ុណ្ណោះ។ កិច្ចការបន្ទាន់មួយទៀតគឺទទួលបានមកវិញនូវដីដែលបានបាត់បង់ទៅឲ្យប្រទេសថៃក្នុងឆ្នាំ1941។ ប្រសិនបើបារាំងអាចសម្រេចបាននូវលទ្ធផលនេះពេលនោះពួកបារាំងនឹងអាចទទួលបានទំនុកចិត្តពីប្រជាជនក្នុងនាមជាអ្នកការពារប្រជាជនខ្មែរ(អាណាព្យាបាល)។

1. ប្រទេសមួយដែលស្ថិតក្នុងស្ថានភាពទ្រុឌទ្រោម

លោកវីរសេនីយ៍ឯក Moke Murray បានជួបទាហានបារាំងនៅសៃហ្គនដែលមើលទៅមានភាព អន់ថយនៅពេលដែលគាត់បានជួបពួកគេក្នុងខែកញ្ញាឆ្នាំ1945។ ពួកគេមានការខ្វះខាតសម្ភារៈដើម្បីយកឈ្នះដូច្នេះបារាំងត្រូវដោះស្រាយចំពោះការបះបោររបស់ពួកទ័ពព្រៃនៅតំបន់កូសុំងស៊ីន និងពួកអ្នកជាតិនិយមនៅកម្ពុជា។ នេះបើតាមរបាយការណ៍របស់ វីលីប ឌីលីវើ នៅឆ្នាំ1946។

ភ្នំពេញបច្ចុប្បន្នកំពុងមានភាពផ្ទុយគ្នាជាមួយទីក្រុងសៃហ្គន។ ចំណែកសៃហ្គនវិញជាក្រុងអឺរ៉ុប ដែលសម្បូរទៅដោយទាហាន រីឯភ្នំពេញជាទីក្រុងដែលមានមធ្យោបាយធ្វើដំណើរទូលំទូលាយមានវិឡាប្រណិតៗដំ

បូលរបស់ពួកគេលាក់ប្លន់នៅក្រោមដើមដូង។ អ្វីដែលធ្វើឲ្យអ្នកកើតចេញពីកូសាំងស៊ីនគឺមានបរិយាកាសស្ងាប់ស្ងាត់ ជីវិតអយ្យកោ និង ភាពស្និទ្ធស្នាលរបស់ចំនួនប្រជាជន។

អ្វីដែលបានលើកឡើងខាងលើគ្រាន់តែជាផ្នែកមួយប៉ុណ្ណោះ ដោយលោក Devillers បានចង្អុលបង្ហាញ ការពិតផ្លូវដែក ផ្លូវថ្នល់ និងសារទូរលេខត្រូវបានខ្ទេចខ្ទីអស់ទៅហើយ ចរាចរណ៍នៅតែផ្លាស់ប្តូរយឺតៗនៅលើផ្លូវដែក ប៉ុន្តែជាក់ស្តែងមិនមានរថយន្តឬឡានដឹកទំនិញទេហើយប្រេងសាំង និងប្រេងមិនអាចទទួលយកបានទេ។ទោះបីជាទន្លេមេគង្គបានបើកជាថ្មីសម្រាប់ការដឹកជញ្ជូនទៅសៃហ្គន នៅចុងឆ្នាំ1945ក៏ដោយក៏វានៅតែជាអាជីវកម្មដែលមានគ្រោះថ្នាក់ផងដែរដោយផ្តល់ឱ្យទាំងសកម្មភាពទំពៃព្រៃ និងការធ្វេសប្រហែសនៃការបូមខ្សាច់។ មិនមានការងារសាធារណៈថ្មីត្រូវបានអនុវត្តសម្រាប់ពេលខ្លះ ហើយគ្មានការថែទាំណាត្រូវបានអនុវត្តលើកិច្ចការចាស់ឡើយ។ ឧស្សាហកម្មខ្វះវត្ថុធាតុដើមដោយសារតម្លៃកើនឡើងបីដងនៃតម្លៃធ្លាប់មានពីមុន ថវិការបស់រដ្ឋាភិបាលមិនអាចប្រើប្រាស់បាន។ សាលារៀនត្រូវបានបិទទ្វារអគារសាធារណៈ និងរោងម៉ាស៊ីនស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់កងទ័ពជប៉ុនផ្ទាល់ទើបមានការខ្វះខាតស្បៀងនៅតាមទីជនបទ។ មានអាហារកង្វះខាតទោះបីប្រទេសនេះមានអង្ករលើសនិងខ្លះទៀតក៏ដោយទំនិញ។ ហើយទិន្នផលស្រូវធ្លាក់ចុះជាលំដាប់ចាប់តាំងពីឆ្នាំ1942-1943។ បើទោះបីជាគ្មានកន្លែងនៅជិតក្នុងផ្នែកផ្សេងទៀតនៃភាសាបារាំងនៅឥណ្ឌូចិន។ បញ្ហាគឺត្រូវបានចែកចាយ។ ចំការកៅស៊ូភាគខាងកើតទន្លេមេគង្គត្រូវបានដំណើរការឡើងវិញទោះជាយ៉ាងណានៅក្នុងការជួសជុលល្អដោយសារតម្រូវការកៅស៊ូជាសម្ភារៈសង្គ្រាមសំខាន់ហើយមានចំនួនច្រើននៃឃ្លាំងស្តុករង់ចាំការដឹកជញ្ជូន ព្រៃឈើត្រូវបានកាប់បំផ្លាញធ្វើអាជីវកម្មយ៉ាងហោចមួយផ្នែកសម្រាប់ប្រេងឥន្ធនៈត្រូវបានប្រើជំនួសធ្យូងថ្ម និងប្រេងវិញដែលមានបញ្ហាខ្វះខាត។

ចំពោះផ្នែកនយោបាយផងដែរ ស្ថានភាពវាមិនមានអ្វីគួរឲ្យចាប់អារម្មណ៍នោះទេ សម្រាប់ចំណាប់អារម្មណ៍របស់ប្រទេសបារាំងទេ អ្នកដំណើរខ្លះបានអះអាង។ ជាឧទាហរណ៍លោកDevillers ជឿថា ប្រជាជនវ័យក្មេងគឺបារាំង។ ពួកគេយល់ថា ប្រទេសរបស់ពួកគេត្រូវតែដើរជាមួយបារាំង ដើម្បីក្លាយជារដ្ឋទំនើបមួយ។ មានចលនាបះបោររបស់ពួកជាតិនិយមដែលដឹកនាំដោយលោក ប៉ាច ឈឺន នៅតាមព្រំដែនខេត្តតាកែវនិងកំពតដើម្បីប្រឆាំងនឹងព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីរ៉ែត នៅតែមាន។ នៅក្នុងខែមីនា ឆ្នាំ1946 ដោយសារតែការចាប់ខ្លួនរបស់ សឺន ង៉ុកថាញ់ ព្រោះទ្រង់ចង់កំចាត់អ្នកជាតិនិយមជាបន្តបន្ទាប់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយមនោសញ្ចេតនាជាតិនិយមត្រូវបានបង្កប់យ៉ាងជ្រៅនៅក្នុងចិត្តប្រជាជន។ កាសែត Surete បានរាយការណ៍ថា ភាពជូរចត់មួយចំនួនប្រឆាំងនឹងព្រះមហាក្សត្រ និង ព្រះអង្គម្ចាស់ ស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីរ៉ែត" នៅតែមាននៅខែមីនា ឆ្នាំ1946 ដោយសារតែការចាប់ខ្លួនសឺនង៉ុកថាញ់។ Surete បានសង្កេតថា មន្ត្រីរាជការកម្ពុជាជាច្រើននាក់គឺជា «ពួកនិយមលោកស៊ឹងង៉ុកថាញ់» និងចង់ឲ្យពួកគេត្រូវបានបោសសំអាតជាបណ្តើរនៃការងាររដ្ឋាភិបាល។ មន្ត្រីបារាំងម្នាក់បានរាយការណ៍ថា មន្ត្រីរាជការនៅខេត្តកំពតមានការព្រួយបារម្ភយ៉ាងខ្លាំងចំពោះអ្វីដែលពួកគេបានមើលឃើញថាជា "ការក្បត់" របស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតដែលបានអនុញ្ញាតឱ្យមានការងារធ្វើរបស់រដ្ឋាភិបាលទៅអោយជនជាតិបារាំងចាស់ៗដែលវិលត្រឡប់ទៅរកការងាររបស់ពួកគេវិញ។ សូម្បីតែវិឈីយ៉ាតដែលបានសម្របសម្រួលច្រើនជាងបំផុតដូចជាប៉ូលីស Maurice Pojol បានរកឃើញថាអាជីពរបស់ពួកគេមិនត្រូវបានបង្កអន្តរាយដោយការធ្វេសប្រហែសនៃសម័យអស៊ីសរបស់ពួកគេទេ។ ជម្លោះដាស់តឿនខាងនយោបាយមួយបានផ្ទុះឡើងរវាងកម្ពុជានិងប៉ូលីសនៅក្នុងតំបន់ O Russey នៃទីក្រុងភ្នំពេញក្នុងខែមករាឆ្នាំ1946 លើប៉ូ

លើសចំនួន120នាក់បានមកបង្រៀនទាហាននៃមេរៀនខ្លី។ នៅពេលដែលទាហានកម្ពុជាដើម្បីត្រៀមបញ្ជូនទៅទីក្រុងសៃហ្គនចូលរួមជាមួយកងវីរៈសេនាតូចបារាំងនេះ បើតាមរបាយការណ៍របស់លោក លន់ នល់ នៅការិយាល័យថ្មីរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា។ ទោះបីជាយ៉ាងណាគាត់បានបន្ថែមថាប្រជាជនមានការធ្វើកូឃ្លកម្មតវ៉ាអំពីប្រាក់ឈ្នួល។ប៉ូលីសម្នាក់ឈ្មោះថាThierryបានរាយការណ៍ថា នៅពេលដែលមន្ត្រីបារាំងម្នាក់បានទៅធ្វើទស្សនកិច្ចនៅចៅសង្កាត់កណ្តាលក្នុងការិយាល័យរបស់គាត់ស្មៀនឈ្មោះថា វ័ន្តវ៉ាន់ បាននិយាយទៅកាន់សហសេវិករបស់គាត់ថា«ជនជាតិបារាំងម្នាក់នេះធ្វើអ្វីនៅទីនេះ? យើងត្រូវដេញគាត់ចេញទៅខាងក្រៅ។ នៅទីនេះផងដែរ មានចំនួននៃអ្នកធ្វើកូដកម្មក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញជុំវិញពេលនេះ,ពេលខ្លះលើប្រាក់ឈ្នួល និងលក្ខខណ្ឌ ប៉ុន្តែក៏មានការតវ៉ាពីការចាប់ខ្លួននៃអ្នកគាំទ្រលោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់។ សកម្មភាពស្នូលនៃការមិនសប្បាយចិត្តមានក្នុងចំនោមផ្លូវដែកទោះបីជាបារាំងអះអាងថាជាកោសិកាមួយនៃសង្គមសម្ងាត់និយមគាំទ្រខ្មែរឥស្សរៈ «Black Star» មានសកម្មភាពនៅលើផ្លូវដែក គួរតែមានការប្រុងប្រយ័ត្ន។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរប្រទេសបារាំង បានដាក់បញ្ចូលប្រព័ន្ធនយោបាយថ្មីរបស់ពួកគេចូលគ្រប់ទីកន្លែង។ ក្រោមសម្ពាធរបស់អាមេរិក និង ការទាមទារធម្មនុញ្ញអង្គការសហប្រជាជាតិដូចជាការចង់បានរបស់បារាំងព្រោះបារាំងគិតថា វាជាល្បែងក្នុងលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ។ នេះពាក់ព័ន្ធទៅនឹងការបង្កើតសភាដែលជាប់ឆ្នោតវាប៉ះពាល់ទៅលើសិទ្ធិស៊ីវិល និងសិទ្ធិនយោបាយទាំងមូលដែលត្រូវបានបដិសេធនៅក្នុងប្រទេស។ ជនជាតិបារាំងបានចាត់ទុកការធ្វើដំនួញនេះមានលក្ខណៈមិនច្បាស់លាស់ ប៉ុន្តែឥស្សរៈជនខ្មែរចាប់ខ្លួនចូលទៅក្នុងវាជាមួយនឹងកម្រិតផ្សេងៗគ្នា។ ចរិតវរជននៃតម្រូវការប្រព័ន្ធកំពុងរីកចម្រើនការសង្កត់ធ្ងន់។ ប្រវត្តិវិទូ និងពន្ធវិទ្យា លោក Justin Corfield បានកត់សម្គាល់ឃើញថាក្រុមគ្រួសារមួយក្តាប់តូចបានគ្រប់គ្រងអំណាចនយោបាយយោធា និងប្រព័ន្ធរដ្ឋបាលចាប់ពីឆ្នាំ1945រហូតដល់ឆ្នាំ1970។ ឥស្សរៈជនភាគច្រើនបានទៅសាលាផ្តាច់មុខជាមួយគ្នានៅក្នុងទីក្រុងទីក្រុងសៃហ្គន ទីក្រុងភ្នំពេញឬក៏ទៅបារាំង។ លោកCorfieldបានចងក្រងកក្រុមគ្រួសារលម្អិតជាដើមឈើបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងគ្រួសារនៃវណ្ណៈអ្នកគ្រប់គ្រងនេះ។ បណ្តាញពង្រីកមួយរួមបញ្ចូលទាំងសាខារបស់ APheuvongs ,កូនចៅរបស់ ផយាកថាថន ដែលជាមេដឹកនាំតំណពូជពីមុនមករបស់សៀមនៅខេត្តបាត់ដំបង, ក្រុមគ្រួសារ Poe ដែលរួមមាន Poe Hell ដែលជាឪពុកក្មេករបស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត និង Thiounns ដែលបានចុះចេញពីតំណែងរដ្ឋមន្ត្រីព្រះបរមរាជវាំងដែលស្ថិតក្នុងរាជ្យរបស់មហាក្សត្របីអង្គគឺនរោត្តម ស៊ីសុវត្ថិ និងស៊ីសុវត្ថិមុន្នីវង្ស។ ពួកគេទាំងនោះគឺជាសាច់ញាតិនៃអតីតខ្មែរឥស្សរៈមានដូចជា ធួន ប៊ុនចាន់មុល ជាដើម ,ខ្មែរក្រហមមាន Thiounn Mum និងប្រាសិតជាអ្នករាជានិយមនិងក៏ជាសមាជិកនៃគ្រួសាររាជវង្សប្រជាធិបតេយ្យ និងជាធនាគារហើយជាអ្នកសង្គមរាស្ត្រនិយម។ សាច់ញាតិឆ្ងាយពីនេះនៃគ្រួសារជានាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃក្នុងឆ្នាំ1945។ បណ្តាញគ្រួសារទាំងនេះបានកាន់កាប់គណបក្សនយោបាយដូចដែលសម្តេចសីហនុ ទ្រង់កត់សម្គាល់នៅពេលដែលទ្រង់បានប្រាប់មេបញ្ជាការយោធាបារាំងគឺលោក Paul Ely ក្នុងឆ្នាំ1954 ថា "អ្នកដឹកនាំដែលពេញចិត្តលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ គឺជាក្រុមដែលមានបុព្វបុរសជាក្រុម វីរជនស្នេហាជាតិ"។

ពួកគេចាប់ផ្តើមប្រមូលផ្តុំគ្នាបង្កើតគណបក្សនយោបាយ មានឆន្ទៈក្នុងការធ្វើសហប្រតិបត្តិការនៅក្នុងបរិបទនៃ ម៉ូឌុលវី វ៉ង់ឌី រវាងព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត និងបារាំង។ នេះគឺជាការអភិវឌ្ឍថ្មីមួយនៅក្នុងអាណានិគម។ នេះគឺជាការវិវត្តន៍ថ្មីគណបក្សនយោបាយបារាំងបានបង្កើតសាខាផ្សេងៗ នៃអាណានិគមមុនសង្គ្រាមលោក

លើកទី2 ប៉ុន្តែក្រៅពីបក្សកុម្មុយនិស្តឥណ្ឌូចិន ដែលបានទាក់ទាញវៀតណាមភាគច្រើនមិនមានគណបក្ស "ដើមកំណើត" នៅកម្ពុជាទេ។ ការសែតនគរវត្ត វាគឺជាការពិតដែលធ្លាប់ជាក្រុមនយោបាយប៉ុន្តែវាមិនមាន គោលបំណងនៅលើសមាជិកភាពដ៏ធំ និងករណីខ្លះដែលវាមិនធ្លាប់មានការបោះឆ្នោតណាមួយសម្រាប់វា ចូលរួមប្រកួតប្រជែង។ នេះគឺជាការផ្លាស់ប្តូរក្នុងឆ្នាំ1946។ គណបក្សមួយនៃក្រុមអភិរក្សនិយមដែលត្រូវបាន បង្កើតឡើងនោះគឺ សឺន សាន និង សឺន វ៉ឺនសៃ។ ហើយក្រុមមួយទៀតត្រូវបានប៉ូលីសបារាំងម្នាក់ពិពណ៌នាគឺ យឹម ទិត និង ញឹម ជូឡុង ដែលគេឱ្យឈ្មោះថាក្រុមសង្គមនិយម។ នាវាដែលមានឥទ្ធិពលនៃមន្ត្រីជុំវិញមាន ការបង្កើតគណបក្សដែលដឹកនាំដោយក្រុមទី1 គណបក្សសេរីភាពដឹកនាំដោយទ្រង់ នរោត្តម នរិន្ទដេត ទី2 គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដឹកនាំដោយទ្រង់ យុត្តិវង្ស និងទី3 គណបក្សតម្កើងជាតិ ដឹកនាំដោយទ្រង់ម៉ុលតាណា។ ក្នុងចំណោមគណបក្សទាំងបីមានតែគណបក្សពីរប៉ុណ្ណោះដែលមានឥទ្ធិពលនយោបាយរហូតដល់ទទួលបានឯករាជ្យ គឺគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ និងគណបក្សសេរីភាព។ ពួកសេរីនិយម គឺជាអ្នកអភិរក្ស និយមរាជានិយម និងបារាំងនិយមដោយសារតែថ្នាក់ដឹកនាំរបស់បក្សនេះមានទ្រព្យសម្បត្តិច្រើនដូចជាម្ចាស់ដីធ្លីធំៗម្ចាស់កាស៊ីណូឈ្មួញ និងជិតស្និតជាមួយគណៈសង្ឃព្រះពុទ្ធសាសនា។ សំខាន់បំផុតនៅប៉ុន្មានឆ្នាំខាងមុខព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ បានចូលរួមគាំទ្រគាំទ្រគណបក្សគណបក្សនេះនៅពេលគណបក្សផុសឡើងជាលើកដំបូងឪពុករបស់ព្រះអង្គគឺព្រះអង្គម្ចាស់សុរាម្រិត បានគាំទ្រពួកប្រជាធិបតេយ្យក៏ដោយ។ នៅក្នុងដំណាក់កាលដំបូងស្តេចវ័យក្មេងរូបនេះបានក្លាយជាអ្នកនយោបាយដោយខ្លួនព្រះអង្គផ្ទាល់ បើទោះបីជាមានរបាយការណ៍ពីឆ្នាំ1946 បានរៀបរាប់ថាទ្រង់ចំណាយពេលវេលា និងប្រាក់កាក់ដើម្បីកែខ្លួនក៏ដោយហើយទ្រង់ស្ថិតនៅក្រោមឥទ្ធិពលរបស់អ្នកដទៃយូរណាស់មកហើយ ជាពិសេសព្រះមាតារបស់ទ្រង់គឺព្រះនាង កុសុមៈនារីរ័ត្ន ដែលមានគំនិតអភិរក្សនិយម ហើយមានមនុស្សជាច្រើនសង្កេតឃើញថា មានការប្រឆាំងគ្នានៅក្រោយរាជបល្ល័ង្កជាមួយឪពុកមាររបស់ទ្រង់គឺ ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីរ៉ែត។ ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បានក្លាយជាបេក្ខជនសម្រាប់រាជបល្ល័ង្កនៅឆ្នាំ1941 ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហារវាងខ្សែរស្រឡាយ នរោត្តម និងខ្សែស៊ីសុវត្ថិ។ ទោះជាយ៉ាងណាទំនាក់ទំនងរវាងស្លាបទាំងពីររបស់រាជវង្សកាន់តែតានតឹងឡើងបន្ទាប់ពី ព្រះបាទនរោត្តម ស៊ីហនុ និងរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងមហាផ្ទៃបានចេញដំណើរទៅកាន់ប្រទេសបារាំងនៅថ្ងៃទី18 ខែមេសាឆ្នាំ1946។ អំណាចបានផ្ទេរជាបណ្តោះអាសន្នទៅក្នុងកណ្តាប់ដៃនៃរដ្ឋាភិបាលមួយដែលមានសមាជិកដូចជា សុរាម្រិត នរិន្ទដេត និងអ្នកគ្រប់គ្រងនយោបាយចាស់គឺធួន។ ព្រះបាទសុរាម្រិតជាបិតារបស់ទ្រង់នរោត្តមសីហនុ មានការស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការប្រគល់តំណែងទៅទ្រង់មុន្នីរ៉ែត ហើយចោទប្រកាន់ថានាយករដ្ឋមន្ត្រីកំពុងធ្វើរដ្ឋប្រហារប្រឆាំងព្រះបាទនរោត្តមសីហនុហើយទ្រង់សុរាម្រិតយល់ឃើញថាទ្រង់ត្រូវមានតួនាទីពិសេសក្នុងការគ្រប់គ្រងអំណាចនេះ។ ជាការពិតណាស់ ការចោទប្រកាន់ និងការដណ្តើមអំណាចបានធ្វើឱ្យសម្តេចនរោត្តមសីហនុ លាលែងពីតំណែងរបស់ព្រះអង្គ។ សម្តេចសីហនុបានបង្កើតចលនានយោបាយ ដើម្បីបង្ហាញពីតួនាទីរបស់ទ្រង់នៅប្រទេសកម្ពុជាក្រោយរបបអាណាព្យាបាល។ ទ្រង់បានគ្រប់គ្រងអំណាចរបស់ទ្រង់ ដោយការអត់ធ្មត់ជាមួយនឹងឧបសគ្គជាច្រើននៃរបបរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ និងការធ្វើអន្តរាគមន៍កាន់តែច្រើនឡើងដោយបើកចំហនៃដំណើរការនយោបាយរហូតដល់ទទួលបានរាជ្យសម្បត្តិរបស់ទ្រង់មកវិញគឺគណបក្សសេរីនិយម និងគណបក្សតូចៗដែលដឹកនាំដោយ លន់ នល់, ដាប ឈួន, ញ៉ែម សំបូរ និង ញឹក ជូឡុង។

2. ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស និងលទ្ធិប្រជាធិតេយ្យ

គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានក្លាយជាក្រុមជ្រុលនិយម ដែលស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំរបស់ព្រះអង្គ ម្ចាស់យុត្តិវង្សដែលជាបញ្ញាវន្តម្នាក់ទើបបញ្ចប់ការសិក្សាមកពី Montpllier,Vichy និងទីក្រុងប៉ារីស ជាកន្លែង ដែលទ្រង់បានសិក្សាគណិតវិទ្យា និងតារាវិទ្យាដែលជាវិទ្យាជាន់ខ្ពស់ និងបានរៀបការជាមួយស្ត្រីបារាំងម្នាក់ ហើយព្រះអង្គមានមិត្តភក្តិមួយចំនួននៅទីក្រុងប៉ារីស រួមមានទាំង ហ៊ុយ កន្ទុលនិងងិន ការ៉ែត ផងដែរ ពួកគេ ក៏បានពិភាក្សាគ្នាដើម្បីបង្កើតគណបក្សមុនពេលពួកគេត្រឡប់មកកម្ពុជាវិញ។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យត្រូវ បានបង្កើតឡើងនៅខែមេសា ឆ្នាំ1946 ហើយគណបក្សនេះបានទទួលការចាប់អារម្មណ៍ពីសំណាក់ប្រជា ពលរដ្ឋយ៉ាងធាប់រហ័ស និងមានការចាប់អារម្មណ៍ពីអ្នកជាតិនិយមជំនាន់ថ្មី ទើបមានការរៀបចំច្បាស់លាស់ និងមធ្យោបាយឃោសនាគ្របដណ្តប់ពាសពេញផ្ទៃប្រទេស។ គណបក្សនេះជាមេដែកសម្រាប់ទាក់ទាញអតីត អ្នកគាំទ្រកាសែតនគរវត្ត រួមទាំងលោក ស៊ឹម វ៉ា ផងដែរហើយ បើទោះបីជាមិនទាន់ទទួលបានឯករាជ្យភ្លាម។ ក៏ដោយក៏បារាំងបានចាត់ទុកគណបក្សនេះជាអ្នកប្រឆាំងនឹងអាណានិគម។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យមាន បំណងរំដោះប្រទេសកម្ពុជាចេញពីសហព័ន្ធឥណ្ឌូចិន ប៉ុន្តែនៅតែជាផ្នែកមួយនៃសហភាពបារាំងជាមួយអ្នក តំណាងនៅក្នុងសភាបារាំង។ គំនិតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស ត្រូវបានជះឥទ្ធិពលយ៉ាងខ្លាំងដល់គោល នយោបាយអាណាព្យាបាលរបស់គណបក្សសង្គមនិយមបារាំង។ នយោបាយរបស់ពួកយើងបានសរសេរថា កម្មវិធីមិនមានលក្ខណៈបំផ្លិចបំផ្លាញដោយស្តង់ដានាពេលបច្ចុប្បន្ននេះទេលោក ហ៊ុយ កន្ទុល ជាអតីតមេ ដឹកនាំគណបក្សបាននិយាយដូច្នោះ។ គណបក្សនេះបានធ្វើយុទ្ធនាការសម្រាប់រដ្ឋធម្មនុញ្ញរាជាធិបតេយ្យ អាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលមានសភាពីរ និងការបោះឆ្នោតជាសកល។ នៅក្នុងបែបផែននេះបក្សចង់ឱ្យប្រទេស កម្ពុជាមានរបបគ្រប់គ្រងតាមបែបអូស្ត្រាលីឬកាណាដា ដែលស្ថិតក្រោមអំណាចចក្រភពអង់គ្លេស។ លោក ហ៊ុយ កន្ទុល អតីតប្រធានគណបក្សបានសរសេរថា គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យចង់បានអំណាចគ្រប់យ៉ាង ដើម្បីការពារផលប្រយោជន៍របស់បក្សពួករបស់ខ្លួន។ ដោយសារគណបក្សមិនទាន់ស្គាល់ច្បាស់អំពីពួកខ្មែរ ឥស្សរៈដោយចាត់ទុកពួកគេជាអ្នកស្នេហាជាតិ។ បើទោះបីជាមានសមាជិកមួយចំនួនរបស់គណបក្សយល់ ឃើញផ្ទុយពីនេះក៏ដោយ។ចំនួនអ្នកគាំទ្រ លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ បានចាប់ផ្តើមចូលរួមជាមួយគណបក្សប្រជា ធិបតេយ្យ។ ក្រោយពីការប្រកាសលទ្ធផលឆ្នោត គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យទទួលបានជោគជ័យទូទាំង ប្រទេសប៉ុន្តែពួកគេទទួលរងការរិះគន់និងភាពស្អប់ខ្ពើមពីព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែត។

គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ដែលឈ្នះឆ្នោតបានព្យាយាមធ្វើការជំនះបញ្ហាទាំងពីរនេះ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តមម៉ុនតាណាជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងសេដ្ឋកិច្ច និងកសិកម្មបាននិយាយថាគណបក្សនេះមានការគាំទ្រពីមន្ត្រី រាជ្យការថ្នាក់កណ្តាលឈ្មួញ និងពួកបញ្ញាវន្តជំនាន់ថ្មីនិងអ្នកគាំទ្រចាស់របស់សម្តេចសីហនុជាដើម។ វេទិកា របស់គណបក្សមុនមានលក្ខណៈប្រហែលគ្នានឹងគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែគណបក្សមានបានសហការ យ៉ាងសិត្តជាមួយនឹងរដ្ឋបាលបារាំង។ វាមិនដែលមានភាពជោគជ័យទេប៉ុន្តែបានបង្កើតគំរូនៃភាពស្មុគស្មាញ ខាងផ្នែកនយោបាបើប្រៀបធៀបនឹងសំណើររបស់លោកM.PocHellឪពុកក្មេករបស់ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែត សម្រាប់ពីធីជប់លៀងមួយផ្សេងទៀតដែលមានការចូលរួមដោយពួកក្រុមអភិរក្សនិយម ក្រុមរាជានិយម និង

ក្រុមគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យសង្គម ដែលមានចិត្តស្មោះនឹងនាយករដ្ឋមន្ត្រី។ដោយក្តីអនុគ្រោះលោក Poc បានបោះចោលនូវគម្រោងនេះ បន្ទាប់ពីមានការរិះគន់របស់បញ្ញាវន្តខ្មែរ។

នៅកំឡុងពេលក្រោយសង្គ្រាម ក៏មានការរលេចឡើងនៃសារព័ត៌មានបារាំង និងសារព័ត៌មានកម្ពុជាមានកម្រិតខ្ពស់មិនធ្លាប់មានពីមុននៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា។ កាលពីមុនសង្គ្រាមមានកាសែត ឬទស្សនាវដ្តី កាសែតអ្នកជាតិនិយម នគរវត្ត និងកាសែតជាភាសាបារាំងដូចជា L'Echo du Cambdge ដែលត្រូវបានគេបោះបង់ចោលដាចម្បាំងនៅឯជនបរទេសមានបារាំង និងassimiles។ កាសែតជាភាសាបារាំងថ្មីមានដូចជាLe cambodge ដែលបានបោះពុម្ពផ្សាយពាក់កណ្តាលដោយសមាគមន៍ Sutharot , Le Liberte ដោយមានគេហទំព័រអ្នកនយោបាយ និង អ្នកកជំនួញលោក M.Marinetti ដែលបានចូលជាសមាជិកកូសាំងស៊ីន និង កម្ពុជានៅក្នុងសភាបារាំង ហើយ Le Democrate ដែលជាសមាជិកផ្លូវការរបស់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ អ្នកប្រជាធិបតេយ្យដែលជឿនលឿនចាប់ផ្តើមបោះពុម្ពកាសែត ឈ្មោះថា Le Progres ចាប់ពីថ្ងៃទី16 សីហា1946 ប៉ុន្តែត្រូវបានផ្អាកការផ្សាយបន្ទាប់ពីមួយខែក្រោយ ពីមានអនុក្រឹត្យដែលសម្តេចសីហនុបានចេញ ដែលបានប្រឆាំងនឹងសេចក្តីប្រកាសនៃសេរីភាពសារព័ត៌មាន។ ផងដែរក៏មានការបោះពុម្ពកាសែតជាភាសាខ្មែរជាច្រើនរួមមានកាសែតកម្ពុជា ដែលបានចម្លងចេញពីការសែត Cambidge , Pracheathippatey បោះពុម្ពដោយអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ និង អង្គការ Pradipa Khmer ដែលជាអង្គការណបក្សសេរីបន្ថែមពីនេះនៅក្នុងការបោះពុម្ពផ្សាយច្បាប់មួយ ដែលមានជាភាសាវៀតណាម និងចិនរួមជាមួយនឹងអ្នកកុម្មុយនីស្តជាសម្ងាត់។ ឯកសារទាក់ទងនឹងពន្ធនាគារនិងទិន្នន័យទាហានលទ្ធផលនៅក្នុងពិធីជប់លៀង និងការសែតបែបនេះមានឬសគល់ជាយូរដែលមានការផ្លាស់ប្តូរនៅក្នុងសង្គមខ្មែរ និង វិធីសាស្ត្រធ្វើឲ្យមានសេរីភាពទាក់ទងនឹងឧត្តមស្នងការជាន់ខ្ពស់បារាំង។ ការប្រជុំយប្រឋានមុនសង្គ្រាមរបស់លោករ៉ើស៊ីដង់ស៊ុបពេរីយ៉ែរ បានគ្រប់គ្រងរបបផ្តាច់ការដែលបានបដិសេធនយោបាយឯករាជ្យ និងការរៀបចំបញ្ចេញមតិ។ ឧត្តមសេនីយ៍ឯកជាអ្នកគ្រប់គ្រងរបបវីស៊ីពាក់កណ្តាលណាស៊ីស មានការគាំទ្រពីប្រជាជនខ្មែរយ៉ាងច្រើនភាគច្រើនជាប្រជាជនដែលរស់នៅស្រុកស្រែ និងតំបន់ដាច់ស្រយាលដូចនេះការចូលរួមវិភាគទានតៅដល់គ្រួសារសង្គមស៊ីវិលក្រោយសង្គ្រាមដែលមាននៅសល់។ ទីបំផុតដើម្បីចូលរួមចំណែកក្នុងការធើបឡើងធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងបារាំងនៅអំឡុងពេលទទួលឯករាជ្យពីបារាំងនៅឆ្នាំ1945 ព្រោះប្រជាជនខ្មែរចង់បានសេរីភាពដោយគ្មានការគាបសង្កត់និងចង់ឱ្យប្រទេសជាតិមានស្ថេរភាពឡើងវិញ កុំឱ្យដូចពេលស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ ប៉ុន្តែអស្ថិរភាពដែលជាការរំពឹងទុករបស់ពួកខ្មែរឥស្សរៈដើម្បីឱ្យពួកគេបន្តសកម្មភាពតទៅទៀតដូចកាលពីឆ្នាំ1885 នៅពេលបារាំងបានធ្វើកំណែទម្រង់គាបសង្កត់លើប្រជាជនខ្មែរទើបមានការបះបោរកើតឡើងដោយមានការគាំទ្រពីមន្ត្រីនៅតាមបណ្តារខេត្ត និងជាពិសេសពីព្រះមហាក្សត្រផ្ទាល់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយយើងមិនអាចបញ្ជាក់អំពីការផ្លាស់ប្តូរនេះទេ។ ហើយដារយៈពេលនៃការប្រែប្រួលមួយ។ម្យ៉ាងវិញទៀតប្រជាជនកម្ពុជាមិនមានបទពិសោធន៍ អំពីការគាំទ្រគណបក្ស ឬការបោះឆ្នោតឡើយ។ ការខិតខំធ្វើប្រជាមតិរបស់លោក ស៊ឹង ង៉ុកថាញ់ អំឡុងខែកញ្ញាឆ្នាំ1945។ ប្រជាជនកម្ពុជាតែងតែជាប្រធានបទដែលជាជាងអ្នកដែលមានសិទ្ធិក្នុងការសម្រេចចិត្តនៅក្នុងការបោះឆ្នោត។ សូម្បីតែពេលទទួលបានឯករាជ្យពេញលេញនៅឆ្នាំ1953 សម្តេចនរោត្តម សីហនុបានបង្ហាញថាព្រះអង្គនឹងមិនស្ទាក់ស្ទើរក្នុងការរំលាយសភា និងប្រឆាំងចំពោះសេរីភាពជាមូលដ្ឋានប្រសិនបើទ្រង់មិនទទួលអ្វីដែលទ្រង់ចង់បានតាមរយៈសន្លឹកឆ្នោត។ ផ្ទុយពីដំបូងឡើយ សម្តេច

នរោត្តម សីហនុ គឺជាអ្នកគាំទ្រដ៏រឹងមាំមួយចំពោះការផ្លាស់ប្តូររបស់ទ្រង់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទៅរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ លទ្ធិសេរីនិយមរបស់ទ្រង់មិនស្ថិតស្ថេរនោះទេ។ លទ្ធិសេរីរបស់ទ្រង់មិនទទួលបានជោគជ័យទេនយោបាយរបស់កម្ពុជា គឺដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍ទៅរកការប្រឆាំងរវាងព្រះមហាក្សត្រ និងអ្នកគាំទ្រគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ នៅទីបំផុតគឺ ព្រះមហាក្សត្រជាអ្នកឈ្នះហើយគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យជាអ្នកចាញ់ក្នុងការបោះឆ្នោត។ អាជ្ញាធរពិតប្រាកដដែលគ្រប់គ្រងនៅក្នុងកណ្តាប់ដៃនៃពួកបារាំង រហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃរបបអាណាព្យាបាលគឺ "ពន្ធធានាគារនិងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធ" ជាស្នូលនៃអំណាចរបស់រដ្ឋហើយពួកគេបានបោះបង់ចោលរបបរាជានិយម។ ថ្វីបើរដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងរបស់កម្ពុជាមិនច្បាស់លាស់ក៏ដោយក៏ធានានូវសេរីភាពនយោបាយតែជាញឹកញាប់ត្រូវបានបំពានដល់ពួកគេដែរ។

3. ការបោះឆ្នោតសកលលើកទីមួយរបស់កម្ពុជា

នៅថ្ងៃទី13ខែមេសាឆ្នាំ1946 ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុទ្រង់បានប្រកាសរដ្ឋធម្មនុញ្ញដែលមានស្ថិយភាពផ្នែកក្នុងស្ថិតនៅក្រោមសហភាពបារាំង និងធានានូវសេរីភាពនៃការបញ្ចេញមតិការចូលរួម និងការបង្កើតគណបក្សនយោបាយជាដើម។ ការទទួលខុសត្រូវចុងក្រោយសម្រាប់ការកិច្ចនិងត្រូវបានចោទប្រកាន់ទៅសភាធម្មនុញ្ញដែលជាប់ឆ្នោត។ វាគឺជាការចាប់ផ្តើមដោយការចាកចេញពីរបបផ្តាច់ការភ្លាមៗនោះបារាំង និងខ្មែររួមគ្នារៀបចំគណៈកម្មាធិការដើម្បីកំណត់ធ្វើភារកិច្ចនៃដំណើរការបោះឆ្នោតដំបូងដែលប្រទេសនេះមិនធ្លាប់មាន។ នៅពេលលទ្ធផលឆ្នោតត្រូវបានបិទនៅថ្ងៃទី 28 ខែមិថុនា ឆ្នាំ1946 មានបេក្ខជនចំនួន 198 រូបផងដែរ។ បេក្ខជនទាំងនោះមកពីគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យចំនួន 63រូប គណបក្សសេរីនិយមចំនួន 67រូប គណបក្សចម្រើនជាតិចំនួន5រូបនិងមកពីក្រុមឯករាជ្យចំនួន63រូប។ ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែតជាអ្នកដើរតួនាទីគាំទ្របារាំងដោយសម្ងាត់ត្រូវបានកំណត់ឱ្យរារាំងពួកប្រជាធិបតេយ្យ ដែលមើលឃើញថាពួកគេជាកម្លាំងប្រឆាំងមួយដ៏ខ្លាំងក្លាថ្វីបើពួកគេមានការគាំទ្រយ៉ាងជាក់ស្តែងចំពោះរាជានិយមក៏ដោយ។ ដំបូងទ្រង់បានហាមឃាត់មន្ត្រីរាជការចូលរួមនៅក្នុងគណបក្សនយោបាយ ប៉ុន្តែទ្រង់នៅតែផ្តល់សេរីភាពនៅក្នុងការចូលរួមក្នុងគណបក្សនិងសេរីភាពសារព័ត៌មានជាដើម។ ប៉ូលីសបារាំងជាប៉ូលីសគម្រូសម្រាប់ប្រជាជនខ្មែរនៅក្នុងការបោះឆ្នោតដើម្បីឈានទៅរកលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើនមិនសូវចេះអក្សរដែលជាពេលវេលាដំបូងរបស់ពួកគេ។ ប្រភពអូស្ត្រាលីមួយបានលើកឡើងអំពីជំនឿរបស់ជនជាតិអង់គ្លេសយល់ឃើញថា «ការបោះឆ្នោតមិនបានធ្វើឡើងដោយសម្ងាត់ក៏ពិតមែនប៉ុន្តែប្រជាជនមិនសូវចេះអក្សរហើយសន្លឹកឆ្នោតមានរូបតំណាងផ្សេងៗគ្នាទើបធ្វើឱ្យប្រជាជនពិបាកក្នុងការសម្រេចចិត្ត។ អ្នកបោះឆ្នោតត្រូវរើសមួយនៅក្នុងចំណោមសន្លឹកឆ្នោតទាំងអស់ទៅដាក់នៅក្នុងហិបឆ្នោត។ ពួកគេត្រូវបានផ្តល់ជំនួយយ៉ាងច្រើនដើម្បីពន្យល់អ្នកដែលមិនទាន់ចេះអក្សរឱ្យស្គាល់គណបក្សរបស់ខ្លួន គឺគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យហើយត្រូវប្រុងប្រយ័ត្នក្នុងការគូសសញ្ញាព្រួញ។ អ្នកបោះឆ្នោតមានសេរីភាពក្នុងការបំពេញសញ្ញានៅលើក្រដាសដែលខ្លួនពេញចិត្ត។ »

ប្រហែលវាជាការពិតណាស់ក្នុងរឿងនេះ ទោះបីជាយ៉ាងណាក៏មានអ្នកកាសែតជនជាតិបារាំងម្នាក់បានផ្តល់ព័ត៌មានថាឧបសគ្គនៃប្រជាធិបតេយ្យត្រូវបានថ្លឹងថ្លែងដោយចេតនាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេ។ កាលបានសម្រេចសម្រាប់ការបោះឆ្នោតនៅថ្ងៃទី01ខែកញ្ញាឆ្នាំ1946 បានផ្តល់សម្លេងភាគច្រើនដាច់ខាតនៃអាសនៈភាគច្រើនទៅឱ្យគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យដែលមាន50អាសនៈបើធៀបទៅនឹង14អាសនៈនៃពួកសេរីនិយម

និងចំនួន3អាសនៈទៀតទៅក្រុមឯករាជ្យ។ នៅរយៈពេល3ខែក្រោយមកទើបសមាជិកនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យអាចទទួលយកអាណត្តិរបស់ពួកគេ។ ទ្រង់មុន្នីរ៉ែតបានបដិសេធចំពោះការចុះចេញពីតំណែងនាយករដ្ឋមន្ត្រីដោយបានអះអាងថាមិនមានអ្នកស្នងតំណែងណាដែលសាកសម។ នៅទីបំផុតទ្រង់បានបោះបង់ចោលបន្ទាប់ពីទទួលបាឋកថាពីក្មួយរបស់ទ្រង់គឺនរោត្តមសីហនុ អំពីប្រព័ន្ធនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះគឺជាការចាប់អារម្មណ៍ខ្លាំងណាស់។ ក្រោយមកព្រះ បាទនរោត្តម សីហនុលែងយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះគោលការណ៍ទាំងនេះ។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យមានមេដឹកនាំម្នាក់គឺព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស បានបង្កើតគណៈរដ្ឋមន្ត្រីដែលមានសមាជិកចំនួន 12រូប នៅពាក់កណ្តាលខែធ្នូ ឆ្នាំ1946។ ទ្រង់មុន្នីរ៉ែតទោះបីជាមានអំណាចកាន់តែខ្លាំងឡើង និងការមើលងាយសមត្ថភាពពួកបញ្ញាវន្តដែលទើបបញ្ចប់ការសិក្សានៅប្រទេសបារាំង។ ទ្រង់បានធ្វើឱ្យប្រទេសមានស្ថេរភាពខ្លាំងនៅក្នុងប្រទេសកំឡុងពេលទ្រង់កាន់តំណែង។ មេបញ្ជាការរូបនេះបានរាយការណ៍បន្ទាប់ពីទស្សនៈកិច្ចចុងឆ្នាំ1946 ដោយសារប្រទេសកម្ពុជាមានភាពស្ងប់ស្ងាត់ពាសពេញផ្ទៃប្រទេស។ ប្រជាជនមិនមានខ្វះខាតអាហារ។ ប្រជាជនមានអារម្មណ៍ល្អ ហើយតម្លៃអាហារមានតម្លាំពាក់កណ្តាលពីទីក្រុងសៃហ្គន។ ប្រជាជននៅអាណ្ណាម និងតំបន់កូសុំាងស៊ីនបានធ្វើការស្វាគមន៍បារាំងដោយស្នាមញញឹមស្ទើគ្រប់ទីកន្លែងទាំងអស់។ នៅចុងឆ្នាំ1946 កម្ពុជាក៏ទទួលបានទឹកដីកម្ពុជាដែលបាត់បង់ទៅសៀមកាលពីឆ្នាំ1941។

ទោះបីជាការដឹកនាំរបស់ទ្រង់យុត្តិវង្សមានរយៈពេលខ្លី ប៉ុន្តែទ្រង់បានកែប្រែសេចក្តីព្រៀងនៃរដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីសម្រាប់ប្រទេស។ សេចក្តីព្រៀងនេះធ្វើឡើងដំបូងឡើយគឺជាស្នាដៃនៃកិច្ចព្រមព្រៀងរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ មុន្នីរ៉ែត និងបារាំង ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបានទទូចថា សភាធម្មនុញ្ញគួរតែត្រូវបានជាអ្នកសរសេរបញ្ចប់។ លទ្ធផលគឺខុសគ្នាខ្លាំងណាស់ពីអ្វីដែលព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត និងបារាំងចង់បាន។ លោកម៉ៃឃើ វិកឃីរី លើកឡើងថា «បន្ទាប់ពីឆ្លងកាត់ព្យុះភ្លៀងដ៏យូអង្វែងមកប្រជាធិបតេយ្យនៅកម្ពុជាមិនទាន់មានលក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់នៅឡើយ.... សភាបានធ្វើសេចក្តីព្រៀងដែលទទួលស្គាល់ដោយព្រះបាទ នរោត្តមសីហនុ នៅថ្ងៃទី 6ខែ ឧសភាឆ្នាំ1947»។ រដ្ឋធម្មនុញ្ញនេះមាន107មាត្រាបានកំណត់ប្រទេសកម្ពុជាជាប្រទេសរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ នៅក្នុងសហភាពបារាំង(សមាគតរដ្ឋ)យកភាសាខ្មែរជាភាសាផ្លូវការ និងព្រះពុទ្ធសាសនាជាសាសនារបស់រដ្ឋ។ អំណាចកើតចេញពីរាជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែអំណាចនោះត្រូវបានកាត់ក្តីដោយរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញវិញ។ ជនជាប់ចោទត្រូវបានគេជួយមិនឱ្យជាប់ពិរុទ្ធឡើយរហូតទាល់តែមានការបង្ហាញកស្តតាង និងការបញ្ចប់រឿងក្តី។ ការធ្វើទារុណកម្មនិងការព្យាបាលមិនត្រូវបានហាមឃាត់ឡើយ។ មាត្រា9ធានាសេរីភាពនៃការបញ្ចេញមតិការបោះពុម្ពផ្សាយ និងសិទ្ធិនៃការបង្កើតសមាគមត្រូវបានដាក់បញ្ចូលនៅក្នុងមាត្រា10។

4. ការផ្សំគំនិតរបស់ក្រុមប្រឆាំង

រដ្ឋធម្មនុញ្ញថ្មីនេះ ជាឯកសារសំខាន់សម្រាប់រៀបរាប់ពីរបបនៅក្នុងការដឹកនាំរបស់រដ្ឋមួយនៅក្នុងសហភាពបារាំង(សមាគតរដ្ឋឬរដ្ឋស្វ័យផ្ទៃក្នុង) ដែលបានខឹងនឹងគោលនយោបាយរបស់ទ្រង់មុន្នីរ៉ែតដែលបានចូលដៃជាមួយព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតដើម្បីរារាំងជ័យជំនះរបស់បក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ ទោះជាមានរឿងអាក្រក់នេះក៏ដោយ ព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្សបានប្តេជ្ញាចិត្តធ្វើដូចជាទ្រង់ជាប្រមុខរដ្ឋាភិបាលពិតប្រាកដ។ បន្ទាប់ពីព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្សបង្កើតគណៈរដ្ឋមន្ត្រី ទ្រង់បានផ្តល់ការលើកលែងទោសចំពោះពួកឥស្សរៈដែលបានរត់ចោលជួររដ្ឋាភិបាល។ របាយការណ៍របស់ប៉ូលីសបារាំងក៏បានកត់សម្គាល់ដែរថាទ្រង់ យុត្តិវង្សបានដឹកនាំចលនា

សម្រាប់រំដោះអ្នកទោសនយោបាយរួមទាំងព្រះអង្គម្ចាស់ដទៃទៀតផងដែរ ក្នុងមានព្រះអង្គម្ចាស់នរោត្តមមួយអង្គដែរ។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានបើកការចោទជាសំណួរទៅកាន់ការសែតPracheathippatey។នៅខែចុង កុម្ភៈឬខែមីនាឆ្នាំ1947 ប្រហែលដើម្បីបញ្ជូនការព្រមានមួយថា ពួកគេនឹងមិនអត់ធ្មត់ចំពោះគំនិតផ្តួចផ្តើមឯករាជ្យបែបនេះទេ។ ប៉ូលីសបារាំងបានចាប់ខ្លួនសមាជិកជាច្រើននាក់របស់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យដោយចោទប្រកាន់ថាពួកគេជាមានជាប់កិច្ចការជាមួយក្រុមប្រឆាំង។ យោងតាមប៉ូលីសបារាំងបានឱ្យដឹងថាក្រុមប្រឆាំងគឺជាក្រុមអាថ៌កំបាំងបានដាក់ពង្រាងបារាំងដែលបានកំណត់ឡើងដោយប៉ូលីសសម្ងាត់ថៃនៅក្នុងខែឧសភាឆ្នាំ1946។ ពួកសមាជិកទាំងនោះត្រូវបានចាប់ខ្លួនដោយចោទប្រកាន់ថាជាក្រុម black stars ឬក្រុមដែលមានសាក់ព្រះពុទ្ធសាសនាលើខ្លួន។អ្នកដែលត្រូវចាប់ខ្លួនរួមបញ្ចូលទាំងពួកកាសែតនគរវត្ត មានលោក ស៊ឹម វ៉ា ឈួញ មន្ត្រីរាជការ ប៉ូលីស និងចៅក្រមម្នាក់ផងដែរ។ ប៉ូលីសក៏បានចាប់ខ្លួនកម្មករផ្លូវដែកចំនួន20នាក់ទាក់ទងនឹងការដឹកជញ្ជូនគ្រាប់រំសេវទៅឱ្យពួកខ្មែរឥស្សរៈនៅភូមិភាគពាយ័ព្យ។ ភាគច្រើននៃអ្នកទោសដែលត្រូវបានចាប់ខ្លួនមានលោក ឈឹម ផុន ត្រូវបានធ្វើទារុណកម្ម និងឃុំឃាំងនៅទីក្រុងសៃហ្គន។ លោក ស៊ឹម វ៉ា ត្រូវបានចោទប្រកាន់ថាជាជនក្បត់ដែលរៀបចំឡើងដោយពួកជប៉ុនប៉ុន្តែមិនមានការធ្វើទារុណកម្ម។ តាមការពិតមិនមានភស្តុតាងបង្ហាញថាពួកគេជាជនក្បត់នោះទេ។ លោកស៊ឹមវ៉ាបានធ្វើការយ៉ាងសម្ងាត់ជាមួយខ្មែរឥស្សរៈ។ ជាការពិតណាស់វាអាចទៅរួចដែលថាខ្មែរឥស្សរៈជាភ្នាក់ងារនៅតាមទីក្រុង និងក្នុងក្រុមគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យប៉ុន្តែលោកស៊ឹមវ៉ា និងសហចុងចោទរបស់គាត់មានស្មារតីជាតិនិយមដែលប្តេជ្ញាធ្វើការដើម្បីការផ្លាស់ប្តូររបបនយោបាយ។ ការចាប់ខ្លួននេះស្របគ្នានឹងការផ្តន្ទាទោសលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ 20ឆ្នាំដែលកាត់ក្តីដោយតុលាការនៅទីក្រុងសៃហ្គន ហើយដូចនេះវាអាចថាក្រុម black star បានចាត់វិធានការណ៍ជាមុន។ អ្នកនៅរស់ភាគច្រើនជាអ្នកបម្រើការនៅក្នុងរដ្ឋាភិបាលលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ នៅឆ្នាំ1945 ត្រូវបានគេដោះលែងដោយសម្ងាត់ ទោះជាយ៉ាងណាពាក្យចរចាមអារាមបានប៉ះពាល់ដល់នយោបាយនិងការចោទប្រកាន់អំពីរឿងនេះ។ ភាពស្មុគស្មាញរវាងពួកក្រុមប្រឆាំង និងខ្មែរឥស្សរៈត្រូវបានក្លាយទៅជាឧបករណ៍នយោបាយរបស់ក្រុមអ្នកអភិរក្សនិយម និងបារាំងរហូតដល់ចុងបញ្ចប់នៃរបបអាណាព្យាបាលបារាំងនៅឆ្នាំ1953។ មិនយូរប៉ុន្មានរឿងរ៉ាវរបស់ក្រុម Black star ដែលបានចេញជាសំបុទ្រ មានការថ្កោលទោសរបស់ប្រជាជននៅក្នុងស្រុកស្អាង ខេត្ត កណ្តាល ចំពោះអ្នកនយោបាយលោក ឈាន វ៉ន ទៅឧត្តមស្នងការបារាំង។ ក្នុងលិខិតនេះបានអះអាងថាលោក ឈាន វ៉ន បានប្រមូលលុយពីសិស្ស ហើយបញ្ជូនទៅឱ្យលោកគឹមអានជាប្រធានខ្មែរឥស្សរៈនៅបាត់ដំបង។ វាប្រហែលជាមានការប្រឌិតរបស់គូប្រជែងលោក ឈាន វ៉ន ដើម្បីទទួលសំឡេងឆ្នោតនៅមុនពេលបោះឆ្នោត។

5. ការសុគតរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស

ព្រះអង្គម្ចាស់ យុត្តិវង្ស នៅបន្តគោលជំហររបស់ទ្រង់រហូតដល់ទ្រង់សុគតដោយសារជម្ងឺគ្រុនចាញ់ នៅថ្ងៃទី18 ខែកក្កដា ឆ្នាំ1947។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពីបានចំណាយពេលសម្រាកនៅក្នុងវិឡាផ្ទាល់ ដោយសម្តេចសីហនុ នៅឯឆ្នេរកែបតាមបណ្តោយឈូងសមុទ្រដែលជាតំបន់មួយមានការល្បីល្បាញខាងការស្លាប់ដោយសារមូសខាំ។ លោក ហ៊ុយ កន្ទុល ដែលធ្លាប់ជារដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងព័ត៌មានបានសរសេរថា ការស្លាប់របស់ព្រះអង្គយុត្តិវង្សជាការបាត់បង់ដ៏ធំសម្បើមរបស់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ ទ្រង់ដែលមានហាន:ខ្ពស់បានអះអាងថាមានសិទ្ធិត្រឹមតែចំណងជើងនៃViscount ហើយទ្រង់គឺជាជនជាតិខ្មែរដំបូងគេដែលបានបញ្ចប់ការ

សិក្សាថ្នាក់បណ្ឌិតផ្នែកវិទ្យាសាស្ត្រហើយទ្រង់ក៏មានសញ្ញាប័ត្រ4ផ្សេងៗទៀត និងជាសិស្សឆ្នើមមួយរូបផងដែរ។ ព្រះអង្គបានទទួលរងនូវបញ្ហាសុខភាពតាំងពីឆ្នាំ1933មកម្ល៉ះ ទ្រង់បានឆ្លងជំងឺរបេងហើយស្ទើរតែបាត់បង់ជីវិតនៅមន្ទីរពេទ្យនៅឯប្រទេសបារាំង។ ការសុគតរបស់ទ្រង់យុត្តិវង្សជាការបាត់បង់ធនធានមនុស្សដ៏សំខាន់សម្រាប់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ទ្រង់យុត្តិវង្សជាមនុស្សស្មោះត្រង់ដែលមានគំនិតឯករាជ្យមានការគោរពទៅលើច្បាប់ប្រឆាំងអំពើពុករលួយ និងសេរីភាពជាដើម។ ប៉ុន្តែព្រះបាទនរោត្តមសីហនុមិនបានកាន់ទុក្ខចំពោះការសោយទិវង្គតរបស់ទ្រង់ទេ សូម្បីនៅឆ្នាំ1952សាលារៀនមួយនៅខេត្តបាត់ដំបងដែលមានឈ្មោះរបស់ទ្រង់ យុត្តិវង្ស ក៏សម្តេចសីហនុ បញ្ជាឱ្យគេប្តូរឈ្មោះចេញដែរ។ ទ្រង់ស៊ីសុវត្ថិ វឌ្ឍានាយាវង្ស អតីតរដ្ឋមន្ត្រីក្រសួងវប្បធម៌បានទទួលជោគជ័យក្នុងនាមជានាយករដ្ឋមន្ត្រីជំនួសទ្រង់យុត្តិវង្ស ហើយការបោះឆ្នោតប្រព្រឹត្តទៅនៅខែធ្នូឆ្នាំ1947 ដើម្បីជ្រើសរើសរដ្ឋសភាជាតិជាលើកដំបូង។ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅកម្ពុជាមានលក្ខណៈទន់ខ្សោយ ស្ថិតនៅក្នុងដំណាក់កាលអភិវឌ្ឍន៍ដោយសារចេតនានយោបាយបានគម្រាមកំហែងដល់ការរីកចម្រើននៃលទ្ធិនេះ។ នៅលើផលវិជ្ជមានសភាដែលជាប់ឆ្នោតជាលើកដំបូងរបស់ប្រទេសកម្ពុជាបានផ្តល់សច្ចាប័នដល់រដ្ឋធម្មនុញ្ញសេរី ហើយបារាំងធានាយកមកវិញនូវខេត្តដែលបានបាត់បង់។ នៅក្នុងការគិតទុកជាមុននេះគឺជាចំណុចគួរកត់សម្គាល់ក្រោយពីការបដិសេធមិនទទួលយករបបប្រជាធិបតេយ្យក្រោយសង្គ្រាម។

ជំពូកទី 22
អាល់សាស់ ឡូរែន នៅអាស៊ីអគ្នេយ៍

វាមិនមានអ្វីច្រើនទេក្នុងការឆ្លើយតបទៅនឹងការចោទប្រកាន់របស់សៀម ចំពោះការប្រើប្រាស់ផែនការ AlsaceLorraine ដ៏យូរអង្វែងរបស់បារាំង។ លោកThompson ឯកអគ្គរាជទូតអង់គ្លេសប្រចាំនៅទីក្រុងបាងកក ថ្ងៃទី7 ខែមិថុនា ឆ្នាំ1946។ ផ្តល់ឱ្យខ្ញុំវិញនូវតំបន់ Alsace-Lorraine!ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ,ប៉ារីស ឆ្នាំ 1906។

1. សេចក្តីផ្តើម

នៅក្នុងខែ ធ្នូ ឆ្នាំ1946 ប្រទេសថៃបានប្រគល់ត្រឡប់មកវិញដោយការមិនពេញចិត្តនូវខេត្តបាត់ដំបង និងផ្នែកជម្លោះនៃខេត្តសៀមរាបទៅឱ្យអាជ្ញាធរបារាំងប្រចាំនៅកម្ពុជា។ អ្វីៗទាំងអស់នោះគួរតែទទួលបានតាមរយៈអំណាចរបស់បារាំង។ ការទាមទារយកខេត្តទាំងនោះមកវិញ គឺមានសារៈសំខាន់ណាស់ក្នុងជាការសាកល្បងសមត្ថភាពរបស់បារាំងដើម្បីធានានូវបូរណភាពជាតិកម្ពុជា។ ប្រហែលជិតសែសិបឆ្នាំមុនការបានត្រឡប់មកវិញនូវបណ្តាខេត្តនានារបស់ប្រទេសកម្ពុជាត្រូវប្តូរដោយការពាក់លើរបស់វីរជនខ្មែរជាច្រើនចំពោះប្រទេសបារាំង។ គ្មាននរណាម្នាក់រីករាយខ្លាំងដូចព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិ និងមន្ត្រីរបស់ទ្រង់ដែលមានការរីករាយជាខ្លាំងចំពោះការទទួលបានខេត្តទាំងនោះមកវិញនៅឆ្នាំ1907។ នៅឆ្នាំ1941 ទឹកដីត្រូវបានបាត់បង់ទៅសៀមជាបន្តបន្ទាប់វាពិតជាពិបាកណាស់ក្នុងការទាមទារយកខេត្តទាំងនោះមកវិញ ព្រះបាទ ស៊ីសុវត្ថិ មុនីវង្ស ទ្រង់មានការលំបាកជាខ្លាំងក្នុងការដោះស្រាយព្រះរាជកិច្ច ហើយទ្រង់បានប្រឈមនិងសុគតនៅក្នុងរាជដំណាក់ឯក្នុបូកគោ។ នៅឆ្នាំ1946 កងទ័ពបានចូលទៅកាន់កាប់ក្រុងបាត់ដំបង ហើយបានលើកឡើងនូវយុត្តិសាស្ត្រត្រីកោណក្នុងការរៀបចំលំនៅដ្ឋានរបស់ប្រជាជនពួកគេអាចទាមទារដោយមានយុត្តិកម្មមួយចំនួនដើម្បីរំដោះការសន្យារបស់ពួកគេ ដើម្បីធ្វើជាអ្នកការពារបូរណភាពទឹកដីប្រទេសកម្ពុជា។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ វាមិនមែនជាការបញ្ជាក់ពីការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកគេមកលើប្រទេសកម្ពុជានោះទេ។ មានការផ្លាស់ប្តូរជាច្រើនចាប់តាំងពីឆ្នាំ1939មក ឥទ្ធិពលនៃអាណានិគមនៅអឺរ៉ុបត្រូវបានកាត់បន្ថយហើយនៅកម្ពុជាក៏ដូចគ្នានឹងប្រទេសមួយចំនួនដូចជា ចិន ឥណ្ឌា ឥណ្ឌូនេស៊ី ភូមា និងវៀតណាមជាដើម។

ភាគីទាំងពីរគឺបារាំង/កម្ពុជា និងថៃមានអារម្មណ៍ថាពួកគេស្ថិតក្នុងជម្លោះនៃការបែងចែកព្រំដែនដែលមានឫសគល់តាំងពី150ឆ្នាំមុនមកម្ល៉េះ។ ការយល់ឃើញនេះមិនត្រូវបានគេបដិសេធឡើយ។ ថ្វីត្បិតតែព្រំដែនមិនមានភាពច្បាស់លាស់ដូចការលើកឡើងរបស់អ្នកជាតិនិយមមួយចំនួនការបណ្តុះមនោគមវិជ្ជា នឹងទទួលស្គាល់ហើយរដ្ឋ និង ជាតិគឺជាការគំនិតបុរាណ។ ព្រំដែនគឺជាខ្សែនៅលើផែនទី, សំណង់នៅក្នុងសង្គមគឺជារបស់ដែលមានលក្ខណៈធម្មជាតិឧបសគ្គនានាដែលបានសម្គាល់ពីភាពខុសគ្នារវាងវប្បធម៌និងវប្បធម៌សង្គម។ តំបនAlsace និង Lorraine ជាតំបន់ជម្លោះព្រំដែនដ៏យូរអង្វែងរវាងប្រទេសបារាំង និងអាឡឺម៉ង់ហើយភាគីបារាំង/កម្ពុជានិងថៃប្រើវាជាការចង្អុលបង្ហាញពីជម្លោះនៅអាស៊ីនេះ។ ព្រះបាទស៊ីសុវត្ថិបានប្រៀបធៀបការបាត់បង់ទឹកដីភាគខាងលិចរបស់ទ្រង់ទៅនឹងការបាត់បង់ទឹកដីរបស់បារាំងទៅឱ្យអាឡឺម៉ង់ក្នុងឆ្នាំ1871 នេះជា

នយោបាយដ៏ឆ្លាតវៃ ប៉ុន្តែគេមិនបានយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះបញ្ហាសង្គម និងនយោបាយឱ្យកាន់តែស៊ីជម្រៅនោះទេ។ ក្រោយឆ្នាំ1871ការទទួលបានតំបន់AlsaceLorraineមកវិញជាការគិតមមៃរបស់បារាំង ប៉ុន្តែការបាត់បង់Strasbourgដែលជាទីក្រុងរបស់អាឡឺម៉ង់ត្រូវបានបញ្ចូលទៅក្នុងប្រទេសបារាំងនៅឆ្នាំ1689 បន្ទាប់ពីសន្តិភាពនៃWestphalia។ បានធ្វើឱ្យប្រជាជនStrasbourg សរសេរតិះដៀលពីការដឹកនាំតាំងពីឆ្នាំ1494 ពួកគាត់នឹងមិនផ្លាស់ប្តូរគំនិតក្នុងការប្រើប្រាស់ភាសាជាតិអាឡឺម៉ង់ទៅប្រើភាសាបារាំងឡើយ។ ផ្នែកដទៃផ្សេងទៀតជម្លោះជិតខាងនៃទឹកដីStrasbourgក៏បានមើលឃើញពីការសម្តែងមតិជាសាធារណៈជាលើកដំបូងនៃMarseillaise របស់ Rouget de Lisle មុនពេលអភិបាលក្រុងលោក M.Dietrichនៅក្នុងឆ្នាំ1792។ ផងដែរវាក៏បានបង្កឲ្យមានសេចក្តីស្នេហាជាតិរបស់ប្រជាជនបារាំងដ៏ខ្លាំងក្លា ក្នុងនោះក៏មានអ្នកនិពន្ធសៀវភៅរបស់កុមារ ឈ្មោះថា Jean-Jacques Waltz ដែលឈ្មោះហៅក្រៅថា ពូ Hansi ។ ព័ត៌មានលំអិត2ផ្សេងទៀតដែល ស្ទើរតែជាចទាំងស្រុងដោយភាពចៃដន្យពីចក្ខុវិស័យវប្បធម៌ , វប្បធម៌នេះបានបង្ហាញពីភាពមិនច្បាស់របស់ជនជាតិ និង ទីកន្លែងនេះ ៖ ការឃុំឃាំងលោក អាល់ប៊ិត ហ្សិលស៊ើរជាជនបរទេសសត្រូវនៅក្នុងជំរុំរបស់បារាំងឆ្នាំ1914 និងមានការញុះញង់នឹងបារាំងរបស់ Eugen Ricklin Heimatbund ក្នុងអំឡុងពេលអន្តរសង្គ្រាម។

ដូចគ្នានេះដែរតំបន់ជម្លោះនៅអាស៊ីរាងកម្ពុជាថៃ គឺខេត្តបាត់ដំបងនិងសៀមរាបដែលស្ថិតនៅខាងត្បូងភ្នំដងរែកនិងនៅខាងចុងនៃបឹងធំ។ នៅភាគខាងត្បូងមានព្រៃក្រាស់នៃដែលបានលាតសន្ធឹងតាមជួរភ្នំក្រវាញ់រហូតដល់វាល់ដំរីកាត់តាមវាលទំនាបទាំង4ចេញពីសមុទ្រ។ ខេត្តបាត់ដំបងមានលក្ខណៈអំណោយផលខាងកសិកម្មពិសេសតាមដងស្ទឹងសង្កែ ដែលមានចម្ងាយផ្លូវថ្ពើងប្រមាណ300គីឡូម៉ែត្រពីទីក្រុងភ្នំពេញ ហើយក៏ជាស្ទឹងបែកចេញពីទន្លេសាបដែលជាភោគទ្រព្យដ៏សម្បូរបែបរបស់កម្ពុជា។ ខេត្តPhratabong ដែលគេស្គាល់ថាជាខេត្តរបស់ប្រជាជនថៃដែលមានភាពស្ងាប់ស្ងាត់មួយព័ទ្ធជុំវិញដោយច្រាំងទន្លេខ្ពស់ៗ ជាមួយនឹងហាងលក់ទំនិញរបស់បារាំងជាជួរនៅពាក់កណ្តាលផ្លូវ និងការភ្លឺផ្លេកនៃភ្នំ។ ខេត្តនៅជិតនោះគឺខេត្តសៀមរាបជាទីតាំងមួយដែលមានប្រាសាទបុរាណជាច្រើន ហើយក៏ជារាជធានីចាស់របស់កម្ពុជាដែលគេឱ្យឈ្មោះថា រាជធានីអង្គរ និងត្រូវបានខ័ណ្ឌចែកពីប្រទេសថៃដោយជួរភ្នំដងរែក។ ឈ្មោះ សៀមរាបមានន័យថាសៀមត្រូវបានកំចាត់ឱ្យរាប នេះជាភស្តុតាងបង្ហាញពីភាពតានតឹងរវាងប្រទេសទាំងពីរ។ ទោះបីជាខេត្តទាំងនេះមានជនជាតិខ្មែរជាច្រើនប៉ុន្តែគេក៏សង្កេតឃើញមានជាតិសាសន៍ដទៃជាច្រើនចូលមករស់នៅដូចជាវៀតណាម ថៃ សាន ម៉ាឡេ ចិន និងឡាវជាដើម។ ខេត្តទាំងនោះត្រូវបានដាក់បញ្ចូលទៅក្នុងប្រទេសសៀមនៅឆ្នាំ1795 បន្ទាប់ពីមន្ត្រីខ្មែរម្នាក់ឈ្មោះប៉ែនបានប្រើអំណាចរបស់ខ្លួនគ្រប់គ្រងនៅរាជធានីឧត្តុង្គ។ ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរគឺគ្មានអំណាចដើម្បីទប់ទល់នឹងបញ្ហាទាំងនេះហើយរយៈពេល20ឆ្នាំក្រោយ សៀមក៏បានរឹបអូសយកខេត្តទាំងបីនៅភាគខាងជើងរបស់ប្រទេសកម្ពុជាធ្វើជាទឹកដីរបស់ខ្លួន។ នៅឆ្នាំ1810 ត្រកូល Apheuvongs បានទទួលតំណែងជាអភិបាលខេត្តបាត់ដំបងដោយគ្រប់គ្រងបន្តពីដូនតារបស់គាត់។ ទោះបីជាមន្ត្រីទាំងនេះជាជនជាតិសៀមមែន ប៉ុន្តែវប្បធម៌ និងនយោបាយ ជាច្រើនមុនពេលចាយប្រាក់ផ្ទាល់ខ្លួន។ ភាគច្រើននៃរដ្ឋាភិបាលគឺជានជាតិខ្មែរ គឺមានដើមកំណើតជាខ្មែរទាំងជីវភាពរស់នៅប្រចាំថ្ងៃនិងមានច្រើនទៀតក្នុងជួររដ្ឋាភិបាល។ ជាការពិតខេត្តទាំងនោះជាខេត្តឯករាជ្យពាក់កណ្តាលក្សត្របុរីទោះបីជាប្រជាជននៅទីនោះត្រូវតម្រូវឱ្យទទួលស្គាល់ស្ថានភាពរបស់ពួកគេក្នុងនាមជាជនជាតិសៀម និងបញ្ជូនសួយសាអាករទៅកាន់ទីក្រុងបាងក

ក។ នេះជាស្ថានភាពនយោបាយស្របគ្នានឹងអ្វីដែលមាននៅកម្ពុជា។ ដែលស្តេចបានឡើងគ្រងរាជ្យសម្បត្តិ ត្រូវជ្រើសរើសដោយសៀម និងជាក្សត្រដែលទទួលបានការអប់រំនៅទីក្រុងបាងកក។ ដូចពេលបច្ចុប្បន្នអ្នកនិពន្ធបានសរសេរនៅកន្លែងផ្សេងទៀតថាប្រទេសកម្ពុជាគឺមានត្រូវបានចែកជរដ្ឋដៃទន្លេចំនួន2។ នៅឆ្នាំ1863 ពេលដែលបារាំងបានដាក់អាណាព្យាបាលលើកម្ពុជា មានខេត្តភាគខាងលិចដែលបានបាត់បង់ទៅបរទេសអស់រយៈពេលជិត70ឆ្នាំ និង40ទៀតត្រូវបានបាត់បង់មុនពេលបារាំងធ្វើការចរចាជាមួយពួកគេ។ និយាយជារួមសៀមក៏បានគ្រប់គ្រងទឹកដី ដែលគេហៅថាអាល់សាស់ឡូរ៉ែននៅអាស៊ីអាគ្នេយ៍អស់រយៈពេលជាងមួយទស្សវត្សរ៍។ បើធ្វើការប្រៀបធៀបនៅពេលដែលPrussians កាត់យកទឹកដីAlsace-Lorraineឆ្នាំ1871។ ក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងរយៈពេលខ្លីទៅនឹងខេត្តបាត់ដំបង និងសៀមរាបក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមដូចគ្នា។ សៀមអាចដណ្តើងវៃកញ្ចែកជាមួយនឹងយុត្តិកម្មមួយចំនួនដែលពេលវេលាហើយសៀមអាចប្តឹងតវ៉ា ប៉ុន្តែមិនអាចទាមទារយកទឹកដីដែលប្រជាជនប្រើប្រាស់ភាសា និងប្រកាន់យកទំនៀមទំលាប់ខ្មែរថាជារបស់សៀមបានឡើយខណៈដែលបារាំងក៏មិនអាចទាមទាយកទឹកដីអឺរ៉ុបដែលប្រជាជននិយាយភាសាអាឡឺម៉ង់បានដែរ។ នៅឆ្នាំ1907លោក ផយាកថាថន នៃត្រកូល អភ័យវង្ស ក្នុងវ័យ45ឆ្នាំជាអ្នកគ្រប់គ្រងដីធ្លីនៅពេលដែលបារាំងចុះត្រួតត្រាតាមបណ្តាខេត្តនានា។ គាត់ត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីអំពើពុករលួយ និងការគ្រប់គ្រងដែលមានលក្ខណៈឃោឃៅបំផុតដាក់អ្នកក្រោមបង្គាប់និងទាសកររបស់គាត់យ៉ាងព្រៃផ្សៃបំផុត។ គាត់ជាមនុស្សលោភលន់មិនខុសពីមន្ត្រីរាជ្យការដទៃទៀតដែរ។ ការរិះគន់ដូចគ្នានេះត្រូវបានធ្វើឡើងដោយសមភាគីរបស់គាត់នៅភ្នំពេញ ជាពិសេសគឺព្រះបាទនរោត្តម។

2. ប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការបះបោរ

នៅឆ្នាំ1907 ពេលដែលបារាំងចូលមកដាក់អាណាព្យាបាលលើកម្ពុជាពួកគេរំពឹងនឹងទទួលបានការស្វាគមន៍ក្នុងនាមជាអ្នករំដោះកម្ពុជាពីការឈ្លានពានរបស់សៀមនិងអាណាម។ តើបារាំងអាចទាមទារយកខេត្តដែលបាត់បង់មកឱ្យកម្ពុជាវិញឬទេ? តើពួកគេមិនបានផ្តល់សិទ្ធិឱ្យកម្ពុជាគ្រប់គ្រងជាមួយពួកគេទេឬ? តើពួកគេមិនបានលុបបំបាត់របបទាសភាពទេ ហើយប៉ុនប៉ងធ្វើឱ្យមានភាពស្មុគស្មាញលើប្រព័ន្ធពន្ធដារ និងបំណុលឬ? ពួកគេត្រូវជួបប្រទះនឹងការបះបោរអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំ និងធ្វើឱ្យបាត់បង់ជីវិតមនុស្សអស់ជាច្រើន។ លោក កថាថនឈុំ ត្រូវបានកោះហៅទៅកាន់ទីក្រុងបាងកកវិញ ជាមួយនឹងទាសករ និងទ្រព្យសម្បត្តិមួយចំនួនរួមមាន ដំរី រទេះគោ សេះ ឆ្កែ និងមាសមួយចំនួន។ ប៉ុន្តែគាត់បានទុកបណ្តាញនៅពីក្រោយដើម្បីរៀបចំទ័ពព្រៃប្រឆាំងបារាំង។ ទ័ពព្រៃដែលបញ្ជាដោយមន្ត្រីចាស់ម្នាក់ឈ្មោះ ញឹ វិសេស បានកាត់ផ្តាច់ខ្សែទូរលេខ ហើយដុតកំទេចបន្ទាយបារាំងដែលឈរជើងនៅទីនោះនិងស្អាក់វាយប្រហារកងទ័ពបារាំងដោយភាពអង់អាចក្លាហាន។ អ្វីដែលសំខាន់បំផុតគឺពួកគេទទួលបានការគាំទ្រពីប្រជាជនក្នុងតំបន់ ដែលបានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ទៅសៀមដើម្បីគេចចេញពីការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ ការបះបោរនេះត្រូវបានបញ្ចប់នៅពេលដែលបារាំងបានគម្រាមកំហែងដល់រដ្ឋាភិបាលសៀមថានឹងមានផលវិបាកមិនល្អ បើសិនជាពួកគេនៅតែបន្តជួយដល់ទ័ពព្រៃបះបោរនោះទៀត។ លោក ញឹ វិសេស ត្រូវបានចាប់ខ្លួនដោយស្តេចសៀម និងនិរទេសខ្លួនទៅកាន់ឧបទ្វីបម៉ាឡេនៃមហាសមុទ្រឥណ្ឌា។

មកដល់ឆ្នាំ1909 ទោះបីជាការបះបោរបានបញ្ចប់ ប៉ុន្តែរដ្ឋាភិបាលសៀមមិនដែលបោះបង់ជំនឿថា ខេត្តទាំងនោះជារបស់ពួកគេនោះទេ។ នៅឆ្នាំ1941ដោយមានការគាំទ្រពីជប៉ុនប្រទេសសៀមបានកាន់កាប់ឡើងវិញនូវខេត្តបាត់ដំបង និងមួយផ្នែកនៃខេត្តសៀមរាប ដោយទុកឱ្យបារាំងកាន់កាប់ត្រឹមក្រុងសៀមរាប និងតំបន់ប្រាសាទអង្គរវត្ត តាមទស្សនៈរបស់សៀមគឺពួកគេបានដណ្តើមតំបន់ Alsace-Lorraine មកវិញ។ សមាជិកម្នាក់ក្នុងត្រកូលអភ័យវង្សបានរើទៅនៅវិមានរបស់អភិបាលខេត្ត ហើយការប្រមូលផលស្រូវត្រូវបង្វែរទៅភាគខាងលិចតាមបណ្តោយផ្លូវដែកដែលសាងសង់ឡើងដោយបារាំងទៅកាន់ Aranya នៃប្រទេសថៃ។ វាពិបាកក្នុងការដឹងពីអ្វីដែលប្រជាជនបានគិតពីស្ថានភាពនយោបាយថ្មីរបស់ពួកគេ ពីព្រោះពួកគេមិនបានស្នើសុំផ្តល់សច្ចាប័នលើការបញ្ចូលនេះទេ ទោះបីពួកគេបានបោះឆ្នោតឱ្យថៃក៏ដោយគណបក្សនៅក្នុងការបោះឆ្នោតទាំងអស់របស់ប្រទេសថៃនៅខែ មករា និង សីហា ឆ្នាំ1946។

តាមរបាយការណ៍បារាំងសរសេរដោយជនជាតិអាមេរិកបានឱ្យដឹងថា ខេត្តបាត់ដំបងជាកន្លែងប្រមូលផ្តុំពួកជាតិនិយមប្រឆាំងនឹងបារាំង ព្រោះពួកគេមិនសប្បាយចិត្តនៅពេលដែលដឹងថាបារាំងនឹងវិលត្រឡប់មកវិញនៅចុងឆ្នាំ1946។ បារាំងវិញក៏មានការភ័យខ្លាចក្នុងការវិលត្រឡប់មកវិញ ព្រោះពួកគេខ្លាចមានការបះបោរដូចឆ្នាំ1907ទៀត។ ក្រោយមកនៅក្នុងឆ្នាំ1942 ខេត្តទាំងឡាយនៃប្រទេសកម្ពុជាបានក្លាយជាទីកន្លែងនៃជនភៀសខ្លួនមកពីឥណ្ឌូចិន។ ក្នុងនោះរួមទាំងកងទ័ពកម្ពុជាដែលចុះចាញ់សង្គ្រាមឆ្នាំ1940-1941។ ព្រះសង្ឃខ្មែរ និង ប្រជាជនបានភៀសខ្លួន បន្ទាប់ពីការបះបោររបស់ពួកគេបានបរាជ័យមានជនភៀសខ្លួនជាច្រើនមកពីវៀតណាមទាំងកុំមុយនីស និងជាតិនិយមរួមទាំងអតីតយុទ្ធជននៃការបះបោរYenBay។ មានសូម្បីតែអ្នកធ្វើដំណើរជាតិនិយមមានលក្ខណៈជាកងទ័ពបរទេសនិងកាន់តែធំឡើងៗ ផ្សេងទៀតនៃប្រទេសជប៉ុនបន្ទាប់ពីការធ្វើសកម្មភាពរបស់ជប៉ុនដែលប្រឆាំងនឹងជនជាតិដ្ឋីហ្វ ការខ្វល់ខ្វាយ និងភាពភ័យខ្លាចបាននាំឱ្យពួកគេចូលរួមជាមួយចលនាឥស្សរៈ។ ជាតុផ្សំទាំងនេះជាកម្លាំងដ៏ខ្លាំក្លារបស់ប្រជាជនដោយមានការឃោសនា និងឧបត្ថម្ភពីជប៉ុន និងសៀម ហើយមានមនុស្សរាប់ពាន់នាក់ប្រដាប់ដោយអាវុធល្អៗត្រូវបានបណ្តុះបណ្តាលដោយសៀម និងអ្នកហ្វឹកហាត់ជនជាតិជប៉ុនអ្នកដឹកនាំចលនាឥស្សរៈមួយចំនួនបានក្លាយជាមេបញ្ជាការកងទ័ពថៃ។ ទោះបីជាជនភៀសខ្លួនទាំងនេះបានស្វែងរកទីជម្រកនៅដែនដីត្រួតត្រាដោយប្រទេសថៃ ដែលផ្តល់ផលប្រយោជន៍សម្រាប់ពួកគេហើយពួកគេពេញចិត្តនឹងការអនុវត្តច្បាប់នៅអាស៊ី។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយរដ្ឋមន្ត្រីអង់គ្លេសប្រចាំនៅទីក្រុងបាងកកជឿជាក់ថា ពួកបះបោរដែលរត់គេចខ្លួនក្រោយការវាយលុកចូលក្រុងសៀមរាបមិនមានអ្វីគម្រាមកំហែងដល់អាជ្ញាធរសៀមឡើយ។ ម្យ៉ាងទៀតពួកគេជាអ្នកស្នេហាជាតិកម្ពុជា។ ដូចនេះពួកគេមិនខ្វល់ខ្វាយចំពោះការប្រមូលផ្តុំប្រជាជនខ្មែររបស់អាជ្ញាធរថៃឡើយ។

3. ការចាប់ផ្តើមរបស់បារាំងក្នុងអំណាចខេត្តរបស់កម្ពុជាមកវិញ

ពិភពលោកបានកំពុងប្រឆាំងនឹងថៃយ៉ាងខ្លាំងដោយសារតែពួកគេមានសម្ព័ន្ធមិត្តជាមួយប្រទេសជប៉ុននៅអំឡុងពេលសង្គ្រាម។ នៅពាក់កណ្តាលឆ្នាំ1945 មុនពេលដែលជប៉ុនចុះចាញ់សង្គ្រាមលោកឧត្តមសេនីយ៍ត្រី ដឺហ្គោល បានទទួលការធានាពីអង់គ្លេសចំពោះកិច្ចព្រមព្រៀងនៃការប្រគល់ខេត្តខ្មែរត្រឡប់មកវិញ។ សហរដ្ឋអាមេរិកក៏មានគាំទ្រចំពោះកិច្ចព្រមព្រៀងនេះដែរដោយសារនៅឆ្នាំ1941 សៀមបានគាំទ្រជប៉ុនចំពោះការឈ្លានពានតំបន់ឥណ្ឌូចិន និងផ្នែកខ្លះនៃទ្វីបអាស៊ី។សូម្បីតែរុស្ស៊ីក៏មិនគាំទ្រប្រទេសថៃដែរ ជាការ

ពិតពួកគេបានរារាំងការស្នើសុំចូលជាសមាជិករបស់ថៃទៅកាន់អង្គការសហប្រជាជាតិទៀតផង។ ភ្លាមៗ បន្ទាប់ពីការឡើងកាន់តំណែងជាឧត្តមស្នងការបារាំងនៅ Saigon របស់លោក Theirry d'Argenlieu ក្នុងខែ វិច្ឆិកា ឆ្នាំ1945លោកបានទាមទារឱ្យមានការផ្ទេរទឹកដីមកវិញភ្លាមៗ ក្រោមការបញ្ជារបស់លោក Dounglas Gracey។ លោកបានចោទប្រកាន់ជនជាតិថៃថាបានពន្យារពេលលើបញ្ហានេះ ហើយបានបញ្ជូនអ្នកសង្កេត ការណ៍យោធាទៅកាន់តំបន់ជម្លោះដោយមិនបានផ្តល់ដំណឹងជាមុនទេ។ ប៉ុន្តែនៅពេលការចរចា បានចាប់ផ្តើម រវាងបារាំងថៃ នៅខែមករាឆ្នាំ1946ថៃមានការស្ទាក់ស្ទើចំពោះការប្រគល់ទឹកដីដែលពួកគេកាន់កាប់អស់រយៈ ពេលជាយូរនោះមកខ្មែរវិញ និងដើម្បីបិទបាំងមតិសាធារណៈក្នុងស្រុកជាច្រើនដែលប្រឆាំងយ៉ាងខ្លាំងចំពោះ បញ្ហាទាំងនេះ។ បន្ទាប់ពីគណៈប្រតិភូសៀមទៅកាន់អង្គការសហប្រជាជាតិ ក្រុមប្រឹក្សាសន្តិសុខបានទទួល ស្គាល់ថាសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1941 មិនមានសុពលភាពហើយពួកគេបានអះអាងថាខេត្តបាត់ដំបងជាកម្មសិទ្ធិរបស់ សៀមហើយជាទីក្រុងរបស់សៀម។ ពួកគេបានស្នើសុំឱ្យមានការត្រួតពិនិត្យតំបន់ជម្លោះនិងកំណត់ព្រំដែនពី សំណាក់អង្គការសហប្រជាជាតិ ប៉ុន្តែសំណើរទាំងនេះមិនមានការឆ្លើយតបឡើយ។ ទស្សនៈនវគឺមិនមែន ដោយសារតែធ្វើឡើងដោយសុទ្ធសាធទេពួកគេមិនមានបំណងចង់ពង្រីកដែនដីទាំងស្រុងឡើយ ប៉ុន្តែអ្វីដែល ពួកគេជឿជាក់និងដក់ជាប់នៅក្នុងឧត្តមគតិរបស់ពួកគេគឺជនជាតិជាកុលសម្ព័ន្ធដែលស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រង របស់ពួកគេមានព័ទ្ធជុំវិញដោយជនជាតិខ្មែរ នៅក្នុងប្រទេសថៃភាគខាងលិចទីក្រុងបាងកក និងមានរបាយ ការណ៍ជាផ្លូវការរបស់ជនជាតិភាគតិចនេះ។ ក្នុងឆ្នាំ1945នាយករដ្ឋមន្ត្រីថៃដែលត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាជន ជាតិខ្មែរភាគតិចលោកជាត្រកូលអភ័យវង្សបានលាលែងពីតំណែងអភិបាលខេត្តបាត់ដំបងនិង ជាច្រើននៃការ ផ្តល់ចំណាត់និងមន្ត្រីថៃដែលជាជនជាតិខ្មែរ។

នៅក្នុងឆ្នាំ1946 ត្រូវបានលាតត្រដាសមានការរីកចម្រើនតិចតួចទៅរកការវិលត្រឡប់នៃទឹកដីហើយ ប្រទេសបារាំងចាប់ផ្តើមពិចារណាពីភាពនៃសកម្មភាពយោធារបស់ខ្លួន ដើម្បីធានាដល់ការវិលត្រឡប់នៃទឹក ដីកម្ពុជាវិញ។ ថ្វីត្បិតប្រទេសថៃមានកម្លាំងទ័ពខ្លាំងក្លាដោយមានកងទ័ពឈរជើងនៅតាមបណ្តោយព្រំដែន ខេត្តសៀមរាប រហូតដល់ទៅ4000នាក់ មន្ត្រីបារាំងម្នាក់ដែលបានទៅដល់ទីនោះបានអះអាងថាពួកគេ ចំណាយត្រឹមតែប៉ុន្មានថ្ងៃប៉ុណ្ណោះ ក្នុងការបណ្តេញពួកគេចេញ។ នេះប្រហែលជាភាពខ្លាំងក្លារបស់បារាំង ក្រោយពីការបរាជ័យដ៏ធ្ងន់ធ្ងររបស់ខ្លួននៅក្នុងឆ្នាំ1940។ វិធីសាស្ត្រនៃខ្យល់មូសុងបានពន្លឿនភាពអត់ធ្មត់ របស់ពួកគេ។ ឯកអគ្គរាជទូតអង់គ្លេសប្រចាំនៅទីក្រុងបាងកកបានចាត់ទុកថាបារាំងអាចនឹងមិនស្ទាក់ស្ទើក្នុង ការដណ្តើមយកខេត្តទាំងនោះមកវិញ។ ដោយឡែកនៅខែកក្កដា ប្រតិបត្តិការយោធាត្រូវបានផ្អាកជាច្រើនខែ ព្រោះមានភ្លៀងធ្លាក់ចុះមិនឈប់ឈរ វាបានផ្តល់ឱកាសដល់សៀមក្នុងការគ្រប់គ្រងតំបន់ជម្លោះបន្តទៀត។ ការប្រយុទ្ធគ្នាបានកើតឡើងរវាងកងកម្លាំងបារាំងនិងថៃនៅកន្លែងជាច្រើនតាមបណ្តោយព្រំដែន។ ក្នុងខែ កញ្ញាទីក្រុងបាងកកបានចុះផ្សាយពីកងនាវាចម្បាំងបារាំងមួយនៅបឹងទន្លេសាបបានបាញ់សម្លាប់មនុស្ស50 នាក់នៅជិតSvayDonkeoខណៈពេលអំពូលស្វែងរកបានបំភ្លឺមេឃយប់។ ពេលនោះក៏មានការលួចវាយ ឆ្មក់របស់ពួកឥស្សរៈនៅសៀមរាប បានធ្វើឱ្យបារាំងខឹងសម្បាយ៉ាងខ្លាំងនិងមានសេចក្តីរាយការណ៍ពីពួកមេ បញ្ជាការបារាំងថានយោបាយនៅតាមព្រំដែន លែងមានភាពតានតឹងដូចមុនហើយពួកគេបានក្តាប់បញ្ហាទាំង អស់នៅក្នុងដៃរបស់ពួកគេ។ គំនិតតែមួយរបស់ពួកគេគឺអនុវត្តន៍វិធីសាស្ត្រដោយមានជោគជ័យចំពោះនិយោជិ កនៅ Atlas ឯភ្នំ ហើយនៅខែក្នុងមិថុនាលោកឯអគ្គរដ្ឋទូតThompson បានសរសេរថារដ្ឋមន្ត្រីការបរទេស

បារាំងមានការព្រួយបារម្ភជាខ្លាំងចំពោះការដកថយរបស់សៀមចេញពីខេត្តបាត់ដំបង ប៉ុន្តែត្រូវជំនួសដោយអំណាចពួកឥស្សរៈ ដែលបានបង្ករការភ័យខ្លាចដល់បារាំង។ សង្គ្រាមទាំងមូលត្រូវបានបញ្ចៀសដោយការបើកកិច្ចចរចាថ្មីមួយរវាងភាគីទាំងពីរនៅទីក្រុងប៉ារីស ក្នុងខែកញ្ញាជាមួយនឹងព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីរ៉ែត តំណាងឱ្យប្រទេសកម្ពុជា។

4. **ភតិការសញ្ញាព្រំដែនថ្ងៃទី17 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1946**

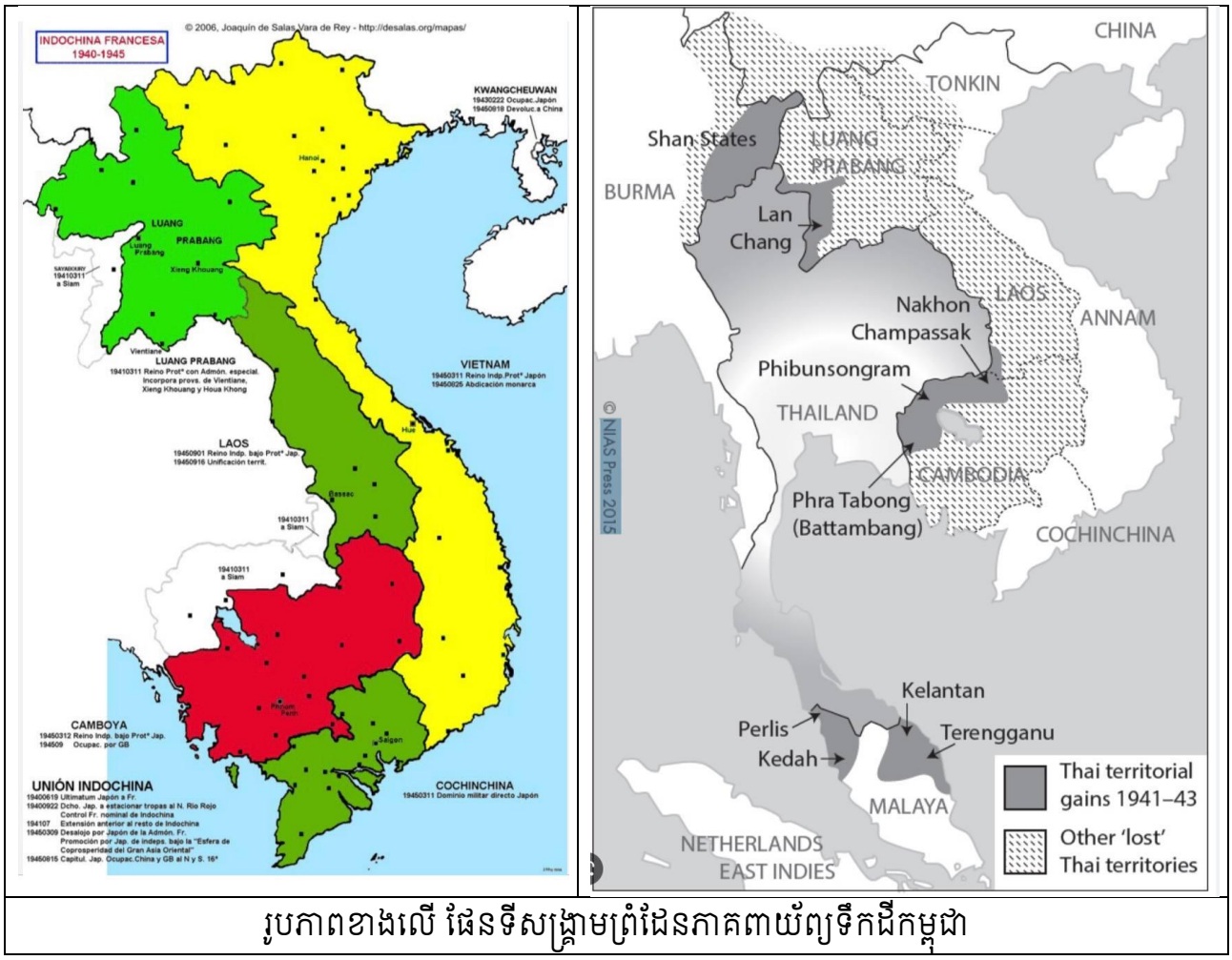

រូបភាពខាងលើ ផែនទីសង្គ្រាមព្រំដែនភាគពាយ័ព្យទឹកដីកម្ពុជា

លទ្ធផលនៃកិច្ចចរចានេះគឺជាការសន្និដ្ឋានទុកជាមុន។ នៅក្នុងខែតុលារដ្ឋាភិបាលថៃបានផ្តល់ប្រាក់ចំនួនជាង4លានបាតដើម្បីចំណាយសម្រាប់ការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទឹកដី។ មួយខែក្រោយមកមានបេសកកម្មមួយបានមកដល់បាត់ដំបងដើម្បីរៀបចំការចាកចេញរបស់ជនកៀសខ្លួនប្រហែល2000នាក់ រួមទាំងជនជាតិវៀតណាម(អ្នកគាំទ្រវៀតមិញ)ដែលមានកាន់បដាថា "យើងគាំទ្រជំហររបស់សៀម" និង "ភាពយូរអង្វែងនៃមិត្តភាពវៀតណាមសៀម"។ យោងតាមប្រភពឯកសារពីសៀមពាក់កណ្តាលនៃប្រជាជន15000នាក់ជាជនជាតិវៀតណាមនៅខេត្តបាត់ដំបងពួកគេបានបង្ហាញនូវបំណងចង់ផ្លាស់ទៅប្រទេសថៃហើយ3000នាក់ បានទៅរួចហើយកាលពីខែតុលា។ ជនជាតិបារាំងដែលភ័យខ្លាចភាពមិនស្រួលនៅពេលពួកគេបាទីក្រុងដណ្តើមកាន់កាប់ ប្រហែលជាជូនពរឲ្យទៅអស់ពីចិត្ត។ របាយការណ៍របស់អង់គ្លេសបានអះអាងថា យ៉ាងហោចណាស់ក៏មានមនុស្សរាប់ពាន់នាក់ និង អាណ្តាមបានធ្វើការប្រឆាំងរបបគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា

ទឹកដីដែលជនភៀសខ្លួន បានបះបោរប្រឆាំងនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងដែលមានប្រជាប់អាវុធល្អៗ ហើយនៅក្នុងករណីភាគច្រើនទាំងអស់សង្ឃឹមហើយអ្នកណាស្ថិតក្នុងកំរិតខ្លះ..... ដែលដឹកនាំដោយអ្នករត់ចោលជួរជប៉ុន។ ក្រោយមកទៀត ខេត្តហាក់ដូចជាមានភាពអន់ថយទៅក្នុងភាពវឹកវរដោយមានច្បាប់ និងបទបញ្ជាបំបែកហើយជនភៀសខ្លួនបានស្រែកទាមទាររកកន្លែងនៅលើរថភ្លើងដែលចង្អៀត នៅបាត់ដំបងទៅប្រទេសថៃ។ មានរបាយការណ៍រាប់ពាន់ស្តីពីជនភៀសខ្លួនបោះជំរុំនៅស្ថានីយ៍អស់រយៈពេលជាច្រើនថ្ងៃដោយសង្ឃឹមថានឹងមមានកន្លែងទំនេរនៅលើរថភ្លើង។ អ្នកផ្សេងទៀតមានកាតកិច្ចធ្វើទាំងយប់ទាំងថ្ងៃដឹកឥវ៉ាន់របស់គេទៅជាមួយទៅកាន់ព្រំដែនថ្មី។ ខ្ញុំមានអារម្មណ៍ថាបានរត់ខ្ពស់ប្រឆាំងនឹងបារាំងណាងស្ងប់តភាពសៀមដោយមានអាជ្ញាធរសៀមបានអះអាងថា ពួកគេមិនអាចធានាសុវត្ថិភាពរបស់អ្នកសង្កេតការណ៍បារាំងនិងជនស៊ីវិលខ្មែរនៅបាត់ដំបងក្នុងភាពឆាបឆេះនេះបានទេ។ មិនយូប៉ុន្មាន លោក Murray Ellison ដែលត្រូវបានគេស្គាល់ថាជាអ្នកផ្សព្វផ្សាយសាសនាប្រូតេស្តង់ជនជាតិអាមេរិកកាំងម្នាក់ត្រូវបានគេបាញ់សម្លាប់ហើយក៏មានការសម្លាប់រង្គាលចំពោះបារាំងនិងប្រជាជនកម្ពុជាដែលកាន់សាសនាកាតូលិកនៅខេត្តបាត់ដំបង។

ជម្លោះនេះបានបញ្ចប់ជាផ្លូវការនៅថ្ងៃទី17 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1946 ដោយមានការចុះហត្ថលេខាលើកិច្ចព្រមព្រៀងព្រំដែនចំនួនប្រាំចំណុចរវាងបារាំង និងថៃនៅទីក្រុង Washington D.C. ភាគីថៃមាន Nai Khuang Apheuvongs ជាអ្នកចុះហត្ថលេខាជាសាច់ញាតិរបស់មន្ត្រីសៀមឈ្មោះ កថាថន ឈុំ។ ព័ត៌មានត្រូវបានផ្សព្វផ្សាយពាសពេញផ្លូវនៅទីក្រុងបាងកកហើយវាជាព័ត៌មានដែលមិនគួរឱ្យជឿ ចំណែករដ្ឋាភិបាលសៀមក៏មានអារម្មណ៍ធូរស្បើយ។ តាមពិតទៅថៃគ្មានជម្រើសអ្វីក្រៅពីគោរពតាមកិច្ចព្រមព្រៀងនេះទេដូចដែលបានលើកឡើងពីខាងដើមចំពោះការមិនទទួលស្គាល់របស់មហាអំណាចលើពិភពលោកក្រោយសង្គ្រាមលើសន្ធិសញ្ញាឆ្នាំ1941។ នោះគឺជាការពិចារណាដែលយកចិត្តទុកដាក់បំផុត។

បន្ទាប់ពីកិច្ចព្រមព្រៀងត្រូវបានចុះហត្ថលេខាលក្ខខណ្ឌបានដាក់ចុះនៅក្នុងតំបន់ជម្លោះ នៅរយៈពេលជា2សប្តាហ៍មុនពេលបារាំងមកដល់។ កងកម្លាំងតែមួយគត់មានសមត្ថភាពរក្សាបាននូវកម្រិតច្បាប់ និងសណ្តាប់ធ្នាប់បានគឺកងទ័ពអង់គ្លេសក្រោមការដឹកនាំរបស់លោកឧត្តមសេនីយ៍ Brunskill បានវាយលុកចូលដកហូតអាវុធរបស់កងទ័ពជប៉ុន ធ្វើឱ្យប្រជាជនថៃមួយចំនួនបានបាត់បង់ជីវិត។ ទោះបីជាកងទ័ពបារាំងបានចូលមកដល់បាត់ដំបងនៅថ្ងៃទី25ខែវិច្ឆិកា ក៏ដោយក៏គ្មានការអបអរពីប្រជាជនបានធ្វើឱ្យពួកគេមានការអាកអន់ចិត្តជាខ្លាំង។ នៅដើមខែធ្នូ មន្ត្រីបារាំងពីរនាក់ត្រូវបានគេលបចាក់នឹងកាំបិតនៅផ្សារបាត់ដំបង ហើយស្ពានក៏ត្រូវបានចាក់សាំងដុត។ នៅកន្លែងផ្សេងទៀតនៃខេត្តបាត់ដំបងជនជាតិខ្មែរបានបណ្តេញជនជាតិវៀតណាមម្នាក់ និងកូមិកាតូលិកត្រូវបានគេចោទប្រកាន់ថាពួកគេជាពលរដ្ឋដែលគោរពតាមគោលនយោបាយបារាំង។ បារាំងបានអះអាងថាពួកឥស្សរៈបានសម្លាប់រង្គាលជនជាតិវៀតណាមនៅកម្ពុជា ហើយពួកគេអាចធ្វើអ្វីបានគ្រប់យ៉ាងដើម្បីប្រឆាំងនឹងជនជាតិវៀតណាមនេះគឺជាភាពលំអៀងរបស់អ្នកជាតិនិយមកម្ពុជា។ បញ្ហាធ្ងន់ធ្ងរនៅតែបន្ត សូម្បីតែមានការមកដល់របស់កងកម្លាំងពិសេសនៃកងទ័ពបារាំង កាលពីដើមខែធ្នូក៏ដោយមានរបាយការណ៍អំពីការបំផ្លិចបំផ្លាញទឹកនៅបាត់ដំបង ប្រព័ន្ធធារាសាស្ត្រ និងស្ថានីយអគ្គិសនី ផ្លូវរថភ្លើងជាច្រើនបានខូចខាត ស្ពានត្រូវបានបំផ្លាញ ហើយដើមឈើត្រូវបានកាប់រំលំពាសពេញផ្លូវ។ មន្ត្រីអង់គ្លេសបានរាយការណ៍ថា «ដូចភ្លាមៗនៅពេលដែលជួរឈរបារាំងបានមកដល់ក្រោមការដឹកនាំរបស់ឧត្តមនីយ៍ឯក De Jonquieres ការចាប់ផ្តើសផ្តាស និង ការវាយលុកបានអភិវឌ្ឍន៍រវាងបារាំង ទាហាន និង ជនស៊ីវិលជាទូទៅ

ឆ្ពុះបញ្ចាំងពីបំណងប្រាថ្នាដើម្បីទទួលបានការដោះស្រាយចំពោះប្រជាជនក្នុងតំបន់។ របាយការណ៍បារាំងមួយទៀតបានអះអាងថាទាហានដំបូងបានបណ្តេញកន្លែងដែលនៅសេសសល់ហើយនៅតាមផ្លូវទទេ ដើម្បីបង្កើតជាចំណុចនយោបាយ។ ពីរបីថ្ងៃក្រោយមកទោះបីជាមានបាតុកម្មប្រឆាំងនឹងបារាំង ដែលមានកម្លាំងចំនួន1000នាក់ ហើយឈានដល់ចំនុចកុម្មុនីស្ត។

បន្ទាប់ពីជម្លោះបានផ្លាស់ប្តូរពីភាគីថៃងាកមកសកម្មភាពរបស់ពួកឥស្សរៈវិញ ពួកគេបានបញ្ជូនខ្លួនទៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ បារាំងបានបោះបង់ការប្រឆាំងរបស់ខ្លួនចំពោះសមាជិកភាពរបស់ថៃនៅក្នុងអង្គការសហប្រជាជាតិ ហើយចាប់តាំងពីពេលនោះមកបញ្ហានៅតាមព្រំដែនកម្ពុជាថៃក៏មានភាពធូស្បើយជាងមុន។ លើកលែងតែភាពតានតឹងនៅតាមព្រំដែនវៀតណាម ដែលអូសបន្លាយពេលរហូតដល់ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1980។ ប្រជាជនវៀតណាម បានធ្វើអន្តោប្រវេសន៍ចូលមកកម្ពុជាដែលស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ប្រទេសបារាំងជាបន្តបន្ទាប់ទោះបីជា កម្លាំងឥស្សរៈ និងវៀតមិញនៅតែមានភាពរឹងមាំនៅក្នុងតំបន់រហូតដល់សន្និសីទក្រុងសឺណែវឆ្នាំ1954 ដែលបានរំដោះតំបន់ឥណ្ឌូចិនចេញពីការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង។ ប្រជាជនកម្ពុជាហាក់ដូចជាព្រងើយកន្តើយចំពោះឯករាជ្យដែលពួកគេទទួលបាន។ បារាំងយល់ឃើញថា ស្មារតីជាតិនិយមរបស់ប្រជាជននៅតាមប្រទេសអន់ថយនៅតែមាន ទោះតិចឬច្រើនក៏ដោយ ហើយការដកថយរបស់ខ្លួនបង្ហាញពីភាពរឹងមាំរបស់ប្រទេសទាំងនោះ ដែលអាចរស់នៅដោយគ្មានបារាំងបាន រួមទាំងប្រទេសនៅតំបន់អាស៊ីផ្សេងទៀត។ ការពិតមានការប្រែប្រួលរបបនយោបាយតាំងពីការចាប់ផ្តើមនៃសង្គ្រាម ហើយវត្តមាននៃអ្នកតស៊ូបះបោរចាប់ផ្តើមមានឡើងពេលមានវត្តមានរបស់កងទ័ពបារាំង។ ទោះបីជាមានការព្រងើយកន្តើយនេះក៏ដោយ ក៏អំណាចរបស់ប្រទេសបារាំងបានបន្តគ្រប់គ្រងរហូត 7ឆ្នាំ ទើបចាកចេញទៅកាន់ប្រទេសរបស់ខ្លួនវិញ។

ជំពូកទី 23
របបរាជានិយមផ្តាច់ការ និង របបសភាប្រជាធិបតេយ្យ

- របបចក្រពត្តិនិយមបារាំង និងរាជាធិបតេយ្យផ្តាច់ការគឺជាប្រភពការឈឺចាប់របស់ប្រជាជនខ្មែរ។
- ឆ្នាំ1952ព្រះមហាក្សត្រសីហនុបើកសំបុត្រពីនិស្សិតខ្មែរនៅទីក្រុងប៉ារីស។
- ខ្ញុំមិនត្រឹមតែជាអ្នកផ្តល់ឱ្យមានរដ្ឋធម្មនុញ្ញប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែខ្ញុំក៏ផ្តល់ឱ្យមានផងដៃនូវការបោះឆ្នោត។

ការសន្យាផ្តល់មានរដ្ឋធម្មនុញ្ញដំបូងរបស់សម្តេចរោត្តមសីហនុ គឺការយកលំនាំតាមគំរូពួកអឺរ៉ុប។ នៅរវាងឆ្នាំ1946 និង1947 មានសញ្ញាអាក្រក់ដែលបង្ហាញពីភាពអន្តរាយរបស់ខ្លួននៅក្នុងភាពមិនស្រួលមួយតស៊ូដើម្បីឧត្តមភាពរវាងព្រះសីហនុនិងគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ។ គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យដែលជាគណបក្សធំមួយដៃក៏បានរំពឹងថានឹងមានសិទ្ធិគ្រប់គ្រាន់ សម្រាប់ការគ្រប់គ្រងដោយគ្មានឧបសគ្គនូវអ្វីដែលមានកត់ត្រាបញ្ជាក់នៅក្នុងសន្ធិសញ្ញាបណ្តោះអាសន្ន Modus Vivendi និងសន្ធិសញ្ញាដែលមានជាបន្តបន្ទាប់ជាមួយបារាំង។ សម្រាប់ពួកប្រជាធិបតេយ្យមុនៗពួកគេទាំងអស់ក៏បានគិតថាគឺជាការអបអរសាទរហើយសម្តេចនរោត្តមសីហនុ ក៏បានបង្ហាញថាព្រះអង្គមានឆន្ទៈក្នុងការបង្កើតរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ ក៏ប៉ុន្តែជាច្រើនដងនៃក្នុងអំឡុងពេលប៉ុន្មានឆ្នាំខាងមុខគាត់ក៏បានធ្វើអន្តរាគមន៍ដោយផ្ទាល់នៅក្នុងកិច្ចការនយោបាយផងដៃរ ដោយព្យួរសភានិងគ្រប់គ្រងកាន់កាប់អំណាចនៅក្នុងដៃរបស់ទ្រង់ផ្ទាល់ទាំងអស់។ ភាគច្រើនពួកបារាំងមានការសប្បាយរីករាយណាស់ដោយកម្ពុជាសម្រេចចិត្តដើរតាមលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់តែដែលគួរឱ្យអស់សំណើចពួកសាធារណរដ្ឋទី4 ពួកគេបែរជាសប្បាយរីករាយក្នុងការគាំទ្រស្តេចសីហនុក្នុងការប្រយុទ្ធប្រឆាំងរបស់ទ្រង់ជាមួយនិងសភា។ ទោះបីជាមានទិដ្ឋភាពនយោបាយបែបអាប់អួរក៏ដោយក៏សម្តេចនរោត្តមសីហនុ អាចដឹកនាំប្រទេសឆ្ពោះទៅរកឯករាជ្យពេញលេញនៅចុងឆ្នាំ1953។

រូបភាពខាងលើ 1) ទ្រង់ ស៊ីសុវត្ថិ យុត្តិវង្ស 2) លោក អៀវ កើស

1. ការបោះឆ្នោត ខែធ្នូ ឆ្នាំ1947

នៅក្នុងការបោះឆ្នោតឆ្នាំ1947 គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានទទួលសម្លេងគាំទ្ររហូតដល់73% នៃសន្លឹកឆ្នោតទាំងអស់ដែលបានរាប់។ ការបោះឆ្នោតលើកនេះ80អសនៈនៅក្នុងសភាបុន្តែក្នុងអសនៈទាំង80 គឺត្រូវជ្រើសរើសអ្នកតំណាងរាស្ត្រតែ75អសនៈប៉ុណ្ណោះ គឺដោយសារតែលេខនៅមណ្ឌលនៅខេត្តសៀមរាបដែលមានប្រាំអសនៈមិនអាចធ្វើការបោះឆ្នោតបានទេ ដោយសារមានបញ្ហាអសន្តិសុខ។ ការបោះឆ្នោតនេះមានការចូលរួមពីគណបក្សនយោបាយប្រាំ ដែលបានមកចូលរួមប្រកួតប្រជែងគ្នាដើម្បីឱ្យប្រជារាស្ត្រនិច្ឆ័យតាមរយៈការបោះឆ្នោត។ ហើយបេក្ខជនតំណាងរាស្ត្រដែលឈរឈ្មោះលើកនេះមាន265នាក់ សម្រាប់កៅអី75ក្នុងរដ្ឋសភា ដែលពីមុនការបោះឆ្នោតក្នុងថ្ងៃទី1 កញ្ញា ឆ្នាំ1946 មានបេក្ខជន198នាក់ សំរាប់កៅអី67។ ហើយការបោះឆ្នោតបានប្រព្រឹត្តិទៅនៅថ្ងៃទី21 ខែធ្នូ ឆ្នាំ1947 ប្រកបដោយរបៀបរាបរយ និងសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ។ សរុបមកក្នុងអាសនៈ75ក្នុងសភាគឺមានតែគណបក្សពីរតែប៉ុណ្ណោះ ដែលទទួលបានអាសនៈគឺគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ55កៅអី និងគណបក្សសេរីភាព20កៅអី។ ក្រោយពីឈ្នះលើគូប្រជែងក្នុងការបោះឆ្នោតនេះគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យត្រូវចាត់តាំងបង្កើតរដ្ឋាភិបាលមួយឡើង ដោយត្រូវធ្វើការស្នើទៅព្រះមហាក្សត្រ និងសុំការផ្តល់សេចក្តីទុកចិត្តពី រដ្ឋសភា។ ក៏ប៉ុន្តែគណៈរដ្ឋមន្ត្រីនេះដំណើរការបានរយៈពេលតែ6ខែ ត្រូវបានរំលាយទៅវិញដោយសារការបែកបាក់ផ្ទៃក្នុងរបស់អ្នកប្រជាធិបតេយ្យនិងដោយមានការចោទប្រកាន់ទៅលើរដ្ឋាភិបាលថាមានអំពើពុករលួយ។ ការដែលរដ្ឋាភិបាលខ្មែរមានអាយុកាលខ្លីបែបនេះមានមតិជាច្រើនលើកឡើងថា មកពីអ្នកប្រជាធិបតេយ្យធ្វើរដ្ឋធម្មនុញ្ញទំនើបមួយដែលមានអត្ថន័យមិនច្បាស់លាស់ ជាពិសេសចំពោះអំណាចព្រះមហាក្សត្រ។

2. "ការជួបប្រជុំគ្នានៃអ្នក demagogues"?

ការសាកល្បងរបស់សភាគឺថ្មីណាស់ ហើយភាគច្រើនវាត្រូវបានអនុវត្តបណ្តាលមកពីការមិនមានបទពិសោធន៍ច្បាស់លា អ្នកសង្កេតការណ៍អង់គ្លេសជឿថា "ការភ័យខ្លាចនៃការទទួលខុសត្រូវនិងមតិសាធារណៈនិងកង្វះសមត្ថភាពប្រតិបត្តិបង្កើតការជួបប្រជុំគ្នានៃអ្នកតំណាង ដែលគ្មានការយល់ដឹងអំពីស្មារតីនៃប្រព័ន្ធគណបក្សក្លាយជាអ្នកមានអំណាច ខណៈពេលដែលនាយកប្រតិបត្តិត្រូវបានកាត់បន្ថយទៅជាមនុស្សអសមត្ថភាពក្នុងរដ្ឋសភា ការចាប់អារម្មណ៍បានកើតឡើងឆ្នាំ1947និង 1948 ដែលបំពុលដល់បរិយាកាសនៅក្នុងសភា។ ព្រះអង្គម្ចាស់មុនីរ៉ែតបានបន្ថែមទៅក្នុងពិធីជប់លៀង។ ទ្រង់បានមើលងាយការសាកល្បងបែបប្រជាធិបតេយ្យហើយមិនជឿថាប្រជាជនកម្ពុជាអាចគ្រប់គ្រងខ្លួនឯងបានទេ។ ទ្រង់បានបង្កើតការសែតមួយដែលមានចំណងជើងថាក្របីព្រៃហើយបានវាយប្រហារអ្នកប្រជាធិបតេយ្យយ៉ាងសាហាវឃោរឃៅ។

គណបក្សស្តាំនិយមបានចោទប្រកាន់ថាគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យថា មានទំនាក់ទំនងជាមួយពួកឥស្សរជនហើយបានឃុបឃិតគ្នា ដើម្បីរារាំងច្បាប់ដែលបានណែនាំដោយព្រះមហាក្សត្រទោះបីជាមានការទទូចពីគណៈគ្រប់គ្រងថាពួកគេជារាជានិយមក៏ដោយ។ ការចោទប្រកាន់ ដូចគ្នានឹងកំប៉ុងផ្តាយខ្មៅកាលពីដើម ភាគច្រើនគ្មានមូលដ្ឋាន។ ទោះបីសម្តេចនរោត្តមសីហនុ និងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យក្រោយមកក្លាយជាសត្រូវក៏ដោយនៅដំណាក់កាលនេះគាត់នៅតែឆ្ងាយពីជម្លោះបក្សពួក។ ដោយទទួលស្គាល់ថាអ្នកប្រជាធិបតេ

យ្យគាំទ្ររបបរាជានិយមអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ បញ្ហាមួយទៀតគឺការបន្តធ្វើបាបពីបារាំងជាបន្តបន្ទាប់នៃបញ្ហា ដែលពួកគេបានប្រគល់ទៅឱ្យការគ្រប់គ្រងរបស់កម្ពុជា។ នេះសូម្បីតែសីហនុសីហនុក៏ដោយ។ នៅក្នុងឧប្បត្តិ ហេតុមួយនៅខែវិច្ឆិកាឆ្នាំ1948ឧត្តមស្នងការបារាំងស្តីទីលោក M.Loubet បានរិះគន់រដ្ឋាភិបាលយ៉ាងខ្លាំង ចំពោះចេតនារបស់ខ្លួនក្នុងការប្រមូលពន្ធលើប្រាក់ចំណេញលើក្រុមហ៊ុន ក្នុងការអនុវត្តក្រុមហ៊ុនដែល គ្រប់គ្រងដោយបារាំងដូចជាមិនមានអ្នកឧស្សាហកម្មខ្មែរទេ។ សម្តេចនរោត្តម សីហនុដែលខឹងនឹងការសន្មត របស់បារាំងទ្រង់បានប្រើឱកាសនៃការប្រារព្ធខួបកំណើតលើកទី26 របស់ទ្រង់ទៅរិះគន់ការជ្រៀតជ្រែករបស់បារាំង។ នៅដើមឆ្នាំ1949 នៅពេលដែលអ្នកធ្វើផែនការមហិច្ឆតាគឺ លោក យ៉ែម សំបូរ បានលាឈប់ពីគណៈបក្ស ប្រជាធិបតេយ្យ ហើយបានបង្កើតក្រុមប្រឆាំងក្នុងសភា។ ការចុះខ្សោយនេះបានធ្វើឱ្យពួកអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ បាត់បង់សំឡេងភាគច្រើន ហើយ លោក យ៉ែម សំបូ បានធ្វើឱ្យសត្រូវរបស់គាត់ចុះខ្សោយ។ គាត់បានធ្វើ ចលនាចាប់ពិរុទ្ធ ហើយរដ្ឋាភិបាលក៏បានដួលរលំ។ នៅថ្ងៃទី24 ខែមករា ដោយមានការយល់ព្រមពីព្រះមហា ក្សត្រ យ៉ែម សំបូរ បានរួមបញ្ចូលក្នុងរដ្ឋាភិបាលចម្រុះជាមួយក្រុមសេរីដែលត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយ សមាជិកសភាមួយចំនួនតូច រួមទាំងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យខ្លះផង។ ដំបូងលោក យ៉ែមសំបូរបានធ្វើដូចជង្រុកថ្មី ដោយបោសសំអាតឧទាហរណ៍នៃអំពើពុករលួយ (យ៉ាងហោចណាស់ក្នុងចំណោមគូប្រជែងរបស់គាត់) និង ចរចាលើសម្បទានមួយចំនួនពីបារាំង។ ការងឿងឆ្ងល់មួយអំពីថាតើភាពឧស្សាហ៍ព្យាយាមថ្មីរបស់គាត់គឺពិត ប្រាកដប៉ុណ្ណាដោយសារតែតួនាទីរបស់គាត់នៅក្នុងកិច្ចការទាក់ទងកប្បាស។ សម្ព័ន្ធភាពរបស់គាត់គឺមិនខាត ហើយគាត់មិនអាចទទួលបានការគាំទ្រភាគច្រើននៅក្នុងសភាឡើយ។ គណបក្សនានាស្អប់ខ្ពើមនិងធ្វើឱ្យអ្នក កាន់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យភ័យខ្លាច និងមិនទុកចិត្តបុរសដែលពួកគេធ្លាប់គិតថាជាមនុស្សម្នាក់ ហើយព្យាយាម រារាំងគាត់នៅពេលណាដែលពួកគេអាចធ្វើអ្វីដែលលោក Preschez ហៅថា"នយោបាយរារាំង"។ ដោយ ចៀសមិនរួចជំរុំរបស់លោកសំបូរបានធ្វើការចោទប្រកាន់ម្តងទៀតនូវឥទ្ធិពលរបស់ឥស្សរៈ នៅខាងក្នុងនៃក្រុម អ្នកប្រជាធិបតេយ្យ។

ទន្ទឹមនឹងនេះដែរស្ថានភាពសេដ្ឋកិច្ចនៅតែបន្តធ្លាក់ចុះ។ តម្លៃការកើនឡើងទំនិញនាំចូលមានចំនួន តិចតួចហើយអសន្តិសុខនៅក្នុងតំបន់ជនបទបានធ្វើឱ្យខូចខាតដល់ពាណិជ្ជកម្មនិងរារាំងការប្រមូលពន្ធ។ សំ បូរដែលមិនទាន់បានបោះឆ្នោតនៅក្រោមបដាផ្ទាល់ខ្លួនរបស់គាត់។ ក្រុមអ្នកគាំទ្រលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យបានដើរ ដង្ហែតាមដងផ្លូវហើយនិស្សិតនៅវិទ្យាល័យស៊ីសុវត្ថិបានធ្វើកូដកម្ម ប្រហែលជាត្រូវបានរារាំងដោយនិស្សិតវ័យ ក្មេងម្នាក់ដែលមានឈ្មោះថា!អេងសារី។ សំបូរដែលកំពុងបង្កើតការផ្តាច់ការដោយឯករាជ្យបានឆ្លើយតប ដោយចាប់ខ្លួនមនុស្សជាច្រើនដែលពាក់ព័ន្ធនឹងការរំខានខាងសភា និងដាក់ពួកគេនៅក្នុងគុក។ គាត់បានគាំ ទ្រការផ្ទុះការចោទប្រកាន់របស់គាត់តាមវិទ្យុ។ គាត់បានគំរាមស្នើឱ្យសម្តេចសីហនុរំលាយសភាប្រសិនបើគាត់ មិនអាចគ្រប់គ្រងបាន។ វាជាចំណុចត្រឹមត្រូវមួយ ប៉ុន្តែវាបានបាត់បង់ទំងន់ខាងសីលធម៌ខ្លះដោយសារគំនិត ដែលនាំឱ្យគាត់មានអំណាចនិងអំណាចផ្តាច់ការ។ ទន្ទឹមនឹងនេះដែរនៅក្នុងខែតែមួយនៅពេលដែលវិបត្តិ សេដ្ឋកិច្ចបានលេចចេញជាឥស្សរជនឈានមុខគេដែលជាមេដឹកនាំយោធាជាបឈួន បានធ្វើបាតុកម្មប្រឆាំងរ ដ្ឋាភិបាលហើយមានការភ័យខ្លាចចំពោះការធ្វើរដ្ឋប្រហារ។ នៅដំណាក់កាលនេះលោក សំបូរ បានបាត់បង់ ការគ្រប់គ្រងសភាចំនួន និងសូម្បីតែមួយចំនួនសិស្ស12នាក់របស់គាត់បានបោះបង់ចោលគាត់។ នៅពាក់ក ណ្តាលខែកញ្ញាឆ្នាំ1949 សភាបានអនុម័តលើសំលេងគាំទ្រគាត់ដោយសំលេង 54 សំលេង។

3. សម្តេចសហនុបានលើកទឹកចិត្ត

សម្តេចនរោត្តមសីហនុដែលមិនចេះអត់ធ្មត់ខ្លាំងជាមួយសម្តេចសង្ឃនាយកនោះទេ ទ្រង់ក៏បានធ្វើការរំលាយរដ្ឋសភា ដែលគណបក្សប្រឆាំងចាត់ទុកថាជាការដែល "មិនសមស្របតាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ" ។ ការរំលាយសភានៅពេលនោះដោយសារតែម្តេចសីហនុ បានយល់ថារដ្ឋសភាដែលមានគូប្រជែងនយោបាយច្រើនគឺនឹងមិនមានស្ថេរភាពឡើយ។ ហើយម្យ៉ាងវិញទៀតសម្តេចសីហនុក៏បានប្រកាសថា ការបោះឆ្នោតថ្មីនឹងមិនមានការកើតឡើងទេ ពីព្រោះនៅពេលនោះប្រជាជនក្រីក្រនៅតំបន់ជនបទជាច្រើន ក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកឥស្សរៈ និងសកម្មភាពរបស់ពួកវៀតមិញ។ ខណៈដែលស្ថានការណ៍សន្តិសុខគឺជាបញ្ហាសំខាន់សម្រាប់ស្តេចសីហនុ ហើយដែលទ្រង់កំពុងតែនឿយហត់នឹងការលេងល្បែងប្រជាធិបតេយ្យផងនោះ។ ពួកសេរីនិយមក៏បានតវ៉ាប្រឆាំងនឹងការសម្រេចព្រះទ័យរំលាយរដ្ឋសភាជាតិរបស់សម្តេច នរោត្តម សីហនុ ដែរ។ នៅថ្ងៃទី29 ខែកញ្ញា សម្តេច នរោត្តម សីហនុក៏បង្កើតគណៈរដ្ឋមន្ត្រីមួយឡើងបើទោះបីជាការពិតដែលថាសភាត្រូវបានគេរំលាយក្តីហើយការបោះឆ្នោតថ្មីក៏មិនត្រូវបានគេបោះទៀតនោះ។

ប្រជាជនកម្ពុជាក៏សម្បូរសប្បាយរីករាយនឹងការដូរថ្មីនៃជីវិតនយោបាយ។ មិនយូរប៉ុន្មានលោកយែម សំបូរបានបង្កើតរដ្ឋាភិបាលថ្មីរបស់គាត់។ ហើយគាត់បានប្រកាសថា សម្តេច នរោត្តម សីហនុ បានចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញាឯករាជ្យថ្មីនៅប៉ារីសនៅថ្ងៃទី 8 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1949ដើម្បីជំនួសសន្ធិសញ្ញាថ្មីនេះដោយបានផ្តល់ឱ្យកម្ពុជានូវ "ឯករាជ្យភាព" នៅក្នុងសហភាពបារាំងជាជាងការផ្តល់ទៅព្រះចៅអធិរាជវៀតណាមបាវដោយកិច្ចព្រមព្រៀង។ ខែមីនាសន្ធិសញ្ញានេះត្រូវបានគេទទួលស្គាល់ជាទូទៅដោយសម្ព័ន្ធមិត្តបារាំងវាគឺជាសន្ធិសញ្ញាឯករាជ្យពិតប្រាកដ លោក យ៉ែម សំបូរ អាចរំពឹងថានឹងទទួលបាននូវកិត្យានុភាពជាលទ្ធផលមួយ។ ទោះជាយ៉ាងណាជាជាងការផ្តល់ឯករាជ្យពិតប្រាកដសន្ធិសញ្ញាថ្មីនេះគ្រាន់តែបន្ថែមស្ថិយភាពដែលមានស្រាប់នៅកម្ពុជា។ ចំណែកសេដ្ឋកិច្ច, ហិរញ្ញវត្ថុ, ប៉ូលីស និងអំណាចផ្នែកច្បាប់នៅតែស្ថិតក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំងដដែល។

4. ឃាតកម្មលើលោក អៀវ កើស

ទន្ទឹមនឹងនេះដែររដ្ឋាភិបាលថ្មីដោយគ្មានការជំទាស់ប្រឆាំងមានការកើតឡើងអំពើពុករលួយ និងការរំលោភបំពានអំណាចរីករាលដាល ហើយគូប្រជែងនយោបាយរបស់ខ្លួនក៏ត្រូវបានទទួលរង់ការវាយប្រហារយ៉ាងខ្លាំងដែ។ មេដឹកនាំដ៏សំខាន់នៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យលោក អៀវ កើស ត្រូវបានគេសម្លាប់ និងមានការប៉ុនប៉ងលើជីវិតរបស់មេដឹកនាំម្នាក់ទៀតគឺលោកឃួនណៃ។ លោកអៀវកើសដែលជាអតីតប្រធានរដ្ឋសភាជាតិត្រូវបានគេធ្វើឃាតអំឡុងការវាយប្រហារដោយគ្រាប់បែកនៅទីស្នាក់ការគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យរបស់លោកនៅភ្នំពេញ នៅថ្ងៃទី14 ខែមករា ឆ្នាំ1950។

ប៉ូលីសបានចោទប្រកាន់កសិករអនក្ខរភាពថាជាឧក្រិដ្ឋកម្ម ប៉ូលីសបានចោទប្រកាន់កសិករដែលមិនចេះអក្សរម្នាក់ពីបទឧក្រិដ្ឋនេះការសង្ស័យមិនច្បាស់លាស់របស់រដ្ឋាភិបាលបានបង្កើតឱ្យមានរលកប្រជាប្រិយកំហឹងនិងទុក្ខព្រួយជាមួយនឹងហ្វូងមនុស្សយ៉ាងច្រើនបន្ទាប់ពីពិធីបុណ្យសពរបស់ អៀវ កើស។ បុរសដែលជាប់ចោទពីដំបូងនោះបានអះអាងថា គាត់ជាសមាជិកគណៈបក្សសេរីភាពនិយម និងដែលបានធ្វើឱ្យព្រះអង្គ

ម្ចាស់នរិន្ទដេត ភ័យស្លន់ស្លោហើយនិរទេសខ្លួន។ ចំណែកជនជាតិបារាំងបានបន្ទោសថា វាជាសកម្មភាពរបស់ពួកឥស្សរៈ។ អ្នកសង្កេតការណ៍ខ្លះបានស្តីបន្ទោសបារាំង។ អ្នកផ្សេងទៀតឆ្ងល់ថា តើសម្តេចនរោត្តមសីហនុបានជាប់ពាក់ព័ន្ធទេប៉ុន្តែមានមនុស្សជាច្រើនបានងាកទៅរកលោកសំបូរវិញ។ ភាពរំជើបរំជួលបានកក្រើករហូតដល់ដើមខែឧសភា នៅពេលនោះដែល លោក យ៉ែម សំបូរ ក៏បានសុំព្រះមហាក្សត្រលាលែងចេញពីរដ្ឋាភិបាល។ ស្តេចសីហនុក៏បានដឹកនាំរដ្ឋាភិបាលដោយផ្ទាល់ រហូតមានរដ្ឋាភិបាលជាប់ឆ្នោតថ្មីមួយទៀត។ ក្រោយមក ការដឹកនាំរដ្ឋាភិបាលត្រូវធ្លាក់ក្រោមការដឹកនាំរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីវង្ស ដែលមានទាំងសមាជិកនៃគណបក្សតូចៗចូលរួមដែរ។ ព្រះអង្គម្ចាស់ មុន្នីពង្ស ក៏បានលាលែងពីតំណែងនៅថ្ងៃទី26 ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ1951។ យ៉ាងណាក៏ដោយ ការធ្លាក់ចុះនៃស្ថានភាពនេះគឺថា គណបក្សតូចតាចដែលមិនមានលទ្ធភាពមុឺងម៉ាត់ក្នុងការប្រកួតប្រជែងជាមួយអ្នកប្រជាធិបតេយ្យក្នុងការបោះឆ្នោតដោយបើកចំហនោះ បានក្លាយជាភាពងាយស្រួលមួយជាមួយនឹងអំណាចជាប់ឆ្នោតរបស់ពួកប្រជាធិបតេយ្យ។

5. ការបោះឆ្នោត ខែកញ្ញា ឆ្នាំ1951

រូបភាពខាងលើ ឥស្សរៈជន អ្នកនយោបាយខ្មែរ

ការបោះឆ្នោតនៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1951 គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យបានទទួលជ័យជំនះដោយរក្សាបានសមាជិកភាគច្រើននៅក្នុងរដ្ឋសភា។ នៅថ្ងៃទី12 ខែតុលា ឆ្នាំ1951 រដ្ឋាភិបាលថ្មីត្រូវបានសភាអនុម័ត។ សមាសភាពនៃរដ្ឋាភិបាលនេះសុទ្ធតែជាសមាជិកនៃគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យទាំងអស់។ ចាប់ពីខែមិថុនាឆ្នាំ1952មក វិបត្តិបានកើតមានឡើង។ រដ្ឋាភិបាលរបស់គណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ត្រូវបានរំលាយរួចព្រះរាជាបានឡើងកាន់អំណាចនិតិប្រតិបត្តិ។ យើងឃើញដូចជាករណីសម្តេចសីហនុធ្វើការទាមទារឯករាជ្យពីបារាំងព្រះអង្គបានរំលាយសភានិងរដ្ឋាភិបាលមុនអាណត្តិដើម្បីយកអំណាចមកកាន់ក្នុងដៃ។ ក្រោយមកស្តេចសីហនុបានបង្កើតគណៈរដ្ឋមន្ត្រីថ្មីភ្លាមបន្ទាប់ពីរដ្ឋប្រហារហើយការក្តាប់អំណាចរបស់ពួកប្រជាធិបតេយ្យត្រូវបានបញ្ចប់។

សម្តេចសីហនុទ្រង់គឺជាឈ្នះទៅលើពួកប្រជាធិបតេយ្យ ហើយទោះបីជាគណបក្សមួយនេះត្រូវបានបង្កើតឡើងវិញ បន្ទាប់ពីឯករាជ្យភាពក៏ដោយ។ ម្យ៉ាងទៀតនៅពេលនោះ កម្លាំងប្រជាធិបតេយ្យត្រូវចុះខ្សោយដោយសារមេដឹកនាំគណបក្សត្រូវបានទទួលមរណភាពជាបន្តបន្ទាប់ដូចជាព្រះអង្គម្ចាស់យុត្តិវង្ស ស្លាប់នៅឆ្នាំ1947ដោយសារជំងឺ និងលោកអៀវ កើស ស្លាប់នៅឆ្នាំ1950 ដោយសារគេធ្វើឃាត។ នៅថ្ងៃទី12 តុលា ឆ្នាំ1951 រដ្ឋាភិបាល ហ៊ុយ កន្ទុល ត្រូវបានបង្ហាញឱ្យស្គាល់គណៈរដ្ឋមន្ត្រីរបស់គាត់ ដែលមានសមាសភាពសុទ្ធតែពួកប្រជាធិបតេយ្យ។ ការលំបាកថ្មីៗខាងផ្នែកនយោបាយនាំនេះបាននាំឱ្យព្រះអង្គដឹកនាំសភា និងចាត់វិធានការពិសេសនានា។ ដោយមានអំណាចគ្រប់ប្រភេទព្រះអង្គបាន"រាជបូជនីយកិច្ចទាមទារឯករាជ្យ"។

នៅថ្ងៃទី9 ខែកុម្ភៈឆ្នាំ1953 ព្រះអង្គយាងចេញពីភ្នំពេញទៅកាន់ទ្វីបអឺរ៉ុប ដោយប្រគល់តួនាទីប្រធានក្រុមប្រឹក្សារាជានុសិទ្ធិទៅឱ្យព្រះបិតារបស់ព្រះអង្គព្រះនាមនរោត្តម សុរាម្រិត ព្រមទាំងតែងតាំងសម្តេចប៉ែន នុត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រតិភូ។ រយៈពេលប៉ុន្មានខែបន្តទៅនេះគឺការជួបការចរចារនៅប្រទេសបារាំងដែលធ្វើឡើងដោយសម្តេចនរោត្តម សីហនុ និងសម្តេច ប៉ែន នុត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីប្រតិភូ។ សម្តេច ប៉ែន នុត ត្រូវបានព្រះមហាក្សត្រអោយជួយហែហមទៅប្រទេសបារាំងដើម្បីពិគ្រោះការ។ នៅថ្ងៃទី9 ឧសភា 1953 សម្តេចប៉ែននុតបានចុះហត្ថលេខាលើពិធីសារនៃកិច្ចព្រមព្រៀងបារាំង-ខ្មែរ។ ប៉ុន្តែនៅចំពោះការពង្វាងរបស់អាជ្ញាធរបារាំង សម្តេចសីហនុបានសម្រេចព្រះទ័យយាងមកភ្នំពេញវិញនៅថ្ងៃទី14 ឧសភា រួចព្រះអង្គធ្វើដំណើរយាងទៅព្រំដែនថៃ និងនិរទេសព្រះអង្គ ដើម្បីគំរាមទៅលើបារាំង។ នៅថ្ងៃ 21 មិថុនា 1953 សម្តេចនរោត្តម សីហនុ បានយាងត្រលប់មកកាន់ប្រទេសកម្ពុជាវិញ ប៉ុន្តែព្រះអង្គបានបោះទីតាំងនៅតំបន់ស្វយ័តនៅខេត្តសៀមរាប។ នៅពេលនោះកងទ័ពបារាំងមិនធ្វើការត្រួតពិនិត្យទេ។កិច្ចចរចារជាច្រើនបានប្រព្រឹត្តឡើងនៅភ្នំពេញដឹកនាំដោយសម្តេច ប៉ែន នុត។ នៅថ្ងៃ8 វិច្ឆិកា 1953 សម្តេចនរោត្តម សីហនុ បានស្តេចយាងត្រលប់ចូលកាន់រាជធានីភ្នំពេញវិញយមានការទទួលអបអរសាទរយ៉ាងមហោឡារឹក។

ជំពូកទី 24
ការបះបោររបស់ខ្មែរឥស្សរៈ

ហេតុការណ៍នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលនិយាយពីកន្លែងប្រឆាំងបះបោរដំបូងនឹងសង្គ្រាមទ័ពព្រៃនៅទូទាំងឥណ្ឌូចិន។ ទោះបីជាសង្គ្រាមនៅកម្ពុជាមានកម្រិតទាបក៏ដោយបើប្រៀបធៀបទៅនឹងប្រទេសវៀតណាមក៏នៅមានកម្រិតនៅឡើយ។ នៅពេលដែលបារាំងបានចូលមកដល់កម្ពុជាបន្ទាប់ពីអង់គ្លេសនៅចុងឆ្នាំ1945 ទិដ្ឋភាពនយោបាយត្រូវបានផ្លាស់ប្តូរជារៀងរហូត។ ចលនាជាតិនិយមបានកើនឡើងដោយក្រុមអ្នកតស៊ូរួមទាំងព្រះសង្ឃផងដែរបន្ទាប់មកក៏បានផ្សព្វផ្សាយរាលដាលដល់ប្រជាជនកាន់តែច្រើន។ មនោសញ្ចេតនានៃអ្នកជាតិនិយមនៅទីប្រជុំជនភាគច្រើនកើតចេញពីគណបក្សប្រជាធិបតេយ្យ ប៉ុន្តែនៅក្នុងប្រទេសនិងតំបន់នានាបានយកទម្រង់នៃការបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំងនិងអ្នកដែលឥស្សរៈគិតថាជាអាយ៉ងរបស់បារាំង។ មួយផ្នែកនៃខ្មែរឥស្សរៈ គឺជាក្រុមរណសិរ្ស(ពួកខ្មែរសេរី)សម្ព័ន្ធមិត្តរបស់គេគឺពួកវៀតមិញ។ ចំណែកក្រុមរបស់ប្រទេសបារាំងមានកងទ័ពរបស់គេដែលមាននៅក្នុងរាជវាំងរបស់កម្ពុជា។ ចាប់ពីឆ្នាំ1945មកទ័ពព្រៃមានចំនួនរាប់ពាន់នាក់ ហើយមួយចំនួនក្នុងចំណោមពួកគេខ្លាំងខាងប្រដាប់អាវុធ និងវិន័យតឹងរឹង ហើយរាល់ការប៉ុនប៉ងពីបារាំង និងរដ្ឋាភិបាលគេគឺតែងតែមានការខកចិត្តក្នុងការកម្ចាត់ទ័ពព្រៃ។ នៅឆ្នាំ1953អ្នកការទូតរបស់អង់គ្លេសម្នាក់បានសង្កេតឃើញថា កងកម្លាំងបារាំងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាមិនអាចទប់ស្កាត់ក្រុមឧទ្ធាមឬកម្ចាត់ពួកវៀតមិញឲ្យបរាជ័យបានឡើយ បើទោះបីជាពួកគេមិនមានចំនួនច្រើនក៏ដោយគឺបុរសមានចំនួនប្រហែល4000នាក់។ វាជាការលំបាកក្នុងការកំណត់ចំនួនជាក់លាក់របស់ពួកឥស្សរៈ លោក ចន្ទតារា មហាភក្តី (Chandara Mohaphtey) ជាមេដឹកនាំឥស្សរៈបានអះអាងថា មានកងទ័ពចំនួន5600នាក់ នៅភាគខាងកើតនៃប្រទេសកម្ពុជាដែលស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់គាត់។ នេះជាទិន្នន័យខ្ពស់បំផុតបារាំងបានប៉ាន់ស្មានថាកងកម្លាំងដែលមានកម្លាំងខ្លាំងជាងគេ គឺឥស្សរៈដែលកាន់កាប់នៅតំបន់ភាគខាងលិចហើយមានចំនួន3500នាក់។ នៅខែកញ្ញាឆ្នាំ1946 ហើយនៅឆ្នាំ1949 គេបានអះអាងថាមានជនជាតិខ្មែរចំនួន 10600 នាក់ធ្វើការបះបោរនៅកម្ពុជា។ បារាំងក៏បានមើលងាយកម្លាំងរបស់ពួកវៀតមិញនៅកម្ពុជា។ យ៉ាងណាមិញបើយោងទៅលើរបាយការណ៍សម្ងាត់របស់នាយកដ្ឋានកិច្ចការបរទេសអូស្ត្រាលីថា មានឥស្សរៈចំនួន3000នាក់និងវៀតមិញចំនួន9000នាក់នៅចុងឆ្នាំ1952។ ការប្រមូលផ្តុំភាគច្រើននៃក្រុមនេះគឺនៅតាមបណ្តោយព្រំដែនភាគនិរតី និងកូសាំងស៊ីន។

1. តើឥស្សរៈបានធ្វើការគម្រាមកំហែងដូចម្តេចខ្លះ?

តើក្រុមឧទ្ធាមពួកគេអាចបង្កឲ្យមានការគម្រាមកំហែងយ៉ាងពិតប្រាកដចំពោះព្រះបាទសម្តេច នរោត្តម សីហនុ និង ប្រទេសបារាំងដែរឬទេ?

ពួកគេបានគ្រប់គ្រងរហូតដល់មួយភាគបី នៃផ្ទៃដីក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ1950 យើងអាចបដិសេធនូវលទ្ធផលដែលពួកគេអាចរឹបអូសអំណាចបានទេត្រង់ចំណុចមួយចំនួន។ លោក ក្រត់ ថៀម(Krot Theam) ដែលជាអតីតពួកឥស្សរៈ បានប្រាប់ទៅអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រ អូស្ត្រាលី។ លោក Ben Kiernan ថា

ប្រសិនបើ ប្រទេសបារាំងមិនបានប្រគល់អំណាចពេញលេញដល់ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជានៅឆ្នាំ1953-1954 ទេ វានឹងមានបញ្ហាធ្ងន់ធ្ងរនៅរយៈពេល2ឆ្នាំទៀត។ ជាលទ្ធផលនៃការរីកលូតលាស់នៃអំណាចពួកឧទ្ទាម ព្រះបាទសម្តេច នរោត្តម សីហនុ គឺមានការទទួលស្គាល់តិចតួចហើយនៅពេលដែលទ្រង់ជួបរដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសថៃគឺព្រះអង្គម្ចាស់ណារ៉ាធីប(Naradhip) ទ្រង់បាននិយាយថាប្រសិនបើព្រះអង្គមិនបានចូលធ្វើបដិវត្តរាជ្យព្រះរាជ្យបូជនីយកិច្ចដើម្បីឯករាជ្យនៅឆ្នាំ1953ទេ។ ប្រទេសយើងនឹងផ្ទុះឡើងមានការបះបោរពេញផ្ទៃប្រទេសប្រឆាំងនឹងបារាំងទាំងស្រុង ព្រមទាំងជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងការប្រឆាំងនឹងរបបរាជានិយម។ នៅទីបំផុត ការបះបោររបស់ខ្មែរឥស្សរៈ និងសម្ព័ន្ធមិត្តត្រូវបានបញ្ចប់ ដោយសារតែព្រះរាជ្យបូជនីយកិច្ចរបស់សម្តេចនរោត្តមសីហនុដើម្បីឯករាជ្យនៅឆ្នាំ1953 និងកិច្ចព្រមព្រៀងសន្តិភាពនៅទីក្រុងសឺណែវឆ្នាំ1954។ ក្រោយមក ឥស្សរៈបានវិលត្រឡប់ទៅមាតុភូមិរបស់គេវិញចំណែកសម្ព័ន្ធមិត្ត គឺពួកវៀតមិញត្រូវបានទៅហាណូយវិញដែរ។ ដោយគ្មានការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់កងទ័ពបារាំងក្នុងការគាំទ្រសម្តេចនរោត្តមសីហនុពីការទាមទារឱ្យមានកងទ័ពគ្រប់គ្រាន់ដើម្បីទាមទារឯករាជ្យទើបសម្តេចនរោត្តមសីហនុ សម្រេចចិត្តជ្រើសយកនយោបាយបែបឆ្វេងនិយមនៅទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ1950 ជាមួយនឹងការចាប់ផ្តើមនៃសង្គ្រាមត្រជាក់ភាគច្រើននៃសម្ភារបារាំងបានមកពីអាមេរិក។ ប្រជាជនបារាំងនៅទីក្រុងកំពុងមានភាពនឿយហត់នឹងសង្គ្រាមដែលជាទីបញ្ចប់ និងកន្លែងជាក់សាកសពដែលបារាំងបានបង្កើតនៅទីក្រុង។ ប្រទេសឥណ្ឌាបានទទួលឯករាជ្យពីអាណានិគមអង់គ្លេសដោយគ្មានការបង្ហូរឈាមហើយពួកឥណ្ឌូនេស៊ី បានបង្ខំឱ្យពួកហូឡង់ចាកចេញដែរ។ មកដល់ឆ្នាំ 1953 សម្តេចសីហនុ បាននិយាយថា ជម្លោះនៅឥណ្ឌូ-ចិននឹងបញ្ចប់បន្ទាប់ពីជ័យជម្នះរបស់ពួកវៀតមិញលើកងទ័ពបារាំង ទោះបីជាជ័យជម្នះនៅជៀនបៀនភូ មិនទាន់មកដល់។

2. កងកម្លាំងនៃកងទ័ពបារាំង-ខ្មែរ

នៅកម្ពុជាមានរយៈពេលខ្លីបំផុតពួកមេបញ្ជាការយល់ថាទាហានទាំងនោះជាកងទ័ព បណ្តោះអាសន្ន។ ជារឿយៗពួកវៀតមិញបានឃាត់ខ្លួនកងទ័ពបារាំងហើយគេបានបិទទ្វារនៅប្រទេសវៀតណាម។ នៅឆ្នាំ1948កងទ័ពបារាំងខ្មែរមានមិនលើសពី5600នាក់ទេក្នុងនោះមានកងវរៈសេនាតូច3នៃទ័ពព្រៃ និងកងវរៈសេនាតូចថ្មើជើងចម្រុះចំនួន3និងបូករួមអ្នកលោតខ្លះអ្នកដឹកជញ្ជូនខ្លះបុគ្គលិកពេទ្យខ្លះនិងមួយចំនួនទៀតជាទ័ពសេះ។ លើសពីនេះមានចំនួនកងទ័ព1200នាក់ និងកងកម្លាំងប្រជាប់អាវុធមាន 800នាក់។ នៅឆ្នាំ1952ដល់ឆ្នាំ1953 កងកម្លាំងបារាំង-ខ្មែរបានកើនដល់8000នាក់ ក្នុងនោះ5000នាក់ ជាជំនួយមកពីក្រៅដែលដឹកនាំដោយមន្ត្រីបារាំង និងសម្ព័ន្ធមិត្ត។ វាជាការកែលម្អប៉ុន្តែបរិមាណមិនមានតម្លៃស្មើនឹងគុណភាពទេ រួមទាំងការចង់បានរបស់ពួកវៀតមិញផងដែរពួកគេនឹងអាចធ្វើអ្វីអាក្រក់ជាងការធ្វើដាក់រដ្ឋាភិបាល។
ទោះបីជាពួកបារាំងបានសរសើរពីទាហានរបស់ព្រះមហាក្សត្រជាងទាហានសម្ព័ន្ធមិត្តក៏ដោយប៉ុន្តែគេតែងតែធ្វើបះបោរប្រឆាំងតាមការកំណត់។ ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុបាននិយាយថាដើម្បីរក្សាឯករាជ្យប្រទេសឱ្យបានគង់វង្សទ្រង់គួរពង្រីកបន្ថែមពី3000 ទៅ5000នាក់ក្នុងមួយឆ្នាំ។ គាត់បានកំណត់គ្រូបង្វឹកសម្រាប់ការងារនេះដើម្បីបង្ហាត់កងជីវពលភូមិមួយ ហើយបានចែកសម្ភារទៅសិស្សដែលគាត់មើលឃើញថាមានសក្តានុពលផ្នែកយោធា។ សង្គ្រាមឥស្សរៈគឺជាផ្នែកមួយនៃសង្គ្រាមស៊ីវិលប្រឆាំងនឹងអាណានិគមបារាំង។ ភាគីទាំងពីរបានប្រព្រឹត្តអំពើឃោរឃៅ ភូមិនានាត្រូវបានដុតបំផ្លាញ អ្នកភូមិក៏ត្រូវបានសម្លាប់។ នៅឆ្នាំ1953 ក្រុមបណ្តឹងបាន

ត្តញ្ញត្តែរប្រឆាំងទៅនឹង Marsouins (Porpoises) និងអ្នកប្រយុទ្ធ(Tiraillenrs) បានធ្វើការបះបោរយ៉ាងសម្បើម។ នៅទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ1880 ស្តេចសីហនុមានការសោកស្តាយចំពោះទាហានបារាំងដែលមានការបែងចែករវាងពួកកសិករ និងក្រុមអ្នកបះបោរដែលជាបញ្ហាកើតឡើងអស់រយៈពេលជាច្រើនឆ្នាំសម្រាប់កងទ័ពថ្មើជើងអាណានិគម។ តើត្រូវធ្វើយ៉ាងណាដើម្បីឱ្យពួកឥស្សរៈមានការគិតបែបវិជ្ជមាន? លោក ម៉ាយឃើល វិកយីរី (Michael Vickery) រំលឹកពីបៀបដែលពួកគេបានធ្វើទារុណកម្មនិងសម្លាប់អ្នកទោសរបស់ពួកគេ។ កូនស្រីរបស់អ្នកដឹកនាំឥស្សរៈម្នាក់នៅខេត្តបាត់ដំបង បានប្រាប់ លោក ម៉ាយឃើល វិកយីរី ពីរបៀបដែលឪពុកនាងបានទុកអ្នកទោសជាប់ចំណងនៅក្រោមផ្ទះ ដោយមិនមានម្ហូបអាហារ ឬទឹកឡើយ បន្ទាប់មកបានសម្លាប់ទាំងជួរ ដោយបាញ់ក្នុងរយៈចំងាយ 200-300 ម៉ែត្រ ។ លោក វិកយីរី បានបន្ថែមថា សង្គ្រាមឥស្សរៈនៅកម្ពុជាប្រៀបបាននឹងស្រមោលអ្វីនៃទឹកដីដែលត្រូវបានគេរំលោភបំពាន។

លោក ច័ន្ទតារា បានអះអាងថា ការលើកលែងទោសក្នុងការជំនុំជម្រះដ៏ធំមួយគឺជាទង្វើមិនគប្បី លោក ធីម៉ូថេ ខានី (Timothy Carney) បានកែសម្រួលអំពីឯកសារចម្លើយរបស់ពួកខ្មែរឥស្សរៈ។ លោក លន់ នល់ បានចាប់ខ្លួន លោក ច័ន្ទ តារា ដាក់គុកអស់រយៈពេលបីឆ្នាំ ក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1960។

3. ប្រតពកំណើតនៃឥស្សរៈ

ចលនាឥស្សរៈហាក់ដូចជាកើតឡើងដោយសេរីនៅជុំវិញប្រទេសកម្ពុជានៅចុងឆ្នាំ1945 និងដើមឆ្នាំ1946បើទោះបីជាស្នាក់ការកណ្តាលមានទីតាំងនៅបាងកកក៏ដោយ។ លោកKrot Theam បានអះអាងថា ទ័ពព្រៃ បានចាប់ផ្តើមបណ្តុះបណ្តាលនៅខេត្តបាត់ដំបងឆ្នាំ1944 គឺបញ្ជាក់ផងដែរថាសកម្មភាពទ័ពព្រៃក៏មាននៅខេត្តព្រៃវែង និងកណ្តាលផងដែរ។ លោក ច័ន្ទតារា មហាផ្ទៃ(Chandara Mohaphtey) ដែលមានវ័យជិត 30ឆ្នាំគឺជាអ្នកដែលបានចូលរួមចលនាបះបោរមុនគេក្នុងការបង្កើតឥស្សរៈ។ កាលពីឆ្នាំ1942 លោក ច័ន្ទតារា បានរត់ភៀសខ្លួនទៅភាគខាងជើងតាមដងទន្លេមេគង្គកាត់តាមក្រចេះ និងស្ទឹងត្រែងដែលជាកន្លែងពួកជប៉ុនបង្រៀនពីយុទ្ធសាស្ត្រយោធា។ លោកច័ន្ទតារាបានក្លាយជាមេបញ្ជាការកង់ទ័ពឥស្សរៈ និងជារដ្ឋមន្ត្រីផ្នែកព័ត៌មានផ្ទៃក្នុងរបស់ខ្មែរឥស្សរៈ។ នៅឆ្នាំ1946 សកម្មភាពខ្មែរឥស្សរៈស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សៀមដែលមានកង់ទ័ពព្រៃរហូតទៅដល់5000នាក់ ហើយមានទីស្នាក់ការកណ្តាលរបស់ពួកគេនៅខេត្តបាត់ដំបង។ ប៉ុន្តែ លោក ចានម៉ុល ដែលជាអតីតអ្នកដឹកនាំក្នុងការបះបោរ ឆ្នាំ1942 ត្រូវបានជប៉ុនដោះលែងបន្ទាប់ពីកម្លាំងបង្ក្រាបនៅខែមិនា ឆ្នាំ1945។ តាមរបាយការណ៍របស់អង់គ្លេសក្រុមកង់ទ័ពមានចំនួន1000នាក់ ក្នុងនោះមានប្រដាប់អាវុធដូចជា ម៉ាស៊ីនកាបូនកាំភ្លើងខ្លីហើយសម្ភារទាំងនេះមានការបរិច្ចាកមកពីប្រទេសថៃ។ នៅភាគខាងយ៉ាព្យមេបញ្ជាការឥស្សរៈរួមទាំងមេបញ្ជាការកងទ័ពធ្ងន់ត្រយោងរបស់លោកជាបឈួនបានបោះបង់ប្រទេសថៃអស់រយៈពេល1ឆ្នាំ បន្ទាប់ពីសង្គ្រាមព្រំដែនឆ្នាំ1940-1941។ បុរសដែលមានអំណាចត្រូវបានដើរតួនាទីយ៉ាងសំខាន់នៅក្នុងនយោបាយនិងយោធារបស់ឥស្សរៈនាំឱ្យប៉ះពាល់ដល់រដ្ឋាភិបាលនៅឆ្នាំ1949។ គាត់បានគ្រប់គ្រងទ័ពព្រៃនៅភ្នំគូលែនភាគខាងជើងខេត្តសៀមរាប។

មួយផ្សេងទៀត គឺយើងឃើញមានចលនាឥស្សរៈ នៅភាគខាងលិចដែលដឹកនាំដោយ ហ៊ុន អភ័យវង្ស (Hun Apheuyvongs) ដែលជាកូនចៅរបស់របស់លោក កថាថន ឈុំ ដែលជាជនជាតិខ្មែរធ្លាប់រស់នៅទីនោះតំណពូជតាំងពីមុនបារាំងចូលមកកាន់កាប់ឆ្នាំ1907។ ឥស្សរៈបានបង្កើតគណបក្សខ្មែរមួយនៅឆ្នាំ1946។

មិនយូរប៉ុន្មាន គេបានបង្កើតរដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្នមួយក្រោមអធិបតីភាពរបស់ ផាន់ យ៉ុង (Pan Yung) ដោយមានការទទួលស្គាល់ពីប្រទេសថៃ ដែលស្របពេលនេះ គេឃើញមានកូមិនេសាទវៀតណាមលើផ្ទៃទឹកភាគពាយ័ព្យនៃបឹងទន្លេសាប។ រឿងនេះពិបាកជឿណាស់ ព្រោះ លោក ច័ន្ទតារា, លោក ដាប ឈួន (Dap Chhuon) និង លោក រស់ យឿន (Ros Yoeun) ជាកូនចៅដែលបន្តពី លោក សេនា អុច (Sena Ouch), លោក ពោធិ៍កំបោរ (Pou Kombo) និង លោក ស៊ីវត្ថា (Si Votha) ស្លាប់មួយទៀតដែលដឹកនាំដោយអតីតសង្ឃពីរអង្គគឺ លោក សឺន ង៉ុកមិញ (Son Ngoc Minh) និង លោក ទូរ សាមុត (Tou Samuoth) ដែលជាមនុស្សមានគំនិតកុម្មុយនីស្តខ្លាំង ហើយពេលនោះ កងទ័ពព្រៃបានសហការយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយកងទ័ពវៀតមិញ។ លោក សឺន ង៉ុកមិញ ជាអតីតអាចារ្យដែលជាគ្រូបង្រៀនភាសាបាលីនៅឆ្នាំ1942។ គាត់បានក្លាយជាប្រធានទីមួយនៃបក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា ហើយបានស្លាប់នៅពេលនិរទេសខ្លួនទៅហាណូយនៅឆ្នាំ1970។

ទោះបីមេដឹកនាំឥស្សរៈផ្សេងទៀតដូចជា លោក ចាន់តារា និង លោក ដាប ឈួន បានធ្វើកិច្ចសហប្រតិបត្តិការជាមួយវៀតមិញមួយរយៈក៏ដោយ ប៉ុន្តែការលើកទឹកចិត្តចម្បងរបស់ពួកគេគឺជាតិនិយមនិយមដែលប្រឆាំងយួនច្រើនដូចការប្រឆាំងបារាំងដែរ។ តាមមនោគមវិជ្ជា ពួកគេបានរីកចម្រើនតិចតួចចាប់តាំងពីការបះបោររបស់ពួកប៉ារ៉ាសុល (Parasols) ហើយពួកគេបានទទួលការអប់រំតិចតួចដើម្បីចាប់ផ្តើម។ អត្ថបទដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅជីវប្រវត្តិដោយលោក ចន្ទតារា ផ្តល់នូវរសជាតិនៃការគិតរបស់ពួកគេថា៖ «ខ្មែរឥស្សរៈបានប្រកាសថា ខ្មែរទាំងអស់ត្រូវក្រោកឡើងកាន់អាវុធរួបរួមគ្នាជាមួយខ្មែរឥស្សរៈ ដើម្បីប្រយុទ្ធ និងសម្លាប់យួនទាំងអស់ ហើយបណ្តេញពួកគេត្រឡប់ទៅប្រទេសវៀតណាមវិញ»។ លោក បានទទួលស្គាល់ថា នេះបានធ្វើនៅភូមិភេ និង កន្លែងផ្សេងទៀតហើយបានបន្ថែមថា "គ្មានជនជាតិវៀតណាមណាម្នាក់ត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យមករស់នៅ ក្នុងទឹកដីកម្ពុជា ចំនួន 30នាក់ទេ បារាំង បានរាយការណ៍ថា ឥស្សរៈបានសម្លាប់រង្គាលអ្នកភូមិកាតូលិក វៀតណាម នៅខេត្ត បាត់ដំបង កាលពីចុងឆ្នាំ1946 ដោយចោទថា ដោយសារពួកគេ មនោសញ្ចេតនានិយមបារាំង»។ ម៉្យាងវិញទៀត មានរបាយការណ៍អំពីការសម្លាប់រង្គាលជនជាតិខ្មែរក្រោមជាច្រើនរយនាក់ នៅកណ្តាប់ដៃរបស់វៀតមិញក្នុង ខេត្តចូដុកនៃកូសាំងស៊ីនក្នុងខែមករាឆ្នាំ1947។ នេះធ្វើតាមរបាយការណ៍មុនៗអំពីការគាំទ្រដោយសាទររបស់អ្នកភូមិខ្មែរក្រោម ចំពោះការគាបសង្កត់របស់បារាំងលើពួកវៀត។ បដិវត្តវៀតមិញនៅក្នុងខេត្តក្នុងឆ្នាំ1945។

4. ការបះបោរនៅខេត្តសៀមរាប ខែសីហា ឆ្នាំ1946

ការបះបោរដ៏ធ្ងន់ធ្ងរលើកដំបូងកើតឡើងនៅថ្ងៃទី7 ខែសីហា ឆ្នាំ1946 នៅខេត្តសៀមរាប ជិតព្រំដែនដែលមានជម្លោះជាមួយប្រទេសថៃ។ កងទ័ពព្រៃមានរហូតទៅដល់500នាក់ ដែលចេញពីព្រៃមកគ្របសង្កត់លើកងទ័ពឆ្មាំកម្ពុជា។ ពួកគេបានឡោមព័ទ្ធសណ្ឋាគារហ្គ្រេន តែពួកទាហ៊ានបារាំងបានដឹងមុនក៏រៀបចំយុទ្ធសាស្ត្រចាំពួកគេនៅខាងក្នុង។ បន្ទាប់ពីមានការប្រយុទ្ធគ្នាយ៉ាងសាហាវ ពួកឥស្សរៈបានវាយលុកចូលដល់ប្រាសាទអង្គរវត្តដោយបន្សល់ទុកមនុស្សស្លាប់30នាក់ បើយោងតាមប្រភពរបស់បារាំង។ ជនរងគ្រោះមានទាំងសងខាង។ ស្ថានកុងស៊ុលអង់គ្លេសនៅសៃហ្គនបានឱ្យដឹងអំពីការឃុបឃិតរបស់ថៃ ហើយស្នងការជាន់ខ្ពស់បារាំងនៅដាឡាត់បាន អះអាងបន្ថែមថា មាន "កស្តុតាងមិនអាចប្រកែកបាន" ដែលថា មន្ត្រីថៃបានដឹកនាំការវាយប្រហារ។ ពីគណនីទាំងអស់ ពួកឧទ្ទាមបានផ្តល់នូវដំណើររឿងដ៏ល្អមួយអំពីខ្លួនពួកគេ។បន្ទាប់

ពីដកថយពីសណ្ឋាគារGrandពួកគេបានដឹកកកាយនៅប្រាសាទអង្គរ ដែលយោងទៅតាមអនុព័ន្ធយោធាអាមេរិក លោក Colonel Law ពួកគេបាន "រក្សាការការពារប្រឆាំងនឹងការទម្លាក់គ្រាប់បែកតាមអាកាស និងការវាយឆ្មក់និងការវាយប្រហារដោយថ្មើរជើងបារាំង..." ហើយបានត្រឹមតែដកថយ។ នៅពេលដែលគ្រាប់កាំភ្លើងរបស់ពួកគេអស់។ លោក Colonel Law មានការចាប់អារម្មណ៍ជាមួយនឹងការប្រើប្រាស់កាំភ្លើងយន្តធុនស្រាលរបស់ពួកគេ ដើម្បីវាយកម្ទេចគូប្រជែងរបស់ពួកគេដោយភ្លើងប្រសព្វគ្នា។ពួកឥស្សរៈ(Issarak)បានពាក់ឯកសណ្ឋានប្លែកពីគេ ដែលមាន "អាវកាក់ពណ៌ក្រហម សម្គាល់ដោយមន្តស្នេហ៍ព្រះពុទ្ធសាសនា ប្រឆាំងនឹងគ្រាប់កាំភ្លើងសំលៀកបំពាក់ប្រយុទ្ធបែបប្រពៃណី របស់កសិករ និងខ្លះពាក់អាវក្រហមក្បាល និងកងដៃ។ ខ្លះរលាយ ត្រឡប់មកវិញតាមព្រំដែនចូលក្នុងទឹកដីសៀម ប៉ុន្តែភាគច្រើនចូលជ្រៅចូលស្រុកខ្មែរ។អាជ្ញាធរថៃបានបដិសេធមានការពាក់ព័ន្ធប៉ុន្តែឧបទ្ទវហេតុនេះ បានជំរុញឱ្យមានការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់បារាំងក្នុងការទាមទារយកខេត្តដែលបាត់បង់មកវិញ។ សន្និដ្ឋានថា បើទោះបីយួន និងជប៉ុនខ្លះអាចជាប់ពាក់ព័ន្ធក៏ដោយ ក៏ទ័ពព្រៃភាគច្រើនជាខ្មែរ ហើយកងទ័ពសៀមមិនពាក់ព័ន្ធទេ។ មេបញ្ជាការឥស្សរៈបានត្រៀមខ្លួនសម្រាប់ការវាយប្រហារអស់រយៈពេល9ខែមុន។ ទ័ពព្រៃបានរំកិលលើងឆ្លងព្រំដែនជាក្រុមតូចៗដើម្បីជ្រកកោនជាមួយអ្នកភូមិនៅជិតអង្គរហួតដល់ការវាយប្រហារ។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តីវាទំនងជាដូចអ្នកសង្កេតការណ៍យោធាអង់គ្លេសបានអះអាងដែរថាជនជាតិថៃបានផ្តល់អាវុធ គ្រាប់រំសេវ និងអតីតគ្រូបង្រៀនដល់កងទ័ព។ អ្នកសង្កេតការណ៍អង់គ្លេសជឿថា ពួកឧទ្ធាមមានផែនការដណ្តើមកាន់កាប់ខេត្តសៀមរាបកំពង់ចាម និងកំពង់ធំហើយការវាយប្រហារលើខេត្តសៀមរាបបានបរាជ័យដោយសារទ័ពព្រៃខ្លះ បានបើកការបាញ់ប្រហារមុនពេលវេលានៅសណ្ឋាគារហ្គ្រាន(Grand Hotel)ហើយបានអនុញ្ញាតឲ្យពួកបារាំង ប្រញាប់ប្រញាល់ក្នុងការពង្រឹង។ បន្ទាប់មក ភ្លើងស្តែមបារាំង បានដើរល្បាតលើផ្ទៃមាយលើអង្គរ»។

5. ការគំរាមកំហែងធ្ងន់ធ្ងរហួតដល់ឆ្នាំ1954

ទោះបីជាប្រទេសបារាំង និងប្រទេសអង់គ្លេសបានរាយការណ៍ថាឥស្សរៈស្ងៀមស្ងាត់នៅចុងឆ្នាំ1946 ក៏ដោយក៏ពួកគេនៅតែមានការគំរាមកំហែងយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរដល់កម្លាំងប្រទេសបារាំង និង រាជវង្សខ្មែររហូតមកដល់ពេលឯករាជ្យ។ នៅចុងឆ្នាំ1946 និងដើមឆ្នាំ1947 មានការបះបោរយ៉ាងធំបានផ្ទុះឡើងនៅភាគខាងកើតកម្ពុជាដែលមានទ័ពព្រៃរហូតដល់3000នាក់កំពុងហែកហួរឆ្លងកាត់ជនបទ មុនពេលបរាជ័យរបស់ពួកគេដោយពួកបារាំងដែលមានអំណាចជាន់ខ្ពស់។ នៅខែកញ្ញា ឆ្នាំ1947 វិទ្យុកុម្មុយនីស្តវៀតណាមបានរាយការណ៍ថារដ្ឋាភិបាលបណ្តោះអាសន្នកម្ពុជាបង្កើតនៅក្នុងតំបន់ឥស្សរៈក្នុងខេត្តសៀមរាប តែបើយោងតាមពួកបារាំងរដ្ឋាភិបាលនេះបង្កើតឡើងដោយថៃហើយបានប្រកាសនៅទីក្រុងបាងកក។ ប្រធានសហព័ន្ធប៉ូលីសបារាំងបាននិយាយថាមេដឹកនាំទ័ពសុទ្ធតែជាមនុស្សដែលមិនចេះអក្សរហើយមិនមានសមត្ថភាព តែពួកគេជាបុគ្គលដែលបានបញ្ឈប់សកម្មភាពវាយប្រហាររបស់សត្រូវបាន។ ទ័ពព្រៃបានវាយប្រហារប៉ុស្តិ៍រដ្ឋាភិបាលនិងទ្បោមព័ទ្ធអាគារផ្លូវការចូលស្ថានីយ៍ថាមពលនៅសៀមរាប។ ជាថ្មីនេះទ័ពព្រៃបានប្រដាប់ដោយអាវុធយ៉ាងល្អជាមួយកាំភ្លើងបាញ់កាំភ្លើងគ្បាល់។ នៅខែឧសភា ឆ្នាំ1948 ឥស្សរៈនិងវៀតមិញបានសហការគ្នារៀបចំរថភ្លើងភ្នំពេញ-បាត់ដំបង។ វាជាសញ្ញាមួយសម្រាប់កត់សម្គាល់ផងដែរសម្រាប់កងកម្លាំង បារាំង-ខ្មែរ។ អ្នកសង្កេតការណ៍អង់គ្លេសបានសម្គាល់ថាការវាយប្រហាររវាងបារាំងខ្មែរនិងកងទ័ពឥស្សរៈមានភាពធំសម្បើមដែលមិនធ្លាប់

មានពីមុនមក ហើយវាបានបង្ហាញពីភាពទន់ខ្សោយសម្រាប់កងទ័ពបារាំងផងដែរព្រោះកងទ័ពឥស្សរៈ មានចំនួនច្រើនជាងកងទ័ពបារាំង ជាពិសេសនៅសៀមរាប និងបាត់ដំបង។ បញ្ហានេះបានបង្ហាញពីទំនាក់ទំនងយ៉ាងជិតស្និទ្ធរវាងឥស្សរៈ និងវៀតមិញ ដែលគេបានដោះលែងមកពីព្រំដែនថៃ។ លើសពីនេះទៀត គេអាចសុំជំនួយពីប្រទេសដែលមានព្រំដែនជាប់គ្នាហើយមានទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធបានទៀតផង។ នៅដំណាក់កាលនេះ លោក ដាប ឈួន មានឥទ្ធិពលបំផុតក្នុងចំណោមក្រុមប្រឹក្សាឥស្សរៈ ហើយគេបានបោះឆ្នោតជ្រើសរើសឆ្នាំ1948។ លោក ដាប ឈួន បានក្លាយជាមេបញ្ជាការយោធានៃគណៈកម្មាធិការរំដោះប្រជាជនខ្មែរ។ សម្ព័ន្ធភាពជាមួយវៀតណាម ជាកត្តាជំរុញបុព្វហេតុរបស់ពួកគេ ហើយគេបានផ្លាស់ប្តូរផងដែរនូវបណ្តាញទំនាក់ទំនងជាមួយវៀតណាម។ នៅថ្ងៃទី5ខែធ្នូ ឆ្នាំ1948 ទ័ពព្រៃវៀតណាមបានប្រមូលផ្តុំគ្នា3000នាក់ និងក្រុមឥស្សរៈនៅត្រង់តំបន់រំដោះពាយព្យដែលស្ថិតនៅជិតបំផុតជាមួយព្រំដែនកូសាំងស៊ីន។ ទ័ពព្រៃបានលើកទង់ជាតិរបស់ពួកគេតាមចលនារំដោះរៀងៗខ្លួន និងប្រគល់អាវុធឱ្យមេដឹកនាំកុម្មុយនិស្ត លោក ទូ សាមុត និងលោក ចន្ទតារា ដែលជាអនុប្រធាននៃគណៈកម្មាធិការដើម្បីរំដោះជាតិនៅប៉ែកអាគ្នេយ៍។ បន្ទាប់មក គណៈកម្មាធិការកណ្តាលបណ្តោះអាសន្នរបស់រណសិរ្សសាមគ្គីជាតិឥស្សរៈត្រូវបានបង្កើតឡើង ដោយមានពួកកុម្មុយនិស្ត លោក សឺន ង៉ុកមិញ និង លោក ទូ សាមុត។ នៅខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1950 ឥស្សរៈបានចូលរួមក្នុងកិច្ចប្រជុំតំណាងចលនាប្រឆាំងនឹងអាណានិគមបារាំងទាំង3 មានវៀតណាម, កម្ពុជា និងឡាវ ដើម្បីពិភាក្សាពីសកម្មភាពរួមគ្នា។ លោក សឿ ហេង ប្រតិភូកម្ពុជាក៏បានចូលរួមមហាសន្និបាតជាតិលើកទី2 នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ1951 ដែលប្រារព្ធឡើងដោយគណៈបក្សកុម្មុយនីស្តឥណ្ឌូចិន។ នៅទីនោះ គេបានសម្រេចបំបែកគណៈបក្សនេះទៅជាអង្គការជាតិ3 ដោយមានទាំងគណៈបក្សបដិវត្តន៍ប្រជាជនខ្មែរផង ហើយគណៈបក្សចុងក្រោយត្រូវបានលេចឡើងនៅខែមិថុនា ឆ្នាំជាដែល។

6. ពួកវៀតមិញឆៅកម្ពុជា

ពួកវៀតមិញមានកម្លាំងខ្លាំងក្លាជាងឥស្សរៈទាំងនយោបាយ និងយោធា។ នៅឆ្នាំ1953ពួកគេមានចំនួនជាង9000នាក់ហើយពួកគេមានវិន័យល្អ និងមានការលើកទឹកចិត្តតាមទស្សនៈនយោបាយស្របគ្នា។ ថ្វីបើអង្គភាពវៀតមិញមួយចំនួននៅប្រទេសកម្ពុជាត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយជនជាតិវៀតណាម ក្នុងស្រុក ជាពិសេសនៅខេត្តសៀមរាប និងខេត្តបាត់ដំបងភាគច្រើននៃកម្លាំងរបស់ពួកគេបានចូលរួមនៅក្នុងប្រតិបត្តិការប្រឆាំងនឹងបារាំងនៅតាមបណ្តោយព្រំដែនភាគខាងកើតនិងបានមកពីវៀតណាម។ គោលបំណងចម្បងរបស់ពួកគេគឺការរំដោះប្រទេសកំណើតរបស់ខ្លួន។ ចំពោះពួកគេប្រទេសកម្ពុជាក៏ដូចជាករណីនេះដែរសង្គ្រាមអាមេរិកនៅឥណ្ឌូ-ចិនជាព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់មួយ។ ទោះបីជាប្រទេសកម្ពុជាមិនបានលុបចេញពីអង្គការសហប្រជាជាតិក៏ដោយតែកម្ពុជានឹងមានបញ្ហានៅពេលជួបនឹងមនោគមន៍វិជ្ជារបស់ពួកកុម្មុយនីស្ត និងការគ្រប់គ្រងកម្ពុជាមាន ឯករាជ្យភាពពេញលេញ ឥឡូវនេះមិនមែនមានតែបារាំងមួយទេ ទឹកដីនឹងត្រូវបានលេបត្របាក់ដោយវៀតណាម និងសៀម។ អតីតឥស្សរៈលោកចន្ទតារាបានអះអាងថាគាត់បានចុះចូលជាមួយរដ្ឋាភិបាលបន្ទាប់ពីមានរដ្ឋប្រហារសម្តេចនរោត្តម សីហនុ ដោយសារតែវៀតណាមកុម្មុយនីស្តមានគោលគំនិតច្បាស់លាស់ក្នុងការបំផ្លាញឡាវ និងកម្ពុជា។ មិនមានភស្តុតាងដើម្បីគាំទ្រការបញ្ជាក់ចំណុចទាំងនេះទេ ប៉ុន្តែពួកគេបានបញ្ជាក់ការគិតនយោបាយរបស់កម្ពុជានៅក្រោមរបបរបស់សម្តេចសីហនុនិងរបបបន្តបន្ទាប់។ ទោះបីមានការអះអាង

ពីដំណើរនៅពេលអាណានិគមជាមួយប្រទេសជិតខាងក៏ដោយអ្នកប្រវត្តិសាស្ត្របាននិយាយថា សម្តេច សីហនុ បានដើរផ្លូវខុសដែលនាំឲ្យមានផលពិបាកដល់កម្ពុជា។ លោក លន់ នល់ បានធ្វើការអះអាងស្រដៀងគ្នានេះដែរ បន្ទាប់ពីការធ្វើរដ្ឋប្រហាររបស់គាត់ប្រឆាំងនឹងព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ នៅឆ្នាំ1970ក្នុងកំឡុងពេលដែលមានការឈ្លានបានដ៏អាក្រក់មួយប្រឆាំងនឹងវៀតណាមដែលកំពុងរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាគឺ ប៉ុល ពត។ លោក ប៉ុល ពត បានចោទប្រកាន់ថាវៀតណាមមានបំណងចង់បានកម្ពុជា ខ្មែរក្រហមចាប់ផ្តើមមានការវាយឆ្មក់យ៉ាងសាហាវនៅតាមព្រំដែនទៅលើវៀតណាមដោយពួកយោធា។ ជាការពិតមាន ពួកវៀតណាមកុម្មុយនីស្តចង់បានកម្ពុជា ហើយប្រមូលផ្តុំគ្នាដើម្បីបំបាត់ជាតិសាសន៍ខ្មែរ។ ពួកគេអាចធ្វើដូចនេះបានបន្ទាប់ពីការកាន់កាប់នៅកម្ពុជាឆ្នាំ1978-1979។ ការបង្កើតបក្សកុម្មុយនីស្ត ឥណ្ឌូ-ចិននៅឆ្នាំ1931 ជាញឹកញាប់ត្រូវបានគេលើកឡើងថាជាភស្តុតាងដែលបញ្ជាក់ពីការចង់បានរបស់វៀតណាមមកលើកម្ពុជា និងឡាវ ប៉ុន្តែពាក្យបណ្តឹងនេះមិនមានការពិនិត្យវិនិច្ឆ័យឡើងវិញឡើយ។ តាមការពិតអ្វីដែលសម្តេចនរោត្តម សីហនុ មានការបារម្ភប្រសិនបើឥស្សរៈ និងសម្ព័ន្ធមិត្តកម្ពុជាឈ្នះវាជាការបញ្ចប់របបរាជនិយមនៅកម្ពុជា។ សម្តេច សីហនុ បានសហការជាមួយបារាំងប្រឆាំងជាមួយឥស្សរៈ និងវៀតមិញហើយត្រូវបានវៀតណាមហៅថា ជាកញ្ជះពួកបារាំង និង ហ្វាស៊ីសជាបន្តបន្ទាប់។ ព្រះសីហនុ បានថ្លែងនៅកាសែតញ៉ូវយ៉កថា គ្រោះថ្នាក់ពិតប្រាកដនឹងកើតមានឡើងនៅពេលដែលប្រជាជនចូលរួមជាមួយចលនាពួកវៀតមិញ ប្រសិនបើបារាំងមិនព្រមឲ្យសេរីភាពពិតប្រាកដ។ ជាការពិតណាស់វាជាមធ្យោបាយប្រឆាំងប្រទេសបារាំង ហើយវាក៏ធ្វើឱ្យទទួលបានប្រយោជន៍ផ្នែកនយោបាយផងដែរ។ ខណៈពេលដែលបដិវត្តន៍វៀតណាម កំពុងស្វែងរកកន្លែងណាដែលអាចជួយលើកកម្ពស់ជាតិនិយម និងសង្គមគេបាន។ គេបានបញ្ចុះបញ្ចូលជនជាតិខ្មែរ ឲ្យចូលរួមជាមួយកុម្មុនិស្តដើម្បីរំដោះប្រទេសជាតិរបស់ខ្លួន។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយឥរិយាបថ របស់មេដឹកនាំកុម្មុយនីស្តវៀតណាមចំពោះកម្ពុជាបានធ្វើឲ្យមានការប្រែប្រួលយ៉ាងខ្លាំងដោយសារតែ ពួកគេតែងធ្វើការសម្រេចចិត្តពីបញ្ហារបស់កម្ពុជាពីបរិបទនៃការតស៊ូប្រឆាំងនឹងសត្រូវខាងក្រៅ។ សង្គ្រាមនៅឥណ្ឌូ-ចិន លើកទី1 បានកើតឡើងនៅភាគខាងកើតនៃប្រទេសកម្ពុជា ហើយមានការផ្តល់កន្លែងសុវត្ថិភាពសម្រាប់អង្គភាពវៀតណាមអាចសម្រាក និងប្រមូលផ្តុំមុននឹងចូលទៅដល់តំបន់ដីសណ្តមេគង្គ។ កត្តាសំខាន់មួយទៀតដែលគួរពិចារណាសង្គ្រាមទាំងពីរនេះបានធ្វើឲ្យកម្ពុជាបើកផ្លូវសម្រាប់ការផ្គត់ផ្គង់ស្បៀង និងគ្រាប់កាំភ្លើងសម្រាប់ពួកឧទាម នៅតំបន់ដីសណ្តទន្លេមេគង្គ។ បន្ទាប់ពី លោក ម៉ៅ សេទុង បានជ័យជំនះនៅឆ្នាំ1949 ពួកវៀតមិញនៅតុងកឹងបានធ្វើការជឹកជញ្ជួនដោយផ្ទាល់ទៅលើព្រំដែនពីប្រទេសចិន ប៉ុន្តែវាពិបាកក្នុងការទទួលបានស្បៀងទាំងនោះព្រោះផ្លូវមានទំហំតូចចង្អៀតមិនដូចផ្លូវអណ្តាម និងហូជីមិញទេ។ ដូច្នេះយុទ្ធសាស្ត្រសំខាន់ដើម្បីរកផ្លូវក្នុងការផ្គត់ផ្គង់ស្បៀង គឺត្រូវជំនួសមកពីប្រទេសថៃ។ ទំនាក់ទំនងខ្មែរឥស្សរៈនិងភាគខាងលិចត្រូវបានពិចារណាតាមការជាក់ស្តែងដោយមិនគិតពីនយោបាយនៃក្រុមពាក់ព័ន្ធ។ បើអាចទៅបានវៀតមិញនឹងរក្សាទំនាក់ទំនងមិត្តភាពជាមួយក្រុមឥស្សរៈ ហើយជ្រើសរើសជនជាតិខ្មែរទៅ បុព្វហេតុកុម្មុយនីស។ ពេលខ្លះពួកគេបានចាប់ផ្តើមយុទ្ធនាការយោធាសំខាន់ៗដើម្បីបើកផ្លូវទៅកាន់ប្រទេសថៃ។ ដូចដែល លោក ដេវីឌ ឆែណ្ឌលែរ បានកត់សម្គាល់ កត្តាទាំងនោះគឺដើម្បីកំណត់លិទ្ធិកុម្មុយនីស្តកម្ពុជានៅលើគន្លងមហន្តរាយពួកវៀជនបានទាញក្រុមកសិករក្រីក្រមិនត្រឹមតែចូលរួមក្រុងសង្គ្រាមប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងនាំទៅតាមគោលនយោបាយមួយដែលនាំឲ្យមានការប្រឈមមុខដាក់គ្នាយ៉ាងពេញលេញរវាងកម្ពុជានឹងវៀតណាម។ និយាយឱ្យខ្លីពួកគេបានកំណត់ ប៉ុល ពត

និងក្រុមរបស់ពួកគេនៅលើផ្លូវ អន្តរាយនៃកម្ពុជារបបប្រជាធិបតេយ្យ។ ក្នុងពេលតំណាលគ្នានេះដែរនៅទស្សវត្សរ៍ឆ្នាំ1940 កម្រិតនៃពួកឥស្សរៈគឺមានកម្រិតទាបណាស់ដែលមិនអាចយល់បានទេ វាគឺជាការសន្យាមួយដែលពិបាកសម្រាប់ការរំដោះប្រជជនរបស់ខ្លួន។

7. ក្រុមលួចឆក់ប្លន់ និងក្រុមឥស្សរៈ

មេដឹកនាំឥស្សរៈ លោក ដាប ឈួន បានដេញក្រុមឆក់ប្លន់នេះចេញជាញឹកញាប់។ ការវាយតម្លៃនេះក៏និយាយពីពួកគ្រាច់ចរពីរ ដែលមានតួនាទីជាអ្នកស្នេហាជាតិ តែវាមានការសង្ស័យតិចតួចទៅលើបញ្ហានេះ។ សម្ព័ន្ធភាពដំបូងរបស់គាត់គឺពួកវៀតមិញ ដែលមានការប្តេជ្ញាចិត្ត តស៊ូប្រឆាំងនឹងបារាំង ហើយសម្តេចនរោត្តម សីហនុ មិនបានបន្តដំណើរនេះជាមួយគាត់ទេ។ គាត់ហាក់ដូចជាត្រូវបានដកចេញដោយមេដឹកនាំឥស្សរៈ នៅឆ្នាំ1949 ដោយសារតែភាពយោរយៅរបស់គាត់។ ជាទូទៅឥរិយាបថផ្តាច់ការ បានបណ្តាលឲ្យអតីតខ្មែរឥស្សរៈ លោក ប៊ុណ្ណ ច័ន្ទម៉ុល បានចាកចេញពីខ្មែរឥស្សរៈ ព្រោះតែភាពស្អប់ខ្ពើម។ ក្រោយមកលោក ដាប ឈួន បានរួមដៃគ្នាជាមួយព្រះមហាក្សត្រ នៅក្នុងកងយុទ្ធពលខេមរភូមិន្ទ ប៉ុន្តែគាត់បានបន្តបេសកកម្មមួយនៅភាគខាងជើងនៃប្រទេស រហូតដល់ឆ្នាំ1959នៅពេលដែល លន់ នល់ បានសម្លាប់គាត់ដើម្បីដឹកនាំប្រឆាំងនឹងរដ្ឋាភិបាល។ ការប្រឆាំងនៅឆ្នាំ1950គឺជាការវាយប្រហារយ៉ាងខ្លាំងក្លាមួយចំពោះឥស្សរៈ និងវៀតមិញ ។ ទិន្យប្រទេសអូស្ត្រាលីបានផ្សាយថា នៅខែមេសា ឆ្នាំ1950 បានប្រកាសមានភាពចលាចលយ៉ាងខ្លាំងនៅក្នុងតំបន់ភាគនិរតី ប៉ុន្តែស្ថានកុងស៊ុលអង់គ្លេសនៅសៃហ្គន បានរាយការណ៍ថា ស្ថានភាពខ្មែរឥស្សរៈកំពុងច្របូកច្របល់។ ហើយបានរត់ទៅទីក្រុងភ្នំពេញ ខ្លះទៀតកំពុងប្រយុទ្ធគ្នាជាមួយវៀតមិញ។ លោក ម៉ាយើល វីកយឺរី បាននិយាយថាឥស្សរៈមិនមានឧបករណ៍ ច្រើនដូចក្រុមលួចឆក់ប្លន់ទេ ហើយពួកក្រុមលួចឆក់ប្លន់មានសម្បទានជាច្រើនក្នុងការទាក់ទាញមនុស្សឲ្យទៅរកពួកគេជាជាងខ្មែរឥស្សរៈ។ ក្រុមចោរប្លន់ដែលមានភាពល្បីល្បាញនោះគឺ ដឹកនាំដោយលោក ពុទ្ធិ ឆាយ ដែលជាវិបត្តិសម្រាប់កម្ពុជាហើយធ្វើប្រតិបត្តិការនៅតាមតំបន់ជនបទ ភាគខាងជើងនៃប្រទេស។ លោកពុទ្ធិ ឆាយ បានដឹកនាំក្រុម400នាក់ ដែលមានចិត្តស្អប់បារាំង និងវៀតមិញ។ ទោះបីគាត់ធ្លាប់បានសហការគ្នាជាមួយពួកវៀតមិញក៏ដោយ តែគេជាមនុស្សដែលគ្មានទំនុកចិត្តលើគ្នាទៅវិញទៅមក ហើយបានបែកខ្ញែកគ្នានៅឆ្នាំ1949។ ក្នុងខែសីហា ឆ្នាំ1959 គាត់បានវាយប្រហារភូមិព្យាលូ នៅភាគខាងជើងនៃប្រទេសថៃមទាំងសម្លាប់ប្រជាជនទាំងមូល។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយកងកម្លាំងរដ្ឋាភិបាលបានធ្វើឱ្យមានការខូចខាតសន្ធឹកសន្ធាប់សម្រាប់ក្រុមរបស់គាត់។

8. ចុងក្រោយនៃការបះបោរ

នៅចុងឆ្នាំ1951 រដ្ឋាភិបាលបានធ្វើការវាយលុកប្រឆាំងជាមួយទ័ពព្រៃ ។លោក ដាប ឈួន បានធ្វើការប្រឆាំងលើឥស្សរៈនៅភាគខាងលិចព្រំដែនប្រទេសថៃ។ មានការវាយប្រហារលើពួកឥស្សរៈនៅត្រង់តំបន់វិទ្យុលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ នៅក្បែរព្រំដែន លោក ដាប ឈួន បានចោទប្រកាន់អតីតទាហានថាជាជនក្បត់។ ទោះបីជាកងកម្លាំងរដ្ឋាភិបាលទទួលបានជ័យជំនះនៅស្រុកមួយចំនួននៅខេត្តបាត់ដំបង និងស្វាយរៀងនៅជិតព្រំដែនវៀតណាម។ ស្ថានភាពទូទៅគេឃើញពួកវៀតមិញកំពុងពង្រឹងកម្លាំងរបស់ខ្លួន។ ស្ថានភាពនេះ

បានធ្វើឲ្យរដ្ឋាភិបាលមានការព្រួយបារម្ភ ហើយចាប់ផ្តើមគិតរកវិធានការណ៍ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាទាំងនេះ។ អ្នកសង្កេតការណ៍អង់គ្លេសបានរាយការណ៍ថា រដ្ឋាភិបាលបានកោះហៅអភិបាលខេត្តទាំងអស់នៅសន្និសិទ្ធ រាជធានីភ្នំពេញ នៅថ្ងៃទី26 ខែមិនា ឆ្នាំ1951 ដើម្បីពិភាក្សាពីវិធានការសន្តិសុខបន្ថែមទៀត។ ទាំងនេះបានផ្តល់អត្ថប្រយោជន៍តិចតួច បើទោះបីមានការលើកលែងទោសដែលបានចេញដោយព្រះមហាក្សត្រឆ្នាំ1952 ក៏ដោយបន្ទាប់ពីការធ្វើសង្គ្រាមប្រឆាំងនឹងអ្នកប្រជាធិបតេយ្យ។ ពួកបុគ្គលនិយមនិងក្រុមតូចៗនៃខ្មែរឥស្សរៈបានរួមគ្នាជាមួយនរោត្តម សីហនុ ប៉ុន្តែមិនមានលក្ខណៈធំដុំទេ។ ទោះបីជាលោក ច័ន្ទតារា បានបដិសេធមិនចូលរួមក្នុងនយោបាយហើយត្រឡប់ទៅធ្វើកសិកម្មវិញក៏ដោយ ក៏ភាពជោគជ័យនៅមានកម្រិតទាប។ ជាទូទៅរដ្ឋាភិបាលបានធ្វើការវាយលុកទៅលើខេត្តសៀមរាបនិងខេត្តផ្សេងៗទៀត។ ហើយ នរោត្តម សីហនុ បាននិយាយថា ឆ្មាំវាំង និងកងកម្លាំងវីរជននៃពួកក្រុមឆក់ប្លន់ក៏មានផែនការសម្រាប់ត្រៀមកងកម្លាំងការពារខ្លួន ដែលមានមូលដ្ឋាននៅតាមភូមិតែវាបានបរាជ័យដោយហេតុថាកងកម្លាំង បុគ្គលនិយម និងសន្តិភាពនិយមមានការខ្ជះខ្ជាយលើអ្នកស្រុក។ វាអាចផងដែរដោយសារគេខ្លាចឫអាណិតអាសូរចំពោះទ័ពព្រៃ។ ពួកវៀតមិញ បានបន្តរុករានលើកម្លាំង បាវាំង-ខ្មែរនៅបាត់ដំបងហើយពួកអង់គ្លេសជឿជាក់ថា នគរបាល និងកងកម្លាំងយោធាកម្ពុជាមិនមានស្តង់ដារដើម្បីជម្រះពួកគេចេញ។ នៅខែកក្កដា ឆ្នាំ1953 អង្គភាពមួយចំនួនដែលស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ពួកបាវាំងត្រូវបានបែកខ្ញែកគ្នា។ តាមរយៈនេះ នរោត្តម សីហនុ បាននិយាយបើកចំហរពីតម្រូវការសម្រាប់ឯករាជ្យកម្ពុជាថា សឺន ង៉ុកថាញ់ និងខ្មែរឥស្សរៈបានបណ្តេញពួកបាវាំងក៏ពិតមែនតែទង្វើរបស់គេគឺជាការប្រឆាំងនឹងជនជាតិកម្ពុជា។ លោកបានបន្តថាបើពួកគេបានចូលទៅកាន់តំបន់គ្រប់គ្រងរបស់បាវាំងនិងវាយប្រហារកងទ័ពបាវាំងគេនឹងក្លាយជាអ្នកស្នេហាជាតិពិតប្រាកដ លោកនិយាយបែបនេះដដែលៗ ហើយអះអាងថាកម្ពុជានឹងចូលរួមជាមួយវៀតមិញ បើបាវាំងមិនចាកចេញដោយសារតែសំណាង និងទេពកោសល្យគាត់បានប្រឈមមុខជាមួយបាវាំងនឹងដោះស្រាយបញ្ហាផ្នែកការទូតដោយសន្តិវិធីនៅទីក្រុងសឺណែវ និងក្រោយមកក្នុងព្រះរាជ្យបូជនីយកិច្ចរបស់ទ្រង់។

ជំពូកទី 25
ជោគជ័យរបស់នរោត្តមសីហនុ
និងព្រះរាជបូជនីយកិច្ចដើម្បីឯករាជ្យ

ដោយការរួបរួមគ្នារបស់យើង ដែលមានតែកាំភ្លើងឈើមិនអាចបាញ់ចេញ ជានិមិត្តរូបនៃអហិង្សា យើងជាប្រជាជាតិដំបូងគេនៅឥណ្ឌូចិន ដែលទទួលបានឯករាជ្យ។

1. ព្រះបាទនរោត្ត សីហនុ ទៅជួប Pandit Nehru របស់ឥណ្ឌានៅចុងឆ្នាំ1954

សម្តេច សីហនុ បាននិយាយបំផ្លើសដើម្បីផលប្រយោជន៍សន្តិភាពនៅចំពោះមិត្តភ័ក្ត្ររបស់ទ្រង់ ចាវ៉ាហ៊ា នេរូ (Jawaharlal Nehru) ថា ជ័យជំនះនៃឯករាជ្យរបស់ទ្រង់គ្រាន់តែជាកាំភ្លើងឈើ តែការពិតក្នុងកាំភ្លើងនោះមានគ្រាប់ស្រាប់ទៅហើយ។ មិនមានការសង្ស័យថាទ្រង់បានដណ្តើមឯករាជ្យបាននោះដោយសារតែការប្រឹងប្រែង ឬក៏ដោយសារភាពទន់ខ្សោយនោះទេ។ ក្នុងន័យនេះកាលៈទេសៈបានបង្ខំឲ្យទ្រង់រើសយកឯករាជ្យ ប៉ុន្តែទ្រង់បានសម្រេចថានឹងធ្វើវាឲ្យបាន ហើយប្រកបដោយភាពឆ្លាតវៃ។ ទ្រង់បានលើកទឹកចិត្តដោយការប្រើល្បិច និងគំនិត។ អ្នកសង្កេតខ្លះមានការយល់ច្រលំពីការផ្លាស់ប្តូរដ៏យឺតយ៉ាវរបស់ទ្រង់នៅក្នុងករណីនៃការទទួលបានឯករាជ្យ គេគិតថាទ្រង់ឆ្គួតតែតាមពិតវាជារឿងឆ្លាតទៅវិញព្រោះ ទ្រង់បានដឹងពីលទ្ធផលនៃល្បែងនេះ។ តាមពិតវាមានឱកាសច្រើនសម្រាប់សម្តេច សីហនុ ដែលរង់ចាំបារាំងរហូតដល់ឆ្នាំ1953 គឺពេលដែលពួកគេចុះខ្សោយនៅកំឡុងពេលចុងបញ្ចប់នៃសង្គ្រាមនៅឥណ្ឌូ-ចិន ដោយសុខចិត្តផ្តល់ឯករាជ្យដោយផ្ទាល់ខ្លួនពួកគេ។ សម្តេច សីហនុ មិនអាចរង់ចាំទេ។ ភាពជាអ្នកដឹកនាំរបស់ប្រទេសត្រូវបានបណ្តេញចេញ និងធ្លាក់ទៅក្នុងដៃពួកឥស្សរៈអាចទៅរួចដែល ករណីទ្រង់ចូលរួមក្នុងជួរនៃស្តេចដែលត្រូវបាន

ផ្តួលរលំដោយកាពរសាត់ចូលក្នុងកាពរុងរឿងនៅក្នុងទីក្រុត្រជាក់មួយចំនួន។ សម្រាប់ទ្រង់នៅតែជឿថា «ទ្រង់គឺជាវីរបុរសសង្គ្រោះជាតិទាំងមូល» តែនេះ វាជារឿងមួយមិនគួរឲ្យជឿនោះទេ។

សម្តេច សីហនុ បានយកឈ្នះសត្រូវក្នុងស្រុករបស់ទ្រង់ ក្នុងខែមិថុនា ឆ្នាំ1952 ហើយសន្យាថាទ្រង់នឹងទាមទារ ឯករាជ្យឲ្យបានក្នុងរយៈពេល3ឆ្នាំ។ វាជាសន្យាដ៏មានមហិច្ឆតាមួយប៉ុន្តែ ទ្រង់បានសម្រេចវានៅដំណាក់កាលទី3។ ទ្រង់ដឹងច្បាស់ពីការទាក់ទាញរបស់ពួកឥស្សរៈ សម្រាប់គម្រោងជាច្រើនរបស់ទ្រង់ និងសូម្បីតែការរីកចម្រើននៃអំណាចពួកវៀតមិញដែលជាបុគ្គលសំខាន់ធ្វើឲ្យបារាំងចាញ់។ បារាំងជាមតិសាធារណៈកំពុងតែមានការចាប់អារម្មណ៍ចំពោះអ្វីដែលបានប្រែក្លាយសង្គ្រាមអាណានិគម។ នៅដំណាក់កាលនេះសូម្បីតែលោក អាស់ប៊ែល សារ៉ូ (Albert Sarraut) ដែលជាព្រឹទ្ធបុរសជនជាតិរបស់បារាំងអគ្គនាយករងនៃឥណ្ឌូ-ចិនបានទទូចថាបារាំងគួរតែការដកខ្លួនចេញនៅខែកក្កដា ឆ្នាំ1953 រដ្ឋាភិបាល Laniel បានសម្រេចចិត្តចេញក្រៅសង្គ្រាម(ចាប់ផ្តើមចាប់ដៃជាមួយនៃបជិវត្តចិននៅឆ្នាំ1949 មានការផ្តល់ឲ្យវៀតមិញជាសម្ព័ន្ធមិត្តសំខាន់មួយដែលអាចផ្តត់ផ្តង់ពួកគេដោយផ្ទាល់ជាមួយគ្រាប់រំសេវនិងផ្តល់ទីជម្រកសុវត្ថិភាពនៅពេលចាំបាច់)។
ការិយាល័យផ្លូវការអាមេរិកបានបញ្ចេញមតិស្ថិតនៅពីក្រោយបារាំង។ អ្នកចម្បាំងសង្គ្រាមត្រជាក់ ដូចជាអនុប្រធានប្រធានាធិបតី រីឆាត និចសុន(Richard Nixon)បានបង្កើតគំនិតនៃការប្រើប្រាស់នុយក្លេអ៊ែរ "កលយុទ្ធ" អាវុធប្រឆាំងនឹងវៀតមិញ ហើយសហរដ្ឋអាមេរិកកំពុងផ្តល់ជំនួយជាច្រើនគ្រឿងសព្វាវុធរបស់កងទ័ពបារាំង ប៉ុន្តែបារាំងស្ថិតនៅលើខ្សែពួរ ហើយទោះបីយ៉ាងណាសេចក្តីខ្នះខ្នែងនៅតែមានក្តីសង្ឃឹមនៃជ័យជំនះវាមិនទំនងទេ។ សម្តេច សីហនុ ប្រថុយប្រថានដើម្បីបង្ហាញខ្លួនជាអ្នកសហការបារាំងម្នាក់ក្នុងព្រឹត្តិការណ៍នៃជ័យជំនះលើពួកវៀតមិញ ឬពួកឥស្សរៈ។ ទោះបីជាបារាំងបានផ្តល់ស្វ័យភាពដល់កម្ពុជាក្នុងសហភាពបារាំងក៏ដោយ ប៉ុន្តែវាមិនមែនជាឯករាជ្យពិតប្រាកដទេតាមដែលសម្តេច សីហនុដឹង។ តាមរបាយការណ៍អង់គ្លេសបានឲ្យដឹងថា ព្រះមហាក្សត្រមិនអាចព្រងើយកន្តើយបានទេចំពោះបញ្ហានានាទាក់ទងនឹងឋានៈរបស់ទ្រង់។ ទ្រង់ត្រូវជ្រើសរើសយកការបំពេញការងារឱ្យបារាំងក្នុងការគាំទ្រការបង្ក្រាបជនរួមជាតិដែលងើបបះបោរប្រឆាំងនឹងបារាំងដោយមានការសម្លាប់រង្គាលយកឈ្នះលើពួកឧទ្ទាម។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយពីការធ្វើរដ្ឋប្រហាររបស់ព្រះអង្គ។ សម្តេចនរោត្តម សីហនុ និងទីប្រឹក្សារបស់ទ្រង់គឺសម្តេច ប៉ែន នុត បានចូលចរចារជាមួយបារាំង ហើយជាលទ្ធផលនៃការចរចារនេះគឺសម្រេចបានពិធីសារ បារាំង-ខ្មែរនៅថ្ងៃទី9 ខែឧសភា ឆ្នាំ1953។ ពិសារនេះបានផ្តល់នូវសម្បទានបន្ថែមហើយលើកកម្ពស់កិត្យានុភាពរបស់សីហនុ ក្នុងចំណោមពួកឥស្សរៈ។ ព័ត៌មានខ្លះថាឥស្សរៈបានចុះចាញ់ហើយចូលរួមជាមួយកងកម្លាំងខេមរភូមិន្ទ ម្នាក់ក្នុងចំណោមនេះគឺជាអតីតមេដឹកនាំរបស់ក្រុមឆក់ប្លន់។ លោក ពុត ឆាយ បានអះអាងពីការគំរាមកំហែងនេះថា វាបានកើតឡើងដោយអតីតសម្ព័ន្ធមិត្តរបស់ខ្លួនគឺពួកវៀតមិញ។ ទោះបី ជារបស់គេមិនមែនជាក្រុមកុម្មុយនីស្តដែលរួមទាំងក្រុមដែលដឹកនាំដោយ សាវ៉ាងវង្ស និងព្រះអង្គម្ចាស់ នរោត្តម ចន្ទរង្សី ក៏ដោយតែវាក៏នៅមានទំហំធំដែលអាចទទួលបានជោគជ័យផងដែរ។ ឥរិយាបថរបស់បារាំងបានគំរាមកំហែងយ៉ាងខ្លាំងដល់ប្រជាជនធ្វើឲ្យមានផលប៉ះពាល់ដល់ផលចំណេញហើយពួកគេប្រញាប់អនុវត្តន៍សម្បទានដែលបានផ្តល់ក្នុង ពិធីសារនោះ។ មិនយូរប៉ុន្មានក្រោយមកនៅថ្ងៃទី14ខែមីនា ឆ្នាំ1953 ព្រះសីហនុ បានចេញទៅទីក្រុងប៉ារីស ដោយហេតុផលខាងសុខភាពតែទ្រង់យាងទៅជាមួយឯកសារដែលទាក់ទងនឹងការទាមទារឯករាជ្យ។ ទ្រង់បានសរសេរសំបុត្រទៅលោកប្រធានាធិបតីបារាំងលោក M. Auriol ស្នើសុំឯករាជ្យរបស់ប្រទេស។ លោក Auriol បានបដិសេធនឹងសម្តេច

សីហនុ ក្រោយមកទៀតបានអះអាងថា រដ្ឋកិបាលបារាំងបានរក្សាទុក ទ្រង់នៅគំលាតឆ្ងាយពីពួកគេ ទោះបីជាទ្រង់បានធ្វើការលួចលាក់ជាមួយប្រធានាធិបតីក្នុងឱកាសមួយក៏ដោយ។

សម្តេច សីហនុបាននិយាយថាទោះបីជាយ៉ាងណាក៏ដោយទ្រង់ត្រូវតែសម្រេចបំណងរបស់ទ្រង់។ បន្ទាប់មកទៀតវេលាដែលនៅសេសសល់ ទ្រង់បានធ្វើដំណើរទៅអឺរ៉ុប អាមេរិកខាងជើង និងជប៉ុនក្នុងរូបភាពជាការសម្រាកលំហែរ ប៉ុន្តែការពិតគឺដើម្បីទាក់ទាញចំណាប់អារម្មណ៍របស់ ពិភពលោកទៅនឹងពាក្យបណ្តឹងរបស់គាត់សម្រាប់ឯករាជ្យ នៅក្នុងការចាប់ផ្តើមនៃព្រះរាជ្យបូជនីយកិច្ចរបស់ទ្រង់។ ទ្រង់បានប្រាប់កាសែតញ៉ូវយ៉កថាម(New York Times) ថាលុះត្រាតែជនជាតិបារាំងឲ្យឯករាជ្យពិតប្រាកដ បើមិនដូច្នោះទេ គ្រោះថ្នាក់ពិតប្រាកដនឹងកើតមានព្រោះនៅពេលដែលជនជាតិខ្មែរចូលរួមជាមួយពួកវៀតមិញ និងពួកកុម្មុយនីស្តវាជារឿងគ្រោះថ្នាក់បំផុត។ ការថ្លែងនៅ ម៉ុងត្រេអាល់(Montreal)នៅខែមេសា ឆ្នាំ1953ទ្រង់បានប្រឆាំងនឹងអ្នកគាំទ្រលោកខាងលិចកាន់តែខ្លាំងចាប់តាំងពីការចាប់ផ្តើមនៃសង្គ្រាមត្រជាក់ តែការពិតទ្រង់បានអំពាវនាវរកជំនួយពីបារាំងចំពោះពួកវៀតមិញជាការផ្លាស់ប្តូរដ៏ឆ្លាតវៃនឹងមិនមែនជាការឃោសនាទេ តែវាជាការភ័យខ្លាចនិងជោគជ័យពួកវៀតមិញពិតប្រាកដ។ វាត្រូវបានគេបង្កើតថា ជាឯករាជ្យរបស់ប្រទេសកម្ពុជាក្រោមរបបរាជាធិបតេយ្យ។ នេះគឺជាសម័យកាលទ្រីស្តីដូមីណូ ហើយនេះនឹងមានការអំពាវនាវឲ្យមានការថ្លែងការជាផ្លូវការ។ របាយការណ៍ការិយាល័យបរទេសអង់គ្លេសចាត់ទុកថាព្រះសីហនុ បានទទួលជ័យជំនះពីការឃោសនានេះដែលនៅក្នុងរដ្ឋអាមេរិក។ របាយការណ៍មិនពិតរបស់អូស្ត្រាលីក្រោយមកបានសន្និដ្ឋានថា ទោះជាយ៉ាងនេះក្តីទ្រង់បានបញ្ចប់អាកប្បកិរិយាមានភាពរាបស្មើពីបារាំងនានាដែលបារាំងមិនដែលមើលងាយប្រទេសកម្ពុជាពិតប្រាកដឡើយ។

2. ការបន្តដំណើរបស់នរោត្តម សីហនុ

ការធ្វើដំណើរទៅក្រៅប្រទេសបានធ្វើឲ្យប្រជាជនមានការភ្ញាក់ផ្អើល។ នៅថ្ងៃទី14 ឧសភាឆ្នាំ1953 សម្តេចសីហនុ បានត្រឡប់មករាជធានីវិញនៅម៉ោង ព្រឹក ដោយមានមនុស្សជាច្រើននៅចាំទទួលទ្រង់។ យ៉ាងណាក៏ដោយនៅម៉ោងដំបូង បើប្រៀបធៀបទៅនឹងមានហ្វូងមនុស្សដ៏ច្រើនតាមការប៉ាន់ស្មានប្រហែលជារាប់រយនាក់បានមកចាំទទួលស្វាគមន៍ទ្រង់ត្រឡប់មកវិញ។ វាគឺបង្ហាញឲ្យឃើញពីការមាក់ងាយរបស់បារាំងដែលថា ប្រជាជនខ្មែរមិនសូវយកចិត្តទុកដាក់នយោបាយសន្តិភាពរបស់ប្រទេស។ ទ្រង់បានស្នាក់នៅរាជវាំង 3សប្តាហ៍មុន ការធ្វើបាតុកម្មដ៏គួរឱឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលប្រឆាំងពួកបារាំង ក្នុងខណៈពេលនោះ ប្រហែលនេះជាកត្តាពេលវេលាល្អ នៅថ្ងៃទី05ខែមិថុនា ទ្រង់បានចាកចេញទៅខេត្តសៀមរាប។ លោក ពុទ្ធ ឆាយ និងកងវរសេនាតូចរបស់អតីតឥស្សរៈក្នុងឆ្នាំដែលប្រធានាធិបតីអាមេរិកបានឃាត់ខ្លួនអង្គរក្ស Al Capone ដែលបានទៅកំសាន្តនៅ Nebraska ឬ Oregon។ ចេតនារបស់ទ្រង់ គឺមានលក្ខណមិនច្បាស់។ យោងតាមរបាយការណ៍អូស្ត្រាលីបានឲ្យដឹងថា ទ្រង់បានចាកចេញនេះ តែការពិតជាក់ស្តែងទ្រង់គ្មានបំណងចាកចេញពីប្រទេសទេ។ ដំណើរទស្សនកិច្ចរបស់ទ្រង់ទៅខេត្តសៀមរាបបានជួបនឹងអតីតមេដឹកនាំ ឥស្សរៈ2នាក់ អូម និងអ៊ុច ហើយទ្រង់បាននៅជាប់ជានិច្ចជាមួយលោក ពុទ្ធ ឆាយ និងដាប ឈួន។ បន្ទាប់មក រឿងមួយដែលធ្វើឲ្យពួកបារាំងស្រលាំងកាំងនៅពេលដែលអ្នកការទូតកម្ពុជាដែលនៅតាមព្រំដែនបានទៅដល់ទីក្រុងបាងកក នៅថ្ងៃទី13 ខែមិថុនា។ រដ្ឋមន្ត្រីការបរទេសថៃ ព្រះអង្គម្ចាស់ ណារ៉ាធីប បានប្រាប់ទៅអគ្គរាជទូតអង់គ្លេសថា គាត់មិនបានដឹងពីអ្វីដែល

សីហនុកំពុងធ្វើនៅទីនេះទេ។ លោក ស្ទឺន ថន ឯកអគ្គរដ្ឋទូតអាមេរិកបាននិយាយថាទង្វើនេះបានធ្វើឲ្យសហគមន៍ការទូតមានការភ្ញាក់ផ្អើល ហើយពិបាកក្នុងការសម្រេចចិត្តនៅពេលសម្តេចសីហនុបានបង្ហាញខ្លួនភ្លាមៗ នៅក្នុងពិធីជប់លៀងរបស់ថៃដែលមានមនុស្សជាច្រើនបានចូលរួម។ វត្តមានរបស់ទ្រង់ បានធ្វើឲ្យអាម៉ាស់ចំពោះរដ្ឋាភិបាលប្រទេសថៃ ហើយគេបានស្នើទ្រង់ឲ្យបញ្ឈប់ការអធិប្បាយពីនយោបាយ ទ្រង់ក៏យល់ព្រមតែពត៌មានរបស់ទ្រង់ ត្រូវបានគេចេញផ្សាយជាសាធារណៈរួចហើយ ដោយបានប្រើពាក្យសម្តីជាភាសាខ្មែរ។

3. សម្តេចនរោត្តម សីហនុ មានបញ្ញាសតិ

ឯកអគ្គរាជទូតអង់គ្លេសបានធ្វើការស្ទាបស្ទង់មតិបារាំងម្តងហើយម្តងទៀត ដែលប្រហែលជាការបន្ទាន់នៃគោលបំណងរបស់ទ្រង់ និងវិធីដោះស្រាយវិបត្តិដោយសារតែបុត្រីរបស់ទ្រង់បានសុគតកាលពី6ខែមុន ទ្រង់បានប្រមូលផ្តុំគ្នានៅរាជវាំងរង់ចាំការចរចា។ បារាំងបានសើចចំអកជា សាធារណៈនៅពេលគេបានឃើញការបំភាន់ដែលសម្តេចសីហនុកំពុងតែធ្វើ ហើយបារាំងបានអះអាងថា ពួកខ្មែរភាគច្រើនគឺប្រងើយកន្តើយចំពោះបញ្ហាឯករាជ្យជាតិ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ យោងតាមរបាយការណ៍ទូតអូស្ត្រាលី និងស្នងការបារាំងបានសម្តែងពីចំណាប់អារម្មណ៍ថា គាត់គ្មានយោបល់ទេចំពោះស្ថានភាពនេះ។ លើសពីនេះទៅទៀត មន្ត្រីជាន់ខ្ពស់របស់បារាំងបានថ្លែងប្រាប់ទូតអង់គ្លេសថា ស្តេចសីហនុឆ្កួតទាំងស្រុង។ ការនិយាយបែបនេះធ្វើឲ្យបញ្ហាកាន់តែស្មុគស្មាញឡើង។ ពួកវៀតមិញដែរបានមាក់ងាយឥរិយាបថរបស់សម្តេច សីហនុ ហើយបានចោទប្រកាន់ថា ទ្រង់ទៅប្រទេសថៃគឺដើម្បីដោះស្រាយកិច្ចព្រមព្រៀងជាមួយចក្រពត្តិនិយមអាមេរិក។ ជាកស្តុតាងពួកគេបានចាប់អារម្មណ៍ខ្លាំងលើប្រវត្តិសហការរបស់ទ្រង់។ សម្តេច សីហនុ គិតថាការផ្សាយវាមិនមែនជារឿងឆ្កួតនោះទេ។ ទ្រង់ប្តេជ្ញាថានឹងបង្ខំឱ្យបារាំងផ្តល់ឯករាជ្យភាពពេញលេញមកដល់ប្រទេសកម្ពុជា ទ្រង់បានប្រៀបធៀបប្រទេសកម្ពុជាទៅនឹងឥណ្ឌា និងបាគីស្ថានដែលគេក្លាហានហ៊ានទាមទារឯករាជ្យពិតប្រាកដពីប្រទេសអង់គ្លេស ព្រោះកម្ពុជាបានបាត់បង់អំណាចមួយចំនួនដូចជា បញ្ហាយោធា នគរបាល យុត្តិធម៌ និងការទូតជាដើម។ សម្តេចសីហនុ បានព្រមានទៅបារាំងដោយនិយាយថា ប្រជាជនកម្ពុជាមានការខកចិត្តហើយខឹងសម្បារយ៉ាងខ្លាំងជាមួយប្រទេសបារាំង ព្រោះព្រះមហាក្សត្របារាំងមិនព្រមប្រគល់ឯករាជ្យពិតប្រាកដមកឲ្យកម្ពុជា ទ្រង់បានបន្តទៀតថាមធ្យោបាយតែមួយគត់គឺការប្រយុទ្ធប្រឆាំងនឹងបារាំងដើម្បីឯករាជ្យ។

នៅថ្ងៃទី20 ខែមិថុនា ព្រះអង្គបានបញ្ជូន ព្រះអង្គម្ចាស់ស៊ីសុវត្ថិ សិរិមតៈ ឲ្យអមដំណើរទ្រង់ទៅប្រទេសថៃត្រង់តំបន់អារ៉ាន់យ៉ា នៅជាប់ព្រំដែនកម្ពុជាហើយត្រូវបានគេចោទថាមានការបង្កើតគណបក្សនៃព្រះមហាក្សត្រ។ ពីរថ្ងៃក្រោយមកសម្តេចសីហនុ បានត្រឡប់ចូលមកកម្ពុជាត្រង់ខេត្តបាត់ដំបងនាពេលព្រឹកថ្ងៃទី22ខែមិថុនា។ ទ្រង់បានប្រកាសថា ទ្រង់ស្នាក់នៅទីនោះដែលជាតំបន់ពាក់កណ្តាលស្វយ័តនៃកងទ័ពបារាំង។ នៅទីនោះទ្រង់បានបង្កើតវិទ្យុកម្ពុជា ដែលបារាំងជឿថាធ្វើឲ្យវាជាការធ្វើឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរប្រឆាំងនឹងពួកគេ។ ប៉ុន្មានថ្ងៃក្រោយមក ទ្រង់បានបញ្ជូន សិរិមតៈ ត្រឡប់ទៅភ្នំពេញវិញដើម្បីបន្តការងារជាមន្ត្រីការពារជាតិរបស់ព្រះអង្គ។ ព្រះអង្គម្ចាស់មុន្នីពង្ស បានប្រាប់អ្នកសារព័ត៌មានថាសម្តេច សីហនុ មិនត្រឡប់មកវិញទេបើមិនបានទទួលឯករាជ្យ។ ក្នុងស្ថានភាពនេះនៅក្នុងរាជវាំងធ្ងន់ធ្ងរ។ ចាប់ពីថ្ងៃទី26 ខែមិថុនា រហូតដល់ថ្ងៃបន្តបន្ទាប់ កងទ័ពបារាំងបានពង្រាយកម្លាំងនៅការពារជនស៊ីវិលបារាំងនៅព្រលានយន្តហោះ និងការពាររបស់របរគេផងដែរ ប៉ុន្តែអ្នកសារព័ត៌មានអូស្ត្រាលីម្នាក់បានកត់ការផ្លាស់ប្តូរនោះគឺមិនមានអ្វីដែលធ្វើឲ្យប្រជាជន

កម្ពុជាស្ងប់ចិត្តនោះទេ។ បីថ្ងៃក្រោយមកលើសពីនេះបារាំង បានដាក់ទ័ពនៅក្នុងរាជធានីភ្នំពេញកាន់កាប់គ្រប់អង្គភាពទាំងអស់។ កងទ័ពកម្ពុជាដែលស្ថិតនៅក្រោមការដឹកនាំរបស់បារាំងបានកាន់កាប់មន្ត្រីទាំងអស់ អគារនានាបានធ្វើឲ្យជនជាតិអឺរ៉ុប មានភាពកក់ក្តៅដើម្បីជ្រកនៅទីនោះនៅក្រោមការជួយសង្គ្រោះ។ នៅពេលភាពតានតឹងកាន់តែកើនឡើងមានការបំផ្លាញដ៏ធំមួយកន្លែងឈប់សម្រាកពីអាណានិគមទៅបាត់ដំបង និងការប្រយុទ្ធនិងឃាតកម្មជាច្រើនពាក់ព័ន្ធនឹងអតីត ជាមួយកងទ័ពបារាំងនៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ លោក ពុធ ធាយ ជាបុរសបានស្វែងរកកងទ័ពអាហ្វ្រិកស្បែកខ្មៅជាពិសេសសម្រាប់អ្នកដែលមានសមត្ថភាព ទន្ទឹមនឹងនេះដែលសេដ្ឋកិច្ចបានធ្លាក់ចូលក្នុងវិបត្តិ។ ស្ថានភាពក្នុងប្រទេសកាន់តែរឹកវែរដោយមានទាហានរត់ចោលជួរ មានការខ្វះខាតស្បៀងជាដើម ព្រោះកសិករមិនព្រមលក់ហើយរោងម៉ាស៊ីនលែងដំណើរការ។

4. ការចុះចាញ់របស់បារាំង

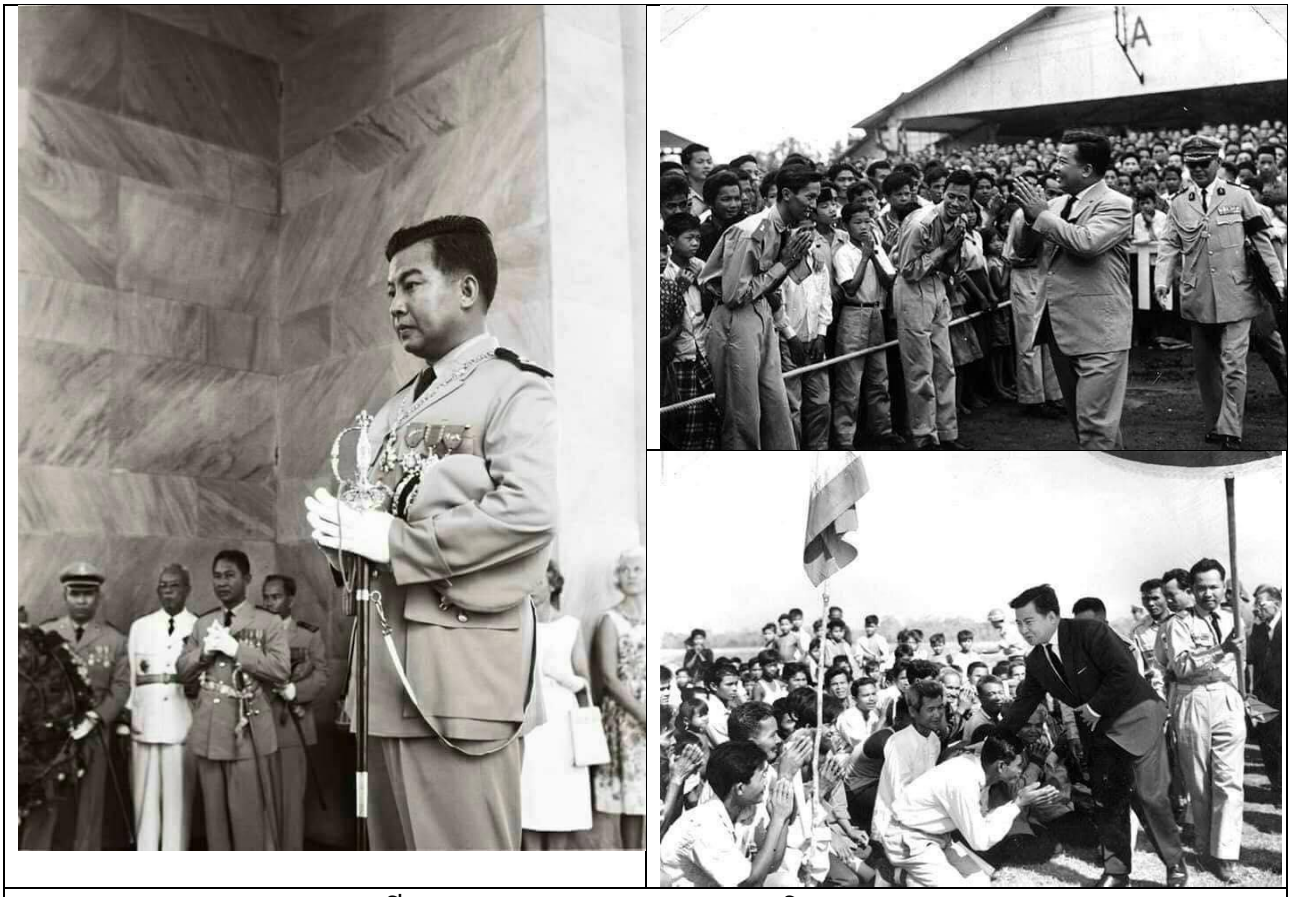

រូបភាពខាងលើ ព្រះរាជសកម្មភាពការទាមទារ និង ការប្រកាសឯករាជ្យ

នៅថ្ងៃទី28 ខែកក្កដា ឆ្នាំ1953 សម្តេច សីហនុ បានតែងតាំង លោក ប៉ែន នុត ជានាយករដ្ឋមន្ត្រីនៃរដ្ឋាភិបាលថ្មី ហើយបានបើកកិច្ចចរចារឡើងវិញជាមួយបារាំង។ ទន្ទឹមនឹងនេះ សម្តេច សីហនុ បានរងសម្ពាធក្នុងការរៀបចំទាហាន ប៉ូលីស និងកងជីវពលផ្សេងទៀតប្រហែលជា30000 ឆ្លងកាត់នៅតាមដងផ្លូវនៃខេត្តបាត់ដំបងនៅថ្ងៃទី23 ខែសីហា។ ការចរចា និងការសម្ពាធបង្កើតផ្លែផ្កានៅខែក្រោយតាមរយៈការប្រើប្រាស់ដោយដៃប៉ូលីស និងការកាត់ទោសលើ ប្រជាជនកម្ពុជា ហើយនៅថ្ងៃទី17 ខែតុលា ពួកទាហានបារាំងបាន

យល់ព្រមនឹងផ្តល់ឲ្យប្រជាជនកម្ពុជាអធិបតេយ្យភាពយោធាពេញលេញ។ សម្តេច សីហនុ បានត្រឡប់មកទីក្រុងភ្នំពេញជាមួយភាពជោគជ័យ ដោយមានមនុស្សរាប់រយរាប់ពាន់នាក់មកស្វាគមន៍ទ្រង់។

នៅពេលម្តងនេះ បារាំងបានបន្តការសន្យាឲ្យអធិបតេយ្យភាពពេញលេញត្រឡប់មកវិញដោយមានការសោទរពីប្រជាជននៅថ្ងៃទី9 ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ1953 ពួកទាហានបារាំងចុះចាញ់ហើយបានចាកចេញ ពួកបារាំងបានបន្សល់ទុកកងកម្លាំងនៅប៉ែកខាងកើតទន្លេមេគង្គដើម្បីការពារ សន្តិសុខកងកម្លាំងរបស់គេនៅភាគខាងត្បូងវៀតណាម។ រឿងសំខាន់នោះគឺថា កម្ពុជាទទួលបានឯករាជ្យពេញលេញបន្ទាប់ពីស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង 90ឆ្នាំ ហើយសម្តេច សីហនុនិង បានលុបចោលអនុសញ្ញាឆ្នាំ1884ជាមួយបារាំង។ បារាំងនៅតែប្រកាន់ខ្ជាប់នូវគោលការណ៍សេដ្ឋកិច្ចរួមក្នុងប្រទេស មានពាណិជ្ជកម្មនាំចេញនាំចូល និងចម្ការកៅស៊ូ ប៉ុន្តែការគ្រប់គ្រងនយោបាយស្ថិតក្នុងដៃរបស់ព្រះបាទនរោត្តមសីហនុ។

ភាពជោគជ័យនេះ ចាប់ផ្តើមដោយការសាមគ្គីគ្នានៅក្នុងខែធ្នូប្រឆាំងនឹងភាពមិនប្រក្រតីរបស់វៀតមិញ និងនៅខែមេសា ក្រោយមកទ្រង់បានយកតំបន់ស្ទឹងត្រែង និងក្រចេះ ជាកន្លែងកងទ័ពវៀតមិញ នឹងបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មតាមដងទន្លេមេគង្គទៅកាន់ប្រទេសឡាវ។ ដើម្បីធ្វើរឿងទាំងនេះគឺត្រូវមានកងវរសេនាតូចធំជាមូលដ្ឋានគ្រឹះ។ ប៉ុន្មានឆ្នាំក្រោយ សម្តេច សីហនុ បានដឹងថា ការសាមគ្គី គឺជាសាធារណៈពេកធ្វើឲ្យមានគ្រោះថ្នាក់។ ទោះជាយ៉ាងណាវាបានបំពេញគោលបំណងរបស់ទ្រង់។ សេវាកម្មការទូតរបស់ចក្រភពអង់គ្លេសត្រូវបានគេយកទៅទុកចោលនិងលំហូរនៃវាលខ្សាច់ចាប់ពីឥស្សរៈបានបង្កើនល្បឿន។ នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ1954 មនុស្ស2នាក់ ដែលនៅសល់ជាអតីតឥស្សរៈមិនមែនជាកុម្មុយនីស្តគឺ សាវ៉ាវង្ស និងព្រះអង្គម្ចាស់ ចន្ទរង្សី ដែលចាយចុះកម្លាំងទ័ពនៅពេលលោក សឺន ង៉ុកថាញ់ ត្រូវបានគេនិរទេសចេញ។ កិត្យានុភាពរបស់សម្តេច សីហនុមានប្រជាប្រិយភាពកើនឡើង ហើយលោក លន់ នល់ បានធ្លាក់រូបព្រះអង្គដើម្បីសម្គាល់ជាស្តេចដែលមានជំនាញផ្នែកយោធា។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយប្រហែលមួយភាគប្រាំមួយ(1/6) នៃប្រទេសនៅតែស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ឥស្សរៈកុម្មុយនីស្ត ហើយវាស្មើនឹងពាក់កណ្តាលនៃនគរដែលនៅពេលយប់គ្មានសុវត្ថិភាពទេ។ នៅថ្ងៃទី28ខែមេសា ឆ្នាំ1954 សន្និសីទក្រុងសឺណែវ បានបើកដំណើរការដោយ USSR និងចក្រភពអង់គ្លេសលើកលែងតែវត្តមានបារាំងនៅឥណ្ឌូ-ចិន។ មួយសប្តាហ៍ក្រោយមកនៅថ្ងៃទី7 ខែឧសភា ឆ្នាំ1954 បន្ទាយបារាំងនៅ ដៀនបៀនភូ បានធ្លាក់លើពួកវៀតមិញ ហើយវាក៏ជាការបញ្ចប់អំណាចបារាំងនៅឥណ្ឌូ-ចិន។ ប្រជាជនកម្ពុជា និងគណៈប្រតិភូមិនព្រមអនុញ្ញាតឲ្យឥស្សរៈ និងវៀតមិញចូលរួមក្នុងកិច្ចចរចាទីក្រុងសឺណែវព្រោះពួកគេគិតថាវាជាបញ្ហាមួយដែលធ្វើឲ្យប៉ះពាល់ដល់ឱកាសរបស់ពួកគេ។ ពួកវៀតមិញ ជាច្រើនរយនាក់បានចាកចេញទៅទីក្រុងហាណូយ ហើយមេដឹកនាំដែលមិនមែនជាមេដឹកនាំក្នុងបក្សកុម្មុយនីស្តដូចជាលោក ស៊ឺង ង៉ុកថាញ់ជាដើមបានរត់ទៅក្រៅប្រទេស។ សម្តេចសីហនុជាអ្នកទទួលបានជោគជ័យ។

5. សម្តេចនរោត្តមសីហនុទទួលបានឯករាជ្យ ប៉ុន្តែ តើនាមានតម្លៃក្រិតណា?

ដូច្នេះ ការបិទជំពូកមួយក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា ចាប់ផ្តើមតាំងពី90ឆ្នាំមុននេះនៅពេលដែលឧត្តមនាវីឯក ឡាក្រង់ដេយ៉ែរ(De La Grandière) ចំហេះមេគង្គដល់ដាក់សន្ធិសញ្ញាលើព្រះបាទនរោត្តម។ ជ័យជំនះរបស់សម្តេចសីហនុ រឹងមាំក្នុងឋានៈទ្រង់ជាមេដឹកនាំកំពូលរបស់ប្រទេស និងបានកាត់បន្ថយគូប្រជែងក្នុង

ស្រុករបស់ទ្រង់។ ការបោះឆ្នោតឆ្នាំ1955បានបញ្ជាក់ពីជោគជ័យដ៏ធំធេងរបស់ទ្រង់។ គណបក្សស្តាំនិយមបញ្ចូលគ្នានៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់សម្តេច សីហនុ លោក ម៉ាយឃែល វិកឃីរី(Michael Vickery)បានសរសេរក្នុងរបបសង្គមរាស្ត្រនិយមថា នៅក្នុងបញ្ហាដំបូងនៃការសែតរបស់ខ្លួនដែលបានចាប់ផ្តើមផ្សព្វផ្សាយនៅខែមិថុនា ឆ្នាំ1955វាបង្កើតទស្សនវិជ្ជាផ្តាច់ការតាមធម្មជាតិ។ អ្នកដឹកនាំគួរតែមានច្បាប់ ហើយអ្នកដែលមានសំណាងតិចមិនគួរច្រណែននឹងពួកគេឡើយ។ នេះអ្នកដឹកនាំធម្មជាតិគឺជាអ្នកមានហើយ មានអំណាចដែលចូលចិត្តស្ថានភាពបែបនេះបច្ចុប្បន្នពីព្រោះការប្រព្រឹត្តមិនទៀងទាត់នៅក្នុងជីវិតពីមុន (ជារឿងធម្មតាជំនឿលើព្រះពុទ្ធសាសនាអាស៊ីអាគ្នេយ៍ដ៏ពេញនិយម)។ អ្នកក្រ និងអកុសលគួរតែទទួលយកឲ្យបានច្រើនរបស់ពួកគេហើយព្យាយាមស្វែងរកទីតាំងដែលមានភាពប្រសើរឡើងនៅក្នុងពេលបន្ទាប់ តាមរយៈការប្រព្រឹត្តប្រកបដោយគុណធម៌នៅក្នុងពេលបច្ចុប្បន្ន។

នេះគឺជាសមមូលរបស់ប្រទេសកម្ពុជានៃ "Podsnappery" ដែលជាគោលលទ្ធិគឺការរកស៊ីដោយខ្លួនឯង ត្រូវបានឆ្លុះបញ្ចាំងដោយអ្នកនិពន្ធអង់គ្លេស លោក Charles Dickens ក្នុងរឿងប្រលោមលោកឈ្មោះថា "Our Mutual Friend"។ លោក Podsnap បង្ហាញពីភាពព្រងើយកន្តើយរបស់គាត់ពីស្ថានភាពលំបាករបស់អ្នកក្រ ដោយប្រើពាក្យពេចន៍នៅក្នុងព្រះគម្ពីរបរិបទដើម្បីបញ្ជាក់ថា "អ្នកនឹងមានភាពក្រីក្រតែងតែនៅជាមួយអ្នកជានិច្ច"។ ប្រសិនបើបញ្ហានៃទ្រព្យសម្បត្តិ និងភាព ក្រីក្រ គឺជា "ធម្មជាតិ" ហើយថែមទាំងមានលក្ខណៈសាមញ្ញទៀតផង វាបានតែងតាំងមនុស្សម្នាក់អាចមានអារម្មណ៍ថា មានភាពលោភលន់នៅក្នុងភាពលោភលន់របស់មនុស្សម្នាក់។ ដូច្នេះអ្វីដែលជាជ័យជំនះរបស់សម្តេច សីហនុ មានន័យសម្រាប់ប្រជាជននៃប្រទេសកម្ពុជា។ កសិករគឺជាចំណុចសំខាន់មួយ។ មិនដូចពិភពលោកទីបីដទៃទៀតទេ មេដឹកនាំដែលដឹកនាំប្រជាជនរបស់ពួកគេទៅរកឯករាជ្យភាពបន្ទាប់ពីសង្គ្រាមលោកលើកទី2 សម្តេច សីហនុ គ្មានកំណែទម្រង់ ឬចក្ខុវិស័យសង្គមប្រជាធិបតេយ្យទេ។ ក្រោយសម័យកាលទ្រង់បានគ្រប់គ្រងលើ និងធ្វើឲ្យគ្រោតគ្រាតរបស់ទ្រង់គឺលោកលន់ ណុល ក្នុងកំឡុងពេលពាក់កណ្តាលនៃទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1970 មានអំពើពុករលួយ និងអស្ថិរភាព។ សម្តេច សីហនុ បានឈ្នះឯករាជ្យ ប៉ុន្តែនៅក្នុងដំណើរការនេះព្រះអង្គបានធ្វើឲ្យងាយនូវគោលការណ៍របស់រដ្ឋាភិបាលតំណាងនឹងច្បាប់ស្តីពីការរំលោភលើសេចក្តីទុកចិត្តរបស់ប្រជាជន។ ដូចលោក ដេវីឌ ឆេណ្ឌលែរ មានវោហារសៈព្វបានសង្កេតឃើញថា បន្ទាប់ពីបានការពារប្រជាជនកម្ពុជាពី90ឆ្នាំរបស់ពួកគេពីប្រទេសជិតខាងពីស្វ័យភាពនិងការយល់ដឹងរបស់ជនជាតិបារាំង បានទទួលជោគជ័យមានហេតុផលដើម្បីមានមោទនភាពចំពោះសិស្សពិសេសនេះ។

ជំពូកទី 26
សេចក្តីសន្និដ្ឋាន
ក្នុងស្រមោលរូបភាពនៃប្រទេសបារាំង?

មនុស្សបង្កើតប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ខ្លួន ប៉ុន្តែគេមិនធ្វើតាមចិត្តគេឡើយ។ ពួកគេមិនបានបង្កើតវានៅក្រោមកាល:ទេស:ដែលជ្រើសរើសដោយខ្លួនគេទេ ប៉ុន្តែនៅក្រោមកាល:ទេស:ដែលជួបប្រទះដោយផ្ទាល់ ដែលផ្តល់ឱ្យ និងដែលចម្លងពីអតីតកាល។ ប្រពៃណីនៃមនុស្សគ្រប់ជំនាន់ដែលបានស្លាប់ទាំងអស់មានទម្ងន់ដូចជាសុបិន្តអាក្រក់ក្នុងខួរក្បាលអ្នកនៅរស់ (លោក Karl Marx, the Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte)។

គិតត្រឹមឆ្នាំ1954 ទាហានប្រទេសបារាំងចុងក្រោយបានដកកងទ័ពចេញពីប្រទេសកម្ពុជា នាំឱ្យមានការបញ្ចប់អាណាព្យាបាលរយៈពេល90ឆ្នាំ នៃអាណាព្យាបាលនៅទន្លេមេគង្គកណ្តាល។ ចាប់តាំងពីពេលនោះមក ប្រទេសនេះនៅតែរក្សាបាននូវភាពស្មោះត្រង់របស់ខ្លួន ទោះបីជាមានការបារម្ភពីអ្នកសង្កេតការណ៍នៅក្រៅប្រទេសពីមុនថាខ្វះទាហានដែលបានទទួលការបណ្តុះបណ្តាល ដែលធ្វើឱ្យប៉ះពាល់ដល់ឯករាជ្យភាពរបស់កម្ពុជា និងមិនគិតពីការភ័យខ្លាចរបស់ខ្មែរចំពោះការស្រូបយកពីប្រទេសជិតខាងវៀតណាមរបស់ពួកគេ។ សន្និសិទទីក្រុងហ្សឺណែវ បានអនុម័តយ៉ាងទូលំទូលាយនូវអ្វីដែលពួកវៀតមិញទ័ពព្រៃសម្រេចបាននៅសមរភូមិ និងអ្វីដែលព្រះសីហនុបានឈ្នះដោយបូជនីយកិច្ចដើម្បីឯករាជ្យនៅកម្ពុជា។ ឥឡូវនេះ យើងត្រូវសួរថាតើអាណាព្យាបាលសម្រេចបានអ្វីខ្លះសម្រាប់អ្នកដែលវាមានបំណង ដើម្បីការពារ។ សំណួរគឺថាតើវត្តមានរបស់បារាំងមានឥទ្ធិពលយ៉ាងជ្រាលជ្រៅដល់ប្រទេសនេះក្នុងរយៈពេលវែងប៉ុណ្ណា។

1. មូលដ្ឋានគ្រឹះសម្ភារៈសម្រាប់សង្គមលោកខាងលិច?

> *[ចាប់ពីឆ្នាំ 1870 នៅពេលដែលប្រទេសបារាំងចាប់ផ្តើមពង្រីកការកាន់កាប់របស់ខ្លួននៅអាហ្វ្រិក និងឥណ្ឌូចិន មន្ត្រីសាធារណៈរបស់បារាំង និងអ្នកនយោបាយជាបន្តបន្ទាប់បានប្រកាសថារដ្ឋាភិបាលរបស់ពួកគេតែម្នាក់ឯងក្នុងចំណោមប្រទេសលោកខាងលិចមានបេសកកម្មពិសេស ដើម្បីអរិយធម៌ជនជាតិដើមភាគតិចដែលកំពុងស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ខ្លួន - អ្វីដែល ជនជាតិបារាំងបានហៅថាជា បេសកកម្មអរិយធម៌របស់ពួកគេ។ បេសកកម្មអរិយធម៌-Mission Civilisatrice គឺជាហេតុផលនយោបាយសម្រាប់ការធ្វើអន្តរាគមន៍ផ្នែកយោធា និងសម្រាប់ការធ្វើអាណានិគម ដែលសំដៅជួយសម្រួលដល់ទំនើបកម្ម និងបស្ចិមប្រទេសនីយកម្ម នៃជនជាតិដើមដែលខ្លួនមកជាក់ការគ្រប់គ្រង។]*

គម្រោងនយោបាយអាណានិគមមិនមានលក្ខណៈជាប្រព័ន្ធទេ និងមានអាណានិគមចំនួនពេលខ្លះមានគោលបំណងផ្ទុយគ្នា។ មួយក្នុងចំណោមទាំងនេះគឺជាបេសកកម្មអរិយធម៌-Mission Civilisatrice ដែលបានជូនដំណឹងអំពីការគិតរបស់អ្នកទ្រឹស្តីសង្គមអឺរ៉ុប អ្នកគ្រប់គ្រង អ្នកតាំងលំនៅ និងអ្នកនយោបាយ។ ទ្រឹស្តី

ដ៏អស្ចារ្យនៃសតវត្សរ៍ទី19 នៃលទ្ធិអាណានិគមនិយមបារាំង លោក M. Paul Leroy-Beaulieu បានសរសេរ ថា "ពូជសាសន៍ដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់" នឹងផ្លាស់ប្តូរសេដ្ឋកិច្ចនៃអាណានិគមដែលកំពុងអភិវឌ្ឍ ហើយលើកប្រជាជន របស់ពួកគេ។ លេខសម្គាល់ឆ្នាំ1850 លោក Karl Marx បានបង្ហាញនូវគំនិតស្រដៀងគ្នា បើទោះជាគ្មានការ រើសអើងជាតិសាសន៍ក៏មិនអាចបញ្ចូលទៅក្នុងគំនិតសង្គមនៃសតវត្សរ៍ទី19ដែរ។ លោក ម៉ាក្ស បានសរសេរថា អង់គ្លេសត្រូវបំពេញបេសកកម្មទ្វេរដងក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា ហើយដូច្នេះ សន្មត់ថា បារាំងនៅកម្ពុជា រ៉ែបំផ្លិច បំផ្លាញ មួយទៀតបង្កើតឡើងវិញ ការបំផ្លាញសង្គមអាស៊ីចាស់ និងការបញ្ឈប់សម្ភារមូលដ្ឋានគ្រឹះនៃសង្គម លោកខាងលិចនៅអាស៊ី។ ម៉ាក្សបានបន្តនិយាយដូច្នេះថា ការរួបរួមនយោបាយគឺជាលក្ខខណ្ឌដំបូងនៃការ បង្កើតឡើងវិញ ហើយនិយាយអំពីរឿងនេះឯកភាព ដាក់នៅបាយ័នប៉ូតថា ឥឡូវនេះនឹងត្រូវពង្រឹងហើយបន្ត ដោយតេឡេក្រាម។ កងទ័ពដើមនឹងក្លាយជាការរំដោះខ្លួនដោយខ្លួនឯង និងការរីកចម្រើននៃសារព័ត៌មានសេរី នឹងក្លាយជាឧបករណ៍ថ្មី និងថាមពលនៃការគិតឡើងវិញ។ ម៉ាក្សក៏បានអះអាងថា វណ្ណៈកណ្តាលដើមកំណើត នឹងកើតឡើងផ្តល់ដោយតម្រូវការសម្រាប់រដ្ឋាភិបាល និងជាប់គាំងជាមួយវិទ្យាសាស្ត្រអឺរ៉ុប។ លើសពីនេះទៅ ទៀត គាត់ជឿថាវាជាការផ្តល់ឱ្យឧស្សាហកម្មទំនើប ដែលកើតចេញពីប្រព័ន្ធផ្លូវដែក និងរំលាយការ បែង ចែកការងារតាមតំណពូជ។ ទោះបីជាម៉ាក្សបានមើលងាយអំណាចអាណានិគមថា ត្រូវបានធ្វើសកម្មភាព ដោយផលប្រយោជន៍ដ៏អាក្រក់ យ៉ាងណាក៏ដោយមានអារម្មណ៍ថា អាណានិគមនិយមនឹងដើរតួជាឧបករណ៍ មិនដឹងខ្លួនក្នុងការនាំយកបដិវត្តន៍ជាមូលដ្ឋាននៃរដ្ឋសង្គមអាស៊ី។ អ្នកខ្លះប្រកែកថា ក្រោយមកក្នុងជីវិតម៉ាក្ស បានផ្លាស់ប្តូរទស្សនរបស់គាត់ចំពោះអាណានិគមនិយម។ Suniti Kumar Ghosh គឺជាមនុស្សម្នាក់ដែលធ្វើ។ សរសេរនិយាយអំពីប្រទេសអៀរឡង់ ដែលជាអាណានិគមចាស់ជាងគេរបស់ចក្រភពអង់គ្លេស ម៉ាក្ស បានសរ សេរនៅឆ្នាំ 1867 ថារាល់ពេលដែលអៀរឡង់ទើបតែនឹងអភិវឌ្ឍខ្លួនឯងជាឧស្សាហកម្មនាង ត្រូវបានកម្ទេច ហើយបង្ខំឱ្យត្រលប់ទៅជាប្រទេសកសិកម្ម។ Ghosh បង្កប់នយដូច្នេះសម្រាប់ប្រទេសត្រួតត្រាទាំងមូល។ Ghosh យល់ឃើញថានៅចុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1860 ម៉ាក្សបានធ្វើឱ្យមានសុទិដ្ឋិនិយមហួសពីការស្មានរបស់គាត់ អំពីតួនាទីបដិវត្តន៍នៃការគ្រប់គ្រងអាណានិគមអង់គ្លេស។ គាត់បានមកជឿនៅឆ្ងាយពីការដាក់វត្ថុធាតុនៃ សង្គមមូលធននិយមការគ្រប់គ្រងអាណានិគមបានបំផ្លាញកម្លាំងផលិតភាពដែលមានស្រាប់ជាច្រើនរុញ ច្រានប្រទេសឱ្យថយក្រោយ និងដាក់មូលដ្ឋាននៃការអភិវឌ្ឍន៍តិចតួចរបស់វា។ សូម្បីតែផ្លូវរថភ្លើង បាន ប្រកាសថាជាមធ្យោបាយនៃការផ្លាស់ប្តូរ និងអ្នកនាំ មុខនៃឧស្សាហកម្មម៉ូដឹម បានបង្ហាញថាជាមធ្យោបាយនៃ ការសន្ទនាអាណា និគមចូលទៅក្នុងឧបសម្ព័ន្ធកសិកម្មនៃ Metropole or Metropolis?។ ខណៈពេលដែល ម៉ាក្សបានចោទជាសំណួរថា តើភាពច្របូកច្របល់ និងភាពចលាចលអាចត្រូវបានកែតម្រូវដោយតួនាទីច្នៃ ប្រឌិតរបស់អាណានិគមនិយម ឬយ៉ាងណា លោក Ghosh បាននិយាយហួសហេតុចំពោះករណីរបស់គាត់។ គាត់ក៏និយាយទូទៅផងដែរ ដែលគាត់បានលើកឡើងពីទស្សនៈរបស់ ម៉ាក្ស លើអៀរឡង់ថាអាចអនុវត្តបាន យ៉ាងទូលំទូលាយចំពោះពិភពលោកទីបី។ ការពិតទស្សនៈរបស់ ម៉ាក្ស លើអាណានិគមនិយម ពេលខ្លះផ្ទុយ ស្រឡះ ហើយគាត់មិនដែលចាកចេញពីទ្រឹស្តីចក្រពត្តិនិយមដែលមានប្រសិទ្ធភាពពេញលេញនោះទេ។

លោក Leon Trotsky ដែលជាម៉ាក្សនិយមមិនដែលសង្ស័យថាអ្នកណែនាំរបស់គាត់មាននោះទេ។ បាន ចាត់ទុកអាណានិគមនិយមថាមានបេសកកម្មទ្វេហើយគាត់រិះគន់នៃគំនិត។ លោក Trotsky បានចោទ សួរគំនិតរបស់លោក Marx ថាឧស្សាហកម្មប្រទេសដែលមានការអភិវឌ្ឍន៍កាន់តែច្រើនបង្ហាញពីការអភិវឌ្ឍ

តិចតួចនៅលើរូបភាពនៃអនាគតរបស់ខ្លួនសេចក្តីថ្លែងការណ៍របស់លោក ម៉ាក្ស បានសរសេរ លោក Trotsky ដែលប្រើវិធីសាស្ត្រនៃការចាកចេញរបស់ខ្លួនមិនមែនពីសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោកទាំងមូលទេ ប៉ុន្តែមកពីស្រុកមូលធននិយមតែមួយប្រភេទ។ លោក Trotsky បានសន្និដ្ឋានថា "អង់គ្លេសក្នុងជំនាន់របស់នាងបានបង្ហាញពីអនាគតនៃប្រទេសបារាំង តិចជាងប្រទេសអាល្លឺម៉ង់ ប៉ុន្តែមិនមែននៅក្នុងប្រទេសរុស្ស៊ីតិចបំផុតនោះទេ។ មិនមែនជារបស់ប្រទេសឥណ្ឌាទេ។ វាជាករណីនៅកម្ពុជាតិចជាងប្រទេសឥណ្ឌា។

2. សមិទ្ធិផលវិជ្ជមានមួយចំនួននៃអ្នកការពារ

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ជនជាតិបារាំងបានធ្វើរឿងដ៏មានតម្លៃមួយចំនួនក្នុងអំឡុងពេល90ឆ្នាំរបស់ពួកគេ ហើយសមិទ្ធិផលទាំងនេះបញ្ជាក់ពីការចាប់ផ្តើមរបស់ម៉ាក្សសុទិដ្ឋិនិយម Hegelian ដល់កម្រិតកំណត់។ ជនជាតិបារាំងបានកំណត់ទុកជាមុនឯកភាពនយោបាយកម្ពុជា ហើយពិតជាបានស្តារឡើងវិញនូវការបាត់បង់កាគខាងជើង និងខេត្តខាងជើងខាងលិចដល់ប្រជាជាតិខ្មែរ។ មុនឆ្នាំ1863 ប្រទេសកម្ពុជាដោយក្តីមេត្តាពីអ្នកជិតខាងរបស់នាង ហើយមានឱកាសគ្រប់ៗគ្នាដែលនាងនឹងបានចូលរួមក្នុងជួរនៃប្រជាជាតិគ្មានរដ្ឋនៃពិភពលោក ដែលចាម កម្ពុជា និងវៀតណាម គឺជាការរំលឹកឥតឈប់ឈរ។ សមិទ្ធិផលដ៏អស្ចារ្យទី2 របស់បារាំងគឺការស្តារឡើងវិញនូវទិដ្ឋភាពនៃវប្បធម៌ខ្មែរ ដែលសំខាន់បំផុតនោះគឺការស្តារឡើងវិញនូវអង្គរ ដែលជានិមិត្តរូបនៃជាតិខ្មែរ។ ថ្វីត្បិតតែការធ្វើដូច្នេះ ភាពរុងរឿងរបស់អង្គរបានធ្លាក់មកលើប្រទេសបារាំងក៏ដោយ វាគឺជាគម្រោងដែលមិនគិតពីប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួនពិតប្រាកដសម្រាប់ជាតិខ្មែរ និងសម្រាប់មនុស្សជាតិទាំងអស់។ វាក៏អាចទៅរួចដែរដែលថា សិល្បៈ និងសិប្បកម្មខ្មែរបុរាណជាច្រើននឹងត្រូវបាត់បង់ជីវិត ប៉ុន្តែសម្រាប់កិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់បារាំងដើម្បីរក្សាវាទោះបីជាវាជាការពិតដែរ ដែលថាវត្ថុទាំងនេះបានធ្លាក់ចុះមកជាទំនិញថោក និងផលិតនៅអឺរ៉ុបតាំងពីដំបូង។ ទស្សនវិជ្ជារបស់លោក Suzanne Karpelès និងអ្នកប្រាជ្ញបារាំងផ្សេងទៀតបានរួមចំណែកដល់អ្វីមួយនៃបដិវត្តន៍ព្រះពុទ្ធសាសនា។ ពួកគេបានសាងសង់បណ្ណាល័យ និងបោះពុម្ពសៀវភៅបុរាណអត្ថបទនៅក្នុងការបោះពុម្ពថោក។ ទី3 បារាំងបានផ្តល់ឲ្យកម្ពុជា រយៈពេលនៃសន្តិភាព និងស្ថិរភាពដែលបន្តអូសបន្លាយ ដែលផ្ទុយស្រឡះទៅនឹងភាពវឹកវរនៃយុគសម័យងងឹត ដែលបានមកដល់មុនការមកដល់របស់ពួកគេ។ ទី4 ពួកគេបានសាងសង់ផ្លូវ និងផ្លូវគមនាគមន៍ផ្សេងទៀត ហើយបានកសាងរាជធានីភ្នំពេញឲ្យក្លាយជាទីក្រុងទំនើប។ ដូចអ្នកនិពន្ធជនជាតិអង់គ្លេសម្នាក់បានសរសេរអំពីកិច្ចខិតខំប្រឹងប្រែងរបស់ជនជាតិបារាំងចំពោះទំនាក់ទំនងនៅឥណ្ឌូចិន។ ក្នុងចំណោមផ្លូវ 30000 គីឡូម៉ែត្រ បារាំងបានសាងសង់... 20000 និងអាចបើកឱ្យប្រើប្រាស់បានដោយរថយន្តនៅគ្រប់រដូវកាល។ ប្រវែងគឺធំសម្បើមណាស់ ប្រសិនបើប្រៀបធៀបជាមួយប្រទេសផ្សេងទៀតនៅចុងបូព៌ា លើកលែងតែប្រទេសហូឡង់ខាងកើតឥណ្ឌា។ ខ្ញុំមិនដែលប៉ះពាល់ផ្លូវដ៏អាក្រក់នៅក្នុងប្រទេសចិនទាំងមូលទេ មិនមានអ្វីអាក្រក់ពាក់កណ្តាលដូចផ្លូវមួយចំនួនសូម្បីតែផ្លូវជាតិនៅប្រទេសបារាំងរហូតដល់10ឆ្នាំមុន។

យើងគួរតែប្រៀបធៀបការតស៊ូនេះជាមួយនឹងអ្វីដែលមានមុន។ ផ្លូវកម្ពុជាមានតិចតួចជាងផ្លូវដែក ហើយសំណើរបស់បារាំងសម្រាប់ផ្លូវថ្មីបានធ្វើឱ្យព្រះនរោត្តម មានការងឿងឆ្ងល់ ពីព្រោះនៅក្នុងព្រះហឫទ័យរបស់ព្រះរាជា ទ្រង់ផ្ទាល់មិនដែលទៅដល់គោលដៅនោះទេ ទ្រង់មិនអាចឃើញប្រយោជន៍សម្រាប់អ្វីនោះទេ។ ទីបំផុត ទោះបីបារាំងបានសាងសង់មន្ទីរពេទ្យតិចតួច និងបង្កាក់វេជ្ជបណ្ឌិតតិចតួចក៏ដោយ កម្មវិធីចាក់វ៉ាក់

សាំងទ្រង់ទ្រាយធំ គម្រោងទឹកស្អាត និងអនាម័យបានជួយសម្រាលជម្ងឺជាច្រើនដូចជា អុតស្វាយ អាសន្នរោគ ជំងឺមួល និងប៉េស្ត។

3. ប្រពៃណីផ្តាច់ការ

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ នៅក្នុងការគោរពដ៏សំខាន់ផ្សេងទៀត ប្រទេសបារាំងបានផ្លាស់ប្តូរខ្លឹៗ និងការពាររបស់ខ្លួន។ នៅពីក្រោយកេរដំណែលដ៏គួរឱ្យសង្វេគ ដែលរួមចំណែកដល់សោកនាដកម្មក្រោយៗទៀត ដែលកើតមានដល់សង្គមកម្ពុជា។ ការបំបែកអំណាច រដ្ឋាភិបាលតំណាង សារព័ត៌មានសេរី និងនីតិរដ្ឋ គឺជាផ្នែកសំខាន់នៃទ្រឹស្តី និងការអនុវត្តនយោបាយអឺរ៉ុប។ អាណានិគមនិយមបារាំងមិនបានបន្សល់ទុករដ្ឋាភិបាលតំណាង ដែលជាស្ថាប័នតុលាការឯករាជ្យទេ នៅតែមិនសូវមានសារព័ត៌មានសេរីដែលត្រូវបានធានា។ នៅលើតុល្យភាព អាណានិគមនិយម ប្រហែលជាបានពង្រឹងទំនោរដែលមានស្រាប់នៅក្នុងសង្គមកម្ពុជាដែលស្រងូតស្រងាត់ឆ្ពោះទៅរកលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងការដកប្រជាជនទូទៅចេញពីការធ្វើសេចក្តីសម្រេច។

ឧទាហរណ៍ថ្មីៗនៃការអនុវត្តច្បាប់របស់កម្ពុជាបង្ហាញថាកេរដំណែលយូរ។ នៅខែមិថុនាឆ្នាំ2001 ជិតហាសិបឆ្នាំបន្ទាប់ពីបារាំងបានចាកចេញប្រទេសកម្ពុជា ជនសង្ស័យចំនួន 32 នាក់ នៃក្រុមមួយហៅថា ជនជាតិខ្មែរ ជាអ្នកតស៊ូដើម្បីសេរីភាព(Freedom Fighters) (CFF) បានបើកសវនាការកាត់ទោសនៅតុលាការកំពូលក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ សម្រាប់ការចូលរួមក្នុងការប្រយុទ្ធគ្នាតាមដងផ្លូវក្នុងខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ2000 នៅទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលបានបណ្តាលឲ្យមនុស្ស 8នាក់ស្លាប់ និងយ៉ាងតិច 14នាក់រងរបួស។ យ៉ាងហោចណាស់ជនជាប់ចោទមួយចំនួននឹងមេដឹកនាំនិរទេសខ្លួនលោក ឈុន យ៉ាសិទ្ធ បានទទួលស្គាល់ការកាត់ទោសរបស់គាត់ ការកាត់ទោសនឹងដំណើរការបុរេជំនុំជម្រះបានទាក់ទាញការរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងពីមនុស្សជាតិកម្ពុជា។ គណៈកម្មាធិការសកម្មភាពសិទ្ធិ (CHRAC) និងសិទ្ធិមនុស្សគ្មានន័យសាកសព។ CHRAC បានចោទប្រកាន់ពីភាពមិនប្រក្រតីផ្នែកច្បាប់រួមទាំងការមិនមានការជានា , ការរឹតបន្តឹងលើការចូលទៅកាន់ទីប្រឹក្សាច្បាប់, ការសារភាពដោយបង្ខំ ,ការរំលោភលើដែនកំណត់នៃការឃុំខ្លួនបណ្តោះអាសន្ន និងបរិយាកាសដ៏គួរឱ្យភ័យខ្លាចមួយដែលរួមមាន ប៉ូលីស ទាហាន និងប៉ូលីសដែលប្រដាប់ដោយសត្វឆ្កែ។ មេធាវីការពារក្តីជាច្រើននាក់ បានដើរចេញពីតុក្នុងការ តវ៉ា។ មេធាវីម្នាក់ទៀតដែលនឿយហត់នឹងការកំណត់អន្តរាគមន៍របស់ចៅក្រម សុខ ស៊ី ថាមុនី ខាងតំណាងអយ្យការបានប្រាប់គាត់ថា អ្នកដើរតួជាព្រះរាជអាជ្ញា។ អ្នកតែងតែស្វែងរកភស្តុតាងប្រឆាំងនឹងជនជាប់ចោទ។ កេរវកលើការកាត់ក្តី ប៉ុន្តែសិទ្ធិរបស់ពលរដ្ឋក្នុងការកាត់ក្តីដោយយុត្តិធម៌។ ច្បាស់ណាស់ បន្ទាត់រវាងរដ្ឋាភិបាល និងប្រព័ន្ធតុលាការគឺមានភាពមិនច្បាស់ដូចកាលពីឆ្នាំ1953 នៅពេលដែលរបាយការណ៍របស់នាយកដ្ឋានកិច្ចការបរទេសរបស់ប្រទេសអូស្ត្រាលីបានទាក់ទាញចំណាប់អារម្មណ៍ទៅលើការខ្វះខាតនៃ ចៅក្រមដែលមិនអាចបកស្រាយបាននៅកម្ពុជា។

ការសាកល្បងរបស់ CFF មិនមែនជាការលុបចោលទេ។ ការលើកលែងទោសអន្តរជាតិមានបានទាក់ទាញការយកចិត្តទុកដាក់ចំពោះការប្រើប្រាស់យ៉ាងទូលំទូលាយនៃការធ្វើទារុណកម្ម និងការធ្វើទារុណកម្មដោយទុច្ចរិតអ្នកទោសរហូតដល់អត្ថិភាពនៃការឃុំខ្លួនតាមអំពើចិត្ត និងការរីករាលដាលភាពមិនប្រក្រតីនៃតុលាការ។ លោកនាយករដ្ឋមន្ត្រី ហ៊ុន សែន បញ្ជាឲ្យចាប់ខ្លួនមនុស្សរាប់រយនាក់ឡើងវិញដោយតុលាការ។ អតីតមេបញ្ជាការខ្មែរក្រហមម្នាក់គឺ នួន ប៉ាត ត្រូវបានកាត់ទោសពីបទឃាតកម្មលើជនជាតិដើមភាគតិចវៀស

ម បន្ទាប់ពីកាត់ទោសមួយថ្ងៃ។ គាត់ត្រូវបានតុលាការចោទប្រកាន់យ៉ាងច្រើនសន្ធឹកសន្ធាប់ ខ្លះស្ថិតក្រោមច្បាប់ដែលមិនមានជាធរមាន ឬមួយណារំលោភលើស្តង់ដារអន្តរជាតិដែលទទួលស្គាល់។ សាលក្រមក្នុងសំណុំរឿង នួន ប៉ាត សំដៅលើអង្គហេតុ និងភស្តុតាងដែលមិនត្រូវបានបង្ហាញនៅក្នុងតុលាការ។

ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ រដ្ឋាភិបាលបច្ចុប្បន្នមិនមែនជាការបន្ថែមដ៏អាក្រក់បំផុតនោះទេ។ កម្ពុជាក៏មិនមែនជាការសោកល្បងរបស់ CFF ធ្វើតែជាការជាប់គាំងដែរ។ ពីអតីតកាល ស្តាលីននិយម របស់គណបក្សប្រជាជនកម្ពុជា ដែលកាន់អំណាចរបស់លោក ហ៊ុន សែន។ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជាចាប់តាំងពីទទួលបានឯករាជ្យ បានរំលោភលើមនុស្សសិទ្ធិ និងចាប់តាំងពីការធ្វើរដ្ឋប្រហាររបស់ព្រះសីហនុ ឆ្នាំ1952មកគ្មានអ្នកណាម្នាក់ត្រូវបានជាប់ឆ្នោតនៅក្នុងការបោះឆ្នោតដោយសេរី និងយុត្តិធម៌ពេញលេញទេ បើទោះបីជាខ្លះមានភាពយុត្តិធម៌ជាងក៏ដោយ ។ អាកប្បកិរិយាតាមអំពើចិត្តរបស់ព្រះបាទនរោត្តម សីហនុ បានកំណត់ស្តង់ដារសម្រាប់រដ្ឋាភិបាលជាបន្តបន្ទាប់ទាំងអស់។ នៅពេលដែលរដ្ឋាភិបាលមិនចូលចិត្តលទ្ធផលបោះឆ្នោត ពួកគេបានព្រងើយកន្តើយនឹងពួកគេ ដូចជាសីហនុបានធ្វើនៅឆ្នាំ1952 នៅពេលដែលគាត់បានបណ្តេញរដ្ឋាភិបាល ហ៊ុយ កន្ទុល ក្នុងរដ្ឋប្រហារដែលគាំទ្រដោយទាហានជើងខ្លាំងបារាំង និងអាវក្រោះ និងដូចលោក ហ៊ុន សែន បន្ទាប់ពីជ័យជម្នះរបស់ព្រះអង្គម្ចាស់រណឫទ្ធិក្នុងឆ្នាំ1993 ។ ហើយថ្មីៗនេះនៅឆ្នាំ1997លើកលែងតែការរីកដុះដាលយ៉ាងខ្លីនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅមានកម្រិតក្រោយឆ្នាំ1945 កម្ពុជារូមិនដែលស្គាល់អ្វីក្រៅពីរដ្ឋាភិបាលផ្តាច់ការ និងជាផ្លូវការ។ អំពើពុករលួយ និងការរំលោភអំណាចបានកើតមានជាបន្តបន្ទាប់។ ក្រោយសង្គ្រាមលោកទី2 ក្រោមសម្ពាធអន្តរជាតិ បារាំងបានចំណាយប្រាក់ថ្នមមាត់ដល់តម្រូវការបង្កើតស្ថាប័នប្រជាធិបតេយ្យនៅកម្ពុជា ប៉ុន្តែតាមការអនុវត្តជាក់ស្តែង ពួកគេបានឃុបឃិតជាមួយព្រះសីហនុដើម្បីបំផ្លាញរបបរាជានិយម។ ខណៈដែលវាជាការពិតដែលគ្មានប្រពៃណីតំណាង ឬរដ្ឋាភិបាលមានការចូលរួមនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាក្រោមអាណានិគមនោះ បារាំងបានយកចិត្តទុកដាក់មិនដាំគ្រាប់ពូជ។ លើកលែងតែទ្រឹស្តី អំណាចមិនដែលចេញពីប្រជាជនទេ។

ព្រះសីហនុបានអួតថា ព្រះអង្គជាអ្នកផ្តល់ និងអ្នកទទួលការបោះឆ្នោត និងរដ្ឋធម្មនុញ្ញ ហើយបានឡោមព័ទ្ធព្រះអង្គដោយមនុស្សក្បត់ និងអ្នកអនុវត្តដ៏ឃោរឃៅ ដើម្បីធានាបាននូវភាពល្បីល្បាញរបស់ព្រះអង្គក្នុងអំឡុងឆ្នាំរវាងឯករាជ្យ និងការដណ្តើមអំណាចរបស់ លន់ នល់ នៅខែមីនា ឆ្នាំ1955។ ព្រះសីហនុបានដាក់រាជ្យនៅឆ្នាំ1955 ដោយបានឡើងសោយរាជ្យជូនលោកសុរាម្រិត ជាបិតារបស់លោក ដើម្បីឲ្យលោកមានបន្ទប់ច្រើនក្នុងការធ្វើនយោបាយ។ បន្ទាប់ពីឯករាជ្យ គាត់បានបញ្ចូលពួកស្តាំនិយមភាគច្រើនទៅក្នុងបក្សសង្គមនិយម "សហគមន៍សង្គមនិយម" ដែលគាត់បានប្រើជាយានសម្រាប់ជាមធ្យោបាយផ្ទាល់ខ្លួននៃលទ្ធិប្រជានិយមផ្តាច់ការ។ ទោះបីជាព្រះសីហនុបានអត់ឱនឱ្យគណបក្សប្រឆាំងមួយកម្រិតក៏ដោយ ប៉ុន្តែនៅក្នុងការអនុវត្តជាក់ស្តែង គាត់បានគ្រប់គ្រងរដ្ឋផ្តាច់ការមួយ ហើយជឿថាវាជាសិទ្ធិពីកំណើតរបស់គាត់ក្នុងការគ្រប់គ្រង។ ជាសោកនាដកម្ម ភាពដាច់ខាតនេះគឺដើម្បីកាត់បន្ថយនូវអ្វីដែលជាសមិទ្ធិផលដ៏ប្រសើរបំផុតរបស់ព្រះសីហនុ ដែលសន្មត់ថាអព្យាក្រឹតភាពរបស់ប្រទេសគាត់ក្នុងអំឡុងជម្លោះនៅប្រទេសវៀតណាមក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1960 ។ នៅពេលដែលអព្យាក្រឹតភាពនោះបានបញ្ចប់ជាមួយនឹងរដ្ឋប្រហារខែមីនា ឆ្នាំ1970 របស់ លន់ នល់។ ប្រទេសកម្ពុជាបានចូលទៅក្នុងយុគសម័យងងឹតនៃសង្គ្រាម និងអំពើប្រល័យពូជសាសន៍។ ប្រវត្តិសាស្ត្របន្ត

ទៅមុខ ដោយព្រងើយកន្តើយនឹងការរំពឹងទុកពីការពិត ប៉ុន្តែគេមិនអាចដួយឆ្ងល់ថាតើប្រព័ន្ធក្រោយឯករាជ្យ ភាពបើកចំហ និងពហុនិយម អាចនឹងធ្វើឱ្យប្រទេសកម្ពុជាមានវិនាសកម្មបានដែរឬទេ។

រហូតដល់ឆ្នាំ 1947 បារាំងមិនអនុញ្ញាតឲ្យមានការបោះឆ្នោតទេ ហើយគេក៏មានមិនស្គាល់ក្នុងសង្គមខ្មែរ។ លើកទី1 ដែលមហាជនខ្មែរ (ឬយ៉ាងហោចបុរសពេញវ័យ) បោះឆ្នោតឱ្យអ្វីៗទាំងអស់ គឺនៅក្នុងរបបរាជានិយមដ៏គួរឱ្យសង្ស័យរបស់ សីង ង៉ុកថាញ់ ក្នុងរបបរាជាណាចក្រកម្ពុជាឯករាជ្យដែលឧបត្ថម្ភដោយជប៉ុន។ សីហនុបានបែរខ្នងដាក់របបសេរីនិយមពីមុនមក។ ប្រព័ន្ធនយោបាយកម្រមានថ្មីទាំងស្រុង ហើយស្ថាបត្យករបង្កើតវាតាមគំរូដែលមានស្រាប់។ សីហនុគឺជាសិស្សដែលមានឆន្ទៈរបស់ចៅហ្វាយនាយអាណានិគមបារាំងរបស់គាត់ ដែលទោះជាមានការខ្នះខ្នែងក្នុងដំណាក់កាលដំបូងក្នុងការលុបបំបាត់ច្បាប់អយុត្តិធម៌ និងលុបបំបាត់អំពើពុករលួយក៏ដោយ។ ការគ្រប់គ្រងអាណាព្យាបាលជារបបផ្តាច់ការរបស់ប៉ូលីស និងមន្ត្រីរាជការសេរីភាពក្នុងការបញ្ចេញមតិ ការជួបប្រជុំ និងការបោះពុម្ពផ្សាយមិនមានទេ ហើយសារព័ត៌មានណាដែលផ្សព្វផ្សាយដោយស្របច្បាប់ត្រូវស្ថិតក្រោមការត្រួតពិនិត្យ និងត្រួតពិនិត្យយ៉ាងតឹងរឹង។ ទម្រង់នៃការដាប់ឃុំឃាំងនៅលើចម្ការ និងកន្លែងសាធារណៈ។ អ្នកប្រឆាំងត្រូវបានឃុំខ្លួនតាមអំពើចិត្ត និងធ្វើទារុណកម្ម។ ហើយការព្យាបាលអ្នកទោសគឺជាទម្លាប់។ ដូចព្រះសីហនុ បារាំងចាត់ទុកខ្មែរថាជាកូនអសមត្ថភាពគ្រប់គ្រងខ្លួនឯង ហើយដាក់ទោសពួកគេ ប្រសិនបើពួកគេទទួលបានឋានៈពេញវ័យ។ ព្រះសីហនុបានបំបិទប្រព័ន្ធសភា និងបង្កើតរដ្ឋាភិបាលដ៏មានប្រជាប្រិយមួយជំនួសវិញ។ បារាំងបានបន្សល់ទុកគំរូរដ្ឋាភិបាលដែលផ្តាច់ការ និងគាបសង្កត់។ ប្រសិនបើប្រព័ន្ធច្បាប់ប្រពៃណីមិនល្អនៅមជ្ឈិមសម័យ ដោយមានចៅក្រមជំនុំជំរះ បារាំងមិនបានជំនួសវាដោយប្រព័ន្ធតុលាការឯករាជ្យ និងការគោរពនីតិរដ្ឋនោះទេ។ ប្រសិនបើបារាំងមានទំនោរទៅរកការបំផ្លាញបូព៌ារបស់ស្តេចខ្មែរ និងកុកធឹ នោះវិធីសាស្ត្រផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួកគេមិនមែនជាថ្នាំបំបាត់ការឈឺចាប់ទេ។ សិទ្ធិរបស់មនុស្ស និងប្រជាពលរដ្ឋគឺជាអំពើហឹង្សាសម្រាប់នាំចេញ ហើយលទ្ធិផ្តាច់ការត្រូវបានពង្រឹងបន្ថែមទៀត។

អំពើពុករលួយបានរីករាលដាលនៅក្នុងព្រះរាជាណាចក្រសីហនុក្នុងអំឡុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1950និងទសវត្សរ៍ទី60។ បន្ទាប់ពី សេនាប្រមុខ លន់ នល់ របស់ព្រះសីហនុ បានបះបោរប្រឆាំងនឹងគាត់មេនៅឆ្នាំ 1970 គាត់បានធ្វើជាអធិបតីនៃសាធារណរដ្ឋខ្មែរដែលក្នុងនោះអំពើពុករលួយឈានដល់កម្រិតគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើល។ ខណៈពេលដែលទាហានរបស់ពួកគេបានប្រយុទ្ធ និងស្លាប់នៅក្នុងការប្រយុទ្ធជាមួយកងទ័ពវៀតណាម និង GRUNK'a របស់ លន់ នល់ ឧត្តមសេនីយបានលក់អាវុធទៅឱ្យខ្មាំងសត្រូវ និងបានបំពាក់គ្រាប់រំកិលរបស់ពួកគេ។ កងវរសេនាតូចជាមួយ "ទាហានខ្មោច" ដោយបង្វែរប្រាក់ឈ្នួលរបស់ពួកគេទៅជារបស់ខ្លួន។ នេះជា« របបក្លែងក្លាយ»ពិតប្រាកដ ប៉ុន្តែការសហការគ្នាថា លន់ នល់ពាក់ព័ន្ធនឹងឃាតកម្មនិងអំពើពុករលួយដូចឆ្នាំ 1945 យើងមិនគួរធ្វើទេ។ ភ្ញាក់ផ្អើលយ៉ាងខ្លាំង នៅពេលដែលគាត់ក្លាយជាបុរសខ្លាំងរបស់ប្រទេស។អំពើពុករលួយរីកចម្រើននៅក្រោមទម្រង់នៃការគ្រប់គ្រងដោយស្វ័យភាព ពីព្រោះការខ្វះគណនេយ្យភាពជាទូទៅផ្តល់ឱ្យជនផ្តាច់ការនូវឱកាសក្នុងការរក្សាដៃរបស់ពួកគេជាសាធារណៈរហូតដល់អ្នកដើរតាមត្រូវតែទទួលបានរង្វាន់។

អ្នកគ្រប់គ្រងបារាំងមិនដែលចាត់ទុកខ្លួនឯងថាជាអ្នកទទួលខុសត្រូវចំពោះប្រជាជនខ្មែរទេ ដូច្នេះហើយបានធ្វើអ្វីជំនួសការសន្មត់របស់អ្នកគ្រប់គ្រងកម្ពុជា ចំពោះការមិនពេញចិត្តរបស់មន្ត្រីបារាំងសម័យដើម

ដូចជា Ernest Brière d'Isle និង Francis Gamier ចំពោះចិត្តគំនិតនៃពន្ធដារ។ មន្ត្រីជនជាតិដើមភាគតិច។ អំពើពុករលួយក៏កើតមានជាញឹកញាប់នៅក្នុងរដ្ឋបាលបារាំង។ មានការចោទប្រកាន់ពីការទទួលសំណូកក្នុងអំឡុងពេលស្នងរាជ្យរបស់ព្រះស៊ីសុវត្ថិ និងមុនីវង្ស ហើយលោក Enest Outrey អនុប្រធានសភាបារាំងទទួលបន្ទុកកូសាំងស៊ីន និងកម្ពុជា បានអះអាងថាអំពើពុករលួយមានច្រើននៅក្នុងរដ្ឋបាលក្រុងវ៉ារិនណេ។

លន់ នល់ មិនដែលប្តេជ្ញាចិត្តចំពោះលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ និងធ្លាប់មានមានសារៈសំខាន់ក្នុងការដួលរលំនៅឆ្នាំ1952។ នៅខែតុលា ឆ្នាំ1971នៅក្នុងចលនាមួយដែលរំឭកយ៉ាងខ្លាំងអំពីរដ្ឋប្រហាររបស់សីហនុនៅខែមិថុនាឆ្នាំ1951គាត់បានបិទសភានៃសាធារណរដ្ឋខ្មែរដោយប្រកាសថាគាត់នឹងមិន "បន្តល្បែងដ៏ក្រៀមក្រំនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរីដែលហួសសម័យនេះទៀតទេ។ ឯកអគ្គរដ្ឋទូតសហរដ្ឋអាមេរិកបានអត្ថាធិប្បាយថា លន់ នល់ ចូលចិត្ត "គ្រប់គ្រងដោយឯកច្ឆន្ទ ប៉ុន្តែដូចខ្មែរទាំងអស់ដែរ សភាវគតិមិនទុកចិត្តបក្សប្រឆាំង គាត់ប្រហែលជាសំដៅលើសីហនុ ហើយពាក្យនេះអាចអនុវត្តចំពោះ ហ៊ុន សែន លុះដល់ឆ្នាំ1975 សាធារណរដ្ឋខ្មែរបានក្ស័យធន។ រសជាតិដូរចត់ត្រូវបានចែកចាយយ៉ាងអស្ចារ្យនៅក្នុងកំណត់ហេតុប្រចាំថ្ងៃរបស់ William Harben ដែលជាអ្នកការទូតអាមេរិកប្រចាំប្រទេសនៅពេលនោះ។ សូម្បីតែនៅពេលដែលគ្រាប់ផ្លោងធ្លាក់នៅតំបន់ជាយក្រុងខាងក្រៅក៏ដោយលោក Harben បានកត់ត្រាថា ទាហានបានការពារបាល់ដ៏សម្បើមមួយដែល "មនុស្សដែលតែងហួសពេក... ជាមួយនឹងខោជើងវែង និងអាវរងារបស់ពួកគេ ក្រវិល ពេជ្រពណ៌លឿង ទម្ងន់ 20កាឡាត់ បំណែកបំពង់កពណ៌ស្វាយ និងក្រវិលខ្មុក" ត្រូវបានគេយកទៅប្រើប្រាស់។ ការប្រើប្រាស់ដ៏គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍បែបនេះដោយពួកឥស្សរជនប៉ារ៉ាស៊ីត ដែលធ្វើឡើងដោយភ្ជាប់ជាមួយនឹងភាពភ័យរន្ធត់នៃការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិកនៅតាមជនបទជួយពន្យល់ពីភាពសាហាវឃោរឃៅ។ របស់ទាហានកសិករខ្មែរក្រហម។

នៅដើមសតវត្សន៍ទី21 ព្រះបាទសីហនុមានតិចតួចជាងជាងឥស្សរជន ប្រភេទនៃរាជាធិបតេយ្យអាស្រ័យរដ្ឋធម្មនុញ្ញដែល ហ៊ុយ កន្ទុល និងព្រះអង្គម្ចាស់ យុធវង្ស ចង់ឲ្យព្រះអង្គចូលមកវិញ។ ទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1949-50 រូបគំនូររបស់គាត់តុបតែងជញ្ជាំងរដ្ឋាភិបាលការិយាល័យ អគារកែងផ្លូវ ផ្ទះឯកជន និងអាជីវកម្ម ប៉ុន្តែថាមពលពិតប្រាកដបានឆ្លងកាត់គាត់។ អំណាចមិនបានលះបង់ដើម្បីប្រជាជនទេ គឺទៅអ្នកខ្លាំងថ្មី ហ៊ុន សែន អាយុ20ឆ្នាំ និងគណបក្សប្រជាជនរបស់គាត់។

ហើយក៏មិនមែនជាមរតកដែលប្រសើរជាងនៅក្នុងវិស័យផ្សេងទៀតនៃជីវិត ដែលជាកន្លែងដៃប្រទេសបារាំងរំខានដល់មូលដ្ឋានគ្រឹះនៃសង្គមខ្មែរបុរាណ ប៉ុន្តែមិនបានជំនួសពួកគេ។ បារាំងបានទុកកម្ពុជាជាប្រទេសសេដ្ឋកិច្ចរដ្ឋបាយក្រោយជាមួយវណ្ណៈកណ្តាលជនជាតិដើមភាគតិចតូចមួយ។ ពួកគេមានទំនោរទៅផ្តល់មុខតំណែងរដ្ឋបាលដល់ជនជាតិវៀតណាម មួយផ្នែកមកពីភាពរហ័សរហួន និងភាពព្រងើយកន្តើយមិនមានគំនិតនៃសកម្មភាពបញ្ជាក់ និងមួយផ្នែកមកពីគោលនយោបាយបែងចែក និងការគ្រប់គ្រង ដូចជាលោក សឺង ង៉ុកថាញ់

ភ្នួញត្បែរ គ្មានអ្នកមូលធនខ្មែរ និងខ្មែរតិចតួចទេ ពាណិជ្ជករ នៅតែតិចជាអ្នកធ្លាតវៃ។ មានការដកែវែកញែកតិចតួចអំពីទ្រឹស្តីនយោបាយ និងអំណាចដែលអូសបន្លាយដល់ព្រះមហាក្សត្រ និងគ្រួសារកុម្មុយនិស្តមួយចំនួនតូចដែលភាគច្រើនមិនមានចក្ខុវិស័យលើសពីភាពសម្បូរបែបរបស់ពួកគេ និងមិនមានគំនិតនៃទ្រព្យសម្បត្តិរួមនោះទេ។ ប្រទេសបារាំងក៏បានទទួលយកប្រព័ន្ធអប់រំ និងសុខភាពដែលក្រិន។ មិនមានសាកល

វិទ្យាល័យមួយទេ ហើយមានវិទ្យាល័យតែមួយគត់សម្រាប់ឥស្សរជនខ្មែរ។ ជនជាតិបារាំងបានបង្កើតកម្មវិធីចាក់ថ្នាំបង្ការយ៉ាងទូលំទូលាយមួយផ្នែក ដោយសារកម្រិតនៃការស្លាប់របស់ពួកគេខ្ពស់ ប៉ុន្តែពួកគេបានសរសើរគ្រូពេទ្យតិចតួចប៉ុណ្ណោះ ហើយមានទន្តបណ្ឌិតខ្មែរដែលបណ្តុះបណ្តាលផ្នែកខាងលិចម្នាក់នៅពេលពួកគេចាកចេញ។

4. ការអភិវឌ្ឍតិចតួច និងខ្មែរក្រហម

បារាំងមិនបានផ្តល់ឱ្យកម្ពុជានូវ "រូបភាពនៃអនាគតរបស់ខ្លួន" សេដ្ឋកិច្ចនោះទេ។ ផ្ទុយទៅនឹងការព្យាករណ៍ដំបូងរបស់ ម៉ាក្ស និងវេជ្ជបញ្ជារបស់ Leroy-Beaulieu ពួកគេមិនបានធ្វើឧស្សាហូបនីយកម្មប្រទេសកម្ពុជាទេ។ នេះមួយផ្នែកមកពីការព្រងើយកន្តើយ ប៉ុន្តែក៏ដោយសារពួកគេខ្លាចដែរ។ ការប្រកួតប្រជែង និងមើលឃើញអាណានិគមជាទីផ្សារបិទទ្វារ និងប្រភពនៃវត្ថុធាតុដើម។ ប្រទេសកម្ពុជាខ្វះកម្មករជនជាតិដើមភាគតិច និងចលនាពលកម្មជនជាតិដើម ហើយនេះបូកផ្សំនឹងការខ្វះខាតទំនៀមទម្លាប់ប្រជាធិបតេយ្យ គឺជាការរួមចំណែកដល់មហន្តរាយនៃរបប ប៉ុល ពត ក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1970 បើទោះបីជាបារាំងមិនអាចទាយទុកជាមុនអំពីគ្រោះមហន្តរាយនោះក៏ដោយ។ សូម្បីតែកន្លែងដែលបារាំងចូលចិត្តទាមទារឲ្យបង្កើតវណ្ណៈកម្មករដូចជានៅចម្ការកៅស៊ូ ម្ចាស់ចូលចិត្តជួលជនជាតិវៀតណាមជាជាងខ្មែរ។ ក៏មិនមែនជាគោលនយោបាយនៃសកម្មភាពបញ្ជាក់លើផ្នែកនៃនិយោជកតូចៗនៃការងារនៅក្នុងរោងម៉ាស៊ីន និងរោងជាង។ ប្រទេសនេះបានធ្លាក់ចូលទៅក្នុងគន្លងនៃសេដ្ឋកិច្ចទីផ្សារពិភពលោក ប៉ុន្តែប្រទេសនេះភាគច្រើននៅតែអនុវត្តកសិកម្មចិញ្ចឹមជីវិត។ នេះបានបង្កាត់ចិត្តគំនិតដែលមើលទៅខាងក្នុង។ លទ្ធិកុម្មុយនិស្តខ្មែរដែលនៅឆ្ងាយពីភាពជាជាតិនិយមអន្តរជាតិបានប្រកាន់យកនយោបាយច្រណែននឹងជាតិនិយមខ្មែរ។ ភាពឆោតល្ងង់នៃចក្ខុវិស័យរំដោះម៉ាក្សនេះ គឺដើម្បីអូសប្រទេសកម្ពុជាឱ្យចូលទៅក្នុងយុគសម័យងងឹតថ្មីមួយ។ នេះស្ទើរតែមិនគួរឱ្យភ្ញាក់ផ្អើលទេដែលថារបបប៉ូលតារៀដូចមានស្រាប់។ គឺជាជនជាតិវៀតណាមច្រើនលើសលប់ ហើយថាកម្រិតវប្បធម៌នៃសណ្តាប់ធ្នាប់របស់ខ្មែរទាំងមូលទាបណាស់។ នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ដូចដែល លោក David Chandler បានចង្អុលបង្ហាញថា "តូចមួយ។

ឥស្សរជនបញ្ញវន្តបានទាញកសិករក្រីក្របំផុតមិនត្រឹមតែចូលទៅក្នុងសង្គ្រាមវណ្ណៈ ដែលតម្រង់ប្រឆាំងនឹងសង្គមកម្ពុជាដែលនៅសេសសល់ប៉ុណ្ណោះទេ ថែមទាំងឆ្ពោះទៅរកគោលនយោបាយអរូបិយ ដែលនាំទៅដល់ការប្រឈមមុខដាក់គ្នាពេញទំហឹងជាមួយវៀតណាមដែលមិនអាចឈ្នះបាន។ ភាពអនាធិបតេយ្យជ្រុលនិយមក្នុងអំឡុងសម័យនោះបានរលាយសាបសូន្យនូវអ្វីៗនៅក្រោមស្តាលីនក្នុងសហភាពសូវៀត ទោះបីជាវាបានមកពីផ្នែកមួយនៃទ្រឹស្តីស្តាលីននិយមនៃ "សង្គមនិយមនៅក្នុងប្រទេសមួយ"។ កសិករក្រីក្រយើងគួរបន្ថែមថាបានបង្កើតជាស្រទាប់តូចមួយនៃសង្គមកម្ពុជាក្នុងការប្រៀបធៀប។ ជាមួយប្រទេសជិតខាងវៀតណាម។ ទ្រឹស្តីម៉ាក្សនិយមបុរាណ យល់ថា សង្គមថ្មីមិនអាចមានឡើយ លុះត្រតែកម្លាំងផលិតភាពរបស់ចាស់ត្រូវបានអភិវឌ្ឍយ៉ាងពេញលេញ។ ដូច្នេះ Mensheviks បានប្រឆាំងនឹងបដិវត្ត Bolshevik ក្នុងប្រទេសរុស្ស៊ីហេតុផលនៃភាពយឺតយ៉ាវរបស់ខេត្ត។ ពួកម៉ាក្សនិយម ដែលពួកគេបដិសេធ គួរតែពេញចិត្តនឹងការតស៊ូដើម្បីសាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យ រហូតដល់លក្ខខណ្ឌសម្ភារៈសម្រាប់សង្គមនិយមមានភាពចាស់ទុំ។ Trotsky បានរំលឹកឡើងវិញថា វណ្ណៈកម្មករ រុស្ស៊ី ទោះបីជាតូចតាចត្រឹមកម្រិតជាតិក៏ដោយ ត្រូវបានរៀបចំ

យ៉ាងល្អ និងមានទម្ងន់ច្រើននៅក្នុងទីក្រុងជាងជនបទ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត មហាសេដ្ឋីរុស្ស៊ីមិនបានប្រកែកទេ គឺទន់ខ្សោយ និងអសមត្ថភាពក្នុងការឆ្លងកាត់ការតស៊ូដោយជោគជ័យ។ សម្រាប់សាធារណរដ្ឋប្រជាធិបតេយ្យ។ អាស្រ័យហេតុនេះ វណ្ណៈកម្មករអាចទទួលរងនូវរបបស្វ័យភាព Tsarist និងសង្គ្រាម ឬភ្ជាប់ដៃជាមួយកសិករដើម្បីរំលងរបបសាធារណរដ្ឋ និងរបបនិយម ដោយផ្ទាល់ទៅនឹងបដិវត្តសង្គមនិយម។ នេះគឺជាទ្រឹស្តីនៃបដិវត្តន៍អចិន្ត្រៃយ៍។ ដូចដែលយើងបានឃើញ មានភ័ស្តុតាងដែលថា ម៉ាក្សបានមក យឺតក្នុងជីវិត ទៅជាស្រដៀងគ្នា ទោះបីជាមិនដូចគ្នាក៏ដោយ។

5. ការរសាត់ចូលទៅក្នុងការស្រមើស្រមៃសុទ្ធសាធ

ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ដោយសារកង្វះប្រូឡារីយ៉ាតជនជាតិដើមភាគតិច វាពិបាកមើលពីរបៀបដែលទ្រឹស្តីនេះអាចអនុវត្តចំពោះកម្ពុជា។ គំនិតរបស់ Marx និង Trotsky ស្ថិតក្នុងកាលៈទេសៈណាក៏ដោយ ភាពខ្ពើមរអើមចំពោះខ្មែរក្រហមដែលបានទាញយកមនោគមវិជ្ជារបស់ពួកគេពីលទ្ធិស្តាលីន តាមរយៈគណបក្សកុម្មុយនិស្តបារាំង និងចិន ហើយបានភ្ជាប់វាជាមួយនឹងជាតិនិយមជ្រុល។ ក្នុងន័យមួយ ចក្ខុវិស័យរបស់ខ្មែរក្រហមគឺស្រដៀងទៅនឹងអ្វីដែល Engels កំណត់ថាជា "សង្គមនិយមជ្រុល" ទោះបីជាពួកគេបានផ្តល់ឱ្យវានូវភាពច្របូកច្របល់ដែលមិនបានមើលឃើញទុកជាមុននៅក្នុងសន្តិវិធីដ៏ទន់ភ្លន់របស់ Fourier ឬ Thomas More ក៏ដោយ។ ប្រព័ន្ធសង្គមថ្មីទាំងនេះ ″ Engels បានសរសេរជាពាក្យដែលអាចពណ៌នាអំពីគ្រោងការណ៍ស្មុគ្រចិត្តរបស់ ប៉ុល ពត និង ខៀវ សំផន "ត្រូវបានគេសន្មតថាជា Utopian ។ កាន់តែច្រើនពួកគេត្រូវបានគេធ្វើការលម្អិតយ៉ាងពេញលេញ ពួកគេកាន់តែមិនអាចជៀសផុតពីការរសាត់ទៅជាខ្លាញ់សុទ្ធ។ ភាពរើរវាយវាគឺជាការបំប្លែងទៅជាការដោះដូរដើមដំបូង ដែលសាងសង់ឡើងនៅក្នុងករណីខ្លះដោយគ្មានផ្លូវទឹក អ្នកជំនាញត្រូវបានសម្លាប់ជាការពិតណាស់ សាលារៀនភាគច្រើនត្រូវបានបិទ ទីក្រុងនានាត្រូវបានបញ្ចេញចោល គ្រឿងចក្រត្រូវបានសំរាម បច្ចេកវិទ្យាបានបោកបញ្ឆោត ហើយប្រជាជនបានចូលទៅក្នុងទីជនបទដោយការបាញ់កាំភ្លើង។ ភាពវង្វេងស្មារតីដ៏សាហាវឃោរឃៅបង្ហូរឈាមដែល ប៉ុល ពត រៀបចំផែនការប្រល័យពូជសាសន៍ដោយស្រមៃថា បើខ្មែរម្នាក់ៗសម្លាប់យួន30នាក់ នោះ "សត្រូវប្រវត្តិសាស្ត្រ" អាចនឹងរលត់ទៅបានដែរ ហើយសូម្បីតែពួកអភិជន។ រូបភាពមួយសង្ខេបអំពី phantasmagoria នៃឆ្នាំ ប៉ុល ពត៖ នៅក្នុងឧទាហរណ៍មួយ។ សន្លឹកទទេពីអាកាសយានដ្ឋានពោធិ៍ចិនតុងចូលទីក្រុងត្រូវបានតម្រង់ជួរដោយទង់ក្រហមដើម្បីស្វាគមន៍ ប៉ុល ពត ពីការធ្វើដំណើរទៅកាន់ទីក្រុងប៉េកាំង។ តើខ្មែរក្រហមស្រមៃពីការទះដៃពីហ្វូងមនុស្សរមើលមិនឃើញទេ? ពួកគេបានផ្តួលរំលំពាក្យសំដីរបស់ Bertolt Brecht និងលុបបំបាត់ប្រជាជនដោយមិនជ្រើសរើសអ្នកថ្មី។

6. តើកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យជាសង្គមបែបណា *?*

តើកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យមានសង្គមបែបណា? តើវាជាជាពិសេសម៉ាកសញ្ញាសង្គមនិយមដ៏បរិសុទ្ធ និងតឹងរ៉ឹងដូចអ្នកខ្លះជំទាស់? កំណែនេះពិបាកក្នុងការផ្តល់ឥណទាន។ ម៉ៃឃើល វីកឃឺរី បានអះអាងយ៉ាងជឿជាក់ថា វាគឺជាសម័យទំនើបប្រហាក់ប្រហែលនៃរបៀបផលិតកម្មអាស៊ីរបស់ម៉ាក្ស។ ធ្ងាយពីការលុបបំបាត់ចោល ឬជ្រុលជ្រួសមូលធននិយម ខ្មែររូហ្គាបានយកគំរូតាមស្ថិតិដ៏ឃោរឃៅរបស់ពួកគេនៅលើអតីតកាលដ៏

ធ្លាយ។ នេះមិនមែនជាសង្គមនិយម ឬសូម្បីតែ "រដ្ឋកម្មករ" នៅលើផ្លូវទៅកាន់សង្គមនិយម។ នៅទីបញ្ចប់ វាគឺជាការអនុវត្តដ៏ធំធេងក្នុងសង្គមការិបនីយកម្មនៃភាពក្រីក្រ ដែលកង់នៃប្រវត្តិសាស្ត្រត្រូវបានបង្វែរទៅអតីតកាលសម័យអង្គរ ក្នុងការបំភាន់នៃការកសាងអនាគតសង្គមនិយម។ វាជាឋាននរកដែលត្រូវនឹងឃ្លាដ៏ក្រៀមក្រំរបស់ August Bebel ថា «បន្ទាយ ប៉ុល ពត បានលុបបំបាត់វណ្ណៈកម្មករនៅតាមទីក្រុង ហើយបានបង្កភាពយោរយៅលើពួកបញ្ញាវន្ត និងអ្នកផ្សេងទៀតដែលបានគម្រាមកំហែង ឬត្រូវបានគេយល់ឃើញថា មានការគម្រាមកំហែង ការក្តាប់អំណាចរបស់គាត់ ដោយឈរលើស្រទាប់ស្តើងនៃពួកកសិករក្រីក្របំផុត ខ្មែរក្រហមបានប្រែក្លាយប្រទេសកម្ពុជាទៅជា ជំរុំការងារនៅតាមជនបទដ៏ធំសម្បើមមួយ បន្ទាប់ពីបានធ្វើឱ្យទីក្រុងនានាដំណើរការនូវប្រតិបត្តិការដែលវាយលុកពីកំហឹងដ៏សាហាវយោរយៅរបស់ពួកព្រៃផ្សៃឆ្ពោះទៅកាន់ទីក្រុងរ៉ូមហើយបានផ្ទុះឡើង សូម្បីតែកំហឹងប្រឆាំងលោកខាងលិច និងមជ្ឈិមសម័យនៃពួកតាលីបង់។ មិនមានគំនិតនៃលទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យទេ។ ជនជាតិភាគតិចសម្ងាត់នឹងដាក់ធន្ទះរបស់ខ្លួនដោយមិនអាចទទួលយកបាន។ ភាគច្រើន ហើយប្រសិនបើខ្មែរក្រហមបានឮសូម្បីតែរ៉ូសាលុចសំបួ មានការងឿងឆ្ងល់ថា សង្គមនិយមត្រូវតែជាធន្ទះរបស់ប្រជាជនភាគច្រើន ពួកគេនឹងឈ្នះវា រួមជាមួយនឹងការសន្មតរបស់ម៉ាក្សដែលថា "ចលនា proletarian គឺជាចលនាឯករាជ្យដែលដឹងខ្លួនឯង នៃភាគច្រើនដ៏ធំសម្បើម ដើម្បីផលប្រយោជន៍នៃភាគច្រើនដ៏ធំសម្បើម" ។ "ក្នុងន័យនេះ ខ្មែរក្រហមបានអនុវត្តវិធីសាស្ត្រស្វ័យភាពនៃរបបនេះ។ បារាំង សីហនុ និង លន់ នល់ ហើយបានផ្គូផ្គងពួកគេទៅនឹងមនោគមវិជ្ជាព្រៃផ្សៃ ដែលគ្មានតម្លៃលើជីវិតមនុស្ស។ ជនជាតិបារាំងមិនទទួលខុសត្រូវចំពោះត្រីបាឡែនដែលប៉ុល ពត បានធ្វើនោះទេ ហើយមិនអាចទាយទុកជាមុនអំពីភាពភ័យរន្ធត់ដែលគាត់បានបញ្ចេញនោះទេ ប៉ុន្តែពួកគេបានរួមចំណែកដល់ការអភិវឌ្ឍន៍សង្គម នយោបាយ និងសេដ្ឋកិច្ចដែលជួយបង្កើតគាត់។

7. តើកេរដំណែលបារាំងសព្វថ្ងៃត្រូវបានមើលឃើញយ៉ាងដូចម្តេច?

ហាសិបឆ្នាំក្រោយទទួលបានឯករាជ្យ តើអាណានិគមនិយមកន្លងមកឃើញយ៉ាងណា? កម្ពុជាសព្វថ្ងៃ? ឥទ្ធិពលនៃអាណានិគមនិយមបារាំងនៅតែមានខ្លាំង ជាក់ស្តែងនៅក្នុងអតីតអាណានិគមអាហ្វ្រិកជាច្រើនរបស់ បារាំង។ ភាសាបារាំងត្រូវបាននិយាយ និងយល់យ៉ាងទូលំទូលាយពីអាល់ហ្សេរី ដល់សាធារណរដ្ឋកុងហ្គោ ហើយជារឿយៗវាជាភាសារបារាំងដែលមានភាសាកុលសម្ព័ន្ធប្រកួតប្រជែង។ មនុស្សម្នាក់បានរកឃើញស្នាមប្រេះស្រដៀងគ្នានៅក្នុងអតីតអាណានិគមរបស់ចក្រភពអង់គ្លេស ជាពិសេសប្រទេសឥណ្ឌា ហើយឥទ្ធិពលរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកគឺច្បាស់ណាស់នៅក្នុងប្រទេសហ្វីលីពីន។ វាមិនសូវច្បាស់ទេនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ជាពិសេសនៅក្រៅទីក្រុងធំៗ។ សញ្ញានៃឥទ្ធិពលខាងលិចគឺពិតជាអាចមើលឃើញគ្រប់ទីកន្លែង សូម្បីតែនៅក្នុងភូមិ ដែលមានលក្ខណៈកីឡាការផ្សាយពាណិជ្ជកម្មសម្រាប់ម៉ាកយីហោពិភពលោកនៃថ្នាំដុសធ្មេញ កេសជ្ជៈ និងបារី, ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយនេះ, ដើមកាន់តែច្រើនពីទូទៅ និងថ្មីៗនេះ "សកលភាវូបនីយកម្ម" ជាងពីអាណានិគមនិយមបារាំងនិងមួយចំនួននៃម៉ាកគឺបារាំង។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី វាជាការពិតដែលឥទ្ធិពលរបស់បារាំងនៅបន្តជាពិសេសនៅក្នុងទីក្រុង។ ផ្លាកសញ្ញាផ្លូវក្នុងរាជធានីភ្នំពេញនៅតែមានបារាំង និងខ្មែរ នំប៉័ង និងនំបារាំងត្រូវបានប្រើប្រាស់យ៉ាងទូលំទូលាយហើយក្មេងៗ សិស្សសាលានៅតែស្លៀកពាក់ឯកសណ្ឋានតាមរចនាបថរបស់ពួកគេសមភាគីបារាំង។ ស្ថាប័នធំៗដូចជា មន្ទីរពេទ្យកាល់ម៉ែត

និងសម្ព័ន្ធហ្វ្រង់ហ្គាស នៅភ្នំពេញ បញ្ជាក់ពីការបន្តទំនាក់ទំនងរវាងប្រទេសទាំងពីរ។ អគារល្បីៗជាច្រើនក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ មានតាំងពីសម័យបារាំង រួមទាំងព្រះបរមរាជវាំង (នៅតែពោរពេញដោយរូបសំណាកស្តេចនរោត្តម) សារមន្ទីរជាតិ (អតីត Albert Saraut) សារមន្ទីរប្រៃសណីយ៍កណ្តាល និងចង្កោម។ អតីតសាលាក្រហមជុំវិញវត្តភ្នំ។ ស្ថានីយប្រៃសណីយ៍ក៏មានតាំងពីសម័យបារាំង រួមជាមួយផ្លូវតូចចង្អៀតលាតសន្ធឹងទៅបាត់ដំបង និងព្រះសីហនុ (កំពង់សោម)។ ផ្សារកណ្តាលដែលសាងសង់ដោយជនជាតិបារាំង ដែលជាវិហារសាសនាបែបសិល្បៈឌីកូដែលឧទ្ទិសដល់មុាំម៉ុន នៅតែជាមជ្ឈមណ្ឌលពាណិជ្ជកម្មដ៏ប្រណីតរបស់ទីក្រុង និងជាកន្លែងទាក់ទាញដ៏គួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍នៅលើមេឃទាប។ តាមស្តាបត្យកម្ម ទីក្រុងទាំងអស់មានភាពស្រពិចស្រពិល ប៉ុន្តែនៅមានជានតិចតួចដែលអាចមើលឃើញនៅទីនេះនៃសម័យមុនបារាំងរបស់ទីក្រុងភ្នំពេញ នៅពេលដែលទីក្រុងមានហាងឆេងដែលសាងសង់ដោយដីរី និងខ្ទមប្រក់ស្បូវតាមដងទន្លេដែលសព្វថ្ងៃនេះគឺ ក្វាងស៊ីសុវត្ថិ។ សូម្បីតែផែនការតាមដងផ្លូវមានកាលបរិច្ឆេទពីអាណាព្យាបាល និងខាងក្រោមផ្លូវក្រាលកៅស៊ូដែលបាក់ស្រុត លូ និងបំពង់ទឹក ដែលសាងសង់ដោយបារាំងតស៊ូដើម្បីទប់ទល់នឹងតម្រូវការរបស់ប្រជាជនដែលកើនឡើងយ៉ាងខ្លាំង។

មនុស្សចាស់ដែលមានការអប់រំជាធម្មតានិយាយភាសាបារាំង ហើយមនុស្សជាច្រើននៅតែកាន់បារាំងដោយក្តីស្រលាញ់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ មានការស្រវាំងភ្នែករវាងជំនាន់។ ប្រទេសកម្ពុជាសព្វថ្ងៃជាប្រទេស "វ័យក្មេង" ដែលមានអត្រាប៊ីនខ្ពស់ ហើយសំបូរទៅដោយកុមារ និងក្មេងជំទង់ ដោយសារធម្មជាតិផ្តល់សំណាងសម្រាប់គ្រោះមហន្តរាយប្រជាសាស្ត្រនៃទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1970 និងភាពឯកោដ៏ឃោរឃៅដែលកើតឡើង។ ក្មេងទាំងនេះតិចតួចនិយាយភាសាបារាំង ហើយមនុស្សជាច្រើនគ្រាន់តែដឹង ពីអតីតកាលអាណានិគម

ភ្នំពេញ សៀមរាប និងព្រះសីហនុ មានភោជនីយដ្ឋានបារាំងល្អៗ ប៉ុន្តែតម្លៃវាហួសពីហោប៉ៅរបស់ប្រជាជនកម្ពុជាភាគច្រើន ហើយពួកគេចាប់អារម្មណ៍! ជាចម្បងសម្រាប់ភ្ញៀវទេសចរ និងជនបរទេសនៅអឺរ៉ុប។ នៅទីនេះនិងទីនោះ អគារចាស់ៗរបស់បារាំងកំពុងដួលរលំ ហើយភាគច្រើននៃទីក្រុងភ្នំពេញមានតាំងពីទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1950និង 1960។ ទោះបីជាមានការខិតខំប្រឹងប្រែងដ៏ល្អបំផុតពី Alliance Frangaise ដើម្បីរក្សាទំនាក់ទំនងផ្នែកភាសា និងវប្បធម៌ក៏ដោយ ភាសាអង់គ្លេសគឺជាភាសាទីពីរនៃជម្រើសសម្រាប់យុវជនកម្ពុជា ហើយសាលា EFL មានច្រើននៅក្នុងរាជធានី។ សាលាធុរកិច្ចតាមបែបអាមេរិចកាំងគ្រប់ៗគ្នាបញ្ជាក់ថា ភាសាអង់គ្លេសគឺជាភាសានៃសាកលភាវូបនីយកម្ម និងជាសំបុត្រដែលប្រហែលជាចេញពីភាពក្រីក្រសម្រាប់អ្នកខ្មែរ។ ក្រៅពីផ្លាកសញ្ញាតាមដងផ្លូវ ការផ្សាយពាណិជ្ជកម្មរសាត់ និងផ្នែកខាងមុខនៃអគារមន្ទីររដ្ឋាភិបាលមួយចំនួន ភាសាបារាំងក៏មិនសូវឃើញដែរ។ ស្ថានីយ៍ភ្នំបូកគោចាស់ គឺជានិមិត្តសញ្ញាដ៏មានអានុភាពនៃការតភ្ជាប់របស់បារាំងដែលខូច អង្គុយលើក្រលាដ៏ចោតមើលឈូងសមុទ្រថៃ។ វាគឺជាការមើលឃើញដ៏គួរឱ្យសង្វេគ បន្ទប់របស់វាបើកទៅភ្លៀង និងព្រះអាទិត្យ ជញ្ជាំងរបស់វាមានផ្សែងខ្មៅ និងសំបកខ្យងមានស្នាមរបួស ហើយជណ្តើរ និងផ្លូវរបស់វាបានប្រឡាក់ដោយស្មៅ។ ពស់វែកបានរអិលជើងឆ្លងកាត់ទីលានស្មៅដែលមានស្មៅហើយភ្លៀងអ៊ូរទាំនៅក្នុងសួនដែលរីកធំ។ ព្រះវិហារកាតូលិកជាកន្លែងឆេះនៅលើមេឃ ប៉ុន្តែព្រះសង្ឃពុទ្ធសាសនាបានបង្កើតវត្តមួយនៅជិតនោះ។

8. ប្រពៃណីនៃភាពអត់ធ្មត់

យ៉ាងណាក៏ដោយ ស្មៅ និងព្រះសង្ឃនៅបូកគោជានិមិត្តរូបនៃភាពអត់ធ្មត់ទំនៀមទំលាប់ និងជនជាតិខ្មែរ ដូចក្នុងសុភាសិត ខ្មែរមន "ទឹកដីរបស់ខ្មែរនឹងមិនចេះរីងស្ងួត"។ ប្រជាជនកម្ពុជានៅតែមាន ហើយនោះជាការក្រអឺតក្រទមសម្រាប់សុទិដ្ឋិនិយម ដែលបានផ្តល់ឱ្យព្រឹត្តិការណ៍ដ៏ច្របូកច្របល់នៃទសវត្សរ៍កន្លងមក។ ប្រទេសនេះនៅតែមានបញ្ហាធំបញ្ហា។ ក្រីក្រខ្លាំងណាស់ បើទោះជាខ្មែរមានទ្រព្យធនក៏ដោយក្លាយជាអ្នកមានសូម្បីតែនៅក្នុងពិភពលោកដំបូង។ វិបត្តិអេកូឡូស៊ីកំពុងលេចចេញជារូបរាងការកាប់ឈើខុសច្បាប់នៅតាមដងទន្លេដែលគំរាមកំហែងនឹងការកាប់ឈើប្រព័ន្ធអេកូឡូស៊ីចម្បងរបស់ប្រទេសគឺបឹងទន្លេសាប។ បុរសខ្លាំង ហ៊ុនសេន គ្រប់គ្រងតាមរយៈទម្រង់នៃ "លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យដឹកនាំ" ហើយមិនបានស្នាក់ស្នើរឡើយ។កែប្រែ លទ្ធផលបោះឆ្នោតដោយប្រើរថក្រោះ និងកាំភ្លើងខ្លី។ ក្នុងនេះគាត់ជាមនុស្សពិតអ្នកស្នងមរតករបស់ព្រះសីហនុ លន់ នល់ និងគ្រួបារាំងរបស់ពួកគេ។ អំពើពុករលួយគឺមេរោគនៅកម្រិតជាច្រើន។ ជាឧទាហរណ៍ ប៉ូលីសនៅខេត្តកំពត អង្គុយនៅច្រកចូលស្ពាននៅមាត់ក្រុង លើកដៃចេញជាអចិន្ត្រៃយ៍សម្រាប់ "ពន្ធ" ក្រៅផ្លូវការសម្រាប់អ្នកធ្វើដំណើរ។ ពួកគេគឺជាថ្នាក់ទាបបំផុតនៅក្នុងសាជីជ្រុងនៃអំពើពុករលួយ។ អ្នកមានអាចទិញ 'យុត្តិធម៌' ដូចអំពើអបាយមុខផ្សេងៗ។ នៅទីប្រជុំជននៅជាយក្រុងភ្នំពេញ អត្រាឆ្លងមេរោគអេដស៍ និងជំងឺអេដស៍មានច្រើនណាស់ ដែលប៉ះពាល់ដល់មនុស្សពេញវ័យរហូតដល់80% ដូចជាអាក្រក់ ឬអាក្រក់ជាងជំងឺអេដស៍បំផុតទីប្រជុំជនអាហ្វ្រិកខាងត្បូងដែលរងគ្រោះ។ ភាពគ្មានដីកំពុងកើនឡើង ទោះបីជាដង់ស៊ីតេប្រជាជនទាបជាងប្រទេសអាស៊ីអាគ្នេយ៍ផ្សេងទៀតក៏ដោយ។

វាជាការដែកដេញដោលគ្នាថាតើពួកកសិករដែលនៅតែបង្កើតជាមហាជន ឬអត់ប្រជាជនកម្ពុជានាពេលបច្ចុប្បន្ននេះ មានភាពល្អប្រសើរជាងកាលពីមុន ដែលបារាំងបានណែនាំអំពីការផ្តាច់ទឹកដី។ នៅក្រោមប្រព័ន្ធដីមកុដប្រពៃណី - ទម្រង់នៃផលុបភោគ - កសិករមិនត្រូវការការបំពេញដើម្បីធ្វើការដីនោះទេ។ ពួកគេមានសេរីភាពក្នុងការកាន់កាប់វា ដរាបណាពួកគេធ្វើការវា។ ប្រព័ន្ធនេះមានការធ្លាក់ចុះរបស់វា។ កសិករមានការស្នាក់ស្នើរក្នុងការផលិតច្រើនជាងតម្រូវការផ្ទាល់ខ្លួន ហើយជាលទ្ធផល តាដេសត្រូវបានក្រិន។ នេះត្រូវបានធ្វើឱ្យកាន់តែធ្ងន់ធ្ងរឡើងដោយការយកពន្ធខ្ពស់លើផលិតផលដំណាំហ្វានដីខ្លួនឯង ហើយពន្ធទាំងនេះកម្រត្រូវបានគេប្រើដើម្បីផលប្រយោជន៍សម្រាប់ប្រជាជនទាំងមូល។ ទោះជាយ៉ាងនេះក្តី ទោះជាមានទុក្ខវេទនាយ៉ាងទូលំទូលាយក្នុងគ្រាដែលមានទីជម្រកក្រីក្រ ទឹកជំនន់ និងគ្រោះរាំងស្ងួតក៏ដោយ ក៏មានការបែងចែកសង្គមតិចតួចនៅតាមជនបទ និងគ្រោះថ្នាក់ដល់កសិករបាត់បង់ដីរបស់ពួកគេ។ ទោះយ៉ាងណាក៏ដោយ កម្មវិធីសុរិយោដីរបស់បារាំង ដែលបង្កើតកម្មសិទ្ធិឯកជនលើដី ជៀសមិនរួចនាំឱ្យមានវិសមភាព និងសូម្បីតែបញ្ហាគ្មានដី។ ចតនៅមហាវិថីព្រះសីហនុ។ ពួកគេជាកម្មករនៅជនបទគ្មានដីធ្លី ឬកសិករតូចតាចដែលកាន់កាប់មិនអាចចិញ្ចឹមជីវិតពួកគេបាន។ ក្នុងករណីជាក់ស្តែង អ្នកមានអ្នកមានកេរ្តិ៍ឈ្មោះល្បីក្នុងតំបន់បានបណ្តេញពួកគេចេញពីដីរបស់ពួកគេដោយបង្ខំ ឬបានប្រើប្រព័ន្ធច្បាប់ពុករលួយដើម្បីដកហូតពួកគេពីដីនោះ។ ជនក្រីក្រនៅតាមជនបទទាំងនេះត្រូវបានគេបង្ខំឱ្យធ្វើដំណើរមកទីក្រុងភ្នំពេញដោយសង្ឃឹមថានឹងមានការងារធ្វើ។ ជាធម្មតា វាកើតឡើងនូវទម្រង់នៃពលកម្មធម្មតាដែលមានប្រាក់កម្រៃទាប នៅកន្លែងសាងសង់ និងនៅក្នុងរោងចក្រ ដែលជារឿយៗស្ថិតក្នុងស្ថានភាពគ្រោះថ្នាក់ និងមិនល្អ។ អ្នកខ្លះទៀតដើរតាមផ្លូវជាអ្នកបើកស៊ីក្លូ

ឬដើរទៅជាពេស្យាចារ។ អាយុកាលមធ្យមរបស់ខ្ញុំគឺ 53ឆ្នាំប៉ុន្តែអ្នកក្រមានអាយុសែសិបឆ្នាំ មនុស្សទាំងនេះនៅតែជា"សត្វខ្ជប់អារ្យធម៌"។

9. បដិវត្តន៍សង្គមដែលមិនឆ្លាប់មាន

កម្ពុជាត្រូវការយ៉ាងខ្លាំងនូវអ្វីដែលប្រទេសអភិវឌ្ឍន៍ត្រូវការសង្គមស៊ីវិល ការអភិវឌ្ឍន៍សេដ្ឋកិច្ចប្រកបដោយតុល្យភាព លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ ប្រព័ន្ធតុលាការឯករាជ្យ មន្ត្រីស្មោះត្រង់ និងអង្គការនយោបាយ និងសង្គមស្វយ័ត រួមទាំងកសិករ និងសហជីពដែលមានតំណាងនយោបាយឯករាជ្យ។ លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យមិនមែនជាការប្រណិត; វាគឺជាការកែតម្រូវតែមួយគត់ចំពោះការប្រើប្រាស់អំណាចរបស់ពួកឥស្សរជនដោយអាត្មានិយម។ ឥឡូវនេះ ស្ទើរតែហាសិបឆ្នាំបន្ទាប់ពី "ព្រះរាជបូជនីយកិច្ច" វានឹងមានភាពច្របូកច្របល់ និងអយុត្តិធម៌ក្នុងការស្តីបន្ទោសប្រទេសបារាំងតែម្នាក់ឯងចំពោះភាពខ្វះខាតក្រោយឯករាជ្យរបស់ប្រទេសកម្ពុជា សូម្បីតែតិចជាងសម្រាប់ភាពភ័យរន្ធត់ដែលបានកើតឡើងប្រទេសក្នុងទសវត្សរ៍ឆ្នាំ 1970។ ជាពិសេស មហាអំណាចអាមេរិក និងចិន ហែកទំនួលខុសត្រូវយ៉ាងច្រើនផងដែរ។ ការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិកគឺជាការប្រល័យពូជសាសន៍។ វាបានរួមចំណែកដល់អ្វីដែលអ្នកវិទ្យាសាស្ត្រនយោបាយអាមេរិកដែលពុះកញ្ជ្រោលហៅថា "ការបង្ខំពង្រាង នគរូបនីយកម្ម" ហើយបានផ្តល់នូវការវាយប្រហារយ៉ាងធំប្រឆាំងនឹងរចនាសម្ព័ន្ធនៃសង្គមជនបទ។ មុនពេលការចាប់បដិសន្ធិរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកបានធ្វើឡើងសម្រាប់ការជម្រុញដ៏ឃោរឃៅបំផុតខ្មែរក្រហម គឺជាកម្លាំងដែលមិនសំខាន់។ ការបិទផ្លូវនៅទសវត្សរ៍ឆ្នាំ1980 ដែលបានធ្វើឱ្យខូចដល់តែសីហនុ និងខ្មែរក្រហមប៉ុណ្ណោះ បានរក្សាទុកនូវប្រទេសក្រីក្រ និងគ្មានការអភិវឌ្ឍន៍។ នៅពេលសរសេរ វាមានរយៈពេលត្រឹមតែដប់ឆ្នាំប៉ុណ្ណោះ ចាប់តាំងពីការបញ្ចប់សង្គ្រាមត្រជាក់ បានបណ្តាលឱ្យលោកខាងលិចបោះបង់សម្ព័ន្ធមិត្តខ្មែរក្រហមដែលធ្លាប់មានពីមុនមក ហើយបានចូលរួមដោយផ្ទាល់នៅក្នុងកិច្ចការកម្ពុជាតាមរយៈអ៊ុនតាក់។ វាលឿនពេកក្នុងការវាយតម្លៃលទ្ធផលនៃអន្តរាគមន៍នោះ ប៉ុន្តែពួកគេបាននិយាយថា ជួល! បំណះ។ វាក៏ឆាប់ពេកក្នុងការនិយាយថាតើសកលភាវូបនីយកម្មសេដ្ឋកិច្ចមានន័យយ៉ាងណាសម្រាប់ប្រទេសកម្ពុជា ប៉ុន្តែវាមិនទំនងថាបទចម្រៀងស៊ីរ៉ែនរបស់លោកខាងលិចនឹងនាំមកនូវអត្ថប្រយោជន៍ដែលខ្លួនបានសន្យានោះទេ។ ការទស្សន៍ទាយ Hegelian របស់ Francis Fukuyama ថាពិភពលោកនឹងត្រូវបានដាក់ឡើងវិញនៅក្នុងរូបភាពនៃសហរដ្ឋអាមេរិក ចិញ្ចៀនមិនពិត ដែលបានផ្តល់ឱ្យការបរាជ័យនៃមុន។រដ្ឋបញ្ជារបស់ Leroy-Beaulieu និងបេសកកម្មស៊ីវិល។

កម្ពុជាជាប្រទេសក្រីក្រខ្លាំងក្នុងពិភពលោកកាន់តែខ្លាំង ការគ្រប់គ្រងដោយសាជីវកម្មឆ្លងដែន-ណាមួយដែលមានGNP ច្រើនជាងបណ្តាប្រទេសពិភពលោកទីបី- និងដោយសេដ្ឋកិច្ចមហាអំណាចដែលកំពុងមមាញឹករៀបចំរចនាសម្ព័ន្ធសេដ្ឋកិច្ចពិភពលោកឡើងវិញ ដើម្បីផលប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។ ប្រជាជនកម្ពុជានឹងអាចចំណាយបាននៅក្នុងការគណនានៃអំណាច និងទ្រព្យសម្បត្តិនេះ៖ ដូចដែល Benjamin Disraeli ធ្លាប់បានសង្កេតថា "អាណានិគមមិនឈប់ធ្វើជាអាណានិគមទេពីព្រោះពួកគេឯករាជ្យ" ។ សង្គមប្រពៃណីក៏នឹងត្រូវរងការវាយដំផងដែរ នៅពេលដែលសកលភាវូបនីយកម្មបណ្តាលឱ្យ 'អ្វីៗទាំងអស់រឹង [រលាយ] ទៅជាខ្យល់»។

មិនមែនអ្វីៗទាំងអស់អាចត្រូវបានស្តីបន្ទោសលើកម្លាំងខាងក្រៅនោះទេ។ ក្នុងនាមជាមិត្តខ្មែរព្រឹទ្ធសមាជិករដ្ឋប្បវេណីម្នាក់បាននិយាយក្នុងឆ្នាំ 2001 "យើងនៅតែក្រណាស់ ហើយពុករលួយខ្លាំងណាស់។

រដ្ឋាភិបាលមិនបានបើកប្រាក់ខែដល់ទៅបីខែមកហើយ ប្រហែលជាមានមន្ត្រីខ្លះដាក់លុយក្នុងហោប៉ៅ។ ប៉ុន្តែ តើយើងគួរបន្ទោសអ្នកណា? ហេតុអ្វីបានជាយើងនៅតែអភិវឌ្ឍន៍យ៉ាងនេះ? ប៉ុល ពត បានបាត់អស់ជាច្រើនឆ្នាំ ហើយវាជាទស្សវត្សរ៍ហើយចាប់តាំងពីការបិទផ្លូវបានបញ្ចប់។" ការបង្ក្រាបគឺនិយាយបំផ្លើស។ នៅរសៀលមួយក្នុងឆ្នាំ 1999 សភាវប្បធម៌ត្រូវបានកាត់ផ្តាច់ភ្លាមៗ មិនមែនជាលើកទីមួយទេ នៅស្ថាប័នវប្បធម៌ដ៏ធំមួយក្នុងរាជធានីភ្នំពេញ។ ក្រុមហ៊ុនអគ្គិសនីឯកជនមួយផ្នែកបានបិទភ្លើង ដោយសាររដ្ឋាភិបាលមិនបានបង់វិក្កយបត្ររបស់ស្ថាប័ន។ គេអាចស្រមៃមើលរឿងអាស្រូវនេះ ប្រសិនបើរឿងនេះកើតឡើងនៅទីក្រុងប៉ារីស មែលប៊ួម ឬញូវយ៉ក ប្រសិនបើថាមពលភ្លាមៗនោះត្រូវដាច់នៅក្នុងទីសាធារណៈរបស់ទីក្រុងឡុងដ៍។ ការិយាល័យកត់ត្រា ឬបណ្ណាល័យសភានៃទីក្រុងវ៉ាស៊ីនតោន និងបុគ្គលិកត្រូវបានបង្ខំឱ្យសូកប៉ាន់អ្នកបច្ចេកទេសដើម្បីឱ្យវាដួសជុលឡើងវិញដោយខុសច្បាប់។ ទោះជាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក្នុងពេលជាមួយគ្នានេះ រដ្ឋាភិបាលកម្ពុជា និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់ចូលចិត្តរបៀបរស់នៅលើសពីអ្វីដែលពួកគេគួរមានលទ្ធភាពទិញ។ ប្រាក់បៀវត្សរ៍របស់ពួកគេ បារាំងមិនត្រូវស្តីបន្ទោសចំពោះរឿងនេះទេ ប៉ុន្តែនៅលើតុល្យភាព មានការសង្ស័យថា កេរដំណែលរបស់បារាំងមិនគ្រប់គ្រាន់ក្នុងការរៀបចំប្រទេសសម្រាប់ពិភពលោកទំនើប ហើយថា "បដិវត្តសង្គម" ដែលម៉ាក្សធ្លាប់បានទាយទុកជាមុនមិនទាន់មកដល់នៅឡើយមក។ ជាការពិតណាស់ ធ្លាយពីការមើលឃើញប្រទេសបារាំង ឬអ្នកសកលនិយមបច្ចុប្បន្ន ដែលជាភ្នាក់ងារមិនចាប់អារម្មណ៍នៃបេសកកម្មស៊ីវិល យើងគួរពិចារណាអំពីការច្រណែនរបស់ Mohandas Gandhi ចំពោះសំណួរអ្វីដែលគាត់គិតពីអារ្យធម៌លោកខាងលិច "ខ្ញុំគិតថាវានឹងជាការល្អគំនិត" គាត់ឆ្លើយ។

កំណត់ចំណាំ

1. AAc A 1838/283 ។ 3016/2/10 វគ្គ 1. ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា DEA រាយការណ៍ជូនខុទ្ទកាល័យ និងមន្ត្រីជាន់ខ្ពស់រដ្ឋាភិបាល។ កងពលអូស្ត្រាលីនៅ Saigon ទៅ DEA ទីក្រុង Canbena ថ្ងៃទី 16 ខែមិថុនា ឆ្នាំ 1953 ។
2. ដកស្រង់នៅក្នុង Henri Brunschwig, (trans. William Glanville Brown), (1964), French Colonialism 1871 -1914: Myths and Realities, Frederick Praeger, New York, p.61.
3. Karl Marx,"'លទ្ធផលអនាគតនៃការគ្រប់គ្រងរបស់អង់គ្លេសនៅក្នុងប្រទេសឥណ្ឌា" នៅក្នុង Shlomo Avcrini (ed.), (1969), Karl Marx on Colonialis and Modernizotion ។ ការបញ្ជូនរបស់គាត់ និងការសរសេរផ្សេងទៀតនៅលើប្រទេសចិន ឥណ្ឌា មេទីកូ មជ្ឈិមបូព៌ា និងអាហ្វ្រិកខាងជើង សៀវភៅ Anchor ទីក្រុងញូវយ៉ក ទំព័រ 132-139 ។
4. Karl Marx, "The British Rule in India", in Averini, op.cit. ទំ.៩៤.
5. Suniti Kumar Ghosh, (1984), "Marx on India", Moathly Review, Vol.35, January,
6. ម៉ាក្សមិនដែលប្រើពាក្យ "ចក្រពត្តិនិយម" នៅក្នុងការប្រើប្រាស់ "ម៉ាក្សនិយម" ក្រោយមកទៀត ដូចដែលបានរកឃើញនៅក្នុងសំណេររបស់ Rosa Luxemburg, Lenin និង Rudolf Hilferding-ឬអ្នកដែលមិនមែនជាម៉ាក្សនិយម J.A. Hobson នៅពេលដែលគាត់បានប្រើពាក្យនេះ វាគឺនៅក្នុងន័យ nanower និងជាក់លាក់នៃគោលនយោបាយ និងការអនុវត្តរបស់អធិរាជដូចជា Napoleon III ។
7. Lron Trotsky, (trans. Max Eastman), (1967), ប្រវត្តិនៃបដិវត្តន៍រុស្ស៊ី។ វ៉ុល។ III, Sphere Books, London, p.349
8. A.H. Broderick ដកស្រង់នៅក្នុង AAc A989 43/735/302 ចុងបូព៌ា និងបារាំងឥណ្ឌូចិន។ របាយការណ៍របស់នាយកដ្ឋានស្រាវជ្រាវ Forcign Oifice របស់ចក្រភពអង់គ្លេស "កំណត់ត្រានៃរដ្ឋបាលបារាំងនៅ Indo-China", ថ្ងៃទី 8 ខែមករាឆ្នាំ 1944 ។
9. Phelim Kyne, (2001), "Seven days of Cambodian Justice: A CFF Trial Diary", ភ្នំពេញប៉ុស្ត៍ ថ្ងៃទី 22 ខែមិថុនា ដល់ថ្ងៃទី 5 ខែកក្កដា ឆ្នាំ 2001។
10. Kyne, op.cit ។ ជាថ្មីម្តងទៀត វិធានការប្រឆាំងភេរវកម្មពិសេសរបស់យើង និងរដ្ឋាភិបាលផ្សេងទៀតបានលើកឡើងនូវសំណួរគួរឱ្យចាប់អារម្មណ៍នៅទីនេះ។
11. Australian Legation at Saigon to the DEA, Canbera, 16 June 1953, op.cit.
12. របាយការណ៍ប្រចាំឆ្នាំរបស់ Amnesty Intemational, 2000។ មាននៅក្នុង New Internatioral world Guide, 2001-2002។ មគ្គុទ្ទេសក៍ Altemalive ទៅកាន់ប្រទេសនៃភពផែនដីរបស់យើង, CD Rom, New Intematiomlist, Adelaide/institut de Tercer Mundo ។
13. ការវិលជុំដែលមានកំណត់នៃពលរដ្ឋបារាំង និង assimiles អាចបោះឆ្នោតឱ្យតំណាងអាណានិគមនៅក្នុងសភាបារាំង។

14. GRUNK ជាអក្សរកាត់បារាំងសម្រាប់សម្ព័ន្ធប្រឆាំង លន់ នល់ ចន្លោះឆ្នាំ 1970 ដល់ 1975រាជរដ្ឋាភិបាលខ្មែរ ឯកភាពជាតិ។ តាមទ្រឹស្តី សីហនុ ដឹកនាំក្រុមចម្រុះ ប៉ុន្តែអំណាចពិតប្រាកដជាក់ជាមួយ ប៉ុល ពត និងខ្មែរក្រហម។

15. សម្រាប់គណនីនៃសម័យ លន់ នល់ សូមមើល Chandler, op.cil ។ ទំព័រ 192-235; Justin J. Corfield, (1994), Khners Stand Up! A History of Cambodian Government, 1970-1975, Center of Southeast Asian Studies, Morash University, Clayton; និង John A. Tully, (1990), " 'Certain and Inevitable Misfortune': War and Politics in Cambodia's Lon Nol, March 1970-December 1971", unpublished thesis, Institute for Contempotary Asian Studies, Monash University, Cla),ton . សូមមើល pp.81-83 សម្រាប់ព័ត៌មានស្តីពីអំពើពុករលួយនៅក្នុងកងកម្លាំងប្រដាប់អាវុធរបស់ លន់ នល់។

16. The New Yotk Times, 19 មីនា 1927។

17. ឯកសារ Deparfment របស់រដ្ឋរបស់សហរដ្ឋអាមេរិកដែលបានចេញផ្សាយក្រោមសេរីភាពនៃព័ត៌មានដល់ David Chandler ។ Memo ftom ឯកអគ្គរដ្ឋទូត Emory Swank នៅភ្នំពេញ ទៅកាន់រដ្ឋលេខាធិការ វ៉ាស៊ីនតោន ឌី.ស៊ី ថ្ងៃទី 21 ខែតុលា ឆ្នាំ 1971។

18. Ibid . 26 តុលា 1971. Swank គួរតែបញ្ចូលពាក្យ "អ្នកនយោបាយ" រវាង "ភាគច្រើន" និង "ខ្មែរ"។ តាមពិតទៅ ខ្មែរភាគច្រើនមិនដែលរួមរក្សគ្នាទេ ទុកឲ្យតែមានប្រណិតភាពនៃការមិនទុកចិត្តបក្សប្រឆាំង។

19. កំណត់ហេតុប្រចាំថ្ងៃរបស់ វីលៀម ហាបេន កម្ពុជា ដែលមិនមានការបោះពុម្ពផ្សាយ។ Cowtesy របស់ David Chandler ។

20. អ្វីដែលគេហៅថានៅក្នុងជីវប្រវត្តិរបស់ Harish និង Jutie Mehta ។ [Harish C. Mehta and Julie B. Mehta, (1999), Hun Sen. Strongmaa of Canbodia, Graham Brash, Singapore.]

21. J.A. ហូបសុនបានលើកឡើងចំណុចនេះអំពីអាណានិគមនិយមអង់គ្លេស ឥណ្ឌា ហើយវារឹតតែពាក់ព័ន្ធទៅនឹងតួនាទីរបស់បារាំងនៅកម្ពុជា- [.1.A Hobson, (1965), Inperialisn: A Study, Am Arbor Paperbacks, University of Michigan, p, 302។]

22. ការរើសអើងជាតិសាសន៍របស់ខ្មែរក្រហមគឺស្មើនឹងការប្រឆាំងនឹងពួកយូដាដែល August Bebel មេដឹកនាំសង្គមនិយមអាល្លឺម៉ង់សតវត្សទី 19 ត្រូវបានកំណត់លក្ខណៈថាជា "សង្គមនិយមជ្រុល" និង "ជំងឺស្វាយនៃកម្មករ" ។

23. David P. Chandler, (1993), សោកនាដកម្មនៃប្រវត្តិសាស្ត្រកម្ពុជា។ នយោបាយ សង្គ្រាម និងបដិវត្តន៍តាំងពីឆ្នាំ 1945 សៀវភៅសូត្រ ឈៀងម៉ៃ ទំព័រ45។

24. សូមមើល Leon Trotsky, (1969), The Permanent Revolution and Results and Prospects, Merit Publishers, New York ។

25. សូមមើលឧទាហរណ៍ Roben Bideleux, (1985), Commnunism, and Development, Methuen, London and Teodor Shanin (ed.), (1983), Late Maa and the Russian Road, Marx and the peripheries of capitalism, Routledge and Kegan Paul ទីក្រុងឡុងដ៍។

26. Frederick Engels, Socialism, Utopian and Scientific, in Karl Marx and Frederick Engels, (1970), Selected,work, Progress Publishers, Moscow, p.398។
27. ជំនឿមួយដែលធ្វើឡើងរួមគ្នាដោយអ្នកសុំទោសចំពោះលទ្ធិស្តាលីន និងលទ្ធិ caprralism ដោយចៃដន្យ។
28. មានភាពទាក់ទាញស្របគ្នាមួយ beveen គំរូបែបនេះ (ដឹងខ្លួនឬ
unconscious) និងការគិតរបស់ម៉ៅសេទុង។ ម៉ៅបានចាប់អារម្មណ៍នឹងអធិរាជចិនបុរាណ ហើយបានយកគំរូតាមពួកគេដោយដឹងខ្លួន។ មិនមានកន្លែងសម្រាប់លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យក្នុងវិធីសាស្ត្របែបនេះទេ។ [សូមមើលឧទាហរណ៍ Harison E. Salisbury, (1992), The New Emperors: Mao and Deng។ ជីវប្រវត្តិពីរ, Harper Collins, ទីក្រុងឡុងដ៍។]
29. Karl Marx និង Frederick Engels, the Communist Manifesto, in Sclected Works, op.cit. ទំ. 45.
30. សូមមើលឧទាហរណ៍ ហ៊ូ យួន "កសិកររនៃកម្ពុជា៖ អាណានិគមនិយម និងទំនើបភាវូបនីយកម្ម" និងហ៊ូ នឹម "ការកាន់កាប់ដីធ្លី និងរចនាសម្ព័ន្ធសង្គមនៅកម្ពុជា" នៅក្នុង Bet Kiernan និង Chanthou Boua (eds.), (1982), កសិករ និងនយោបាយនៅកម្ពុជា ឆ្នាំ 1942-1981, Zed Press, London, pp.34-68 និង pp.69-86 ។
31. ឡានតាក់ស៊ីកង់ ដែលគេស្គាល់នៅក្នុងខ្នះផ្សេងទៀតនៃអាស៊ីថាជាអ្នកជិះ។
32. មគ្គុទ្ទេសក៍ពិភពលោក, 2001-2002, op.cit ។
33. ប្រទេសកម្ពុជាបានជាប់នៅក្នុងសង្គ្រាមនៅពេលដែល Kissinger និង Nixon កំពុងស្វែងរកការផ្តាច់ខ្លួនពីវា ទីមួយ សហរដ្ឋអាមេរិកបានគាំទ្ររដ្ឋប្រហារ លន់ នល់ និងទីពីរពួកគេបានលុកលុយប្រទេសកម្ពុជាក្នុង "ប្រតិបត្តិការស្បែកជើង" ដែលបានរុញច្រានពួកកុម្មុយនិស្តវៀតណាមឱ្យចូលជ្រៅទៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា។ បន្ទប់ជួល។ នេះជាប្រធានាធិបតីសហរដ្ឋអាមេរិកបាននិយាយថា "គោលលទ្ធិ Nixon ក្នុងទម្រង់បរិសុទ្ធបំផុត"។
34. អាជ្ញាធរអន្តរកាលអង្គការសហប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា។
35. Francis Fukuyama" (1992), the End ofutstory and the Last Man, Penguin Books, Harmondsworth ។
36. Karl Marx និង Frederick Engels, (1970), The Manilesto of the Conmmunist Party, in Selectled Works, Progxess Publishers, Moscow p,38 ។

ឯកសារយោង

Abaly, Fred, (1910), *Notes et souvenirs d'un ancien marsouin (Cochinchine-Cambodge, 1899-1901),* A. Leclerc, Paris.

Abel-Remusat, Jean Pierre, (trans.), (1819), *Description du Royaume de Cambodge, par un voyageur chinois qui a visite cette contree a la fin du Xllle siecle; precedee d'une notice chronologique sur le meme pays, extraite des annales de la Chine,* Imprimerie J. Smith, Paris.

Academie des sciences d'outre-mer, (1976), *Hommes et Destins,* Tome VI, Asie, Academie des sciences d'outre-mer, Paris, pp.377-378. Aldrich, Robert, (1996), *A History of French Overseas Expansion,* Macmillan, Basingstoke.

Alzon, Claude Hesse d', (1985), *La presence militaire franqaise en Indochine 1940-1945,* Publications du service historique de l'Armee de Terre, Paris.

Amnesty International, *Annual Report, 2000.* Contained in the *New International World Guide, 2001-2002. An Alternative Guide to the Countries of Our Planet,* CD Rom, New Internationalist, Adelaide/Institut de Tercer Mundo.

Anderson, Benedict, (1991), *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism,* Verso, London. Anderson, Perry, (1974), *Lineages of the Absolutist State,* New Left Books, London, Note B, "The 'Asiatic Mode of Production", pp.462-549.

Andrew Christopher M., and Kanya-Forstner, A.S., {1981), *France Overseas. The Great War and the Climax of French Imperial Expansion,* Thames and Hudson, London.

Anonymous, (Preface by Dean Meyers), (2000), *The French in Indochina. With a Narrative of Garnier's Explorations in Cochinchina, Annam and Tonkin,* White Lotus, Bangkok.

Armstrong, John P., (1964), *Sihanouk Speaks,* Walker, New York.

Averini, Shlomo, (ed.), (1969), *Karl Marx on Colonialism and Modernization: His Dispatches and Other Writings on China,India, Mexico, the Middle East and North Africa,* Anchor Books, New York.

Aymonier, Etienne, (1901), *Le Cambodge,* Three Vols., Ernest Leroux, Paris.

Barme, Scot, (1993), *Luang Wichit Wathakan and the Creation of a Thai Identity,* Institute of Southeast Asian Studies, Singapore.

Bassett, D.K., (1962), "The trade of the English East India Company in Cambodia," *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland,* London, pp.35-61. Appendix, "A Relacon of the Scituation & Trade of Camboja, alsoe of Syam, Tunkin, Chyna & the Empire of Japan from Q[uarles] B[browne] in Bantam".

Baudouin, Paul, (trans. Sir Charles Petrie), (1948), *The Private Diaries (March 1940 to January /941) of Paul Baudouin,* Eyre and Spottiswoode, London.

Beauce, Thierry de, (1967), "Le Cambodge. Bouddhisme et developpement", *Esprit,* Vol. 35, Nr. 9, septembre.

Beauvais, Rene de, (1931), *La Vie de Louis Delaporte, Explorateur, 1842-1925; Les ruines d'Angkor,* Imprimerie des Orphelins d'Auteuil, Paris.

Belot, Adolphe, (1889), *500 femmes pour un homme,* (seizieme edition), E. Dentu, Paris.

Benson, Stella, (1925), *The Little World: travels in the US and Asia,* London.

Bernard, F.A., (1933), *A /'Ecole des Diplomates: La Perte et le Retour dAngkor,* Les Oeuvres Representatives, Paris.

Best, Geoffrey, (ed), (1988), *The Permanent Revolution: The French Revolution and its Legacy, 1789-1989,* Fontana, London.

Bideleux, Robert, (1985), *Communism and Development,* Methuen, London.

Bierman, John, (1990), *Napoleon III and His Carnival Empire,* Sphere Books, London.

Billotey, Pierre, (1929), *L 'Indochine en zigzags,* Albin Maurel, Paris.

Bilodeau, Charles, (1995), "Compulsory Education in Cambodia", Part One, in Somlith Pathammavong and Le Quang Hong, *Compulsory Education in Cambodia, Laos and Viet-nam,* UNESCO, Paris, p.15.

Bouillevaux, V., (1850) *Ma visite aux ruines cambodgiennes,* Imprimerie J. Manceau, St. Quentin.

----------(1874), *L 'Annam et le Cambodge,* V. Palme, Paris.

Bouinais, A., and Paulus, A., (1884), *Le Royaume du Cambodge,* Berger-Levrault, Paris.

Boulangier, Edgar, (1887), *Un Hiver au Cambodge,* Alfred Marne, Tours.

Boxer, C.R., (Ed.), (1953), *South China in the Sixteenth Century. Being the narratives of Galeote Pereira, Fr. Gaspar da Cruz, O.P. , Fr. Martin de Rada, O.E.S.A., (1550-1575),* Hakluyt Society, London.

Branda, Paul, (1892), *(:a et La. Cochinchine et Cambodge. L 'Ame Khmere,* Ang-Kor, Librairie Fischbacher, Paris, p.9.

Breboin, Antoine, (1910), *Livre d'Or du Cambodge, de Ia Cochinchine et du Annam, I625-1910,* Burt Franklin, New York, (reprint 1971).]

Brewer, Anthony, (1980), *Marxist Theories of Imperialism. A Critical Survey,* Routledge and Kegan Paul, London and Boston.

Briggs, L.P., (1947), "A sketch of Cambodian history", *Far Eastern Quarterly,* August, pp.356-357.

---------(1948), "Siamese attacks on Angkor before 1430", *Far Eastern Quarterly,* VIII (1), pp.3-133.

------(1942), "The Treaty of 23 March 1907 between France and Siam and the return of Battambang and Angkor to Cambodia", *Far Eastern Quarterly*, Vol. V, No 4, August.

Brocheux, Pierre, (1972), "Vietnamiens et Minorites en Cochinchine Pendant la Periode Coloniale", *Modern Asian Studies*, 6, 4.

Brunschwig, Henri, (trans. William Glanville Brown), (1964), *French Colonialism 1871-1914: Myths and Realities*, Frederick Praeger, New York.

Burchett, Wilfred, (1957), *Mekong Upstream*, Red River Publishing House, Hanoi.

Buttinger, Joseph, (1958), *The Smaller Dragon. A Political History of Vietnam*, Atlantic Books, London.

----- (1967), *Vietnam: A Dragon Embattled. Vol. I. , From Colonialism to the Vietminh*, Frederick A. Praeger, NewYork.

Cady, John F., (1954), *The Roots of French Imperialism in Eastern Asia*, Cornell University Press, Ithaca, New York.

Camoens, Luis Vas de, (trans. William C. Atkinson), (1952), *Lusiads)*, Penguin Books, Harmondsworth.

Candee, H. Churchill, (1925), *Angkor the Magnificent. The Wonder City of Ancient Cambodia*, H.F. and G. Witherby, London.

Caputo, Philip, (1977), *A Rumor of War*, Arrow Books, London.

Came, Louis de, (1872), *Travels in Indo-China and the Chinese Empire*, Chapman and Hill, London.

Chandler, David P., (1984), "Normative Poems (Chbap) and PreColonial Cambodian Society", *Journal of South East Asian Studies*, Vol. XV, No.2.

----(1991), *The Tragedy of Cambodian History. Politics, War and Revolution since 1945*, Silkworm Books, Bangkok.

----(1993), *A History of Cambodia*, Second Edition, Allen and Unwin, St. Leonards, NSW.

----(1993), *Brother Number One. A Political Biography of Pol Pot*, Allen and Unwin, St Leonards, NSW.

----(1999), *Brother Number One. A Political Biography of Pol Pot*, Revised Edition, Westview Press, Boulder, Colorado.

---- (1974), "Cambodia before the French: Politics in a Tributary Kingdom, 1794-1848", Ph.D. thesis, University of Michigan, University Microfilms International, Ann Arbor.

-----(1971), "Cambodia's relations with Siam in the early Bangkok period: the politics of a tributary state", *Journal of the Siam Society*, Vol. 60, No.1, January, pp.153-169.

---- "Cambodian Palace Chronicles (rajabangsavatar), 1927-1949: Kingship and Historiography at the end of the Colonial Era", in Anthony Reid and David Marr, *Perceptions of the past in Southeast Asia,* Heinemann Educational Books, Singapore.

-----(1997), "From 'Cambodge' to Kampuchea; State and Revolution in Cambodia, 1863-1979", *Thesis Eleven,* No. 50, August.

-----(1982), "The assassination of Resident Bardez (1925): A premonition of revolt in Colonial Cambodia", *Journal of the Siam Society,* 70, pp.35-49, Bangkok.

-----(1986), "The Kingdom of Kampuchea, March-October 1945: Japanese-sponsored Independence in Cambodia in World War II", *Journal of South East Asian Studies,* Vol. XVII, No I, March, pp.80-93.

Chapman, Guy, (1962), *The Third Republic of France. The First Phase, 1871-1894,* Macmillan, London.

Chhuong, Tauch, (trans. Sithan Hin), (1974), "Battambang in the Period of the Vassal", unpublished English language rnss, original Khmer version published in Battambang.

Chassigneux, Edmond, (1932), *L 'lndochine. Histoire des Colonies* Fran~aises *et !'Expansion de Ia France dans /e Monde,* G. Hanoteaux & A. Martineau, Librarie P1on, Paris.

Chollet, Raoul, (1981), *Planteurs en Indochine* Fran~aise, La Pensee Universelle, Paris.

Clifford, Hugh, (1910), "In Kambodia", *(sic), Blackwood's Magazine,* CLXXXVII, June, London.

Coedes, George, (trans. Emily Floyd Gardiner), (1963), *Angkor. An Introduction,* Oxford University Press, London.

Cohen, William B., (1972), "The Colonial Policy of the Popular Front", *French Historical Studies,* Vol.VII, No.3, Spring.

Collard, Paul, (1925), *Cambodge et Cambodgiens,* Societe d'Editions Geographiques, Paris.

Collins, William Augustus, "An investigation into the division of the Chams into two regions", Unpublished MA thesis, University of California, Berkeley, 1966.

Commaille, Jean, (1912), *Guide aux ruines d'Angkor,* Hachette, Paris.

Conrad, Joseph, (I 999), *Heart of Darkness and other Stories,* (Revised Edition), Wordsworth, Ware, Herts.

Corfield, Justin J., (1990), *The Royal Family of Cambodia,* Khmer Language and Culture Centre, Melbourne.

-----(1994), *Khmers Stand Up! A History of the Cambodian Government, 1970-1975,* Centre of Southeast Asian Studies, Monash University, Clayton, Victoria.

Daguan, Zhou, (Chou Ta-Kuan), (trans. from Paul Pelliot's French version of the Chinese original by J. Gilman and D'Arcy Paul), (1987), *The Customs of Cambodia,* The Siam Society, Bangkok.

Dauphin-Meunier, Achille, (1968), *Histoire du Cambodge,* P.U.F., Paris.

David, Gilbert, (1994), *Chroniques secretes d'Indochine (1928-1946),* Vols. I and II, Editions L'Harmattan, Paris.

Davis, Horace B., (1967), *Nationalism and Socialism,* Monthly Review Press, New York.

Decoux, Jean, (1949), *A Ia barre de l'Jndochine. Histoire de mon Gouvernement General (1940-1945),* Plon, Paris.

Delaporte, L., (1880), *Voyage au Cambodge. L 'Architecture Khmer,* Librairie Ch. Delagrave, Paris.

Delvert, Jean, (1961), *Le Paysan Cambodgien,* Mouton, Paris.

Dickens, Charles, (ed. Adrian Poole), (1997), *Our Mutual Friend,* Penguin Books, Harmondsworth,

Dictionnaires Le Robert, (1994), *Le Robert pour tous. Dictionnaire de Ia langue* fran~aise, Paris.

Direction generate de l'instruction publique, (1930), *Le service de l'instruction publique en Indochine en 1930,* Hanoi.

-----(1931), *La penetration scolaire en pays cambodgien et laotien,* Hanoi.

Duras, Marguerite and Gauthier, Xaviere, (trans. Katharine A. Jensen), (1987), *Woman to Woman,* University of Nebraska Press, Lincoln, Nebraska.

Durtain, Luc, (1930), *Dieux blancs, hommes jaunes,* Flammarion, Paris.

Edwards, Penny, (1999), "Cambodge: The Cultivation of a Nation, 1860-1945", unpublished Ph.D. thesis, Monash University. Clayton, Victoria.

Elvins, Harold E., (1961), *Avenue to the Door of the Dead,* Anthony Blond, London.

Engels, Frederick, *Socialism; Utopian and Scientific,* in Karl Marx and Frederick Engels, (1970), *Selected Works,* Progress Publishers, Moscow.

Ennis, Thomas E., (1936), *French Policy and Developments in Indochina,* University of Chicago Press, Chicago.

Fallaize, Elizabeth, (1982), *Malraux: La Voie Royale,* Grant and Cutler, London.

Ferrar, H., et al, (1980), *The Concise Oxford French Dictionary,* Second Edition, Clarendon Press, Oxford.

Fieldhouse, D.K., (1966), *The Colonial Empires. A Comparative Survey from the Eighteenth Century,* Weidenfeld andNicolson, London.

Fillieux, Claude, (1962), *Merveilleux Cambodge,* Societe Continentale d'Editions Modemes-Illustrees, Paris.

Fisher-Nguyen, Karen, (1994), "Khmer Proverbs: Images and Rules", in May M. Ebihara, Carol A. Mortland and Judy

Ledgerwood, (1994) *Cambodian Culture Since 1975. Homeland and Exile,* Cornell University Press, Ithaca, New York.

Forest, Alain, (1980), *Le Cambodge et Ia Colonisation Franc;aise: Histoire d'une Colonisation sans heurts (1897-1920),* Editions L 'Harmattan, Paris.

---- (1981) "Les manifestations de 1916 au Cambodge" in Pierre Brocheux (ed.) *Histoire de l'Asie Sud-Est, revoltes, reformes, revolutions,* PUL, Lille.

Foster, John Bellamy, (2000), "Marx and Internationalism", *Monthly Review,* Vol. 52, No.3, July.

Franck, Harry A., (1926), *East of Siam: Ramblings in the Five Divisions of French Indo-China,* The Century, New York.

Fukuyama, Francis, (1992), *The End of History and the Last Man,* Penguin Books, Harmondsworth.

G.H.P., (c.1945), *La "Kempetai". Saigon, Hanoi, Haiphong, Nhatrang, Hue, Vinh, Phnom-Penh, Vientiane, Mars- Septembre 1945,* Imprimerie Fran<;:ais d'Outre-Mer, Saigon.

Gamier, Francis, (translated Walter E.J. Tips), (1996), *Travels in Cambodia and Part of Laos. The Mekong Exploration Commission Report (1866-1868),* White Lotus, Bangkok.

Gas-Fancher, F., (1922), *En sampan sur les lacs du Cambodge eta Angkor,* Barlatier, Marseille.

Gaudel, Andre, (1947), *L 'Indochine Franc;aise en face du Japon,* J. Susse, Paris.

Ghosh, Manomohan, (1960), *A History of Cambodia. From the earliest time to the end of the French Protectorate,* J.K.

Gupta, Saigon. Ghosh, Suniti Kumar, (1984), "Marx on India", *Monthly Review,* Vol. 35, No. 8, January.

Giteau, Madeleine, (1957), *Histoire du Cambodge,* Didier, Paris.

Goloubew, Victor, (1940), "L'hydraulique urbaine et agricole a l'epoque des rois d'Angkor", *Cahiers de L 'Ecole Fram;aise d'Extrem e-Orient,* No *24,* 18.

Gorer, Geoffrey, (1936), *Bali and Angkor or Looking at Life and Death,* Michael Joseph, London.

Gourou, Pierre, (1965), *Les Paysans du Delta Tonkinois. Etude de geographie humaine,* Mouton, Le Haye.

-----(1975), *Man and Land in the Far East,* Longman, London.

-----(1966), *The Tropical World,* Fourth Edition, Longmans, London.

Graham, Andrew, (1956), *Interval in Indo-China,* Macmillan, London.

Gras, Yves, (1979), *Histoire de Ia Guerre d'Indochine,* Plon, Paris.

Groslier, Bernard P., (avec la collaboration de C.R. Boxer), (1958), *Angkor et le Cambodge au XVI siecle. D 'apres les sources portugaises et espagnoles,* Presses Universitaires de France, Paris.

Groslier, Bernard P., (1974), "Agriculture et religion dans !'empire angkorien", *Etudes Rurales,* No 53-56, (Jan-Dec.) (trans James Hogarth), (1970), *Indochina,* Barrie and Jenkins, London.

Guerin, Daniel, (trans. Frances and Mason Merrill), (1973), *Fascism and Big Business,* Monad, New York.

Hall, D.G.E., (1968), *A History of South-East Asia,* (Third Edition), Macmillan, London.

Halstead, John P. and Porcari, S., (1974), *Modern European Imperialism: A Bibliography of Books and Articles, 2, French and Other Empires,* G.K. Hall, Boston, Massachusetts.

Hamilton, Captain Alexander, (1744), *A New Account of the East Indies,* Vol. II, C. Hitch and A. Millar, London.

Hammer, Eileen, (1964), "The French Empire Today", in E. Meas Searle, (ed.), *Modern France: Problems of the Third and Fourth Republics,* Russell and Russell, New York.

Hammer, Ellen. J., (1954), *The Struggle for Indochina,* Stanford University Press, Stanford, California.

Hanna, A.C., (1931), "The Chams of French Indo-China", *The Moslem World. A Christian Quarterly Review of Current Events, Literature, and Thought among Mohammedans,* Missionary Review Publishing, New York, July.

Hemery, Daniel, (1990), *Ho Chi Minh de l'Indochine au Vietnam,* Decouvertes Gallimard, Paris.

Henissart, Paul, (1973), *Wolves in the City. The Death of French Algeria,* Paladin, St. Albans, Hertfordshire.

Hervey, Harry, (1927), *King Cobra: An Autobiography of Travel in French Indo-China,* Cosmopolitan Books, New York.

---- (1928), *Travels in French Indo-China,* Thornton Butterworth, London.

Herz, Martin, (19 58), *A Short History of Cambodia from the Days of Angkor to the Present,* London.

Hess, Jean, (1900), *L 'Affaire Iukanthor: Les Dessous d'un Protectoral,* Felix Juven, Paris.

Hickey, Gerald Cannon, (1982), *Sons of the Mountains: Ethnohistory of the Vietnamese Central Highlands to 1954,* Yale University Press, New Haven, Connecticut.

Hobbs, Cecil et al, (1950), *Indochina: A Bibliography of its Land and People,* Library of Congress, Washington D.C.

Hobsbawm, E.J., (1969), *Bandits,* Weidenfeld and Nicolson, London.

Hobsbawm, Eric, and Ranger, Terence, (1993), *The Invention of Tradition,* Cambridge University Press, Cambridge.

Hobsbawm, Eric, (1987) *The Age of Empire, 1875-1914,* Abacus, London.

----(1995), *Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914-1991,* Abacus, London.

----(1999), *Uncommon People. Resistance, Rebellion and Jazz,* Abacus, London.

Hobson, J.A., (1965), *Imperialism: A Study,* Ann Arbor Paperbacks, University of Michigan.

Hodeir, Catherine and Pierre, Michel, (1991), *L 'Exposition Coloniale,* Editions Complexe, Paris.

Hull, Cordell, (1948), *Memoirs,* Vol. 2, Hodder and Stoughton, London.

Hwaidi, Yat, (trans. Chamvit Kaset-siri), "Norodom Sihanouk and the Khmer Issarak", *The Bangkok Democrat,* typescript in Chandler Papers, Monash University.

Igout, Michel, (with photographs by Serge Dubuisson), (1993), *Phnom Penh Then and Now,* White Lotus, Bangkok.

Imbert, Jean, (1961), *Histoire des Institutions Khmeres,* (Vol. II), Faculte de Droit et des Sciences Economiques, Phnom Penh.

Isaacs, Harold R., (1961), *The Tragedy of the Chinese Revolution,* (Second Revised Edition), Stanford University Press, Stanford, California.

Jackson, Julian, (1988), *The Popular Front in France. Defending Democracy, 1934-38,* Cambridge University Press, Cambridge.

James, C.L.R., (1980), *The Black Jacobins. Toussaint L 'Ouverture and the Santo Domingo Revolution,* New Edition, Allison and Busby, London.

Jarvis, Helen, (1997), *Cambodia,* Clio Press, Oxford.

Jeffrey, Robin, (ed.), (1981), *Asia: The Winning of Independence,* Macmillan, Basingstoke,

Johnson, David, "Bandit, Nakleng and Peasant in Rural Thai Society", in C. Wilson et al (eds.), (1980), *Royalty and Commoners: Contributions to Asian Studies,* Vol. 15, pp.90-101.

Jurnsai, Manich, (1970), *History of Thailand and Cambodia. (From the days of Angkor to the present),* Chalerrnnit, Bangkok.

Kanthoul, Huy, *Memoires,* unpublished French-language typescript, Chandler Papers, Monash University.

Karnow, Stanley, (1984), *Vietnam. A History, Penguin Books,* Harmondsworth.

Keast, John, (ed.), (1984), *The Travels of Peter Mundy, 1597-1667,* Dyllansow Truran, Redruth.

Kelly, Gail P., (1982), *Franco-Vietnamese Schools, 1918-1938: Regional Development and Implications for National Integration,* Center for Southeast Asian Studies, University of Wisconsin-Madison.

Kemal, Yashar, (translated by Edouard Roditi), (1984), *Memed, My Hawk,* Fontana Paperbacks, London.

Kiernan, Ben and Boua, Chanthou, (eds.), (1982), *Peasants and Politics in Kampuchea, 194 2-1981,* Zed Press, London.

Kiernan, Ben, (1985), "Les origines du Communisme Khmer", in Camille Scalabrino et al, *Cambodge. Histoire et Enjeux, 1945-1985, Asie Debat 2,* L'Harmattan, Paris, p.76.

---------(1985), *How Pol Pot Came to Power. A History of Communism in Kampuchea, 1930-1975,* Verso, London.

---------"The Seven Young Coup Makers of 9 August 1945", unpublished and undated typescript based on French intelligence archives, various interviews with Khmer, Thai and Vietnamese informants and Bunchan Mul 's Charit Khmer, Chandler Papers, Monash University.

Kiernan, V.G., (1974), *Marxism and Imperialism,* Edward Arnold, London.

Kinder, Hermann and Hiligemann, Werner, (trans. Ernest A. Menze), (1974), *The Anchor Atlas of World History,* Two Vols., Anchor Books, New York.

Kleinpeter, Roger, (1 935), *Le Prob/eme Fancier au Cambodge,* Editions Domat-Montchrestien, Paris.

Lacouture, Jean, (trans. Alan Sheridan), (1975), *Andre Malraux,* Andre Deutsch, London.

-------- (trans. Patricia Wolf), (1970), *The Demigods: Charismatic Leadership in the Third World,* Alfred A. Knopf, New York.

Lagilliere-Beauclerc, Eugene, (1900), *A Travers l 'Indochine. Cochinchine-Cambodge-Annam-Tonkin-Laos,* Librairie Ch. Tallandier, Paris.

Lamant, Pierre L., (1989), *L 'Affaire Yukanthor: Autopsie d'un Scandale Colonial,* Societe Fran9aise d'Histoire d'OutreMer, Paris.

Lancaster, Donald, (1961), *The Emancipation of French Indochina,* Oxford University Press, London.

Lanessan, J-L., de (1895), *La Colonisation Fram;aise en Indochine,* Paris.

Langlois, Walter, (1966), *Andre Malraux: The Indochina Adventure,* Pall Mall Press, London.

Leclere, Adhemard, (1914), *Histoire du Cambodge depuis le Jer Siecle de notre era: d'apres les inscriptions lapidaires, les annales chinoises et annamites et les documents europeens des six derniers siecles,* Librairie Paul Geuthner, Paris.

Le Grauclaude, Henri, (1935), *Le Reveil du Peuple Khmer. Notes en marge d'un voyage au Cambodge de M. Robin, Gouverneur General de I 'Indochine,* Editions de la Presse Populaire de l'Empire d'Annam, Hanoi.

Lenin, V.I., (1971), *Selected Works,* Progress Publishers, Moscow.

Longley, P.R., (1974), *French Periodicals in Victorian Universities and the State Library of Victoria,* La Trobe University, Bundoora, Victoria.

MacGregor, J., (1896), *Through the Buffer State. A record of recent travels through Borneo, Siam and Cambodia,* F.V. White, London.

McKay, Donald Vernon, (1943), "Colonialism in the French Geographical Movement, 1871-1881", *Geographical Review,* XXXIII, pp.214-232.

Malleret, Louis, "La minorite cambodgienne de Cochinchine". Conference d'Information, faite a Saigon, le 17 decembre 1945, sous le patronage du Bureau des Affaires du Service Federal de l' Instruction Publique, pour les officiers et fonctionnaires du Corps Expeditionnaire de l'Indochine.

Malraux, Clara, (trans. Patrick O'Brien), (1967), *Memoirs,* Bodley Head, London.

Mandel, Ernest, (1973), *An Introduction to Marxist Economic Theory,* Pathfinder Press, New York.

Marchal, Henri, (19?), *Angkor. La Resurrection de l 'Art Khmer et l'Oeuvre de l'Ecole Fran9aise d'Extreme-Orient,* Office Fran9aise d'Edition, Paris.

Marrot, B., (1894), *Exposition de Lyon 1894. Section Cambodgienne. Notes et souvenirs sur le Cambodge,* Forezienne P. Roustan, Roanne.

Marston, John, (1987), *An Annotated Bibliography of Cambodia and Cambodian Refugees,* University of Minnesota, Minneapolis.

Martin, Marie Alexandrine, (1989), *Le Mal Cambodgien. Histoire d'un societe traditionelle face a ses leaders politiques, 1946- 1987,* Hachette, Paris.

Marx, Karl, (trans. Eden and Cedar Paul), (1972), *Capital,* Vol. I, Everyman's Library, London.

Marx, Karl and Engels, Friedrich, (1971), *On Ireland,* Lawrence and Wishart, London.

Marx, Karl and Engels, Friedrich, (1959), *On Colonialism,* Foreign Languages Publishing House, Moscow.

Marx, Karl and Engels, Frederick, (1970), *Selected Works,* Vol. I, Progress Publishers, Moscow.

May, Jacques M., (1951), *A Doctor in Siam,* Jonathan Cape, London.

McClelland, J.S., (edited with an introduction), (1970), *The French Right (from de Maistre to Maurras),* Jonathan Cape, London.

McCoy, Alfred, (1981), "The Philippines: Independence without Decolonisation", in Robin Jeffrey, (ed) *Asia- The Winning of Independence,* Macmillan, London.

Mehta, Harish and Mehta, Julie, (1999), *Hun Sen. Strongman of Cambodia,* Graham Brash, Singapore.

Mehta, Harish, (1997), *Cambodia Silenced. The Press Under Six Regimes,* White Lotus, Bangkok.

Melotti, Umberto, (1972), *Marx and the Third World,* Macmillan, London.

Meyer, Charles, (1971), *Derriere le Sourire Khmer*, Pion, Paris.

Meyer, Roland, (1922), *Saramani Danseuse Cambodgienne,* E. Fasquelle, Paris.

Michel, Jacques, (ed.), (19?) *La Marine Fran9aise en Indochine de 1939 a 1955,* Tome I, *septembre 1939 – août 1945,* Etat-Major de la Marine, Service Historique, Paris.

Migot, Andre, (1960), *Les Khmers: Des origines d'Angkor au Cambodge d'aujourd'hui,* Le Livre Contemporain, Paris.

Miller, Stuart Creighton, (1982), *"Benevolent Assimilation". The American Conquest of the Philippines, 1899-1903,* Yale University Press, New Haven, Connecticut.

Mohaphtey, Chandara, "A Khmer Issarak leader's story", unpublished typescript edited by Timothy Carney, 24 January 1976, written 11 June 1974. Chandler Papers. Monash University.

Mohri, Kenzo, (1979), "Marx and 'Underdevelopment' ", *Monthly Review,* Vol. 30, No. 11, April.

Mommsen, Wolfgang J., (trans. P.S. Falla), (1981), *Theories of Imperialism,* Weidenfeld and Nicolson, London.

Monod, G.H., (1931), *Le Cambodgien,* Editions Larose, Paris.

Moon, Brenda E., (1979), *Periodicals for South-East Asian Studies: A Union Catalogue of Holdings in British and Selected European Libraries,* Mansell, London.

Mordaunt, Eleanor, (1932), *Purely for Pleasure,* Martin Seeker, London.

Mouhot, Henri, (1864), *Travels in the Central Parts of Indo-China (Siam), Cambodia and Laos during the years 1858, 1859 and 1860,* Two Vols. John Murray, London.

Moura, Jean, (1883,) *Le Royaume du Cambodge,* Two Vols., Ernest Leroux, Librairie de la Societe Asiatique de l'Ecole des Langues Orientales Vivantes, Paris.

Nardin, Denis, (1964), "Phnom-Penh: naissance et croissance d'une administration urbain". Memoire en vue du diplome d'etudes superieures de droit public. Faculte de Droit et des Sciences Economiques de Phnom Penh. (Unpublished thesis).

Naval Intelligence Division, (1943), *Indo-china,* Geographical Handbook Series, Naval Intelligence Division, London.

Nicolas, L., (1943), "L'organisation de la justice Cambodgienne", *La Revue Indochinoise Juridique et Economique,* [Kraus Reprint, Neudeln, Liechtenstein, 1970] No 21.

Nicot, Jean, (1987), *Inventaire des Archives du Centre Militaire d 'Information et de Documentation sur l'Outre-Mer,* Ministere de la Defense, Paris.

Norden, Herman, (1931), *A Wanderer in Indo-China. The chronicle of a journey through Annam, Tong-King, Laos and Cambodgia.[sic] with some account of their people,* H.F and G Witherby, London.

Norodom, Ritharasi, (1929), *L'Evolution de Ia Medecine au Cambodge,* Librairie Louis Arnette, Paris.

Nouth, Penn, preface by, (1959), *L 'Action de S.M. Sihanouk pour l'independence du Cambodge, 1941-1955,* Phnom Penh. (Collection of articles from *Realites Cambodgiennes,* 13 September 1958 to January 1959.

Oak, V.V., (1925), *England's Educational Policy in India,* B.G. Paul, Madras.

Osborne, Milton E., (1969), *The French Presence in Cochinchina and Cambodia. Rule and Response (1859-1905),* Cornell University Press, Ithaca, New York.

----------(1975), *River Road to China. The Mekong River Expedition, 1866-1873,* George Allen and Unwin, London.

----------(1978), "Peasant Politics in Cambodia", *Modern Asian Studies,* 12 (2), London, pp.217-243.

----------(1994), *Sihanouk. Prince of Light, Prince of Darkness,* University of Hawaii Press, Honolulu.

----------(1973), "King-making in Cambodia: From Sisowath to Sihanouk", *Journal of Southeast Asian Studies,* Vol. 4, No.3, September.

Pages d 'Histoire -1914-1915. L'Atlas-Index de tousles theatres de fa guerre, Ibis, Berger-Levrault, Paris etNancy, 1915.

Pannatier, A., (1923), *Notes Cambodgiennes: Au Coeur du Pays Khmer,* Centre de Documentation et de la Recherche sir la Civilisation Klunere, Paris.

Persell, Stuart Michael, (1983), *The French Colonial Lobby, 1889-1938,* Hoover Institution Press, Stanford, California.

Phanra, Khy, (1975), "Les Origines du Caodaisme au Cambodge (1926-1940), *Mondes Asiatiques,* Nr 3, Paris, Automne.

Pluvier, Jan M., (1995), *Historical Atlas of South-East Asia,* E.J. Brill, Leiden.

Ponder, H.W., (1936), *Cambodian Glory. The mystery of the deserted Khmer cities and their vanished splendour; and a description of life in Cambodia today,* Thornton Butterworth, London.

Poree-Maspero, Eveline, (1958), *Ceremonies Privees des Cambodgiens,* Editions de l'Institut Bouddhique, Phnom Penh.

Poree, Guy et Maspero, Eveline, (1938), *Moeurs et Coutumes des Khmers,* Payot, Paris.

Porter, Gareth, "Vietnamese Communist Policy toward Kampuchea, 1930-1970", in David P. Chandler and Ben Kiernan, (eds.). (1983), *Revolution and its Aftermath in Kampuchea: Eight Essays,* Yale University Southeast Asia Studies, New Haven, Connecticut, pp. 57-98.

Pourtales, Guy de, (1990, orig. published 1931), *Nous, a qui rien n 'appartient. Voyage au Pays Khmer,* Flarnmarion, Paris.

Powell, E. Alexander, (c.1920), "The Unshod Soldiers of a King", Goldwyn-Bray Studios (film).

Prebble, John, (1969), *The Highland Clearances,* Penguin Books, Harrnondsworth.

Preschez, Philippe, (1961), "La Democratie Cambodgienne", these pour Diplome de l'I.E.P., Paris.

Prescott, J.R.V. (1985), *A Study of the Delineation of the ThaiCambodian Boundary,* Office of National Assessments, Canberra.

Prud'homme, Remy, (1969), *L 'Economie du Cambodge,* Presses Universitaires de France, Paris.

Quaintenne, Rose, (1909), *Quinze Jours au Pays des Rois Khmers,* Coudurier et Montegout, Saigon.

Quaritch Wales, H.G., (1943), *Years of Blindness,* Thomas Y. Crowell, New York.

Rainey, William, (1950), *An Australian Pioneer. From the Diary of the late Mr. Alexander Lawrence, who served the Bible Society* in *Indo-China, the Philippines and Japan ,* British and Australian Bible Society, Kew, Victoria.

Reddi, V.M., (1970), *A History of the Cambodian Independence Movement, 1863-1955,* Sri Venkateswara University Press, Tiraputi.

Reynolds, E. Bruce, (1994), *Thailand and Japan's Southern Advance, 1940-1945,* StMartin's Press, New York.

Robequain, Charles, (trans. Isabel A. Ward), (1944), *The Economic Development of French Indo-China,* Oxford University Press, London.

Roberts, Stephen, (1929), *The History of French Colonial Policy, 1870-1925,* Frank Cass, London.

Robertson, Ian, (1984), *Blue Guide. France,* EmestBenn, London.

Rosie, George, (1970), *The British in Vietnam. How the twenty-five year war began,* Panther, London.

Pierre Rousset, (1975), *Le Parti Communiste Vietnamien. Contribution a Ia etude de Ia revolution vietnamienne,* (seconde edition), Maspero, Paris.

Said, Edward, (1991), *Orienta/ism,* Penguin Books, Harmondsworth.

Salisbury, Harrison E., (1992), *The New Emperors: Mao and Deng. A Dual Biography,* Harper Collins, London.

Samnang, Sorn, (1995), "L'Evolution de Ia Societe Cambodgienne entre les deux guerres mondiales (1919-1939)." Trois Tomes.

These pour le doctorat d'histoire, Universite Paris VII. Unpublished.)

Sarasas, Phra, (1940), *My Country Thailand (its history, geography and civilization),* Maruzen, Tokyo.

Schirmer Daniel B., and Rosskam, Stephen, (eds.), (1987), *The Philippines Reader: A History of Colonialism, Neocolonialism, Dictatorship and Resistance,* South End Press, Boston.

Seymour, Michael, (ed.), (1980), *The Travels of Sir John Mandeville, Facsimile of Pynson 's Edition of 1496,* University of Exeter Press, Exeter.

Shanin, Teodor (ed.), (1983), *Late Marx and the Russian Road. Marx and 'the peripheries of capitalism',* Routledge and Kegan Paul, London.

Sheehy Skeffington, F., (1908), *Michael Davitt. Revolutionary, agitator and labour leader,* T. Fisher Unwin, London.

Shiraishi, Masaya, "La presence japonaise en Indochine (1940-1945) in Pierre Brocheux, William J. Duiker, Claude Hesse d'Alzon, Paul Isoart and Masaya Shiraishi, (1982), *Indochine Fram;aise 1940-1945,* Presses Universitaires de France, Paris.

Sihanouk, Norodom with Burchett, Wilfred, (1973), *My War with the CIA. Cambodia 's Fight for Freedom,* Penguin, Harmondsworth.

Sihanouk, Norodom, (1972), *L 'Indochine vue de Pekin,* Editions du Seuil, Paris.

---------(1981), *Souvenirs doux et amers,* Hachette, Paris.

Silvestre, A., (1924), *Le Cambodge Administratif,* Phnom Penh.

Sisowath Chronicle, pp.1 011-1020. (Microfilm in Khmer loaned by David Chandler.)

Sitwell, Osbert, (1940), *Escape with mel An Oriental Sketchbook,* Macmillan, London.

Smith, Ralph B., {1978), "The Japanese Period in Indochina and the Coup of9 March 1945", *Journal of South East Asian Studies,* IX,2.

Sok, Khin, (1991), *Le Cambodge entre le Siam et le Vietnam (de 1775 a 1860),* Ecole Franyaise d'Extreme-Orient, Paris.

Souyris-Rolland, A., (1950), "Les Pirates au Cambodge", *Bulletin de la Societe des Etudes Indochinoises,* 25 (4), pp.307-313.

Steinberg, David J., (1959), *Cambodia: Its People, Its Society, Its Culture,* Hraf Press, New Haven, Connecticut.

---------- et al, (1987), *In Search of Southeast Asia: A Modern History,* revised Edition, Allen and Unwin, Sydney.

Stemhell, Zeev, (1986), *Neither Right Nor Left. Fascist Ideology in France,* Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Stowe, Judith A., (1991), *Siam Becomes Thailand. A Story of Intrigue,* Hurst and Co, London.

Taboulet, Georges, (1955), "LePere Bouillevaux a Angkor (1850)," in *La Geste Franr;aise en Indochine. Histoire par les textes de la France en Indochine des origines a 1914,* Tome II, Librairie d'Amerique et d'Orient, Paris.

Tarling, Nicholas, (1990), "The British and the First Japanese Move into Indo-China", *Journal of South East Asian Studies,* Vol. XXI, No 1 March, pp.35-65.

Taylor, Keith W., (1993), "Diseases and Disease Ecology in the Modern Period in Southeast Asia", in Kenneth F. Kiple (ed.) *The Cambridge World History of Human Disease,* Cambridge University Press, New York.

Terweil, Bruce, (1983), *A History of Modern Thailand, 1767-1942,* University of Queensland Press, St. Lucia.

Testoin, Edouard, (1886), *Le Cambodge, Passe, Present, Avenir,* Ernest Mazereau, Tours.

Thion, Serge, (1994), *Explaining Cambodia: A Review Essay,* ANU Research School of Pacific and International Relations, Canberra.

Thompson, Virginia, (1941), *Thailand. The New Siam,* Macmillan, New York.

----------(1968), *French Indo-China,* Octagon Books, New York.

Thomson, J., (1875), *The Straits of Malacca, Indo-China and China or Ten Years' Travels, Adventures and Residence Abroad,* Sampson, Low, Marston, Low and Searle, London.

Tooze, Ruth, (1962), *Cambodia: Land of Contrasts,* Viking Press, New York.

Tricon, A., et Bellan, Ch., (1921), *Chansons Cambodgiennes, Societe des Etudes Indochinoises,* Saigon, 1921.

Trotsky, Leon, (trans. Max Eastman), (1967), *The History of the Russian Revolution,* Vol. III, Sphere Books, London.

Tully, John, (1990), "Certain and Inevitable Misfortune: War and Politics in Lon Nol's Cambodia, March 1970 – December 1971." Unpublished MA thesis, Institute for Contemporary Asian Studies, Monash University.

----------(1996), *Cambodia Under the Tricolour. King Sisowath and the 'Mission Civilisatrice' 1904-1927,* Monash Asia Institute, Clayton, Victoria.

Vercel, Roger, (1952), *Garnier a /'assault desjleuves,* Paris.

Vickery, Michael, (19?), Unpublished typescript on politics in Cambodia in the 1940s and 1950s. Chandler Papers, Monash University.

----------(1984), *Cambodia: 1975-1982,* Allen and Unwin, North Sydney.

Vincent, Frank Jnr, (1873), *The Land of the White Elephant. Sights and Scenes in South-Eastern Asia. A personal narrative of travel and adventure in Farther India embracing the countries of Burma, Siam, Cambodia, and Cochin-China (1871-2),* Sampson, Low, Marston, Low and Searle, London.

Viollis, Andree, (1949), *lndochine S.O.S.,* Editeurs Franyais Reunis, Paris.

Vircondelet, Alain, (trans. Thomas Buckley), (1994), *Duras. A Biography,* Dalkey Archive Press, Illinois.

Watts, Sheldon, (1997), *Epidemics and History. Disease, Power and Imperialism,* Yale University Press, New Haven.

Weber, Max, (1978), *Economy and Society,* Volume 2, University of California Press, Berkeley.

----------(trans. A.M. Henderson and Talcott Parsons), (1947), *Theory of Social and Economic Organization,* Free Press, New York.

Wheatcroft, Rachel, (1928), *Siam and Cambodia in Pen and Pastel, with excursions in China and Burma,* Constable, London.

Willmott, William, (1967), *The Chinese in Cambodia,* University of British Columbia Publications Centre, Vancouver.

Wyatt, David. K., (1982), *Thailand. A Short History,* Yale University Press, New Haven, Connecticut.

Yule, Henry, (trans. and ed.), (1903), *The Book of Ser Marco Polo the Venetian concerning the kingdoms and marvels of the East,* Third Edition, 2 Vols. John Murray, London.

Zinsser, Hans, (2000), *Rats, Lice and History,* Penguin Books, Harmondsworth.